Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Cruijdeboeck. : In den welcken die geheele historie, dat es Tgheslacht, tfatsoen, naê[m], natuere, cracht ende werckinghe, van den Cruyden, niet alleen hier te lande wassende, maer oock van d?[n] ander?[n] Vremd?[n] in der Medecynen oorboorlijck, met grooter neersticheyt begrepen ende verclaert es, met der seluer Cruyden natuerlijck naer dat leuen conterfeytsel daer by ghestelt.

https://hdl.handle.net/1874/433564

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

RARIORA
qu.
237
U.B.U.

186.
P.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΡ.
237

K. (Kruidboeken)
plank 3

H 14

dépôt Bot. tuin

Bibl. Rariora qu 237

Cruydeboeck.

In den welcken dte geheele hi-
storie/dat es Tgheslacht/tfatsoen/naē/
natuere, cracht ende werckinghe, van den Cruy-
den, niet alleen hier te lande wassende, maer ock
van dē anderē vremdē in der Medecynen oorboor
lijck, met grooter neerstigheyt begrepen ende
verclaert es, met der seluer Cruyden
natuerlijck naer dat leuen con-
terfeytsel daer by
ghestelt.

Duer D. Rembert Dodoens, Me-
decijn van der stadt van
Mechelen.

Ex donatione Bruxellis

Van nieuws ouersien, ende met seer veel
schoone nieuwe figueren vermeerdert.

GENTIVS

ARTHEMISIA.

METHRI
DATES.

LYSIMACHVS

1563
1554

De Priuilegie.

KAerle byder gracie Gods Roomsche Keyser altijt vermeerder srijcx/Coninck van Germanien/van Castilien/van Leons/van Arragō/van Grenade/van Nauarre/van Napels/van Cecilien/van Maiorke/van Sardeyne/vanden eylanden/ Indien eñ vaste landen der westersche Zee/Eertshertoghe van Oosterijcke/Hertoghe van Bourgoingne/van Lothier/ van Brabant/van Lembourch/van Luxembourg/ende Gelre/Graue van Vlaenderen/van Artois/ van Bourgoingne/Palsgraue van Henegouwe / van Hollant/van Zeelant/van Ferrette/van Namen ende Zutphen / Prince van Zwaue/ Marcgraue des heylich Rijcx/Heere van Vriesslant/vā Salins/van Mechelen/ van der stadt/steden ende landen van Vtrecht/Ouerijssel ende Groeninge/Ende dominateur in Asie ende in Affrieque. Allen den ghenen die desen onsen brief sullen sien salupt/doen te weten dat wy ontfangen hebben die oitmoedighe supplicatie van Jan vander Loe geswoꝛen drucker wonende binnen onser stadt van Antwerpē/ Inhoudende/hoe dat hy suppliant ten proffyte vander gemeyntē gheerne drucken soude eenen Herbarius oft Cruydt boeck van S. Rembert Dodoens/met noch vele diuersche scriften des selfs aengaende / eñ zeer wel ende int lange beschreuen vanden voorschreuen Dodoens/Tot welcken eynde eñ om die beserpuinghe der cruyden natleuen ende met figueren te thoonen heeft hy suppliant zeer groote costen ghedaen ende noch dagelijcx doet/soe int schilderen die cruyden/als oock die te doen wtsnijden ende totten drucke bequame te makē. Ons daeromme biddende hem te verleenen onsen brieuen van octroye/inhoudende defensie dat niemant den voirschreuen Herbarius ende andere boecken vanden zeluen S. Rembertum Dodoens tracterēde de re herbaria/ en zal mogē na druckē binnē den tijde van thiē iare/dat die suppliāt die selue sal gedruct hebbē/eñ dat soe wel in Duytsche als int Latijn oft Walsch. Soe eest dz wij die sakē voorschreuē ouergemerckt dē voorschreuē Jā vander Loe suppliant genegē wesende tot zijnder bede ende supplicatie hebben ghecctroeert/gheconsenteert eñ geaccoꝛdeert/ octroyerē/consenteren eñ accoꝛderē/hē geuende oirlof eñ consent wt onse sonderlinge gratie by desen/dat hy den voorschreuen Herbarium gemaeckt by S. Rembert Dodoens/ende anderen boecken vandē seluen S. Rembert/tracterende de re herbaria / sal moghen prinen oste doen printen by eenen ghesworen prenter residerende binnen onsen landen van herwaertsouere/daerinne obseruerende onse ordonnancie daerop gemaect/ende die selue boecken te vercoopen oft distribueren in ende ouer al onsen voorschreuen landen sonder daeromme eenichsins tegens ons te misdrupckene/Ende wt onser meerdere gracie Verbieden ende interdiceren allen anderen prenters/boeckvercoopers ende anderen die voorschreuen boecken de re Herbaria binnē den tijst van thien Jaren/beghinnende ende ingaende na dat die suppliant die selue gedruct sal hebben/ ende dat soe wel int Duytsch als int Latijn oft Walsch/naer te prenten/vercoopen oft distribueren/op die peyne van confiscatie vanden boecken die by anderen gedruckt ende gheprent sullen wesen/duerende den voirschreuē tijst van thien Jaren/ende bouen dien te verbueren thien Carolus gulden voor elck boeck telcker reyse dat stuck gebueren zal tapplieeren die voorschreuen boete deen helft tonse profijte eñ dander helft ten profijte vanden voirschreuen suppliant/ wel verstaende dat die selue suppliant gehouden zal wesen die voorschreuē boecken te doen visiteeren by eenige gheleerde inde Godtheyt daer toe gedeputeert. Ontbieden daeromme eñ beuelen onsen lieuen ende getrouwen Presidente ende luyden van onsen secreten eñ grooten rade/Presidente eñ luyde van onsen rade in Vlaenderen/Eerstē eñ anderen van onsen rade in Hollant/Presidente eñ luyden van onsen rade in Vriesslant ende Vtrecht/Cancellier van onsen rade van Geldre/eñ allen anderen onsen Rechteren Justicieren ende Officieren wyen dat aengaen oft rueren zal mogen/eñ eenen yeghelijcken van hen / zoe hem toebehoꝛen sal/ dat hy den voirschreuen suppliant van dese onse teghenwoordighe gracie/octroy eñ consente ghedurende den tijt ende inder manieren voeren verhaelt doen laten ende gedooghen rustelijck ende vredelijck ghenieten ende ghebruycken / Sonder hem te doene noch te laten gheschien eenich hinder / letsel oft empeynisse ter contrarien / Procederende eñ doen procederen teghens de ouertreders van deser by executie vande voorschreuen peynen ende boeten ende anders alst behooren zal. Want ons alzoe ghelieft/des toozconden zoe hebben wij onsen zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheuen in onser stadt van Bruessele den xxvij. dach van Meye/Int Jaer ons Heeren dupsent/vijfhondert ende eenenvijftich/van onsen keyserijcke xxxij. ende van onsen rijcken van Castillien ende anderen xxxvj.

Byden Keyser in zijnen Rade

Onderteekent De la torre

Noch dese selue Priuilegie is ghecōsenteert ende toeghelatē by den Keyser/eñ zijnen rade van Brabant. Ghegheuen in onser stadt van Bruessele als voor.

Onderteekent P. de Lens.

Der Hoochgheborene alder edelste ende alder doorluchtichste Coninghinne ende Vrouwe/Vrow Marien/Coninghinne van Hungheren ende Bohemen. &c. Gouvernante ende Regente van des Keyserlijcke Mayesteyts Neerlandē, mijn alder ghenadichste Vrouwe, Gheluck ende voorspoet.

Alder Doorluchtichste Hooch geborē seer Edele Coninghinne, mijn alder ghenaedichste. Vrouwe. Ghelijck vele edele scientien eñ schoone consten langhe ende menighe iaren verborghen, verdonckert, ende som ock heel veracht gheweest sijn, oft immers niet wel ende claerlijck gheleert ende bekent, die nv binnen corten iaren, duer behulp, arbeyt ende neerstigheyt van sommighē wijssen, verstandighen ende seer inghenieusen mannen, int licht, claerheyt, volcomen kennisse, ende oprecht gebruyck wederō sijn ghebrocht. Alzoo es ock die scientie eñ kennisse van den cruyden ende vā den anderen simpelen droogē in der Medecijnē oorboorlijck, lange tijt van dē Medecijns cleyn gheacht, ia ock heel verlaten ende versmaet gheweest, om dat sy meynden dat alsulcken scientie oft kennisse haer niet en betaemde, maer alleen toebehoorde den Apotckers oft sommighen anderen ongheleerden, die daghelijcx die cruyden in die bosschen, ende op die velden soecken, ende dat huerlieden oneere gheweest soude hebben, oft anders een noodeloose sorghe, die kennisse van den cruyden te leeren ende te ondersoecken. Ende hier duer es dese scientie, met veel dwalinghen hinderlijcke ende schadelijcke errueren, alzoo besmet, gheseent ende verduystert gheworden, dat somtijts fenijnnighe ende quade Medecijnen, voor goede cruyden, den armen crancken siecken menschen inghegheuen sijn gheweest, als wy tot veel plaetsen van onsen cruydeboeck vermaent ende bewesen hebben, daer wy ock alsulcken dwalinghen hebben ghestraft. Maer dat dese meyninghe quaet es, bewijst claerlijck die maniere van den alder oudtsten Medecijnmeesters, die gheen dinck nootsalijcker oft eerlijcker en hielden dan die ondersoeckinghe, ende kennisse van den cruyden. Want daer om zoo leestmen van Hippocrates prince ierste ende principael authuer van der Medecijnen, dat hy seer groote neerstigheyt, sonderlinghen ende seer sorchvuldinghen arbeyt ghedaen heeft om goede ende oprechte cruyden te hebben. Ende dijsghelijcx ock van Galenus, Theophrastus, Dioscorides, ende som andere seer oude Medecijnmeesters, dat sy met groote costen ende perculen in veerde landen ghereyst sijn gheweest, ende veel plaetsen duerwandelt, om oprechte kennisse van den cruyden en van den anderen simpelen te vercryghene, alzoo dat daeraen goet te mercken es, dat die scientie ende kennisse van den cruyden, alle medecijns seer nootelijck ende betaemelijck es, ende huer sonderlinge aencleeft. Want voorwaer alsulcken arbeyt, diligentie ende neerstigheyt en souden die ouders hier voortijts niet ghedaen hebben, waer dese scientie noodeloos ende tot der Medecijnen luttel dienstelijck, ghelijck ock voor ons sommighe andere gheleerde mannen ghescreuen hebbē, die ock alle Medecijns tot oeffeninghe van deser scientien, dat es tot kennisse ende neerstighe ondersoeckinghe van den cruydē verwecken ende vermanen. Duer toe doē, behulp, ende neerstigheyt van den welcken dese scientie wederom int licht ende kēnisse ghecomen es, ende alsoo binnen corten iaren ghewassen, daghelijcx wast ende vermeerdert, dat schier in alle landen van kerstenrijck nv ter tijt niet alleē veel gheleerde, ende andere cruytliefhebbers gheuonden worden, die in dese speculatie sonderlinghe ghenuchte ende recreatie nemē, maer ock vele opghestaen sijn, die tot profijt, oorboor eñ voorderinge van dese scientie eñ van die conste van der Medecijnen schoone Cruydeboecken scrijuen ende wtgheuen, alzoo dattet gheheel noodeloos ende te vergeefs oft verwaentelijck ghedaen soude moghen schijnen, naer alzoo veel Cruydeboecken die daghelijcx voortcomen noch andere nieuwe wt te gheuen ende te maken, ten waere

dat van den seluen onsen voorsaten veel schoone cruyden waeren achterghelaten ende vergeten, die tot onser kennisse gecomen sijn, ende oock van sommigen cruyden die oprechte namen ende waerheyt niet verclaert. Dwelck nochtans niet by hueren sculden oft negligentie toe ghecomen es, maer meest duer die duysterheyt van den ouders, die van dat fatsoen van sommighen cruyden (gemerckt dat sy dyertijt seer wel ende al om bekent waren) seer luttel ende cort ghesereuen hebben, waer om dattet niet wel moghelijck en es, die selue wederom ter rechter kennisse ende tot hueren oprechten naemen te bringhen, dan by langhe inquisitien, neerstighe ondersoekinghe, ende duer tseghen ghelijckenisse met veel andere dierghelijcke cruyden, dat van onsen voorsaten ende voorganghers die dese scientie ierst in licht wederom ghebrocht hebben, niet en heeft in alle cruyden kunnen ghedaen worden, om dat alsulcken ondersoekinghe den arbeyt diligentie ende neerstigheyt van velen gheleerden es eysschende, ende van luttel niet en kan ten eynde ghebrocht worden.

Aenghesien dan dat in onse kennisse noch veel cruyden ghecomen sijn, die tot noch toe van onsen voorsaten niet bekent oft besereuen sijn gheweest, ende dat wy die ghe rechte waerheyt ende beseeet van den sommighen hebben ghevonden, die noch in twijfel stonden ende niet sekerlijck en waeren bekent, zoo heeft ons oock goet, nut, ende seer profijtelijck ghedocht, van den cruyden te serijuen, ende eenen boeck wt te gheuen, in den welcken wy vervuult ende ghesuppleert hebben, dat van onsen voorsaten achter ghelaten es, ende ghecorrigeert, verbeetert ende verclaert, dat sy twifelachtich gelaten hebben, oft niet naer die waerheyt besereuen.

Ende desen arbeyt hebben wy te willigher ende te lieuer aenghenomen, om dat in die landen van hertswaerts ouere, tot noch toe niemant ghevonden es gheweest, die van den cruyden iet ghesereuen ende int clicht ghegheuen heeft, hoe wel nochtans dat in dese landen veel schoone ende seer profijtelijcke cruyden groeyen ende wassen, die noch seer qualijcken oft luttel bekent sijn, die seer goet waren in clicht ende kennisse van alle gheleerde Medecijns ghebrocht, alzoo dat wel betaemelijck ende oock tot voorderinghe van dat ghemeyn profijt ende welwaert es gheweest, dat hier te lande yemant soude wesen, die in kennisse ende licht bringhen soude die cruyden hier te lande wassende, ende die thoonen ende doen blijcken soude, dat dese scientie van den cruyden, die tot veel plaetsen nv wast, vermeerdert ende groot gheacht wordt, in dese landen niet veracht, verlaten oft versmaet en es (als yemant by auentueren soude moghen meynen) maer oock grootelijck ende sterckelijck wast, in eere ghehouden (zoo dat behoort) ende seer neerstichlijck ghecoeffent es. Dwelck niet beeter oft bequamer en kan worden ghedaen, dan duer dat wtgheuen van eenen Cruydeboeck.

Om welck te doene ons oock bouen die andere redenen, ghemoueert ende beweecht heeft, die vierighe liefde ende sonderlinghe affectie, die nv ter tijt veel eerlijcke treffelijcke ende rijcke personen tot defer scientie ende speculatie draghende sijn, alzoo dat wy daer om oock desen onsen Cruydeboeck niet in Latijn, maer in ghemeyne Neerduytsche tale hebben willen serijuen ende wtgheuen, op dat by alle cruytliefhebbers, ende alzoo wel den leecken van der Latijnscher sprake ignorant, als den gheleerden dienstelijck eñ oorboorlijck soude moghen wesen, hopende dat duer desen onsen Cruydeboeck, die sonderlinghe liefde, diligentie ende neerstigheyt van den cruytliefhebbers alzoo ghesterck ende vermeerdert sal wesen, ende dat dese scientie alzoo wassen ende groeyen sal, dat sy tot volcomen kennisse ende volmaectheyt corts sal gheraken.

Ende aengaende desen Cruydeboeck, wy hebben in den seluen vergaert ende by huer ghesla chten versaemt, niet alleen die cruyden in dese Neerlanden groeyende, maer oock meest alle andere vremde, die in der Medecijn groot oorboor ende gebruyck hebben. Van den welcken wy die gheheele historie in alsulcken maniere, forme ende ordene hebben begrepen alst best ende alderbequaemste was. Jerst hebben wy verclaert dat gheslacht daert behoorde. Ende daer naer dat fatsoen, wesen ende die ghestelteniſse seer claerlijck besereuen, daer meest altijt by ghestelt es die figure van den seluen cruyden seer constelijck naer dat leuen gheconterfeyt, ende met hueren colueren

ende

eñ verwen wel ende perfectelijck afgeset. Ten derden zoo hebben wy bewesen die plaetsen daer sy gheerne wassen, oft meest groeyen, ende daer by den tijt, als sy bloeyen, oft vruchten ende saet leueren. Ten vierden zoo sijn die namen hier by gheset, niet alleen alzoo sy in onse ghemeyne tale ghenaempt worden, maer oock die Griecxe ende oude Latijnsche namen met den anderen daer mede dat sy in die Apoteken ende onder die cruytliefhebbers bekent sijn, ende daer by oock die Hoochduytsche ende Franchoische namen. Daer wy somtijts aengehanghen hebben die oorsaken ende historien, daer die namen wt ghecomen ende ghesproten sijn, ghelijck daer afghescreuen hebben die oude Griecxe ende Latijnsche Poeten, die welcke seer ghenuchelijck ende plaisant om lesen ende weten sijn. Ten laesten zoo hebben wy die natuere, cracht, werckinghe, ende van den quaden cruyden die hinderniſſe ende beeteringhe, wt den alder outsten, besten ende vernaemsten Medecijn meesters ende authueren ghetrocken, ende daer by ghevuecht, met dat van ons by sekere experientie van sommighen cruyden ouer langhe iaren ghevonden es gheweest, daer mede wy die historie van elck cruyt ghesloten ende volyendt hebben.

Ende als wy desen onsen boeck ende arbeyt wtgheuen souden, ende in tlicht laten comen, eñ ons niet behoorlijck ghedocht en heeft achter te laten die seer oude costume maniere, ende vsantie, van alle gheleerden, die huer boecken altijt eenighe Coninghen, Coninghinnen, Princen, Edele heeren oft Vrouwen, toe ghescreuen ende ghedediceert hebben. Soo hebbe ick mijn alder Edelste Coninghinne, tot uwer Coninghinnelicker Maiesteyts sonderlinghe Ghenade ende Edelheyt ghekeert, en hebbe desen Cruydeboeck uwer Coninghinnelijcker Mayesteyt, met alder ootmoet, onderdaenicheyt ende reuerentie toeghescreuen ende ghedediceert, aen uwer Coninghinnelicker Maiesteyts Edelheyt ende ghenade betrouwende, dat desen onsen arbeyt ende Cruydeboeck, uwer Coninghinnelicker Maiesteyt aenghenaem wesen sal, ghemerckt dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt sonderlinghe liefde ende affectie (als wy verstaen hebben) tot den cruyden draecht, ende daer in somtijts ghenuchte ende recreatie vindt, ghelijck oock hier voortijts ghedaen hebben seer Edele Coninghen, Coninghinnen ende Princen, als Metridates Coninck van Pontus, daer dat Methridaet sijnen naem naer heeft. Lysimachus Coninck van Macedonien, Gentius Coninck van Slauonien: Arthemisia Coninghinne van Carien, ende meer andere vrome ende Edele heeren ende Princen, den welcken in dese uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt es naervolghende.

Daer om zoo es onse oetmoedighe bede ende begheerte, dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt believen wille, desen onsen Cruydeboeck, alzoo ghenadichlijck te ontfanghene, als hy van ons wt goeder ende ghetrouwer meyninghe ende ionst, met onderdanigher ende gantscher herten uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt toeghescreuen ende ghedediceert wordt.

Die almoghende God wil v Coninghinnelijcke Maiesteyt in ghesontheyt ende voorspoet bewaren, ende langhe tijt onderhouden. Int Jaer M.D. ende liij.

Uwer Coninginnelijcker Maiesteyt
onderdanighe
Rembert Dodoens.

REMBERTI DODONÆI MECHLINIENSIS MEDICI, IN SEDVNDAM COMMENTARIORVM SVORVM DE STIRPIVM HISTORIA EDITIONEM, AD STVDIOSOS MEDICINÆ CANDIDATOS PRÆFATIO.

STIRPIVM ac vniuersæ materiæ Medicæ cognitionem potentissimis Regibus, antiquissimis Heroibus, præstantissimis Medicis ac Philosophis olim in pretio habitam, vtilem ac necessariam Medicæ arti iudicatam, summo studio, nec minori diligentia excultam, adeo manifestum est, vt multis assertionibus opus non sit. Præsertim non paucis herbis Regum ac Heroum, qui has vel primi inuenerunt, vel in frequenti medendi vsu habuerunt, nomina retinentibus, vt Mithridatium, Eupatorium, Gentiana, Lysimachia, Achillea, Centaurium, Alcibiadium, Telephium, Arthemisia, aliæque plures: & veteres ipsos, atque inter eos Hippocratem Medicorum omnium longe principem, Galenum, nonnullosq; alios, longinquas peregrinationes, cognoscendæ materiæ Medicæ causa suscepisse, & propria & aliorum scripta testentur.

Eandem verò scientiam, à posteriorum nostroque tempore vicinorum seculorum medicis ac philosophis, plane neglectam & contemptam fuisse, res ipsa quoque euidenter docet. Solæ enim illæ Medicinæ partes, ab illorum seculorum Medicis coli visæ sunt, quæ ex rationum physicarum fontibus deductæ, hinc dubitandi disputandiq; vberem materiam præberent: aliæ verò, vsu atque experientia constantes, vt steriles ac ieiunæ spretæ. Cuiusmodi ipsa Βοτανικὴ est, Physicarum rationum subsidium vel nullum vel exiguum admittens. Quamobrem eius omni notitia, mulieribus, herbarijs analphabetis, vel indoctis pharmacopœis relicta, indignum professione sua ac magnificis titulis parum decorum infœlices illi Medici existimabant, cognoscendæ alicuius materiæ medicæ, herbæ aut stirpis causa, vel minimum operæ laborisque sumere: extra vrbes ad montes, conualles, prata, suburbanaque loca excurrere.

Tantam studiorum dissimilitudinem, fatalis ille seculorum ordo peperit, qui & maximas vrbes, potentissima regna, latissimè patentia imperia, & hanc Medicinæ partem, nonnullasq; alias pessundedit, ac propemodum extinxit. Vnde factum, vt quæ olim facillimè ac nullo propemodum negocio materiæ Medicæ ac Stirpium cognitio percipi poterat, difficilis ac obscura reddita sit.

Tradebant eam Dioscorides, Galenus, eiusq; ætatis Medici, veluti per manus à maioribus acceperant, seruatis eousq; nominibus, quæ magna ex parte incorrupta ad illorum tempora venerant.

Nobis ea fœlicitas denegata, multis modis veris ac genuinis appellationibus, corruptis, peruersis, fere abolitis, barbaris in earum locum suppositis, multo tempore intermissa Stirpium notitia, solis veterum descriptionibus relictis, ex quibus hæc disciplina & requirenda & restituenda est. Id quàm difficile sit licet alio loco scripserimus, tamen hic repetere visum fuit non alienum.

Non leuis autem, difficultatis huius scientiæ, aut vna aliqua causa est, sed maximæ eæque præcipuæ duæ: innumera videlicet multitudo Stirpium, immensaq; varietas: & eorum qui de harum historia, aut materia Medica scripta reliquerunt, breuitas, incuria, negligentia, subinde varia atque dissimilis apud diuersos descriptio: & vtinam non quorundam errores obscuritatem non exiguam in eam intulissent.

Stirpium siquidem herbarumque infinita sunt genera, variè per orbem terrarum sparsa immensa multitudo, vt non vno loco paucisque regionibus requirere eas liceat, sed ad eas omnes cognoscendas, omnium fere regnorum ac prouinciarum peragratione, longi temporis peregrinatione opus videatur. Sunt nonnullæ quibusdam vel insulis dicatæ, vel regionibus propriæ, quæ in alia quæuis loca transferri nequeunt, vel tellure cœloq; mutatis mutantur, vt Theophrastus libro quarto ait. Aliæ pluribus quidem terris communes, non omnes tamen passim aut crebro obuiæ, sed certis tractubus peculiares, vel montibus scilicet, promontorijs, præruptis rupibus, saxosis aut nualibus locis, collibus, densis syluis, vmbrosis lucis, arborum caudicibus, aruis, campestribus, apricis, læto pinguiq; solo, macro & sterili, humidis, vliginosis, riguis, paludibus, stagnantibus aquis, fontibus, fluminibus, fluuiorum ripis, maris littoribus, scopulis, vel ipso denique mari addictæ. Harum autem istæ eandem fere vbique formam retinent, vel exiguam mutationem assumunt: illæ in diuersis regionibus pro cœli soliq; varietate aliam formam & magnitudinem induunt. Quod segetum, fabarum, nucum, aliorumq; apud Indos nascentium (si Herodoto fides) exemplis manifestum est, quorum longè maior magnitudo, quàm in AEgypto nascentium. Segetum enim culmi in-

mi instar harundinum crassescunt: fabæ triplo maiores AEgiptijs: sesamum miliumque eximiæ magnitudinis: nuces tantæ molis vt miraculi loco in templis suspendantur. Strabo quoque in extremo Mauritanorum quodam tractu, iuxta creditum Nili exortum vitem tantæ crassitudinis nasci tradit, quam vix duo homines complecti queant: omnem herbam cubitalem: Staphylinorum, Hippomarathri, Scolymi caules duodenum cubitorum, crassitudine quatuor palmorum reperiri. Et tantus quidem Stirpium numerus, immensa latissimè sparsa multitudo, varia ac multiplex natura.

Auctorum verò ipsorum quanta fuerit negligentia, vel incuria in multarum præsertim vulgo notarum, formis differentijsque describendis, cum multarum extent nomina, quarum formæ non sunt expressæ, aut leuiter tantum descriptæ, nemo fere est qui ignoret, Ruellio idipsum scriptis suis testante.

Eosdem vero non semper conuenire, atq; interdum inter sese dissidere, dum sub vno eodemq; nomine alius aliam herbam vel fruticem designat, vel eandem alia nomenclatura exprimit, Dioscoridis cum Theophrasti aliorumq; scriptis diligens collatio ostendit, suppeditabit & huius varietatis Historia nostra non pauca exempla.

Descriptiones verò quorundam erroribus esse conspersas, quod ad Plinianas attinet manifestissimum est, Leoniceni enim libri de Plinij erratis passim prostant, & omnes fere nostri seculi, qui de materia Medica aut Stirpibus scripsere, in redarguendis ac notandis Plinij lapsubus plurimi sunt.

Verum de Dioscoride id nemo forsitan expectauerit aut suspicatus fuerit, Galeni testimonio atq; scriptis commendato. Reperiuntur tamen in eius commentarijs non exigui errores. Alias enim dissimilium Stirpium, eiusdem apud diuersos auctores nominis, delineationes in vnam historiam contrahit: alias eandem non ijsdem nominibus nuncupatam, veluti membratim diuulsam diuersis locis describit, vt ijs commentarijs quos in Stirpium historias quæ apud Dioscoridem extant meditamur, ostensuros (si Deus vitam, valetudinem, ociumq; concesserit) nos speramus.

Nec tamen hi errores impediunt, quo minus Dioscorides alijs omnibus longe præstet, cum omnes vel imperfectiorem multò historiam, vel pluribus, maioribus erroribus, ac fabulis, præstigijsque plena scripta reliquerint. Theophrastus reliquos omnes in suo scribendi genere superans, formas ex professo non descripsit, sed Stirpium multiplicem differentiam aliaque philosopho homine digna prosequi studuit. De Plinij scriptis quid iudicandum, iam scripsimus. Nicandri, θηριακὰ καὶ ἀλεξιφάρμακα solum reperiuntur. Apuleius de paucis tantummodo egit. Galenus, Paulus, Aetius, figuras à Dioscoride expressas omiserunt. Alij veteres Græci & Latini, Philosophi, Medici, Poëtæ, Historiographi, Architecti, Agriculturæ scriptores, Hippiatri siue Veterinarij, quorum lectione ad quarundam plantarum notitiam peruenimus, non nisi obiter quarundam meminerunt. Bithyni Iolæ, Heraclidis Tarentini, Crateuæ herbarij, Andreæ medici. Iulij Balsi, Nicerati, Petronij Nigri, Diodoti, Pamphyli, Manteæ, Apollonij antecessorum Dioscoridis & Galeni scripta, neque ad posteritatem peruenerunt, neque perfectum aliquid tradiderunt. Pleriq; horum anilibus fabulis aut præstigiaturis AEgyptijs, coniurationibúsue pleni sunt: alij de vna aliqua materia, aut paucis tantum, vt Galenus scribit, egerunt: vniuersam verò materiam compl. cti non studuerunt.

Quibus de causis illorum omnium scriptis posthabitis, vni Dioscoridi summam laudem auctoritatemque Galenus tribuit, quam illi quoque deberi nemo negare potest. absque eius siquidem scriptis, Stirpium materiæq; Medicæ cognitio restitui nulla ratione potest.

Non enim idcirco veluti parum vtilis abdicandus aut reijciendus quod in plerisque locis lapsus sit, cùm nec Plinium multo grauius & pueriliter sæpe hallucinatum minimè negligi oporteat ad Stirpium notitiam plurimum conferentem. Neque enim eam ob causam de erratis eius cœpimus admonere, sed vt huius scientiæ & studij difficultas ab omnibus intelligatur maiorique cum attentione, in stirpium cognitionem studiosi incumbant: diligentius omnes notas expendant: leuibus coniecturis contenti facile iudicium non promant: minus admirentur si post complures in hoc studio versatos, multa in notitiam nondum perducta adhuc lateãt: plures quotidie exoriantur in restituenda hac Medicinæ parte laborantes, aut quod hi qui in lucem subinde nonnulla dedêre, sententiam alicubi mutent. Nam hæc omnia, haud dubio, difficultati huius scientiæ: magis, quàm negligentiæ, incuriæ, aut temeritati huius ætatis scriptorum accepta referre æquum est.

Si enim Dioscorides exercitatissimus vir, qui multum studij, laboris, in Stirpium, materiæque Medicæ cognitionem impendit, eo seculo quo nomina magna ex parte incorrupta vulgo retinebantur, ipsarũ notitia à maioribus accepta veluti per manus tradebatur, vel immenso numero, multiplicique earum varietate, vel auctorum imperfectis, varijs, fabulosis descriptionibus detentus, errorem vitare non potuit: qua ratione nunc quisquam, antiquis nomenclaturis ac appellationibus vix receptis, aut plurimum deprauatis, Stirpium cognitione longo tempore intermissa atque con-

tempta,in tanta veterum(vti diximus)negligentia,incuria, varietate, atque erroribus ſubinde implicata obſcuritate,vel facile vel abſque magno labore,diligentiſsima inquiſitione earum notitiam conſequi ſe poſſe ſperabit?

Quum igitur tanta huius ſcientiæ vel magnitudo vel difficultas ſit, vt non niſi diligentiſsimo omnium ſtirpium maturoq́; examine,plurimorum veterum auctorum lectione exactiſsima,id eſt, multo labore,diutinis peregrinationibus,continuo ſtudio comprehendi queat: ac fieri vix poſsit, vt his omnibus,vnius hominis aut paucorum vita diligentiaq́; par ſit. Citra omnem admirationem eſſe debet,poſt multos recentiorum in hac materia diligenter verſatos,alios indies exoriri, qui hãc augere ſtudeant,& noſtros quoque de Stirpium hiſtoria libros prodire.

Nemine ſiquidem hanc ſcientiam ad perfectionem perducente, ſed omnibus plurima prætermittentibus,occaſio poſteris relinquitur, priorum inuentis ac obſeruatis plurima adijciendi atque ſtirpium cognitionem locupletandi. Quod recentiorum non paucis præſtantibus, priuato ſtudio, peregrinatione,aliáve occaſione comperta in commune proferentibus, & mei officij fore iudicaui, vt eam quam exiſtimabam me huic ſcientiæ poſſe acceſsionem facere, aut emendationem adhibere,in publicum mitterem,atque veræ Medicinæ Stirpiumq́; ſtudioſis communicarem.

Non fruſtra autem vel inutiliter hunc laborem vel recentiores vel nos ſuſcepimus. Pertinet enim hęc ſcientia ad præcipuas & principes duas Medicinę partes διαιτητικὴν καὶ φαρμακευτικὴν. Illa victus ratione:hæc medicamentis ſanitati hominis conſulit: vtraque herbis, frugibus, ſtirpibus,earumq́; ſeminibus,fructibus,racidibus,ſuccis,veluti neceſſarijs & materia & inſtrumentis vtitur. Hæc enim vt plurimum,ad artis opera Medici vel impermixta, vel alijs aut inter ſe commixta adhibent. Si enim nemo illum bonum fabrum aut artificem dixerit, qui malleum, incudem aut ferrum,aliáve artis ſuæ inſtrumenta vel materiam nõ nouerit: Medicum quis habebit doctum, qui Betam à Blito diſtinguere neſciat, in craſſa ſupinaq́ue omnium Stirpium Medicæq́ue materiæ ignorantia verſetur.

At multum,fortaſſe dicet aliquis, inter medicum & reliquos artifices intereſt, neque enim manum medici operibus apponunt,ſed veluti architecti tantum præcipiunt, omnem Stirpium & Medicæ materiæ notitiam,præparationem,variam miſtionem pharmacopœis relinquunt.

Fatemur à multis annis medicos præparandorum miſcendorumq́ue pharmacorum morem omiſiſſe, ac à veterum conſuetudine receſsiſſe, quos abunde conſtat nulla pharmacopœorum opera vſos, medicamenta etiam proprijs & diſcipulorum manibus miſcuiſſe, neque vt pharmacopœi rurſus fiant requirimus, & quærendis,terendis, tundendis, præparandis, miſcendis medicamentis occupentur,ſed Stirpium & materiæ Medicæ, quarum potiſsimum frequentior ac quotidianus vſus, notitiam exigimus: non ſecus ac in Architecto omnis materiæ ædificiorum cognitio requiritur. Qui enim eam ignorauerit, bonus Architectus eſſe non poteſt. Sic etiam neque doctus aut perfectus medicus,qui artis ſuæ materiam non cognorit. Quod ſi fabri ex non conuenienti ligno vel trabes vel ædium contignationes ſtruant, Latomi luto pro cæmento parietes compingant,aut reliqui artifices alijs modis impoſturas moliantur, admittet aut diſsimulabit hæc bonus Architectus? Non exiſtimo quenquam fore, qui non putet harum rerum curam ad eum pertinere. Cur igitur conniuebit Medicus, ſi pharmacopœus ſpuria legittimis genuinis adulterata, recentibus exoleta,calida frigidis, frigida calidis, alexipharmacis deleteria ſubſtituat, ac deficiente vno,alias hoc,modo illud,abſque vllo iudicio aut delectu ſupponat? Conniuere autem cum huiuſmodi impoſturis aut grauiſſimis erratis oportebit, ſi huius ſcientiæ rudis ac imperitus fuerit, cum nulla ratione dolum deprehendere poterit.

Omnes igitur Medicinæ ſtudioſos in hac Stirpium materiæq́ue Medicæ notitia ſeſe exercere conuenit, atque operam & diligentiam ſummam adhibere, vt harum cognitionem reliquis Medicæ artis partibus adiungant: veterum antiquiſsimorum, probatiſsimorumq́ue Medicorum huius ſcientiæ ſtudioſiſsimorum, veſtigijs hac in parte inſiſtant, ac Galeni clariſsimi & maximæ auctoritatis medici,præceptis & conſilio obſequundent,qui omnes Medicos & iuuenes artis candidatos ad Stirpium & Medicamentorum materiæ exactam notitiam admonet, atque incitat. Medicus(inquit lib.de antidotis primo)omnium Stirpium, ſi fieri poteſt, peritiam habeat, conſulo: ſin minus, plurium ſaltem quibus frequenter vtimur. Item tertio de Medicamentis ſecundum genera. Hinc puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, vt medicamentorum materiam cognoſcant,ipſimet inſpicientes,non ſemel aut bis, ſed frequenter: quoniam ſenſibilium rerum cognitio ſedula inſpectione perficitur. Et ibidem paulò infra: Vos ergo admoneo amici, vt in hoc quoque me ſequamini ſi artis opera pulchrè obiri velitis. Nouiſtis enim quomodo ex omni natione, præſtantiſsima quotannis medicamenta mihi adferantur, eò quòd perditi illi omnigerarum rerum coëmptores (Græci ῥωποπώλας vocant) varijs modis ea contaminant. Præſtiterat fortaſſis non hos ſolum, ſed multò magis etiam mercatores, qui illa aduehunt, inculare: atque his

multò

» multò magis ipſos herbarios: item nihil minus eos qui radicum liquores, ſuccos, fructus, flo-
» res & germina ex montibus in vrbes conferunt. Hi ſiquidem omnium primi in eis dolum exer-
» cent. Quiſquis igitur auxiliorum vndique copiam habere volet, omnis materiæ Stirpi-
» um, animalium & metallorum, tum aliorum terreſtrium corporum, quæ ad Medicinæ
» vſum ducimus, expertus eſto, vt ex eis & exacta & notha cognoſcat. Deinde in commenta-
» rio meo, quem de ſimplicium medicamentorum facultate prodidi, ſeſe exerceat. Niſi enim
» hoc modo inſtructus ad præſentis operis præſidia veniat, verbotenus quidem medendi metho-
» dum ſciet, opus verò nullum ipſa dignum perficiet. Hactenus Galeni verba. Ex quibus manife-
ſtum eſt ac indubitatum relinquitur, hanc ſcientiam medico & vtilem, & neceſſariam, vt qui abſ-
que huius peritia nihil poſcit medendo certi aſſequi, aut eximium quicquam ex arte præſtare,
herbariorum, myropolarum, pharmacopœorumq; dolis, impoſturis, ac ſubinde craſſa vel per-
tinaci ignorantia deluſus. Quod omnes medicos, diligentiſsimè cauere cum ſalutis ac valetudi-
nis ſuæ fidei concreditorum, tum propriæ exiſtimationis cauſa, maximè decet.

Neque ſcientiæ huius difficultas, quæ ipſius pene immenſam magnitudinem oſtendit, quen-
quam ab eius ſtudio abſterrere debet, ſed potius ad auxiliares ei manus conferendas omnes ſtu-
dioſos excitare, accendere, inflammare: ne tam neceſſaria humanæ vitæ ſcientia diutius vel negle
cta, vel contempta iaceat, ſed plurimorum communi labore atq; diligẽtia creſcens, ad perfectio
nem veniat, ab interitu vindicetur, medicinæq; reliquis partibus adiungatur, ac ueluti poſtlimi-
nio reſtituatur. Quò enim difficultatis ac magnitudinis ſcientia aliqua amplius habet, hòc
magis bona ingenia in ea occupari libentius ſolent. Ignauorum exiſtimatur in paruis ac facilibus
verſari: induſtriorũ verò ac diligentũ in grauibus, magnis, ac difficilibus. Paruę ac faciles resnulli
opinionẽ aut auctoritatẽ pariunt. Difficiles & magnę, honores & gloriã conferunt. Magnæ enim
rei, quantumcunque quis poſſederit, participem fieri, non minima eſt gloria, vt Columella ait.

Sed vt ad hos de Stirpium cõmentarios veniamus. Contraxeramus in hos, quum primũ ede
remus, quicquid herbarum plantarumq; in cognitionem noſtram venerat, Secunda hac editio-
ne ſeuera animaduerſione adhibita, omnia recognouimus, pleraque mutauimus, nonnulla tran-
ſtulimus totum opus non exigua acceſsione locupletauimus & auximus, multarum Stirpium ne-
mini quod ſciam adhuc depictarum imagines adiecimus. Vtrobique formas omnium, qua potu
imus diligentia tradidimus: nomina Græca, Latina, officinis recepta, Germanica, Gallica, & no-
bis Brabantis ac vicinis Flãdris aut Hollandis Friſiisve vernacula, ſingularum hiſtorijs adſcripſi-
mus: Temperamenta deinde ac vires ex probatiſsimorum Medicorum ſcriptis ſubiunximus,
haud præteritis ijs quæ recentiorum experientia repperit, maximè earum quas in veterũ cogni
tionem non veniſſe neoterici putant. Atque hæc omnia breuiſsimè complectentes non elemen
torum ordine ſtirpes digeſsimus, ſed vel forma, vel viribus, vel alia ratione cõgeneres ac ſimiles
coniungere ſtuduimus.

His autem deſcribendis non tantum noſtro ſtudio vel, ſi quæ eſt, induſtria profecimus, ſed an
teceſſorum quoque ſcriptis plurimum adiuti ſumus, Leoniceni videlicet, Hermolai, Manardi,
Ruellij, Cordi vtriuſque, Hieronymi Tragi, aliorumq;. Leonharti Fuchſij imagines in prio-
noſtros magna ex parte omnes recepimus (vt in ipſa imaginum noſtrarum prima editione adi-
cta cauſa ſcripſimus) non ſic tamen vt ſententiam eius in omnibus ſequeremur, ſed adhibito iud
cio & animaduerſione, veriſimiliorem amplecteremur.

In recognoſcendis verò & noua acceſsione augmentandis, licet noſtro labore plurimum cre
uerint, non tamen Petri Bellonij obſeruationibus profeciſſe nos inficiari poſſumus: aut ex Petri
Andreæ Matthioli commentarijs quædam mutuatos. Quibus tamen multum pepercimus, prop
terea quod eæ, quas reliquimus, in conſpectũ noſtrũ non veniſſent. Anniſi enim ſumus ad hoc,
vt vix alias deſcriberemus, quàm oculis noſtris aliquãdo ſubiectas & conſpectui exhibitas. Itaq;
pauciſsimas ex eius commentarijs accepimus, idque fere non abſque eius mentione, quæ videli-
cet propter naturæ affinitatem, vel nominis ſimilitudinẽ cum alijs à nobis deſcriptis negligi vix
poterant: vel in opinione apud noſtros ſic verſabantur, vt aliena pro veris ſupponerẽtur. Quod
ſi autem quæ aliæ ſunt nobis cum Matthiolo communes, eas noſtra cura depictas fuiſſe, figuræ
magna ex parte aliæ, atque vernaculi commentarij prius quam Matthioli ad nos venirent editi,
facile teſtabuntur. Nec defuit nobis locupletandis noſtris Doctiſs. Andreas Lacuna, qui Corru
dam & Palmam in opus noſtrum intulit. Profuit etiã induſtria Caroli Cluſij cognitioni vniuer-
ſæ materiæ Medicæ, tum ipſius artis ſtudioſiſs. qui & raras quaſdam ſtirpes nobis ſuppeditauit,
& conuertendis commentarijs hiſce in Gallicum Idioma, benignam ac diligẽtem ſuam operam
exhibuit.

Reliquum eſt ſtudioſi iuuenes, vt noſtris hiſce commentarijs, cum in Stirpium herbarumque
cognitione facilius aſſequenda adiuti, tum huius ſcientiæ & Medicinæ partis non minimę, vtilita

te ne-

te, necessitateque prouocati, excitatis, accensis, inflammatis animis, omni studio in hoc diligētiſ-ſimè incumbatis, vt non solum quæ à nobis descriptæ sunt, ac per icones expressæ stirpes, in notitiam vestram veniant, verum etiam earum quæ apud veteres supersunt nondum satis notarum, ac vniuersæ materiæ Medicæ peritiam assequamini, vel saltem auctarium aliquod hactenus repertis ac traditis adijciatis, quo multorum communi studio, maius ac maius incrementum hæc scientia accipiens, ad ἀκμὴν tandem ac perfectionem perueniat. Valete,
Mechliniæ Quinto Id. Iulias.

REMBERTI DODONÆI DE RECOGNITIONE SVORVM COMMENTARIORVM AD LECTORES EPISTOLA CVM IMAGINVM *eius parte altera olim edita.*

EVTVRVM omnino auguror candide Lector, vt simul ac nasutiores & morosiores aliqui, nostros de re Herbaria commentarios aut imagines viderint, studiū statim nostrum sint suggillaturi: quod post tam multos doctos viros, in hoc studij genere summa cum diligētia versatos, melius me aliquid inuenire, & eorum inuentis superaddere, posse sperauerim. Vbi vero in annotationes inciderint, quas hoc loco adiecimus, & in ijs quædam retractata, nonnulla in dubium reuocata à nobis offenderint, multo magis temeritatem nostram sint damnaturi: vt qui mox ab editione, aliam sententiam in nōnullis sequar, vel non satis perspecta atq; comperta in publicum dare voluerim. His responsum cupio, huic studio hoc vnicè proprium esse multorum operam atq; laborem desiderare: nempe in quo non exigua sit difficultas, nec minor varietas, quæ summam etiam diligentissimorum industriam fatigent. Infinita enim sunt stirpium, quæ vel sine nominibus, vel cum barbaris & peregrinis nobis sese offerūt genera, quibus vetera & antiqua reddere nomina instituti nostri præcipua & maxima pars est. Quarum etsi veteres Herbariæ rei & stirpium historiæ scriptores, differentias ac notas omnes, summa diligētia descriptas nobis reliquissent, impossibile tamē foret, de omnibus facile aut citra summum laborem & indefessum studiū, veritatem assequi, cum nō vno loco, sed per vniuersum orbē sparsas requirere & cognoscere oporteret. Non vno enim loco aut eadem in regione omnes pluréſue, sed aliæ alijs vel regionibus vel locis addictæ sunt. Dictamnum Cretæ proprium est. Rha supra Bosphorū regiones & paucæ aliæ suppeditāt. Thus Sabæorum gignit prouincia. Balsamum sola Palestina producit. Et vt plures tales regionibus quibusdam solis proprias prætereamus, ex his quæ in pluribus terris inueniuntur, nōnullæ nisi in conualibus proueniunt: sunt aliæ montibus familiares & propriæ. Amant hę aprica loca: illa vmbrosa aut dēsas syluas. Inter saxa, lapidosis locis, aut in prærup tis rupibus reperiuntur quædam: aliæ in arborum caudicibus nascuntur. Lætum pingueq́; solū desiderant nonnullæ: in sterili agro magis proficiunt aliæ. Delectant quasdam arua: alias vineta: illas horti: istas prata: nonnullæ in vliginosis & riguis oriuntur. Sunt quas temerè alio loco quam in maris littoribus requiras. Ad quas omnes cognoscendas & perquirendas cum præter diligentem veterum lectionē, diuturna & longi temporis per infinita loca, per omnes ferè orbis partes peregrinatione opus sit, multi labores sudoresq́; perferendi, infinita pericula subeunda, fieri nō potest, vt vna hominis vita his omnibus satis sit, vt interim omittamus quam multa superueniūt incommoda, quæ peregrinandi occasionem aut adimunt aut multum impediūt, veluti bella incogniti diuersarum gentiū, ritus, mores & lingua, horridæ, incultæ, squalidæ regiones, & ad hæc maximè rerum vel publicarum, vel priuatarum & domesticarum curatio, aut ferendis maximis sumptibus impar fortuna. Nunc autem cum his omnibus grauissimis impedimētis, accedat etiā, quod veteres multarum stirpium veluti vulgo cognitarum formas nō expressērint: aliarum tam leuiter descripserint: vel attigerint, vt non videantur tradidisse: iam & in nōnullarum descriptionibus non vulgares sed maximi auctores varient, veluti in Asphodelo & alijs quibusdā, quis non summam in hac disciplina difficultatem esse affirmet, quæ multorum quantumuis industriorum & studiosorum indefessos labores & maximam diligentiam requirat? nec solum requirat verum etiam superet? Cum igitur tam infinita stirpium sunt genera, singulorumq́; multiplices differentiæ, tam diuersa & natura & situ dissidentia in quibus gignuntur loca, quæ adire omnia nō solum difficile verum etiam impossibile fuerit, & ad hæc mutilæ, imperfectæ ac confusæ veterū descriptiones, vt propter hæc grauissima impedimenta, de absoluta stirpium cognitione desperādum videatur. Nulla certè præsentior via, commodior ratio, aut expeditius consiliū, quo hoc studiū, hæc scientia in lucem reuocari & crescere possit, quā vt multorum laboribus & lucubrationibus

adiuue-

adiuuetur. Plurimorum enim poterit industria quod paucorum nequit præstare opera. Dum enim hic quędam in lucem adfert, alij quædam adijciunt, nonnulla corrigunt, alia supplent, non exiguum herbarum studium & simplicis medicinæ cognitio incrementem capit. Hanc rationem videntur mihi insequuti Leonicenus, Manardus, Ruellius, Cordus vterq;, Musa, Tragus, Fuchsius, & quotquot in hac disciplina non omnino infœliciter hac ætate versantur. Neque enim quisquam istorum, aut stirpium historiam absoluit, aut perfectam sibi eius cognitionem vendicat: cum multas etiam de industria prętereant. Sed quod quisq; sibi suo labore, sua industria per ocium peperit peregrinatione inuenit, aut alia ratione cognouit, hoc in cõmune proferre, & veritatis amatoribus communicare studet, & quo quisq; posterior hoc maiorem huic scientię accessionem facit, dum antecessorum opera ac laboribus etiã adiuuatur. Mouit certè nos & hęc ratio, cum enim multas stirpes in omnibus recentioribus desiderari animaduertissem, in quibusdam deceptos eos obseruassem, & non paucas me supplere & aliorum inuentis adijcere, nec non in quibus erratum videbatur, veritatem aperire posse speraſſem, volui vt post multorum doctorum virorum qui in Stirpium historia versati sunt commentarios, mei quoque labores, mei conatus, in publicum prodirent, non quod laudem ac gloriam mihi hinc aliquam postulẽ, sed vt nostris inuentis & studijs aliquo etiam modo, stirpium herbarumq; cognitio & simplicis medicinæ studium promoueatur. Desinant igitur morosi censores, frustra aut temere hunc laborem à nobis susceptum criminari, quando nostra industria & opera huic scientiæ non mediocris plantarum, fruticum ac arborum numerus accesserit, antea à nemine, quod sciam, recentiorum traditarum, præter omnes quæ ab errore vindicatæ sunt quarum non exiguus quoque numerus est. Quod vero paucula quædam, post editos commentarios à nobis retractentur, facit summa huius scientiæ & maxima, vt diximus, difficultas, quæ nos ita tenet Cimmerijs quasi tenebris immersos, vt vix etiam summo studio, & frequenti ipsarũ plantarum collatione, veritatem queamus inuenire. Si enim in ijs scientijs aut artibus (vt Socrates alicubi inquit) errores etiam subinde committantur, quæ vel ex naturalium rationem fontibus deducuntur, vel certis pręceptionibus, regulis aut methodo constant, quo non tandem modo, in Herbaria disciplina, nullis regulis, nulla methodo firmata, ex naturalibus rationibus minimum, imo pene nullum subsidium admittente, sępius & nolentibus, & non sentientibus nobis errores irrepent? Docent id scripta Leoniceni, Hermolai, Manardi, Cordi, Ruellij, Musæ, Tragi, Fuchsij & aliorum recentiorum, quorum iudicia vel à seipsis sæpius reuocata, vel ab alijs retractata & correcta sunt. Non reputo me his diuiniorem, & ego homo sum, decipi & errare possum, præsertim in re tam multis de causis difficili ac obscura, vt si alicubi ferẽdus aut dissimulandus est error, hic dissimulari & tolerari debeat. Quamobrẽ non tam pudet nos horum errorũ, quàm pœnitet. Quando igitur mihi hoc cõmune cũ alijs est, vt in quibusdam minus veritatẽ assequutus fuerim, nõ habeo aliud præsentius remediũ, quàm vt mihi ipsi medear meosq; errores ipse è medio sustollã. Et præstat sanè me mei ipsius correctorem esse, quouis alio, quamuis & aliorũ animaduersiones non nisi æquissimo animo accepturus sum. Cùm enim publicæ vtilitatis causa hunc laborẽ susceperim, & eiusdẽ interfit sicubi à me erratũ, idipsum corrigi ac notari, nulla in re magis mihi gratificari poterunt veritatis studiosi, quàm si nostra omnia ad examen ducant, cumq; veterum descriptionibus diligenter conferant, ac vbi me veritatem minus assequutũ deprehenderint, amicè & synceriter admoneant. Atqui sic morosis & seueris istis censoribus respondum esto, quos optauerim ab ista calumniandi tentigine, & doctorum huius seculi scriptorum, suggillandi & reprehendi studio, ad meliorem frugem, & bonarum artium ac scientiarum studia conuersos, in hoc totos esse, & omnibus ingenij viribus certare, vt, vel mediocris eruditionis viros, doctrina æquent, si superare se posse diffidant. Cæterum quod ad annotationes istas attinet, sequuti in his sumus, secundam commentariorum nostrorum editionem, quam ob causam quædam retractauimus, de nonnullis videlicet aliter iudicantes, de alijs vel nostram vel aliorum huius ætatis doctorum virorum coniecturam indicantes: vnum aut alterum Dioscoridis locum aut vitiosum aut confusum ostendimus: figuras complures adiecimus, omnes videlicet quæ secundæ ac posteriori ęditioni accesserunt. Sunt autem ex his non paucę quidem nouæ, id est, antea aut prius non depictæ: nonnullę infeliciter prius expressæ, nunc artificiosius & elegantius formatæ pauciſsimæ ex Doctiſsi. Pet. And. Matthioli commentarijs translatę, quas nempe cognatio vel similitudo cum alijs à nobis discriptis, non sinebat prętermitti, vt etiam in commentariorum nostrorum prefatione scripsimus, Nam à reliquis, quas forte alius in suos commentarios traduxisset propterea abstinuimus, quòd in conspectum nostrum non veniſsent. Illud enim nobis in primis curæ fuit, vt quam pauciſsimas describeremus, quas non aliquando oculis coram cernere cõtigit, & maxima nouarum figurarum pars ad viuarum plantarum imitationem depingeretur, vt ipsę stirpium descriptiones, & imagines alię nec aliorum similes facile testabuntur. Vale, atque pręsentibus fruere, dum succisiuis horis ocium nacti, alia, his locupletiora, meditamur.

Ex

EX EPISTOLA EIVSDEM DODONÆI CVM PRIMA IMAGINVM PARTE IMPRESSA, DE FVCHSII IMAginibus in hos commentarios translatis.

¶ Vsus autem sum in hac imaginum & commentariorum meorum vernaculorum editione, partim nostra opera industriaq; depictis circiter ducentis imaginibus, partim ijs, quæ antea à Leonharto Fuchsio editę sunt. Quod quidē admoneo ne quisquam me plagij arguat, veluti aliena pro proprijs edentem: quamuis in hac ipsa imaginum editione multa non solum transposuerim, verùm etiam immutauerim, alijs verisimilioribus magisq; proprijs nominibus imagines ipsas notans. Hoc autem nō eo dico, quo operam & industriam Leonharti Fuchsij sugillem aut vanam inutilemq; existimem, nam laborem & conatum eius non possum non plurimum laudare, sed vt studiosi intelligant perdifficile esse de stirpibus iudicium, & in eo doctissimos & exercitatissimos viros labi atq; decipi. Quod non tam nostri seculi doctorum culpa euenit, quam subinde veterum scriptorum incuria, qui multarum stirpium formas & differentias negligenter tractarunt, idq;, vel quia olim optime notæ essent & nulla designatione egerent, aut quia ipsis defuit cura omnes plātarū omnium notas differentiasq; anxiè scrupulosęq; consectari: quanuis & nostræ ætatis scriptores vitio etiam non careant, obuias quasuis herbas statim ad Dioscoridis aliquot caput referre conantes, etiam si vix vel vna nota respondeat, leui quadam tantum coniectura contenti, quasi nulla posset esse herba, nulla arbor, nullus frutex, quæ non ad aliquam Dioscoridis discriptionem componi debeant, quasiq; omnia à Dioscoride pertractata essent, quę ad stirpium genera pertinent.

Veterū negligētia & incuria.

Neotericorum leuitas.

¶ Volui autem Fuchsij imagines in opus meum & commentarios meos transferre, ijsq; quasi meis vti, non solum quia elegantes & bene formatæ sunt, verùm potissimum, quia studiosi huius disciplinæ, iam ab aliquot annis his assueuerunt. Qui enim ex Fuchsij imaginibus herbas cognoscere didicerunt, facilius easdem alijs donatas nominibus ex ijsdem figuris agnoscent, quam ex nouis, quæ haud dubiè aliam faciem essent habituræ. Itaq; si omnes herbarum imagines nouę essent, licet de eadem herba de qua Fuchsius egissem, de diuersis tamen me agere existimare potuissent, dubijq; hesissent, in herbarum stirpiumq; cognitione parum exercitati, quibus has imagines edo, vt harum adminiculo ad veram plantarum notitiam perueniant.

¶ Neq;, vt spero, male habebit Fuchsium, quod illius imaginibus adiutus, stirpium cognitionem ampliorem reddiderim, & non infrugiferą accesione locupletauerim: nam & ipse suos labores, prædecessoribus suis acceptos refert, fateturq;, vt ingenuum decet, se Leoniceni, Manardi, Hermolai, Marcelli, Cordi, Tragi & Ruellij potissimum, opera profeciſſe: quorum etiam scripta, vt & ipsius Leonharti Fuchsij non mediocrem laboris partem mihi ademerunt. Quid enim aliud quam verum fatear? Ea enim est huius scientiæ proprietas, vt aliena ope, prædecessorumq; industria, adiuuari & ad perfectionem deduci velit. Quare & eam cum Astronomia, sępe conferendam existimaui, Vt enim astrorum cursus à Timochare Alexandrino primum, inde Menelao, postea Hipparcho rudius obseruati, deinde verò à Ptolomęo, cum ex suis, tum ex priorum obseruationibus certioribus legibus adstricti, quos sequentes Mahometh Aratensis & Arzahel Hispanus in multis correxerunt, tandem verò ad summam, vt videtur, absolutionem perducti, & ex omnium priorum obseruationibus certissimis regulis distincti à doctissimo viro Nicolao Copernico sunt: ita & hęc disciplina, ab his à quibus coli cœpta est, ad absolutionem perduci non potuit, sed multorum opera atq; industria eguit, eget, egebitq; donec tandem ad absolutionem perducatur, à qua adhuc tantum abest, quantum reliqui in veteribus est, quod ad cognitionem nondum perductum sit. Bona tamen spes est, breui ad absolutionem hanc scientiam perducendam, cum multa hodie felicia ingenia sint, quibus hæc res cordi est, & quę in ea diligentissimè versantur, quibus spero & hunc meum laborem non ingratum futurum, & ad eruenda plura subsidium allaturum.

Collatio herbariæ disciplinæ cum Astronomia.

Herbaria scientia ab vno absolui non potest.

¶ Imagines igitur has cum breuissimis annotationibus editas, boni consule Lector, ijsq; fruere, donec maiora per ocium parauero. Dabo operam vt ea in publicum proferam, quę ex re tua & omnium medicinę ac Herbarię disciplinę studiosorum sunt futura.

Valę Mechlinię, Nonis Iunij.

Anno M. D. LIII.

APPENDIX

DE HIS QVI LATINE VSVS HERBARVM SCRIPSERVNT,

& quando ad Romanos notitia earum peruenerit. Item de Herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare hodie minus exerceantur earum remedia, ex Plinij libro vicesimoquinto, capite secundo.

MInus hoc quam par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primusque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit. Boum etiam medicamina non omissa. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius, eruditione spectatus, imperfecto volumine ad diuum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur maiestas. Ante condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius, Lenæus, Magni Pompei libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nam quam Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis preterquam fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quoti die venenum bibere, præsumptis remedijs, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita extant, cum sollicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium Mithridaten. 22. linguis locutum certum est: nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis. 56. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis doctissimum, iussit: vitæq; ita profuit non minus quam reipublicæ victoria illa. Præter hos Græci auctores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, quid de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateias, Dionysius, Metrodorus rõne blandissima, sed qua nihil pene aliud quam rei difficultas intelligatur. Pinxere namq; effigies herbarum, atq; subscripsere effectus. Verum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentiũ fors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingui, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere. Aliqui effigie quidem indicata, & nudis quidem plærumque nominibus defuncti: quoniam satis videbatur, potestates vimq; demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa auctoritatis erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius in quo plurimas alebat: centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria, aut vigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Iuuenta iampridem ratio est præ-
nuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæq; defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficijs & herbis id cogi: in eo namque fœminarum scientiam præualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, inprimisq; Italica Circe, dijs etiam adscripta? Vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in poëtica re, refertam Italiam herbarum potentia proderet. Multiq; Circæios agros, vbi habitauit illa, in magno argumento etiamnum durante in Marsis, à filio eius orta genere, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autem esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristiciæ veniamque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de his herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus Polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. HOMERVS & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit: Apollini, Aesculapioque, & in totum dijs immortalibus inuentione & origine assignata: composuit & DEMOCRITVS, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique magis. Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in prima earum tradidit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam Balin nominat: eademque Tillonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus ar-

Mithridates.

Euax.

Antonius Castor.

Homerus

bori adactus. Quæ etiam si fide carent, admirationem tamen implent: coguntq́; confiteri, multum esse, quod vero superst. Inde & plærosq́; video existimare, nihil non herbarũ vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas, Quorum numero fuit Herophilus clarus in medicina: à quo ferunt dictum, quasdam etiam fortasis calcatas prodesse. Obseruatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare nunc non plures nascuntur causſæ? Nisi quod eas agrestes, literarumq́; ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant. Præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua auis intret. Turpissima causſa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (vt vere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte (in Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte) casuque accidit, vt milite a morsu canis incipiente aquas expaueſcere, superueniret epistola orantis vt pareret religioni: seruatusq́; est ex insperato: & postea quisquis auxilium simile tentauit. Alias apud auctores cynorhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum, caulem pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum exeuntis è terra ad primas serpentium vernationes bipedali fere altitudine, rursusq́; cum ijsdem in terram se condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret.

¶ *Alia herbarum laus, ex eodem Plinio libro vicesimoseptimo, capite primo.*

CRESCIT APVD me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam, etiam cum homo inuenerit: eandemque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltraque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex oceani insulis extra terras positis: itemque æthiopidem ab exusto sideribus axe, alias præterea aliunde vltro citroque humanæ saluti in toto orbe terrarum portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq́;, verum etiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusque pecorum & herbę quoque inuicem ostentant. Aeternum quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

¶ *De laude Agriculturæ ex Marco Catone initio operis sui.*

EST INTERDVM præstare populo, mercaturis rem quærere, ni tam periculosum siet, & item fœnerari, si tam honestum siet: maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem duplici condemnari, fœneratorem, quadrupli. Quanto peiorem ciuem existimarunt fœneratorem, quam furem, hinc licet existimari. Et virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam, bonumque colonum, amplissime laudari existimabatur, qui ita laudabatur. Mercatorem autem strennuum, studiosumq́; rei querendæ existimo, verum, vt supra dixi, periculosum, & calamitosum. At ex agricolis, & viri fortissimi, & milites strennuissimi gignũtur, maximeque pius quæstus, stabilissimusque consequitur, minimeque inuidiosus, minimeq́; male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt.

¶ *Quod antiquis maximum studium Agriculturæ fuerit, & de culturæ hortorum singulari diligentia, ex Plinio libro.18. capite primo.*

SEQVITVR natura frugum hortorumque ac florum, quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores odores, coloresque, & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit: qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eam criminibus

bus vrgemus, culpámque noſtram illi imputamus. Genuit venena, ſed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisque ſatis eſt. Atq; cum in arbores exacuant limentque cornua elephanti, & duro ſaxo rhinocerotes, & vtroque apri dentium ſicas, ſciantque ad nocendum ſe præparare animalia, quod tamen eorum tela ſua excepto homine venenis tingit? Nos & ſagittas vngimus, & ferro ipſi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipſum quoque quo viuitur aërem in perniciem vertimus. Neque eſt vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ prepararent contra ſerpentium dimicationem, quæ poſt prælium ad medendum excogitarent indicauimus. Nec ab vllo præter hominem veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ naſcuntur contenti: etenim quando plura earum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem ad venena naſcuntur? Atra hominum ceu ſerpentium lingua vibrat, tabeſque animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo; tenebris quoque & ipſarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ ſola vox eorum eſt) vt in auſpicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodeſſe vitæ. Nec vllum aliud abominati ſpiritus præmium nouere, quam odiſſe omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maieſtas tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntque: quorum æſtimatione & gaudio nos quoque relictis æſtuatione ſuæ iſtis hominum turbis, pergamus excolere vitam: eoque conſtantius, quo operæ nobis maior quã famæ gratia expetitur. Quippe ſermo circa rura eſt; agreſteſque vſus, ſed quibus vita honoſque apud priſcos maximus fuerit.

¶ *De ijs qui in agri & hortorum cura Romæ illuſtres fuerant, ex Plinij libro decimooctauo, capite tertio.*

QVAE NAM ergo tantæ vbertatis cauſſa erat? Ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore; ſiue illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella eademque diligentia arua diſponebant, qua caſtra, ſiue honeſtis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores, Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellãtur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plenoque pulueris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, vt proferam ſenatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quibus idipſum nomen inditum eſt, ſubinde ex agris ſenatum duceſque accerſentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent: non tamen ſurda tellure; quæ parens appellatur, colique dicitur & ipſa, honore hinc aſſumpto, vt nunc inuita ea, & indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergaſtulorum non eadem emolumenta eſſe quæ fuerunt Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud exteros. Siquidem & reges fecere Hieron, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem ſenatus noſter attribuit Carthagine capta, vt cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina cenſeret in latinam linguam transferenda, cum M. Cato præcepta condidiſſet, peritiſque linguæ Punicæ dandum negocium: in quo præceſſit omneis vir tum clariſſimæ familiæ D. Syllanus, ſapientiæ compoſitiſſimæ. Quos ſequeremur prætexuimus in hoc volumine non ingrate nominando M. Varronem, qui octogeſimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

¶ *Laus Agricolarum, & quæ obſeruanda in agro parando, ex Plinij lib. 18. capite quinto.*

FORTISSIMI viri & milites ſtrennuiſsimi ex agricolis gignuntur, minimeque malè cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re ruſtica operi ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum eſt, ſemper pœnitet. Agrum paraturos, ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æſtimari iubet, quo pacto niteant. In bona eſt, inquit, regione bene nitere: Attilius Regulus ille Punico bello bis conſul, aiebat, neque fœcundiſsimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædam partibus anni ſalubria: nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima ſpectari iubet, num ſolum ſua virtute valeat qua dictum eſt poſitione. Vt operariorum copia prope ſit, oppidumque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus. In quo falli plerosque video. Segniciem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur. Nihil eſt damnoſius deſerto agro. Itaque Cato, de bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam diſciplinam: agroque vt homini, quamuis quęſtuoſus ſit, ſi tamen & ſumptuoſus, non multum ſupereſſe. Ille in agro quæſtuoſiſsimam iudicat vitem: non fruſtra, quoniam ante omnia de impenſæ ratione cauit. Proxime hortos irriguos: nec id fal-

ſo,ſi & ſub oppido ſint. Et prata,quæ antiqui parata dixere. Idemq́ue Cato interrogatus, qui eſſet certiſsimus quæſtus? reſpondit: Si bene paſcat. quis proximus? ſi mediocriter paſcat. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maxime probaretur, qui quã minimo impendio conſtaturus eſſet. Hoc ex locorum occaſione aliter alibi decernitur. Eodemq́ue pertinet, quod agri colam vendacem oportere eſſe dixit. Fundum in adoleſcentia conſerendum ſine cunctatione, ædificandum non niſi conſito agro. Tunc quoque cunctanter, optimumq́; eſt (vt vulgo dixere) aliena inſania frui, ſed ita, vt villarum tutela non ſit oneri. Eum tamen qui bene habitet, ſæpius ventitare in agrum: frontemq́ue domini plus prodeſſe quam occipitium, non mentiuntur.

¶ De *hortorum cura, ex Plinio libro decimonono, capite quarto.*

AB HIS ſupereſt reuerti ad hortorum curam, & ſuapte natura memorandam. Et quoniam antiquitas nihil prius mirata eſt, quam & Heſperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemq́ue Penſiles, ſiue illos Semiramis, ſiue Aſſyriæ rex Cyrus fecerit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipſi coluere. Quippe etiam ſuperbus Tarquinius nuncium illum ſæuum atque ſanguinarium remiſit ex horto. In duodecim tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur villa, ſemper in ſignificatione ea hortus: in horti verò hæredium. Quam rem comitata eſt & religio quædam: hortosq́ue & fores tantum contra inuidentiũ faſcinationes dicari videmus. In remedio ſaturnica ſigna, quanquam hortos tutelæ Veneris aſsignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipſa vrbe delicias, agros, villasq́ue poſsident. Primus hoc inſtituit Athenis Epicurus, hortorum magiſter. Vſque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per ſe hortus ager pauperis erat. Ex horto plebi macellum, quanto innocentiore victu. Mergi enim credo in profunda ſatius eſt, & oſtrearum genera naufragio exquiri: aues vltra Phaſidem amnẽ, peti & fabuloſo quidem terrore tutas, imo ſic precioſiores. Alias in Numidia atque Aethiopia in ſepulchris aucupari, aut pugnare cum feris, mandi ab eo cupientem quod mandat alius. At hercle, quam vilia hæc, quam parata voluptati ſatietatiq́; nisi eadẽ quæ vbiq; indignatio occurreret. Ferendũ ſane fuerit exquiſita naſci poma, alia ſapore, alia magnitudine, alia monſtro, pauperibus interdicta: inueterari vina faccisq́; caſtrari: nec cuiquam adeo longam eſſe vitam, vt non ante ſe genita potet. E frugibus quoque quoddam alimẽtum ex cogitaſſe luxuriam, ac medullam tantum earum, ſuperq́ue piſtrinarum operibus & cælaturis viuere, alios pane procerum, alios vulgi, tot generibus vlq; ad infimam plebem deſcendente annona. Etiámne in herbis diſcrimen inuentum eſt? Opesq́ue differentiam fecere in cibo, etiam vno aſſe venali. Et in his aliqua quoque ſibi naſci tribus negant, caule in tantum ſaginato, vt pauperis menſa non capiat. Sylueſtres fecerat natura corrudas, vt quisq́ue demeterer paſsim. Ecce altiles ſpectantur aſparagi. Et Rauenna ternis libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum eſſet non licere carduis pecori veſci, non licet plebi, Aquæ quoque ſeparantur. Et ipſa naturæ clementa vi pecuniæ diſcreta ſunt. Hi niues, illi glaciem potant pœnasq́ue montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æſtibus, excogitaturq́ue, vt alienis menſibus nix algeat. Decoquunt alias, quas mox & illas hyemant. Nihil itaque homini ſic, quomodo rerum naturæ placet. Etiam nunc herba aliqua diuitijs tantum naſcitur? Nemo ſacros, Auentinosq́ue montes, & iratæ plebis ſeceſſus circumſpexerit? Mors enim certe æquabit quos pecunia ſuperauerit. Itaque hercle, nullum macelli vectigal maius fuit ROMAE clamore plebis incuſantis apud omnes Principes, donec remiſſum eſt portorium mercis huius compertumq́ue, non aliter quæſtuoſius cenſum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum credatur penſio ea pauperum. Is in ſolo ſponſor eſt, & ſub die redditus, ſuperficiéſque cœlo quocunque gaudens. Hortorum CATO prædicat caules. Hinc primum agricolæ exiſtimabantur priſci, & ſic ſtatim faciebant iudicium, nequam eſſe in domo matremfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligẽs eſſet hortus. Quippe carnario aut macello viuendum eſt, nec caules vt nunc maxime probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam carnis deſyderia etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebãt, quia non egerent igni, parcerentq́ue ligno. Expedita res & parata ſemper, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oneratura ſenſum cibo, & quæ minime accederent ad deſyderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi verſutam fieri ſolitam, atque non Indicum piper quæſitum, quæque trans maria petimus. Iam quoque in feneſtris ſuis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi proſpectus omnibus coëgit multitudinis innumeræ, fæua latrocinatio. Quamobrem ſit aliquis & his honos, néue auctoritatem rebus vilitas adimat, cum præſertim etiam cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosq́ue in Valeria familia non puduiſſe appellari: & contingat aliqua gratia, operi curęq; noſtræ: Virgilio quoq; confeſſo, quam ſit difficile verborũ honorẽ tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non eſt dubium, riguosq́ue maxime habendos, ſi contingat profluo

fluo amne. Si minus, è puteo pertica, organíſue pneumaticis, vel tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum a fauonio, in autumnum præparandum eſt poſt quatuordecim dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iuſtum eſt. Fimum tres pedes alte cum terra miſceri, areis diſtingui, eaſq; reſupinis puluinorum toris ambiri ſingulis tramitũ ſulcis, qua detur acceſsus homini, ſcatebriſq; decurſus.

In his hortis naſcentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia ſemine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnoſis. Aliorum fructus in terra eſt, aliorum & extra, aliorum non niſi extra. Quædam iacent creſcuntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam graviora multo etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate tranſit in lignum. Terra condun tur raphani, napíque: & rapa, atq; alio modo inulæ, ſiler, paſtinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Namque tradunt auctores in Arabia maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorum vſum præbere extemplo. Sed & arbor eſt malua in Mauritania Lixi oppidi æſtuario, vbi Heſperidum horti fuiſſe produntur. 200. paſſum ab oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquis Gaditano vt ferunt. Ipſa altitudinis pedes. 20. craſsitudinis, quam circumplecti nemo poſsit. In ſimili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnoſa aliqua appellabimus, vt ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

¶ *Ratio rigandorum hortorum, & quæ tranſlate meliora fiant. Item de ſuccis hortenſiorum & ſaporibus, ex Plinio lib. 19. capite duodecimo.*

HIS HORAE rigandi matutina atque veſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Ocimo tantum & meridiana etiam. Satum celerrime erumpere putant inter initia feruenti aqua aſperſum. Omnia autem tranſlata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napíque. In tranſlatione & medicina eſt, deſinuntque ſentire iniurias, vt gethyum, porrum raphani, apium, lactucæ, rapa, cucumis. Omnia autem ſylueſtria fere ſunt & foliis minora & caulibus, ſucco acriora, ſicut cunila, origanum, ruta. Solummodo ex omnibus lapathum ſylueſtre melius. Hoc inſatiuum rumex vocatur, naſciturque fortiſsimum. Traditur ſemel ſatum durare, nec vnquam vitiari, terra maxime iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantum in cibis leuiorem gratioremque ſaporem præſtat. Sylueſtre ad multa medicamenta vtile eſt. Adeoque nihil omiſit cura, vt carmine quoque comprehenſum repererim, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mire prouenire. Quæ ſunt ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur & acutiora. Namque & ſuccorum ſaporumque dicenda differentia eſt, vel maior in his quam pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, naſturtij, ſinapis. Amari, abſinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi Salſus tantum è ſaporibus non naſcitur, alioquin extra inſidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, vt intelligatur vana, ceu plærumque vitæ perſuaſio. Panax Piperis ſaporem reddit, magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abunde dictum eſt. Libanotis locis putridis & macris ac roſcidis feritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. Et ſmyrnium olus feritur ijſdem locis, myrrhamque radice reſipit. Eadem & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua a cæteris odore & ſapore differunt, vt anethum. Tantaque eſt diuerſitas atque vis, vt non ſolum aliud alio mutetur, ſed etiam in totum auferatur. Apio eximi in coctis obſonijs aceto, in eodem cellario in ſaccis odorem vino grauem. Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in ijſdem naturæ reſtat, quoniam prouentus tantum adhuc, ſummasque quaſdam tractauimus. Vera autem cuiuſque natura non niſi medico effectu prænoſci poteſt, opus ingens occultumque diuinitatis, & quo nullum reperiri poſsit maius. Ne ſingulis id rebus contexeremus iuſta fecit ratio, cum ad alios medendi deſyderia pertinerent, longius vtriuſque dilationibus futuris ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quæque partibus conſtabunt, poteruntque a volentibus iungi.

¶ *De morbis hortorum, & remedijs circa formicas, & culices, ex Plinio lib. 19. capite decimo.*

MORBOS HORTENSIA quoque ſentiunt, ſicut reliqua terræ fata. Namque & Ocimum ſe necat, degeneratque rite in Serpillum, & ſiſymbrium in calamintam. Et ex ſemine braſsicæ veteris, rapæ fiunt. Atque inuicem enecatur cyminum ab imo dorſo, niſi repurgetur. Eſt autem vnicaule, radice bulbo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. Alias priuatim cymini morbus, ſcabies. Et ocimum ſub canis ortu palleſcit. Omnia vero acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt. Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur, Napis culices, raphano eru-

cæ,& vermiculi.Item lactucis & oleri. Vtriſq; hoc amplius,limaces & cochleæ. Porro vero priuatim animalia quę facillime ſtercore iniecto capiuntur condentia in id ſe. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentã,ocimum,auctor eſt Sabinus Tiro in libro Cepuricon, quẽ Mœcœnati dicauit. Item contra formicas non minimum hortorum exitium,ſi non ſint rigui,remedium monſtrauit,limo marino,aut cinere obturatis earum foraminibus.Sed efficaciſsime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicinæ ſunt,ſiliquas vna ferri,ſicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quæ ſi omiſſo iam natæ ſint,remedium abſinthij ſuccus decocti inſperſus & ſedi,quam aizoum vocant,genus hoc herbæ diximus.Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur,olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum vero nec erucas,ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis virgis rangant ea,quæ nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant & culices hortos,riguos præcipue,ſi ſunt arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur.

Sabinus Tiro

¶ *De inueſtigandis qualitatibus Herbarum ex colore,odore,& ſuccis ex Plinij lib.21.cap.7.*

TRoianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat,loton,crocon,hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia eſt in colore,& odore,& ſucco. Odorato ſapor raro vlli non amarus,econtrario dulcia raro odorata:itaque & vina odoratiora muſtis,ſylueſtria magis omnia ſatiuis. Quorundam odor ſuauior è longinquo eſt,propius admotus hebetatur,vt violæ. Roſa recens à longinquo olet, ſicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis. Quicquid ad meridianas horas diei vergit,hebetatur. Nouella quoque vetuſtis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æſtate media. Roſa & crocum odoratiora,cum ſerenis diebus leguntur:& omnia in calidis magis quam in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebuloſus & roſcidus aër eſt à Nilo flumine. Quorundam ſuauitati grauitas ineſt. Quædam cum virent non olent, propter humorem nimium:ut buceros,quod eſt fœnum græcum. Acutus odor non omnium ſine ſucco eſt, vt violæ,roſæ,croco. Quæ vero ex acutis ſucco carent,eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriuſque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ,vt violæ ac roſæ,Hortenſium odoratiſsima quæ ſicca,vt ruta, mentа, apium,& quæ in ſiccis naſcuntur. Quædam vetuſtate odoratiora,vt cotonea,eademq; decerpta,quam in ſuis radicibus. Quædam nõ niſi defracta,aut ex attritu olent. Alia non niſi detracto cortice. Quædam vero non niſi vſta,ſicut thura, myrrhæq;. Flores triti omnes amariores quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent,vt melilotos. Quædam locum ipſum odoratiorem faciunt,vt iris,quin & arborem totam cuiuſcumque radices attingunt. Heſperis noctu magis olet,inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum,niſi de pãtheris quicquam dictum eſt,ſi credimus.

Buceros,fœnum græcũ

¶ *Quibus temporibus maxime legendæ ſunt herbæ,ex Dioſcoridis præfatione.*

VERVM IN PRIMIS curam impendere oportet, vt ſuis temporibus ſingula & demetantur, & recondantur. Intempeſtiue enim decerpta,conditáue, aut nullo,aut euanido munere funguntur. Serena etenim cœli conſtitutione demetenda ſunt. Magni ſiquidem refert inter colligendum, ſi vel ſqualliores, vel imbres infeſti ſint:quemadmodum ſi loca in quibus prodeunt cliuoſa, & ventis expoſita ſint, & perflata, frigidaque, & aquis carentia in his enim locis vires eorum longe validiores intelliguntur. Contra, quæ in campeſtribus, riguis & opacis, cæteriſque locis a vento ſilentibus enaſcuntur, plærunque degenerant,& minus viribus valent: multoque magis,ſi non ſuis horis peropportune colligantur,aut ſi per imbecillitatem intabuerint. Neque ignorandum,quod ſæpe præcoci,aut ſerotina loci natura,aut anni clementia, maturius, aut celerius adoleſcunt. Nonnulla propria vi hyeme florent & folia pariunt, quadam bis anno florifera. Quare cui in animo eſt,horum peritiam aſſequi,neceſſe eſt iis prima germinatione ſolo emergentibus,adultis,& ſeneſcentibus adeſſe. Nam qui pullulanti herbæ duntaxat aſſiterit,adultam cognoſcere non poteſt:neque qui adultam tantum inſpexerit, nuper erumpentem noſcet. Quo fit,vt propter mutatam foliorum faciem,caulium proceritates, florum, ſeminisque magnitudinem,nonnulli qui olim has ætatum varietates non perſpexerunt,magno in errore verſentur. Quæ cauſſa etiam nonnullis ſcriptoribus impoſuit,qui herbas quaſdam, verbi gratia,Gramen,Quinquefolium, & Tuſsilaginem, emittere florem, fructum, & caulem negant. Ergo qui ſæpius ad viſendas herbas,& earum loca ſe cõtulerit, earum cognitionem maxime conſequetur. Scire etiamnum conuenit, ſola ex herbaceis medicaminibus Veratri genera, nigrum inquam & candidum,multis edurare annis:reliqua a trimatu inutilia, Quæ vero ramis ſcatent, ſicut Stichas, Trixago, Polium, Abrotonum, Seriphium, Abſinthium, Hyſſopum,& alia id genus ſemine pregnantia,demetantur,Flores quoque antea quam ſponte ſua deſidant,Fructus autem vt maturi ex

cuti-

cutiantur neceſſe eſt,& ſemina vbi ſiccari cœperint,priuſquam defluant,Herbarum ſuccus,& foliorum elici debet,germinantibus adhuc cauliculis. Lac & lachrymæ excipiantur, inciſo per adoleſcentiam caule. Radices, & liquamenta,corticéſue,vt recondantur,eximere conuenit,cum herbæ ſuis folijs exuuntur . Siccantur etiam expurgatæ inibi,locis aſperginem non redolétibus:ſed quæ luto,aut puluere ſunt obſitæ,aqua elui debent. Flores,& omnia quæ iucundum odorem efflant,arculis tiliaceis nullo ſitu obductis reponantur. Nonnunquam charta, aut folijs ſemina , vt perennent,apte inuoluuntur. Liquidis medicaminibus denſior materia,argentea,vitrea, aut cornea conuenit. Fictilis,etiamſi modo rara non ſit,accommodatur,& lignea,præſertim è buxo:ſed ænea vaſa liquidis oculorum medicamentis , quæ aceto, pice liquida,aut cedria componuntur. Adipem autem & medullas ſtagneis vaſis recondi conuenit.

APPENDIX SECVNDAS QVALITATES SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM

OSTENDENS, MEDICIS ET CHIRVRGIS PERVTILIS A STVDIOSO QVODAM HISCE *commentarijs ſuperaddita.*

¶ *Maturatiua, Siue Suppuratiua.*

Aqua tepida
Oleum dulce
Storax liquida
Frumentum cum oleo pauco
Sudor hominis
Semen lini
Sticas
Succus Sambuci
Malua
Fœnogræcum
Lapdanum
Anethum
Farina lini,& oleum
Maluauici & radix, & ſemen
Pinguedines cõmunes
Farina tritici
Oleum & aqua coctũ
Viola
Butyrum
Frumentum cum aqua
Hydromel tepidum
Saliua hominis ieiuni
Pinguedo porci
Cepæ
Medulla panis cum oleo,& aqua.

¶ *Mundificatiua, & Abſterſiua.*

Elleborus albus
Lupini
Amygdalæ amaræ
Aes vſtum
Sigillum Salomonis
Maſtix
Myrrha
Iris
Farina hordei
Farina fabarum
Agaricus
Vitriolum
Thus
Ceruſa
Mumia
Pix liquida
Tamariſcus
Caſsia fiſtula
Eupatorium
Orobus
Pineæ
Fumus terræ
Porrum
Semen atriplicis
Frumentum
Diptamus
Vinum dulce
Anethum
Calamentum
Rhaphanus
Sticas
Spuma maris
Coctana
Rubea tinctoris
Praſsium
Cucumer
Sapa
Lac mulieris
Liquiricia
Scorodon
Tapſia
Staphiſagria
Semen melonis
Mel Tamariſci
Gentiana
Aſphaltus.

¶ *Mollificatiua.*

Chamomilla
Eupatorium
Melilotum
Armoniacum
Altheæ radix
Olea vetera,& calida
Oleum liliorum
Maſtix.
Opponax
Galbanum
Adeps caprinus
Adeps porcinus
Storax liquida
Abſinthium Bdellium.

¶ *Apertiua.*

Capparis
Vrtica
Iris
Sambucus
Apium
Scolopendria
Hyſſopus
Ariſtolochia
Squinantum
Aphodylli.
Gentiana
Coſtus
Peucedanum
Acorus
Rhaphanus
Cuſcuta
Aſparagi
Cinnamomum
Aſarum
Lacca
Petroſelinum
Abrotanum
Colocaſsia
Rubus
Bruſtius
Capillus Veneris

¶ *Fortius apertiua.*

Ciclamen
Allium
Cepæ
Oleum de auelanis
Omnia fella
Oleum liliorum
Amurca
Oleum petroleum.

¶ *Extractiua.*

Serapinum
Aſa fœtida
Magnes
Maiorana
Diptamus
Apium
Animalium ſtercora
Pyretrum
Sulfur
Petroleum
Tapſia
Armoniacum
Lolium
Ariſtolochia
Radix cannæ
Ciclamen.

¶ *Incarnatiua.*

Thus
Iris
Lythargyrion
Arnogloſſa
Aſpalathus
Semen atriplicis
Aloë
Orobus

Oryza
Symphiton
Ceruſa
Plumbum
Mel
Cinis tamariſci.

¶ *Inciſiua.*

Scylla
Scorodon
Eupatorium
Cypirus
Chamædrys
Chamæpithys
Piper nigrum
Ruta
Nitrum
Mel
Cepæ
Ius cicerum
Ius lentium
Ius ordei
Acetum
Subtilia acida.

¶ *Attenuatiua.*

Aphodylli
Cuſcuta
Abrotanum
Ariſtolochia
Aceti fex
Narciſſus
Pineæ
Cicuta
Carica
Flores vini
Maſtix
Ruta
Sabina
Sticas
Semen lini
Vuæ paſſæ
Calamentum
Petrolium
Pix naualis
Eupatorium
Fœnogræcum
Grana citri
Nitrum
Semen vrticæ
Sambucus
Scolopendria
Stercus muris
Tapſia
Cinnamomum
Pix liquida
Hyſſopus
Armoniacum
Oleum balſami
Cupreſſus
Genciana
Mentaſtrum
Iris
Euforbium
Ameos ſe
Aſa fœtida
Agnus caſtus
Arnomum
Galbanum
Opoponacum
Plumbum
Chamepithys
Capparis.
Eruca herba, & ſemen.
Furfur
Genciana
Malobathrum

¶ *Rarificatiua.*

Oleum vetus
Aſa fœtida.
Melilotum
Chamomilla
Abſinthium.
Radix ſambuci
Ruta agreſtis
Althea
Abrotanum
Victriolum
Roſmarinus
Coſtus
Aniſum
Fœnogræcum
Farina hordei

¶ *Diaphoretica, id eſt, penetratiua & reſolitiua.*

Mentaſtrum
Ruta.
Pyretrum
Pix vtraque
Galbanum
Brionia
Sal
Ficus ſiccæ.
Praſium
Armoniacum
Se.vrticæ
Sauina
Mel
Cepe
Raphanus
Furfures
Balauſtium
Abrotanum

Agaricus
Radix marathri.

¶ *Sedatiua doloris.*

Cerefolium
Chamomilla
Se.lini
Hermodactyli
Ruta
Thus
Carui
Pyretrum
Sinapi
Aſa fœtida
Serapinum
Oleum oliuarum
Nigella
Carpobalſamum
Xylobalſamum
Petrolium
Sambucus
Althea
Pinguedines calidæ
Naſturcium
Stercus columbinum
Oleum nucum
Opoponax
Caſtoreum
Leuiſticus
Maiorana
Petroſelinum
Euforbium
Furfur
Galbanum.

¶ *Mordicatiua & Cauſtica.*

Porrum
Sal gemmeus
Arſenicum
Cepe
Pyretrum
Cantharides
Piper
Elleborus.

¶ *Induratiua.*

Pſyllium
Semperuiuum
Hyoſcyamus
Portulaca
Solatrũ
Papauer
Mandragora
Aqua lactucæ
Tribuli.

¶ *Repercuſſiua.*

Cimolia
Roſa
Barba Iouis
Galla
Lilium
Glandes
Hyoſcyamus
Myrtus
Plumbum
Solatrum
Papauer
Memitha
Semperuiuum
Hypocyſtis
Acacia
Balauſtium.

¶ *Opilatiua, & obſtructiua.*

Panis azymus
Amylum
Dactyli
Omnes cibi craſſi
Pinguedines
Caſeus.

¶ *Conſtrictiua.*

Balauſtia
Ferrugo
Corallus albus
Terra ſigillata
Tucia
Hyacinthus
Pentaphyllon
Stercus aſini
Hæmatites
Dragaganthum
Fabæ
Filtrum vſtum
Gipſum
Antimonium
Poma cupreſsi
Cinis aromatum
Mumia Myrtus
Gallæ
Sanguis columbæ
Cinis cornu vaccini.
Plantago
Thus, quod etiam conſolidat.
Gummi Arabicum
Argilla
Atramentum vſtum
Hypocyſtis
Alumen
Virga paſtoris
Acacia
Sumach
Sanguis vaccineus
Pili leporis
Succus ſalicis

¶ *Conſtricti-*

¶ *Constrictiua Alui.*

Cydonia mala
Corna
Sorba
Gallæ
Hypocystis
Mastix
Mora celsi immatura
Myrtilli
Menta cum aceto
Acacia
Rosæ
Alumen
Sanguis draconis
Balaustia
Interior cortex castanearum
Coagulum leporis
Folia cupressi
Lithargyrium
Fabæ.
Semen papaueris nigri.
Lentes
Sumachus
Spodium
Berberis
Caules
Pyra immatura
Mala Pontica
Bolus Armenus
Lac asinæ
Amylum
Corallium
Plantago
Lac caprinum
Dragagantum
Caseus
Hepata animalium in aceto elixa
Terra sigillata
Milium

¶ *Cicatrizatiua, siue Consolidatiua & induratiua cutis.*

Aloë lotum
Gummi frigidum, & siccum.
Galla
Aes vstum
Spodium
Plumbum vstum
Balaustium
Lithargyrium
Condisi
Cachimia.

¶ *Coagulatiua.*

Gipsum
Thuris cortex
Bdellium
Balaustia
Fuligo è folijs Cypressi.
Sanguis draconis.
Asphaltus
Lolium
Symphytum
Fabæ
A L O E.
Mucillago.
Albumina ouorum
Myrtus
Lithargyrium
Serpentaria
Sarcocolla
Amylon
Tegula vsta
Pili leporis vsti
Bolus Armenus
Filtrum vstum
Alcogeneitas, quæ manet a rebus quæ geruntur.

¶ *Stupefactiua.*

Lentigo aquæ
Papauer nigrum
Retentio diuturna in aqua frigida.
Torpedo piscis
Portulaca
Lactuca
Aqua Solatri
Semperuiuum
Hyoscyamus
Psillium

¶ ὑπνωτικὰ, *id est, Somnifera alia.*

Nenuphar
Salices
Viola
Mandragora
Cucurbita
Rosa.
Solatrum
Semperuiuum
Semen Papaueris albi.
Opium
Lactuca
Hyoscyamus

Omnia quę humidiora frigiodoraq; natura sunt.

Balneæq; liberaliores somnum inducunt.

Lenitiua communia.

Casia fistula
Malua
Pineæ
Aqua ordei
Pinguedines
Dragagantum
Semen Citoniorum
Borrago
Mercurialis
Baccharum
Vinum dulce.
Violæ
Lapathum acutum
Iuiubæ
Oleum dulce
Amylon
Penidiæ
Glycyrhiza
Psillium
Bleta
Gummi Arabicum

¶ λιθόντριπτικα, *id est, frangentia lapidem.*

Saxifraga
Bdellium
Nitrum
Balsamus
Sanguis hyrci
Petroselinum
Squinantum
Cyperus
Filtici
Abrotanum
Puluis nitri vsti
Iris
Scolopendria
Radix Peoniæ
Baccæ lauri
Radix lupini
Scorodon
Sisimbrium
Lignum Ebuli
Scylla
Polium
Puluis Cicutæ
Asparagus
Hyssopus
Ameos semen
Nigella
Lupinus
Marathrum
Amygdalæ amaræ
Ius Cicerum
Grana solis
Acetum Squilliticum
Iuniperi
Omnia diuretica fere.

¶ διουρητικὰ.

Petroselinum
Apium
Squinantum
Capillus Veneris
Leuisticus
Pulicaria
Cæpe
Fumus terræ
Carui
Bruscus
Cartamus
Acorus
Armoniacum
Nasturtium
Cyperus
Affodilli
Eupatorium
Daucus
Betonica
Nigella
Porri
Cantharides
Costus
Sauina
Seselis
Cuscuta
Apes vstæ
Abrotanum
Peucedanum
Pentaphyllon
Fœniculus
Iuniperus
Polytrichon
Anisum
Cerefolium
Spica
Amygdalæ amaræ
Asparagi
Asarum
Tapsia
Calamentum
Allium
Cubebe
Polium
Meu
Ameos

Anethum

APPENDIX

Anethum
Adianthon
Hypericon
Aristolochia
Folium
Thymus

¶ *Menstrua prouocant.*

Ladanum
Absinthium
Olei fæces
Xylobalsamum
Chamepithys
Apium
Serpillum
Diptamus
Marathrum
Sabina
Ruta
Asa fœtida
Iuniperus
Pulegium
Nasturtium
Marrubium
Amygdalæ amaræ
Xylocassia
Opoponax
Spica vtraq;
Aristolochia
Prassium
Calamentum
Chamædrys
Elleborus vterq;
Sponsa solis
Viticella
Iris
Baucia
Petroselinum
Storax Calamita.
Agaricus
Cinnamomum
Serapinum
Agnus castus
Allium
Costus
Centauræa
Affodilli
Thymus
Carpobalsamum
Anisum
Trifolium
Peonia
Squinantum
Seselis
Genciana
Hypericon
Origanum
Farina lupinorum
Eupatorium
Amomum
Daucus
Ameos
Camomilla
Fœnogræcum
Nigella
Leuisticus
Abrotanum
Fu.

¶ ἀιμορροίδας προκαλέουσι.

Millefolium
Alesuiah
Scylla
Mentha
Oleum radicis Celsi
Spergula
Cæpe persica
Arsenicum
Genciana
Fel tauri
Cyclamen
Rubea maior
Nigella
Os sepiæ
Victriolum
Cyperus
Pyrethrum
Cortex radicis Fraxini
Euforbium
Bugloſſa
Centaureum
Oleum pulycariæ

¶ ἀιμορροίδας κατέχουσι.

Verbena
Thus
Bolus Armenus
Rosæ
Psidia
Sanguis draconis
Sorba
Acacia
Plantago
Gipsum
Nespila
Sigillum Salomonis.
Myrtus
Mastix
Sanguinaria
Baccæ Cupressi
Galla
Baccæ Hederæ
Sigillum Mariæ
Gummi
Balaustium
Chamæleon

Poma sylvestria.

¶ γάλακτος γενιτικά.

Semen Anethi
Marathrum
Fabæ
Vitella ouorum
Anisum
Eruca
Cicer
Oua sorbilia
Ius carnium
Grana vlmi
Diadragantum
Castanea
Coctana
Galanga
Costum dulce
Semen Papaueris
Vinum dulce
Dactyli
Cerebella
Lingua auis
Cæpe

¶ πρὸς ὀιδουσίαν.

Oua auium
Baucia
Asparagus
Faseoli
Piper
Cicer
Grana Vlmi
Porri.
Auelana
Piper longum
Secacul
Testiculi vituli et porci
Lactuca nouitia
Pineæ
Satyrion
Nux Indica

¶ *Mundificantia pectus.*

Pineæ
Saccharum
Iris Nasturtium
Hyssopus
Prassium
Calamentum
Scylla
Liquiricia
Ficus
Inula Campana
Ruta
Origanum
Butyrum
Mel
Daucus
Porrum
Castoreum
Sulfur
Chamomilla
Vrtica
Seselis
Marrubium
Amygdalæ
Aristolochia

¶ *Lumbricos necant.*

Lupinorum farina
Ruta
Sal gemmæ
Mentha
Cornu cerui
Petroleum
Fel taurinum suppositum ventri
Sambucus
Absinthium
Graneus
Mentastrum
Origanum
Fraxinus.
Polium
Nigella
Carui
Dictamnus
Myrrha
Thymus
Centaureum
Persicorum folia
Ameos
Abrotanum

¶ *Pediculos cohibent.*

Balnea salsa
Absinthium
Arsenicum
Oleum amarum.
Argentum viuum
Staphisagria
Pix liquida

¶ *Venenis repugnant.*

Pimpinella
Succus caulium
Fistici
Balsamus
Hypericon
Calamentum

Orobus

Orobus
Cardobenedictus
Nasturtium
Cyclamen
Euforbium
Acetum
Allium
Ruta
Herba paralysis
Inula
Testiculi vrsi
Gentiana
Sal
Oculus Christi
Cordialia omnia
Tapsus barbatus
Castoreum
Oleum potum
Doronicum
Sanguis leporis
Porrum
Diptamus
Scorodon
Pix liquida
Mentha
Peonia
Nuces
Tyrus
Saluia

¶ *Quatuor præsentißima contra venena, teste Manardo.*

Thlaspis
Terra Sigillata
Bolus Armenus
Scordion

¶ *Confortatiua cordis*

Aurum
Moschus
Crocus
Bugloſſa
Cardamomum
Folium
Cubebe
Basilicon
Been vtrumq;
Cinnamomum
Spica
Maiorana
Melissa
Sabina.
Ambra
Garyophyllus
Satureia
Agnus castus
Nux muscata
Macis
Herba musta
Citrulli
Carpobalsamus
Galla muscata
Rosmarinus
Agrimonia
Betonica

¶ *Totum corpus confortant.*

Sene
Casia fistula
Folium
Peucedanum
Omnes Myrabolani
Aurum
Vinum Aromaticum
Fumus terræ
Sticas
Cuscuta
Bruscus
Anesum
Borrago
Serum caprinum
Apium
Mastix

¶ *Rubeam bilem gignunt.*

Ex cibis acria
Salsa
Dulcia
Saluia
Eruca
Acuta
Amara
Ruta
Ozymum
Menta
Apium hortulanum, id est, Petroselinum.
Apium commune
Serpillum
Brassica
Anetum
Libanotis
Cepæ
Amaracus
Nasturtium
Cerefolion
Feniculum
Allia
Porri
Nocent & pisces stagnales, pisces teneriores & duriores.
Columbi
Anseres
Anates
Boues
Omnis caro durior
Rapa
Siliquastrum, vel Piperitis.
Inula
Nuces iuglandes
Pinei nuclei
Cerasa dulcia
Ficus, vuæ, & cũcta quæ admodũ dulcia sunt.
præter alas eorum.
Cerui
Raphanus vterque
Pastinaca
Sinapi
Strobili
Castaneæ
Mora bene matura

¶ *Nocent.*

Oua dura & frixa
Vinum nigrum, crassum, dulce & potens.
Lagana, & panificia omnia: præterquam furnaceus panis bene fermentatus.
Vetus & salitus caseus

¶ *Eandem choleram rursum extinguunt & contemperant.*

Aquatilia & acida
Lactuca
Portulaca
Lapathon.
Spinacium
Pimpinella
Bugloſſos
Quod si stomachus sit debilior atq; frigidior, calida odorata possunt misceri.
Præsertim acetosa illa
Intyba omnia
Attriplex
Elitus
Tipholion acidum

Conueniunt &

Pruna Damascena
Myrabolani
Ex pyris quæcunq; fragilia.
Non multum dulcia.
Punica, vel acida, vel media, cortice, seminibusq; abiectis.
Cucurbita omphacio condita.
Cerasa
Mala acida.

¶ *Ex carnibus vero.*

Pulli cohortales, & albi potius quam nigri.
Capi iuniores
Vituli lactentes
Perdices
Coturnices
Alæ anserum & anatũ. Pisces saxatiles.
Pisces inter duros tenuesque medij.
Oua gallinarum recentia, mollia: præterquã in vehementi æstu, quo tempore condiri cum aceto, vel omphacio possunt.
Lac, caseus recens, si bene concoquantur. Indicium bonæ concoctionis, si neq; ructus acidos, aut fumidos concitant, neq; præcordia, aut ventriculum grauant.
Vinum album, clarum, debile, odoratum, & quod ad acidum potius vergat, quam dulce, æstate moderate dilutum.
Panis furnaceus.
Nocent omnia condita, præsertim cum melle.
Quædam cum Saccharo conducunt. vt pruna, cucurbitæ, intybi, cidonia: modo sine calidis
Hœdi
Anniculi verueces
Phasiani
Capreoli iuuenes
Bene fermentatus.

lidis aromatibus præparentur.
Iurulenta, elixaque meliora quam assa & frixa.

¶ *Tabula Medicinarum venenosarum.*

Pinorum erucæ	Bupreſtis
Salamandra	Ephimeros
Dorcynion	Aconitum
Mel heraclium in Ponto.	
Pſylion	Cicuta
Smilax, vel taxus	Sardonia herba
Meconium	Toxicum
Corniculatum papauer	
Ixia	Ceruſa
Fungi	Gipſum
Coagulatum lac	Argenti ſpuma
Sandaracha	Auripigmentum
Lepus marinus	Hyrudo
Axos	Argentum viuum
Potus ferruginis ferri, aut eius limatura.	
Arſenicum	Calx viua
Cinobrium	Flos æris
Vitriolum, & alumen	Sanguis bouis
Aqua Saponis	Sudor beſtiarum
Sal Armoniacum	Fel leopardi
Sulphur	Cataputia
Elleborus albus, niger.	Coloquintida
Titimallus	Aloë
Cucumer aſininus	Grana alhal
Agaricus	Squilla
Hermodactylus	Seſelis
Oleander	Nigella
Ruta ſylueſtris	Arbor riſi
Semen Vrticæ	Hyoſcyamus
Pſylij	Solatrum
Mandragora	Coriander
Crocus	Cantarides
Opium	Fel viperæ
Caſtoreum	

¶ *Animalia venenata.*

Phalangion	Cenchros
Scorpius	Aſpis
Scolopendria	Mus araneus
Rubeta	Scytala
Paſtinaca marina	Hydros
Cantharides	Ceraſtes
Vipera	Baſiliſcus
Dipſas	

¶ *Tabula eduliorum quæ multum nutriunt.*

Cunctorum eduliorum maxime nutrientia ſunt,

Anſerum alæ, cum pectoribus	
Item, anatum, gallinarum, & caponum	
Aluiomnium volucrũ. Lac craſſum	
Panis triticeus, ſiliginaceus.	
Frumentum coctum	
Cicer ruſſum	Cancri
Dulces dactyli	Caſtaneæ
Oua ſorbilia	Vuæ paſſæ dulces
Mel deſpumatum	Rapæ
Vinum omne	Fabæ

¶ *Parum nutriunt.*

Animalium vuluæ	Ventres
Inteſtina	Caudæ
Aures	Adipes
Aruina	Caro ſeneſcentium.

Omne genus auium, ſi comparetur cum genere pedibus iterantium.

Omnes piſces	Dauci
Panis ordeaceus	Fabæ virides
Ex ordeo pultes	Perſica
Panis furfuraceus	Capparis
Milium	Raphanus
Amygdala	Cepæ
Pruna	Allia
Tentli	Porra cruda
Sinapi	Malogranata
Aſparagi omnes	Pira.

¶ *Boni ſucci ſunt.*

Lac recens, ſtatim à mulctura potum, ante omnem cibum.

Oua recentia, ſorbilia	Gallinæ
Phaſiani	Pullaſtræ
Aues paruulæ montanæ	
Piſciculi ſaxatiles	Porcelli recentes
Partes animalium quæ ſunt circa os	
Cor non probandi eſt ſucci	
Pedes porcorum.	
Animalia agreſtia	
Panis purus	
Ptiſana bene parata	
Fabæ	Caſtaneæ
Ficus maturæ	Vuæ maturæ
Lactuca	Intybus
Cichorium	
Vina bene olentia, dulcia defecataq;	
Ciceres ruffi.	

¶ *Mali ſucci ſunt.*

Piſces ſtagnales, in paludibus & lutoſis	
Pecoris caro	
Caro hircorum, caprarum	
Omnes vetulæ & aridæ carnes	
Ceruorum renes	
Fœminarum teſticuli	
Cerebella: niſi gallorum	
Caſei molles	
Lens	Cicer ruſſum
Legumina	Marina animalia

Genera fructũ, quæ in pomi nomen veniunt.

Omnia poma, quæ non maturuerint	
Pira	Perſica
Malo granata non matura	
Meſpila	Corna mala
Pruna: niſi optime maturuerint	
Ceraſa	Cucumeres
Pepones	Aridæ ficus
Cepæ	Porrum
Allium	Raphani

Cruda

APPENDIX

Cruda braſsica
Bulbi non bene cocti
Agreſtia holera
Vina craſſa, male olentia, inſuauia, auſtera.

¶ *Facile concoquuntur.*

Panis bene concinnatus
Piſces ſaxatiles omnes
Auium caro
Turtures Perdices
Phaſiani
Pulli columbini, plus etiam alæ cæteris membris.
Anſeris iecur
Caro caponum & gallinarum
Porcorum recentium
Vitulæ, faciliorq; boum
Caro ceruorum melius quam caprarum
Oua ſorbilia
Lactuca Intybæ
Malua
Leuia vina melius auſterum
Omne genus volucrum, pullorum, gallinaceorum.

¶ *Generantia Lac.*

Semen fœniculi Radix fœniculi
Aniſum Paſtinaca
Oua ſorbilia Agnus caſtus
Aqua caſei veteris cocti
Rhaphanus Eruca
Anetum Ordeum
Grana vlmi Mel cum croco.

¶ *Cibi ſanguinei.*

Omnis cibus boni ſucci
Caro perdicum Pullorum caro
Amygdala dulcia Phaſiani
Vinum odoriferum
Oua Lactuca.

¶ *Cibi cholerici.*

Porri Sinapi
Piper Cepæ
Allium Siliquæ
Cinaræ ſucci Item dulcia omnia
Mella Dulcia vina.

¶ *Cibi Phlegmatici.*

Poma perſica Ceraſa
Aqua
Fructus fere omneis
Pyra
necdum matura
Poma
Iuſcula Lac
Omnia fere glutinoſa
Aqua calida
Caſeus recens Quies nimia
Nimia ſaturitas Piſces omnes
Rapæ Cucumeres
Alui, & inteſtina quadrupedum
Omenta Oxygala
Animalium neruoſæ partes.
Pelles. Cerebrum. Pulmo.
Spinæ medulla Agnina caro.
Caro teſtaceam pellem habentium.

¶ *Cibi melancholici.*

Caro bubulina Hircina
Caprina Taurina
Aſinina Camelorum
Vulpina Canina
Leporina Aprina
Omnes ſalitæ carnes
Piſces ſalſi Braſsica
Arborum germina præcipue
Lentiſci Terebinthi
Rubi Camrubi
Legumina omnia Lentes
Panis furfuraceus Vina craſſa
Nigra Caſeus vetus
Cibus coctu difficilis Omnes veteres carnes
Piſces marini Thymi
Balenæ Oxalme
Vina atra
Braſsicæ
Carnes bubulinæ
Caprinæ Aprinæ
Hircinæ Braſsicæ
Ceruinæ Salſa omnia
Cochleæ Lolium
Taurinæ Triticei panes
Leporinæ Panis ex milio.

¶ *Quæ difficulter concoquuntur.*

Caprina caro Bubula
Ceruina Hircina peſsima
Anſerum Caro Anatum
Taurina Sues inueterati
Oua veterum animalium.
Omnia interanea Vuluæ
Cor Epar
Aures Caudæ
Renes Cerebra
Dorſi medulla Querquedulæ
Teſticuli integrorum ætate animalium.
Palumbes Aues aſperioris carnis.
Quæ denſiſsimæ ſunt pulpæ, vt Pauonis
Omnes ventres volucrum
Cochleæ Oxygala
Caſeus antiquus Cancri
Oua toſta Caſei toſti
Farinæ, & quicquid ſine fermento pinſitur.
Bromus Fabæ
Phaſeoli Cicercula
Cicer Oryza
Punicum Milium
Lens Seſamum
Caſtanea Glans
Poma antequam maturuerint Pyra
Ficus nondum maturæ
Vuæ acidæ & auſteræ

Dactyili — Siliquæ
Ozymum — Rapa
Napus si cruda mandetur
Bulbi crudi
Holera ipsa, præter Cichorium, & Lactucam.
Vinum crassum — Mustum.

¶ *Inflantia.*

Fabæ — Cicer
Lupini — Punicum
Milium — Massa ex farina
Succi omnes — Cucumer
Ficus arida — Virides dactyli
Rapæ — Napi crudi
Lac — Bulbi crudiores
Mel non probe concoctum
Vina dulcia — Mustum
Vinum quodcũq; non defęcatum & recens.

¶ *Non inflantia.*

Pisum
Libysticum
Agnus castus
Canabis fructus
Mel probe coctum & despumatum
Panes hordeacei.

¶ *Opilationes discutiunt, abstergunt & secant.*

Ptisana — Melopepon
Vuæ passæ dulces — Fabæ
Cicer nigrum — Serum lactis
Ficus aridæ — Amygdala
Postacia — Rhaphanus
Mel — Tenue vinum
Vinum limphathum.

¶ *Crudos humores gignunt.*

Dactyli virides — Cruda
Radix napi — Rapæ
Caro Cetosa in mari.
Polypodes — Interiora
Ventres — Oxygala
Vulę quadrupedum: exceptis fortasse pecorũ.
Vuæ in ventræ retentæ
Caro crustaceam pellem habentium, & duræ carnis.
Cuminum — Libystici radix & semẽ
Bulbi cocti in oleo & garo, & cũ aceto mansi.
Mel frictum — Panes hordeacei.

¶ *Tenacem succum gignunt.*

Casei graues & densi, nedum suprema cute flaui.
Siligo — Halica
Tenontes — Neruosa
Lingua — Partes labiales
Suilla caro — Agnina
Sesami semen — Dactyli.

¶ *Media inter tenuantia & crassentia.*

Optime excocti panes
Carnes gallinarum — Passerum
Phasianorum — Merularum
Columbarum — Ficus
Caponum — Turdorum
Perdicum — Saxatiles pisces
Attagenum
Vinum rutilans, subflauum.

¶ *Crassum succum generantia.*

Panes ex siligine male cocto
Potio musti
Panis frumentaceus, sine fermento
Halica — Amylum
Artocreæ
Quicquid ex farina
Leguminum ferè cuncta
Cetosi pisces — Hyssopos
Carnes coruinæ — Glichon
Cochleæ — Iecur suis
Caprinæ — Testiculi
Bublinæ — Casei omnes
Renes — Oua frixa & indurata
Lac coctum — Castaneæ
Oxygala — Napi
Dactyli — Ficus non maturæ
Rapæ — Poma immatura
Bulbosa omnia — Passum
Cucumeres — Defrutum
Vinum dulce — Cepæ
Atrum vehementer — Porrum
Allium — Piper
Cardama — Pyrethrum
Synapi — Calamita
Myrrha — Sisimbrium
Origanum — Eruca
Thymbra viridis assumpta
Apium — Petroselinum
Ozymum — Rhaphanus
Brassica — Teutlon
Feniculus — Corianum.

¶ *Redundantia.*

Anseres — Palumbes
Pisces cœnosi — Viscera omnia
Dorsi medulla — Cerebrum
Auesque in paludibus & stagnis.
Cicer — Fabæ virides
Faba Aegyptia — Porculi nefrendes
Omnia animalia infantia.
Pisces stagnales, & fere omnes.

¶ *Facile superfluunt.*

Colla animalium
Alæ perygium, & spinæ pars ima volucrum.
Agrestiũ caro animaliũ, & in aridis degentiũ.

¶ *Facile corrumpuntur.*

Persica Armeniaca. Omnia præcocia
Cuncti horni fructus
Omnia humida, & mali succi.
Et oĩa ante cibũ sumenda, vt citius permeent, ne putredine sua etiã alios humeros & cibos corrumpant, si ab alijs cibis sumantur.

¶ *Difficulter corrumpuntur.*

Parua Chenna — Purpuræ pisces

Ceri-

Cerices, & quæuis alia cruſtaceam habentia pellem.

¶ *Calefaciunt ex cibis.*

Frumenta toſta	Panes tiphi
Dulces dactyli	Pomamediocriter dul
Seſamum	Dulces vuæ (cia
Dulces vuæ paſſæ	Apium
Eruca	Rhaphanus
Rapa	Napus
Sinapi	Cardamum
Pyrethrum	Allium
Cepæ	Porrum
Vinum dulce	Caſeus antiquus

Subrufum tamen calidius.

¶ *Refrigerant.*

Hordea	Panicum
Hydra	Colocyntha cocta
Pepones	Melopepones
Coccimela	Sycomora
Auſteræ & acidæ vuæ	Cucumeres
Poma acerba	Pira acida
Malogranata acerba	
Lactuca	Intybi
Portulaca	Semen Papaueris
Aqua	Vinum limphatum.

¶ *Arefaciunt ex cibis.*

Lens	Braſsica
Agni ſemen	Orobi bis cocti.

¶ *Humectant.*

Ptiſana	Pepones
Melopepones	Cucumeres
Nuces virides	Coccimela
Sycamina	Sycomora
Lactucæ	Intybi
Malua	Beta
Atraphaxis	Holera
Fabæ virides	Cicer viride.

Aqua calida humectat & calefacit, frigida humectat & frigefacit, vtraq; tamen corpori admota neruos offendit.

¶ *Conſeruantia ſanitatem.*

Detractio ſanguinis	Cucurbitulæ
Ductio	Vomitus
Frictio	Heſtatio
Exercitium	Abſtinentia
Sudor.	

Omnia pontica.

Infrigidant	Deſiccant
Glutinant	Stringunt
Impellunt	Incraſſant.

Omnia acetoſa.

Incidunt	Diuidunt
Subtiliant	Aperiunt
Mundant	Expellunt.

Omnia amara.

Aperiunt	Recludunt poros
Clarificant	Attenuant

Incidunt humores ab calid. manifeſte.

Omnia inſipida.

Inſpiſſant	Glutinant.

Omnia dulcia.

Humectant
Leniunt
Digerunt
Attenuant.

Omnia ſalſa.

Congregant	Stringunt
Siccant.	

Acuta

Pingunt ex
Calidis

Amara

ACETOSA

Pungunt ex frigi.

Temperata ſunt

Omnia vnctuoſa.

¶ *Indurantia opilationes interaneorum.*

Lac quod parum habet ſerum, multum vero caſeacium

Cuncta dulcia	Melicratum

Pingues dactyli crudi
Cuncta quæ ex ſiligine comparantur
Vina dulcia.

¶ *Tardi tranſitus ſunt.*

Siliginea cuncta	Fabæ
Non purus panis	Lentes excorticatæ
Cerebra	Dorſi medullæ
Iecora	Corda
Frumentum coctum	Oua toſta
Lupini	Piſa
Seſamum	Poma
Pira necdum matura	Siliquæ

Vinum dulce, præcipue auſterum,
Atrum ſine dulcedine, craſſum & nouum.

¶ *Stomachica & confirmantia.*

Dactyli acerbiores	Mala Cydonia

Oleæ aſperæ
Colymbades, & cum aceto confectæ

Vuæ paſſæ	Acerbeſcentes vuæ
Nuces cum ſicubus	Sinapi
Rapæ	Napi valde cocti
Naſturtium	Capparis
Citri cortex	Pira acerbiuſcula

Vinum auſteriuſculum

Abſinthium	Aloë.

¶ *Quæ ſtomachum ſubruunt.*

Seutlon	Napi
Rapæ crudæ	Blita

Chryſolachanum, niſi cum aceto, & garo, & oleo comendatur.

Seſamis	Lac frigidum

Pepones nõ bene cocti. Cerebra omnia
Vina ſupra modum auſtera, atra, & acerbeſcentia.
Omnia vina craſſa & noua.

¶ *Quæ ex Edulijs ventrem mouent.*

Lentis in prima decoctione ebullitio
Brasſica confecta ex oleo & garo
Cruſtaceam,teſtaceamq́ue tunicam habentia: piſcium ius, & garum.vt aſtacorum, pagurorum, mutilorum, concharum, adhibito oleo modico & pipere.
Ius marinorum echinorum
Ius veteris galli,præſertim ruffi
Panis cibarius qui multum habet furfurum
Fœnogræci ius ex melle,coctum & potum.
Oleæ Colymbades cum garo ante alium cibum manſæ
Tyrogala cum pauxillo optimo melle
Iuuenes animalium carnes
Extrema quoq; omnia plus medijs membris
Ex piſcibus torpedines
Turtur mediocriter cit aluum
Seutlon
Lapathum
Recens caſeus cum melle
Chryſolachanum
Blitum
Colocyntha
Pepon
Ficus aridæ & viri.
Vuæ dulces & vuidæ
Sycamina pura
Nuces virides & aridæ aqua maceratæ,& pelliculatæ.
Damaſcena pruna humida, & arida melle confecta,madefacta,vt plus teneant mellis.
Ceruſa dulcia
Cuncta humida,& aquoſa
Vinum dulce.

Si ante alium cibum ſumantur: manſa vero poſtremo,facile corrũpuntur.

Rhodacina mollia

¶ *Quæ ex Edulijs Aluum cohibent.*

Dactyli acerbiores
Sycamina horna
Vnedones
Poma acerba
Malagranata
Lac refrigeratum vt concreſcat
Aſcani
Cancri
Lens & Brasſica
Oriza
Milium
Leporina caro

Vuæ paſſæ acerbæ
Myrti baccæ
Atra pruna
Pira dulciora

Paguri
Carabidæ
Bis cocta
Panicum
Halica
Vinũ acerbũ,& rutilũ.

¶ *Conferentia dentibus.*

Saluia
Mentha
Leporis caput vſtum
Cortex fraxini
Aqua in qua ſalitæ ſunt oliuæ
Vinum decoctionis radicis
Pentaphylli,id eſt,Tormentillæ
Radix lapathi maſticata

Origanum
Lupini
Tamariſcus
Comæ Rubi
Radix Verbenæ maſticata

Cornu cerui vſtum
Amurca olei
Oleaſtri folia quatuor infricata
Radix vnius ſpeciei maluę,quã in Italia herbã vngaricam,Alceam græce & latine vocant.

Acetum ſcylliticum

¶ *Nocentia dentibus.*

Vehementer calida
Rhaphani
Tenacia
Duta
Lac
Piſces magni,vel pingues.
Braſſica

Nuces
Dulcia
Acerba
Frequens vomitus
Porra

Limonia.

¶ *Conferentia oculis.*

Myrabolani conditi mane comeſti,&in ore tenti vna cum nucleo.
Nux muſcata
Semina fœniculi cum ſaccharo operta.
Vinum abſinthij potum.
Vinum Rutaceum
Aſpectus rerum viridium.
Aſpectus Smaragdi
Acetum ſcylliticum gargarizatum, præſertim poſt purgationem.
Garyophylli
Betonica
Rapæ,& folia eorum
Puluis zinziberis, fœniculi in aceto macerari, & ſacchari,miſtis omnibus pariter.

Cœna exigua

Aſparagi comeſti
Perdicis cerebra
Eufragia maſticata.

¶ *Nocentia oculis.*

Crapula
Muſtum
Turbidum.
Vinum dulce
Craſſum
Canabis
Salita
Allium
Magni piſces
Aſpicere res velociſsime motas
Legere literas exiles
Legere à cœna,& mox poſt cibum.

Venus
Legumina

Braſsica præcipue
Rhaphanus
Cepæ
Aſpicere res lucidas

¶ *Quæ impinguant.*

Augeſcunt corpora dulcibus,pinguibus.
Potibus

Somno

¶ *Quæ exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſeruantq; vires.*

Glicyriza
Butyrum

Hippacæ

¶ *Quæ difficulter perficiuntur.*

Difficulter perficiuntur, vt inquit Plinius, lib.13.cap.53.omnia acria.
Nimia
Aeſtate quam hyeme difficilius
Et in ſenecta quam in iuuenta.
Vomitiones homini ad hæc in remediũ excogitatæ, frigidiora corpora faciunt: inimicæ oculis:maxime autem dentibus.

Auidæ hauſta

¶ *Minuunt corpuſculum.*

Sicca — Arida
Frigida — Satis immodica
Vigilia — Labor
Exercitium nimium — Curæ
Triſticiæ — Amor immodicus
Lucubrationes immodicæ,& crebræ
Perniciosiſsimum autē in omni vita, quod nimium eſt:minimeque quod grauat, quolibet modo vtilius.

¶ *Aſtringentia Medicamēta ex Galeno.5.Method.*

Balauſtia — Hypociſtis
Rhoe — Omphacium
Acacia — Gallæ immaturę
Malicorium — Aloe
Manna — Pini cortex
Terra lemnia — Atque id genus ex vino nigro medicamenta.
Spinę Aegiptię fructus
Crocum
Lapis Hæmatites
Plantago — Solanum
Rubi germina in aqua cocta
Cynos batos,id eſt,caninus rubus
Myrti folia & baccę
Lentiſcus — Oleum Sabinum
Neſpila — Maſtychinum
Hędera — Oleum melinum.
Oleum hiſtricum
Oleum de abſinthio.
Cotonea cocta in aqua,vel in vinoauſtero,mediocriter adſtringentia, & quę ex Glaucio componuntur,& quę ex Croco : item quæ Nardina vocantur:item in primis quę ex vino ſunt confecta.

¶ *Adſtringunt poſt ſumptum cibum.*

Mala — Pira
Punica — Cydonia
Cruſtę panis.

¶ *Putredinem prohibent.*

Salſa omnia
Acetoſa,& aceto permixta.
Murię
Omnia frigidantia & ſiccantia.
Flatus Borealis.
Herbę frigidę & ſiccę
Cibi frigidi & ſicci.

¶ *Putredinem cauſſant.*

Flatus auſtrini
Calida & humida.
Cibi calidi & humidi.
Omnes fructus incocti, immaturi.

¶ TABVLA *medicinarum Simplicium,quæ perducunt Cathartica ipſa ad membra,quæ peculiariter intendimus euacuare.*

¶ *Catharticorum Tabula* PRIMA.

¶ *Ducentia ad Caput.*

Nux muſcata — Sticas
Cubebe — Peonia
Polium — Amaracus
Balſamus — Lignum eius
Semen eius — Anacardus
Thus — Caſtoreum
Folium — Laudanum
Sertula campana. — Acorus
Lignum Aloës — Myrrha
Chamedrys — Chamepithys
Scylla — Spica nardi
Genciana — Hyſſopus
Grana Pini — Piperis grana — Serapinum.

¶ *Ducentia ad Pectus,& Pulmonem.*

Iris — Ariſtolochia
Amygdalę — Lilium
Pulmo vulpis — Capillus Veneris.
Mel — Grana Pini
Dragagantum — Praſsicum
Fœnumgręcum — Saccharum
Crocus — Pſilium
Vuę paſſę — Ordeum
Succi caulium — Hyſſopus
Naſturtium — Cardamomum
Auelana — Ius galli vetuli
Myrrha — Xyloaloës
Raphanus — Opoponax
Serapinum — Olibanum
Aphodyllus — Glicyriza — Scylla.

¶ *Ducentia ad epar.*

Spica — Endiuia
Eupatorium — Lactuca
Cuſcuta — Sandali
Abſinthium — Aſarum
Aqua ordei — Aniſum
Spodium — Folium Indum
Fœniculus — Cinnamomum
Amygdalę amarę — Aqua Cicerum
Daucus — Arnogloſſa
Aſparagi — Iris
Chamedrys — Aqua caſei
Volubilis — Scylla
Laurus — Polion
Squinantum — Vinum dulce
Fumus terrę

Retinentia medicinas in Stomacho.

Galanga — Cotonea mala
Malogranata — Maſtix — Myrtus.
Et fere omnia ſtiptica.

¶ *Ducentia ad Splenem.*

Tamarice — Cortices ſalicis
Capparis — Sal Indus
Squilla — Marrubium
Scordion — Eupatorium
Calamentum — Fœniculus

Agnus caſtus
Amygdalę amarę.
Scolopendria
Rubea tinctorum
Aſarum
Daucus
Spica
Sal gemmę
Acorus
Abſinthium
Aniſum
Cuſcuta
Chamepithys

¶ *Ducentia ad renes & veſicam.*

Saxifragia
Petroſelinum
Radices quinq;,ſcilicet, Fœniculi, Petroſelini Apij, Aſparagi, Reub.
Quatuor ſemina frugum.
Milium ſolis
Cantharides

¶ *Ducentia ad Matricem.*

Pulegium
Sabina
Matricaria
Ruta
Millefolium
Myrrha
Lupini
Calamentum
Iuniperus
Morella
Pimpinella
Pentaphyllon
Rubea tinctorum

Omnia quæ ducunt ad Renes, ducunt quoq; ad Matricem.

¶ *Ducentia ad Iuncturas.*

Scylla
Dragagantum
Polium
Aqua Porri
Cardamomum
Chamedrys Chamepithys Amomum.
Aſarum
Acorus
Oppoponax
Succus caulium
Scordeon

¶ CATHARTICORVM *Tabula Secunda, de euacuantibus ab ſingulis membris.*

¶ *Euacuantia a Capite.*

Simplicia.

Colocynthis
Agaricus
Sticas
Lapis Lazuli
Epithimus
Aloë
Lapis Armenus.
Scylla
Sal Indus
Kebuli Indi

Compoſita.

Iera Pina
Theodoricon
Phillulæ
Ieralogodion
Anacardinum
Cochiæ
Aureæ
De Iera.

¶ *Soluentia pectus.*

Simplicia

Agaricus
Volubilis
Caſsia fiſtula
Colocynthis.
Hyſſopus
Sarcocolla
Iris

Compoſita.

Diaſene
Pillulæ de Agarico.

¶ *Soluentia à ſtomacho.*

Simplicia.

Abſinthium Aloë Myrabolani
Omnes medicinæ ſolũ lenitiuæ, ſiue lambiſicatiuæ, & compreſſiuæ.

Compoſita.

Diaprunis
Catharticũ imperiale
Pillulæ de Ierapina
Stomatycon laxatiuum
Ierapina
Pillulæ ſtomaticæ.

¶ *Tabula* TERTIA *Confortantium ſingula membra.*

¶ *Confortantia Caput frigidum.*

Simplicia.

Radix Lilij
Iris
Chamomilla
Malua
Pulegium
Saluia
Maiorana
Peonia
Serpillum
Fœniculus
Xylobalſamum
Folium
Laudanum
Sticas

¶ *Soluentia ab epate.*

Simplicia.

Agaricus
Aqua caſei
Volubilis maior
Reubarbarum
Abſinthium
Citrini Tamarindi Ireos
Megereon Serapinum Sarcocolla
Eupatorium
Lupulus
Succus croci
Fumus terræ
Myrabolani

Compoſita.

Diaprunis
Pillulæ de Reubarbaro.
Trifera Sarracenica

¶ *Soluentia a ſplene.*

Simplicia.

Agaricus
Epithimus
Calamentum montanum.
Sene
Elleborus niger

¶ *Compoſita.*

Diaſene
Pillulæ Indi.

¶ *Soluentia a Iuncturis.*

Simplicia.

Hermodactylus
Oppoponax
Sal Indus
Euforbium
Cucumer aſininus
Elleborus niger
Turbith
Sal gemmæ
Serapinum
Centaurea
Elleborus albus
Polypodion Sarcocolla.

Compoſita.

Electuarium de ſucco roſarum.
Benedicta
Pillulę de Benedicta
Catharticum imperiale.
Hermodactylata
Pillulæ areticæ.

Confortantium ſingula membra.

Nux muſcata
Ambra
Cichoreæ
Enula campana
Alteæ radix
Origanum
Calamentum
Ruta
Betonica
Satureia
Siler montanum
Lignum aloës
Carpobalſamum
Thus
Folia Lauri
Scylla
Cubebe
Muſcus.

Compo-

APPENDIX

Composita.

Aurea Alexandrina.
Pliris.
Diacastoreon
Diarodon Iulij
Dianthos cum musco.

¶ *Confortatiua frigida capitis.*

Papauer album
Viola
Hyoscyamus
Mandragora
Lactuca
Folia Salicis
Camphora
Zuccarum rosarum
Folia Myrti
Diapapauer.
Acetum
Oleum Violarum
Zuccarum Violarum
Herba Iouis
Semen Lactucæ.
Crassula minor
Semen Hyoscyami.
Folia Cucumeris.
Semen Mandragoræ
Semen Solatri.
Semen Papaueris albi.
Semen herbæ Iouis.
Aqua Rosarum
Oleum Rosarum
Folia Myrti
Herba volatilis
Portulaca

¶ *Calida confortantia Pulmonem.*

Simplicia.

Hyssopus
Marrubium
Iris
Enula campana
Chamomilla
Radix Alteæ
Vua passa
Squilla
Lignum Balsami
Myrrha
Serapinum
Lilium
Capillus Veneris
Liquiricia
Spica.

Composita.

Diacalamenti
Diaprassium
Diahysopus
Diayris.

¶ *Infrigidantia & confortantia Pulmonem.*

Simplicia.

Iuiube
Sebeste
Dragagantum
Gummi Arabicum
Amidum
Semen Papaueris.
Amygdalæ dulces
Violæ
Mora celsi
Sandali
Zuccarum.

Composita

Diapapauer
Diadragantum
Diapenidion
Zuccarum rosarum
Zuccarum Violarum.

¶ *Confortantia Cor, & calefacientia.*

Simplicia.

Melissa
Borrago
Enula campana
Garyophylli
Cardamomum
Rosmarinus
Lignum aloës
Ambra
Muscus
Os de corde cerui
Crocus
Menta
Been
Cortex citri
Doronici
Cubebe
Ocymum
Garyophyllatum
Polium.

¶ *Temperantia Cor.*

Hiacyntus
Saphirus
Smaragdus
Belerici
Aurum
Argentum
Buglossa.

Composita calefacientia Cor.

Diamargaritum
Diacinnamomum
Diaborraginatum.

¶ *Infrigidantia Cor & confortantia.*

Camphora
Viola
Margaritæ
Coralli
Rasura eboris
Poma odorifera
Rosæ
Spodium
Sandali omnes
Karabe
Nenuphar
Lutum sigilli
Coriandrum.

¶ *Confortantia Stomachum, & calefacientia.*

Simplicia.

Menta
Cuminum
Maiorana
Galanga
Marrubium
Zinziber.
Fœniculum
Cinnamomum
Mastix
Squilla
Garyophylli
Rhaphanus
Saluia
Maas
Absinthium
Spica
Anisum
Fœnumgræcum.

¶ *Infrgidantia Stomachum*

Composita

Diacitoniton cum zuccaro sine speciebus
Sacc. rosarum.
Violarum
Syropus rosarum, Viola.
Terra Sandali.

Composita calefacientia Stomachum

Diatrion
Pipereon
Diagalanga
Rosata nouella
Mel ros. col. vel non col.
Dianisum
Diacalamentum
Dyacinnamomum

¶ *Infrigidantia Stomachum*

Simplicia.

Rosa
Viola
Plantago
Lactuca
Cucurbita
Melones
Portulaca
Cucumeres
Citrulli
Mala granata
Acetosa
Pira
Agresta
Acetum

¶ *Calefacientia epar.*

Simplicia.

Spica
Squinantum
Cinnamomum
Asarum
Eupatorium
Absinthium
Fumus terræ
Radices quinque
Capillus Veneris
Semen Fœniculi
Ameos
Anisi
Costum.
Carui

Composita.

Diaco-

Diacoſta Roſata nouella
Dianiſum Diacalamentum
Diacapparis Diaciminum.

¶ *Epar infrigidantia.*

Simplicia.

Endiuia Lactuca
Portulaca Epatica
Viola Semen carui
Semen Fœniculi Aqua roſarum
Aqua Endiuiæ Acetum
Berberis Sandali
Spodion Quatuor ſe frigidantia

Compoſita.

Diaborraginatum Tria Sandali, & ſimilia.

¶ *Calefacientia Splenem.*

Simplicia.

Capparis Tamariſcus
Cicorea Scolopendria
Ariſtolochia Cortex medius fraſmi.
Cortex radicum geneſtæ. Borrago
Bugloſſa Squilla
Acetum ſquilliticum. Agnus caſtus
Bdellium Naſturtium
Calamentum Armoniacon.
Calamus aromaticus Ruta
Thymus Epithymus
Amygdalæ amaræ Aqua fraſſen
Aniſi Fœniculi Carui
Ameos Radices quinq;
Caſtoreum Tria Sandali
Zaccarum Roſarum

¶ *Temperate calida, quæ poſſunt adminiſtrari omnibus interaneis*

Chamomilla Mellilotum
Radix Lilij Borrago
Nenufar Fumus terræ
Capillus Veneris Scolopendria.

¶ *Calefacientia Renes.*

Simplicia.

Saxifragia Milium ſolis
Petroſelinum Macedonicum
Eruca Semen eius
Vrticæ Cubebæ
Brodium Cicerum Radices quinq;
Spica nardi Spica celtica
Squinantum Semen Dauci
Iuniperi Grana Pini.

Compoſita.

Diacalamentum Electuarium Dauci
Phylantropos.

¶ *Infrigidantia Renes.*

Simplicia.

Portulaca Endiuia
Papauer album Virga paſtoris
Semina coitum frigidantia.
Squillum Vinum citoniorum Plantago

Compoſita.

Syropus Nenuphari Syropus acetoſus
Stomaticon frigidum.
Et omnia ſplenem, & hepar infrigidantia.

¶ *Calida Confortatiua Matricis.*

Artemiſia Ruta
Saluia Sauina
Aſſa Rubea tinctorum
Pulegium Meu
Calamentum Myrrha
Oppoponacum Lupini
Spica Squinantum
Galma Cinnamomum
Calamus aromaticus Serapinum
Et omnia ſimplicia calefacientia renes.

¶ Infrigidant Matricem ſimplicia & compoſita quæ infrigidant renes. Nam idem de his eſt iudicium.

¶ *Calefacientia Iuncturas.*

Simplicia.

Hermodactyli Hypericon
Squilla Armoniacum
Aſarum Caſtoreum
Euforbium Storax liquida
Myrrha Naſturtium
Stercus vaccarum Origanum
Calamentum Sinapis
Grana Pini Cortex radicum capp.
Arretuca Chamomilla
Enula Galma
Rhaphanus Ruta Serapinum

¶ *Infrigidantia.*

Simplicia.

Solacrum Semperuiuum
Lactuca Endiuia
Myrtus Minalloge Pſilij
Aqua roſarum
Bolus armenus
Apium

¶ *Compoſita infrigidantia.*

Electuarium diamar. Confectio aniacardiũ.
Oxymel Iuliani
Oxymel ſquill.

¶ *Cathartícorum* TABVLA QVARTA.

¶ Αἱματ῾ω καθαρτικὰ.

Caſsia fiſtula Serum caprinum
Thamarindi Adianthos
Vmbilicus Veneris Manna
Epita Fumus terræ
Bugloſſa Sene
Capilli Veneris Aloë

Pruna Violæ
Polytrichon Mercurialis

χολῆς λυτικὰ.

Aloë Tamarindi
Lupulus Fumus terræ
Abſinthium Pruna
Centaurea Scamonium

Myrabo-

Mirabolani Citrini
Elleborus
Caſsia fiſtula
Serum lactis
Succus violarũ & roſ.
Manna
Pſilion

¶ *Compoſita.*

Electuarium de ſucco Roſarum
Diaprunis
Diagrediata omnia.

¶ φλᾶτ@ καθαρτικὰ.

Turbith
Cartamus
Hermodactylus
Anacardus
Eſula
Euforbium
Tapſiæ, laureolæ
Ariſtolochiæ.
Agaricus
Sarcocolla
Myrabolani Kebuli
Tithimallus
Epita
Radix cucurbitę, vrticę
Ciclaminis, Cétaureæ.

¶ *Melancholiam educunt.*

Myrabolani Indi Kebuli.
Elleborus niger
Sene
Thymus
Lapis laſuli
Polypodium
Lapis Magnes
Sticas
Centaurea maior
Squinantum
Epithimus
Scylla
Serpentaria
Lapis lincis
Succus caulium
Capillus Veneris

¶ *Humores corporis aquoſos & corruptos conſumunt & educunt.*

Euforbium
Radix Cucur. agreſt.
Radix Sambuci
Scordion

¶ *Tabula* SEXTA *Digeſtiuorum.*

χολὴς πεπτικὰ.

Endiuia
Cichoreum
Capillus Veneris
Malagranata
Mercurialis
Virga paſtoris
Folia ſalicis
Ceruſa
Manna
Sandali
Scolopendria
Abſinthium
Gummi Arabicum
Nenuphar
Mulcilago Pſilij
Bolus armenus
Acetoſa
Pſilium
Sumach
Cucumeres
Cucurbitæ.
Caſsia fiſtula
Ptiſana
Spodium
Omnia frigida & humida.
Omnia frigida, ſtiptica.
Lactuca
Scabioſa
Polytrichon Adiãthos
Maluæ Borrago
Portulaca Papauer
Berberis Roſæ
Acetoſitas Citri Violæ
Sebeſten
Tamarindi
Terra ſigillata
Acetum
Pruna
Arnogloſſa
Portulaca
Myrobalani
Hepatica
Alleluiah
Dragagantum
Semina cõia, frigida. ſ.
Citrulli
Citrangulus
Aqua lactis
Iuiubæ
Sanguis draconis

¶ *Compoſita.*

Syropus acetoſus
Syropus roſarum
Syropus Violarum
Endiuiæ Nenuphar.

¶ φλᾶτ@ πεπτικὰ.

Fœniculus
Apium
Bruſcus
Petroſelinum
Aſparagus
Reuponticum.
Capparis
Ameos
Hermodactylis
Balſamita
Polium
Origanum
Squilla
Ruta
Peucedanum
Ebulus
Pimpinella
Caſsia fiſtula
Cinnamomum
Piper
Mentaſtrum
Acorus
Garyophylla Anethũ
Cyminum
Nepata
Squinantum
Vetonica
Semen Carui
Colocynthis
Aſarum
Rhaphanus
Artemiſia
Aloë
Laurus
Cartamus
Sinapis
Maiorana
Pulegium
Aphodilli
Dauci ſemen
Turbith
Mentha
Rubea
Iris
Cardamomum
Sambuci ſpecies
Cypirus
Ariſtolochia
Been

Opoponax
Sal armoniacum
Radix Ebuli
Sal gemmæ
Galbanum

¶ *Phlegmati & Choleræ nigræ communia.*

Polypodium
Catapucia
Agaricus
Centaurea minor.
Elleborus vterq;
Condiſi
Tithimallus

¶ *Vomitiua.*

Rhaphanus
Capparis
Centaurea vtraq;
Aqua Faſeoli
Catapucia
Tapſia
Scylla
Iarus
Semen atriplicis
Cucumer agreſtis
Lac ficuum
Nux vomica.

¶ *Remißiora vomitiua.*

Aqua tepida cum aceto, aut oleo.
Succus corticis Ellebori.
Succus corticis Sambuci a parte exteriori, vel inferiori excorticati, verſus ſuperius.
Semen Atriplicis
Aqua Fœniculi.
Omnia inſipida ſine ſale.

¶ *Quæ exterius applicata vomitum ciunt.*

Fel Porcinum
Fel thaurinum
Fel caninum
Fel pecorinum
Quoduis horum cum Amurca olei elixum, ſi ſupra vmbilicum vngas, vomitum cit: ſin intra, aluum citat, & vermes interimit.

Eupatorium
Calamentum
Ciclamen
Agaricus
Brionia
Carpobalſamus
Hyſſopus
Siler montanum
Saluia
Coſtus
Spodium
Iuniperus
Genciana
Peonia
Diptamus
Meliſſa.

¶ *Compoſita.*

Simplex.

Oxymel

Compoſitum.

Oxymel Scylliticum
Mel roſaceum
Hydromel
Syrupus de praſsio.
Syrupus de Eupatorio
Syrupus de calamēto.

¶ Μελαγχολίας πεπτικά.

Sticas
Aqua caulium
Thymus
Sericum
Calamentum
Been vtrumque
Vinum aromaticum
Capparis
Scolopendria
Tamariſcus
Elleborus niger
Paſſulæ

¶ *Catharticorum* TABVLA SEPTIMA.

¶ *Educentia humores per Os.*

Pyretrum
Staphiſagria
Ficus
Papauer
Origanum
Rhaphanus
Elleborus albus
Thymus
Cocconium
Mel
Capparis
Laudanum
Abſinthium
Sinapis
Vuæ ſine ſemine
Balſamum
Aniſum
Ozylapathon

¶ *Educentia per Nares.*

Succus Betæ
Oxyelatherium
Elleborus niger
Caſsia
Coronidum
Braſsica.

¶ *Educentia per Oculos.*

Hyſſopus
Oleum vetus
Oleum laurinum
Caſsia
Apium
Malagranata
Thus
Squilla
Caſtoreum
Oſſa ſepiæ
Mel
Anagallis
Nardus
Coſtum
Serapinum
Pſilium
Elleborus albus
Armoniacum
Adeps anſerinus
Cortex Olibani.

¶ *Educentia per Aures.*

Piper
Fel Leonis
Succus Betæ
Radix cocconidum
Galbanum
Elleborus albus.
Fel tauri
Ariſtolochia
Succus Capparis
Bdellium
Caſsia

¶ *Per vrinam à Splene.*

Semen Titimalli.
Semen Catheos
Meliſſa
Serapinum
Sene
Origanum
Hyſſopus
Blauca
Ameos
Bugloſſa
Epithimus
Mentaſtrum
Ariſtolochia
Lapis Lazuli.
Borrago
Cuſcuta
Folium montanum
Mel
Capillus Veneris
Polypodium
Os de corde Cerui
Saccharum

Compoſita

Ozymel Scylliticum.

Simplex

Syrupus acetoſus

Compoſitus.

Syrupus de fumo terræ.

¶ Τὰ εἰς τοὺς ὠοὺς ἱσιόντα.
id eſt, διαφέροντα.

Vrtica
Ros
Butyrum
Chamomilla
Vinum ſubtile, album
Aqua pluuialis
Balſamus
Serapinum
Res deſtillatæ.

Capparis
Radix Scolopendriæ
Pulegij
Ciminum
Succus draganteæ
Agrimonia
Ariſtolochia longa
Origanum
Brionia
Portulaca
Coloquint. agreſt.
Ciclamen
Scorpio marinus.

¶ *Purgantia Epar per vrinam.*

Semen agni caſti
Balſamum
Menta
Foliū Lauri
Squinantum
Decoctio Aſari
Iringi.
Folia Dauci
Aniſum
Oſſa dactylorum
Abſinthium
Apium
Siler montanus

¶ *Educentia de Membris.*

Semen Apij
Porrum
Crocus
Radix Brioniæ
Semen Melonum
Piper. Paſtinaca
Daucus
Oſſa ſepiæ
Cicer album
Semen Cucumerum.

¶ *Prouocantia Vrinam.*

Acorus
Chamepithys
Aphodillus
Fœniculus
Squinantum
Betonica
Fumus terræ
Lentiſcus
Anacardi
Centaurea
Porrum
Caſsia lignea
Ciperi
Aſparagi
Semen Petroſelini.
Carui
Chamedrys
Condiſi
Alkakengi.

¶ *Prouocant Menſtrua.*

Chamomilla
Ireos

Vſnea
Squilla
Abſinthium
Arthemiſia
Caſtoreum
Vrtica
Bauca ſylueſtris
Aſparagus
Stercus tauri
Licium
Naſturcium
Chamepithyos
Caulis
Caſsia lignea
Faſeoli rubei
Amygdalæ amaræ
Puleg um
Ficus
Serapinum
Rubea tinctorum
Praſsium

Storax calida
Aniſum
Galla
Aphodillus
Capillus Veneris
Opoponacum
Cynnamomum
Aſarum
Ariſtolochia
Capparis
Fœnogræcum
Cuſcuta

Porrum

Bdellium
Myrrha
Ameos
Iuniperus

Genciana
Hypericon.
Acorus
Fiſtula paſto.

Agreſte

Calamentum

Domeſticum.

Peonia
Arundo
Coſtum
Diptamus
Succus cucumeris aſinini
Fœniculus
Vinum
Diptamus bibitus
Genciana puluerizata
Lentiſcus
Pulicaria paſſarizata.
Samſucus eodem modo
Sauina

Pomum terræ
Centaurea
Galbanum

Daucus
Agnus caſtus

Origanum

¶ *Conſtringentia menſtrua.*

Barba hyrcina
Solatrum
Capparis
Stercus tauri ſiccum
Sanguis draconis
Bal
Portulaca
Amomum
Lapis molaris
Maſtix
Semperuiuum
Charta aduſta
Hematites
Acacia
Semen Bal.
Cornu cerui
Sanguis capræ

Lingua arietis
Virga paſtoris
Cortex nucis
Scoria ferri
Fæx vini
Nux Tamariſci

Squinantum
Lutum armenum

Erugo ferri
Reubarbarum

Coralli
Semen Portulacæ
Sanguis hirci
Meſpila.

¶ *Prouocant hemorroides.*

Conchula fœtida
Tapſus

Pomum terræ
Succus cepæ acutæ

Fel bouinum
Oleum lilij
Potus myrabolanorum conditorum
Myrabolani nigri frixi cum butyro vaccino.
Aqua porrorum potata cum oleo nucum.

Succus foliorum vitis

¶ *Conſtringunt hemorroides.*

Scoria ferri exiccata.
Scoria argenti
Lingua arietis
Cinis papyri
Semen Porri
Olibanum
Herba Nitri
Folia quercus
Decoctio aquæ foliorum quercus
Galla recens combuſta, & cum aceto extincta & ſuperpoſita.

Succus foliorum vitis.
Bdellion
Anacardi deſiccati
Lapis iudaicus
Karabe
Sumach

¶ *Ad ſuffocationem Matricis faciunt.*

Abſinthium
Opoponacum odoratum
Maiorana
Iuniperus
Galbanum odoratum.
Synapis
Galla.
Lana combuſta, & naribus appoſita
Fumus pilorum combuſtorum naribus applicatus.
Muſcus ſuppoſitus
Oleum muſtelinum
Ventoſa ſuper pectinem applicata
Et generaliter omnia fœtida naribus applicata, & aromatica vuluæ.

Blactæ biſantiæ

Siſele
Peonia

Agaricus

Coſtum
Oleum nardinum

¶ *Ad caſum, vel præcipitationem Matricis.*

Apozima Tamariſci.
Apozima acaciæ
Myrrha
Aqua decocta galliæ.
Diptamus
Tamariſcus

Corallus

Ciminum
Vrtica.

¶ *Aborſum facientia.*

Squilla
Ireos
Radix Opoponaci
Pomum terræ
Chamomilla

Cotula fœtida
Caſsia
Stercus tauri
Cantharides
Calamentum.

¶ *Ducentia fœtum & ſecundinam.*

Fumus Coſti
Centaurea
Diptamus
Succus Cucumeris aſinini.
Sto. Bubonis
Allium
Pomum terræ
Armoniacum
Balſamum interficit & educit.
Arthemiſia
Caſtoreum

Fumus Cardamomi
Galbanum

Lupinum
Lactucaſmi
Calamentum
Chamomilla

Capillus Veneris
Genciana

Diptamus puluerizatus & ſuppoſitus vuluæ.
Ariſtolochia Piper
Naſturtium Capparis
Cicer Chamedrys
Mandragora Laudanum
Flos caulis Myrrha
Bdellium Oleum Lilij
Narciſſus Rubea tinctorum
Serapinum

¶ *Lac generantia.*

Lactuca Agnus caſtus
Rhaphanus Aniſum.
Aqua caſei veteris cocti.
Eruca Fœniculus
Anetum Ordeum
Grana vlmi Cicer
Mel cum croco.

¶ *Abſterſiua.*

Omne amarum naturaliter abſtergit.
Ordeum Mel Praſſion

¶ *Aduſtiua*

Salis genera omnia Piperata omnia

¶ *Apertiua.*

Volubilis magna Amygdalæ amaræ
Abſinthium interius, exterius non item.
Lupinus extractus Ireos
Semen Vrticæ Abrotanum

¶ *Vehementius apertiua.*

Scolopendria Radix Capparis
Affodillus Coſtus
Squilla Gentiana
Zinziber Aſarum
Crocus Daucus
Baccæ Lauri Hyſſopus
Chamedrys Pulicaria
Apium Calamentum
Hypericon Sparagus
Trifolium Petroſelinum
Polium Leuiſticus
Chelidonia Spica
Sticados Siſamum
Solatrum Ozymum
Cuſcuta Agaricus
Eupatorium Fumus terræ
Cubebe Xyloaloës
Peonia Myrrha
Siſimbrium Sambucus
Praſſium Cyperus
Murratrum Porrum
Cepæ Bulbus
Fermentum cum ſale.

¶ *Attractiua.*

Magnes Sulphur
Serapinum Aſa fœtida
Apium Maiorana
Piretrum Scabioſa
Lolium Armoniacum
Radix cannæ Diptamus
Omne ſtercus, maxime columbinum.
Ariſtolochia longa
Praſſium Ciclamen

¶ *Attractiua cum putrefactione.*

Cancer vſtus Fermentum
Omne ſtercus vſtum Sanguiſugæ.

¶ *Supprimentia ſanguinem.*

Atramentum ſutorium, quod Græci Calchanton appellant.
Calcitis Acacia
Ex aqua lycium Thus
Aloe Gummi
Plumbum combuſtum.
Porrum Herba ſanguinalis
Creta, vel cimolia Sigillaria
Frigida aqua Vinum
Acetum Alumen
Melinum Squama & ferri & æris.

¶ *Glutinant vulnera.*

Myrrha Thus
Gummi, præcipueq; Achantinum.
Tragacantha Lini ſemen
Bulbi Gluten
Naſturtium Vitis alba
Ictiocolla Cardamomum
Contuſæ cũm teſtis ſuis Cochleæ.
Mel coctum Pſilium.
Spongia vel ex aqua frigida, vel ex vino, vel ex aceto expreſſa.
Ex ijſdem lana ſuccida, ſi leuis eſt plaga.
Aranea Alumen
Alumen ſciſile, quod ſchiſton vocant, & liquidum ſimiliter.
Melinum Auripigmentum
Erugo. Chalcitis Atramentum ſutoriũ.

¶ *Quæ concoquunt & mouent pus.*

Nardum Myrrha
Balſamum Coſtus
Galbanum Propolis
Styrax Bitumen
Thuris & fuligo & cortex.
Pix Sulphur Reſina.

¶ *Aperiunt vulnera.*

Vulnera aperiunt tanquam ora in corporibus
Cinnamomum Balſamum
Panaces Iuncus odoratus
Pulegium Flos albæ Violæ.
Bdellion Galbanum
Reſina Terebinthina
Pinea Propolis
Oleum vetus Piper
Piretrum Chamepithys
Vua Timinia. Alumen.
Sulphur. Rutæ ſemen.

¶ *Quæ purgant vulnera.*

Erugo Balſamum
Sandarace Thus
Pumex Reſina

Terebin-

Terebinthus liquida Styrax
Lacerti ſtercus Thuris cortex
Auripigmentum Pinea
Squama æris Oneanthe
Iris
Sanguis columbi,& palumbi,& hirundinis.
Ammoniacum.
Bdellion,quod per omnia idem quod ammoniacum poteſt,ſed valentius eſt.
Abrotanum Ficus arida.
Coccum gnidion Scobs eboris
Omphacium Radicula.
Coagulũ,maxime leporinum,quod eſt omnibus alijs validius eſt.
Fel Vitellus crudus
Cornu ceruinum Mel crudum
Myſus Chalcitis
Vua taminia Spuma argenti
Galla Squama æris
Lapis hæmatites Minium
Coſtum Sulphur
Pix cruda Sepum
Adeps Oleum
Ruta Porrum
Lenticula Eruum.

¶ *Quæ rodunt.*

Alumen liquidum,ſed magis rotundum.
Erugo Chalcitis
Myſus Galla
Balſamum Myrrha
Thuris cortex Galbanum
Reſina Terebinthus humida.
Piper vtrumq;,ſed rotundum magis.
Cardamomum Auripigmentum
Calx Nitrum,& ſpuma eius.
Apij ſemen Narciſsi radix
Omphacium Alcyonium
Oleum ex amaris nucibus. Allium.
Mel crudum Vinum
Lentiſcus Squama ferri
Fel taurinum Scamonea
Vua taminia Cinnamomum
Styrax Cicutæ ſemen
Reſina Narciſsi ſemen
Fel Nuces amaræ,oleumq; earũ.
Atramentum ſutorium. Chryſocolla.
Veratrum Cinis

¶ *Quæ exedunt corpus.*

Acaciæ ſuccus. Squama æris
Erugo Cinis cyprius
Chryſocolla Cadmia
Nitrum Hypociſtis
Spuma argenti Sal
Diphryges Auripigmentum
Ebenus Cicuta Sulphur
Salamandra Sanda
Aëris flos Alcionium
Atramẽtum ſutorium Chalcitis
Ochra Calx
Acetum Galla
Lac caprifici Alumen
Lactucæ marinæ lac,quæ græcè vocantur Tithymallos alcyonium.
Fel Thuris fuligo
Spodium Lenticula
Mel Oleæ folia
Marrubium Lapis hæmatites
Myſus Acetum.

¶ *Quæ adurunt.*

Auripigmentum Stercus Palumbi.
Chalcitis Stercus Lacerti
Erugo Stercus Hirundinis.
Cartha combuſta Atramentum ſutoriũ.
Squama æris Myſus
Myrrha Calx
Stercus Columbæ Sal
Fæx combuſta
Piper Coccum gnidium
Diphryges
Lac vtrumque quod ſupra dictum eſt.
Veratrum album,nigrum.
Cantharides Corallium
Pyretrum Salamandra
Eruca Sanda
Vua taminia Chryſocolla
Ochra Alumen
Ouillum ſtercus.

¶ *Quæ cruſtas inducunt vlceribus.*

Eadem fere quæ ſupra cruſtas vlceribus inducunt,vel ab igne aduſtis,ſed præcipue Chalcitis vtique ſi cocta eſt.
Flos æris Erugo
Aurypigmentum.
Myſus,& id quo magis coctum.

¶ *Quæ cruſtas vlceribus reſoluunt.*

Cruſtas reſoluit farina triticea cum ruta, vel Porro, vel Lenticula,cui mellis aliquid eſt adiectum.

¶ *Quæ diſcutiunt,quæ in aliqua parte corporis coierunt.*

Abrotanum Amaracus
Alba viola Mel Lilium
Samſucus Cyperus Lac
Sertula campana Serpillum Cupreſſus
Cedrus Ammoniacum
Iris Caſia
Viola purpurea Cera
Roſa Vua taminia
Praſsium Styrax
Nardus Tragoriganus
Bitumen Reſina
Narciſſus Spuma argenti
Crocus Ficus arida
Iuncus odoratus Lini & Narciſsi ſemen.
Cinnamomum Sordes & gymnaſio
Pyrites lapis,vel molaris. Crudus vitellus.

Amaræ nuces Sulphur

¶ *Quæ euocant & educunt.*

Laudanum Alumen rotundum
Ebenus Lini semen
Omphacium Fel
Chalcitis Bdellium
Resina Terebinthium
Pinea Propolis
Ficus arida decocta Stercus columbæ
Pumex Farina Lilij grossi in aqua cocti.
Elaterium Lauri baccæ
Nitrum Sal

Quæ exasperata leuent.

Leuat id quod exasperatum est
Spodium Ebenus
Gummi Oui album
Lac Tragagantum.

¶ *Quæ carnem nutriunt, & vlcus implent.*

Resina pinea Ochra attice
Asterance Cera Butyrum.

Quæ molliunt.

AEs combustum Nitrum

¶ *De ijs quæ conueniunt singulis membris.*

¶ *Cerebro & capiti conuenientia.*

Cubebæ Galanga
Lignum aloes Maiorana
Melissa Stafisagria
Acorus Muscus
Nux myristica Rosmarinus
Rosa Sticas
Peonia Hyssopus
Spica Chamomilla
Melilotum Ruta
Thus Laudanum
Castoreum Capparis.

¶ *Oculis conuenientia.*

Eufragia Fœniculus
Garyophyllus Agrimonia
Chelidonion

¶ *Cordi conuenientia.*

Cyperus Olibanum
Crocus Os de corde cerui
Gariophyllus Rosmarinus
Lignum aloes Spodium
Macis Terra sigillata
Myrabolani Bugloſſa
Nux muscata Maiorana
Cinnamomum Pistacia
Corallus Rosæ
Karabe Sticas arabica
Margaritæ Zedoaria
Melissa Borrago
Muscus

¶ *Pulmoni conuenientia.*

Inula campana Hyssopus
Prasium Ius illyricum Scabiosa.
Glicyriza Passulæ Capilli Veneris.
Iuiubæ Caricæ

Ammoniacum Papaueris lachryma
Cera Bdellium
Adeps Sæuum
Ficus arida Oleum
Sesanum Sertula campana
Narcissi radix & semẽ Rosæ folia
Coagulum Vitelli crudi
Amaræ nuces Medulla omnis
Stibe Pix
Cochlea cocta Cicutæ semen
Plumbi re. Panace
Cardamomum Galbanum
Terra eretria
Resina Vua taminia Styrax
Iris Balsamum Sordes ex gymnasio
Sulphur Butyrum Ruta

¶ *Quæ cutem purgant.*

Mel cutem purgat, sed magis si est cum Galla, vel Eruo, vel Lenticula, vel Marrubio, vel Iride, vel Ruta, vel Nitro, vel Erugine.

TAB. VII. finis.

TABVLA OCTAVA.

Penidiæ Tragagantum
Dactyli Amygdalæ
Sebeste Fistici.

¶ *Stomacho appropriata.*

Absinthium Calamus aromaticus
Cassia lignea Cyperus
Crocus Coralli
Cuscuta Eupatorium
Fumus terræ Galanga
Garyophylli Gallia muscata
Lacca Leuisticus
Lignum aloes Mastix Balsamita
Mentha Myrabolani Nux muscata
Origanum Pistacia
Pellicula interior stomachi Gallinæ
Spodium Citonea mala
Olibanum.

¶ *Hepati conuenientia.*

Absinthium Cassia lignea
Crocus Cuscuta
Eupatorium Fumus terræ
Garyophyllus Gallia muscata
Origanum Pistacia
Hepatica Endiuia
Cichorium Squinantum
Plantago maior Polium
Serpentaria vtraq; Vuæ passæ
Spica Anisum
Marathrum Sandali

¶ *Spleni conuenientia.*

Ebulus Capparis
Fraxinus Asarum
Tamarix Eupatorium
Daucus Hedera
Rubea tinctorum Scolopendrion

Poly-

APPENDIX

Polytrichon
Calamentum
Cyperus
Acorus
Sambucus

¶ *Opilationi Hepatis conuenientia.*

Caſsia lignea
Cicer rubeum
Eupatorium
Praſsium
Aſparagi
Polium
Rabarbarum
Capillus Veneris
Cuſcuta
Fumus terræ
Serpentaria
Sticas
Raponticum
Apium.

¶ *Opilationi Splenis conuenientia.*

Raponticum
Capparis
Eupatorium
Fumus terræ
Capillus Veneris
Cuſcuta
Praſsium
Tamariſcus.

¶ *Matrici conuenientia.*

Sauina
Abrotannm
Grana Iuniperi
Pulegium
Hypericon
Marathrum
Maiorana
Staphiſragia
Acorus
Saxifraga

¶ *Renibus & veſicæ conuenientia.*

Aſparagi
Milium ſolis
Acorus
Geneſta
Polium
Fœniculus
Saxifraga
Aſarum
Filipendria
Petroſelinon
Cuſcuta

¶ *Iuncturis conuenientia.*

Polium montanum
Acorus
Saluia
Pyrethrum
Aſarum
Amomum
Calamentum
Sticas
Coſtum

FINIS.

De Aconito Pardalianche

& Doronico, Annotatio Remb. Dodonæi.

QVod Arabes & officinæ Doronicum appellant, idem cũ Aconito Pardalianche ſiue Theophraſti Thelyphono, Bartolomeus Maranta eſſe exiſtimat, Cõtra ſentit P. Andreas Matthiolus qui diſtinctas ac diuerſas ſtirpes eſſe defendit, & vtriuſq; ſingularem iconem exhibet, Aconiti, primum quidem in Latinis commentarijs, quam nos lib. tertio cap. lxxix in noſtra de ſtirpibus hiſtoria imitati ſumus: deinde iterum, paulo aliter depictam in Germanicis. In quibus quoq; Doronici imaginẽ exhibet, cuius & nobis multo ante iconem Carolus Cluſius communicauit, in appendice commentariorum noſtrorum Gallicè tra ductorum ab ipſo primum edita, deinde ſecundæ imaginum noſtrarum parti adiuncta.

De hac controuerſia quid nobis videatur, ſi lectorem admonuero, operepreciũ me facturum exiſtimaui, paucis itaq; de vtroq; agemus, & primum quidẽ de eo quod à Matthiolo pro Aconito depingitur. Cuius radix cum radicula, quæ in officinis huius inferioris Germaniæ pro Doronico vænit, multum habet ſimilitudinis. Nam Doronicum iſtud quo noſtræ officinæ vtuntur, radiculæ ſunt paruæ, tenues, in anguſtius deſinentes, exiguis modicè extuberãtibus nodulis ac veluti geniculis quibuſdam diſtinctæ, forma videlicet haud multum diſſimiles radici, eius quam pro Pardalianche Matthiolus depingit, licet tamẽ breuiores ac tenuiores ſint, nec ita manifeſtis geniculis diſtinctæ, vt à Matthiolo Pardaliancheſ radix exhibetur, quæ magis animalculo alicui, quam radici ſimilis videtur: Non tam ipſius forte quam pictorum culpa aut negligentia. Paulò ſiquidem aliter ac minus manifeſte articulata in Germanicis depicta eſt. Ob quam ſimilitudinem Matthioli Aconitũ idẽ cum officinarum noſtrarum Doronico eſſe videtur, Tametſi enim radiculæ breuiores ſint ac paulo icone ipſa tenuiores, id non aliunde quàm quòd reſiccatæ ad nos perueniant, euenit (contrahuntur enim radices dum ſiccantur ac areſcunt) vel potius quia maiorẽ eam pictores finxerunt, quam re vera ſit, veluti in Matthioli Germanico exemplari feciſſe videntur. Quod ſi autem præterea Aconiti Matthioli radix reſiccata obſoletioris fiat coloris, ac ſaporis cum quadam aromaticitate ſit dulcis, quale officinarum Doronicum, dubitari vix poterit idem Matthioli Aconitum cum Doronico noſtrarum officinarum eſſe. Si vero & Doronici huius folia cauliſq; talia ſunt, qualia Aconiti iſtius, quis dubitandi ſupereſſe locus poterit? verum quum de his nihil nobis conſtet, nihil etiam certi affirmare poſſumus, ſed tantum coniecturam noſtram aperire, quæ, eo inclinat, vt Aconitum iſtud Matthioli idem plane cum Doronico officinarum inferioris huius Germaniæ eſſe exiſtimem, & fortaſſe à vero Arabum Doronico non valde diuerſum, ſi modo non idem eſt. Et hanc noſtram coniecturam confirmat, quod Aconitum Matthioli, Thelyphoni deſcriptioni per omnia non reſpondeat. Radix ſiquidem, nec Scorpioni admodum ſimilis eſt, nec ſerpit, veluti Thelyphoni radicem facere Theophraſtus innuit, dum eam graminis modo naſci ſcriptum reliquit, & hæc quidem de primo & eo quidem Matthioli Aconito.

Nunc

Nunc ad alterum veniamus, quod pro Doronico Matthiolus in Germanicis suis commentarijs pingit, ac à pleriſque Doronicum Romanum appellatur. Conuenit certè iſtud magis cum Aconito Pardalianche Dioſcoridis ac Theophraſti Thelyphono, quam prius, immo verũ ac legittimũ Theophraſti Thelyphonon eſſe videtur, ita enim ei omnes Thelyphoni notæ reſpondent, vt nulla deſit. Folia ſiquidem habet rotundiuſcula, ſubhirſuta, Cyclamini aut Cucumeris ſylueſtris folijs haud diſſimilia, verum minora quàm Cucumeris & non æquè aſpera, caulem palmi aut pedis altitudine, flores luteos (quæ Theophraſtus & Dioſcorides omiſere) radices vero paruas, craßiuſculas, quaſi geniculatas, exanimatis ſcorpijs perſimiles, quæ in tenuiorẽ partem deſinunt, qua ſcorpionis caudam æmulantur, demittũtur ex hac fibræ quædã, quæ hinc inde craſſeſcentes, alios veluti nouos ſcorpiones progignũt, ita vt ipſa radix cum omnibus aut pluribus & tenuibus & craſſeſcẽtibus partibus euulſa, plures ſcorpiones caudis cohærentes eſſe videatur, vt ait Maranta. Sunt autem hæ craßiores factæ radicum partes, non vt filipendulæ ocioſæ, fibriſq; ſuis radicibus tantum adhærentes, ſed ſingulæ & folia & caules promunt, atque ſic graminis modo planta ſerpens ſeipſam multiplicat, veluti etiam Aſphodeli tertia ſpecies, lib. 5 cap. 80, Lilium luteum, lib. 2. cap. 41, & Chamæbalani Hollandiæ, lib. 4 cap. 33, quæ fibris ſub terra emißis propagantur. Quod & Thelyphonum efficere ſatis innuit Theophraſtus, quum ſcribit graminis modo naſci, cuius hæc ſunt

» verba: Θηλύφονον quod & Scorpion nominant, » quia radicem ſcorpioni ſimilem habet, admotum » ſcorpionem occidere aiunt, & eum reuiuiſcere poſſe ſi Helleboro albo linatur. Enecat idem bo- » ues, oues & iumenta, & ad ſummum omnes quadrupedes, ſi genitalibus vel radix vel folium im- » ponatur, eadem die. Prodeſt ad ſcorpionum ictus potatum. Habet folium Cyclamino ſimile, radiſem ve- » ro veluti ſcorpius vt dictum eſt. Naſcitur graminis modo & geniculis conſtat. Loca amat vmbroſa, lib. 9 cap. 19. Radix præterea dum recens eſt, candida alabaſtri modo ſplendet, veluti de Aconiti Pardalianches radicæ Dioſcorides ſcribit. Eadem vero arefacta exterius obſcuræ flaueſcit. Reperitur & hæc in officinis ſub Doronici nomine verum rariſſimè. Nam prius illud Doronicum familiarius ac vſitatius eſt. Quum igitur hoc poſterius Doronicũ Thelyphoni ac Pardalianches deſcriptioni reſpondeat an non aliud quam verum & legittimum Thelyphonum eſſe dici poterit? Mihi certè nemo facile perſuaſerit Doronicum iſtud aliud à Theophraſti Thelyphono ac Dioſ. Pardalianche eſſe. An vero Doronicum Arabum idem eadem de cauſa ſit, cum Telyphono ac Pardalianche, in medio, ac ſtudioſis perquirendum, vel alias à nobis diligentius expendendum relinquimus. Satis enim nunc viſum fuit indicaſſe. Aconitum primum Matthioli officinarum Doronico ſimilius eſſe ac parum cum Telyphono ſiue Pardalianche conuenire: alterum vero ac poſterius Doronicum non ſolum ſimile, ſed idem plane cum Thelyphono videri.

Doronicum Romanum quibuſdam, ſed verius Thelyphonũ Theophraſti, ac Dioſcoridis Aconitum Pardalianches.

Dat ierſte deel des Cruydeboecxs.

Van der cruyden gheſlacht/onderſcheet/ fatſoen, naemen, cracht, ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Aueroone. Cap. 1.

¶ Ghellacht oft onderſcheet.

AVeroone (als Dioſcorides ſchrijft) es tweederleye van gheſlachte, waer af deene ghenaempt es Aueroone wijfken oft groote Aueroone, eñ dandere Aueroone mannekē oft cleyn Aueroone, ende beyde deſe gheſlachten ſijn hier te lande ghemeyn.

¶ Tfatſoen.

Abrotonum fœmina.
Groote Aueroone.

Abrotonum mas.
Cleyne Aueroone.

DJe groote Aueroone waſt dickwils (ſonderlinghe want ſy daer toe gheleyt wordt) hooghder dan eens lancks mans hooghde, ghelijckende eenen boom, ende heeft herde taye tacken, waer aen waſſen al om veel witte aſchveruwighe ſeer ghesneden bladerkens, die ghelijck die bladeren van veel boomen, tſwinters vergaen, ende inden Aprill weder van nieuwes voortcomen.

Sijn bloemen sijn goutgeele knoppekens, ende wassen lanex die tacken, ghelijck aen die Alsene.

2 Die cleyne Aueroone en wast nemmermeer seer hooghe, eñ heeft teere dunne steelkens van der wortel meest voortcoemende. Sijn bladeren sijn gruender, langer, teerder ende meer ghesneden dan die bladeren van die groote Aueroone, eñ vergaen oock tswinters, ende comen inden Meye wederom wt den seluen, ende andere nieuwe steelkēs voort. Dese Aueroone draecht hier te lande seer selden bloemen, eñ es seer sterck van ruecke, stercker riekende dan die groote, die wortel van desen es teer en cruypende, en al om veele nieuwe taxkens ende scuetkens wtwerpende.

3 Noch soo vindtmen bouen desen twee gheslachten van Aueroone, een ander derde gheslacht, dat van stelen ende wasse der cleynder Aueroone ghelijck es, maer sijn bladeren en sijn niet soo lanck, meer ghelijckende den bladeren vā die groote Aueroone, hoe wel sy teerder ende niet soo wit en sijn, ende dese Aueroone es van eenē seer lijfelijcken rueck, niet seer onghelijck van ruecke der ghemeyne Cypresse daer wy in sijnder plaetsen af schrijuen willen.

¶ Plaetse.

Beyde die Aueroonen en wassen hier te lande niet, dan in die houen daer sy gheplant worden. Dijsghelijck oock dat derde gheslacht, dat seer selden ghevonden wort, en luttel bekent es.

¶ Tijt.

Aueroonen bloeyen in Augusto, ende in Septembri es haer saet bequaem om te vergaderen.

¶ Naem.

Aueroone wordt in Grieex ἀβρότονον, in Latijn Abrotonum ghenaemt, ende met dien naem eest inder Apotekē bekent, die Hoochduytschē noemēt Stabwurtz, Gertwurtz Garthaglē, Schoszwurtz, Kuttelcraut, Affrusch. Die Frāchoisen Auröne, Auroesne.

1 Die groote Aueroone wordt ghenaemt ἀβρότονον θῆλυ in Grieex, in Latijn Abrotonum fœmina, dat es in onser talen Aueroone wijfken, in Hoochduytsch Stabwurtz weiblin, in Franchois Auronne femelle.

2 Die cleyne heet in Grieex ἀβρότονον ἄρρεν, in Latijn Abrotonum mas. In Hoochduytsch Stabwurtz menlin. In Franchois Auronne masle. In onser talen Aueroone manneken, en cleyn Aueroone.

3 Dat derde gheslacht schijnt wel te sijne, tghene dat vā Dioscorides geheetē wordt int Grieex ἀβρότονον σικελιωτικὸν. In Latijn Abrotonum Siculum, dwelck een gheslacht van Abrotonum fœmina es. In Hoochduytsch wordt dit geslacht genaemt Wolrieckende Stabwurtz, dat es welrieckende Aueroone.

¶ Natuere.

Alle Aueroonen sijn van complexien werm ende drooch tot indē derden graet, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet van Aueroone drooch en rouw ghepoedert, oft in water oft wijn gesodē, ende gedroncken es goet eñ seer behulpich den ghenen die haren adem niet wel en kunnen gesceppen, ende verstopt van borsten sijn, eñ dien haer zenuwen ghetrocken ende ghespannen wordē, die dat sciatica hebben, die haer water niet wel en kunnē gelossen, eñ den vrouwen die haer natuerlijcke cranckheyt niet wel en kunnen gecrijghen, wāt door sijn subtijl cracht soo verdrijuet, verteeret, ende doet scheyden alle couwe vochticheyt, slim ende taye fluymen, die longhene, nieren, blase, eñ moeder verstoppende sijn.

B Aueroone in wijn gedroncken es goet teghen alle fenijn den mensche hinderlijck, ende doodet die wormen.

C Den rooch oock van Aueroone verdrijft alle fenijnich ghedierte, desghelijck ooc die Aueroone waer sy gheleyt oft ghestroyt wordt.

D Asschē vā Aueroone, met olie vā Wonderboō, oft vā Radijs, oft andere seer oude olie van Oliuen gemenght, geneest dat wtvallen des hayrs vanden hoofde, als sy op thooft tweemael tsdaechs in die sonne oft by den viere daer op ghestreeken wordt.

E Ende in dier manieren ghebruyckt, soo doet sy den baert die qualijcken by coemt, seer

seer wassen ende snel voortcomen, die kinne daer mede bestreken.

F Aueroone gemengelt met een gebradē Queappel, ende op die ooghen ghelijck een plaester gheleyt, es goet tseghens die sweringhe van den ooghen.

G Met gersten meel ghemenght en tsamen ghesoden doet sy scheyden ende verdwijnen alle coude gheswillen, daer sy op gheleyt wordt.

H Aueroone met olie gemengelt, ende daer mede het lichaem bestreken, es goet voor die couwe huyueringhen, die ghelijck een cortse tot haerder tijt weder om comen.

I Van die Aueroone schrijft Plinius dz sy onder bedde oft cussen geleyt, lust tot den vrouwen verweckt, ende alderhande toovueryen verdrijft ende verwint, die alsulcken werck en lust souden moghen beletten.

¶ Hinderniſſe.

Aueroone es der maghen heel tseghen en seer contrarie ende daer om en wort sy van Galenus prince der Medecijnen int lichaem niet inghegheuen.

Van Alsene. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Alsene als Dioscorides schrijft es dryerleye vā geslachte, waer af die ierste es onse ghemeyne Alsene, die tweede die zee Alsene, die derde die Alsene die Santonicum ghenaemt wordt, ende bouen desen soo isser noch een ghe-slacht dat hier te lande Roomche Alsene gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Absinthium Latifolium,
Alsene.

Seriphium.
Zee Alsene.

1 DJe ghemeyne Alsene heeft aschveruwighe seer gheloven bladeren, van smake bitter. Sijnen steel is houtachtich, ē elle oft meer hooch mz veele aenwassende tacxkens ende zijde scuetkens, ende daer aen wassen cleyne geele knoppekens, in die welcke als sy vergaen en rijp worden, geuonden wordt cleyn sayken, den sade van Reynuaer ghelijck, maer veel minder. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Van desen ierste ghesslachte wordt hier te lande in sommighe cruyt liefhebbers ho B uen noch een ander ghesslachte gheuonden, datmen Absinthium Ponticum noemt, dz onser ghemeyn Alsene ghelijck es, maer sijn bladeren sijn meer ghesneden, ende en sijn soo bitter niet, immers dat hier te lande gheplant ende ghesaeyt wordt.

2 Dat tweede ghesslacht van Alsene: die zee Alsene es oock wit, en aschveruwich van coluere, eñ heeft veel witte bladeren der ghemeyne Alsene bladerē niet seer ongelijck, maer veel minder, teerder, witter, en cleynder gesneden, ende draecht veel knoppachtighe bloemen, ende saet neffens synen steelen, ghelijck die voorghescheuen Alsene, en het wast ghemeynlijck onderhaluen voet hooghe oft hooghor, ende het es sterck van ruecke ende sout, met een vreemde bitterheyt van smake, dat op synen natuerlijcken gront wast en gheuonden wordt, want dat in die houen ende in tlandt daer suet water es gheplant wordt, verandert synen smaeck en nature seer, ghelijck meer ander cruyden, ende sonderlinghe die in soute gronden voortcomen, die van haren natuerlijcken plaetsen elders verplant worden.

3 Dat derde ghesslacht van Alsene dat Santonicum ghenaemt wordt, es van cleynen teeren, ende seer ghesneden bladerkens der zee Alsene bynaer gelijck, maer van verwen veel witter ende van ruecke niet soo sterck.

4 DJe Roomsche Alsene es den voorghescheuen Alsenen ghelijck, maer neerder en cleynder, sijn bladeren sijn ooc minder en teerder ende niet so wit, maer schier gruen, hoe wel sy nochtans oock den aschveruwighen coluere wat ghelijcken. Dit heeft ooc (so wanneer dattet bloemē voort brenght) ronde geele cleyne knoppekens daer die bloemē ende saet in voortcomen. Die wortel es veeselachtich en cruypende en al omme veele nieuwe scuetkens voortbrenghende.

Absinthium Ponticum Galeni.
Roomsche Alsene.

¶ Plaetse.

1 Alsene wast gheerne in steenachtighe ende berchachtighe rouwe drooghe en ongeboude plaetsen, en wordt hier te lande tot veel plaetsen gheuonden.

2 Zee Alsene wast op soutē gront ende op plaetsen by der zee gheleghen, en wordt tallen plaetsen in Zeelant ouervloedich gevondē, eñ dijsghelijck oock in Vlaenderen langx den zeecant, eñ tot som plaetsen van Brabant, als by Berghen. &c.

3 Derde ghesslacht wast tot som plaetsen van Zwitserlandt by den gheberchten, als Conradus Gesnerus schrijft.

Roomsche Alsene wast veel in Hongarijen ende in die landen ontrent Constantinopolen, ende oock tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, ontrent den gheberchten ende sandachtighen heerstraten. Hier te lande wordt sy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die

Die Alsenen bloeyen in Julio ende in Augusto oft spader, ende corts daer naer soo wordt huer saet bequaem om te vergarene.

¶ Naem.

Alsene wordt in Griecx ἀψίνθιον ghenaemt, en Βαθύπικρον oft Βαρύπικρον om hueren bitteren smaeck wille. In Latijn Absinthium, ende dien naem heeft sy inder Apoteken behouwen, by Apuleium heet sy Absinthium rusticum. In Hoochduytsch Wermut en Werommout, oft acker Werommout, dat es acker oft velt Alsene. In Franchois Aluyne.

1 Dierste geslacht te wetene onse gemeyne Alsene, mach wel ghenaemt worden Absinthium latifolium.

Dat gheslacht den desen ghelijck, wordt van den Cruytliefhebbers ghenaemt B Absinthium Ponticum & Absinthium Græciæ, ende es een specie van dat ierste gheslacht, ghelijck oock es die Alsene van Cappadocien en van den berch Taurus, ende dijsghelijcx ooc die Alsene die te Roomē by dē ouden mueren wast, daer af vermanen Religiosi patres die op dat Antidotarium van Mesue gheschreuen hebben. Want alle dese Alsenen, sijn al van dat ierste gheslacht, ende moghen wel Absinthia latifolia ghenaemt worden, tot onderscheet van den anderen Alsenen die veel teerder ende minder van bladeren sijn, ende en hebben onderlinge gheen onderscheet dan allēt vander plaetsen daer sy groyen.

2 Die zee Alsene heet in Griecx ἀψίνθιον θαλάσσιον καὶ σήριφον. In Latijn Seriphium ent Absinthium marinum: inder Apoteken es sy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen ghenaemt Herba alba, ende es sonder eenich twijfel dat oprecht Absinthium Santonicum. Miratur fortasse, hæc legens, Santonicum à Santonibus vt Dioscorides scribit cognominatum, apud Heluetios requiri, at hunc magis admirari æquum est, Santonum prouinciam à quoquam in ea Galliæ parte, quæ alpibus vicina est reponi. Santones enim Aquitaniæ populi sunt adoram maritimam Oceani, infra Garumnam fluuium versus septentriones siti, longissimè ab Alpibus, procul etiam à Pyreneis. Quam ob causam mendosum hunc Dioscoridis locum esse oportet: aut Dioscoridem, vel eum ex quo hæc transcripsit, Geographiæ fuisse rudem & imperitum.

4 Tvierde gheslachte wordt ghenaemt van Galenus xj. Methodi in Griecx ἀψίνθιον ποντικὸν. In Latijn Absinthium ponticum. In die Apotekē heetet Absinthium Romanūm. In onser talen wordt sy Roomsche Alsene gheheeten, ende dat om dattet een vreemt cruyt es in desen landen niet ghemeyn, want schier alle vremde cruyden worden hier te lande onder den ghemeynen man Roomsche cruyden gheheeten, ia al quamen sy oock wt Noorweghen dat verre van Romen es.

¶ Natuere.

1 Alsene es warm in den iersten graet, en drooghe in den derden, van smake bitter, scerp ende tsamen treckende, ende daer om afuaghende, suyuerende, sterckende, verwermmende, en verdrooghende.

2 Die zee Alsene es warm in den tweeden graet ende drooge inden derden, en subtijl van substantien, ende van ghelijcke natuere es oock dat Santonicum.

3 Die Roomsche Alsene es van natueren der ghemeynder Alsene niet seer onghelijck, maer meer tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Alsene es een seer goede en excellente medecyne voor den ghenen die in huer maghe pijne hebben ende verladen sijn met heete cholerijcke geele vochticheyt, want sy doet die selue vochticheden eens deels met den camerganck, en eens deels mz der vrinen losſen ende afgaen, ende daer en bouen sterckt sy die maghe, maer tot der magen

die met couden vochticheden en fluymen verladē es ende longhene en borste die daer mede verstopt sijn en es sy niet bequaem, als Galenus schrijft.

Diesghelijcx doet oock die Alsene die cholerijcke vochticheden met den camergāck, B
ende water afgaen, die in die aderen ende leuere vergaert ende besloten sijn, ende daer duer soo gheneest sy die geelesucht in water ghesoden oft gheweyckt ende alle daghe ghedroncken.

Alsene smorghens nuchtere in genomē, bewaert ende beschermt voor dronckenscap. C

Met saet van Seseli oft met Anijs saet ghedroncken verdrijft sy die windē en op- D
blasinghe des buyex ende die weedom walginghe ende opworpen der maghen.

Alsene met edick ghedroncken es goet die van den fenijnnighen campernoelyen E
cranck sijn.

Met wijn ghedroncken es sy goet tseghen verghiftheyt en sonderlinghe die van F
scorpioenen, en tseghens die beten ende steken van spinnen ende ander fenijnninghe ghedierten.

Alsene met huenich vermenght, en op die ooghen ghestreken es goet voer donckere G
ghesichte, ende tseghens die blauw ooghen, ende met sueten wijn als bastaert oft dijs- ghelijcken ghesoden, ende daer mede die ooghen bestreken, beneempt sy die smerte ende weedom der ooghen.

Alsene met vyghen, salpeeter, en met meel van Drauick tsamen ghemengelt, comt H
te hulpen die water laden ende sieck sijn vander milten, op den buyck oft op die zijde gheleyt.

Alsene in die cleerscapprayen gheleyt, bewaert die cleederen datter gheen motten I
oft scieters in en comen: met olie erghens aenghestreken verdrijft sy die vliegen, mue- syen en mugghen.

Dwater daer Alsene in ghesoden oft gheweyckt es, ende daer af inck gemaeckt, be- K
waert het gheschrifte dattet vanden muysen niet gheeten en wordt.

Van Alsene wordt oock wijn ghemaeckt diemen Alsen wijn nuempt, die tot allen L
den voorschreuen ghebreken seer goet es.

Zee Alsene met rijs oft eenighe andere spijse, oft alleene, oft met huenich ingenoe- M
men, doodet ende drijft af alle wormen tsy langhe, breede, oft andere, ende daer toe maeckt sy oock saechten en dunnen camerganck, ende desghelijck werck doet sy oock van buyten tslichaēs op den buyck oft nauel gheleyt, ende es daer toe crachtiger ende stercker van wercke dan eenighe andere Alsene, maer es der magen meer hinderlijck en min bequaem.

Saet van die Zee Alsene es ooc een seer goede medecijne tseghens alle manieren N
en soorten van wormen die binnen des menschens lichaem groeyen.

Die ossen, scapen, en andere vee, die Zee Alsene weydē, worden daer seer vet af (als O
Dioscorides schrijft.)

Roomsche Alsene es een seer sonderlinghe medecijne tot die inflammatien vander P
maghen ende vander leuere, ende dient daer beeter toe dan eenighe andere Alsene, als Galenus schrijft.

Van Ossentonghen. Cap. iij.

Tghelacht.

DEr ghemeynder Bugloſſen dat es Ossentonghen, (alsoomense nv ter tijt nuemt) vindtmen hier te lande dry gheslachten. Van den welcken die twee tamme Ossentonghen, ende die derde wilde Ossentonghe, oft Scaepstonghe ghenaemt wordt.

Tkat-

¶ Tfatsoen.

Lycopsis.
Groote tamme Ossentonghe.

Anchusæ genus.
Cleyne tamme Ossentonghe.

1 DAt ierste gheslachte datmen groote tamme Ossentonge nuempt, heeft lange, rouwe, swertgruene hayrachtighe ende stekende bladeren, dē bladeren van Lattouwe schier ghelijckende, maer langher en voor scerper. Sijn stelen sijn rouw hayrachtich, en wassen twee oft drye voeten hooch, ende daer aen wassen veele schoone bloemkens elck in vijuen ghesneden, ghelijck een radcken aen te siene: van coluere in dierste voortcomē schoon licht purpure, eñ daer naer hemelblauw, eñ als die af vallen, so comē daer in die hayrachtige huyskens dry oft vier langhachtige grauw corenkēs voort, die vol rimpelē en fronselē sijn. Die wortel es läck, slecht ende van buytē bruyn.

2 Die cleyne tamme Ossentonghe es den voorschreuen van rouwen hayrachtighen bladeren, stelen, en wortelen ghelijck, maer in alder manieren veel mindere: want sijn stelen sijn corter ende sijn bladeren cleynder en smaelder. Die bloemkens sijn ghefatsoeneert ghelijck die andere, maer sijn minder ende van coluere seer bruyn peerschtsaet es den anderen ghelijck, maer minder en swerter.

3 DAt derde wilt ghesslacht es den voorgheschreuen ende sonderlinghe den tweesten ghelijck, maer sijn bladeren sijn rouwer, minder, en smaelder: die bloemkens sijn licht hemelblauw, ghefatsoeneert ghelijck die bloemen vanden anderen, maer veel mindere. Tsaet es bruyn eñ cleyn, die wortel es dun ende lanckachtich.

¶ Plaetse.

1 Die groote tamme Ossentonge, wast in som plaetsen, als in Lotreynen, by Nancie &c. in die beste ende vetste corenvelden van huer seluen, hier te lande wordt sy ghemeynlijck in die houen gheuonden.

Lycopsis Syluestris.
Wilde Ossentonghe.

2 Dat tweede gheslacht wast ock in sommighe plaetsen van Duytschlandt ghenoech in twilde, hier te lande eest luttel bekent ende en wordt niet dan in sommige houen ghevonden.

3 Dat wilt gheslacht, wast hier te lãde ouer al in maghere en santachtighe coren velden.

¶ Tijt.

Die Ossentonghen bloeyen in Wedemaent, Hoymaent, ende Ooghstmaent, en tusschen dien tijt leueren sy huer saet.

¶ Naem.

Dese drye cruyden worden met eenen naem inder Apoteken Bugloſſa en lingua bouis genaemt ende daer naer in Hoochduytsch Ochsenzunghe, in onser talen Buglosse, en Ossentonghe, in Franchois langue de beuf. Hoe wel nochtãs dz dese cruydẽ die rechte Buglosse niet en sijn, want die rechtuaerdighe Buglosse: es die Bernagie (daer wy hier naer af schrijuen sullen) gelijck dz vã Nicolao Leoniceno, Ioanne Manardo, ende andere ghelcerde dees tijts claerlijck bewesen es.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaemt. In Grieck λύκοψις. In Latijn Lycopsis. In die Apoteken hier te lande Bugloſſa, ende Bugloſſa domestica maior, van sommighen Bugloſſus Longifolia.

2 Tweede es een gheslacht van Anchusa, ende schijnt wel te wesene dat tweede gheslacht, dat gheheeten wordt In Grieck ἄγχουσα ἀλκιβιάδιον καὶ ὀνοχειλὲς. In Latijn Anchusa Alcibiadium & Onocheles.

3 Dat derde es een wilt gheslacht, ende soude wel mogẽ Lycopsis syluestris ghenaemt worden. In die Apoteken worddet gheheeten Bugloſſa syluestris. In Frãchois Langue de beuf sauuage. In onse talen wilde Ossentonghe ende van sommigen scaeps tonghe, ende es by auentueren Pseudanchusa Plinij.

¶ Natuere.

1 Die groote Ossentonghe ende sonderlinghe die wortel es van complexien wat cout en drooghe, maer en es niet verre van dẽ middelste eñ ghetẽperde cõplexie geweken.

2, 3 Die tweede ende die derde sijn van ghelijcken natueren, maer wat warmer.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

1 Die wortele van die groote Ossentonghe met olie ende was gemengelt, es goet teghen verbranthey̆t ende tot den wonden ende oude sweeringhen. Met sijn teruwen bloemen, gheneest sy het wilt vier, ende met eedick gheweruen, alderhande ieucksel ende heete cranwagien. A

2 Dat tweede gheslachte es seer crachtich tseghens alle fenijn van wilde ghedierten, ende sonderlinghe van den slanghen en naderen, hoe ende in wat manieren dattet ghebruyckt wordt, tsy in spijse, oft in drancke, oft ouer tlichaem ghedraghen. B

3 Die wortel van dat wilt, met Hysope en Kersse gedroncken, iaecht af ende doodet die breede wormen die in tsmenschens lijf groeyen. C

Van desen cruyden ende sonderlinghe van die tamme schrijuen die medecijns deser tijt, dat sy het herte stercken, verlichtẽ, ende alle swaerheyt daerwt veriaghen. Ende dat die bloemen in wijn gheleyt oft conserue daer af ghemaeckt, seer goet sijn alle bedroefde, swaermoedighe, benaude, melancholieuse menschen. D

Van

Van Echium. Cap. liij.

ECHion heeft langhe rouwe en haycachtige bladerē, der bladeren van anderen Ossentongen seer ghelijck, maer minder dan der ierster Ossentonghen bladeren. Sijn stelē sijn rouw en hebbē seer veel aenwassende cleyne corte steelkēs, daer aen ouer beyde syden veel cleyne, smalle, swertgruene scerpe bladerkēs (die ten eynde vanden stelen seer cleyn sijn) ghelijck veerkens wtghespreyet wassen, tusschen den welcken die bloemkens voortcomen, die van coluere ierst licht peersch sijn, ende als sy open ghegaen sijn hemelblauw wordē, ende vā tfatsoē lancachtich, hol, mz vier oft vijf peersche draykens daer in wassende, den bloemē van den anderen Ossentongen niet gelijck, dan alleen van coluere. Als die bloemen afghevallen ende gheresen sijn, soo vindtmē tsaet dat swert en cleyn es, vā tfatsoene eenē slanghen hoofdeken gelijck. Die wortel es recht ende lancachtich, van buyten root.

¶ Tfatsoen.

Echion siue Alcibiacum.

¶ Plaetse.

Echium wast in goede vette coren velden ende by den weghen, ende andere goet lant ontrent Bruessel, Louen, ende tot meer andere plaetsen van Brabant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyt schier alle den soomer duer, ghelijck die andere Ossentonghen, ende leuert te wijle sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx genaemt ἔχιον καὶ ἀλκιβιάδιον. In Latijn Alcibiacum, van Apuleius ἀκριόφιζον ἐχιδνιον in Griecx, Viperma en Serpentaria in Latijn, dat es in onse tale Slanghen cruyt. Inder Apoteken eest onbekent.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft sinen naem Alcibiacum en Alcibiadion, naer den vromen Alcibius, die alder ierste bate eñ boete aen dit cruyt teghen die bete vanden slanghen gheuonden heeft, want als die oude Nicander schrijft, doen Alcibius slapende, van een slanghe ghesteken was, ontwakende ende dit cruyt vindende, heeft het selue inden mont ghenomen ende gheknaut, ende tsap duer ghenomen, ende het gheknaude cruyt op die wonde gheleyt, waer duer hy tot ghesontheyt ghecomen es. Die andere naemen Echion, Echidnion, Viperma &c. die also veel luyden als Slanghen cruyt, die heuet gecreghen om dattet teghen den beet van den Slanghen seer sonderlinghe es, ende dat sijn saet eenen Slanghen hoofdeken ghelijck es.

¶ Natuere.

Dit cruyt es vander complerien van die andere Ossentonghen, maer wat warmer, en subtijlder.

¶ Cracht en werekinghe.

A Die wortel van desen cruyde in wijn gesodē ende ghedroncken, coemt niet alleen te hulpen die van Slanghen ghesteken sijn, maer oock bewaert eñ beschermt dē mensch

dat

dat hy van dien niet ghebetē en wordt, alsmense te voorē in deser manierē gebruyckt.
Dijsghelijcks cracht ende werckinghe hebben ock die bladeren, ende dat saet.
Dit cruyt versaecht ock die pijne ende weedom der lendenen. B
Item met wijn oft andersins inghenomen, doet den vrouwen veel melcks crijgen. C

Van Hondtstonghe. Cap. v.

¶ Tkatsoen.

Cynogloſſos altera Plinij.
Hondtstonghe.

DJe ghemeyne Hondtstonghe heeft rouwe ronde bruyne stelen, twee oft dry voeten hooch, ende daer aen wassen langhe bladeren, den bladeren van groote tamme Ossentonge met seer ongelijck, maer smalder, minder, eñ niet rouw, maer saechthayrich. Die bloemen wassen bouen aen die stelen veel by een, van colure purpurbruyn, ende als die af ghevallen sijn, so comē daer voort platte rouwe sayen dry oft vier by een, die als sy rijp sijn aē die clederen blyuen hangen, ghelijck die saden van Agrimonie ende andere dijer ghelijcken rouwe sadē. Die wortel es lanck, dick, ende van buyten swert.

¶ Plaetse.

Hondtstonghe wast al omme ouervloedich op ongheboude sandtachtighe plaetsen by den straten ende ghemeynen wegen.

¶ Tijt.

Hondtstonghe bloeyt meest in Braeckmaēt, eñ in Hoymaēt wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wort in Griecx κυνόγλωσσος καὶ κυνόγλωσσον genaēt. In Latijn eñ in die Apotekē Cynogloſſum, Cynogloſſa eñ Lingua canis. Ende daer naer in Hoochduytsch Hundszunghe. In Neerduytsch Hondtstonghe. In Franchois Langue de chien: Ende es dat tweede geslacht van Cynogloſſa, daer Plinius af schrijft Lib. xxv. cap. viij. Eñ schijnt ock te syne dat gheslacht van Ilatis Sylueſtris daer af men in sommighe boecken van Dioscorides int capittel van Ilatis gheschreuen vindt.

¶ Natuere.

Hondtstonghe, en sonderlinghe die wortele es cout en drooghe, ghelijck die groote tamme Ossentonghe, maer couwer.

¶ Cracht en werckinghe.

Hondtstōge es eē heylsaem cruyt, eñ es seer goet eñ sonderlinge die wortele om die A wondē daer mede te genesene, eñ mz gerstē meel vermingelt es sy goet voor twilt vier.
Dwater oft wijn daer Hondtstonghe in ghesoden es, es goet om oude vleratien, B wonden, ende swerinqhen mede te ghenesene, ende es seer sonderlinghe voor die ghebreken, ende vleratien des monts.
Van Hondtstonghe maecktmen een salfken dat tot den voorgheschreuen ghebre- C ken seer goet es, in deser manieren. Tsap van Hondtstonghe, wordt met huenich van Roosen ghesoden, ende als sy tsamen ghenoch ghesoden sijn, soo doetmen daer inne terbenthijn, ende rueret wel tsamen, ende men leghet op die wonden.

Item

Item die wortele van Hondtstonghe ghebraden en in tfondament gestekē es goet voor die inwendighe speenen.

Van Bernagie. Cap. vj.

¶ Tkatloen.

BErnagie heeft rouwe stekende breede swertgruene bladerē, die huer ter aerden buyghen. Van fatsoene een Coetonghe ghelijck, haer stelen sijn rouw, onderhaluē voet hooge, en deylen hen in dopperste in veel tacxkens, die draghē schoone liefelijcke ghesteerde bloemē, gantz hemelblauw van coluere, en sommighe ooc sneuwit, ende als die afvallen, soo wassender swerte corenkēs naer, somtijts twee oft drij neffens een gelijck aen die ghemeyne Bugloſſen, maer minder en swerter.

Van deser Bernagien wordt oock een gheslacht ghevonden, dat tswinters in der aerden blijft duerende, gelijck die ghemeyne Bugloſſe. Ende anders eest der voorgheschreuen Bernagie vā fatsoene, rueck, smaeck, ende van crachten ghelijck.

Buglossum verum.
Bernagie.

¶ Plaetse.

Bernagie wast al omme in die houen, ende wordt ooc in sandtachtighe effene velden ghevonden.

¶ Tijt.

Bernagie beghint in Braeckmaent te bloeyene, ende bloeyt voort alle den somer duere.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt vā dē ouders in Griecx gheheetē Βούγλωσσον, ende in Latijn Lingua bubula, Libanium, oft Lingua bouis, dat es in onse tale Ossentonghe oft Coetonghe. En van Plinius, εὐφρόσυνον om dattet vrolijcheyt maeckt. Inder Apoteken soo heetet Borago, ende daer naer in onser talen Bernagie oft Bornagie, in Hoochduytsch Burretsch, in Franchois Bourroche ou Bourrache.

¶ Natuere.

Bernagie es werm en vochtich van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Van desen cruyde, en van synen bloemen schrijftmen, dat sy in wijn gheleyt, ende daer af ghedroncken, den menschе vrolijck ende blyde maecken, ende alle droefheyt swaermoedicheyt, ende melancholie verdrijuen. A

Bernagie met huenich water gesodē, es seer goet voor die rouwicheyt vā der keelē. B

Vander Bernagien schrijft Dioscorides datmen seyt, dat die drye steelkens oft tacxkens draecht met wortel ende saet in wijn gheſoden ende ghedroncken goet es teghen die derde cortse, ende die vier tacxkens heeft teghen die vierde cortse in der seluer manieren ghebruyckt. C

Van Anthyllis. Cap. vij.

¶ Tghelacht.

ANthyllis es tweederleye (als Dioscorides schrijft) van den welcken die eene groot Anthyllis die andere cleyne ghenaemt mach worden.

¶ Tfatsoen.

Anthyllis prior.
Dierste Anthyllis.

Anthyllis altera.
Tweede Anthyllis.

1 Dat ierste Anthyllis es van stelen ende bladeren den Linsen niet seer onghelijck, maer es witter, saechter en minder, synen steel wast ontrent eenen voet hooghe, die wit en saecht es, ende daer aen wassen wtghespreyde witte saechte bladerkens, ghelijck den bladerkens van Linsen oft van Crock, maer minder en dicker. Die bloemen wassen veel by een ghedronghen bouen aen den steel, ende sijn van coluere geel oft bleeck, ende als die vergaen, soo volghen daer cleyne hauwkens naer, ende daer in leyt dat saet. Die wortel es dun en houtachtich.

2 Dat ander ende tweede Anthyllis es int aensien den Chamæpitys niet seer onghelijck, het heeft vier, vijf oft meer dunne steelkēs lanck der eerdē cruypende, met smalle cleyne dickachtighe bladerkens becleet, tusschen die welcke ende den steelkēs die purpure bloemkens ende sadekens voortcomen, die cleyn sijn. Die wortel es dun ende vinghers lanck. Ende dit heel cruyt es vol saps, ende sout van smaecke ghelijck dat Tragus daer wy hier naer af schrijuen sullen.

¶ Plaetse.

Anthyllis wast in soute sandtachtighe gronden, ghelijck in Zeelant op die duynen daert veele ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Anthyllis bloeyt in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt sijn saet rijp.

Naem.

¶ Naem.

1 Dierſte gheſlacht wordt in Grieck van Dioſcorides Ανθυλλὶς gheheeten, ende tſelue hebben wy Anthyllis prior genaemt, tot onderſcheet van dz ander cleyn Anthyllis. Plinius nuempt dit cruyt in Latijn Anthyllon, Anthyllion en Anthycellon. In der Apotekē eeſt onbekent. Sommighe cruyt liefhebbers heetent Glaudiola, welcken naem van den naem Glaux ghecomen es, daer ſom dit cruyt voor houden, hoe wel nochtans dattet dat oprecht Glaux niet en es.

2 Dat ander cruyt es oock een Anthyllis ende wordt tot onderſceet van den anderen ghenaemt In Grieck Ανθυλλὶς ἑτέρα ende in Latijn Anthyllis altera, van ſommighen nv ter tijt Borda.

¶ Natuere.

Anthyllis es drooch van natueren, en heylſaem.

¶ Cracht en werckinghe.

Anthyllis, een loot ſwaer ghedroncken es ſeer goet voor die couwpiſſe ende voor die A droppelpiſſe, ende teghen die pijne en weedom der lendenen.

Met melck ende olie van roosen ghemengelt en op den buyck geleyt, eeſt goet voor B die moedere als ſy met couwe vochticheyt verladen es.

Anthyllis es oock goet voor die wonden daer op gheleyt oft in die ſaluen oft olie C ghemengelt.

Van Cliſſen. Cap. viij.

¶ Tgheſlacht.

CLiſſen ſijn tweederleye, hier te lāde ſeer ghemeyn. Die eene ſijn die groote Cliſſen, ende die andere die cleyne Cliſſen, daer af Dioſcorides in diuerſche plaetſen gheſchreuen heeft, die wy onder een capittel geſtelt hebben, om die ghelijckeniſſe ſoo van den Naem als van Fatſoene.

Arcium ſiue Perſonata, Groote Cliſſen. ¶ Tfatſoen. Xanthium. Cleyn Cliſſen.

1 DJe groote Cliſſen hebben ſeer breede ende langhe bladerē, grooter dan der Cauwoorden bladeren: van coluere ſwartgruene, en op dander zyde ter eerden waerts aſchveruwich. Die ſteel es roont, hol, wit ghemenght met purpurroot, eñ heeft veel aenwaſſende ſijde ſcuetkens en taeykens, met cleynen bladerkēs beſet, daer aen waſſen ronde bollekens vol van cromme haeyrkens daer mede dat ſy aen die cleederen blijuen hanghen, die als ſy open gaen en bloeyen, voortbrenghen ſchoon purpurroode hayrachtighe bloemen. Die wortel es ſlecht en lanck, buyten ſwart en binnen wit, ende heeft eenen bitteren ſmaeck.

2 Die cleyne Cliſſen draghen aſchveruwighe bladeren, den bladerē vā Melde ghelijck, rontſomme wat ghekertelt. Hueren ſteel waſt onderhalue voet hooghe, ende es met veel ſwerte tieyrkens beſprayet, en verdeylt hem in veel andere ſteelkēs. Tuſſchen den bladeren ende den ſteelkens, waſſen ij oft ij Cliſkens by een, die van fatſoene lanckachtich ſijn, ghelijck een cleyn Olue oft Carnoillie, rontſomme met ſcerpe dornekens beſet daer mede dat ſy aen die cleederen blyuen hanghende. In tmiddel der Cliſſen coemt een cleyn croonken voort, luttel hooghet waſſende dan die Cliſſen, ende daer op waſſen ſeer cleyn bloemkens, die als ſy open ghegaen ſijn verdwijnen en met den croonken afuallen, ende dan waſſen die cleyne Cliſkens voort, ende brengen lanckachtich ſaet, maer ſelue en gaen ſy niet open noch en bloeyen niet, anders dan ſo voorſchreuen es. Die wortel es root en vol veeſelinghen.

¶ Plaetſe.

Die Cliſſen waſſen gheerne by den weghen, aen den canten van den velden, in ongheboude plaetſen, en in verdroochde grachten.

¶ Tyt.

In Hoymaent ende in Oogſtmaent, ſoo coemen beyde die gheſlachtē van Cliſſen voort.

¶ Naem.

1 Die groote Cliſſen heeten in Grieck ἀρκίον καὶ προσώπιον. In Latijn Perſonatia, Perſonata en Arcium, by Apuleium oock Dardana. In die Apoteken Bardana maior en Lappa maior. In Hoochduytſch groſz Kletten. In Franchois Glouteron ou Gleteron.

2 Die cleyne Cliſſen worden gheheeten in Grieck ξάνθιον καὶ φάσγανον. In Latijn Xanthium. In der Apoteken Lappa minor en Lappa inuerſa. In Hoochduytſch Betlertſz, Leuſz, en ſpitz Kletten, dat es bedelaers luyſen en cleyne Cliſſen.

¶ Natuere.

Groot Cliſſen ſijn verdrooghende ende verteerende: Die cleyne ſijn van ghelijcker natueren, ende daer en bouen noch werm.

¶ Cracht en werckinghe.

1 ESap van den grooten Cliſſen met huenich ghedroncken, doet water makē, en die A
vrina loſſen, ende es ſeer goet teghen die pijne ende weedom der blaſen.

Met ouden wijn ghedroncken eeſt goet teghen alle beten en ſtekē van alle fenijn- B
nighe ghedierten.

Die bladeren gheſtoten met ſout, ſijn ſeer goet op den beet oft ſteeck van ſlangen C
verwoede honden, ende andere fenijnnighe ghedierten.

EPoeder van den ſade xl. daghen met ſeer goeden wijn ghedroncken es ſeer profij- D
telijck den ghenen die dat Sciatica hebben.

Die wortel een Drachma (dat es een vierendeel loots) ſwaer met kernen van Pijn E
appel nootkens, gheſtooten ende ghedroncken, es een coſtelijcke medecijn voor den ghenen die etter en bloet ſpouwen.

Sy es oock goet gheſtooten ende opgeleyt den ghenen die groote pijne in haer le- F
den hebben, duer dat die beenen en leden ghebroken ende ghequetſt ſijn gheweeſt.

Die groene bladeren gheſtooten ende met wit van den eye ghemenght, heylen ver- G
brantheyt, ende ſijn goet op alle oude vlceratien gheleyt.

ESap

2 Tsap van den cleynen ghedroncken, wordt oock ghepresen, voor dē ghenen die van H
eenighe fenijnnighe ghedierte ghebeten sijn, ende diesghelijck oock voor den ghenen
die mz dē steen oft graueel gequelt sijn, alsmen het tselue sap mz wittē wijn inneēpt.
Die cleyne Clissen ghestooten, sijn goet teghen alle coude ghezwellen daer op ghe- I
leyt, want sy verteeren ende doen alle coude vochticheden sceyden en verdwijnen.

Van Byuoet. Cap. iv.

¶ Tkatsoen.

Artemisia communis.
Byuoet.

Byuoet heeft breede seer ghesneden bladeren, den bladeren van die ghemeyne Alsene schier gelijck, maer minder, sonderlinghe die aen die stelen voortcomen, die bouē van coluere bruijn gruyne, ende aen die onderste syde aschveruwich wit sijn. Sijn stelen sijn lanck en recht met veele aenwassende andere cleyn steelkens. Sijn bloemen sijn cleyn teere ronde knoppekens, lancx die stelen ghelijck aen die Alsene wassende, die van ruecke als sy beghinnen rijp te wordene der Marioleyne wat ghelijck sijn. Die wortelen sijn houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Van desen cruyden es tweederleye geslacht, die alleen van coluere verscheyden sijn.

1 Dat eene heeft bruijn roode stelen en bloemen, en wordt rooden Byuoet gheheeten.

2 Dat andere heeft wit gruene stelē, en es witten Byuoet ghenaemt, anders in alle manieren malcanderen ghelijck.

¶ Plaetse.

Byuoet wast aen die canten van dē velden by den weghen, eñ somtijts ontrent den staende wateren.

¶ Tijt.

Byuoet bloeyet in Hoymaent Oogstmaēt, oft oock spader.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in die Apoteken Artemisia eñ van sommighen Mater Herbarum. In Hoochduytsch Beyfusz, bucken, vnd Sant Johans gurtel. Hier te lāde Byuoet eñ Sint Jās cruyt. In Franchois lherbe de S. Jehan. Ende dit es dat gheslacht van Artemisia, dat gheheeten wordt In Griecx ἀρτεμισια λεπτόφυλλος. In Latijn Artemisia tenuifolia, dwelck dat vierde gheslacht es by Dioscoridem, ende dat derde by Apuleium.

¶ Oorlaecke sijns naems.

Artemisia (soo Plinius schrijft) heet hueren naem naer Artemisia Coninginne vā Halicarnasso huysvrouwe van Mausolus Coninck van Carien, die dit cruyt vercosen heeft, ende met hueren naem Artemisia ghenaemt, dat te vooren παρθενίς, Parthenis dat es Virginalis en Maeghden cruyt ghenaemt was: Som andere segghen dat Artemisia ghenaemt es naer die Goddinne Diana die Artemis oock geheeten wordt, ende dat om dat dit cruyt seer sonderlinghe voor der vrouwen ghebreken es, daer die Heydenisse Dianam ouerste ende Goddinne af ghemaeckt heeft.

¶ Natuere.

Byuoet es wat tsamen treckende, ende met sonderlinghe werm van natueren.

¶ Cracht en werekinghe.

Byuoet met olie van sueten Amandelen ghestooten ende ghelijck een plaester op A
die maghe gheleyt, gheneest die pijne ende weedom der seluer.

Diesghelijck gheneest sy ook die beuinghe pijne ende treckinghe van den zenu- B
wen, alsmē huer sap met olie van roosen mengelt ende die ledē daer mede bestrijckt.

Byuoet es ook van dijer cracht, dat hy dat bier, daer hy in ghehanghen oft ghe- C
worpen wordt, bewaert van suer te wordene.

Die Artemisia ouer hem draecht (als Plinius schrijft) dien en can gheen fenijnich D
ghedierte, oft anders yet letten oft scade doen, ende ouer wech reysende en can hy
ook niet lichtelijcken moede ghewo:den.

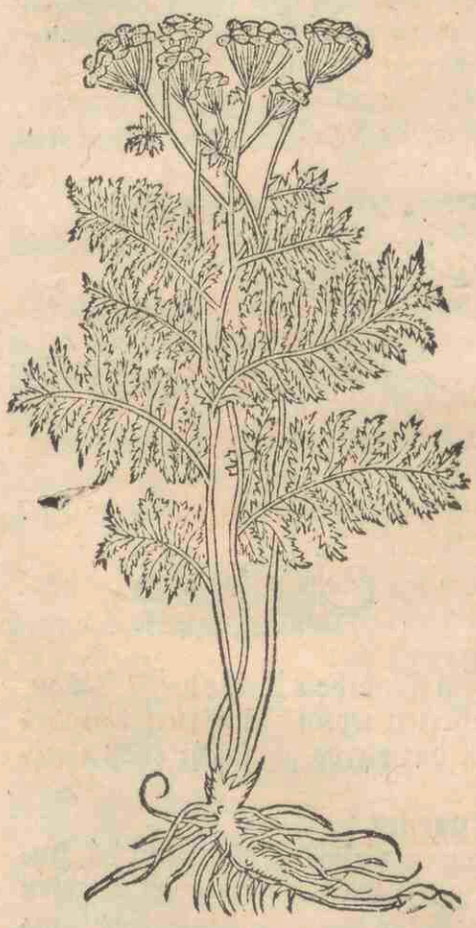
Van Reynwaer. Cap. v.

¶ Tgheslacht.

Reynuaer es tweederleye. Die eene es groote ende geele Reynuaer. Die andere es cleyn ende wit.

¶ Tfatsoen.

Tanacetum maius.
Groot Reynuaer.

Tanacetum minus.
Wit Reynuaer.

DJe groote oft ghemeyne Reynuaer, heeft bruyne stelen, dry oft vier voeten hooch, die int opperste huer in veele cleyne steelkens verdeylen, daer op wassen ronde croonckens voortbrenghende geele knoppachtighe bloemen, den middelsten van den Camille bloemen ghelijck, maer meerder ende stercker van ruecke. Sijn bladerē sijn lanck, van veele tseghen een staende ende als vlueghelen wtghespreyde bladerkens tsamen vergaert, van den welcken elck besondere om die canten ook ghekertelt ende ghesneden es. Die wortel es dun hier ende daer vlidderende.

Dat

2 Dat ander cleyn Reynuaer heeft breedachtighe seer ghesneden bladeren, den bladeren van Mater schier ghelijck, maer minder, ende meer ghesneden. Die stelen sijn dun ende wassen onderhalven voet oft meer hooch, ende daer op wassen croonkens voortbrenghende witte bloemkens den bloemen ende croonkens van der ghemeynder witte geruwe seer ghelijck vã fatsoene. Die wortel es hert ende somtijts in tween oft drijen verdeylt. Ende dit heel cruyt es van ruecke ende smaecke dē voorghescreuen Reynuaer seer ghelijck, alleen een luttel onstercker.

¶ Plaetse.

1 Dierste Reynuaer, wast ontrent den weghen, by die haghen, ende aen die canten van den velden. Ende es hier te lande seer ghemeyn.

2 Dat ander wast in sommighe plaetsen van Italien, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt nv ter tijt In die Apoteken ghenaemt Tanacetum & Athanasia. In Hoochduytsch Reinfarn. In neerduytsch Reynuaer ende Wormeruyt. In Franchois Athanasie. Ende wordt van sommighen gheleerden ghehouwen voor dat derde geslacht van Artemisia, dat genaemt wordt In Griecx ἀρτεμίσια μονόκλων. In Latijn Artemisia Vnicaulis, van Apuleio Artemisia Traganthes aut Tagetes.

2 Dat ander es sonder twijfel oock een Reynuaer, ende hier af maken sommighe gheleerde ende sonderlinghe die wel gheleerde Matthiolus Senensis, die oprechte Achillea die in Griecx ghenaemt wordt ἀχίλλειος. Ende eest dat dit cruyt die waerachtighe Achillea es, soo es oock sonder twijfel, die gemeyne Reynuaer een Achillea, want beyde dese cruyden sijn van ruecke, smaecke, ende crachten malcanderen seer ghelijck, als wy in onse annotatien gheschreuen hebben.

¶ Natuere.

1 Reynuaer es werm van natueren tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, dwelck synen sercken rueck, ende bitteren smaeck wel bewijst.

2 Ende van ghelijcke natuere es oock dat ander cleyn oft wit Reynuaer.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Reynuaer es cē sonderlinghe eñ experte medecijne tsegen die wormen, A
want in wat manieren dattet inghenomē wordt, so doodet eñ drijft sy die wormen af.

Reynuaer oock ghestooten ende met olie wel ghemengelt, es seer goet teghen die B
pijne ende ghezwil van den zenuwen.

Tsap van Reynuaer met olie van roosen ghemengelt ende daer mede het lichaem C
voor aen comen van der cortsen bestreken, doet die cortsen achterblijuen.

Tselue sap met wijn ghedroncken, es goet teghen die pijne ende weedom vander D
blasen, en teghen die droppelpijsse.

Die wortel van Reynuaer met huenich inghenomen, es goet den ghenē die tsleder- E
eijn in die voeten hebben.

Van Mater. Cap. vj.

MAter heeft veele teere seer ghesneden aschveruwige bladeren, den ierstē ende onderste bladeren van Coriander van fatsoene ende coluere ghelijck. Sijn stelen wassen twee oft drij voeten hooch, ende daer op wassen veel bloemkens in middel geel en rontsomme wit, een Camille bloeme ghelijckende, seer sterck van ruecke en bitter van smaecke, die als sy vergaen, worden vol saets ghelijck die Camille bloemen. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Mater wast gheerne in drooghe plaetsen by oude mueren, en dijer ghelijcken rouwe plaetsen.

¶ Tijt.

xviij. Van Mater. Cap. vj.

Mater bloeyt in Hoymaent en Oogstmaent, ende schier alle den soemer duer.

¶ Naem.

Mater heet in Griecx παρθένιον, ende van Galenus en Paulus ἀμάρακον. In Latijn Parthenium en Amaracus. In der Apoteken en in Serapione Cap. 253. Matricaria van sommighen Amarella. In Hoochduytsch Mutterkraut en Meidtblumen. In onser talē Mater en Modercruyt. In Franchois Matricane ℰ Marone.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm in den derden graet, ende tot in tweeden drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Mater ghedroocht ende ghepoedert ende daer af een half loot swaer met huenich oft anderſins inghenomen, iaecht af duer den camerganck die swerte galle ende die fluymen, ende daer om eest seer goet den ghenen die draeyingē oft swijmeringē in huer hooft hebben, die cort van adem sijn, ende die melancholieus en sonder redene truerich en swaermoedich sijn.

B Dit cruyt sonder die bloemen in water gesoden ende ghedronckē, es goet den ghenē die den steen hebbē. Mater es ooc seer goet tegē die opstijginghe vander moederen met wijn oft edick gherooſt en op die nauel, herte oft syde gheleyt.

C Item in water ghesoden es goet om daer inne te baden eñ te sittē den vrouwē die huer moeder verherdt, verladē oft ghezwollen es.

D Mater oock met den bloemen gruen ghestooten, es goet tegen dwilt vier, ende andere hittich ghezwel, daer op gheleyt.

Van Hoefbladerē. Cap. vij.

BEchion heeft groote brede bladeren met veel hoecxkens en aderkens, eenen Peertsvoet ghelijckende, ses oft seuen vā eender wortel voortcomende, die onder ter aerden waert witactich ende aschveruwich sijn, en op dander syde groē. Den steel es wit en hayrachtich eē spanne lanck, en daer op wassen schoone geele gheuulde bloemen die seer volken vergaen, ende in grauwe wollachtige bollekens veranderen, die, ghelijck aent Papen cruyt, met den winde wech vlieghen. Die wortel es wit en läck, herwaerts en derwaerts cruyppende.

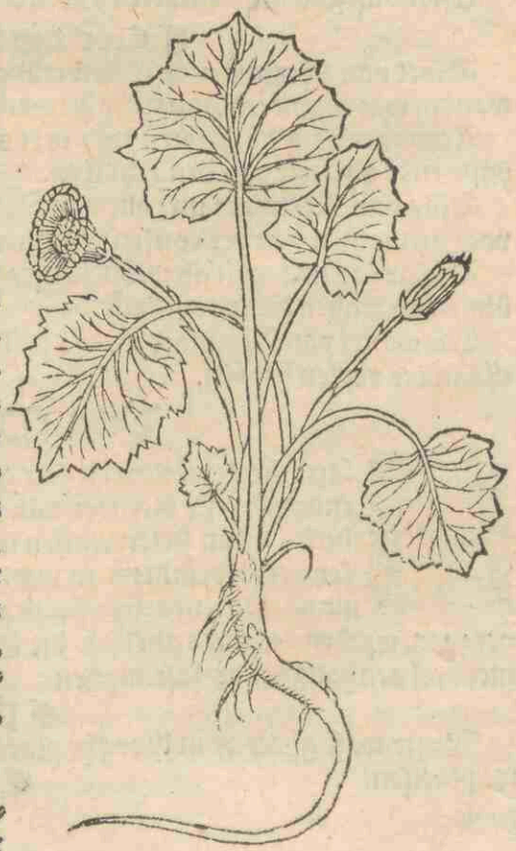
¶ Plaetse.

Hoofbladeren wassen gheerne by dwater

¶ Tkatloen.
Parthenium. Mater.

¶ Tkatloen.
Bechion, Tusilago. Hoefbladeren.

ter en op vochtighe ackers en velden.

¶ Tijt.

Int beghinſel van Meerte en Aprill ſoo brenghen die Hoefbladeren huer wolachtighe ſtelen voort, eñ daer op huer geele bloemen ſonder eenige bladeren, eñ corts daer naer ſoo comen die bladeren vander wortelen voort, eñ dan ſo vergaen die ſteelen en bloemen, alſoo dat ſelden bloemen en bladeren by een gheuonden worden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieck gheheeten Βήχιον ἢ χαμαιλέυκη. In Latijn Tuſsilago. In der Apotekē Farfara en Vngula caballina. In Hoochduytſch Roſzhub oft Brāt Lattich. In Neerderduytſch Hoefbladeren, Peerts clauw, Brant lattouwe, en S. Carijns cruyt. In Franchois Patte a cheual.

¶ Natuere.

Hoefbladeren noch gruen ende verſch weſende, ſijn van natueren vochtich, maer drooghe ſoo ſijn ſy ſcerp, ende mits dijen verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene Hoefbladeren gheſtooten, ende met huenich ghemenghelt, gheneſen A dat wilt vier, en alderhande heete ghezwillen daer op gheſtreken.

Die drooghe Hoefbladeren op gloeyende colen gheleyt, ende den roock daer af co- B mende duer eenen treefter in den mont ontfanghē es goet teghen den drooghen hoeſt en die dampicheyt op die borſte, ende doet ſonder groote aerbeyt oft pijne die Apoſtematien op die borſte wtbreken.

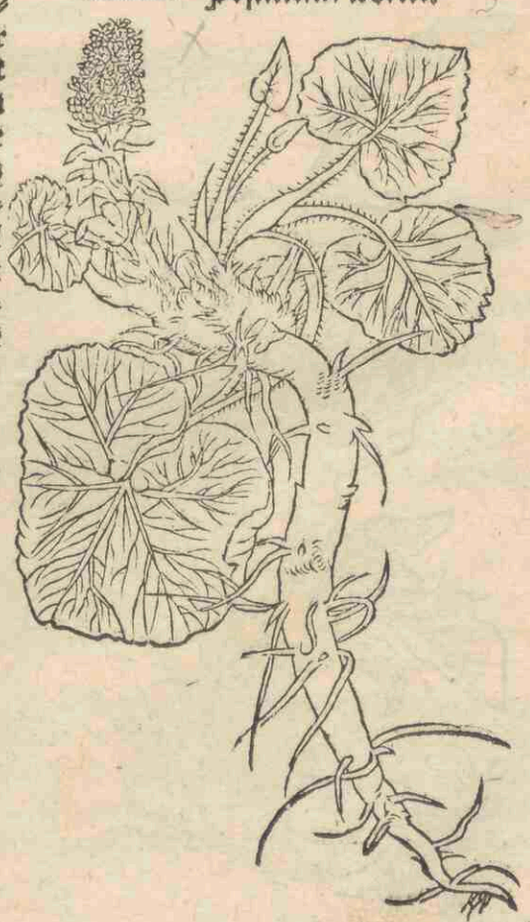
Dijerghelijcken cracht heeft ooc die wortel als zy onſteken wordt, ende den roock C daer af inden mont ontfanghen wordt.

Van Peſtilentie wortel. Cap. viij.

PEſtilētie wortel heeft groote rōde bladeren die ierſt den Hoefbladerē gelijc ſijn, eñ daer naer ſoo groot worden datmen met een blat een cleyn ront tafelken bedecken mach, ende ſijn op die een ſyde ſchoon gruen, en op die andere witachtich van coluere. Hueren ſteel es hol ende ontrent een ſpanne hooch, aen dopperſte vol van veel cleyn lijfveruwighe bloemkēs dick by een ghehoopt, die met hueren ſteel vergaen ſonder ſaet voort te brenghene. Die wortel es dick, binnen wit, en bol, ſterck en bitter van ſmaecke.

¶ Tkatſoen.

Petaſites. Peſtilentie wortel.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt gheerne in natte vochte plaetſen, ontrēt dē Riuierē en water loopē.

¶ Tijt.

Die bloemen vā Peſtilentie wortele verthoonen huer in tbeghinſel vandē Meerte ende in den Aprill ſoo vergaen ſy, ende dan ſoo comen die bladeren voort die allen den ſoomer duer blyuen duerende.

¶ Naem.

In Grieck ende in Latijn wordt dit cruyt πιτασίτης Petaſites gheheeten, inder Apotēken eeſt onbekent, in Hoochduytſch wordet Peſtilentz wurtzel genaemt, in onſer talen Dockebladeren ende Peſtilentie wortel.

¶ Natuere.

Pestilentie wortel es drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Pestilentie wortel ghedroocht, ghepoedert en met wijn ghedroncken es een seer coste A
lijcke medecijne teghen die pestilentie ende pestilentiale cortsen, want zy doet den men
schen sweeten, ende daer duer drijft zy alle fenijn en quaet vier vander herten. Sy doo
det die wormen, en es een crachtighe medecijne teghen dat opclimmen ende obstijgen
vander moedere, inder seluer manieren ghebruyckt.

Pestilentie wortel heylt ende gheneest oock alle quaden innewaerts eetende vlcera- B
tien ende sweeringhen, alsmen dat poeder daer inne stroyt.

Pestilentie wortel gheneest den worm vanden peerden hoe ende in wat manieren C
dat sy daer toe ghebruyckt wordt, tsy van binnen inghegheuen, oft van buyten aen-
ghestreken.

Van Hertstonghe. Cap. viiij.

¶ Tghelacht.

HErtstonghe es tweederleye (als Leonhaert Fuchs en Hieronymus Bock gheleerde dees tijts schrijuen) waer af die eene ghenaemt wordt groote Hertstonghe, ende die andere cleyne.

¶ Tkatsoen.

Bistorta maior.
Groote Hertstonghe.

Bistorta minor.
Cleyne Hertstonghe.

Die

Van Hertstonghe. Cap. viij. vvj.

1 DJe groote Hertstonghe heeft lanckachtighe bladeren den bladeren van Patich volnaer ghelijck, maer minder ende niet soo effen, maer wat ghecronckelt ende tsamen ghebooghen, op die een zijde doncker gruen, en op die ander zijde ter aerden waerts, blauw gruen van coluere wesende. Synē steel es lanck, effen, en teer, op tsop draghende een schoone are, vol cleyn lijfveruwighe tsamen ghedronghen bloemkens. Tsaet es kantich ghehoeckt ende bruyn. Die wortel es lanck, groot, crom in een ghewronghen van buyten swert en hayrachtich, van binnen bruyn root, van smake ghelijck een eckele.

2 Dat cleyn, es den voorgheschreuen van bladeren, aren, bloemen, saet, ende stelen, ghelijck maer mindere, ende van bladeren effender. Sijn wortel es ock corter ende meer in een ghewronghen sonder aenhanghende hayrachtighe saselinghen, van buyten bruyn, van binnen doncker root, der grooter van smaecke ghelijckende.

¶ Plaetse.

Hertstonghen wassen gheerne in vochtighe waterachtighe plaetsen, in beempden ende seer donckere bosschen.

¶ Tijt.

Beyde die Hertstonghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese cruyden worden van den gheleerden in Latijn geheetē Bistortæ, en Serpentariæ in Hoochduytsch Natter wortelen. In Brabant worden sy Hertstonghen ghenaemt, In Franchois Bestorte. Ende schijnt wel te syne dz Dracunculus Latinorum daer Plinius af vermaen doet. Lib. xxiiij. Cap. vj.

1 Dat ierste gheslacht wordt van sommighen in Latijn Colubrina gheheetē, ende van Leonhaert Fuchs, Natterwurtz weiblin, en van ons groote Hertstonghe.

2 Dat tweede, dat es die cleyne Hertstonge, die nuemt die selue Fuchs, Natterwurtz menlijn.

¶ Natuere.

Hertstonghen verkoelen en drooghen tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Hertstonghen in water oft rooden wijn ghesoden ende ghedronken, stelpt den loop des buyex, ende es mits dijen goet den ghenen die dat root melezoen hebben. A

Sy stoopt ock die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, als sy te veel oft te ouervloedich coemt, ende alderhande bloetganck. B

Diesghelijck doet sy ock dat braken ende ouergheuē op houden in der selver manieren ghebruyckt oft ghepoedert ende met rooden wijn ghedroncken. C

Dwater daer die bladeren inne ghesoden sijn, es seer goet teghen alle sweringhen, ende verhittinghen des monts ende der keelen, ende maeckt die tanden vast, dieuils in den mont ghenomen. D

Van Grysecom. Cap. vvj.

¶ Tghelacht.

GRysecom es tweederleye van gheslachte (als Plinius in sijn historie int xxv. boeck, xiij. cap. beschrijft) waer af dit ierste es die gemeyne Grysecom die van Galenus, Paulus, ende andere Griexse meersters alleene beket ende in der medecijn ghebruyckt gheweest es. Dat tweede es een ander cruyt alleen van Plinius beschreuen, ende beyde dese cruyden worde hier te lande gheuonden.

Tkat-

Van Grysecom. Cap. xvj.

¶ Tfatsoen.

Capnos, fumaria.
Grysecom.

Capnos {Plinij. / Phragmites.
Cleyn Eerdtroock.

1 DJe ghemeyne Grysecom heeft viercantighe steelkens, met cleyne, teere, weecke, seer ghesneden aschveruwighe bladerkens becleet, den bladeren van Coriander ghelijckende, maer veel mindere. Sijn bloemen sijn cleyn, en staen veel by een ghedronghen, van coluere purpurbruyn, die welcke vergaende, in cleyn knoppekens veranderen, daer in leyt dat saet dat seer cleyn es. Die wortel es slecht, met luttel ende cleyn veeselinghen.

2 Dat cleyn Eerdtroock heeft oock veele teere steelkens, daer aen wassen cleyne ghesneden bladerkens, van coluere, smaecke, ende oock wat van fatsoene dē voorgeschreuen Grysecom ghelijckende, ende oock sommighe cleyne teere draeykens oft clauwierkens, daer mede dattet hem al omme aē haghē eñ andere cruyden vast maeckt. Sijn bloemkēs sijn cleyn, en staē veel by een, wit en luttel persch vā coluere, naer die welckē voortcomē cleyn hauwkēs, daer dz saet in leyt. Die wortel es slecht en vinghers läck.

¶ Plaetse.

1 Grysecom wast gheerne in coren veldē onder die gherste, ende in die moes houen, in wijngaerden, ende dijerghelijcken gheoeffende plaetsen.

2 Dat cleyn Eerdtroock wast onder die haghen aen die cantē van den velden, ende by oude mueren.

¶ Tÿt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dat

Van Chamedrys. Cap. xvj. xviij.

1 Dat ierste van desen cruyden wordt in Griecx geheetē καπνός κάπνιον καὶ καπνίτης: In Latijn Fumaria en Capnium. In die Apoteken Fumus terræ. In Hoochduytsch Erdtrauch, Taubencropff, Katzenkoruel. In Neerduytsch Gryscom, Duyuekeruel en Eerdtroock. In Franchois Fumeterre.

2 Dat tweede wordt van Plinio Capnos en Pes gallinaceus ghenaemt, eñ mits dijen soo worddet vā ons Capnos Plinij gheheetē, ende dit es dat cruyt dat καπνός φραγμίτης van Hermolaus genaemt es, inder Apotekē eest onbekēt. In duytsche hebbē wy tselue tot onderscheet vā dē anderē. Cleyn Eerdtroock genaemt. In Frāchois mochtet wel naer den Latijnschen naem Pes gallinaceus, Pied de geline geheetē worden. ¶ Natuere.

Gryscom es werm ende drooch tot volnaer in den tweeden graet, eñ van gelijcker natueren es ock dz Cleyn Eerdtroock, als wt synen scerpachtighen bitteren smaeck kenlijck es. ¶ Cracht en werckinghe.

1 T sap van Gryscom in die ooghen ghedaē, scerpt dat ghesichte ende maeckt claer A ooghen, ende met Gumme ghemengelt ende op die wijnbrauwen ghestreken, maeckt dat het dobbel hayr niet meer en wasse.

Gryscom in water ghesoden ende dat ghedroncken, iaecht af met der vrine eñ met B den camerganck alderhande heete cholerijcke, verbrande, ende vererghende humoren ende vochticheyt, eñ mits dijen es seer goet den ghenen die scorft sijn, die quade seericheyt en sweringhen hebben ende die ghebrekelijck vanden pocken sijn.

Diesghelijck werck doet ock het sap van Gryscom ghedroncken, eñ es daer toe C stercker dan dat water daer die Gryscom inne ghesoden es.

2 Dat cleyn Eerdtroock (als Plinius schrijft) es van den seluen cracht ende werckin- D ghe ghelijck dat andere, ende es een sonderlinghe medecijne seer goet wesende teghen die seemeringhe der ooghen dat sap daer inne ghedaen.

Van Chamedrys. Cap. xvj.

Chamædrys. Gamanderlijn. ¶ Tfatloen. Chamædrys fœmina quibusdam.

Chamæ-

1 ¶ Chamædrys es een neer cruyt, ontrent een spanne oft voet hooch wassende, veele teere steelkens van der wortel voortbrenghende, daer aen wassen cleyne teer bladerkens, rontsomme ghekerft, den bladeren van sommighen eycken volnaer gelijck, maer veel mindere. Die bloemkens sijn cleyn, bruynachtich peersch van veruwen, ende wassen bouen rontsomme den steel. Tsaet es cleyn swert ende ront. Die wortel es teer ende dun, hier ende daer onder die aerde cruypende.

2 Bouen dit soo vindtmen noch een ander cruyt, dat van sommighen voor een Chamædrys ooc ghehouden es ghe weest. Ende dit es ooc een neer cruyt, veel hayrachtighe steelkens draghende, daer aen wassen, seer ghesneden, ende schier cruyswijs ghe clouen hayrachtighe bladerkens. Die bloemen sijn peersachtich ende wassen met croonkens rontsomme die stelen, ende als die afghevallen sijn soo comen daer voort in die cleyne ronde huyskens, dat saet dwelck swert eñ ront es. Die wortel es dick mz veel veeselinghen.

¶ Plaetse.

1 Gamanderlijn wast gheerne op steenachtighe gheberchten ende dijerghelijcken plaetsen in die bosschen. Ende wordt in Brabant in Soenien bosch gheuonden, ende inder cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat ander wordt ooc op steenachtighe plaetsen gheuonden, ende in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

1 Chamædrys bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Ende desghelijcx ooc dat ander cruyt.

¶ Naem.

1 Dat ierste cruyt wordt ghenaemt in Griecx χαμαίδρυς. In Latijn Chamædrys, Trixago ende van sommighen Quercula minor ende Serratula. In die Apotekē Chamædryos. In Hoochduytsch Gamanderlijn vnd klein Batenghel. In neerduytsch Gamanderlijn. In Franchois Chesnette ou la Germandree.

2 Dat ander cruyt wordt van sommighen, Chamædrys fœmina, dat es Gamanderlijn wijfken ghenaemt. Hoe wel nochtans by den ouders, van gheen Chamedrys fœmina gheschreuen en es. Som andere maken daer af een ὀκιμοειδὲς. In Latijn Ocimastrum, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. Ende eenighe ooc een tweede gheslacht van Chamæpitys, daert meerder ghelijckenisse mede heeft, aenghesien dat van ruecke den anderen ghelijck es, ende ooc tot sommige plaetsen Iua Moscata ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Gamanderlijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Teruyt ende die bloemen van Gamanderlijn in water ghesoden ende ghedroncken verdrijuen die verstoptheden van binnen tsmenschens lichaem, ende doen scheyden alle taye vochticheyt, ende daer omme soo sijn sy winemende goet den ghenē die hoesten ende cort van adem sijn, die huer water niet wel en kunnen ghelossen, ende die dwater beghinnen te laden. A

Sy verwecken en doen comen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt. B

Met azijn ghedroncken soo es Chamædrys seer goet teghen die verherde en verstopte milten. C

Dat sap van den bladeren met olie ghemengelt, verdrijft die donckerheyt van den ooghen, alsment daer op strijckt. D

Van Eerenprijs. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

¶ Eerenprijs es tweederleye van gheslacht, dat eene es dat oprecht Eerenprijs dat men Eerenprijs manneken heet. Dat ander wordt Eerenprijs wijfkē ghenaemt.

Tfat-

¶ Tkatsoen.

Betonica pauli.
Veronica mas.
Cerenprijs manneken.

Veronica fœmina.
Cerenprijs wijfken.

1 CErenprijs manneken es een cleyn cruyt lancx der aerden cruypende, met dunne rootachtighe hayrighe steelkens, daer aen wassen lanckachtighe donckergruene een luttel hayrachtige rontsomme ghekerfte bladerkens. Sijn bloemkens wassen bouen aen die steelkens en sijn cleyn, van colure lichtblauw met purpur ghemenght, na die welcke cleyn breedachtighe teskens wassen, daer dat saet in leyt. Die wortel es dun met veele veeselinghen.

2 Cerenprijs wijfken cruypt oock lancx der aerden en heeft dunne steelkens ende breedachtighe bladerkens, die hayrachtich ende saecht sijn. Die bloemkens sijn geel ende hebben omghecromde steelkens ghelijck die Riddersporen bloemkens. Tsaet wast in ronde huyskens ghelijck aen Guychelheyl.

¶ Plaetse.

1 Cerenprijs manneken wast op rouwe sandtachtighe plaetsen, op canten van den velden, en van den bosschen.

2 Cerenprijs wijfken wast in neere vochtachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dat ierste Cerenprijs, wordt van Paulus Aegineta Lib. vij. in Griecx Βετονικὴ gheheeten, dat es in Latijn Betonica, ende daer naer van D. Guilliam Torner, ende van ons Betonica Pauli. Die ghemeyne cruyt liefhebbers nuemense in Latijn Veronica.

¶ In

Van Eerenprijs. Cap. xxxvij.

In Hoochduytsch Erenbreisz mennlijn en Grundheyl. In Neederduytsch Eerenprijs manneken.

Dat tweede wordt gheheeten Veronica fœmina ende Eerenprijs wijfken, en Erenbreisz weiblin.

¶ Natuere.

Eerenprijs es drooghe van natueren ende wat werm.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Eerenprijs es seer goet ghebruyckt tot die verstoptheyt ende weedom der nierē (als Paulus schrijft.) A

Eerenprijs in water ghesoden ende dat ghedroncken, heylt alle oude en verschē wonden, ende suyueret tbloet van alle quade corruptien ende vuyle verbrande vochtichēden, ende mits dijen es seer goet ghedroncken die scorft sijn, die eenighe quade ruydicheyt, cleyn poerkens oft maseren hebben. B

Water van Eerenprijs ghedestilleert met wijn ende meniehmael ouergehaelt tot dattet rootachtich worde, es seer ghepresen tot die oude hoesten, wtdroginghen ende ghequetstheyt vander longhene, want men schrijft van hem dattet alle vlceratien, sweeringhen ende quetsuren van der longhene can heylen. C

2 Dat Eerenprijs wijfken es van ghelijcke natueren, maer dat manneke es in alder manieren beeter en bequamer. D

Van Chamepitys. Cap. xxxviij.

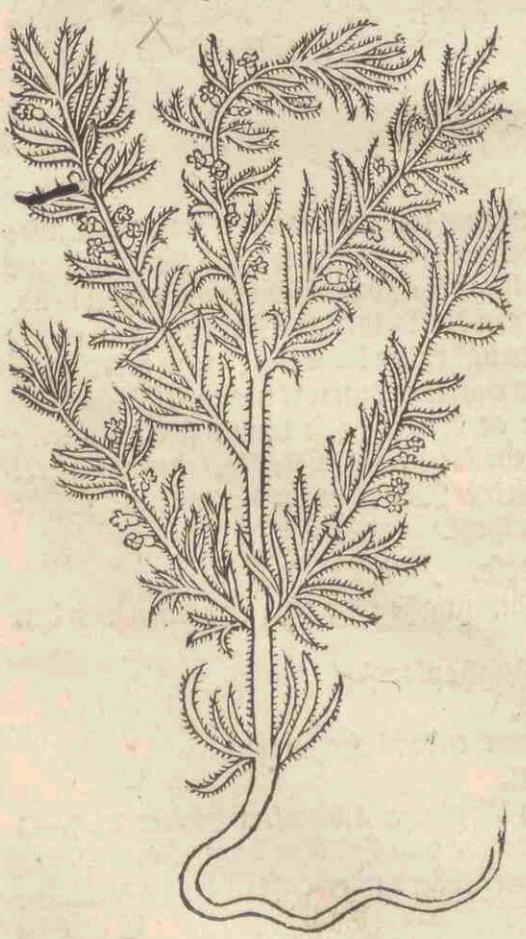
¶ Tghelacht.

DEr cruyden in Latijn Chamæpitys gheheeten sijn dry gheslachten (als Dioscorides schrijft) van ruecke ende fatsoene malcanderen ghelijck.

Chamæpitys prima.
Dat ierste Velt Cypres.

¶ Tfatsoen.

Chanæpitys tertia.
Dat tweede Velt Cypres.

Dat

Van Chamepitys. Cap. xviij. xxvij.

1 DAt ierſte gheſlacht van deſen cruyden es een teer cruypende cruyt met ghecromde tacxkens, daer aen wassen cleyne ſmalle hayrachtighe bladerkens, van ruecke den herſt oft termentijn ghelijck. Die bloemkens ſijn cleyn, bleeck, geel oft wit. Die wortel es slecht en houtachtich.

2 Dat tweede heeft oock ghehayrde teere tacxkens, ghelijck eenen ancker omghecromt. Die bloemkens ſijn wit. Tſaet es ſwert ende het heel cruyt es den ierſten van ruecke ghelijck.

3 Dat derde es dat alder cleynſte, ende heeft cleyne witte rouwe bladerkens eñ geele bloemkens, van ruecke den anderen ghelijckende.

¶ Plaetſe.

Deſe cruyden wassen ghecrne in berchachtighe ende ſteenachtighe plaetſen, hier te lande worden ſy in die houen ghesaeyt.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Oogſtmaent.

¶ Naem.

Deſe dry cruyden worden met eenen naem in Grieck χαμαιπίτυς gheheeten. In Latijn Aiuga, Abiga, en Ibiga, ende daer naer inder Apoteken Iua en Iua Artetica oft Iua moſcata. In Duytſch Velt Cypres, eñ van ſommighen Hoe langher hoe lieuer. In Franchois Iue muſcate.

¶ Natuere.

Velt Cypreſſen, ſijn werm in den tweeden graet, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Chamæpitys ſeuen daghen in wijn ghedroncken, gheneeſt die A geele ſucht, ende veertich daghen met meede gedroncken ſo ſijn ſy goet tegen dat ſciatica, dat is weedom in die hope.

Chamæpitys es oock ſeer goet tegen verſtoptheyt van der leuere, en doet die vrine B rijſen, ende ſy brengt den vrouwen huer natuerlijcke ſiecte weder.

Ende gruen gheſtooten, eñ met huenich ghemenghelt, en op groote wonden, quade C en vuyle ſweringhen gheleyt, heylt ende gheneeſt die ſelue.

Sy es oock goet teghen die hertheyt van die vrouwen borſten, gruen geſtooten eñ D daer op gheleyt.

Ende in dier manieren ghebruyct, es ſy ſeer goet gheleyt op die beten ende ſteken E van ſlanghen, naderen ende dier ghelijcken fenijnighe ghedierten.

Chamæpitys oock gheſoden ende ghedroncken, doet dat gheſtolt bloet ſcheyden eñ F af gaen, ende met eedick gheſoden ende ghedroncken, doet ſy die doode vrucht afgaē.

Tſap van Chamæpitys, den menſche op tlijf gheſtreken doet hen ſeer ſwee[illegible] G

Dieſghelijck cracht ende werck doen oock dat tweede en tderde, maer en ſijn niet H ſoo ſterck ende crachtich als dat ierſte.

Van Cypres. Cap. xiv.

¶ Tghellacht.

CYpres wordt hier te lande tweederleye in die houen gheuonden, van fatſoene malcanderen ſeer ghelijck.

1 DAt ierſte eñ dat ghemeynſte Cypres es een houtachtich ſtruycxken, met recht opwaſſende tacxkens, daer aen wassen cleyn ronde lanckachtighe ghesneden bladerkens, op die ſoppen van den ſteelen, wassen ſchoon gout geele bloemen, van fatſoene den Reynuaer bloemen ghelijck, maer veel neerder. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhangende veeſelingen.

2 Dat tweede Cypres es den voorſchreuen van ſtelen, bladeren, bloemen, ende fatſoene ſeer ghelijck: dan die ſtelen van den bladerkens ſijn dunder en met langher bladerkens beſet, ende die bloemen ſijn bleecker ende minder, ende het cruyt en es niet ſoo ſterck van ruecke, maer ſueter ende lieffelijcker.

¶ Plaetſe.

Deſe cruydē en wassen hier te lande niet dan in die houen, daer ſy geplant worden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen beyde in Hoymaent ende in Oogſtmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinio in Grieck χαμαικυπάρισσος eñ in Latijn Chamæcypariſ-

sus geheetē, vā sommigē nv ter tijt Santolina. In Duytsch ende in Frāchois Cypres. In der Apoteken eest onbekent.

2 Dat ander cruyt es sōder twijfel ooc eē Chamæcyparissus, eñ gheen Cedrus, als sommige dit heetē te wesene. Tsaet van desen cruyden wordt, in die Apotekē ghenaemt Semen contra Lumbricos, Semen Santonici en Semen sanctum.

¶ Natuere.

Cypres es wermachtich, eñ seer drooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Plinius schrijft dz Cypres mz wijn gedroncken seer goet es teghen slangē, scorpionen ende alderhande fenijn.

Van Gouwe en Dotterbloemen. Cap. xv.

¶ Tghesslacht.

DEr cruyden in Grieck ghenaemt Chelidonium, sijn twee gheslachtē waer af dat eene gheheeten wordt groote Gouwe, ende dander cleyne Gouwe.

Chelidonium maius. Groote Gouwe.

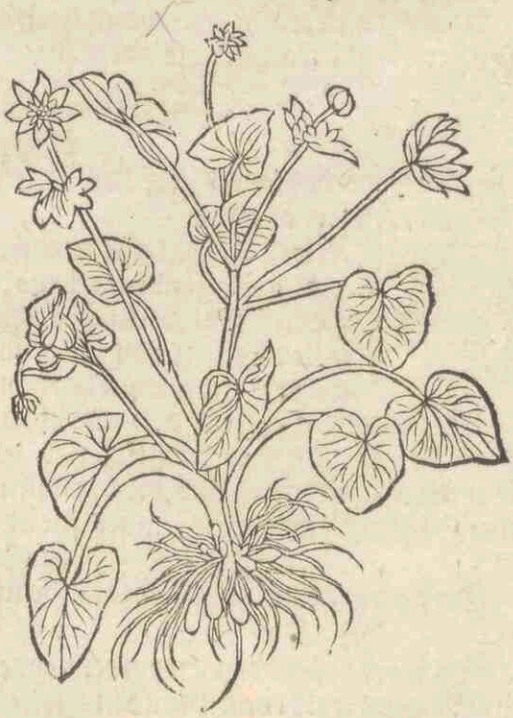
¶ Tfatsoen.

Chamæcyparissus. Cypres.

¶ Tfatsoen.

Chelidonium minus. Cleyn Gouwe.

Die

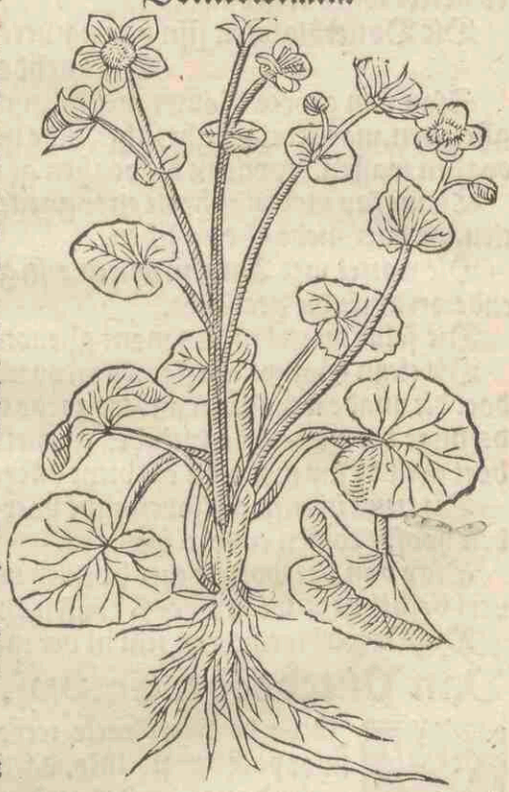
Van Gouwe/en Dotterbloemen. Cap. xiv. xxxv.

1 DJe groote Gouwe heeft teere ronde gheha̅yrde steelē met veel aenwassende zijde tacxkens, ende elck tacxken heeft veel leedekens ende knopkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van Akeleyen wat ghelijck, maer sy sijn teerder, ende meer duersneden op die eene zijde wit gruen, ende op dandere zijde blauwachtich gruen wesende. Bouen op die steelen en tacxkens wassen schoone geele bloemkens, gelijck geele Violetten die in langhe hauwkens veranderē, en daer in leyt cleyn bleeck geel sadeken. Dit gheheel cruyt es sterck ende vremt van ruecke, en al om in stelen, bladeren, en bloemen, vol van sap dat ghelijck Safferaen geel es, scerp en bitter van smaecke, dat daer wtloopt wanneer dat dit cruyt ghequetst wo̅rdt, ende aldermeest wt die wo̅rtele die soo geel als gout es, met veel veeselinghen daer neffens aenhanghende.

2 Die cleyne Gouwe es een neer cruypende cruydeken met cleyne dunne bruynachtighe steelkens, en cleyn rontachtighe bladerkens, den Veyl bladeren gelijckende, maer veel minder, teerder, weecker, eñ effender. Sijn bloemkens sijn geel ende den Booter bloemen ghelijck. Sijn wo̅rtel es veeselachtich met veel aenhanghende knopachtighe wo̅rtelkens, elck knopken eenen teruwen oft ghersten co̅ren ghelijckende.

3 DEr cleynder gouwe wo̅rdt een cruyt vā bladeren eñ bloemen seer ghelijck gheuonden datmen Dotterbloemen nuempt, dat schoon gruene, rontachtighe bladeren heeft den bladeren van Veyl oft Populier boom wat ghelijck, maer meerdere en rontsomme wat gekerft. Sijn stelē sijn ront in veel cleyn steelkens huer verdeylende, daer op wassen schoone geele bloemen den Booter bloemen ghelijckēde, maer meerder ende lieffelijcker. Als die bloemen af gheuallen sijn, so wassen daer dry oft vier cleyne hauwkens by een gelijck aen Akeleye cruyt daer in leyt cleyn geel sadeken. Die wo̅rtel es dick met veel aenhanghende witte saselinghen.

Dotterbloemen.

¶ Plaetse.

1 Groote Gouwe wast in dorre plaetsen by oude mueren, by den weghen en onder tuynen en haghen.

2.3 Die cleyne Gouwe ende die Dotterbloemen wassen in vochtighe natte beempden en aen die canten vanden grachten.

¶ Tyt.

1 Die groote Gouwe beghint te bloeyen in Aprill ende bloeyet allen den soomer duer.

2 Die cleyne Gouwe beghint seer vroech. In Sporckelle voorts te comene ende teghen dat die Swaluwen ouercomen in deynde van Sporckel, ende in die Meerte so bloeyet sy, ende blijft durende tot in Aprill, ende als dan soo verdwijnt sy, ende in Meye en wo̅rdt sy niet veel meer gheuonden.

3 Dotterbloemen bloeyen in Meerte ende in Aprill.

¶ Naem.

1 Die groote Gouwe heet in Griecx χελιδόνιον μέγα. In Latijn Chelidonium maius, en Hirundinaria maior. In der Apoteken Chelidonia. In Hoochduytsch, grosz Scholwurtz, grosz Schwalben kraut, Goldtwurtz, en Schelkraut. In Neerduytsch Gouwortel, en groote Gouwe. In Franchois Chelidonie, ou Esclere & Esclayre.

2 Die cleyne Gouwe, wo̅rdt in Griecx gheheeten χελιδόνιον μικρόν. In Latijn Chelidonium minus, en Hirūdinaria minor. In der Apoteken Scrofularia minor, en Ficaria. In Hoochduytsch kleyn Scholwurtz, kleyn Schwalben wurtz, Feigwartzen kraut Blatern

kraut, Pfaffen hodlin, en Meyen kraut. In Neerduytsch cleyn Gouwe, en cleyn Speen cruyt. In Franchois Bassinet.

3 Dotterbloemen, worden in Hoochduytsch gheheeten Mosz blumē, Dotterblumen Geel wisz blumen en Marten blumen. In onser talen groote Booterbloemen ende Dotterbloemen. Van Valerius Cordus in Latijn Chelidonium palustre, oft Caltha palustris, sommighe maken daer af Flos Amellus, daer Vergilius af vermaent.

¶ Oorlaecke sijns naems.

1 Die groote Gouwe wordt in Griecx χελιδόνιον Chelidonium, dz es in Duytsch Swaluwencruyt gheheeten, om dat die Swaluwen (als Plinius seyt) dit ierst gheuonden hebben, ende daer mede hueren ionghen ghebreck in die ooghen hebbende oft blint wesende, ghenesen ende siende maken.

2 Dat cleyn, wordt daer om Swaluwē cruyt gheheeten, om dattet beghint te wassen ende te bloeyen als die Swaluwen ouercomen, ende wederom verdwijnt teghē en eer die Swaluwen wech vlieghen. ¶ Natuere.

1.2 Beyde dese cruyden sijn heet ende drooghe tot in den derden graet, ende dat cleyne es heeter dan dat groot.

3 Die Dotterbloemen sijn van natueren oock werm, maer niet seere.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsap van groote Gouwe met huenich ghemenght, ende in een cooperen potteken ghesoden, maeckt claer ghesichte, ende neempt af die scellen ende littekeenē die op die ooghen wassen, diewils in die ooghen ghedruypt. A

Tselue sap met wijn, heylt ende gheneest die voorts eetende sweringhen en vlceratien, die daer mede ghewasschen. B

Die wortel met Anijs in wittenwijn ghesoden, opent die verstoptheyt vāder leuere, ende verdrijft die geelsucht. C

Die selue wortel in den mont ghenomen ende gheknout, gheneest den tantsweer. D

2 Die cleyn Gouwe ghestooten en op verswoorē oft andere quade naghelen geleyt, doet die quade wtvallē, eñ andere goede wassen, eñ mz vrine oft wijn gestootē, eñ sonderlinge die wortelē, verdrijuē eñ ghenesen die speenē daer op geleyt, diesgelijck werck doet oock dz sap met wijn oft vrine duer ghedaē, die speenen daer mede ghewasschen. E

Dit cruyt in wijn ghesoden ende daer mede ghegorghelt, doet veel taye fluymē wt den hoofde comen ende wtspouwen. F

Tsap van der wortele met huenich vermenght ende in die nuese ghedaē, doet oock veel vochticheyt wt den hoofde rijsen, ende onstopt den nuese als sy verstopt es. G

Die Dotterbloemen en sijn in der medecijnen niet bruyckelijck. H

3 Van Vincoorde. Ca.vvj.

Vincoorde heeft veele teere knoppachtige steelkēs, daer mede dattet op der aerden vliddert, ende hier en daer cruypt, daer aē wassen cleyn bladerkens, meerder dā Buexboom bladeren, den Lauwer bladeren van coluere en fatsoene niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemē sijn meest purpur blauw, ende oock som wit maer selden, elck in vijf bladerkens ghesneden, der ghemeyne groote Ossentonge bloemen wat ghelijck, maer meerder eñ liefelijcker, nochtans oock sonder rueck. Die wortel es veeselachtich en geel.

¶ Tfatsoen.

Clematis daphnoides. Vincoorde.

¶ Plaetse.

Vincoor-

Van Vincoorde. Cap. xvj. xxxvj.

Vincoorde wast gheerne in donckere vochtachtighe plaetsen, aen canten van bosschen ende onder haghen en hegghen.

¶ Tijt.

Het bloeyt meest in Meerte en Aprill, maer allen het iaer duer blijuet gruen.

¶ Naem.

In Grieck ende in Latijn woordt dit cruyt κλήματις δαφνοειδὴς Clematis daphnoides gheheeten, ende van Plinius ter eender plaetsen Clematis AEgiptia, ende ter andere, Chamedaphne. In der Apoteken soo heetet Peruinca en Vincaperuinca. In Hoochduytsch Yngrün en Singrun. In onser talen Vincoorde, Ingroen ende Maechden palm. In Franchois du Lisseron.

¶ Natuere.

Vincoorde es drooghende en tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buyck, ende gheneest dat roode Melizoen. Estelpt ooc die oueruloedige natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, dat bloet spouwen, ende alderhande bloetganck.

B Dit cruyt met melck en olie van Roosen ghemenght ende daer af een Pessus ghemaeckt ende in die moeder ghedaē, doet die pijne ende weedom der moederē ophoudē.

C Vincoorde gheknaut, gheneest den tantsweer, ende ooc alle quetsuerē van fenijnighen ghedierten daer op gheleyt.

D Vincoorde ghestooten, ende in die nuese ghesteken, doet dz bloeyen wt die nuese ophouden en stelpen.

Van Wilden Saffraen. Cap. xvij.

Die wilde Saffraen heeft ronde stelen, onderhalf elle oft hooghер wassende met smalle lanckachtighe ghekertelde stekende bladeren becleet, opt opperste van den welcken wassen ronde stekende bollekēs, die als sy huer ontpluycken, voortbrenghen schoō gout geele welrijckende bloemen, den rechten Saffraen drayen van coluere ghelijck, ende als die bloeme vergaet soo wast in dat stekende bolleken, wit lanckachtich ghekant ende ghehoeckt saet tusschen hayrachtich wolleken besloten.

¶ Tfatloen.

Cnicus. Wilden Saffraen.

¶ Plaetse.

Wilde Soffraen woordt in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Hoymaēt eñ in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt woordt in Grieck κνίκος ghe heeten ende in Latijn Cnicus. Inder Apoteken ende vā Mesue en Serapio Cartamus, en van sommighen, Crocus hortensis, en Crocus sarracenicus. In duytsch Wilden Saffraē. In Franchois Safran saulage.

¶ Natuere.

Tsaet van Wildē Saffraen es werm in den iersten graet ende drooghe in den tweeden, als Mesue schrijft.

Van Wilden Saffraen. Cap. xxij.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Wilden Saffraen gestooten eñ het sap daer af mz Huenich water, oft A
sop daer eē hinne in ghesodē es, wt geperst, eñ gedronckē, maeckt camerganc, purgeert,
eñ iaecht af taye fluymen en waterachtighe vochtichedē, en mits dyen eest goet tegen
dz Colica, dz es weedom en verstopthz der dermē, en oock teghen die cortheyt van den
adem, hoest, en verstopthz vander borst, eñ es seer sonderlinge tegen dat water laden.

Item tsap van desen sade in melck ghedaen, doet dat melck runnen eñ gheeft hem B
cracht om tot camerganck te verweckene.

Die bloemen mz Huenich water ghedronckē, openen die leuer, eñ sijn goet voor die C
geelsucht, oock sijn sy goet inder spijsen ghebruyckt, om daer mede die spijse geele te
maken.

¶ Hinderniſſe.

Tsaet van Wilden Saffraen es der maghē seer hinderlijck, makēde walghinghe
ende groote beruerte tot braken eñ daer toe eest ooc seer traech van wercke, langhe in
die maghe en dermen blijuende.

¶ Beeteringhe.

Men sal tot desen sade nemen, ende toe doen eenich confortatijf vander maghen,
als Anijs saet, Galigaen oft Mastix, eñ wat dat sijn werck voordert eñ ras maeckt,
als Gember, Sal gemma, Sout, &c. Ende in dijer manieren ghebruyckt, en salt der
maghen niet lettelijck wesen, en sal seer corts sijn werck doen.

Van Conyza. Cap. xxiij.

¶ Tgheslacht.

Conyza es tweederleye (als Dioscorides en Theophrastus schrijuen) waer af
dat eene es dat groot en manneken, dat andere dat cleyn eñ wijfkē. Ende bo-
uen dijen esser oock noch een derde, de welcke middel Conyza ghenaemt es.

Conyza maior. Groote Conyza. ¶ Tfatsoen. Conyza media. Middel Conyza.

Die

Van Conyza. Cap. xviij. xxviij.

1 Die groote Conyza heeft breedachtighe bladeren, den bladerē van sluetelbloemen schier ghelijck, maer bruynder ende wat saechter. Die stelen sijn ront, ende met dun cleyn saecht wollecken becleet, onderhaluen voet oft meer hooch, die in dat opperste huer in veele cleyne steelkens verdeylen, daer op wassen lanckachtighe knoppekens voortbrenghende geele bloemkens, die ten laetsten in wollachtich saet vergaen, dz met den winde wech stuijft. Die wortel es redelijck dick.

2 Die cleyne Conyza en wast niet ouer een spanne oft voet hooch, ende es der voorghescheuen niet seer onghelijck dan alleen veel mindere. Sijn bloemen sijn bruyn geelachtich, den middelste van den Camille bloemen oft den bloemen van Reynuaer schier ghelijck.

Beyde dese cruyden sijn van sterecken ruecke. Ende die groote es swaerder vā ruecke dan die cleyne.

3 Dat derde ende middelste gheslacht van Conyza, heeft ronde witte wollachtighe steelen, onderhaluen voet hooch, ende lanckachtighe saechte wollachtighe oft hayrachtighe bladeren. Die bloemen wassen aen dat opperste van den steelen den Camille bloemen van fatsoene ghelijck, maer meerder ende met alleen in dmiddel, maer oock rontsomme bruyngeel van coluere.

¶ Plaetse.

Dat ierste Conyza wordt dickwils op dorre plaetsen gheuonden, die ander twee wassen in vochtighe grasachtighe neerten ende ontrent die water canten.

¶ Tijt.

Sy bloeyen int laetste van Hoymaent, ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dese cruyden worden in Griecx gheheeten κονύζαι Conyzæ. In Latijn van Plinius tot som plaetsen Cunilagines. Van Theodorus Gaza Policariæ en Pulicariæ. Inder Apoteken sijn sy onbekent. In Hoochduytsch worden sy van sommighen Durwurtz en Donnerwurtz ghenaemt.

1.2 Dat groot heet Theophrastus Conyza manneken, ende dat cleyn Conyza wijfkē.

¶ Natuere.

Tgroot ende cleyne sijn drooch en warm tot in den derden graet: dat derde es den anderen van natueren ghelijck, maer niet soo warm.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren en bloemen van Conyza in wijn ghesoden, ende ghedroncken, doen sterckelijck den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen, en iaghen die doode vruchten af. A

Sy sijn oock goet teghen die couwpisse en droppelpisse, en teghen die geelsucht, en teghen die pijne en weedom des buyers. B

Dese bladeren ende bloemen met eedick inghenomen, sijn goet teghen die vallende sieckte. C

Dwater daer Conyza in ghesoden es, es goet den vrouwen die weedom in die moere hebben om daer inne in een sweetcuype te sittene. D

Die bladeren ghewreuen, sijn goet gheleyt op beten en steken van fenijnnigen ghedierten. Diesghelijck op wonden en coude ghezwillen. E

Dit cruyt met olie vermenght ende tlichaem daer mede bestreken doet die coude huyueringhen achter blijuen. F

Conyza waer dat sy gheleyt, ghestroyet oft onsteken wordt, veriaecht alle fenijnnighe ghedierten, ende doodet die vloyen. G

Van

Van Sterrecruyt. Cap. vviij.

¶ Tfatsoen.

Aster atticus. Sterrecruyt.

STerrecruyt heeft eenen bruynen hayrachtighen, houtachtigē steel, met lanckachtighe dicke hayrachtighe swertgruene bladeren. Op tsop van den steelen wassen dry oft vier schoone bloemen, vā fatsoene den Chamille bloemen ghelijck, die in dmiddel geel sijn ende rontsomme met purpur blauw bladerkens, ghelijck een sterreken beset ende gheciert sijn, die ten laesten in grys hayr veranderen ende wech vlieghen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Sterrecruyt wast op hueuelen en berghen aen hooghe dijcken, somtijts in die bosschen ende in sommighe beemden by den Rhijn stroom gheleghen.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Oghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx Ἀστὴρ ἀττικός καὶ Βουβώνιον. In Latijn Aster atticus, en Inguinalis: van Vergilius, Flos Amellus. In der Apotekē eest onbekēt. In Hoochduytsch Megerkraut, Bruchkraut, Scartenkraut eñ sternkraut. In Franchois Asper goutte menue.

¶ Natuere.

Sterrencruyt es vercoelende, den Roosen van natueren volnaer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sterrecruyt es seer goet van buyten op die maghe gheleyt, die verhit ende onstekē A
es, ende teghen die clappoozen en sweerende clieren in die eeghenisse gruen gestooten, ende daer op gheleyt.

Tes oock goet tot roodicheyt en hitte der ooghen, en teghen dat wtgaen van den B
achterderm.

Dat blauw van den bloemkens met water ghedroncken, helpt die kinderē die met C
die squinancie en vallende sieckte ghequelt sijn.

Men seyt oock dat dit cruyt dat ghezwel in die eeghenisse doet vergaen al eest dat- D
men dat maer daer by ghebonden draecht.

Van Nauelcruyt. Cap. vvv.

¶ Tgheslacht.

IN dit Capittel sullen wy beschrijuen dryerhande Nauelcruyt, twee by den ouders, ende nv ter tijt in sommighe landen seer wel bekent, ende een derde, alleen wat ghelijckenisse van bladeren met den iersten van den tween rechtuaerdighen hebbende, dat water Nauelcruyt ghenaemt es.

Tfat-

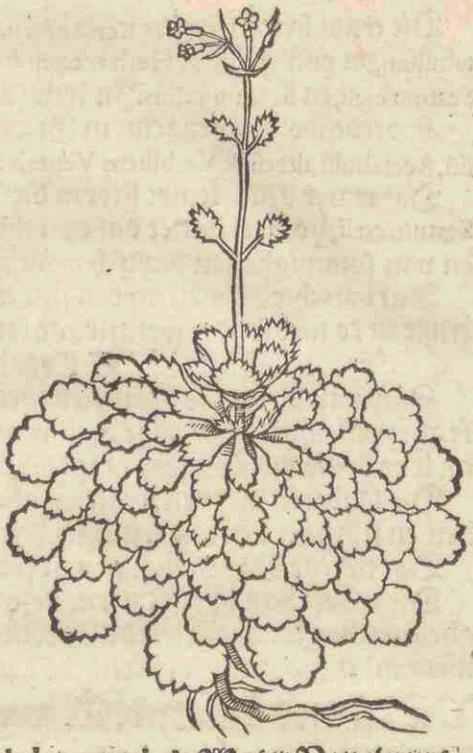
Van Nauelcruyt. Cap. vvv. vvvv.

¶ Tfatloen.

Cotyledon vera. Nauelcruyt.

Cotyledon altera. Tweede Nauelcruyt.

1 DIerste Nauelcruyt draecht ronde dicke bladeren, den Veyl bladeren wat gelijck, maer ronder, rontsomme wat gheschaert, die van bouen wat hol sijn en van onder den steel in dmiddel van tblat hebben. Synen steel es dun en hol, ontrēt een spanne hooch draghende veel cleyn lanckachtighe witte oft lijfveruwige bloēkens. Die wortel es wit en ront ghelijck een Olue.

Cotyledon aquatica. Water Nauelcruyt.

2 Tweede gheslacht heeft breede dicke rondachtighe bladeren, die rontsomme hueren steel, breet wtghebreyt wassen, gelijck aen den grootē donderbaer, tusschen die welcke dat steelken voortcoemt dz teeres, daer cleyne bloemkens op voortcomē.

3 Dwater Nauelcruyt heeft cleyne dunne ronde bladerkens, van bouē ooc wat, maer seer luttel hol, ghelijck een vlack scotelken, en van onder den steel in dmiddel vā tblat draghende, des anders Nauelcruyts bladeren wat ghelijck, maer veel minder, dunner en swertgruender. Die bloemkens sijn seer cleyn, van coluere-wit, en wassen beneden onder die bladeren. Sijn wortelkens sijn dun, veeselachtich, cruypende, en al om veel nieuwe bladerkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Nauelcruyden wassen (als Plinius schrijft) in steenachtighe plaetsen ende by der zee gheleghen, hier te lande en wasset niet van selfs, maer worden in der cruytlieffhebbers houen gheuonden. Dat water Nauelcruyt wast hier te lande ouerluedich, in nat te, vochtighe beemden, en neerten die tswinters oueruloeyen.

Tyt.

¶ Tijt.

Die bloemen van die oprechte Nauelcruyden hebbe ick oock in Braeckmaent gesien, maer dat water Nauelcruyt bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dit cruyt heet in Griecx Κοτυλεδών. In Latijn Cotyledō, en Vmbilicus Veneris, en Acetabulum, en van Plinio, Herba coxendicum. Iacobus de Manlijs in Luminari maiori, nuemet Scatum cœli, en Scatum cellus. In duytsch hebbent wy Nauelcruyt ghenaemt.

2 Tweede wordt ghenaemt in Griecx κυμβάλιον καὶ κοτυλεδών ἑτέρα. In Latijn Cymbaliū, Acetabulū alterū & Vmbilicus Veneris alter. In duytsch dz and oft tweede Nauelcruyt.

Dat water Nauelcruyt heet in die Apoteken Vmbilicus Veneris, en ooc hier te lande Scatum cœli, hoe wel dattet dat oprecht Nauelcruyt niet en es, als hier ghebleken es, en van sommighen in duytsch penninckcruyt.

¶ Natuere.

3 Dat oprechte Nauelcruyden sijn cout en vochtich van natueren, dat water Nauelcruyt en es niet sonder wermte, als synen smaeck wt wijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Tsap van dat ierste Nauelcruyt es seer goet en behulpich voor alle verhitheyt, hee A te ghezwillen, wilt vier, ende ooc voor die cack verssenen, daer op ghestreken, het vercoelt ooc die hitte vander maghen, daer op gheleyt.

Die bladeren met den wortelen gheten, lossen en breken den steen, en doē water ma B ken, en sijn goet den watersuchtighen.

2 Dat tweede Nauelcruyt es van crachten den grooten donderbaer ghelijck. C

3 Die cracht van dat Waternauelcruyt en es noch niet onderuonden, nochtans soo D ghebruycken die ongheleerde Apotekers dit daghelijcx voor dat oprecht Nauelcruyt, niet sonder groote en merckelijcke dwalinghen.

Vā Wondē cruyt. C. vvvj.

¶ Tfatsoen.

Crassula maior. Wonden cruyt.

1 WOnden cruyt heeft ronde vette broosche stelen die becleet sijn met dickachtighe vette bladeren die ronsomme wat ghekerft en vol saps sijn. Int sop van den stelē wassen veel schoone bruyn roode bloemen, van fatsoenē den bloemen van Sint Jans cruyt, in Griecx ghenaemt Aseyron ghelijck. Die wortel es wit en seer knooppachtich.

2,3 Van desen cruyden vintmen een ghe slacht dat witte bloemen heeft, en ooc een derde dat geele bloemen draecht, anders den voorschreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

2,3 Wonden cruyt wast gheerne in vochtige plaetsen ende daer lombre es, eñ het wordt veel op Sint Jans Baptisten auont, op scotelen oft telioren in leem gheplant ende in die landthuysen gehanghen, daert lange gruen en wassende blijft, eest dattet somtijts met water bespreyt wordt.

¶ Tijt.

Wondē cruyt bloeyet meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten Crassula maior. Van sommighen Fabaria, eñ

Faba

Van Voghentroost. Cap. xxvij. xxxvij.

Faba crassa. In Hoochduytsch Wundkraut Knabenkraut Fotzzwang, en Fotzwijn. In onser talen Wonden cruyt, ende smeerwortele.

¶ Natuere.

Wonden cruyt vercoelt tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wonden cruyt es van ghelijcke cracht en werckinghe als Donderbaert.

Van Voghentroost. Cap. xxvij.

¶ Tfatsoen.

Eufrasia. Ooghentroost.

1 Oghen troost es een cleyn neer schoon cruydeken, niet ouer een spāne hooch wassende mz veele steelkens en tacxkens, mz cleyn sweertgruene rontsomme ghekertelde bladerkens, dick beset. Sijn bloemkens sijn cleyn en wit inwendich met geel en purpur besprenght, die wortel es cleyn, dun, en veeselachtich.

2 Noch vintmen een ander cruyt dat oock Ooghentroost van sommighen gheheeten wordt, hoe wel nochtans dattet gheen recht Ooghentroost en es, ende dit wast eenē voet hooghe oft hoogher, en heeft ronde steelkēs met veel aenwassende syde tacxkens, daer aen wassen cleyn smalle lanckachtighe bladerkēs, meest altijt nederwaerts hanghēde. Sijn bloemen sijn root van coluere. Die wortel es cleyn ghelijck aen dat andere Ooghentroost. Ende dit hebben wy hier by willen schrijuen en verclaren om datmen dondersceet van beyden leeren kennē en mercken soude, eñ nz deen voor dandere trecken oft ghebruyckē zoude, want dat tweeste Ooghentroost, en heeft die cracht nz die dat oprecht Oogentroost heeft.

¶ Plaetse.

a Ooghentroost wast in dorre beempden, grassachtighe straten, en dorre weyden, daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

Ooghentroost begint te bloeyene in Ooghstmaent ende het bloeyet tot in Herfstmaent toe, en in sommighe vroeghe jaren wordet in Hoymaent met bloemen geuonden, ende als dit cruyt in sijn bloeme es, dan salment plucken en drooghen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn gheheeten Euphrasia, en van sommighen ὀφθαλμικὴ Ophthalmica, Ocularis, en van som andere εὐφροσύνη Euphrosyne. In Hoochduytsch heetet Augentroost. In Neerduytsch Ooghentroost. In Franchois Euphraise.

¶ Natuere.

Ooghentroost es werm en drooge van natueren tot byeans in den tweeden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Ooghentroost ghestooten en op die ooghen gheleyt, oft sap daer af met wijn wtgeperst in die ooghen ghedruypt, neempt wech ende gheneest die donckerheyt van den ooghen ende maeckt claer ghesichte. A

Eselue doet oock tpoeder van drie deelen Ooghentroost ghedroocht eñ een deel foelien tsamen ghepoedert een leepel vol tsmorghens al drooghe oft met suycker, oft met witten wijn inghenomen. Ende in dijer manieren ghebruyckt zoo stercket ooc die me- B

morie seer, ende doet sterckelijck onthouwen.

Ooghentroost in wijn gheseoden, en ghedroncken, es ooc goet tegen die geelsucht.

2 Dat ander Ooghentroost en es nergens toe nut oft bequaem, ende en wordt in die medecijne niet ghebruyckt.

Van root Steenbreeck. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Filipendula. Root Steenbreeck.

Roode Steenbreeck heeft langhe veederachtige wtghespreyde bladeren, van veele rontsomme ghekerfte bladerkens, aen een lanck steelkē wassende tsamē vergaert, van fatsoene den bladerē van Ganserick oft van Pimpinelle nz seer onghelijck, maer veel langhere. Synen steel es ront twee oft drye voeten lanck, die op dopperste voortbringht schoon witte bloemen veel by een, elck bloemken in sesse bladeren, ghelijck een cleyn sterreken verdeylt. Sijn saet es cleyn ende wast veele by een tsamen gelijck een cleyn knoopken in een ghedronghen. Sijn wortelen zijn dun en swert, en hebben aenhanghende ronde knoopachtighe bollekens ghelijck aen die Pioene wijfken wortelen, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Roode Steenbreeck wast in Duytschlādt op hooghe steenachtighe gheberchten ende in rouwe plaetsen. Hier te lande wordt hy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in Meye eñ in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn van sommigen gheheeten Saxiphraga rubea. In der Apoteken zo heetet Filipendula oft Philipēdula. In Hooch duytsch Rot Steinbrech Wilde Garben. In onser talen Roode Steenbreeck. In Franchois Filipende oft Filipendule.

¶ Natuere.

Filipendula es werm en drooch van natuere, maer niet tot in den derden graet, en tsamen treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel in wijn gheseoden ende ghedroncken, es goet tegen die droppelpisse, ende A
tot alderhande ghebreken van der blasen, zy doet dwater maken ende die vrine lossen
ende breeckt den steen.

Dese wortele es ooc goet (gelijck Mattheus Syluaticus en Simon Genuensis schrijuen) B
teghen die pijne en weedom wt verkiltheyt comende, winden en opblasinghen der
maghen, met Fenkel saet ghepoedert en met wijn inghenomen.

Ende teghen die vallende sieckte, alsmen tpoeder van den wortelen in die spijse C
veele ghebruyckt.

Van Gheytenbaert. Cap. xxix.

¶ Gheslacht oft onderscheet.

Gheytenbaert es tweederhande van gheslachte: Deene es dat groot Gheytenbaert datmen Reynette nuempt: Dander dat cleyn Gheytenbaert, dat valsche Rhabarbare gheheeten wordt.

Tfat-

Tkatsoen.

Barba capri. Reynette.

Pigamum. Valsche Rha barbare.

Hypecoum forte.

1 DAt groot Gheytenbaert oft Reynette heeft groote lange breede bladeren, den bladerē van Agrimonie gelijckende, maer lāgher en meerder, die rouw hart en ghefronckelt zijn, en veel vouwkens hebben ghelijck die bladeren van den ionghen bercken loone. Synen steel es hol, viercātich, bruynroot somtijts een mans lenghde hooch, draghende int opperste veel schoone witte suet rieckende bloemen, veel by een ghedronghen, ghelijck aen dat root Steenbreeck, naer den welcken cleyne cromme sadekens iij oft iiij tsamen in een, ghelijck een Werteken ghedrongē wassen. Sijn wortel es lanck, van buyten swert, van binnen leuerveruwich bruynroot, sterck van rueke, van smake tsamen treckende ghelijck die eckelen.

2 Dat cleyn Geytenbaert oft valsche Rhabarbare, heeft seer ghesneden en in veele andere cleyne bladerkens, verdeylde

bladeren, die rontsomme gheſcaert zijn. Synen ſteel es ghehoeckt, bruynroot van coluere, ontrent onderhaluen voet oft twee voeten lanck, daer op waſſen veel cleyne witte hayrachtighe bloemkens, tſamen eenen ſneewitten baert ghelijckende, naer die welcke cleyne ſmalle tacxkens ghelijck cleyne hauwkens vier oft vijf by een ſtaende volghen. Die wortel es ſwert en houtachtich.

3 Der valſcher Rhabarbare wordt oock een cruyt van bladeren volnaer ſeer ghelijck ghevonden, dat van ſtercken onlieffelijcken rueck, van coluere, ende eens deels van bladeren der ruyten oock wat ghelijck es. Ende dit cruyt heeft drye oft vier dunne ſteelkens ontrent een ſpanne hooch waſſende, ende daer aen wtghеſpreyde bladerkens, in veele andere cleyne verdeylt, ſchier ghelijckende den bladeren van die valſche Rhabarbare, maer veel mindere. Die bloemen waſſen bouen aen die ſteelkens, ende en ſijn anders niet, dan veele dunne geelachtighe hayrkens, nederwaerts ghelijck een baerdeken hanghende. Daer naer comen cleyne hauwkens voort, twee oft drye by een, daer dat ſaet in leyt. Die wortel es lanck cruyppende, ende hier ende daer nieuwe tacxkens wtworpende.

¶ Plaetſe.

1.2 Beyde die ierſte cruyden waſſen hier te lande in vochtige beempden, tuſſchen doornen en haghen, en aen canten vanden grachten, en waterloopen.

3 Dat derde waſt op die velden, in ſoute landen by der zee gheleghen, ende wordt tot veel plaetſen van Zeelandt ghevonden.

¶ Tijt.

Deſe cruyden bloeyen meeſt in Hoymaent, ſomtijts oock noch in Ooghſtmaent.

¶ Naem.

1 Tgroot Gheytenbaert heet hedē daechs in Latijn Barba capri, en Regina prati, vlmaria. In Duytſch Reynette, en grooten Gheytenbaert. In Franchois Barbe de cheure.

2 Dat andere heet in die Apoteken Pigamum, en wordt daer doer van den ongheleerden Apotekers niet ſonder groote dwalinghe voor wilde Ruyte ghebruyckt. Die vrouwen hier te lande houwent voor Rhabarbare ende daerom hebben wy tſelue valſche Rhabarbare gheheeten.

Sommighe gheleerden houdent voor een θαλίκτρον Thalietrum maer huer liedermeyninghe en dunckt ons der waerheyt niet ghelijck, want wy houden daer voor dat Fijecruyt, daer af int lxxvij Capittel hier naer gheſchreuen es.

3 Dat derde ſchijnt wel te weſene dat ὑπέκκοον Hypecoum daer Dioſcorides af ſchrijft, dat oock ὑπόφιον Hypopheum ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

1 Die Reynette es ſonder twijfel ſeer verdrooghende, ende van natueren tſamen treckende, ende daer duer ſtoppende, ghelijck zynen ſmaeck claerlijck bewijſt.

2 Dat valſch Rhabarbare es oock drooghende, maer niet tſamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van Reynette gheſoden oft ghepoedert ende inghenomen, zijn goet teghen den loop des buyex, en teghen alderhande bloetganck. A

Die bloemen met witten wijn ghеſoden ende ghedroncken, ghenеſen die vierde daechſe cortſe. B

Valſche Rhabarbare als ſommighe gheleerde ſchrijuen es goet tſeghen die valende ſiecкte gheroken, ende voor die nueſe ghehouwen doet die terſtont vergaen. C

Eenighe ſegghen oock dat die bladeren daer af, ende dijſghelijex oock die wortelen, camerganck maken ende den buyck loſſen, in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt. D

3 Es dat derde een Hypecoum zoo eeſt cout tot in den derden graedt, ende van crachten ende werckinghe den Huel ghelijck, als Dioſcorides ende Galenus ſchrijuen. E

Van

¶ Tfatsoen. Scrophularia, Helmcruyt.

1 HElmcruyt heeft viercantighe bruyne hole stelen en daer aen wassende breetachtighe rontsomme ghekerfde bladeren, den bladeren van Netelen seer ghelijck, maer effender ende niet stekēde oft brandende. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, en zijn cleyn bruyn peerschachtich, hol, gelijck een cleyn helmken oft hol slecken huysen. Tsaet es cleyn en wast in scerpe ronde bollekēs. Die wortel es wit en heeft veel knobbelen en knoopen, ghelijck dat Wonden cruyt daer int xxvij. Cap. af gheschreuen es.

2 Noch vindtmen een Helmcruyt dat den voorschreuen vā stelen, bladeren, bloemen, en bollekens ghelijck es, maer niet van wortelen, want zijn wortelen en zijn niet knobbelachtich, maer alleen saselachtich, ende anders gheen onderscheet en es tusschen dit en dat ierste en oprecht Helmcruyt, want zijn stelen zijn oock viercantich, zijn bladeren den Netelē bladeren ghelijck, en rontsomme ghescaert, die bloemen gelijck een open helmken, &c. Alzoo dat dewils dit voor dat andere getrocken wordt, van den ghenen die dat onderscheet van beyden aen die wortele niet en mercken.

3 Dock esser noch een derde Helmcruyt dat met den anderen tween gheen gelijckenisse en heeft, dan alleen in die bloemen ende saet, die den anderen Helmcruyden bloemen seer ghelijck zijn, ende daer om mede by den Helmcruyden hier vermaent wordt. Dit Helmcruyt heeft rechte ronde stelen, en bladeren der Rakette (dat een gheslacht van wildē Mostaert es) seer ghelijck, maer wat minder, ende van coluere bruynder. Die bloemen zijn den anderē Helmcruyden bloemen ghelijck, alleen wat minder van coluere persch met witte stipkens bespraypt. Die wortel es veeselachtich ghelijck die wortele van den tweeden Helmcruyde, ende blijft duerende, jaerlijck van nieuws wtspruytende, ghelijck oock die twee andere Helmcruyden wortelen.

¶ Plaetse.

Die tweede ierste Helmcruyden wassen hier te lande ouervloedich, aen die canten van den velden, onder die haghen, aen die grachten ende by die waterloopē. Dat derde wordt alleen in die houen gheplant.

¶ Tyt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dit cruyt wordt gheheeten in die Apoteken ende van den cruytliefhebbers Scrophularia, ende Scrophularia maior, van sommighen Castrangula, Ficaria, Millemorbia, en Ferraria. In Hoochduytsch Braunwurtz, Sauwurtz, vnd grosz Feigwartzen kraut. In onse Nederlandtsche tale groot Speercruyt. In Franchois Scrophularie. Ende wordt van sommighen ghehouden voort dat cruyt gheheeten in Griecx γαλεόψις, γαλεόβδολον. In Latijn Galeopsis ende Vrtica labeo.

2 Dat tweede en heeft ghenen sonderlinghen naem in Latijn oft in der Apoteken. In Duytsch wordet Beeckscuym en Sinte Anthuenis cruyt ghenaempt.

3 Dat derde es onbekent en sonder naem, maer het mach wel voor een gheslacht van Helmcruyt gherekent worden, om dat zijn bloeme eenen openen helmken gelijck es.

¶ Natuere.

Helmcruyt es werm en drooch van natueren tot in den derden graet ende subtijl van substantien.

Van Oyenaersbeck. Cap. xxxj.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren, stelen, saet, wortelen, en sap van dz oprecht Helmeruyt verteert ende doen verdwijnen alderleye gheswel, en herde clieren, alsmense met eedick mēghelt, ende daer twee daghen lauwachtich op gheleyt. A

Die bladeren ghestooten, zijn goet gheleyt op veruuylde en voorts eetende swerinGhen ende tot den kancker met sout ghemenght en daer op gheleyt. B

Esap van desen cruyde verdrijft die roose in daensicht alsmē dz daer mede wascht. C Die wortel inghenomen verdroocht ende gheneest die speenen: Dijsgelijck doet zy ooc ghestooten, en van buyten daer op geleyt. Esaet es goet ghedroncken tegē die wormē.

2 Dat tweede es oock seer goet teghen alle vervuylde ende voorts eetende sweringen D Inder seluer manieren ghelijck dat ierste ghebruyckt.

3 Dat derde es niet alleen van name, maer oock van crachten onbekent.

Van Oyenaersbeck. Cap. xxxj.

¶ Ghelacht en onderscheet.

EN vindt hier te lande sesterleye cruyden, zijn langhe scerpe saden gelijck Oyenaersbecken draghende, die daer om onder eenen naem ende ghelacht van Oyenaersbeck begrepen worden, waer af die twee ierste van Dioscorides en andere ouders beschreuen zijn, ende die vier andere van den gheleerden dees tijts.

¶ Tfatsoen.

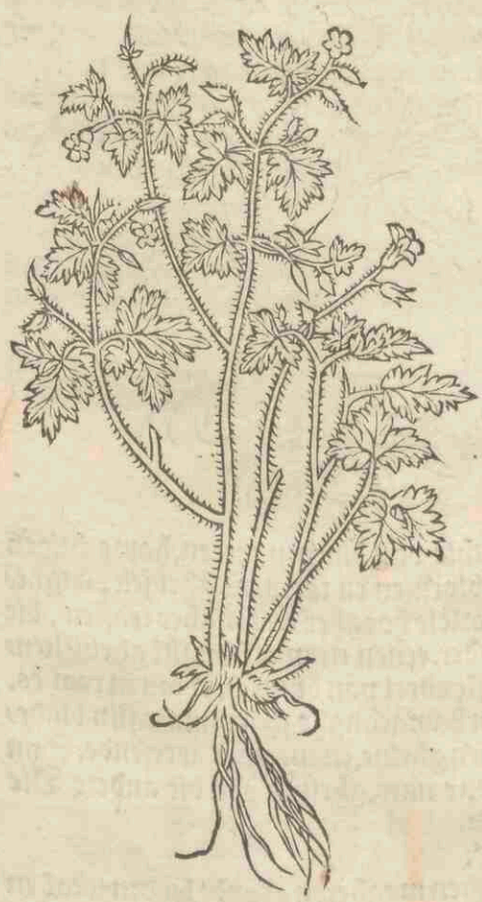
Geranium primum. Oyenaersbeck. Geranium alterum. Duyuen voet.

1 DAt ierste Oyenaersbeck, heeft teere roodachtighe en hayrachtighe steelkēs, met cleynen seer gheclouen en ghekerfde bladeren, die eer die stelen voortcomē op der aerden ghesprayet ligghen. Sijn bloemkens zijn schoō, bresilie root, ende die vergaen

gaen in cleyne ronde bollekens met langhe beeykens ghelijck als naelden den Oyenaers, oft Cranenbecken ghelijck, drye oft vier neuen den anderen staende, ende daer inne leet dat saet. Die wortel es ront, wit, vinghers lanck, van smaecke suet ende den Raponcelen ghelijck.

2 Dat tweede, dat Duyuenvoet ghenaempt wordt, heeft oock teere, dunne hayrachtighe bruyn steelkens, maer zijn bladeren zijn den bladerē van den allercleynste Maluwen ghelijck, en rontsomme ghekerft. Sijn bloemkēs zijn cleyn en persachtich, die worden oock cleyn hoofdekens met beeykens, maer niet zo groot oft lanck als dierste.

Sideritis tertia, aut
Geranium Robertianum.
Robrechts cruyt.

Geranium gruinale.
Craenhals.

3 DAt derde gheslacht, heeft oock hayrachtighe stelē gelijck die ander, maer zy zijn heel root, met veel ledekens, ende knoopkens. Sijn bladeren zijn seer ghesneden den Keruel oft Coriander bladeren ghelijck, maer rooder ende van ruecke onlieffelijcker. Die bloemkens zijn oock root, ende brenghen voort cleyn bollekens ghelijck hoofdekens met scerpe beeykens. Die wortel es gruenachtich.

4 Craenhals, dat vierde gheslacht, es den voorschreuen van hayrachtighe steelkens, roode bloemkens en scerpe beerkens seer gelijck, maer die bladerē zijn dieper en meer ghesneden, ende die bloemen zijn wat meerder.

Geranium hæmatodes,
Bloetwortele.

Geranium batrachiodes.
Blauw Booterbloemen.

5 BLoet wortele, es den vierden gheslachte van dunnen, teeren, hayrachtigen stelen: diepe ghekerfte bladerkens, bloemen en taeyrkens ghelijck, wtghenomen dat die stelen van Bloetwortele hooghер en langher wassen, die bladeren grooter, die bloemen meerder, eenen cleynen Rooskē ghelijckende, ende die wortel lanck, ende meestendeel van binnē heel bruyn root es.

6 Dat seste heeft oock langhe rootachtighe en hayrachtighe stelen, maer sijn bladeren zijn groot, den bladeren van Booterbloemen ghelijc, en meerder weesende. Sijn bloemen zijn blauw ende dijen volghen beeyrkens naer, ghelijck aen die andere. Die wortel es lanck ende dick met veel veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in santachtighen magheren grondt by den wegē en de aen die canten vanden coren velden, dat Robrechtscruyt oock by oude mueren eñ op oude daecken. Die twee laesten, worden hier te lande meest in die houen ghevonden, daer zy gheplant worden.

¶ Tyt.

Sy bloeyen meest in Meye, ende in Braeckmaēt, ende som in Aprill, sonderlinge dat ierste Oyenaersbeck.

¶ Naem.

Alle ses dese cruyden worden met eenen naem in Griecx γεράνιον, dat es in Latijn Geranium, Gruina oft Gruinalis, ghenaempt.

1 Dat ierste gheslacht heet in die Apotekē Rostrum ciconiæ, Acus pastoris, en Acus muscata, Geranium supinum. In Hoochduytsch Storckenschnabel. In onser talen Oyenaersbeck oft Cranenbeck.

2 Dat tweede wordt gheeten Geranium alterum, Geranium columbinum, en Pes columbæ. In Hoochduytsch Daubenfusz. In Neerduytsch Duyuen voet.

Dat

3 Dat derde gheslacht van desen cruyden es by den ouders een geslacht van Sideritis, ende wordt van Dioscorides geheeten Sideritis tertia, ende oock Sideritis heraclea, nv ter tijt heetet Ruberta, Herba Roberti en Robertiana, oft Geranium Robertianũ. In Hooch-duytsch Ruprecht kraut, Scharten kraut ende van sommighen klein Scholwurtz, hier te lande Robrechts cruyt.

4 Tvierde heet Gruinalis eñ Geraniũ Gruinale. In Duytsch, Kranichals, eñ Craẽhals.

5 Tvijfde wordt ghenaempt Blutwurtz ende bloet wortele ende daer naer Geranium Hæmatodes.

6 Tseste wordt geheeten Gratia Dei, Gods gnad, hier te lande Gods ghenade ende blauw Booterbloemen, ende daer naer nv, Geranium batrachiodes.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren meest al verdrooghende, som oock suyuerende eñ heylende, maer seer luttel worden zy ghebruyckt.

¶ Cracht en Werkinghe.

1 Die wortel van dat ierste Dyeuaersbeck met wijn in ghenomen, verdrijft ende ge- A
neest dat opblasen en die winden vander moeder, ende lost die vrine, en es goet den
ghenen die met den steen ghequelt zijn.

2 Dat tweede (naer dat die oude meesters schrijuen) en es in der medecijnen niet oir- B
boorlijck, nochtans zoo worddet heden daechs ghepresen tot alderhande wonden en-
de sweeringhen daer op gheleyt.

3 Robrechs cruyt stelpt dat bloeyen van den verschen wonden, ghestooten ende daer C
op gheleyt, als Dioscorides schrijft.

Tselue cruyt, ghelijck nv ter tijt bevonden es, es seer goet voor die sweeringen van D
den borsten ende scamelijcke leden, sonderlinghe vander manlijcheyt, ghestooten en-
de daer op gheleyt oft het sap daer inne ghedaen.

Dwater daer Robrechts cruyt in ghesoden es, gheneest die vuyle sweerende ende E
stinckende monden, als sy daer mede ghespoelt worden.

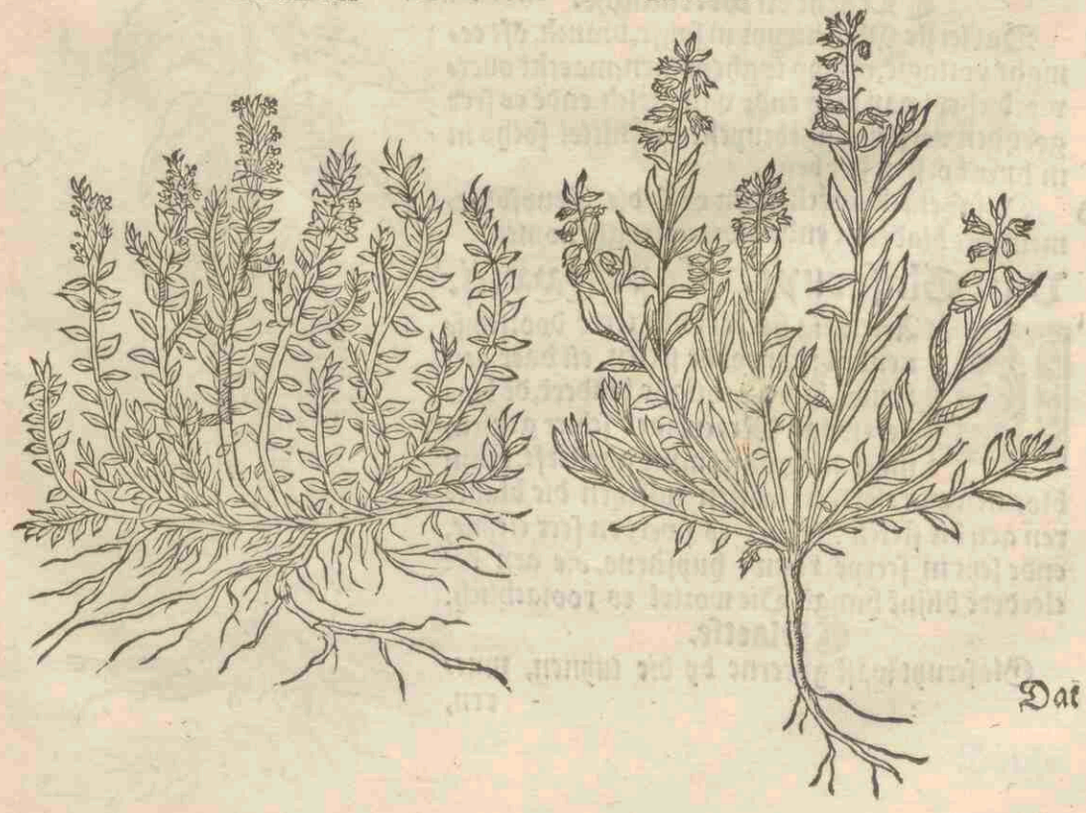
Die andere drye en hebben gheen sonderlinghe ghebruyck. F

Van Melckcruyt. Cap. xxxij.

¶ Tgheslacht.

MElckcruyt daer wy hier af schrijuẽ, es tweederleye, mz naeme ende fatsoene verscheyden. Dat ierste wordt geheeten Melckcruyt: Dat tweede Cruysbloẽkens.

Glaux, Melckcruyt. ¶ Tfatsoen, Polygala, Cruysbloemkens.

Dat

Van Melckcruyt. Cap. xxxvij.

1 TAt ierste Melckcruyt heeft cleyn teere steelkens eenen halven voet hooghe, veele van eender wortelen voortcomende, daer aen cleyn lanckachtighe bladerkens wassen ghelijck den cleynen ende besonderen bladerkēs van den Linsen, ende sijn van benedē witter dan van bouen. Die bloemkens comen tusschen die bladerē voort, vā tfatsoene den Vilieren bloēkens ghelijck, maer veel mindere, purpurachtich root van coluere. Die wortel es dun saselachtich ende voortcruyppende.

2 Dat ander datmen Cruysbloemkens noempt, es een cleyn cruydeken, met dunne, taye houtachtige steelkens, ontrent een palme lanck, op der aerdē cruyppēde, met smalle cleyn bladerkens, ghelijck den Linsen oft cleyne Hysope bladerkens becleet, ende aē die selue dunne steelkēs wassen cleyn bloemkēs veel by een, vā grootte en fatsoene dē Gryseecoms bloemen niet seer ongelijc, vā veruwe som bruynpersch, som hemelblauw, en som sneewit, sonder eenighen rueck eñ als die afgevallen zijn zoo wassen daer bree de teskens, ghelijck aen Teskens cruyt, maer mindere, ouer beyde zyden mz cleyn bladerkens, ghelijck vlueghelkens bedeckt. Die wortel es dun en houtachtich.

¶ Plaetse.

Dat ierste Melckcruyt wast in soute neer waterachtighe plaetsen by die Zee geleghen, ende in Zeelandt worddet al om veel ghevonden. Die Cruysbloemkēs wassen op dorre heyden, en ontrent den weghen.

¶ Tyt.

Melckcruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. Cruysbloemkēs bloeyen in Meye, ontrent den Cruysdaghen, ende daer omme worden zy Cruysbloemkens ghe-heeten, als Hieronymus Bock schrijft.

¶ Naem.

1 Dierste wordt in Griecx γλαυξ καὶ γάλαξ ἢ γλᾶξ ende in Latijn Glaux en Galax gheeten, dat in Duytsche Milchkraut en Melckcruyt te segghen es.

2 Dat tweede heet πολύγαλον Polygala, dat es veel Melckscruyt, met welcken naem dattet niet bekent en es, want in duytsch worddet Cruysbloeme ghe-heeten.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm en vochtich, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

A Dat ierste Melckcruyt in spijse, dranck, oft eenighe pottagie, oft sop inghenomen, maeckt ouervloedicheyt van soch ende van melck, ende es seer goet den voesters ghebruyckt die luttel sochs in in huer borsten hebben.

B Dijsghelijck werck doen ock die Cruysbloemen, met bladeren ende bloemen inghenomen.

Van Glascruyt. Cap. xxxviij.

DArietaria heeft ronde teere doorschijnende bruynroode stelen, eñ daer aen rouwe breedtachtighe bladerē, dē bladeren van Mercuriael schier gelijck, maer niet rontsomme ghekerft. Sijn bloemen zijn cleyn en wassen tusschen die bladeren aen die stelen. Tsaet es swert en seer cleyne, ende leyt in scerpe rouwe huyskens die aen die cleederē blijuē hangē. Die wortel es rootachtich.

¶ Plaetse.

Glascruyt wast gheerne by die tuynen, mueren,

¶ Tfatsoen.

Helxine seu Parietaria. Glascruyt.

ren, en aen die weghen. ¶ Tijt.

Bloeyet meeſt in Hoymaent. ¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieck ἑλξίνη καὶ περδίκιον. In Latijn Muralium, Perdiciũ en Vrceolaris, ende van ſommighen Parietaria, Muralis en perdicalis. In der Apoteken Paritaria. In Hoochduytſch Tag vnd nacht, Sant Peters kraut. Maur kraut. Hier te lande Paritarie en Glaſcruyt. In Franchois Parietaire. ¶ Natuere.

Paritarie es wat cout en vochtich vã natueren, der middel ende matighe natuere ſeer gheluck. ¶ Cracht en Werckinghe.

Glaſcruyt es goet teghen dwilt vier, verbrantheyt ende alle hittige ſweeringen en- A
de ghezwillen, gheſtooten ende daer op gheleyt.

Een ſalue van tſap van deſe cruyde met Ceruiſſe ghemaeckt, es ſeer goet tegẽ alle B
heete voorts eetende ſweringhen, eñ heete brandige puyſten en dyſgelijcken ſweeren.

Tſelue ſap met Bocken ruet ghemenghelt, es goet teghen die pijne van fledereyn, C
ſonderlinghe in die voeten daer op gheſtreken.

Dit ſelue ſap mz olie van Rooſen gemenghelt, verſuet die pijne eñ weedõ der oorẽ, D
daer in gedruypt. Parietarie geſoden eñ ghedroncken, es goet tegen den ouden hoeſt, graueel, rijſſende ſteen, en teghen die droppelpiſſe eñ verſtoptheyt vander vrinen, ende es tegẽ die ſelue gebrecken vander blaſen, nz alleen goet van binnẽ ingenomẽ, maer ooc in water gheſoden, es goet en ſeer behulpich van buyten, werm op die blaſe gheleyt.

Van Muer. Cap. xxxiij.

¶ Tghellacht.

HOe wel dz Dioſcorides en Plinius maer van een geſlacht van deſen cruyden geſchreuẽ hebbẽ, zo wordẽ nochtãs hier te lande al om geuondẽ veelderleye cruydẽ die onder dẽ naẽ Alſine eñ Muer begrepẽ mogẽ wordẽ ſonder noch tghene dz in die ſoute landẽ geuondẽ wordt, van alle dẽ welcken dz ierſte dat oprecht Alſine es, van Dioſcorides eñ die ouders beſchreuen.

Alſine maior. Groot Muer. ¶ Tkatloen. Alſines ſecundum genus.

Dierſte

1 Derste gheslacht dwelck wel groote muer ghenaemt mach worden heeft veele dunne ronde gheknoopte recht op wassende stelen. Die bladeren wassen aen die ledekens en knoopkens van den stelen, altijt twee teghen een, ende zijn grootachtich, somtijts by naer twee vingeren breet, vã fatsoene den bladeren van Parietarie niet seer onghelijck, maer langher eñ min hayrachtich. Tusschen die bladeren aen dopperste van den stelen comẽ cleyn corte steelkens voort, met cleyn knopkens, dat cleyn witte ghesnedẽ bloemen wordẽ, naer den welcken lanckachtighe ronde huyskens wassen daer in dz het saet leyt. Dit heel cruyt en es van wesen en fatsoene den Glascruyt niet seer onghelijck want zijn stelen

Alsines tertium genus.

Alsines quartum genus.

Alsines quintum genus.

zijn oock claer ende ontrent den knooppen rootachtich, ende die bladerẽ schier van eender groote: alzo dat Dioscorides schrijft, dat desen Muer soude Glascruyt wesen, tẽ waere dz hy neerder en min hayrachtich waere en läger bladerẽ hadde.

Dat tweede, es den voorschreuẽ grootẽ Muer 2
ghelijck, maer mindere ende niet recht op wassende, maer langer der aerden cruypende en vlidderende. Sijn bladerkens zijn veel mindere, en wassen oock twee teghen een wt een ledekẽ. Die bloembens, hauwkens, en saet, zijn ghelijck aen den grooten Muer. Die wortel es veele dunne hayrachtighe saselinghen.

Dat derde dwelck dat cleynste es, es den twee- 3
den niet seer ongelijck, maer in alder manieren veel mindere alzoo cleyn wesende dat zijn steelkens ghelijck draykens zijn ende zijn bladerkẽs ghelijck cleyne Thymus bladeren, anders den

voor-

voorschreuen sonderlinghe den tweesten ghelijck.

4 Tvierde gheslacht dat Hoenderbeet ghenaemt wordt, heeft veele ronde hayrachtighe stelen. Sijn bladeren zijn rontachtich rouw ende hayrachtich, ende om die canten wat ghesneden, anders den bladeren van Muer niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn blauw oft purpurbruyn, ende daer wt comen cleyne besloten knopkens, daer in dat saet leyt.

5 Tvijfste gheslacht es den voorghescreuen van hayrachtighe stelen ghelijck, maer zijn bladeren zijn langher, smalder ende rontsomme ghekerft. Die bloemkens zijn licht blauw, Tsaet comt voort in breede hauwkens ghelijck aen Eerenprijs.

6 Van desen Mueren wordt noch een andere gheslacht ghevonden, alleen in soute gronden wassende, dat van gheknoopte stelen, en bladeren, den anderen Muerē sonderlinghe den tweeden ghelijck es, maer zijn stelen zijn dicker, corter, ende die knoopen staen naerder by een. Die bladeren zijn dicker, en die hauwkēs en zijn niet lanckworpich, maer platachtich, rōt eñ wat cantich, gelijck een groote erwte, voortbringhende bruyn saet drye oft vier in een hauwken, elck schier alsoo groot als een cleyn vitse.

¶ Plaetse.

Groote Muer wast in donckere en vochachtighe plaetsen in die haghen en heggen tusschen andere cruyden, ende in ghelijcken plaetsen wassen ook die laeste andere, maer dat seste en wast niet dan in soute gronden by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in dmiddel van den zoomer.

¶ Naem.

1 Muer, en sonderlinghe die groote Muer wordt in Grieck ἀλσίνη ende in Latijn geheeten Alsine, ende van sommighen dees tijts Hippia maior. In die Apoteken es zy onkebent.

2,3 Dat tweede en derde heet in die Apoteken Morsus gallinæ en ook Hippia minor. In Hoochduytsch Voghelkraut, en Hunderbisz. In Neerduytsch Voghelcruyt Hoenderbeet ende cleynen Muer. In Franchois Morsgeline.

4 Tvierde wordt ook van sommighen ghenaemt Morsus gallinæ. In Hoochduytsch Hunerbisz. In onse tale Hoenderbeet. In Franchois Morsgeline.

5 Tvijfste in Hoochduytsch Hunerserb. In Neerduytsch Hoender erue. In Franchois Morsgeline bastarde.

6 Dat in die soute grondē wast, hebben wy Alsine Marina, dat es zee Muer genaemt.

¶ Natuere.

Muer es cout en vochtich, van natueren den Glascruyt seer ghelijck, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Groote Muer es seer goet teghen die verhitheyt der ooghen ende alle hittighe swee A
ringhen, der selver ghestooten en daer op gheleyt, oft het sap van den selven daer op ghestreken.

Tselue cruyt in der selver manieren ghebruyckt, es ook seer goet gheleyt op alder- B
hande heete quade sweeringhen, ende sonderlinghen van scamelijcken leden.

Tsap es ook goet in die oren ghedruypt, teghen die pijne en weedom der oren. C

2,3 Cleyne Muer, ende sonderlinghe die middel Muer, es een seer goet cruyt tseghen D
hittighe scorftheyt van den handen, alsment met wat souts in water ziedt ende die handen daer inne diewils bayet.

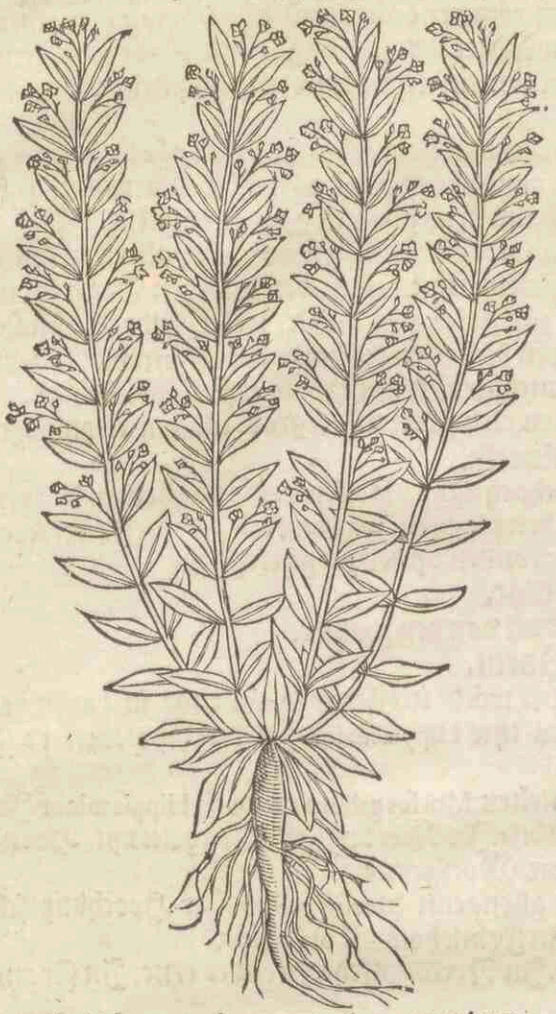
6 Die Zee Muer en wordt niet ghebruyckt. E

Van Muysooren. Cap. xxxv.

MVysooren heeft, als Dioscorides schrijft, vele dunne steelkens die beneden wat rootachtich zijn, daer aen wassen, altijt twee tseghens een, cleyne bruynachtighe ende lanckachtighe bladerkens, die voor scerpachtich zijn, ende den oorkens van den Muysen schier ghelijck. Tusschen die bladeren

¶ Tfatsoen.

Auricula muris. Muysoore. Auricula muris quibusdam. Ghemeyne Muysoore.

comen cleyne steelkens voort, daer die bloemkēs op groeijen, die blauw zijn gelijck die bloemē van Guychelheyl. Die wortel es vinghers dick.

2 Noch vindtmen een andere cruyt dz van sommighē voor Muysoore gehouden wordt, dwelck es eē neer meest lanck die aerde cruypende cruyt, al om met dun en teer hayrkēs becleet, anders den middelen Muer van fatsoene seer ghelijc, want het heeft veel hayrachtighe stelen van eender wortel voortcomende, die beneden rootachtich oft bruynroot zijn. Sijn bladerkens zijn lanck, rauw, hayrachtich, den oren van muysen seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit. Die hauwkens zijn lanck ghelijck aen het Voghelcruyt. Die wortel heeft veel veeselinghen.

3 Bouen dese esser noch een ander Muysoore die niet en es cruypende, maer recht op staende, tusschen andere cruyden wassende, van stelen en bladeren der andere ghelijck, maer meerder en van coluere wit, met dun hayrachtich wolleken becleet, vet int aentasten, ghelijck oft zy met huenich bedauwt waere, lymende aen die vinghers. Die bloemen wassen wt knoppekens ghelijck aen die tweede. Die hauwkens daer tsaet in coempt zijn den bollekens van Jenette bloemen schier ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Muysooren wassen als die gheleerde Matthiolus schrijft in die beemden ende woorden in Italien veel gheuonden.

2.3 Die ander twee gheslachten wassen hier te lande, onder die haghen, aen die canten van den velden ende by den straten, ghelijck die Voghelcruyden.

¶ Tijt.

Muysooren bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Muysoore wordt gheheeten in Grieck μυὸς ὠτα. In Latijn Auricula muris, dat es In Hooch-

Hoochduytsch Meuszorlin. In Franchois Oreille de souris.

2.3 Die andere twee worden van sommighen gheheuwē voor Muysooren, maer schijnen meer te wesene gheslachten van Alsine dat es van Muer oft Vogelcruyt.

¶ Natuere.

Muysoore es sonder eenighe hitte verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Muysoore ghestooten es goet op die wtghebroken apostematien ende sweringhen A die in die hoecken van den ooghen comen gheleyt.

Van dese cruyde vindtmen ock van den ouden Egyptiens gheschreuen, dat die, B ingaende die Ooghstmaent, tsmorghens eer hy ghesproken hadde, met dit cruyt bestreken waere, dat hy dat jaer gheen leepe oft lekende ooghen hebben en soude.

Van Guychelheyl. Cap. vvvvj.

¶ Tgheslacht.

GVychelheyl es tweederhande, deene heeft roode bloemkens en es mannekē gheheeten, dander heeft blauw bloemkens en wordt Guychelheyl wijfken ghenaempt, ende anders gheene onderscheet en es tusschen huer beyden.

¶ Tfatsoen.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis fœmina.
Guychelheyl wijfken.

BEyde die Guychelheylen hebben cleyne teere viercantige steelkēs met veel ledekens, op der aerden wtghespreyt. Huer bladerkens zijn cleyn gelijc die bladerkēs vā middel Muer, maer rōder, en zijn van bouē gruē en van onder met cleyn swerte stipkēs besprayet. Die bloemen zijn root van dz manneken, ende schoon hemelblauw van dat wijfken. Naer dz die bloemē gheresen zijn, zoo wassen daer cleyne ronde knoopkens, ende daer in leyt cleyn sadeken.

¶ Plaetse.

Guychelheyl wast aen die canten van den coren velden, in die Moeshouen, ende by den weghen.

Van Guychelheyl. Cap. xxxvj.

¶ Tijt.

Tbloeyet alle den zoomer duer, maer meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

In Griecx ende in Latijn zoo wordt dit cruyt gheheeten Ἀναγαλλὶς Anagallis, ende als Plinius schrijft van sommighen Corchorus. In Hoochduytsch Gauchheyl, dat es in onser talen Guychelheyl. In Franchois Mouron.

¶ Natuere.

Guychelheyl es werm en drooch van natueren sonder eenighe scerpheyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Guychelheyl in wijn gesoden ende ghedroncken, es goet teghen die beeten van fenijnnighen ghedierten, ende teghen die verstopheyt van der leuerē, ende weedom van der nieren. A

Tsap van Guychelheyl in die nuese ghedaen, treckt taye fluymachtighe vochtigheden wt den hoofde ende opent die nues gaten, ende in dijer manieren ghebruyckt, es zy ock goet tegen den tantsweer, alsment in die nuese doet van der zyden, daer die pijne niet en es. B

Guychelheyl es seer goet gheleyt op onsuyuere voorts etende vlceratien, en hy suyuert ende gheneest die, hy treckt ock die doornen ende splinters wt, als hy ghewreeuen oft ghestooten en daer op gheleyt wordt. C

Dit cruyt es ock seer goet teghen verhitheyt van den ooghen. D

Tsap daer af met huenich ghemenght, es goet teghen duyster en doncker ghesicht, dicwils in die ooghen ghedruypt. E

Van dese cruyde wordt gheschreuen dat Guychelheyl met den blauwē bloemkēs den eersderm die wt hanght doet in gaen, ende dat dit Guychelheyl met den rooden, bloemkens, contrarie van dijen doet, ende den eersderm doet wt gaen. F

Van Spuerie. Cap. xxxvij.

¶ Tfatloen.

Spergula. Spuerie.

Spuerie heeft rōde stelē met drije oft vier knoopkēs, aen den welcken veel cleyne seer smalle bladerkens wassen, ghelijc een steerre, rontsomme staende. Op die soppen van den stelē draghet veel cleyn witte bloemkens, ende als die vergaen, zoo comen daer ronde bollekens voort, ghelijck aen vlas, daer in leyt dat saet dat swert es. Die wortel es dun en vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Die Spuerie wast meest op die velden daer zy ghesayet wordt.

¶ Tijt.

Spuerie bloeyet meest in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande Spuerie gheheeten, ende daer naer worddet in Latijn Spergula ghenaempt, by dē ouders en in die Apoteken eest onbekent, ende daer om en heuet anders ghenen naem die ons bekent es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Spuerie es een goet voeder voor ossen

en koeyen, eñ doet die koeyen veel melck geuen, ende anders en es van huerder cracht niet beuonden, ende daer om wordt het van sommighen Polygala ghenaempt.

Van Agrimonie. Cap. xxxviij.

AGrimonie heeft langhe aschveruwighe hayrachtighe bladerē in veele andere cleyne bladeren verdeylt, die rontsomme ghekerft zijn, ende den bladeren van Kempe schier ghelijcken. Synen steel es twee voeten oft meer lanck, rouw, hayrachtich, en daer aē wassen veel cleyne geele bloemkens deen bouen dandere, naer die welcke voortcoempt lanckachtich rouw saet, ghelijck cleyne Cliskens nederwaerts hanghende, die als zy rijp zijn aen die cleederen blijuen hanghen, als zy daer mede gheruert worden. Die wortel es grootachtich, lanck en swert.

¶ Tkatsoen.

Eupatorium. Agrimonie.

¶ Plaetse.

Agrimonie wast op onghebouwde plaetsen, op rouwe en steenachtige berghen, aen die tuynen, en by den weghen, en in sommighe bosschen.

¶ Tijt.

Agrimonie bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent. In Ooghstmaent wordt huer saet rijp gheuonden. In Meye salmē die Agrimonie pluckē en drooghen, diemen in der medecijnen ghebruycken wilt.

¶ Naem.

Agrimonie heet in Grieck ἐυπατώριον καὶ ἤπατώριον. In Latijn Eupatoriū en Hepatorium. In der Apoteken Agrimonia van sommighen Ferraria minor, Concordia, en Marmorella. In Hoochduytsch Odermenig, en Bruckwurtz. In Neerduytsch Agrimonie, en van sommighen Leuercruyt. In Franchois Leupatoire ou Agrimonie.

¶ Natuere.

Agrimonie es subtijl van substantien sonder merckelijcke hitte, suyuerende en wat tsamen treckende.

¶ Cracht eñ werkinghe.

Agrimonie ghesoden ende ghedroncken, opent eñ suyuert alle verstoptheyt van der leueren, ende maeckt die leuer sterck, ende es seer sonderlinghe goet tegē die weeckichheyt van der seluer. A

Agrimonie oock in wijn gesoden es goet ghedronckē teghen die beeten van die fenijnnighe ghedierten, ende in water ghesoden stelpt zy dat bloetpissen. B

Tsaet van Agrimonie met wijn ghedroncken es winemende goet teghen dz roode melizoen ende den loop des buyck. C

Die bladeren van Agrimonie ghestooten en met verckens liese gemenght, heylen ende ghenesen die oude onghenesselijcke wonden al werm daer op gheleyt. D

Van Leuercruyden. Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

DE cruyden die Leuercruyden gheheeten en teghen die ghebreken der leueren ghepresen worden, zijn veel gheslachten, van den welcken wy in dit Capittel

drye beschrijuen, den ouders onbekent, waer af die twee ierste zijn die Boelkens cruyden: Dat derde dat eedel Leuercruyt.

¶ Tfatsoen.

Pseudohepatorium mas.
Boelkens cruyt manneken.

Pseudohepatorium fœmina.
Boelkens cruyt wijfken.

1 BOelkens cruyt manneken heeft ronde lange stelen binnen mz wit merch ghevult, ende daer aen wassende langhe bladeren van coluere doncker gruen, die wat rouw en hayrachtich ende rontsomme ghekerft ende ghesneden zijn by naer ghelijck die bladeren van Kempe, van smaecke bitter. Op tsop van den stele wassen veele cleyne lijfweruwighe bloemkens in een ghedronghen, die als zy rijp zijn ende in saet verandert, met den winde wech vlieghen en stuyuen. Die wortel heeft veel veeselinghen.

2 Boelkens cruyt wijfken heeft ock eenen ronden bruynrooden steel, ontrent drye voeten hooch wassende, met veele zijde scueten en tacken. Sijn bladeren zijn lanck en rontsomme ghekertelt, den bladeren van Kemke en van den anderen Boelkens cruyt ghelijck maer wat breeder. Aen den sop van den stelen wassen vier oft vijf cleyne bladerkens by een, ende rontsomme den steel ghelijck een steerre, en tusschen dijen coempt voort eenen knop voortbringhende een bloeme van coluere geel met swert vermenght, inden welcken als die bloeme vergaet, saet wast dat lanck, plat, en rouw es, en aen die cleederen (alst rijp es) blijft hanghende. Die wortel es saselachtich hier en daer wighespreyt.

Eedel

Hepatica. Edel Leuercruyt.

3 EEdel Leuercruyt heeft breede bladeren in dryen verdeylt, dē bladeren vā Coeckoecsbroot niet seer ongelijck, maer veel meerder. Tusschen die bladeren wassen cleyne steelkens ende daer op schoone hemelblauw bloemkens, op elck steelken een, naer die welcke cleyne bollekēs wassen, daer in leyt dz saet. Die wortes swert en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Boelkens cruyden wassen op vochtighe plaetsen by den grachten ende staen de waterē. Dz Edel Leuercruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Boelkens cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent, maer dat Edel Leuercruyt bloeyet seer vrooch in Meerte.

¶ Naem.

1 Dat Boelkens cruyt mannekē wordt in die Apoteken Eupatorium geheeten, en voor dz rechtuaerdich Eupatoriū int voorgaende Cap. beschreuen, niet sonder dwalinghe ghebruyckt. Die ghelecrde dees tijts nuement Pseudohepatorium en Eupatorium aquaticum oft Adulterinū. In Hoochduytsch heetet Kumgundkraut, Wasser dost en Hirssen clee. In Neerduytsch Coninghinne cruyt, Herts claueren, en Boelkens cruyt manneken. In Franchois Eupatoire.

2 Dat tweede wordt van ons gheheeten Pseudohepatorium fœmina, ende in Duytsch Boelkens cruyt wijfken. Ende dit cruyt wordt ghehouwen voor dat Eupatorium daer Auicenna Capite CCXLIIII. af schrijft, ende daer om zoo worddet oock vā sommighen ghenaempt Eupatorium Auicennæ ende schijnt te ghelijcken dat cruyt dat vā Baptista Sardus Terzola ghenaempt es.

3 Dat derde wordt heden daechs in Latijn gheheeten Hepatica en van sommighen Herba trinitatis. In Hoochduytsch Leberkraut, Edel Leberkraut en Gulden klee, en daer naer in onser talen Edel Leuercruyt ende anders gheenen naem en es ons bekent, ten waere dat het waere die Βάλαρις Balaris, daer Hesychius af vermaent.

¶ Natuere.

Beyde die Boelkens cruyden zijn werm en drooch van natueren, als hueren bitteren smaeck claerlijck bewijst. Dat Edel Leuercruyt es van natueren cout drooghende, en sterckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Boelkens cruyt manneken, in water oft wijn ghesoden, es goet ende seer sonderlinghe teghen die oude verstoptheyt der leueren, ende der milten, ende tgheneest die oude ende verouderde derdedaechse cortsen in dyer manieren inghenomen. A

Dit selue cruyt ghesoden ende ghedroncken, gheneest oock die quetsueren ende wonden, ende es een seer goet wondecruyt, ghenesende alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende quetsueren. B C

Dat Boelkens cruyt wijfken es van ghelijcken werckinghe, ende wordt noch boue dat andere tot den wonden drancken ghepresen.

Dedel Leuercruyt es een seer sonderlinghe medecijne teghen die verhitheyt ende onstekinghe der leuer ende alle heete cortsen. D

Van Heliotropium. Cap. vl.

¶ Tghellacht.

HEliotropium es tweederleye van gheslachte, waer af dat het eene geheeten wordt groot Heliotropium, ende dander cleyne.

¶ Tfatsoen.

Heliotropium magnum.
Groot Creefcruyt.

Heliotropium paruum.
Cleyn Creefcruyt.

1 TGroot Creefcruyt heeft rechte ronde ſtelen die met dun wit wolachtich hayrken ſonderlinghe aen dopperſte becleet zijn. Sijn bladeren zijn wit, ſaecht, hayrachtich, den bladeren van Baſilicon van fatſoene ghelijck. Die bloemen waſſen bouen aen die ſtelen, ende zijn wit van coluere, ende ſtaen veele by een lanex die ſtelen, die aen die ſoppekens omghecrumt zijn ghelijck een Scorpions oft Creefts ſteert. Die wortel es dun ende hert.

2 Dat andere ende cleyn Creefcruyt es een neer cruyt, met hayrachtighe ſteelkens, ende ſaechthayrighe bladeren. Den bladeren van den anderen volnaer gelijck, maer rondere. Tſaet waſt in ronde bollekens, die aen dunne ſteelkens hanghen.

¶ Plaetſe.

1 TGroot Creefcruyt (als Ruellius ſchrijft) waſt in Vranckrijck op vette gheboude ackeren, hier te lande worddet in die houen gheſayet.

2 TCleyn Creefcruyt waſt in neere waterachtighe plaetſen eñ wordt tot veel plaetſen van Languedock ghevonden.

¶ Tijt.

Creefcruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 TGroot Creefcruyt wordt in Grieex gheheeten ἡλιοτρόπιον μέγα καὶ σκορπίουρον. In Latijn

Latijn Heliotropium magnum, nv ter tijt Herba cancri. Eñ daer naer in Duytsch Creeftcruyt, ende groot Creeftcruyt.

2 Dat andere wordt gheheeten ἡλιοτρόπιόν μικρὸν Heliotropium paruum. Ende van ons in Duytsch cleyn Creeftcruyt, oft cleyne Sonnewendt.

¶ Natuere.

Creeftcruyden zijn werm en drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Een hantvol van dat groot Creeftcruyt ghesoden ende ghedroncken, iaecht af mz A
dunnen camerganck geele heete vochticheden, en taye slijmachtighe fluymen.

Tselue cruyt in wijn ghesoden, es goet ghedroncken teghen die steken vā Scorpio- B
nen, ende van buyten daer op gheleyt.

Men schrijft van desen cruyde, dat vier sadekens ghedroncken met wijn voordaen C
comen van der cortsen, die vierdedaechse cortse ghenesen, ende dijsghelijcx drye saden
die derdedaechse cortse.

Tsaet van desen cruyde ghestooten, ende op die watten ende dijer ghelijcken aen- D
wassen gheleyt, doet die afvallen.

Die bladeren ghestooten, zijn goet geleyt op tfledercijn, gheblutstheyt, ende gebro- E
ken ende ghequetste leden.

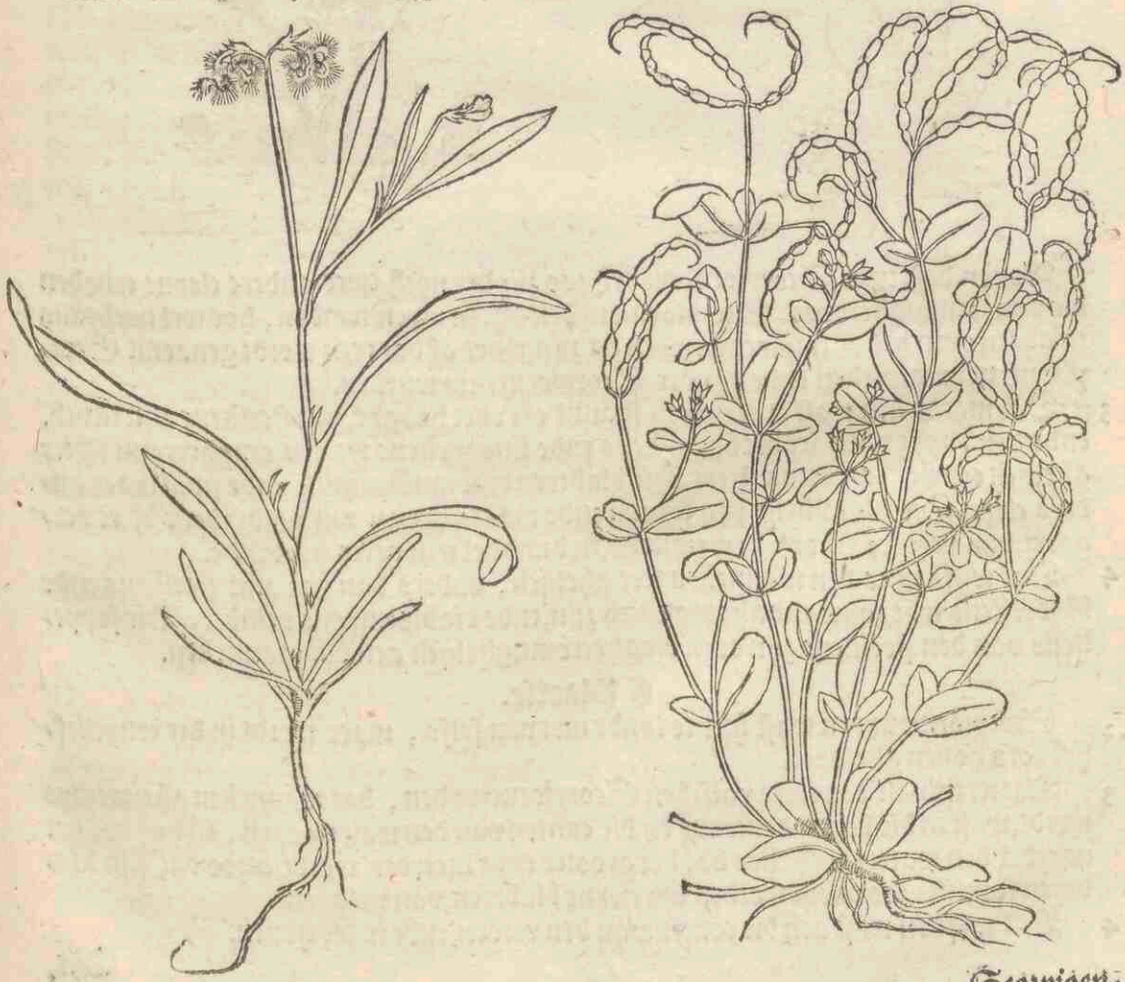
2 Dat cleyn Creeftcruyt met zynen sade ende met Hysope, Kersse ende sal nitri ghe- F
den ende ghedroncken, iaecht af die breede ende ronde wormen.

Tselue cruyt met sout ghewreuen, verdrijft die watten daer op gheleyt. G

Van Scorpioencruyt. Cap. vlj.

¶ Tfatsoen.

Scorpioides. Scorpioencruyt. Scorpioides Matthioli. Tweede Scorpioencruyt.

Scorpioen-

Van Scorpioencruyt. Cap. vij.

1 Scorpioencruyt es een cleyn neer cruydeken, niet ouer een palme hooch wassende, ende het heeft dunne steelkens daer aen wassen vijf oft ses smalle bladerkens. Die bloemkens zijn cleyn ende geel, ende daer naer volcht dat saet dwelck rouw ende hayrachtich es, ende drye oft vier aen een hanckt met ledekens verscheyden, ende omghecromt ghelijck een Scorpioens steert.

2 Van een ander Scorpioencruyt schrijft Matthiolus, dwelck dunne steelkēs heeft, ende daer aen cleyne rondachtighe bladerkens somtijts drye by een. Ende op dopperste van den steelkens wassen twee oft drye hauwkens by een, die lanck zijn, ende met ledekens verdeylt schijnen.

Valsch Scorpioencruyt manneken. Valsch Scorpioencruyt wijfken.

Bouen dese twee Scorpioencruyden zoo zijnder noch twee andere cleyne cruyden die van sommighen, voor Scorpioencruyden ghehouwen worden, hoe wel nochtans zy gheen oprechte Scorpioencruyden en zijn, waer af dat eene wordt genaemt Scorpioencruyt manneken ende dander Scorpioencruyt wijfken.

3 Dat manneken wast ontrent een spanne oft voet hooghe, zijn steelkens zijn cātich, ende aen dopperste, daer die bloemkens ende knoppekens wassen, omghecromt schier ghelijck eens Scorpioens steert. Die bladeren zijn lanckachtich ende smal maer anders cleyn. Die bloemkens zijn schoon ende lieffelijck van vijf bladerkens by eē vergaert, van veruwe schoon hemelblauw, in dmiddel wat geels hebbende.

4 Dat wijfken es den manneken seer ghelijck, anders dan dat zijn steelkens ende bladerkens wat rouw ende hayrachtich zijn, ende die bloemkens mindere. Die soppekens van den steelkens zijn oock omghecromt, ghelijck aen dat manneken.

¶ Plaetse.

1, 2 Scorpioencruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesayet.

3 Dat ierste van den twee valschen Scorpioencruyden, dat manneken ghenaempt wordt, wast in die beempden, ende by die canten van den waterloopen, eñ hoe dat het naerder den watere wast, hoe dat het grooter ende meerder wordt, alzoo dat sijn bladeren somtijts zoo groot worden als cleyne bladeren, van wilghen.

4 Dat wijfken wast aen die canten van den velden, ende in die houen.

¶ Tijt.

1.2 Scorpioencruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.
3.4 Die twee andere cruyden bloeyen van in Meye schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dierste wordt gheheeten in Griecx σκορπιοειδές. In Latijn ooc Scorpioides. In onse tale Scorpioencruyt, ende van sommighen Hasen oore, dat es Auricula leporis.
2 Dat ander wordt van Matthiolus voor een Scorpioides ghehouden.
3.4 Die twee andere en hebben gheenen naem die ons bekent es, dan dz zy voor Scorpioencruyden, van eenighen ghehouwen worden, als voorseyt es.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Scorpioencruyt als Dioscorides schrijft es seer goet gheleyt op die beten ende steken van den Scorpioenen.

Van Sint Jans cruyt. Cap. vlij.

1 SInt Jans cruyt heeft bruyn roode stelen, met veel aenwassende zyde tackxkēs verciert. Sijn bladeren zijn lanck en smal, den bladeren van Wijnruyt niet seer onghelijck, die als zy teghen den dach ghesien worden, vol cleyne gaetkens schijnē al oft zy met naelden duersteken waeren. Die bloemen wassen aen die soppen vā den steelkens, en zijn schoon geel van coluere in vijf bladerkens ghesneden, daer wt bruyn root sap coempt zoo wanneer zy ghewreuen worden, naer die welcke voortcomen langhe scerpe hauwkens, ghelijckende eenen gerstē coren, ende daer in leyt dat saet dat cleyn eñ swert ende ghelijck Hers riekende es. Die wortel es houtachtich, lanck ende geel.
2 Den voorschreuen S. Jans cruyt wordt een seer ghelijck gheuonden, dat seer cleyn ende neer es, nier ouer een palme hooch wassende, en seer teere steelkens, ende cleyne smalle bladerkēs heeft minder dan die Ruyte bladerē, anders den voorschreuen gelijck.

¶ Tkatsoen.

Hypericum. Sint Jans cruyt.

¶ Plaetse.

1 S. Jans cruyt wast by den wegē en aen die canten van den coren velden.
2 Dat cleyn cruydeken wast in die corē velden tusschen die stoppelen, ende oock by den weghen.

¶ Tijt.

S. Jans cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Sint Jans cruyt wordt gheheeten in Griecx ὑπερικὸν. In Latijn ende oock in die Apoteken Hypericum, ende van sommighen Perforata en Fuga dæmonum. In Hooghduytsch S. Johans kraut en van sommighen Harthauw. In Neerduytsch S. Jās cruyt. In Franchois Millepertuys.

¶ Natuere.

Van natueren es S. Jans cruyt werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werkinghe.

Hyperi-

Hypericum met saet ende bloemen ghesoden ende ghedroncken, lost die vrine ende A
doet water maken, ende es seer goet tseghen die steen in die blase, het brenght den
vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt weder, ende het stopt den loop des buyck.

Tselue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest ende verdrijft, die derde- B
daechse ende vierdedaechse coortsen.

Tsaet veertich daghen achter een inghenomen gheneest die pijne ende weedom in C
die hope, diemen Sciatica heet.

Die bladeren ghestooten, zijn goet gheleyt op die verbrantheyt, die selue gedroocht D
ende ghepoedert, ghenesen die quade vuyle ende verouderde wonden ende vleeratien,
alsmense daer in stroyet.

Van Herthoy. Cap. vlij.

Tkatsoen.

Ascyrum. Herthoy. Ascyrum alterum. Coenraet.

1 HErthoy es van stelen en bladeren S. Jans cruyt niet seer onghelijck, maer es grooter. Sijn stelen zijn lanck sonder taeyrkens oft zijde scuetkens. Die bladeren zijn den bladeren van S. Jans cruyt ghelijck, maer langher, bruynder en gruender, met teer cleyn hayrkens meest aen die onderste zijde becleet, ende in aentasten saecht, ende niet duergaet schijnende. Die bloemen zijn S. Jans cruyt bloemen oock ghelijck, maer bleecker en langer van bladeren, ende die knoppekens van den bloemen eer zy open gaen, zijn met cleyne swerte tipkens bespreyt. Tsaet wast in hauwkens ghelijck aen S. Jans cruyt, en rieckt oock volnaer ghelijck Hers.

2 Van desen cruyden wordt noch een ander gheslachte ghevonden, dat Coenraet ghenaempt es, dat den voorschreuen seer ghelijck es, maer zijn bladeren zijn meerder,

witter

witter ende niet hayrachtich noch saecht, meer ghelijckende den bladeren van S. Jans cruyt, hoe wel zy niet duergaet en schijnen. Die bloemen zijn den voorschreuen ghelijck, met swerte tipkens buyten op die knopkens oock besprayet. Die wortel es houtachtich, ghelijck die wortele van den anderen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in rouwe en ongheboude plaetsen, in die hagē ende bosschen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Beyde dese cruyden worden in Griecx ἄσκυρον ende in Latijn Ascyrum gheheeten. In der Apoteken zijn zy onbekent. In Hoochduytsch wordē zy genaemt Harthaum, ende Waldt hoff, en van sommighen dat tweede Kunratz, dz es in onse tale, Herthoy en Coenraet.

¶ Natuere.

Sy zijn van natueren werm en drooch, en S. Jans cruyde ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Ascyrum dat es van Sint Jans cruyt een half loot swaer, mz huenich water langhe tijt ghedroncken, gheneest dz Sciatica dz es die weedō van der hopen. A

Dit cruyt ghestooten es goet op die verbranthеyt gheleyt. B

Den wijn daer die bladerē in ghesoden zijn, heeft cracht om die wonden te heylen, alsmense daer diewils mede wascht. C

Van Androsemon: Cap. vlviij.

ANdrosemō es Sint Jās cruyt ende den Herthoy wat gelijc, het heeft veele ronde stelen wt eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die veele meerder zijn dan die bladeren van S. Jans cruyt. Die ierst gruen zijn, ende als tsaet rijp es, bruyn root, ende dā coemt daer root sap wt, als zy ghewreuen wordē. Bouen aen dopperste vanden stelen, wassen cleyn ronde knoppekens oft bollekens, die opengaende bloemen bringhē, den blomen van S. Jans cruyt ghelijck, maer meerdere, ende als die vergaen zoo volgen daer wederom ronde bollekens naer die ierst schoon root, en als zy rijp zijn, bruyn root schier swert ende ghelijck verdrooght bloet van coluere worden, ende daer inne wast cleyn bruyn sadeken. Die wortel es hert en houtachtich, ende spruyt alle jaer van nieuws wt.

¶ Tkatsoen.

Androsæmon.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet dan in die houen daer tghesayet en gheplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaēt, eñ in Ooghstmaent wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx Ανδρόσαιμον in Latijn Androsæmum. In die Apoteken eest onbekent. In duytsch en heuet ghenen naem die bekent es.

¶ Natuere.

Van Weedt. Cap. xlv.

Tes werm ende drooghe ghelijck Herthoy, ende S. Jans cruyt.

¶ Tracht en werckinghe.

Tes van crachten ende werckinghen den Herthoy ende Sint Jans cruyt gelijck als Galenus schrijft.

Van Weedt. Cap. xlv.

¶ Tgheslacht.

WEedt es tweederleye van gheslachte, waer af deene tam es, dz van sade gewonnen, ende tot blauw te veruwen ghebruyckt wordt, ende dandere wilt, dat van zijn seluen voort coemt.

¶ Tfatsoen.

Isatis satiua. Tam Weedt.

Isatis syluestris. Wildt Weedt.

1 TAt tam Weedt heeft langhe breede swertgruene bladeren, op der aerden wtghesprayet, den bladeren van Weechbree volnaer ghelijckende, maer vetter en swerter, ende tusschen dijen coemt dē steel voort, twee ellen hooghe wassende, met scerpere en mindere bladeren becleet, die hem in dopperste in veele cleyne scuetkens en tacxkens verdeylt, daer aē wassen seer veele cleyn geele bloemkens, ende daer naer langhe breede hauwkens ghelijck tonghesken, die ierst gruen zijn, ende daer naer bruyn worden, ende daer in leyt dz saet. Die wortel es wit, recht en slecht, met luttel saselinghen.

2 Dat Wilt es den Tammen van bladeren, stelen, en fatsoene seer ghelijck, anders dan dat zijn stelen teerder, minder, en bruynder, ende die hauwkens smaelder zijn, ende anders gheen onderscheet es tusschen dese cruyden.

¶ Plaetse.

Dat Tam Weedt wordt tot veel plaetsen van Vlaenderen ende van Duytschlāt op goede vette ackers ghesayet. Dat Wildt wast van selfs, op onghebouwde plaetsen.

Tijt.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx gheheeten ἰσάτις. In Latijn oock Isatis en Glastum en nv ter tijt Guadum, vã sommigẽ ooc Luteum herba. In Hoochduytsch Weydt en Waydt. In Neerduytsch Weedt. In Franchois Guesde ou Pastel.

¶ Natuere.

Die Tamme Weedt es drooch van natueren sonder scerpheyt.
Die Wilde es meer drooghende ende es scerp ende bytende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tamme Weedt es goet ghestreken, ende gheleyt op die wonden van hertbarighen en stercken lieden die ghewoon zijn daghelijcx te arbeyden, ende op plaetsen ende ledẽ die bloeyende zijn, ende op alle voorts eetende en vuyle sweeringhen.

B Weedt doet oock alle coude ghezwellen verdwijnen, als zy daer op gheleyt wordt.

C Die Wilde Weedt es goet teghen die seer vochtighe vuyle verargerde sweeringen en vleeratien daer op gheleyt, maer tot die andere ghebreckẽ daer die Tamme toe goet es, en dient zy niet om dat zy te scerp es.

D Wilde Weedt es oock goet ghesoden, ende ghedroncken den ghenẽ die in die milte een verstoptheyt oft herdicheyt hebben.

Van Wouwe. Cap. xlvj.

Wouwe heeft langhe smalle swertgruene bladeren, den bladeren van Weedt niet seer onghelijc, maer minder, smaelder en corter, tusschen den welcken eenen steel ontrent drye voeten lanck voortcoemt, daer aen beneden cleyne smalle bladerkens, en bouen lancx den steel cleyn bleeck geele bloemkens deen bouen dandere wassen, die in cleyn bollekens cruyswijs ghesneden vergaen, ende daer in leyt dat saet dat cleyn en swert es. Die wortel es lanck en slecht.

¶ Tlatloen.

Herba Lutea. Wouwe.

¶ Plaetse.

Wouwe wordt tot veel plaetsen van Brabant by Louẽ en Bruessel op die velden ghesayet. Sy wast oock van selfs op ongheboude plaetsen ende by den weghen.

¶ Tijt.

Wouwe bloeyet in Meye ende corts daer naer wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn (als Ruellius schrijft) Herba Lutea gheheeten, ende van sommighen Flos tinctorius. In Duytsch Wouwe, en van sommighen Orant, maer niet sonder dwalinghe, want Orant es een ander cruyt met den desen gheen ghelijckenisse hebbende, als in den voortganck dees boecks in zijnder plaetsen blijcken sal.

¶ Natuere.

Wouwe es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Aenghesien dat Wouwe in der medecijnen nz ghebruyckt en wordt ende den ouders onbekent es, zoo en kunnen wy van zijn werckinghe niet anders ghescrijuen dan dattet van den verluwers ghebruyckt wordt, ende datmen daer mede dat laken geel en gruen verluwet.

Van Sint Jacobs cruyt. Cap. xlviij.

¶ Tgheslacht.

Sint Jacobs cruyt oft bloemen (alsoomense ock nuempt) zijn tweederleye.

¶ Tfatsoen.

Iacobea. Sint Jacobs cruyt. Iacobea marina. Wit Sint Jacobs cruyt.

1 DAt ierste gheslacht van sint Jacobs cruyt heeft langhe bruynroode ghestreepte stelen, twee oft drye voeten hooch, daer aen wassen groote bruyne gelouen eñ diep gesnedē bladerē, den onderstē bladeren van Alsene van fatsoene niet seer onghelijck, maer langher breeder ende dicker, ende van verruwen niet wit. Die bloemen zijn geel ende wassen bouen op die stelen, den bloemen van Camille van fatsoene ghelijck, ende als zy vergaen, zoo volcht int tmiddel, een grauw wollachtich saet, dat met den winde wech vliecht. Die wortel es wit ende heeft veel veeselinghen.

2 Dat tweede gheslacht es den voorgheschreuen, van fatsoene seer ghelijck, maer zijn stelen en zijn niet root. Sijn bladeren sijn minder, witter, dieper ende meer ghesneden. Die bloeme bleecker, die wortel lanck, vol veeselinghen, cruyppende, ende al om veele nieuwe scuetkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Sint Jacobs cruyt wast schier al om by den weghen, in waterachtighe plaetsen.

2 Dat wit Sint Jacobs cruyt, wast aen die dijcken ende dijerghelijcken plaetsen by der zee gheleghen.

¶ Tyt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt nv ter tijt ghenaemt In Latijn Iacobea, Herba S. Iacobi et Sancti Iacobi

cobi flos. In Franchois Herbe ou fluer S. Jaques. In duytsch, Sint Jacobs cruyt ende Sint Jacobs bloemen.

2 Dat ander es oock sonder twijfel een gheslacht van Sint Jacobs cruyt, ende wordt ghenaemt, wit S. Jacobs cruyt.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm ende drooge van natuerē, ontrēt den tweedē graet.

¶ Cracht en werckinghe.

A Sint Jacobs cruyt heeft een sonderlinghe cracht om die wonden helpen te ghenesen, ende daer om worddet ghepresen tot die verouderde wonden, fistulen ende quade sweeringhen.

B Men seyt oock dat het sap van Sint Jacobs cruyt, ghegorgelt ghenesen can, die apostumatien ende gheswillen van der keelen.

Van Vlas. Cap. xlviij.

VLas heeft eenen teeren steel, met cleyn smalle scerpe bladerkens becleet, die int opperste in cleyn corte steelkēs verdeylt es, daer op wassen schoon hemelblauw bloemkens, ende als die vergaen zijn, ronde knoppekens oft bolle kens, daer in bruyn breet vet en glattich saet leyt.

¶ Tkatsoen.

Linum. Vlas.

¶ Plaetse.

Vlas wordt hier te lāde in vette saechte aerde op neer en vochtachtighe velden ghesayet.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Vlas wordt in Griecx λίνον in Latijn Linum geheeten, ende met dijen naem eest in der Apoteken bekent, ende naer dijen naem coemet dat ghene dat van Vlas ghemaeckt wordt, lijnen gheheeten wordt, als lijnen doeck, en lijnen laken. In Hoochduytsch heetet Flachsz. In Franchois Lin, naer den Latijnschen naem.

¶ Natuere.

Tsaet van Vlas dat in der medecijnen ghebruyckt wordt, es werm tot in den iersten graet, ende middelmatich in vochticheyt ende droochte.

¶ Cracht en werckinghe.

A Lijnsaet in water ghesoden ende in een maniere van een pappe oft plaester ghebruyckt versaecht alle pijne en weedom, het vermorwt alderhande coude herde gheswellen, apostumatien aen die oren, aen den hals, en andere leden des lichaems.

B Lijnsaet met vijghen vermenght, maeckt rijp eñ doet wtbrekē alderhāde apostumatiē. Het treckt ooc doornē en splinters wt, mz die wortel vā wilden Concommerē ghemenght, ende daer op gheleyt.

C Lijnsaet heylt, geneest, eñ doet af vallē die rouwe quade naghels aen handē en vōeten, mz alsoo veel Kersse eñ wat huenichs daer op geleyt. Het verdrijft oock alderhāde vlecken en plecken in daensicht alst rouw gestooten ende daer op gestreken wordt.

D Wijn daer Lijnsaet inne ghesoden es, bescermt eñ bewaert die sweeringhen dat zy niet en vervuylen oft innewaerts en eeten, als zy daer mede ghewasschen worden.

E Dwater daer Lijnsaet inne ghesoden es, scerpt het ghesichte, diewils in die ooghen ghedruypt.

F Dit selue water met een clisterie in die dermen oft moeder gedaen, versuet die pijne en

ne en weedom van den dermen ende van der moedere, ende heylt en gheneest dz in die selue leden ghequetst es.

G Lijnsaet met huenich vermenght ende inghenomen, suyuert die borst ende versuet den hoest, ende met rosynen gheten eest goet voor den ghenen die wdrooghen.

¶ Hinderniſſe.

Lijnsaet inghenomen es der maghen quaet en tseghen, het belet dat verteeren van der spijssen ende het maeckt veel wints.

Van Kemp. Cap. xliv.

¶ Tgheslacht.

Kemp es tweederleye, deen dat mäneken en dander dat wijfken gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

1 DAt ierste gheslacht vä Kemp dat manneken geheetē wordt, heeft eenen ronden holen steel vier oft vijf voeten hooch met zynē veelē aen wassende zijde tacxkēs, eenen boomken gelijckende, aen die soppekens van den steelkēs wassen ronde huyskens, daer in rötachtich saet besloten es. Die bladeren zijn groot, rouw, ende swert gruen, en seuen, neghen, thiē oft meer andere lange smalle rontsomme ghekerfte en ghelijck een saghe ghetande bladeren verdeylt, ghelijckende, int aensiene een wt ghespreyde handt.

Cannabis mas.
Kemp manneken.

Cannabis fœmina.
Kemp wijfken.

2 Dat wijfken es den voorschreuen van bladeren ghelijck, maer zynē steel es dunner, slechter, ende sonder aē wassende zyde tacxkens, ende en draecht noch vrucht noch saet, dan alleen cleyn witte bloemkens die als stof met den winde wech stuyuē.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van Kemp worden op die velden ghesayet, en comen beyde (dat seer te verwonderen es) van eenderleye saet voort. Dat manneken wordt ooc aen die canten van den velden ende by den weghen ghevonden.

¶ Tyt.

Tsaet van dat manneken es rijp in deynde van Boghstmaent eñ in Herfstmaent. Dwijfken es in Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Kemp wordt in Griecx κάνναβις ἀστέριον καὶ σχοινοστρόφον gheheeten. In Latijn ende in die Apoteken Cannabis. In Hoochduytsch Zamer hanff. In Neerduytsche Kēp. In Franchois Chanure.

¶ Natuere.

Tsaet

Tsaet van Kempe es werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van Kempe verdrijft en iaecht af die winden wt den lichaem, ende wat veelachtich inghenomē, verdroocht die natuere, ende mannelijck saet, ende het soch in der vrouwen borsten.

B Tselue saet ghestooten ende met witten wijn ghedroncken, wordt hedē daechs gepresen teghen die geelsucht, ende die verstoptheyt van der Leuer.

C Tsap van gruen Kempsaet ghestooten, verdrijft die pijne ende weedō in die oren, ende iaecht dat ghewormte daer wt.

B Die wortel van Kemp in water ghesoden helpt ende gheneest die gheerompē senuwen en leden, ende es goet op het fledereijn gheleyt.

¶ Hyndernisse.

Kempsaet es quaet om verteeren, ende es der maghen tseghen, het maeckt pijn, draynghe en swaericheyt int hooft, ende doet groeyen quade humoren en vochticheden int lichaem.

Van Wederick. Cap. l.

¶ Tghelacht.

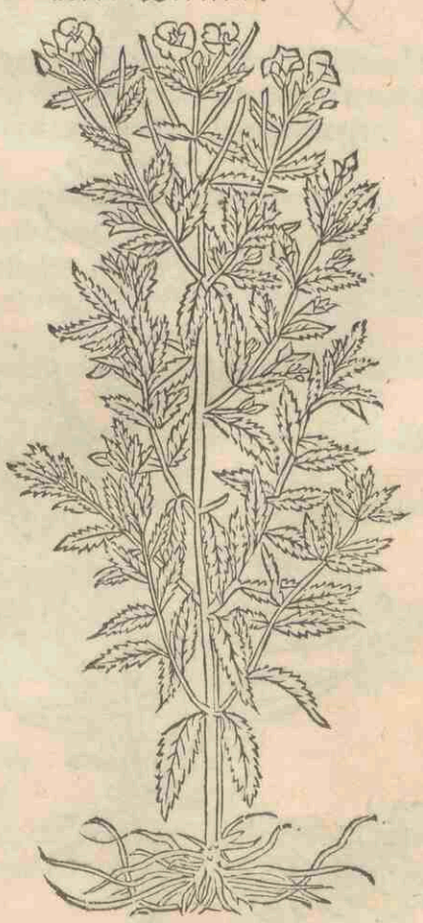
Ter cruyden heden daechs onder den naē in Latijn Lysimachium begrepen, zijn veel ghelachten, en besonder vier, daer alle wederickē onder begrepē worden. Dat ierste es tgeel en dat oprecht Wederick. Tweede es dz root Wederick met den hauwkēs. Dat derde es dat ander ghelacht vā root Wederick sonder hauwkens. Twierde ghelacht es dz blauw Wederick.

¶ Tfatsoen.

Lysimachion verum.
Geel Wederick.

Lysimachium purpureum primum.
Root Wederick.

1 TAt ierſte geel Wederick heeft ronde ende luttel gecante ſtelen, een elle oft twee hooch. Die bladeren zijn lanck eñ ſmal gelijck den wilgen bladeren maer niet gekerft, eñ waſſen drye oft vier teghen malcanderen aen den ſteel. Die bloemen zijn geel ſonder rueck, en waſſen bouē aen die ſtelē, ende als zy vergaen, zo comen daer voort ronde ſaykens, gelijck Coriander ſaet. Die wortel es lanck en dun ende es hier en daer loopende, en al om veel nieuwe ſcueten wtworpende, die in dat ierſte wtcomen, root zijn.

2 Dat tweede Wederick es vā ſtelen en bladeren den anderen gelijck, maer zijn bla- A deren en zijn niet zoo breet ende zijn rontſomme ghekerft, ſeer gelijckende dē Wilgen bladeren. Die bloemen zijn van fatſoene eñ coluere der gemeyne wilde Maluwe bloemen wat ghelijck, te weten vā vier breede roode bladerkens by een vergaert, ouer een met den canten ligghende, naer den welcken datter waſſen lange hauwkēs, als aē die Filieren die hen verthoonen al eer die bloeme open gaet, deſe hauwkens, als het ſaet rijp es onſluyten huer en ſplijten in drye oft vier deelen, en dan vlieght dat ſaet dat wolachtich es, wech. Die wortel es dun en veeſelachtich.

Van deſen gheſlachte wordt een ander cleyn ghevonden van ſtelen, bladeren, bloe B men, en hauwen den voorſchreuen ghelijck, dan alleen tes in alder manieren minder, ende zijn ſteel es dun en teere alzoo dattet ſelden recht op waſſen can. Sijn bloemen zijn lijfveruwich den Filieren ghelijck, maer wat mindere.

3 Noch eſſer eē ander derde root Wederick mz hauwkēs den ierſtē roodē Wederick C oock ſeer ghelijck. Sijn bloemē waſſen ooc ten eynde vā dē hauwkēs, maer zijn bleecker van coluere, van fatſoene den anderen niet ſeer ghelijck, meer ghelijck den Filieren in vier ſmalle bladeren gheſceyden, die ſelden cruyſwijs teghen een ouer ſtaen.

Lyſimachium purpureum alterum.
Partijcke.

Lyſimachium Cæruleum.
Blauw Wederick.

Dat

3 Dat ander gheslacht van root Wederick, es van stelen en bladeren den voorschreuen gheliick, maer die bloemkens wassen met croonkens, ghelijck aen die Poleye rötsomme den steel, ende zijn van coluere root, eñ en brenghen gheen hauwkens voort, maer het saet wast in die croonkens daer die bloemen wigheuallen zijn. Sijnen steel es viercantich en bruyn. Die wortel es bruyn dick, en houtachtich, iaerlijcx vã nieuws nieuwe scueten wtworpende.

4 Dat blauw Wederick es van stelen en bladeren den anderē ooc gelijck. Sijn bloemen wassen met schoone langhe aderen bouē aē die stelen, vol van schoō hemelblauw bloemkens, die van onder beghinnen te bloeyen, naer die welcke dat cleyne rontachtighe teskens wassen, daer dat saet in leyt dz seer cleyn es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dz geel Wederick ende die Roode wassen in vochte waterachtige plaetsen, in neer beempden, en op die canten vã grachten en waterloopē. Dat blauw wordt in die cruyt liefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Alle Wedericken bloeyen meest in Braeckmaent eñ in Hoymaent, eñ in Ooghstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

Wederick wordt geheeten in Griecx λυσιμάχιον καὶ λύτρον. In Latijn Lysimachium, Lysimachia, en van sommighen Salicaria inder Apoteken eest onbekent.

1 Dat ierste gheslacht heet in Hoochduytsch Geel Weiderich, dat es geel Wederick. In Franchois Cornelle, ou Souchi deaue ou Pellebosse.

2 Dat tweede wordt van sommighen in Latijn geheeten Filius ante patrem, dz es soone voor den vader, om dat zijn hauwen voortcomen eñ groot worden, al eer die bloemen open gaē. In Hoochduytsch wordet Braun en Rot Weiderich, dz es Root Wederick gheheeten. Ende wordt van sommighen voor Onagra ghehouwen.

3 Dat derde wordt hier te lande Partijcke ghenaempt.

4 Tvierde en heeft ghenen naem dan Blauw Wederick.

¶ Oorsaecke zijns naems.

Dit cruyt heeft zynen naem Lysimachion, naer den vromen ende eedelē Lysimachus vrint ende neue van Alexander Magnus Coninck van Macedonien, die dit cruyt alder ierst ghevonden ende ghebruyckt heeft, ende den naecomelinghen gheweesen.

¶ Natuere.

Dat geel Wederick es van natueren cout en drooghe ende tsamen treckende. Die natuere van den Rooden en Blauwen es noch onbekent.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den bladeren van Wederick, stelpt alderhande bloetganck, eñ dat Root melizoen int lichaem ghenomen, oft andersins van buyten ghebruyckt. A

Het stelpt die ouervloedighe vrouwelijcke cranckheyt met wolle oft cattoen oft andersins in die moeder, ende in die scamelheyt ghedaen. B

Tcruyt ghestooten ende in die nuese ghedaen, stelpt dat bloeyen wt die nuese. Het heylt oock alle wonden, en stelpt dat bloet daert op gheleyt wordt. C

Die roock van den ghedroochden cruyde, verdrijft ende veriaecht die slanghen ende fenijnnighe ghedierten, en doodet die vlieghen en muesien. D

¶ Verkielinghe.

Alsment tot eenich vã den voorschreuen gebreken, Wederick begheert te ghebruycken, zoo en salmen anders gheen nemen dan dz Geel Wederick, dz alleē oprecht Wederick es, want die andere al zijn zy noch ter tijt van eenen naem en zijn van ghelijcken cracht ende werckinghe niet.

Van Bingelcruyt. Cap. lj.

¶ Tgheslacht.

Bingelcruyt es tweederhande, tam ende wildt, ende elck van huer beyden es weder om tweederleye: Deene dat mannecken ende dander dat wijfken, alleen in tsaet onderscheyden.

Tsat-

Van Bingelcruyt. Cap. lj.

¶ Tfatsoen.

Mercurialis mas. Phyllon Theophrasti.
Tam Bingelcruyt manneken.

Mercurialis fœmina.
Tam Bingelcruyt wijfken.

1 TAm Bingelcruyt manneken heeft teere steelkens, met veel knoopen, en aenwassende zijde tacxkens, daer aen wassen swertgruene, lanckachtige bladeren, den bladerē van Glascruyt schier gelijck, wt die knoopkēs wassende, tusschen dē welcken eñ den steelkens wt den seluē knoopkēs voortcomen cleyne ronde gehayrde bollekens, twee vast by een, op een steelken, in elck een ront cleyn sadeken ligghende. Die wortel es teer en veeselachtich.

2 Dat wijfken es den manneken van stelen, bladeren, en wasse ghelijck, alleen van sade en bloemen onghelijck, want zijn bloemen ende saet wassen veel meer by eē tsamen ghelijck een lanck cleyn druyfken gedronghen, dzierst wit bloeysel voortbringht, ende daer naer saet dat meest rijst eer dat rijp es.

3.4 Dat wilt Bingelcruyt es den Tammen wat ghelijck, maer zijn stelen zijn teerder, dunner ende niet ouer een spanne hooch wassende, sonder eenige zijde tacxkens. Die bladeren zijn meerder en grooter, wijer van een wassende. Tsaet van dat manneken es den sade van den Tammen manneken ghelijck, ende tsaet van den wijfken es den sade van den tammen wijfken ghelijck. Die wortel es veeselachtich ghelijck aen die tamme Bingelcruyden.

5 Noch wordt een ander cruyt ghevonden, Springcruyt ghenaempt, dat oock onder tghesslacht van den Binghelcruyden gestelt wordt, dat teere ronde en geknoopte stelē heeft, met veele aenwassende zijde tacxkens eñ breetachtighe bladeren, den Binghelcruyden van stelen en bladeren gelijckende, maer veel hooghер en meerder. Die bloemen zijn geel aen een cleyn steelken hanghende, voor breet en hol, achter smal en ge-

lijck

Cynocrambe. Wildt Bingelcruyt. Phyllon Thelygonon, Dioscoridis.

lijck een stertken omghecromt, den bloemen van Riddersporen van fatsoene ghelijckende, naer die welcke cleyne ronde langhe hauwkens volghen, die als zy rijp worden van selfs oft als zy aengheruert worden, open springhen.

6 By desen Bingelcruyden sonderlinghe by den tammen, dient oock wel ghestelt eñ beschreuen dat cruyt dat Phyllon ghenaemt es, ende dat om dat sommige meynen dat Phyllon ende Mercurialis een cruyt zijn, die mits desen sien en kennen selen, dat het verscheyden cruyden zijn. Ende dit cruyt es als Crateuas schrijft tweederleye, manneken ende wijfken, ende heeft drye vier oft meer steelkens ende daer aen langhe breedachtighe bladerkens, den bladeren van den Oliuen wat gelijck, maer wat breeder. Ende dit heel cruyt, met zynen steelkens ende bladerkens es met een dun, teer, saecht wollachtich witachtich hayrken beleet. Tsaet van den wijfken groeyet ghelijck aen Mercuriael wijfken, eñ aen tmannekē gelijck aen Mercuriael manneken.

¶ Plaetse.

Die tamme Binghelcruyden wassen in die wijngaerden ende in die Moeshouen, die Wilde in bosschen en by den haghen, dat Springcruyt, in diepe en vochtighe dalen. Ende waer zy eens ghesayet oft gheplant worden, daer comen zy alle jaren van huer selfs ghereesen saet weder om voort.

6 Phyllon wordt in Languedock ende Prouincen ghevonden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent ende van daeren voort allen den zoomer.

¶ Naem.

1, 2. Dat Tam wordt in Griex gheheeten λινόζωστις, en van sommighen παρθένιον καὶ ἐρμοῦ βοτάνιον van Theophrastus in Griex φύλλον. In Latijn ende in die Apoteken Mer-

Mercurialis. In Hoochduytsch Zamen bengelkraut, Kuwurtz en Mercuriuskraut. In Neerduytsch Tam Bingelcruyt en Mercuriael. In Franchois Mercuriale. Ende van desen dat met den ronde sade es, wordt gheheeten Mas Mennelijn, Manneken en Masle: Dat ander Fœmina, Weiblin, Wijfken en Femelle, en tselue worde oock voor wilt Bingelcruyt ghehouwen.

3.4 Dz wildt Bingelcruyt heet in Griecx κυνοκράμβη κύνια, καὶ λινόζωστις ἄγρια. In Latijn Canina brassica, en Mercurialis sylueſtris. In Hoochduytsch waldt Bengelkraut, en Hundszkol. In onser talen wildt Bingelcruyt en wilden Mercuriael. In Franchois Chour de chien.

5 Dat Springcruyt en es by den ouders niet bekent, ende daer om en heuet ghenen naem in Griecx noch in Latijn. In Hoochduytsch heetet Springkraut. In onser talē Springcruyt ende Cruydeken en ruert my niet, ende daer naer van sommigen heden daechs, Noli me tangere.

6 Phyllon wordt ghenaemt in Griecx φύλλον καὶ ἐλαιόφυλλον. In Latijn oock Phyllū, ende dat manneken ἀρρενογόνον ende dat wijfken θηλυγόνον, ende anders ghеen namen en zijn ons noch ter tijt bekent. Ende es dat Phyllon van Dioscorides, maer niet dat Phyllon van Theophrastus, want dat Phyllon van Theophrastus, es tselue dz van Dioscorides Mercurialis ghenaemt wordt. Ende daer om tot onderscheet van die Mercurialis, zoo wordt dit Phyllon oock Elæophyllon ghenaemt.

¶ Natuere.

Bingelcruyden zijn werm en drooch (als Auerrois schrijft) in den iersten graet.

¶ Cracht en Werkinghe.

A Bingelcruyden in water ghesoden ende ghedroncken, makē camerganck, purgeren ende laghen af die coude fluymen, ende die heete geele cholerijcke vochticheden. Dijsgelijck oock dat water dat inder watersuchtighen lichaem vergaert es.

B Ende tot den seluen machmen oock die Bingelcruyden in spijse, oft pottagie ghebruycken, en sullen ghelijck werck doē, maer niet zoo sterckelijck.

C Die selue cruydē mz booter oft eenich ruet ghestooten ende in tfundament ghesteken verwecken tot camerganck.

D Phyllon dat manneken inghenomē, helpt om soonen te genereren, ende dat wijfken om dochteren. Tselue wordt oock van den Mercuriael ghescreuen.

¶ Tfatsoen.

Nummularia. Penninckcruyt.

Van Penninckcruyt. Ca. lij.

PEnninckcruyt heeft teere dunne steelkens lancx der aerden cruypende, daer aen ouer beyde zijden wassen, ronde breetachtighe bladerkens, eenen cleynen penninck schier ghelijck. Die bloemen zijn geel van fatsoene, den Booterbloemen niet seer ongelijck. Die wortel es teer en dun.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtighe beempden, by den grachten, en waterloopē, en in neere boschen.

¶ Tijt.

Tbeghint te bloeyē in Meye ende bloeyet voort

voort alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt heden daechs in Latijn Nummularia, centummorbia en van sommighen Serpentaria ende van eenighen oock Lunaria grassula geheeten. In Hoochduytsch Pfennigkraut, Egelkraut en cleyn Naterkraut. In Neerduytsch Penninckcruyt en Eghelcruyt.

¶ Natuere.

Penninckcruyt es drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van desen cruyde schrijuen die medecijns deser tijt, dattet in wijn ghesoden ende met huenich inghedroncken, die wonden ende quetsueren der longhene heylt, ende dz goet es teghen den hoest, ende sonderlinghe teghen den kieckhoest van den ionghen kinderen in der seluer manieren ghebruyckt. A

Van Wildt Vlas. Cap. liij.

¶ Tkatsoen.

Linaria. Wildt Vlas.

Wildt Vlas heeft dũne taye bruynachtighe steelkẽs, en daer aen veel by een wassende lange smalle bladerkens, den bladeren van Vlas seer ghelijck. Die bloemẽ zijn geel, voor breet ende ghesloten, gelijckende eenen Vorschen muyl, achter smal en omghecromt, ghelijck aen die Riddersporen. Tsaet es breet eñ swert ende leyt in ronde bollekens, die naer dat die bloemen gheresen zijn, wassen.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden, dat niet ghemeyn en es, dat schoone hemelblauw bloemẽ draeght, anders den voorschreuen ghelijck, alleen van stelen bloemen eñ bladeren minder en teerder, nochtans hooghер ende langher opwassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op onghehoude plaetsen, by dẽ haghen, tuynen, en canten van den velden.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten. In die Apoteken Linaria, en van sommighen Pseudolinum en Vrinalis. In Hoochduytsch Lijnkraut Flaschkraut Harnkraut, onser Frauwen Flachsz, Wildt Flachsz, Krotten Flachsz. In Neerduytsch wildt Vlas. In Franchois Lin saulnaige, ende heeft ghehouden gheweest voor ὄσυρις Osyris daert seer cleyne ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Tes werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wildt Vlas ghesoden ende ghedroncken, opent die oude coude verstoptheyt van der leuer en milte, en es seer goet ghedroncken den ghenẽ, die die geelsucht sonder cortsen hebben, ende sonderlinghe als die geelsucht veroudert es. A

Wildt Vlas doet oock water ende vrine maken, ende es een goede medecijne tegen die droppelpisse ende verstoptheyt van der nieren ende der blasen. B

Van Teskens cruyt. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Pastoria bursa. Teskens cruyt.

TEskens cruyt heeft rõde taye steelkens, eenen voet hooch, ende langhe diepe ghesneden bladerkens, den bladeren vã witten Mostaert gelijc maer mindere. Die bloemkens zijn wit en wassen lancx die steelkens, ende als zy vergaen, zo wordẽ zy cleyne teskens, oft breede borsekens, daer in cleyn swert sadeken leyt. Die wortel es lanck, slecht, eñ wit.

¶ Plaetse.

Teskens cruyt wast op die straten by den weghen, ende op onghebouwde, rouwe, steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Tbloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt en heeft gheenen naem in Griecx noch in Latijn van dẽ ouders hem ghegheuen, maer wordt heden daechs in Latijn gehecten Pastoria bursa, Pera en bursa Pastoris. In Hoochduytsch heetet Deschelkraut, Seckelkraut ende Herten seckel, hier-te lande Teskẽs oft Borsekẽs cruyt. In Franchois Bourse de bergier.

¶ Natuere.

Teskens cruyt es cout ende droeghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Teskens cruyt in water ghesoden ende ghedroncken, stelpt den loop des buyex, dat root melizoen, tbloet spouwen, tbloet pissen, ende die ouervloedighe vloet van den vrouwen, ende alderhande bloetganck, hoe ende in wat manieren dattet ghebruyckt worde, ende is daer toe seer crachtich, alzoo dat som schryuen, dattet het bloet stelpt al en worddet maer in die handt ghehouden, oft ouer tlichaem ghedraghen.

Van Vijfuinghercruyt. Cap. lv.

¶ Tghellacht.

VAn desen cruyde, wordt vierderleye gheslacht ghevonden, twee mz geelen bloemen, waer af deen groot ende dander cleyn es. Tderde met witte bloemen. Tvierde met bruyn roode bloemen, van bladeren en fatsoene malcanderen ghelijck.

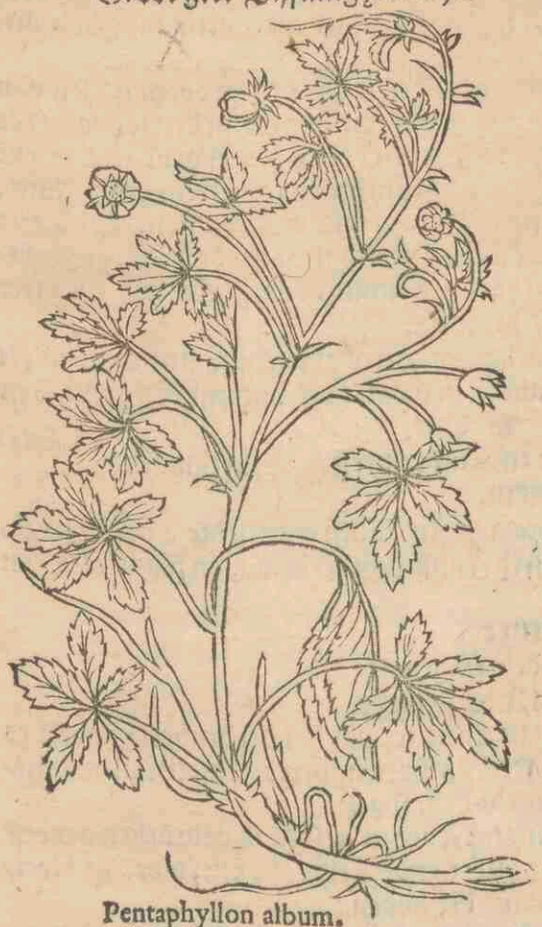
1 Tgroot geel Vijfuinghercruyt heeft teere dunne ronde steelkens, opder aerden gelijck Ganserick cruypende, tot veel plaetsen aen der aerden hakende, daer aen wassen lanckachtighe rontsomme ghekerfte bladerkens, altijt vijf by een op een steelkẽ. Die bloemen sijn geel in vijf bladerkens ghesneden, die als zy vergaen voortbringhen ron de herde besikens ghelijck cleyne eerdt besien, daer tsaet rontsomme in wast. Die wortel es bruyn, dun en lanck.

2 Dat cleyn geel Vijfuingercruyt es den voorschreuen van bladeren, cruypende stelen, bloemen ende saet seer ghelijck, alleen veel minder eñ niet lichtelijckẽ aen der aerden hakende, seer cleyne bladerkens draghende, die van onder aschcruwich wit zijn.

3 Dwit Vijfuinghercruyt es met zynen teeren, dunnen, cruypende steelkens, ende in

Pa-

Pantaphyllon luteum maius. Tfatloen. Pantaphyllon luteum minus.
Groot geel Vijfuinghercruyt. Cleyn geel Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon album.
Wit Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon rubrum siue palustre.
Root Vijfuinghercruyt.

vijuen ghesneden blaederen den grooten geele Vijfuinghercruyt ghelijck, anders dan dat zijn stelen ghehayrt zijn, zyn bladeren lanck eñ niet rontsomme maer alleen voor ghekerft, sijn bloemen wit, ende zijn wortel niet slecht, maer met aenhanghende ander cleyne wortelkens.

4 Dat root Vijfuinghercruyt es den anderen sonderlinghe den grooten geelen van fatsoene oock wat ghelijck. Sijn bladeren zijn in vijf rontsomme gekerfte bladerkēs gesneden, die aen die onderste zyde aschveruwich wit en bouen bruyn gruē zijn. Synē steel es een spanne oft voet hooghe, bruyn oft rootachtich van coluere, knooppachtich, cael eñ niet hayrachtich. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelē, meest twee ontrent een, van coluere bruyn root, naer die welcke verschijnen ronde bruyn roode besien gelijck eerdtbesien maer herder, daert saet rötsomme aē wast. Die wortel es teer hier en daer cruypende.

¶ Plaetse.

Vijfuinghercruyden wassen in dorre döckere oft neere plaetsen somtijts ooc ontrēt den watere, en sonderlinghe dat root dat alleen in dwater oft ontrent den grachtē en staenden wateren ghevonden wordt.

¶ Tÿt.

Vijfuinghercruyden bloeyen in Maye ende aldermeest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Vijfuinghercruyt heet in Griecx πεντάφυλλον. In Latijn ende in die Apotecken Pentaphyllon en Quinquefolium. In Hoochduytsch Funff fingherkraut, en Funffblat. In Franchois Quinte fuellie.

¶ Natuere.

Vijfuinghercruyt es drooch tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van tgeel Vijfuinghercruyt in water tot dat het derdendeel verteert es A
ghesoden, versuet den tantsweer, ende gheneest die sweringhen des monts alsmē ghesoden water in den mont hout, ende daer mede hem spoelt.

Tselue water daer die wortel vā Vijfuinghercruyt in gesodē is, gedröcken geneest B
dat roode melzoen en alderhande loop des buyck, ende stelpt alle ouervloedige bloetganck, ende es goet tseghens fledereijn en pijne der hopen.

Die wortel met edick ghesoden bedwinght die voorts eetende sweeringen, ende ver- C
teert ende doet verdwijnen coude ghezwillen en herdichedē, zy gheneest die quade naghelen, swillingen ontrent den eersderm, ende alle scorftheyt daer zy op gheleyt oft gestreken wordt.

Tsap van der iongher wortele ghedroncken es goet tseghen die ghebreken van der D
leuer ende der longhene, ende tseghen alderhande fenijn.

Die bladeren met huenich water oft ghewaterden wijn ende een luttel pepers ghe- E
droncken zijn goet tsegē die derdedaechse en vierdedaechse cortsen, ende in der seluer manieren dertich daghen ghedroncken ghenesen zy die vallende sieckte.

Die bladeren ghestooten ghenesen die gheschuertheyt daer op gheleyt, ende met F
sout ende huenich vermenght, heylen zy die wonden, fistulen en die voorts eetende sweeringhen.

Tsap van den bladeren ghedroncken geneest die geelsucht en versterckt die leuere. G

Van Tormentille. Cap. lvj.

TOrmentille es den Vijfuinghercruyden seer ghelijck, het heeft dunne röde teere steelkens vijf oft ses van eender wortel lanck der aerdē cruypēde. Sijn bladerē zijn cleyn en wassen vijf oft meest seuen op een steelkē, den bladeren van Vijfuinghercruyt seer ghelijck, eñ elck besonder bladeken es rontsomme gekerft. Die bloemen zijn geel, den bloemen van Ganserick en Vijfuinghercruyt seer ghelijck. Die wortel es bruyn root ende dick.

¶ Plaetse.

Tormentille wast gheerne in die bosschen die doncker zijn ende neer ghelegen zijn, en op grasachtighe straten.

Tÿt.

¶ Tyt.

Tormentille bloeyet meest alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apotekē in Latijn Tormentilla geheeten, ende van sommighen in Griecx ἑπτάφυλλον. In Latijn Septifolium. In Hoochduytsch Tormentille birckwurtz en rot heyliburtz. In Neerduytsch Tormentille. In Franchois ooc Tormentille.

¶ Natuere.

Tormentille es drooch tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van Tormentille met den wortelen in wijn ghesoden oft tsap van der selver ghedroncken, doet sweeten ende iaecht daer duer alle fenijn vander herten, ende es midts dyen goet tsegen alle verghiftheyt, tzy gheten oft ghedroncken, eñ tseghen die pestilentie, eñ dijsghelijck werck doet ooc die drooghe wortel gepoedert eñ mz wijn ingenomē.

B Die wortel ooc vā Tormentille gepoedert eñ met rooden wijn alsser gheen cortsen int lichaem en zijn, oft mz gestaelt water alsser cortsen zijn gedronckē, gheneest dz root melizoen eñ alle loop des buyex, stelpt ooc dat bloetspouwē, tbloet pissen, der vrouwē overvloedige vloet, ende alderhande bloetganck.

C Tormentille met bladeren eñ wortelē gesodē, oft gestootē eñ gedronckē es goet tsegen alle gequesthz van binnē en buyten, opent eñ geneest die verstopte eñ gequeste longene en leuere, ende es goet voor die geelsucht.

D Die wortel vā Tormētille gepoedert eñ mz wit van den eye ghebacken, en gheten, stelpt dat overvloedich braken, eñ es goet tseghen die sieckte cholera ghenaempt.

E Die selue wortel in water gesoden geneest die quade sweeringhen des monts, die mont daer mede ghespoelt.

Van Eerdtbesien. Ca. lvij.

EErdtbesiencruyt cruypt met zynen dunnen hayrachtighen rancxkens lanex der eerdē gelijc Vijfuinghercruyt tot veel plaetsen daer aen hakende. Sijn bladeren zijn den bladerē vā Vijfuinghercruyt ooc wat ghelijck, rontsomme ghekerft, maer en wassen maer dryen aen een hayrachtich steelkē. Die bloemen zijn wit binnē geel van fatsoene dē Vijfuinghercruyts bloemen ghelijck, die als sy vergaen voortbringhen ronde lieffelijcke

¶ Tfatsoen.

Tormentilla. Tormentille.

¶ Tfatsoen.

Fragraria. Eerdtbesiencruyt.

besien die eerst gruen zijn, en als sy rijp zijn meest root somtijts oock wit zijn, van smaecke en ruecke lieffelijck.

¶ Plaetse.

Eerdtbesien wassen in donckere bosschen, en diepe drooghe grachten, zy worde oock veele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Eerdtbesien cruyt bloeyet in Aprill, eñ in Braeckmaēt zo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Cruyt van den Eerdtbesiē wordt in Latijn Fragraria, fragula, in Hoochduytsch Erdberen kraut, in Franchois Frayser gheheeten. Die vruchten worden geheeten Fragra in Latijn, Erdberen in Hoochduytsch, Eerdtbesien in Neerduytsch, in Franchois Frayses.

¶ Natuere.

Cruyt van den Eerdtbesien ende die onrijpe groene besien zijn cout ende drooch van natueren. Die vruchte als zy rijp es cout ende vochtich.

¶ Cracht en werkinghe.

Eerdtbesien cruyt ghesoden en gedroncken, stelpt den loop des buycx ende der vrou A
wen ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt.

Tselue water daer Eerdtbesien cruyt in ghesoden es in den mont ghehoudē sterckt B
dat tantvleesch, het gheneest die quade sweeringhen des monts eñ verdrijft allen qua-
den rueck daer wt.

Tsap van den bladeren gheneest die roose ende alderhande roodicheyt in dat sicht. C

Die Eerdtbesien verslaen dē dorst, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die groo- D
te hitte ende brant in die maghe hebben.

Van Ganserick. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Argentina. Ganserick.

GAnserick es met zynen cruypen de ende aen die aere hakende rancxkens dē Eerdtbesiē cruyde ende den Vijfuinghercruyde seer ghelijck, het heeft teere dunne steelkens ende daer aen wassende lanckachtighe gheueerde seer ghespleten ende rontsomme ghekerfte bladeren, den bladeren van Agrimonie seer gelijck, die op die eene zyde ter aerden waerts aschverue wich wit zijn, ende op die ander zyde heel gruen. Die bloemen zijn geel, den bloemen van Vijfuinghercruyt seer ghelijck. Die wortel es peeselachtich.

¶ Plaetse.

Ganserick wast op grasachtighe vochtighe ongebouwde plaetsen, en by die grachtē.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

In Latijn wordt dit cruyt nv ter tijt geheeten Potentilla en Argentina, en van sommighen Agrimonia sylueſtris oft Tanacetum sylueſtre. In Hoochduytsch, Grensich, Grensing, oft Genserich, ende daer naer in Latijn Anserina. In Neerduytsch Ganserick en Argentine. In Franchois Argentine, bec d'Oye, ou Tanaise sauluage.

Natue-

Van Piloſella oft Naghelcruyt. Cap. liv. lxxiv.

ℂ Natuere.

Ganſerick es drooghe van natueren tot in den derden graet.

ℂ Cracht en Werckinghe.

Ganſerick in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, ſtopt den loop des buyex A dat roode meliſoen ende alderhande bloetganck, ende es seer goet tseghen die overuloedighe vrouwelijcke cranckheyt en ſonderlinghe tseghen die witte vloet.

Dit ſelue cruyt met water in ſout ghesoden ende ghedroncken, doet dat gheronnen B bloet seeyden, en es goet ghedroncken die van hooghe ghenallen sijn.

Dwater daer Ganſerick inne ghesoden es, es goet voor die sweeringhen van den C mont, roode loopende ooghen, ende verergerde wonden, alsmense daer mede waschst.

Van Piloſella. Cap. liv.

ℂ Tgheslacht.

DEse cruyden in Latijn gheheeten Piloſella vintmen nv der tijt twee gheslachten. Deene wordt groote Piloſelle gheheetē, dander cleyn Piloſelle, die van sommighe Muysooren ghenaemt sijn, hoe wel zy die oprechte Muysooren oock niet en sijn.

ℂ Tkatsoen.

Piloſella maior.
Groote Piloſella oft Naghelcruyt.

Piloſella minor.
Cleyn Naghelcruyt.

DJe groote Piloſelle op der aerden wighespreyde bladerkens, die wit rouw en hayrachtich sijn eender oore van een groote muys seer ghelijckende. Synen steel es ghehayrt ontrent een spanne lanck draghende geele ghevulde bloemen, die in hayrachtich saet vergaen, dat met den winde wech vlieght. Die wortel es een vingers lanck met veele aenhanghende veeselinghe.

Van Piloſella oft Naghelcruyt. Cap. liv.

2 Die cleyne Piloſelle es der voorſchreuē ghelijck maer veel minder, ſijn bladerkens ſijn cleyn, tſeghen der aerden wit, hayrachtich. Die bloemkens waſſen aen dopperſte van den ſtelen veel by een ende zijn van coluere ſom wit, ſom root, ſom bruyn, ſom gheſpeeckelt. Die wortel es cleyn en veeſelachtich. ¶ Plaetſe.

Die groote Piloſella waſt op ſandtachtige berchſkens en op graſachtige cantē vanden velden. Die cleyne op dorre heyden ende dyerghelijcken onghebouде plaetſen.

¶ Tijt.

Deſe cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent. ¶ Naem.

1 Die groote wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Piloſella maior. In Duytſch groote Piloſelle, en Nagelcruyt. In Hoochduytſch Nagelkraut, ende van ſommighen oock Meuſzor. In Franchois Piloſelle.

2 Die andere heet Piloſella minor, dat es cleyne Piloſelle, ende wordt oock van den Hoochduytſchen Meuſzorlin, en Haſenpfoetlin ghenaempt.

¶ Natuere.

Die Piloſellen zijn werm en drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Deſe cruydē met hueren bladeren en wortelen gheſoden ende ghedroncken heylen A ende ghenеſen alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende die gheſcuerheyt.

Die bladeren van den ſelven cruyden ghedroocht ende ghepoedert ende in die won B den gheſtroyet, moghen die ſelue ghenеſen.

1 Eſap van die groote Piloſelle in die oren ghedaen geneeſt die pijne ende die ſmer- C tinghe van den oren.

Die ſelue Piloſelle gheten oft met ſpijſe inghenomen verclaert het gheſichte, ende D gheneeſt die roode lopende ooghen.

Van Rhuercruyt. Cap. lv.

¶ Tghelacht.

DEr cruydē die ſaechte witte wollachtighe bladeren hebben, eñ die van ſommighen Piloſelle ende Filagines ghenaempt worden, ſijn twee ierſte geſlaechten. Deene heeft ſchoone geele rieckende bloemen. Dander bleeck geele ende niet rieckende, dz drijerleye es, als hier naer blijckē zal.

Ageratum, Aurelia. Rheynbloemen.

¶ Tfatſoen. Filago. Rhuercruyt.

1 Dat ierſte vā deſen dat- men Reynbloemē nuempt, heeft ronde, dunne, herde, aſchueruwige witte ſteelkēs ontrēt eē ſpanne hooch waſſende, met cleynen ſmallen, witten, wollachtighen, ſeer ſaechtē bladeren, van groote ende fatſoene den Hyſope bladerkens ghelijck, op tſop van den ſteelkens waſſen troſkēs van x oft xij oft meer knopachtighe ronde geele bloemkēs die niet lichtelijcken en verwelckeren oft en vergaen, ende die in huer

huer coluer ende wesen langhe tijt behouwen moghen werden, ende van ruecke niet onlieffelijck, eñ van smaecke een weynich bitter zijn. Die wortel es dun cort eñ swert.

Dat ander geslacht dat Rhuercruyt gheheeten wordt, es drijerleye, als voorseyt es

2 Dat ierste es den voorschreuē ghelijc, maer meerder en hooghер somtijts twee voeten hooch, oft hooghер wassende. Sijn stelē zijn dun, röt, aschveruwich mz saecht wol leken beleet, drye oft vier van eender wortel recht op, meest sonder aenwassende zijde scuetkens oft tarxkēs wassende. Die bladerē zijn lanck, smal, aschveruwich wit, saecht en wollachtich, den bladeren van Rheynbloemen ghelijck, maer langher, breeder, ende van coluere wat groender. Die bloemē zijn ront eñ knoppachtich en wassen bouē aen die stelen veel by een, maer en zijn niet zo geel vā coluere als die Rheynbloemen, noch en blyuē niet duerende, maer vlieghē wech als zy rijp zijn, ghelijc meer andere bloemē.

3 Dat ander geslacht van Rhuercruyt es den voorschreuen van stelē en bladerē seer gelijck. Die bloemen zijn oock den bloemen van den voorgeschreuen ghelijck, maer en wassen nz bouē aen die stelē met troskēs, maer wassen lancx die stelē tusschen de bladerē, eñ dat es dmeeste onderseeet dat tusschē dit ende dē voorgescreuen Rhuercruyde es.

4 Dat vierde gheslacht van desen cruyden es den anderen tween Rhuercruyden van stelen, ende witten en saechten bladerkens ghelijck, maer in alder manieren teerder, minder ende neerder, selden een spanne hooch wassende. Die bloemē wassen in cleyne ronde knoppekens bouen op die soppekens van den steelkēs, van coluere ende fatsoene den bloemen van anderen Rhuercruyden ghelijck.

¶ Plaetse.

Dierste gheslacht wast in rouwe sandtachtighe plaetsen ende op dorre heyden, ende wordt tot veel plaetsen by den Rhynstroom ouervloedich gevondē: Hier te lāde wordet in die houen ghesayet. Die andere drye wassen hier te lande in sandtachtighen gront, ontrēt drooghe grachtē, en op sommighe vochtighe plaetsen, eñ in die bosschen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent. Die Rhuercruyden ooc noch in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen cruyden wordt van Theophrastus Libro ix. Cap. xxj. In Griecx ἐλειόχρυσον. In Latijn vā Theodorus Gaza Aurelia. Ende vā Dioscorides ἀγήρατον Ageratum. In die Apoteken Stoecas citrina ende Stoecados citrinum, van sommighen Tinearia ende Amaranthus luteus. In Hoochduytsch Rheinblumen Motten blumen vnd Motten kraut. In Neerduytsch Rheynbloemen ende Rhynbloemen.

Daer es oock noch een ander cruyt van Dioscorides beschreuen, dwelck ἐλίχρυσον Elichrysum ende Amaranthus ghenaemt es, dwelck met desen Rheynbloemen gheene ghelijckenisse en heeft, want ἐλειόχρυσον Eliochryson vā Theophrastus ende ἐλίχρυσον Elichryson van Dioscorides, zijn twee verscheyden cruyden. Ende daer om dolen zy, die meynen dat dese Rheynbloemen, dat Elichryson van Dioscorides zijn.

2 Dander drye cruyden worden met eenen naem, gheheeten nv ter tijt. In Latijn Filago. In Hoochduytsch Rhurkraut. In Neerduytsch Rhuercruyt oft root melizoen cruyt. In Franchois Herbe a Cottoen.

A Dierste van desen dryen wordt van Plinius ghenaemt Herba Impia, ende dat om dat die laetste bloemen hooghер wassen dan die ierste.

Sommighe willen van desen cruyden maken dat cruyt, dat in Griecx γναφάλιον ghenaemt wordt, ende in Latijn Centunculum, Centuncularis et Tomentitia maer huer meyninghe en es der waerheyt niet seer ghelijck, als by den naervolgende Capittel blijckelijck ghenoch es.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren verdrooghende, die Rheynbloemen zijn ooc werm, als duer hueren bitteren smaeck kennelijck es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Rheynbloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken doodē ende iaghen af die wor- A

men,

Van Gnaphalion. Cap. lxj.

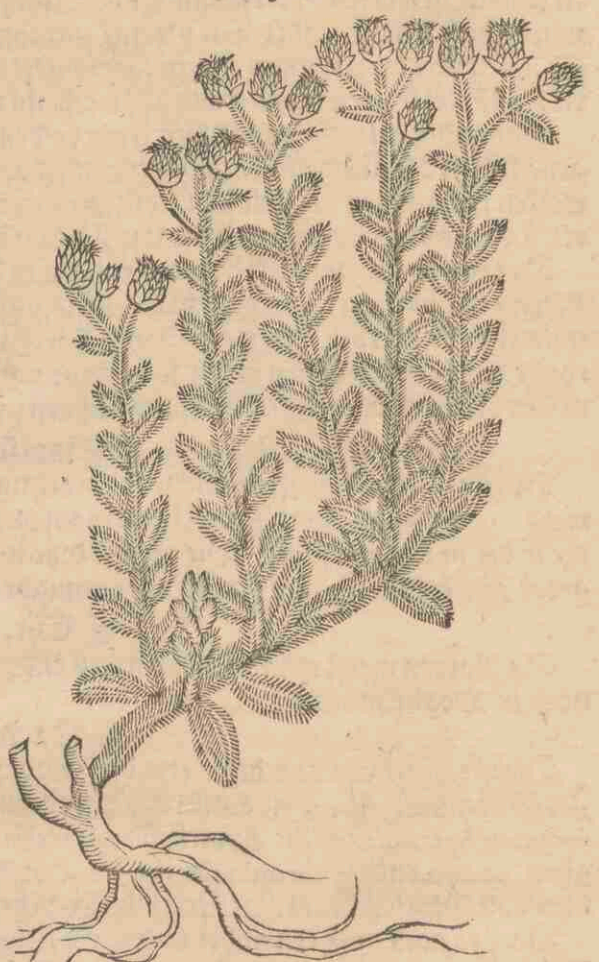
men, ende zijn goet tseghen die beet ende steeck vanden fenijnighen ghedierten.

Rheynbloemen in looghe ghesoden verdrijft die luysen ende neten wt den hayre. B Die selue Rheynbloemen, in die cleerscapprayen gheleyt bewaren die cleederen van motten ende scieters.

Van Gnaphalion. Cap. lxj.

¶ Tfatsoen.

Gnaphalion.

GNaphalion es een neer cruydt, dwelck heeft veele dunne steelkēs ende cleyn bladerkens, die altsamen met een wit, wollachtich, saecht hayrken seer dick becleet zijn, alsoo dat het gheheel cruyt, niet anders en schijnt te syne, dan een saecht wit wolleken. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens in cleyne knoppekens als die figuere claerlijcken bewijst.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt ghevonden in Languedock ende Prouincen.

¶ Naem.

Dit cruyt es ghenaempt in Griecx γναφάλιον. In Latijn Gnaphalium, Centunculus, Centuncularis, Tucularis, Albinū. Ende van sommighen Gelaso, Anaphalis, Anaxiton, Hires ende Tomentitia.

¶ Natuere.

Gnaphalion es drooch ende tsamen trechende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van Gnaphalion met rooden wijn ghedroncken, zijn goet tseghent root melizoen, als Dioscorides ende Galenus schrijuen.

Van Wechbree. Cap. lxij.

¶ Tgheslacht.

DEr wechbreeden vindtmen hier te lande drye gheslachten ouervloedich wassende, ende daer en bouen noch een in die soute gronden voortcomende, die altsamē van fatsoene malcanderen ghelijcken.

I Tgroot Wechbree heeft groote breede bladeren, schier gelijck die Beete, van buyten seuen ribbekens hebbende die altsamen aen dat eynde van den bladeren ter wortel waert vergaen. Sijn stelen zijn rontachtich eenen voet oft meer hooghe, somtijts rootachtich, tusschen die bladeren van der wortel spruytende, die van dmiddel of tot bouen toe rontsomme beset ende becleet zijn, met cleyne knoppekens die ierst cleyne bloemkens, ende daer naer cleyne huyskens daer in cleyn bruyn sadeken leyt voortbringhende een are tortskens ghelijckende. Die wortel es cort wit ende vinghers dick met veele aenhanghende witte veesen,

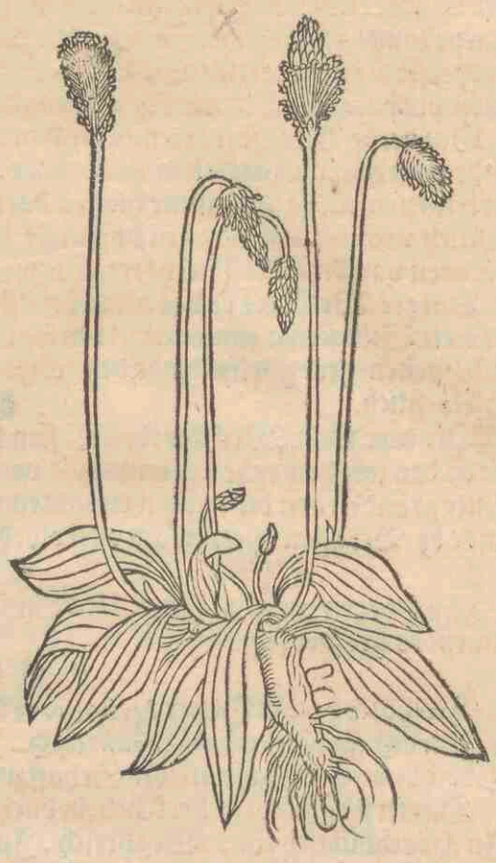
Van desen gheslachte wordt een ghevonden wyens aren oft tortskens seer dobbel zijn alzoo dat op eē are in plaetse van den knoppekēs andere cleyne tortskēs mz groote menichte voortcomen, elck besonder tortsken eenen enckelen tortskē van die Wechbree ghelijckende.

Dat

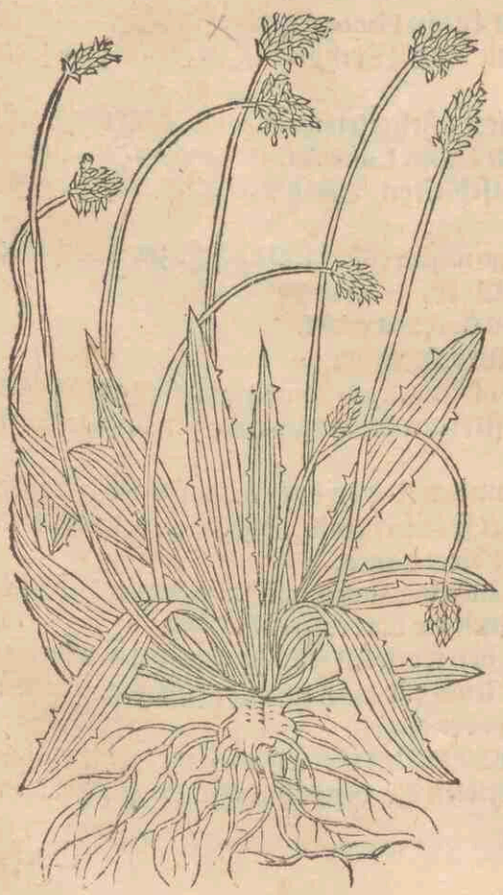
Plantago maior. Groot Wechbree.

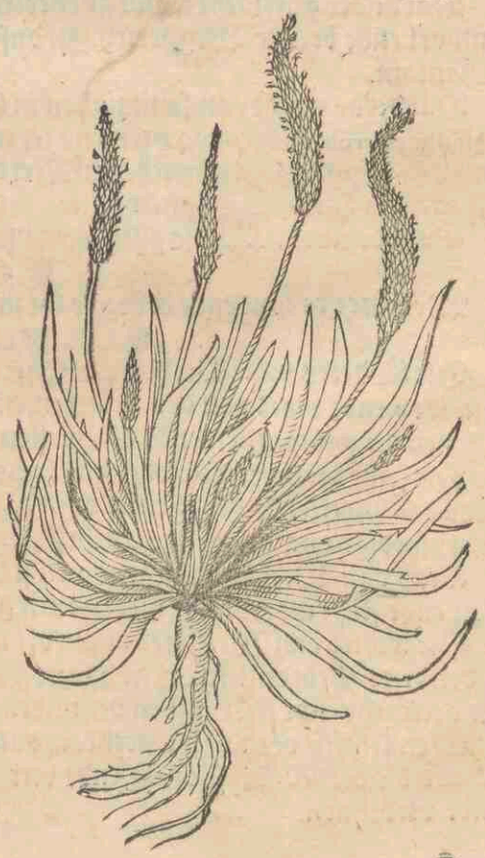
Plantago media. Breet Wechbree.

Plantago minor. Cleyn Wechbree.

Plantago marina. Zee Wechbree.

Dat

2 Dat tweede geslacht van Wechbree es den ierstẽ ghelijck, zijn bladerẽ zijn smalder minder ende wat hayrachtich, en ligghen meest op der aerden wtghespreyt eens scaeps tonge gelijckende. Sijn steelen zijn ront een weynich hayrich eñ draghen aen dopperste aren oft tortskens die veel corter zijn dan aen deerste Wechbree eñ schoone witte purpurachtige bloemẽ voortbringẽ. Die wortel es wit en lãgher dan aẽ dierste.

3 Dat derde Weechbree es minder dan dz tweeste. Sijn bladerẽ zijn lanck en smal ende ock gheribt ghelijck die bladeren van den anderen Wechbreeden, van coluere swertgruen ende rontsomme hier en daer cleyne puntkens hebbende. Die stelen zijn cantich voortbringhende aen dopperste schoone aren met witte bloemkens ghelijck die aren van dmiddel Wechbree. Die wortel es cort met veele veeselinghen.

4 Dat zee Wechbree es dat alder smalste, zijn bladeren zijn lanck ende seer smal ende dick. Sijn stelen zijn ontrent een spanne lanck van den middel af tot bouẽ toe vol knoppekens seer ghelijckende den tortskens van grooten Wechbree. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Die drye ierste Wechbreeden wassen hier te lande al om op grasachtige veldẽ ende by den weghen ende op sommighe vochtighe plaetsen. Dat zee Wechbree wast in soute gronden aen die dijcken en canten van den souten wateren, ende wast in Zeelãt ende by Berghen opten zoom ouervloedich.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest al hier te lande in Braeckmaãt eñ in Hoymaent. In Ooghstmaent es het saet rijp.

¶ Naem.

Wechbree heet in Grieck ἀρνόγλωσσος dat es Lingua agni ende Lams tonghe, ἄρνειος, πρωβάτειος, πολύνευρος καὶ ἑπτάπλευρος. In Latijn ende in die Apoteken Plantago. In Hoochduytsch Wegherich oft Schaffzunghe. In Franchois Plantain.

1 Dat ierste gheslacht heet heden daechs in Latijn Plantago maior en Plantago rubea. In Hoochduytsch roter Wegherich. In Franchois grand Plantain. Hier te lande roode Wechbree.

2 Dat ander gheslacht wordt geheeten in Latijn Plantago media. In Hoochduytsch middel ende breiter Wegherich. In onse tale breet Wechbree. In Franchois Petit Plantain.

3 Dat derde wordt van sommighen in Grieck geheeten πενταύνευρος dat es in Latijn Quinque neruia, anders soo heetet nv ter tijt in Latijn Lanceolata en Lanceola. In Hoochduytsch Spitzer Wegherich. In Neerduytsch cleyn Wechbree en Hontsribbe. In Franchois Lanceole, ℘ Lanceolette.

4 Vierde wordt van ons geheeten Plantago marina ende in Duytsch, zee Wechbree.

¶ Natuere.

Wechbree es cout ende drooghe tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Wechbree in spijse oft anders inghenomen zijn seer goet tsegen A den loop ende vloet van den catarren, ende stercken die mage, ende zijn bequaem den ghenen die wtdroeghen ende die hoesten.

Die selue bladeren ghesoden ende ghedroncken stelpen dat root melizoen ende den B loop des buyex, ende dijsghelijex ock dz bloet spouwen, tbloet pissen, eñ der vrouwen ouervloedighe natuerlijcke crancheyt, en alle bloet ganck.

Esap van Wechbree inghenomen stelpt ende doet ophouwẽ dat ouervloedich bra- C ken, ende stopt alderhande bloet ganck ghelijck die bladeren ende tsaet.

Die wortel van Wechbree alleen oft met den wortelen ende saet in soeten wijn ge- D soden ende ghedroncken opent die verstopte leuer ende nieren, ende zijn goet tseghen die geelsucht ende sweringhen der nieren ende der blasen.

Men schrijft ock van Wechbree dat drye wortelen met water eñ met wijn inghe- E nomen die derdedaechse cortse, ende vier wortelen die vierdedaechse cortse ghenesen ende verdrijuen.

Wech-

Wechbree es oock goet gebruyckt tot alle quade onsuyuere loopende vleratien eñ F
sweeringhen, ouwe ende nieuwe wonden, alle hittighe apostumatien ende geswellen,
tot den cancker, fistulen, loopende gaten, quade crauwagien, ende tseghen die beet van
quade en verwoede honden, die bladeren ghestooten eñ daer op gheleyt, oft tsap daer
inne ghedruypt oft vermenght met die plaesteren ende saluen die daer toe ghebruyckt
worden ende bequaem zijn.

Die selue bladeren van Wechbree versuetē die pijne van tfledereijn ende zijn seer G
goet gheleyt op die siecke leden die root ende vol hitten ende pijnen zijn.

Tsap van Wechbree es oock seer goet tseghen die pijne der oren, weedom en ver- H
hittinghe der ooghen daer inne ghedruypt.

Tselue sap oft dwater daer die bladeren oft wortelen van Wechbree inne gesoden I
zijn ghenesen die quade heete sweeringhen des monts, den tantsweer, ende die bloedin
ghen van dat tantvleesch, diewils in den mont ghenomen ende den mont daer mede
ghespoelt.

Die bladeren van Wechbree met sout vermenght verdrijuen die sweerende clieren, K
ende apostumatien ontrent den oren ende keele, daer op gheleyt, oft die wortelē daer
af aen den hals ghedraghen als sommighe gheschreuen hebben.

Van Crayenuoet. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden die heden daechs onder den naem van Crayenuoet beghrepen wor-
den, vindtmen hier te lande twee gheslachten.

¶ Tkatsoen.

Pseudo Coronopus. Hertshoren. Coronopus Ruellj. Crayenuoet.

DAt ierste Crayenvoet dat oock Herts- 1
horen ghenaempt wordt, heeft langhe
hayrachtighe smalle bladerkens ouer beyde
syden, met drye oft vier cleyne corte ghelijck
aenwassende bladerkens becleet, van katsoe-
ne eenen ghetackten Hertshoren schier ghe-
lijckende die op der aerden ghelijck een ster-
re wtghespreyt ligghen. Tusschen den welcken voortcomen cleyne ronde hayrachtige
steelkens, daer aen aren en tortskens wassen ghelijck aen dmiddel ende breet Wech-

bree. Die wortel es lanck met aenhanghende veeselinghen.

2 Dat ander Crayenvoet crijght dry oft vier steelkens lanck der aerden cruppende, die altijt op der aerden ghespreyt liggen en huer nemmermeer op en heffen, ende daer aen wassen langhe smalle ghesneden bladeren, den bladerē van dz ierste Crayenvoet volnaer ghelijckende, maer minder, ende niet hayrachtich. Die bloemkens zijn cleyn, wit ende comen tusschen die stelen en bladeren, vast aen die steelkens voort, eñ als die vergaen, zoo volghen daer cleyn platte breede rouwe teskens naer, daer dz saet in leyt. Die wortel es wit, vinghers lanck, van smaecke die Kersse wat ghelijckende.

Coronopi species peregrina.

3 By den gheslachte van Coronopus oft Crayenvoet, soude ock wel moghen ghestelt zijn dit selsaem vremt ende luttel bekent cruyt. Daer af die figuere hier by geset es, aenghesien dat het den Hertshoren seer aensienlijck es. Syn bladerē zijn läck ende smal, mz aenwassende zyde tacken, dē bladeren van Hertshoren in alder manieren ghelijck, dan alleen somtijts wat meerder. Sy ligghen ock op der eerden ront wtghespreyt, ende zijn wat rouw eñ hayrachtich, ghelijck die bladeren van Hertshoren, alsoo dat niet wel moghelijck en es dz eene wt den anderen te kennen als zy beyde sonder bloemen ende stelen zijn. Maer als dit cruyt zijn bloemen ende stelē crycht, dan es het onderscheet seer goet te aenmercken, want dit cruyt brenght, twee oft drye ronde steelkens voort, in meer andere haer verdeylende, op dopperste van den welcken voortcomen knoppekens, den knoppekens van den Corenbloemen ghelijck, anders dā die scelferen van desen knoppekens, niet zoo vast op een en ligghen, ende wat claer ende duerschijnich schijnē te wesen, sonderlinghe als die bloeme vergaē es, van desen knoppekens comen die bloemen voort, van coluere ende fatsoene der Cicoreye bloemē ghelijck maer mindere. Die wortel van desen cruyde es lanck en dun.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Crayenvoet wast in Brabant ende Vlaenderen op onghebouwde sandt-
2 achtighe plaetsen ende by den weghen. Dat andere wast ock by den weghen en op sandtachtighe dorre straten en op die dijcken sonderlinghe bouen Antwerpen, daert tot sommighen plaetsen alsoo ouervloedich ghevonden wordt, datmen schier anders gheen cruyt daer en siet.

3 Dat vremt cruyt en wast hier te lande niet, dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.
Dat vremt Hertshoren bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt hier te lande geheeten Hertshoren, en tot sommige plaetsen Grauinne cruyt, ende in Latijn Cornu ceruinum, oft Herba stellæ, ende Stellaria. In Frächois Corne de cerf. In die Apotcken eest onbekent. Sommighe nv ter tijt heetē dit cruyt in Griecx κορωνόπους. In Latijn Pes Cornicis. In Hoochduytsch Krayenfuz, meynēde

dit

dit selue te wesene dat Coronopus daer Dioscorides in zijn tweede boeck cap. cxxiij. af ghescreuen heeft, dat der waerheyt niet ghelijck en es, ende daer om hebben wy tselue ψευδοκορωνόπους Pseudo Coronopus, dat es valschen Crayenvoet ghenaempt.

2 Dat ander ghelacht es der beschrijuinghe van Coronopus by Dioscoridem seer gelijck, nochtans want die hoochgheleerde Ruellius Doctor in zijnder tijt vā Parijs nz wel en ghelooft dattet dat oprecht Coronopus es, zoo hebben wy tselue naer Ruellium die dit seer leuende bescreuen heeft Coronopus Ruellij gheheeten, ende in Duytsch Crayenvoet oft Rauenvoet.

3 Dat vremt Hertshoren en heeft gheenen naem die ons bekent es. Men mocht twijfelen oft waere die Coronopus van Dioscorides, mits dat Hertshoren een geslacht van Wechbree schijnt te zyne. Maer want die Historie van Coronopus seer cort ghescreuen es, alzoo en es daer af gheen verseckeringhe. Het soude oock moghen wesen een Chondrilla haddet melckachtich sap. Maer want dz nz en heeft, also en eest gheen Chondrilla, by auentueren eest dat σισαμοειδὲς μικρόν Sesamoides paruum. Daer Dioscorides af schrijft.

¶ Natuere.

1 Hertshoren es cout ende drooghe den Wechbree van natueren seer ghelijck.

2 Crayenvoet naer duytwijsen van zynen smaeck es verm ende drooghe der Kersse ghelijck maer niet soo heet.

¶ Cracht en werckinghe.

Hertshoren es van cracht en werckinghe den Wechbree ghelijck daert een geslacht A af es, ende mach in alle saken daer Wechbree goet toe es gebruyckt worden. Ende es seer goet ende sonderlinghe beuonden tseghen dat bloet pissen ende tseghen tgraueel ende rijsende steen in spijse oft anders inghenomen.

Es Crayenvoet dat recht Coronopus, zoo es die wortel daer af onder die asschen ge- B braden oft in spijse anders gheten, seer goet tsegen den loop des buyex vā verkiltheyt der maghen, ende verslijminghe der dermen oorspronck hebbende, daer toe dē smaeck van deser wortel hier bescreuen die selue bewijst goet toe te wesene, midts dat zy van smaecke verwermende ende wat tsamen treckende es.

Van Muyse steertkens. Cap. lviij.

MUyse steert es een cleyn neer cruydeken wyens bladeren cleyn ende seer smal zijn, tusschen den welcken van die wortelkens voortcomen cleyne steelkens, daer op wassen seer cleyne gruenwitachtighe bloemkens, ende daer naer lanckachtighe tortskens, eenen Muysen steertken, eñ den tortskens van Wechbree eer zy tot bloeysel comē seer gelijckende daer inne besloten leyt cleyn bruyn sadeken.

¶ Tkatsoen.

Myosouron.

Muyse steertkens.

¶ Plaetse.

Muyse steertkens wassen op goede vette coren velden in sommighe beempden, ende somtijts oock by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill, ende in Meye soo worden die tortskens rijp, en corts daer naer vergaet het cruyt, alzoo dattet in Braeckmaent niet en wordt dan dorre gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande gheheeten Muyse steertkēs, ende daer naer in Grieex μυός ὀυρὰ ἢ μυόσουρος. In Latijn Cauda murina en Cauda muris. In Franchois queue de souris. In Hoochduytsch worddet genaemt Tausentkorn. Ende en es gheen Holosteum, noch gheen Denticula canis Ruellij, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Muyse steertkens zijn van natueren vercoelende dē Wechbree niet seer ongelijck.

Van Water Weechbree. Cap. lxv.

¶ Cracht en werckinghe.

A Cracht en werckinghe van desen cruydekē es noch niet onderuondē, maer voor alzoo veel als den smaeck tuyght, zoo eest van crachten ende werckinghe den Wechbree seer ghelijck.

Van Water Weechbree. Cap. lxv.

WAter Wechbree es eē schoō cruyt met groote gruene bladeren, den Wechbree bladeren niet seer onghelijck, dat langhe stelen ghewint met veel aenwassende zyde seuetkens ende tacxkens die cleyne witte bloemkens draghen in dryen ghesneden, naer die welcke dat drycantighe knoppekens voortcomē. Die wortel es veeselachtich.

¶ Tfatsoen.

Plantago aquatica. Water Wechbree.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grachten ende in die staende wateren ende somtijts ock by den ruieren.

¶ Tyt.

Tbloeyet van in Braeckmaent tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghenaemt Plantago Aquatica. In Hoochduytsch Wasser wegherich en Froschloffelkraut. In Neerduytsch Wechbree. In Frāchois Plantain aquatiecque ou deaue.

¶ Natuere.

Men schrijft desen cruyde toe dattet cout ende drooghe van natueren es.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van desen cruyde worden van sommighen op die schenen ende beenen van den watersuchtighen gheleyt, die meynen dat het water in dē buyck wesende daer mede in die beenen treckt.

B Die gheleerde dees tijts schrijuen dattet alle cracht ende werckinge vā Wechbree heeft, daer af hier voor int lxij. Cap. gheschreuen es.

Van Duysentknoop. Cap. lxvj.

¶ Tghestlacht.

DAn desen cruyde zijn twee ghestlachten manneken en wijfken als Dioscorides schrijft, dmanneken wordt ghenoemt Wechgras, dwijfken en heeft gheenen besonderen naem.

1 WEchgras heeft veele ronde teere steelkens met veele ledekēs ende knoopkens lancx der aerden cruypende, daer aē wassen lange smalle bladerkēs den ruyte bladeren niet seer onghelijck maer langher. Die bloemkēs zijn cleyn en wassen aen die steelkens tusschen die bladeren en die knoopkens van coluere som heel wit, som heel bruyn root oft lijfveruwich, ende daer naer coemt dat saet dat drycantich es ende ghelijck den sade van sulcker. Die wortel es ront rootachtich ende met veele veeselinghen.

Dat ander ghestlachte dat Duysentknoop wijfken ghenaemt wordt heeft drye oft

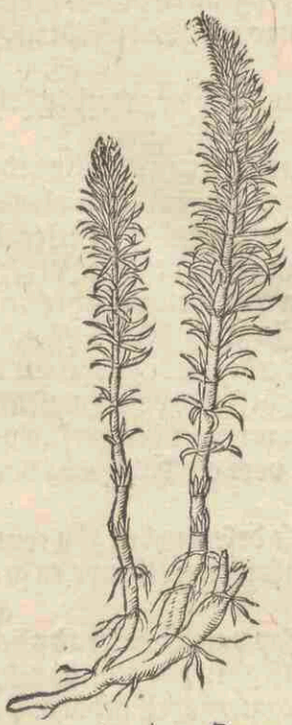
vier

¶ Tfatsoen.

Polygonon mas. Wechgras.

Polygonon fœmina.
Duysentknoop wijfken.

Polygonon tertium. Knawel.

vier rechte opwassende ronde effene steelkens sonder zyde scuetkens, met veele ledekens ende knoopkens, den stelē ende ledekens van Peertsteert wat ghelijckende maer niet rouw, ende om die ledekens wassen rontsomme sterrewijs veel cleyne smalle bladerkens den bladerkens van Rosmarijn van fatsoene niet seer onghelijck. Die wortel es wit cruypende, veel scuetkens ende steelkens voortbringhende.

3 By den gheslachten van Duysentknoop mach oock wel gherekent ende gheselt worden dat door een ghevlochten ende menichfuldelijck gheknoopt Knawel, dat ontrēt een palme hooch wast, en veele teere gheknoopte steelkēs draecht duer een ghevlochten ende aē een hanghende, daer aē cleyne smalle bladerkens wassen den Geneuerboom bladerkens wat ghelijck, maer minder ende niet hert oft stekende, tusschen den welcken cleyne ghesternte bloemkens voortcomen van coluere ghelijck die stelen eñ bladeren die aschveruwich ende wit gruen sijn. Die wortel es saselachtich en vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Wechgras wast op die velden by den wegen en op die stratē. Duysentknoop wijfken wast aen die canten van den waterloopen ende in vochtighe plaetsen. Knawel

wordt op die canten van den coren velden en op onghebouwde ackers ghevonden, sonderlinghe in vochtighe jaren.

¶ Tijt.

Wechgras en Knawel, bloeyen van in Braeckmaent, meest alle den zomer. Duysentknoop wijfken wordt in Hoymaent ende in Ooghstmaent meest ghevonden.

¶ Naem.

Duysentknoop wordt ghenoemt in Griecx πολύγονον. In Latijn Sanguinaria, Sanguinalis en Proserpinaca.

1 Dat ierste ghesla cht wordt ghenoemt πολύγονον ἄῤῥεν, καλλίγονον, καὶ πολύκαρπον in Griecx. In Latijn Seminalis. In die Apoteken Centumnodia & Corrigiola. In Hoochduytsch Weggras en Wegtritt. Hier te lande Wechgras Verkens gras ende Duysentknoop manneken. In Franchois Renouee & Corrigiole.

2 Tweede wordt ghenoemt in Griecx πολύγονον θῆλυ, dat es in Latijn Sanguinalis fœmina. In Duytsch Duysentknoop wijfken.

3 Derde wordt ghenoemt in Duytsch Knawel, ende es sonder twijfel een maniere ende ghesla cht van Duysentknoop, niet teghenstaende dat Dioscorides maer van tween vermaent en heeft, want wy dit niet en houwen voor eē Polygonon Dioscoridis, maer voor een Polygonon van dē vier geslachtē daer Plinius in xxvij. boeck af schrijft.

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn cout tot in den tweeden graet, ende droge tot in den derden, ende tsamen treckende, en grof makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van Wechgras ghedroncken es goet tseghen dat bloetspouwen, tbloet pissen, A
ende tseghen alle bloetganck, ende helpt den ghenē die ouervloedichlijck ouergheuen
ende camerganck hebben.

Tselue sap met wijn ghedroncken es goet den ghenen die van fenijnighe ghedier- B
ten ghebeten zijn.

Tsap van Wechgras es ock goet tseghen die derdaechse cortsen een vre voor dat C
aencomen van der cortsen ghedroncken.

Die bladeren van Wechgras in wijn oft water ghesoden ende ghedronckē stelpen D
alderhande loop des buyck, dat root melzoen, der vrouwen ouervloedige cranckheyt,
tbloetspouwen ende alle bloetganck, ghelijck dat sap.

Tsap van Wechgras met een pessus in der vrouwen scamelheyt gedaen stelpt die E
vrouwelijcke cranckheyt ende die ouervloedighe vloet, in die nuese ghesteken stoppet
dat bloeyen wt die nuese, in die oren ghedruypt benempt die pijne ende gheneest dat
ghesweer der selver.

Tselue sap met huenich en wijn ghesoden gheneest die sweeringhen en heete swel- F
linghen van den scamelijcken leden.

Die bladeren gruen ghestooten zijn goet gheleyt op die maghe die verhit ende ont- G
steken es, op alle heete sweeringhē ende apostumatien, opt wildt vier, ende op alle ver-
sche wonden.

Dioscorides schrijft ock van Wechgras dattet vrine en water doet maken en dat H
tgoet tseghen die droppelpisse es, dat alleen waer es, als die vrine heet ende snijden-
de es.

2 Duysentknoop wijfken es van crachten en werckinghen den manneken gelijck, I
als Dioscorides schrijft alleen wat onstercker.

3 Dijsghelijck es ock dat Knawel van natueren, crachten en werckinghen den
Wechgras seer ghelijck.

Van Peertsteert. Cap. lxvij.

¶ Tghedlacht.

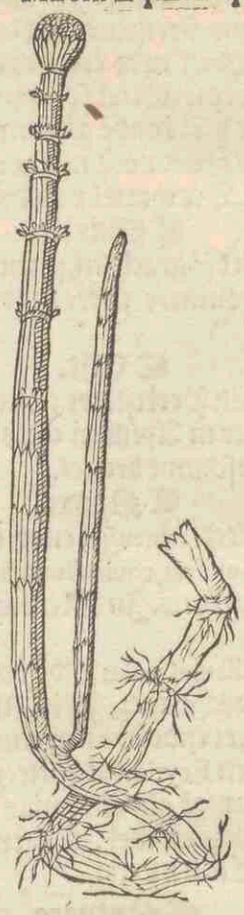
Peertsteert es tweederleye van ghesla chte als Dioscorides ende Plinius scrijuen,
Groot en cleyne.

Groote

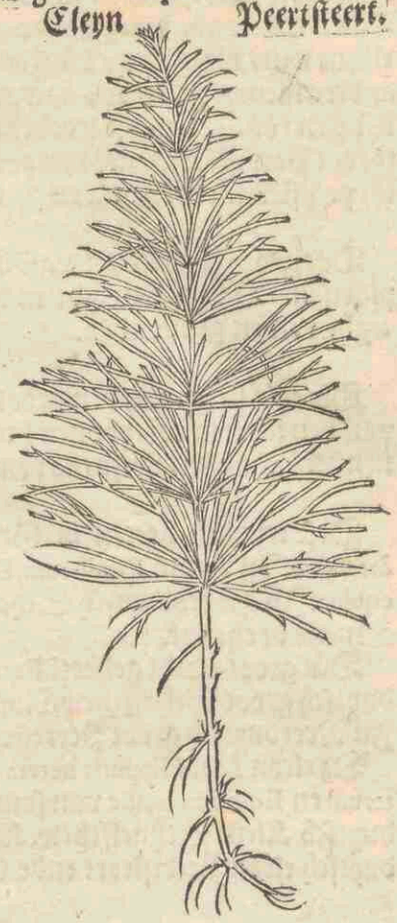
Van Peertsteert. Cap. lxviij.

De Roote Peertsteert in dierste wtcomen bringht rõde hole, naeckte rouwe stelen met veel leden en knoopen voort, die zoo rouwe zijn dat die drayselaers ende mesmaeckers, alderleye ghedrayet werck ende die hechten van den messen daer mede polijsten ende effen maken, op die welcke aen dopperste rõde swerte doddekẽs wassen. Daer naer zoo worden die selue stelẽ bruyn oft rootachtich, ende rontsomme aen elck let beset met veele teere dunne gheknoopte biesekens, ende wassen seer hooghe met hueren ghehayrden hanghende biesekens eenen Peertsteert niet onghelijck. Die wortel es wit ende gheknoopt ghelijck die stelen.

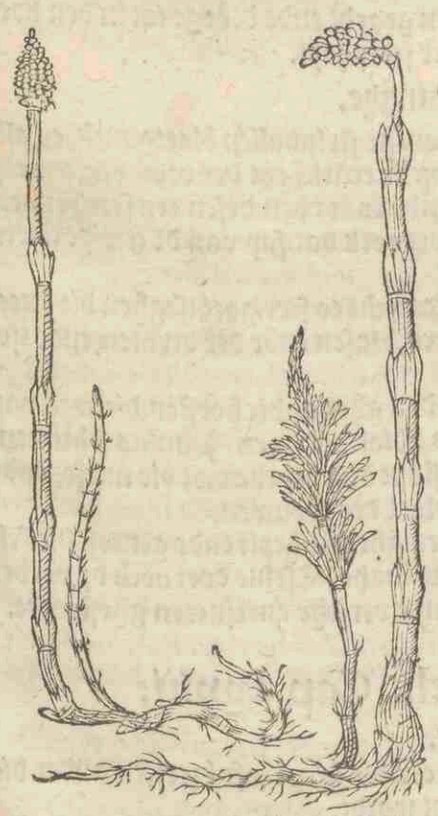
Maioris Equiseti asparagus.

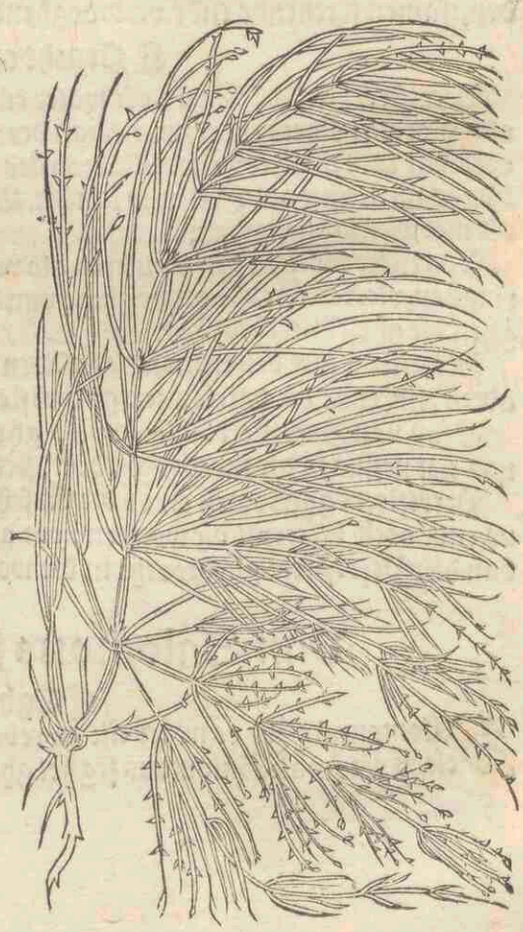
Equisetum minus. Cleyn Peertsteert.

Equiseti Minoris flores. Cleyn Peertsteert metten bloemen.

Equisetum maius. Grooten Peertsteert.

Van Peertsteert. Cap. lxvij.

Tcleyn Peertsteert en es den grooten niet seer onghelijck, het brenght in dierste wtcomen cale ronde hole gheknoopte steelkens voort ende daer op ghelijck een aere met cleyne witte bloemkens die seer haest ende corts vergaen, ende dan soo volghen daer andere nieuwe scuetkens naer, wt die wortel spruytende, met veele ledekens ẽ knoopkens en rontsomme die ledekens met ronde gheknoopte biesekens beset, ghelijck aen tgroot Peertsteert, maer niet zoo groot noch niet zoo rouw, maer saechter alzoo dat zy tot polysten niet bequam en zijn. Die wortel van desen es teer swert en dun.

¶ Plaetse.

Dat groot Peertsteert wast in die grachten, staende wateren ende in seer vochtighe plaetsen. Dat cleyn wordt in donckere neere plaetsen ende oock op dorre sandtachtighe velden ghevonden.

¶ Tyt.

Die cale stelen van den grooten Peertsteert comen in Maye voort. Die bloemen van den cleynen verthoonen huer in Aprill en corts daer naer die stelen met den cleynen biesachtighen steelkens rontsomme becleet.

¶ Naem.

Dese cruyden heeten in Griecx ἵππουρις, ende oock van sommighen ἐφύδρον καὶ ἀνάβασις. In Latijn Equisetum, Equiseta, equinalis en Salix equina. In die Apotekẽ Cauda equina. In Hoochduytsch Schaffthew. In Neerduytsch Peertsteert. In Franchois Queue de cheual.

1 Dat groot wordt geheetẽ Equisetum maius ende van sommighen Asprella. In Hoochduytsch groot Schaffthew, Roszschwantz, Pferdschwätz, Roszwedel, kannenkraut In Neerduytsch groot Peertsteert ende kannen cruyt.

2 Dz cleyn heet Hippuris hetera en Ecytion in Griecx. In Latijn Equisetum minus aut alterum en Equitium, ende van sommigẽ als Antonius Musa schrijft Sceuola. In Hoochduytsch Klein Schaeffthew, Katzenwedel, Katzenschwantz, Katsensagel. In Neerduytsch cleyn Peertsteert ende Cattensteert.

¶ Natuere.

Beyde die Peertsteerten zijn cout in den iersten graedt ende drooge tot in den twee den, tsamen treckende ende verdrooghende sonder scerpheyt.

¶ Cracht en werkinghe.

Peertsteert gesodẽ in wijn oft water ende gedronckẽ stelpt allen bloetganck, en alle A
ouervloedige vloet sonderlinghe van der natuerlijcke crãckheyt der vrouwen, geneest
oock dat root melizoen ende alle loop des buyex, ende es tot den desen een seer sonderlinghe medecijne als Galenus schrijft. Tselue doet oock dat sap van dẽ cruyde alleen
oft met wijn inghenomen,

Peertsteert oock in der manieren als voor ghebruyckt es seer goet tseghen die swee- B
ringhen, vlceratien ende gequestheyt van den nieren, blasen ende der dermen, ende tseghen die gheschuertheyt.

Peertsteert met den wortelen ghesoden es goet den ghenen die hoesten, die cort van C
adem zijn, ende die van binnen gheborstẽ zijn als Dioscorides en Plinius schrijuen.

Tsap van Peertsteert in die nuese ghedaen, stopt dat bloeden wt die nuese, ende D
met een pessus in die moeder ghedaen stelpt die vloet der vrouwen.

Peertsteert ghestooten en op die versche wonden gheleyt heylt ende geneest die sel- E
ue, ende oock bescermt die wonden voor alle verhittinghe. Tselue doet oock dz poeder van den Peertsteert ghedroocht in die wonden ende versche quetsueren ghestroyet.

Van Salomons seghel. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

SAlomons seghel es nv ter tijt tweederleye, een die groot oft breet, en ander die cleyn oft smal Salomons seghel ghenaempt wordt.

Tfat,

Van Salomons seghel. Cap. lxviij. xciij.

¶ Tfatsoen.

Polygonaton latifolium.
Breet Salomons seghel.

Polygonatum angustifolium.
Smal Salomons seghel.

1 TGroot Salomons seghel heeft langhachtige ronde stelē, daer aē wassen schoone langhachtighe gruene bladerē, meerder, langher en saechter dan die Laurus booms bladeren, tusschē den welckē wassen aen corte steelkēs schoone witgruene langhe hole bloēkens drye oft vier by een, alzo dz elck steelken meer bloemen dan bladerē gemeynlijck draeght, eñ als die bloemen vergaen zoo bringē sy voort ronde besien die ierst gruē zijn ende daer naer swert, van fatsoene den Veylbesien oft Crakebesien ghelijck. Die wortel es lanck, vinghers dick, knoopachtich, wit, met aenhanghende veeselinghen, van smaecke in proeuē ierst
2 soetachtich ende daer naer een luttel scerpachtich, en bitter. Dat cleyn Salomons seghel, es den voorgescreuen niet seer ongelijck maer zijn bladeren zijn smalder eñ en comen niet enckel maer vier oft vijf wt een let tsamē voort, rontsomme den steel, schier sterrewijs wassende. Die bloemen zijn gruender, die besiē bruynder. Die wortel cleynder ende dunder, ende anders eest den voorgheschreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

TGroot Salomons seghel wast hier te lande in drooge ende bergachtige bosschen. Dat ander wast oock op bergen ende in bosschen maer meest in Duytschlant, hier te lande wordet in die cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Salomons seghel heet in Griecx πολυγόνατον ende in Latijn Polygonatum. In die

Apote-

Van Vloycruyt. Cap. lxiv.

Apoteken Sigillum Salomonis. In Hoochduytsch Weiszwurtz dat es witwortel. In Franchois Signet ou Seau de Salomon.

¶ Natuere.

Salomons seghel es werm en drooch van natueren, afuaghende ende wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Salomons seghel ghestooten heylt ende geneest die wonden daer A zy op gheleyt wordt.

Die selue wortel verdrijft alderleye smetten, sproet, ende alle blauw plecke vã blut- B singhen tzy ghestooten ghesmeten oft ghevallen, wt dē aensichte en van alle ander le- den des lichaems, als zy gruen ghestooten, oft huer sap daer op gheleyt wordt.

Van binnen tslichaems en es dit cruyt noch die wortele niet bruyckelijck als Ga- C lenus schrijft.

Van Vloycruyt. Cap. lxiv.

¶ Tfatsoen.

Psyllion. Vloycruyt.

Vloycruyt heeft langhe smalle hayrachtighe bladerkens, tus- schen den welcken voortcomen ronde teere steelkens met ghe- lijcken maer wat minderē bla- derkens becleet, die op dopperste draghen ronde lanckachtighe bollekens gelijck cley- ne arekens, die cleyn gruenachtich bloeysel voortbringhen, ende daer naer cleyn casta- niebruyn glattich saet, van grootte coluere ende fatsoene, den vloeyen seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op den velden ende ongeoeffende plaetsen, hier te lande wordet in die houen ghesayet en waert eens ghesayet es daer comet alle jaer van zijns selfs gheresen saet voort.

¶ Tyt.

Dit Vloycruyt bloeyet in Hoymaēt en- de in Ooghstmaent, ende te wyle zoo wordt oock zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ψύλλιον. In La- tijn Psyllium eñ Herba Pulicaris. In die Apo- teken Ptyllium. In Hoochduytsch Flohe- kraut. In Neerduytsch Vloycruyt. In Franchois herbe a Pulces.

¶ Natuere.

Tsaet van Vloycruyt (dat meest in der medecijnen gebruyckt wordt) es cout in den tweeden graet ende middelmatich in vochticheyt eñ droochte als Galenus en Sera- pio schrijuen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Psyllion in water ghesoden oft ghewreyckt eñ ghedroncken iaecht af duer A den camergāck die heete geele cholerijcke vochticheden, eñ midts dyen est goet tsegen die pijne sweeringhē weedom mz verhittinghe der dermen, ende tseghē die heete cort- sen ende alle verhittinge van binnen, ende tsegen die ouervloedighe droochte eñ dorst.

Tselue saet een luttel ende niet seer ghebroken ende ouer tvier geroost, es goet tse- B ghen dat root melizoen ende alle ouervloedighe loop des buyex, sonderlinghe die van eenighe stercke medecijnen ghecomen es.

Tsaet van Vloycruyt mz Olie van roosen ende azijn oft water vermenght, es goet C gheleyt ende ghestreken op dz heet fledercijn, op die ghezwillen by den oren, ende op

andere

andere heete ghezwillen, dijsghelijck oock op die pijne ende weedom des hoofts.

Tselue saet met azijn es goet gheleyt op die naselen die te veerde wtwassen, ende op die ghescuertheyt van den ionghen kinderen. D

Dwater daer tsaet van Vloycruyt in gheweyckt es, es goet ghestreken op dwilt vier en alle verhittinghen, tselue water es goet in die draghende ooren ende daer ghewormte in es ghedruypt. E

Men schrijft oock van Vloycruyt dat gheen vloyen in die huysen en comen oft en wassen daer dit cruyt noch gruen wesende, in ghebracht ende gheleyt wordt. F

¶ Hinderniſſe.

Tsaet van Vloycruyt te veel inghenomen es der natueren vã den menschе seer hinderlijck, het maeckt couwe verstijftheyt ende voosicheyt ouer alle het lichaem, ende swaericheyt met bangicheyt aen therte, alzoo dat zy somtijts moedeloos wordẽ die dit inghenomen hebben.

¶ Beteringhe ende remedie.

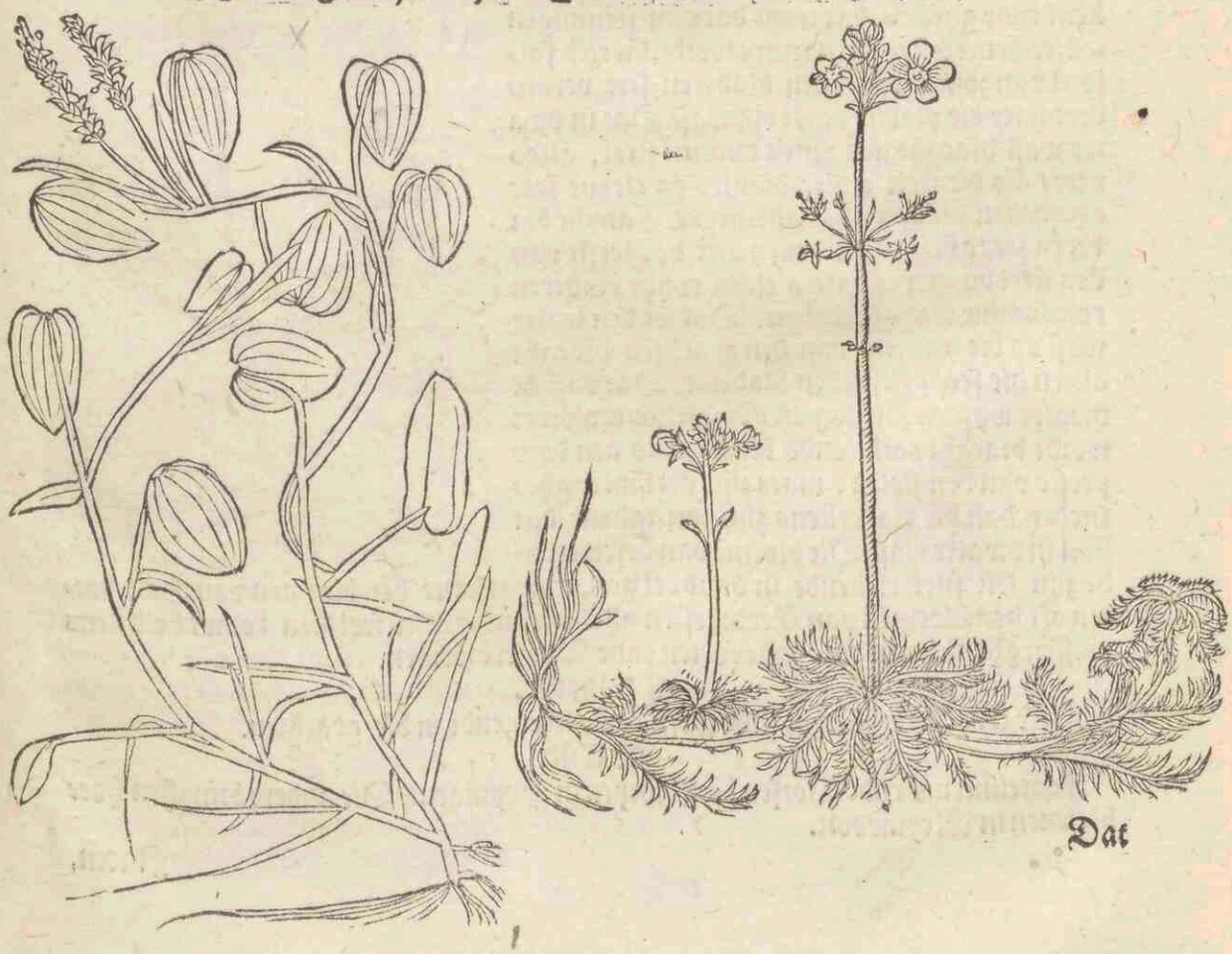
Als tsaet van Vloycruyt te veel inghenomen es, ende die menschе daer by behindert, zoo es goet ierst ende voor al, met goede bequaeme daer toe dienende medecijnen brakinghe te verweckene om tghene dat in ghenomen es ouer te gheuene, ende daer naer zoo es goet, goeden sueten ouden wijn alleen oft alsene daer inne ghesoden, ghedroncken, oft wijn met huenich ende een luttel looghen tsamen. Item ooc water daer Dille in ghesoden es als Serapio schrijft. Ende voorts al dat goet es tseghen die behinderinghe die van gruenen Coriander inghenomen ghecomen es.

Van Swam cruyden. Cap. lxv.

¶ Tghellacht.

A DEr cruyden die op die wateren wassen eñ daer inne drijuen vindtmen seer veel geslachten, die meest al in desen cruydeboeck gestelt zijn, vã den welckẽ die sommige op andere plaetsen, eñ in andere capittelẽ beschreuẽ wordẽ alzo dz wy in dit tegenwoordich capit. maer van vier oft vijf cruyden schruen selẽ die op die wateren wassen.

Potamogeiton. Fonteyn cruyt. ¶ Tkatsoen. Water Filieren.

Dat

1 AT ierst ende alder schoonste Swamcruyt dat oock Fonteijncruyt gheheeten wordt, heeft ronde lange gheknoopte stelē daer aen op corte steelkēs wassen, groote breede bladeren plat op dwater ligghende ende drijuende, den bladeren van groot Wechbree wat ghelijck maer mindere. Die bloemen wassen bouen wt den water, op schoone langachtighe lijfveruwighe roode aren, den aren van Hertstonghen ghelijck, ende als die vergaen, zoo volgē daer cleyne ronde knoppekens ende daer in leyt hert saet besloten.

2 Dat ander geslacht van Swamcruyt heeft langhe dunne stelen, eñ daer aen wassen langhe seer cleyn gesneden bladerē breet onder dwater wtghespreyt, altijt vijf oft ses tsegen een staende ghelijck die bladerē van Rotte oft Walmeester, elck besonder blat den bladeren van Reynuaere oft Geruwe ghelijck, maer minder ende meer ghesneden dan die bladeren van Reynuaern, meerder ende breeder dan die Geruwe bladeren. Die bloemen comen voort op stelen die bouen dwater wtwassen altijt drye oft vier tseghen een van fatsoene ghelijck een radeken in vijuen ghesneden een Filiere oft ghemeyn Ossentonghe bloeme ghelijck, van coluere wit in dmiddel geel. Die wortelen zijn langhe dunne swerte saselingē, die op deynde daer zy mede in die eerde wassen wit zijn en blincken ghelijck crystallijn.

3 Dat derde op dwater drijuende cruyt dat Vorschen beet ghenaempt wordt heeft ronde bladeren op dwater oock ligghende ende wtghespreyt den bladeren van Mansoren ghelijck maer mindere, die van die wortel met corte steelkens voortcomen. Die bloemen wassen tusschen die bladeren, van coluere wit, in dmiddel wat geel, in dryen ghesneden, den bloemen van water Wechbree ende van Crabben clauw van fatsoene seer ghelijck. Die wortel es dick cort met aenhanghende veele saselinghen gelijck die wortel van Crabbenclauw.

4 Op dwater drijuen oock noch seer cleyne ronde schoone gruene bladerkens, nz veel meerder dan Linsen, die van onder cleyne witte saselinghen ghewinnen, ende water Linsen ghenaempt worden.

Water Boterbloemen.

5 By den Swamcruyden wordt oock gherekent ende ghestelt, dat cruyt dat van sommigen water Leuercruyt ghenaempt wordt, dwelck fatsoen van zynen oppersten bladeren seer verandert naer die plaetse daert opt wast. Dat in dwater wast draeght aen zynen dunnen steel, alzoo verre als die steel onder dwater es cleyne seer ghesneden bladeren der ghemeyne Camille bladeren seer ghelijck, eñ bouen aen dopperste van den steel buyten tswaters cleyn ronde bladeren rontsomme wat ghesneden. Dat wt den water wast op die canten van den grachten draeght alleen die seer ghesneden bladeren. Dat vast aē dwater wast en sōtijts van dē water ouervloeyet wordt draeght oock ronde bladerkens aen dopperste van den stelen, maer zijn veel meer ghesneden, dan die bladerkens zijn van tghene dat heel in dwater wast. Die bloemē van desen cruyde zijn wit suet riekende in dmiddel geel, van fatsoene den bloemen van Hanevoeten oft den bloemen van Eerdtbesien ghelijck, naer den welcken rouwe bollekens wassen ghelijck aen die Hanevoeten ende Booterbloemen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in stille staende wateren, ende in die grachten.

¶ Tyt.

Fonteijncruyt ende Vorsen beet, bloeyen in Hoymaent. Die andere bringhen haer bloemen in Meye voort.

Naem,

¶ Naem.

1 Dat ierste Swamcruyt wordt gheheeten In Griecx ποταμογείτων καὶ σταχυίτης. In Latijn Fontalis & fontinalis van sommighen Spicata. In die Apoteken eest onbekent. In Hoochduytsch Zamkraut. In Neerduytsch Fonteyncruyt. In Franchois espideaue.

2 Dat tweede cruyt wordt van sommighen nv ter tijt ghehouden voor een gheslacht van Millefolium. In Griecx μυριόφυλλον. Hier te lande worddet van sommigen water Filieren gheheeten, dat es Viola palustris, in Latijn.

3 Derde wordt Vorschen beet, dat es Morsus Ranæ gheheeten. In Griecx ende Latijn eest onbekent.

4 Die water Linse heet in Griecx φάκος, καὶ φάκος ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων. In Latijn Lens palustris. Lens Lacustris. In die Apotekē Lenticula aquæ. In Hoochduytsch Meerlinsen. In onser talen water Linsen ende van sommighen. Ende gruen. In Franchois Lentille deaue.

5 Dat vijfste van bloemen ende sade den Boterbloemen ghelijck, schijnt wel te wesene een gheslacht van Ranunculus oft Polyanthemon. Ende daer om zo machment wel in Latijn heeten Polyanthemum palustre aut aquaticum. In Duytsch witte oft water Boterbloemen. Die Apotekers som heeten dit cruyt Hepatica aquatica aut palustris, ende gebruyckent daer voor niet sonder dwalinghen.

¶ Natuere.

Fonteyn cruyt es van natueren vercoelende. Dijsghelijck oock dat Vorschen beet ende die waterlinsen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Fonteyn cruyt es goet gheleyt op die heete voorts eetende vervuylde sweeringhen, ende op die quade loopende gaten van den beenē, met huenich ende azijn vermenght, als Plinius schrijft.

Fonteyn cruyt in wijn ghesoden es goet ghedroncken tseghen dat root melzoen, eñ alle loop des buyex, ende es van crachten ende werckinge den Wechgras ghelijck, als Galenus schrijft.

4 Die water Linsen, met fijn terwen bloemen vermenght, zijn goet gheleyt op heete gheswillen, op twilt vier, ende op tfledercijn.

Eselue gheneest oock den eersderm van den iongen kinderen als hy te verre wthanght.

Die andere drye en worden in der Medecijnen niet ghebruyckt.

¶ Tfatsoen.

Alysson.

Van Alysson. Cap. lxvj.

Dit cruyt heeft eenen rechten steel die hem in dat opperste in twee oft drye andere cleyne verdeylt. Daer aen wassen ierst rondtachtighe ende naermaels lanchachtighe bladeren, dit witachtich ende in dat aentasten rouw zijn. Aen dopperste van den steelkens wassen cleyne geelachtighe bloemkens, ende daer naer rouwe wittachtighe hauwkens die breedachtich ende schier ront zijn, ende ghelijck bokelaers gefatsoeneert, daer in plat saet leyt, den sade van den Vilieren schier ghelijck maer meerdere.

¶ Plaetse.

Alysson wast als Dioscorides schrijft op die gheberchten ende in rouwe plaetsen, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

Van Scabioſe. Cap. lxxvij.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt zijn ſaet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten In Grieck ἄλυσσον. In Latijn oock Alyſſum, ende van ſommighen nv ter tijt Lunaria maior.

¶ Natuere.

Alyſſon es drooch van natueren als Galenus ſchrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alyſſon gedroncken oft voor die nueſe gehouden eñ gheroken verdrijft dat hicken. A
Tſelue cruyt met die ſpijſe inghenomen gheneeſt ooc die raſernie die ghecomen es B
van den beet van eenen verwoeden hont.
Alyſſon in huys oft aen die duere ghehangen, veriaecht alle touerije van den men- C
ſchen ende van den beeſten.

Van Scabioſe. Cap. lxxvij.

¶ Tgheſlacht.

DAn Scabioſen vindtmen hier te lande drye oft vier gheſlachten, malcanderen oft in bloemen oft van bladeren ghelijckende.

¶ Tfatſoen.

Scabioſa communis. Scabioſe. Scabioſæ tertium genus. Scaeps Scabioſe.

AT ierſte alder gemeynſte en grootſte gheſlacht, heeft ierſt langhe ſmalle aſchueruwighe hayrachtighe bladeren op der aerden geſpreyt, tuſſchē den welcken voortcomen ronde hayrachtige ſtelen voortbringēde ſeer gekerfte bladeren die ooc hayrachtich en aſchueruwich grauwe zijn, dē bladerē vā groote Valerianen van fatſoene wat gelijck. In dopperſte vā den ſtelen

waſſen

wassen die bloemen van coluere tot blauw treckende, veel by een ghelijckende tsamen eenen breeden ende ronden hoedeken. Die wortel es wit lanck en slecht.

2 Dat ander gheslacht es dat alderminste, niet ouer een palme oft spanne hooch wassende, ende es van stelen bloemen en bladeren den grooten seer ghelijck, alleen veel minder, ende van bladeren veel meer ende dieper ghesneden.

3 Dat derde gheslacht es een middel tusschen die andere twee, mindere dan tgroot en de meerder dan teleyne, den voorghescreuen tween van bloemen seer gelijck, zijn bladeren zijn lanck, aschveruwich, grauwe hayrachtich rötsomme wat gekerft, maer niet zoo seer oft zoo diep als die bladeren van den anderen tween voorgeschreuē. Die wortel es dun ende lanck ghelijck aen die ierste ende groote Scabioſe.

4 Der Scabiosen wordt noch een ghelijck cruyt ghevonden ontrent ander haluē voet oft twee voeten hooch wassende, dat langhe smalle aschveruwige bladeren draeght den iersten bladeren van die groote Scabioſe oft den bladeren van Duyuels beet gelijc, die om die canten somtijts wat gescaert ende ghesneden zijn. Die stelen zijn ront en daer op wassen aen dopperste ronde gescelferde bollekens, ghelijck die bollekens van den Corenbloemen maer meerder, daer wt roode purpure veesachtighe bloemē wassen ghelijckende dat middelste van den Corenbloemen. Die wortel es dick cort ende crom met aenhanghende veele veeselinghen.

Iacea nigra. Materſilon.

¶ Plaetse.

Die groote Scabioſe ende dat Materſilon wassen in die beempden ende op grasachtighe plaetsen. Dat alder cleynste Scabioſe wast in waterachtige seer neere beempden. Die scaeps Scabioſe wast op die velden ende by den weghen.

¶ Tijt.

Alle dese cruydē bloeyen in Braeckmaēt ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dese cruyden zijn van den ouders niet beschreuen dat wy weten, ende daer om en hebben zy gheenen naem in Griecx oft in Latijn die ons bekent es.

1 Dat ierste wordt nv ter tijt in die Apoteken Scabioſa gheheeten, en van sommighen Φλόμος, Plora. In Hoochduytsch Apostemkraut, Pestemenkraut en Grindtkraut. In onser talen Scabioſe. In Franchois Scabieuſe.

2 Dat tweede heet nv ter tijt Scabioſa minor dat es cleyn Scabioſe.

3 Derde wordt scaeps Scabioſe ghenaempt.

4 Vierde wordt nv ter tijt in die Apoteken gheheeten Iacea nigra ende Materſilon, ende anders gheen namen zijn ons bekent.

¶ Natuere.

Alle Scabiosen zijn werm ende droeghe van natueren, ende verdeylende die groue vochticheden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scabioſe alleen oft met den wortelen in water oft wijn ghesoden ende gedroncken A suyuert die borst ende die longhene, ende es goet tseghen die oude hoest, ende tsegē die apostumatien van der borsten ende van alle inwendighe leden, die selue suyuerende, rijpende, heylende ende ghenesende. Tselue doet oock die Conſerue van den bloemen

met suycker ghemaeckt ende daghelijcx inghenomen.

Scabiose es oock goet tot alderhande scorftheyt ende ruydicheyt, gestooten ende op die seerichеden gheleyt oft met die olien en saluen daer toe dienende vermenght. B

Die looghe daer Scabiose in ghesoden oft geweyckt es, doodet die meluen van den hayre alsmen thooft ende thayr daer mede wascht. C

4 Materfilon in water ghesoden en daer mede ghegorgelt oft die mont dicwils ghespoelt, doet sceyden ende vergaen die apostumatien des monts ende der keelē die noch versch zijn, ende brenght tot rijpheyt ende doet wtbreken die veroudert zijn. D

2.3 Die cleyne Scabiose ende die scaeps Scabiose en worden in der medecynen niet ghebruyckt. E

Van Duyuels beet. Cap. lxviij.

DUyuels beet heeft ronde stelen twee oft drye voetē hooch, daer aen wassen langhe breedtachtighe bladeren rontsomme luttel oft niet ghekerft. Die bloemen zijn purpurbruyn somtijts wit tsamē by een gheset ghelijck een rondt Hopbloemken, ende als die af gevallen zijn zoo vlieght dz saet wech. Die wortel es swert hert, dick en cort met aenhanghende ter zyden veele saselinghen, schijnende in dmiddel aen therte van der wortel afghebeten.

¶ Tkatsoen.

Morsus Diaboli. Duyuels beet.

¶ Plaetse.

Duyuels beet wast op drooge beempden, in die bosschen ende by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Oogstmaēt, ende alst in zijn bloemen staet eest best om kennen, want anders eest der Scabiosen oft Materfilon wat ghelijck.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in die Apotеken Morsus Diaboli, in Hoochduytsch Teuffels abbisz, in onser talen Duyuels beet, in Franchois Mors de diable. Van sommighen nv ter tijt in Latijn Succisa, ende anders gheene namen en zijn noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Duyuels beet es werm en drooghe van natueren ghelijck die Scabiosen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Duyuels beet met den wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet tot alle siеckten ende ghebreken daer Scabiose goet toe es, ende voor die pestilentie. A

Duyuels beet oock in wijn als voor ghesoden verdeylt, doet sceyden dat bloet dat in tlichaem van stooten vallen ꝛc. gheronnen es. B

Duyuels beet gruen met den bloemen en wortelen ghestooten maeckt rijp eñ gheneest die pestilentiale clieren en apostumatien daer op gheleyt. C

Die wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken zijn goet tseghen die pijne ende weedom der moedere, ende tseghen alderhande fenijn. D

Dit

Van Scordium. Cap. lxviij.

¶ Tfatsoen.

Scordium.

Dit cruyt heeft viercantighe hayrachtighe oft wollachtighe stelen lanex der aerden cruypende ouer beyde zyden met witachtighe saechte gerimpelde ronde en rontsom ghekerfte bladerkens becleet, tusschen die welcke ende den stelen voortcomen cleyn bruyn roode bloemkens, ghelijck die bloemen van douuen netelen maer mindere. Die wortel es veeselachtich ende cruypende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtighe beempden ende by den grachten ende twordt tot sommighe plaetsen van Brabant ghevonden.

¶ Tijt.

Scordium bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dā eest bequaemst om te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx σκόρδιον, in Latijn Trixago palustris en Scordium, van sommighen Mithridatium. In Hoochduytsch Wasser batenig, ende van sommigen Lachenknoblauch, ende in onser talen Water Loock, In Franchois Scordion.

¶ Natuere.

Scordium es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Tracht en Werckinghe.

Scordium met wijn ghedroncke opent die verstoptheyt, vā der leuere, milte, nierē, blase ende moedere, ende doet mits dyen die vriene lossen en dz water rijssen eñ es goet tseghen die verstoptheyt vander vrine ende tsegen die coude droppelpisse, eñ verweckt ende doet comen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt. A

Scordium in der seluer manieren ghebruyckt es goet den ghenen die van slangen en andere fenijnnich ghedierte gebeten zijn, die dootelijck fenijn inghenomē hebben, ende die van binnen ghescuert ende ghequetst zijn. B

Scordium gedroocht ghepoedert ende een half loot swaer mz huenich water ingenomen, gheneest ende stelpt dat root melizoen, ende es goet tsegen die pijne ende weedom in die maghe. C

Tselue cruyt ghedroocht ghepoedert ende met huenich vermenght ende inghenomen, suyuert die borst van alle fluymen ende es seer goet voor alle verouderde hoest. D

Scordium versch ende gruen gestootē ghenees die verschc groote wondē alst daer op gheleyt wordt. Tselue cruyt ghedroocht ende met huenich vermenght oft drooghe daer in ghestroyet geneest die oude verergerde ende vervuylde wonden en vleeratien, ende verteert dat ouervloedich vleesch dat in die selue wast. E

Dit cruyt oock in water oft azijn ghesoden en op tfelder cijn gheleyt, versuet die pijne, ende doet dat fleder cijn te vroegher sceyden. F

Van Teucrium. Cap. lxxv.

Teucrium heeft bruyne steelkens, ende daer wassende ronde gherimpelde rontsomme ghekerfte bladerkens, den bladerē van Chamedrys daer hier voor int xvj. cap. af gescreuen es seer ghelijck. Die bloemkens zijn cleyn bruyn root, den bloemkēs vā Gamanderlijn ghelijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

Van Teucrium. Cap. lxxv.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast ende wordt gheuonden als Dioscorides schrijft in Cilicien, hier te lande worddet in die cruyt liefhebbers houen ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Dat hier te lande wassende es, wordt met bloemen ghesien in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τεύκριον καὶ τεύκρις, in Latijn Teucrium. In die Apoteken eest onbekent. In Hooch-duytsch worddet vã sommigen gheheeten Grosz batengel, dz es groot Gamãderlin.

¶ Natuere.

Teucriũ als Paulus Aegineta schrijft es werm in den tweeden graet ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Teucrium in wijn ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheyt vander milten, ende gheneest die herdicheyt van der seluer, ende es daer seer goet ende sonderlinghe toe. Eselue doet ook dit cruyt alst met vijghen en azijn vermenght van buyten ghelijck een placster op die milte gheleyt wordt.

B Teucrium ook met azijn alleen vermenght es seer goet gheleyt op die beet ende steeck van den fenijnnighen ghedierten.

¶ Tkatsoen.

Teucrium.

Van Donderbaert. Cap. lxxvj.

¶ Tghellacht.

DOnderbaert als Dioscorides schrijft es dryderleye van geslachte, deen dat groot Donderbaert, tweede dat cleyn Donderbaert, ende tderde dat Muerpeper ghenaempt wordt.

1 OOt Donderbaert heeft groote, vette, dicke bladeren, die eenen duym breet ende voor ghelijck een tongesken scerp sijn, tusschen den welcken eenen steel voortcoemt eenen voet oft meer hooch, met ghelijcken bladeren rontsomme becleet, die hem in dopperste in meer andere steelkens ende tackens verdeylende voortbringht veele bruyne bloemkens veel by een laner die steelkens wassende.

2 Dat cleyn Donderbaert heeft cleyne smalle voor scerpe dickachtige bladerkens, en teere steelkens ontrent een palme hooch met gelijcken cleynen bladerkens beset, daer op wassen cleyne geele ghesternte bloemkens. Die wortel es teer ende cruypende.

3 Onder voorghescreuen tweede Donderbaerts ghesiacht, wordt nv ter tijt ook gestelt ende begrepen die Bladeloose, die cleyne teere steelkens heeft, daer aen wassen langhachtighe heel ronde roodtachtighe bladerkens ghelijck watteken, ghelijckende elck watteken eenen terwe coren. Die bloemen zijn wit, den voorgheschreuen cleynen Donderbaerts bloemen van fatsoene ghelijck, maer mindere.

4 Dat Muerpeper es der voorgheschreuen Bladeloose wat ghelijck alzoo dat die ongeleerde Apotekers dat Muerpeper voor Bladeloose seer dickwils trecken eñ niet sonder merckelijcke dwalinghe ende groot achterdeel van den siecken daer voor ook

in der

C Tkatsoen.

Semperuiuum maius. Groot Donderbaert.

Semperuiuum minus. Cleyn Donderbaert.

Crassula minor. Bladeloose.

Illecebra. Muerpeper.

in der medeeynen ghebruycken, het heeft teere steelkens met seer cleyne corte ende dicke bladerkens dick by een beset. Die bloemkēs sijn geel ende wassen aen dopperste van den steelkens den bloemkens van den cleynen Donderbaert ghelijck maer meerdere.

Van Donderbaert. Cap. lxxvj.

¶ Plaetse.

1 Tgroot Donderbaert wast op die daken ende oude mueren.

2 Teleyn en wast hier te lande niet dan in die houen daert gheplant wordt.

3.4 Bladeloose ende Muerpeper wassen in steenachtighe ende sandtachtige plaetsen, ende aen oude mueren.

¶ Tijt.

Tgroot Donderbaert bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent. Die andere gheslachten in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Donderbaert wordt gheheeten in Griecx ἀείζωον, in Latijn Sedum ende Semperuiuum ende van Apuleius Vitalis.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx Αείζωον μέγα, in Latijn Sedum & Semperuiuum magnum, van Apuleius στερεμνθρον καὶ ζωόφθαλμον. In die Apoteken Barba Iouis. In Hoochduytsch Hauswurtz en grosz Donderbaer. In Neerduytsch Donderbaert. In Franchois Joubarbe.

2 Tweede wordt geheeten Αείζωον μίκρον ende Semperuiuum oft Sedum minus, vã sommighen τριθαλές, van Apuleio Erithales. In Hoochduytsch Kleyn Donderbaer. In Franchois Triquemadame.

3 Derde gheslacht heet in die Apoteken Crassula minor en Vermicularis, hier te lande Bladeloose, en Papecullekens.

4 Tvierde wordt geheeten in Griecx Ανδράχνη ἀγρία καὶ τηλέφιον. In Latijn Illecebra. In Hoochduytsch Maurpfeffer ende Katzentreublin. In Neerduytsch Muerpeper. In Franchois Pain doyseauw.

¶ Natuere.

Tgroot ende teleyn Donderbaert eñ die Bladeloose, zijn cout eñ drooge tot in den derden graet. Dat Muerpeper es heet ende drooge tot bynaer in den vierden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Groot Donderbaert gheseoden oft tsap daer af ghedroncken es goet tsegen dz root melizoen ende alle loop des buyex, tseghen die wormen, ende tseghen die steeck vã den Phalangien. A

Tsap van Donderbaert met meel van gersten mout ende olie van Roosen ghemenght es goet gheleyt op die pijne ende weedom des hoofts. B

Tselue sap alleene es goet ghedruypt in die heete roode ende loopende ooghen, daer oock het cruyt ghestooten ende van buyten op die ooghen gheleyt goet toe es. C

Tsap van Donderbaert met een pessus van cattoen oft wolle in die moeder geset, stelpt die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt ende die vloet der vrouwen. D

Donderbaert ghestooten alleen oft met meel van gerstẽ mout vermenght, es goet gheleyt op dwilt vier, op heete ende voorts eetende sweeringhen, op verbrantheyt ende op alle verhitheyt, Dijsghelijck oock op het heet fledercijn. E

2.3 Dat cleyn Donderbaert ende die Bladeloose, zijn van crachten en werckinge den voorgheschreuen grooten Donderbaert ghelijck. F

4 Tsap van Muerpeper met azijn inghenomen doet braken, ende iaecht af duer douergheuen die taye slijmachtige fluymen, eñ die heete geele Colerijcke vochtichedẽ, ende es midts dyen goet tsegen die cortsen ende tseghen alle fenijn binnen tslichaems in ghenomen, maer en mach niet dan stercken menschen ingheghеuen worden. G

Muerpeper met vet oft ruet vermenght verdrijft die clieren ende andere herde gezwillen daer op gheleyt. H

Muerpeper alleen op tlichaem gheleyt maeckt die huyt root ende vol bleynen, ende gaten in dat ghesont vleesch. J

Van Kali. Cap. lxxvij.

1 DIt cruyt datmen Kali nuempt, es een neer cruyt ontrent een palme hooch, zijn steelkens zijn rondt hebbende veel ledekens ende knoopkens, daer in tsaet leyt dat seer cleyn es. Ende dit heel cruyt es vol saps dwelck dat sout es. Eñ daer af wordt

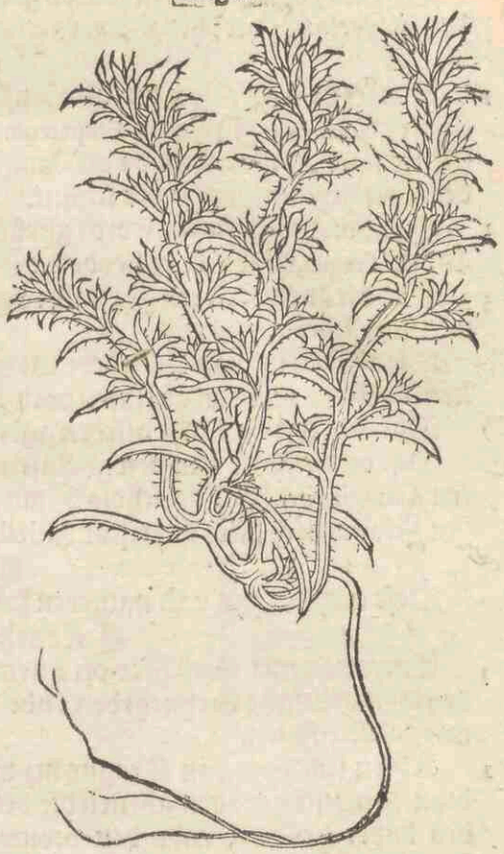
ghe-

¶ Tfatsoen.

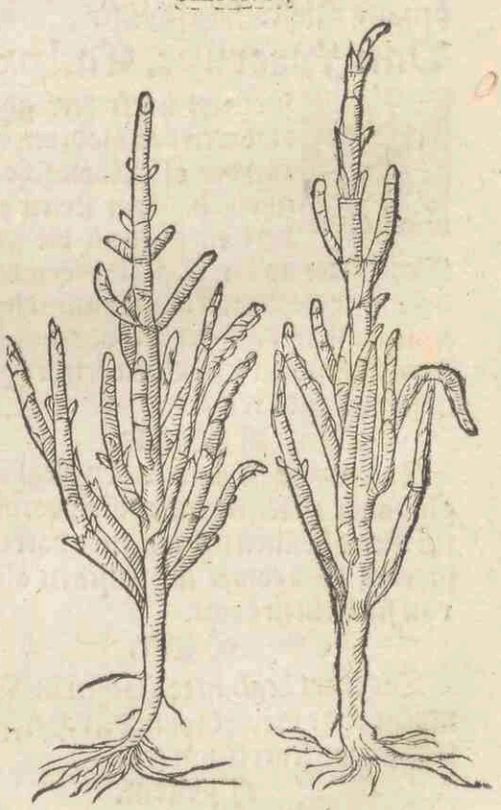
Kali.

Tragus.

Salicornia.

ghemaeckt Alumen catinum, datmen int backen van den ghelasen ghebruyckt, ende sal Alkali.

Bouen dit cruyt zoo zijnder noch twee andere cruyden diemen voor Kali es houdende, te weten eene dat Tragus ghenaemt wordt, ende een andere datmen Salicornia naemt.

2 Tragus heeft veele dickachtige steelkens, daer aen wassen ghelijck langhe dickachtighe bladerkens, den bladerkens van die Bladeloose schier ghelijck, maer langher hebbende vuer een scerp stekende puntken, alzoo dat daer duer het heel cruyt rouw ende stekende es. Tusschen die bladeren wassen die bloemkens, die geelachtich ende seer cleyn zijn, ende naer dyen volcht dat saet dat oock seer cleyn es.

3 Salicornia heeft veele stelen sonder bladerē, daer aen veele andere zyde tacxkens ende steelkens wassen, die veele ledekens hebben, lichtelijcken van een scheydende. Van den welcken elck ledt, eenen terwen corren van grootte ghelijck es.

2, 3 Beyde dese cruydē zijn oock sout eñ vol saps. Ende daer af wordt oock Alumen catinum ende sal Alkali ghemaeckt, als Amatus Lusitanus schrijft.

Plaet

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in souten grondt, ontrent der zee, ende die twee laetste worden in Zeelandt veel het zoomers ghevonden.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt van den Arabeuschen meesters Kali ende Alkali ghenaempt. In Griecx ἔμπετρον. In Latijn Empetrum eñ Calcifraga, als Baptista Montanus schrijft. Maer naer die meyninghe van Amatus Lusitanus zoo eest die Anthyllis prior, dwelck der waerheyt luttel ghelijck schijnt.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghenoemt in Griecx τράγος, σκόρπιον καὶ τράγανον. In Latijn Tragus, ende van Theodorus Gaza, Nepa.

3 Dat derde es ock een ghenaempt van Kali oft van Tragus, ende wordt nv ter tijt genaemt Salicornia.

A Die asschen die van Kali ghebrant wordt, es ghenaemt Alumen catiunm, mz den welcken die stoffe van den ghelasen ock ghemaeckt wordt.

B Dat sout dat van dese asschen ghemaeckt wordt, es ghenaempt Sal Alkali.

C Dat op die stoffe van den ghelasen drijft, wordt nv ter tijt in die Apoteken ghenoemt Axungia vitri. In Franchois Suin de Voirre. In Duytsch Smout van ghelasen. In Italiaensch Fior de cristallo, id est, flos Crystalli.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren sout, ende daer om drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Empetron met vleeschsop oft huenich water inghenomen, doet die Cholerijcke ende flupmachtighe vochticheden, ende dijsghelijcx dat water sceyden ende met den camerganck afgaen. A

2 Thien ledekens van Tragus mz wijn gedroncken, zijn goet den ghenen die den loop des buycx hebben, ende den vrouwen die huer natuerelijcke cranckheyt te veel hebben, als Dioscorides schrijft.

Van Fyecruyt. Ca. lxxxviij.

Fyecruyt heeft seer ghesneden bladeren den bladeren van Coriander oft Roomsche Alsene ghelijck. Syn stelen zijn ront hert en ghelijck die steel van Ruyte daer op bleeck geele bloemkēs, ende daer naer cleyne teere langhachtighe hauwkens wassen daer cleyn roodachtighe sadekens in besloten leyt. Die wortel es houtachtich lanck ende recht.

¶ Tfatsoen. B

Thalietrum. Fyecruyt.

¶ Plaetse.

Fyecruyt wast ontrent den weghen op ongheboude plaetsen ende daer voortijts huysinghen ghestaen hebben, ende daert eens gesayet es daer comet lichtelijcken alle iaren van sijn seluen voort.

¶ Tijt.

Dit cruyt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet tot in den Herfst toe, en te wijle zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx Θαλίκτρον.

τρόχ In Latijn Thalictrum en Thalictrum en nv ter tijt Sophia. In Hoochduytsch Welsomen. In Neerduytsch Fyecruyt en root melizoen cruyt.

¶ Natuere.

Fyecruyt es verdrooghende sonder scerpheyt oft merckelijcke hitte.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Fyecruyt met rooden wijn oft verstaelt water ghedroncken stelpt dat A
root melizoen, den loop des buyex ende alderhande bloetganck.

Fyecruyt ghewreuen oft ghestooten ende op oude sweeringhen ende vlceratien ghe- B
leyt sluyt ende gheneest die selue, eñ dat om dattet verdroogende es sonder scerpheyt.

Van Lepelcruyt. Cap. lxxiv.

¶ Tfatsoen.

Cochlearia. Lepelcruyt.

LEpelcruyt heeft ierst effene breedachtighe ende dickachtighe bladeren, die van bouen wat hol zijn ghelijck een cleyn vlack lepelken, ende rontsomme somtijts wat gehoeckt, den bladerē van Roomsche Surckele van fatsoene schier ghelijck, anders dan dz zy niet saecht teer ende wit en zijn, maer herdachtich ende bruynachtich gruen. Die stelen zijn wat cantich eñ wassen ontrent een spanne oft voet lanck. Die bloemkens zijn wit ende wassen bouen langex den steelen, eñ als zy gheresen zijn zoo volgē daer cleyne hauwkens naer, daer in cleyn roodachtich sadeken leyt. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Lepelcruyt wast tot veel stedē in Hollādt, Vrieslandt ende daer ontrent, by die duynen ende in die beempden, in Brabant worddet in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Lepelcruyt bloeyet in Aprill ende in Meye, ende noch daer naer.

¶ Naem.

In Hollandt en hier te lande wordt dit cruyt ghenaemt Lepelcruyt, ende daer naer in Latijn Cochlearia, dz es in Hoochduytsch Loffelkraut, in Frāchois Herbe de cuilier. Ende schijnt wel te wesene die Britannica daer Plinius af schrijft. Sommighe maken daer af dat cruyt in Griecx τελέφιον ende in Latijn Telephium ghenaempt.

¶ Natuere.

Lepelcruyt es werm ende drooghe van natueren, ende scerp van smaecke schier gelijck die Kersse.

¶ Cracht en Werckinghe.

Lepelcruyt in water ghesoden es zeer goet tseghen die vuyle sweeringhen, ende slij- A
micheyt des monts, alsmen den mont daer dicwils mede spoelt. Ende dijsghelijex ooc es een sonderlinghe medecijne tseghen dat scoorbuyck, dz van Plinius Stomacacce, ende van Marcellus Oscedo ghenaemt es, ende daer tseghen worddet hedē daechs in Vrieslandt ende Hollandt seer ghebruyckt, seer goet ende expert bevonden.

Lepelcruyt heeft oock die crachten van Telephium ende daer om met azijn ver- B
menght, ende op tlichaem ghestreken, verdrijft die witte ende swerte vlecken, des lichaems, ende dat sproet.

Tselue doet oock dit cruyt ghestooten, alleen ses vren daer op ghelcyt, als die vlee- C
ken met gersten meel daer naer bestreken worden.

Tghe-

¶ Tghellacht.

Wollecruyt es vierderleye als Dioscorides schrijft van gheslachte. Dierste twee zijn die witte Wollecruyden, waer af deene mannecken ende die andere wijfken ghenaempt worden. Derde dz swert Wollecruyt, ende Vierde dat wilt Wollecruyt.

¶ Tfatsoen.

Verbascum album mas.
Wollecruyt manneken.

Verbascum album fœmina albo flore.
Wit Wollecruyt wijfken.

1 D Wit Wollecruyt manneken heeft groote breede lange witte saechte en wollachtighe bladeren, tusschen den welcken eenen hooghen langhen steel voortcoemt van onder tot ouer oft ontrent den middel met ghelijcken maer mindere bladeren becleet, en van daren voort met geele welriekende bloemkens rontsomme beset elck bloemken in vijf bladerkens ghedeylt, met zynen lieffelijcken bloemkens en schoone oft vercierde keerse gelijckēde. Die wortel es läck slecht houtachtich en vingers dick.

2 Dat ander wit Wollecruyt dat wijfken gheheeten wordt es van witten saechten wolachtighen bladeren, stelen en wortelen den voorgheschreuen ghelijck, alleen zijn bloemkens zijn wit ende in ses bladerkens verdeylt.

3 Dat derde Wollecruyt dat oock een Wollecruyt wijfken es, es den voorgheschreuen anderen van stelen bladeren ende bloemen ghelijck, maer zijn bladerē zijn meerder. Dijsghelijcx oock zijn bloemen, wesende bleeckachtich geel van veruwē, met cleyne roodtachtighe drayekens daer in hanghende, van fatsoene eenen cleynen roosken schier ghelijck. Die wortel es lanck ende dick ghelijck aen die andere.

4 Dat swert Wollecruyt heeft rouwe groote swerte bladeren van ruecke sterck, int aentasten niet saecht. Sijn bloemen zijn geel, ghefatsoeneert ghelijck die bloemē van den anderen, maer mindere, wortelen ende stelen zijn den anderen ghelijck.

Dat

Verbascum album fœmina luteo flore.
Geel Wollecruyt wijfken.

Verbascum nigrum.
Swert Wollecruyt.

Verbascum sylvestre.

5 Dat wildt Wollecruyt es met zynen ste-
len ende bladeren der Sauien seer gelijck,
het heeft veele dunne viercantighe rijskens
ende houtachtighe tackens daer aen, altijt
wt een ledt, wassen twee tseghen een, saechte
wittachtighe bladeren, den bladeren van
Saule van fatsoene gelijck maer meerder
ende saechter, op dopperste van den stelen,
wassen die bloemen, van verwen geel.

¶ Plaetse.

Die Wollecruyden wassen aen die can-
ten van den velden by den weghen ende op
die dijcken.

5 Dz wildt Wollecruyt en es hier te lande
niet ghemeyn, maer dat hebbben wy gesien
in den schoonē hof van Jacques van Cam-
paignien groot liefhebber der Cruyden.

¶ Tijt.

Wollecruyden bloeyen meest in Hoy-
maent Ooghstmaent ende Herfstmaent,
dat Wildt oock spaeder.

¶ Naem.

Wollecruyt wordt gheheeten in Griec-
φλόμος, in Latijn Verbascum, van Apuleius

ook Lychnitis en Pycnitis, ende van sommighen Candela regis, Candelaria en Lanaria. In die Apotekē Tapsus barbatus, in Hoochduytsch Wullkraut, Kertzenkraut, Brēnkraut, Himelkraut Vnholdenkertz en Kunnigskertz, in Neerduytsch Wollecruyt, Wollebladeren ende tortsecruyt. In Franchois Bouillon.

ℂ Natuere.

Wollecruyden zijn drooghe van natueren sonder merckelijcke hitte oft wermte.

ℂ Cracht en werckinghe.

A Die wortel van den witten Wollecruyden in rooden wijn ghesoden stelpt ende geneest dat root melizoen ende die loop des buyck.

B Die selue wortelen in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet voor die ghene die ghescuert ende van binnen ghequetst oft gheborsten zijn ende tseghen den verouderden ende langduerenden hoest.

C Tselue water daer die wortel inne ghesoden es versuet den tantsweer, ende es goet tseghen die swillinghen ende sweeringhen van den amandelen van der keele, alsmen dat werm in die mont hout ende die mont daer mede spoelt.

D Van den witten Wollecruyt wijfken wordt ghescreuen dat in die drooge bladeren van desen cruyde, die ghedroochde vijgen geleyt lange tijt duerē ende seer goet blyuē.

E Die bladeren van Wollecruyt zijn ook seer goet tseghen die speenen alsmen die speenen daer mede vaecht, oft in dwater bayet oft mede wascht daer die bladeren in ghesoden zijn.

F Dat swert Wollecruyt met die schoone geele bloemen in water oft wijn gesodē ende ghedroncken es goet tseghen die gebrecken van der borsten en longhene en voor den ghenen die hoesten eū die etter spouwē. Die selue bladeren met Ruyte ghesoden ghenesen die pijne ende weedom van der zyden.

G Die bladeren van dat swert Wollecruyt in water ghesoden zijn goet gheleyt op die coude gezwillen eñ sweeringhen der oogen, die selue bladerē met huenich en wijn vermenght ghenesen die verergerde ende onsteken sweerinnghen, ende met azijn die onsteken wonden.

H Die geel bloemen van den Wollecruyde in die looghe gheleyt makē het hayr geel, alsmen daer mede wascht.

I Tsaet van Wollecruyt es goet ghedroncke als Plinius schrijft den ghenen die eenich let ghebroken oft wt den lede hebben, want het doet dat ghezwel ende die pijne minderen.

K Dwilt Wollecruyt ghestooten es goet gheleyt op die verbrantheyt van vier oft heet water oft andersins.

L Apuleius schrijft dat Mercurius Vlyssi Wollecruyt gaf, doen hy by Circe quam, om dz hy daer mede bewaert ende bescermt wesen soude, voor alle touerien van Circe.

ℂ Tkatloen.

Blattaria.

Van Blattaria. Cap. lvvvj.

DIt cruyt heeft gruene cale langachtighe ende rontsomme ghekerfde bladeren op der aerden wtghesprayet den bladerē vā Verbena wat ghelijck, tusschen den welcken voortcomen twee oft drye hooghe stelen die schoone geele bloemen draghen, van ruecke fatsoene ende grootte den Wollecruyden bloemen zoo gelijck dat daer duer, als Plinius seyt, dit cruyt voor

voor wildt Wollecruyt ghetrocken gheweest es, naer die welcke wassen ronde bollekens oft knoppekens, daer in tsaet leyt dat minder es dan dat saet van Wollecruyt. Die wortel es cort en houtachtich.

Van desen vindtmen noch een ander gheslacht, dat bruyn roode bloemen heeft, den voorgheschreuen anders ghelijck, dan van wasse ende bladeren wat mindere.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast by den weghen, in die wijngaerden, op sommighe velden, en by den waterloopen ende wordt hier te lande selden ghevonden.

¶ Tyt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Latijn Blattaria ende van sommighen Verbascum Leptophyllon in Hoochduytsch Scabenkraut en Goltknopflin, en vā sommighen in Neerduytsch Mottencruyt ende in Franchois Herbe vermineuse.

¶ Natuere.

Naer dwtwysen van zynen bitteren smaeck zoo eest werm en drooge van natueren tot by den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van der cracht oft werckinghe van desen cruyde en vindtmen nz bescreuen anders dan dat in dit cruyt die motten ende scaters terstont comen, waer dat gheleyt oft ghewerpen wordt.

Van Sluetelbloemen. Cap. lxxxij.

¶ Tghellacht.

Sluetelbloemen zijn tweederleye van gheslachte, groot ende cleyne, die groote zijn tweederleye, een met geele welrieckende bloemen, tweede met bleecke bloemen.

¶ Tfatsoen.

Verbasculum odoratum.
Welrieckende Sluetelbloemen.

Verbasculum album.
Witte Sluetelbloemen.

Van Sluetelbloemen. Cap. lxxxvij.

1 DJe groote welrieckende Sluetelbloemen hebben witte gefroncelde bladeren, den bladeren van Betonie wat ghelijck maer witter ende meerder en rontsomme niet ghekerft, tusschen die welcke ronde cale stelē voortcomen ontrent een spanne lanck, draghende op dopperste een trosken van ix. oft x. schoone geele welrieckende neerwaerts hanghende bloemkens, naer die welcke cleyne langachtighe bollekens wassen daer dat saet in leyt. Die wortel es wit en veeselachtich.

2 Die witte Sluetelbloemen zijn den voorgheschreuen geelen eñ welrieckende Sluetelbloemen seer gelijck, maer zijn bladeren zijn meerder ende breeder, ende die bloemē zijn seer bleeck geel, bycans wit ende sonder eenighen sonderlinghen rueck.

3 Die cleyne Sluetelbloemen hebbē cleyne witte bladerkens den witte Sluetelbloemen in alder manieren seer gelijck alleē mindere, tusschen die welcke die steelkens voortcomē, voortbringen de elck een bloemken alleene den witten Sluetelbloemkens van fatsoene, ruecke ende coluere ghelijck. Die wortel es dun ende veeselachtich, ghelijck aen die witte Sluetelbloemen.

Verbasculum minus.

Cleyn Sluetelbloemen.

¶ Plaetse.

Die Sluetelbloemen wassen in neere ende vochtachtighe bosschen, aen die gheberchten hanghende, ende sommighe oock in die beempden. Die witte zijn hier te lande ghemeyn. Die welrieckende ende die cleyne, worden in die houen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Aprill, somtijts oock in die Meerte.

¶ Naem.

Sluetelbloemen worden in Grieex gheheeten φλομίδες. In Latijn Verbascula. In die Apoteken Premule veris en Herbæ paralysis, ende van sommighen Artheticæ. In Hoochduytsch Schlusselblumen. In onse tale Sluetelbloemen. In Franchois Coquu.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Latijn nv ter tijt Herba S. Petri. In Hoochduytsch Himmelschlussel, S. Peters kraut, geel Schlusselblumen eñ wolrieckende Schlusselblumen, in Neerduytsch S. Peeters cruyt eñ welrieckēde Sluetelbloemē.

2 Dat ander geslacht wordt in die Apoteken ghenaemt Premula veris, en Herba paralysis. In Hoochduytsch Weisz Bathonie ende weisz Slusselblumen. In onser talē witte Sluetelbloemen ende oock van sommighen witte Betonie.

3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten in Latijn Verbasculum minus, in die Apotekē Premula veris minor. In Duytsch cleyn witte Betonie, oft enkel Sluetelbloemen, ende cleyn Sluetelbloemen.

¶ Natuere.

Die Sluetelbloemen zijn drooghe van natueren tot in den derden graet, sonder merckelijcke hitte.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Sluetelbloemen worden heden daechs met meer andere cruyden in die spijsen ghebruyckt, maer in der medecynen en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck oft cracht die te achtene zijn. A

Van Aethiopis. Cap. lxxxviij.

AEthiopis heeft groote, breede, wollachtighe bladeren, ghelijck die bladeren van Wollecruyt, maer rouwer ende wollachtigher, ende niet zoo ront om die canten maer meer cantich, die rontsomme op der aerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt eenen viercantigen, rouwen, wollachti-

lachtighen steel, die hem in seer veel andere stelē verdeylt, ende daer aen wassen lancx die stelē veel witte bloemen den bloemen van dooue Netelen schier gelijck, maer veel meerder. Die wortel es lanck ende dick gheliick die wortelen van Wolleeruydē.

¶ Plaetse.

Dit vremt cruyt en wast hier te lande niet dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Aethiopis bloeyet in Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx Αἰθιοπὶς ende in Latijn Aethiopis, eñ anders gheenen naem es ons bekēt.

¶ Natuere.

Aethiopis es middelmatich werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Aethiopis es goet den ghenen die dat pleuresis hebbē, eñ op die borste met etter verladen zijn.

B Item den ghenen die in die keele eenighe rouwicheyt hebben, eñ dijsghelijcx ooc die van dat Sciatica sieck zijn, alsmen die wortel ziedt ende drincket.

C Tot die selue ghebreken van der borste ende van der longhene es die wortel van Aethiopis ooc goet alsmense mz huenich vermēght eñ dicwils daer af leckt.

¶ Tfatsoen.
Aethiopis.

Pulmonaria. Onser vrouwen melckcruyt.

Van onser vrouwen melckcruyt. Cap. lxxxviij.

ONser vrouwē melckcruyt heeft breedtachtighe, rouwachtighe hayrachtighe, swertgruene bladeren, met veele witte pleckens gelijck droppelkens besprayet. Tusschen den welcken die stelen voortcomē een palme oft spanne hooch dragende aen dopperste veel schoone bloemkēs by een, die ierst root oft purpure van coluere zijn ende daer naer blauw, naer die welcke cleyn bollekens voortcomen daer in dat het saet leyt. Die wortel es swert lanck eñ dick met veele aenhanghende veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtige döckere plaetsen, eñ wordt schier in alle houen gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt brenght zijn bloemen, vroech

in Meerte ende in Aprill, ende corts daer naer zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande onder die Apotekers ende Herbaristen Pulmonaria ẽñ Pulmonalis in Latijn, ende van sommighen Symphytum sylueſtre, dat es Longhencruyt ghenaemt. In Duytsch wordet gheheeten onser vrouwen melckcruyt, ende onser vrouwen spin, om dat die bladeren met hueren witten pleckens met melck bedropē schijnen. Daer es oock noch een ander Longhencruyt daer af in tderde boeck ghescreuē es.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Dit cruyt en heeft in der medecynen gheen sonderlinghe gebruyck, maer in die spijse ende eyerkoecken wordet ghebruyckt ghelijck die Sluetelbloemen, den welckē dattet van natueren oock seer ghelijck es. A

Van Verbene. Cap. lxxxv.

¶ Tgheslacht.

Verbena es tweederleye van gheslachte, deen gheheeten Verbena recta, dat es rechtopwassende Verbene, dander gheheeten Verbena supina, dz es cruypende ende neere Verbene, ende dese es wederom tweederhande, manneken en wijfken.

¶ Tfatsoen.

Verbenaca recta.
Verbene.

Hiera Botane mas.
Cruypende Verbene manneken.

I Die recht opwassende Verbene, heeft eenen rechtopwassende steel eenen voet oft meer hooghe met veele aenwassende zyde scuetkens ende rijskēs daer aen cleyne blauwachtige bloemkens wassen. Die bladerē zijn gruen rontsomme ghekerft ende wat verdeylt. Die wortel es cort met aenhanghende saselinghen.

Dat

2 Dat cruypende Verbena heeft teere ghehayrde, cantighe steelkens lanck der aerden cruypende een voet oft anderhalven lanck, daer aen wassen rondtachtige rontsomme ghekerfte bladerkens den bladerē van Eycken loof ende vā Chamedrys daer int xvj. cap. af gheschreuen es ghelijck, maer veel mindere dan die Eycke bladeren eñ meerder dan die bladeren van Chamedrys. Die bloemen zijn schoon blauw wassende lāck die steelkens aen dopperste, naer die welcke dat breede teskens volghen ghelijck aen Eerenprijs. Die wortel es veeselachtich.

3 Dat ander gheslacht van cruypende Verbena, dat wijfken geheeten wordt es dē voorghescreuen seer ghelijck, alzoo dat (als Plinius schrijft lib. xxv. cap. ix.) sommighe tusschen dat manneken ende dwijfken gheen onderscheet ghemaeckt en hebben, ghelijck ooc in der waerheyt seer cleyn onderscheet tusschen desen tween es, want dat wijfken es den manneken van stelen bladeren bloemen ende wortelen seer ghelijck, alleen dat wijfken heeft ronder stelen, cleynder bladeren en windt meer tackxkens oft scuetkens van eender wortel voortcomende, oock zoo wassen zijn bloemen naerder by een dan aen dat manneken.

Hiera Botane fœmina.

Cruypende Verbene wijfken.

¶ Plaetse.

Dat ierste gheslacht van Verbena wast op onghebouде plaetsen, by den tuynen, mueren, weghen en watergrachtē. Dat ander geslacht wast in die beempden eñ donckere neere plaetsen, ende dat manneken, wordt meer dan dat wijfken ghevonden.

¶ Tijt.

Die Verbenē bloeyē meest al in Hoymaēt.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht van Verbena heet in Griecx περιστερεὼν ende van sommighen περιστερεὼν ὀρθία. In Latijn Verbenaca columbina, columbaris, Herba Sanguinalis, Crista Gallinacea, Exupera, ende van sommigen Feria oft Ferraria, Trixago, Verbena recta, ende Columbina recta. In die Apotekē Verbena. In Hoochduytsch Berbene Eysenkraut Eyserhart en Eiserich. In Neerduytsch Verbene Yserecruyt en Yserhert. In Franchois Verueine.

Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Griecx ἱερα Βοτάνη, eñ nv ter tijt περιστερεὼν ὕπτια, van Pytaghoras Erysisceptrum, van sommighe andere Demetria. In Latijn Sacra herba, Verbenaca supina en Cincinalis, van Apuleius Licinia, Lustrago, Colūbina supina en Militaris. In die Apoteken niet sonder groote dwalinge Chamedrys oft Chamedryos. In Hoochduytsch Erdtweyranck, ende van sommighen volghende die dwalinge van den Apotekers Gamanderlee ende Blauwmenderlijn. In Neerduytsch macht wel cruypende oft neere Verbene ghenaempt worden.

¶ Natuere.

Beyde die gheslachten van Verbena zijn drooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van dat rechte dat es rechtopwassende Verbene, oft die wortelē alleene, oft beyde tsamen in water ghesoden, zijn seer goet voor die sweeringhen des monts, ende des tantvleeschs, alsmen daer mede den mont spoelt. A

Tselue water daer die Verbene oft huer wortelen in ghesoden zijn, es goet tseghen die B

die tantsweer, ende maeckt die tanden vast, dicwils in den mont ghenomē, ende vijf da
ghen lanck ghedroncken gheneset dat Crimpsel des buyex.

Dese Verbena met olie van Roosen ende azijn vermenght oft in olie gesodē ende C
op thoot ghelijck een plaester geleyt, gheneest die pijne ende weedom des hoofs. Tsel-
ue doet ock een cranskē van Verbena om thoot ghedragē als Archigenes schrijft.

Die bladeren van Verbene met verckens liese vermenght oft met olie vā Roosen D
versueten ende ghenesen die pijne ende weedom der moedere daer op gheleyt.

Die selue bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier, verergerde E
ende vervuylde sweeringen, ende met huenich ghemengelt genesen zy die verschе won-
den, ende sluyten die oude,

2 Die cruypende oft neere Verbene es goet tsegen alderhande fenijn beet ende steeck F
van slanghen ende andere fenijnnighe ghedierten met wijn gedroncke oft van buyten
daer op gheleyt.

Die bladeren vā dese Verbene eē vierendeel loots swaer met half zo veel wierooex G
ende met ouden wijn veertich daghen nuchteren ghedroncken ghenesen die geelsucht.

Die bladeren van die neere Verbene met den wortelen in wijn gesoden es goet tse- H.
ghen die quade ende voorts eetende sweeringhen des monts ende der amandelen, die
mont daer mede ghespoelt.

Die gruene bladeren ghestooten minderen die ghezwillen, versueten die pijne van I
den hittighen apostumatien, ende suyueren die vervuylde sweeringen daer op geleyt.

Van deser Verbene vindtmen ghescreuen dat dwater daer zy in gheleyt es, in die K
eetcameren ghesprayet, het gheselscap blyde ende vrolijck maeckt.

Item dat een tacxken met drye ledekens goet es ghedroncke tsegē die derdedaech- L
se coortsen, ende met vier ledekens oft knoopkens tseghen die vierdedaechse.

Van Netelen. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheslacht ende onderscheet. ¶ Tfatsoen.

DER Netelen zijn twee geslachten. Deen geslacht, zijn die heete brandēde ende stekende Netelē. Dat and' die dooue Netelen die niet en steken oft en brandē, ende elck vā desen gheslachtē es veelderleye. Die heete brandende Netelē zyn dryerleye, die Roomsche, groote ende cleyne oft heete Netelen, die wederom in twee gheslachten getrocken worden, te weten in Manneken ende in Wijfkē, Dmanneken zijn die Roomsche Netelē, Dwijfkē die andere twee. Der dooner Netelen geslacht sal int naest volghēde capittel bescreuen worden.

Vrtica syluestris. Roōsche Netelen.

Vrtica maior. Groote Netelē.

Die

1 DIe Roomsche Netelen hebben ronde rouwe hole hayrachtige stelen, daer aen wassen lange rouwe scerpbrandende rontsomme diep gekerfte bladeren, tusschen den welcken ende den stelen voortcomen ronde rouwe bollekens, daer in bruyn plat glattich saet voortcoemt, den sade van Lijnsaet ghelijck maer rondere ende mindere.

2 Dat ander gheslacht dat groote Netelen geheeten wordt, es den voorghescreuen van hoogen en rouwen stelen ghelijck, zijn bladeren zijn oock rouw brandende eñ ront somme gekerft maer niet zoo diep als die andere, van coluere meest swert gruen ende van sommighen bruyn root. Tsaet wast aen langhe saselingen nederwaerts hangende, ende es den Hirs wat ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck dun ende geel hier ende daer in deerde vlidderende.

3 Die heete Netelen zijn den voorghescreuen Netelen ghelijck maer veel minder, niet ouer eenen voet oft onderhaluen, hooch wassende. Die stelen zijn ront ende rouw, die bladeren den anderen ghelijck maer minder eñ gruender. Tsaet meerder ende die wortel corter.

Vrtica minor. Heete Netelen.

¶ Plaetse.

Die Roomsche Netelen wassen hier te lande in sommighe bosschen ghelijck in Soenië bosch maer worden selden ghevonden, zy worden oock in der cruytlieflebbers houen ghesayet. Die andere gheslachten wassen al om ontrent den tuynen, hegghen ende mueren.

¶ Tijt.

Tsaet van den Netelen wordt in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Netelen heeten in Griecx ἀκαλύφη καὶ κνίδη, in Latijn ende in die Apoteken Vrtica, in Franchois Ortie.

1 Dat ierste gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Vrtica Romana ende Vrtica mas. In Hoochduytsch Welschnessel. In onser talē Roomsche Netelen. In Franchois Ortie Romaine.

2 Dat tweede gheslacht wordt geheeten Vrtica communis, Vrtica fœmina, eñ Vrtica maior, in Hooch duytsch Brennend nessel, hier te lande groote Netelen. In Franchois Grand Ortie.

3 Dat alderceynste gheslacht wordt van Plinius geheeten Cania, nv ter tijt Vrtica minor. In Hoochduytsch Heyternessel en Habernessel. In Neerduytsch heete Netelen. In Franchois Petite Ortie.

¶ Natuere.

Die brandende Netelen zijn werm ende drooghe van natueren eñ subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van den Roomschen Netelen met huenich ghemenght, ende dewils ghe-
leckt suyuert die borste, van alle taye fluymen ende andere vervuylde vochtichedē ende es midts dyen goet tseghen die cortichevt van den adem, kieckhoest, sweeringhen der longhene ende veroudert pleuresis.

B Tselue saet met sueten wijn ghedroncken verwecket den mensche tot byslapen, ende es goet tseghen die opblasinghe ende winden der maghen.

C Tsaet van dē selven Roomschē Netelen met Meede eē half vierendeel loots swaer naer dē eeten tsauonts ghedroncken doet lichtelijcken ouergheuen als Plinius schrijft.

Die

Van Netelen. Cap. lxxxvj.

Die bladeren van Netelen met Mosschelen gheſoden ende ghedroncken maecken D
ſacchten camerganck, ende doen wel vrine ende water maken.

Die bladeren van alle Netelen in water gheſoden, ende daer af met Myrrha ghe- E
droncken doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. Tſelue doet ooc het
ſaet met ſueten wijn ghedroncken.

Tſap van den bladeren in den mont ghenomen ende ghegorgelt es ſeer goet voor F
den huych ende die ſwillinghe van dat lelleken.

Die bladeren van Netelen gheſtooten ende met ſout vermenght, zijn goet ghe- G
leyt op die beet van dulle verwoede hondē, op groote quade ſweerē gelijck op den Cane
ker ende dijerghelijcke ſtinckende ende vuyle ſweeringen, ende op alderhande gezwel,
als bloetſweeren ende ſweeren by den oren ende dijerghelijcke.

Die bladeren van Netelen met een ſalue van olie en was ghemenght geneſen die H
herde milten daer op gheleyt.

Die bladeren van Netelen gheſtooten ende op die nueſe ende voorhooft geleyt ſtel I
pen dat bloyen wt die nueſe, ende in die nueſe ghesteken verwecken zy dat bloeyen.

Van den bladeren van Netelen met Myrrha gheſtooten een Peſſus ghemaeckt K
ende in die moeder ghedaen, doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen.

Van dooue Netelen. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheſlacht.

DEr doouer Netelen vindtmen twee gheſlachten, een dat gheenen ſonderlinghen ſtanck en heeft, tweede dat ſeer ſwaer rieckt ende ſtinckt, anders malcanderen niet ſeer onghelijck, ende dat ierſte van deſen cruyden es dryerleye, een met witten, tweede met geelen, derde met roodachtighe bloemen. Dijſghelijck es oock dat andere tweederleye alleen in coluere van die bloemen onderſceyden.

1 DAt ierſte gheſlacht van dooue Netelen es den heeten ende brandende Netelen niet ſeer onghelijck. Sijn bladeren zijn langachtich rontſomme ghekertelt den bladeren van Netelen ghelijck maer witter ende niet brandende. Die ſteel es viercantich daer rontſomme tuſſchen die bladeren witte geele oft roodachtighe bloemen waſſen eenen capken oft openen helm ghelijck. Die wortel es veeſelachtich.

2 Dat ander ſtinckende gheſlacht, es den voorgheſcreuē ende den Netelē gelijck, alleen zijn bladeren zijn minder ende wat ronder, ende het heel cruyt es van eenē ſeer onlieffelijcken ſtercken rueck. Die bloemen van den eenē zijn bleeck geel, van dandere bruyn root, minder dan die bloemen van den ierſten dooꝛuen Netelen.

¶ Tkatſoen.

Lamium. Dooue Netelen.

¶ Plaetſe.

Dooue Netelē waſſen al om by dē tuynen, haghen ende weghen, eñ oock in die houen.

¶ Tyt.

Dooue Netelen bloeyen meeſt allen den zoomer van Meye af.

¶ Naem.

Dooue Netelen heeten in Latijn van Plinius Lamium ende Aononium oft Anonium, ende nv ter tijt Vrtica iners oft Vrtica mortua. In Hoochduytſch Todt Neſſel, en Taub Neſſel.

In

In Neerduytsch dooue ende doode Netelen. In Franchois Ortie mort.

¶ Natuere.

Die dooue Netelen zijn den anderen Netelen van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dooue Netelen ghestooten met sout, ghenesen verteerē ende doē sceyden alle ghezwellen, croppen ende elieren daer op gheleyt, van crachten ende werckinghe den Netelen seer ghelijck.

Van Hertzghespan. Cap. lxxxviij.

HErtzghespan heeft viercantighe bruyne stelē, daer aē wassen swertgruene, breede, diep ghekerfde bladeren, den bladeren van Netelen oft van Malroue by naer ghelijck, maer breeder swerter ende dieper ghekerft, met den bladeren van den Eycken wat ghelijckenisse hebbende. Die bloemen wassen in croonkens rontsomme die stelen, ghelijck aē die Malroue, ende zijn van veruwen purpurachtich, den bloemen van den dooueu Netelen niet seer onghelijck, maer mindere. Naer die bloemē coemt dat saet, in stekende huyskens voort dat bruyn eñ cleyn es. Die wortele es crom ende heeft veele veeselinghen.

¶ Tkatsoen.

Cardiaca. Hertzghespan.

¶ Plaetse.

Hertzghespan wast gheerne in rouwe onghebouwde plaetsen ontrēt die oude mueren ende by den weghen.

¶ Tijt.

Hertzghespan bloeyet in Braeckmaent Hoymaent ende Ooghstmaent, eñ te wyle zoo wordt oock zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn van den cruytliefhebbers genaemt Cardiaca. In Hoochduytsch Hertzghesperr vnd Hertzghespan, hier te lande ooc Hertzghespan. In Franchois Agripauline.

Ende dit cruyt es een gheslacht van den drye cruyden die in Griecx ende in Latijn ghenaemt worden σιδηρῖτις Sideritides ende van sommighen Heracleæ. Ende es dat ierste gheslacht van den selven cruyden. Ende daer om mach dit Hertzghespan wel ghenaemt worden. In Latijn Sideritis prima.

Dat cruyt dat Matthiolus voor die ierste Sideritis stelt es een gheslacht van Marrubium, ende wordt hier te lande ghenaemt Marrubium palustre ende water Andoren, dat es in Franchois Marrubin deaue. Ende daer af es gheschreuen int Capittel van Marrubium Lib. ij. Cap. lxxj.

¶ Natuere.

Hertzghespan es meestendeel middelmatich cout, nochtans niet sonder bitterheyt, daer om oock afvaghende ende suyuerende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hertzghespan ghestooten ende op die wonden gheleyt, bewaert ende beschermt die A wonden,

wonden, voor alle verhittinghen, sweeringhen ende apostumatien, stelpt dat bloeyen, heylt ende gheneest die selue.

Van Bruynelle. Cap. lvvviv.

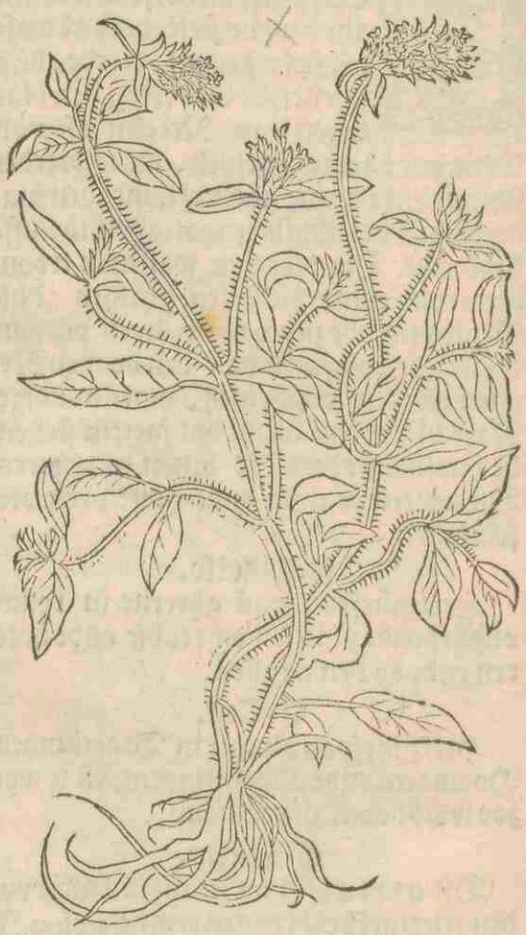
¶ Tgheslacht.

BRuynelle es tweederleye van gheslachte. Dierste gheslacht, wordt geheeten Senegroen, dat tweede heeft den naem van Bruynelle behouwen.

¶ Tkatsoen.

Bugula. Senegroen. Brunella. Bruynelle.

1 SEnegroen spreyt hem ende cruypt langhs der aerden gheliick Penninckcruyt, het heeft langhachtige, voor breede, weecke gherimpelde swert grue ne bladerkens, en dunne teere steelkens op der aerden cruypende eñ daer aen hier en daer hakende, van den welcken voortcomen viercantige recht op wassende steelkens ontrent een spanne lanck voortbringende schoone bloemkens tusschen cleyne bladerkens wassende ende rontsomme die stelē gheset van coluere meestendeel blauw, ende aen sommighe planten ock sneewit. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

2 Bruynelle heeft viercantighe ghehayrde stelen een spanne lanck oft langher. Die bladeren zijn langhachtich voor scerp ende ock wat hayrachtich. Die bloemē wassen aen dopperste van den stelen in maniere van den are tsamen ghedrongē, van coluere meestendeel bruyn met blauw vermenght, somtijts ock sneewit. Die wortel es cleyn met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Beyde dese cruyden wassen in sommighe beempden, grasachtighe velden ende in die bosschen. Tsenegroen wordt ock veel in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Senegroen bloeyet in Aprill. Bruynelle meest alle die zoomer duer, tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt geheeten nv ter tijt Consolida eñ Solidago, ende tot onderscheet van andere cruyden gelijcke naem vuerende Consolida media. In Hoochduytsch Guntzel en gulde Guntzel. Hier te lande worddet geheeten in die Apoteken Bugula, ende in die ghemeyn tale Senegroen.

2 Dat ander gheslacht wordt ooc Consolida media gheheeten, maer meest Prunella oft Brunella. In Hoochduytsch Braunell. In Neerduytsch Bruynelle. In Frãchois van sommighen herbe au Carpentier.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn drooge van natueren, ende daer en bouen dat Senegroen werm, ende die Bruynelle in wermte ende coude middelmatich oft luttel cout.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Senegroen in water ghesoden ende ghedroncken doet sceyden dz bloet dat binnen A tslichaems ghestolt ende gheronnen es, heylt ende gheneest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren.

2 Senegroen in der seluer manieren ghebruyckt, opent die verstoptheyt vã der leuer B ende van der gallen ende es goet tseghen die geelsucht ende lanck duerende coortsen.

Tselue water daer Senegroen in ghesoden es gheneest die vervuylde sweeringhen C des monts ende des tantvleeschs alsmen den mont daer mede spoelt.

Senegroen ghestooten ende versch op die wonden eñ plaetsen daer die huyt af ghe D wreuen es gheleyt, heylt eñ geneest die selue. Tselue doet ooc tpoeder vant gedroocht Senegroen daer in ghestroyt.

Tsap van Senegroen gheneest ooc die sweeringhen van der manlijcheyt alst daer inne dicwils ghedruypt ende ghestootẽ cruyt daer op gheleyt wordt.

3 Bruynelle in water oft wijn ghesoden eñ gedronckẽ heylt eñ gheneest alle inwendige eñ wtwendighe wonden gelijck Senegroen.

Bruynelle gheneest ooc die sweeringhen des monts, eñ es seer sonderlinghe tseghen die sieckte der tonghen diemen den bruynen noempt, dat es als die tonge onsteeckt, swert wordt eñ seer dick swilt, alsmen die selue in water siedt ende die mont daer mede dicwils spoelt, naer voortgaende die generale remedien.

Bruynelle met olie van Roosen eñ azijn vermenght gheneest ende versuet die pijne in thooft opt voorhooft gheleyt.

¶ Tfatsoen.

E

Gariophyllata. Gariophyllaet.

F

G

H

Van Gariophyllaet. Ca. xc.

Gariophyllate heeft rouwe ghespleten swertgruene bladerẽ, den bladerẽ vã Agrimonie som wat ghelijck. Synen steel es ront hayrachtich onderhaluen voet lanck, in dopperste hem in andere steelkens verdeylende geele bloemkens voortbringende, den booterbloemen wat gelijckende, naer die welcke wassen ronde rouwe bollekẽs daer

tsaet rontsomme in wast, dat alst rijp es aen die cleederen blyft hanghende. Die wortel es cort van binnen roodachtich met aenhanghende geele saselinghen, van ruecke den Geroffel naghelen wat ghelijck. ¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in dwilt by den bosschen, haghen ende tuynen, ende wordt ooc in die houen gheset, ende dat in dwilt wast es meerder ende bringht geelder bloemen voort.

¶ Tyt.

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Gariophyllata om dat die wortel naer die Geroffel naghelē rieckt, eñ van sommighen Sanamunda, Benedicta, en Nardus rustica. In Hoochduytsch, Benedictenwurtz. Hier te lande Gariophyllate. In Franchois Galiot ou herbe benoitte. ¶ Natuere.

Gariophyllaet es werm en drooghe van natueren tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

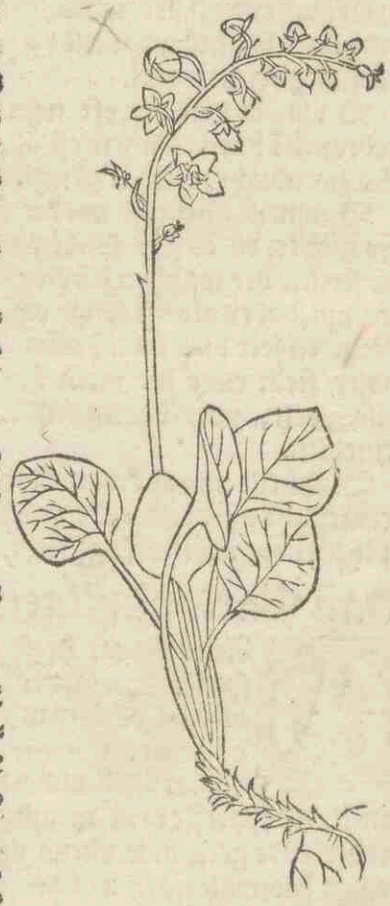
Gariophyllaet in water oft gewaterden wijn ghesoden ende gedroncken doet dz geronnen bloet sceyen ende geneest alle wonden ende quetsueren van binnē tslichaems. A
Dijsghelijck oock die quetsueren van buyten, als zy mz den water oft wijn daer Gariophyllate in ghesoden es ghewasschen worden.

Die wortel van Gariophyllaet in wijn gesoden ende ghedroncken sterckt die mage ende doet die spijse verteeren, opēt eñ geneest die verstoptheyt vā der leuere, eñ suyuert die borste, doende die taye slijmachtighe fluymen die op die borst vergaert zijn ruymē. B
Die selue wortele ghedrooght ende met wijn inghenomen es goet tsegen tfenijn, ende tseghen die pijne ende weedom der dermen datmen Colycka heet. C

Van Wintergruen. Cap. xcj.

¶ Tfatsoen.

Pyrola. Wintergruen.

WIntergruen heeft neghen oft thien gruene teere bladerkens den bladeren van Beete niet seer onghelijck maer veel mindere, tusschen den welcken voortcoemt een steelken met liefelijcke schoone sneewitte bloemkens becleet den welrieckende Meye bloemkens niet seer ongheliick. Die wortel es teer dun hier en daer vlidderende. ¶ Plaetse.

Wintergruen wast in lombrachtighe plaetsen, ende in die vochtighe bosschen. ¶ Tyt.

Wintergruen wordt winter ende zoomer ghevonden, maer zijn bloemen comen in Braeckmaent ende in Hoymaent voort.

¶ Naem.

Wintergruē heet in die Apotekē Pyrola. In Hoochduytsch Wintergrun, Holtzmangoldt, Waldt Mangoldt. In Franchois Pyrole.

¶ Natuere.

Wintergruen es drooghe van natueren tot in den derden graet ende cout tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Wintergruen alleene oft met andere ghelijcke wondecruyden in wijn gesoden ende ghedroncken ghenesen niet alleen die inwendighe quetsueren, maer oock alle wtwendige wonden, fistulen ende quade sweeringhen. A

Wintergruen es oock seer goet tot die wonden, sweeringhen, ende tot die verbrantheyt gruen ghestooten ende daer op gheleyt, oft ghepoedert ende daer inne ghestroyet, oft met den saluen ende plaesteren daer toe dinende vermenght. B

Nater-

Van Natertongheſken. Cap. xcij.

NAtertongheſken es een ſelſaem ende vremt cruyt maer een blat voortbringhende, dat vinghers lăck es, daer aen een ſteelken waſt draghende een lanck ſmal tongheſken ghelijck een tongheſken van een ſlanghe.

¶ Plaetſe.

Natertongheſkens worden hier te lande ghevonden in ſommighe vochtighe vette beempden.

¶ Tijt.

Natertongheſkens worden met hueren tongheſkens in Aprill ende in Meye ghevonden, ende in Braeckmaent zoo verdwijnt het heel cruyt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius als ſommighe geleerde meynen Lingua Linguace en Lingulace gheheeten, nv ter tijt in Grieck ὀφιόγλωσσον, in Latijn Lingua ſerpentis, en hier te lăde meeſt Lancea Chriſti. Tot ſommige plaetſen Lucciola. In Hoochduytſch Naterzunglin. In onſe tale Ons Heeren ſpeercruyt en Natertongheſken. In Franchois Langue de ſerpent.

¶ Natuere.

Natertongheſkens zijn drooghe tot in den derden graedt, den Wintergruene van natueren ſeer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

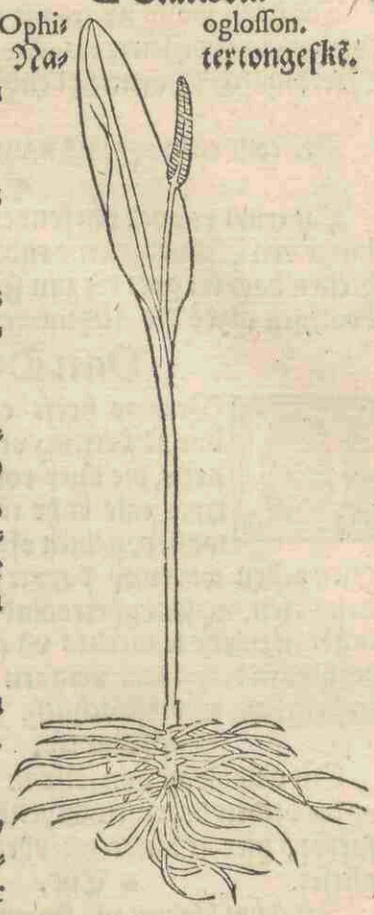
A— Natertongeſken es oock een ſeer goet ende ſonderlinghe wondecruyt gheneſende alle inwendighe eñ wtwendighe quetſueren, ende oock die geſcuertheyt in der manieren als Wintergruen ghebruyckt.

B Dit cruyt in water gheſoden ende gedroncken es goet tſeghen die heete cortſen ende onſtekinghe van der leuere, ende tſeghen alle inwendighe ende wtwendighe hitte.

C— Natertongeſken mz verckens lieſe vermenght es goet tſeghen dwilt vier, verbrantheyt, ende alle heete ghezwellen ende apoſtumatien.

¶ Tfatſoen.

ogloſſon. tertongeſkē.

Vā cleyn Maēcruyt. Ca. xciij.

CLeyn Maencruyt en brenght oock maer een blat voort dat ouer beyde zyden met vijf oft ſes diepe keruē geſneden ende verdeylt es, den bladerē van Steen varen niet ſeer ongelijc, maer langher breeder ende gruender, daer aē een ſteel waſt ontrent een ſpanne lanck, draghende in dopperſte veel ronde ſadekens tſamen in een, ghelijck een cleyn druyfken waſſende. Die wortel es veeſelachtich.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt op graſachtige dorre hoochden ontrent den dalen ende op die heyden.

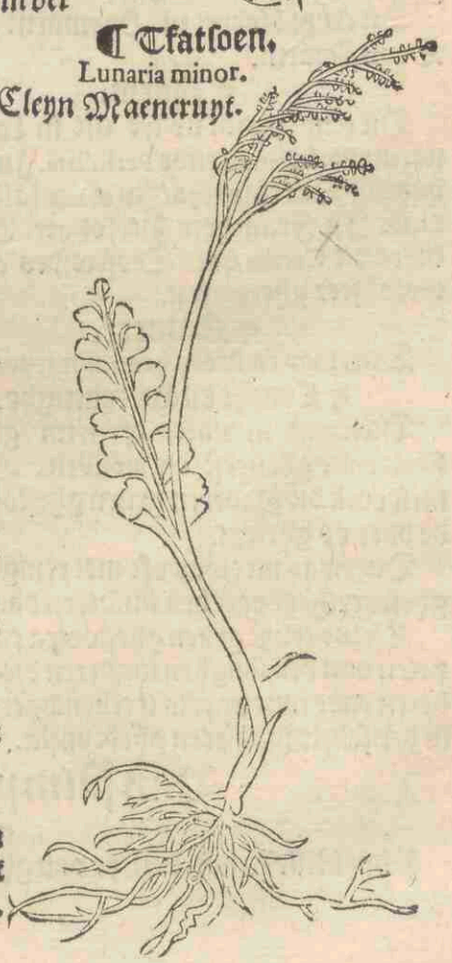
¶ Tijt.

Cleyn Maencruyt wordt in Meye ende in Braeckmaent ghevonden ende daer naer niet meer gheſien.

¶ Tfatſoen.

Lunaria minor.

Cleyn Maencruyt.

Van Duerwas. Cap. cxxxij.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Lunaria en Lunaria minor, ende van sommighen in Grieck σκλιν̃τις. In Hoochduytsch Monkraut en Mon Kautten. In Neerduytsch Maencruyt ende cleyn Maencruyt. In Franchois Taure ou Lunaire.

¶ Natuere.

Tes cout eñ drooge vã natuerẽ den Wintergruen eñ Natertongesken seer gelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es ock een sonderlinge goet heylsaem wondecruyt van crachtẽ eñ were- A
kinge den Wintergruene ende Natertongeskens ghelijck tot alle sieckten ende ghebreken daer die goet toe zijn seer dienstelijck, ende daer en bouẽ tot der Alchimien oorboorlijck alzoo die Alchimisten segghen ende meynen.

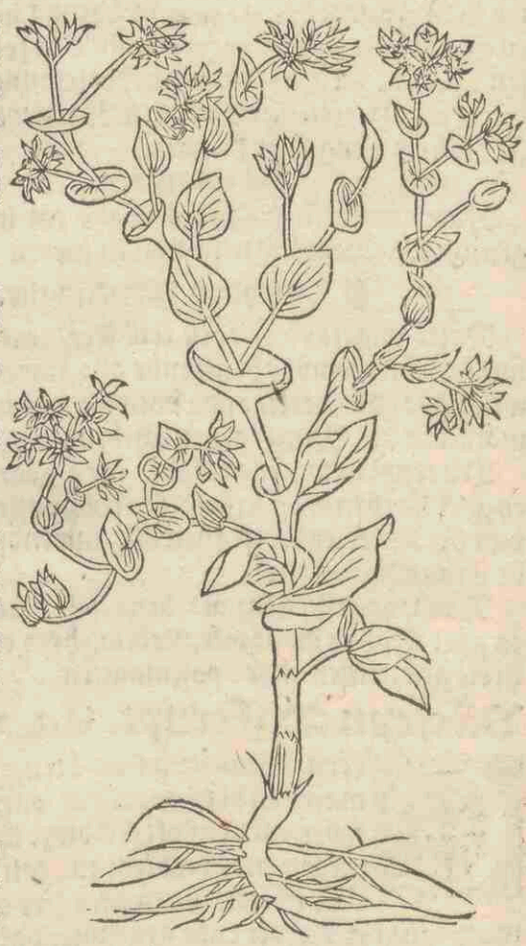
Van Duerwas. Cap. cxxxij.

Duerwas heeft eenen ronden dunnẽ steel, mz veele zyde tacxkens, die duer rondachtige geripte cale ende teere bladeren wassen, gelijck oft zy daer duer ghetrocken waren op dopperste van welcken stelen, wassen ghecroomde bloemkens tusschen cleyne bladerkẽs vã coluere bleeck geel, die in bruyn saet vergaen. Die wortel es slecht wit en veeselachtich.

¶ Tfatsoen.

Perfoliatum. Duerwas.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast van selfs in Duytschlant op die velden daermen Spelte ende Terwe saeyet, hier te lande worddet in die houen gheset.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn genaemt Perfoliatum ende Perfoliata. In Hooch duytsch Durchwachs. In onser talẽ Duerwas. In Franchois Perfoliate. Ende oft dit es die Cacalia daer Dioscorides af schrijft wordt seer ghetwijfelt.

¶ Natuere.

Duerwas es drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Duerwas in water oft wijn ghesoden heylt ende gheneest die wonden. Dijsghelijck oock die bladeren gruen ghestooten ende daer op gheleyt. A

Duerwas met was oft met eenighe heylsame olie oft salue vermenght geneest die B
ghescuertheyt van den kinderen daer op gheleyt.

Tselue cruyt gruen ghestooten ende met meel ende wijn ghemenght, doet die Na- C
uelen van den ionghen kinderen die te verde wtstaen, hooch ende gezwollen zijn, minderen ende innewaerts trecken daer op gheleyt. Tselue doet ock het saet ghepoedert in der selver manieren ghebruyckt.

Van Pimpinelle. Cap. cxxxv.

¶ Tghellacht.

Pimpinelle es tweederleye van ghesslachte, Groot en wilde, Tam ende cleyne.

¶ Tfat-

Van Pimpinelle. Cap. xcv. cxxv.

¶ Tkatsoen.

Pimpinella maior.
Wilde Pimpinelle.

Pimpinella minor.
Tamme Pimpinelle.

1 DJe groote oft wilde Pimpinelle heeft langhe ronde stelen twee oft drye voeten hooch, daer aen wassen langhachtighe rontsomme gekerfte bladerkens, aen langhe steelkens thien oft twelue tseghen een staende ende als vlueghelen wtghespreyt. Bouen op die stelen wassen ronde hoofdckens van veele knoppekens in een ghedrongē, die als zy open gaen voortbringhen bruyn roode bloemkens, ende als die vergaen zoo wasset saet dat dryecantich es. Die wortel es lanck ende dick.

2 Die tamme oft cleyne Pimpinelle es der Wilder van fatsoene seer ghelijck, maer in alle manieren minder ende van ruecke eñ smaecke veel liefelijcker. Sy heeft teere dunne weecke steelkens eenen voet oft wat meer hooch met dun teer wollekē oft hayrken becleet. Die bladeren zijn den anderen ghelijck maer veel minder, van bouē gruē, van onder blauwachtich. Die bloemkens en zijn met zoo bruyn maer lijfverwich root met inhanghende in dmiddel cleyne geele hayrkens. Die wortel es den anderen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Die wilde oft groote Pimpinelle, wast in drooghachtighe beempden ende wordt ontrent Vilvoerden veel ghevonden. Die cleyne oft Tamme wordt hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde die Pimpinellen bloeyen in Braeckmaent ende somtijts ock vroegher, ende dewils tot in Ooghstmaent.

Van Pimpinelle. Cap. xcv.

¶ Naem.

Pimpinelle wordt nv ter tijt in Latijn gheheetē Pimpinella, Bipennula, Pampinula, ende van sommigen Sanguisorba en Solbastrella. In Hoochduytsch Kolbleskraut, Her Gots bartlin, Blutkraut en ooc Megelkraut. In Franchois Sanguisorbe. Ende dit cruyt schijnt groote ghelijckenisse te hebben met die Sideritis altera Dioscoridis.

¶ Natuere.

Pimpinelle es drooch van natueren tot in den derden graet, eñ cout tot in dē twee-den, ende tsamen treckende. ¶ Tracht en Werckinghe.

Pimpinelle ghesoden ende ghedroncke gheneest dat roode melizoen, stelpt dz bloet A spouwen, bloetpissen, ende der vrouwen ouervloedige natuerlijcke cranckheyt ende die vloet, eñ alle bloetganck. Tselue doet zy eñ huer saet ooc ghepoedert eñ met wijn oft ghestaelt water inghenomen, oft gruen in die hant gehouwen als sommige schrijuen.

Die bladeren van Pimpinelle gruen ghestooten ende op die wonden geleyt bewae- B ren ende beschermen die wonden van alle verhittingen ende apostumatien, ende in der selver manieren zijn zy goet gheleyt op die heete swillinghen ende sweeringhen.

Pimpinelle es ooc een goet wondecruyt ende wordt in die wondedrancken tseghen C die verhittinghe oft ouervloedighe bloedinghe ghebruyckt.

Die bladeren van Pimpinelle in wijn geleyt ende daer af gedroncken verlicht en- D de verhuecht dat herte. Ende es goet tsegē die beruerte en cloppinghe van der herten.

Van Sanikel. Cap. xcvj.

¶ Tkatsoen.

Sanicula. Sanikel.

Sanikel heeft bruyn gruene glat te effene rondachtige bladeren, met diepe kerucn in vijf deelen ghelijck die wijngaerts blade-ren verdeylt, tusschen den wel-ken voortcomen twee steelkens ontrent eenē voet lanck, draghende in dopperste veel ron-de knoppekens vol cleyne witte bloemkens, die in cleyn rouwe cliskens vergaen, ende dz es tsaet. Die wortel es saselachtich, buyten swert, binnen wit. ¶ Plaetse.

Sanikel wordt hier te lande in neere bos schen ghevonden. ¶ Tijt.

Sanikel bloeyet in Meye eñ in Braeck-maent. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Sanicula, ende van sommighen Diapen-sia. In Hoochduytsch Sanickel. Hier te lan de Sanikel. In Franchois Senicle. Ende en es gheen gheslacht van Pentaphyllon als sommighe schrijuen. ¶ Natuere.

Sanikel es drooge tot in den derdē graet en tsamen treckende van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Tsap van Sanikel ghedroncken heylt A ende gheneest alderhande wonden ende ghe-quetstheyt van binnen ende van buyten, alzoo datmen in Vranckrijck, als Ruellius schrijft, seyt dz hy gheen Chirurgijn van doene en heeft, die Sanikel heeft.

Sanikel in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken, stopt dat bloetspouwen, ge- B neest dat root melizoen, ende die sweerende ende ghequetste nieren.

Sanikel in der selver manieren ghebruyckt oft tsap daer af gedroncken gheneest C die ghescuertheyt alsment ghestooten oft ghesoden cruyt daer op bindt.

Die

Die bladeren van desen cruyde met den wortelen in water met huenich gheſoden, D
ghenee ſt die ghequetſte longhene gedroncke, eñ alderhande quade, vervuylde ſweerin-
gen des möts, des tantvleeſchs eñ der keele, daer mede ghegorgelt eñ die möt geſpoelt.

Van Synnaw. Cap. xcviij.

¶ Tkatloen.

Alchimilla. Synnaw.

DIt cruyt heeft breede rondachtige bla-
deren mz acht oft negē hoeckē rontſom-
me gelijc eē ſage gekerft, die in dierſte wteo-
comē tſamē ghevouwē eñ geployt zijn. Eu-
ſchē dē welckē waſſen ronde ſteelkens, eenen
voet läck, mz cleyne bladerkēs beſet, op tſop
vā dē welckē waſſen cleyne gehoopte gruen-
geele bloemkēs, cleyn geel ſadekē, nz grooter
dan Huelſaet, in gruē huyſkēs beſlotē voort-
bringende. Die wortel es dick, vinghers läck,
van buyten bruyn met veele veeſelinghen.

¶ Plaetſe.

Synnaw waſt in ſommige plaetſen hier
te läde, op ſommige vochte beempdē aen die
geberchtē hanghende, daert leemachtige vet-
te ende roode aerde es. ¶ Tÿt.

Dit cruyt bloeyet in Meye eñ in Braeck-
maent. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Grieck Λεο-
ντοπόδιον, Λεόντιον ψιλόδιον eñ in Latijn gheheeten
Alchimilla, Achimilla Stellaria, Planta Leonis, Pes
Leonis, eñ van ſommighē in Grieck Leontopo
dion, hoe wel nochtans dattet het recht Leon
topodion nz en es daer Dioſcorides af ſcrijft.
In Hoochduytſch Synaw, Lewenfuz, Lewē
tapen, Vnſer frauwen mantel, en groſz Sa
nickel. Hier te läde naer die Hoochduytſch
namen Synnaw, onſer vrouwen mantel, eñ
groote Samkel. In Frāchois Pid de Lyon.

¶ Natuere.

Tes drooghe van natueren ghelijck Samkel, maer meer vercoelende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Synnaw es vā crachten der Samkel ſeer ghelijck, eñ tot alle ghebreken dienſte- A
lijck daer Samkel goet toe es, eñ daer en bouē verſuetet die pijne eñ neemt af die hit
te vā alle verhitte eñ ontſteken wonden, ſweeringhen eñ ghezwellen daer op gheleyt.
Dit cruyt gheſtootē eñ op der vrouwen eñ maechdē borſtē gheleyt maeckt die hert B
vaſt eñ ſtijf.

Van Heydenſch wondecruyt. Cap. xcviij.

HEydenſch wondecruyt heeft eenē rondē bruynē ſteel die een luttel hol es, daer aē
van ondere tot bouē langhe bladerē waſſen den Wilghē bladeren ghelijck ront-
ſomme met cleyne ſcardekens ghekerft. Opt tſop van den ſtelen waſſen bleeckgeele
bloemkens, die als zy rijp worden wech vliegen. Die wortel heeft veele veeſelinghen.

¶ Plaetſe.

Heydenſch wondecruyt waſt in döckere boſſchen, ſonderlinge daert vochtachtich es.

¶ Tÿt.

Dit cruyt wordt meeſt met bloemen in Doghſtmaent gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Solidago Sarracenica, en Conſolida Sar-
racenica, van ſommigē Herba fortis. In Hoochduytſch Heydinſch wundkraut. In Neer-
duytſch Heydenſch wondcruyt. In Franchois Conſoulde Sarraſine.

cxxviij. Van Heydensch wondecruyt Cap. xcviij.

¶ Natuere.

Heydensch wondcruyt es drooch van natueren tot bynaer in den derden graet, niet sonder wermte, van smaecke bitterachtich ende tsamen trechende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Heydensch wondcruyt gheneest alderhande wonden ende sweeringhen, tzy van binnen tslichaems ghelijck andere wondecruydē gebruyckt, ende gedroncken, tzy van buyten daer op gheleyt oft in saluen, olien ende plaesteren vermenght.

B Dit selue cruyt in water ghesoden ende gedroncken sterckt die weecke leuere eñ opent die verstoptheyt van der seluer, ende van der gallen, ende es goet tseghen die geelsucht, lanck duerende cortsen ende beghinsel van water te ladene.

C Dwater daer Heydensch wondcruyt in ghesoden es gheneest die quade vuyle stinckende monden, ende die sweeringhen des tantvleesch ende der keelen.

Van Gulden roede. Cap. xciv.

GVlden roede, heeft ierst lange breedachtighe bladeren op der aerden ghesprayet, en tusschen dyen coemt voort eenen bruynen steel onderhaluen voet hooghe, met ghelijcken maer mindere bladeren, daer aen dopperste veele cleyne corte steelkens aenwassen, met geele bloemkens becleet, die als zy rijp zijn wech vlieghen ghelijck die bloemen van Heydensch wondcruyt. Die wortel es saselachtich ende bruyn.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in die bosschen, berchachtighe plaetsen ende op vette gronden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Nv ter tijt wordt dit cruyt in Latijn gheheeten Virga aurea, ende in onse tale, Gulden roede, ende anders gheen namen en zijn noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Van smaecke es dit cruyt dē Heydensch wōdecruyt seer ghelijck eñ daer om ook van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Gulden roede es ook een wondecruyt en heeft alle cracht van Heydensch wondcruyt, ende mach daer voor in alle saken daer dat Heydensch wōdtcruyt goet toe es ghebruyckt worden.

B Gulden roede in wijn ghesoden ende gedroncken es seer goet tseghen den steen sonderlinghe van den nieren, ende doet den seluen breken ende met

¶ Tfatsoen. Solidago Sarracenica. Heydensch wōdecruyt.

¶ Tfatsoen. Virga aurea. Gulden roede.

met dat water rijsen ende afgaen. Tselue doet oock dat water van dit cruyt met wijn ghedistilleert ende een tijt ghedroncken, als Arnoldus de villa noua schrijft.

Van Ruyters cruyt. Cap. c.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem Stratiotes dat es Ruyters cruyt zijn van Dioscorides twee cruyden beschreuen, beyde hier te lande bekent. Deene wordt gheheeten Crabbenclauw ende dandere geele Geruwe.

¶ Tfatsoen.

Stratiotes Potamios. Crabbenclauw.

Stratiotes Millefolia. Geele Geruwe.

1 DAt ierste Ruyters cruyt dz Crabbenclauw ghenaempt wordt es een water cruyt op dwater drijuende den grooten Donderbaert eer zijn stelen voort comen niet seer onghelijck maer meerdere. Sijn bladeren zijn smal eenen haluē voet läck, aen die canten met scerpe steckende puntkens beset, den bladeren van Aloe volnaer ghelijck, maer veel minder dunder en corter. Die bloemen wassen op corter steelkens die ter zyden tusschen die bladeren voortcomen, ende zijn wit in drye bladerkens ghesneden, in dmiddel geel ende hayrachtich, en comen ghesloten wt een ghesplet hauwken eender crabben oft creefts clauwe ghelijck. Dit cruyt en heeft gheen wortelē, dan een seer cort cleyn steertken bouen breet ende dick, beneden seer dun en teer, daer die bladeren wt wassen, ende aen dit cort steertken ter zyden onder die bladeren comen voort langhe drayen die hier ende daer, totten gronde van den water strecken daer mede dattet hem aen den grondt vast maeckt. Ende dese langhe drayen nemen die Storiers ende Lantvaerders ende stellense in fiolen met water op huer tafelen ende maken den slechten huysman wijs, dattet wormen zijn die met hueren poederē, suyckeren oft saluen den menschen afghegaen zijn.

2 Dat ander Ruyters cruyt dat geele Geruwe gheheeten wordt heeft langhe smalle bla-

bladerkens ouer beyde syden veel ende diep ghesneden den veerkens van den vluegelkens vā dē cleyne vogelkens gelijckende, wāt gelijck die cleyne veerkēs vā dē vluegelkens van den cleynen voghelen in dmiddel een ribbeken hebben ende daer aen ouer beyde syden cleyne smalle hayrkens oft pluymkens. Alzoo hebben oock dese bladerkens in dmiddel een ribbeken daer aen ouer beyde syden wassen cleyne smalle bladerkens, elck cleyn besonder bladerken eenen hayrken van die cleyne veerkens gelijckende. Ende tusschen dese bladeren coemt een steelken voort ontrent een spanne lanck met ghelijcke bladerkens beset, draghende in dopperste een schoone croone ghelijck die Geruwe van vele cleyne geele bloemkens. Die wortel es teer en saselachtich.

¶ Plaetse.

Dat Crabbenclauw wast hier te lande in staende wateren, eñ wordt in veele grachten ghevonden ontrent der Scelden ende die Dele ghelegen. Dat ander wast in sommighe vette beempden maer wordt seer selden ghevonden.

¶ Tyt.

Crabbenclauw bloeyet in Meye. Die geele Geruwe in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste cruyt wordt gheheeten in Griecx στρατιώτης καὶ στρατιώτης ποτάμιος. In Latijn Militaris. In Duytsch Crabbenclauw, ende naer den Griecxsen naem Ruyters cruyt oft water Ruyters cruyt.

2 Dz tweede wordt ghenaemt in Griecx στρατιώτης χιλιόφυλλος. In Latijn Militaris, Millefolia. In Duytsch hier te lande geel Geruwe.

¶ Natuere.

Crabbenclauw es cout ende drooghe van natueren. Die geele Geruwe es verdrooghende ende wat tsamen treckende.

¶ Tkatsoen.

Achillea, Millefolium. Geruwe.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Dat ierste Ruyters cruyt in water ghesoden ende ghedroncken stelpt dat bloetpissen ende gheneest die ghequetstheyt eñ sweeringhen vā den nieren, eñ es goet tot alle inwendighe quetsueren ghebruyckt.

Die bladeren van dit cruyt ghestooten eñ op die versche wonden geleyt bewaeren ende beseermen die selue, van alle verhittinghen sweeringhen ende apostumatien.

Die selue bladeren mz azyn vermenght genesen dat wilt vier, eñ die heete sweeringhen ende swellinghen daer op gheleyt.

2 Dat ander Ruyters cruyt es seer goet ghebruyckt tot alle verouderde eñ versche sweeringhen ende vlceratien, het gheneest die fistulen, het stelpt dat bloeyen theylt eñ gheneest die wonden, gestooten ende daer op gheleyt met olien saluen oft plaesteren daer toe dienende vermenght.

Van Geruwe. Cap. cj.

GEruwe heeft ronde hole steelkens onderhalue voet hooge, daer aē wassen seer ghekertelde langhe bladerkens, ouer beyde zyden tot den ribbeken toe, volnaer ghelijck die aldercleynste Coriander bladeren, oft die bladeren van Aueroone, menichfuldelijck ghesneden. Die bloemen wassen

wassen op schoone ronde croonkens op dopperste van den stelen, ende zijn meestendeel heel wit, somtijts ooc hier te lande lijfveruwich, ende als Dioscorides schrijft som schoon gout geele die hier te lande noch niet ghesien en zijn. Die wortel es swert en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Geruwe wast hier te lande al om by den weghen, straten ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Geruwe bloeyet van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx Ἀχίλλειος. In Latijn Achillea, ende Achillea sideritis. Van Apuleius Myriophyllon, Myriomorphos, Chiliophyllon, Stratioticon, Heracleõ, Chrysitis, Supercilium Veneris, Acron syluaticum, Militaris, van sommighen Diodela. In die Apoteken nv ter tijt Millefolium. In Hoochduytsch Garb, Schaffgras, Schaffrijp, ende Tausentblaet. In Neerduytsch Geruwe. In Franchois naer den naem van der Apoteken Millefueille.

Sommighe houden voor Achillea, dat gheslacht van Reynvaer dat witten eñ cleynen Reynvaer in dat x. Capit. hier voor ghenaemt es, ghelijck dat daer verclaert es.

¶ Oorsaecke sijns naems:

Dit cruyt heeft zynen naem Achillea naer dē eedelē eñ seer vromen Ridder Achilles dyens historie ende feyten van Homerus beschreuen zijn. Die dit cruyt van Chiron Centaurus hem ierst geweesen ende gheleert, seer ghebruyckt heeft, ende daer mede Telephum, als Apuleius schrijft, seer quade sweeringhen hebbende, ghenesen.

¶ Natuere.

Geruwe es seer drooghende van natueren, ende tsamen treckende.

Tracht en Werckinghe.

A Geruwe ghesoden ende ghedroncken stelpt ende gheneest dat roode melzoen en alle loop des buyex.

B Geruwe oock in water ghesoden en de ghedroncken, stelpt alle vloet maer sonderlinge die roode vloet der vrouwen. Tselue doet zy ooc op die schamelijcke plaetsen gheleyt, oft alsmen in water sidt daer sy in ghesoden es.

C Geruwe ghestooten ende op die wōden gheleyt, stelpt dat bloeyen, bewaert ende beschermt die wondē van alle verhittinghen en swellinghen, ende gheneest die selue.

Vã Waelwortele. Ca. cij.

Waelwortele heeft rouwe hayrachtighe stelen, daer aen wassen langhe rouwe bladeren, den bladeren vã groote Tamme ossenton-

¶ Tfatloen.

Symphytum magnum.

Waelwortele.

ghe

ghe volnaer ghelijck, maer meerder en bruynder. Die bloemen zijn ront en hol, ghelijck cleyne scellekens, van coluere meest wit, somtijts ock roodachtich. Die wortel es van buyten swert, van binnen wit, ende int aentasten lijmachtich ende slibberachtich.

¶ Plaetse.

Waelwortel wast by den canten van den grachten ende in vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx σύμφυτον καὶ σύμφυτον μέγα. In Latijn Symphytū magnum en Solidago. In die Apoteken Consolida maior. In Hoochduytsch Walwurtz, Schmerwurtz, Schwartzwurtz, Schantzwurtz, Beinwellen. In Neerduytsch Waelwortel. In Franchois Consyre.

¶ Natuere.

Waelwortel es werm, ende drooch van natueren tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Waelwortele ghestooten es goet tseghen dat bloet spouwen eñ alle inwendighe quetsueren ghedroncken, ende gheneest die ghescuertheyt. A

Die selue wortele ghestooten heylt ende gheneest alle versche wonden ghelijck een plaester daer op gheleyt, ende es zoo seer heylsaem dat zy met eenen huspot oft andere stucken van vleesch ghesoden, die stucken al tsamen aen een doet wassen. B

Die wortel van Waelwortel, ghesoden ende ghedroncken doet die fluymen van der borsten ruymen, ende gheneest die ghequetstheyt van der longhene. Selue doet sy ock met suycker, syrope oft huenich vermenght, ende dicwils in den mont ghenomen ende gheleckt. C

Die wortel van dese Waelwortele met den bladeren van Cruyscruyt zijn goet gheleyt op alle heete sweeringhen, sonderlinghe op die heete sweeringhen des fondaments. D

Die selue wortel es ock seer goet ghestooten ende op die ghescuertheyt gheleyt. E

¶ Eynde des ierste Boecx.

(.˙.) (.˙.)
(.˙.)

Dat tvveede deel des Cruydeboecks

Van der bloemen / welrieckende cruyden/ saden / ende dyer ghelijcken / onderscheet / fatsoen, namen ende werckinghe.

Duer Doctoor Rembert Dodoens.

Van Violetten. Cap. j.

¶ Tgheslacht oft onderscheet:

VIoletten zijn tweederleye van gheslachte, Tam ende Wildt. Die Tamme zijn schoon bruyn peersch van coluere ende vã ruecke seer liefelijck. Die Wilde zijn sonder rueck ende bleeck.

1 DEr Tamme welrieckẽde Violettẽ cruyt, cruypt lancx der aerden ghelijck Eerdtbesien cruyt tot veel plaetsen daer aen hakende, ende heeft rondachtighe bruyn gruene bladeren dẽ bladerẽ van Veylghelijck maer minder, ronder, ende teerder tusschen de welcke voortcomen schoone liefelijcke bruyn peersche Violetten, elck bloẽken op een besonder cleyn dun teer steelken wassende, ende in vijf bladerkens gesneden, van den welcken dat middelste ende onderste met geel in dmiddel besprenght es. Naer dese bloemkens wassen daer ronde bollekens oft huyskens, vol saets, die als zy rijp zijn in dryen onsluytẽ. Die wortel es teer endẽ veeselachtich.

¶ Tfatsoen.

Viola nigra. Violetten.

Van desen welrieckende Violettẽ wordt een ander gheslacht in sommighe houen geuonden, dat bloemkens van veele bladeren ende seer dobbel voortbringht. Item noch een derde dyens bloemkens heel sneewit zijn dat seer selden ghevonden wordt, anders den schoonen peersche Violetten van bladeren, wasse, ende in alle manieren gelijck.

2 Dat Wildt gheslacht es den Tammen gelijck, maer die bladerẽ zijn veel minder. Die bloemen somtijts meerder, veel bleecker, somtijts bynaer wit ende sonder rueck.

¶ Plaetse.

Die Tamme welrieckende Violetten wassen onder die hagen ende aen die canten van den coren velden, op goeden vetten grondt, ende worden in die houen gheplant. Die wilde sonder rueck wassen op die canten van maghere dorre velden.

¶ Tyt.

Die welrieckende Violetten bloeyen in Meerte. Die Wilde oock in die Meerte ende in Aprill, somtijts oock spader.

¶ Naem.

Die schoone liefelijcke Violette wordt in Grieex gheheeten ἰὸν πορφυροῦν, in Latijn Viola nigra, Viola purpurea. en van Vergilius Vaccinium. In die Apoteken Viola. In Hoochduytsch blauw Veiel, of Mertzen Violen. In Franchois Violette de mars. Dat cruyt vã den Violettẽ wordt geheetẽ in die Apoteken Violaria cñ Mater violarum.

¶ Oorsaecke sijns naems:

Violetten als Constantinus die Keyser schrijft, hebben hueren naem in Grieck Ion, naer die Joncfrouw Jo, die welcke Jupiter bevrucht hebbende verandert heeft in een coe, om dat Juno zijn huysvrouwe niet ghewaer worden en soude dat hy huer beminde, tot wyens eere ende voetsel dat eerdtrijck duer tghebot van Jupiter, die Violetten voort ghebracht heeft, die Jupiter naer dē naem van zijn beminde Jo, in Grieck Ion ghenaempt heeft, daer naer zy ock in Latijn als sommighe schrijuen Violæ quasi vitulæ ende Vaccinia heeten. Nicander schrijft dat den naem Ion den Violetten ghegeuen es naer die Nymphen van Jonien, die alder ierst Jupiter die Violetten ghegheuen ende ghetoont hebben.

¶ Natuere.

Violetten zijn cout in den ierſten graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe. A

Violetten in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet tseghen die heete cortsen ende tseghen alle verhittinghen van der leuere ende van alle inwendighe leden, ende taghen af duer den camerganck die heete geele cholerijcke vochticheden. Tselue doen ock, dat sap, syrope ende conserue van Violetten. B

Syrope van Violetten, es goet tseghen verhitte longhene ende borste, ende es goet in dat Pleuresis en tseghen den hoest ghebruyckt, ende tseghen die cortse sonderlinge van den kinderen. C

Die selue Syrope gheneest alle verhittinghen ende rouwicheden van der keelen alsmense diewils in den mont neempt. Tselue doen ock dat suycker, conserue ende tsap van Violetten. D

Tgeel dat middel in die bloemkens wast, in water gesoden es goet tsegen die squinantie ende ghezwel van der keelē daer mede ghegorgelt, eñ tseghen die vallēde sieckte van den ionghen kinderen ghedroncken. E

Violetten ghestooten ende alleen oft met olie vermenght op thooft gheleyt leschen ende nemen af, die hitte ende versueten die pijne des hoofts, ende verweckē tot slapen, ende maken die hersenen vochtich, eñ midts dyen zijn sy goet tseghen die verdroginge van den herssenen, melancolie, swaericheyt ende diepe ghepeysen. F

Violetten ghestooten ende met meel van gersten mout ghemenght, zijn goet geleyt op alle heete ghezwellen ende apostumatien, ende ghenesen die verhittinge ende pijne der ooghen, ende die heete sweeringhen ende swellinghen, ende dat wtgaen des eersderms. G

Tsaet van Violetten met wijn oft water ghedroncken es goet tseghen die steeck van den Scorpioenen. H

Teruyt van den Violetten es goet ghebruyckt tseghen die heete cortsen, ende verhittinghen van der leuere, ende verweckt tot camerganck. J

Die wilde Violetten zijn den welrieckende van crachten wat ghelijck maer veel onstercker, ende daer om ock in der medecynen niet oorboorlijck.

Van Penseen. Cap. ij.

Penseen hebben dryecantighe teere steelkens met veele ledekens, daer aen wassen swertgruene rontsomme ghekerfde bladerkens, en tusschen dyen van den steelkens voortcomende cleyne bloote steelkens, draghēde schoone bloemkens, in vijf bladerkens ghelijck die Violetten ghedeylt, van coluere elck bloemken dryerleye, ende meest aen die opperste bladerē bruyn violet peersch, aen dandere blauw oft geelachtich met swerte streepkens ouertoghen, ende in dmiddel geel ende hayrachtich, naer die welcke wassen ronde bollekens, daer geel saet in besloten leyt.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in die houen, ende worden op veele coren velden tusschen die stoppelen gheuonden.

Tijt.

Vã Penseen. Ca. ij. cxxxv.

¶ Tfatloen.

Viola flammea. Penseen.

¶ Tyt.

Sy beghinnen te bloeyen corts naer die Violetten ende bloeyen voort alle den zoomer duer.

¶ Naem

Dese bloeme wordt in Griecx gheheeten φλόξ καὶ φλόγιον. In Latijn Viola flammea, Flamma, nv ter tijt, Herba Trinitatis, Iacea, eñ Herba clauellata. In Hoochduytsch Freyssam, Freyschamkraut, Dreyfeltigkeyt blumẽ. In Neerduytsch, Dryevuldicheyt bloemen, eñ Penseen. In Franchois Pensees,

¶ Natuere.

Penseen zijn van natueren drooghe ende middelmatich in coude ende wermte.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dese bloemen ghesoden ende ghedroncken gheneesen dat Freyssem eñ die besieckheyt van den ionghen kinderen, ende daer naer wordt dit cruyt Freyssam in Hoochduytsch gheheeten.

B Die selue bloemen met den cruyden ghesoden ende ghedroncken, suyueren ende purgeren die longhene ende die borst, ende zijn goet tsegen die cortsen ende verhitheyt van binnen.

Van Steen Vilieren. Ca. iij.

¶ Tfatloen.

Viola lutea. Steen Viliere.

STeen Vilieren es een boomachtich ghewas winter ende zoomer duerende, zijn stelẽ zijn houtachtich ende hert met veel aenwassende zyde tacxkẽs, daer aen wassen langhe smalle gruene bladerkens. Die bloemkens wassen op dopperste van den stelen, ende zijn schoon geel van coluere, vã ruecke lieffelijck, ende elck besonder bloemken es in vier bladerkens ghesneden. Ende als dese bloemkens vergaen, zoo volghen daer langhe hauwkens naer, daer in breet geel saet wast.

¶ Plaetse.

Steen Vilieren wassen op oude mueren ende daken, ende worden in die houen gheplant.

¶ Tyt.

Steen Vilieren bloeyen in Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Steen Vilieren zijn een gheslachte van Violetten, genaempt in Griecx λευκόϊα die in Latijn gheheeten wordẽ Leucoia Lutea, ende van Serapio ende in die Apoteken Keyri Van Plinius (die dese van Viola alba dat es Leucoion seeydt) Violæ luteæ. In Hooch-

duytsch geel Violaten. Hier te lande geel Vilieren, ende Steen Vilieren. In Franchois Girofflee iaulne.

¶ Natuere.

Steen Vilieren zijn werm ende drooghe van natueren eñ subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Steen Vilieren ghedroocht ende in water ghesoden, lossen die vrine, ende bringhen A den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt, ende ghenesen die verherde apostumatien van der moedere, alsmen daer in, in een bat oft sweetcuype sidt, oft daer mede stooft.

Die selue bloemen met olie ende was ghelijck een plaester vermenght, genesen die B clouen van den eersderm, ende van dat fondament, ende heylen die oude sweeringen.

Steen Vilieren met huenich vermenght ghenesen die oude ende quade sweerin- C ghen ende vlceratien des monts.

Tsaet van Steen Vilieren een half loot swaer met wijn ghedroncken, doet den D vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen, ende iaecht af die secondine, ende die doode vruchten. Tselue doet oock het saet met een pessus in die moeder gheset.

Tsap van Vilieren in die ooghen gedruypt, verteert, verdrijft ende neempt af alle E vlecken, plecken, ende donckerheyt van den ooghen.

Die wortelen met eeck dat es azijn, ghestooten, ghenees die verherde milten daer F op ghelcyt.

Van Vilieren. Cap. iiij.

¶ Tghelaght.

VAn desen Vilieren vindtmen twee ghelaghten, een datmē Stock Vilieren nuempt, dat groot es, ende zoomer ende winter mach ouer ghehouden worden, ende een ander dat cleyn es, dat heete Vilieren ghenoemt wordt, dat alle jaer van nieuws ghesayet moet worden ende op tselue jaer zijn bloemen voortbringht.

¶ Tfatsoen.

Leucoion. Vilieri.

BEyde dese ghelaghten van Vilieren, zijn den steen Vilieren niet seer ongelijck, maer huer bladeren zijn witter ende veel saechter.

1 Die Stock Vilieren hebben herde rechte stelen twee oft drye voeten hooch mz aenwassende veele zyde tacxkēs, daer aen wassen langhe smalle, ende gelijck Wollecruyt, saechte bladerkens, grooter, langher, ende breeder, dan die bladeren van geel Steen Vilieren. Die bloemen zijn suet rieckende, den Steen Vilieren van ruecke ende fatsoene ghelijck, maer wat meerder, van coluere som wit, som aschveruwich, som lijfveruwich, som root, som peersch naer die welcke langhe hauwkens volghen, daer in breet saet leyt.

2 Die cleyne heete Vilieren zijn den grooten Stock vilieren, van stelē, witten saechten ende wollachtighen bladerkēs, van welrieckende bloemen veelderhande van coluere, van hauwen ende sade ghelijck, alleen in alder manieren minder, niet ouer eenē voet hooch wassende, ende niet duerende maer jaerlijck vergaende.

¶ Plaetse.

Beyde dese ghelaghten van Vilieren wor-

worden hier te lande in die houen ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Die Stock vilieren bloeyen in Meerte ende in Aprill een jaer naer dat zy gesaeyet zijn. Die cleyne heete Vilieren bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, op tselue jaer dat zy ghesayet zijn.

¶ Naem.

Dese Vilieren ende sonderlinghe die stock Vilieren worden gheheeten in Griecx λευκόϊα, in Latijn Violæ albæ, ende hebben dyen naem om dat die bladeren wit zijn, niet om die bloemen want die zijn van veelderhande coluere als voorseyt es, nv ter tijt worden dese Vilieren van sommighen geheetē Violæ Matronales, Dat es Jonefrouwen Vilieren, maer desen naem hoort meer den anderen Vilieren toe, daer af wy int naeste cap. schrijuen selen, oft eest datmen dese Vilieren met dyen naem oock noemen wilt, zoo dient desen naem alderbest den cleynen heeten Vilieren.

¶ Natuere.

Dese Vilieren zijn werm, ende wat verdrooghende, den steen Vilieren van natueren wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen van Vilieren in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet den ge- A
nen die hueren adem niet wel en kunnen verhalen ende die hoesten.

Dese Vilieren doen oock den vrouwen huer natuerlijcke sieckte comen, losſen die B
vrine ende doen sweeten, alsmen in dwater in een bat oft sweetcuype sidt daer sy in ghesoden zijn.

In somma dese Vilieren zijn den Steen vilieren van natueren ghelijck, maer niet C
zoo crachtich ende daer om en behooren zy oock in der medecynen niet ghebruyckt te worde ne, dan in ghebreke van den Steen vilieren, die in alder manieren beeter ende bequamer zijn.

Van Mastblomen. Cap. v.

MAstbloemen hebbē groote breede swertgruene bladeren rontsomme wat ghekerft, tusschen den welcken die stelen voortcomen, met ghelijcken bladeren beset, die huer in veel tacxkens verdeylende op dopperste voortbringhen schoone welriekende bloemkens, dē Vilieren, van fatsoene ghelijck van coluere som eñ meest sneewit, som lijfveruwich, som roodachtich, naer die welcke langhe ronde hauwkens volghen daer tsaet in leyt.

¶ Plaetse.

Mastbloemen wordē hier te lande meest in alle houen gheuonden.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Meye, ende dicwils alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nv ter tijt in Latijn gheheeten Violæ Matronales. In Hoochduytsch Winter violen, ende daer naer van sommighen Violæ hyemales. In Neerduytsch Mastbloemen, ende naer den Latijnschen naem Jonefrouwen vilieren.

¶ Tfatsoen.

Violæ Matronales. Mastbloemen.

Van Penninckbloemen. Cap. vj.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Dese Mastbloemen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, ende daer om es A huer natuere, cracht ende werckinghe noch ter tijt onbekent.

Van Penninckbloemen. Cap. vj.

¶ Tkatsoen.

Viola latifolia, Thlaspi Crateuæ.
Penninck bloemen.

DEnninckbloemen hebben herde ronde stelen mz veel aenwassende zyde tacxkens, daer aen wassen groote breede swertgruene bladeren, rontsom ghekerft, den bladeren van Haselaer niet seer ongelijck. Die bloemen zijn den Mastbloemen ghelijck van coluere bleeck peersch, ende als die verdweenen zijn, zoo comen daer witte dunne rondachtighe hauwkens voort, die seer breedt worden, van grootte, eenen grooten silueren penninck ghelijck, ende daer in leyt dat saet, dat bruyn es, gelijck een maenken ghefatsoeneert, ende duer die dunne vellekens van den hauwkens sienlijck es. Die wortel es veselachtich ghelijck aen andere Vilieren.

¶ Plaetse.

Dese bloemē worden hier te lande in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Penninckbloemen bloeyē in Aprill eñ in Meye, een jaer naer dat sy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Aenghesien dat dese bloemen den Vilieren zijn ghelijckende zoo wordden zy nv ter tijt onder tgheslacht van den Vilieren gestelt, ende int Latijn ghenaempt Violæ latifoliæ, van sommighen Violæ peregrinæ, want onder den naem van Ion ende int Latijn Viola worden meest alle bloemkens begrepen die ghelijckenisse met den Vilieren hebben. Die cruytliefhebbers ende sommige Apotekers heeten dese bloemen met eenen vrembden naem Bolbonack. In duytsch worden zy Penninckbloemen ende Paeschbloemen ghenoemt. By den ouders es dit cruyt ghehouden gheweest voor een gheslacht van Thlaspi ende sonderlinghe voor tghene dat van Crateuas beschreuen es gheweest dwelck van sommighen Sinapi Persicum ende van Dioscorides Thlaspi Crateuæ ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

Tsaet van desen cruyde es scerp ende bytende op die tonghe heet ende drooch van A natueren, ende daer om van crachten den anderen Thlaspi ghelijck.

Van Ginoffelen. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

ONder den naem van Ginoffelen wordē nv ter tijt veelderhande bloemen verstaen, die in drije oft vier gheslachten verdeylt sijn. Dat ierste geslacht wordt geheeten Ginoffelen, ende es vā coluere veelderley. Tweede heetmen Keykens. Derde Pluymkens. Daer by ock wel gheselt ende gherekent, als een vierde gheslacht, moghen worden die wilde Crayebloemkens den Pluymkens ghelijckende.

Ginof-

¶ Tfatsoen.

Vetonica altilis. Ginoffelen. Vetonica. Keykens.

1 GInoffelen hebben lãge smalle bladerkẽs, den bladerẽ van Looc schier ghelijck, hueren steeles ront onderhaluen voet lanck met ledekens oft knoopkens, elck ledt mz twee bladerkens beset. Die bloemen wassen opt dopperste vã den stelen wt langhe ronde effene huyskẽs, daer die bladerkens van den bloemen bouen ouer ghewelft sijn. Ende sijn van coluere som wit, som lijfveruwich, som licht root, som bruyn root, som ghescakiert oft gespickelt, van rueckе den Giroffel naghelen wat ghelijck. Ende als dese bloẽkens vergaen eñ verwelckert sijn, zo wassen in die ronde huyskens langhe scerpe hauwkens oft bollekens daer in swert saet besloten leyt.

2 Die Keykens sijn den Ginoffelen wat ghelijck, huer bladerkens sijn smal, huer steelkens gheknoopt. Die bloemkens den Ginoffel bloemen van fatsoene ghelijck maer veel minder, van coluere meest root, somtijts met cleyne stipkens besprayet, ende wassen op dopperste van den stelen een oft twee by een, ende oock aen sommighe van dese gheslachte neghen oft thien tsamen in een ghedronghen een bondelken van bloemen ghelijckende.

3 Die Pluymkens zijn den Ginoffelen van bladeren stelen ende bloemkens ghelijck maer veel minder. Huer bladeren zijn lanck en smal, den Gras schier ghelijck, die steelkens zijn dun ende gheknoopt, ende daer op wassen welrieckende bloemkens den Ginoffelen ghelijck, elck bloemkẽ dz enkel es van vijf oft ses bladerkẽs die diep duersneden ghelijck Pluymkens oft vederkens zijn, van coluere wit oft lijfveruwich, naer die welcke ghelijck aen die Ginoffelen in die ronde huyskens, scerpe bollekens wassen daer in tsaet leyt.

4 Die Crayebloemkens zijn den Pluymkens wat gelijck, zy hebben oock gheknoopte steelkens ende smalle bladerkens, maer die breeder, corter ende veel wittergruẽ zijn dan die bladeren van Ginoffelen oft Pluymkẽs. Die bloemẽ zijn meest root, som ooc wit, ende diep ghesneden den Pluymkens seer ghelijck, maer sonder rueck. Naer die bloemen wasset saet in die langhe huyskens ghelijck die Pluymkens.

¶ Plaetse.

Die Ginoffelen, Keykens ende Pluymkens worden hier te lande in die houen gheplant. Die Crayebloemkens wassen al om van selfs in die beempden ende op vochtighe grasachtighe plaetsen.

Van Ginoffelen. Cap. vij.

Vetonica altilis minor. Pluymkens.

Vetonicæ ſylueſtris. Crayebloemkens.

¶ Tijt.

Alle deſe bloemē bloeyē vā in Meye meeſt alle dē zoomer duer, tot in Herfſtmaēt.

¶ Naem.

Deſe bloemen worden in Grieck Βετϝονικὰ, ende in Latijn Vetonicæ geheeten, van Plinius als ſommighe gheleerde meynen Cantabrica.

1 Dat ierſte gheſlacht heet nv ter tijt Vetonica altilis ende Vetonica Coronaria, ende van ſommighen Ocellus ende Barbarica. In Hoochduytſch Graſzblumen, Negelblumē ende Negelin. Hier te lande Ginoffelen. In Franchois Oeilletz.

2 Tweede gheſlacht es die rechte Vetonica, die ſommighe nv ter tijt nomen Herbam Tunicam. In Hoochduytſch Dondernegelin, Feldtnegelin, Heydenblumlin, Biutſzropffle. Hier te lande Keykens. In Franchois des Armoiries.

3 Derde gheſlacht es oock een gheſlacht van Vetonica, ende mach wel Vetonica altilis, oft Vetonica Coronaria minor geheeten worden. In Hoochduytſch wordet geheeten Mutwille ende van ſommighen Hochmunt ende daer naer in Latijn Superba. Hier te lande Pluymkens ende cleyn Ginoffelkens.

4 Vierde es een wilt gheſlacht van Vetonica, ende daer om eeſt Vetonica ſylueſtris ghenaempt. In Hoochduytſch heetet Gauchblum. Hier te lande Crayebloemkens, ende Coeckcoeckbloemkens.

¶ Natuere.

Meeſt alle deſe gheſlachten vā deſen bloemen, met hueren bladeren ende wortelen, zijn middelmatich van natueren tot wermte ende droochte treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Conſerue van den bloemen van Ginoffelen met ſuycker gemaeckt ſterckt dz herte A ende es goet ghebruyckt in die heete cortſen ende tſeghen die peſtilentie.

Die

2 Die wortel van den Keykens ende die bloemen in water oft wijn gesoden, doẽ wa- B
ter maken ende breken den steen.

Die selue wortel ghepoedert ende met wijn inghenomen es oock tsegen die pestilen- C
tie, ende tseghen alle fenijn, ende tseghen die beten ende steken van den fenijnnighen
ghedierten seer goet.

Tcruyt ghestooten op die wonden gheleyt treckt die doornen, distelen ende ghebro- D
ken beenderen wt, ende gheneest die wonden.

Tselue cruyt gheneest ooc die pijne ende weedom des hoofts, alst versch ghestooten E
ende daer op gheleyt wordt, oft in water ghesoden ende daer mede thooft gewasschen.

Der ander tween cracht es noch ter tijt onbekent. F

Van die bloemen van Constantinopolen. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Flos Constantinopolitanus.

DIe bloemen diemen heet bloe-
men van Constantinopelen,
hebbẽ twee, drye, oft vier, rech-
te langhe geknoopte, hole ste-
len, daer aen wassen, langach-
tighe breedachtighe, doncker gruene blade-
ren. Die bloemen wassen op dopperste van
den stelen, veel tsamen by een ghedrongen,
den bloemen van den Keykens van fatsoe-
ne schier ghelijck maer wat meerdere, van
coluere Araengie root, schier ghelijck die
scellen van den Araengie appelen. Ende zy
zijn schoon eñ liefelijck in die oogen, maer
en hebben gheenen sonderlinghen rueck.
Ende die bladeren en sonderlinghe die ste-
len van desen cruyde, zijn een luttel hayr-
achtich. Die wortel es wit in veel langhe
dunne tackens verdeylt, van smaecke wat
scerpachtich.

¶ Plaetse.

Dese bloemen worden hier te lande in
der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyẽ van in dmiddel
van den zoomer tot schier in den wintere.

¶ Naem.

Dese schoone liefelijcke bloeme, wordt
van den cruytliefhebbers Flos Constantino-
politanus dat es bloeme van Constantino-
polen ghenaemt. Ende wordt van sommi-
ghen voor Rosa Græca Plinij ghehouwen,
daert seer luttel ghelijckenisse mede heeft. Van sommighen anderen wordt dit cruyt
Saponaria ghenaemt die tselue voor een Struthion houwende zijn, dwelck in Griecx
στρούθιον. In Latijn Herba Lanaria, ende van sommigen Herba fullonum geheetẽ wordt.
Daert meer ghelijckenisse mede heeft, dan met die Rosa Græca, want waert sake dat
het dornachtich oft distelachtich waere, sonderlinghe als die dauwdistel in Latijn
Sonchus, daer Theophrastus dat Struthion by rekent ende stelt, het soude sonder twijfel
voor dat oprecht Struthion ghehouwen moghen worden, want van crachten ghelijcket
hem seere, ende zijn bloemen zijn schoon liefelijck eñ sonder rueck als Theophrastus
van Struthion schrijft.

¶ Natuere.

Die

Van Christus ooghen. Cap. iv.

Die wortel van desen cruyde es heet ende drooghe van natueren als den smaeck merckelijcken tuycht ende bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Eest sake dat dit cruyt dat Struthion es, zoo doet die wortel water maken, eñ met A wortelen van cappers ghedroncken breeckt den steen. Sy reynicht ende suyuert die nieren, ende die blase, zy opent die verstoptheyt van der leuere ende van der milten, zy suyuert die borste, doet scheyen die taye fluymen, verwecht die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten. Ende es goet tot die geelsucht ende verouderde hoest, hooftsweer ende tantsweer. Ende heeft nooch veel andere crachten ende duechden die van Struthion gheschreuen worden.

Van Christus ooghen. Cap. iv.

CHristus ooghen hebben ronde wollachtighe gheknoopte stelen, daer aen wt elck let wassen twee langhe saechte wollachtighe bladeren. Den bladeren van Wollebladeren ghelijck, maer veel minder ende smalder. Die bloemen wassen op dopperste van dē stelē wt langhachtighe gheribde huyskens, ende sijn van coluere som schoon root, som wit van fatsoene die enkel sijn in vijf oft ses bladerkens gheſneden met scerpe puntkens die in dmiddel van der bloemen vergaren. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in die huyskens eē ront lanck bolleken daer in dat saet leyt dat bruyn es. Die wortel es lanck en dun.

¶ Tfatsoen.

Lychnis satiua. Christus ooghen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen worden hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van bloemen wordt gheheeten in Griecx λυχνὶς στεφανωματικὴ. In Latijn Lychnis coronaria, ende Lychnis satiua, van sommighen Athanatos en Acylonium. In Hoochduytsch Margenroszlin, ende Marienroſen, ende daer naer nv ter tijt oock in Latijn Rosa Mariana. Hier te lande worden zy meest Christus ooghen ghenaempt.

¶ Natuere.

Dese bloemen zijn van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet met den bloemen, oft elck alleen met wijn ghedroncken, es goet tseghen die A beet vanden Scorpioenen.

Van Jenettekens. Cap. v.

¶ Tgheslacht.

DEse bloemen zijn tweederleye van gheslachte, wit ende root. Die witte zijn groter ende meerder van wasse, die roode corter ende minder.

Tfat-

¶ Tfatsoen.

Lychnis syluestris alba.
Witte Jenettekens.

Lychnis syluestris purpurea.
Roode Jenettekens.

1 WItte Jenettekens hebben rouwe hayrachtighen witte stelen, en witte hayrachtighe saechte bladeren, den Christus ooghen seer gelijck, maer van stelē dunder ende smalder van bladeren ende niet soo wit. Die bloemen comen wt een ront hayrachtich huysken voort, dat meerder es dan aen die Christus ooghen, ende zijn van fatsoene den Christus ooghen gheliick, maer meer ghesneden ende sonder scerpe puntkens in dmiddel, ende als die bloemen vergaen zijn, zoo comen daer ronde bollekens voort daer in dat saet leyt. Die wortel es somtijts onderhaluen voet lanck ende vinghers dick.

2 Die Roode Jenettekens zijn in alle manieren den Witten gelijck, maer en wassen duergaens niet zo hooch, ende huer wortel en es niet lanck maer meest cort ende saselachtich. Die bloemen zijn root den anderen gheliick.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen op ongheboude plaetsen aen die canten van den velden ende by den weghen, zy worden oock in die houen gheplant, ende worden somtijts door veel verplantens heel dobbel van bloemen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest van in Meye alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Jenettekens heeten in Griecx λυχνὶς ἄγρια. In Latijn Lychnis syluestris, van sommighen Tragonaton Hieracopodium, oft Lampada, ende nv ter tijt Saponaria, hoe wel nochtās dattet die rechte Saponaria niet en is. In Hoochduytsch Lydweyck, wilde Margenroszlin en tot sommighe plaetsen Widerstosz. Hier te lande Jenettekens.

¶ Natuere.

Dese bloemen met hueren cruyde zijn den voorgheschreuen Christus ooghen van natueren seer gheliick.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet,

Van Negelbloemen. Cap. vj.

Tſaet, bloemen ende het heel cruyt van dē Jenettekens, zijn goet teghen die beet van den Scorpioenen, ende zijn zoo crachtich daer teghen dat het cruyt alleen den Scorpioenen voorgheworpen huer maechteloos maeckt. A

Tſelue ſaet een half loot ſwaer inghenomen iaecht af met den camerganck die heete geele cholerijcke vochticheden. B

Van Negelbloemen. Cap. vj.

¶ Tfatſoen.

Anthemon. Negelbloemen.

NEgelbloemen hebben rechte dunne hayrachtighe ſtelen daer aen waſſen langhe ſmalle hayrachtige ende aſchveruwighe bladeren. Die bloemen zijn bruyn root in vijf bladerkens gheſneden den Jenettekens met ſeer onghelijck, naer die welcke een bolleken waſt daer in ſwert ſaet leyt.

¶ Plaetſe.

Deſe bloemen waſſen op die coren velden, in die Teruwe Rogghe ende Gherſte.

¶ Tÿt.

Deſe bloemen bloeyen in Meye Braeckmaent ende Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Deſe bloemen als Ruellius ſchrijft heeten in Griecx ἄνθεμον καὶ ἄνθεμον φυλλῶδες, ende in Latijn Anthemon, ende Anthemon folioſum, van ſommigen Githago oft Nigellaſtrum, oft Pſeudomelanthium. In Hoochduytſch Raden, Groſzradē ende Kornroſz. Hier te lande Corenrooſen ende Negelbloemen. In Franchois Yuraye.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van deſen Corenrooſen es noch ter tijt met bekent om dat zy niet ghebruyckt en worden, dan alleen van ſommighen ongheleerden die dit cruyt voor Lolium oft Nigella nemen, tot groot achterdeel van dē ſieckē.

Van Corenbloemen. Cap. vij.

1 DIe Corenbloemen hebben cantachtige ſtelen, daer aen waſſen ſmalle ſcerpe aſchveruwighe bladeren die om die canten wat gheſcaert zijn en ſcerpe hoeckens ghelijck tandekens hebben, op dopperſte van den ſtelen waſſen cleyne ronde rouwe gheſcelferde bollebens, daer wt waſſen ſchoone bloemkens van vijf oft ſes gheſneden bladerkens, vā coluere meeſt blauw ſonderlinghe die Wilde, ſom ooc die in die houē waſſen, wit aſchveruwich oft bruyn root, ende peerſchachtich, naer die welcke in die geſcelferde bollekēs lanckachtich ſaet waſt tuſſchen hayrachtich wolleken beſloten.

2 Noch vindtmen in ſommighe houen een ander gheſlacht van Corenbloemē dz den voorgheſcreuen van bloemen gelijck is, ende dit heeft groote breede bladerē, meerder ende grooter dan die Bladeren van Chriſtus oogen, die oock ſaecht ende wollahtich, ghelijck die bladeren van Wollecruyt zijn. Die bloemen van deſen zijn van geſcelferde bollekens, gheſneden bloemen ende van ſade dē Corenbloemen als voorſeyt is gelijck maer veel meeder, eñ zijn vā coluere blauw in dmiddel wat naer root oft tperſch treckende. Die wortel es groot duerende, ende alle jare van nieuws wtſpruytende.

¶ Plaetſe.

Die blauw Corenbloemen waſſen op die velden int coren ende ſonderlinghe in den

Rogghe

¶ Tfatsoen.

Cyanus.
Corenbloemen.

Cyanus maior.
Groote Corenbloemen.

Rogghe. Die witte persche ende die groote Corenbloemen worden in die houen ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Meye tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Die ghemeyne Corenbloemen, worden van Plinius in Latijn Flos Cyanus ghehee-ten, van sommigen nv ter tijt Baptisecula oft Blaptisecula. In Hoochduytsch Cornblu-men. Hier te lande Corenbloemen ende Roghbloemen. In Franchois Blaueole, Bluet, Bleuet ou Aubsioin.

2 Dat ander gheslacht wordt Cyanus maior ghenaempt, ende van sommighen geleer-de voor tder de gheslacht van Verbascum ghehouden, ende daer om Thryallis ende Lychnitis gheheeten. In Hoochduytsch worden zy waldt. Cornblumē, ende hier te lan-de groote Corenbloemen gheheeten.

¶ Natuere.

Die Corenbloemen zijn van natueren cout ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ghemeyne Corenbloemen ghestooten zijn goet gheleyt op verhitte roode loo- A
pende ooghen, ende op die heete ghezwillen ontrent den ooghen.

Dwater van Corenbloemen ghedestilleert gheneest ock die roodicheyt pijne ende B
weedom der ooghen, alst dicwils daer inne ghedruypt wordt, ende die ooghen daer me-de ghewasschen.

Van Goutbloemen. Cap. viij.

¶ Tkatsoen.

Calendula. Goutbloemen.

Goutbloemen hebben dry oft vier stelen onderhaluē voet hooch wassende, met lange breedachtige witgruene bladeren becleet, daer op wassen schoone geele wat sterckachtich rieckende bloemen die huer tsegen den onderganck van der sonnen sluyten, ende wederom tsmorghens met den opganck van der sonnen openen. Ende elck besonder bloemken heeft in dmiddel een geele oft bruyne cruyne, daer rontsomme veel geele bladerkens om geset zijn. Ende als dese bloemen vergaen zijn, zoo wassen op die knoppekens daer die bloemen af gheresen zijn, grootachtige ronde knoppen van veel vergaerde langhe cromme saden, die tsamen in een wassende een bolleken ghelijcken. Ende elck besonder saet is omgecromt ghelijckende eenen haluen ringhesken. Die wortel es wit ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen al om in die houen daer zy ghesayet zijn, ende comen alle jare van huer gheresen saet voort.

¶ Tijt.

Sy bloeyen van in den Meye alle den zoomer duer tot in den winter.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nv ter tijt in Latijn gheheeten Calendula, van sommighen Caltha ende Calthula. In Hoochduytsch Ringelblumen. Hier te lande Goutbloemen. In Franchois Soulcie ou Soulci.

¶ Natuere.

Goutbloemen zijn werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bloemen alleene oft met den cruyde in wijn ghesoden ende ghedroncken doen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. A

Die selue bloemen ende dat cruyt ghedroocht ende op gloeyende colen geleyt treckt die secondine ende doode vruchten sterckelijck af, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt. B

Dwater van desen bloemen ghedistilleert gheneest die roode ooghen alst daer inne ghedruypt wordt. C

Die Conserue van den bloemen gheneest die beuinghe ende cloppinghe aen therte tsmorghens nuchter inghenomen, zy es oock goet tseghen die pestilentie ende quade lochten ghebruyckt. D

Van Peertsbloemen. Cap. viiij.

Peertsbloemen hebben eenen rechten steel ontrent eenen voet hooch wassende met dry oft vier zyde tacxkens, daer aen voortcomen lange smalle bladerkens. Bouen op die stelen wassen schoone dicke aren vol van bloemen ende van cleyne diepe ghekerfte bladerkens eenen vossen steert niet seer onghelijck. Ende dese aren beginnen van onder te bloeyen, en bloeyen vā daeren voort alleyskens opwaerts, ende eer die bloemen open gaen zoo zijn die cleyne bladerkens ende die knoppekens van den bloemen altsamen vā een seer schoō persch coluer, ende corts daer naer zoo comen die bloemkens voort ende gaen opē eñ alsdan

zoo

zoo zijn zy van coluere geel met persch vermenght, ende als die bloemen vergaen zijn zoo verliesen die persche bladerkens huer coluer ende worden gruen ende in plaetse van den bloemen comē breede hauwkens voort, in den welcken ghemeynlijck twee saden besloten ligghen, den Terwen corenen van fatsoene niet onghelijck, maer minder ende bruynder. Die wortel es dun ende houtachtich.

¶ Tfatsoen.

Melampyrum Triticum vaccinum. Peertsbloemen.

¶ Plaetse.

Dese Peertsbloemen wassen in die Teruwe eñ in die Spelte op goede vette corelanden.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent, somtijts oock in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten int Latijn Triticū vaccinū aut triticum bouinum. In Hoochduytsch Kuweyssen ende van sommighen braun Fleischblumen. Hier te lande Peertsbloemen. Ende schijnt wel te wesene dat oncruyt dat van Theophrastus Libro octauo Cap. v. ende van Galenus Primo de alimētorum facultatibus, Cap. vltimo ghenaempt wordt in Griecx μελάμπυρον. In Latijn Melampyrum, dwelck als sy schrijuen, een oncruyt es in die Terwe groeyende, dat alzoo ghenaemt wordt om dat het bruyne corenen heeft, der Terwen ghelijck. Maer en es dat Melampyrum niet daer Dioscorides af schrijft, dat oock Myagrion ghenaempt wordt.

¶ Natuere.

Peertsbloemen ende sonderlinghe dat saet es werm, fumues ende opdragende van natueren.

¶ Cracht ende hinderniſſe.

Die corenen van desen Peertsbloemen in spijse oft dranck inghenomen berueren A die hersenen, ende maken hooftsweer, ende dronckenscap, maer niet zoo zeer als dat Lolium ende anders en is van huerder cracht oft werckinghe niet ondervonden.

Van Riddersporen. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Riddersporen zijn tweederleye van gheslachte. Tam ende Wildt.

1 DJe Tamme Riddersporen hebben eenen ronden rechten steel, met aenwassende zyde tackens met teere seer ghesneden bladerkens beceet, den bladeren van die cleyne Aueroone niet seer ongelijck. Die bloemē wassen lancx die stelen bouen aen dopperste, ende zijn van vijf bladerkēs tsamen vergaert den Violetten wat ghelijck, behaluen dat het een bladerkē van der bloeme langachtich ende hol es, ende van achter een omgeboghen ende ghecromt steertken heeft, ghelijck die bloemen van Wildt vlas. Ende dese bloemkens zijn van coluere som purpur blauw, som wit, som lijfverwich, ende als zy vergaen zijn, zoo wassen daer langhe hauwkens naer, daer in bruyn saet leyt.

2 Die wilde Riddersporen zijn den voorghescreuen ghelijck, maer veel minder van stelen ende bladeren ende corter van wasse, die bloemen zijn den voorgescreuen gelijck maer mindere ende en wassen niet zoo veel by een, van coluere schoon blauw peersch den Violetten ghelijck, ende als zy vergaen zoo comen die hauwkens voort, daer in tsaet leyt.

Van Ridderſporen. Cap. xv.

¶ Tkatſoen.

Delphinium. Tamme Ridderſporen. Bucinum. Wilde Ridderſporen.

¶ Plaetſe.

Die Tamme Ridderſporen worden hier te lande, in der cruytliefhebbers houen geſayet. Die wilde wassen in teoren op goede vette velden.

¶ Tijt.

Die Tamme Ridderſporen bloeyen alle den zoomer duer. Die Wilde worden in Braeckmaent ende in Hoymaent met bloemen gheuonden.

¶ Naem.

1 Die Tamme Ridderſporen heeten in Griecx Δελφίνιον ende in Latijn Delphinium, nv ter tijt van ſommighen, Flos regius, aut Flos equeſtris, Calcatrippa.

2 Dat wildt gheſlacht, wordt geheeten Δελφίνιον ἕτερον Delphinium alterum, eñ Βουκίνους Bucinum, nv ter tijt Conſolida regia aut regalis. In Hoochduytſch Ritterſporn, ende daer naer hier te lande Ridderſporen.

¶ Natuere.

Delphinium es middelmatich werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tſaet van den Tammen Ridderſporē es seer goet gedroncken tſegen die beet van den Scorpioenē, eñ es zoo crachtich tſeghen fenijn van den Scorpioenen dz het cruyt alleen dē Scorpioenen voorgeworpen huer heel crachteloos eñ machteloos maeckt, alzoo dat zy huer niet rueren en kunnen, voor dat dit cruyt van huer ghenomen es.

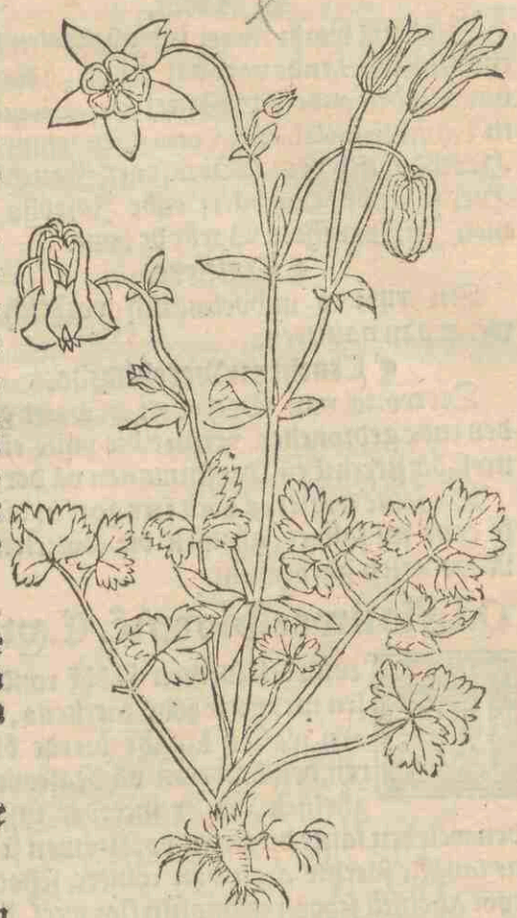
Tſaet van den Wilden es den Tammen van werckinghe ghelijck, maer niet zoo crachtich.

Akeleyen

Van Akeleyen. Cap. xvj. cxliv.

¶ Tfatsoen.

Aquilegia. Akeleye.

AKeleyen hebben groote breede bladeren mz twee oft drye diepe sneden, den bladeren van Gouwe ghelijck, maer witter ende niet sterck van ruecke, noch ooc gheen sap wtgheuende als zy ghequetst worden. Die stelen zijn ront ende effen ontrent twee voetē hooch, daer op wassen bloemen vā tweederhande bladerkēs vergaert, waer af die eene, cleyn ende smal zijn, ende dandere tusschen den voorgheschreuen wassende hol met eē lanck omghecromt steertken ghelijck aen die Riddersporen. Ende dese bloemen zijn som enkel, som dobbel, vā coluere som blauw, som wit, som peersch, som root, som ghespickelt ende ghescakiert blauw ende wit. Ende als dese bloemē vergaen zijn zoo comen daer vier oft vijf scerpe hauwkens voort aen malcanderen wassende, daer in dat saet leyt dat swert es.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wordē hier te lande in die houen ghesayet ende gheplant, zy wassen oock in sommighe hooghe bosschen, eñ aen steenrootsen maer niet hier te lande.

¶ Tyt.

Dese bloemen bloeyen meest in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese bloem wordt nv ter tijt in Latijn Aquilegia Aquileia oft Aquilina geheetē, den ouders es zy onbekēt gheweest. In Hoochduytsch Agley en Ageley. Hier te lande Akeleye. In Franchois Ancolye.

¶ Natuere.

Die Akeleyen zijn middelmatich werm ende vochtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese bloemen als Ruellius schrijft en hebben in der medecynen gheen ghebruyck. A

Van Bocxbaert. Cap. xvij.

BOcxbaert heeft ronde rechte knoopachtighe steelen met lange ende smalle bladeren becleet, den bladeren van Coock schier ghelijck op dopperste van den stelen wassen schoone gevulde dobbele bloemē van coluere som peersch met gout geele stipkens in dmiddel, som geel. Die tsmorghens met der sonnen opganck open gaen ende huer tot der sonnen buyghen ende ontrent middach wederom toegaen ende sluyten. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in dat bolleken daer die bloeme wt voortghecomen es lanck saet, dat bolen hayrachtich es. Ende als dit saet rijp es, zoo opent hem dat knoppeken ende wordt een ront wolachtich bolleken gelijck aen Papēcruyt, dat met den winde wech stuyft. Die wortel es wit, vinghers dick, ende suet vā smaecke. Dit heel cruyt met stelē bladeren bloemen, ende wortelen es vol wit saps ghelijck melck dat daer wt coemt alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe beempdē, het wordt oock om die schoonheyt van zynen bloemen in die houen gheplant.

¶ Tyt.

cl. Van Bocxbaert. Ca. xvij.

Dese bloemen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Barba hirci, ende voor dat cruyt ghehouwen dat van den ouders in Griecx τραγοπώγων ἢ κόμη, in Latijn Barbula hirci & Coma ghenaempt is. In Hoochduytsch heetet Bocksbart, Gauchbroot. Hier te lande Bocxbaert ende Josephs bloemen. In Franchois Barbe de bouc.

¶ Natuere.

Dit cruyt es middelmatich vochtich ende werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die wortel van Bocxbaert in water gheseden ende gedroncken versuet die pijne eñ gheneest die steecktē eñ Apostumatien vā der zydē.

B Die selue wortel es oock seer goet in die spijse ende int sallaet, ghelijck die wortelen van Raponcelen ghebruyckt.

Vā Flouweelbloemē. C. xviij.

1 Flouweelbloemen hebbē ronde stelen met veele zyde tacxkens, daer aen wassen langhe breede bladeren, den bladeren vā Nascaye wat ghelijck, maer meerder tusschen den welcken lancx die stelen voortcomen schoone langhe saechte aren van coluere schoon purpur root ghelijck schoon cramosijn flouweel, die nz lichtelijcken en verwelckeren noch af en gaen, maer langhe tijt in huer schoonheyt bewaert moghen worden, sonderlinghe als zy in eenen lauwen houen gedroocht worden. In dese aren wast het saet dat cleyn ende heel swert es.

2 Desen bloemen wordt noch een ghelijck geslacht gheuonden dat neghen oft thien voeten hooch wast, ende dit is van fatsoene den anderen ghelijck, maer zijn bladerē zijn veel meerder. Die stelen dicker herder ende gheribt. Die aren dicker grooter ende menichfuldigher, maer niet zoo schoon root oft liefelijcken int aensien, noch oock niet ghduerich, maer volcken huer coluer verliesende, ende in groenicheyt veranderende als zy af ghepluckt zijn.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van bloemen en wassen hier te lande niet, dan in die houen daer zy ghesayet worden.

¶ Tijt.

Beyde dese gheslachten brenghen huer aren in Ooghstmaēt, eñ in Herfstmaēt wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dese schoone are wordt van Plinius Libro. xxj. Cap.

¶ Tfatsoen.

Barba Hirci. Bocxbaert.

¶ Tfatsoen.

Amarāthus purpureus. Flouweelbloemē.

Cap. viij. Amaranthus gheheeten, ende nv ter tijt van den sommighen Flos Amoris, ende Amaranthus purpureus. In Hoochduytsch Samatblumē Floramor en Dansent schoō. Hier te lande Flouweelbloemen. In Franchois Passevelours. Ende beyde dese cruyden zijn sonder twijfel een gheslacht eñ manere van Blitum daer af wy in dat vijfte deel gheschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese bloemen zijn cout en drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Flouweelbloemen in wijn gheseoden ende ghedroncken stoppen den loop des buyck, A ende ghenesen dat root melzoen.

Van Madelieuen. Cap. xiv.

¶ Tghellacht.

MAdelieuen zijn tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Die cleyne zijn oock tweederhande, deen tam ende dander wildt.

¶ Tfatsoen.

Bellis maior. Groote Madelieuen.

Bellis minor hortenſis. Tamme Madelieuen.

1 DJe groote Madelieuen hebbē gruene langachtighe rontsomme gekerfde bladerkens, ende ronde stelen met gheliken bladerkens becleet, sōtijts twee voeten hooch wassende, daer op voortcomen schoone bloemkēs, die in dmiddel geel zijn ende rontsomme met veel cleyne witte bladerkens beset, den gemeynen Camille bloemen niet seer onghelijck, maer grooter ende sonder rueck. Ende als dese bloemen vergaen, zoo rijsen die witte bladerkens af eñ dat middelste geel, heft hem op ende dat es saet.

2 Die cleyne tamme Madelieuen hebben bladeren den voorgeschreuen wat ghelijck maer minder eñ min ghekerft. Die bloemen wassen van der wortel op corte dunne steelkens van fatsoene den grooten wat ghelijck, behaluen dat dese bloemkens, die bladerkens die rontsomme dmiddelste geel aen die groote staen, zoo dick ende menichfuldich voortbringht, datmen gheen geel oft seer luttel in dmiddelste van desen bloemen en siet. Ende dese bloemkens zijn som wit, som schoon root, som wit ende root ghespickelt die dalderghemeynste zijn. Ende somtijts wassen rontsomme dese bloemkens veele andere ghelijcke cleyne bloemkens op corte steelkens, van den knoppekens van den bloemkens voortcomende. Die wortel es wit ende veselachtich.

Van Madelieuen. Cap. xiv.

Bellis minor sylueſtris.
Wilde Madelieuen.

3 Die cleyne wilde Madelieuen zijn van bladeren den cleynen tammen ghelijck. Sijn bloemkens comen oock van der wortel op corte steelkens voort, in dmiddel geel met witte bladerkēs rontsomme beset den grooten Madelieuen seer ghelijck maer minder oock sonder rueck gelijck alle andere Madelieuen. Die wortel es der wortele van den tammen Madelieuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Die groote Madelieuen ende die cleyne wilde wassen in die beempden ende op vochtighe grasachtighe plaetsen. Die Tamme schoone dobbele worden in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die groote Madelieuen bloeyen meest in Meye. Die cleyne Tamme bloeyē van in Meye bynaer alle den zoomer duer. Die cleyne Wilde bloeyē seer vroech in Meerte, somtijts noch vroegher, tot in Aprill oft noch spaeder.

¶ Naem.

Dese bloemen heeten in Latijn van Plinius Bellis ende Bellius, nv ter tijt Consolida minor en Herba Margarita, van sommigen Primula veris, sonderlinghe die cleyne wilde. In Hoochduytsch Maszlieben, Massuselen, tot sommighe plaetsen ooch Seitlosz lim. Hier te lande Madelieuen ende Kersouwen. In Franchois Marguerites, ou Pasquettes.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende cruyt zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cruyt van den Madelieuen met den bloemen oft alleene, sonderlinge van den A
cleynen ende wilden, in water ghesoden, es goet ghedroncken tseghen die cortsen, verhittinghe van der leuer, en van alle inwendighe leden.

Tselue cruyt in spijse oft met pottagien inghenomen maeckt saechten camergäck. B

Madelieuen cruyt ghestooten es goet gheleyt op alle heete sweeringhen ende apo- C
stumatien, roode verhitte loopende ooghen.

Madelieuen cruyt op die wonden gheleyt bewaert ende beschermt die van alle ver- D
hittinghen, sweeringhen ende apostumatien.

Van Halscruyt. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden die bloemen ghelijck scellekens oft cloketten dat es cleyne cloc-kens draghen vindtmen veelderleye gheslachten, van dē welcken dat Halscruyt een es dat wy nv teghenwoordich voor handen hebben, dz ooch tweederleye es. Groot ende cleyne.

1 TGroot Halscruyt heeft viercantighe rouwe hayrachtighe stelen, daer aen wassen voor scerpe ende rontsomme ghekertelde bladeren den bladeren van Netelen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen langhe die stelen, ghefatsoeneert ghelijck een cleyn cloc-ken oft scelleken, den bloemen van Raponcelen aensienlijck, maer veel meerder, van binnen rouw en hayrachtich, van coluere som wit, som blauw, som lijfverwich. Ende dese bloemkens beghinnen van aen dopperste van den steel te bloeyene, ende bloeyen van daeren voort nederwaerts. Als dese bloemen vergaen zoo comen daer langhe hoofdekens voort ghelijck aen den Raponcelen daer cleyn grauw sadeken in leyt. Die wortel es wit ende duer een ghevlochten.

Dat

Van Halscruyt. Cap. xx.

¶ Tfatsoen.

Trachelium maius.
Groot Halscruyt.

Trachelium minus.
Cleyn Halscruyt.

Vrouwen spiegel.

2 Dat cleyn Halscruyt es dē grooten van stelen ghelijck, maer en wast niet zoo hooghe. Sijn bladeren zijn langachtich, minder, witter, ende niet zoo seer ghekerft als die bladeren van den grooten, den bladeren van Sauie volnaer ghelijck. Die Cloc̄kens zijn violetverwich peersch, ende staen aen dopperste veel vaster in een ghedronghen dan aen tgroot Halscruyt. Die wortel es dun ende heeft veele veeselinghen.

3 By dese Halscruyden soudemen oock wel moghen stellen. Die liefelijcke bloemkens, diemen hier te lande Vrouwen spiegel nuempt, aenghesien dat zy met den bloemen van den Halscruyden wat ghelijckenisse hebben. Ende dit cruyt van desen bloc̄kens wast ontrent een palme oft twee hooch. Sijn steelkens zijn dun ende teer ende daer aen wassen cleyne bladerkens. Die bloemkens wassen bouen aen die stelen, ende zijn van coluere schoon peersch, van fatsoene schier gelijck een Cymbaelken in dmiddel gelijck met een wit clepelken. Ende dese bloemkēs gaen open, naer der sonnen opganck, ende sluyten wederom toe tseghen den auont. Ende als zy ghesloten zijn ende eer zy open gaen, zoo hebben zy vijf ploykens, ghelijck die bloemen van Halscruyt, Marietten, Raponcelen ende dijerghelijck.

¶ Plaetse.

1. 2 Beyde dese gheslachten wassen van selfs in sommighe drooghe beempden, ende op grasachtighe plaetsen. Sy worden oock in die houen gheplant.

3 Vrouwen spiegel wast op goede vette coren velden tusschen die Terwe, ende daer zy ghewassen heeft.

¶ Tyt.

Dese bloemkens bloeyen meest in Hoymaent.

Naem.

Van Duysent schoon. Cap. xvj.

¶ Naem.

Halscruyt wordt in Griecx τραχήλιον, in Latijn Trachelium, Ceruicaria ende Vuularia naer den Duytschen naem gheheeten, van sommighen oock Campanula. In Frãchois Gantelee et Ganteletz. In Hoochduytsch Halszkraut. Ende schijnen wel te zyne geslachten van Raponcelen ghelijck oock die Marietten daer af hier naer ghescreuẽ es.

3 Vrouwen spiegel es in der Apoteken onbekent, eñ daer om en heuet anders ghenen naem, dan zynen ghemeynen naem, die ons bekent es. Ten zy dat het waere, dat cruyt in Griecx ὀνοβρυχις, ende in Latijn Onobrychis ghenaemt, daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebben.

¶ Natuere.

Halscruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Halscruyt in water ghesoden es seer goet ende gheneest die pijne ende swillinghen A van den hals ende van die keele van binnen, ende alderhande ghezweer des monts, alsmen daer mede gorgelt oft die mont spoelt.

Van Duysent schoon. Cap. xvj.

¶ Tkatsoen.

Calathiana Viola.

Duysent schoon.

ONder alle Cloketten oft Cloczkens zijn dese blauw bloemkens die alder schoonste van coluere zy hebben dunne rechte ghe-knoopte stelen daer aen wt elck ledt twee iseghen een langhe smalle bladeren wassen, tusschen den welcken ter zyden ende aen dopperste van den stelen voortcomen schoone hole langhe bloemkens met den openen altijt opwaerts wassende, ghelijck een lanck scelleken ghefatsoeneert, met een oft twee witte draeykens in dmiddel staende. Ende dese bloemkens zijn van coluere seer schoon blauw, alzoo dat zy met huerder blauwicheyt, die schoonheyt ende blauwicheyt van den hemel bouen schijnen te gaene. Ende als dese bloemkens vergaen zoo coemt in dmiddel van der bloemen een lanck ront huysken, daer in dat saet leyt, dat cleyn ende lanckworpich es.

¶ Plaetse.

Dese schoone bloemkẽs wassen in vochtige beempden, ende dijerghelijcken leeghe onghebouwde plaetsen, daer vetten gront es.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyen in deynde van Ooghstmaent ende in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden van Plinius in Latijn gheheeten Calathiana, ende Viola Autumnalis. Hier te lande blauw Leuekens, en Duysent schoõ. In Hoochduytsch Lungen blume ende daer van Cordus Pneumonanthe.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van desen schoonen ende liefelijcken bloemen en es noch niet onderuonden noch van yemãt beschreuen. A

Van Mariettes. Cap. xvij.

DEse schoone seer liefelijcke bloemen, hebben ierste byder aerden langachtighe, breedachtighe, ende wat hayrachtighe bladeren, den bladeren van Jenetten niet seer onghelijck. Ende daer tusschen coemt in tweede jaer, een oft meer stelen voort, met veel aenwassende zyde taeykens, ende met ghelijcken maer wat mindere blade-

Vã Mariettes. C. xviij. clv.

ren becleet. Aen dese steelkens wassen veele schoone seer liefelijcke hole bloemen, van veruwen meest schoon peersch, somtijts wit, van fatsoene den bloemen van dat groot Halscruyt niet seer onghelijck, maer veel meerder, ronder, ende om die canten niet zo diep ghekerft, die eer zy open gaen oock in vijf ploykens gheuouwen zijn, als die bloemen vergaen zijn zoo comen daer rõde bollekens voort, die met vijf rouwe, hole, corte, botte steertkens oft hooskẽs becleet zijn, anders den bollekẽs van Raponcelen oft van Halscruyt van fatsoene ghelijck. In dmiddel van den bollekens leyt dat saet, dz cleyn ende castanie bruyn es. Die wortel es wit eñ dick mz veel aenwassende zyde tacxkens.

¶ Plaetse.

Dese schoone bloemẽ wordẽ in der cruyt liefhebbers houen ghesayet, eñ en zijn noch niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Hoymaẽt tot in Herfstmaent oft noch spader, ende te wyle dat zy bloeyen zoo leueren zy ooc huer saet, want aen dit cruyt, corts naer dat begost heeft te bloeyen, zoo vindtmen altijt knoppen bloemen ende rijp saet.

¶ Naem.

Dese schoone bloemen worden nv ter tijt ghheeten in Latijn Violæ Marianæ. In Duytsch ende Franchois Mariettes. Van den ouders in Griecx γογγύλη ἀγρία. In Latijn Rapum sylueſtre. Ende van desen geslachte zijn oock die Halscruyden hier voor int xx. Capittel beschreuen.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende sonderlinghe die wortelẽ daer af zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Mariettes zijn van crachten ende werckinghe den grooten Halscruyde ghelijck, in der seluer manieren ghebruyekt.

¶ Tfatsoen.

Viola Mariana, Sylueſtre rapum. Mariettes.

Tfatsoen.

Campanula cærulea satiua. Blauw Clocxkẽs.

Van Blauw Clocxkẽs. Ca. xviij.

1 DEse bloemkens hebben in dierste wtcomen cleyne rondachtighe bladerkens den bladeren van Violetten cruyt ghelijckẽde, ende tusschen dyen coemt voort eenen langhen hooghen holen steel met langachtighe swertgruene smalle bladerkens becleet, daer aen tusschen den bladerkens ende aen dopperste wassen schoone liefelijcke clocxkẽs, meerder dan die bloemen van Raponcelen, van coluer meest blauw naer tpeersch treckende somtijts oock wit, als die bloemen gere-

geresen zijn zoo volghen daer bollekens ghelijck aen die Raponcelen daer in dz saet leyt. Die wortel es dun ende veeselachtich. Dit heel cruyt es vol wit saps dat daer wt coemt alst ghequetst wordt, ende van smaecke der Raponcel cruyde ghelijck.

2 Van desen gheslachte wordt noch een wildt ghevonden, dat van eerst wtcomende bladeren, stelen, bloemen ende saet den voorghescreuen gelijck es, maer in alle manieren veel minder, ende dit gheeft ock wit sap wt ghelijck dat ierste.

¶ Plaetse.

1 Die ierste ende tamme blauw clocxkens, worden in die houen gheplant.

2 Die wilde cleyne wassen al om op die canten van den velden ende onder die hagen.

¶ Tijt.

1 Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

2 Die wilde ock noch tot in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nv ter tijt gheheeten Belle videre. In Duytsch blauw Clocxkens, dat es in Latijn Campanula cærulea.

¶ Natuere ende cracht.

Dese bloemen en hebben ock in der medecynen gheen gebruyck, ende daer om es A huer natuere cracht ende werckinghe onbekent.

Van Vingherhoet cruyt. Cap. xviij.

Vingherhoet cruyt heeft langhe breede swertguene bladeren die rontsomme wat ghekerft zijn den bladeren van wildt Wollecruyt wat gelijc tusschen den welcken eenen rechten rondē steel voortcoemt eē elle oft meer hooch, daer aen van den middel tot bouen toe, ter zyden wassen, schoone langhe ronde hole bloemkens eenen Vingherhoet gelijckende, van coluere som root van binnē met witte stipkens besprayet, som geel. Als dese bloemkens gheresen zijn zoo verthoonen haer ronde bollekēs die voor scerp zijn, daer in lanck breet saet wast van smaecke bitter. Die wortel es swert met veele veeselinghen.

¶ Tkatsoen.

Digitalis. Vingherhoet cruyt.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen tot sommighe plaetsen ontrent den steenachtighen gheberchten, in den vochtighen donckerē dalen, ende daer men yser mijn ende smeecolen vindt. Sy worden ock in die houē hier te lande gheplant.

¶ Tijt.

Vingherhoet cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Digitalis, Campanula sylvestris, eñ ooc Nola sylvestris. In Hooduytsch Fingherhut, Fingherkraut, waldt Glocklin en waldt Schell. Hier te lande Vingherhoetcruyt. In Frāchois Gantz nostre Dame. Ende als sommighe schrijuen zoo eest dat gheslacht van Verbascum dat λυχνῖτις

καὶ Ἰχναλὶς Lychnitis & Thryallis genaemt es, daert seer groote gelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Vingherhoet cruyt in water oft wijn ghesoden ende gedroncken verdeylt ende doet A
sceyden alle groue taye vochticheden, ende midts dyen opent die verstoptheyt van der
leuer, van der milten ende van den inwendighen leden.

Vingherhoet cruyt in der seluer manieren oft met huenich water ghesoden ende B
ghedroncken, suyuert ende purgeert die borst ende doet die taye fluymen lossen ende
rijp worden.

Van Thunis bloemen. Cap. xxv.

¶ Tgheslacht.

DAn desen bloemen vindtmen hier te lande twee gheslachten, Groot ende cleyne. Die groote wassen mans lengde hooch ende bloeyen seer spade, die cleyne blyuen neer ende brenghen huer bloemen seer vroech.

1 TJe groote Thunis bloemen hebben hooghe langhe bruyn roode gheribde en gheknoopte stelen acht oft neghen voeten hooch wassende, met veel aenwassende zyde scuetkens, wt elck ledt altijt twee, daer aen wassen groote langhe bladeren van veele langhe smalle rontsomme ghekerfte bladerkens ghelijck vluegelkēs wtghespraeyet eñ tseghen een staende vergaert, in alder manieren den bladeren van Reynuaer ghelijck. Die bloemen wassen ten eynde van den stelen wt ronde langhe huyskens, ende zijn van coluere bouen heel bruyn rootgeel, van onder bleeckgeel. Als dese bloemen vergaen zoo brenghen die rōde huyskens lanck smal swert saet, dz daer in besloten wast.

¶ Tfatsoen.

Flos Aphricanus. Thunis bloemen.

2 Die cleyne Thunis bloemen zijn van stelen, bladeren, bloemē ende sade den voorghescreuen ghelijck, alleen in alle wesen mindere, niet veel ouer eenen voet hooch wassende. Beyde dese gheslachten met bladeren ende bloemen zijn seer onliefelijck eñ sterck van ruecke sonderlinghe als sy ghewreuen oft ghebroken worden.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in Afrycken ende zijn van daeren in dit landt ghecomen, naer dat die aldermachtichste ende alder vroomste Carolus Keyser die vijfste tlandt ende die stadt van Thunis ghewonnen heeft, hier te lande worden zy in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

2 Die cleyne Thunis bloemen beghinnen te bloyen in Aprill oft Meye, ende bloeyen voort alle den zoomer duer.

1 Die groote bloeyen ierst in Ooghstmaent.

¶ Naem.

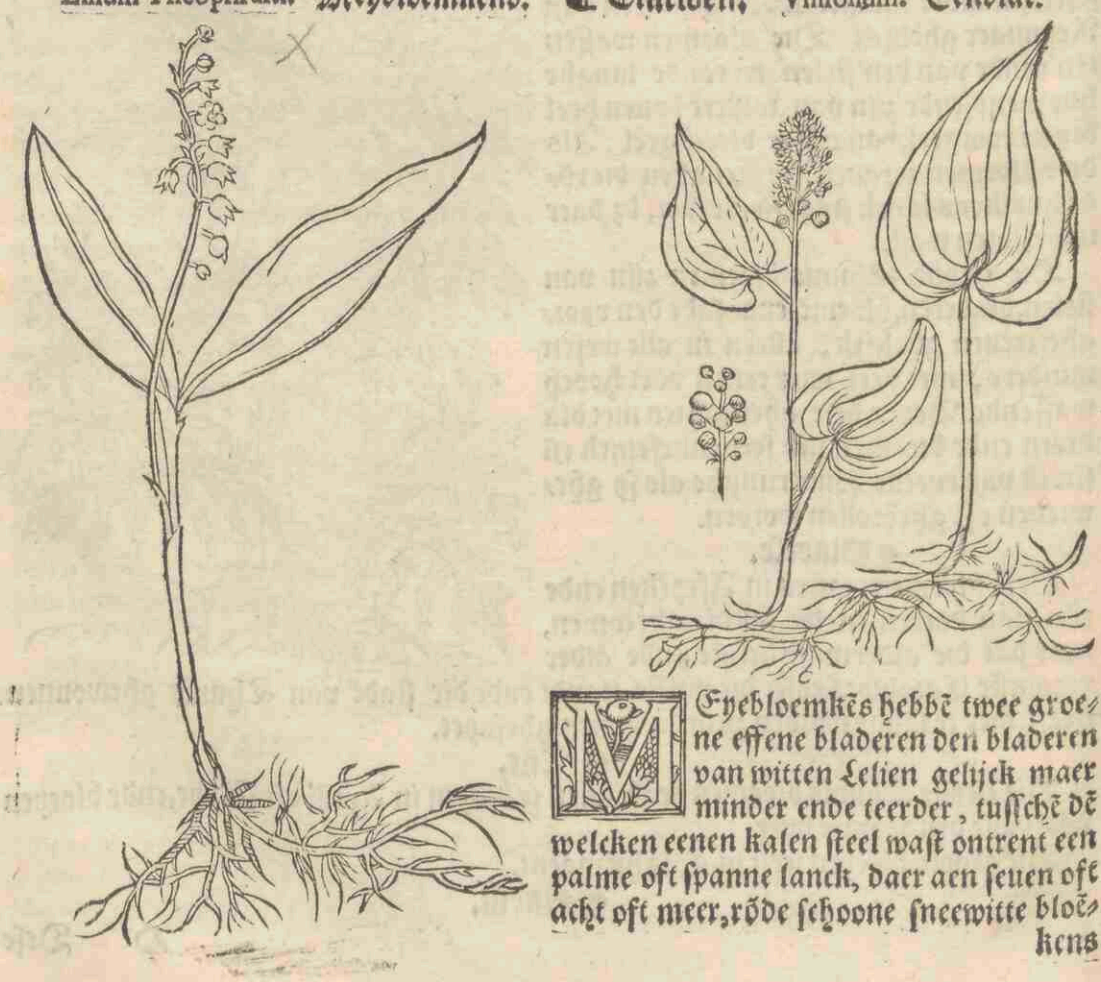
Dese bloeme mach wel in Latijn Flos Aphricanus gheheeten worden, want wt Aphrica es zy ierst hier in tlandt ghecomen. Die Hoochduytschē heeten dese bloeme Indianich Negelin ende daer naer wordt zy in Latijn Flos Indianus, ende in Franchois Oeillets d'Indie gheheeten. Hier te lande worden zy Thunis bloemen ghenaempt. Eenighe gheleerde meynen dat dit cruyt by den ouders ghenaemt es gheweest ὀθόννα Othonna, ende dat het die Othonna es, daer Dioscorides af schrijft, dat zy in Arabien wast ontrent Aegypten. Die welcke bladeren heeft die duergaet zijn als oft zy vā den motten duerbeten waeren, datmen aen die bladeren van desen Thunis bloemē, schier can mercken, alsmense tseghen die locht besiet. Naer onsen duncken zoo ghelijcket meer, met dat cruyt dat van Galenus. Lib. 4. de simplicibus. Lycopersium ghenaemt es.

¶ Natuere ende hinderniſſe.

Thunis bloemen zijn seer quaet ende fenijnnich, van natueren den menschen ende den beesten scadelijck ende hinderlijck, ghelijck ick dat by experientie beuonden hebbe sonderlinghe aen een ionghe catte die ick dese bloemen mz verschen keese wel gemengelt inne ghegheuen hebbe, van den welcken die selue catte eer yet läck seer gezwollē es ende corts daer naer gestoruen. Ende om dit te proeuene heeft my beweecht tgene dat ick aen een ionck kint ghesien hadde, dat dese bloemen afgheplückt ende in zynen mont ghenomen hadde, waer af terstont die lippen ende die mont rontsomme opgeloopen ende seer gheswollen es gheweest, ende binnen eenen dach oft twee daer naer seer scorft ghewordē, ghelijckerwijs dicwils ghebuert den ghenen die de pijpen vā Cicuta dz es scheerlinck in den mont genomen hebbē, waer wt dat wel blijckt dat dit cruyt met zynen bloemen van Thunis, seer fenijnnich es ende der Cicuta van natueren gelijck, dat ock eens deels te merckē es wt zynen onliefelijcken seer stercken ende stinckenden rueck, den ruecke van Scheerlinck niet seer onghelijck. A

Van Meybloemkens ende Eenblat. Cap. vvvj.

Lilium Theophrasti. Meybloemkens. ¶ Tsatloen. Vnifolium. Eenblat.

MEybloemkēs hebbē twee groene effene bladeren den bladeren van witten Lelien gelijck maer minder ende teerder, tusschē dē welcken eenen kalen steel wast ontrent een palme oft spanne lanck, daer aen seuen oft acht oft meer, rōde schoone sneewitte bloē- 1

kens

kens hanghen, die van ruecke sterck ende liefelijcken zijn volnaer ghelijck die Lelien rieckende. Als dese bloemkens afvallen zoo comen daer schoone roode besikens voort, den besikens van Spargen ghelijckende. Die wortel es veeselachtich ende hier ende daer cruppende.

2 Van der voorghescreuen Meyebloemkens gheslacht schijnt ock wel te wesene dat Eenblat, dyens bladt den grootsten bladeren van Veyl wat ghelijck es, mz veele ribbekens ghelijck die bladeren van Wechbree duertoghen, van welcken altijt maer een wt der aerden voortcoemt, behaluen als dit cruyt bloemen ende saet leuert, want dan zoo brenghet voort aen een teer rondt steelken twee ghelijcke maer mindere bladerkens, deen bouen dandere, bouen die welcke cleyne witte bloemkens wassen dē Meyebloemkens ghelijck maer mindere ende niet sonderlinghe rieckende, naer die welcke cleyne ronde besikēs wassen die ierst wit zijn ende naemaels root. Die wortel es seer dun ende cruppende.

¶ Plaetse.

Meyebloemkens ende Eenbladt wassen in die bosschen, daer lombre es.

ℂ Tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden, bloeyen in Meye.

ℂ Naem.

1 Dat Meyebloemken wordt nv ter tijt in Latijn ghenoemt Lilium conuallium, dat es Lelieken van den dale. In Hoochduytsch Meyenblumlin. In Franchois Muguet. Ende zy zijn sonder twijfel een gheslacht van Lelien, ende onder die selue dz ierste geslacht, daer Theophrastus af schrijft dattet terstont naer die Violetten bloeyet.

2 Dat ander gheslacht van bloemen wordt nv ter tijt in Latijn ghenoemt Vnifolium. In Hoochduytsch Einblat. Hier te lande Eenbladt, ende schijnt wel te wesene eē geslacht van Meyebloemkēs aenghesien dattet van bloemen ende sade hem gelijck es.

ℂ Natuere.

Meyebloemkens zijn werm ende drooghe van natueren den Lelien ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Van den Meyebloemkens wordt ghescreuen dat het water daer af, met goeden A
sterckē wijn ghedestilleert, een lepel vol ingheghenen, die spraeck wederom doet comen den ghenen die van die Popelsie gheraeckt zijn, ende dattet goet es tseghen die lammicheyt ende fledercijn ende dattet therte seer sterckt.

Tselue water, alzoomen seyt, sterckt die memorie, ende doet die selue wedercomen B
als zy cranck es.

Ock schrijftmen den selue water toe dattet seer goet in die roode ende loopende C
ooghen ghedruypt es.

2 Die wortel van Eenbladt wordt ghehouwen van sommighen dees tijts, voor een D
kostelijck ende seer sonderlingh dinck ende remedie tseghen die siecktе van der pestilentien, ende alle verghiftheyt, alsmen tpoeder daer af een half vierendeel loots swaer met goeden wijn oft azijn oft met beyde tsamen, naer ghelegentheyt van den siecken in neempt ende daer mede gaet ligghen ende wel sweet.

Eenbladt met zijnder wortel es goet gheleyt op die verschе wonden, bewaert ende E
beschermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien.

Van Orant. Cap. xxvij.

¶ Tgheslacht.

Orant es hier te lande tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Groot Orant heeft breede bladeren, eñ es dat oprecht Antirrhinum Dioscoridis. Tcleyne heeft langhe smalle bladerkens.

Root Orant heeft rechte ronde stelen, met veele aenwassende zyde tackskens. Die bladerkens zijn donckergruen langachtich ende breedt, den bladeren van Guychelheyl niet seer onghelijck, altijt twee tseghen een ghelijck aen Guychelheyl wassende. Aen dopperste lancx die stelen wassen die

Van Orant. Cap. xxvij.

¶ Tfatsoen.

Antirrhinon. Groot Orant.

Orontium. Cleyn Orant.

bloemen deen bouen dandere, die lanck ende voor breet zijn ghefatsoeneert ghelijck een Vorschen muyl, den bloemen van wildt Vlas niet seer onghelijck, maer meerder ende sonder steertken, van coluere bleeck geel. Naer die welcke dz lange ronde huyskens voortcomen van voren eenen calfs muyl ghelijck, ende daer inne leyt dat saet. Van desen grooten Orant wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dat langhe smalle bladeren heeft, den bladeren van wildt Vlas schier ghelijck, ende dit gheslacht draecht som roode bloemen, som bleeck roode, som witte bloemen, ende anders eest den voorgheschreuen in alder manieren ghelijck.

2 Cleyn Orant heeft dunne teere steelkens, met luttel aenwassende zyde taeykens, daer aen langhe smalle bladerkens staen tusschen den welcken ende dē steelkēs voort comen cleyne roode bloemkens den voorgheschreuen Orants bloemē gelijck, maer veel mindere. Als die bloemen gheresen zijn zoo volghen daer cleyne ronde bollekēs naer, die met hueren openen gaetkens eens tsmenschen doothooft gelijck zijn ende daer in leyt dat saet, dat cleyn es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste ende groot Orant en wast hier te lande niet, dan in der cruytliefhebbers houen daert ghesayet wordt.

2 Dander wast hier te lāde op sommige velden, by den weghen eñ onder die haghen.

¶ Tijt.

Tgroot Orant bloeyet in Ooghstmaent ende in Hoymaent, Tcleyn bringhe zijn bloemen in Hoymaent voort.

¶ Naem.

Dierste

1 Dierſte gheſlacht wordt in Griecx gheheeten Αντίῤῥινον καὶ αντιῤῥιζον. In Latijn Antirrhinum eñ Sylueſtris Anagallis. In Duytſch Orant en van ſommigen Calfs nueſe.

2 Dat ander gheſlacht wordt gheheeten in Griecx ὀρόντιον ende in Latijn Orontium. In Duytſch cleyn Orant. Ende daer af vermaent Galenus in ix. de Medicamentis ſecundum loca inter medicamenta quæ Archigenes ad Icteros conſcripſit.

¶ Natuere.

1 Groot Orant es werm, den Sterrecruyt van natueren ende van crachten als Galenus ſchrijft gheliſck.

2 Cleyn Orant es werm ende drooghe ende ſubtijl van ſubſtantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Van den grooten Orant wordt gheſcreuen, dz die ghene diet ouer hem draeght van A gheen fenijnnighe oft quade medecijne behindert oft beſcadicht en can worden.

2 Cleyn Orant verdrijft ende doet vergaen die geelicheyt van den lichaem, die naer B die geelſucht gebleuē es, alſmē met den water daert in geſoden es tlichaē wel waſchſt.

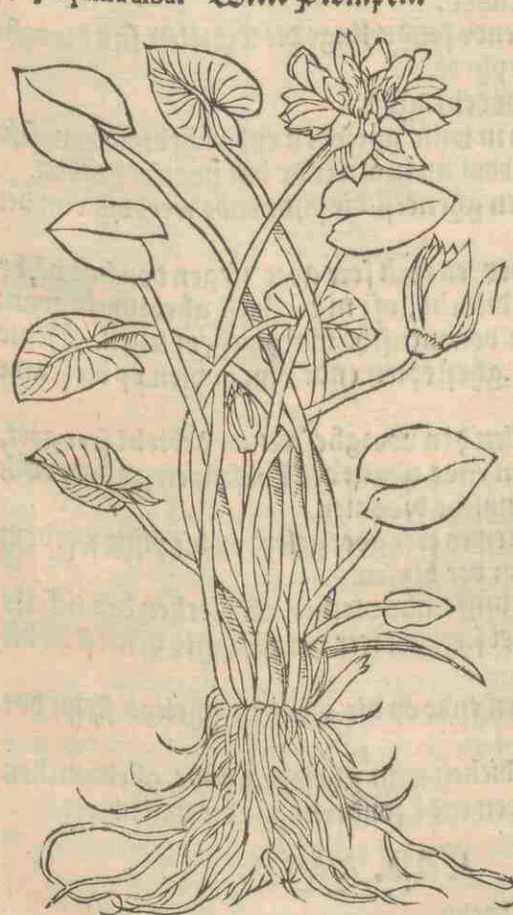
Van Plompen. Cap. xxviij.

¶ Tgheſlacht.

Plompen zijn tweederleye. Geel ende wit, die niet alleen in die bloemen maer oock van wortelen verſcheyden ende onghelijck zijn.

¶ Tfatſoen.

Nymphæa alba. Witte Plompen.

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

1 Die witte Plompen hebben groote breede rondachtighe bladeren die ſom op dwater ſwemmen ende ſom daer onder drijuen, die altſamen van der wortel voortcomen op ronde langhe effene ſtelen waſſende. Die bloemen comen oock vander wortel op ghelijcke ſtelen voort, ende hebbē in dmiddel veele geele veeſelinghen, ende rontſomme gheſet xxvj. oft xxviij. witte

breede bladerkens, elck bladeken schier eenen duym breet, oft den bladerē van Donderbaert ghelijck. Als die bloemen vergaen sijn zoo comen daer ronde bollekēs voort daer in tsaet leyt dat breet ende swert es. Die wortel es swert rouw, somtijts eenē arm dicke met veel veeselinghen.

2 Die geele Plompen sijn den witten van bladeren seer ghelijck, die bloemen sijn geel minder dan die witte, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde langhe voorenge hoofdekēs naer, gelijck eē pottekē gefatsoeneert. Die wortel es wit, bol, eenē arm dicke, ende lanck, met veel knobbelen ende sommighe aenhanghende dicke drayen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in grachten, poelen ende dyerghelijcke staende wateren.

¶ Tyt.

Plompen bloeyen in Braeckmaent, somtijts ock vroegher.

¶ Naem.

1 Dierste gheslachte van desen bloemen wordt geheeten in Griecx Νυμφαία. In Latijn Nymphæa, van sommighen Clauus Veneris, & Papauer palustre. In die Apotecken Nenuphar. In Hoochduytsch Seeblumen, wasser Gilgen, Wassermahem, Horwurtz, Horstrang. Hier te lande Plompen ende witte Plompē. In Franchois Blanc deau.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten Nymphæa lutea, ende Nenuphar citrinum, In Duytsch geele Plompen. In Franchois Blanc deaue iaulne, ou Jaulnet deaue. Die bloeme daer af heet in Griecx als Dioscorides schrijft, Βλέφαρα Blephara.

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van Plompen, ende sonderlinge die wortelen, sijn drooghe ende cout van natueren, sonder eenighe scerpheyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel oft tsaet van witte Plompen in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn A goet den ghenen die den loop des buycx, dat root melizoen ende dat nootsel hebben.

Die selue wortel met witten wijn ghesoden gheneest die pijne ende weedom van der B milten en van der blasen.

Die wortel ende tsaet van witten Plompen es ock seer goet tsegen den lust vā by C slapen, alsmense in water siedt ende daer af drinckt, oft in die spijse ghebruyckt, want zy verdrooght dat natuerlijck saet ende doet den mensche in reynicheyt leuen. Eselue doet ock die selue wortel, als Plinius schrijft, ghestooten ende van buyten op die scamelijcke leden gheleyt.

Conserue van den bloemen es ock tot allen den voorghescreuen gebrekē seer goet, D ende daer en bouen ock tot alle heete coortsen ende tsegen den hooftsweer, zy doet ock gherustelijck slapen ende beneempt alle oncuysche droomen.

Die wortel van witten Plompen ghestooten es seer goet geleyt op die pijne weedom E ende verhittinghe van der maghen, ende van der blasen.

Die selue wortel met water gestooten verdrijft alle vlecken eñ plecken des lichaēs F als zy daer mede bestreken worden. Ende met swerten teer vermenght, geneest zy die quade loopende scorftheyt des hoofts.

Die wortel van Plompen groen ghestooten ende op die wonden gheleyt stelpt dat G bloeyen als Theophrastus schrijft.

2 Die wortel van geel Plompen in rooden dicken wijn ghesoden ende ghedroncken H stelpt ende gheneest die vloet van den vrouwen ende sonderlinghe die witte vloet.

Van Camillen. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

Camille naer dat Dioscorides ende die ouders schrijuen, es dryerleye. Een met witten bloemen. Die tweede met geelen. Die derde met roode purpure bloemen, die onder dese dryen die meest es. Nv ter tijt vindtmen veel meer gheslachten, want sonder die drye voorgescreuen geslachten, diemen wel tamme Camillen heeten mach, zoo wassen hier te lande noch andere

drye

drye oft vier cruyden der Camille ghelijck, die wy daeromme wilde Camille ghenaēpt hebben, waer af wy int naeste Capittel schrijuen selen.

¶ Tfatloen.

Chamæmelum leucanthemum.
Witte Roomsche Camille.

Chamæmelum Chrysanthemum.
Geel Roomsche Camille.

1 DAt ierste gheslacht van Camillen heeft veele langhe ronde steelkens lancx der aerden cruypende, ende daer aen tot veel plaetsen hakende, selden ouer een palme hooch wassende. Ende veele teere seer ghesneden bladerkens. Die bloemkens zijn binnen geel, met witte bladerkēs rontsomme beset, den bloemen van die ghemeyne ende wilde Camille seer ghelijck. Die wortel es teer ende veselachtich.

2 Dat tweede gheslacht es den ierstен seer ghelijck, maer wat minder van bladeren. Sijn bloemen zijn geel knoppekens, ghelijck dat middelste van den anderen Camille bloemen rontsomme gheen bladerkens hebbēde gelijck die figuere claerlijck bewijst, ende anders eest den ierstен ghelijck.

Van desen tweeden gheslachte wordt oock een gheuonden, dz rontsomme die geele hoofdekens geele bladerkens heeft, in alder manieren van bladeren ruecke eñ fatsoene den ierstен ghelijck, anders dan dat zijn bloemen heel geel zijn.

Beyde dese gheslachten van Camille die witte eñ die geele hebben eenen seer liefelijcken rueck, ghelijck die Citroen appelen rieckende, daer naer dat sy hueren naem in Griecx Chamæmelum hebben.

3 Derde gheslacht van Camillen dat roode purpure bloemen draeght ende hooghер dan die twee andere wast, es noch ter tijt onbekent, ten sy dat die bloemen diemen hier te lande Bruynettekens noempt, dit selue derde gheslacht wesen, die van stelen ende

bladeren den Camillen niet seer onghelijck en zijn, ghelijck in die naeruolgende capittelen, daer wy tselue beschriuen selen, blijcken sal. ¶ Plaetse.

Beyde dese ghesla chten van welrieckende Camillen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheplant, ende zijn wt Spaengien ierst in dit landt ghecomen. ¶ Tijt.

Dese Camillen bloeyen in Braeckmaēt ende in Hoymaent, somtijts ock vroeger, zy blyuen tswinters ouer ende moghen die coude redelijck verdraghen.

¶ Naem.

Camille heet ock in Griecx Ανθεμὶς καὶ χαμαίμηλον. In Latijn Chamæmelum, ende als Apuleius schrijft Bene olens, nv ter tijt Camomilla. In Franchois Camomille.

1 Dierste gheslacht wordt geheeten in Griecx λευκάνθεμον. In Latijn Chamæmelum album. Hier te lande witte Roomsche Camille. Ende tot sommighe plaetsen in die Kempen Appelcruyt.

2 Tweede gheslacht heet in Griecx χρυσάνθεμον. In Latijn Chrysanthemum ende Chamæmelum luteum. In Duytsch geele Roomsche Camille.

3 Derde gheslacht wordt geheeten in Griecx ἡράνθεμον. In Latijn Heranthemum Chamæmelum purpureum, ende in Duytsch machtment roode Camille heeten.

¶ Natuere.

Camille ende sonderlinghe die witte zijn werm ende drooge tot in dē ierstē graedt, verdeylende ende subtijl makende, van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen, cruyt en wortelen van Camille gesodē eñ ghedroncken doen dē vrou- A
wen huer natuerlijcke crāckheyt comē, iagē af die doode vruchtē, doen die vrine losse eñ den steen rijsen. Tselue doē zy ooc alsmen in dwater badet daer zy in ghesodē zijn.

Camille bloemen ende cruyt met wijn ghesoden ende ghedroncken verdrijuen die B
winden, ghenesen dat colica dat es die pijne ende weedom der dermen ende des buyex.

Camille in der seluer manierē gebruyckt suyuert eñ maeckt schoone, die vā die geel- C
sucht quade veruwe behouwen hebbē ende ghenees die in die leuer gebreckelijck zijn.

Camille met den bloemen ghestooten eñ een vierendeel loots met wijn ingenomen D
es seer goet tseghen die beet van den serpenten en van allen fenijnnighen ghedierten.

Camille in water ghesoden en van buyten op die blase gheleyt, versuet die pijne en- E
de weedom ende doet dat water ende tgraueel rijsen.

Camille gheknouwt ghenees die sweeringhen des monts. Tselue doet zy ooc als- F
men met den water den mont spoelt daer zy in ghesoden es.

Camille heylt ock alle oude wonden en sweeringhen ende sonderlinghe die aen die G
hoecken van den ooghen comen, ghestooten ende daer op gheleyt, oft alsmen die selue wascht met den water daer Camille in ghesoden es.

Camille es ooc seer goet tsegē alle cortsen wt verstoptheyt van der huyt oorspronck H
hebbende met olie vermenght, ende in clysterien ghebruyckt.

Olie van Camille versaecht alle weedom, ghenees die leden die vermoeyet zijn, zy I
maeckt los ende slap al dat verstijft ende ghespannen es, zy versaecht ende versoet al dat verhert es. Ende zy opent al dat verstopt ende ghesloten es.

¶ Werkielinghe.

Dat derde gheslacht van Camillen met den purpuren rooden bloemen es dat beste ende dat alder crachtichste tseghen den steen, maer die ander twee doen dz water sterecker rijsen ende losse.

Van wilde Camillen. Cap. xxv.

¶ Tghelacht.

Wilde Camille es vierderhande van gheslachte. Dierste gheslacht es die gemeyne cleyne wilde Camille. Tweede die stinckende Camille. Derde die groote wilde Camille die Coedille geheeten wordt. Tvierde die geele wilde Camille diemen Strijckbloemen heet.

Tfat-

Van wilde Camillen. Cap. vvv. clvv.

CTfatsoen.

Chamæmelum syluestre.
Wilde Camille.

Cotula fœtida.
Stinckende Camille.

1 DJe ghemeyne wilde Camille heeft dunne taye, herde steelkens ende teere seer ghelouen ende diep ghesneden bladerkens. Die bloemē wassen op dopperste van den stelen, die in dmiddel geel zijn eñ rontsomme met veele cleyne witte bladerkens beset in alder manierē den bloemē van die witte Roomsche Camille ghelijck, van ruecke oock wat liefelijck maer niet zoo sterck oft wel rieckende als die Roomsche Camillen.

2 Die stinckende Camille heeft eenen dicken steel die gruen ende vol saps es, eñ lichtelijcken breeckt als hy ghecroockt wordt. Die bladerē zijn meerder dan aen die voorghescreuen Camille ende gruender. Die bloemen zijn den voorgeserenen seer gelijck. Dit heel cruyt met stelen bladeren ende bloemen es sterck onliefelijck ende stinckēde van ruecke ende wat bitter van smaecke.

3 Coedille heeft dunne taye teere stelen, veel van eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die langher meerder ende witter zijn, dan die bladerkens vā die ghemeyne Camille. Die bloemen zijn den anderen tween gelijck maer veel meerder, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Die wortel es dick met veele aenhanghende veeselinghen, ende en sterft niet lichtelijcken tswinters maer coemt alle jaren wederom wt.

4 Strijckbloemen zijn der Coedille van stelen bladeren ende bloemen seer ghelijck, maer die bladeren zijn meerder ende witter naer die aschveruwighe coluer wat treckende. Die bloemen en zijn niet alleen in dmiddel maer oock rontsomme met geele bladerkens becleet, van fatsoene den anderen Camille bloemen ghelijck, oock sonder rueck ghelijck die Coedille, ende en sterft oock niet lichtelijcken maer coemt alle jaren van der seluer wortel voort.

Plaet-

Van wilde Camillen. Cap. xxv.

Cotula non fœtida. Coedille.

Cotula lutea. Strijckbloemen.

¶ Plaetse.

Die drye ierste gheslachten wassen hier te lande meest op alle corenvelden. Die Strijckbloemen wassen op ghelijcke plaetsen in Duytschlant ende in Vranckrijck. Hier te lande worden sy alleen in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van Camille bloeyen in Braeckmaent ende van daer̄ voort schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van wilde Camillen, wordt nv ter tijt geheeten Chamæmelum album. In die Apotek̄ Camomilla, daert voor dz recht Leucanthemum gebruyckt wordt. Ende daer naer in Hoochduytsch Chamill. In Franchois Camomille, hoe wel nochtans dattet die rechte Camille niet en es, ende daer om hebb̄ wy tselue Chamæmelum sylueſtre ghenaempt, dat es in Duytsch wilde Camille. In Franchois Camomille sauuage.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt in Latijn ende in die Apotek̄ gheheeten Cotula fœtida, van sommighen Cauta, en Camomilla fœtida, ende in Griecx κυνανθεμίς Cynanthemis, en κυνοβοτανή Cynobotane. In Hoochduytsch Krott̄dill, Hunszdill, Hunszblum en wilde Chamill. Hier te lande Paddebloemen, en stinckende oft wilde Camille. In Franchois Espargoutte.

3 Derde gheslacht wordt geheeten Cotula non fœtida, Camomilla fatua, en Camomilla inodora. In Hoochduysch Kudill, dat es in Neerduytsch Coedille. Van sommighen in Griecx βούφθαλμον Buphthalmon, dz es in Latijn Oculus bouis. In Hoochduytsch Rūdszang en Kuaug. In Franchois Oeil de beuf, hoe wel nochtans dattet dat recht Buphthalmum niet en es ghelijck in die naeruolghende Capittelen blijck̄ sal, ende daer om

wordet beter Cotula non fœtida, oft Cotula alba gheheeten, dan met eenen naem die hem niet toe en behoort ghenaempt.

4 Tvierde gheslacht mach wel Cotula lutea, dat es geel Coedille gheheeten worden, want met der andere voorgheschreuen Coedille gelijckemsse heeft. In Hoochduytsch wordet gheheeten Streichblumē en Steinblumē, eñ daer naer hier te lande Strijck bloemē. Sommige die dit meynen te wesen dat tweede gheslacht van Camillen heetē dit Chrysanthemum dz es Chamæmelum luteum. In Hoochduytsch geel Camille. In Frā chois Camomille iaulne, maer haer meyninghe en es der waerheyt nz ghelijck, want dit cruyt en heeft gheenen sonderlinghen rueck, ende daer en bouē en eest der Roomsche noch oock die ghemeyne Camille van bladeren niet seer ghelijck.

¶ Natuere.

1 Die ghemeyne Camille es van natueren tot wermte ende droochte treckende, der Roomsche Camille niet seer onghelijck.

2 Die stinckende Camille es werm ende drooghe van natueren, ghelijck haren rueck ende smaeck tuyght.

3.4 Die twee andere gheslachten, zijn middelmatich werm, der ghemeynder wilder Camillen van natueren wat ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ghemeyne Camille ghelijck zy van natueren der Roomsche Camille niet seer onghelijck en es, alzoo es zy oock van crachten ende werckinghen in veel manierē der selver ghelijck maer in alle saken niet zoo goet oft sterckelijck werckende. A

Dese Camille es seer goet beuonden tseghen dat Colica dz es pijne ende weedom in die dermen, ende tseghen dat graueel, zy doet oock dwater rijsen, in der manieren ghelijck die Roomsche camille ghebruyckt. B

Olie van deser Camille es oock seer goet tot alle pijne, weedom, vermoetheyt, verstijftheyt, herdicheyt ende verstoptheyt, ghelijck die olie van die andere Camille, ende in die Clysterien diemen tseghen die cortsen gebruyckt es dese olie beeter ende dienstelijcker, dan die van den bloemen van Roomsche Camille ghemaeckt es. C

2 Die stinckēde Camille es goet den vrouwen als die moedere wt huer plaetse es ende van der eender zydē in die andere valt, alsmense in water siedt ende daer inne nz den voeten badet. D

Dese Camille es oock goet tseghen dat opclimmen van die moedere gheroken oft inghenomen, in veel manierē den Beuerzwijn vā werckingen gelijck, zoo van den gheleerden nv ter tijt onderuonden es.

3 Cracht ende werckinge van dē anderen tweē en es noch nz sekerlijck onderuōden, maer voor alzo veel als redene bewijst zoo zijn zy der Camillē vā werckinge niet seer onghelijck, maer in alle saken onstercker.

4 Sommige scrijuen dat Strijckbloemē in wijn ghesoden ende gedroncken goet zijn tsegē die geelsucht, eñ tcoluer des lichaās weder doen comen, dat een ghetuyghenisse es dat zy der Camillen van crachtē gelijck zijn, wāt tselue doet ooc die Camille als int voorgaende Capittel gescreuē es.

¶ Tkatsoen.

Heranthemum fortè. Bruynettekens. E

F

G

Vā Bruynettekēs. C. xxvj

BRuynettekens hebben dicke gruene stelen ende seer gheclouen bladeren ende zijn van stelen, bladeren, rueck ende

ende smaeck der stinckende Camille seer ghelijck. Die bloemen zijn schoon purpur root ghefatsoeneert ghelijck die Booter bloemen, ende als die vergaē zo wassen daer ronde rouwe hoofdekens, ghelijck aen die Booterbloemen maer langher, daer ront somme tsaet in wast.

¶ Plaetse.

Dese schoone liefelijcke bloemkens worden hier te lande in die houen ghesayet.

¶ Tyt.

Dese bloemkēs beghinnē te bloeyen in Meye, eñ bloeyē voort alle dē zoomer duer.

¶ Naem.

Die bladeren stelen eñ tgheheel cruyt van desen bloemē diemē hier te lāde Bruynet tekens heet, van ruecke smaecke ende fatsoene den Camillē gelijck, willen bewysen dz dit cruyt een gheslachte van Camille es, eñ sonderlinghe dat derde by naeme Heranthemum, alleen die bloeme den Camille bloemen niet seer gelijck, maeckt ons twijfelachtich, want waert dat die bloemen den Camille bloemen van fatsoene geleken, wy souden sonder eenighe twijfelinghe dese Bruynettekens voor dat derde geslacht van Camillen dz es oprecht Heranthemū houden, dat Dioscorides schrijft meerder te wesene dan die andere twee ende purpure bloemen te draghene, daer die Bruynettekens seer wel mede ouercomen, wtghenomen alleen tfatsoen van den bloemē, want haer cruyt eñ steel zijn meerder ende wassen hooghер dan die Camille, anders huer ghelijck, ende die bloemen zijn schoon purpurroot. Immers hoe dattet es die Bruynettekens zijn den derden gheslachte meer ghelijck dan die Riddersporen oft dan dat Sterrecruyt die van sommighen daer voor ghestelt zijn, die noch van bladeren, noch van bloemen, noch van ruecke den Camillen niet en ghelijcken, noch oock gheen roode bloemē en draghen, maer blauwe bloemen hebben, dat tseghen die beschrijuinge vā Heranthemum es, dyens bloemen (als voorseyt es) Dioscorides schrijft purpurroot te wesene. Eñ daer om zoo moghen die Bruynettekens beter Heranthemum ghenaemt wesen, dan die Riddersporen oft Sterrecruyt. Sommighe willen hier af maken een Flos Adonis, maer huer meyninghe en dunckt ons der waerheyt niet ghelijck mits dat Flos Adonis anders niet en schijnt te wesene dan een ghe-
slacht van Anemone.

¶ Tfatsoen.

Buphthalmum. Rundsooghe.

¶ Natuere.

Smaeck ende rueck vā desen cruyde bewijsen dat dit cruyt werm ende drooghe es van natueren, der Camille sonderlinge der stinckende ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die cracht ende werckinghe van desen Bruynettekens en zijn noch niet bekent, maer eest dattet dat Heranthemum es, soo eest seer sonderlinghe ende goet tsegen den steen, ghelijck daer af int xxix. Capittel ghescreuen staet.

Vā Rundsooge. Ca. xxxij.

RVndsooghe es een schoon liefelijck ghewas met stelen ende bloemen, niet ouer een spanne hooch wassende, het heeft drye oft vier dunne steelkens, daer aen wassen seer gheclouen teere bladerkēs, den bladeren van Fenckel niet onghelijck maer veel minder, den bladeren van cleyn Aueroone volnaer gelijck maer gruender.

Die

Die bloeme es schoon geel, in dmiddel veel geele hayrkens hebbende, ende groot, den Goutbloemen schier ghelijckende, maer veel meerder ende niet zoo veel bladerkens rontsomme die cruyne draghende. Ende als dese bloeme vergaet, zoo coemt daer een ront bolleken voort, schier ghelijck aen die Bruynettekens. Die wortel es swert hebbende veele saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op die velden buyten die steden, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen cruyde comen in Meerte oft in Aprill voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt om zijnder bloemen wille die ghelijck een Coe ooghe groot ende ghefatsoeneert es, in Griecx geheeten Βούφθαλμος ἢ Βούφθαλμον. In Latijn Buphthalmū ende Oculus bouis, dz es in Hoochduytsch Rindszaug, Ku aug. In Neerduytsch Rūdsooghe ende Coe ooghe. In Franchois Oeil de beuf. Van sommighen wordet oock Cachla, Cauta oft Caltha gheheeten. Ende dit es die oprecht Rundsooghe daer Dioscorides af ghescreuen heeft. In die Apoteken tot groot achterdeel van den siecken ende oock van den Medecijns, wordt die wortele vā desen cruyde voor die swerte Nieswortele vercocht ende ghebruyckt, ende daer duer eest dat sommighe geleerde ende cruytliefhebbers, met den ongheleerden Apotekers in dwalinghen comende, dit cruyt Helleborum nigrum heeten, ende voor een quaet gheweldich cruyt houden, dat van zijn seluen gheen sonderlinghe quaetheyt noch gheweldicheyt in en heeft, noch oock tot camerganck en verweckt ghelijck dat sekerlijck onderuonden es, ende daer om worddet van sommighen ghenaemt Helleborine tenuifolia, van eenighe anderen Helleborastrum, oft oock Consiligo daer tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

Rundsooghen zijn werm en drooge van natueren, ende scerper ende stercker verdeylende dan die Camillen.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bloemen van Rundsooghen gestooten ende met olie en was vermenght verdeylen ende doen sceyden alle coude herde gheswellen en alle herdicheden daer op geleyt.

B Van den Rundsooghen schrijuen Dioscorides ende Serapio, datmen seyt, dat zy die geelsucht genesen, ende den lichaem wederom goede veruwe doen hebben, alsmense naer datmen wt den badt coemt, in wijn gesoden drinckt.

¶ Tkatsoen.

Chrysanthemon. Vokelaer.

Van Vokelaer. Ca. xxxiij.

I Dit cruyt heeft röde effene glatte stelen in veel andere cleyne steelkēs huer verdeylende. Die bladerē zijn lanck rontsomme diep ghekerft. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, den Camille bloemen van fatsoene ghelijck maer veel meerder, ende niet allec in dmiddel maer oock rontsomme gout geel vā coluere, van ruecke liefelijck. Die wortel es wit met veel aenhanghende saselinghen.

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuonden, dat van stelen, colour, bloemen en van ruecke, ende int aensien den voorghescreuen Vokelaer in alle manieren gelijck es, alleen zijn bladeren zijn meer ende dieper ghekerft, tot den middelsten ribbeken toe gheclouen ende ghesneden. Ende dit hebben wy willen aenteeckenē om datmen daer aen mercken ende leeren soude, dat een cruyt in alder manieren tselue, zijn fatsoen somtijts seer verandert naer die plaetse van zijnder wassinghe, ghelijck ten iersten aen desen Vokelaer kennelijck es, die tot sommighe plaetsen niet zoo seere gespleten oft gheclouen bladeren en heeft, ende daer om der beschrijuinghe van Chrysanthemum by Dioscoridem niet zoo ghelijck schijnende, als tot sommighe andere plaetsen wassende, die seer diep gesneden bladeren heeft, ende daer om der beschrijuinghe van Chrysanthemum seer ende gheheel ghelijck es.

¶ Plaetse.

Vokelaer wast op die corenvelden ende in die moeshouen, tusschē die andere vruchten ende cruyden, ende by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet van daeren voort schier tot in den winter.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx χρυσάνθεμον ende in Latijn Chrysanthemum, dat es Goutbloeme, ende Caltha, van sommighen oock Buphthalmon. In Hoochduytsch Sant Johans blum ende Genszblum. Hier te lande Vokelaer, Geel ganseblocmen ende Hontsroosen. In die Apoteken eest onbekent gelijck meer andere goede cruydē.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe. Der Camillen van natueren niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vokelaer in wijn ghesoden gheneest die geelsucht ende doet die goede veruwe des A lichaems wedercomen, alsment drinckt naer datmen langhe tijt ende dicwils in that gheweest heeft.

Tsaet van den seluen Vokelaer alleen oft met den bloemen gestootē ende mz wijn B ghedroncken gheneest oock die geelsucht ghelijck dat sommige nv ter tijt by experientie gheuonden hebben.

Die bloemen van desen cruyde met was ende olie vermenght doen sceyden die her- C de coude ghezwellen die op thooft comen, daer op ghelijck een plaester gheleyt.

Die bladeren en stelen van Vokelaer moghen oock int moes ende in die salleden D ghelijck andere moes cruyden ghebruyckt worden, ende hebben hier voortijts vā den ouders in sulcker manieren ghegheten gheweest.

Van Lisch ouer zee. Cap. cxcviij.

¶ Tgheslacht.

LIsch ouer zee es dryerleye van gheslachte. Dierste draeght schoone blauw peersche bloemen, tweede heeft heel witte bloemen. Derde heeft bleecke bloemen.

1 DAt ierste gheslacht van Lisch ouer zee heeft groote langhe bladeren, ghelijck een lemmer van een ouer beyde zyden snijdende swert, schier ghefatsoeneert, tusschen den welcken voortcomē ronde effene cale stelen, twee voeten oft meer hooch, daer op langhe knoppen voortcomen, die als zy open gaen voortbringen schoone welrieckende bloemē van veelderhande veruwen, maer meestendeel purpurblauw, ende in sesse bladeren gedeylt, van den welcken die ierste drije nederwaerts omgheboogheu hanghen, van colour, buyten gruen geel en de licht blauw duer een vermenght, met heelen bruynen peersehen aderkens ouertooghen, en binnen aen punct saet purpurbruyn met witte streepkens verciert, daer ten middel een breede geele hayrachtighe streepe duercoemt. Die andere drije, staen opwaerts tseghen een gheboogheu schoon licht blauw tot wit ende geel treckende. Die wortelen zijn dick, lanck, knoopachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Dat

2 Dat ander gheslacht met den witten bloemen, es den voorghescreuen in alder manieren van bladeren, stelen, fatsoene van bloemen, ende van wortelen gelijck, alleen die bloemen en zijn niet van veelderhande colueren, maer zijn heel sneewit. Die wortel es ock wat mindere, ende seer wel rieckende sonderlinghe als zy drooghe es.

3 Dat derde gheslacht, es den iersten seer gheliick, behaluen dat zijn bladeren ghemeynlijck wat langher zijn, die bloemen zijn ock purpur achtich, maer bleeck, eñ van coluere schier gheliickmē die wateren scildert. Die wortel es ock den wortelen van den anderen gheliick.

¶ Plaetse.

Dese gheslachten van Lisch, worden hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen Lischen comen in die Meye voort.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten in Griecx ἶρις. In Latijn ende in die Apotekē ooc Iris, nv ter tijt van sommighen gheleerden Iris Germanica. In Hoochduytsch blauw Gilgen, blauw Schwertel, Violwurtz, blauw Violwurtz, Himmel schwertel. In Neerduytsch Lisch ouer zee. In Franchois Flambe.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Iris Florentina. In die Apoteken Ireos met welcken naem die wortele onder den ghemeynen man sonderlinghe die lakenbereyders bekent es, die met dese wortele huer lakenen goeden rueck gheuen. In Hoochduytsch heet dit Lisch, Weisz vieilwurtz en Weisz schwertel. In Neerduytsch wit Lisch. In Franchois Flambees blanches.

3 Dat derde wordt nv ter tijt gheheeten Iris syluestris, dat es wildt Lisch.

¶ Tfatsoen.

Iris. Lisch ouer zee.

¶ Natuere.

Lisch ouer zee es werm in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van Lisch ouer zee onderhalf loot swaer met huenich water ghedronken iaghen af die galle ende die geele Colerijcke vochticheden, ende ghenesen dat crimpsel van den buyck. A

Die selue wortel met eeck, dat es azijn, alleen, oft met eeck ende water tsamen ghedroncken, es goet den ghenen die van Scorpioenē, oft van andere fenijnnige ghedierten ghebeten zijn, ende die pijne in die milte hebben, oft eenich ledt vercrompen, ghespannen, vercout oft verstijft hebben. B

Die wortel van Lisch ouer zee met wijn ghesoden eñ ghedronckē doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt wedercomen, zy lost dat water ende doet dē steen rijssen, ende es seer goet den ghenen die dwater laden. C

Die drooghe wortel van Lisch ghepoedert ende met huenich oft suycker gemenght, ende diewils in den mont ghenomen es seer goet tseghen die cortheyt van dē adem, ende tseghen den verouderden hoest, zy suyuert die borst, zy verdeylt ende doet sceydē die groue taye fluymen ende rijpt die groue vochtichedē die borste eñ longhene verladen. D

Die wortel van Lisch ouer zee met Quee appelen oft olie van Roosen gestooten es goet tseghen die pijne ende weedom des hoofts daer op ghestreken. E

Die selue wortel in den nuese gheseken doet niesen, treckt taye vochticheyt af ende F
suyuert dat hooft.

Met huenich vermenght, ende met een pessus in die moeder geset treckt die doode G
vruchten af, ende doet der vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen.

Die selue wortele es ooc goet in die badinghen ende stouinghen der vrouwen ghe H
bruyckt om die moeder te ontsluytene ende die herdicheden te vermorwene.

Die wortel van Lisch ouer zee met die wortelen van wit Nieseruyt ende tweemael I
zoo veel huenichs vermenght verdrijft dat sproet, die maessen, eñ alle vlecken eñ plec-
ken des aensichts daer op ghestreken.

Die selue wortel ghesoden maeckt rijp ende vermorwet alle herde clieren ende ge- K
zwellen, ghelijck een plaester daer op gheleyt.

Die wortel van Lisch drooghe ende ghepoedert doet het vleesch groeyen in alle ou- L
de sweeringhen ende vlceratien, in die fistulen ende in alle diepe gaten daer die been-
deren ontdeckt zijn, alsmense daer in stroyet.

Die selue wortel met huenich vermenght, suyuert alle onreyne ende vervuylde swee- M
ringhen, eñ treckt die splinters ende ghebroken beenderen wt, ende es seer goet tot den
vijt ende quade sweeringhen van den naghelen aen handen ende voeten ghebruyckt.

Die wortel van Lisch gheneest ooc die clouen, fronsen ende rimpelē ende die apo- N
stumatien des fondaments, met olien ende saluen daer toe dienende vermenght.

¶ Verkielinghe.

Die beste bequaemste ende meest ghepresen tot der medecynen wortelen van Lisch ouer zee, zijn die ghene die, als Dioscorides schrijft, in Illyriē ende in Macedonien was sen, ende naer desen die van Afryckenen ter tijt want gheene van desen crijgelijck en zijn, zoo worden voor die beste ghehouwen die wortelen vā dwit Lisch, ende sonderlin- ghe die van Florentien, die in die Apotekē Ireos gheheeten worden. Die blauw ende hier te lande wassende worden selden in der medecynen ghebruyckt.

Vā geel Lisch. Cap. xxxv.

1 Geel Lisch heeft lange smalle bladeren dē bladerē van Lisch ouer zee schier ghelijck, maer langher ende smalder, eenen langhen smallen sweerde ge- lijckende. Die stelen zijn ront effen ende hol daer die bloemen op voort comen van coluere geel, hebbende drye bladerkēs ne- derwaerts hanghende gelijck Lisch ouer zee, ende drye opwaerts wassende die seer cleyn zijn ende veel minder dan die neder- waerts hanghende. Als die bloemen ver- gaen zoo volgen daer dicke dryecantighe hauwen naer, daer geel breet saet in leyt. Die wortel es dick herwaerts ende der- waerts wassende, somtijts met aenhan- ghende andere cleyne wortelkens, eñ veele veeselinghen, van binnen lijfveruwich root, rouw ende tsamen treckende van smaecke.

2 Noch vindtmen een ander geslacht vā Lisch, dat van fatsoene van synen bloemē den geelen Lische schier ghelijck es. Ende dit Lisch heeft bladeren ghelijck die ande-

re

¶ Tfatsoen.

Iris lutea. Geel Lisch.

re Lischen, maer smalder ende veel corter, alsoo dat het heel cruyt veel minder es dan die andere Lischen. Die bloemen van desen zijn den geelen van fatsoene gelijck, maer minder ende van coluere bruyn blauw.

¶ Plaetse.

1 Geel Lisch wast hier te lande in vochtighe plaetsen, ende neere beempden, ende aen die canten van den vijuers ende staende wateren.

2 Dat ander blauw Lisch, wordt in sommighe vochtige plaetsen by den Rijnstroom ghevonden: als Hieronymus Bock schrijft. Hier te lande worddet in der cruytlief-hebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Die Lisch bringht zijn bloemen voort in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

1 Tgeel Lisch wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Iris lutea. In die Apoteken wordt dit Lisch gheheeten Acorus ende die wortel daer af, voor die wortele van den oprechten Acorus ghebruyckt, niet sonder groote dwalinghe ende achterdeel van den siecken, gelijck dat niet alleen van ons, maer ock van veel gheleerden dees tijts ghescreuen es. Die dit Lisch daerom Pseudoacorus, dat es valschen Acorus geheeten hebbē. In Hoochduytsch heetet geel Schwertel vnd Drachenwurtz. Hier te lande geel Lisch ende Boerboonen. In Franchois Glayeul ou Flambe bastarde.

2 Dat ander Lisch, mach wel ghenaemt worden Iris Cærulea, dat es blauw Lisch. In Hoochduytsch worddet van Hieronymus Block Bloe schwertel vnd klein Bloe schwertel ghenaemt, dat es cleyn blauw Lisch.

¶ Natuere.

Die wortel van geel Lisch es cout ende drooghe tot in den derden graedt tsamē trec kende. Den wortelen van Tormentille ende Hertstonge van natueren seer ghelijck.

¶ Tkatloen.

Chamæ iris. Cleyn Lisch.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van geel Lisch in water ghesoden ende ghedroncken geneest dat roode melizoen, ende stopt alle loop des buyck.

Die selue wortele in der seluer manieren ghebruyckt, es goet tseghen dat bloetpissen ende bloetspouwen. Sy geneest ock die vloet ende die ouervloedighe cranckheyt van den vrouwen, ende stelpt alle bloetganck.

2 Dat cleyn blauw Lisch es van natuerē den Lisch ouer zee ghelijck.

Van cleyn Lisch. Ca. vvvvj.

DAt Lisch dat wy nv cleyn Lisch nuemē, heeft smalle langachtighe bladerkens, den bladeren van Gladiolus schier ghelijck, maer wat bruynder gruen ende wat dicker. Die stelen zijn corter eñ neerder dan die bladeren, maer ontrent een palme hooch, daer aē wassen twee oft drye bloemkēs op corte steelkens, die niet deen bouen den anderen, ghelijck aen die andere Lischen en groeyen, maer tsamen aen dat opperstē van den stelē voortcomen. Ende dese bloemen zijn van fatsoene, den bloemen van den anderen volnaer ghelijck, maer mindere ende behaluen dat die ierste drye nederwaerts hanghende bladerkens, niet en hebben die hayrachtighe strepe

die de andere Lischbloemen hebben. Ende dese bloemkens zijn van veruwen meest schoon peersch tot som plaetsen met witte streepkens ende puntkens vermenght, ende ontrent dat ribbeken van den neerwaerts hanghende bladerkens geelachtich. Ende dese bloemkēs zijn ooc goet eñ suet van ruecke ende hebben meer ende beteren rueck, dan eenich andere Lischbloeme. Die wortel es hert, van buyten bruyn, van binnē wit.

¶ Plaetse.

Dit Lisch wordt hier te lande in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tyt.

Het bloeyet hier te lande in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit Lisch mach wel χαμαίρις Chamæ iris dat es cleyn oft neer Lisch ghenaemt worden, want onder alle Lischen dat minste es. Van den cruytliefhebbers worddet nv ter tijt Iris Illyrica ghenaemt, ende dijsghelijck oock van Hermolaus Barbarus in Corollario. Maer dat het gheen Iris Illyrica en es, bewyst ghenoch Antonius Musa in examine simplicium.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Dit Lisch es oock heet ende drooch van natueren, op die tonghe een hitte achterlatende alst gheknout wordt, ghelijck die wortelen van die andere Lischen. A

Vã Gladiolus. Cap. xxxvij.

¶ Tkatsoen.

Gladiolus.

Gladiolus heeft langhe smalle bladeren, ghelijck den bladeren van Lisch maer mindere ende smaldere, ende daer tusschen wast eenen ronden steel ontrent eenen cubitus lanck, aen dopperste van dē welcken, schoone purpure bloemkēs deen bouen den anderen groeyen, naer dē welcken voortcomen rondachtighe huyskens, in dryen ghedeylt, schier ghelijck aen die Jacinten daer in dz saet besloten leyt. Die wortel es gelijck twee ronde bollekēs deen op dander gheperst.

¶ Plaetse.

Gladiolus en wordt hier te lande nz geuondē dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tyt.

Gladiolus bloeyet hier te lāde in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenaemt in Griecx ξιφιὸν ende van sommigen μαχαιρώνιον καὶ φάσγανον. In Latijn Gladiolus van Apuleius Gladiolus segetalis ende Lingua Ceruina. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die wortel van Gladiolus en sonderlinghe die opperste es verdrooghende, verdeylende ende wat treckende van natuerē als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dopperste wortel van Gladiolus met wieroock ende wijn vermenght treckt doren ende splinters wt. A

Die selue met meel van Lolium ende huenich water vermenght, doet die gheswillen sceyden ende vergaen. B

Men seyt oock dat die opperste wortele met wijn inghenomen lust tot byslapen verweckt, ende dat die onderste onvruchtbaerheyt maeckt. C

Wandt-

Van wantluyscruyt. Cap. xxxviij. clxxv.

¶ Tfatsoen.

Xyris. Wandtluyscruyt.

WAntluyscruyt heeft lange smalle bladeren, den bladeren van Lisch ouer zee van fatsoene gelijck, maer veel mindere van coluer doncker gruen, van ruecke onliefelijck, stinckende ende schier ghelijck die wandtluysen rieckende. Die stelen zijn rōt ende daer op wassen die bloemē dē Lischbloemen ghelijck maer mindere eñ aschveruwich grauw vā coluere. Ende als die vergaen zoo comen daer groote hauwen voort, daer in ront root saet wast, elck saet schier ghelijck een ronde erwte groot. Die wortel es langhachtich met veel aenhangende saselachtighe wortelkens.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lāde meest vonden in der cruytliefhebbers houē, het wast ock tot sommighe plaetsen by den tuynen ende aen die cantē van den bosschen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Oogstmaent, eñ in Herfstmaent zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ξῦρις, in Latijn Xyris ende Iris sylueſtris. In die Apoteken Sphatula fœtida. In Hoochduytsch Welsch schwertel, Wandtleuszkraut. Hier te lande Wandtluyscruyt, wildt Lisch, eñ stinckēde Lisch. In Frāchois Glayeul puant.

¶ Natuere.

Wandtluyscruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den derdē graedt, subtijl eñ verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

TSaet van Wantluyscruyt een half vierendeel loots swaer gedronckē doet stercke- A
lijck dwater ende die vrine lossen, ende met azijn inghenomen verteeret ende ghenest die verherde ende verstopte milten.

Die wortel van Wandtluyscruyt mz wat Spaens gruens, ende wat vā die wortel B
van groot Centaurum, ende luttel huenichs vermenght, treckt alle doornen, splinters, ende ghebroken beenderen wt, ende dient seer wel op die wonden ende blutsingen des hoofts gheleyt om die ghebroken beenderen wt te trecken.

Die selue wortel met azijn vermenght doet die coude vergaderinghen ende gezwel- E
len sceyden daer op gheleyt.

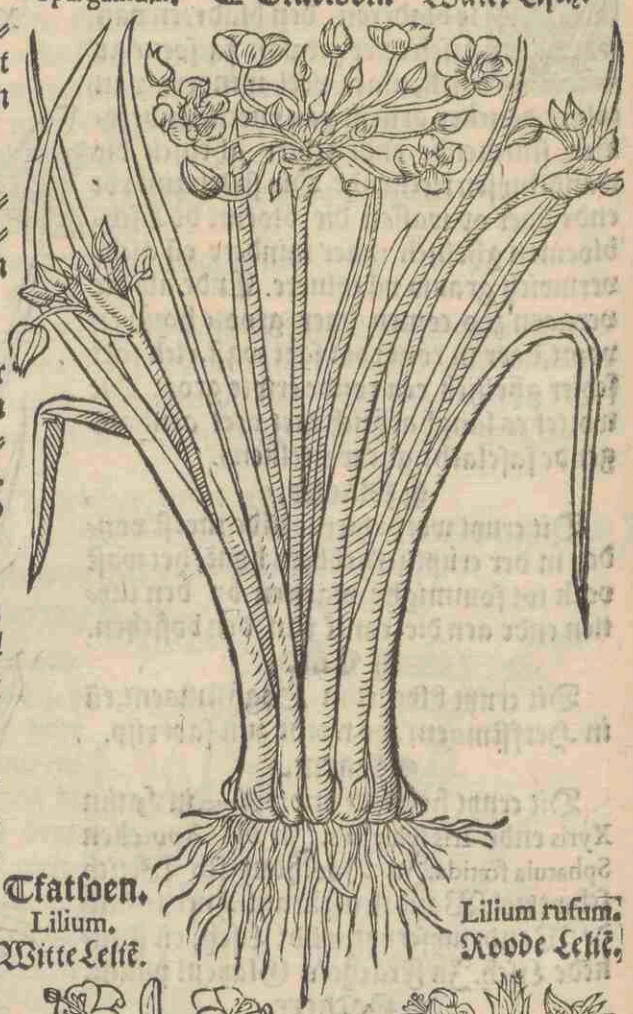
Dit cruyt veriaecht ende doodet ock die wandtluysen, alsmen met den sap daer af D
die plaetsen bestrijckt daer die wandtluysen groeyen.

Van water Lisch. Cap. xxxix.

WAter Lisch heeft langhe smalle bladeren, die smalder zijn dan die bladeren van geel Lisch, ende tusschen dyen comen voort ronde effene rechte stelen, sonder eenich ledt, binnen voosachtich, daer bouen op wassen veele ronde knoppekens by een ghehoopt, die schoone roode lijfveruwige bloemkens worden in sesse ghesneden, die wederom in ronde persche bollekens vergaen, daert saet in voortcoemt dat seer cleyn es. Die wortel es wit dick knoopachtich met aenhanghende saselinghen.

Van water Lisch. Cap. xxxiv.

Sparganium. Tkatsoen. Water Lisch.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast meest in die grachten ende staende wateren, het wordt ock somtijts aen die canten van den Riuieren gheuonden.

¶ Tyt.

Het beghint zijn schoone bloemkens in Meye voort te bringhene ende bloeyet van daeren voort tot in Oghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx σπαργάνιον καὶ ξυφίδιον. In Latijn Sparganium eñ Iris syluestris. Van sommighen Scirpus oft Gladiolus palustris. Hier te lāde water Lisch. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die smaecke van dit cruyt en van zijnder wortel bewijst dat het middelmatich van natueren es, tot vercoelinghe treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van desen cruyde als Dioscorides schrijft, es goet met wijn inghenomen tseghen fenijn van den serpenten.

Tkatsoen.

Van Lelien. Cap. xl.

Lilium. Witte Lelie. Lilium rufum. Roode Lelie.

¶ Tgheslacht.

Lelien zijn tweederleye van geslachte, wit ende root.

WItte Lelien hebben langhe breede vette bladeren tusschē den welcken voort coemt eenen rondē rechten steel, drye voeten oft meer hooch, met cleyne bladerkens beleet, daer aen bouen aen dopperste voortcomē die schoone witte welrieckende Lelien, in sesse langhe smalle bladerkens ghedeylt, die van buyten een groen strepe oft ribbeken hebben, en van binnen heel wit zijn ende bouen aen dopperste wat omghecromt, altsamē by een staende een cloecxken volnaer intaensien ghelijck, tusschen die welcke op sesse corte steelkēs, hangē sesse heel geel smalle tongeskens, ende tusschen dyen staet een lanck recht steelken bouen drye-

dryecantich, eenen clepelken schier ghelijckende. Die wortel es ront wit eenen grooten ayeuyn ghelijck, hebbende vele scelferen ghelijck clysteren op een ligghende, met aenhanghende veeselinghen van onder.

2 Die roode Lelien hebben eenen corten steel niet ouer eenen voet hooch wassende, met langhe smalle doncker gruene bladerkens becleet. Die bloemen zijn den witten Lelien van fatsone ghelijc, maer sonder rueck ende niet wit maer vierich root. Die wortel es den witten ghelijck met saselinghen onder ende bouen aenhanghende.

3 Van der roode Lelien vindtmen oock noch een ander gheslacht, dat alzoo hooghe wast als die witte Lelien ende aen eenen steel voortbringht dickwils thien, vijfthien oft meer bloemen. Ende dese Lelien zijn bleecker root dan die voorgescreuen, ende en hebben oock die stippekens niet, diemen op die bladeren van der bloeme van die voorghescreuen roode Lelien siet, anders zoo zijn zy den anderen ghenoch ghelijck.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten worden hier te lande in die houen gheplant, ende zijn seer ghemeyn sonderlinghe die witte.

¶ Tijt.

1 Die witte Lelien bloeyen in Braeckmaent.

2 Die Roode bloeyen in Meye.

¶ Naem.

1 Die witte Lelie heet in Griecx κρίνον καὶ λείριον vã sommigen καλλίριον καὶ κρινάνθεμον. In Latijn Lilium eñ Rosa Iunonis. In die Apoteken Lilium. In Hoochduytsch weisz Gilgen oft Lilghen. In Neerduytsch witte Lelien. In Franchois Lys blanck.

2 Dat ander gheslacht van Lelien, wordt geheeten in Griecx κρίνον πορφυροῦν. In Latijn Liliũ rubrũ, Liliũ rufum, van Ouidius Libro decimo Metamorphoseon Hyacinthus. In Hoochduytsch Rot golt Gilgen. Hier te lande Roode Leliẽ. In Frãchois Lys taulne.

3 Dat ander gheslacht van rooden Lelien es oock sonder twijfel een κρίνον πορφυροῦν Lilium rubrum. Ende dit wordt hier te lande van den cruytliefhebbers Martagon ghenaemt. Ende dit gheslacht van Lelien schijnt seer wel te ghelijcken met die Lelie die in Griecx ἡμεροκαλλίς ende in Latijn Hemerocallis ghenaemt es.

¶ Oorsaecke der naemen.

Van den Lelien scrijft Constantinus, dat Jupiter doen hy Herculem van Alcumena ghewonnen hadde, begheerende dat het kint onsterfelijck wordẽ soude, tselue aẽ die borstẽ vã zijnder huysvrouwe Juno slapẽde, geleyt heeft, ende dz doen het kint wel gesoghen, eñ van den borsten hem ghekeert hadde, wt den borsten van Juno noch veel melcks gheloopen eñ ghestort es, waer af deen ende dmeeste deel, op den hemel gheuallen es, dyens teeken men noch in den hemel siet, te weten die witte strate die vã den Noorden tot den Suyden dweers duer den hemel streckt, die in Latijn geheetẽ wordt Via lactea, en dander deel op der aerden ghestort, daer af die Lelien ghewassen zijn, die wittichevt van den melck in die bloemen draghende. Ende daer naer worden zy in Latijn Iunonis Rosa, dat es Roose van Juno gheheeten.

Van den Roo lelien scrijft Ouidius dat zy ghegroeyet zijn van den bloede van den Jonghelinck Hyacinthus, dyen Apollo met hem spelende ghequetst ende doot geworpen hadde, alzoo dat die cruyden van zynen bloede root ghewordẽ zijn, waer af terstõt duer theuel van Apollo die aerde bloemen voortghebrocht heeft, dẽ Lelien van fatsoene ghelijck maer root, als Ouidius seyt scryuẽde in deser manierẽ. Metamorphoseos. X.

» Ecce cruor, qui fusus humo signauerat herbas,
» Desinit esse cruor, tyrioq; nitentior ostro
» Flos oritur, formamq; capit quam Lilia, si non,
» Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Ende dese bloemen heeft Apollo ter ghedenckenisse van den iongelinck Hyacinthus, oock Hyacinthos dat es Jacinten ghenaemt.

¶ Natuere.

Die bloemen van wittẽ Lelien zijn werm ende eendeels subtijl van substantiẽ. Die wortelen daer af zijn drooghe in den ierssten graedt ende werm tot in den tweeden.

Cracht

Van Lelien. Cap. vl.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel van witten Lelien in huenich water ghesoden ende ghedroncken iaecht af met den Camerganck alle die onsuyerheyt van den bloede als Plinius schrijft. A

Die wortel van witten Lelien gebraden oft met olie van Roosen ghestooten eñ wel ghemenght vermorwet die verherde moedere, ende doet die natuerlijcke cranckheyt weder comen van buyten daer op gheleyt. B

Die selue wortel met huenich vermenght heylt die gequetste zenuwen, verdrijft die scellen ende gheneest die quade seerichedē des hoofts ende des aensichts, ende es goet op alle leden die wt huer ledt zijn ghestreken. C

Wortel van witten Lelien met azijn, oft bladeren van Bilsem, oft gersten meel vermenght ghenesen die swellinghen ende apostumatien des ghemechts. D

Die selue wortel in azijn ghesoden doet die exterooghen afvallen drye dagē sonder af doen daer op gheleyt. E

Wortel van Lelien met olie oft smout vermenght doet het hayr wederom groeyen, op die plaetsen die verbrant oft verscout zijn gheweest. F

Die selue wortel onder die asschē ghebradē oft met olie van Roosen wel gemēght es goet tsegen dwilt vier. Sy gheneest die verbrantheyt van twier, ende sluyt alle sweeringhen. Tselue doen ock die bladeren, ende daer en bouen zijn zy goet op die beten van den serpenten gheleyt. G

Tsap van den bladeren met azijn ende huenich in een coperen panneken gesodē, es seer heylsaem ende suyuerende, dienende tot oude sweeringhen ende verschen wonden. H

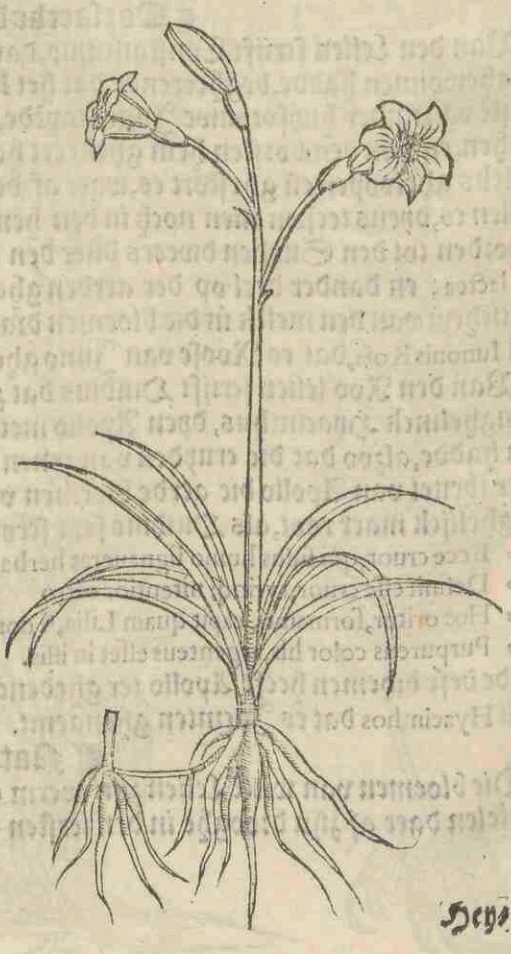
Van den bloemen van Lelien wordt olie ghemaeckt, die seer vermorwende eñ verdeylende es, ende mits dyen goet es, om die zenuwen te vermorwene, ende om die herdicheyt van die moeder te ghenesene. I

Tsaet van Lelien es goet tseghen die beet van den serpenten ghedroncken. K

Van Heydens bloeme. Cap. vlj.

Lilium sylueſtris. ¶ Tfatsoen. Lilium luteum. Geel Lelien.

Hey-

1 HEydens bloeme heeft eenen rechten ronden steel, met langhe bladeren bekleet, daer bouen aen wassen ende voortcomen schoone liefelijcke bloemkens den Lelien van fatsoene seer ghelijck, in sesse bladerkēs verdeylt die dick ende vet zijn en ghelijck ringeskens wtwaerts omghecromt, ende dese bloemkens zijn bleeck, lijfveruwich van coluere, met cleyne tipkēs besprayet, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Die wortel es den Lelie wortelen ghelijck maer mindere ende gout geel.

2 By desen Leliekens moghen ock wel ghestelt worden, die schoone geele Leliekens, want zy ock een gheslachte van wilden Lelien zijn. Ende dese Leliekens hebben langhe smalle bladeren, die van der wortelen voortcomen. Tusschen dese coemt den steel voort ontrent twee voeten oft meer hooch, die bloot es ende sonder aenwassende bladeren, en hem bouen in andere steelkens verdeylt, op dopperste van den welcken die Leliekens voortcomen. Ende dese Leliekens zijn van fatsoene den witten Lelien schier ghelijck, ock van sesse bladerkens by een vergaert, maer mindere, van verwen bleeck geel ende schier als Okre, suet ende liefelijck van ruecke. Die wortelen van desen zijn veel wortelkens tsamen hanghende, den wortelen van dz derde geslacht van Asphodelus schier ghelijck, die ock onder der eerden voortloopen, ende nieuwe planten voortbringhen, als dat derde gheslacht van Asphodelus, daer af int Capittel van Asphodelus gheschreuen es.

¶ Plaetse.

1 Heydens bloemen wassen tot sommighe plaetsen van Duytschlant in die bosschen ende beempden die op die gheberchten ligghen. Hier te lande worden zy in die houen gheplant.

2 Die geele Leliekens zijn hier te lande vremt, ende en worden niet ghevonden dan in sommighen van neerstighen cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

1 Heydens bloemen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

2 Die geele Leliekens bloeyen met den anderen oft corts daer naer.

¶ Naem.

1 Heydens bloeme wordt nv ter tijt genaemt in Latijn Lilium syluestre. Tot sommige plaetsen in die Apoteken Affodillus, ende voor die rechte Asphodelus niet sonder groote dwalinghe ghebruyckt. In Hoochduytsch Goldtwurtz vnd Heidnischblumē. Hier te lande Lelikens van Caluarien, Heydens bloeme ende wilde Lelien. In Franchois Lys sauuage. In Italien Martagon. Ende wordt van sommighen ghehouwen voor ἡμεροκαλλὶς, Hemerocallis, hoe wel die bloeme niet geel en es.

2 Die geele Lelie wordt noch ter tijt ghenaemt Lilium luteum, ende anders gheenen naem es ons noch ter tijt bekent, eenighe willen daer af maken ock een Hemerocallis ἡμεροκαλλὶς. Dwelck als Athenæus schrijft een bloeme es, die tsmorghens met der sonnen opganck voortcoemt, ende tsnachts vergaet.

¶ Natuere.

Galenus schrijft dat die wortelen van Hemerocallis den wortelen van witte Lelien van natueren ghelijck sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Hemerocallis gedroncken iaecht af water ende bloet. Tselue doet zy ock van onder gheset. A

Die bladeren versueten ende versaechten die sweerende met soch gheladen borsten, ende die swillinghen der ooghen daer op gheleyt. B

Die wortel ende bladeren van desen bloemen zijn ock goet op die verbrande ende verscoude leden gheleyt. C

Van Jacinten. Cap. vlij.

JAcinten hebben langhe smalle bladeren den bladeren van Pareye ghelijck tusschen den welcken voortcoemt eenen effenen ronden steel, van bouen den middele tot aen dopperste met veele bloemkens ende knoppekens geladen, die het opperste

van

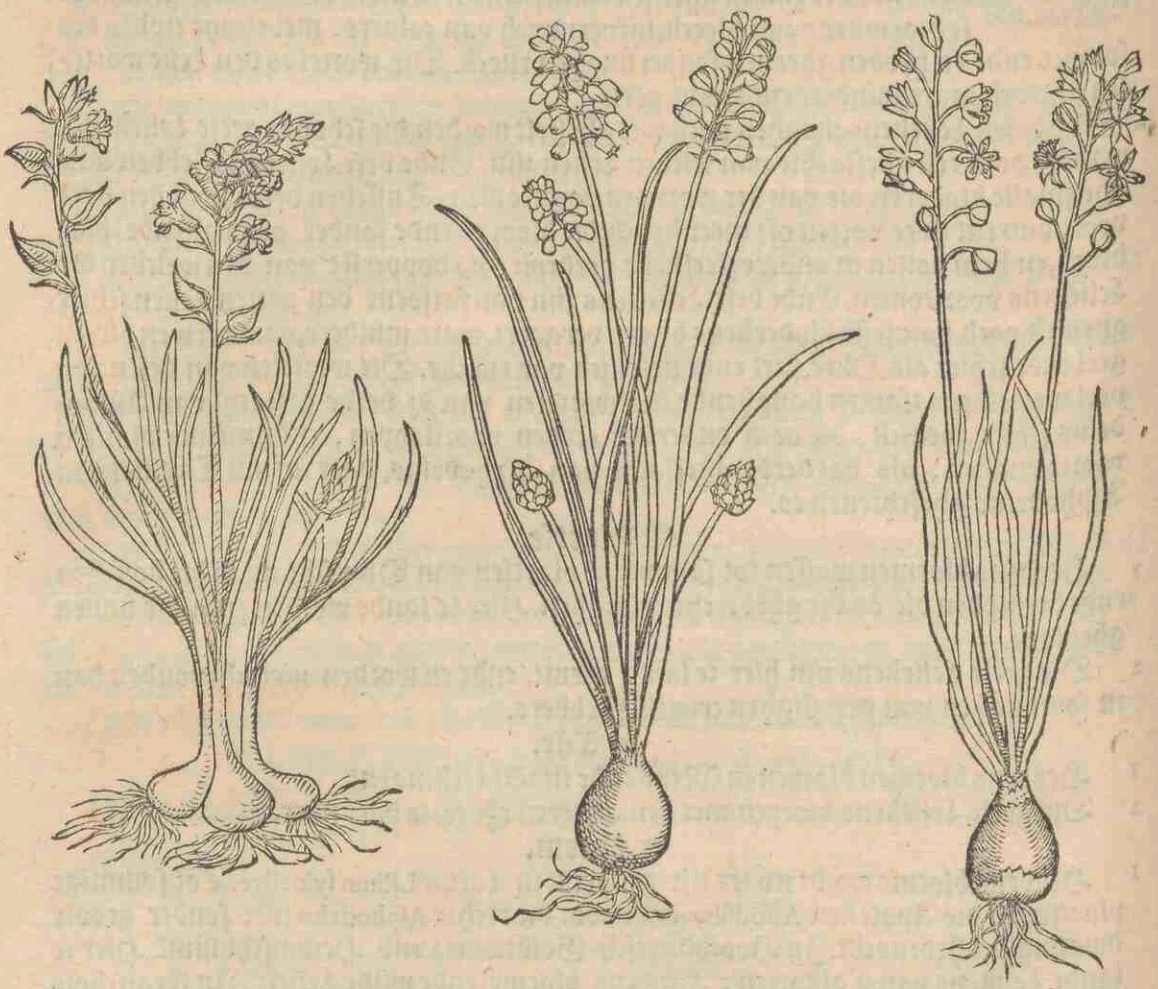
Van Jacinten. Cap. vlij.

¶ Tfatsoen.

Hyacinthus. Jacinten.

Hyacinthi secundū genus. Vroeghe Jacinten.

Hyacinthus autumnalis. Spade Jacinten.

van den steelkens nederwaerts wegen. Eñ dese bloemkens zijn ront, lanck, hol, van fatsoene den Meyebloemkens niet seer onghelijck maer langer, van ruecke liefelijck, van coluere, som purpur, som sneewit, som aschveruwich, som eñ aldermeest blauw. Ende als die vergaen zoo comen daer dryecantighe hauwkens naer, daer in tsaet leyt dat cleyn ende swert es. Die wortel es ront ghelijck een cleyn ayeuyn.

2 Bouen dit gheslacht van Jacinten, zoo esser ock noch een ander datmen ooc Jacinten naempt. Dit heeft smalle bladeren, die vroech ende voor den wintere voortcomen. Tusschen den welcken terstont naer den wintere voortcomen die steelkens, aen dopperste van den welcke schoone blauwe ronde hole bloemkens wassen, van fatsoene den Meyebloemkens schier gelijck maer mindere. Naer die bloemkens, coemt het saet voort dat swert es, ende in dryecantighe hauwkens wast. Die wortel es ront ghelijck een ander bulbus.

3 Ock esser noch een derde datmē spade Jacinten nuempt. Dit heeft ock smalle bladerkens, schoone blauwe bloemkens, ende ronde wortelen ghelijck die ander maer es in alle manieren mindere ende bloeyet seer spade, in Augusto oft Septēber.

4 Dat gheslacht van Jacinten daer Theocritus, Vergilius, Ouidius ende meer andere Poeten af schrijuen, es in dat Capitttel van den Lelien beschreuen.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Jacinten wassen hier te lande aen die canten van den velden, int dalen van den corenlanden, ende in sandachtighe aerde. Ende worden tot veel plaetsen by Mechelen gheuonden.

Die

2.3 Die andere twee zijn hier te lande vremt, ende dat derde was tot sommighe plaetsen van Vranckrijck als ontrent Parijs.

¶ Tijt.

1 Die ierste Jacinten bloeyen in Meye ende Braeckmaent.

2 Die tweede in Meerte ende Aprill.

3 Die derde in Augusto ende September.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt in Grieex gheheeten ὑάκινθος. In Latijn Hyacinthus, ende als sommighe schrijuen Vaccinium. In Duytsch Jacinten, vã sommige blauw Meyebloemkens.

2.3 Dat tweede ende derde zijn gheslachten van Bulbus, ende worden oock voor Jacinten ghehouwen. Ende dat derde om dat het spade bloeyet wordt ghenaempt Hyacinthus autumnalis.

¶ Natuere.

Die wortel van den Jacinten es drooch tot in den ierſten graedt, eñ cout tot in den tweeden, Tſaet es drooch tot in den derden, middelmatich in coude ende wermte.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van den Jacinten met wijn gheſoden ende ghedroncken ſtopt den loop des buyex, doet die vrine rijſen, ende es goet den ghenen die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn. A

Tſaet es vã gelijckẽ crachten eñ ſtopt ſterckelijcker eñ meer den loop des buyex, het gheneeſt dat root melizoen, ende met wijn gedroncken eeſt goet tſeghen die geelſucht. B

Van Narciſſen. Cap. vlij.

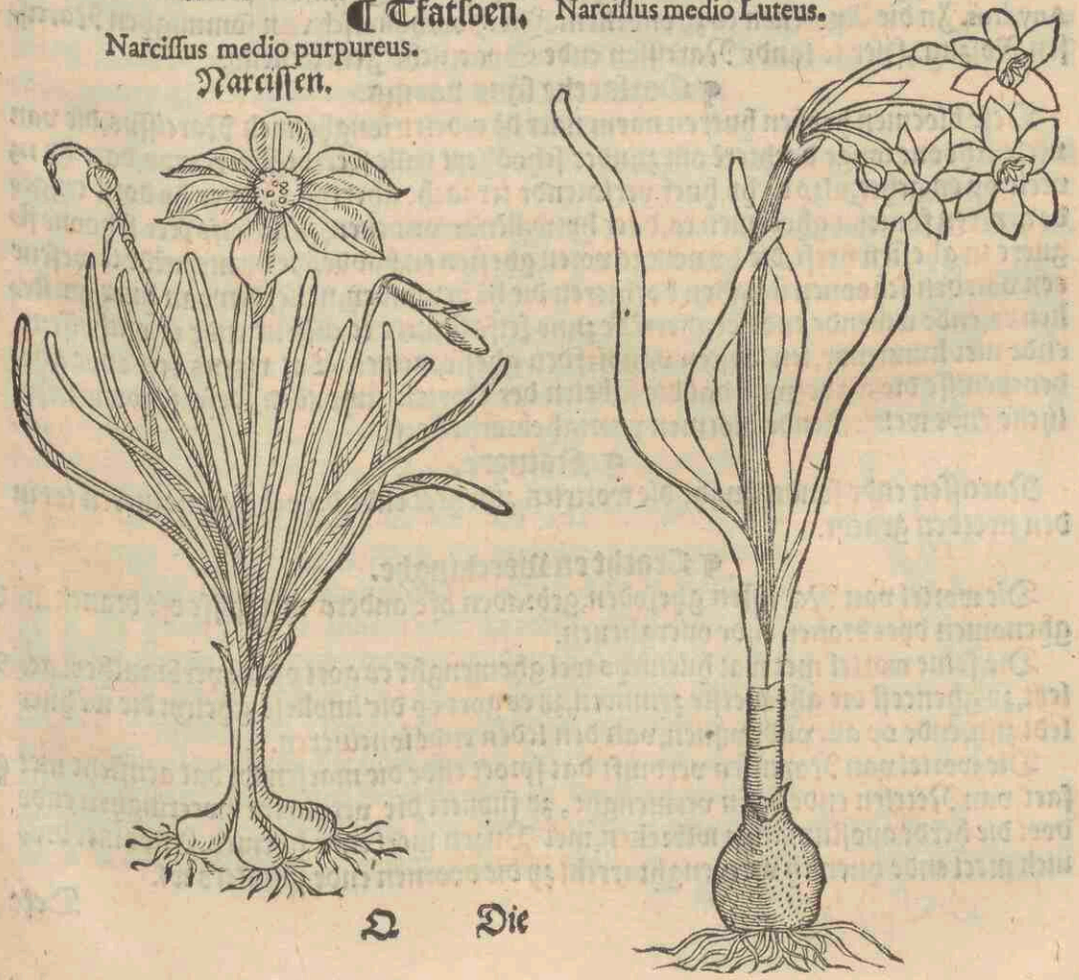
¶ Tgheslacht.

DIe ſchoone liefelijcke Narciſſen zijn ierſt tweederleye. Die eene zijn in dmiddel aen het rincxken roodachtich. Die andere zijn geel aen het middelſte rincxken. Die ierſte zijn wederom dryerleye, vroeghe middele ende ſpade, van den welcken die middele Narciſſen groot, ende die andere twee cleyn zijn.

¶ Tfatſoen. Narciſſus medio Luteus.

Narciſſus medio purpureus.

Narciſſen.

1 DJe groote Narcissen hebben langhe smalle bladeren, den bladeren van Pareye schier ghelijck maer mindere, tusschen die welcke wassen holle cale stelen, voortbringhende schoone witte soetrieckende bloemen in sesse bladerkens ghesneden, die in dmiddel een ront ghefroncelt rinc ghesken hebben van coluere geel oft purpurachtich, daer in staen veel corte steelkens daer cleyne geele droppelkens op hanghen. Naer die bloemen comet saet voort dat swert es, ende wast in een drycantighe hauwe. Die wortel es ront ghelijck een ayeuyn.

B C Die cleyne Narcissen zijn in alder manieren den grooten ghelijck dan alleen van bladeren, stelen, bloemen, saet ende wortelen mindere, ende dat die eene vroegher ende die ander spaeder huer bloemen ende saet voortbringhen.

2 Dat ander gheslacht, es den voorgheseruen van wortelen ende bladeren ghelijck, maer zijn blomen zijn wat mindere, ende ontrent den middel geel, als voorseyt es, ende wassen drye oft vier tsamen op eenen steel.

¶ Plaetse.

Narcissen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tyt.

A Die groote bloeyen in afganck van Aprill, ende in Meye coemt huer saet voort.

B 1 Die vroeghe cleyne bloeyen in tlaeste van die Meerte ende in Aprill.

C Die spade cleyne bloeyen in deynde van Meye ende leueren huer saet in Brackmaent.

2 Dat gheslacht in dmiddel geel, bloeyet in dat eynde van Aprill, met den grooten, van dat ierste gheslacht.

¶ Naem.

Dese schoone bloeme wordt geheeten in Griecx Νάρκισσος ende in Latijn Narcissus, van sommighen, als Dioscorides schrijft Λεύκιον, Βολβὸς ἐμετικὸς, Bulbus vomitorius, en Anydros. In die Apoteken es zy onbekent. In Hoochduytsch van sommighen Narcissen Roszlin. Hier te lande Narcissen ende Spaensche Jenettekens.

¶ Dorlaecke lijns naems.

Dese bloemen hebben hueren naem naer dē eedelen ionghelinck Narcissus, die van veele schoone ionge dochterē om zijnder schoōheyt wille seer begheert was, daer hy nz veele op en achte, alzo dz hy huer verlatende ter iacht ghereyst es, daer hy dorst crijgēde aen een fonteyn ghecomen es, daer hy (willende drincken) zijns selfs seer schoone figuere in ghesien heeft, die hy noyt te voren ghesien en hadde, die hy meynēde te wesene een van den schoonen ionghen dochteren die hē beminden, in liefden van huer ontsteken es, ende willende ende begheerēde zijns selfs figuere te cussene ende te onthelsene, ende niet kunnende, ten laesten van liefden ghestoruen es. Tot wyens eere ende ghedenckenisse die aerde (naer dat die fabelen der Poeten inhouden) dese schoone liefelijcke ende welrieckende bloemen voortghebrocht heeft.

¶ Natuere.

Narcissen ende sonderlinghe die wortelen zijn heet ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Narcissen ghesoden, gebraden oft anders met spijse oft dranck in- A
ghenomen doet braken ende ouergheuen.

Die selue wortel met wat huenichs wel ghemenght es goet op die verbrantheyt ge- B
leyt, zy gheneest die ghequetste zenuwen, zy es goet op die knokelē gheleyt die wt huer ledt zijn, ende op alle oude pijnen, van den leden ende ionctueren.

Die wortel van Narcissen verdrijft dat sproet ende die maesen wt dat aensicht met C
saet van Netelen ende azijn vermenght, zy suyuert die vervuylde sweeringhen ende doet die herde apostumatien wtbreken, met Witzen meel ende huenich. Ende met drauick meel ende huenich vermenght treckt zy die doornen ende splinters wt.

Dese

Van geel Sporckelbloemen. Cap. xliij. clxxxiij.

DEse bloemen hebben lange smalle bladeren, den bladerē van Pareye schier ghelijck maer niet zoo lanck, daer tusschen wassen ronde stelen, daer die schoone geele bloemen op voortcomen, in sesse bladerkens ghelijck die Narcissen ghesneden, in dmiddel een lanck ront hol cloetkē draghende, dz voor ghescaert ende ghekerft es. Naer die bloemen comē ronde bollekens voort daert saet in leyt. Die wortel es ront ayeuynachtich, der wortel van den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese bloemē wassen in vochtighe plaetsen, in donckere bosschen ende ock aen die canten van den velden, gelijck by Puers eñ Bornehem daer zy ouervloedich wassen zy wordē ock tot veel plaetsen in die houen gheplant.

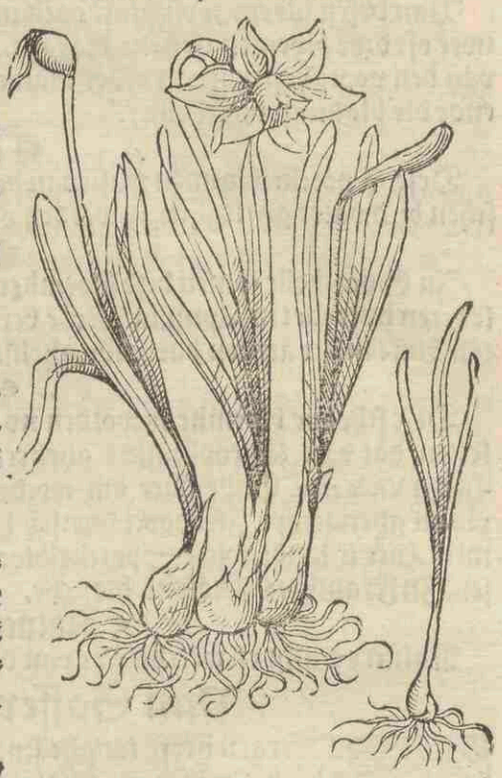
¶ Tijt.

Dese bloemen bringhen haer bladeren stelen ende bloemen in Sporckelle voort, ende bloeyen somtijts onder die snee. In Meert wordt het saet rijp. In Aprill ende Meye verdwijnet cruyt, ende en wordt nz meer ghesien.

¶ Naem.

Dese bloemen wordē gheheeten in Hooch-duytsch geel Hornungsblumen, dat es geel Sporckelbloemen, van sommighen ock geel Tydeloosen, eñ heden daechs in Latijn onder die cruytliefhebbers Narcissus luteus oft Pseudonarcissus, om dat zijn bloemen, van fatsoene den Narcissen wat gelijck zijn, ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Tfatsoen.
Pseudonarcissus.
Geel Sporckelbloemen.

¶ Natuere.

Geel Sporckelkbloemen zijn werm ende drooghe, van natueren den Narcissen seer ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Witte Sporckelbloemen.

¶ Cracht en werckinghe.

Tis by sekere experientie beuondē, dat een half loot van desen wortelen noch versch wesende. In wijn oft water, met wat Anijs saet oft Fenckel saet eñ wat Gengebers ghesoden, ende ghedroncken, aftreckt, ende duer den camerganck afiaecht, die taye slijmachtige fluymē, ende die waterachtighe vochticheden ende daer duer zoo zijn die selue wortelen goet tseghen alle ghebreken ende sieckten wt taye fluymen oorspronck nemende.

Van witte Sporckelbloemen Cap. xlv.

DEese schoone lieflijcke bloemkens hebben smalle bladerkens minder ende saechter dan die bladeren van Pareye anders huer ghelijck. Die stelen zijn ront, effen ende daer op wassen schoone welriecken de witte bloemkens aen doperste van den stelē nederwaerts hanghende. Ende elck van desen bloemkens heeft sesse smalle bladerkens die van buyten met gruene streepkens ouertoghen en van binnen heel wit zijn, in dmiddel van den welcken sesse geele droppelkens hanghen, ghelijc in die Lelien, dyen dese bloemkens volnaer van fatsoene ghelijcken. Naer

die bloemen zoo comen daer ronde bollekens voort, daer in ront geel essen saet leyt, den Hofmostaerts sade niet seer onghelijck. Die wortel es ront ghelijc die wortel van den geele Sporckelbloemen.

2 Van desen bloemen vindtmē ock noch een ander gheslacht, dwelck op eenen steel twee oft drye bloemen tseffens draeght. Ende die bloemē van desen zijn den bloemen van den voorgheschreuen in alder manieren ghelijck, maer die stelen zijn wat langher, ende die bladeren dijsghelijck.

¶ Plaetse.

Dese Sporckelbloemen wassen in donckere vochtighe plaetsen, ende in neere bosschen by dwater gheleghen, zy worden ock in die houen gheplant.

¶ Tijt.

In Sporckelle comen dese bloemkens voort, met den geelen Sporckelbloemen, zy leueren huer saet in April, in Meye vergaen bladeren ende die steelen, alleen die wortele blijft in der aerden duerende, ghelijck van die andere geele Sporckelbloemen.

¶ Naem.

Dese schoone bloemkens worden nv ter tijt gehouwen voor een geslacht van Violetten, dat van Theophrastus gheheeten wordt in Griecx λευκοΐον Leucoïon, dat es in Latijn Viola alba. Ende daer om worden zy nv ter tijt Leucoion ende Viola alba Theophrasti ghenaempt. In Hoochduytsch heeten dese bloemkens Weisz hornungs blumen. Hier te lande witte Sporckelbloemen, Soomersottekens, ende witte Tydeloosen. In Franchois Violette blanche.

¶ Natuere ende cracht.

Natuere cracht eñ werckinghe van desen bloemkens en es noch ter tijt niet bekent. A

Van Sofferaen. Cap. xlvj.

¶ Tkatsoen.

Crocus. Sofferaen.

Sofferaen heeft langhe smalle bladerkens gelijck gras. Die bloemen wassen op naeckte steelkens, ende zijn licht peersch van coluere, in sesse bladerkens verdeylt in dmiddel van den welcken die Sofferaen drayen hanghen van coluere root. Die wortel es ront gelijck een cleyn aeyuynken, daer somtijts vier oft vijf andere cleyne wortelkēs aen groeyen.

¶ Plaetse.

Sofferaen als Dioscorides ende die ouders schrijuen wast op den berch Coryeus in Cilicien diemen voor den besten plach te houdene, ende op den berch Olympus in Lycien, ende by die stadt Aegys in Aetolien. Nv ter tijt wast hy tot veel plaetsen van Duytschlandt, sonderlinghe by die stadt van Wienne in Oostenrijck, die heden daechs voor den besten ghehouden wordt.

¶ Tijt.

Sofferaen bloeyet al eer zijn bladerē voortcomen, in Herfstmaent, ende daer naer wassen die grasachtighe bladeren die tot in den Meye toe dueren. In den zoomer en worden noch bladeren noch bloemen gheuonden. Die wortel alleene blijft onder die aerde groeyende eñ andere ionghe wortelkens voortbringhende.

Naem.

¶ Naem.

Sofferaen wordt gheheeten in Griecx κρόκος. In Latijn Crocus, van sommighen als Dioscorides schrijft Castor, Cynomorphos oft Herculis sanguis. In Arabeusch Zarafaran, ende daer naer in Hoochduytsch Saffran, ende in Franchois Saffran.

¶ Oorsaecke hijns naems.

Sofferaen wordt Crocus naer den ionghelinck Crocus zo Ouidius ghetuyght genaempt, waer af die historie vã Galenus verhaelt wordt, in nono de Medicamentis secundum loca, daer hy aldus schrijft. Die iongelinck Crocus was mz Mercurius op tveldt spelende eñ die ka worpende, ende doen hy hem niet en myde zo es hy onverhoets van Mercurio geraeckt ende in zijn hooft gequetst geweest, waer af hy terstont gestorven es. Ende van zijn bloet dat op die aerde gheuloet was, es dat Sofferaen ghegroeyet.

¶ Natuere.

Sofferaen es werm in den tweeden graedt, ende drooch tot in den ierssten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sofferaen es goet in alle medecynen ghebruyckt diemen van binnẽ tslichaems tse- A
ghen die ghebreken van der borst, longhene, leuer ende blase ingheeft, hy es oock goet voor die maghe in die spijse ghedaen, want hy sterckt die maghe ende doet die spijse verteeren, ende met versoden wijn ghedroncken besermt hy voor dronckenscap ende maeckt lust tot byslapen.

Sofferaen met sueten wijn ingenomen, maeckt den asem lanck ende es voor die B
ghene die van asem ende borste benauwt zijn, seer goet.

Sofferaen met vrouwen melck vermenght besermt die ooghen van alle vloet van C
vochticheden ende humueren, ende van maselen en poexkens, ende gheneest die loopen de ooghen daer op ghestreken.

Sofferaen es oock seer goet ghestreken op die heete cholerijcke apostumatien ende D
op dwilt vier, ende es seer goet in die medecynen tot den ooren dienende vermenght.

Sofferaen es ooch goet om te vermorwene alle herdicheyt ende omtot rijpinghe E
te bringhene alle rouwe swellinghen.

Die wortel van Sofferaen met wijn gedroncken lost die vrine, doet water maken, F
ende es mits dyen goet tseghen tgraueel ende die droppelpisse.

Van Standelcruyt. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden die onder den naem Orchis in Griecx, ende Standelcruyt in Duytsch nv ter tijt verstaen worden, zijn veelderhande soorten ende manieren. Die van den gheleerden in drye gheslachten ghedeylt ende ghestelt zijn, daer wy noch eẽn ander geslacht toe ghevuecht hebben, van den gheleerden die voor ons in die kennisse der cruyden gheарbeyt hebben, niet beschreuen oft ghekent, alzoo dat nv van ons alle die soorten van Standerlcruyden, in vier gheslachten begrepen worden.

¶ Dierste gheslacht.

Dierste gheslacht van Standelcruyden geheetẽ in Griecx Orchis, ende in Duytsch Cullekens cruyt es vijfderleye, waer af die ierste twee Cullekens cruydẽ mannekens, ende die andere drye Cullekens cruyden wijfken ghenaemt worden.

1 DIerste gheslacht heeft vier oft vijf groote breede bladeren schier ghelijck die Lelien maer wat mindere, den bladeren van Meyebloemkens seer ghelijck, die stelen zijn onderhaluen voet lanck, daer aen wassen schoone welrieckende lijfverwijghe besprenckelde bloemkens. Die wortelen zijn twee ronde bollekens ghelijck twee Noten muscatẽ, deen wat bouẽ dandere wassende, waer af die opperste cleynder, volder ende herder altijt es, ende die onderste meerder vooser ende meer gherimpelt oft ghefronsselt.

2 Tweede gheslacht es den voorgheschreuen wat ghelijck, maer die bladerẽ zijn smalder en teerder ende met bruyne pleckens eñ stipkẽs besprayet. Die bloemen zijn som

Orchios primum genus.
Dierſte Cullekẽs cruyt.

Orchios ſecun-
Tweede Culle-

dum genus.
kens cruyt.

Orchios tertium genus.
Derde Cullekens cruyt.

Orchios quartum genus.
Tvierde Cullekens cruyt.

Orchios quintum genus.
Tvijffte Cullekens cruyt.

heel

Des tweede geslachts fatsoē. Tragorchis. Boex Cul-

heel bruyn peersch, som sneewit. Die wortelē zijn rōt gelijck twee Olilekēs.
uen, waer af die eene vol ende versch es, die andere voosch, gherimpelt ende verdwijnende.

C Dat derde gheslacht heeft oock groote breede bladeren den bladeren van Lelien schier ghelijck. Die bloemen zijn peerschachtich van veruwen. Die wortelen zijn ront lanckworpich gelijck vogels eyeren, waer af die opperste ront ende cleyn es, die onderste langhachtiger ende meerder, van smaecke beyde seer suet.

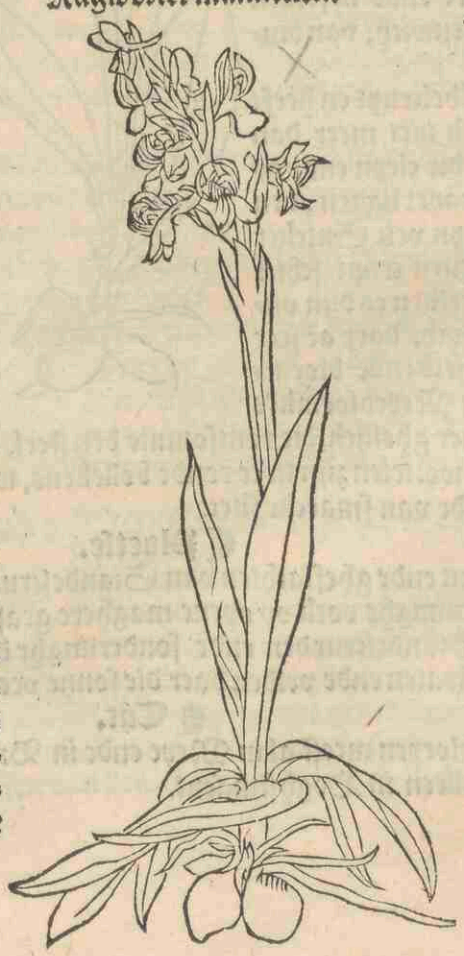
D Tvierde gheslacht es dē tweedē vā bladerē seer gelijc, maer sijn bladerē en zijn nz besprenght. Die bloemē zijn lijfveruwich wt mz cleynē bruynen droppelkēs besprayet. Die wortelen zijn ront langachtich gelijck twee vogels eyeren, minder dan die wortelen van den tweeden.

E Tvijfste gheslacht heeft bladeren den voorgescreuen gelijck maer mindere. Sijn bloemen zijn cleyn in een ghedronghen, van buyten castanie bruyn van binnen wit met seer cleynen swerten tipkens besprayet. Die wortelen zijn ghelijck twee langhe noten rondt, ende die eene es meerder dan die andere.

2 DAt ander eñ tweede gheslacht vā Standeleruydē dz Boex Cullekēs eñ Hasen Cullekens gheheeten wordt, heeft bladeren den bladeren van Lelien ghelijck, maer wat mindere. Synen steel es onderhaluē voet hooge, eñ daer aen wassen seer veele bloemen vā eenē seer vremden fatsoene mz hueren ghewrongen eñ gedraydē steertkēs eñ ghespickelde hoofdekēs eenen aftisken ghelijckende. Eñ elck van desen bloemkens besondere es int ierste voortcomen een gesloten ront huysken, ontrent een erwte groot, eñ als hem dit ontpluyckt, zo sluypt daer wt een lanck smal dun steertken, dat bouen daert mede aen den steel hanckt wit es met roode stipkens besprayet, ende ter zyden heeft twee cleyne scuetkens ghelijck cleyne pootkens, ende voort es die reste van den steertken ghedrayet ende hanckt nederwaerts. Dese bloemē zijn seer sterck van ruecke eñ riecken ghelijck eenen bock, makende hooftsweer den ghenen dyse lange oft veel rieckt. Die wortelen zijn ghelijck twee ronde Noten muscaten.

¶ Tfatloen.

Orchis sarapias mas. Ragwortel mannecken.

Orchis serapias fœmina. Ragwortel wijfken.

¶ Tderde ghellacht.

Tderde gheslacht dat in Griecx geheeten wordt Triorchis, eñ in Duytsch Rhagwortel, oft drye Cullekens cruyt, es tweederhande, Manneken ende Wijfken.

A RHaghwortel manneken heeft vette bladeren ghelijck die bladeren van Lelien, maer minder ende smalder ter wortelen waert omgheuouwen eñ ghebooght. Die steel es onderhal-

ue spanne lanck. Die bloemen zijn peersch. Die wortelen ghelijck drye ronde bollekēs, waer af die twee grooter zijn, ghefatsoeneert ghelijck twee Nooten muscaten heel suet ende vol saps.

B Rhagwortel wijfken es den voorghescreuen van stelen, bladeren en sueten sapachtighen wortelen drye by een gelijck. Sijn bloemen zijn veelderhande veruwen, te weten peersch, wit, ende geel en gruen duer een vermenght. Ende dat onderste van desen bloemkens es ghelijck een horsele, dat opperste ghelijck eenen pepel met zynen wijdespreyde vlueghelen.

¶ Tvierde gheslacht.

Tvierde gheslacht dat Standelcruyt gheheeten wordt, es oock tweederhande. Groot ende cleyn.

¶ Tfatsoen.

Testiculus vlpis. Groot Standelcruyt.

Testiculus odoratus. Cleyn Standelcruyt.

A TGroot Standelcruyt en heeft gemeynlijck niet meer dā drye bladeren dē bladerē van witten Lelien ghelijckende maer wat minder ende rooder. Die steel es ontrent eenē voet lanck, ende daer aen wassen schoone bloemkens, den bloemkens van Hoolwortel niet seer ongelijck, vā veruwen som sneewit, som bruyn peersch. Die wortelen zijn gelijck twee ronde nootkens, by een ghelijck twee Oliuen wassende, van buyten roodachtich, vā binnē wit, waer af die eene meerder ende vol der es ende aennemende, die ander minder vooser ende verdwijnende, van smaecke suet ende liefelijck van buyten lijfveruwich, van binnen wit.

B Dz cleyn Stādelcruyt en heeft oock ghemeynlijck niet meer dan drye bladerkens, die cleyn ende op der aerden ghesprayet liggen, den bladeren van cleyn velt Sulcker oft van Madelieuen cruyt schier ghelijck. Sijn steelken es dun ontrent eē palme hooch, daer aē seer cleyne witte welrieckende bloemkens wassen, den Meyebloemkēs van ruecke volnaer ghelijck, die rontsomme den steel, alzoo oft zy daer om ghedrayet waren staen. Die wortelen zijn twee ronde bollekens, waer af dat eē herder, ende dander vooser es, beyde van smaecke suet.

¶ Plaetse.

Alle dese soorten ende gheslachten van Standelcruyden wassen in die bosschen eñ beempden, eñ sommighe oock op opene maghere grasachtighe straeten eñ ghebercht ghelijck die Standelcruyden ende sonderlinghe dat cleyn dat selden elders dan op grasachtighe straten ende velden daer die sonne veel schijnt gheuonden wordt.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in Meye ende in Braeckmaent. Dat cleyn Standelcruyt bloeyet alleen in Oghstmaent.

Naem.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt geheeten in Griecx ὄρχις Orchis ende κυνοσόρχις Cynosorchis. In Latijn Testiculus ende Testiculus canis, dat es in Duytsch Cullekens cruyt ende Hontscullekens. In die Apoteke Satyriones. daert nochtans cleijne gheliickenisse mede heeft. In Hoochduytsch Knabencraut. In Franchois Couillons de chien, ou Satyrion a deux couillons.

2 Dat tweede gheslacht es oock sonder twijfel een gheslacht van Orchis, ende wordt om sijnen stanck ende swaeren rueck τραγόρχις Tragorchis in Griecx, dat es in Latijn Testiculus hirci, ende in Duytsch Bocxkullekens geheeten. Tis oock Testiculus leporis, dat es Hasencullekens ghenaēpt. In die Apoteke worddet oock Satyrion, sonder eenich onderscheet geheeten, ende daer voor ghebruyckt.

3 Derde gheslacht wordt geheeten in Griecx ὄρχις σατύριας Orchis serapias. In Latijn Testiculus serapias. In Hoochduytsch Ragwurtz, dat es Rhagwortel, van sommighen oock τριόρχις Triorchis, ende daer naer in Franchois Satyrion a trois couillons, dat es Drije cullekens cruyt.

4 Vierde gheslacht wordt ghenaemt in Duytsch Standelcruyt.

1 Dierste van desen wordt onder die ghemeyne cruytliefhebbers ende van sommigen Apotekers Testiculis vulpis. In Hoochduytsch groß Standelkraut, in onse tale groot Standelcruyt geheeten. A

2 Dat ander gheslacht wordt genaemt Testiculus odoratus. In Duytsch welrieckende Standelcruyt ende cleyn Standelcruyt. B

5 Vijfste ende laetste gheslacht wordt in Griecx geheeten σατύριον βασιλικὸν. In Latijn Satyrium regium. In die Apotekē Palma Christi. In Arabeusch als sommige meynen Bucheidē oft Buzeiden. In Hoochduytsch Creußblum. Hier te lande Handekēs cruyt In Franchois Satyrion Royal.

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die volle Sapachtighe wortelen van Cullekens cruyden Rhagwortel, ende Standelcruyt ende sonderlinghe van die Bocxcullekens, gegheeten oft mz geytē melck gesoden ende inghenomen, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden het lichaem, ende mits dyen zijn seer goet den ghenen die wtdrooghen ende voetsel behoeuen. A

Die andere verdwijnende wortel, es van contrarie cracht ende doet den lust van byslapen vergaen. B

Van desen seluen wortelen ende sonderlinghe van dat ierste gheslacht, wordt oock ghescreuen dat als die mans die meeste eeten knechtkens genereren, ende als die vrouwen die minste eeten dat zy dan meyskens ontfanghen. C

Die wortel van den seluen cruyden ende sonderlinghe die Rhagwortel in wijn gesoden ende ghedroncken stelpt den loop des buycx. D

Die selue wortel noch versch wesende, verteert ende doet sceyden alle gezwellen, suyuert die vuyle sweeringē, heylt die fistulē daer op gheleyt, zy beneempt oock dz voorts eeten van den loopende voorts eetende sweeringē ghepoedert ende daer in gestroyet. E

Die wortel vā den seluen, eñ sonderlinge vā dat welrieckēde Standelcruyt in wijn met wat huenichs ghesoden, gheneest die sweeringhen ende vuyle puysten des monts. F

Van Tweebladt ende Margendrehen. Cap. xlviij.

¶ Tgheslacht.

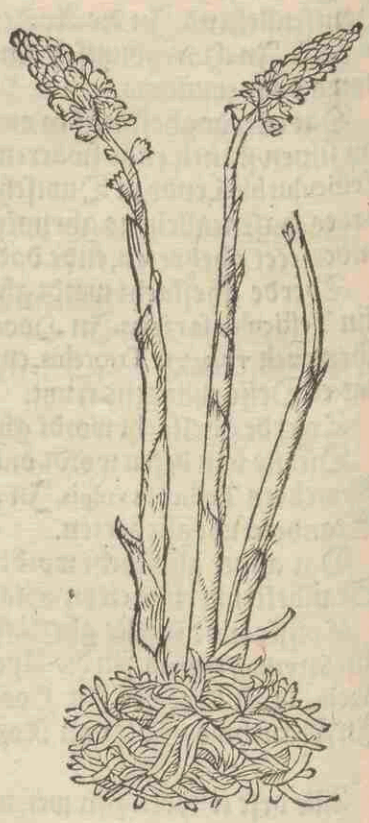
BOuen die gheslachten van Standelcruyden die int voorgaende Capittel bescreuen sijn, soo vindtmen noch twee andere cruyden wat ghelijckenisse met den seluen sonderlinghe van stelen ende bloemen hebbende, ende daer om oock van sommighen onder die Standelcruyden ghestelt. Daer af dz eene geheetē wordt Tweebladt, eñ dat ander Margendrehen, die wy hebben willen in een besonder Capittel stellen, om dat haer wortelen, den wortelen van den anderen seer onghelijck zijn.

Tfat-

¶ Tfatsoen.

Bifolium. Tweebladt. Margendrehen.

1 TWeebladt heeft eenen ronden effenen steel, daer aē wassen niet meer dan twee bladeren, den bladeren van grooten Wechbree ghelijckende. Van den middel van den steel tot bouen toe wassen rontsomme den steel veele gruen geele bloemkens schier ghelijck cleyne voghelkens ontploken, den bloemen van veel Standelcruyden niet seer onghelijck. Die wortel heeft veele veeselinghen.

2 Margendrehen hebben cale stelen sonder bladeren, bringhende in dopperste gelijck een are met bloemen. Ende dese stelen met hueren bloemen zijn bruyn houtveruwich van coluere, schier ghelijckende den stelen vā die Brem rape (daer af wy in tseste deel ons cruydeboecx scrijuen selen) maer teerder ende niet zoo dick. Die wortelen zijn saselachtich duer malcanderen verweert.

¶ Plaetse.

1 Tweebladt wast gheerne in vochtighe waeterachtighe beempden.

2 Margendrehen wordē op vochtige sandachtige veldē eñ in die bosschen geuonden.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden comen in Meye ende in Braeckmaent voort.

¶ Naem.

1 Dierste van desen cruyden wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Bifolium. In Hooch duytsch Zueyblat. In Neerduytsch Tweebladt, ende wordt van sommigen gehouwen voor dat Ophris daer Plinius af schrijft, van anderen voor een gheslacht van Duerwas, van den derden voor een Alisma oft water Wechbree, van eenighen ock voor Helleborine dat es wildt wit Nieseruyt.

2 Dat ander gheslacht wordt van Hieronymo Bock Margendrehē ghenaemt, ende hier

hier te lande van sommigen Herbaristen om dat die wortelen ghelijck eenen nest duer een ghevlochten zijn Voghels nest.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Deser cruyden natuere ende cracht es noch ter tijt onbekent, eñ daer om en worden A sy ock in der medecynen niet gebruyckt. Sõmige scrijuen dz zy vã natueren dẽ Satyriones ghelijck zijn, maer daer af en hebben wy gheen sekere redene oft experientie.

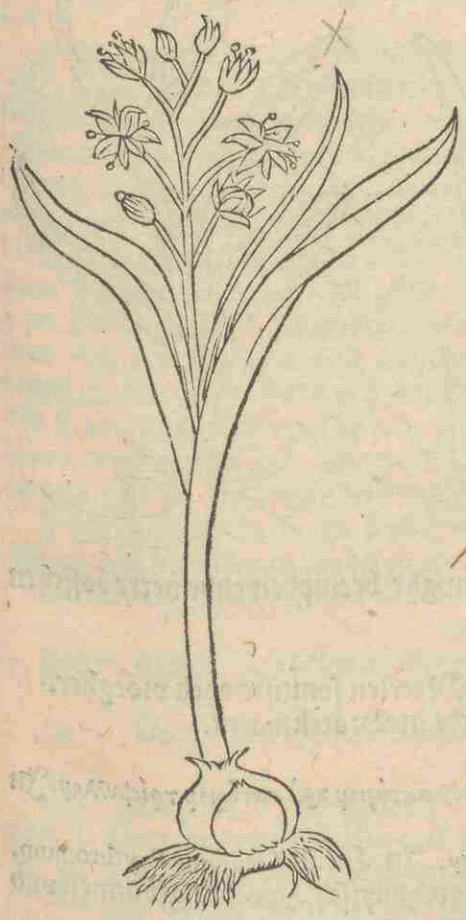
Van Satyrion. Cap. vliv.

¶ Tgheslacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft van tweederleye Satyrion. Dat eene wordt ghenaemt Satyrion Tryphilon ende dat andere Satyrion Erythronium.

¶ Tkatsoen.

Satyrium Trifolium.

Satyrium Erythronium.

1 DAt ierste gheslacht heeft altijt drye bladeren, ende niet meer, den bladeren van Lelien schier ghelijck maer veel mindere, ende daer tusschen wast eenen calen rechten rõden steel, aen dopperste van den welckẽ schoone liefelijcke bloemkens groeyen van weruwen wit oft licht blauw. Die wortel es rõt ghelijck een cleyn appelken van smaecke suetachtich ende niet onliefelijck.

2 Dat ander gheslacht en heeft ghemeynlijck niet meer dan twee bladeren, den bladeren van den voorghescreuen niet seer ongelijck. Die steel es ock ront ende daer op wassen schoone blauwe ghesteerde bloemkens, naer die welcke ronde knoppekens voortcomen, daer in dat saet leyt, dwelck effen blinckende ende gout geel es, den sade van Vlas van fatsoene ghelijck. Die wortel es den anderen ghelijck maer wat mindere.

Bouen dese twee gheslachten van Satyriones, die van den ouders bescreuen zijn, zoo wordt nv ter tijt noch een andere ende een derde gheslacht by den gheleerden gevonden, dwelck in duytsch Handekens cruyt ghenaemt wordt. Ende dit es tweederleye te weten manneken ende wijfken.

Hande-

Satyrion Basilicon mas. Satyrion Basilicon fœmina.
Handekēs cruyt mannekē. Handekēs cruyt wijfkē.

3 Handekens cruyt manneken heeft langhe smalle vette bladeren, schier ghelijck die bladeren van Lelien, maer mindere. Die stelen zijn ront, eñ daer wassen schoone welrieckēde bruyn peersche bloemkens. Die wortelen zijn ghelijck twee Handekens, van den welcken elck besondere heeft vijf oft sesse vingherkens, ghelijckende een opene ende gestreckte handt.

4 Dat vijfken heeft bladeren ende stelen ghelijck dat andere behaluen dat die bladeren van desen met veele swerte stipkens besprayet zijn. Die bloemen zijn lijfverwich wit, van ruecke liefelijck. Die wortelen zijn gelijck die wortelen van dz manneken, als Handekens ghefatsoeneert, van smaecke niet onliefelijck ghelijck die andere.

¶ Plaetse.

1.2 Die twee ierste gheslachten wassen tot veel plaetsen van Duytschlandt, in donckere bosschen, hier te lande worden sy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

3.4 Die andere twee worden hier te lande in sommighe beempden ende neere bosschen gheuonden.

¶ Tijt.

1.2 Die twee ierste bloeyen in tbeghinsel van der Meerten somtijts ock vroegher.

3.4 Die Handekens cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Griecx σατύριον καὶ σατύριον τρίφυλλον. In Latijn Satyrium & Satyrium trifolium.

2 Dat tweede heet in Griecx σατύριον ἐρυθρόνιον. In Latijn Satyrium Erythronium. Beyde dese gheslachten worden ghenaemt in Hoochduytsch Hoornungsblumen vnd Mertzenblumen. In Neerduytsch Mertsbloemen.

3.4 Dat derde gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten σατύριον βασιλικὸν. In Latijn Satyrium basilicum & Satyrium regium. In die Apoteken Palma Christi van sommighen Digiti citrini. In Arabeusch als sommighe meynen Bucheiden oft Buzeiden. In Hoochduytsch Creuszblum hier te lande Handekens cruyt. In Frāchois Satyrion Royal.

¶ Natuere.

Satyrium es werm ende vochtich van natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

1.2 Die wortelen van Satyrium, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden dat Alichaem.

3.4 Die wortel van Handekens cruyt met wijn ghestooten doet ouerghenen, ende ghenest mits dyen die vierdedaechse cortse, voor dat aencomen van der cortsen inghenomen als Nicolaus Nicolus Sermone secundo, schrijft. B

Die

1 DJe ghemeyne Hysope heeft vierkantighe gruene herde houtachtighe tackens oft rijskens met smalle bladerkens beeleet van fatsoene den bladeren van Lauēder wat ghelijck maer minder ende gruēder. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen met cleyne croonkens deen by den anderen schier ghelijck een are, maer alleen aen die een zyde van den stelen. Als die bloemen vergaen zoo volcht daer bruyn saet naer, dat in die huyskens wast daer die bloemen wtgeresen zijn. Die wortel es bruyn ende houtachtich.

2 Item noch wordt een ander gheslacht van Hysope gheuonden dat van sommigē cruytliefhebbers ghesayet ende gheplant wordt. Ende dit es van stelen ende bladeren den anderen wat ghelijck maer zijn stelen zijn corter ende meer tseghen der eerden ligghende die bladeren bruynder, gruender ende dicker van smaecke meer bitter dan die ghemeyne Hysope. Die bloemē zijn der ander Hysope bloemen volnaer ghelijck van coluere schoon bruyn blauw, ende staen aen dopperste van den stelen ronsomme wast by een, seer gelijckende eē corte dicke are. Die wortel es houtachtich ghelijck aen die andere Hysope.

3 Item noch wordter een derde gheslacht gheuonden, dwelck van bladeren ende stelen, den anderen ghelijck es, maer die bloemen van desen zijn schoon wit.

¶ Tfatsoen.

Hyssopus communis. Hysope.

¶ Plaetse.

Hysope en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt al om in die houen gesayet.

¶ Tijt.

Hysope bloeyet in Hoymaent ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apoteken geheeten Hyssopus en Ysopus, ende daer naer in Duytsch Hysop, Hysope ende Ysope. In Franchois Hissope, hoewel nochtās dat dit cruyt die oprechte Hysope niet en es, daer Dioscorides, Galenus ende die ouders af schrijuen, ghelijck dat van sommighe gheleerden nv ter tijt bewesen es.

¶ Natuere.

Hysope es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Hysope met vijghen, Wijnruyte ende huenich in water gesoden ende gedroncken, es seer goet den ghenen die verstopt van borsten eñ cort van adem zijn, die swaerlijck kichen, ende eenen swaeren verouderden hoest hebben. Tot den seluen ghebreken es zy ock goet met huenich vermenght ende dicwils ghelecht.

B Hysope met syrope van azijn inghenomen lost die taye slijmachtighe fluymen duer den camerganck, doodet ende iaecht die wormen af. Tselue doet zy ock met vijghen ghegheten.

C Hysope met vijghen in water ghesoden ende daer mede gegorgelt, doet die gezwellen ende apostumatien der keelen ende des monts rijpen ende wtbreken.

D Hysope met azijn ghesoden versuet den tantsweer in den mont ghehouden.

Van Cuele. Cap. lj.

Hysope in water gesoden, doet sceyden ende verteert dat bloet dat onder die huyt E
gheronnen es ende mits dyen verdrijft alle blauwicheyt daer op gheleyt.
Dwater daer die Hysope in gheseden es, gheneest die ruydicheyt, scorfte hoofdē en- F
de quade crauwagien, alsmense daer mede wascht.

Van Cuele. Cap. lj.

¶ Tkatloen.

Satureia vulgaris. Cuele.

CVele es een teer zoomer cruyt, ontrent eenen voet hooch wassende, zijn steelkens zijn dun ende bruyn, met veel sijde tacxkēs, daer aen wassen cleyne smalle bladerkens, den bladeren van die ghemeyne Hyssope wat ghelijck, maer mindere. Die bloemē comen tusschē die bladerkens voort lijfveruwich, wit ende liefelijck vā ruecke. Tsaet es bruyn. Die wortel teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt al om in die houen ghesayet, ende in die spijse seer ghebruyckt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt geheeten. In Latijn Cunila en Satureia. In die Apoteken Saturegia. In Hoochduytsch gartē Hyssop, zwibel Hyssop, Kunel, Saturey vnd Sadaney. Hier te lande Cuele, Satureye, Lochtekol. In Franchois Sariette ꝛ Sarriette.

¶ Natuere.

Satureye es werm ende drooch, tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Satureye als Dioscorides schrijft es van crachten ende werckinghen den Thymus ghelijck, ende es seer goet bequaem ende ghesont in die spijse ghebruyckt. A

Van Thymus. Cap. lij.

¶ Tghellacht.

THymus es tweederleye. Die eene wordt geheeten Thymum creticum. Ende die andere es onsen ghemeynen Thymus.

1 Die Thymus van Candien heeft veele dunne houtachtighe steelkens, met cleyne smalle bladerkens rontsomme becleet, op dopperste van den stelen wassen ghelijck corte in een ghedronghen arekens, den aren van Stiras cruyt, niet seer onghelijck maer mindere, voortbrengende purpure bloemkens. Die wortel es teer eñ houtachtich.

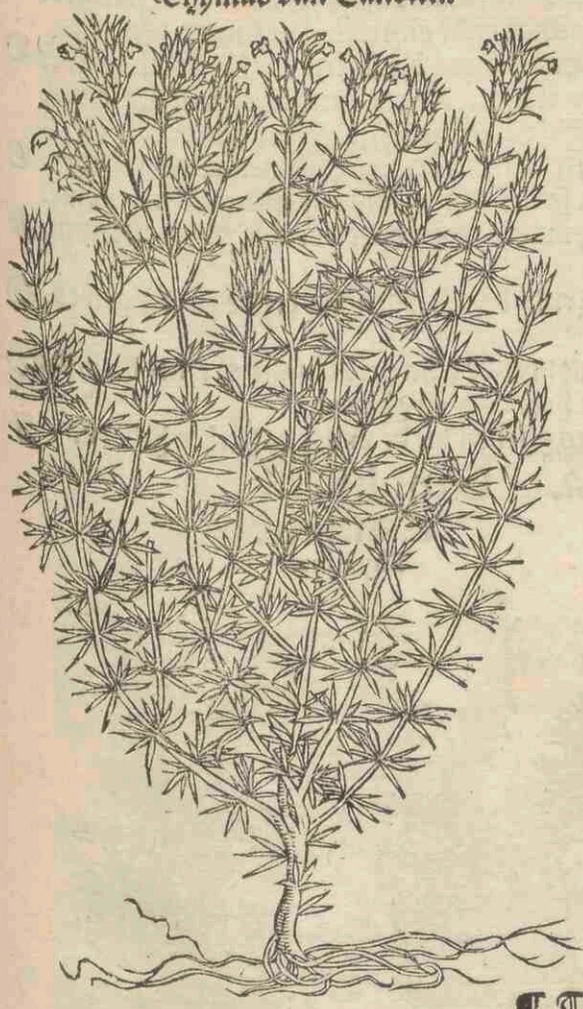
2 Die ghemeyne Thymus, heeft oock veele teere houtachtighe rijskens, die bladerkens zijn cleyn, van smaecke scerp. Die bloemkens wassen aen dopperste van dē stelen ende zijn van coluere lijfveruwich. Die wortel es houtachtich.

¶ Plaetse.

1, 2 Beyde die Thymus wassen in heete landen, op dorre plaetsen. Ende dat ierste wordt in Grecien ende sonderlinghe in Candien veel gheuonden. Dat andere groeyet in Spaengien, Languedock, ende dijerghelijcke landen. Hier te lande wordet in die houen gheplant.

¶ Tfatsoen.

Thymum creticum.
Thymus van Candien.

Thymum durius.
Ghemeyne Thymus.

¶ Tijt.

Thymus bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Thymus wordt gheheeten in Griecx θύμος dat es in Latijn Thymus.

1 Dat ierste gheslacht es oock ghenaemt κεφάλωτος θύμος. In Latijn Thymum capitatum, nv ter tijt Thymum Creticum dat es Thymus van Candien. In Franchois Thym de Candie.

2 Dat tweede wordt gheheeten van Dioscorides Thymum durius, ende hier op wast die Epithymus. Ende dit es hier te lande in die Apoteken bekent, daert ghenaempt wordt Thymus, ende daer naer, in Duytsch oock Thymus. In Franchois Thym.

¶ Natuere.

Thymus es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Thymus met huenich in water ghesoden ende ghedroncken es goet voor die ghene A die kichen hoesten ende cort van adem zijn, hy doet die vrine rijssen, eñ iaecht af die secondine ende die doode vruchten, hy doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt wedercomen, ende doet sceyden dat bloet dat binnen tslichaems gheronnen es.

Thymus ghepoedert drye vierendeel loots swaer met huenich azijn in die Apotekē B gheheeten Oxymel, eñ wat souts inghenomen iaecht af duer den camerganck die taye slijmachtighe fluymen, ende die scerpe heete bytende colerijcke vochtichedē, ende alderhande onsuyuerheyt des bloets.

Thymus in der seluer manieren ghebruyckt, es goet tseghen die pijne ende weedom der huepen, der zyden ende van der borst, tseghen die opblasingen ende winden der zyden van den buyck, tseghen die swellinghen van der manlijcheyt, hy es oock seer goet den ghenen die beureest, benauwt, swaermoedich ende onsterck van sinnen zijn. E

Thymus tsmorghens nuchter ende tsauonts voor den eeten inghenomen es goet tseghen die roode loopende ooghen, ende tseghen die pijne ende weedom der seluer. Tot den seluen es hy oock goet ende seer ghesont in die spijse ghebruyckt. D

Thymus es oock seer goet tseghen dat fledercijn met wijn, alsmen vanden fledercijn vry es, ende met huenich azijn een loot swaer alsmen daer af cranck es ingenomē. E

Thymus met huenich vermenght, ruymt die borste ende doet die fluymen rijpen, F scheyden ende lossen, dewils ghelockt.

Thymus met edick ghestooten verteert ende doet scheyden die coude swellingen en- G de verdrijft die watten daer op gheleyt.

Item Thymus met meel van gersten mout ende wijn vermenght versuet die pijne H ende weedom in die hope, diemen Sciatica heet daer op gheleyt.

Thymus es oock seer goet gheroken den ghenen die de vallende sieckte hebben. I

Van Tymbra. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Thymbra.

DIt cruyt heeft veele houtachtighe dunne steelkens, met cleynen smalle bladerkens becleet. Die bloemkens zijn cleyn, van verwē lijfverwich oft wit, ende wassen wt cleynen huyskens lancx die stelen tusschē die bladerkens, van onder opwaerts alleyskens bloeyende tot aen dat opperste toe, achterlatende als sy ghebloeyet hebben gelijck eē groeue are, in den welcken dat saet voortcoemt dat seer cleyn es. Die wortel es houtachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Brāckrijck, sonderlinghe in Languedock, ende andere heete landen, op onghebouwde wilde plaetsen. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent somtijts oock noch spader.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaēt in Griecx Θύμβρα. In Latijn Thymbra eñ Cunila. Van sommighe cruytliefhebbers in onse tale Tenderick. Eñ en es gheen Satureia, want Satureia es een cruyt vā Thymbra verscheyden, als Columella ende Plinius ghenoch te kennen gheuen.

¶ Natuere.

Thymbra es werm ende drooghe van natueren ghelijck Thymus.

¶ Tracht en werckinghe.

Thymbra es goet ende bequaem om te ghebruycken in die spijsen ghelijck Thymus, Cuelen ende die ghemeyne Hysope. A

Van

Van crachten ende werckinghen es zy den Thymus ghelijck in der seluer manie- B
ren ghebruyckt als Dioscorides schrijft.

Van Quendel. Cap. liiij.

QVendel oft alsmen in Brabant dit cruyt noempt, Onser vrouwē bedstroo heeft veele houtachtige dunne steelkens lanex der aerdē somtijts cruypēde, ende somtijts ock ontrent eenē voet hooch wassende, daer aen cleyne bladerkens wassen den bladeren van Roomschen Quendel, diemen gemeynlijck Thymus hier te lāde heet, seer ghelijck maer meerdere. Die bloemen wassen bouen aen die stelen met croonkēs daer rontsomme staende ghelijck aen die Malroue van colueren meest purpurachtich eñ root, somtijts ooc, maer seer selden, sneewit. Die wortel es hert ende houtachtich met veel aenhanghende veselinghen.

¶ Tkatloen.

Serpillum vulgare.

Quendel, Onser vrouwen bedstroo.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde al om op rouwe ongeboude dorre heyden ende steenachtighe plaetsen ende by den weghen ende aen die canten van den corenvelden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Meye tot in dat eynde van den zoomer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apoteken ghenaemt Serpillum ende in sommighe Pulegium montanum. In Hoochduytsch Quendel van sommigē ock Kumel vnd Kieulin. In Neerduytsch ock Quendel, ende in Brabant Onser vrouwen bedstroo, ende tot sommighe plaetsen wilden Thymus. In Franchois Pillolet. Ende wordt van veele ghehouwen voor tghene dat in Griecx ἕρπυλλον κηπευτός. Ende in Latijn Serpyllum Hortense ghenaemt es. Hoe wel dat het meer schijnt te zyne een gheslacht van Thymum durius, dan van Serpyllum.

¶ Natuere.

Serpillum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Serpillum met wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, verweckt ende doet co- A
men, die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, drijft af den steen ende dz graueel, ende doet die vrine rijssen ende lossen.

Serpillum in der seluer manieren ghebruyckt, stilt ock den loop des buyex, ghe- B
neest dat crimpsel, ende es seer goet tseghen die trekinghe ende spanninghe van den zenuwen.

Serpillum in alle spijse oft dranck ghebruyckt es een crachtighe medecyne tseghen C
alle fenijn eñ tseghen die beten ende steken, van alle fenijnnige cruypende gedierten.

Tsap van Serpillum een halue once swaer met azijn, es goet inghenomē den ghe- D
nen die bloet braken ende ouergheuen.

Serpillum met azijn ende olie van roosen vermenght, gheneest die rasernie, pijne, E
ende frenesie int hooft, daer op gheleyt.

Den roock van Serpillum verjaeght ock alle fenijnnighe ghedierten. F

¶ Tkatloen.
Pulegium. Poleye.

POleye heeft dunne teere steelkēs, eenē voet oft somtijts meer lanck, die niet recht op en wassen maer lancx der aerdē cruypen ende daer aen huer seluen tot veel plaetsen hechten. Die bladeren zijn rondachtich den bladeren van Marioleyne schier ghelijck, maer gruender, bruynder, ende stercker van ruecke. Die bloemē wassen rontsomme die stelen met croonkens gelijck aen Malroue, vā veruwē som blauwachtich, som sneewit. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Poleye wast gheerne op ongeboude vochtighe plaetsen die tzoomers drooch zijn ende tswinters van den water oueruloeyen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt in Grieex γλήχωρ. In Latijn ende in die Apotekē Pulegium. In Hoochduytsch Poley. Hier te lande Poleye, ende van sommigen Paleye. In Franchois Pouliot.

¶ Natuere.

Poleye es werm ende drooge van natueren tot in den derden graedt, subtijl van substantien ende verdeylende.

¶ Cracht en werckinghe.

Poleye met wijn ghesoden ende gedroncken, brenght den vrouwē huer natuerlijcke cranckheyt, iaecht af die secondine, die doode vruchten ende onnatuerlijcke drachten, ende lost die vrine, ende doet den steen rijsen sonderlinghe van den nieren. A

Poleye met huenich inghenomen suyuert die longhene, ende doet die taye fluymen van der borsten rijsen ende lossen. B

Tselue cruyt met Aloe ende huenich ingenomen iaecht af duer den camergāck die swerte melancolijcke humoren, ende es goet tseghen den cramp, treckinge ende spanninghe der zenuwen. C

Poleye met water ende azijn tsamen ingenomen, verdrijft dat walghen eñ versuet die pijne ende weedom van der crop van der maghen. D

Poleye met wijn inghenomen coemt te helpen den ghenen die van fenijnnigen gedierten ghebeten zijn, ende met edick inghenomen es zy goet den ghenen die met eenighe vallende sieckte besmet zijn. E

Alsmen onghesont vuyl oft seer sout water drinckē moet, zoo salmen Poleye daer in legghen, oft tpoeder daer af daer in stroyen, zoo en salt den mensche niet scaden oft deeren. F

Een cransken van Poleye ghemaeckt ende opt hooft gheset, es goet tsegen die pijne, swijmelinghe ende draeyinghe in thooft. G

Poleye ghestooten ende met azijn voor die nuese ghehouden, brenght die ghene die in ommacht gheuallen zijn, wederom tot haer seluen, ende es goet geroken den ghenē die coude ende vochtighe herssenen hebben. H

Poeder oft asschē vā Poleye sterckt dz tantvleesch alst daer mede gewreuē wordt. I

Poleye

Poleye ghestooten versuet die pijne vant fledercijn, ende es seer goet tot dat sciatica, op die leden gheleyt tot dat zy root worden. K

Tselue cruyt met huenich ende azijn vermenght, gheneest die cramp, ende es goet op die ghebreken van der milten van buyten gheleyt. L

Poleye in water gesoden es seer goet tot die winden, opblasinge, herdicheyt eñ verstoptheyt van der moedere alsmen daer in oft ouer in een sweetcuype sidt. Tselue water verdrijft oock dat iueckscl, alsmen die leden daer mede wascht. M

Die bloemen van Poleye noch versch wesende ghebrant veriaghen die vloyen. N

Van Poleye scrijft Xenocrates dat een tacxken in wolle gewonnen, te riecken ghegheuen, oft tusschen tdeesel van den bedde gheleyt, die derdedaechse coortse gheneest. O

Van Polium. Cap. lvj.

¶ Tghellacht.

POlium als Dioscorides schrijft es tweederleye, van den welcken dat een mach ghenaemt worden groot Polium oft, als Dioscorides seyt, berch Polium, ende dat ander cleyn Polium.

¶ Tfatsoen.

Polium.

DAt groot Polium oft berch Polium es eē teer neer welrieckende cruydeken, cleyne dunne steelkens hebbende ontrent een palme oft haluen voet hooch. Sijn bladerkens zijn cleyn smal aschverwich wit, van dē welcken, die onderste wat breeder zijn ende ronsomme wat ghekerft. Die opperste die aen die steelkens wassen smalder ende niet ghekerft. Die bloemē zijn wit eñ wassen bouen aen die stelen. Die wortelen zijn dun ende veeselachtich. 1

Dat cleyn Polium en es den voorgescreuen niet seer onghelijck maer van bladeren teerder cleynder smalder ende witter, het bringht ooc veel meer steelkens voort, die dun ende teer zijn. Maer dit Polium en es zoo crachtich van wercke, oft zoo stercke van ruecke niet, als dat berch Polium. 2

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande nz van selfs, noch en wordt oock niet veel gheuonden, dan in sommige cruytliefhebbers houen, die dit met groote neerstigheyt planten ende bewaeren.

¶ Tijt.

Polium bloeyet hier te lande in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx πόλιον, πόλιον ὄρεινὸν καὶ τεῦθριον. In Latijn Polium, Polium montanū ende Teuthrium. In Duytsch oft Frāchois en heuet geene naemen die bekent zijn. In die Apoteken eest meest onbekēt.

¶ Natuere.

Polium es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en werckinghe.

Polium in water oft wijn gesodē verweckt die natuerlijcke cranckhz der vrouwē eñ loost die vrine, eñ es seer goet den ghenen die dwater ladē en vā der geelsucht sieck zijn. A

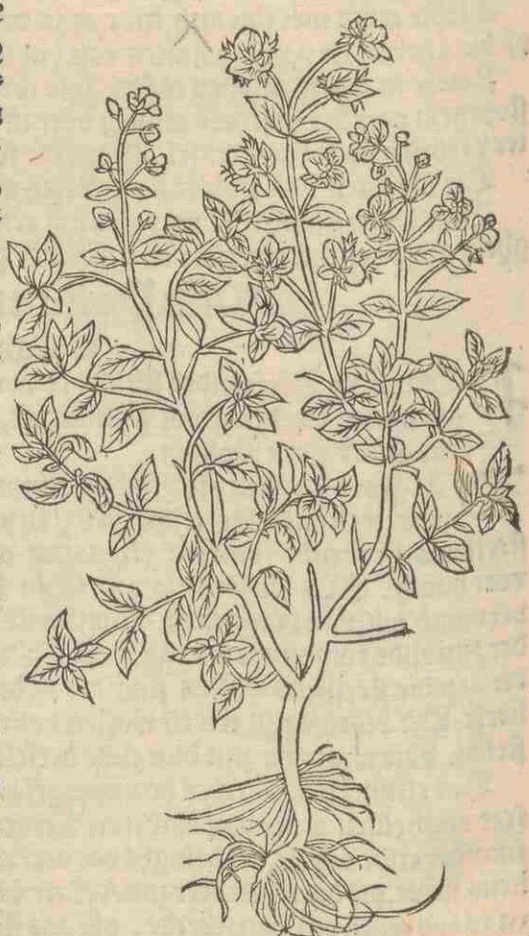
Polium es oock seer goet tseghen die beet van den fenijnnigen ghedierten, ende tseghen alle fenijn, in der manieren als voor ghebruyckt, het veriaecht ooc alle fenijnnige ghedierten van der plaetsen daert gheleyt oft ghebrant wordt. B

Polium met azijn ghedroncken coemt te helpen den ghenen die van der milten gequelt ende sieck zijn. C

Polium heylt oock ende gheneest die wonden gruen gestooten ende daer op geleyt. D

¶ Tkatsoen.

Maiorana vulgaris. Marioleyne.

Marioleyne es een teer welrieckende cruyt hier te lande wel bekent, het heeft teere dunne steelkens met saechte rondachtighe aschveruwighe bladerkens becleet. Aen dopperste van den stelen wassen cleyne knoppekens, voortbringhende cleyne witte bloemkens die seer cleyn, bruyn roodachtich sadeken leuerē. Die wortel es houtachtich met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Marioleyne wordt in die houē gesaeyet, ende in teylen gheplant, en wast gherne in vette ghemeste aerde.

¶ Tijt.

Marioleyne bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit eedel welrieckende cruyt wordt gheheeten nv ter tijt in die Apotekē Maiorana. In Hoochduytsch Maioran oft Meyran. Hier te lāde Marioleyne eñ Mageleyne. In Franchois Mariolaine ou Marone. Ende wordt ghehouwen voor dat oprecht in Griecx genaemt σάμψυκον καὶ ἀμάρακον. In Latijn Amaracus ende Maiorana, hoe wel nochtans dat het niet lanex der aerden en cruypt als Dioscorides schrijft dat Sampsycon doet. Ende daer om schijnet ghelijckenisse te hebben mz tghene dat in Griecx heet μάρον. In Latijn oock Marum, want het es een seer liefelijck welrieckende cruyt, zijn bloemen voortbringhende schier ghelijck dat Origanum Heracleoticum, als Dioscorides van Marum schrijft.

¶ Natuere.

Marioleyne es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Marioleyne in witten wijn ghesoden es seer goet veel ghedronckē den ghenen die A
dwater beghinnen te laden, ende die de droppelpisse hebben ende huer water niet wel
en kunnen ghelossen, ende die dat crimpsel in den buyck hebben.

Marioleyne in der selver manieren ghebruyckt doet den vrouwē huer natuerlijcke B
cranckheyt wedercomen. Tselue doet zy met een pessus van onder gheset.

Marioleyne ghedroocht ende met huenich vermenght doet sceyden dat geronnen C
bloet, ende die blauw gheslaghen plecken vergaen, daer op gheleyt.

Marioleyne met sout eñ edick, es seer goet geleyt op die steeck van dē Scorpioenē. D

Een plaester van Marioleyne met olie ende was ghemaeckt verteert die coude ge- E
swellen, ende es seer goet gheleyt op die leden, die wt huer ledt gheweest zijn.

Marioleyne ghewreuen, ende in die nuese ghesteken, oft tsap daer af duer die nuese F
opghenomen, treckt die vochticheyt van den hoofde af, het suyuert die herssenen, het
doet niesen, ende es seer goet den ghenen die qualijcken riecken.

Ende eest dat die Marioleyne dat oprechte Marum es, zoo eest een seer goet ende G
sonderlinghe cruyt (als Galenus seyt) dienende tot alle compositien van Teriakelen,
ende oock om vermenght te worden met den welrieckende ende verwermende saluen,
als tot dat Vnguentum Amaricinum ende dijerghelijcke.

Marum

Marum es oock goet gheleyt op die voorts eetende sweeringhen, ende dient tot alle H
conde ghebreken, als Dioscorides schrijft.

Van Clinopodium. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Clinopodium.

DIt cruyt heeft dunne, bloote, ronde houtachtighe steelkens, ende cleyne teere bladerkens, den bladerkens van die eedele Marioleyne schier gelijck. Die bloemkens wassen met croonkens ronsomme die stelen in cleyne saechte wollachtighe huyskens, ende zijn wit ende seer cleyn. Die wortel es houtachtich. Ende dit heel cruyt es ooc van eenen liefelijcken rueck schier ghelijck die eedele Marioleyne.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Ooghstmaent oft daer ontrent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van sommigen cruytliefhebbers ghehouwen voor Marum. Maer want het niet en bloeyet als Origanum, zoo en dunket ons den Marum niet gelijck, ende meer gelijckenisse te hebben met tghene dat genaemt wordt in Griecx κλινοπόδιον. In Latijn Clinopodium ende Lectipes, daer wy tselue voor gestelt hebben.

¶ Natuere.

Dit cruyt es van natueren der eedele Marioleyne seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Clinopodium met wijn inghenomen, oft die wijn daer dit cruyt in gesoden es, ghedroncken, es goet den ghenen die de droppelpisse hebben oft huer water niet wel ghemaken en kunnen, die eenich ledt vertrocken oft ghespannen hebben, die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, ende den ghenen die van eenich fenijnich ghedierte gebeten zijn. A

Tselue cruyt in der seluer manieren ghebruyckt, verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doet die secondine ende doode vruchten afgaen. B

Clinopodium stelpt oock den loop des buyex, in water als die siecke cortsachtich es, oft in wijn als hy sonder cortse es, ghesoden, ende ghedroncken. C

Men schrijft oock dat Clinopodium, een seker tijt van daghen met wijn inghenomen, die watten die een mensche aen zijn lijf heeft af doet vallen. D

Van Origanum. Cap. lix.

¶ Tghenlacht.

1 Origanum es dryerleye Tam, wildt ende een dat Origanum onitis ghenaemt wordt.

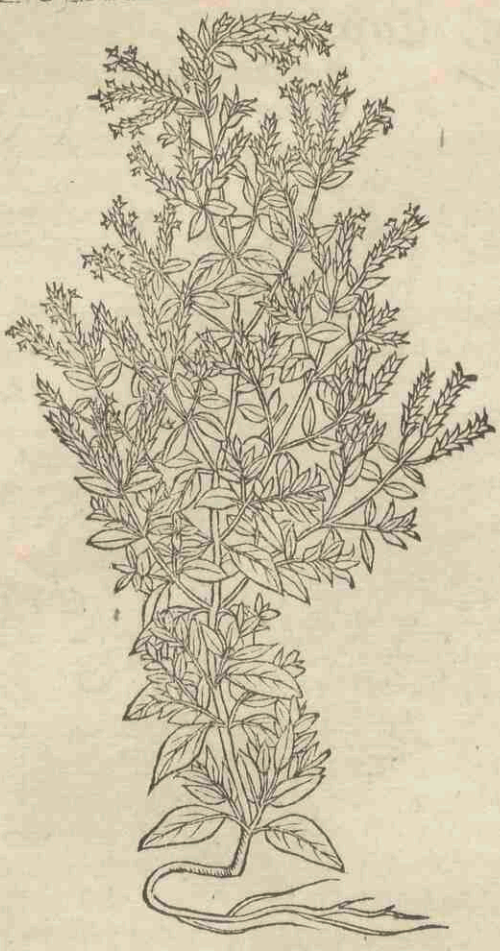
DAt ierste gheslacht heeft herde, ronde, somtijts roodachtighe stelen, ende daer aen rondachtighe ende witachtighe bladerkens, minder dan die bladeren van groue Marioleyne, ende niet hayrachtich, anders van fatsoene huer wat ghelijck. Die bloemen en wassen niet in croonkens, maer in maniere van cleyn arekens, aen

cleyne

Van Origanum. Cap. liv.

¶ Tkatsoen.

Origanum heracleoticum. Origano.

Origanum sylueſtre. Groue Marioleyne.

cleyne dunne steelkens, daer huer die stelen aen dopperste in verdeylen. Ende daer naer volght dat saet dz cleyn es.

2 Dat tweede gheslacht es witter van bladeren, ende van crachten onstercker, anders den voorgheschreuen niet seer onghelijck. Ende dit es hier te lande onbekent.

A 3 Dat derde wildt gheslacht dat hier te lande groue Marioleyne ghenaemt wordt, heeft vele ronde bruyne langhe hayrachtighe steelkens, daer aen rondachtighe saechte hayrachtighe bladerkens wassen, meerder dan die bladeren van Poleye. Die bloemen zijn roodachtich ende wassen met croonkens veel by een. Tsaet es cleyn ende roodachtich. Die wortel es hert lanck ende houtachtich.

B Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuondē, dat sneewitte bloemen draeght, van ruecke ende smaecke stercker dan die voorgheschreuen groue Marioleyne, anders huer in alle manieren ghelijck.

C Item oock noch een derde dat hier te lande Engelsche Marioleyne ghenaemt wordt. Dwelck een neer cruyt es der grouer Marioleyne oock niet seer onghelijck. Sijn bladeren zijn rondachtich bruyn gruen, minder dan die bladeren van groue Marioleyne, niet hayrachtich maer effen ende glat. Die bloemkens zijn purpurachtich root en wassen oock in croonckens. Die wortel es houtachtich.

Marum quibusdam. Engelsche Marioleyne.

Plaetse.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in Creta, ende andere heete landē. Som ook in Spaengien. Hier te lande worden zy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

1 Dat ierste gheslacht bloeyet hier te lande seer spade ende ook niet dan in seer heete zoomers.

2,3 Die groue Marioleyne, ende desghelijck die Engelsche Marioleyne bloeyen in dmidden van den zoomer.

¶ Naem.

Dese cruydey worden ghenaemt in Griecx Ὀριγάνοι. In Latijn Origana.

1 Dat ierste heet ὀρίγανον ἡρακλεωτικὴ, Origanum Heracleoticum ende van sommighen Cunila. In die Apoteken hier te lande Origanum Hispanicum, om dattet drooghe wt Spaengien Tantwerpen te coope ghebracht wordt. Ende daer naer in onse ghemeyne tale Origano.

2 Dat tweede wordt ghenaemt ὀρίγανον ὀνῖτις, Origanum onitis, ende dit es hier te lande noch onbekent.

3 Dat derde heet in Griecx ἀγριορίγανον. In Latijn Origanum sylueſtre, dat es wildt Origanum.

A Ende van desen dat ierste wordt hier te lande in die Apoteken ghemeynlijck voor Origanum ghebruyckt, ende es ghenaemt in Hoochduytsch, Dosten Wolghemut. In Neerduytsch groue Marioleyne. In Franchois Mariolaine bastarde et Origan.

B Dat ander mach ghenaemt worden witte groue Marioleyne.

C Dat derde gheslacht van den wilden, wordt ghenoemt Engelsche Marioleyne, ende wordt in sommighe Apoteken voor Marum ghehouden, ende dijsghelijcx ook van sommighen cruytliefhebbers.

¶ Natuere.

Alle dese gheslachten van Origanum zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, dat een, es niet te min, stercker dan het andere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Origanum in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die van fenijnighen ghedierten ghebeten zijn, oft van Scorpioenen ende spinnen ghesteken zijn. Ende met sueten versoden wijn es zy goet den ghenen die Sceerlinck oft Opium dat es tsap van Huel inghenomen hebben. A

Tselue cruyt met water ghedroncken es goet tseghen die pijne van der magen, ende wringhinge aen therte, ende doet die spijse lichtelijckē verteeren. Ende mz huenich water oft mee inghenomen maeckt saechten camergāck ende iaecht die swerte melancholijcke humueren af, ende doet die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen comen. B

Origanum met vijghen es seer goet ghegheten den watersuchtigen, ende die eenich ledt vercrompen hebben. C

Origanum es ook seer goet met huenich vermenght tseghen die hoest, pleureſis, ende verstoptheyt van der longhene dicwils gheleckt. D

Tsap van groue Marioleyne es seer goet tseghen die swellinghen van den Amandelen ende van die keele ende gheneest die sweeringhen des monts. E

Tselue sap duer die nuese opghetrocken suyuert die herssenen, ende doet dat geel coluer van den ooghen van der geelsucht vergaen. F

Dit sap versuet ook die pijne der oren met melck daer in ghedruypt. G

Origanum es ook seer goet tseghen alle crauwagien, ruydicheyt, iueckſel, ende tseghen die geelsucht, in water ghesoden ende daer in ghebaeyet, oft tlichaem daer mede ghewasschen. H

Tselue cruyt met edick ende olie vermenght, es seer goet met wolle gheleyt op die ghesmeten, ghestooten ende gheblutste leden ende die wt huer ledt zijn. I

Dat wildt gheslach met den witten bloemen, es tot allen den voorghescreuen seer ende sonderlinghen goet. K

Tragori-

Van Tragoriganum. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

Tragoriganum es tweederleye als Dioscorides te kennen gheeft.

1 DAt ierste gheslacht es den Origanum schier gelijc maer meest teerder van stelen ende van bladeren.

2 Dz ander geslacht heeft vele houtachtighe bruyne stelen, daer aen wassen breedachtighe bruyn gruene bladerkens die meerder zijn dan die bladeren van Onser vrouwen bedstroo, ende wat rouwachtich met dun hayrken besedt. Die bloemkens zijn purpurachtich, en wassen met croonkens aen dopperste van den stelen.

¶ Tkatsoen.

Tragoriganum alterum.

¶ Plaetse.

Dese cruyden en zijn hier te lande niet ghemeyn, worden alleen gheuonden in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Tragoriganum bloeyet hier te lande in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Origanū wordt ghenaemt in Griecx τραγορίγανον. In Latijn Tragoriganum.

2 Dat tweede gheslacht wordt oock gheheeten Prasium, ende es hier te lande van sommigen voor Thymus gheheeten gheweest.

¶ Natuere.

Tragoriganum es werm ende drooghe van natueren, ghelijck dat Origanum ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

Tragoriganum ghesoden ende ghedroncken maeckt den buyck los, ende iaecht af A die geele cholerijcke vochticheden, ende met azijn inghenomen es goet den ghenen die van der milten sieck zijn.

Tselue cruyt es oock goet tseghen die walginghe ende suer opworpen van der ma- B ghen, ende die beruerte der seluer die te scepe opt zee den menschen aencoemt.

Tragoriganum met huenich vermenght, helpt den ghenen die hoesten ende cort C van adem sijn, dicwils gheleckt.

Tragoriganum doet oock water maken ende verwecht die natuerlijcke cranckheyt D van den vrouwē. Ende met meel vā Polenta vermenght verdrijft die coude geswillē.

Van Basilicom. Cap. lvj.

¶ Tgheslacht.

BAsilicom es tweederleye van gheslachte, Tam ende wildt. Die Tamme es oock tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt geheetē groue Basilicom, die cleyne eedele Basilicom.

1 Dat groot grof Basilicom heeft ronde stelen mz vele zyde tacrkens, daer aen wassen bleeckgruene bladerkens, den bladeren van Mercuriael schier ghelijck. Die bloemen staen om die steelkens ende zijn vā coluere som lijfveruwich bruyn, som sneewit. Ende als die afghevallen zijn zoo coemt daer cleyn swert sadeken voort. Die wortel es lanck met aenhanghende vele veeselinghen.

Dat

Ocimum maius. Groue Basilicom. ¶ Tfatsoen. Ocimum minus. Eedel Basilicom.

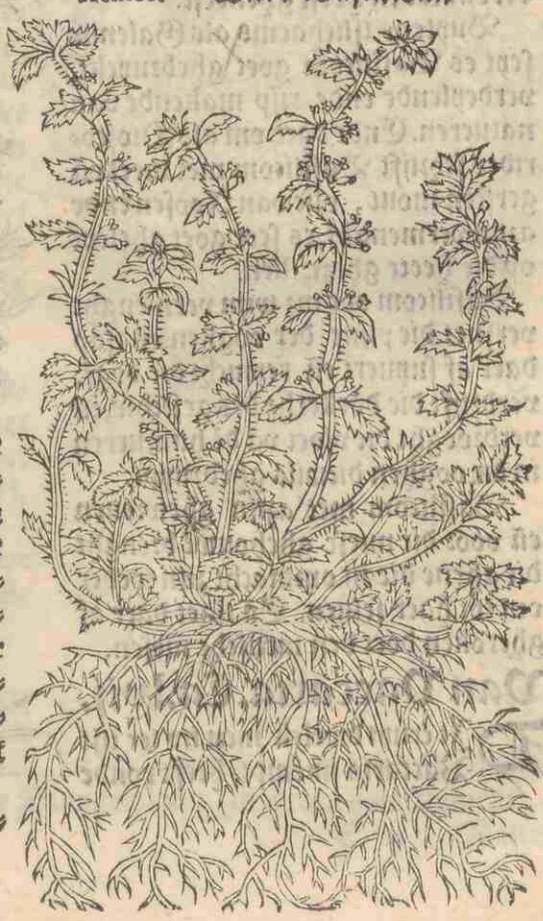

2 Dat ander gheslacht dat eedel Basilicom gheheeten wordt, es den voorgescreuen van fatsoene niet seer onghelijck, zijn stelen zijn rondt met vele zyde tacxkens. Die bladeren zijn rontsomme gekerft, veel minder dan die bladeren van den grouen. Die bloemen zijn den anderen seer ghelijck.

Beyde dese gheslachten zijn van seer liefelijcken ende costelijcken rueck, die eedele Marioleyne met sterckheyt van ruecke te bouen gaende, ende zijn zoo sterck dz zy ooc hooftsweer maken alsmense te langhe oft te veel rieckt.

Acinos. Wilde Basilicom.

3 Dat wildt gheslacht heeft viercantighe hayrachtighe steelkens met cleyne bladerkens becleet, den bladerkens van eedelen Basilicom volnaer ghelijck maer mindere ende hayrachtich. Die bloemen zijn peerschachtich den bloemen van Basilicom ghelijck. Die wortel es veeselachtich lanex der aerden cruypende, iaerlijcx van nieuws wtspruytende, dz die andere twee tamme Basilicoms niet en doen die iaerlijcx ghesayet moeten worden.

¶ Plaetse.

Die tamme Basilicom wordt in die houen ghesaeyet.
Dat wildt gheslacht wast in sandachtighe aerde aen die water canten.

¶ Tyt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1.2 Dat tam gheslacht wordt geheeten van den ouders in Griecx ὤκιμον ἢ ὄζιμον. In Latijn Ocimum, ende van sommighen Basilicon, dat es in Latijn Regium, nv ter tijt Ocimum gariophyllatum. In Hoochduytsch Basilgen, Basilgram. In Neerduytsch Basilicom. In Franchois Basilie.

3 Dat wildt gheslacht wordt geheetē in Griecx ἄκινος. In Latijn Acinos. In Hoochduytsch wild Basilgen. Hier te lāde wilde Basilicō. In Frāchois Basilic sauluage.

¶ Natuere.

1.2 Tam Basilicom es werm en vochtich van natueren.

3 Dat wildt gheslacht es werm ende drooghe, tot inden tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van der crachtē vā Basilicom sijn die oude meesters in contrarie meyningē, Galenus schrijft dat het om sijnder ouervloedighe vochticheyt niet goet en es in tlichaē in ghenomen. Dioscorides seyt dattet ghegeten die ooghē verduystert, eñ winden maect, ende niet lichtelijcken verteert en wordt. Plinius schrijft dat Basilicom ingenomē der maghen seer goet ende bequaem es, ende dat hy met azijn gedroncken die windē verdrijft eñ dat ripsemen ende opworpen van der maghen stilt, ende die vrine doet losse, eñ mits dyen goet es den watersuchtighen eñ die de geelsucht hebbē. Die medecyns deser tijt schrijuen den Basilicom toe, dz hy het herte eñ thooft sterckt, blijscap eñ vrolicheyt maeckt, goet es alle swaere melācoluese mēschen, ende met wijn ingenomen den verouderden hoest gheneest.

B Buytens tslichaems als Galenus seyt es Basilicom goet ghebruyckt, verdeylende ende rijp makende van natueren. Ende daer om als Dioscorides schrijft Basilicom met meel vā gersten mout, olie van Roosen ende azijn vermenght, es seer goet gheleyt op die heete ghezwillen.

C Basilicom ooc mz wijn vermenght versuet die pijne der ooghen, eñ tsap daer af suyuert eñ reynicht die oogē, verdrijft die dōckerhz des gesichts, eñ verdrooght die vloet vā dē humueren in die ooghen diewils ghedruypt.

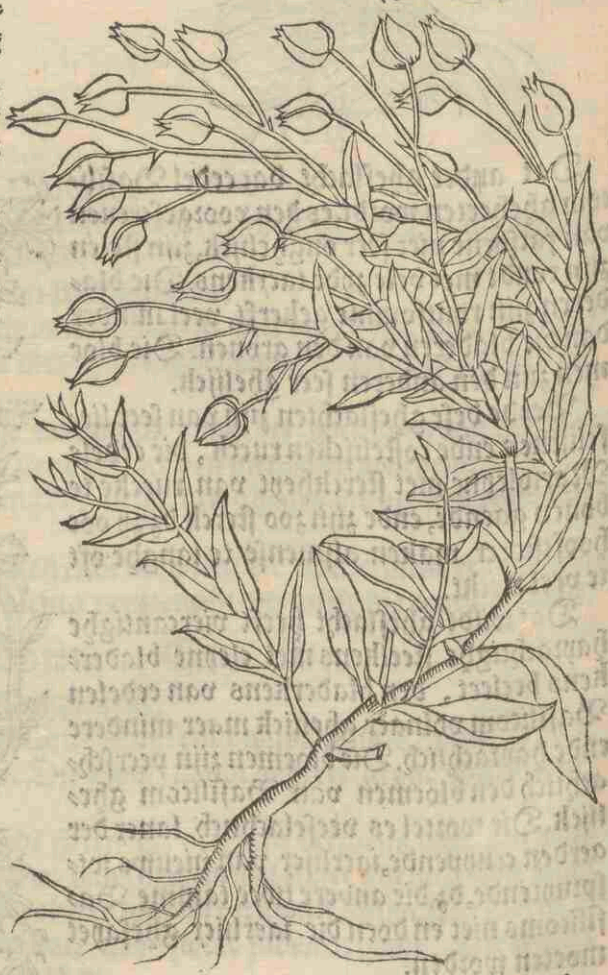
D Basilicom met azijn ghewreuen eñ voor die nuese ghehouwē brenght die ghene die in ommacht zijn weder om tot haer seluen. Eñ tsaet daer af gheroken doet den mensche niesen.

Van Vaccaria. Ca. lvij.

DIt cruyt dwelck men nv ter tijt Vaccaria nuempt, heeft ronde

¶ Tkatloen.

Forte ocimoides. Vaccaria.

stielen

ſtelen die in veel andere huer verdeylen, ledekens ende knoopkens hebbende, daer aen van elck ledt voortcomen meeſt twee bladerkens die breedachtich zijn ende den bladeren van Baſilicom niet ſeer onghelijck, aen dopperſte van den taeykens, waſſen cleyne roode bloemkens ende daer naer volghen ronde huyſkens, ſchier ghelijck die huyſkens van Bilſem, eñ daer in leyt dz ſaet, dwelck ſwert es gelijck tſaet vã Nigella.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt wordt gheuonden op ſommighe vette ackers ontrent den kant, van der Maeſen. Hier te lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen ghеſaeyet.

¶ Tÿt.

Het bloeyet van in dmiddel van den zoomer, tot in den Herfſt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghеheeten van den cruytliefhebbers Vaccaria, ende ſchijnt te ſyne tghene dat in Grieey ghenaemt wordt ὀκιμοειδὲς. In Latijn Ocimaſtrum, eñ vã ſommigen als Galenus ſchrijft Philitærium, dwelck by Nicander een geſlacht van Echiũ es.

¶ Natuere.

Tſaet van Ocimaſtrum es drooghe ende werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tſaet van Ocimaſtrum es ſeer goet den ghenen die van den ſlanghen ende andere A fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, met wijn ghedroncken.

Van Druyuen cruyt. Cap. lviij.

Dit cruyt heeft ierſt cleyne rontſomme diey ghеſneden hayrachtighe bladerkens van onder ſchoon purpur root, naer die welcke eenen rechten ronden ſteel waſt ontrent eẽ ſpanne oft voet hooch, met vele zyde ſcuetkens ende taeykens ghelijck een cleyn boomken becleet, daer aen waſſen ende voortcomen langhe, diep geſneden, hayrachtighe, gerimpelde bladerkens, int aentaſten vet, den ierſten bladerkẽs van fatſoene ghelijck, maer langher ende niet root. Tſaet hanght aen die ſteelkens by een ghelijck cleyne druyfkens ghehoopt. Die wortel es teer ende ſaſelachtich. Dit heel cruyt es van eenen ſeer liefelijcken rueck, eñ alſt tſaet rijp es, zoo verdrooghet ende wordt heel geel, ende ſtercker van ruecke.

¶ Tfatſoen.

Botrys. Druyuen cruyt.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt tot veel plaetſẽ in Bräckrijck by die rieuieren, hier te lande worddet in die houen geſayet, eñ daert eens ghеſayet es, daer comet alle jaren lichtelijcken voort.

¶ Tÿt.

In Doghſtmaent coemt het ghehoopt ſaet van deſen cruyde voort ende in Herfſtmaent eeſt cruyt bequaem om te treckene.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetẽ Βότρυς in Grieey, ende in Latijn Botrys, in Cappadocien oock vã ſommigẽ als Dioſcorides ſcrijft Ambroſia. In die Apotekẽ eeſt onbekẽt. In Hooch duytſch Traubenkraut, dat es in onſe tale Druyuencruyt. In Franchois Pyment.

Van Munte. Cap. lxiij.

¶ Natuere.

Druyuencruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt ende subtijl van substantien.

¶ Tracht en werckinghe.

Druyuencruyt in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die verstopt A
van borsten, ende cort van adem sijn, oft die huerē adem niet en kunnē verhalē, want
het sceydt ende verteert die groue vochticheden ende die taye rouwe fluymen die lon-
ghene ende borst verstoppen.

Tselue cruyt lost oock die vrine, doet water maken, ende verweckt die natuerlijcke B
cranckheyt der vrouwen als voor inghenomen.

Druyuencruyt ghedroocht es seer goet in die spijsen ghelijck Hysope, Thymus ende C
dyerghelijcke ghebruyckt, ende gheeft der spijsen goeden rueck ende smaeck.

Druyuencruyt ghedroocht ende in die cleerscapprayen geleyt, gheeft den cleederen D
goeden rueck, ende bewaert ende beschermt die selue datter gheen motten in ẽ comen.

Van Munte. Cap. lxiiij.

¶ Tgheslacht.

MVnten zijn veelderleye van formen wesen ende gestelteniſſe, waer af som tamme oft hof Munten, ende som wilde Munten ghenaēpt worden. Die tamme Munten zijn vierderleye, Bruynheylighe, Cruysmunte, Balsem munte, ende Hertecruyt.

Die wilde es tweederhande die water Munten ghheeten worden, waer af die eene wit es, ende die andere root.

¶ Tfatsoen.

Menta satiua prima. Bruyn heylighe.

Menta satiua secunda. Cruysmunte.

Menta satiua tertia. Balsem munte.

Dat

1 TAt ierste gheslacht van tammen Munten dat hier te lande Bruynheylighe gheheeten wordt, heeft viercantighe bruynroodachtige ghehayrde stelen, daer aen wassen rondachtighe rontsomme ghekerfde doncker gruene bladerkens liefelijck ende seer goet van ruecke. Die bloemen zijn roodachtich en wassen rontsomme die stelen met croonkens ghelijck aen die Palaeye. Die wortelen zijn saselachtich lanex der aerden cruypende eñ hier ende daer ionghe scuetkens voortbringhende ende alle jaren wtworpende.

2 Dat tweede gheslacht es den iersten van ronden bruynen welrieckende bladerē, viercantighen ghehayrden stelen, ende van cruypende voorts settende wortelē seer gelijck, alleen die bloemen en wassen niet met croonkens rontsomme die stelen, maer staē boven aen dopperste van den stelen ghelijck een cleyn are.

3 Dat derde gheslacht van Munten heeft langhe smalle bladeren den bladeren van Wilghen schier ghelijck, maer meerder, witter, saechter ende ghehayrt. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, ghelijck cleyne aren, als aen het tweeste geslacht. Die wortel es teer cruypende saselachtich tot veel plaetsen wtworpende ghelijck aē die voorghescreuen gheslachten.

Menta satiua quarta.
Hertecruyt.

Mentastrum.
Roode water Munte.

Sisymbrium.
Witte water Munte.

4 Tvierde gheslacht es van bladeren, stelen ende wortelen den voorgescreuē gelijck, maer zijn bloemen en wassen niet op dopperste van den stelen ghelijck een are, maer staen rontsomme die stelen met croonkens, ghelijck aen die Bruyn heylighe.

5 Dat vijfste gheslacht van Munten, dat van den wildē dat ierste es dat witte water Munte gheheeten wordt heeft viercantighe wollachtighe stelen ende langachtige gerimpelde saechte bladeren, van bouen ende ondere mz saecht wollekē beleet. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen ghelijck een are ghefatsoeneert. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

6 Dat ander wildt gheslacht, dat die seste onder die Munten es, ende roode water Munte ghenaemt wordt, es der Bruynder heylighen van stelen, bladerē ende voorts cruypende wortelen ghelijck, alleene van bladeren ende stelen wat meerder ende sterc-ker van ruecke. Die bloemen zijn bruyn root en wassen aē dopperste van den steelkēs in ronde tsamen ghehoopte troskens, van aensien eenen ronden bolleken ghelijck.

¶ Plaetse.

Bruyn heylighe ende die andere tamme Munten, wordē hier te lande in die houen gheuonden, sonderlinghe Bruyn heylige die de gemeynste ende die bekentste es. Die wilde wassen in neere vochtighe plaetsen ontrēt die water loopen ende aen die canten van den grachten.

¶ Tijt.

Alle die gheslachten van Munten bloeyen meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dat tam gheslacht van Munten wordt gheheeten in Griecx ἡδύοσμος καὶ μίνθη. In Latijn ende in die Apoteken Mentha. In Franchois Mente.

1 Dierste gheslacht heet in Hoochduytsch Dyement ende Krauszdyement. Hier te lande Bruyn heylighe.

2 Dat tweede geslacht Krauszmuntz, Krauszbalsam, dat es Cruysbalsem eñ Cruys-munte, van sommighen oock heylighe.

3 Derde geslacht wordt gheheeten nv ter tijt ende hier te lande in die Apotekē Men-ta Sarracenica en Menta Romana. In Hoochduytsch Balsammuntz, vnser frauwē muntz, Spitzer muntz, ende Spitser balsam. Hier te lande Roomsche munte ende Balsem munte.

4 Tvierde gheslacht heet in Hoochduytsch Hertzkraut, dz es hier te lāde Hertecruyt.

5 Dat ierste wildt gheslacht dat onder die Munten dat vijfste gheslacht es, heet in Griecx σισύμβριον ende in Latijn Silymbrium, van Damegeron ooc Scimbron als Con-stantinus die Keyser schrijft. In Hoochduytsch vā sommigen Katzenbalsem, vā ande-ren Roszmunte. Hier te lande witte water Munte. In Franchois Mente sauuage.

6 Dat ander ende tweede wildt gheslacht onder die Munten dat seste, heet in Griecx ἡδύοσμος ἄγριος eñ in Latijn Mentastrū, eñ nv ter tijt Menta aquatica. In Hoochduytsch Fischzmuntz. Hier te lande Roo munte eñ Roo water munte. In Franchois Mente deaue, ou Mente aquatique.

¶ Natuere.

Alle Munten zijn werm ende drooge tot in den tweedē graedt noch versch eñ groē wesende, maer als zy ghedroocht zijn zo zijn zy werm tot in den derden graedt, sonder-linghe die wilde die heeter zijn dan die tamme.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tamme Munte in spijse oft dranck inghenomen es een seer goede ende sonderlin- A
ghe medecyne voor die maghe, die selue verwermende sterckende, ende alle ouervloedi-ghe vochticheyt daer wt verdrooghende, zy verdrijft oock ende gheneest alle pijne ende weedom van der maghen ende doet die spijse verteeren.

Twee oft drye tacxkens van der selver Munten met tsap van sueren Granaet ap- B
pelen inghenomen, stilt dat hicken ende walgen ende gheneest die cholerijcke passie, dat es alsmen ouervloedich ouergheeft ende den loop in den buyck tsamen heeft.

Tsap van Munten met azijn ghedroncken, stelpt dat bloet braken ende ouergh- C
uen, ende doodet die ronde wormen.

Munte in water ghesoden ende drye daghen ghedroncken doet dat crimpsel eñ die D
weedom van den dermen vergaen, ende stelpt die ouervloedige natuerlijcke cranckhe-der vrouwen.

Munte met wijn ghesoden ende ghedroncken coemt te helpen den vrouwē die swae E
ren arbeyt hebben.

Munte met meel van gersten mout vermenght doet die swellinghen vergaen ende F
verdwijnen daer op gheleyt. Dijsghelijck oock Munte op twoorhooft gheleyt geneest die pijne ende weedom des hoofts.

Mun-

Munte es seer goet op der vrouwen borsten gheleyt die met soch verladen zijn, wāt G
het doet die borsten sincken ende slanck worden, ende en laet dat melck met clonteren
oft tsamen loopen.

Munte met sout ghestooten ende wel vermenght es seer goet gheleyt op die beten H
van der verwoede honden.

Tsap van Munten met huenich water vermenght, ghneest die pijne van dē oren I
daer in ghedruypt, ende het versuet die rouwicheyt van der tongen alsmense daer me-
de wrijft ende wascht.

Die rueck van Munte maeckt den menschē vrolijck ende blijde, ende daer om zoo K
worden die wilde Munten hier te lande in tstroysel ghemenght daermen die kercken
ende huysen mede alst eenighe feeste es bestroyt.

5 Die witte water Munte es in veel manieren der tammer Munten van crachten L
ghelijck, zy verdrijft dat crimpsel vā den dermen, zy doet dat braken ende hicken stil-
len, ende versuet die pijne in thooft in der manieren als die Tamme ghebruyckt.

Dese Munte es oock seer goet tseghen die steen ende tgraueel van den nieren, ende M
tseghen die droppelpisse, in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Op die beet van den byen ende wespen es dese witte wilde water Munte oock seer N
goet gheleyt.

6 Die wilde roode water Munte Mentastrum ghenaempt, en wordt in den medecynen O
van den ouders niet ghebruyckt.

Van Calamentum. Cap. lvv.

¶ Tghelacht.

DJe Muntē die onder dē naem van Calaminthe in Griecx vandē ouders beschre-
uen zijn, zijn dryerley van geslachte, besondere ende verscheydē naemē hebbende.

1 Dat ierste ghelacht dat Berch calaminte ghenoemt mach wordē, heeft herde vier-
cantighe stelen, met dun teer hayrken becleet. Die bladeren zijn den bladerē van Basi-
licom wat gelijck, maer rouwer. Die bloemen wassen aen die stelē tusschen die blader-
kens, alleen aen die een zyde van den stele wassende. Die wortelen zijn saselachtich.

Dit heel cruyt en es den tweedē ghelachtē van Calaminthum niet seer ongelijck,
maer het es meerder, herder van stelen, rouwer ende bruynder van bladeren ende niet
cruypende maer recht op wassende.

2 Dat tweede ghelacht dat wilde Poleye ghenoemt wordt heeft oock saecht hayrach-
tige viercantighe stelen schier lancx der aerden cruypende daer aen wassen altijt twee
tseghen een cleyne saechte bladerkens den bladerē van Poleye niet seer ongelijc maer
meerder ende witter. Die bloemen wassen mz croonkens rontsomme die stelē ende zijn
licht purpurblauw van coluere. Die wortel es dun met vele saselinghen.

3 Dat derde ghelacht dat hier te lande Cattecruyt heet, es der witter wilder Mun-
ten als Dioscorides oock schrijft, niet seer onghelijck, het heeft viercantighe saechte ste-
len, met vele ledekens, ende wt elck ledt comen twee bladeren deen tsegen dander ouer
ende oock andere steelkēs voort. Ende dese bladeren zijn dē bladerē van witter water
Munte niet seer onghelijck, maer wat langher ende rontsommme ghekerft, gefatsoe-
neert ghelijck die bladeren van Netelen, maer saecht ende wit sonderlinge aen die on-
derste zyde van den bladeren. Die bloemen wassen met croonkens rōtsomme die ste-
len ende meest aen dopperste. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste ghelacht als Dioscorides schrijft, wast op die ghebercghten. Hier te lande
wordtet in die cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat tweede ghelacht wordt hier te lande op die leeghe corenvelden eñ op sommi-
ghe hueuelen gheuonden.

3 Dat derde ghelacht wast al om in die houen ende es hier te lande seer wel bekent.

¶ Tyt.

Alle dese ghelachten van cruyden bloeyē meest in Braeckmaent eñ in Hoymaēt.

Van Calamentum. Cap. lxv.

¶ Tfatsoen.

Calaminthæ alterum genus.
Wilde Poleye.

Calaminthæ tertium genus.
Cattecruyt.

¶ Naem.

Dese soorte van Munten heet in Griecx καλαμίνθη. In Latijn Calamintha. In die Apoteken Calamentum, van Plinius ende Apuleus Mentastrum.

1 Dat ierste van desen wordt geheeten in die Apotekē Calamentum montanum, dat es berch Calamentum. In Franchois Calament.

2 Tweede gheslacht wordt geheeten in Griecx γλήχων ἄγριον. In Latijn Pulegium sylueſtre ende Nepita. In Hoochduytsch Klein bachmuntz, Wild Poleye. Hier te lande wilde Poleye ende Velt munte. In Franchois Poliot sauluage.

3 Derde gheslacht wordt geheetē nv ter tijt in die Apotekē Nepita. In Hoochduytsch Katzenmuntz. Hier te lande Cattencruyt, ende van sommighen Nepte. In Frāchois Herbe au Cat.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer af tghene dat op die gheberchten gheuonden wordt.

¶ Cracht en werckinghe.

Calamentum ende sonderlinghe dat Berch calamentum es seer goet den ghenen A die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, tzy ghesoden ende gedroncken, oft van buyten op die beten ghestreken oft gheleyt. Tselue cruyt met wijn te voren inghenomen bewaert ende beschermt dē mensche van alle hinderlijck fenijn, het veriaecht ock alle fenijnnighe ghedierten waert gheleyt oft ghebrant wordt.

Calamentum met huenich water ghedroncken verwermt het lichaem, het verdeylt B die groue humueren, het veriaecht die coude huyueringhen ende doet het sweet voorts comen. Tselue doet het ooc alst in olie gesoden es eñ tlichaē daer mede bestrekē wordt.

Cala-

Calamentum in der seluer manieren ghedroncken es goet den ghenen die gheual- C
len, ghesmeten oft gheborsten zijn om dat gheronnen bloet doen te sceydene, ende die
pijne ende weedom in den buyck hebben, eñ die cort van adem ende verstopt van bor-
sten zijn, ende die de geelsucht hebben.

Calamentum met wijn ghesoden ende ghedroncken lost die vrine, verweckt die na- D
tuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht af die doode vruchten. Tselue doet zy
ock met een pessus van onder ghestelt.

Calamentum es ock seer goet den melaetschen menschen ghegheten, als zy weye E
van suete melck daer op drincken.

Calamentum rouw oft met spijse ghecockt ende ghegheten, oft met sout ende hue- F
nich ghedroncken, doodet ende iaecht af, alle manieren vā wormē in wat plaetsen des
lichaems dat zy ghegroeyet zijn. Tselue doet ock het sap gedroncken, eñ in die plaet-
sen daer die wormen zijn ghedaen.

Calamentum doet ock die litteekenen ende die blauw gheslaghen oft ghestooten G
plecken vergaen, alsmē teruyt in wijn siedt ende daer mede die pleckē dicwils wascht,
oft het cruyt noch versch wesende stoot ende daer op leyt.

Van Balseme. Cap. lxvj.

¶ Tghelaght.

Balseme es tweederleye, groot ende cleyne, die van ruecke bloemen ende saet mal-
canderen ghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

Balsamita maior.
Groote Balseme.

Balsamita minor.
Cleyn Balseme.

Die

Van Balseme. Cap. lxvj.

1 DJe groote Balseme heeft ronde herde dunne stelen, daeraen wassen langhe breedachtighe wit gruene bladeren, rontsomme wat maer seer luttel ghekerft. Die bloemen wassen met croonkens veel by een ende zijn ronde geele knoppekens in veel manierē van fatsoene ende wesen den bloemen van Reynwaē gelijck maer mindere. Die wortel es saselachtich vele taeykens ende steelkens voortbringhende, ende iaerlijck nieuwe scuetkē wtworpende. Dit heel cruyt es van eenen stercken liefelijcken rueck, ende bitterachtich van smaecke.

2 Die cleyne Balseme, es van stelen, bloemen, sade, ruecke ende smaecke der ierster ende grootter Balseme seer ghelijck, maer in als minder eñ niet soo hooch wassende. Die bladeren zijn veel minder smaelder ende rontsomme seer diep gekerft. Die wortel es ook saselachtich vele ende iaerlijcx nieuwe scuetten voortbringhende.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van cruyden worden hier te lande in die houen gheplant, ende dat ierste es schier in alle houen seer ghemeyn.

¶ Tyt.

Balsemen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenoemt in Latijn Balsamita maior. In die Apotekē hier te lande Balsamita van sommigen Menta græca, Saluia Romana, Lassulata & herba diuæ Marię. Ende schijnt wel te zyne die Panax Chironia daer Theophrastus af schrijft Lib. ix. In Hoochduytsch Frauwenkraut. In Neerduytsch Balseme.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande ghenaemt cleyn Balseme dat es Balsamita minor. In Italien herba Giulia. Ende dit cruyt wordt van sommighen ghehouden voor dat ἀγήρατον Ageratum van Dioscorides, van den anderen voor een ἐλίχρυσον Elichrysum, van den derden voor Hepatorium Mesue. Naer onse meyninghe en eest gheen van dryen, maer es een cruyt van den ouders niet beschreuen ten waere dat het waere een gheslacht van Panaces Chironia Theophrasti.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm ende drooch tot in den tweeden graedt, ghelijck hueren rueck ende bitterachtighen smaeck bewijst.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van die groote Balseme alleen oft met dē sade van wilden Pastinaken in wijn ghesoden ende ghedroncken ghenesen dat crimpsel des buycx ende stelpen dat root melizoen. A

Die conserue van den bladeren met suycker gemaeckt, verwermt ende drooght die herssenen, opent die verstoptheyt van der seluer, ende es seer goet tseghen den loop ende gheweldighen vloet van den catarren, een boon groot inghenomen. B

Dit selue cruyt wordt ook gelijck Sauie ende dyerghelycke cruydē in die spijsen, sonderlinghe in die eyercoecken ghebruyckt ende es daer dienstelijck ende smaeckelijck in. C

2 Die cleyne Balseme ghelijck zy van ruecke ende smaecke der grooter gelijck es alzoo es zy ook van crachten ende werckinghen, ende mach altijt voor die groote genomen ende ghebruyckt worden. D

Van Sauie. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

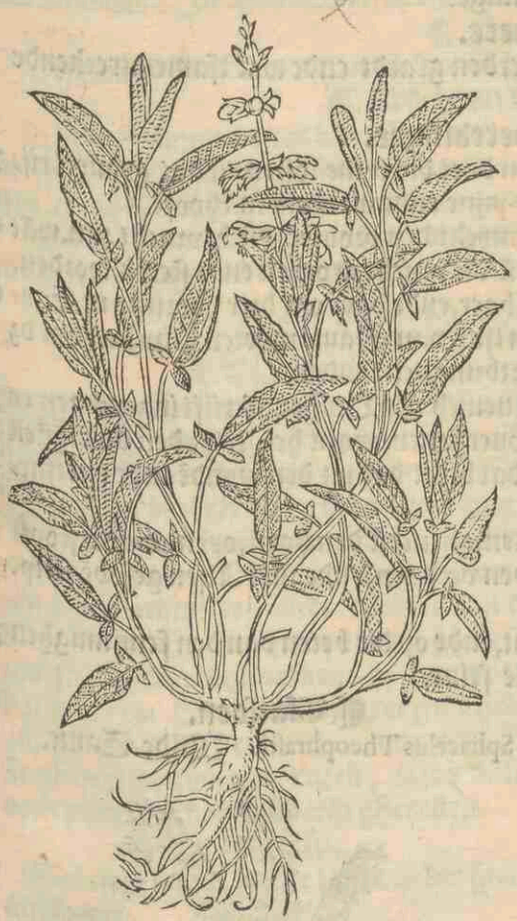
Sauie es tweederleye van gheslachte, som cleyn ende edel, som groot ende grof. Die groue es dryerhande, gruen wit ende root.

1 DJe edele Sauie heeft vele houtachtighe taeykens, daer aen op langhachtighe steelkens wassen langhe smalle oneffene aschveruwighe wittachtighe bladeren, onder twee seer cleyne bladerkens ghelijck cleyne oorkens hebbende. Die bloemē wassen langx die stelen ende zijn van fatsoene den dooue Netelen bloemen niet seer ongheliick, maer mindere. Tsaet es bruyn. Die wortel es houtachtich.

Die

¶ Tfatloen.

Saluia minor. Edel Saule. Saluia maior. Groue Saule.

Die groue Saule es der edelder niet seer onghelijck, maer meerder, huer stelen zijn bruyn viercantich. Die bladeren rouw, oneffen, aschveruwich wit den bladerē van der edelder Saulen ghelijck maer veel meerder rouwer ende sonder oorkens. Die bloeyment saet ende wortelen zijn der edelder ghelijck.

Van deser groue Saule wordt noch een ander gheslacht gheuonden dat bladeren heeft die som heel ende som half sneewit zijn dat witte Saule gheheeten wordt.

Item noch esser een derde geslacht vā Groue Saule, dz root Saule geheetē wordt dyens stelen, ribbekens van den bladeren, ende nieuwe ierst voortcomende bladerkens root zijn, der ghemeynder grouer Saule anders heel ghelijck.

¶ Plaetse.

Saule als Dioscorides schrijft wast op rouwe steenachtighe plaetsen, hier te lande worden beyde die gheslachten schier in alle houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese Saulen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Saule heet in Griecx ἐλελίσφακος. In Latijn ende in die Apoteken Saluia, van sommighen Corsaluium. In Hoochduytsch Salbey. Hier te lande Saule. In Franchois Saulge.

Dat ierste gheslacht wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Saluia minor, Saluia nobilis, ende van sommighen Saluia vsualis. In Hoochduytsch Spitz salbey, Klein salbey, Edel salbey, en Creutz salbey. Hier te lande Edel Saule, Cruys Saule ende oorkens Saule. In Franchois Saulge France.

Dat

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaempt in Latijn Saluia maior, ende van sommighen Saluia agrestis. In Hoochduytsch Grosz salbey, Breit salbey. In Neerduytsch groue ende groote Saule. In Franchois grande Saulge.

¶ Natuere.

Saule es werm ende drooghe tot in den derden graedt ende wat tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Saule in wijn ghesoden ende ghedroncken doet die vrine lossen eñ dat graueel rijsen, sterckt dat herte ende es goet tseghen die pijne ende weedom in thooft. A

Saule es ooc seer goet ghegeten ende gebruyckt den vrouwē die bevrucht zijn, wāt zy doet als Aetius scrijft die moeder sluytē eñ die vrucht groeyen ende sterck worden. B

Saule maeckt ooc die vrouwē seer vruchtbaer, ende daer om hier voortijts in Egypten naer groote sterften hebben die vrouwen tsap van Saule moeten drincken om dz zy vruchtbaer wesen, ende veel kinderen voortbringhen souden. C

Tsap van Saulen twee croesen vol met huenich als Orpheus scrijft ingenomen es seer goet den ghenen die bloet spouwen ende ouergeuen, want het stelpt den bloetgāck terstont. Dijsghelijck stelpt oock die Saule dat bloet dat wt den wondē ende quetsuren loopt ghewreuen ende daer op gheleyt. D

Saule in water ghesoden ende ghedroncken, gheneest den hoest, opent die verstoptheyt van der leuer, ende doet die pijne der zyden vergaen, ende met Alsen gesodē stelpt zy dat root melizoen. E

Saule es oock goet op die wonden gheleyt, ende op die beten van den fenijnnighen ghedierten, want zy gheneest ende suyuert die selue. F

Die wijn daer Saule in ghesoden es verdrijft dat iueckscl van den scamelijcken leden als zy daer mede ghewasschen worden.

Vā wilde Saule. C. lxvij.

DJe wilde Saule es der tamme Saulen van ruecke ende fatsoene wat gelijck, zy heeft vierecantighe bruyne stelē, met dun hayrken beeleet, eñ daer aen wassen bladeren den bladeren van groue Saule niet seer ongelijck, maer wat breeder, corter ende saechter. Die bloemen zijn die Saule bloemē niet seer ongelijck ende wassen lancx die stelen op, alleen aen die een zyde van den seluen hanghende, ende als die vergaen zoo volscht dz saet dz vont ende bruyn es. Die wortel es saselachtich ende worpt iaerlijcx nieuwe scuten wt.

¶ Tfatloen. G

Sphacelus Theophrasti. Wilde Saule.

¶ Plaetse.

Dese wilde Saule wast hier te lande al om aen ende onder die haghen, in die bosschen ende op die canten van den corenvelden.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmant ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Theophrastus

phrastus de historia plantarum libro sexto capite secundo. In Griecx σφάκελος ende in Latijn Sphacelus, nv ter tijt heetet in die Apoteken Saluia agrestis en Ambrosiana en van Cordus Scorodonia. In Hoochduytsch wild Salbey. Hier te lande wilde Sauie.

¶ Natuere.

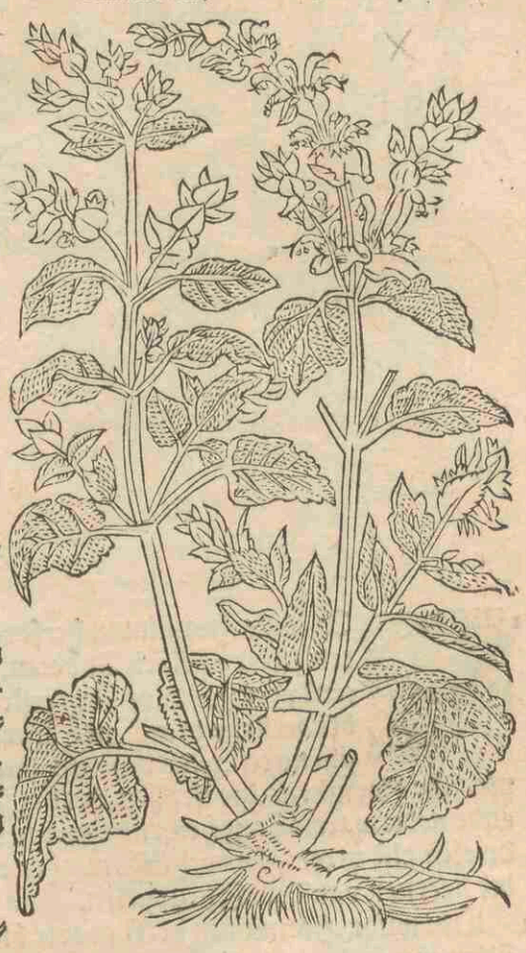
Dese wilde Sauie es werm eñ drooch, der Sauien vã natuerẽ niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wilde Sauie doet dat bloet sceyden dat binnen tlichaems gheronnen es, ende ge- A
neest datter ghequetst es, ende es mits dyen seer goet den ghenen die gheuallen, ghestooten, ghesmeten oft verreckt zijn, in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken.
Wilde Sauie oock in der seluer manieren ghebruyckt, doet die inwendige apostu- B
matien ende gheswillen sceyden ende iaecht die materien der seluer met der vrinen af.

Van Scarleye. Cap. lxiv.

Gallitricum. Scarleye.

¶ Tfatsoen.

Scarleye heeft viercantighe stelen, daer aen wassẽ rouwe aschuerwighe ghehayrde oneffene bladeren, den bladeren van grote Sauie schier ghelijck, maer vier oft vijf mael meerdere. Die bloemen zijn blauwachtich wit ende needere dan die bloemẽ van Sauie. Ende als die gheresen zijn, zo coemt in die huyskens dz saet voort, dat swert es. Die wortel es geel ende houtachtich. Ende dit heel cruyt es van eenẽ seer stercken ende swaeren rueck, alzoo dattet oock pijne int thooft maeckt gheroken.

¶ Plaetse.

Scarleye wordt hier te lande in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Sarleye bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent, een iaer naer dz sy ghesaeyet es.

¶ Naem.

Scarleye wordt nv ter tijt gheheeten. In Latijn ende in die Apoteken Gallitricum, Matrisaluia, Centrum galli ende Scarlea. In Hoochduytsch Scharlach. In Franchois Druale. Eñ schijnt te wesene eẽ gheslacht vã Horminum, ende en es gheen Alectorolophos als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Scarleye es werm ende droghe van natueren, tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scarleye in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt verweckt die natuerlijke cranckheyt van der vrouwen, iaeght af die secundine, eñ maeckt lust tot byslapen. A
Scarleye maeckt oock dronckenscap ende swaericheyt in dat hooft, ende daer om B
wordt zy van sommighen brouwers in tbier ghesoden, in plaetse van Hoppecruyt.
Dit cruyt heeft ooc alle cracht vã Horminum eñ mach daer voor gebruyckt wordẽ. C

Van Horminum. Cap. lxv.

¶ Tgheslacht.

Horminum es tweederleye als Dioscorides schrijft, Tam ende wildt.

C Tfat-

Van Horminum. Cap. lxv.

¶ Tfatloen.

Horminum satiuum.

Horminum syluestre.

1 DAt ierste Horminum heeft rondachtighe ende wat saechthayrighe bladeren, schier gheliick Andoren, ende viercantighe hayrachtighe stelen ontrēt eenē voet hooch, op dopperste vier oft ses schoone blauwachtighe peersche bladerkens draghende daer aen wt elck lēdt wassen, twee bladerkēs tseghens een, ende daer tusschen cleyne huyskens voortbringhende blauwe pēersche bloemkens, die tseghen dat het saet rijp wordt, huer ter eerdewaerts keeren ende nederwaerts hanghen, ende daer in leyt dat saet dat swert ende langhachtich es, dwelck alst in eenighe vochticheyt gheweyckt es, slijmachtich wordt, schier ghelijck die keernen van den Queappelen.

2 Dat wildt Horminum heeft groote breede rontsomme ghescaerde bladeren. Die stelen zijn oock viercantich ende wat hayrachtich, maer langher ende dicker dan van den tammen. Die bloemen zijn peersachtich en wassen oock met croonkens rontsomme die stelen, in cleyne huyskens, die huer oock nederwaerts keeren als het saet rijp wordt, dwelck bruyn ende ront es, ende oock slijmachtich alst nat ghemaeckt wordt. Die wortel es houtachtich ende swert.

Ende beyde dese cruyden en hebbē gheenen sonderlinghen rueck, eñ sonderlinge dz tam gheslacht, want die bloemen van den wilden riecken wat naer die Scarleye.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten wordē hier te lande in der cruytlieflebbers houē gesaeyet.

¶ Tijt.

Sy leueren huer bloemen in Hoymaent ende Ooghstmaent eñ te wyle zoo wordt oock huer saet rijp.

Naem-

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx ὄρμινον. In Latijn Horminum ende Geminalis.

1 Dat ierste es ghenaemt Horminum satiuum & Hortense.

2 Ende dat tweede Horminum sylueſtre.

¶ Natuere.

Horminum es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Horminum met huenich vermenght, verdrijft die duysterheyt van den A ooghen, ende maeckt dat ghesichte claer.

Tselue saet met water vermenght, treckt wt die doornen ende splinteren, verteert B ende doet scheyden alderhande gheswel daer op gheleyt. Tselue doet oock het groen cruyt ghestooten oft ghewreuen ende daer op gheleyt.

Dit selue saet met wijn ghedroncken, maeckt lust tot byslapen, ende sonderlinghe C van den wilden dat stercker van werckinghe es dan het saet van den tammen.

Van Andoren. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden met eenen naem Andoren in Duytsch ghenaemt zijn vier gheslachten van fatsoene malcanderen ghelijck, nochtans versceyden namen int Latijn hebbende. Dat ierste es dat wit Andoren. Tweede dat swert oft stinckende Andoren. Derde dat rieckende Andoren. Tvierde dat water Andoren.

¶ Tfatsoen.

Marrubium. Witte Andoren.

Ballote. Swerte Andoren.

1 Witte Andoren heeft vele viercantighe witte ghehayrde stelen, ende daer aen rontachtighe ghefronsselde hayrachtighe wit gruene bladerkēs nz onliefelijck vā ruecke.

Die bloemen zijn witte, en wassen in scerpe stekende huyskens, rontsomme den steel ghelijck een rinck staende, daer naer die bloemen ghereſen zijn, saet in gheuonden wordt dat rouw en ront es. Die wortel es swert met veele veeselinghen.

2 Swerte Andoren es van fatsoene den Witte wat gelijck. Sijn stelen zijn ooc vierecantich en hayrich, maer swert. Sijn bladerē zijn meerder en lāgher dan der witte Andorens bladeren rontsomme ghekerft, den bladeren vā Netelen schier gelijck. Vā coluere swert, van ruecke seer sterck en onlieflijck. Die bloemen zijn purpurroot, dē douē Netelen bloemen ghelijck, rontsomme den steel, ghelijck aen wit Andoren wassende.

3 Dat rieckende Andoren heeft ronde ghe- Stachys. Rieckende Andoren.

knoopte stelen met cleyn wit wolleken becleet, ende daer aen wt elck ledt twee bladerkens, oock wit ende wollachtich, den bladeren van den witten Andoren schier ghelijck, maer wat langher ende witter. Die bloemen wassen in cleyne croonkens rontsomme die stelen, ende zijn van verwen geel. Die wortel es houtachtich, ende blijft duerende. Eñ dit heel cruyt es van ruecke den witten Andoren, niet onghelijck.

B Bouen desen esser oock noch een andere cruyt, dat ooc welrieckende Andoren ghenaemt wordt, dwelck langhe dicke viercantighe ende oock wollachtighe stelen heeft, ende witachtighe saechte rontsomme wat ghekerfde bladeren, maer langher breeder ende meerder dan van den anderen Andorens. Die bloemkens zijn roodachtich ende wassen in ronde croonkens rontsomme die stelen. Tsaet es swert ende ront. Die wortel es geelachtich.

4 Dat water Andoren es van stelen stekende huyskens, bladeren en bloemen den swerten Andoren volnaer ghelijck. Sijn bladeren zijn ooc swertgruen maer meerder, dieper ghekerft, ende niet seer hayrachtich, wat ghecrumpelt ende gheploy t, ghelijck ierst wtcomende Bercken loof. Die bloemkens zijn wit en cleyn, minder dan die ander Andorens bloemen.

¶ Plaetse.

Wit en swert Andoren wassen hier te lande al om op onghebouwde plaetsen, by den mueren, tuynen, weghen, en aen canten van den velden. Dat derde wast op ghelijcke plaetsen in Duytschlant ende elders. Hier te lande wordet meest in die cruytliefhebbers houen gheplant. Dat water Andoren wordt hier te lande veel gheuonden by den grachten, waterloopen, ende in neer vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent, dat rieckende ooc in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht heet in Griecx πράσιον. In Latijn Marrubium. In die Apotekē Prasium. In Hoochduytsch Weysser Andorn, Marobel, Gods vergisz, en Andorn mennlin. In Neerduytsch Malroue, Malrueuie, witte Andoren ende Andoren manneken. In Franchois Marrubin en Marochemin.

Dat tweede wordt ghenoemt in Griecx βαμωτή. In Latijn Marrubiū nigrum, Marrubiastrum.

blastrum. In die Apotekē Prasium fœtidū. In Hoochduytsch Schwartz Andorn en Andorn weiblin. In Neerduytsch stinckende en swerte Malruenie en Andoren, oft Andoren wijfken. In Franchois Marrubin noir, Marrubin puant.

3 Dat derde heet in Griecx στάχυς ende in Latijn Stachys. In Hoochduytsch riecken der Andorn, Feld Andorn. In onser talen rieckende Andoren. In Franchois Sange Sauluage ou de montaigne. In die Apoteken eest onbekent.

4 Dat vierde wordt nv ter tijt in Latijn ghenaempt Marrubium palustre. In Hoochduytsch wasser Andorn, weiher Andorn. Hier te lande water Andoren, en van sommighen Heydēs cruyt oft Egyptenaers cruyt, om dz die lantloopers die huer voor Egyptenaers wtgheuen met desen cruyde huer swert maken. Ende hier af maken sommighe dat ierste gheslacht van Sideritis.

¶ Natuere.

Die drye ierste gheslachten van Andoren zijn werm in den tweedē graedt eñ drooghe tot in den derden. Dat water Andoren es oock seer verdrooghende, maer sonder merckelijcke hitte.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Witte Andoren in water ghesoden ende ghedroncken, opent en sterekt die leuer eñ A die milte, ende es goet teghen alle verstoptheyt der seluer, zy suyuert die borste ende die longhene, ende es mits dyen goet teghen den ouden hoest, pijne ende weedom der zydē veroudert bloetspouwen, ende teghen dat wdrooghen en sweeringhe der longhene.

Wit Andoren doet oock lossen alle groue vochticheyt en taye fluymen die op die B borste vergaert ligghen, met die wortelen van blauw lischbloemen inghenomen.

Dijsghelijck werck doet oock tsap van witte Andoren met sap van Fenkel gesodē, C tot dat het derdedeel versoden es, en daer af een lepel vol inghenomen, dat ooc teghen den ouden hoest goet es.

Wit Andoren in wijn ghesoden, opent die moedere, eñ es goet den vrouwē die huer D natuerlijcke cranckheyt niet en kunnen ghecrijghen, zy iaecht af die secundine eñ die doode vruchten, zy coemt oock te helpen den vrouwen die swaren arbeyt hebben, ende den ghenen die van slanghen ende fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn.

Tsap van witten Andoren met wijn en huenich vermenght, scerpt en maeckt het E ghesichte claer, in die ooghen ghedaen. Tselue sap in die ooren ghedaen es goet teghen die pijne der ooren, ende opent die verstoptheyt der ooren. Tis oock goet in die nuese ghenomen, om die geelicheyt van den ooghen die vander geelsucht ghebleuen es te ghenesene.

Die bladeren met huenich vermenght, zijn goet gheleyt op oude vlceratien, ende op F quade sweerende naghelen. Die selue bladeren met hinnen smout ghemenght vertee ren ende doen verdwijnen die croppen aen den hals. Die bladeren ghedroocht, eñ met edick ghemenght, ghenesen die quade voorts eetende crauwagien.

2 Swerte Andoren ghestooten, es goet gheleyt op die beet van verwoede hondē. Die G selue bladeren in een kool blat in heete asschen ghebraden, doen vergaen die geswellē aen den eersderm, met huenich vermenght zoo ghenesen zy die vervuylde sweeringē.

3 Rieckende Andoren ghesoden ende ghedroncken, doet die vrouwen huer natuerlijc- H ke cranckheyt comen, ende iaecht die secondine ende doode vruchten af.

4 Dat water Andoren en wordt in der medecynen niet ghebruyckt. I

¶ Hinderniſſe.

Wit Andoren es quaet en hinderlijck der nieren ende blasen, sonderlinghe die ghequetst oft versworen zijn.

Van Melissen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Melissen wordt nv ter tijt begrepen die waerachtighe Melisse, ende die ghemeyne Melisse. Die beyde den Andoren wat ghelijck zijn.

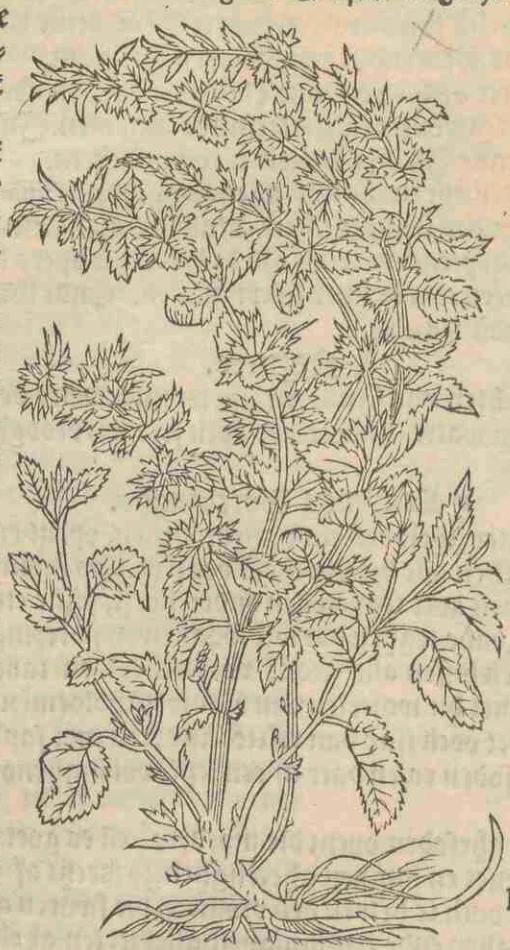
Van Melissen. Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen. Melissa vulgaris. Consilie de greyn. Melissophylli species.

1 Die oprechte Melissa heeft viercantighe stelē, ende swert gruene bladeren, den swerten Andorē ghelijck, maer meerder van ruecke liefelijck ende ghelijc die Citroenen rieckēde, die bloemē sijn lijfverwich, die wortel es houtachtich met vele veselinghē herwaerts ende derwaerts cruypende.

2 Die gemeyne Melisse en es den voorghescreuen niet seer ongelijck, dan alleē zynen rueck en es alsoo liefelijck niet.

3 Bouē desen esser oock noch een ander die welcke vā sommighen voor die oprechte Melisse ghehouwen wordt, die oockviercantige stelen heeft, eñ bladeren gelijck die andere Melissen, maer veel grooter. Die bloemen zijn witachtich meerder dan diebloemen van Melisse. Ende dit cruyt es sterck ende onliefelijck van ruecke.

Herba Iudaica. Glidcruyt.

4 By den gheslachte van Melissen mach ooc wel ghestelt worden, dat cruyt datmen tot som plaetsen van Duytschlant Glidkraut heet. Dit heeft viercantighe ende hayrachtighe stelen, die huer in veel andere verdeylen. Die bladerkēs zijn lanckachtich rontsomme ghekerft, minder dan Sauie bladerē. Lancx dopperste van den stelen wassen die bloemkens die van coluere blauwachtich zijn. Die wortel es veeselachtich. Ende het heel cruyt es van ruecke, naer den rueck van die Melisse treckende.

¶ Plaetse.

Die Melissen wassē tot sō plaetsē in die bosschē, tot sommighe plaetsen by den ouden mueren, ende somtijts by den weghen. Ende worden in die houen hier te lande gheplant.

Glidcruyt wast in Vranckrijck ende Duytschlant in rouwe plaetsen, in die wijngaerden, eñ somtijts ooc by dē haghen.

¶ Tijt.

Melissē bloeyē in Braeckmaēt eñ in Hoymaēt.

Glid-

Gliderruyt bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Melisse wordt geheetē in Griecx μελισσόφυλλον καὶ μελίφυλλον. In Latijn Apiastrum Melittæna & Citrago. In die Apotekē Melissa. In Hoochduytsch heetet Wantzenkraut, Melissenkraut, vnd Mutterkraut. In Neerduytsch Confilie de grein, ende Melisse. In Franchois Melisse.

Gliderruyt wordt van sommigen geheetē in Latijn Herba Iudaica. In Vranckrijck noch Tetrahil oft Tetrahit eenighe maken daer af dat ierste gheslacht van Sideritis, dat Sideritis heraclea ghenaemt es.

¶ Natuere.

Melisse es werm eñ drooge in dē tweedē graedt, den Andorē wat ghelijck, maer in veel manierē onstercker eñ min crachtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Melisse met wijn ghedroncken, es goet teghen die beten ende steken vā die fenijnni- A
ghe ghedierten. Sy sterckt dz herte ende verdrijft die swaermoedicheyt, als die mede-
cijns nv ter tijt van huer schrijuen.

Melisse mach tot alderhande ghebreken ghebruyckt worden, daer wit Andorē goet B
toe es, hoe wel dattet in alle manieren veel onstercker es, alzo datmen inder medecynē
als Galenus en Aegineta schrijuen, Melissa niet en behoort te ghebruyckene, dan in ge-
breke van Andorē, in wiens plaetse men altijt die Melisse nemē en ghebruyckē mach.

Melisse aen die biekoruen gheleyt oft ghestreken, hout die bien by eē, ende doet an- C
der daer by comen.

2 Confilie de greyn es goet ghebesicht ende gheroken den vrouwen die met dz opstij- D
ghen van der moeder ghequelt zijn. Sap van der seluer es goet in versche wondē ge-
daen, want het heylt ende gheneest die selue.

Van Ruyte. Cap. lxvitij.

¶ Tgheslacht.

Ruyte es tweederleye van gheslachte. Tam ende wildt.

Ruta hortensis. Tamme Ruyte. ¶ Tkatsoen. Ruta syluestris. Wilde Ruyte.

Van Ruyte. Cap. lxviij.

1 TAmme Ruyte heeft herde ronde stelen, daer aen wassen bladeren die in veel andere cleyne rondtachtighe bladerkens verdeylt zijn, van coluere wit oft blauw gruenachtich ende van ruecke seer sterck. Die bloemen zijn geel en wassen aen dopperste van den stelen, ende naer dyen wassen viercantighe hauwkens daer swert saet in leyt. Die wortel es houtachtich van binnen geel. Ende dese Ruyte blijft winter en zoomer duerende, eñ en sterft niet lichtelijcken.

2 Die wilde Ruyte es der voorghescreuen van stelen, bladeren, bloemē, sade, coluere, rueck en smaecke seer ghelijck, alleene die cleyne besondere bladerkens zijn veel langhere, ghelijck aen die figuere van een tacxken hier ghestelt, lichtelijcken ghemerckt mach worden, ende het heel cruyt es stercker vā ruecke, ende en kan gheen coude verdraghen, maer moet met groote neerstichеyt hier te lande tswinters bewaert worden, anders zoo steruet ende vergaget teenemaele zoo wanneer dat eenighe coude oft seer stercken rijm gheuoelt.

¶ Plaetse.

Die Tamme Ruyte wordt in die houen gheplant, ende wast gheerne in drooghe plaetsen en daer die sonne veel schijnt. Die Wilde Ruyte wast op die ghebercht̄ van Cappadocien ende Galatien in cleyn Asia, hier te lande wordt zy in die cruytiefhebbers houen ghesayet.

¶ Tijt.

Beyde dese Ruyten bloeyen hier te lande in Hoymaent ende in Ooghstmaent, ende in Herftmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

Ruyte heet in Griecx πήγανον, in Latijn Ruta, ende by Apuleium Eriphion.

1 Die Tamme Ruyte heet πήγανον κήπευτον in Griecx. In Latijn Ruta hortensis. In die Apoteken Rutha. In Hoochduytsch Zam Rauten en wein Rauten. In onser tale Wijn Ruyte. In Franchois Rue, ou Rue de iardin.

2 Dat Wildt gheslacht heet in Griecx πήγανον ἄγριον. In Latijn Ruta sylueſtris, ende oock tot sommighe plaetsen als Apuleius schrijft Viperalis. In die Apoteken Harmel. In Hoochduytsch Wald Rauten. In Franchois Rue sauluage.

¶ Natuere.

Ruyte es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende die in dwildt sonderlinge op die ghebercht̄en wast es veel stercker dan die in die houen gheplant wordt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Wijnruyte alleen oft in water ghesoden ende gedroncken lossen A die vrine ende doen water maken, zy brenghen eñ verwecken den vrouwē huer natuerlijcke cranckheyt, ende stoppen den loop des buyex.

Die bladeren van Ruyte in spijse alleen gheten oft met okernoten ende drooge vijghen ghestooten ende inghenomen, zijn goet tseghen alle quade lochten, ende tseghen B die pestilentie ende alle fenijn, ende tseghen die beten van slanghen en nateren.

Die selue bladeren ghestooten en gheten oft met wijn ghedroncken zijn goet den C ghenen die van den fenijnnighen campernolien en fungen behindert ende sieck zijn.

Tsap van Ruyte es oock goet tseghen die selue ghebreken ende tsegen die beet en- D de steeck van Scorpioenen, bien, wespen, horsselen, en dulle verwoede honden alsmen dat met wijn in neempt, ende die ghestooten bladeren met huenich eñ sout vermenght op die wonde leyt.

Die met tsap van Ruyte bestreken wordt, oft die Ruyte nuchter eedt sal dyen dach E als Plinius schrijft, van alle fenijn bewaert ende van alle fenijnnich ghedierte beurijt zijn, alzoo dat hem gheen fenijn oft fenijnnich ghedierte en sal moghen letten.

Tselue sap van Wijnruyte met wijn ghedroncken suyuert die vrouwen naer dz zy F van kinde verleecht zijn en iaecht af die secondine ende doode vruchten ende die onnatuerelijcke drachten.

Wijnruyte gheduerlijck in spijse oft anders inghenomē verdroocht die natuere en- G de dat

de dat mannelijck saet, ende dat soch in der sueghende vrouwen borsten.

Ruyte met Dille ghesoden en ghedroncken versuet dat crimpsel ende weedom der dermen, ende es goet tseghen die pijne der borsten en der zyden, cortichеyt van adem, hoest, verstoptheyt der longhene, weedom in die hope datmen sciatica heet, en tseghen die coude huyuerachtighe cortsen. H

Ruyte ghesoden met goeden wijn op die helft, es seer goet gedroncken den ghenen die dwater laden. I

Ruyte versch oft ghesouten, oft anders in eenighe spijse ghegheten maeckt claer ooghen ende scerpt het tghesichte seer. Tselue doet ock tsap van Ruyte met huenich oft met Fenkel sap oft alleene, aen die ooghen gestreken. Die bladeren van Ruyte mz gersten meel vermenght doen ooc die pijne der ooghē vergaen alsmense daer op leyt. K

Tsap van Ruyte in schellen van Granaetappelen ghewermt, ende in die oren gedaen, es goet tseghen die pijne ende weedom der oren. Tselue sap mz olie vā Roosen oft olie van Lauren en huenich vermenght, gheneest die doofichеyt ende dat tuytē van den oren alsment dicwils werm in die oren druypt. L

Die bladeren van Ruyte met olie van Roosen ende azijn ghestooten, zijn goet geleyt op die pijne ende weedom des hoofts. M

Die bladeren van Ruyte met Laurus bladeren ghestooten doen vergaen eñ ghensen dat gheswil des ghemechts, ende versueten die pijne daer op gheleyt. N

Die bladerē van Ruyte met wijn peper en salpeeter gemenght genesen alderhande vlecken ende maecken die huyt schoon, ende met huenich ende aluyn vermenght ghenesen zy alderhande quade crauwagien. Die selue bladeren met verkens liese gemenghelt, ghenesen alle ruydicheyt ende alle scorfte hoofden, die croppen ende clieren daer zy op gheleyt oft op ghestreken worden. O

Ruyte met huenich vermenght versuet die pijne der knokelē eñ der iuncturen, ende met vijghen zoo verdrijft zy die ghezwollentheyt van den watersuchtighen. P

Tsap van Wijnruyte met azijn te riecken voor die nuese ghegeuen maeckt wacker die ghene die met eenen swaeren slaep benanghen zijn. Q

Die wortel van Ruyte ghepoedert ende met huenich vermenght verteert dat bloet dat tusschen vel ende vleesch gheronnen es, ende verdrijft die blauw plecken eñ alderhande smetten en vlecken die aen tlijf comen, als zy daer mede bestreken worden. R

Olie daer Ruyte inne ghesoden es, oft langhe tijt inne gheweyckt ende gewonnen es, verwermt alle coude leden, ende doet dwater rijsen op die blase ghestreken, ende es goet tseghen die verstoptheyt ende herdicheyt van der milten, ende es seer goet tsegen die winden opblasinghen en weedom der dermen in die clisterien ghedaen. S

Men schrijft ock den bladeren van Ruyte toe dat zy ghestooten en van buyten op die nuese gheleyt dat bloeyen wt die nuese stelpen. T

Tsap vā die wilde Ruyte mz huenich, wijn, sap van Fenkel, ende galle van een hinne wel ghemenght scerpt het tghesichte ende neempt alle vlecken ende scellen van den ooghen. Ende voorts es die wilde Ruyte der tammer van crachten gelijck, maer in al veel stercker, ende es zoo sterck, dat zy om huerder sterckheyt wille in der medecynen van den ouders niet ghebruyckt gheweest en es, dan alleen tot die ghebrekē ende scellen van den ooghen, in der manieren als voorghescreuen es. V

Van Harmel. Cap. lxviij.

Tatsoen.

DIt cruyt heeft drye oft vier steelkens recht op wassende, ende daer aen teere bladerkens, den bladeren van die ghemeyne Ruyte schier gelijck, maer veel teerder ende in veel cleynder bladerkens verdeylt, ende van veruwen ock witter. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen ende zijn witachtich, ende daer naer volgen cleyne huyskens daer in dat tsaet leyt.

Plaetse.

Dit cruyt groeyet als Dioscorides schrijft in Cappadocien ende Galatien. Hier te lande

lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen gheſaeyet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt oock in Grieck πήγανον ἄγριον. Eñ in Latijn Ruta ſylueſtris. ghenaemt. Van ſommighen ooc Harmala, van den Arabeuſchen Meeſters, ende nv ter tijt Harmel. In Syrien hier voortijts Beſaſa eñ van eenighen oock Moly.

¶ Natuere.

Dit cruyt, als Galenus ſeyt, es werm tot in den derdē graedt eñ ſubtijl van ſubſtantiē.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Want Harmel ſubtijl van ſubſtantiē es, ſoo doet het die groue ende taye vochtichedē ſceyen, dz water loſſen ende verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen.

B Tſaet van Harmel, met huenich, wijn, Sofferaen, ſap van Venkel ende galle van eenen hoene tſamen ghewreuen ſeerpt dat gheſichte, ende verclaert die duyſter ooghen.

Vã Roſmarijn. Cap. lxxxv.

¶ Tkatſoen.

ROſmarijn es een houtachtich eñ boomachtich gewas, vele dunne herde houtachtige rijſkens hebbende met ſmalle teere bladerkēs beſedt, die aen die een zyde ter aerden waerts wit, ende op dander opperſte zyde gruen zijn. Die bloemen zijn wit met luttel blauws vermenght ende als die vergaē zoo coemt daer cleyn ſadekē voort. Die wortel ende ſteel zijn hert ende houtachtich. Die bladeren ende bloemen van deſen zijn ſeer ſterck ende liefelijck van ruecke, ende goet van ſmaecke.

¶ Plaetſe.

Roſmarijn waſt tot veel plaetſen van Spaengien ende van Vranckrijck ouervloedich in die boſſchen. Hier te lande wordt hy in die houen gheplant ende mz grooter neerſticheyt bewaert.

¶ Tijt.

Roſmarijn bloeyet tweemael tſtaers, eens vroech in tbeginſel van den zoomer, eñ eens in den Herfſt.

¶ Naem.

Roſmarijn wordt geheeten in Grieck λιβανωτὶς στεφανωματικὴ. In Latijn Roſmarinum coronarium. In die Apoteken Roſmarinus. In Hoochduytſch Roſzmarein. In Franchois Roſmarin. Ende wordt in Latijn Roſmarinum coronarium, dat es Roſmarijn diemē tot

Roſmarinum coronarium. Roſmarijn.

tot den cranſkens ghebruyckt gheheeten, tot onderſceet van die andere Libanotides die veelderleye van gheſlachte zijn daer af wy in die volghende Capittelen ſchrijuen ſelen. Die bloemen van deſen Roſmarijn heet in die Apoteken Anthos.

¶ Natuere.

Deſe Roſmarijn es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dioſcorides eñ Galenus ſcrijuē dat deſen Roſmarijn in water geſoden ende tſmor A ghens vroech eermen eenich werck doet ghedroncken die geelſucht gheneeſt.

Die Arabeuſche meeſters ende die huer naerghevolcht zijn ſcrijuen dz Roſmarijn B die herſſenen, memorie ende ſinnē verſterckt, ende dz hy goet es om die ſprake weder- om doen te comen, ende ſonderlinghe die conſerue van den bloemen met ſuycker ghe- maeckt, tſmorghens nuchter inghenomen.

Die aſſchen van Roſmarijn ghebrant maeckt die tanden vaſt ende ſchoon als zy C daer mede ghewreuen worden.

Van Lauender. Cap. lxxvj.

¶ Tgheſlacht.

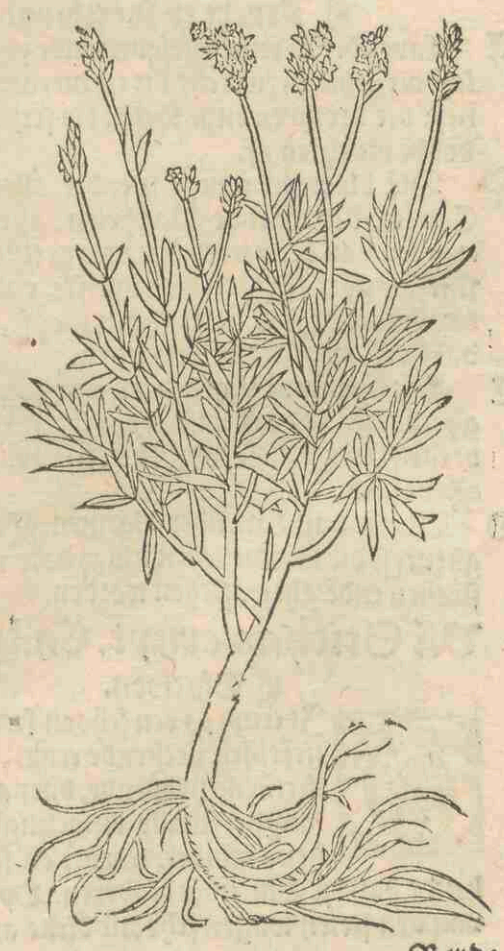
LAuender es tweederleye manneken ende wijfken. Dmanneken es met bladerē bloe men, aren ende ſtelen breeder, langher, hoogher ende dicker ende van ruecke ſterc- ker dan dz wijfkē. Dat wijfkē es ſmalder corter, neerder, ende van ruecke liefelijcker.

¶ Tkatſoen.

Lauandula mas.
Lauender manneken.

Lauandula fœmina.
Lauender wijfken.

Beyde

DEyde dese gheslachten van Lauender hebben viercantighe hole steelkens met ledekens ende knoopkens, daer aen wassen aschveruwighe langhe smalle vette bladeren, breeder, langher ende meerder dan die bladeren van Rosmarijn. Die bloemen zijn blauw en wassen ghelijck een are veel by een aen dopperste van den stelen. Die wortelen zijn houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Lauender wast tot sommighe plaetsen van Italien, Spaengien eñ Branckrijck op die gheberchten ende rouwe steenachtighe plaetsen daer die sonne veel schijnt, hier te lande worddet in die houen gheplant, sonderlinghe dat wijfken dat in alle houen gemeyn es, want dat manneken en wordt niet gheuonden dan by die Cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Lauenderen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Lauender wordt nv ter tijt geheeten in Latijn Lauandula. In die Apotekē Lauendula, Van sommighen in Griecx Pleudonardus, van anderen Hirculus, van den derden oock Rosmarinum coronarium. Ende schijnt wel te wesene dat cruyt dat van Vergilius Casia ghenaempt es.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Lauandula mas. In Hoochduytschlant Spica ende Spica nardi. Hier te lande Lauender ende nv Lauender manneken. In Franchois Lauande masle.

2 Dat ander gheslacht heet Lauendula ende Lauandula fœmina. In Duytschlāt Lafander. Hier te lande Lauender wijfken. In Franchois Lauande femelle.

¶ Natuere.

Lauenderen sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Lauender in wijn ghesoden ende ghedroncken lost die vrine, verwerckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht die secundine ende doode vruchten af.

B Die bloemen van Lauender alleen oft met Caneel, Noten ende Naghelen, ghenesen dat cloppen van der herten ende die geelsucht, ende sijn seer goet tseghen die popelsie, ende tseghen die pijne ende swijmelinghe in thooft, zy sterckē dat hooft ende die lamme leden.

C Die Conserue van den bloemen met suycker ghemaeckt es oock tot dē voorgheschreuen ghebreken seer goet, tsmorghens een boon groot inghenomen.

D Water van Lauender bloemen ghedistilleert ghenees die lamme leden als zy daer mede ghestreken ende ghewasschen worden.

Stœchas.

Vā Stichas cruyt. Ca. lxxvij.

¶ Tfatloen.

DIt cruyt es een schoon seer wel ende liefelijck rieckende cruyt, veel teere tacxkens hebbende, daer aen wassen langhe smalle witachtighe bladerkens minder, teerder eñ sueter rieckende dan die Lauender bladeren. Op dopperste van den stelen wassen schoone dicke aren, voortbrin-

bringhende vele in een ghedrongen cleyne blauwachtige bloemkens. Ende dese aren vindtmen al om in die Apoteken te coope onder den naem Stœcados Arabicum.

Daer es oock noch een ander cruyt datmen in die Apoteken Stichas citrina heet, daer af in den ierſten boeck int lx. Capittel. ghesereuen es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in die eylanden gheheeten Stœchades, tseghen ouer Massilien gheleghen, ende in Arabien. Hier te lande worddet van sommighen cruytliefhebbers ghesayet ende met groote neerstigheyt bewaert.

¶ Tyt.

Stichas bloeyet met die Lauender in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx στίχας καὶ στοίχας ende in Latijn Stichas en Stœchas. In die Apotekē Stichas Arabica ende Stœchados Arabicum. In Arabeusch Astochodos, ende anders gheen naemen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Stichas cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Stichas cruyt met zynen bloemen, oft die aren alleene ghesoden ende gedroncken, A
openen alle verstoptheyt van leuer, longhene, milte, moeder, blase eñ van alle inwendighe leden, suyuert ende doet sceyden alle quade humueren, ende vochticheden.

Stichas cruyt es oock seer goet tseghen die pijne ende weedom in thooft, eñ tot die B
gebreken van der borsten ende van die longhene, het doet oock den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen als voor ghebruyckt.

Pseudodictamnum. C

Stichas cruyt ende bloemen zijn oock seer goet in die medecynen vermenght diemen tseghen fenijn ghebruyckt.

Die bloemen ende bladeren van Stichas diewils gheroken stercken die herssenen, memorie eñ die inwendighe sinnen. D

Van Dictamus.

Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft van dryerhande Dictamnum, waer af dat ierste alleē dz oprecht Dictamnus es. Dat tweede een valsch Dictamnum. Dat derde eē ander geslacht ooc Dictamnum gheheeten, dat bloemen eñ saet voort bringht.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht ende oprecht Dictamnū es als Dioscorides scrijft een heet scerp cruyt der Poleyen van fatsoene seer ghelijck, maer zijn bladeren zijn meerder ende zijn met een saecht wit wolleken becleet.

2 Dat tweede gheslacht dz Pseudodictamnum (dat es valsch Dictamnum) gheheeten wordt, es den voor-

gheſcreuen ierſten als Dioſcorides ſchrijft ſeer ghelijck maer niet heet oft ſcerp op die tonghe, waer af die figuere hier gheſtelt es, die wy naer dat leuende cruyt hebben laten bewerpen. Ende dit Pſeudodictamum heeft rõde ſaechte wollachtighe ſtelen, met leden ende knoopkens, eñ daer aen waſſen wt elck ledt twee witte rondachtige ſaechte ende wollachtighe bladeren, den bladeren van Poleye van fatſoene niet ſeer ongelijc, anders dan dat ſy meerder zijn ende gheheel wit, ſaecht ende wollachtich ghelijck die ionghe bladeren van wollecruyt, ſonder rueck ende niet ſcerp maer bitterachtich van ſmaecke. Die bloemen waſſen rontſomme die ſtelen met ronde croonkens, gelijck aen die Poleye oft Malrouie, ende zijn licht peerſch van verwen. Die wortel es houtachtich.

3 Dat derde gheſlacht es van fatſoene den tweeſten ghelijck, maer zijn bladeren zijn gruender ende hayrachtigher, met teer wit ſaecht hayrken beclee gelijckende volnaer den bladeren van witte water Munte. Ende dit heel cruyt es ſeer goet ende liefelijck van ruecke, tuſſchen die witte water Munte ende Sauie rieckende, gelijck ooc Dioſcorides tuyght.

¶ Plaetſe.

1 Dat ierſte geſlacht ende oprecht Dictamnum waſt in Creta, dat een eylãt van der Italiaenſcher zee es, nv ter tijt Candia geheeten, ende en wordt in gheen andere landen gheuonden alzoo daer af alle die ouders gheſcreuen hebben, ende daer om en eeſt gheen wonder dattet hier te lande niet gheuonden en wordt, dan alleen drooge in ſommighe gheleerde neerſtighe Apotekers huyſendie, tſelue tot den ghebruyck der medecynen met groote neerſticheyt van Candien gheereghen hebben.

2.3 Die andere twee geſlachten waſſen niet alleen in Candiẽ, maer oock in vele andere heete landen. Ende beyde deſe gheſlachten heeft alder ierſt in deſe Neerlanden vercre ghen die groote liefhebber der cruyden Jan van Vreckom, die de ſelue in zynen ſeer ſchoonen ende van alle vremden cruyden ſeer ouervloeyende luſthof gheſaeyet ende met neerſticheyt ghewonnen, ende tot my gheſonden heeft.

¶ Naem.

1 Dat ierſte gheſlacht wordt geheeten in Grieck Δίκταμνος. In Latijn Dictamnum ende Dictamnum Creticum, van ſommigẽ als Dioſcorides ſchrijft Pulegium ſylueſtre. In die Apoteken Diptamum, hoe wel nochtans die Apotekers daer voor een ander cruyt ghebruyckt hebben dat gheen Dictamnum es, daer af wy in zijnder plaetſen ſchrijuen ſelen.

2 Dat tweede gheſlacht es gheheeten Ψευδοδίκταμνος, ende Pſeudodictamnum, dat es valſch Dictamnum.

3 Derde geſlacht heet oock in Grieck Δίκταμνος in Latijn Dictamnum, ende mach wel gheheeten worden Dictamni tertium genus, oft Dictamnum non Creticum.

¶ Natuere.

1 Dat oprecht Dictamnum es heet ende drooge ghelijck Poleye maer ſubtijlder vã ſubſtantien.

2.3 Die andere twee zijn oock werm ende drooghe van natueren maer niet ſoo ſeere oft ſterck als dat oprecht.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Dat oprecht Dictamnum heeft alle crachten ende werckingen van Poleye ende es beeter eñ ſtercker dan die ſelue, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die ſecondine ende doode vruchten inghenomen ende ghedroncken, oft van onder gheſtooft, oft ghelijck een peſſus geſedt. Tſelue doet oock die wortel inghenomen die ſeer heet ende ſcerp op die tonghe es. A

Tſap van Dictamus es ſeer goet ghedroncken tſeghen alle fenijn ende beten van den fenijnnighe ende cruypende ghedierten. B

Dictamnum es oock zoo crachtich tſeghen alle fenijn, dattet met zynẽ rueck alleene alle fenijnnighe quade ghedierten verjaecht, ende die ſelue oock doodet ende ommachtich maeckt als zy daer mede gheraeckt worden. C

Tſap

Tsap van Dictamum es ooc seer goet ende sonderlinghe in alle wonden mz yseren wapenen gheslaghen, ende beten van den fenijnnighen ghedierten ghedruypt, wāt het reynicht, suyuert ende gheneest die selue. D

Dictamum gheneest ooc die pijne ende weedom in die milte, ende doet die milte die groot ende ghezwollen es, ontzwillen ende cleyn worden tzy van binnen inghenomen, tzy van buyten daer op gheleyt. E

Dictamum treckt oock die splinters ende doornen wt, ghewreuen ende op die quetsueren gheleyt. F

Van Dictamum scrijuen die ouders dz die gheyten in Candien als zy mz eenighe flitsen oft pijlen ghequetst zijn, die in tlijf ghebleuen zijn, terstont Dictamum soecken eñ eeten, ende dat daer duer die flitsen ende pijlen wtvallen ende die wonden genesen. G

2 Dat valsch Dictamum es den voorghescreuen van crachten wat ghelijck maer nz zoo sterck. H

3 Dat derde gheslacht es seer goet ghemenght in die medecynen drancken eñ plaesteren tot die beten van die fenijnnighe ghedierten dienende. I

Van Venckel. Cap. lxxiv.

¶ Tgheslacht.

MEn vindt tweederleye Vēckel, waer af die eene doprechte Vēckel es, in Griecx Marathron gheheeten. Die andere die groote hoochwassende die Hippomarathron, dat es Rosvenckel ghenaempt es.

¶ Tfatsoen.

Fœniculum. Venckel.

1 DIe oprechte Venckel heeft ronde ghecnoopte stelen, eens mans lenghde hooch wassende, mz aen wassende vele zyde scuetkens, die altsamen van buyten gruen ende van binnen hol met wat bol wit merchs ghevult zijn. Die bladeren zijn lanck teer ende seer gesneden, niet anders schier wesende dan vele vergaerde draeykens, meerder saechter ende liefelijcker van ruecke dan die bladeren van Dille. Die bloemen wassen op die stelen met groote ronde croonen eñ zijn bleeck geel, ende als die vergaen zoo brenghen die croonē langachtich saet voort dat altijt twee tseghen een wast. Die wortel es wit lanck ende slecht.

2 Dat ander gheslacht dat Rosvenckel ghenaempt es, heeft eenen ronden gheknoopten steel, die somtijts eenen arm dick es, eñ sestien oft achtien voeten hooch wast, als die hooch gheleerde Ruellius schrijft.

¶ Plaetse.

Venckel wast hier te lande in die houen.

¶ Tijt.

Venckel bloeyet in Braeckmaēt eñ Hoymaent, eñ in Ooghstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx μάραθρον, van Actuarius oock μάλαθρον. In Latijn eñ in die Apotekē Fœniculū. In Hoochduytsch Fenckel. In Neerduytsch Venckel. In Franchois Fenoil.

2 Dat ander groot gheslacht heet in Griecx ἱππομάραθρον. In Latijn Fœniculum erraticum, dat es in Duytsch Rosvenckel, ende wilde Venckel.

¶ Natuere.

Venckel es werm in den derden graedt ende drooghe in den ierſten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren van Venckel ghegheten oft ſaet daer af met ptiſane gedronken doet die borſten vol melcks comen ende veel ſochs crijghen. A

Die ſoppen van Venckel gheſoden ende ghedroncken verſuetē die pijne der nieren, doen die vrine loſſen ende den ſteen rijſſen, ende verweckē die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen. Tſelue doen oock die wortelen, die niet alleen tot den voorgeſcreuen ghebreken maer ooc goet zijn tſegen dat waterladen in wijn gheſoden ende ghedroncken. B

Die bladeren ende tſaet van Venckel zijn oock ſeer goet met wijn gedroncken tſeghen die beet van den Scorpioenen ende anderen fenijnnighe ghedierten. C

Venckel oft huer ſaet met water ghedroncken es ſeer goet tſeghen die cranckheyt van der maghe ende walghinghe den ghenen die de cortſe hebben. D

Teruyt, tſaet ende wortelen, vā Venckel zijn ſeer goet der longhene, leuer ende nieren, want zy openen alle verſtoptheyt der ſeluer leden, ende ſtercken die ſelue. E

Die wortelen van Venckel met huenich vermenght zijn ſeer goet geleyt op die beten van den dullen verwoeden honden. F

Die bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier ende alle heete geſwillen. Die ſelue bladeren met was vermenght zijn goet op die blauw geſlagen plecken gheleyt. G

Venckel oock in wijn gheſoden, oft met olie ghewreuen, es ſeer goet om die ghebreken der ſchamelijcker leden daer mede te ſtrijckene oft te ſtouene. H

Tſap van Fenckel doodet die wormen der ooren daer in ghedruypt. Tſelue ſap in die ſonne ghedroocht es ſeer goet met die collyrien vermenght tot verclaeringe der ooghen dienende. I

Van Dille. Cap. lxxv.

Anethum. Dille.

¶ Tkatloen.

DIlle heeft rōde geknoopte ſteelkēs mz veel aenwaſſende ſcuetkens ende tacxkens, onderhalue voet oft twee hooch waſſende. Die bladeren zijn ſeer gheſneden, den bladeren van Venckel niet ſeer onghelijck, maer herder ende grouer vā drayē. Die bloemen zijn geel eñ waſſen met croonkens ghelijck aen die Venckel op dopperſte van den ſtelen, ende als die vergaen zoo volghet tſaet dat cleyn ende breet es. Die wortel es wit ende ſterft alle jaren.

¶ Plaetſe.

Dille wordt hier te lande in alle moeſhoven gheſaeyet.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent eñ in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἄνηθον. In Latijn ende in die Apoteken Anethum. In Hoochduytſch Dyllen ende Hochkraut. In Neerduytſch Dille. In Franchois Anet.

¶ Natuere.

Dille es werm tot bynaer in den derden graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die

Die opperste soppekens van Dille met den sade in water ghesoden ende ghedroncken doen de vrouwen veel sochs in die borsten crijghen. A

Dille doet die opblasinghe winden ende crimpsel van den buyck, vergaen, stilt dat ouerghenen ende den camerganck, ende doet die vrine lossen in manieren als voor gebruyckt. B

Dille es oock seer goet tseghen dat opsteyghen ende opclimmen van der moedere, alsmense in water siedt, ende den wermen damp daer af comende vā onder ontfanckt. C

Tsaet van Dille werm ghemaeckt ende dicwils gheroken, doet den hick ende dat opsteyghen van der maghen stillen. D

Tsaet van Dille ghebrant gheneest die clieren ende fronselen in tfondament daer op ghestreken. Teruyt al heel tot asschen ghebrant heylt ende gheneest die vochtighe sweeringhen sonderlinghe van den scamelijcken leden daer in ghestroyt. E

Dille in olie ghesoden verdeylt ende doet sceyden, versuet alle pijnen, verweckt tot slape, ende brenght alle rouwe couwe ghezwellen tot rijpicheyt. F

¶ Hindernisse.

Dille veel ghebruyckt maeckt doncker ende onclaer ghesichte ende verdroocht die natuere ende dat mannelijck saet.

Van Anijs. Cap. lxxxj.

¶ Tfatsoen.

Anisum. Anijs.

TCruyt van Anijs es der ionghер Eppe van bladeren ghelijck, het heeft ronde hole steelkens, daer ierst voortcomen bladeren die rondachtich zijn, ende naermaels andere bladeren die ghe-clouen ende den bladeren van Eppe ghelijck zijn, maer minder ende witveruwigher. Bouen op die stelen wassen veel schoone ronde croonen, witte bloemkens voortbringhende, ghelijckende den croonen van Beuernelle oft van Coriander. Ende als die bloemen vergaen zoo volghet tsaet naer dat witachtich es ende van ruecke ende smaecke suet ende liefelijck.

¶ Plaetse.

Anijs groeyet van selfs in Syrien ende Candien, nv ter tijt wordt hy in Ouerlant ende Neerlāt in die houē gesayet.

¶ Tijt.

Anijs bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Anijs wordt gheheeten in Grieck ἄνισον ἡ καὶ ἄνησον. In Latijn ende in die Apoteken Anisum. In Hoochduytsch Anisz. In Franchois Anis.

¶ Natuere.

Tsaet van Anijs, dz alleen in der medecynen ghebruyckt wordt, es werm ende droeghe van natueren tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Anijs verdrijft die winden, opblasinghen ende ripsenen van der magen eñ der dermen, het versuet die pijne, weedom ende crimpsel des buyck, het stelpt den loop eñ den camerganck, het doet water ende den steen rijssen, drooghe inghenomen oft met wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, het doet oock den hick vergaen niet alleen ghedroncken oft inghenomen, maer oock gheroken. A

Anijs saet gheneest oock dat root melizoen ende stelpt die witte vloet der vrouwen, ende es seer goet den watersuchtighen ghebruyckt, wāt het opent die leuer ende lescht den dorst. B

Anijs veel gheheẽ maeckt luſt tot byſlapẽ ende doet die vrouwẽ veel ſochs crijgen. E

Tſaet van Anijs gheknout maeckt eenen langhen ende ſoeten adem eñ beneempt die ſtanck des monts. D

Anijs ſaet opt vier ghedrooght ende met huenich vermenght ende inghenomẽ doet die fluymen van der borſten rijſen, ende als daer bitter amandelen toe gedaen zijn zoo gheneſet den verouderden hoeſt. E

Anijs ſaet met wijn ghedroncken es ſeer goet tſeghen alle fenijn ende beten vã den Scorpioenen ende anderen dyer ghelijcken fenijnnighen ghedierten. F

Anijs ſaet es ſeer goet ghebruyckt den ionghen kinderen die eenige beſmetheyt oft vallende ſieckte hebben, ende es daer toe ſoo ſeer goet dat die ghene die Anijs in die handen hebben, als Pythagoras ſeyt, van der beſmetheyt oft vallende ſieckte niet bevanghen en kunnen worden. G

Anijs met huenich azijn ende Hyſope ghegorgelt gheneeſt die ſquinãtie dz es ghe- ſwel van der keelen. H

Anijs ſaet in een ſackxken oft bondelken ghebonden ende voor die nueſe ghehangen ende gheroken, verdrijft die quade ſwaere droemen ende doet gheruſtelijck ſlapen. I

Die roock oock van Anijs ſaet duer die nueſe ontfangẽ verſuet die pijne in thooft. K

Anijs ſaet gheſtooten ende met olie van roſen vermenght gheneeſt die oren die van binnen ghequetſt zijn, daer in ghedaen. L

Van Ameos. Cap. lvvvij.

¶ Tghelacht.

Ameos es tweederleye als nv ter tijt die gheleerde meynen. Groot ende cleyn.

¶ Tkatſoen.

Ammi commune. Groot Ameos.

Ammi paruum. Cleyn Ameos.

Dat

Van Ameos. Cap. lxxxvij. ccxxxv.

1 DAt groot Ameos heeft eenen ronden gruenen steel, met vele zyde tacxkens ende scuetkens, daer aen wassen groote langhe bladeren, in veel andere langhe smalle rontsomme ghekerfde bladerkens verdeylt. Op die soppen van den stelen wassen die witte ghesternte bloemkens in groote ronde croonen, die cleyn sadeken voortbringen dat scerpachtich ende bitterachtich es. Die wortel es wit met vele veeselinghen.

2 Dat cleyn Ameos es een seer teer ende cleyn cruydeken eñ wast eenen voet oft wat meer hooch. Synen steel es dun ende teer. Die ierste ende onderste bladeren zijn läck, ende ouer beyde zyden seer diep gesneden, die opperste zijn den Venckel oft Dille bladeren aensienlijck, maer wat mindere. Op dopperste vä den stelē wassen cleyne croonkens voortbringhende ierst witte bloemkens, ende daer naer cleyn grauw sadcken, dat heet ende scerp in den mont es. Die wortel es dun ende cleyn.

¶ Plaetse.

Beyde dese cruyden en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen ghesayet. Ende daer sy eens ghesayet zijn gheweest, daer comen zy lichtelijcken noch eenighe jaren voort, van huer gheresen saet.

¶ Tyt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende corts daer naer zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenoemt in die Apoteken Ameos, ende met dyen naem eest hier te lande bekent. Ende dit selue es naer onse meyninge dat oprecht ἄμμι Ammi daer Dioscorides af ghescreuen heeft, dwelc oock Cuminum Aethiopicum, Cuminum regium, ende als Ruellius schrijft Cuminum Alexandrinum ghenaempt es.

2 Dat cleyn wordt nv ter tijt van veel gheleerden voor dat ἄμμι Ammi ghehouden, ende daer om hebben wy tselue in dit Capittel beschreuen.

¶ Natuere.

Tsaet van Ameos es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Ameos es seer goet tot dat crimpsel, weedom ende pijne des buyck, ende A tseghen die droppelpisse ende coupisse met wijn inghenomen.

Tsaet van Ameos doet oock den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comē, en- B de met herst ende tbinnenste van den rosijnen vermenght, ende op gloeyende colē geleyt, suyueret ende reynighet die moedere, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt.

Tsaet van Ameos es oock goet met wijn ghedroncken tsegen die beet van alle fe- C nijnnighe ghedierten, ende met Spaensche vliegen Cantharides in Griecx ghenoemt inghenomen beneempt dat letsel der seluer, ende maeckt dat zy met so schadelijck ende hinderlijck en zijn ghelijck oft zy alleen inghenomen waeren.

Ameos saet ghestooten ende met huenich vermenght sceydt dat gheronnen bloet D ende doet die blauw ghesla ghen oft gheuallen plecken vergaen, daer op ghelijck een plaester gheleyt.

¶ Hinderniſſe.

Tsaet van Ameos te veel ghebruyckt doet den mensche bleeck ende dootveruwich van aensichte worden.

Van witte Comijn. Cap. lxxxviij.

¶ Tkatsoen.

WJtte Comijn heeft eenen hollen cantighen steel met vele ledekens ende knoopkens, daer aen wassen bladeren, den bladeren van geelen wortelē oft Peen seer ghelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen mz croonen, eñ leuren cleyn saet dat scerp op die tonge es. Die wortel es dickachtich läck ende geel, van smaecke den Peen dat es den gheelen wortelen niet seer onghelijck.

Van witte Comijn. Cap. lxxviij.

Caros. Witte Comijn.

¶ Plaetse.

Dese Comijn wast als Dioscorides scrijft in Caria, nv ter tijt worddet in Duytschlãt op sommighe dorre beempden gheuonden. Hier te lãde worddet in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Witte Comijn bloeyet in Meye een jaer naer dat hy ghesaeyet es, eñ leuert zijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetẽ in Griecx κάρον. In Latijn Careum oft Carum. In die Apotekẽ Caruì, ende heeft dyen naem naer tlandt van Carien daert ouervloedich wast. In Duytschlant heetet Weisz kimmel. Hier te lande Witte Comijn. In Frãchois Carui ou Carotes.

¶ Natuere.

Tsaet van witten Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van witten Comijn es der magen ende den monde seer goet ende bequaem, het doet die spijse verteeren, ende dat water ende vrine rijsen, ende het verdrijft alle winden ende opblasinghen van alle inwendige leden. In somma het es den Anijs sade van crachten ende werckinghen ghelijck.

B Die wortel van desen Comijn ghesoden es oock goet gheten ghelijck die geele wortelen diemẽ tot sommige plaetsen Peen oft Pooten heet.

Van Comijn. Cap. lxxviij.

¶ Tghellacht.

Comijn als Dioscorides schrijft es tweederleye Tam ende wildt.

¶ Tkatsoen.

1 Die tamme Comijn heeft eenen rechten langhen steel, met veel aenwassende zyde scuetkens, daer aen wassen seer ghesneden bladeren den Venckel bladeren niet seer onghelijck. Die bloemen wassen met croonen ghelijck aen Anijs, Venckel eñ Dille. Tsaet es bruyn ende lanck.

2 Dat Wildt gheslacht heeft als Dioscorides schrijft eenen teeren steel ontrent een spanne hooch daer aen wassen vier oft vijfue seer ghesneden ende rontsomme gekerfde bladerkens, ende dit gheslacht en es noch niet bekent.

Dat ander Wildt gheslacht daer Dioscorides noch af vermaent salmen int lxxvij. Capittel van Nigella bescreuen vinden.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Comijn wast in Ethiopien, Egypten, Galacien, cleyn Asien, Cilicien ende Terentien, hy wordt oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghesayet ende begheert wermte ende vochte plaetsen.

¶ Naem.

2 Die tamme ende ghemeyne Comijn heet in Griecx κύμινον ἥμερον. In Latijn Cuminum satiuum. In die Apoteken Cyminum. In Hoochduytsch Romische kimmel, en Zamer kimmel. In Franchois Comyn.

Dat Wildt gheslacht heet in Griecx κύμινον ἄγριον. In Latijn Sylueſtre Cuminum en Cuminum rusticum.

¶ Natuere.

Tsaet van Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht

Van Coriander. Cap. lxxxv. ccxxxvij.

¶ Cracht en Werckinghe.

Comijn verdrijft ende doet sceyden alle winden der maghen, des buyex, der dermen, A ende der moedere, ende es mits dyen seer goet tot dat crimpsel, weedom ende pijne des buyex, niet alleen inghenomen maer oock van ondere met een clisterie gheset, oft met gersten meel vermenght ende van buyten daer op gheleyt.

Comijn es oock seer goet den ghenen die hoesten ende vercout, oft verstopt vā bor- B sten zijn met spijse oft dranck ghebruyckt, ende dijsghelijck oock die van eenich fenijn- nich ghedierte ghebeten zijn met wijn ghedroncken.

Comijn verdrijft ende doet sceyden die swellinghen ende opblasingen van der man C lijcheyt ende scamelijcken leden daer op gheleyt.

Comijn met meel van drauck ende tbinnenste van den rosijnen wel gemenght stilt D die vloet ende ouervloedige natuerlijcke cranckheyt der vrouwen op den buyck gelijck een plaester gheleyt.

Tsaet van Comijn ghestooten ende met edick vermenght ende te riecken gheghe- E uen stelpt dat bloeyen wt die nuese. ¶ Hinderniſſe.

Comijn te veel ghebruyckt doet den mensche zijn veruwe verliesen ende bleeck ende dootveruwich worden.

Van Coriander. Cap. lxxxv.

Coriandrum. Coriander.

¶ Tkatsoen.

Coriander es een seer stinckende eñ ghelijck die wantluysen riec- kende cruyt, het ghewint eenen rondē steel, mz vele zyde scuetkēs ontrent onderhaluen voet hooch, daer aen wassen witveruwige seer ghesneden bladeren, van den welcken die ierst voortco- mende ende onderste den Keruel oft Peterse- lie bladeren schier ghelijck zijn, die opperste ende laest voortcomende den seluen oft des Gryscoms bladeren oock niet seer ongelijck maer teerder ende veel meer ghesneden. Die bloemen zijn wit eñ wassen in rōde croonkēs. Tsaet es heel ront inwendich hol van eenen liefelijcken rueck alst drooghe es. Die wortel es hert ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Coriander wordt op die veldē eñ in die ho- uen gesaeyet eñ begheert goet vet aerdrijck.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaēt ende in Ooghst- maent, eñ corts daer naer wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx κόριον ἢ κορίαννον. In Latijn ende in die Apotekē Cori- andrum. In Duytsch Coriander. In Frāchois Coriandre.

¶ Natuere.

Die gruene stinckende Coriander es cout ende drooghe van natuerē den mensche schadelijck ende hinderlijck. Het welrieckende ghedroocht saet es werm van natuerē tot veel saken goet ende oirboorlijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Coriander saet dat bereyt es drooghe oft met suycker naer den eten inghenomen, A sluyt den crop van der maghen, beneempt dat opworpen ende doet die spijse verteerē.

Tselue

ccxxxviij. Van Coriander. Cap. lxxxv.

Tselue bereyt saet opt vier geroost eñ mz wijn ingenomẽ doodet eñ iaecht af die wor- B
men, eñ stelpt dẽ loop des buyck, dat root melizoen ende alle overvloedige bloetganck.

Bereydinghe des Coriander saets.

Coriander saet wordt aldus bereyt. Men sal nemen saet van Coriander dat droo- C
ghe es, ende daer over ghieten stercken wijn ende azijn tsamen ghemenght ende daer
in salmen tselue saet laten weycken xxiij. vren ende dan salment droogen ende totten
ghebruyck der medecynen bewaeren.

Nota dat die Apotekers niet en behoeren dese saden yemant onbereyt te vercoopene D
oft in suycker te backene oft in medecynen te ghebruyckene want dat onbereyt saet al
eest dat drooghe ende welrieckende es, en kan sonder letsel oft hinderniſſe niet wel veel
ghebruyckt worden.

Tcruyt van Coriander noch gruen wesende, met een cruyme terwẽ broots oft meel E
van gersten mout vermenght verdrijft alle hittich ende vierich gheswel, ende met boo-
nen meel ghemenght doettet die croppen ende clieren sincken ende vergaen.

Tsap van Coriander met ceruyse, schuym van siluer, azijn ende olie vã Roosen wel F
ghemenght, gheneest dat wilt vier ende vercoelt alle verhittinghen van der huyt.

¶ Hinderniſſe.

Die gruene Coriander inghenomen maeckt heescheyt, rasernie ende dullicheyt den
dronckenscape ghelijck. Eñ daer af tsap een loot swaer gedroncken es doottelijck als
Serapio schrijft.

Van Nigella. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheslacht.

NIgelle es tweederleye Tam ende Wildt. Die Tamme es oock tweederhande.
Die eene heeft swert saet, die andere bleeck geel saet, anders van stelen, bladeren,
bloemen ende ruecke malcanderen ghelijck.

¶ Tkatsoen.

Melanthium satiuum. Tamme Nigelle. Melanthium syluestre. Wilde Nigelle.

Die

1 DJe tamme Nigelle heeft eenen teeren steel met vele zyde taxkens ontrent eenen voet hooch, daer aen wassen seer verdeylde bladeren, dē bladeren van Duyuekeruel schier ghelijck, maer gruenveruwigher. Die bloemen wassen op dopperste van den stelē ende sijn wit licht blauwachtich, elck in vijf bladerkens ghesnedē eenen radeken gelijck. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer bollekens naer, vijf oft sesse scerpe horenkens bouen draghende, ende elck bolleken es van binnen in vijf oft sesse deylen onderscheyden, daer in tsaet leyt dat (als voorseyt es) som swert, som bleeckgeel es, den Ayeuyn sade vat fatsoene gelijck, dat van smaecke scerp, goet ende sterck van ruecke es.

2 Dat wilt gheslacht heeft eenen gheribden steel ontrent twee spannen hooch, daer aen wassen aschveruwighe seer gheclouen bladeren, die teerder ende meer ghesneden sijn dan die bladeren van den Tammen, ende den Dille bladeren schier ghelijck sijn. Die bloemen sijn den tammen ghelijck maer blauweruwigher, die bollekens sijn in vijf scerpe hauwkens ghelijck horenkens verdeylt den Akeleye bollekens seer aensiēlijck daer in tsaet leyt dat oock liefelijck van ruecke es.

3 Noch wordter eē ander schoone eñ liefelijcke Nigelle gheuonden diemen Nigelle van Damasco heet, die van seer gheclouen bladeren der wilde Nigelle ghelijck es maer hooghер ende langher van stelen. Die bloemen van dese zijn blauw, ende in vijf bladerkens verdeylt, den bloemen van den anderen ghelijck maer schoonder ende blauwer, ende van onder met vijf seer gheclouen bladerkēs beset, daer die selue bloeme wtwast ende voortcoemt. Ende als die bloemen vergaen, zo comen daer bollekens voort ghelijck aen die tamme, daer in swert saet leyt den tammen ghelijck, maer gheenen rueck hebbende.

Melanthium Damascenum.
Nigella van Damasco.

¶ Plaetse.

1 Dese gheslachten van Nigellen en worden hier te lande niet gheuonden, dan in die houen daer zy ghesaeyet zijn.

2 Dat wildt wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, op die ackers ende corenvelden gheuonden.

¶ Tijt.

Die Nigellen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Nigelle wordt geheetē in Grieck μελάνθιον. In Latijn Melanthium, Nigella, ende Papauer nigrum. In die Apoteken Nigella van sommighen Gith.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten Melanthium satiuum ende Nigella domestica, van sommighen Salusandria. In Hoochduytsch van sommighen Schwartz kumich, Schwartz kumel. Hier te lande Nardus ende tsaet daer af Nardus saet. In Franchois Nielle.

Dat wildt geslacht heet Melanthium sylueſtre, ende Nigella sylueſtris. In Hoochduytschlant Sant Chatarinen blumen, dat es Sinte Katarine bloemen, van sommigen ooc Waldt schwartz Kumich. In Franchois Nielle sauluaige, ende wordt vā sommigen gheleerden voor dat wildt gheslacht van Comijn ghehouwen, daer af hier bouen int lxxxj. Capittel ghescreuen ende vermaent es.

Dat

3 Dat derde gheslacht wordt nv geheeten Melanthium Damascenum ende Nigella Damascena, dat es Nigelle van Damasco. In Hoochduytsch Schwartz coriander.

¶ Natuere.

Tsaet van Nigellen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Nigelle met wijn ghedroncken es goet den ghenen die cort van adem A
zijn, het verdeylt ende doet sceyden die winden die in tsmenschens lichaem zijn, het lost die vrine ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het doet veel sochs hebben alstmen veel daghen aen een ghebruyckt.

Tselue saet doodet ende iaecht af die wormen met wijn oft water ghedroncken, oft B
ghestooten ende op die nauel ende buyck gheleyt. Tselue doet ooc die olie van dē sade gheslaghen alsmense op den nauel ende buyck strijckt.

Een vierendeel loots van desen sade met water ghedroncken, es seer goet tsegen al- C
le fenijn ende beten van den fenijnnighe ghedierten.

Tsaet van Nigelle ghebrant verdrijft met zynen roock die slangen ende andere fe- D
nijnnighe ghedierten, ende doodet die vlieghen, musien ende mugghen.

Tsaet van Nigelle met olie van blauw Lischbloemen vermenght, gheneest die pijne E
ende weedom in thooft op twoorhooft ghestreken, ende doet die cleyne ierst beghinnende scellen van den ooghen vergaen, dewils in die nuese ghedaen.

Tselue saet opt vier ghedroocht ende in een zyden oft lijnen doexken gebonden, en- F
de diewils gheroken gheneest die snof ende snoteringen, droocht die herssenē, ende doet dat riecken wedercomen.

Dit selue saet met water ende azijn gheseden, ende in die mont ghehouwen versuet G
die tantsweer, ende drooghe gheknout gheneset die sweeringhen des monts.

Tsaet van Nigelle met azijn vermenght, doet dat sproet plecken ende vlecken ver- H
gaen, ende gheneest die quade scorftheyden, oude coude ende herde gheswellen, daer op ghestreken.

Dit saet treckt ooc die exterooghen wt, in ouden wijn, oft stelle pisse als Plinius I
schrijft, gheweyckt ende daer op gheleyt, nae dat die exterooghen rontsomme met een mes opghelicht sijn.

Van Libanotis. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheslacht.

Libanotis als Dioscorides schrijft es tweederleye, vruchtbaer eñ onvruchtbaer. Die vruchtbare es twee of dryerhande, ghelijck in dit Capittel blijcken sal.

¶ Tkatsoen.

1 TAt eerste vruchtbaer gheslacht dat in Duytsch Beerwortel ghenaempt wordt, heeft seer gheclouen bladeren, den Venckel bladeren seer ghelijck maer grooter ende breeder, die op der aerden dewils wtgespreyt ligghen, tusschen den welcken voortcoemt eenen steel ontrent eenen cubitus dz es onderhaluen voet lanck, daer op die bloemen met croonen gelijck aen die Dille wassen, voortbringhende groot ront ghehoeckt saet, dat sterck van ruecke ende scerp van smaecke es. Die wortel es dick met rouw hayr bouē beset, van ruecke schier den herst ghelijck.

2 Dat ander gheslacht heeft eenen hooghen gheknoopten steel ghelijck die Venckel, daer aen wassen bladerē, den Keruel oft Scheerlinex bladerē schier gelijck maer meerder, breeder, ende dicker, op tsop van den stelen wassen die croonē voortbringhende wit te bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet welrieckende saet naer dz breet es den sade van Angelica schier ghelijck. Die wortel es van buyten swert van binnen wit, met hayr bouen becleet van ruecke ghelijck herst oft vieroock, rieckende.

3 Noch isser een ander geslacht van desen cruydē dz ooc vruchtbaer es, en van Theophrastus lib. ix. cap. xij. bescreuen es. Ende dit heeft oock eenen rechten gheknoopten steel, daer aen wassen bladerē die grooter ende meerder zijn dan die bladerē vā Eppe.

Die

Libanotidis primum genus. Beerwortel.

Libanotidis genus alterum. Swerte Herstwortel.

Die bloemen wassen op croonen ghelijck aen die andere twee gheslachten saet leuerende, dat groot lanck dick ende oneffen es, ende scerp van smaecke. Die wortel es läck groot, dick ende wit, met groot grof hayr bouen becleet, oock ghelijck wieroock oft herst rieckende.

4 Die ontvruchtbaerighe Libanotides zijn als Dioscorides schrijft den voorgescreuen vruchtbaerighen van bladeren ende wortelen ghelijck, maer en hebben noch stelē noch bloemen noch saet.

5 Dat ander gheslacht van Libanotis, dat Rosmarinum Coronarium, ende in Duytsch Rosmarijn gheheeten wordt, es hier voor int lxxv. Capittel bescreuen.

¶ Plaetse.

Die drye vruchtbarige Libanotides worden nv ter tijt gheuonden in Duytschlandt op die hooghe gheberchten ende in die wildernissen. Dat ierste gheslacht wast ooc in Brabant ontrent Loeuen op berchachtighe rouwe plaetsen, maer meest worddet in der cruytliefhebbers houen gheuonden, ghelijck oock die andere twee.

Libanotis Theophrasti. Witte Herstwortel.

¶ Tyt.

Dese cruyden bloeyen meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden wordt geheeten in Griecx λιβανωτὶς Libanotis, om dat die wortelen naer twieroock riecken dat Libanos in Griecx ghenaempt wordt, ende in Latijn Rosmarinus.

1 Dat ierste gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken Fœniculus porcinus ghenaempt. In Hoochduytsch Beerwurtz, ende daer naer hier te lande Beerwortel, van sommighen als Dioscorides schrijft Zea en Campsanema.

Tsaet van desen heet in Griecx κάγχρυς καὶ κάχρυς. In Latijn Canchrys oft Cachrys.

2 Dat tweede gheslacht wordt geheeten Schwartz hirtzwurtz, dat es hier te lande Swerte herstwortele.

3 Dat derde gheslacht wordt van Theophrasto beschreuen, ende daer om hebben wy tselue Libanotin Theophrasti ghenaempt. In Duytsch heetet Weisz hirtzwurtz, dat es witte Herstwortel.

Tsaet van desen heet Theophrastus oock Canchrys oft Cachrys.

¶ Natuere.

Dese gheslachten van cruyden met hueren saden eñ wortelen zijn werm eñ drooch tot in den tweeden graedt, verdeylende, sceydende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Libanotides met wijn ghedroncken, doen water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, zy ghenesen die pijne ende weedom in den buyck ende helpen den ghenen die van slanghen ende femijnnighen ghedierten ghebeten zijn. A

Tsaet van Libanotis es oock tot den seluen ghebreken goet, ende daer en bouen dienet seer wel tot die vallende sieckten ende alle verouderde coude ghebreken van der borsten, het ghenees oock die geelsucht met peper ghedroncken, sonderlinghe dat saet van den tweeden gheslachte, want dat ander saet dat Cachrys heet en es niet goet van binnen inghenomen aenghesien dattet met zijn heete scerpicheyt die keele rouw maeckt. B

Die bladeren van desen cruyden ghewreuen stelpen dat bloeyen van die speenen, versueten die clouen ende sweeringhen ontrent tfondament, ende maken rijp eñ morwe alle coude oude herde gheswellen daer op ghelyet. C

Tsap van den cruyde ende wortelen mz huenich vermenght maeckt het tghesichte scerp, ende verclaert die duyster ooghen daer in ghedruypt. D

Die drooghe wortelen met huenich vermenght suyueren die vuyle sweeringhen, en de doen die herde gheswellen sincken ende sceyden. E

Tsaet met olie vermenght es goet den ghenen die den cramp hebben oft verreckt zijn, ende doet sweeten om tlichaem ghestreken. F

Tselue saet met meel van drauick ende azijn vermenght versuet die pijne van tflederen op gheleyt. G

Tselue saet gheneest ende suyuert oock die quade witte drooghe scorfticheyt, met seer scerpen azijn vermenght ende daer op ghestreken. H

Dat saet dat Cachrys heet, beneempt dat loopen ende vloeyen van den ooghen opt voorhooft ghestreken. I

Van Seseli. Cap. lxxxviij.

¶ Tghellacht.

SEseli als Dioscorides schrijft es dryerhande van gheslachte. Dat ierste heet Seseli Massiliense. Dat tweede Seseli AEthiopicum. Dat derde, Seseli Peloponnense.

¶ Tkatsoen.

1 DAt ierste gheslacht van Seseli Massiliense geheeten, heeft seer gheclouen bladeren die grouer ende dicker sijn dan die bladeren van Venckel, ende hooghe

Seseli Massiliense.

Seseli AEthiopicum.

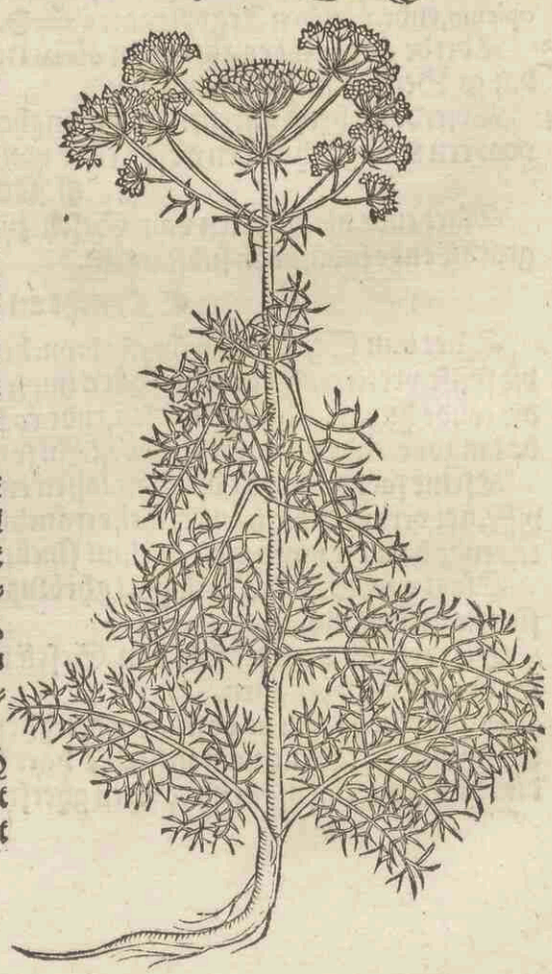
langhe, gheknoopte stelen, ende daer op wassen croonen ghelijc aen die Dille, voort bringhende lanckachtich gehoeckt saet dat scerp eñ bytende van smaecke es. Die wortel es lanck gelijck die wortel van die groote Beuernelle liefelijck van ruecke ende scerp van smaecke.

2 Dat tweede Seseli heeft bladeren als Dioscorides schrijft ghelijck Veyl, maer mindere ende ghelijck die bladeren van Gheytenbladt lanckworpich. Synen steel es bruyn drye oft vier voetē hooch, mz veel aenwassende zyde tacxkens. Tsaet es groot ghelijck een terwen coren, dick swert ende bitter, ende wast in croonkens.

3 Dat derde vā Peloponnesus heeft eenē rechten langhen steel ghelijck die Vēckel oft langher, ende wast hoogher dan dat voorgheschreuen. Die bladeren zijn seer gheclouen, ende in veel bladerkens verdeylt, ende zijn meerder ende breeder dan die bladerē vā Scheerlinck. Tsaet wast in croonkens ende es breet ende dick.

4 By den gheslachten van Seseli mach ock wel gheschelt worden dit vremt cruyt

Seseleos species.

dat in sommighe cruytlief hebbers houen ghevonden wordt. Dit heeft ierst breede wt-ghespreyde bladeren, die seer teer ende cleyn gesneden zijn. Die steel wast ontrent vier oft vijf voeten hooch, ende es ghecnoopt ende ront, ghelijck een Venckel steel maer veel dunder van veruwen bleeck gruen naer tgeel treckende. Ende die bladerkens die aen knoopen vā dē stelen wassen, hangen meest nederwaerts, sonderlinghe die opperste behaluen eenighe cleyne die tusschen die andere voortcomende opwaerts groeyen. Op dopperste van den stelen wassen vele cleyne croonkens voortbringhende geele bloemkens, naer den welcken het saet volght. Die wortel es lanck ende vergaet alzoo volcken als zy ghesaeyet ende ghebloeyet heeft.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast, als Dioscorides schrijft, in Prouincien ende sonderlinghe by Massilien, ende daer om worddet Seseli van Massilien ghenaemt.

2 Tweede groeyet, als die selue Dioscorides schrijft, in Ethiopien. Ende als sommighe gheleerde segghen zoo worddet ock seer ouervloedich in Prouincien ende by Massilien ende ock in Languedock by Monpeliers ghevonden.

3 Derde gheslacht wast in Peloponneso, die welcke nv Morea ghenaemt es. Ende onder dat rijck van den Torck in Grecien gheleghen es.

4 Tvierde groeyet op sommighe gheberchten van Lombaerdien. Ende wordt ock, als sommighe segghen, tot som plaetsen van Brabant gheuonden.

¶ Tijt.

Beyde die gheslachten van Seseli, daer die figueren hier af ghestelt zijn, bloeyen in Hoymaent ende ock in Ooghstmaent.

Tvierde bloeyet hier te lande in Ooghstmaent oft in September.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx σίσελι Μασσαλιωτικὸν. In Latijn Seseli Massiliense van sommighen πλατυκύμινον id est Latum cuminum, dat es breede Comijn. In die Apoteken als Jacobus de Manlijs schrijft Siler montanum. In Hooch-duytsch van sommighen Waldt kymmel.

2 Tweede gheslacht wordt geheeten in Griecx σίσελι αἰθιοπικὸν. In Latijn Seseli Aethiopicum, ende van den Aegyptenaers κύονος φρίκη Cyonos Phrice.

3 Derde gheslacht es ghenaemt σίσελι Πελοποννησιακὸν. In Latijn Seseli Peloponnense, dat es Seseli van Peloponnesus.

4 Tvierde en heeft gheenen sonderlinghen naem, dan alleen dat het van eenighen voor een Seseli ghehouwen wordt, ende van sommighen ock voor een Libanotis.

¶ Natuere.

Tsaet ende die wortelen van Seseli zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Seseli met wijn ghedroncken sterckt ende verwermt die mage, het doet A die spijse verteeren, het versuet dat crimpsel ende weedom in den buyck, het gheneest die coude huyuerachtighe cortsen, ende es seer goet tot die cortichevt van dē adem ende langduerende verouderden hoest. In somma tes seer goet tot alle inwendige leden.

Tselue saet doet ock die vrine lossen ende es goet tseghen die droppelpisse eñ cou- B pisse, het verweckt die natuerelijcke cranckheyt der vrouwē, iaecht af die doode vruchten ende doet die moeder die opelimt sincken ende in haer plaetse keeren.

Tsaet van Seseli es ock goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende C sieckte besmet zijn.

Die reysende man die saet van Seseli met peper ende wijn drinckt en sal gheen D coude ouer weeh crijghen.

Tsaet van Seseli es ock goet den gheyten ende andere viervoetighe ghedierten E te drincken ghegheuen, om lichtelijc haer ionghen te worpen. Tselue werck doē ock die bladeren alsmense den vee teten gheeft.

Dit

Van Tordylion. Cap. lxxxiv. ccxlv.

¶ Tkatsoen.

Tordylion.

Dit cruyt es een teer cruydekē ontrent onderhaluen voet hooch wassende. Sijn steelkens zijn teer ende dun met luttel bladerkens becleet, die seer ghesneden ende cleyn zijn den bladeren van Coriander schier gelijckende, beneden breeder ende min ghespleten, bouen teerder ende meer gheclouen. Op die soppen van den stelen wassen cleyne croonkens met witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet saet, dat root, ront ende plat es, rontsomme met een wit boordeken, twee tsegen een ligghende, ende elck besonder saet es eenen scildenken oft buckelaer van fatsoone ghelijck. Die wortel es teer ende dun ende sterft alle jaren, alzoo dat het cruyt alle jaren van sade ghewonnen moet worden.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft in Cilicien op den berch Amanus, het wordt ock hier te lande in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, ende in Ooghstmaent es zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck τορδύλιον ἢ σέσελι κρητικόν, van Paulus Egineta γορδύλιον in Latijn Tordilium ende Seseli Creticum. In die Apoteken eest meest onbekent.

Dauci tertium genus. Vogels nest.

¶ Natuere.

Tsaet van Tordylion es werm eñ drooge van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en werckinghe.

A Tsaet van Tordylion met wijn gedroncken, doet die vrine lossen ende es goet tsegen die droppelpisse, ende tverweckt dē vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt.

B Tsap van Tordylion eē vierendeel loots thien daghen achter een met sueē versoden wijn ghedroncken, gheneest die ghebreken der nieren.

C Die wortel met huenich vermenght doet die coude taye fluymen van der longhene eñ borsten rijsen, dewils daer af gheleckt.

Van Daucus. Cap. xc.

¶ Tgheslacht.

MEn vindt dryerhande gheslachten ende soorten van cruyden onder dē naem Daucus, als Dioscorides eñ alle die ouders schrijuen van den welcken dat derde nyter tijt alleen bekent es.

¶ Tkatsoen.

1 Dat ierste gheslacht es een teer cruyt, zynen steel wast ontrent een spanne hooch, en-

de es met bladerkens becleet die minder eñ teerder zijn dan die bladeren vā Venckel. Op tsop van den stelen wassen croonkens ghelijck aen Coriāder met witte bloemkēs, saet leuerende dat wit ende hayrachtich es, goet van ruecke ende scerp van smaecke. Die wortel es vinghers dick ende een spanne lanck.

2 Dat tweede gheslacht es der wilde Eppe gelijck, zijn saet es seer wel eñ gelijck costelijcke specie rieckende, heet ende scerp van smaecke, ende beyde dese geslachten zijn noch ter tijt onbekent.

3 Dat derde gheslacht heeft als Dioscorides scrijft, bladeren ghelijck die Coriander, witte bloemen, croonen ghelijck wilde pastinaken ende lanck saet. Ende voor dit gheslacht wordt nv ter tijt ghehouwen dat cruyt dat sommighe Croonkens cruyt heeten. Ende dit heeft oock bladeren ghelijck Coriander maer meerder den bladerē van Pastinaken diemen geel wortelen, Pooten oft Peen heet, schier ghelijck. Die bloemē zijn wit ende wassen op croonen den croonen van geelen wortelen gelijck, ende in dmiddel van der seluen wordt een bloemken oft twee gheuonden dz bruyn root es naer tswert treckende. Tsaet es lanckachtich ende rouw, mz zijn rouwicheyt aen die cleederē hanghende. Die wortel es dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast op steēachtige rouwe plaetsen, daer die sonne veel schijnt ende sonderlinghe in Candien als Dioscorides schrijft.

3 Dat derde gheslacht wast hier te lande al om aen die cantē van dē veldē, op steenachtighe plaetsen ende by den weghen. ¶ Tijt.

3 Derde gheslacht van Daucus bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Daucus heet in Grieck Δαῦκος. In Latijn Daucum ende Daucium.

1 Dierste gheslacht wordt ghenoemt Daucum Creticum, dat es Daucus van Cretien oft Candien.

3 Derde gheslacht heet in die Apoteken Daucus, van sommigen ooc Daucus Creticus; In Hoochduytsch van sommighen Vogelnest. Hier te lande Croonkens cruyt.

¶ Natuere.

Tsaet van Daucus es werm ende drooghe van natueren tot by den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Daucus ghedroncken es goet tseghē die droppelpisse ende tseghen tgra A
ueel ende den steen, het doet water ende den steen rijssen, het verweck die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het iaecht af die secundine ende die doode vruchten.

Tselue saet in ghenomē versuet die pijne ende weedom des buyex, het doet die win B
den sceydē, tgheneest dz Colicompas, eñ doet die verouderde hoest tot rijpicheyt comē.

Tsaet van Daucus met wijn ghenomen, es goet tseghen die beten van den fenijn C
nighen ghedierten, ende sonderlinghe tseghen die steeck van den phalangien.

Tsaet van Daucus verdeylt ooc ende doet sceyden die coude saechte gheswillen D
ghestooten ende daer op gheleyt.

Die wortel van dat ierste gheslacht van Candien ghecheeten met wijn ghedroncken E
stelpt den loop des buyex, ende es seer goet tseghen alle fenijn.

Van Beuernelle. Cap. vcj.

¶ Tgheslacht.

Beuernelle es tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt ghenoemt Beuernaert, die cleyne, Beuernelle.

¶ Tfatsoen.

1
Je Beuernaert heeft eenen langhen holen knoopachtighen steel, daer aen wassen swertgruene bladeren van vele bladerkēs aen een ribbekē tseghen een wassende vergaert, den bladeren van tammen Pastinaken van fatsoene ghelijck maer mindere, eñ elck besonder blat es rontsomme gheljck een saghe gheckerft. Die bloemē zijn wit ende wassen in ronde croon

kens.

Van Beuernelle. Cap. xcj. ccvlvij.

Bunium. Saxifragia maior. Beuernaert.

Saxifragia minor. Beuernelle.

kens. Tsaet es den ghemeyne Peterselie sade ghelijck maer heeter ende scerper op die tonghe. Die wortel es slecht wit ende lanck ghelijck die wortel van Peterselie maer scerp ende heet van smaecke ghelijck Gengeber.

2 Die Beuernelle es den Beuernaert van stelen, bladeren, bloemen ende sade in alder manieren ghelijck alle cleynder ende minder, ende heeter oft scerper van smaecke. Die wortel van desen es oock slecht ende lanck, van smaecke scerp ende seer heet.

3 Noch esser oock een ander cleyn Beuernelle met stelen bloemen saet ende wortelen van fatsoene smaecke ende ruecke der voorghescreuen Beuernelle ghelijck, alleen die bladeren zijn meer ende anders ghesneden, den bladeren van Peterselie oft van wilde Eppe niet seer onghelijck.

¶ Plaetse.

1 Beuernaert wast op sommighe hooghe beempden daert vetten grondt es.

2 Die cleyne wassen onder die haghen ende aen die canten van den veldē eñ op grasachtighe dorre plaetsen. Ende beyde dese gheslachten zijn hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Beuernellen bloeyen van in Braeckmaent tot in deynde van Ooghstmaent, ende dan es huer saet rijp.

¶ Naem.

Beuernelle wordt gheheeten in Latijn ende in die Apoteken hier te lande Saxifragia en Saxifraga, van Simon Januensis Petra findula, van sommighē Bibinella. In Hoochduytsch Bibernell ende Feldmoron. In Neerduytsch Beuernaert ende Beuernelle. Daer zijn ooc eenighe die de selue heetē Bipennulam, Pimpinellam en Pampinulam, dwelck die oprechte naemen van onse ghemeyne Pimpinelle zijn daer af int xcv. capittel des ierste deels ghescreuen es, desen cruyde niet toe en behoorende, als dat oudt verstien be

wijst dat aldus heeft, Pimpinella pilos, Saxifraga non habet vllos, dat es Pimpinelle es gehayrt, Beuernelle en es niet gehayrt, waer wt dat blijckt dat onse ghemeyne Pimpinelle in Hoochduytsch Kolbeskraut ghenaemt, die ghehayrde bladeren heeft, in Latijn ouer langhe jaren Pimpinella gheheeten es geweest. Ende die Beuernelle niet gehayrt zijnde Saxifragia ghenaempt. Die gheleerde dees tijts willende die Beuernelle tot eenich cap. van Dioscorides trecken, heeten som die Beuernelle Sison. Die andere Petroselinum Macedonicum. Die derde maken daer af een gheslachte van Daucus. Naer onsen duncken zoo ghelijcket seer wel met dat Βούνιον Bunium van Dioscorides.

¶ Natuere.

Beuernellen met hueren sade wortelen ende cruyt, zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet ende die wortelen van Beuernellen met wijn ghedroncken oft daer in gesoden, doen water maken, breken den steen der nieren ende der blasen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende verstoptheyt van den nieren ende van der blasen.

B Die selue wortelen eñ saet verweckē oock die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, iaghen af die secondine ende doode vruchten in der manieren als voor ghebruyckt.

C Die wortel ghedroocht, ghepoedert ende met suycker inghenomen sterckt ende verwermt die maghe, doet die spijse verteeren, geneest die pijne in den buyck ende dat Colicompas, ende doet winden lossen.

D Die wortelen ende saet van Beuernellen zijn oock goet den ghenen die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, die lam oft van der popelsie sieck zijn, oft eenige coude langduerende cortsen hebben. Item den ghenen die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten zijn oft fenijn inghenomen hebben.

E Die selue wortel van Beuernelle met wijn ende azijn inghenomen geneest die pestilentie. Ende in den mont ghehouwen bewaert ende beschermt den mensche van den selue siechte ende van alle quade lochten.

F Die wortel van Beuernelle geknout doet zeuerē ende treckt veel taye vochticheyt wt den hoofde, versuet den tantsweer, ende doet die spraecke als yemāt van der popelsien gherackt es wedercomē. Tselue doet die selue wortel in azijn alleen oft met water ghesoden ende in den mont ghehouwen.

G Tsap van den bladeren van Beuernelle, suyuert ende neempt af alle vlecken plecken ende dat sproet, ende maeckt dat aensicht claer ende schoon.

H Tselue sap suyuert oock die onreyne wonden daer in ghedaen. Dijsghelijck werck doen oock die ghewreuen bladeren daer op gheleyt.

I Dwater van Beuernelle alleen oft met wijn ghedistillert maeckt dat ghesichte claer ende neempt af alle duysterheyt van den ooghen daer in ghedruypt.

Van witte Steenbreeck. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

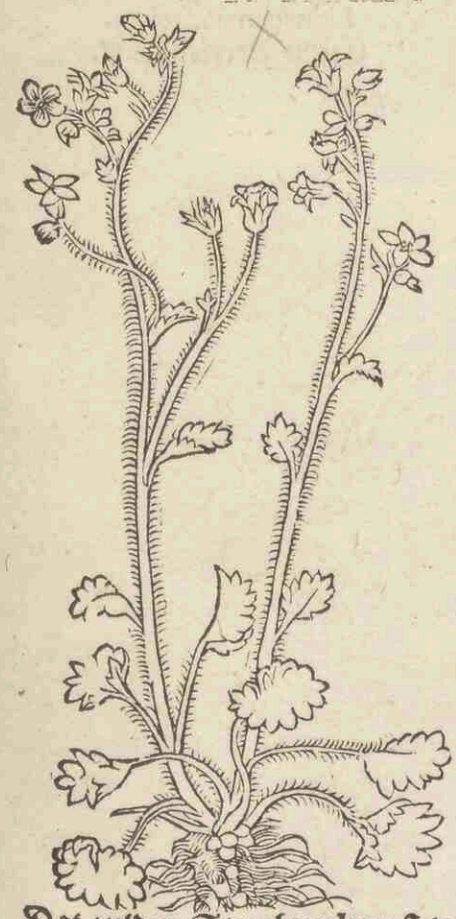
1 WIjtte Steenbreeck heeft ronde bladeren die gemeynlijck op der aerden wtghespreyt ligghen, ende rontsomme een luttel ghekerft zijn, den bladeren van Onderhaue niet seer ongelijck maer saechter, minder ende geelgruender. Ende tusschen dese bladerkens comen die stelen voort die ront ende hayrachtich zijn ontrent onderhaluen voet lanck, op dopperste draghende veel witte bloemkens, van aensiene den witten Vilieren schier ghelijck. Die wortel es bruyn mz vele veeselinghen, ende daer aen hanghen veel ronde lijfverwighe roode greynkens, meerder dan Coriander saet van smaecke bitter, diemen in die medecyne ghebruyckt ende heet te wesene dat saet van witten Steenbreeck.

2 Bouen desen esser oock noch een ander Steenbreeck dat gulden Steenbreeck genaemt wordt. Ende dit wast ontrent onderhalue palme hooch, ende heeft bladerē den witten Steenbreeck seer ghelijck. Op die soppen van den stelen wassen twee oft drye bladerkens vast by een, tusschen den welcken wtcomen cleyne goutveruwighe bloem-

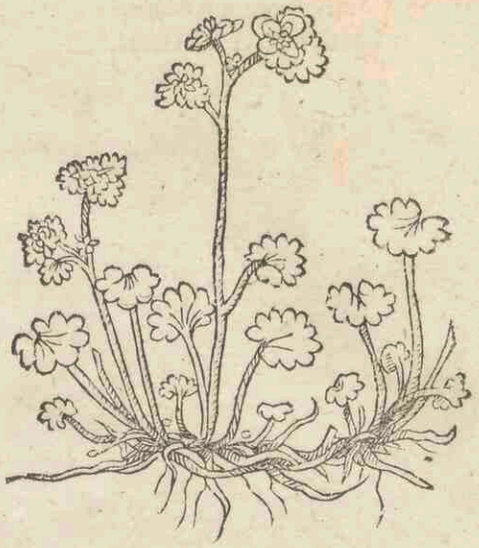
kens,

Van witte Steenbreeck. Cap. vcij. ccvliv.

Saxifraga alba. Wit Steenbreeck.

Saxifraga aurea. Gulden Steenbreeck.

kens, ende daer naer cleyne ronde bollekens, die vol van cleyn root saet zijn, ende huer seluen ontpluycken alst saet rijp es. Die wortel es teer lanex der eerden cruypende, ende veel steelkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Witte Steenbreeck wast in Hoochduytschlant op drooghe, rouwe, steenachtige ende sandachtighe plaetsen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat gulden Steenbreeck wast tot sommighe plaetsen van Vlanderen in vochtighe waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

1 Steenbreeck bloeyet in den Meye. In Braeckmaent vergaen die bloemē ende dat cruyt ende en wordt niet meer ghesien, dan int naer volghende jaer.

2 Gulden Steenbreeck bloeyet In Meerte ende Aprill.

¶ Naem.

1 Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghenoemt Saxifraga alba. In Hoochduytsch Weisz Steinbrech. In Franchois Saxifrage.

2 Dat tweede wordt ghenaemt Saxifraga aurea, In Hoochduytsch Goldē Steenbrech In Neerduytsch Gulden Steenbreeck, ende heeft dyen naem om dattet den witten Steenbreeck ghelijck es ende goutgeele bloemkens draeght.

¶ Natuere.

1 Dit cruyt ende sonderlinghe die wortelē met hueren sade zijn werm van natueren.

2 Maer dat Gulden Steenbreeck es cout van natueren als synen smaeck merckelijc wtwijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van wit Steenbreeck met hueren sade in wijn gesodē ende ghedronc A ken lossen die vrine, suyueren ende reynighen die nieren ende die blase, brekē den steen ende doen hem rijsen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende tseghen alle gebreken, pijnen ende weedom der lendenen.

Van Peerlen cruyt. Cap. vciij.

¶ Tghelacht.

Peerlen cruyt es tweederleye, Tam ende wildt, Dat tam es oock tweederhande te weten groot ende cleyn.

Dat

Van Peerlen cruyt. Cap. cclij.

Tfatloen.

Lithospermum maius.
Groot Peerlen cruyt.

Lithospermum minus.
Cleyn Peerlen cruyt.

1 DAt groot Peerlencruyt heeft langhe dunne hayrachtighe stelen, die meest lancx der eerden cruypen, daer aen wassen langachtighe, donckergruene ende wat hayrachtighe bladeren, tusschen die welcke die stelen voortcomē eñ rouwe ghebaerde huyskens, die ierst voortbringen blauwe bloemkens, ende naer rondachtich hert ende steenachtich saet, dat redelijcken groot es. Die wortel es hert ende houtachtich.

2 Dat cleyn tam Peerlen cruyt heeft rechtopwassende ronde houtachtighe stelen met aenwassende vele zyde scuetkens, daer aen wassen langhe smalle scerpe swertgruene bladeren minder dan die bladeren van den voorgheschreuen grooten Peerlen cruyt. Tusschen die bladeren ende stelen wassen cleyne witte bloemkens voorbringhende schoon ront wit hert steenachtich saet, cleynen peerlenkens ghelijck int aensiene, dat oock minder es, dan saet van den voorgheschreuen.

3 Dat Wildt gheslacht es van stelen bladeren ende bloemen den voorgheschreuen gelijck, alleen het saet en es niet zoo wit ende effen, maer wat gherimpelt ghelijck tsaet van die ghemeyne Ossentonghe, ende die bladeren zijn wat rouwer.

4 Bouen desen gheslachten vindtmen oock noch een ander wildt ende seer cleyn Peerlen cruyt, daer af Hieronymus Bock in zynen cruydeboeck vermaent. Ende dit wast ontrent een spanne hooch met cleynen smallen bladerkens ghelijck tvlas becleet, tusschen den welcken ende den stelē voortcoemt, cleyn effen swert hert saet, den witten tammen peerlen sade seer ghelijck.

Plaet-

¶ Plaetse.

1 Dat tam peerlen cruyt wast in sommighe landen op rouwe plaetsen, hier te lande worddet in die houen ghesaeyet.

2 Dat wildt wordt op steenachtighe rouwe plaetsen gheuonden.

¶ Tijt.

Peerlen cruyden bloeyen in Braeckmaent, Hoymaent ende Ooghstmaent, ende te wyle leueren zy oock huer saet.

¶ Naem.

Peerlen cruyt heet in Griecx λιθόσπερμον ende in Latijn Lithospermum, van sommighen γοργόνιον Gorgonion. Van den Arabeuschen Milium Soler. In die Apotekē Milium solis. In Hoochduytsch Meerhirsen. In Neerduytsch Peerlē cruyt ende steensaet. In Franchois Gremil, ou herbe aux perles.

¶ Natuere.

Tsaet van Peerlen cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Peerlen cruyt gestooten ende met witten wijn ghedroncken breeckt den A steen, ende doet den seluen rijsen ende doet die vrine lossen.

Van Betonie. Cap. cciij.

Betonica. Betonie.

¶ Tkatloen.

1 BEtonie heeft langachtighe ende breedachtighe bladeren, vā verwen doncker gruen die rontsomme ghelijck een saghe ghekerft zijn ende van ruecke liefelijck. Tusschen den welcken voortcoemt eenen rouwen viercantigen steel onderhaluen voet lanck, ghelijcke maer wat mindere bladerkens draghende, eñ op dopperste voortbringhende een corte are, vol van welrieckende bloemkens van verwen meest root, som oock (maer seer selden) sneewit, naer die welcke in die are swert läck eñ gehoeckt sact wast. Die wortel heeft vele aenhanghende veeselingē.

2 Van noch eē ander Betonie schrijft Paulus Egineta, die nv ter tijt Veronica gheheeten wordt, daer af wy in dz xvij. Capittel ghescreuen hebben van den ierstен boeck.

¶ Plaetse.

Betonie wast in die beempden, ende oock in donckere bosschen ende berchactighe gelijcke plaetsen, zy wordt oock al om in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Betonie bloeyet meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Betonie wordt gheheeten in Griecx κέστρον καὶ ψιχότροφον. In Latijn ende in die Apoteken Betonica ende Vetonica. In Hoochduytsch Braun betonick. In Franchois Betoine ou Betoesne.

¶ Natuere.

Betonie es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Betonie in water gheseden ende ghedroncken, lost die vrine, ende breeckt dē steen in A

die

die nieren, zy suyuert ende reynicht die borst ende die longene van den fluymen en van die ettere, ende es mits dyen goet den ghenen die wtdrooghen ende die hoesten.

Die bladeren van Betonie ghedroocht een vierendeel loots swaer mz huenich water inghenomen, zijn goet den ghenen die huer zenuwen ghetrocken worden oft ontrimpen. Item den vrouwen die met die moeder ghequelt zijn. B

Die selue bladeren in der seluer manieren ghebruyckt doen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. C

Item die ghedroochde bladeren van Betonie met wijn zijn goet den genen die van slanghen ende naderen ghebeten zijn gedroncken, ende op die bete ende steken geleyt. Dijsghelijcx oock den ghenen die fenijn inghenomen hebben. Ende alsmen dese bladeren te voren in neempt zoo beschermen zy den mensche van alle fenijn. D

Betonie opent ende gheneest die verstoptheyt van der leuer, milte, ende van den nieren, ende es goet tseghen die watersucht. E

Betonie met wijn ende water ghedroncken es goet tseghen bloetspouwen, eñ gheneest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren. F

Betonie met huenich water maeckt saechten camerganck, ende es goet ghebruyckt tseghen die vallende sieckte, rasernie ende weedom in thooft. G

Betonie met ghesuyuerden huenich vermenght ende tsauonts naer den eeten ingenomen sterckt die maghe, ende doet die spijsen verteeren ende beneempt dat ripsen eñ opworpen. Eselue doet oock die conserue van Betonie met suycker ghemaeckt een boon groot inghenomen. H

Die wortel van Betonie ghedroocht, ende met huenich water ingenomen doet spouwen ende taeye slijmachtighe fluymen ende andere quade vochticheden ouergeuen. I

Van Panaces. Cap. cclv.

Πάνακες ἡρακλειον, Panaces Heracleum.

Tghelacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft datter dryerhãde Panaces zijn, waer af dat ierste es dat Panaces Heraclium, dz tweede Panaces Asclepij, dat derde Panaces Chironium.

Tfatsoen.

1 Dierste gheslacht van Panaces heeft groote gruene rouwe bladerẽ op der aerden meest wtghespreyt ligghẽde, mz vijf scaerden oft keruen verdeylt den bladeren van Vijgheboom schier ghelijck, tusschen den welcken voortcoemt eenen gheknoopten hooghen dicken steel, die van buyten wit ende hayrachtich es, mz ghelijcken maer wat minderẽ bladeren beleet, draghende op dopperste croonen ghelijck die Dille, leuerende geele bloemen ende welrieckende scerp heet saet. Die wortelen zijn wit sterck van ruecke met een seer dicke bittere scorse bedeckt ende comen veel tseffens van een hooft voort. Ende wt dese wortelen ende oock van den stelen als zy ghequetst worden vloeyet een wit sap dat geel wordt alst droocht, dat Opopanax gheheeten wordt van wyens crachten ende werckinghen hier naer ghescreuen sal worden.

2 Dat ander eñ tweede Panaces heeft eenen dunnen gheknoopten steel onderhal-

halfuen voet hooch, daer aen wassen bladeren die meerder, hayrachtigher ende stercker van ruecke zijn dan die bladeren van Venckel. Die bloemen wassen met croonen ende zijn geel welrieckende ende scerp van smaecke. Die wortel es cleyn ende teer.

3 Dat derde Panaces heeft bladeren ghelijck die edele Marioleyne, gout geele bloemen ende een cleyne wortele niet diep in der eerdē wassende die scerp van smaecke es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast ontrent Cyrenen in Lybien ende in Macedonien. Dijsghelijck oock in Beotien ende in Phocis van Arcadien daert ghesaeyet ende neerstelijck gheoeffent wordt, om tprofijt dat van zijn sap coemt.

3 Dat derde gheslacht wast op den berch Pelius in Thessalien.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx πάνακες ἡρακλειον, dat es in Latijn Panaces heracleum, van Galenus oock Panax.

2 Dat tweede heet πάνακες ἀσκλληπιοῦ, dat es Panaces Asclepij aut AEsculapij Panaces.

3 Dat derde wordt ghenoemt πάνακες χειρώνιον Panaces chironium.

¶ Natuere.

1 Dierste Panaces es werm tot in den derden graedt, ende drooghe tot in dē tweeden.

2,3 Die twee andere zijn van gelijcken natueren, maer niet zoo heet noch oock niet zoo sterck.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsaet van dat ierste Panaces met Alsen ghedroncken verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, met Osterlucey ingenomen eest seer goet tseghen alle fenijn van den fenijnnighen ghedierten. Ende met wijn gheneset dat opclimmē ende opstey ghen van der moeder ende doet die selue sincken ende in huer plaetse wedercomen. A

Die wortelen van dit Panaces in cleyne stuckxkens ghesnedē ende van onder in die moeder gheset, trecken af die doode vruchten ende die onnatuerelijcke drachten. B

Die selue wortelen met huenich vermenght gheneesen die seer oude sweeringen ende doen tvleesch ouer die ontdeckte beenderē wederom wassen, op ende in die sweeringen ghestreken. C

2 Die bloemen ende saet van den tweeden Panaces zijn seer goet tsegen die beet van den serpenten, met wijn ghedroncken ende met olie vermenght op die beten gheleyt. D

Die selue bloemen ende saet met huenich wel ghemengelt gheneesen die quade oude voortseetende sweeringhen ende die herde gheswellen daer op gheleyt. E

3 Tsaet met den bloemen, dijsgelijck oock die wortelen van dē derden Panaces, zijn seer goet ghedroncken tseghen fenijn van alle slanghen ende serpenten. F

Van Ligusticum. Cap. xcvj.

¶ Tgheslacht.

Als dat cruyt datmen hier te lande in die Apotekē Leuisticum heet voor een soorte ende maniere van Ligusticum ghehouwen wordt, zo vindtmē tweederhande Ligusticum. Een dat oprecht es van den ouders beschreuen. Tweede dat een onrecht ende wildt Ligusticum es.

¶ Tkatsoen.

Dat oprecht Ligusticum daer af Dioscorides schrijft es den ierste gheslachte van Panaces seer aensienlijck, het heeft dunne gheknoopte stelen ghelijck die Dille, daer aen wassen bladeren, den bladerē van geel Steenclauerē ghelijckende, maer saechter ende beter rieckende, ende die bouen wassen, teerder ende meer gesneden. Op dopperste van den stelen wassen die croonen, voortbringhende swert hert eñ lanck saet, den sade van Venckel schier ghelijck als eē specie rieckende, scerp ende heet van smaecke. Die wortel es wit welrieckende den wortelen van dat ierste Panaces seer gelijck. Ende dit Ligusticum en es hier te lande noch niet ghesien.

Dat ander cruyt dat hier te lande voor Ligusticum ghebruyckt wordt heeft groote breede welrieckēde seer gesneden bladeren den bladeren van Angelica schier ghelijck,

Van Ligusticum. Cap. cevj.

Ligusticum verum. Ligusticum vulgare. Lauetse.

maer meerder, schoonder, gruen van veruwen, ende dieper van keruen ende meer ghe-clouen. Die steel es effen, ront, knoopachtich ende hol, eens mans lenghde hooch, oft hooghер wassende. Die ronde croonē wassen op dopperste van dē stelē voortbringhende geele bloemen ende ront plat breet saet, meerder dan tsaet van Dille ende minder dan tsaet van Angelica. Die wortel es lanck ende dick ende brenght iaerlijcx nieuwe stelen voort.

¶ Plaetse.

1 Dat oprecht Ligusticum wast in Liguriē op den berch Apenninus by die stadt van Genua, ende op die gheberchten daer om ligghende.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

2 Dat ghemeyn Ligusticum dat Lauetse gheheeten wordt bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste ende oprecht gheslacht heet in Griecx λιγυστικὸν, ende van Galenus λιβυστικὸν. In Latijn Ligusticum, van sommighen oock (als Dioscorides schrijft) Panaces, met welcken naem nv ter tijt in die Apotekē van Genuen bekent es.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in die Apotekē Leuisticū, eñ voor dat oprecht Ligusticum ghebruyckt. In Hoochduytsch Lybstockel. In Brabāt Lauetse, tot sommighe plaetsen Leuistock. In Franchois Liuesche.

¶ Natuere.

1 Ligusticum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

2 Lauetse es oock werm ende drooghe den Ligusticum van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die

1 Die wortel van Ligusticum es seer goet tot alle inwendighe pijnen, tot alle winden A
sonderlinghe van der maghen, ende tseghen die beten van den serpenten ende van alle
fenijnnighe ghedierten.

Die selue wortel ghedroocht ende met wijn ghedroncken doet vrine ende water ma- B
ken, ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen. Tselue doet zy oock van
onder ghelijck een pessus gheset.

Tsaet van Ligusticum verwermt die maghe, doet die spijse verteert, ende es smaec- C
kelijck in den mont, ende daer om hebbē hier voortijts die van Genuē dit saet in huer
spijse in plaetsen van Peper ghebruyckt, ghelijck oock noch sommighe nv ter tijt doen
als Antonius Musa schrijft.

2 Die wortel ende saet van Lauetse ghedroocht ende met wijn ghedroncken droogen D
ende verwermen die maghe, versueten die pijne ende weedom, ende stillē die opblasin-
ghen ende winden der selver.

Die selue wortelen ende saet doen die vrine lossen ende verwecken die natuerlijcke E
cranckheyt van den vrouwen van binnen inghenomen, oft alsmende in water siedt eñ
in een sweetcuype daer in badet.

In somma Lauetse es van crachten ende werckingē den Ligusticum seer ghelijck, F
ende mach daer voor sonder dwalinghen ghebruyckt worden.

Dwater van Lauetse ghedistilleert maeckt het aensicht claer ende schoon, ende be- G
neempt alle vlecken, sproet, ende roodicheyt alst daensicht dicwils daer mede ghewas-
schen wordt.

Van Angelica. Cap. cevij.

¶ Tgheslacht.

Angelica es tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tkatloen.

Angelica satiua, Tam Angelica.

Angelica syluestris, Wilde Angelica.

Van Angelica. Cap. xcvij.

1 DJe tamme Angelica heeft groote breede bladeren in andere rontsomme ghekerfde bladeren gheclouen, den opperſten bladerē van Duytſchē Berenclauw ſchier ghelijck maer teerder, langher, gruēder ende ſtercker vā ruecke. Ende tuſſchen deſen bladeren coemt die ſteel in tderde jaer voort, die dick ende knoopachtich es, van binnen hol gelijck een Peeterolie ſchier rieckende. Aen dopperſte van deſen ſtelen waſſen dunne vlimmen ghelijck cleyne opgeblaſen ſackxkens, daer wt ſluypen ronde croonen ghelijck aen die Venckel, voortbringhende witte bloemen ende daer naer groot breet dobbel ſaet, veel meerder dan tſaet van Dille, den ſade van tderde gheſlacht van Seſeli ghelijck. Die wortel es groot eñ dick, van buyten bruynachtich, vā binnē wit, daer wt ſap vloeyet als zy gequetſt wordt dat olieachtich ende vet ghelijck gumme es, ende ſterck van ruecke ende van ſmaecke.

2 Dat wildt es den tammen ghelijck, maer die bladeren zijn min gheclouen, ſmaelder ende bruynder. Die ſtelē veel dunder ende en waſſen niet zo hooch. Die bloemē witter Die wortel veel minder ende meer ſaſelachtich ende veel ontſtercker van ruecke.

¶ Plaetſe.

Die tamme Angelica wordt hier te lande in die houē geſaeyet. Dat wildt gheſlacht in donckere lomberachtighe plaetſen by den watercanten ende in neere boſſchen.

¶ Tijt.

Beyde die gheſlachten van Angelica bloeyen in Hoymaēt ende in Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt. In Hoochduytſch Angelick, Des heylighen gheiſts wurtzel, oder Bruſtwurtz. Hier te lande ende in die Apoteken Angelica. In Franchois Angelicque. Ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Angelica ende ſonderlinghe dat tam gheſlacht es werm ende drooge tot by naer in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van Angelica ſchrijftmen nv ter tijt, dat die wortelen ſeer goet zijn tſeghen alle verghiftheyt, peſtilentien ende quade fenijnnighe oft ſtinckende lochten, in der naer volghende maniere ghebruyckt.

B Als yemāt teghenwoordich die haeſtighe ſiecktе heeft oft verghenē es, zo ſalmen terſtont vā deſe wortel gepoedert eē vierendeel loots tſwinters mz wijn eñ tſoomers mz water van Rooſen drincken eñ daer mede wel gedeckt liggē tot datmē wel gheſweet heeft.

C Deſe ſelue wortel nuchter ingenomē oft alleen in den mont ghehouwē bewaert oock ende beſeermt den menſche van der haeſtige ſiecktе, van alle quade lochten ende fenijn.

D Oock ſchrijftmen den Angelica toe dat die bladeren daer af met Ruyte eñ huenich vermenght ſeer goet geleyt zijn op die beten van verwoede honden, ende van ſlanghen ende nateren, alſmen terſtont naer datmen ghebeten es wijn drinckt daer die wortelen oft bladeren van Angelica in geſoden zijn.

Van Peucedanū. C. xcviij.

Peucedanus. Verckens Venckel.

¶ Tkatſoen.

DJt cruyt heeft eenen dunnen teeren gheknoopten ſteel, daer aen waſſen bla-

bladeren die meerder ende grooter zijn dan die bladeren van Venckel, den bladeren van den Pijnboomen aensienlijck. Op dopperste van den stelen wassen ronde croonkens voortbringhende geele bloemkens ende daer naer breet saet. Die wortel es dick en seer lanck, vā buytē swert van binnen wit, sterck van ruecke ende vol geel saps den solfer van smaecke niet onghelijck, ende bringht aen dopperste buyten der aerdē veel hayrs voort ghelijck die wortelen van Libanotides, daer af hier voor gheschreuen es, daer tusschen die stelen ende bladeren groeyen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op die hooghe gheberchten in Duytschlant ende sommighe andere landen. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Peucedanum bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx πευκέδανον. In Latijn ende in die Apoteken Peucedanum, van sommighen oock ἀγαθὸν δαίμων, id est, bonus genius, Pinastellum, Stataria ende Fœniculus porcinus. In Hoochduytsch Harstrang, ende van sommighen Schwebelwurtz en Sewfenchel, dat es Solferwortel ende Verckens Venckel. In Franchois Peucedanon.

¶ Natuere.

Dit cruyt ende sonderlinghe tsap van der wortel es werm in den tweeden graede ende drooghe tot in tbeghinsel van den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van der wortel van Peucedanum alleen, oft als Plinius schrijft, met bitter Amandelen ende Ruyte inghenomen es seer goet tseghen die cortheyt van den adem, het ve. suet die pijne ende weedom des buycx, het sceydt alle windē ende opblasinghen van der maghen, ende alle inwendighe leden, het doet die milte cleyn worden, het maeckt saechten camerganck ende iaecht daer duer af die taye coude fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden. A

Tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt doet oock water maken, ende versuet die pijne ende weedom der nieren ende der blasen, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het maeckt seer lichten ende veerdighen arbeyt eñ het iaecht af die secondine ende die doode vruchten. B

Tsap van Peucedanum met een morwey inghenomen gheneest den hoest. C

Tselue sap voor die nuese ghehouwen ende gherokē coemt seer te helpen den vrouwen die van dopclimmen vander moeder sieck zijn, ende maeckt wacker die ghene die met den swaeren slaep beuanghen zijn. D

Tsap van Peucedanum met olie van Roosen ende azijn vermenght es seer goet tseghen die groote raserne, Phrenitides in Griecx gheheeten, verouderde groote pijnen ende swijmelinghen in thooft, swaere becommerlijcke ongheruste slapen, ende tseghen die vallende sieckte op thooft ghestreken. E

Item tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt gheneest die lammicheyt, cramp ende die verercrompen oft ghespannen zenuwen, ende alle coude oude pijnē, ende sonderlinghe die pijne vander hopen diemen Sciatica heet. F

Tsap van Peucedanum op gloeyende colen gebrant veriaecht met zijnen roock die slanghen en alle femijnnighe cruypende dieren. G

Tselue sap in die gaten van den quaden tanden ghesteken beneempt die tansweer, ende met olie van Roosen vermenght versuetet die pijne der oorē daer in ghedruypt. H

Dit sap es oock seer goet op die ghescueertheyt van den ionghe kinderen ghestriken ende op die hooch wtwassende nauelen ghebonden. I

Die wortel van Peucedanum es den sape van werckinghē ghelijck maer niet heel zoo sterck, ende noch tot allen den ghebreken daer tsap inghenomen goet toe es, die in water ghesoden worden ende zoo ghedroncken. K

Die selue wortel ghedroocht, suyuert die oude vervuylde sweeringhen ende doet die quade L

quade scelueren van den beenderen lichtelijck scheyden ende brenght die open gaten tot sluyten daer in ghestroyet.

Die wortel van Peucedanum es ock seer goet vermenght in alle salue ende plaesteren tot verwerminghe van eenich ledt des lichaems dienende. M

Die selue wortel van Peucedanum ghedrooght ende mz olie van Dille vermenght verweckt dat sweet op tlichaem ghestreken. N

Van Meesterwortel. Cap. cciv.

¶ Tgheslacht.

MEesterwortel es tweederleye, Tam ende wildt malcanderen van bladeren, bloemen ende wortelen niet seer onghelijck, beyde hier te lande bekent.

¶ Tkatsoen.

Asterantium, Ostrutium. Meesterwortel.

1 MEersterwortel heeft groote breede bladeren, den bladeren van die groote Eppe schier ghelijck maer gruender ende stercker vã ruecke. Ende elck van desen bladeren es in drije andere bladeren verdeylt, die wederõ in twee oft drijen gheclouen sijn, zoo dat elck bladt in seuen oft neghen deelen verdeylt es, ende elck besonder bladeken es rontsomme ghesneden eñ ghelijck eẽ saghe ghekerft. Tusschen dese bladeren wassen die teere gheknoopte stelen, die beneden by der aerdẽ roodachtich sijn daer op wassen ronde croonen vorts bringhende witte bloemen, eñ daer naer breet saet ghelijck tsaet van Dille. Die wortel es lanck vinghers dick, cruypẽde tot veel plaetsen nieuwe bladeren wtworpende van buyten bruyn, van binnen witachtich, heet op die tonghe ende sterck van ruecke.

2 Dat Wildt gheslacht dat hier te lande Gheraerdt gheheeten wordt es van bladeren bloemen ende wortelen der voorgheschreuen Meesterwortel niet seer ongelijck, maer die bladeren zijn minder op langher stelen wassende, die wortel teerder, witter, ende niet zoo dick. Ende het gheheel cruyt met den wortelen, es veel onstercker, nochtans niet sonder stercken rueck eñ smaeck.

¶ Plaetse.

1 Meesterwortele wordt tot som plaetsen in die bosschen ende wildernissen op cleyne berghkens ghevonden. Sy wordt ock veel in duijtschlant ende hier te lande in die houen gheplant.

2 Dat ander wildt gheslacht die Gheraert, wast al om in die houen eñ graspleynen van selfs ende es een recht oncruyt. Ende waer dat beyde dese cruyden eens gheplãt worden oft van selfs voortcomen, daer blijuen zy gheerne wassende, ende beuanghen alle jaren meerder en meerder plaetse.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt van der cruytliefhebbers ende in sommighe Apoteken genaemt

naemt Osteritium, Ostrition, Ostrutium oft Asterantium. In Hoochduytsch Meysterwurtz ende daer naer hier te lande Meesterwortel.

2 Dat ander wildt gheslacht wordt nv ter tijt geheeten Herba Gerardi ἑπτάφυλλον ende Septifolium. In Duytsch Geraert ende van sommighen Seuenblad.

ℂ Natuere.

Meesterwortel sonderlinghe die wortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Dat wildt gheslacht es van ghelijcken natueren maer niet zoo sterck.

ℂ Cracht en Werckinghe.

Meesterwortele es niet alleen goet tseghen alle verghiftheyt, maer ooc tseghen alle quade lochten ende tseghen die pestilentie seer sonderlinghe, met wijn inghenomen. Ende alleen oft met den bladeren, doet die pestilentiale elieren, apostumatien, ende gheswillen sceyden ende ghenesen daer op gheleyt. A

Die wortel van desen cruyde gheneest oock die verouderde coude huyuerachtighe tortsen, ende dat water laden, ende doet sweeten met wijn ghedroncken. B

In der seluer manieren die selue wortel ghebruyckt sterckt ende verwermt die maghe, doet die spijse verteeren, maeckt appetijt ende verdrijft die winden ende opblasinghen der zyden ende des buyex. C

Meesterwortel es oock seer goet inghenomen den ghenen die geuallen gheslooten oft van binnen ghequetst zijn, want zy gheneest tghene datter ghequetst es ende sceydt ende doet verdwijnen dat bloet dat binnen tslichaems gheronnen es. D

Meesterwortel met den bladeren gheslooten es seer goet geleyt op die beet vã den verwoeden honden, ende op alle beten ende steken van slanghen ende dyerghelijcken fenijnnighe ghedierten. E

3 Dat wildt gheslacht gestooten ende op die ledē die van tfledercijn sieck zijn geleyt, verset die pijne ende doet dat gheswil sceyden ende vergaen. F

Dit selue wildt cruyt gheneest oock die speenē alsment in water siedt, ende tfondament daer mede stooft, als tot veel plaetsen onderuonden es. G

Tot den Leser.

AEnghesien beminde Leser dat wy in die voorgaende capittelen van sommighen cruyden ghescreuen hebben, daer seer kostelijcke sapē oft gummen wt vloeyen die vergaert ghedroocht ende bewaert worden, ende in der medecynen ende Chirurgie sonderlinghe ende groot ghebruyck hebben, als tsap dan Panax dat Opopanax gheheeten wordt, ende tsap van Laserpitium, dat Laser ghenaemt es, die van veerde landen daer zy wt den seluen cruyden vloeyen, hier te lande ende in Kerstenrijck ghebrocht worden, van wyens sonderlinghe crachten ende duechden wy niet ghescreuen en hebben. Soo hebben wy in deynde dees deels tot een besluytinghe ende volmakinghe des selfs, willen scrijuen van der seluer gummen natueren ende crachtē. Ende niet alleen van den gummen vloeyende wt den cruyden bouen gheruet, maer ooc van gummen ende sapen wt cruyden vloeyende oft daer af ghemaeckt, diemen ghemeynlijck in der Apoteken vindt ende in der medecynen ghebruyckt, al eest dat die cruyden (om dat zy in Kerstenrijck onbekent zijn) van ons niet ghestelt oft bescreuen en zijn, achterlatende die sapen ende gummen wt houten ende boomen vloeyende, als herst, peck, terbenthijn ende dyerghelijcke daer af, wy naer die historie van den houten ende boomen scrijuen willen. Ende in die beschrijuinghe van desen gummē ofte sapē selē wy volghen die leeringhe van den ouders als Dioscoridis, Galeni, Plinij ꝛc. verclaerende hueren naemen die zy by die selue ouders in Griecx ende in Latijn hebben, ende daer mede dat zy nv ter tijt in die Apoteken bekent zijn, ghelijck wy in die historie ende beschrijuinghe der cruyden tot noch toe ghedaen hebben.

OPopanax es die gumme oft sap van dat ierste gheslacht van Panaces dat Heracleoticum ghenaemt wordt, ende vloeyet wt die wortelen eñ stelen vã Panaces als zy ghequetst oft ghesneden worden, ende dit sap alst noch versch es ende ierst ghevloeyet, es wit, ende wordt alst drooch es heel geel ghelijck dat met Sofferaen gheverwet es. Ende tbeste vã desen sape oft gumme es, tghene dat van buyten geel ende van binnen witachtich es, want dat es noch versch.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx ὀποπάναξ in Latijn Opopanax, ende in die Apoteken Oppopanacum.

¶ Natuere.

Opopanax es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Opopanax es seer goet tot die coude huyuerachtighe cortsen, pijne ende weedom der A sijden, crimpinghen ende wijnden des buycx, droppelpisse, ende den ghenen die gheval len geborsten ende van binnen ghequetst zijn met huenich water in ghenomen ende ghedroncken. Hy gheneest ock die blase die van binnen scorft ende ghequetst es in der seluer manieren oft met wijn inghenomen.

Opopanax ock als Mesue scrijft een half loot swaer oft min inghenomen, iaecht B af duer den camerganck die taye couwe slijmachtighe vochticheden eñ fluymen, ende treckt die selue naer hem wt den veerden leden, als wt den hoofde, senuwen, ende iuncturen, ende es mits dyen seer goet tseghen alle coude ghebreken der herssenen ende der senuwen, als cramp, lammicheyt etc.

Die selue gumme in der seluer manieren ende ghewichte inghenomẽ suyuert ock C die borst, ende es seer goet die cortcheyt ende benautheyt van adem ende tseghen den couden verouderden hoest.

Dese gumme gheneest ock die herdicheyt ende ghebreken der milten, ende dat D waterladen, als zy in most gheweyckt ende naermaels inghenomen wordt.

Opopanax verteert, vermorwet, ende doet sceyden alle herde coude gheswellen in E azijn gheweyckt ende daer op gheleyt oft ghestreken, ende es seer goet ghemenght en de ghedaen in alle plaesteren ende saluen die verwermen ende vermorwen.

Dese gumme es ock goet op dat Sciatica ghestreken ende versuet dat fledercijn F in die voeten met den binnenste van den rosijnen daer op gheleyt.

Opopanax met huenich vermenght ende van onder ghelijck een pessus geset ver- G weckt die natuerlijcke cranckhz der vrouwẽ, treckt af die secondine eñ die doode vruchten, doet die windẽ sceydẽ die in die moeder zijn eñ geneest alle herdicheyt der seluer.

Opopanax doet ock die pestilentiale clieren ende geswellen wtbreken daer op ge- H leyt, sonderlinghe in azijn gheweyckt ende met heefdeech vermenght.

Dese gumme versuet ock die pijne ende weedom der tanden in die gaten van den I quaden tanden ghesteken, oft als Mesue schrijft in azijn ghesoden ende in die mont ghehouwen.

Opopanax verclaert ock ende maeckt dat ghesichte scerp op die ooghen gestreken K alleen oft met den anderen daer toe dienende collyrien vermenght.

Van dese gumme met peck wordt een plaester ghemaeckt die seer goet eñ sonder- L linghe es tseghen alle beten van alle wilde verwoede rasende dieren daer op gheleyt.

Van Laser. Cap. cj.

I LAser vloeyet wt dat Laserpitium, ende es niet eenderleye, want naer die plaetse daer dat Laserpitium wast, zoo verandert die smaeck, rueck ende wesen van deser gumme.

Dat sap dat wt dat Laserpitium vloeyet in Cyrenen wassende es liefelijck van ruecke ende niet seer vreemt van smaecke, alzo datmẽt hier voortijts niet alleen in die Apotekẽ ende in den medecynen, maer ock in die kuecken ende

in die spijsen als Plinius schrijft ghebruyckt heeft.

2,3 Maer dat sap oft gumme die van Laserpitium coemt in Medien eñ Syrien wassende es onliefelijck ende seer stinckende van ruecke.

Ende dese sapen oft gummen vloeyen wt den wortelen ende stelen, als zy ghequetst worden, ghelijck van Opopanax gheseyt es.

¶ Naem.

Dat sap van Laserpitium wordt gheheetē in Latijn Laser, van den Arabeusche meesters Asa, ende Assa.

Dat sap dat wt den stelen vloeyet wordt gheheeten als Plinius schrijft Caulias.

Dat ander dat wt den wortelen coemt Rhizias.

1 Dat welriechende sap oft gumme heet in Griecx ὀπὸς κυρηναικὸς. In Latijn Succus Cyrenaicus, oft Laser Cyrenaicum. In die Apoteken Gummi benzui oft Gummi belzui, ende van sommighen Asa odorata.

2 Dat ander sap van Medien wordt gheheeten ὀπὸς μηδικὸς. In Latijn Laser Medicū, oft Succus Medicus.

3 Dat van Syrien wordt ghenaempt ὀπὸς συριακὸς. In Latijn Laser Syriacum.

Ende beyde dese gheslachten van Medien eñ Syrien worden om hueren stercken stinckenden rueck wille van den Arabeuschen meesters eñ in die Apoteken gheheeten Asa fœtida. In Hoochduytsch Duyuels dreck. Hier te lande met eenen seer vreemden naem Fierilonfonfa.

¶ Natuere.

Laser es heet ende drooch tot inden derden graedt eñ gaet met huerder wermte, die bladeren, stelen, ende wortelen van Laserpitium veerde te bouen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die gumme van Laserpitium sonderlinghe die van Cyrenen met water gebroken A
ende ghedroncken, doet die heescheyt die haestelinghen ghecomen es terstont vergaen.

Die selue gumme met een rouwe eye inghesopen gheneest oock den hoest, ende met B
andere vochtighe spijse inghenomen es goet tot dat veroudert pleuresis.

Laser gheneest oock die gheelsucht, ende dat water laden met drooghen vijghen in- C
ghenomen.

Tselue Laser es oock seer goet den ghenen die eenich ledt oft senuwen vercrompen D
oft gespannen hebben een half oortken swaer ingenomen, ende inder selver manieren ghebruyckt verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht af die secondine ende doode vruchten.

Tseghen die vallende sieckten es Laser oock seer goet met huenich ende azijn, oft E
met syrope van edick inghenomen.

Dese gumme stelpt oock ende gheneest den loop des buyex als die maghe die spijse F
niet en verteert met Myrrha ende Peper inghenomen.

Laser verdrijft ooc die coude huyuerachtige cortsen met wijn peper eñ wieroock ge- G
droncken. Eñ daer af met peper gengebeer ende bladerē van Ruyte tsamen met huenich ghemengt, wordt een Electuarium ghemaect, dat Antidotū ex succo Cyrenaico genaempt wordt, dat seer goet ende sonderlinghe es tseghen die vierdedaechse cortsen.

Dese gumme es oock seer goet tseghen alle beten van den fenijnnighen ghedierten H
ende alle ghequetstheyt van flitsen ende pijlen die met fenijn bestreken sijn, van binnen tslichaems inghenomen, ende van buyten op die ghequetstheyt ghestreken.

In alle wonden oock van verwoede honden oft andere rasende verwoede dieren ge- I
beten es dese gumme seer goet ghedaen, ende op die beten van den scorpioenen.

Laser maeckt oock het ghesichte scherp, ende neempt af die beginnende schellen met K
huenich op die ooghen ghestreken.

Als dese gumme in die gaten van den quaden tanden ghesteken wordt, zo verdrijft L
zy den tantzweer. Tselue doet zy oock met wieroock in een doecxken ghebonden ende aen die tanden gheleyt, oft met vijghen ende Hysope in water ende edick gesoden ende in den mont ghehouwen.

Dese gumme gheneest oock den huych met huenich daer aen ghestreken, ende die M
squinan-

squinantie met huenich water ghegorgelt.

Als oock yemant echelen in zyne keele heeft zoo doet dese gumme die wtvallen mz azijn ghegorgelt ende in den mont ghehouwen. N

Die pestilentiale apostumatien ende clieren doet oock dese gumme wtbreken met Ruyte, salpeeter ende huenich vermenght ende daer op gheleyt. In der seluer manieren ghebruyckt treckt zy oock die exterooghen wt als zy te voren mz een mes rontsomme ghelijcht zijn. O

Laser met cooperroose oft spaensgruen vermenght, neempt af alle quaet ouervloedich vleesch dat in die gaten van dē nuesen wast, ende gheneest alle quade scorftichevt der seluer. P

Dese gumme met azijn, peeper, ende wijn vermenght, gheneest die quade scorftigheden des hoofts, ende dat wtvallen des hayrs daer op ghestreken. Q

Laser met den scorssen van granaetappelen in azijn gesodē verdrijft alle aenwassinghen ende gheswillen des eersderms. R

Item die quade kackhielen van coude versworen gheneest ooc dese gumme mz olie daer op ghestreken, als die verssenen te voren met goeden wijn ghestooft zijn. S

2 Die ander stinckende gumme Asa feuda ghenaempt es tot den voorghescreuen ghebreken oock goet, maer niet zoo bequaem als dat Laser van Cyrenen. T

Dese stinckende gumme es seer goet tseghen dat opclimmen van der moeder gheroken, oft op die nauel ghestreken. V

Van Sagapenum. Cap. cij.

Sagapenum es een sap oft gumme vloeyende wt eē geslacht ende maniere van Ferula in Mediē wassende, die als Galenus scrijft ooc Sagapenū gheeten wordt. Ende die beste van desen gummē es als Mesue scrijft, die lichtelijcken in dwater smilt eñ van ruecke den Loock wat gelijck es tusschen Galbanum ende Laser als Dioscorides seyt haluelinghen ruckende.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx σαγάπηνον. In Latijn Sagapenum ende Sagapenium, van Plinius Sacopenium, van Galenus Opos Sagapenon, id est, Sagapeni succus. In die Apotecken Serapinum.

¶ Natuere.

Sagapenium es werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sagapenum een vierendeel loots swaer ingenomen iaecht af duer dē camerganck die taye slijmachtighe vochticheden ende alle rouwe onverteerde fluymen ende dz geel water ende es mits dyen seer goet tot alle coude oude wederspannighe sieckten, het suyuert die herssenen ende es seer goet tot alle pijne ende weedom des hoofts, ende tseghen die popelsie ende vallende sieckten. A

Dese gumme in der seluer manieren es oock seer goet tseghen alle cramp, lammicheyt, spanninghe ende weedom der senuwen ghebruyckt. B

Item tseghen die cortigheyt van adem langduerende verouderden coudē hoest, pijnen ende weedommen der zyden ende der borsten, es Sagapenum oock seer goet wāt het suyuert die borste van alle taye coude fluymen. C

Sagapenum gheneest oock die herdicheyt verstoptheyt eñ winden van der milten, niet alleen van binnē ingenomen maer ooc van buyten daer op geleyt oft ghestreken. D

Tot alle huyueringhe, ende coude verouderde ende dijergelijcke cortsen es dese gumme oock seer goet ghebruyckt. E

Sagapenum met huenich water ghedronckē verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Ende met wijn ingenomē es seer goet tot alle beten ende steken van alle slanghen ende fenijnnighe ghedierten. F

Dese gumme gheroken es seer goet tseghen dat opclimmen ende opsteyghen van der moedere. G

Sagapenum in azijn gheweickt verteert, verdrijft ende doet sceydē alle herde coude ou- H

de oude gheſwellen ende clieren ende alle herdicheyt ontrēt die leden ende ionctueren, ende es ſeer goet vermenght in alle ſaluen ende plaeſteren die vermorwen.

Sagapenum maeckt oock het geſichte claer ende neempt alle beghinnende ſeellen, littekenen ende vlecken van den ooghen met ſap van Ruyte gemenght ende in die ooghe ghedruypt. J

Van Galbanum. Cap. cliij.

GAlbanum es een gumme oock van een gheſlacht van Ferula in Syrien waſſende, die Metopium ghenaempt wordt. Ende die beſte vā deſer gumme es die vet ende taeye, niet vochtich oft drooch die ſuyuer es ende ſwaer van ruecke ende daer gheen houtachtighe ſplinters in ghemenght zijn.

¶ Naem.

Deſe gumme heet in Grieck χάλβανον. In Latijn ende in die Apoteken Galbanum.

¶ Natuere.

Galbanum es van natueren werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot by den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Galbanum es goet tſeghen die verouderden hoeſt, ſwaricheyt ende cortheyt van adem ende tſeghen dat ſuchten. Ende dient ſeer wel den ghenen die van binnen ghequetſt zijn, oft eenich ledt vercrompen oft gheſpannen hebben, inghenomen. A

Deſe ſelue gumme met Myrrha ende wijn ghedroncken es goet tot alle fenijn tzy van binnen inghenomen, oft van buyten met flitſen ende pijlen in lijf gheſcoten. B

Galbanum in der ſeluer manieren gebruyckt verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Tſelue doet zy van onder gheſet, oft ghebrant ende den roock van onder ontfanghen. C

Alle fenijnnige gedierten veriaecht oock Galbanum met zynen rueck alſt ghebrant wordt, ende als yemant hier mede beſtreken es zoo en kunnen gheen fenijnnighe ghedierten hen gheſcaden. Die ſelue gumme met olie eñ ſaet oft wortelen van Angelica doodet die ſlanghen ende ſerpenten als zy daer mede gheraeckt worden. D

Met zynen rueck coemt Galbanū oock te helpen den vrouwen die vā dopelimmen ende dz opſteyghen van der moeder ſieck zijn, ende den ghenen die met eenige vallende ſieckte beladē zijn, het doet ooc die moeder in zijn plaetſe comē op dē nauel geleyt. E

Galbanum vermorwet, maeckt ſaecht, ende treckt doornen ende ſplinters ende coude humueren wt ende es mits dyen ſeer goet ghebruyckt op alle herde coude oude clieren ende gezwellen, ende in alle ſaluen olien oft plaeſteren vermenght die verwermen, verteeren, doen ſceyden, vermorwen, apoſtumatien wt doen breken, ende doornen ende ſplinters wttrecken. F

Op die herde verſtopte milten es deſe gumme oock ſeer goet gheleyt ende gheſtreken ende op alle pijne ende weedom der zyden. G

Galbanum met edick ende ſalpeeter vermenght verdrijft dat ſproet ende die vlecken des aenſichts ende der huyt. H

Galbanū in die gatē vā den tanden geſtekē verſuet die pijne eñ weedom der ſeluer. J

Van Ammoniacum. Cap. cliij.

AMmoniacum es oock een gumme oft ſap wt een Ferula die Agaſyllis ghenaemt es vloeyende, die in Cyrenen dat een lādt van Aphrica es waſt ende by dat oraculum van Ammon in Lybien. Ende dat beſte Ammoniacum es als Dioſcorides ſcrijft dat vaſt en ſuyuer es ende gheen houtachtighe ſplinters ſteenachtich gruys oft andere vuylicheyt in en heeft, ende dat wat bitterachtich van ſmaecke es, ende in cleyne ſtuckens es den wieroock ſchier ghelijck int aenſiene, van ruecke naer dat Caſtoreum wat rieckende.

¶ Naem.

Deſe gumme wordt naer dz oraculum van Ammon in Grieck geheeten ἀμμωνιακὸν. In Latijn Ammoniacum, ende in die Apoteken Armoniacum, ende Gummi Armoniacum.

Natue-

Van Ammoniacum. Cap. ciiij.

¶ Natuere.

Ammoniacū es werm tot in den tweedē graedt, eñ drooch tot volnaer in den seluen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ammoniacum een vierendeel loots swaer inghenomen verweckt tot camerganck, A
ende iaecht af die taye coude fluymen, die selue wt den veerden ledē naer hem trecken-
de, ende es mits dyen goet tot die cortigheyt ende benautheyt van dē adē, beslotenheyt
van der borsten, vallende sieckten, fledereyn, pijne ende weedom in die hope diemē scia
tica heet, ende tseghen alle verouderde hooftsweer, sieckten ende ghebrecken der herse-
nen, der senuwen ende der wtwendighe leden.

Dese gumme suyuert oock die borst, ende doet die taye fluymen rijpen ende rijssen B
met huemch vermenght ende gheleckt, oft met water daer ghepelde gerste in ghesoden
es inghenomen.

Ammoniacum mindert oock ende ghenees die verherde ende verstopte milten, het C
iaecht af die doode vruchtē, ende doet water ende die vrine losse, maer en mach maer
een luttel tseffens inghenomen worden, want alsmen dese gumme veel oft dicwils ge-
bruyckt zoo doet zy bloet pissen.

Dese gumme ghenees alle herdicheyt ende versuet alle pijnen van die leuer ende D
milte in azijn gheweickt ende daer op ghestreken oft gheleyt.

Ammoniacum met huenich oft peck vermenght doet die herde gheswillen vergaen E
ende wtbreken die aen die leden ende ioncturen van tfledereijn ghewassen ende geco-
men zijn, het doet oock alderhande herdicheyt eñ coude gheswillen seeydē daer op ghe
leyt. Ende es goet in alle saluen oft plaesteren vermenght die verwermē, versaechten,
vermorwen, ende wttrecken.

Op die pijne ende weedom der hopen sciatica ghenaempt, eñ op alle pijnē ende ver- F
moetheyt der leden es dese gumme mz olie van lyperus ende salpeeter vermenght seer
goet ghestreken.

Ammoniacum es oock seer goet in alle medecynen vermenght die de ooghen ver- G
claeren die scellen ende duysterheyt afnemen.

Van Euphorbium. Cap. cv.

Euphorbium vloeyet wt een boomachtich ghewas der Ferula seer ghelijck, dat op den berch Athlas in Lybien by Mauritanien wast, ende in die tij-
den van Jubas Coninck van Lybien ierst ghevonden es gheweest. Ende
dat beste Euphorbium es, dat geelachtich, claer, brooscb ende seer bran-
dende in die mōt ende keele es, ende dat noch versch es niet veel meer dan
een jaer out, wāt dese gumme verliest duer ouderdom veel van huerder cracht als Ga
lenus ende Mesue scrijuen.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx εὐφόρβιον. In Latijn Euphorbium. In die Apoteken Euforbium.

¶ Natuere.

Euphorbium es seer heet ende drooch tot volnaer in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Euphorbium dat in der manieren naer bescreuen bereyt es, doet duer den camer- A
ganck als Mesue scrijft die taeye coude slijmachtighe fluymen seeyden eñ afgaen, en
de haelt ende treckt die selue naer hem van dē senuwen ende wt den veerden ledē, en-
de iaecht dat geel water af. Ende es mits dyen seer goet tsegen die verouderde hooft-
sweer, lammicheyt, cramp, leemten van den pocken comende, pijne eñ weedom der se-
nuwen ende van den wtwendighe leden, sonderlinghe die veroudert zijn, ende tseghen
dat geel water. Item oock als Gentilis schrijft tseghen die pestilentien ende dyerghe-
lijcke haestighe sieckten.

Van Euphorbium met twaelfmael alzo veel oliē ende luttel was wordt een salfkē B
gemaeckt dat seer sonderlinghe es tot alle pijnen ende weedom der ledē, lammicheyt,
trecktnge ende spanninghe der senuwen, ende tot alle pijnen ende gebreken der seluer
als Galenus int vierde boeck de Medicamentis secundum genera breeder verclaert scrij-
uende

uende hoe ende wanneer datmen tghewichte van Euphorbium meerderen, minderen ende veranderen sal, dat te lanck es om hier te verhalen.

Euphorbium met olie van Laurus, beeren oft dassen smout, oft dyerghelijcke vet- C
ticheyt vermenght gheneest die quade scorftycheyt des hoofts, ende dat wtvallen des hayrs, ende doet nieuwe hayr comen ende groeyen niet alleē op thooft oft plaetsen daer thayr wtghevallen es, maer doet oock den baert die spade by coemt, vroeck voortcomen ende seer wassen, in der selver manieren ghebruyckt.

Euphorbium mz olie vermēght ende in den slaep van den hoofde gestrekē maeckt D
die ghene wacker die met swaeren slapen ende rasernien beuanghen zijn. Ende in den neck ghestreken doet het die spraecke die van der popelsie verloren es wedercomen.

Euphorbium met azijn vermenght verdrijft ende neempt af alle leelijcke vlecken E
en plecken van der huyt, sonderlinghe die witte scellen ende scelferinghen der selver.

¶ Hinderniſſe.

Euphorbium om zijnder seer heete natuere es van binnen tlichaems inghenomen seer quaet der leuer, maghe, ende alle inwendighe leden die selue onstekende ende boven maten ende natueren verhittende.

Beteringhe ende bereydinghe.

1 Die quaetheyt van Euphorbium wordt ghebeetert in veel manieren, ende ierst als Mesue scrijft, zoo salmen nemen Euphorbium vet gemaeckt met olie van suetē aman delen ende dat salmen tusschen dmiddelste van den citroenen in een pasteye van deech legghen ende alzoo die selue backen, ende als die pasteye ghebacken zal zijn, zo salmen dat Euphorbium wtnemen ende tot den ghebruyck der medecynen bewaeren.

2 Joannes Manardus neempt Mastix ende gummen Tragachanti tsamen, alzoo veel als Euphorbium ende die menghelt hy tsamē ende stelt se in dmiddel van eē onghebacken broot, ende laet die tsamen tot dat het broot ghenoch es, gebacken, eñ dan neempt hy dat middelste wt ende maeckt daer pillē af die seer goet zijn tsegē die leemten van den pocken ende alle pijnen van den wtwendighe leden.

3 Een ander mengelt tot den Euphorbium alzo veel Mastix eñ maeckt daer af pillē met den sap van Citroenen oft Arangie appelen, die hy seer tot der pestilentie prijst.

Van Sarcocolla. Cap. cvj.

SArcocolla es een gumme van een dornachtich ghewas in Perside wassende, ende die beste Sarcocolla es die geelachtich van veruwen, bitterachtich van smaecke, ende die den cleynen stucxkens van wieroock ghelijck es.

¶ Naem.

Dese gumme wordt ghenaemt in Griecx σαρκοκόλλα. In Latijn ende in die Apoteken oock Sarcocolla.

¶ Natuere.

Sarcocolla es werm tot in den tweeden graedt, ende drooghe tot volnaer in dē selven, sonder scerpheyt als Galenus seyt verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sarcocolla als Mesue scrijft treckt af die groue taye fluymen ende humueren die A
in die wtwendighe leden ende ionctueren ghevloeyet zijn, het suyuert die herssenen, senuwen, borste ende longhene, ende es seer goet tseghen den langduerenden hoest, cortycheyt van adem, den ghenen die met vele coude fluymen verladen zijn ontrent een vierendeel loots oft wat meer inghenomen.

Sarcocolla es oock een seer heylsame gumme, wonden ende vleeratien sluytende, B
oude quade onsuyuere sweeringhen suyuerende ende nieuw vleesch daer in makende, sonderlinghe als zy ghepoedert daer in ghestroyt, oft met huenich vermenght daer op ghestreken wordt.

Tot den loopendē ooghen, scellen, duysterheyt, ghequetstheyt ende dyergelijcke ge- C
breken der selver es dese gumme oock seer dienstelijck, sonderlinge als zy in eselinnen melck vier oft vijf daghen gheweyckt ende ghevoet es als Mesue schrijft.

¶ Eynde des tweede deels.

Dat derde deel, des Cruydeboecks,

van der wortelen/medecynale cruyden/ende quade hinderlijcke ghewassen/fatsoen/naem/ natuere/ cracht, werckinghe ende hinderniſſe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Osterlucey. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

OSterlucey als Dioscorides schrijft es dryerleye van gheslachte, lanck, ront, ende die Clematitis ghenaempt wordt. Tot den welcken Plinius noch een vierde gheslachte vuegt, Pistolochia ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

Aristolochia longa.
Langhe Osterlucey.

Aristolochia rotunda.
Ronde Osterlucey.

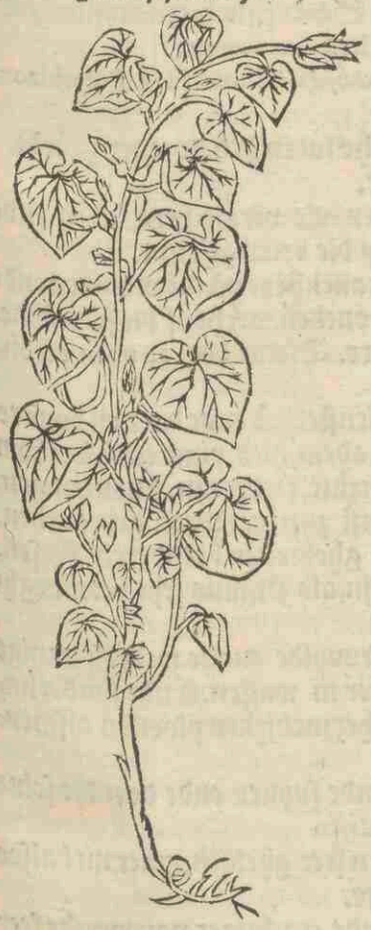
DJe langhe Osterlucey heeft dunne teere stelen, ende daer aen wassen breede bladeren, den bladeren van Veyl ghelijckende. Die bloemen zijn purpuren ende sterck van ruecke, ende als die vergaen zoo volghen daer vruchten naer ghelijck peerkens ghefatsoeneert. Die wortel es langachtich, vinghers oft duyms dicke, van binnen geel, scerp ende bitter van smaecke, ende swaer van ruecke.

Die

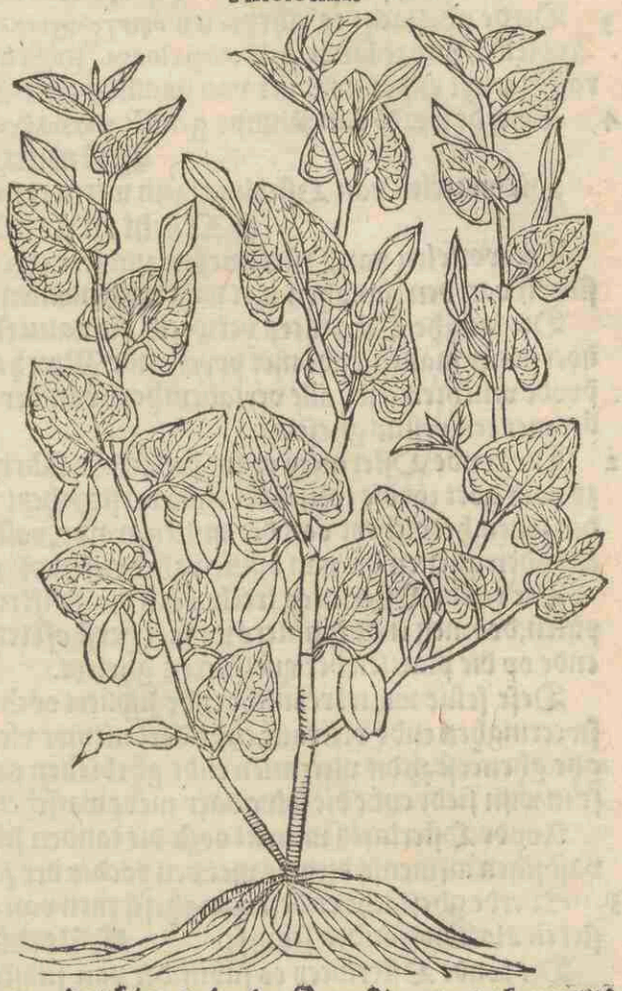
2 Die ronde Osterlucey draeght vele teere steelkens, van der wortel voortcomende, daer aen wassen ronde bladeren ghelijck aen die Veyl ende langhe Osterlucey, maer ronder. Die bloemen zijn wit. Die wortel es ront ghelijck een cleyn raepken, van buyten gherimpelt, van binnen geel, van ruecke ende smaecke der langher niet ongelijck.

Aristolochia Clematitis.

Zarasijn cruyt.

Pistolochia.

3 Dat derde gheslacht van Osterlucey, dat hier te lande Zarasijn cruyt ghenaemt wordt, es van stelen hooghер ende langher dan die twee voorghescreuen. Sijn bladeren zijn oock den bladeren van Veyl ende den anderen Osterluceyen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen tusschen die bladeren ende zijn langh hol, bleeckgeel. Die vruchten zijn als Peeren ghefatsoeneert. Die wortelen zijn lanck, mz dicke scorssen bedeckt, van ruecke ende smaecke den anderen ghelijck.

4 Dat vierde gheslacht daer Plinius af schrijft, es van bladeren ende stelen den anderen schier ghelijck, maer mindere. Sijn vruchten zijn ront. Die wortelen zijn dun ende teer ghelijck biesen ende wassen seer veel tsamen by een.

ℂ Plaetse.

1,2 Die langhe ende ronde Osterlucey wassen tot veel plaetsen van Italien ende tot sommighe plaetsen van Vranckrijck besondere in Languedock by Montpeliers van waeren nv ter tijt die ronde Tantwerpen te coope ghebrocht wordt.

3 Dat derde gheslacht wast gheerne in die wijngaerden ende hooghe wildernissen, eñ wordt tot veel plaetsen van Brabant aen die cantē van den hooghen veldē gevondē.

ℂ Tijt.

Osterluceyen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

ℂ Naem.

Osterlucey wordt geheeten in Griecx ἀριστολόχια. In Latijn Aristolochia in die Apoteken Aristolochia.

Van Osterlucey. Cap. j.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx ἀριστολόχια μακρα. In Latijn Aristolochia longa & Aristolochia mas, van sommighen δακτυλίτις, μηλοκάρπον, ἀτεύξινον, Dactilitis Melocarpon & Teuxinon.

2 Tweede gheslacht wordt ghenaemt ἀριστολόχια στρογγύλη Aristolochia rotunda & Aristolochia fœmina, van sommighen χαμαιμῆλον & Malum terræ.

3 Derde gheslacht es gheheeten ἀριστολόχια κληματῖτις, Aristolochia Clematitis. In die Apoteken hier te lande Aristologia longa. In Franchois Sarrasine, hier te lande Zarrasijn cruyt ende daer naer van sommighen in Latijn Herba Sarracenica.

4 Vierde wordt van Plinius genaēt πιστολόχια καὶ πολύῤῥιζον Pistolochia & Polyrhizon.

¶ Natuere.

Die wortelen van Osterlucey zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Osterluceyen zijn seer goet tseghen alle vergiftheyt, beten ende steken van den slanghen met wijn inghenomen ende op die beten gheleyt. A

Die langhe Osterlucey verwecht die natuerlijcke cranckheyt vā dē vrouwen ende doet water maken, ende met peper ende Myrrha ghedroncken iaecht af die secondine, doode vruchten ende alle verladentheyt van der moedere. Tselue doet zy oock vā onder met een pessus ghesedt. B

2 Die ronde Osterlucey es tot den seluen saken seer dienstelijck ende daer en bouē es zy oock goet tot die cortheyt ende verstoptheyt van dē adem, hick, pijne ende weedom der zyden, herdicheyt van der milten, cramp, vallende siecktē, fledereijn, huyueringen, ende den ghenen die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn met water gedroncken. C

Die ronde Osterlucey treckt oock die scelferen ende ghebroken beenderen, flitsen, pijlen, doornen ende splinters wt met herst oft terbenthijn, als Plinius seyt, vermenght ende op die plaetsen der quetsueren gheleyt. D

Dese selue wortel reynicht ende suyuert oock alle vervuylde quade wederspannige sweeringhen ende vleeratiē ende doet nieuwe vleesch daer in wassen. Ende sonderlinghe gheneest zy die vleeratien ende ghebrecken van den heymelijcken plaetsen alsmense in wijn siedt ende die selue daer mede wasschet. E

Ronde Osterlucey maeckt oock die tanden schoon ende suyuer ende doet die selue vast staen alsmense diewils met den poeder der seluer wrijft. F

3 Derde gheslacht es den voorghescreuen van crachten seer ghelijck, maer niet alsoo sterck als Dioscorides schrijft. G

¶ Werkinghe.

Die ronde Osterlucey es subtijlder van substantiē ende crachtiger van wercke seer suyuerende, afvaghende, reynighende ende alle groue vochticheyt sceydende.

Die langhe en es niet zoo subtijl oft soo seer suyuerende maer brenght het vleesch in vleeratien beter voort.

Die Clematitis es die beste van ruecke ende mits dyen tot dē salueu best dienende.

Van Solwortel. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Solwortel es tweederleye. Die eene heeft heel ronde wortelkēs niet hol vā binnen. Der andere wortelen zijn inwendich hol, anders van stelen, bladeren, bloemen, ende sade malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Solwortelen hebben teere dunne steelkens ontrent een spanne oft palme lanck, daer aen wassen cleyne bladerkēs, den bladerē van Wijnruyte aensienlijck, ende aen dopperste bloemkēs van fatsoene dē Ridderspoē bloemen ghelijck maer minder ende lijfveruwich, oft somtijts wit van coluere veel by een gedronghen. Naer dese bloemkens verschijnen cleyne hauwkens daer cleyn ront swert saet in leyt. Die wortel van den eenen es heel ront vast van binnen geel met bruyne scellen bedect, van den anderen somtijts lanckworpich gelijck een cleyne peere van onder ende van binnen hol.

Plaet-

Van Holwortel. Cap. ij. cclxiv.

Radix caua. Holwortel.

¶ Plaetse.

Dese wortelen wassen in lomberachtighe plaetsen ende aent hanghen van den gheberchten. Die cleyne niet hol, worden tot sommighe plaetsen van Brabant, ende by die stadt van Louen ghevonden. Die andere hole wassen in Duytschlant. Ende waer dat deene van desen wortelen ghevonden wordt daer en sal die andere niet wassen, alzo dat nemmermeer die volle wortel by die hole, oft die hole by die volle ghevonden en wordt.

¶ Tijt.

Seer vroech in Sporckelle beghinnen dese wortelen huer stelen ende bladeren wt te worpen ende dragen in Meerte bloemen, in Aprill tsaet leuerende ende daer naer vergaet het cruyt ende die wortelen blijuen alleene in deerde duerende.

¶ Naem.

Die wortel die binnen hol es wordt gheheeten Holwortel ende Holwurtz, eñ mach daer naer in Latijn ghenaemt worden Radix caua.

Die andere die vast ende dicht es wordt Boonkens holwortel hier te lãde geheeten.

Ende dese wortelen sonderlinge die hole hebben langhe tijt in die Apotekē voor ronde Osterlucey ghehouwen geweest, ende worden daer voor noch hedendaechs van den ongheleerden Apotekers ghebruyckt. Sommighe gheleerden meynen dat dit cruyt, een gheslacht es van Gryscom, Capnos phragmites ghenaemt. Die andere makē daer af Θέσιον Thesium Theophrasti, dat als Atheneus schrijft een bloeme es. Die derde houwen dit voor die ἐριφία Eriphia Plinij, daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebbene, want mits dat, maer in die Lente ghevonden en wordt zoo maecht wel ἐριφύα & Planta veris ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Holwortel es werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Holwortel in water alleen oft met azijn ghesoden gheneest die squinantie ende verouderde gheswillen van der keelen ende amandelen alsmen daer mede gorgelt, want zy verdeylt die groue vochticheden ende doet die selue sceyden. A

Tot den huych es oock dese Holwortel seer goet in den mont genomen eñ geknout oft tpoeder daer af daer aen ghedaen. B

Holwortel met Populier salue vermenght gheneest ende verdrijft die speenen ende verſuet die pijne ende weedom der selver. C

Van Apios Cap. iij.

¶ Tkatsoen.

APios als Dioscorides schrijft heeft drye oft vier dunne roodachtige steelkens die niet hooghe van der eerden op en wassen. Daer aen breedachtighe bladeren wassen, den bladeren van Hypericon niet seer onghelijck maer wat smaelder. Die bloemkens wassen op dopperste vā den stelen. Die wortel es ront ende dick, naer die maniere van een peere ghefatsoneert. Die van buyten swert es, ende van binnen wit ende vol saps.

cclxxv. Van Apios. Cap. iij.

Apios.

¶ Plaetse.

Apios wast in dat eylandt van Lemnos ende in sommighen plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Apulien. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieck ἄπιος vã sommighen χαμαιβάλανος ende ἰσχιας. In Latijn oock Apios, Chamæbalanus, Ischias. Van Theodorus Gaza Carica, vã anderen Radix syluestris.

¶ Natuere.

Apios es werm eñ drooghe vã natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dopperste van der wortel van Apios inghenomen lost die coude slijmachtige fluymen ende die heete geele vochticheden duer dat ouergheuen, ende dat onderste van der seluer wortel duer den camerganck eñ gheheel inghenomen taecht zy die selue vochticheden van onder ende van bouen af.

B Tselue doet oock tsap van der wortelen alst inghenomen wordt.

Van Swaluwortel. Ca. iiij.

Asclepias. Swaluwortel.

¶ Tkatsoen.

Swaluwortel es der derder Osterlucey met stelen ende bladeren wat aensienlijck, zy heeft effene ronde dunne stelen, ontrent twee voeten hooch, daer aẽ wassen donckergruene bladeren, den bladeren van Veyl niet seer onghelijck maer langher. Die bloemen wassen op corte steelkens tusschen die bladeren voortcomende, eñ zijn bleeck wit eñ sterck van ruecke, ende daer naer volghen langhe scerpe hauwkens, die als zy ryp zijn haer seluen ontpluycken, ende daer in leyt dat saet tusschen wit wollachtich hayr, dat roodachtich ende breet es, den sade van Gentiaen niet seer onghelijck. Die wortelẽ zijn läck ront saselachtich duer malcanderen gevlochtẽ schierghelijck die Christwortel ende sterck van ruecke.

¶ Plaetse.

Swaluwortel wast op rouwe hooge sandachtige gheberchten ende op steenachtighe plaetse, eñ wordt in Duytschlant vele gheuonden, sonderlinghe in Schwartzwaldt ende in Waszgauw.

¶ Tyt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent, ende leuert zijn saet in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck ἀσκληπίας ende in Latijn Asclepias, van sommighen κίσσιον, Hederus

derula, κισσόφυλλον ende Hederæ folium, ende nv ter tijt Hirundinaria. In Hoochduytsch Schwalbenwurtz. In Neerduytsch Swaluwortel.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft zynen naem naer den ouden Esculapius die in Griecx ἀσκλήπιος Asclepios ghenaempt wordt. Dien die Grieckē ende Heydenen toe scrijuen, dat hy die ierste gheweest es die de conste der. Medecynen ghevonden heeft, ende daer om ock voor een Godt van den seluen ghehouwen ende gheeert es.

¶ Natuere.

Swaluwortel es werm ende drooch van natueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van dit cruyt in water ghesoden ende ghedroncken verdrijft dz crimpsel A ende weedom in den buyck, ende es seer goet den ghenen die van eenich fenijnnich gedierte oft van eenen verwoeden hont ghebeten zijn, niet alleen als voor inghenomen, maer ock van buyten daer op gheleyt.

Die bladeren ghestooten zijn seer goet gheleyt op die quade sweeringhen van den B borsten ende van die moedere.

Van Haselwortel. Cap. v.

Asarum. Haselwortel.

¶ Tkatsoen.

HAselwortel heeft swertgruene ronde bladeren den bladeren vā Veyl aensienlijck maer veel ronder eñ saechter. Tusschen ende onder die bladeren by der eerden, comē op corte steelkens bruyn welrieckende bloemen voort, van fatsoene den bloemen van Granaetappelen ende den huyskens van Bilsen ghelijckende. Die wortelen zijn dun, lanck, crom, herwaerts en derwaerts duer malcanderen wassende met aenhanghende cleyne saselinghen, liefelijck van ruecke eñ scerp op die tonghe.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in donckere plaetsen in rouwe ende dor aerdtrijck ende sonderlinghe aen die gheberchten ende in die bosschen daer veel lombre ende scaduwe es.

¶ Tijt.

Haselwortel bloeyet eens vroech in die Lente, ende eens naer dafgaen van den zoomer.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἄσαρον. In Latijn ende in die Apoteken Asarum, van sommigen Nardus rustica eñ Perpensa, vā Macer Vulgago. In Hoochduytsch Haselwurtz. In Neerduytsch Haselwortel, ende tot sommighe plaetsen Mansooren. In Franchois Cabaret.

¶ Natuere.

Haselwortel es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graedt, eñ sonderlinghe die wortelen die meest in der medecynen ghebruyckt worden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde met wijn ghesoden ende ghedroncken doen water A maken ende die vrine lossen ende zijn goet tseghen die droppelpisse ende den ghenen die hoesten, die cort van adem ende verstopt van borsten zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben.

Van Dracunculus. Cap. vj.

Die selue wortel in der seluer maniere ghebruyckt weder staet alle fenijn ende alle beten ende steken van den slanghen ende fenijnnighen ghedierten. B

Haselwortel es oock met wijn ghesoden goet den ghenen die water laden ende die pijne ende weedom in die hope hebben. C

Haselwortel met huenich, wijn inghenomen, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die secondine ende andere vuylicheyt. D

Die bladeren van Haselwortel met wijn ghestooten ende tsap daer af ghedroncken doen ouergheuen ende iaghen met dat braken af taye fluymē ende geele vochticheyt. E

Die selue bladeren ghestooten zijn goet gheleyt op die pijne ende weedom in thooft, op die verhitte sweerende ooghen, op die borsten met melck verladen alsmen tsoch verdrooghen wilt, ende op dwilt vier sonderlinghe alst ierst beghint te comene. F

Van Dracunculus. Cap. vj.

¶ Tghelacht.

DRacunculus dat es Draken wortele es dryerleye van ghelachte als Plinius schrijft, te weten, groote cleyne ende water Draken wortele.

¶ Tfatsoen.

Dracunculus maior.
Groot Draken wortele.

Dracunculus palustris.
Water Draken wortele.

1 DAt ierste ghelacht dat groot Dracunculus ghenaemt wordt, heeft eenen dicken effenen kalen ronden steel, met vele roode stipkens eñ pleckens ghelijck eenen Draeck oft slanghe besprenckelt. Die bladeren zijn in veel andere verdeylt, van den welcken elck besonder bladt lanck eñ smal es ghelijck Patich oft Surckel bladeren. Op dopperste van den stelen wast een langhe dicke pinne, die ghelijck wt eender hosen voortcoemt van veruwen bruyn peersch ende daer naer volght een tsamen ghedronghen groote druyue ghelijck aen Aron, die ierst gruen es ende naer geel root wordt, seer heet ende scerp van smaecke. Die wortel es ront ende wit.

Dat

2 Dat tweede gheslacht heeft groote breede bladeren ghelijck Veyl, met witte pleckkens besprenght. Den bladeren van Aron van fatsoene ghelijck, maer niet soo lanck. Synen steel es oock lanck effen ende met vele roode ende peersche stipkens besprayet, daer op wassen vruchten ghelijck aen dat ierste gheslacht. Die wortel es oock ront ende wit, met een dunne stelleken bedeckt. Ende dit gheslacht en es hier te lande noch niet seer bekent.

3 Dat derde gheslacht dz water Draken wortele genaemt mach worden, heeft groote breede rondachtighe bladeren, den bladeren van Veyl oock schier ghelijck maer meerdere, die welcke voortcomen van eenen ronden steel vol leden ende knoopen, lancx der eerden cruypende, ende tot veel plaetsen saselachtighe wortelen wtworpende, daer mede dat hy hem aen der eerden vast maeckt. Op deynde wast eē recht op staende steelken voortbringhende ghelijck een cleyne in een ghedronghen druyfken, dat ierst gruen es ende naermaels root wordt. Ende recht onder dit druyfken wast een bladt den anderen van fatsoene ghelijck, dat van bouen heel wit es ende van onder gruen, ende dit bladt heft hem selven op als die vrucht rijp es, alzoo dattet die helft van den druyfken wel bedeckt.

4 Bouen desen zoo wordt oock noch een ander gheslacht van Dracunculus vā den wel gheleerden Matthiolus ghestelt dwelck groote breede bladeren heeft in malcanderen wassende, ende eenen rechten steel op dopperste zijn bloemen in maniere van een areken draghende ende die wortel van desen es oock ront ghelijck die wortelen van den voorghescreuen als die figuere bewijst.

Dracunculus Matthioli.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Dracūculus wast gheerne in lomberachtighe plaetsen ende wordt hier te lāde in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat tweede wast oock in lomberachtighe plaetsen onder die haghen, ende wordt in die eylanden van Maiorcke ende Minorcke veel gevonden.

3 Dat derde groeyet hier te lande in vochtighe ende waeterachtighe plaetsen, aen die cantē van den grachten ende poelen ende somtijts oock by die riuieren.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent, ende in Doghstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Grieck Δρακουτία μεγάλη. In Latijn Dracunculus maior. Van sommighen Serpentaria & Colubra. In die Apoteken Serpentaria maior. Van Serapio Luf. In Hoochduytsch Schlangenkraut Drachenwurtz. Hier te lande Speerwortele ende Draken wortele. In Franchois Serpentaire & Serpentine.

2 Dat tweede gheslacht heet in Grieck Δρακόντιον. In Latijn Dracunculus minor en nv ter tijt van sommighen Arum Maculatum.

3 Dat derde wordt nv ter tijt ghenaemt Dracunculus paluſtris en van sommigen Arum paluſtre. In Hoochduytsch wasser Schlangenkraut wasser Drachenwurtz. Hier te lande water Draken wortele. In Franchois Serpentaire d'eaue.

Dat

Van Dracunculus. Cap. vj.

4 Dat vierde wordt van Matthiolus voor dat Dracunlus gheheuwen, dwelck naer onse meyninghe der waerheyt niet seer ghelijck en es, want naer onsen duncken zoo es dat ierste Dracunculus tgheene, dat daer voor van ons gheselt es.

¶ Natuere.

Dese cruyden ende sonderlinghe die wortelen ende vruchten zijn werm eñ drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyden ghesoden oft gebraden eñ met huenich vermenght A zijn goet geleckt den ghenen die cort van adem ende van borsten zijn, die hoesten en kichen, eñ die my catarrē dat es vloet van vochticheyt wt dē hoofde op die borst sinckē- de gequelt zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannē hebbē, wāt zy verdeylē, rijpen, eñ doen sceyden alle groue taye vochticheyt, ende suyueren alle inwendige ledē.

Tselue doen ock dese wortelen drye oft vier mael versoden tot dat huer scerpheyt B vergaen es, ende met die spijse ghegheten als Galenus schrijft.

Dese wortelen ghedroocht ende met huenich vermenght, suyuerē die quade voortsC eetende sweeringhen eñ dyerghelijcke wederspannige vleeratien, sonderlinghe als die wortel van Bryonia daer toe ghedaen wordt, ende verdrijuen alle witte scelferachtige lelijcke plecken van des menschens lichaem als zy daer mede bestreken worden.

Tsap van den wortelen scerpt dat ghesichte ende neempt alle scellen ende letsel van D den ooghen af, ende dient seer wel met die collyrien ghemenght.

Tselue sap met olie in die ooren ghedruypt beneemt die pijne eñ weedō der seluer. E

Die vruchten van Dracunculus ghenesen die quade sweeringhen ende bijten af F dat ouervloedich vleesch dat binnen der nuese groeyet, en zijn goet tot dē cancker ende dyerghelijcke quade sweeringhen ghebruyckt.

Die bladeren van desen cruydē noch groen wesende zijn goet gheleyt op die versche G wonden, maer als die selue drooch zijn zoo en dienen zy daer toe niet.

Men schrijft ock desen bladeren toe dat zy den verschen keese bewaeren dat hy H niet en argere oft en verotte als hy tusschen dese bladeren gheleyt wordt.

Ock schrijft Dioscorides datmen van den grooten Dacunculus schrijft, dat zoo I wye dese bladerē oft wortelē ouer hem draeghen van aderen oft slanghen niet ghesteken en selen worden.

Arum. Calfs voet.

Van Aron. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Aron heeft groote gruene breede bladeren schier ghelijck die bete tusschen den welcken eenē steel voortcoemt ontrēt eē spanne lanck op tsop van den welcken een doddeken wast voortbringhende tē laesten vele in een ghedronghen ronde besien ghelijckende altsamen eenen cleynen druyfken die ierst gruen eñ naermaels schoō root worden. Die wortel es wit ront schier ghelijck een olive met vele hayrachtige saselinghen behanghen.

¶ Plaetse.

Aron wast gheerne in coude lomberachtighe plaetsen.

¶ Tyt.

Die bladeren van Aron comē in Meerte ende Aprill voort, ende in Braeckmaent ver-

verwelckenen eñ vergaen die selue ende die steel mz den druyfken blijft naeckt staende tot in Hoymaent ende Ooghstmaent ende dan worden die besien rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx ἄρον. In Latijn Arum. In die Apoteken Iaron en Barba Aron, van sommighen Pes vituli, Lupha ende κολοκάσιον Colocasion. In Hoochduytsch Paffenpint vnd Teutschen Ingber. Hier te lande Papecullekens ende Calfs voet. In Franchois Pied de veau ℞ Pit de prestre.

¶ Natuere.

Aron es werm ende drooch van natueren, ende es ter eender plaetsen heeter dan tot der andere als Galenus schrijft, alzoo dat Aron in Italiē wassende maer heet en es tot in den ierstē oft by den tweeden graedt, eñ hier te lande heet es tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen bladeren ende vruchten van Aron, zijn der Speerwortel vā crachten A ende werckinghen seer ghelijck, sonderlinge die hier te lande wassen die seer heet zijn als voorseyt es.

Van Arisarum. Cap. viij.

¶ Tghellacht.

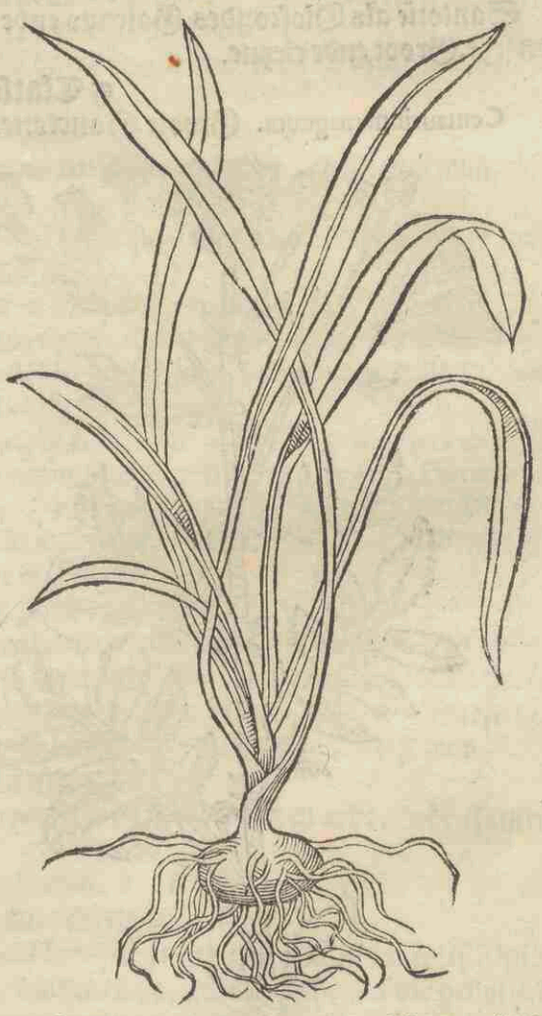
VAn Arisarum worden nv ter tijt ghevonden twee gheslachten een met breeden bladeren, ende een andere met smallen bladeren.

¶ Tkatsoen.

Arisarum.

Arisarum alterum.

DAt ierste Arisarum heeft bladeren van fatsoene den bladeren van Aron gelijck, maer veel mindere tusschen die welcke voortcoemt een teere steelken daer die bloe-

Van Arisarum. Cap. viij.

bloemen ende vruchten op groeyen. Die wortel es lanck ende dick gheliick een olive.

2 Dat ander ende tweede Arisarum heeft smalle bladeren tusschen die welcke op een cort steelken een lanck dun pinneken wast wt eenen cleynen hooskken voortcomende, gheliick aen Dracunculus maer veel mindere, van veruwen heel bruyn peersch, naer die welcke een druyfken volght, als aen Aron. Die wortel es ront ende dick schier gelijck een cleyn raepken.

¶ Plaetse.

1, 2 Beyde dese cruyden zijn hier te lande vremt, ende en worden niet ghevonden dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaemt in Griecx ἄρισαρον ende in Latijn Arisarum & Arisaris van sommighen oock Aris als Plinius schrijft.

¶ Natuere.

Arisarum es heet eñ drooch vã natueren eñ stercker dan Aron als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Arisarum es van crachten eñ werckinghe den Dracunculus ooc seer ghelijck, maer A sonderlinghe dient die wortel van desen, om die quade fistelen daer mede te ghenesene, als Dioscorides schrijft.

Van Santorie. Cap. lv.

¶ Tghelacht.

Santorie als Dioscorides, Galenus ende alle die oude meesters schrijuen es tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tkatsoen.

Centaurium magnum. Groote Sanctorie.

Centaurium minus. Cleyn Sanctorie.

Groote

1 Roote Sanctorie heeft eenen ronden rechten steel ontrēt vijf oft ses voeten hooch daer aen wassen groote breede bladeren in andere bladeren verdeylt den grooten ende gheheelen bladeren van den Noteboom seer gelijckende, behaluen dat elck besonder bladeken langher es eñ rontsomme gekerft. Op dopperste van den stelen wassen ronde scelferachtighe bollekēs, den bollekens van den Corenbloemē seer ghelijckende maer veel meerder, wt dē welcken die bloemen voortcomē van veruwen wit naer tpeersch treckende nz anders wesende dan vele hayrachtighe dunne draykens. Als die bloeme vergaen es zo vindtmen in die bollekens bruyn saet, den sade van Onser vrouwē distel gelijck maer meerder, tusschen wollachtich hayr beslotē. Die wortel es lanck vol saps eñ bruyn root vā coluere.

2 Cleyn Sanctorie draecht cleyne teere cantighe steelkens en cleyne bladerkens den bladeren van Marioleyne niet seer ongelijck, op dopperste van dē stelen wassen schoone lijfveruwighe roode bloemkens die tsmorghens naer den opganck van der sonnen huer ontpluycken ende tsauonts wederom toe sluyten. Eñ als dese bloēkens vergaen zijn, zoo wassen daer cleyne scerpe hauwkens, ghelijck een teruwe coren groot, daer in seer cleyn saet leyt. Die wortel es cleyn houtachtich in der medecynen niet dienstelijck.

¶ Plaetse.

1 Die groote Sanctorie en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in sommige cruytliefhebbers houen ghevonden, die nz groote neerstigheyt dit cruyt sayen ende bewaeren. Van selfs als Dioscorides schrijft groeyet in Lycien, Peloponnesus, in Arcadien, Helide, Messenië, ende tot veel plaetsen by Pholoe ende Smyrna, eñ wast gheer in vette grondt ende op hoochden daer die sonne veel op schijnt.

2 Dat cleyn wordt hier te lande op hooghe dorre beempden ende grasachtige velden ghevonden.

¶ Tyt.

1 Die groote Sanctorie bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp.

2 Die cleyne bloeyet van in Hoymaēt tot in Herfstmaent eñ leuert te wyle huer saet.

¶ Naem.

1 Die groote Sanctorie wordt gheheeten in Griecx κενταύριον τὸ μέγα. In Latijn Centaurium magnū, van sommigen als Apuleius schrijft Maronion, Nesion, Pelethronia, Lemnites, Hemeroton, Chironia, αἷμα ἡρακλέους, id est, Herculis sanguis, Polyhydion ende Vnefera. In sommighe Apoteken niet sonder dwalinghe Rhapontica.

2 Dat cleyn heet in Griecx κενταύριον τὸ μικρὸν ende van Theophrastus κενταυρὶς. In Latijn Centaurium paruum ende Centaurium minus, van sommighen Febrifuga, Fel terræ eñ Multiradix. In die Apoteken Centauria minor. In Hoochduytsch Klein tausentguldenkraut, Fieberkraut, Erdtgall, ende Biberkraut. Hier te lande Cleyn Sanctorie oft Cleyn Centorie. In Franchois Centaure ou Fiel de terre.

¶ Dorsaecke sijns naems.

Sanctorie wordt in Griecx Centaurion ende Chironion ghenaempt naer den ouden Chiron Centaurus die als Apuleius schrijft dese twee cruyden ierst ghevonden heeft, ende Esculapio ghetoont, oft als andere seggen die met desen cruyden ghenesen es gheweest doen hy in zynen voet van eenen pijl in Hercules huys ghequetst was.

¶ Natuere.

1 Die groote Sanctorie es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

2 Die cleyne es van natueren die groote ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die wortel van groote Sanctorie eē half loot swaer nz water alsmen cortsachtich A es oft met wijn alsmen sonder cortse es ghedroncken, es goet den ghenen die geborsten zijn, die bloet spouwen, eenich ledt vercrompen hebben, cort vā adem ende van borsten zijn, pijne ende weedom in den buyck hebben, oft eenighen verouderden hoest hebben.

Die selue wortel met wijn ghedroncken verwecht die natuerlijcke cranckheyt der B

vrouwen ende iaecht af die doode vruchten, dwelck zy oock doet van onder mz een pessus ghesedt.

Die wortel van groote Sanctorie noch groen wesende, oft in water geweyckt ghe- C
neest ende heylt alle versche wonden daer op gheleyt.

Esap van deser wortel dat in sommighe landen vergaert eñ bewaert wordt es van D
crachten den wortelen ghelijck.

2 Die wortelen van die cleyn Sanctorie en zijn in der medecynen niet bruyckelijck, E
maer die bladeren bloemen ende sap zijn oorboorlijck.

Cleyn Sanctorie in water oft wijn gesodē iaecht af duer den camerganck die cho- F
lerijcke geele vochticheden ende die taeye slijmachtighe fluymen eñ es daer duer goet den ghenen die dz Sciatica hebbē, als zy ghepurgeert met desen worden tot dz die camerganck bloedachtich wordt.

Tot die verstoptheyt van der leuere, geelsucht, ende verhertheyt van der milten es G
oock die cleyn Sanctorie seer goet ghebruyckt.

Cleyn Sanctorie gesoden ende ghedroncken doodet die wormen eñ iaecht die selue H
met den camerganck af. Ende es seer goet ghebruyckt tot cramp, spanninghe, eñ alle ghebrecken der zenuwen.

Esap van desen cruyde inghenomen oft van onder met eē pessus ghesedt verweckt I
die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht die doode vruchten af.

Eselue sap met huenich vermenght verclaert het ghesichte, ende neempt alle duy- K
sterheyt af, daer in ghedruypt, ende dient seer wel in alle collyrien daer toe dienende.

Cleyn Sanctorie groen gestooten heylt ende gheneest die versche wonden, eñ doet L
die oude quade wederspannighe sweeringhen sluyten daer op gheleyt.

Dit selue cruyt ghedroocht ende ghepoedert es goet gemenght met die saluen, plae- M
steren, poederen, oft dyerghelijcke andere medecynen die in die fistulen ende diepe gaten vleesch doen groeyen, ende die de herdicheden vermorwen.

Van Rhabarbare. Cap. v.

¶ Tghelaght.

Rha es veelderleye niet van wesen oft van fatsoene, maer naer gheleghentheyt van den plaetsen daert voortcoemt ende ghevonden wordt. Deene wast in Ponto ende wordt ghenaempt Rhaponticum, Tweede in Barbarien ende dat es die ghemeyne Rhabarbare, Tderde in Indien ende es dat Rauedseni, &c.

¶ Tfatsoen.

Rha heeft groote breede bladeren ghelijck die bladeren van wit Wollecruyt oft vā grooten Clissen, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft, die van bouen gruen ende effen zijn ende van onder wit ende wollachtich. Tusschen die welcke eenen ronden rechten steel wast ontrent eenen cubitus dat es onderhalven voet hooch, daer op eenē schoonen liefelijcken bol voortcoemt mz veel scelferen bedeckt, die als hy opē gaet eē schoone purpure bloeme voortbringht, eñ daer naer saet dē sade van groote Sanctorie niet onghelijck maer wat langher. Die wortel es dick lanck ende voosachtich.

Plaet-

¶ Plaetse.

Rha wast in die landē bouen Bosphorus en Bontus gheleghē by dat reuier Rha, Ende in Barbarien ende Indien als Mesue schrijft. Hier te lande hebben wy tselue gheuonden in den hof van Meester Jaspar van der Heyden tot Louen, die dit cruyt met neerstigheyt ghesayet ende bewaert heeft.

¶ Tijt.

In Braeckmaent coemt die bloeme voort.

¶ Naem.

Dit cruyt ende sonderlinghe die wortel wordt gheheetē in Griecx ῥᾶ ἢ ῥῆον. In Arabeusch Rheu ende Raued oft Rauet, van Plinius in Latijn Rhecoma ende Rhacoma.

1 Dat in die landen bouen Bosphorus wast heet in Griecx ῥᾶ ποντικὸν ende in Latijn Rha Ponticum oft Rheum Ponticum, vā Mesue Raued Turcium, dz es Rha vā Torckien.

2 Dat tweede in Barbarien wassende heet Rha Barbarum, ende van Mesue eñ in die Apoteken Rheubarbarum.

3 Derde ghesslacht van Indien, wordt ghenaempt Rha oft Rheum Indicum, en van dē Arabeuschen meesters Rauetsceni oft Rauedseni.

¶ Natuere.

Rha es werm in den iersten graedt ende drooghe tot in den tweeden ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van dat Rha Ponticum es goet als Dioscorides schrijft tseghen die opblasinghen, walginghen ende weeckicheyt van der maghen ende alle pijnē der seluer. Ende dient seer wel den ghenen die eenich ledt vercrompen oft ghespannē hebbē, ghebrekelijck van leuer oft vā milte zijn, die pijne ende weedom in den buyck, nieren ende blase bebben. Item tot die ghebreken van der borsten, van der moedere tsegē die pijne in die hope diemen Sciatica heet, tot dat bloetspouwen, versuchten, hickē, roode melizoen, buyck loop, ende tseghen die cortsen ende alle beten ende steken van den fenijnnighen ghedierten. A

Ende tot den seluen ghebreken salmen dat Rhaponticum innemen een half loot swaer, met huenich water oft meede alsmen die cortsen heeft, met syrope van azijn tseghen die ghebreken van der milten, met huenich wijn alsmen op die borste ghebreckelijck es, ende sonder eenighe vochticheyt al drooghe als die maghe weeck ende slap es. B

Die wortel van Rha Ponticū met edick vermēght geneest die quade leelijcke witte scorftheyt eñ verdrijft die dootveruwighe bleecke plecken ende litteekenen des lichaēs daer op ghestreken. C

Rhabarbare ende Rauedseni als Mesue schrijft ontrent een half loot inghenomen iagen af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende zijn daer duer goet tot alle heete cortsen, verhittinghe ende verstoptheyt van der leuere, ende tseghen die geelsucht, ende sonderlinghe alst met weye van melck, inghenomen wordt oft met eenighe vercoelende wateren ende drancken. D

Rhabarbare es oock van zijn eyghen natuere goet tot alle bloetganck vā onder oft bouen, ende dient seer wel den ghenen die van binnen ghequetst oft geborsten zijn, die ghevallen verreckt oft gheslaghen zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft zenue ghespannen hebben. E

Item Rhabarbare stelpt ende gheneest dat root melizoē ende alle buyck loop alstment op twier droocht ende mz sap van Wechbree bladeren oft met grouen roodē wijn inneempt. F

¶ Verkielinghe.

Dat beste Rha als Mesue schrijft es tghene dat in Indien wast ende Rauedseeni ghenaempt, ende daer naer die Rhabarbare van Barbarien, die slechtste es dat Rhaponticum.

Van Verckens broot. Cap. vj.

¶ Tghelaght.

Cyclaminus es tweederleye als Dioscorides schrijft, deene es neer cruyt mit een ronde wortel dat Eyghentlijck Cyclaminus ende van ons Verckens broot ghenaemt wordt. Dander wast hooghe ende wint hem seluen om die boomen, ende en heeft gheen sonderlinghe wortele ende dit wordt Cyclaminus altera gheheeten.

¶ Tkatsoen.

Cyclaminus vulgaris. Verckens broot. A

B

1 Verckens broot heeft rondachtighe swert gruene bladeren op der aerden wtghespreyt ligghende, den bladeren van Veyl nz seer onghelijck, aen die onderste zyde ter aerdē waert roodachtich ende aen dopperste zyde met witten pleyrkens besprenght. Tusschen die bladeren comen die bloemen op corte steelkens voort, van veruwen lijfveruwich oft purpur root. Die wortel es van buyten bruyn vā binnē witachtich, rōt breet schier gelijck eē cleyne rape, mz veel aenhanghende cleyne saselingē.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden dat ronde bladeren heeft den bladeren van Haselwortel seer aensienlijck, ende schoone bruyn peersche bloemkens den Violetten van fatsoene eñ veruwen seer ghelijck, ende dit heeft rōde bruynroode wortelen ghelijck eenen Sofferaen bol groot.

2 Dat ander ende tweede gheslacht van Cyclaminus heeft gheknoopte langhe stelen rontsomme die boomen ende haghen huer seluen windende, daer aen wassen bladeren die minder zijn dan die bladeren van Veyl. Die bloemen zijn wit. Die wortel es teer ende cleyn nergherinex toe dienstelijck.

¶ Plaetse.

Verckens broot wast gheerne in lomberachtighe plaetsen onder boomen hagen ende hegghen, ende in sommighe bosschen, ende en wordt niet al om ghevonden.

¶ Tyt.

Verckens broot verliest in Ooghstmaent zijn bladeren eñ dan spruyten die bloemkens wt der aerden ende dueren tot in dat eynde van Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht heet in Griecx κυκλάμινος ἡ ἰχθυόθηρον. In Latijn Cyclaminus Rapum terræ, Tuber terræ, ende Vmbilicus terræ, van Apuleius ock Orbicularis, Palalia, Malum terræ, Rapum porcinum, ende Panis porcinus. In die Apotekē Cyclamen ende Arthanita. In Hoochduytsch Erdt apffel, Seuwbroot, Schweinbroot, ende Erdtwurtz, dat es hier te lande Eerdtappel, Sueghenbroot ende Verckens broot. In Franchois Pain de porceau.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx κυκλάμινος ἑτέρα. In Latijn Cyclaminus altera, van sommighen κίσσιον κισσάνθεμον καὶ κισσόφυλλον, ende daer voor houden wy die Lijnen, daer af hier naer beschreuen sal zijn, in dat xlviij. Capittel.

¶ Natuere.

Verckens broot es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en werckinghe.

Die wortel van Verckens broot ghedrooght ghepoedert ende twee oft drye vierendeel loots swaer met huenich water oft Meede inghenomen, iaecht af duer dē camergaenck

ganck die taye slijmachtighe fluymen, ende die waterachtighe vochticheden.

Dese selue wortel met wijn inghenomen es goet tseghen alderhande dootelijck B
fenijn ende tseghen die beten ende steken van den slanghen van buyten op die ghe-
quetste plaetse gheleyt.

Die wortel van Verckens broot met wijn oft huenich water ghedroncken, geneest C
die geelsucht, opent die verstoptheyt van der leuer, ende doet die geel veruwe des lich-
aems vergaen, alsmen, naer datmen dese wortele in deser manieren ingenomē heeft,
hem wel laet decken ende wel sweet.

Dese wortel verweckt ooch die natuerlijcke crancheyt der vrouwen ende iaecht af D
die doode vruchten, ghedroncken oft van onder met een pessus ghesedt.

Alsmen tsap van deser wortel op den nauel strijckt oft onder op den buyck, zoo E
maecket saechten camerganck. Tseue doet het ooch met wolle van onder in tfonda-
ment ghesedt.

Dit selue sap met edick vermenght doet den eersderm die wt ghegaen es, wederom F
in zijn plaetse keeren als hy daer mede bestreken wordt.

Tsap van deser wortel met huenich vermenght maeckt scerp ende claer ghesichte G
ende neempt alle scellen, ende duysterheyt af, daer in ghedruypt.

Dit selue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt suyuert die herssenen, ende H
doet die taye coude fluymen duer die nuese rijsen.

Die wortel van Verckens broot maeckt ooch die huyt des lichaēs schoon, geneest I
die quade scorftheyt ende dat wtvallen des hayrs van den hoofde, neempt wech die lit
tekenen van die maseren ende pockens, ende alle mismaecktheyt des aensichts.

Die milte die hert ende verstopt es, wordt cleyn ende coemt tot huer selues alsmen K
die wortel van Verckens broot daer van buyten op leyt, oft tsap daer af met olien oft
saluen ghemenght daer toe dienende.

Dese wortel gheneest ooch die wondē ende quetsueren met huenich ende azijn ver- L
menght ende daer op ghestreken als Dioscorides seyt.

Dwater daer dese wortel in ghesoden es es goet om die leden mede te stouen die wt M
huer ledt zijn, oft daer fledereijn in es, ende tot die cackhielen, ende gheneest die scorf-
ticheyt des hoofts.

Olie die in dese wortel ghesoden es doet die quade oude sweeringhe toe sluyten, en N
de van der selue met luttel was wordt een salfken ghemaeckt dat seer goet tot die
cackhielen es, ende tot die voeten daer die winter in es,

Dese wortel den vrouwen die in arbeyde zijn aenghehanghen, doen huer terstont O
baren ende van huer vrucht verlossen.

¶ Hinderniſſe.

Dese wortel es in alle manieren hoe dat zy ghebruyckt wordt den bevruchten vrou
wen scadelijck, ende daer om selen zy huer van deser wortel wachten, ende niet alleen
die selue van binnen niet innemē, maer ooch geensins van buytē gebruyckē, noch ouer
huer draghen, noch in huer houen planten, want al waert dat zy maer op dese wortel
en treden zoo selen zy daer by beschadicht ende behindert wordē als Dioscorides seyt.

Van Gentiaen. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

DJe ierste bladerē van Gentiaen zijn groot ende breet ende ligghen op der
aerden wtghespraeyet, den bladeren van grooten Wechbreen schier ghe
lijck, ende tusschen desen coemt die steel die ront, effen, hol, knoopachtich
vinghers dick ende somtijts eens mans lengde hooch es, met minderen
ende som rōtsomme ghekerfde bladerkēs becleet. Die bloemē zijn geel.
Tsaet es breet ende plat ghelijck tsaet van Angelica maer veel minder, den sade van
Vilieren niet onghelijck. Die wortel es lanck, ront, buyten eerdtveruwich, van binnen
geel seer bitter van smaecke.

Bouen die voorghescreuen Gentiaen zoo vindtmē noch twee andere geslachtē en-

de soorten van cruyden, die oock nv ter tijt voor Gentianen gheh ouden worden.

2 Dat eene es der Gentiaen in alle manieren ghelijck, maer mindere ende draecht blauw bloemen, ende es van smaecke veel bitterder ende daer om oock als Hieronymus Tragus seyt van werckinge veel crachtigher.

3 Dat ander heeft ronde dunne stelen, met grunen effenen langhen smallen bladeren becleet altijt twee tseghē den ander ghesedt, op dopperste van welcken stelē licht blauwe scellekēs wassen wat cleynder dan die bloemen van Cueckenscelle. Die wortel es geel lanck ende bitter.

Gentiana. Gentiaen.

¶ Plaetse.

Gentiaen wast op hooghe gheberchten ende in sommighe dalen onder dat Varencruyt, ende wordt tot veel plaetsen van Duytschlant ende in Bourgoingien veel gheuonden.

¶ Tijt.

Gentiaen bloeyet in Braeckmaent, ende in Hoymaēt oft Ooghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Gentiaen wordt gheheeten in Griecx γεντιανὴ in Latijn ende In die Apoteken Gentiana, van Apuleus Aloë Gallica νάρκη Narce χειρόνιον, Chironion, Basilica, Cyminalis. In Hoochduytsch Entzian, Bitterwurtz. Hier te lande Gentiaen. In Franchois Gentiane.

¶ Dorsaecke lijns naems.

Gentius Coninck van Illyrien heeft dit cruyt ierst ghevonden eñ tot den ghebruyck der medecynen ghebrocht, ende daer om worddet naer zynen naē Gentiana ghenaēt.

¶ Natuere.

Die wortel van Gentiane es werm ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel vā Gentiaē gepoedert eē half loot swaer mz wijn luttel pepers eñ Wijn- A
ruyte gedroncke, es seer goet dē ghenen die van eenige fenijnnigē rasende oft verwoede gedertē gebetē oft gestekē zijn, ende den ghenen die eenich fenijn ingenomen hebben.

Die selue wortel met water ghedroncken es seer goet den leuersuchtighen ende die B
cranck ende weeck van maghe zijn, ende zy doet die spijse verteeren en in blijuen, ende es seer goet tot den couden ghebreken der inwendigher leden ghebruyckt.

T sap van den wortelen ghenees die pijne ende weedom in die zyde ende es seer goet C
den ghenen die ghevallen gheslaghen van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, wāt het doet dat gheronnen bloet sceyden, ende ghenees die plaetsen die ghequetst zijn.

Die wortel van Gentiaen heylt oock diepe voorts eetende wonden, ende sonderlin- D
ghe dat sap daer in ghedaen.

Dit selue sap versuet oock die pijne ende hitte der ooghen met een doecxkē daer op E
gheleyt, ende suyuert alderhande mismaecktheyt ende plecken van der huyt des menschens lichaems alsmense daer mede bestrijckt.

Die wortel van Gentiaen van onder ghelijck een pessus gesedt verweckt die natue F
lijcke cranckheyt der vrouwen ende treckt die doode vruchten af.

T fat-

¶ Tfatsoen. Alisma.

Madelgheer. Saponaria. Seepcruyt.

1 MAdergheer heeft ronde ende gheknoopte stelen, daer aen wassen langhe smalle dicke bladeren, altijt twee tseghen een staende, eñ ter eerdewaerts een luttel omgebuyght, tusschen den welcken aen dopperste van den stelen voortcomen ses oft seuen blauwe bloemkens ghelijck hole scellekens gheformeert, wt gruene huyskens sluypende. Die wortel es lanck wit in
2 dmiddel cruyswijs duersteken.

Voor een gheslacht van Madelgeer wordt ooc gehouwen dat cruyt dz van sommighen Seepcruyt ghenaemt es. Ende dit cruyt heeft ronde gheknoopte stelen, onderhaluen voet oft twee lanck, daer aen wt elck ledt wassen altijt twee tseghen een, breedachtighe bladeren, den bladeren van Wechbree schier ghelijck. Die ghemeynlijck ende meest altijt ter eerdewaerts ende neerwaerts om ghebuyght hanghen. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, in ronde cransen, ende zijn van veruwen root oft bleeck lijfveruwich ende schier wit. Die wortelen zijn lanck ende hebben veel aenhanghende saselinghen, ende loopen dweers in der eerden ende worpen tot veel plaetsen nieuw scueten ende stelen wt.

¶ Plaetse.

Dese cruyden worden in Duytschlant op rouwe onghehoude plaetsen ghevonden. Ende oock somtijts in waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste cruyt heet in Hoochduytsch Modelgeer ende Speerenstich. Hier te lan-

de Madelgheer, ende wordt van sommigē in Latijn gheheeten Cruciata, dat es Creutzwurtz Cruyswortel, van anderen Chiliodynamis, die derde maken daer af dat φύτευμα Phyteuma Dioscoridis. Eenighe ooc Crateogonon. Sommige Struthion. Conradus Gesnerus meynt dattet een wildt gheslacht es van Gentiane, eñ dyens meyninge dunckt ons der waerheyt meest gheliick.

2 Dat ander schijnt te syne tghene dat van Dioscorides in Griecx ghenaemt wordt Αλισμα ἢ Δαμασώνιον. In Latijn Alisma & Damasonium. Van sommighen cruytliefhebbers worddet ghenaemt Saponaria ende in Duytsch Seepcruyt, ende voor eē Struthion ghehouwen, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. Ende van som andere worddet Herba tunica gheheeten.

¶ Natuere.

Die bitteren smaeck van desen cruyden tuyght dat sy werm ende drooch zijn, ende der Gentiaen van natueren niet seer onghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bladeren oft wortelen van Madelgheer ghesoden ende gedroncken suyuert die borst, ende doen die taye fluymen die daer op vergaert ligghen lossen eñ ruymen, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende sieckte besmet zijn. A

Dit selue cruyt es oock seer goet tseghen alle fenijn verghiftheyt, quade lochten ende pestilentiale sieckten, in der manieren als voor oft gepoedert ende alzo ingenomen. B

Madelgheer suyuert ende gheneest die wonden ende die quade sweeringhē alsmen se wascht met den wijn daer zy in ghesoden zijn, oft het poeder daer in stroyet. C

Die swijnherders in Duytschlant gheuen dit cruyt ghekapt den verckenē teten, ende bewaeren die selue daer mede, van twier ende alle dyerghelijcke ghebreken, die in tijde van sterften onder die verckenen comen. D

Van Alantwortel. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Helenium. Alantwortel.

Alantwortel heeft groote breede saechte bladeren, den bladeren vā wit Wollecruyt niet seer onghelijck, maer meerder, ende tusschen dyen wast eenen dicken ghehayrden langhen steel, dickwils meer dan eens lācx mans lenghde hooch, met gelijcken maer wat minderen bladeren beleet, daer op aen doppersten wassen schoone groote geele ghesternde bloemen, van fatsoene den bloemen van Vokelaer ghelijckende, maer veel meerder, ende schier een palme van eender hant groot, ende als zy vergaen zoo veranderen zy in witte wollachtighe hayrkens, daert saet aenhanght ende mede van winde ghedreuen wech vlieght, ghelijck tsaet van distelē. Die wortel es groot dick met aenwassende andere cleyne wortelkens met een dicke scorsse bedeckt, van buytē bruyn ende eerdtwerwich, van binnen meest witachtich, ende noch versch wesende niet seer sterck van ruecke oft smaecke, maer als zy drooghe es heel sterck eñ aromatijck een vette olieachtighe vettichеyt in hebbende.

Dat ander Heleniū daer Dioscorides noch af schrijft en es niet bekent, eñ dit heeft teere tacxkens lancx die aerde cruyppende mz cleyne bla-

bladerkens ghelijck Linsen becleet. Die wortel es witachtich vinghers dick, bouē breet ende onder smal.

¶ Plaetse.

Alantwortel wast gheerne in dalen van den hoogen landen ontrent die beempden ende nere vochtighe plaetsen, zy wordt ook somtijts op drooge hooghe lomberachtige plaetsen, ende in die bosschen ghevonden. Sy es in Brabant ende Vlaenderen seer ghemeyn en al om wel bekent.

¶ Tijt.

Alantwortel bloeyet in Braeckmaent, ende in Hoymaent, ende in Ooghstmaēt es huer saet rijp. In deynde van Herfstmaent als stelen ende bladeren vergaen zijn eest den besten tijt om die wortelen te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἑλένιον. In Latijn Inula, ende als Apuleius schrijft Inula campana, ende van sommighen Panaces Chironion, oft Panaces Centaurion. In die Apotekē Enula campana. In Hoochduytsch Alantwurtz. Hier te lande Alantwortel ende Galātwortele. In Franchois Enulle campane.

¶ Natuere.

Alantwortel noch versch ende groen wesende, heeft een ouervloedighe vochtichz by huer die ierst wt ghedrooght moet worden eer zy nut oft bequaem es. Ende als zy ghedrooght es zoo es zy werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alantwortel ghesoden ende gedroncken lost die vrine eñ verweckt die natuerlijcke A
cranckheyt der vrouwen, ende es goet den ghenen die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben.

Die selue wortel met huenich vermenght ende gheleckt suyuert die borst, doet die B
taeye fluymen rijpen eñ rijssen, ende es seer goet tot dē hoest ende cortichevt vā adem.

Alantwortel ghepoedert es goet ghedroncken tsegen die beten ende steken van den C
fenijnnighen ghedierten, ende tseghen die winden eñ opblasingen binnen tslichaems.

Alantwortel gheconfijt es der maghen goet eñ bequaē ende doet die spijse verteerē. D

Die bladeren met wijn ghesoden versueten die pijne ende weedom in die hope die- E
men Sciatica heet, daer op gheleyt.

Van Meum. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

MEum wordt onder die wortelen van Dioscorides beschreuen ende daer om hebben wy fatsoen van den selue voor alsoo veel, als ons die ouders gelaten hebben hier tegenwoordich ooc willen beschrijuen, al eest dattet hier te lande niet bekent en es, eñ dat om datmē mercken soude dat die cruydē die Apotekers hedendaechs ende som andere daer voor in die medecijnen ghebruycken gheen oprecht Meum en sijn, dwelckmen niet en soude connen ghedoen ten waere dat men twesen ende tfatsoen van dat oprechte Meum, beschreuen vonde.

Meum es als Dioscorides schrijft van stelen eñ bladeren der Dille ghelijck maer dicker ende twee cubitus dat es drye voeten hooch. Die wortelen sijn lanck dun wel rieckende die tonghe verwermende, herwaerts derwaerts recht ende crom wassende.

¶ Plaetse.

Meum wast in Macedonien ende oueruloedich in Spaengien.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx μέον. In Latijn Meum. In die Apoteken Meu, die dē naem alleene behouwen hebben, want dat recht Meum es noch onbekent, maer die Apotekers ghebruycken daer voor een gheslacht van wilde Eppe dat in twijfste deel van onsen cruydeboeck Cap. xlvj. beschreuen es, dat met die beschrijuinghe van Meum gheen ghelijckenisse en heeft, ende daer om ooc gheen Meum en es.

¶ Natuere.

Die

Die wortel vā Meū es werm tot in dē derden graedt, eñ drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Meum in water ghesoden, oft rouw met water ghestootē ende ghe- A
droncken opent sterckelijck die verstoptheyt van den nieren eñ van der blasen, doē wa-
ter lossen, ende zijn goet tseghen die droppelpisse, ende doen sceyden alle winden eñ op
blasinghen van der maghen.

Die selue wortelen met huenich vermenght zijn goet tseghē die pijne ende weedom B
des buyc, ghebrekē ende siecktē vā der moedere, fledercijn eñ pijne van den leden, ende
tseghen alle catarren ende fluymen op die borste rijsende inghenomen oft gheleckt.

Asmen dese wortel in water siedt zoo verweckt zy die natuerlijcke cranckheyt der C
vrouwen, als zy daer ouer sitten.

Dese wortel van Meum op der kinderen buyck ghestreken doet die selue pissen en- D
de water maken.

¶ Hindernisse.

Die wortel van Meum te veel gebruyckt maeckt swaericheyt ende pijne in thooft.

Van Pioenen. Cap. xvj.

¶ Tghellacht.

Pioenen zijn tweederleye als Dioscorides ende die ouders schrijuen manneken ende wijfken.

¶ Tfatsoen.

Pæonia fœmina. Pioene wijfken.

1 Pioene mannekē heeft dicke roode stelen, ontrent onderhaluen voet hooch, daer aē wassē groote breede bladeren, van vele breede bladeren tsamen vergaert, den bladeren van den Noteboomē van fatsoene ende van grootte niet seer onghelijck. Op dopperste van den stelen, wassen groote roode eñ seer schoone bloemē, den roodē roosen schier ghelijck, in dmiddel oock geele hayrachtighe veeselinghen draghende. Als die bloemen gerosen zijn, zo volgen daer groote hauwen, drye oft vier by een, die als zy rijp zijn open gaen, ende dan vindtmen daer in, sommighe schoone roode corenkens, eñ daer by schoon swert effen glat ende blinckende saet, met wit merch ghevult. Die wortelen zijn wit, lanck, dun ende welrieckende.

2 Pioene wijfken heeft ooc dicke stelen, die als zy ierst wtcomen, oock roodachtich zijn. Die bladeren zijn ooc groot ende breet, maer in meer deelen ghesneden, schier ghespleten ghelijck die bladeren van Angelica Lauetse oft van groote Eppe. Die bloemen zijn ooc groot ende root, maer minder ende bleecker dan die bloemen van dat manneken. Die hauwen ende dat saet zijn dē sade ende hauwen van dat manneken ghelijck. Aen die wortelen hanghen veele dicke knoopen ghelijck eeckelen.

3 Oock zoo esser noch een derde gheslacht van Pioenen, dwelck den tweede ghesla-
chte van fatsoene ghelijck es, maer van bladeren ende bloemen veel mindere, eñ corter
van stelen. Dwelck sommighe Pioene maegdeken nuemen, hoe wel nochtans dz het

oock

ock roode bloemen, ende saet leuert ghelijck die andere.

¶ Plaetse.

Hier te lande worden die gheslachten van Pioenen in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Pioenen bloeyen in tbeginsel van den Meye, ende in Braeckmaent zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

Pioene wordt gheheeten in Griecx παιονία ende in Latijn Paeonia. Van sommighen πεντόροβδ. γλυκυσὶς Dulcisida, ende Idæus dactilus, van Apulcius Aglaophotis σελήνιον, λιχομήνιον, Διοδόντιον, σεληνόγονον en Herba casta. In die Apotekē Pionia. In Hoochduytsch Peonienblum, Peonien Roosen, Gichtwurtz Kungzblum, Pfingstrosen. In Neerduytsch Pioenen ende Pioenbloemen, tot sommigē plaetsen van Vlaenderē Maestbloemen. In Franchois Piuoine.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Pioenen hebben hueren naem naer den ouden Paeon die hier voortijts in die oude tijden die medecyne ghehandelt heeft ende dit cruyt in kennisse ghebrocht.

¶ Natuere.

Die wortelen van Pioenen zijn drooch tot in den tweeden graedt ende werm in den ierstē, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Pioenen ghedroocht ende ontrent een boone groot met meede ghedroncken verwecht die natuerlijcke cranckhz van dē vrouwen, zy doet die moeder wel suyuerē als zy van kinde verlecght zijn, ende versuet die pijne ende weedom des buycx. A

Die selue wortel opent die verstoptheyt van der leuere ende van den nieren, ende in rooden dicken wijn ghesoden stelpt zy den loop des buycx. B

Die wortel vā Pioene mannekē aē den hals gehangē, geneest die vallende siechte, als Galenus ende meer andere beuonden hebben, sonderlinghe aen ionghe kinderen. C

Thien oft twelf van den rooden corenkens met bruynrooden harden wijn ingenomen stelpen die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. D

Vijfthien oft sesthien swerte saden met wijn oft meede ghedroncken, zijn goet tseghen dat opclimmen ende pijne van der moeder, ende zijn seer goet ghebruyckt den genen die van die mare ende swaeren droomen ghequelt zijn. E

Van Valeriane. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

VAleriane es tweederleye van gheslacht, Tam ende Wildt. Die wilde es ock twee derhande groot ende cleyne, ende bouen dese vindtmen ock noch een vrempt geslacht datmen Valeriane van Griecken nv ter tijt heet.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Valeriane hreft ierst witgruene breede bladeren, ende tusschen dyen coemt eenen ronden holen effenen gheknoopten steel voort, daer aen wassen witghespreyde gheclouen bladeren den bladeren van den wortelen diemen hier te lande Pastinaken ende in Duytschlant Mooren heet volnaer gheliick, op dopperste van den stelen wassen croonen met schoone bloemen die terst lichtpeersch oft lijfverwich zijn ende naermaels wit. Die wortel es vinghers dick mz aenhanghende veeselinghen ende cleyne wortelkens.

2 Die groote wilde Valeriane es der tamme volnaer gelijck huer stelē zijn ooc ront effen hol ende met leden verdeylt. Die bladerē zijn ghelijck vluegelen witgespreyt van vele tseghen een staende bladeren vergaert, den bladerē van die tamme Valeriane die aen dopperste van den stelen wassen ghelijckende maer meerder eñ meer gheclouen. Die bloemen wassen ende zijn ghelijck aen die tamme licht peersachtich van colnere. Die wortel es teer herwaerts ende derwaerts cruypende, ende alle jaren tot nieuwe plaetsen nieuwe stelen ende scueten voortbringhende.

Valeriana hortẽsis. Tãme Valeriane. Valeriana sylueſtris minor. Groote wilde Valeriana.

Phu paruum. Valeriana sylueſtris minor.
Cleyn wilde Valeriane.

Phu Græcum. Valeriana peregrina.
Valeriane van Griecken.

3 Die cleyne wilde Valeriane es der groote oprechte Valeriane seer ghelijck, maer in alder manieren veel minder. Die ierste ende onderste bladerkens, zijn gelijck cleyne Wechbree bladerkens, die ander die aen die stelē wassen zijn seer ghesneden dē bladeren van die wilde Valeriane, oft den bladeren die aen die stelen van die tamme Valeriane wassen seer aensienlijck. Die stelen zijn ront gheknoopt ontrent een spanne hooch. Die bloemen zijn van fatsoene ende wesen den anderen voorghescreuen gelijck. Die wortelen zijn dun lancx der aerden cruypende.

4 Dat ander vremt gheslacht van Griecken geheeten, heeft twee oft drye oft meer rechte hole stelen, daer aen wassen wtghespreyde bladeren schier gelijck aen die wilde Valeriane maer langher smaelder, ende meer gesneden, den bladeren van wildē Vitsen aensienlijck maer meerder. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen veel by een ghehoopt van coluere persachtich licht blauw, in vijf bladerkens ghesneden in dmiddel draghende cleyne corte witte steelkens daer cleyne geele puntkens op hangē. Esaet es cleyn ende wast in ronde huyskens. Die wortel zijn vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Die tamme Valeriane ende die vremde, worden in die houen ghesaeyet ende ghe-plant. Die andere twee wassen hier te lande in vochtighe plaetsen ende in natte neere beempden.

¶ Tijt.

Die ierste drye manieren van Valeriane bloeyen vā in Meye tot in Ooghstmaēt. Die vremde van Griecken bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden heet in Griecx φοῦ Phu. In Latijn Valeriana en Nardus sylueſtris oft Nardus ruſtica. In die Apoteken Valeriana domeſtica oft Valeriana hortenſis, van sommighen nv ter tijt Marinella Genicularis, en Herba benedicta. In Hooch-duytsch Grosz Baldrian. Hier te lande tamme oft groote Valeriane, tot sommighe plaetsen Sint Joris cruyt oft Speercruyt om dat die ierste bladeren ghelijck eē yser van een speere seer naer ghefatsoeneert zijn. In Franchois Valeriane.

2 Dat ander gheslacht wordt geheeten Valeriana sylueſtris, Phu sylueſtre ende Valeriana sylueſtris maior. In Hoochduytsch Wild Baldrian, Katzenwurtzel, Augenwurtz, Wendwurtz ende den marck. Hier te lande Wilde Valeriane. In Franchois Valeriane sauuage.

3 Derde geslacht es ooc een wilde Valeriane, eñ daer om worddet Valeriana sylueſtris minor genaemt dat es cleyne wilde Valeriane ende ooc Phu paruū ende Valeriana minor.

4 Vierde wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers geheeten Phu Græcum en Valeriana Græca, dat es Valeriane vā Griecke, ende mach wel Valeriana peregrina oft Pſeudo phu ghenaemt zijn, want ten es gheen Valeriane maer en ander vremt cruyt dat wy met gheen cruyt van Dioscorides en weten te ghelijcken. Een waere dat het waere die oprechte Auricula muris daert van sommighen voor ghehouwen wordt.

¶ Natuere.

Die wortel van Valeriane es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van die tamme Valeriane ghesoden eñ ghedroncken loſt die vrine, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwē, ende es goet tot die pijne van der zyden ende van der borste. Tselue doet zy ooc ghepoedert ende met wijn inghenomen. A

Dese wortel wordt ooc mz die medecynē eñ cōpoſitien vermenght diemen tseghen fenijn ende peſtilentien ingheeft ende ghebruyckt als Teriakel, Methridaet ꝛc. B

2 Die bladeren eñ wortelen van die wilde Valeriane in water ghesoden gheneest die puysten ende sweeringhen des monts ende die rouwicheyt ende verhittingen van der keelen, alsmen daer mede den mont spoelt oft gorgelt. C

Dese Valeriane es seer goet ghebruyckt in die drancken diemē ingheeft als yemāt van binnen ghequetst oft geborsten es. D

3.4 Die andere twee Valerianen en hebben in die medecynen gheen ghebruyck. E

Van Roosewortel. Cap. xviij.

¶ Tfatsoen.

Rhodia radix. Roosewortel.

ROosewortel heeft drye oft vier stelen van die wortel spruytēde, daer aen wassen vette bladeren, den bladeren van Wondecruyt aensienlijck, maer smalder ende bouen ghekerft. Die wortel es dick met veel aenhanghende veeselinghen ende als zy gebroken oft ghewreuen wordt zo rieckt zy gelijck een Roose, daer naer zy Roosewortel ghenaempt es.

¶ Plaetse.

Roosewortel wast in Macedonië ende in Hungarien. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tyt.

Roosewortel bloeyet in Meye, maer selden brenght zy bloemen voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ῥοδία ῥίζα. In Latijn Radix Rhodia, en Radix rosata. In Hoochduytsch Rosenwurtz. In Neerduytsch Roosewortel.

¶ Natuere.

Roosewortel eñ sonderlinghe die in Macedonien wast es werm tot in den tweeden graedt ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Roosewortel met olie van Roosen ghemenght versuet die pijne ende weedom van den hoofde, op twoorhooft ende in den slaep van den hoofde gheleyt.

Van Bertram. Cap. xix.

Pyrethrum. Bertram.

¶ Tfatsoen.

BErtram heeft seer ghecloue bladeren den bladerē van Venckel aensienlijck. Die bloemen zijn in dmiddel geel rontsomme met cleyne witte van onder peersachtighe bladerkens beset, den bloemen vā den Camillen oft van den grooten Madelieuen gelijckēde. Die wortel es läck recht somtijts vinghers dick heet eñ brādende op die tōge.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tyt.

Bertram bloeyet van in den Meye tot in deynde van den zoomer, ende te wyle wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit

Van wilden Bertram. Cap. vv. ccvcf.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx πύρεθρον. In Latijn Saluaris. In die Apoteken Pyrethrum, van sommighen ock in Griecx πύρεινον, πύρεωτον ἢ πυρέτης. In Hoochduytsch Bertram. In Franchois Pyrettre ou pied d'Alexandre.

¶ Natuere.

Die wortel van Bertram es werm ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Bertram met huenich vermenght ende inghenomen es goet tot die vallende sieckte, popelsie, verduerighen ende verouderden hooftsweer, ende tot alle cou de ghebreken van den herssenen. A

Dese wortel gheknout ende in die mont ghehouwen doet seeweren ende treckt veel fluymen wt den hoofde duer den mont. B

Bertram wortel in azijn ghesoden versuet die pijne der tandē al werm in dē mont ghehouwen. C

Olie daer die wortel van Bertram in gesoden es, doet sweetē ende es seer goet tot die huyueringhe, vercoude ende lamme leden, alsmense daer mede strijckt. D

Van wilden Bertram. Cap. vv.

¶ Tkatsoen.

Pyrethrum sylueſtre. Wilden Bertram.

WIlden Bertrā heeft ronde teere tacxkens daer aen wassen lange smalle bladerkens die rontsomme ghelijck een saghe ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wassen die bloemen ghefatsoeneert ghelijck die Camille bloemē in dmiddel geelachtich eñ rōtsomme met witte bladerkens beset. Die wortel es teer met aenhanghende vele veselinghen. Dit heel cruyt es van smaecke scerp ende bytende, den Bertram volnaer van smaecke ghelijck ende daer omme worddet ock wilden Bertram geheeten.

¶ Plaetse.

Desen wilden Bertram wordt aen die canten van den velden eñ op hooge beempden in lomberachtighe plaetsen, ende somtijts aen die bergen ende steenachtige plaetsen gheuonden.

¶ Tijt.

Wilden Bertram bloeyet van in Meye tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn Pyrethrum sylueſtre ghenaemt, in Duytsch wilden Bertram. In Franchois Pyrettre sauuage. Ende van sommighen weisz Reinfahrn, dz es witte Reinvaer. Cñ en es gheen πταρμικὴ Ptarmice oft Sternutamentaria, maer een ander cruyt den ouders onbekent.

¶ Natuere.

Dat cruyt es heet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt in den mont ghehouwen ende gheknout, doet ock seeweren ende die taeye fluymen losſen ende rijssen, schier alzoo sterckelijck als Pyrethrum. Ende es mits dyen goet tseghen die pijne ende weedom van den tanden. A

Van valsch Diptamum. Cap. vvj.

Tselue cruyt es oock goet ghebruyckt in die salladen, gelijck Dragon ende Raket- B te, daer af hier naer in dat vijfste deel ghescreuen es.

Van valsch Diptamum. Cap. vvj.

¶ Tkatsoen.

Tragium.
Valsch Diptamum.

DIt cruyt es van stelen ende bladeren dē Lentiscus boom, ende den Callissiehoute seer ghelijck, het heeft ronde bruyne rouwe stelen, daer aē wassen wtghespreyde bladeren, ghelijck aen dat Callissiehout. Aen dopperste van den stelen wassen schoone peersachtighe bloemen, die aen die eene ende opperste helft vier oft vijf bladerkens hebben, ende aen die onderste zyde langhe omghecromde draykens ghelijck een baerdeken schier hanghende. Ende als dese bloemen vergaen, zoo volghen naer elck bloeme vier oft vijf hauwkens, die van buyten wat rouwachtich, in dat aentasten lijmachtich ende aencleuende, ende van ruecke swaer ende sterck zijn, schier ghelijck een bock. Ende in dese hauwkens leyt swert effen ende blinckende saet. Die wortelen zijn lanck wit somtijts eenen vingher dick eñ wassen dweers ende ouer malcanderen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in dat eylandt vā Creta als Dioscorides schrijft. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen geplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent ende te wyle zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenaemt in Griecx τράγιον. In Latijn Tragium. Eñ es dat ierste gheslacht van Tragium daer Dioscorides af schrijft, van sommighen cruytliefhebbers Fraxinella. In veel Apoteken wordt die wortel voor Dictamum gebruyckt. Eñ Diptamum ghenaemt, niet sonder merckelijcke dwalinghe. Ende daer om zoo worddet van sommighen ghenaemt Pseudodictamum nothum, dat es valsch Diptamum.

¶ Natuere.

Tragium es werm tot schier in den derden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Het saet van desen cruyde es goet tot die droppelpijsse, het doet water maken, den A steen van der blasen breken ende afgaen, ende verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen, een drachma swaer inghenomen.

Tot den seluen dienen oock die bladeren, ende dat sap in der seluer manieren ghe- B bruyckt. Ende van buyten op tlichaem gheleyt trecken zy die doornen eñ splinters wt.

Die wortelen met wat Rhabarbaren inghenomen, dooden ende iaghen af die wor- C men, ende zijn daer toe een goede ende bequaeme medecyne als nv ter tijt by experientie bevonden es.

Men seyt oock (schrijft Dioscorides) dat die wilde gheyten gequetst eñ noch eenige D splin-

splinters oft pijlen in tlijf behouwen hebbende, als sy dit cruyt eeten, dan die pijlen ende splinters quijt worden, gheliick zy oock doen duer dat eeten van dz oprecht Diptamum. Ende hier duer eest by auentueren ghecomen dz dit cruyt voor oprecht Diptamum in die Apoteken ghebruyckt es geworden.

Van Polemonium. Cap. xvij.

¶ Tkatsoen.

Polemonium. Been album. Polemonij altera species.

1 POlemonium heeft knoopachtighe teere steelkens, daer aen wassen breedachtighe bladerkens altijt twee wt elck ledt ende tseghen malcanderen ouer. Op dopperste van den stelen wassen witte bloemkens die neerwaerts hanghen ende in maniere van troskens by een groeyen, als die bloemen vergaen zijn zoo coemt dat saet voort, dwelck bruyn es eñ in ronde huyskens besloten leyt. Die wortel es wit effen ende lanck.

2 Item noch esser een ander cruyt dwelck oock voor een Polemonium ghehouden wordt, dwelck oock dunne langhe gheknoopte stelen voortbringht maer langher dan dat voorgheschreuen, daer aen langhe bladeren wassen die voor smal zijn ende aen den steel breet. Die bloemē van desen zijn schoon licht root, en wassen in croonkens schier ghelijck aen die Valeriane. Die wortel es lanck, wit, dick, eñ heeft eenen goedē rueck.

3 Dat Polemonium daer Absyrtus af schrijft, es die witte water munte, daer af in dat tweede boeck ghescreuen es.

¶ Plaetse.

1.2 Beyde dese cruyden wassen op gheberchten in rouwe steenachtighe plaetsen. Hier te lande worden zy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

Van Cyperus. Cap. xviij.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt gheheetē in Griecx πολεμώνιον καὶ φιλαιτερία. In Latijn Polemoniū en Polemonia van sommighen χιλιοδύναμις Chiliodynamis dat es duysent cracht. In die Apoteken als Bernardus de Gordonio schrijft Herba tunica. Van der cruytliefhebbers nv ter tijt Behen oft Been album. Maer en schijnt niet te zyne dat gheslacht van Behen daer Serapio int cxxxij. Capittel af schrijft.

2 Dat tweede wordt oock voor een Polemonium ghehouden eñ van der cruytliefhebbers Behen Rubrum ghenaemt. Ende dit schijnt wel te zyne die Narcissus, daer Vergilius in Georgicis ℞ Columella in hortis af vermaenen.

¶ Natuere.

Polemonium es drooghe van natueren tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Polemonia met wijn gedroncken es goet tsegen dat root melizoen. A

Van Cyperus. Cap. xviij.

¶ Tfatsoen.

Cyperus. Wilden Galigaen.

1 CYperus heeft lāge smalle herde bladeren. Die steel es gheboeckt eñ dryecantich ontrent eenē voet oft meer hooch wassende, op dopperste van dē stelen wassen dobbele bladerachtige arē daer tsaet in wast. Die wortelen zijn lanck duer malcanderen verweert, bruyn vet welrieckende met aenhanghende vele saselingen.

2 Van desen vindtmen noch een ander gheslacht, den voorghescreuen van bladeren ende stelen in alle manieren ghelijck, dwelck niet lange wortelen en heeft, maer veel ronde wortelkens gelijck oliuē groot, tsamen by een hanghende. Ende dit es tghene dat van Dioscorides bescreuen es.

3 By den geslachte van Cyperus mogen oock wel ghestelt worden, die wortelkens, diemē in Italien Trasi naemt. Want die bladeren van desen, zijn den bladeren van Cyperus wat ghelijck, nochtans veel minder ende smalder. Die wortelen zijn schier ghelijck Hasenoten, oft ghelijck die zyde wormen als zy haer zyde ghesponnen hebben, eer zy in pepelen veranderen, eñ hanghen seer veel by eē, aencleyne teere drayekens. Ende dese wortelkens zijn suete van smaecke schier ghelijck die Castanien.

¶ Plaetse.

Cyperus wast als Dioscorides schrijft in neere vochtighe ghehoude plaetsen. Hier te lande wordt hy ghevonden in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Dit cruyt brenght zijn blaederachtighe aren in Braeckmaent ende in Hoymaent met den sade voort.

¶ Naem.

1.2 Dit cruyt heet in Griecx κύπειρος. In Latijn Cyperus, van sommigen Aspalathum en Erysiscep-

Erysiſceptrum. In die Apoteken Cyperus, van Cornelius Celſus Iuncus quadratus, van Plinius Iuncus angulosus ende Triangularis. In Duytſch wilden Galigaen. In Franchois Souchet.

3 Die wortelkens diemen Traſos naempt, worden nv ter tijt oock Dulcichimum geheeten, ende in Spaengien Auellanada ende in Italien als voorseyt es van den ghemeynen man Traſi ende Traſci. Sommighe gheleerde meynen dat zy ſouden weſen dat μαμῖρας Mamiras van Paulus Aegineta, dat van Auicenna Memirem ghenaemt es, oft dat ὁλοκωνῖτις Holoconitis van Hippocrates.

¶ Natuere.

Die wortelen van wilden Galigaen zijn werm eñ drooge tot in den derden graedt.

ℂ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van wilden Galigaen ghesoden ende gedroncken loſſen die vrine en- A
de doen water maken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, doen den steen rijſen, ende zijn seer goet den watersuchtighen ghebruyckt.

Die selue wortelen in der seluer manieren inghenomen zijn goet tseghen die steeck B
ende fenijn van den Scorpioenen, ende tseghen den hoest.

Die wortel van wilden Galigaen gheneest oock die vercoutheyt, verstoptheyt ende C
dat opstyghen van der moeder, al werm op den buyck gheleyt.

Dese wortel ghepoedert gheneest ende doet sluyten die verouderde vochtighe swee- D
ringhen van den mont en van die scamelijcke leden daer in ghestroyet, oft mz wijn vermenght ende daer op ghestreken.

In die saluen ende plaesteren die verwermen ende vermorwen es dese wortel oock E
goet ende profijtelijck vermenght.

Tsaet van desen cruyde als Plinius schrijft met water ghedroncken stopt den loop F
des buyex, ende die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende alle vloet der seluer, ende te veel inghenomen maeckt pijne ende weedom in thooft.

Van witte Nieswortel.

Cappittel. xxiij.

Veratrum album. Witte Nieswortel.

¶ Tkatsoen.

DJe witte Nieswortel heeft groote breede gheribde bladeren, dē bladeren van grootē Wechbree oft van Gentiane ghelijckende. Die steel es ront twee oft drye voeten hooch aen dopperste van den welcken lanex ende rontsomme die stelen, die bloemen wassen deen bouen dandere, ende zijn bleeckveruwich in ses bladerkens ghedeylt die mz gruenen streepkens ouertoghen zijn. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer int saet leyt. Die wortel es ront vinghers oft duyms dicke van binnen wit, van buyten met aenhanghende vele dicke saselinghen.

¶ Plaetse.

Wit Nieseruyt oft Nieswortele wast in Anticyra by den berch Oeta ende in Cappadocien ende Syrium, ende tbeste wast in Cyrenen. Hier te lande worddet in der cruytlieflebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Witte Nieswortel bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

Van witte Nieswortel. Cap. vviiij.

¶ Naem.

Dese Nieswortel heet in Griecx ἐλλέβορος λευκός. In Latijn Veratrum album. In die Apoteken Helleborus albus, van sommighē Pignatoxaris ende Sanguis Herculis. In Hooch duytsch Weisz nieswurtz. In Neerduytsch Witte nieswortel oft Wit mescruyt. In Franchois Ellebore blanc.

¶ Natuere.

Die wortel van Niescruyt es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van wit Niescruyt doet sterckelijck ende met groot ghewelt braken ende A
ouergheuen alderhande ouervloedighe quade fenijnnigen taeye vochticheden eñ fluymen, ende es mits dyen goet tseghen alle vallende sieckte, rasernie ende langduerende pijne in thooft, dullicheyt, swaermoedicheyt, fledercijn, pijne ende weedom in die hope diemen Sciatica heet, alle manieren van waterladen, verghiftheyt, ende tseghen alle oude coude wederspannighe siecktē die niet lichtelijcken met anderen bequaemen remedien en willen seeyden. Ende hoe ende in wat manieren datmē dese wortel sal ierst bereyden eermense in gheuen sal ende dijsghelijcx oock dz lichaem dat dese wortel gebruycken sal, es van vele oude doctoren seer lanck bescreuen, dat wy niet en hebbē willen verhalen, om dat die saken ende redenen diemen aenmercken moet, zoo veel ende groot zijn datmense int corte niet en can stellen, eñ wel eenen boeck soude vullen. Ten anderen oock om datmen dese gheweldighe wortele naer Galenus leeringe niet en behoort in te gheuene, maer alleen van buytens tslichaems te ghebruyckene.

Soo es dan dese wortel tot alle ruydicheyt, scorftcheyt, quade crauwagien, eñ alle B
quade lelijcke plecken ende melaetscheyt goet ghebruyckt mz olie oft salue vermenght ende daer op ghestreken.

Witte Nieswortel in cleyne stuxkens ghesneden ende in die fistulen ghesteken bijt C
die herde canten af.

Die selue wortel van onder met een pessus gesedt verweckt die natuerlijcke crāckD
heyt der vrouwen ende treckt af die doode vruchten.

Tpoeder van Nieswortel in die nuese geblasen oft opgehaelt doet niesen, verwermt E
ende reynicht die herssenen die taeye fluymen duer die nuese af treckende.

Dese wortel met edick ghesoden ende in die mont ghehoudē versuet die tantsweer. F
Ende met medecynen van den ooghen vermenght maeckt claer ende scerp ghesichte.

Niescruytwortele met meel ende huenich vermenght es goet om ratten, muysen en- G
de dyerghelijck ghedierte te dooden ende te veriaghen, ende met melck ghesoden ende den vlieghen voor gheset doodet ooc die selue want alle die daer af eetē, moeten swellen ende bersten, ende daer aen machmen mercken hoe scadelijck dese wortel es.

¶ Hinderniſſe.

Witte Nieswortel onbereyt ende onwijselijck oft te veel inghegeuen es den menschē seer scadelijck ende hinderlijck, den seluen verworghende, alle inwendige leden beruerende, cramp ende spanninghen van allen den senuwen des lichaems makende eñ ten laesten oock die doot inbrenghende. Ende daer om en mach dese wortel niet dā bereyt ingenomen worden ende tselue oock niet sonder groote discretie ende wyse deliberatie, want seer ionghe ende oude menschen eñ die nz sterck van lichaeme en zijn, die bloet spouwen, ghebreck in die maghe hebben, nauw oft enghe van borstē ende lanck vā hal se zijn ende dijerghelijcke onstercke menschen en kunnē dese wortel in gheender manieren sonder groot hinder ende letsel innemē. Ende daerom die lantvaerders, quacksalvers ende andere ongheleerde seer qualijcken sonder discretie oft eenich gemerck dese wortel eenen yegelijcken tzy out oft ionck, sterck oft weeck ingheuende ende mits dyen die menschē doodende, oft immers te minsten in groot perikel bringhende.

Van wildt wit Niescruyt. Cap. vvv.

¶ Tkatsoen.

DIt cruyt es den voorgheschreuen witten Niescruyde gelijck maer in alder manieren veel minder, het heeft eenen rechten steel ende daer aen gherijdde bladerkēs

den

Van wildt wit Nieſcruyt. Cap. ccc. ccccvij.

Helleborine.
Wildt wit Nieſcruyt.

den bladeren van Wechbree oft van wit Nieſcruyt gelijckende maer mindere. Die bloemen hangen aen den ſteel ende zijn wit in dmiddel hol met geele ſtipkens en de lijfveruwighe ſtreepkens vremt van fatſoene ende als die vergaen zo comet tſaet in dicke hauwkēs voort dat ſeer cleyn ende ghelijck ſandeken es. Die wortelen zijn herwaerts ende derwaerts ghespreyt, ſapachtich ende dick van ſcellen bitter van ſmaecke.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt in Brabant op ſommige neere vochtighe beempden, ende in ſommighe donckere lomberachtighe plaetſen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent eñ in Hoymaēt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieck gheheeten ἐλλεβορίνη, om dattet den witten Helleborus van fatſoene ghelijck es. In Latijn Helleborine eñ Epipactis. In Duytſch wildt wit Nieſcruyt. Eenige meynen dat Helleborine eē cruyt es alleen van crachten ende niet van fatſoene den Helleborus ghelijckende, ende die ſelue en ſouden dit cruyt voor gheen Helleborine willen houden, maer haer meyninghe wordt daer aen valſch gheuonden dz noch Galenus noch Dioſcorides der Helleborine eenighe cracht van Helleborus toe ſchrijuen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Helleborine ghesoden ende ghedroncken opent die verſtopte leuer ende es ſeer goet den leuerſuchtighen ende die eenich fenijn inghenomen hebben oft van fenijnnigen ghedierten ghebeten zijn.

Van ſwerte Nieſwortel. Cap. cccvj.

¶ Tgheſlacht.

Onder den naem van Helleborus niger, dat es ſwerte Nieſwortele, zo worden nu ter tijt by den cruytliefhebbers drye cruyden ghevondē, van den welcken dat ierſte ſeer gelijck es der deſcriptien van Helleborus niger by Dioſcorides. Tweede eē ander vremt cruyt der ierſter ſwerter Nieſwortele van crachten niet ſeer onghelijck, dat Heylich kerſt cruyt gheheeten wordt, ende ſeer ghelijckt met die beſcrijuinge van Helleborus niger by Theophraſtum. Derde datmen Viercruyt ghemeynlijck nuempt.

¶ Tfatſoen.

1 Die ierſte ſwerte Nieſwortele heeft rouwe bruyne bladeren, met vier oft vijf diepe ſneden verdeylt, den bladeren van Wijngaert, ende als Dioſcorides ſchrijft, den bladeren van Platanus van fatſoene ghelijck maer mindere. Die ſtelen zijn effen, ende op dopperſte van dyen waſſen die bloemen in veel cleyne croonkens, veel by een ghedronghen, ghelijck aen die Scabioſe, van veruwen licht peerſch. Naer dat die bloemkens vergaen zijn, zoo volghet ſaet, dat eenen terwen coren niet ſeer onghelijck en es. Die wortelē zijn vele lange ſwerte drayē, die altſamē wt een cleyn hoofdekē ſpruyten.

2 Dat Heylich kerſt cruyt heeft groote dicke gruene bladeren in ſeuen oft acht deelen ghesneden ende verdeylt, ende elck beſonder deel es lanck voor ſcerp aen die eene helft om die kanten ghelijck een ſaghe ghekerft ende aen dander helft te ſtele waert effen ende met ghekerft. Die bloemen waſſen tuſſchen die bladeren op corte ſteelkens

van

Veratrum nigrum Dioſcoridis.
Swerte Nieſwortele.

Veratrũ nigrũ Theophraſti.
Planta Leonis.
Heylichkerſtruyt.

Pſeudohelleborus.
Vierstruyt.

van den wortelen voortcomende, eñ zijn groot ghelijck eenen grooten ſilueren penninck, ſchoon ende ſnewit van verwen in dmiddel veel teere corte draeyhẽs hebbẽde daer geele droppelkens aenhangen. Ende als deſe bloemen langhe gheſtaen hebben ende beghinnen te vergaene zoo worden zy peerſachtich, ende daer naer gruen, naer die bloemen zoo comen daer vier oft vijue hauwkẽs voort, by een waſſende ſchier ghelijck aen die Ackeleyen ende daer in leyt dat ſaet. Die wortelen zijn vele dicke ſwerte veeſelinghen.

3 Die bladeren van Viercruyt zijn dẽ voorgheſcreuen Heylichkerſtruys bladeren wat ghelijck, maer minder, in veel andere ſmalle bladeren oock verdeylt die bouen ende beneden ronſomme die kanten ghelijck een ſaghe ghekerft zijn. Die bloemen waſſen niet wt die wortelen, maer op die ſtelen van den bladeren, ende zijn veel minder dan die bloemen van dat Heylichkerſtruyt, van verwen

gruen-

gruenachtich. Ende als die vergaen zoo comen daer oock vier oft vijue by een cleyne hauwkens voort, daer ront swert saet in leyt. Die wortelen sijn vele swerte veeselingē duer malcanderen verwert.

4 Dat Luyscruyt dat voor een gheslachte van swerte Helleborus vā Fuchsio ghehouden wordt, salmen hier naer onder die Wolfswortelē vindē daert eē gheslachte af es.

5 Dat ander dat van Hieronymus Bock voor swerte Nieswortel ghestelt es eñ daer voor in die Apoteken ghehouwen wordt, es in dat tweede deel vā desen Cruydeboeck beschreuen, daer wy ghetoont ende bewesen hebben dattet gheen Helleborus niger en es, maer dat oprecht Buphthalmum, daer om oock niet quaet van natueren, als daer breeder verhaelt es.

¶ Plaetse.

1 Die swerte Nieswortel wast in Aetolien, op den berch Helicon in Beotien ende op den berch Parnassus in Phocide, ende wordt hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

2 Heylich kerst cruyt en es hier te lande oock niet seer ghemeyn, het wordt alleen in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

3 Dat Viercruyt wast hier te lande in sommighe bosschen als in Soenien bosch in Brabant ende wordt oock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

1 Swerte Nieswortele bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende corts daer naer zoo wordt huer saet rijp.

2 Heylich kerst cruyt bloeyet seer vroech ontrent kersmisse ende in Loumaent tot volnaer in die Meerte. In Sporckelle vergaen die oude bladerē ende in Meerte comen die ionghe ende nieuwe voort.

3 Viercruyt bloeyet ooc dicwils vroech maer meest in Sporckelle, dicwils tot in Aprill.

¶ Naem.

1 Swerte Nieswortel wordt ghenoemt van Dioscorides in Grieck ἐλλέβορος μέλας. In Latijn Veratrum nigrum en Helleborus niger, van sommighen Melampodium, Proetium, Polyrhyzon, Melanorhyzon ende van sommighen nv ter tijt Luparia ende oock Pulsatilla. In Hoochduytsch Schwartz Nieswurtz. Hier te lande Swerte Nieswortel.

2 Dat ander cruyt schijnt te zyne die ἐλλέβορος μέλας Helleborus niger, daer Theophrastus af schrijft, ende wordt van sommighen geleerden nv ter tijt geheeten Planta Leonis, ende ghehouden voor dat cruyt dz van Alexander Trallianus eñ van Paulus Aegineta κορωνοπόδιον Coronopodium ghenaemt es. Hier te lande heet dit cruyt Heylichkerstcruyt, om dat het dicwils ontrent Kersmisse bloeyet sonderlinghe alst gheen coude oft straffe winter en es.

3 Dat derde wordt nv ter tijt gheheeten Pseudohelleborus niger, Veratrum adulterinum nigrum, ende wordt van sommighen ghehouwen voor dat cruyt dat Plinius Consiligo nuempt. In Hoochduytsch heetet Christwurtz dat es Kerstwortel. Hier te lāde Viercruyt om datmen den beesten dat vier daer mede steeckt, ende van sommigē Wranckcruyt, als die hoochgheleerde Spierinck doctoor in zijnder tijt seer vermaert, te Louen residerende, ghescreuen heeft, van som andere oock Vaencruyt.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heet Melampodium om dat een herder Melampus gheheeten in Arcadien die de rasende ende dulle dochteren van Proetus met desen cruyde gheholpen eñ ghenesen heeft, ende dit cruyt ierst in ghebruyck ende kennisse alzoo ghebrocht.

¶ Natuere.

1 Swerte Nieswortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

2,3 Heylichkerstcruyt eñ Viercruyt zijn der swerter Nieswortel vā crachtē seer gelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Swerte Nieswortel inghenomen maeckt sterckelijck camerganck ende iaecht daer A
duer af die coude taeye fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen goet den ghenen die rasen ende buyten hueren verstande zijn, oft die swaermoe-

moedich ende melancholieus zijn. Item den ghenē die fledercijn oft Sciatica hebbē.

Tot den seluen gebreken eñ sieckten machmē ooc dese wortele met eenich vleesch B
sop oft pottagie sieden ende alzoo ghebruycken, ende sal ooc camerganck maken ende
die ouervloedighe vochticheden af taghen.

Dese wortel van onder ghelijck een pessus ghesedt verweckt die natuerlijcke cräck- C
heyt van den vrouwen, ende treckt af die doode vruchten.

Die selue wortel in die fistulen ende loopende gaten drye daghen lanck ghesteken D
suyuert die selue ende neempt die herde canten af.

Die wortel van swert Nieskruyt in die ooren twee oft drye daghen ghestekē es seer E
goet tot dat qualijck ende stijf hooren.

Alsmen ooc den mont spoelt met azijn daer dese wortel in ghesoden es zoo ver- F
gaet die tantsweer.

Een plaester ooc van dese wortel met gersten meel ende wijn ghemaeckt, es seer G
goet op den buyck van den watersuchtighen gheleyt.

Die swerte Nieswortel met wieroock teer ende olie vermenght gheneest alle ruydic- H
heyt, scorftheyt, plecken ende vlecken des lichaems als zy daer mede bestreken worden.

2 Planta Leonis oft Heylichkersteruyt en es der swerter Nieswortele van crachten I
ghelijck. Sy purgeert ooc ende iaecht af duer den camerganck, die swerte Melanco-
lieuse ende andere quade humueren seer sterckelijck.

3 Die wortel van Vierecruyt in wijn gheweyckt ende gedronckē maeckt ooc camer- K
ganck ghelijck swerte Nieswortele ende dient seer wel tot allen den gebreken eñ sieck-
ten daer swerte Nieswortel toe goet es.

Tselue doet zy ooc maer met meerder cracht ende ghewelt ghepoedert ende eē vie- L
rendeel loots swaer met wijn inghenomen.

Item dese wortel met Ruyte ende Agrimonie oft Boelkēs cruyt in water gesoden M
gheneest die geelsucht ende iaecht af met den camerganck dat geel water.

Dese wortel in die ooren ghesteken van den ossen, scapen, ende andere vee, es goet N
voor dat vee dat in die longhene ghebreckelijck es, als Plinius ende Columella serij-
uen want het treckt alle quaetheyt van den longhene in die ooren.

Waer ooc in tijde van sterften dese wortel in tlichaē gestekē wordt daer coemt al- O
le fenijn ende viericheyt dat in tlichaem es, ende daer om als eenich vee met eenighe
haestighe sieckte bevanghen wordt zoo steken die lantluyden dese wortele in eenighe
plaetse daer zy minst hinderen ende quaet doen mach ende daer coemt terstont alle
quaet ende viericheyt, ende dat vee wordt daer duer behouwen.

¶ Hindernille.

Al es die swerte Nieswortel niet zoo gheweldich als die witte, zy en can nochtās niet
sonder perijckel inghenomen worddē sonderlinge van den ghesonden, wāt als Hippo
crates seyt Carnes habentibus sanas Helleborus periculosus, facit enim conuulsionē, dat es, Den
ghenen die ghesont van lichaeme zijn es die Nieswortel seer sorgelijck, wāt zy maeckt
cramp ende spannighe van den zenuwē. Ende daer om en salmen Nieswortel niemāt
ingheuen, dan in groote sieckten, ende dat den ghenen die ionck ende sterck zijn, ende
niet alle tijden van den jare maer alleen in die Lente, ende tselue niet dan gecorrigeert
ende ghebetert.

¶ Beteringhe.

Alsmen swerte Nieswortel met lanck peper, Hysope, saet van Daucus, ende Anijs
ingheeft zoo doet zy beeter werck met minder sorghe. Dijsghelijck ooc alsmense in ca-
poenen oft ander vleesch sop siedt ende dat sop druckt.

Van Aloe. Cap. xxxij.

¶ Tfatsoen.

Aloe heeft seer groote langhe bladeren twee vingheren dick aen beyde zyden met
corte scerpe ende stekende puntkens wijt van malcanderē staende beset. Die wor
tel es dick ende lanck. Die bloemen stelen ende saet zijn den bloemen ende sade van

Affodil-

Affodillen niet seer onghelijck als Dioscorides schrijft want hier te lände en heeft men die noch niet gesiē. Dit heel cruyt es sterck van ruecke ende seer bitter van smaecke. Ende wt desen cruyde in Indien wassende wordt het sap wtgheperst ende ghedroocht dat oock Aloe heet, ende hier te lande ende al om ghebrocht ende in der medecynen gebruyckt wordt.

Aloë. Aloe.

¶ Plaetse.

Aloe wast ouervloedich in Indien ende van daerē coemt het beste sap, het wast ooc in sommighe plaetsen vā Asien ende Arabien by die zee ghelegen maer tsap vā dyen es niet seer goet. Het wordt oock hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx ἀλόη eñ daer naer in Latijn ende alle talen van Kerstenrijck Aloe ghenaemt, ende dijsghelijck oock dat sap.

¶ Nature.

Tsap van desen cruyde dat Aloe geheeten wordt ende alleen in der medecynen gebruyckt wordt es werm tot by naer in den tweedē graedt, ende drooge tot in dē derdē.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat sap Aloe dat bruyn ende leuerverwich schoon ende suyuer es maeckt camerganck ende iaecht daer duer af die coude taye fluymē eñ heete geele cholerijcke vochticheden, sonderlinghe daer die maghe mede verladen es. Ende es onder alle andere medecynen (die meest die maghe alle bederuen) alleen een seer sonderlinghe medecyne voor die maghe, die selue sterckende, suyuerende ende verdrooghende eñ alle ouervloedicheyt daer wt verdrijuende eñ af iaghende alsment met water ontrent een half loot swaer inneempt. A

Ende als dat selue Aloe met caneel, gengebeer, foelie, cubeben, galigaē, Anijs saet, ende dijerghelijcke specien inghenomen wordt zoo verdrijft hy die pijne ende weedom in die maghe, sterckt ende verwermt die selue ende doet die fluymen rijsen. B

Die selue Aloe es oock goet tseghen die geelsucht, als Dioscorides scrijft, ende een luttel tseffens inghenomen es goet tot dat bloetspouwen, ende alle bloetganck, behaluen van den speenen. C

Aloe ghepoedert ende in die verschе wonden gestroeyet stelpt dat bloeyē ende heylt die wonden. Dijsghelijck oock in die oude sweeringhen ghedaen doet die selue slupten ende toegaen, ende es een seer goede medecyne om alle sweeringen van den scamelijcken leden, ende van den eersderm mede te ghenesene. D

Aloe met sueten huemich wijn ghemenght gheneest die clouen ende sweeringhen ontrent dat fondament ende stopt dat ouervloedich bloeyen van den speenen daer aen gestreken, maer van binnen inghenomen doettet die speenen wtcomen ende bloeyen. E

Aloe met huemich vermenght doet sceyden alle gheronnen bloet, ende verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken. F

Aloe es oock seer goet tot alle verhittinghen, quetsueren, ieucksel van den ooghen ende tot alle loopende ende duystere ooghen. G

Aloe met olie van Roosen ende azijn vermenght op twoorhooft ende in die slapen H

van den hoofde gheleyt verſuet die pijne ende weedom in thooft.

Aloe met wijn vermenge beneempt dat wtvallen van den hayre alſmen thooft die- I
wils daer mede ſtrijckt.

Aloe met wijn vermenght gheneeſt oock die puyſten ende alle ſweeringhē van tant K
vleeſch, mont, keele ende amandelen alſmenſe daer mede beſtrijckt.

In ſomma Aloe van buyten tſlichaems gebruyckt es een ſeer heylſaem ſap dz alle L
bloetganck ſtelpt ende alle onreynicheyt ſuyuert ende reyn maeckt.

Van Wonderboom. Cap. xxviij.

¶ Tfatſoen. Ricinus. Wonderboom.

WOnderboom heeft groote röde hole ſtelen hooghер dan eens lancx mäs lengde hooch waſſende, daer aē waſſen ſeer groote breede bladeren in ſeuen oft negen deelen verdeylt, meerder eñ meer gheclouen dan die bladeren van Vijgheboom, eenen grooten ganſen voet oft wtgeſpreyde hät ghelijckende. Op dopperſte van den ſtelen waſſen dicke dodden vol van bloemen in een ghelijck een druyue ghedronghen, van den welcken die onderſte ende ierſte geel zijn ſonder vruchten vergaende, die andere ende opperſte root dryecantighe haumkens voortbringhende, daer drye grauw corenen in liggē wat minder dan Roomſche boonkens.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt en waſt hier te lande nz van ſelfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghe- ſaeyet.

¶ Tÿt.

Dit cruyt wordt in Aprill geſaeyet, in Ooghſt maent ende Herfſtmaent es zijn ſaet rijp, ende corts daer naer als die coude aencoemt zoo verdwijnt het cruyt.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx κίκι καὶ κρότον. In Latijn Ricinus. In die Apotekē ende van den Arabeuſchen Cherua, van ſommigen Cataputia maior, Pentadactylon en Palma Chriſti. In Hoochduytſch Wunderbaum ende Creutzbaum ende van ſommighen Zecken korner. Hier te lande Wonderboom ende Cruyſboom, ende tot ſommighe plaetſen Mollencruyt. In Franchois Palme de Chriſt.

¶ Natuere.

Tſaet van Wonderboom es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ſaden oft corenen van Wonderboom inghenomen maeckē camerganck, doen A
braken ende iaghen af taeye coude fluymen die ſelue wt den verden leden naer hem treckende ende ſomtijts oock die geele cholerijcke eñ waterachtighe vochticheden.

Deſe ſaden met vleeſchs ſop gheſoden ende ghedronckē zijn goet tot dat colica dat B
es pijne ende weedom in den buyck, fledercijn ende tot die pijne in die hope diemen Sciatica nuempt.

Tſelue ſaet met weye van melck gheſtooten ende inghenomen iaecht af dat water C
ende die geele cholerijcke vochticheden ende es mits dyen goet den ghenen die water laden oft van die geelſucht ſieck zijn.

Die olie van den ſade gheſlaghen diemen Oleum Cicinum, ende in Apoteken Oleum D
de cherua

de cherua nuempt, es verwermende ende verdrooghende ende dient seer wel op die ruydicheden ende quade scorftheden ghestreken.

Die bladeren van Wonderboom gruen ghestoot̃ ende met meel van gersten mout vermenght versueten die verhittinghen ende sweeringhen van den ooghen ende met azijn vermenght ghenesen zy dat wildt vier. E

¶ Hindernisse.

Tsaet van Wonderboom maeckt groote beruerte ende onstelteniſſe in die maghe ende twerckt met grooten arbeyde

¶ Beteringhe.

Maer alsmen tot den sade doet tsaet van Venckel oft van Anijs ende eenighe specie als Caneel, Gẽgebeer ꝛc. zoo en berueret die maghe niet zo seere ende werckt saechtelijcker.

Van Tithymallen. Cap. xxxv.

¶ Tgheslacht.

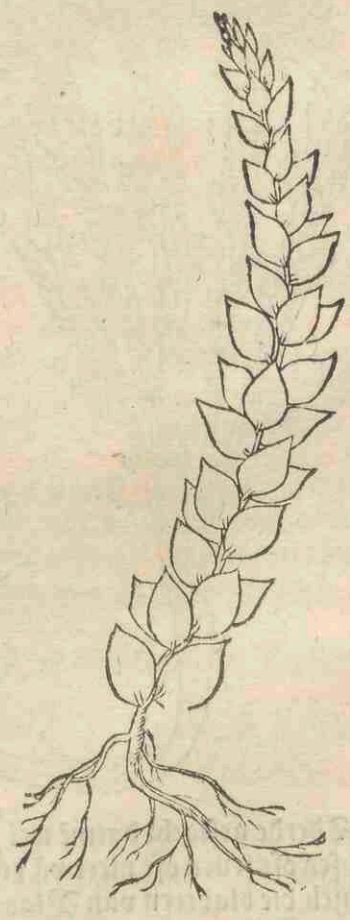
TIthymallen als Dioscorides schrijft zijn seuenderleye van gheslachte, vã dẽ welcken die sommighe nv ter tijt bekent zijn, sommighe van ons nv erst in tlicht ende kennisse ghebrocht, ende sommighe noch ter tijt onbekent.

¶ Tfatsoen.

Tithymalus Characias.
Wolfsmelck manneken.

Tithymalus Myrsinites.
Wolfsmelck wijfken.

1 Dierste gheslacht van Tithymallen ghenoemt Wolfsmelck manneke̅ heeft ronde roode stelen ontrent eenen cubitus dat es onderhalven voet hooch. Die bladeren zijn lanck ende smal, smalder ende langher dan die bladerẽ van Olijfboom van dẽ welcke

die opperſte bouen aen die ſoppē voortcomende, eer ſy wel volwaſſen zijn ſchijnē hayrachtich te weſene. Tſaet waſt bouen op die ſtelen in cleyne ronde holle bladerkens, gelijck oft waeren cleyne ronde ſcaelkens, daer die ſteel te middel duerwaſt, ende es in drye cleyne hauwkens aen een waſſende beſloten den ſade van Wonderboom vā waſſe ende fatſoene ghelijck maer veel minder. Die wortel es houtachtich ende heeft vele aenhanghende veeſelinghen.

2 Tweede gheſlacht van Tithymallen, heeft reckte ſtelen ontrent een ſpanne lanck, ende daer aen waſſen rontſomme ſonder ordene veel dicke witverwighe bladerkens aen dopperſte eynde een ſcerp ſtekende doreken draghende den bladeren van Muysdoren diemen in Latijn Ruſcum nuempt, van fatſoene niet ſeer onghelijck, maer meerder, dicker, ende niet ſwert, maer heel wit, den bladeren vā Tithymalus Paralios van veruwē ghelijck. Ende als deſe bladerkens ghequetſt worden zo loopt daer melck wt ghelijck wt den anderen Tithymallen. Die bloemen zijn geel ende waſſen in cleyne croonkens gheliick aen die Rooſewortele. Die vruchten zijn dryecantich den vruchten van den anderen Tithymallen ghelijck.

Tithymalus Paralios.
Zee Wolfsmelck.

Tithymalus helioſcopius.
Croonkens cruyt.
Sonnewendende Wolfsmelck.

3 Derde geſlacht datmē wel Zee Wolfsmelck heeten mach, heeft ſchoone roode ſtelen ſes oft ſeuen oft meer vā eender wortel vortcomende. Die bladerē zijn cleyn ſchier gelijck die bladeren van Vlas ende waſſen rontſomme die ſtelen vaſt daer tſegē. Die bloemen zijn geel ende waſſen op ſcaelkens gelijck aen Wolfsmelck manneke ende daer naer waſſet tſaet dat dryecantich es ghelijck aen die andere Tithymallen. Die wortel es lanck effen ende houtachtich. Dit gheſlacht van Tithymallen es van bladeren ſcaelkens ende bloemen veel dicker dan eenich ander geſlacht vā Wolfsmelck.

Dierde

4 Tvierde geslacht dat Sonnewendende wolfsmelck naer den Grieexsen naem geheeten wordt heeft drye oft vier roodachtighe stelen, ontrēt eenē voet hooch ende daer aen wassen bladeren die dunder zijn dan die bladeren van groote tamme Porceleyne. Die blomen zijn geel en wassen in cleyne croonkens. Tsaet es den anderen Tithymallen ghelijck.

5 Dat vijfste gheslacht Cypressen wolfsmelck ghenaempt heeft ronde roodachtighe stelen ontrent eenen voet hooch wassende ende daer aen seer cleyne gruene smalle bladerkens ghelijck den bladeren vā Denneboom wassende maer veel minder ende saechter. Tsaet es cleyn anders den anderen ghelijck en wast op cleyne peersachtighe scaelkens tusschen die zyde tacxkēs voortcomēde. Eñ dit cruyt es voor smalder van bladerē dan die Ezula minor.

Tithymalus Cyparissias. A
Cypressen wolfs melck.

B

C

Van desen gheslachte, vindtmen noch een dat seer cleyn es, dat wel cleyn Cypressen wolfsmelck ghenaemt macht worden ende dit heeft seer cleyne teere dūne steelkens ontrent en palme hooch daer aē wassen seer cleyne smalle bladerkens, op die stelen wassen cleyne croonkens mz bleeck geele bloemkens ende daer naer volght dat saet den anderen ghelijck maer veel mindere.

Item noch esser een derde van den gheslachte dyens bladeren heel wit zijn, anders den Cypressen wolfsmelck ghelijck, als ons die seer nerstige ende groote cruytliefhebber Jan vā Vreckom geseyt heeft, die alsulcken wit Cypressen wolfsmelck somtijts in zynen hof wassende ghehadt heeft, maer selue en hebben wy dit nz ghesien ende daer om en kunnen wy nz meer van zijn fatsoene gheschrijuen.

6 Tseste gheslacht es groot ende wordt viij oft ix cubitus hooch, ende wast in maniere van een boomken. Synen struyck es somtijts als een been dick (gelijck Pierre Belon schrijft) ende daer op wassen vele breet wtghespreyde roodachtighe tacken, met cleynen bladerkens becleet, den bladerkens van cleyne Myrtus van fatsoene ghelijck. Die vruchten zijn ghelijck aen die andere Tithymallen.

7 Tseuenste gheslacht heeft saechte bladeren ghelijck die bladeren van Wollecruyt ende dit gheslacht es noch ter tijt onbekent.

Ende alle dese gheslachten van Tithymallen zijn vol wit saps ghelijck melck, dat daer wt vloeyet als zy ghequetst worden dat bitter ende scerp op die tonghe es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Tithymallen en wast hier te lande niet van selfs, ende wordt seer selden ghevonden, dan in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

2 Tweede als Dioscorides schrijft wast op rouwe plaetsen.

3 Derde dat Zee wolfsmelck wast in die landen ontrent die zee gelegen. Ende tselue wordt in Zeelant op hooghe duynen ende ghebercht en, ende in sandachtigē dorre onghebouwde plaetsen ghevonden.

4 Tvierde wast ontrent der zee ontrent die steden op ghecoeffende velden in sommige

houen, ende es hier te lande ghemeyn.

5 Tvijfste Wolfsmelck dat Cypressen Wolfsmelck geheeten es, en wordt niet dan in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

Maer dat cleyn van den seluen geslachte wast ontrent Mechelen op cãten vã sommighen corenvelden nochtans en worddet niet al om ghevonden.

6 Tseste gheslacht, wast op steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Alle die gheslachten van Tithymallen bloeyen meest in Braeckmaent ende Hoymaent ende in Ooghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Alle die geslachten van desen cruyden heetẽ in Griecx τιθυμάλοι. In Latijn Lactariæ. In Hoochduytsch Wolfs milch. In Neerduytsch Wolfsmelck. In Franchois Tithimale ou Herbe a laict.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx τιθυμάλος χαρακίας καὶ ἀμυγδαλοειδὴς. In Latijn Tithymalus mas, aut Lactaria mascula, dat es in Duytsch Wolfsmelck manneken.

2 Tweede gheslacht wordt in Griecx ghenaemt τιθυμάλος en van sommighen μυρσινίτης Caryites. In Latijn Tithymalus fœmina, dat es in Duytsch Wolfsmelck wijfken, ende van Theodorus Gaza Myrtaria.

3 Tderde gheslacht heet παράλιος Paralios ende Tithymalis oft Mecon van Theophrastus κόκκος Coccos, ende dit gheslacht mach wel in Duytsch Zee Wolfsmelck ghenaempt worden.

4 Tvierde heet in Griecx τιθυμάλος ἡλιοσκόπιος, dat es in Latijn Tithymalus solsequius, aut Lactaria solsequia, ende in Duytsch Sonnewendende Wolfsmelck. Ende wordt hier te lande Croonkens cruyt gheheeten. In Franchois Reueille Matin.

5 Tvijfste es in Griecx genaemt τιθυμάλος κυπαρυσσίας, dz es Cypressen wolfsmelck.

6 Tseste es δενδροειδὴς, ende van sommighen Leptophyllos in Griecx gheheeten. In Latijn Tithymalus arboreſceus.

7 Tseuenste gheslacht heet in Griecx τιθυμάλος πλατυφύλλος, ende van sommighen als Hermolaus Barbarus schrijft Corymbites ende Amygdalites. In Latijn Tithymalus latifolius oft Lactaria latifolia. In Duytsch breet Wolfsmelck.

¶ Natuere.

Alle Tithymallen zijn heet ende drooghe tot by naer in den vierdẽ graedt, seer scerp bytende ende innewaerts eetende vã natuer ende sonderlinge dz melck ende daer naer die vruchten ende bladeren. Die wortel es dat onstercxste. Ende onder alle Tithymallen es (als Galenus seyt) dat Wolfsmelck manneken dat stercxtste, ende daer naer dz Wolfsmelck wijfken, den welcken dat seste volght, ende den dyen dat breet Wolfsmelck. Dat vijftste van crachtẽ es dat Cypressen wolfsmelck, dz seste dz Zee Wolfsmelck. Tseuenste ende dat onstercxtste van allen es dat Croonkens cruyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van Tithymallen es een seer crachtighe medecyne tot camerganck eñ somA tijts tot ouergheuen verweckende, aftreckende die taeye coude fluymen ende die cholerijcke geele vochticheden. Tselue doen oock dat saet ende die wortelen sonderlinge die scorssen van den seluen, ende dienen seer wel den ghenen die water ladẽ als zy mz goede versinninghen ende wel ghebeetert inghegheuen worden.

Tsap van Tithymallen met olie ghemenght doet dat hayr wtvallẽ van der plaetB sen daert in die sonne op ghestreken wordt.

Dit sap in die gaten van den quaden tanden ghedaen versuet die pijne eñ weedom C van den tanden, maer alsmen dit doet zoo moetmen wachten datmen die gesonde tanden niet en raecke, ende daer om salmen die ghesonde tanden terst met was beleggen. Den seluen tantsweer versuet ende gheneest oock die wortel in azijn ghesoden ende in die mont ghenomen.

Dit selue sap gheneest oock alle quade ruydicheyt, crauwagien, melaetscheyt, ende D quade scorftheyt van den hoofde, het doet alderhande wratte af vallen ende vergaen,

het

het bijt die quade herde canten van den fistulē ende voorts eetende vuyle sweeringhen af, ende dient tot die heete vierighe gheswillen ende carbunculen ghebruyckt.

Tsap van Tithymallen doodet ock die visschen alstmen met eenich aes oft spijse E menght ende den visschen te voren worpt.

¶ Hinderniſſe.

Tsap tsaet ende die wortelen van den Tithymallen wercken met grooten crachten ende doen die natuere van den menschen, groot ghewelt, tlichaem onstellende, die maghe seer beruerende, die keele rouw makende ende open bytende, alzoo dat Galenus schrijft datmen dese cruyden niet en behoort in te gheuene ende sonderlinghe dat sap. maer alleen van buyten tslichaems te ghebruyckene ende dat ock niet sonder groote discretie.

¶ Beteringhe.

Alsmen die scorssen van den wortelen van Tithymallen eenen dach lanck in azijn weyckt ende daer naer drooght, ende dan die selue poedert eñ daer toe mengelt Anijs saet oft Venckel saet, gumme Tragachanti ende Mastix ende die selue alzoo tsamen met eenich vercoelende sap als van Cicoreye, Enduue oft Araengie appelen ingheeft, zoo selen zy sonder groote beruerte huer werck doen ende en selen die keele noch die inwendighe leden niet verhitten oft onsteken.

Van Ezula. Cap. vvv.

¶ Tghenlacht.

EZula es tweederleye als Mesue schrijft, Groot ende Cleyne. Dat ock Dioscorides ghenoch te kennen gheeft schrijuende dat Pityusa ter eender plaetsen cleyns ende ter anderen plaetsen groot wast.

¶ Tkatsoen.

Pityusa maior. Groot Ezula.

Pityusa minor. Cleyn Ezula.

Van Ezula. Cap. xxxv.

1 Roote Ezula heeft rechte hooghe stelen daer aē wassen groote breede bladeren meerder dan die bladeren van Wolfsmelck manneke. Die bloemē ende tsaet wassen op dopperste van dē stelen ende comen oot somtijts ter zyden aen die stelen voort den sade van den Tithymallē gelijck. Die wortelen zijn groot ende dick met een dicke scorsse bedeckt.

2 Cleyn Ezula es van stelen eñ bladeren veel minder, die bladeren zijn smal den bladeren van wildt Vlas gelijckende, bloemen ende saet zijn den voorgheschreuen gelijck maer mindere. Die wortelen zijn cleyn met dunne scorsse bedeckt. Ende beyde dese geslachten zijn van wesen den Tithymallen ghelijck ende daer om oock van sommigen in ouden tyden als Dioscorides seyt ende oock nv ter tijt voor geslachten van Tithymallen ghehouden, ende gheuen oock wit melck wt als zy ghequetst worden dat scerp ende bytende es.

¶ Plaetse.

1 Groot Ezula wast in sommighe landen in die bosschen ende wildernissen. Hier te lande in der cruytliefhebbers houen.

2 Dat cleyn wast op rouwe steenachtighe plaetsen ende wordt hier te lande in dwildt gheuonden maer niet al omme.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ghelijck die Tithymallen.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde heet in Griecx πιτυόυσα. In Latijn Pityusa. In Arabeusch van Mesue Alscebran. In die Apoteken Ezula ende Esula, ende desen naem Esula schijnt wel van Pityusa ghecomen zijn, want achterlatende die twee ierste syllaben Pity zoo blijft daer usa, daer af een diminutiuum ghemaeckt es vsula, dat lichtelijcken in Esula oft Ezula verandert es.

¶ Natuere.

Ezula es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck scerp, bijtende, ende innewaerts eetende den Tithymallen van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap, tsaet ende die wortelen van Ezula maken camerganck ende iaghen af taeye A fluymen ende geele cholerijcke ende waterachtighe vochticheden ghelijck die Tithymallen.

In somma beyde die gheslachten van Ezula zijn in alder manierē den Tithymallen van crachten ende werckinghen ghelijck, dienende tot alle sakē daer zy dienstelijck ende orboorlijck toe zijn. B

¶ Hinderniſſe.

Ghelijck Ezula den Tithymallen van crachten ende natueren ghelijck es, zoo es zy oock scadelijck ende hinderlijck ghelijck die Tithymallen.

¶ Beteringhe.

Die quaetheyt van Ezula, wordt ghebectert ghelijck die quaetheyt ende strafheyt van den Tithymallen.

Van Springcruyt. Cap. xxxvj.

¶ Tfatsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel twee voeten oft meer hooch ontrent eenen vinghet dick daer aen wassen langhe smalle bladeren den Wilgebladeren oft Amandel boom bladeren ghelijckende. Ende desen steel verdeylt hem in dopperste in veel andere cleyne steelkens ende tacxkens die met cleyne rondachtighen bladerkens becleet zijn. Ende op dese tacxkens comen die vruchten voort die dryecantich zijn gelijck die vruchten van Wonderboom, maer mindere, ende daer in ligghen drye cleyne ronde corenkēs die duer die hitte van der sonnen als die vruchten rijp zijn wtspringhen. Die wortel es houtachtich ende niet seer groot.

Dit

Van Springeruyt. cccix.

Lathyris. Springeruyt.

Cappittel. xxxj.

Dit heel cruyt met stelen ende bladeren gheeft wit melck wt ghelijck die Tithymallen alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande in veel houen gheuonden. ¶ Tijt.

In Hoymaent ende Ooghstmaent leuert dit cruyt zijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx λαθυρὶς ende in Latijn Lathyris. In die Apoteken Cataputia minor, van sommighen oock als Dioscorides seyt Tithymalus. In Hoochduytsch Springkraut Springkorner eñ Treikorner. Hier te lande Springeruyt, ende tot sommighe plaetsen van Vlaenderen Spurgie. In Franchois Espurge.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt van natueren den Tithymallen ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Ses oft seuē corenkēs van Springeruyt inghenomen, makē sterckelijck camergāck, ende iaghen daer duer af die fluymen ende geele cholerijcke eñ die waeterachtige vochticheden. Eselue doet oock het sap maer es veel stercker ende crachtigher van wercke.

B In somma Springeruyt eñ zijn sap zijn vā cranchten eñ werckingē den Tithymallen ghelijck.

¶ Hinderniſſe.

Springeruyt es der natuerē van dē menschen scadelijck ghelijck die Tithymallen.

¶ Beteringhe.

Alsmen die corenen van Springeruyt met daden oft vijghen innempt, oft met gummi tragachanti mastix, saet van Anijs ende eenich sap van vercoelenden cruydē, oft datmen water dranckt terstont naer datmen se inghenomen heeft, zoo en selen dese saden die inwendighen leden niet onsteken oft seer beruēren noch oock den lichaeme niet seer hinderlijck wesen.

Van Duyuels melck.

Peplos. Duyuels melck.

Capittel. xxxij.

¶ Tkatsoen.

1 DVyuels melck es cleyn ghewas ghefatsoeneert ghelijck een cleyn boomken den Croonkens cruyde niet seer onghelijck maer veel minder ontrēt onder halue spanne hooch wassende met vele cleyne taxkens,

Van Duyuels melck. Cap. xxxij.

tackens, die becleet zijn met seer cleynen bladerkens. Sijn sadeken es cleyn in drye cantighe cleyne hauwkens wassende ghelijck aen Springcruyt. Die wortel es lanck met vele veeselingen. Ende dit heel cruyt es vol wit melcks ghelijck die Tithymallen.

2 Den desen wordt ock noch een ander gelijck geuonden van Hippocrates eñ Dioscorides bescreuen Peplis ghenaempt. Ende dit heeft vele ronde bladeren dē bladeren van tamme Porceleyne ghelijckende, die van onder root zijn. Tsaet wast tusschen die bladeren den voorghescreuen Duyuels melck sade ghelijck. Die wortel es cleyn ende seer teer. Ende dit cruyt es ock vol wit saps ghelijck dat voorghescreuen.

¶ Plaetse.

1 Duyuels melck wast hier te lande in die moeshouen tusschen die boonen eñ moescruyden ende tot sommighe plaetsen in die wijngarden.

2 Peplis als Dioscorides schrijft wast in soute gronden by die zee gheleghen.

¶ Tyt.

Duyuels melck bloeyet ende leuert zijn saet in dmiddel van den zoomer gelijck die Tithymallen.

¶ Naem.

1 Duyuels melck heet in Griecx πέπλος. In Latijn Peplus. In die Apoteken Ezula rotunda. In Hoochduytsch Teufelsz milch. In Franchois Reueillematyn de veigues.

2 Dat ander heet in Griecx πεπλίς ende in Latijn Peplis van Hippocrates πέπλιον Peplion van sommighe andere Portulaca syluestris.

¶ Natuere.

Duyuels melck es heet ende drooghe tot in den derden graedt, ghelijck die Tithymallen. Ende van ghelijcke natuere es ock dat Peplis.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet ende tsap van Duyuels melck es den sade ende sape van Springcruyt ende Tithymallen van crachten ende werckinghe gelijck, ende es goet tot alle sakē daer die Tithymallen toe dienen, ende daer om maeckt dit saet ock camerganck ende iaecht af die coude taye fluymen ende die geele cholerijcke ende waterachtighe vochticheden.

B Dit cruyt in peckel gheleyt ende daer naer ghegheten sceydt die winden van den dermen ende van die moedere, ende geneest die herdicheyt van der milten.

C Van alsulcken crachten es ock dat Peplis als Dioscorides schrijft.

¶ Hinderniſſe ende beeteringhe.

Dit cruyt es ock den mensche hynderlijck ende scadelijck ghelijck Springcruyt eñ wordt in der seluer manieren gebeetert eñ bequaem gemaeckt als in twoorseyde Cap. verclaert es.

Van Tripolium. Ca. xxxiij.

Tripolium.

¶ Tkatsoen.

DIt cruyt heeft lange, breede, gruene, effene, glatte bladerē, dē bladerē van Weedt van fatsoene ghelijck, tusschen den welcken eenen rechten ronden steel wast, ontrēt onderhaluen voet hooch met ghelijcken maer minderen bladerē becleet ende in dopperste in vele cleyne steelkens verdeylt, daer op schoone bloemen

men wassen, die eer sy open gaen peersachtich zijn. Ende als zy ontploken zijn binnen een geele cruyne hebben rontsomme met hemelblauw bladerkens beset den Camille bloemen van fatsoene ghelijck. Ende als dese bloemkens vergaen zoo veranderen zy int wit wolachtich saet dat met den winde wech vlieght. Die wortel es lanck ende dick met redelijcke dicke scorsse bedeckt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van der zee daer die vloet op coemt ende afgaet alzoo dattet somtijts van der zee ouerloopen wordt en somtijts drooghe staet. Ende wordt in Zeelant veel gheuonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx τριπόλιον. In Latijn Tripolium. In Arabeusch van Serapio cap. ccexx. Turbith, maer en es dat Turbith van Mesue oft van Auicenna niet. In Duytsch en heeft dit cruyt gheenen naem die my bekent es, dan dat sommighe dit heeten Blauw camille, oft Blauw madelieuen, welcke naemen desen cruyde niet toe en behooren, want het van den geslachten van den Camillē oft Madelieuen nz en es.

¶ Natuere.

Die wortel van Tripolium es werm tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Tripolium ontrent een half loot swaer mz wijn ghedroncken laghen af (als Dioscorides seyt) duer den camerganck die waterachtighe vochticheden. Ende zijn mits dyen seer goet den watersuchtighen ghebruyckt. A

Die selue wortel es ock seer goet met den medecynen vermenght diemen tseghen fenijn ende verghiftheyt in gheeft. B

Die bladeren van desen cruyde als nv ter tijt sommige seggen hebben een seer heylsaeme cracht, alzoo dat zy alle wonden seer haestelijcken heylen ende toe bringhen, als sap daer inne ghedruypt wordt oft die ghestooten bladeren daer op gheleyt. C

Van Thapsia. Cap. xxxviij.

¶ Tfatsoen.

Thapsia als Dioscorides schrijft es der Ferula ghelijck maer zijn stelē zijn dunder ende heeft bladeren gelijck Venckel. Die bloemē zijn geel en wassen op croonkens als aen die Dille. Tsaet es breet maer minder dā tsaet van Ferula. Die wortel es lanck ende dick buyten bruyn binnen wit met een dicke scorsse becleet vol wit saps ende scerp van smaecke.

¶ Plaetse.

Thapsia wast in dat eylandt Thapsus by Sicilien eñ wordt nv ter tijt op dē berch Garganus in Apulien ende in meer andere plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx θαψία. In Latijn Thapsia, Ferulago ende Ferula sylueſtris. In Arabeusch van Mesue Turbith, ende dit es dat Turbith daimen in die medecynen van Mesue gheordonneert in die Apoteken behoort te ghebruyckene.

¶ Natuere.

Thapsia sonderlinghe die scorssen van den wortelen zijn heet tot volnaer in dē derden graedt, met een ouervloedighe vochticheyt, die oorsake es dz zy lichtelijckē bederft ende niet langhe bewaert en mach worden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Thapsia ontrent een vierendeel loots oft min swaer, inghenomen maken camerganck ende iagen daer duer af die taeye coude fluymen ende groue humoeren ende somtijts ock die geele cholerijcke vochticheden. Die selue niet alleen wt die maghe (die dese wortel heel suyuert) oft borste, maer ooc wt den verden leden die selue halende ende naer hem treckende. Ende es mits dyen goet tseghen die cortheyt van adem, verstoptheyt van borsten, colica, verouderde pijne in die zyde, cramp ende spanninghe der senuwen, fledercijn ende weedom van den wtersten leden ende ioncturen. A

Dese

Dese wortel met olie vermenght gheneest die quade scorfte hoofden daer dat hayr B
mede wtvalt, ende doet dat hayr wederom wassen daer op ghestreken.

Die wortel van Thapsia met wieroock ende was vermenght sceydt dat gheronnen C
bloet, ende verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten vlecken ende plecken.

Tsap van der wortelen met huenich neempt af dat sproet ende alle plecken eñ qua- D
de scorfticheden des aensichs.

Tselue sap met solfer vermenght doet alle coude ende herde geswillen sceydē daer E
op ghestreken.

Van deser wortel met olie ende was wordt een salfken gemaeckt dz seer goet es tot F
alle verouderde pijne van den hoofde, van der zyden ende van den wtwendigen leden.

¶ Hindernisse.

Alsmē tsap van deser wortel vergaert oft wt der seluer dat middelste treckt zo coēt den ghenen die dat doet groote swillinghe in dat aensicht aen, ende die handen worden vol puysten. Ende als dese wortel inghenomen wordt zoo maeckt sy groote windē, opblasinghen, walghinghen ende beruerten int lichaem, ende als zy te veel inghenomen wordt zoo quetst sy die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beteringhe.

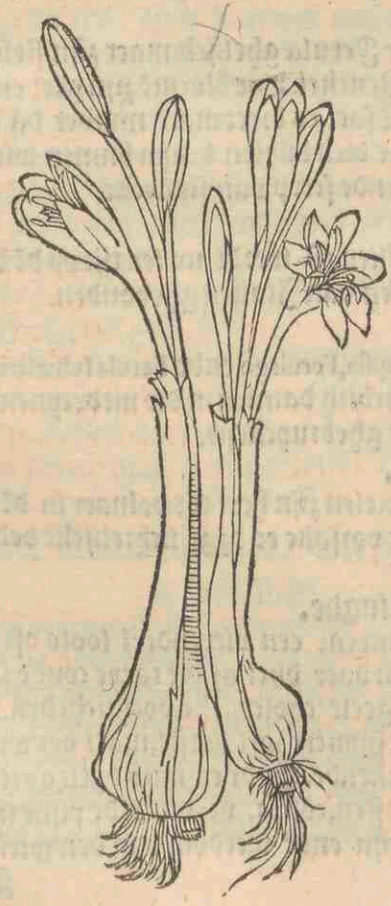
Alsmen tsap van Thapsia vergaeren wilt oft die wortel wthalen zoo salmen daensicht ende die bloote leden des lichaems bestrijcken mz een salfken van olie vā Roosen ende was ghemaeckt.

Ende alsmen die wortel ingheuen wilt om camerganck te hebbene zo salmen daer toe doen Gengebeer oft lanck Peper ende wat suyckers ende alzo ingheuen. Ende in dyer maneren inghenomen en salt der natueren niet seer hinderlijck wesen.

Van Hermodactilen. Cap. vvvv.

¶ Tfatsoen.

Colchicum cum floribus.
Hermodactilen met den bloemen.

Colchici folia & semen.
Hermodactilen met den sade.

Her-

Van Hermodactilen. Cap. vvvv. ccc xiij.

1 HErmodactilen hebben groote breede bladeren ghelijck die Lelien drye oft vier van eender wortel, tusschen den welcken die steel wast ontrent eenen voet hooch, daer op een dryecantighe hauwe voortcoemt ghelijck aen geel Lisch maer mindere, die als zy rijp zijn huer openen ende in dryen splijten ende daer in leet saet dat ront bruyn eñ hert es. Die bloemē wassen naer dat die bladeren eñ steel vergaen zijn op cleyne corte steelkens ende zijn van fatsoene den Sofferaen bloemen ghelijck. Die wortel es rondachtich bouē breet benedē smal wit ende suet met vele bruyne scorssen bedect, ende heeft op die eene zyde in dmiddel cē vore daer die stelē in wassen die bloemen draghende. Ende alsmen dese wortel droocht zoo wordt zy bruyn en swert.

2 In die Apotekē zijn ooc ronde witte wortelen diemen Hermodactilen heet ende dese zijn den voorghescreuen wortelen van fatsoene wat ghelijch maer platter eñ en hebben gheen vore in dmiddel ghelijck die voorghescreuen. Maer wat bloemen ende bladeren die selue draghen en es van Mesue niet bescreuen.

¶ Plaetse.

1 Hermodactilen als Dioscorides scrijft wassen in Messenia ende in Colchis daer zy den naem af vueren. Hier te lande comen zy oock voort in vette beempden eñ worden ontrent Viluoorden ouervloedich gheuonden.

¶ Tijt.

1 Die bladeren van Hermodactilen comen in Meerte ende in Aprill wt, in Braeckmaent wordt het saet rijp. In Hoymaent vergaen die bladeren met den stelen. In Herfstmaent spruyten die liefelijcke bloemkens wt der eerden.

¶ Naem.

1 Dat gheslacht van Hermodactilen dat hier ghefigureet es, wordt in Griecx gheheeten κολχικὸν ἢ ἐφήμερον. In Latijn van sommigen Agrestis Bulbus. In Hoochduytsch Zeitloosen ende wisen Zeitloosen, dat es Tydeloosen ende beempdt Tydeloosen. Hier te lande onder die cruytliefhebbers Hermodactilen. In Franchois Mort ou chien.

2 Dat ander gheslacht van der Apoteken, wordt van Paulus Aegineta, Mesue, Serapio ende sommighe andere oude meesters gheheeten in Griecx ἑρμοδάκτυλος ende in Latijn Hermodactilus, ende met dyen naem eest ooc in die Apoteken bekent.

¶ Natuere.

1 Die ghemeyne Hermodactilen zijn quaet ende fenijnnich van natueren ende daer om ooc zoo en worden zy in der medecynen niet ghebruyckt.

2 Die andere zijn werm ende droeghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

2 Die Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt iagen af duer den camergank die taeye slijmachtighe fluymen die selue wt den veerden leden halende, eñ zijn seer sonderlinghe goet tseghen dat fledercijn eñ Sciatica ende allen pijne der ledē gebruyckt. A

¶ Hinderniſſe.

1 Die ghemeyne Hermodactilen inghenomen maken tlichaem vol iueckscls ghelijck oft vernetelt waere, verbrant die maghe ende quetst die inwendighe leden alzoo dz ten laesten bloedighen camerganck volght ende alzoo doodet den mensche.

2 Die ander Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt maken walginghe ende winden ende berueren die maghe.

¶ Beteringhe.

2 Als tot den Hermodactilen diemen in die Apotekē vint, Gēgebeer oft lanck peper, saet van Anijs oft Comijn eñ wat Mastix ghedaen wordt ende alzoo inghegeuen, zoo en selen zy die maghe niet seer berueren oft niet veel wints maken.

Van Laureola. Cap. vvvvj.

¶ Tfatsoen.

LAureola wast onderhaluen voet oft meer hooch ende heeft vele tacken ende zyde scueten, die niet lichtelijcken en breken als zy gecrompt oft gebogen worden eñ met

Van Laureola. Cap. xxxvj.

Daphnoides. Laureola.

een dicke ende taeye scorsse bedeckt zijn, aen die welcke meest bouen aen dopperste wassen vele by een dickachtighe doncker gruene bladeren van fatsoene den Laurus bladeren ghelijck maer niet zoo groot die gheknout, die mont, tonghe ende keele seer ontsteken. Die bloemē wassen op corte steelkens vast onder by naer tusschen die bladeren vele by een rontsomme den steel eñ zijn wit gruenachtich van coluere. Die vruchten zijn ierst gruē eñ als zy rijp zijn swert schier ghelijck eenen bakeleere gefatsoeneert maer minderę. Die wortel es houtachtich eñ läck.

¶ Plaetse.

Laureole wast op rouwe boschachtighe berghen, ende wordt ontrent den Maescant in tlandt van Luyck ende by Namen en tot som plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tēt.

Laureole bloeyet seer vroech in Sporckelle, ende in Meye zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx Λαφνοειδής Daphnoides. In die Apotekē hier te lāde Laureola. In Hoochduytsch Zeilandt hier te lande en de in Franchois Laureole.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck nakende schier den vierden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die bladeren van Laureola inghenomen makē camerganck ende lagen daer duer af die taeye fluymen ende die waeterachtighe vochticheden ende zijn goet den watersuchtighe ghebruyckt. Tselue doen oock vierthien oft vijfthien corenkens tseffens inghenomen. A

Die bladeren van Laureola gheknout ende in die mont ghehouden treckē vele waterachtighe vochticheyt wt den hoofde. Ende in die nuese gestcken zoo doen zy niesen. B

¶ Hinderniſſe.

Laureola beruert die mage seer eñ onsteeckt verhit eñ quetst die inwendighe leden.

¶ Beeteringhe.

Die bladeren van Laureola worden ghebeetert ende bequaem ghemaeckt ghelijck die bladeren van Chamelæa.

Van Mezereon. Cap. xxxvij.

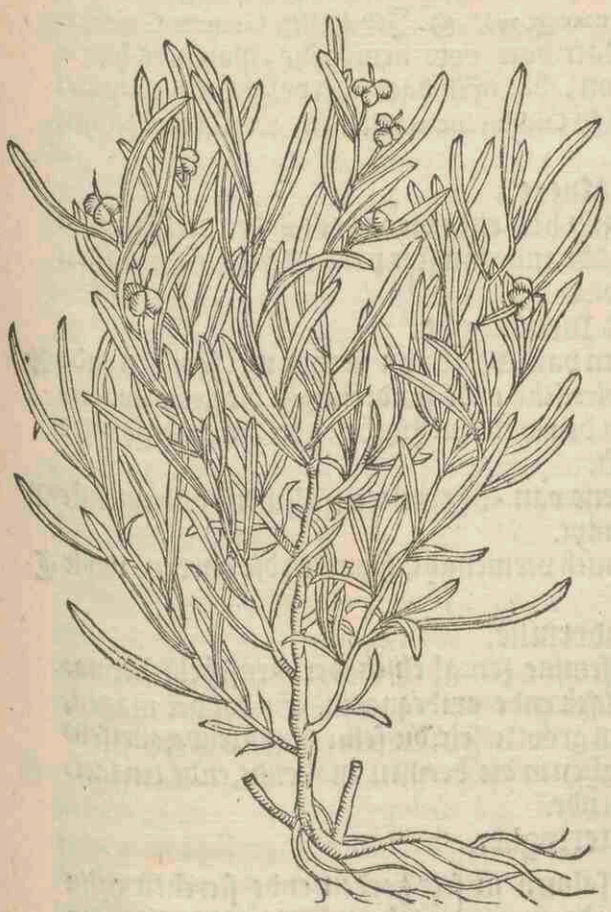
¶ Tghellacht.

MEzereon naer dat Auicenna, Mesue ende Serapio scrijuen, es tweederley, een met breeden bladeren, ende een met smallen bladerkens. Die van den ouden Griexsen Meesters onder twee namen Chamelæa eñ Thymelæa beschreuen zijn.

¶ Tfatsoen.

Chamelæa es een neere ghewas ontrent onderhalue voet oft twee hooch, het heeft houtachtighe stelen met vele aenwassende corte zyde tacxkens, daer aen wassen langachtighe smalle bruyn gruene bladeren, den bladeren van Olijfboomen van fatsoene seer ghelijck maer mindere. Aen dopperste van dē steelkens wassen cleyne bleeckgeele bloemkens, ende daer naer volghen die vruchten, van drye corenen ghelijck aen die Tithymallen, ende Springcruyt, die ierst gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naermaels

Chamelæa.

Thymelæa.

maels ghedroocht bruyn. Van den welcken elck besondere rondachtich es, ende schier ghelijck een pepercorен, hert, ierst bitter naermaels heet ende brandende in den mont.

2 Thymelæa heeft vele dunne rijskens ontrent drye voeten lanck, ende daer aen cleyne bladeren die minder smalder ende dicker zijn dan die bladeren vā Chamelæa. Die bloemkens zijn cleyn, wit ende wassen aen dopperste van den rijskēs. Die vruchten zijn ierst gruen naermaels root, den besiekens van witte Haghedoren schier ghelijck ende hebben elck een witte keerne in, met een swert velleken bedeckt, die seer heet ende brandende van smaecke es.

Ende beyde dese ghewassen en verliesen huer bladeren niet, maer blyuen zoomer ende winter duerende ende gruen.

¶ Plaetse.

Dese ghewassen groeyen op rouwe onghebouде plaetsen ende by den weghen, ende worden tot sommighen plaetsen van Vranckrijck als in Languedock ende by Montpeliers veel ghevonden.

¶ Tyt.

1 Chamelæa leuert huer saet in den Herft.

2 Die vruchten van Thymelæa worden in die Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Van den Arabeuschen Meesters worden beyde dese ghewassen, met eenen naem Mezereon gheheeten, ende van sommighen Rapiens vitam & Faciens viduas.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx χαμελαία. In Latijn Chamelæa, Oleago, Oleastellus, van sommighen Citocatium. Ende mocht wel tot onderscheet van die Chamelæa germanica, Chamelæa tricoccos ghenaemt worden.

2 Dat ander gheslacht es ghenaemt in Griecx θυμελαία. In Latijn Thymelæa van

sommighen κνίωρον ἢ κίστρον Cneoron Ceſtron ende oock Chamelæa. In Syrien Apolinum. Ende beyde deſe cruyden zijn in die Apoteken hier te lande onbekent.

Tſaet van Thymelæa heet in Griecx κοκκος κνίδιος. In Latijn Granum Gnidium. In die Apoteken eeſt oock onbekent. Maer daer voor nemen die Apotekers hier te lande dat ſaet van dat ghemeyn Mezereon, dat af in daer naervolghende Capittel gheſcreuen es, ende ſom een ront ſaet, dat zy Cuculus Indus nuemen, welckē naē ſchijnt van Coccus gnidius ghecomen te zyne.

¶ Natuere.

Beyde deſe gheſlachten van cruyden, zijn heet ende drooge tot in den derdē graedt volcomelijck, den vierden graedt ghenakende, ende zijn ſeer ſcerp eñ heet, ende maken ſeer groote hitte in die keele alſmenſe knout.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van beyde deſe gheſlachten van Mezereon iaghen met foortſen ende ghewelt af, die fluymen ende die geele cholerijcke ende ſonderlinghe die geele waterachtighe vochticheden, ende zijn mits dyen den waterſuchtighen goet, alſmenſe huer met diſcretie ende goet rijp beraet ingheeft. A

Tot den ſeluen dienen oock die corenkens van Thymelæa, alſmen dat binnenſte merch van twintich corenen tſeffens inneempt. B

Die bladeren van Chamelæa, mz huenich vermenght, ſuyueren die onreyne vuyle ſweeringhen. C

¶ Hinderniſſe.

Die natuere van deſen cruyden es den fenijne ſeer ghelijck, der menſchelijcker natueren in veel manieren hinderlijck ſcadelijck ende ombequaem. Sy doē der magen, der leuere ende alle den inwendighen leden groot letſele, die ſelue verhittende, quetſende ende open bytende, gaten ende ſweeringhen in die dermen makende, ende ten laetſten bloedighen camerganck voortbringhende.

¶ Beeteringhe.

Die gruene bladeren van Chamelæa ſalmen in ſeer goeden ende ſtercken azijn eenen dach ende nacht laten weycken, ende daer naer die ſelue winemen ende droogen ende tot den ghebruyck bewaeren. Ende waert dat in deſen azijn te voren Queappelen, oft ſaet van Berberis gheleghen hadde, hy ſoude te beeter ende te bequaemer zijn, om die Chamelæa bladeren mede te bereyden. Alſmen deſe bladeren alzoo bereyt, ghebruycken wilt, zoo ſalmen die met wat Anijs ſaet ende Maſtix tſamen gepoedert ingheuen, oft men ſal die ſelue bladeren, in weye van ſuete melck, ende ſonderlinghe van gheyten melck, oft in ſop van Capoenen ſieden, ende dat weye oft ſop te drincken gheuen.

Van ghemeyn oft duytſch Mezereon. Cap. xxxviij.

¶ Tkatſoen.

DIt Mezereon dat in Hoochduytſch oock Seidelbaſt ghenaemt wordt es een neer boomachtich ghewas ontrent drye oft vier voetē hooch, draghende corte taeye tacxkens, daer aen waſſen langachtighe bladerkens, dē bladeren van Rijnwilgen ſeer gelijck, maer witter ende teerder. Die bloemkens waſſen lancx die tacxkens ende zijn licht peerſch ende welrieckende, naer die welcke die beſiekens voortcomen, die ierſt gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naermaels ghedroocht ſwert, ende verrimpelt, die welcke als huer velleken af ghedaen es, eenen Kempſade ſchier ghelijck zijn, alleen wat ronder ende meerder. Ende als zy ghecnout worden ſeer heet ende in den mont ende keele ſeer ende lange tijt branden. Dwelck niet alleen die vruchten doen, maer oock die bladeren ſcorſſen ende wortelen.

¶ Plaetſe.

Dit Mezereon waſt tot veel plaetſen van Duytſchlant in vochtighe donckere boſſchen ende op rouwe onghebouwde plaetſen.

¶ Tijt.

Dit

Vã gemeyn oft duytsch Mezereõ. C. xxxviij. cccxvij.

Dit cruyt bloeyet seer vroech in Sporckelle oft Meerte, al eer zijn bladeren voortcomen. In Oogstmaent ende Herfstmaent worden zijn vruchten root ende rijp.

Chamelæa Germanica. Piper montanum. Mezereon vulgare.

¶ Naem.

Dit gewas wordt in die Apoteken vã hooch ende Neerduytschlandt Mezereon ghenaemt van sommighen Piper montanum. Ende heeft langhe tijt voor die oprechte Chamelæa gehouden gheweest, waer om dattet wel Chamelæa Germanica ghenaemt mach wordẽ. In Hooch-duytsch Seidelbast Leuszkraut en Kellerhals. In Neerduytsch Zeelbast eñ meest Mezereõ.

T saet daer af wordt hier te lãde in die Apoteken voor Coccos gnidios gebruyckt, ende van den ghemeynen man Dronckaerts besiekens ghenaemt, om datmen alsmense inghenomen heeft, hem seluen niet lichtelijcken versadẽ en kan van drincken.

¶ Natuere.

Die bladeren scorssen wortelen ende vruchten van desen ghewasse zijn ooc heet eñ drooghe tot schier in den vierdẽ graedt van natueren den vruchtẽ van Thymelæa seer gelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van dit Mezereon iagẽ sterckelijck af duer den camerganck die fluymen ende geele cholerijcke humoren, ende dijsghelijcx oock die waeterachtighe vochticheden, eñ worden mits desen hier te lande voor die bladeren van Chamelæa in die Apoteken ghebruyckt.

B T selue doen oock die besiekens ende vruchten inghenomen, die ghecnout in die keele alsulcken hitte ende brant achterlaten datment met vele drinckens nauw gheblusschen en kan.

¶ Hinderniſſe.

Dit ghewas es oock sonder twijfel der menschelijcker natueren hinderlijck, aengesien dat het seer heet es, sterck ende gheweldich van wercke, waer duer die inwendige leden ghequetst ende bescadicht worden.

¶ Beteringhe.

Die bladeren van dit Mezereon worden in alder manieren bereyt ghelijck die bladeren van Chamelæa. Ende op die selue maniere behoortmen oock te bereyden die vruchten ende scorssen, alsmense met eenighe medecynen ingheuen wildt.

Van Luyscruyt. Cap. xxxiv.

¶ T fatsoen.

LVyscruyt heeft rechte donckergruene stelen daer aen bladeren wassen in vijuen, sessen oft seuen ghesneden den bladeren vã wildẽ Wijngaert schier ghelijck. Die bloemen comen op corte steelkens voort ende zijn schoon hemelblauw in vijf oft ses bladerkens verdeylt. Eñ als die vergaen zoo vol ghen daer besloten hauwkens daer in dryecantich bruyn saet leet dz scerp ende brandende in die mont es. Die wortel es houtachtich ende slecht.

¶ Plaetse.

Luyscruyt wordt hier te lande in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet, ende wast gheerne in lomberachtighe plaetsen.

¶ Tyt.

Staphis agria. Luyscruyt.

Luyscruyt bloeyet in dmiddel van den zoomer.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx σταφὶς ἀγρία. In Latijn Herba pedicularis oft Pituitaria, van sommigen in Griecx φθειροκτόνον dz es Luysemoorder, oft φθειρίον. In die Apoteken Staphisagria. In Hoochduytsch Leuszkraut eñ Speichelkraut. In Neerduytsch Luyscruyt, eñ daer naer tsaet ghepoedert Luysepoeder. In Frãchois Herbe aux Poulleux.

¶ Natuere.

Luyscruyt ende sonderlinghe dat saet es heet tot by den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Vijfthien saden vã Luyscruyt mz Meede inghenomen doen met crachten ouergeuen ende braken ende iaghen daer duer af taeye groue fluymen.

B Die selue saden van Luyscruyt met olie vermenght verdrijuen die luysen van den hoofde ende vã alle plaetsen des lichaems, ende genesen alle quade crauwagien scorfheden ende dat ieucsel.

C Tsaet van Luyscruyt in azijn ghesoden versuet die pijne ende weedom der tanden in die mont ghehouwen.

D Dit saet gheknout treckt vele vochtichz wt den hoofde ende suyuert die herssenen.

E Als oock met desen sade in azijn geweyckt die onreyne luysachtige cleederen bestreken worden zoo vergaen ende steruen die luysen.

¶ Hinderniſſe.

Tsaet van Luyscruyt es der natueren seer hinderlijck die inwendige leden seer verhittende ende onstekende ende die mage seer beruerende alst inghenomen wordt, ende in die mont ghehouwen zoo onsteket die mont ende die keele ende daer om en salmen dit saet niet lichtelijcken, dan buyten tslichaems ghebruycken.

¶ Beteringhe.

Men sal tsaet van Luyscruyt in azijn weycken ende daer naer drooghen, ende alst ghedroocht es met Meede dat es hueniegh met water ghesoden ingheuen, ende die dat inghenomen heeft sal wandelen ende met stil wesen ende dicwils als hy eenige maniere van worginghe ghevuelt Meede drincke. Dit doende sal dit saet sonder groot letsel zijn werckinghe volbringhen.

Van wilde Concommeren. Cap. xl.

¶ Tkatsoen.

WIlde Concommeren hebben rondachtighe rouwe bladeren minder ende rouwer dan die bladeren van ghemeynen Concommeren. Die stelen zijn ront ende rouw, lanck der aerden cruypende gheen clauwierkens draghende, van den welcken tusschen die bladeren cleyne steelkes voortcomẽ bleeck geele bloemkens voortbringhende naer die welcke cleyne rouwe ronde Concommerkens wassen ontrent eenen duym dick ende lanck vol saps ende bruynen keernen die daer wt seer snellijck springhen alsmen die Concommerkens aenruert als zy rijp zijn. Die wortel es wit dick eñ groot met vele aenhanghende cleyne wortelkens. Dit heel

cruyt

cruyt es seer bitter van smaecke ende sonderlinghe die vruchten wt den welcken sap vergaert ende ghedroocht wordt dz tot der medecynen voorboorlijck es.

Cucumis sylvestris. Wilde Concommeren.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande inder cruytliefhebbers houen gesaeyet, eñ daert eens ghesaeyet es daer comt lichtelijcken allen jaren wederom wt.

¶ Tyt.

Dese Concommerē bloeyē in Ooghstmaent eñ in Herfstmaent wordē die vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese Concommer wordt gheheeten in Griecx σίκυς ἄγριος. In Latijn Cucumis agrestis, sylvestris ende erraticus, van sommighen Cucumis anguinus. In die Apotekē Cucumis asininus. In Hoochduytsch wild Cucumer oft Esels Cucumer. Hier te lande wilde Concommeren oft Esels Concommeren. In Franchois Concombre sauuage.

Esap van den Concommerkens alst ghedroocht es wordt gheheeten Elaterium. In die Apoteken Elacterium.

¶ Natuere.

Esap van den wilden Concommerē es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt afvaghende eñ sceydende van natueren. Die wortel es van ghelijcke cracht maer niet zoo sterck als dat sap.

¶ Cracht en Werckinghe.

Elaterium, dat es dat ghedroocht sap van den wilden Concommerkens, ontrent A
een half scrupulus swaer inghenomen iaecht af duer dē camerganck taeye coude fluymen ende geele ende sonderlinghe die waterachtige vochtichedē ende es seer goet den watersuchtighen ende die seer cort van adem zijn.

Dit selue sap met suete melck vermenght ende duer die nuese opghehaelt doet die B
quade verwe van den ooghen die vander geelsucht ghebleuen ende achterghelaten es vergaen, ende verdrijft die pijne van den hoofde ende suyuert die herssenen.

Esap van wilde Concommerkens met sueten versodē huenich wijn met een pessus C
van onder gheset verweckt die natuerelijcke cranckheyt der vrouwen eñ treckt die doo de vruchten af.

Elaterium met oude olie oft huenich oft galle van een os gheneest die squinantie, D
ende die swillinghe van der keelen van buyten daer op gheleyt.

Esap van den wortelen ende dijsghelijck die scorssen van den seluen treckē ooc die E
fluymen ende die geele ende waterachtighe vochtichedē af, ende zijn den watersuchtighen goet ghelijck dat Elaterium, maer en zijn niet zoo sterck van werckinghe.

Die wortel van wilden Concommeren in azijn morwe ghesodē, versuet die pijne en- F
de doet dat gheswil sceyden van dat fledercijn daer op geleyt. Ende die azijn daer die wortel in ghesoden es in den mont ghehouwen versuet den tansweer.

Dese selue wortel mz meel van gersten mout vermenght doet sceyden alle oude cou G
de saechte gheswillen, ende met terbenthijn vermenght doet die oude herde gheswillen wtbreken.

Die wortel van desen Concommeren ghedroocht, ghepoedert ende mz huenich ver-

menght reynich, gheneest ende verdrijft alle quade crauwagien, omloop, ieucsel, masen, sproet, littekenen ende alle vlecken ende plecken des menschens lichaems.

Sap van den bladeren in die oren ghedruypt doet die pijne eñ weedom vergaen.

¶ Hinderniſſe.

Elaterium inghenomen quetst die inwendighe leden ende opent die subtijl aderkēs ende maect krimpsel in zijn werckinghe.

¶ Beteringhe.

Om die hinderniſſe te beletten salmen Elaterium met Meede ingheuen oft met suete melck ende wat souts ende Anijs saets, oft met Gummi Tragachanti ende wat Anijs saets ende souts tsamen ghepoedert.

Van Coloquintida. Cap. vlj.

¶ Tkatsoen.

Colocynthis. Coloquintida.

1 COloquintida cruypt met heuren rancxkens lancx der aerden daer aen wassen rouwe aschverwighe seer ghespleten ende ghe clouen bladerkens, den bladeren van Citrullen schier gelijck. Die bloemen zijn bleeck geel. Die vruchten zijn röt, van verwen ierst gruen namaels gheelachtich van welcken die scorsse dun es eñ niet hert, eñ dat binnenste bol, vol cleyne grauwe corenkens ende seer bitter van smaecke es dat ghedroocht wordt ende tot den ghebruyck der medecynen bewaert.

2 Noch vindtmen een ander geslacht van Coloquintida den voorgheschreuen nz seer ghelijck. Ende dit heeft langhe rouwe stelen hooch climmende eñ al om met hueren clauwierkēs aenhakende gelijck die Cauwoorden. Die bladeren zijn den wilden Concommeren ghelijck die vrucht es in alder manieren ghelijck een Cauwoorde gefatsoeneert, maer veel minder, maer ghelijck een peere groot. Ende dese wilde Cauwoordekens hebben van buyten een seer herde houtachtige gruene scorsse, ende zijn van binnen heel sapachtich ende seer bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast in Italiē ende in Spaengien, van waeren hier te lande die ghedroochde vruchten ghebrocht worden.

2 Dat ander gheslacht hebben wy hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen somtijts sien wassen.

¶ Tijt.

Coloquintida brenght huer vruchten in Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Coloquintida heet in Griecx κολοκύνθις eñ in Latijn Colocynthis, van Paulus Aegineta oock Sicyonia. In die Apoteken Coloquintida. In Duytsch Coloquint opffelin ende Coloquint appel.

2 Dat ander gheslacht mach wel heeten in Griecx κολοκύνθα ἀγρία. In Latijn Cucurbita syluestris. In Duytsch wilde Cauwoorden, want het een oprecht geslacht van Cauwoorden es.

Natue

Van Coloquintida. Cap. vlj.

¶ Natuere.

Coloquintida es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat wit ende binnenste merch van Coloquintida ontrēt een scrupulus swaer inge- A
nomen verweckt seer sterckelijck tot camerganck ende treckt af taeye fluymen, geele cholerijcke vochticheyt, ende slijmachtighe stinckende vuylicheden ende somtijts oock bloet als zy te veel inghenomen wordt.

Tselue doet ooc Coloquintida in Meede oft andere vochtichz gesodē oft geweyckt B
ende ghedroncken, ende dient seer wel tot alle oude coude swaere siecktē als tot Popelsie, vallende siecken, verouderde pijne ende drayinghe in thooft, cortheyt van adem, colijcke, ende tot die ghebreken van den senuwen ende van den wtwendighen leden.

Tot den seluen ghebreken machmen oock die Coloquintida in die clisterien diemen C
van onder in tfondament sedt oft suppositien ghebruycken.

Olie daer Coloquintida in ghesoden, oft die in een Coloquintida ghesoden es, ver- D
drijft dat tuyten van den ooren ende die doofsicheyt in die ooren ghedruypt.

¶ Hinderniſſe.

Coloquintida es der hertē, mage ende leuere seer contrarie ende beruert ende quetst die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beteringhe.

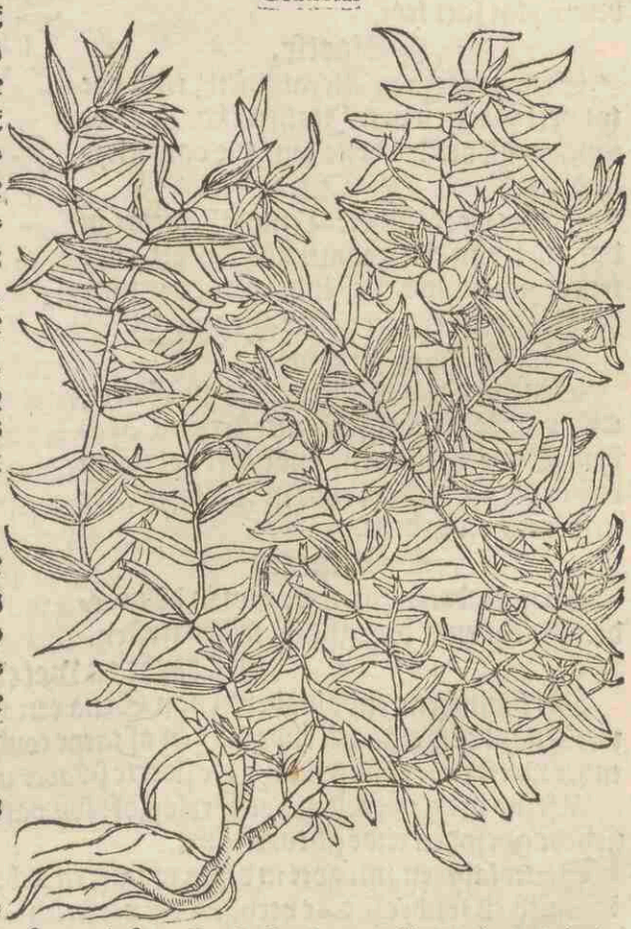
Tot dat merch van Coloquintida salmen nemen gummi Tragachanti ende Mastix ende die tsamen met huenich vermenghen ende daer trochisen af maken diemen in die medecynen ghebruycken zal.

Van Gratiola. Cap. vlij.

¶ Tfatsoen.

Gratiola es eē neercruyt ontrēt eē spanne hooch der gemeynder Hysope wat aēsienlijck, zy heeft vele viercantighe steelkens, daer aen wassen breedachtige bladerkens, breeder dan die bladeren van Hysope, ende langher dan die bladeren van cleyn Sanctorie. Tusschen die bladeren comen die bloemkens op corte steelkens voort, van veruwen wit, met wat peersch vermenght. Ende dit heel cruyt es bitter van smaecke schier ghelijck die cleyn Sanctorie.

Gratiola.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere ende vochtighe plaetsen en wordt in die beempden in Italien sonderlinghe ontrent Milaenen veel gevonden. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghenaemt Gratiola, ende oock van sommighen Gratia dei, dat es Gods gratie ende

Limnesion. Ende schijnt wel te zyne een gheslacht van Centaurium minus, ende daer om worddet van sommighen Centauris ghenaemt.

¶ Natuere.

Gratiola, es sonder twijfel werm ende drooghe van natueren ende ooc meer droge dan werm, der cleynder Sanctorie van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gratiola ghesoden ende ghedroncken, ende dijsghelijex met eenighen spijsen vermenght, doet sterckelijck camerganck hebbē ende iaecht daer duer af die taye fluymen ende geele cholerijcke humoren. A

Tselue cruyt ghedroocht ghepoedert ende in die wonden ghestroyet heylt ende geneest die versche, eñ suyuert die vervuylde eñ verouderde wonden. Ende daer om zoo dienet wel vermenght in die olien ende saluen diemen ghebruyckt om die wonden mede te suyuerene ende te ghenesene. B

Van Sene. Cap. xlviij.

Sena. Sene.

¶ Tfatsoen.

Sena es een cleyn ende neer gewas, dunne teere taeykens draghende, daer aē teere rondachtighe bladerkens wassen, van den welckē elck besondere den bladeren van Fœno Græco nz seer ongelijck en es. Die bloemkens zijn bleeck geel, ende als die vergaen zijn zoo comen daer platte cromme ghesloten hauwkens voort, daer in bruyn plat saet leyt.

¶ Plaetse.

Sene groeyen in Alexandrien, ende ooc tot veel plaetsen van Italien ende in Prouincien. Maer die beste zijn die van Alexandrien.

¶ Tyt.

Sene wordt in die Lente ghesaeyet, in dmiddel van den zoomer zoo bloeyet ende leuert zijn hauwkens, ende corts daer naer zoo worddet, vergaert, ende ghedroocht.

¶ Naem.

Sene wordt van Actuarius in Griecx, ende van dē Arabeusche meesters int Arabeusch Sena ghenoemt, ende met dyē naem eest in die Apoteken, ende in Duytsch ende in Franchois bekent.

¶ Natuere.

Senebladeren zijn werm tot in dē tweeden graedt ende drooghe tot in den ierssten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die hauwkens ende bladeren van Sena een vierendeel loots swaer ingenomē verwecken tot camerganck ende iaghen af taeye coude fluymen ende geele vochticheden, maer meest ende sonderlinghe die swerte swaere melancholijcke humoeren. A

Tselue doen zy oock in hoendersop, oft sop van erwetē oft andere dyergelijcke vochticheyt ghesoden ende ghedroncken. B

Senebladeren zijn goet in desen manieren gebruyckt den ghenē die swaermoedich, droeuich eñ sonder saecke vervaert oft verserickt zijn ende alle den melancholieusen, ende die met eenighe vallende sieckte besmet zijn, ende zijn goet tot alle verstoptheyt C

van

van der leuer ende sonderlinghe van der milten, tot hooftsweer, crauwagiē ruydicheyt ende melaetscheyt. In somma purgatie met Senebladeren ghemaeckt dient tot alle sieckten van swaeren melancholieusen, ende verbranden oft souten humoeren oorspronck hebbende.

¶ Verkielinghe.

Die hauwkens als Mesue seyt zijn die bequaemste tot den ghebruyck der medecynen ende daer naer die bladeren, die stelen ende rijskens zijn niet bequaem.

¶ Hinderniſſe.

Sena maeckt winden, crimpsel ende beruerinｇhe in den buyck ende es seer traech van wercke.

¶ Beteringhe.

Tot die Sena salmen toedoen Anijs saet, Gengebeer ende wat Sal gemma. Oft die selue sieden met saet van Anijs, Rosijnē ende wat Gengebeers. Ende in dyer manieren inghenomen zoo selen zy sonder eenich belet lichtelijcken wercken.

Van Vlier. Cap. vliij.

¶ Tghelaght.

DJe nv ter tijt in die kennisse ende scientie van den cruyden arbeyden ende neerstigheyt doen, beuinden tweederleye gheslacht van Vlier, van den welcken dat een seer ghemeyn es, ende wel bekent, dat ander vremt ende niet seer ghemeyn, dz daer om wilden Vlier gheheeten wordt.

¶ Tkatsoen.

Sambucus. Vlier.

1 Die ghemeyne Vlier, wast dicwils hooch op ghelijck een boom, dicke stercke houten struycken crijghende, daer wt voortcomen en de groeyen veel langhe rechte gheknoopte tacken, die van binnen hol zijn, ende met wit saecht merch ghevult, ende van buyten met een grauwe aschverwige scorsse bedeckt, daer onder noch een ander naest den houte leyt, die gruen es, ende die middel scorsse gheheeten wordt. Wt den knoopen van den tacken groeyen die doncker gruene bladerē, die van ruecke sterck zijn, eñ in veel andere bladerkens verdeylt, van den welcken elck besonderē, rontsomme wat ghekerft es. Aen dopperste van den tacken comen die witte bloemkens, veel by een voort, in groote breede croonen, ghelijck die bloemen van Peen, wassende. Ende als dese bloemkens gheresen zijn, zoo volghen daer cleyne rondachtighe besiekēs, die ierst gruen zijn, eñ naermaels swert, daer wt dat sap ghedouwet wordt, dat root ende wijnachtich es. Ende in dese besiekens leyt dat saet dat plat ende cleyn es.

Van desen gheslachte van Vlier, wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dyens besiekens wit geel zijn, anders den voorgheschreuen in alder manieren ghelijck, ende dit gheslacht es vremt ende wordt seer selden ghevonden.

2 Dat ander ende wildt gheslacht van Vlier, es oock van geknoopte stelen ende tacken die met wit merch ghevult zijn, ende vā loof bladerē ende ruecke den voorgheschreuen Vlier ghelijck. Maer met den bloemen eñ vruchtē zo eest van den seluē seer verscheyden,

ſceyden, want die bloemen van deſen wilden Vlier en waſſen niet in platte breede crooſnen ghelijck die bloemen van den ghemeynen, maer groeyen tſamen ghehoopt gelijck die bloemen van Reynette, wilde Rhabarbare eñ Rijnwilghen. Ende als die wit geele bloemkens gheresen zijn, zoo waſſen die beſiekens oock in der ſelver manieren, ende ſchier ghelijck een wijndruyue tſamen ghehoopt. Ende deſe beſiekens zijn ront root, onluſtich ende ſeltſame van ſmaecke.

¶ Plaetſe.

1 Die ghemeyne Vlier wordt hier te lande ouervloedich in die haghen ende heggen ghevonden, ende waſt gheerne in lomberachtighe ende vochtighe plaetſen.

2 Die wilde Vlier waſt oock in donckere vochtighe plaetſen, maer wordt ſeer ſelden ghevonden.

¶ Tijt.

Die gemeyne Vlier bloeyet in Meye oft ſpaeder Die wilde Vlier bloeyet in April. Ende huer beyder vruchten worden in den Herfſt rijp.

¶ Naem.

1 Die ghemeyne Vlier wordt ghenoemt in Grieck Acte. In Latijn ende in die Apoteken Sambucus. In Hoochduytſch Holder. In Neerduytſch Vlier. In Franchois du Hus ou du Suin.

2 Dat Wildt gheſlacht wordt nv ter tijt ghenoemt in Latijn Sambucus ſylueſtris, ende Sambucus ceruinus. In Hoochduytſch Waldt holder, dz es in Neerduytſch Wilde vlier, ende in Franchois du Hus ſauluage.

¶ Natuere.

1 Die ghemeyne Vlier es werm ende drooghe van natueren, tot in den derdē graedt, ſonderlinghe die ſcorſſen, bladeren ende ionghe ſcuetkens.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende ionghe ſcuetkens van den gemeynen Vlier met eenich moes oft pottagie ghegheten, doen camerganck hebben, ende iaghen daer duer af taye ſlijmachtighe fluymen ende waterachtighe vochticheden. A

Die gruene middel ſcorſſe van den tackens van Vlier, es den bladeren ende ionge ſcuetkens niet onghelijck, anders dan dat ſy van werckinghe veel ſtercker es, met ghewelt ende turbatie dwater af iaghende alſmenſe inneempt. B

Die beſiekens ſonderlinghe die platte ſadekens ghedroocht, zijn oock goet den waterſuchtighen ghebruyckt, ende dijſghelijex den ghenen die ſeer vet zijn ende gheerne magherder waren, ontrent een vierendeel loots ſwaer tſmorghens met wijn inghenomen ende langhe tijt ghebruyckt. C

Die bladeren gruen gheſtooten zijn goet gheleyt op die heete ſwillinghen ende vergaringhen, ende met bocken oft oſſen ruet vermenght verſueten zy die pijne van dz ſiedercijn daer op gheleyt. D

2 Die natuere cracht ende werckinghe van den wilden Vlier es noch ter tijt onbekēt. E

¶ Hinderniſſe.

Die Vlier es van zijn eyghen natuere den menſchelijcker natueren heel tſeghen ende contrarie, hy maeckt groote walginghe ende beruerte in die maghe, dermen ende buyck hy onſtelt dat heel lichaem, ende beneemt die cracht, macht ende gheſontheyt van der leuere.

Van Hadick. Cap. xlv.

¶ Tkatſoen.

ALeeſt dat Hadick ghēe boomachtich oft houtachtich ghewas en es, maer een cruyt iaerlijex van zijnder wortele van nieuws voortcomēde, zoo hebbe ick nochtans tſelue ter deſer plaetſen willen beſchriuen, niet alleen om dat hy den Vlier aenſienlijck es, maer oock om dat die ouders altijt van Hadick ende Vlier tſamen gheſchreuen hebbē, die ick in deſen heb willen volghen. Soo en es dan Hadick gheen houtachtich ghewas, maer een cruyt dragende

lange

langhe reckte dicke cantighe stelen, met leden eñ knoopen gelijck die tacken vā Vlier onderscheyden, daer aen wassen döckergruene bladeren in veel andere verdeylt, den bladeren vā Vlier van fatsoene eñ van ruecke seer ghelijck. Op dopperste van den stelen groeyen die bloemen in breede croonen, ende daer naer die besiekēs gelijck aen die Vlier. Die wortel es vinghers dick, redelijcken lanck, ende dient beter tot den ghebruyck der medecynen dan die wortelen van Vlier, die houtachtich ende onbequaem daer tot zijn.

Ebulus. Hadick.

¶ Plaetse.

Hadick wast op onghehoude plaetsen, by den weghen, ende somtijts op die velden, sonderlinghe daert wat vochtich, ende goeden vetten gront es.

¶ Tijt.

Hadick bloeyet in Braeckmaēt eñ Hoymaent. Ende in Oghstmaent zoo leueret hy zijn besiekens.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx Chamęacte, dat es in Latijn Humilis sambucus ende in Duytsch neeren Vlier. In Latijn worddet ghenaemt Ebulus ende Ebulum. In Hooghduytsch Attich. In Neerduytsch Hadick, Adick ende wilden Vlier. In Franchois Hyeble.

¶ Natuere.

Hadick es werm ende drooghe ghelijck die Vlier, eñ daer en bouen ooc verdeylende ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Hadick, zijn den bladeren eñ ionge scuetkēs van Vlier van werckinghe ende crachten gelijck in der seluer manierē gebruyckt. A

Die selue bladeren doen oock sceyden ende vergaen die swillingen van den manlijcken leden ghesoden ende daer op gheleyt. B

Die wortel van Hadick in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet den watersuchtighen, want zy iaecht dat water af duer den camer ganck. C

Die selue wortel vermorwet die verherde ende opent die verstopte moeder, ende doet sceyden die swillinghen des buyck, als die vrouwen sitten in dwater daer zy in ghesoden es. D

Tsap van den besiekens van Hadick maeckt dat hayr swert. E

Die roock van Hadick als hy ghebrant wordt veriaecht die slanghen ende andere fenijnnighe ghedierten. F

¶ Hinderniſſe.

Hadick es der maghen ende den inwendigen leden ooc seer quaet gelijck die Vlier.

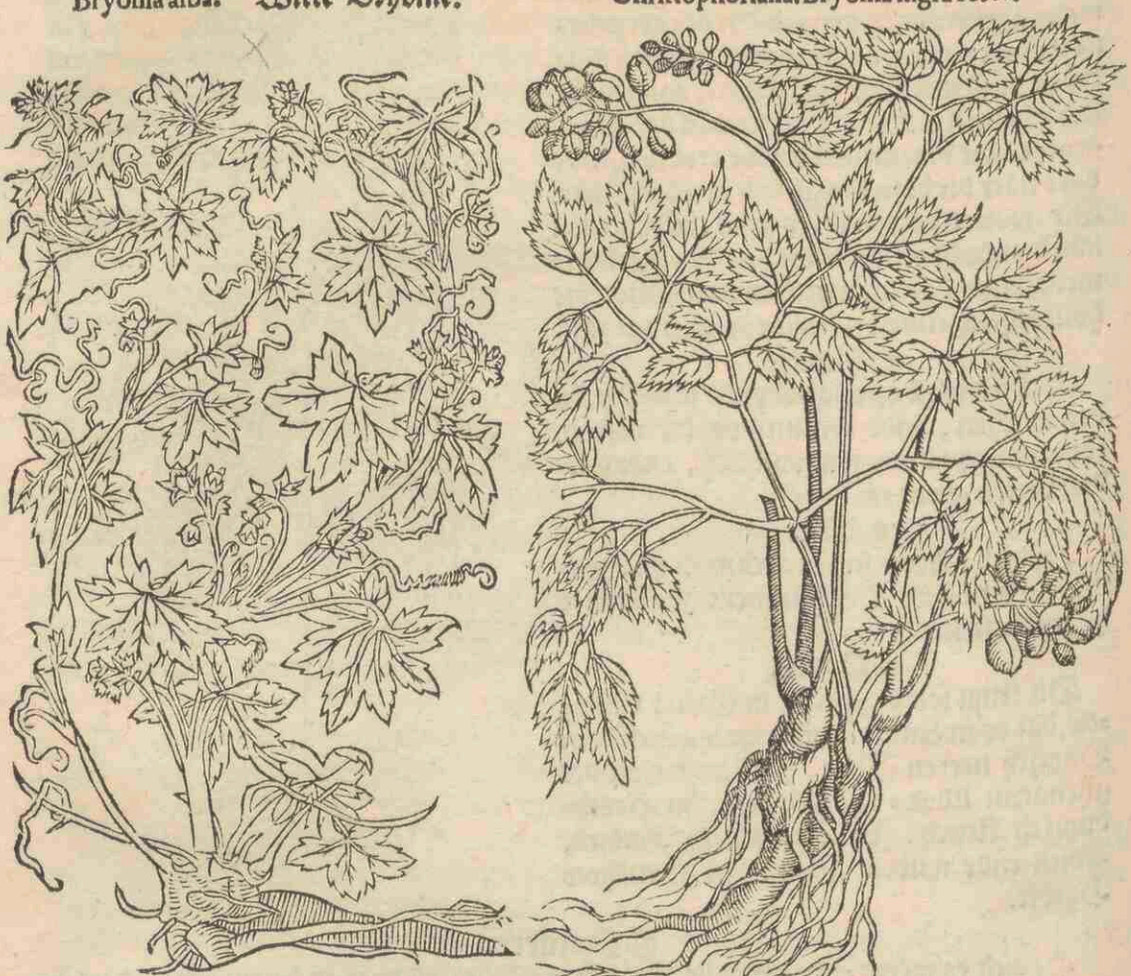
Van Bryonie. Cap. xlvj.

¶ Tghellacht.

Bryonie es tweederleye, wit ende swert als Dioscorides schrijft. Die Witte es al om ghemeyn ende al om wel bekent. Die Swerte en wordt hier te lande niet ghevonden.

Tfatsoen.

Bryonia alba. Witte Bryonie. Christophoriana. Bryonia nigra forte.

1 DIe witte Bryonie es van bladeren ende clauwierkens den ghemeynen Wijngaerde wat ghelijck, maer in alle manieren veel rouwer ende witter, hy heeft dunne teere steelen die seer hooch wassen ende al om met hueren clauwierkens aenhanghen eñ huer seluen om haghen ende boomen winden ghelijck die Hoppe. Die bladeren zijn groot met vier oft vijue diepe keruen ghedeylt den bladeren van Wijngaerde seer ghelijck maer witter, rouwer, ende meer ghehayrt. Die bloemen wassen veel by een ende zijn wit, naer die welcke voortcomen ronde besien die ierst gruen zijn ende naermaels heel root worden. Die wortel es seer groot, lanck ende dick, bitter ende seer vremt van smaecke.

2 Die swerte Bryonie als Dioscorides seyt heeft bladeren ghelijck Veyl maer meerder, den bladeren van winde diemen Smilax heet schier ghelijck, ende oock dyer ghelijcke stelen om die haghen ende boomen huer seluen windende eñ met hueren clauwierkens huer vast makende. Die vruchten hanghen by een ghelijck cleyne druyfkens ende zijn ierst gruen eñ als zy rijp zijn heel swert. Die wortel es vā buytē swert vā binnen geel gelijck Buexboō hout. Eñ mz dese beserijuinge vā Dioscorides schijnt te gelijckē, dat cruyt daer af hier die figuere ghestelt es eñ dat voor een wildt oft valsch Vitis nigra ende Bryonia nigra van sommigen gehouwē wordt, behaluen dz met zynen stelen nz op en climpt, eñ hem seluen nz en wint ende vast maeckt aen haghen eñ boomen, ghelijck Dioscorides schrijft dz die swerte Bryonie doet, alzo veerde als dese woordē in Latijn, Caules etiam cognatos, capreolis suis arbores quasi adminicula comprehendit, daer niet te vergheefs ghestelt en zijn. Want in dyen dese woordē tot die beschrijuinge van Vitis nigra niet en behoorē, zoo es sonder eenich twijfel dit wildt cruyt, die oprechte Vitis nigra van

Dioſco-

Dioscorides zijn. Ende dit cruyt heeft groote witgruene bladeren, in veel andere bladeren huer verdeylende, van den welcken elck besondere rontsomme diep ghekerft es, ende eenen Wijngaert blade, oft den bladeren van blauw Cloexkens winde, van fatsoene schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende wassen aen dopperste van den stelen veel tsamen by een ghehoopt, daer naer volghen die vruchten de welcke ronde besiekens zijn, die ierst gruen zijn, ende naermaels als zy rijp zijn, swert. Die welcke tsamen by een in manieren van druyuen wassen. Die wortel es van buyten swert, van binnen geel, ende blijft in der eerden duerende, ende brenght alle jaren nieuwe bladeren ende stelen voort, want die oude vergaen tswinters, ghelijck die bladeren ende stelen vā die witte Bryonie.

¶ Plaetse.

1 Witte Bryonie wast al om hier te lande aen die canten van den velden huer seluen aen die haghen ende tuynen windende.

3 Dat cruyt dat voor een wilde Bryonia nigra ghehouwen es, wordt in sommighe bosschen aent hanghen van den bergen in vetten grondt gevonden, als in dlandt van Valkenborch ende ontrent Cuelen, al daert van sommighen voor een Napellus ghehouwen wordt, daert tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Tijt.

1 In den Meye beghint die Bryonie te bloeyene, ende in Herfstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Die witte Bryonie heet in Griecx ἄμπελος λευκὴ, ϕίλωθρον ἢ βρυωνία. In Latijn Vitis alba. In Arabeusch Alphesera, van Mattheus Sylvaticus Viticella. In die Apoteken Bryonia. In Hoochduytsch, Stickwurtz ende Hunds kurbs. Hier te lande Bryonie. In Franchois Couleuree.

2 Dat ander Swert gheslacht heet in Griecx ἄμπελος μέλαινα ἢ βρυωνία μέλαινα. In Latijn Vitis nigra en Bryonia nigra, van sommigen χειρώνιον ἄμπελον, hoc est, Chironia vitis. Ende mach wel geheeten worden in Hoochduytsch Schwartz stickwurtz. In Neerduytsch swerte Bryonie. In Franchois Couleuree noire.

3 Dat cruyt dat voor Bryonia nigra ghestelt es, wordt van sommighen Christophoriana ghenaemt ende van eenighen oock Costus niger, hoe wel dat het met den oprechten Costus gheen ghelijckenisse en heeft.

¶ Natuere.

Die wortel van die witte Bryonie es werm ende drooch tot in den derden graedt.
Die Swerte es van ghelijcke natueren maer in al niet zoo sterck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Bryonia ende sonderlinge dz sap van der seluer maeckt sterckelijck camerganck ende treckt af die taeye fluymen, eñ doet die vrine lossen, ende es seer goet om die herssenen, borste ende die inwendighe leden van fluymen ende grouen taeyen vochticheden te suyueren ende te reynighen. A

Die wortel van Bryonia alle dagen een jaer lanck duerende ontrent een vierendeel loots inghenomen gheneest die vallende sieckte. B

Dese wortel helpt oock den ghenen die van der popelsie ghesiagen zijn eñ swijmelinghe oft eenighe hooft sweer hebben, ende es goet in die medecynē gemenght die tot die beten van nateren dienen. C

Die wortel van Bryonia ontrent een half drachma swaer met azijn dertich dagen ghedroncken gheneest die verherde ende seer verstopte milte. Tot den seluen dient zy oock met vijghen ghestooten ende op die plaetse van der milten van buyten gheleyt. D

Van die wortel van Bryonie met huenich machmen een Electuarium maken dat goet es den ghenen die cort van adem zijn, eenen verouderdē hoest ende pijne oft weedom in die zyde hebben, ende den ghenen die van binnen ghequetst oft geborsten zijn om dat gheronnen bloet doen te seeyden. E

Een pessus van die wortel van Bryonia gemaeckt ende vā onder gestelt verweckt die natuerlijcke crāckheyt der vrouwē, eñ treckt af die secondine eñ die doode vruchtē. F

Een badt van die wortel van Bryonia ghemaeckt doet ooc tselue ende suyuert en- G
de reynicht die moedere van alle onsuyuerheyt ende vuylicheyt alsmen daer in sidt.

Die wortel van Bryonia met sout gestooten es goet op alle quade voorts eetēde vl- H
ceratien ende sweeringhen ende vuyle loopende gaten sonderlinghe van den beenen.
Tot den seluen zijn ooc die bladeren ende vruchten seer goet in der maneren als die
wortelen ghebruyckt.

Die wortel van Bryonia reynicht ooc die huyt, ende doet die rimpelē ende fronsen I
vergaen, ende verdrijft dat sproet litteken, ende alderhande vlecken ende masen met
meel van Eruen ende van Fœnum Græcum daer op ghestreken. Tselue doet ooc die
olie daer die wortel van Bryonie in ghesoden es.

Die wortel van Bryonie met wijn ghestooten, doet sceyden dat geronnen bloet, ver- K
drijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken, doet sinckē ende vergaen die ver-
sche gheswillen, ende brenght die oude tot rijpicheyt ende doet die selue wtbreken. Item
treckt alle splinters ende ghebroken beenderen wt, ende es seer goet op die quade swee-
rende naghelen gheleyt.

Die vruchtē vā Bryonia zijn goet tot ruydicheyt ende quade scorftheyt ghebruyckt. L

Die ionghe scuetkens van Bryonia die alder ierst voortcomen ghegheten zijn der M
maghen seer goet ende maken camerganck ende doen die vrine lossen.

2 Die wortel van die Swerte Bryonie es tot allen den voorghescreuen ooc goet ge- N
lijck die witte Bryonie maer niet zoo sterck, ende es sonderlinge dienstelyck tsegē die
vallende siechte ende swijmelinghe in thooft, eñ om die vrine te lossene, die natuerelijc-
ke cranckheyt der vrouwen te verweckene, ende om die verstopte ende gheswollen mil-
te, cleyn te makene.

Die ionghe scuetkens van desen Bryonie sijn ooc seer goet gheten om water te los
sene ende camerganck te hebbene ghelijck die scuetkens van die witte Bryonie.

¶ Hinderniſſe.

Die wortel Bryonia duer huer fortse-
lijcke cracht beruert die maghe ende die in-
wendighe leden seer, ende daer en bouē es
die Bryonie met bladeren, vruchten, stelē,
ende wortelen inalder manieren seer quaet
den bevruchten vrouwen tzy bereyt oft on
bereyt, oft in eenige medecyne vermenght,
alzoo datmen den seluen die selue oft eeni-
ghen medecynen daer af niet ingheuen en
kan sonder groot letsel ende hindernisse.

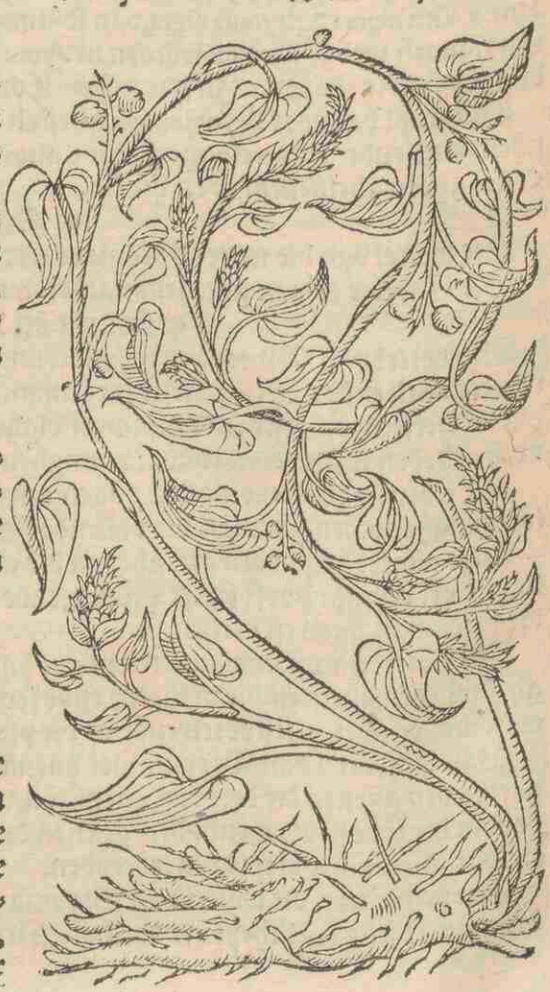
¶ Beeteringhe.

Die quaetheyt van Bryonie wordt ghe-
beetert alsmen daer toe Mastix, Genghe-
beer ende Caneel neempt ende die selue
met huenich daer Rosijnen in ghesoden
hebben, ingheeft.

Van wilde Bryonie.

Capittel. xlvij.

Vitis sylueſtris. Wilde Bryonie.

¶ Tfatsoen.

WIlde Bryonie heeft läge taeye houtachtighe rancken met een gheclouen eñ ghespleten scorsse becleet, die hooch climmen ende om die boomen eñ hagen huer seluen win-den ghelijck die rancken van Wijngaert, daer

daer aen bladeren wassen den Nascaeye bladeren volnaer ghelijck maer grooter, den bladeren van Clocxkens winde niet seer onghelijck. Die bloemen zijn wit, cleyn ende veeselachtich, ende als die vergaen zoo comen daer besien voort tsamen by een ghelijck cleyne druyfkens wassende, die root zijn als zy rijp zijn, drye oft vier corenkens inhebbende. Die wortel es seer groot ende dick op deynde somtijts in dryen oft in vieren gedeylt vã buytẽ bruyn van binnen wit, eñ vet gelijck die wortel van Waelwortel.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande in vochtighe bosschen ende donckere neere waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese Bryonie bloeyet in Meye ende Braeckmaent, ende in Herfstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Wilde Bryonie heet in Griecx ἄμπελος ἀγρία. In Latijn Vitis sylueſtris, dat es wilden Wijngaert, maer en es dat geslacht van wilden Wijngaert niet dat Labrusca gheheeten wordt, dat van wesen ende van fatsoene den oprechten Wijngaert ghelijck es, maer es (als voorseyt es) een cruyt van den gheslachte van Bryonia, die in Griecx ooc Ampelos, dat es Wijngaert ghenaempt wordt, om dat zy als Wijngaert op die boomẽ ende haghen climt ende huer seluen daer om wint. Dwelck wy hebben willen vermanen op dat niemant met Auicenna, Serapio oft andere Arabeusche meesters in dolinghen comende meynen soude dat Labrusca ende Vitis sylueſtris ouer al een dinck es. Van Columella wordt dese wilde Bryonie Tamus ghenaemt ende daer naer van Plinius die vrucht Vua Taminia, die welcke oock dese selue Bryonie tot eenighe plaetse Salicaſtrum naempt. In die Apoteken wordt zy geheeten tot sommige plaetsen Sigillum beatæ Mariæ, dat es onser Vrouwen seghel. In Italiẽ nv ter tijt Tamaro. In Duytsch hebben wy dit cruyt wilde Bryonie, dat es in Franchois Couleuree sauuage gheheeten, ende dat om dattet een gheslacht van Bryonia es ende tot onderscheet van den oprechten wilden Wijngaert.

Sommighe meynen dat dit cruyt die Cyclaminus altera es, maer huer lieder meyninghe wordt lichtelijcken valsch verwonnen mits dz dit cruyt een seer groote wortel heeft want als Dioscorides schrijft Cyclaminus altera en heeft gheen wortel dan die onachbaer es, dat es, die seer cleyn es.

¶ Natuere.

Wilde Bryonie es werm ende drooge, van natueren suyuerende, afvaghende ende scheydende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van dese wilde Bryonie in water ende wijn die mz luttel zee waters ge- A
menght es, ghesoden ende ghedroncken doet duer den camerganck waterachtige vochticheyt lossen, ende es den watersuchtighen seer goet inghenomen.

Die vruchten van dese wilde Bryonie doen scheyden alle gheronnen bloet, ende alle B
blauw gheslaghen oft ghestooten plecken, spruet ende andere smetten des lichaems.

Tselue doen die wortelen cleyn geschrabt ende met een doecxken ghelijck een plae- C
stercken daer op geleyt, ghelijck wy tselue ondervonden hebben.

Die ionghe scuetkens ierst wt der aerden voortcomende zijn oock goet gheghe- D
ten ghelijck die scuetkens van die andere Bryonien.

Van Clematis altera. Cap. xlviij.

¶ Tgheslacht.

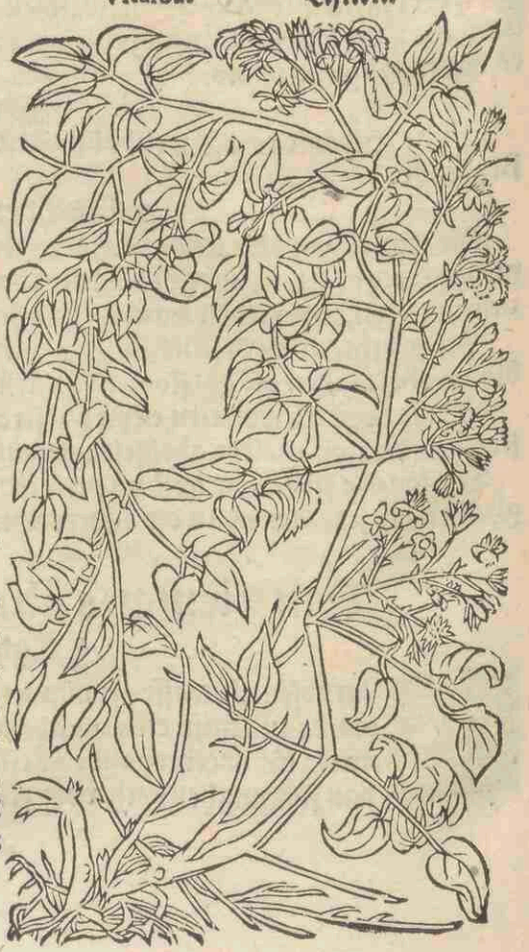
Van desen ghewasse oft maniere van winde die tot onderscheet van den Vincoorde in Latijn Clematis ghenaemt, Clematis altera gheheeten es, wordt nv ter tijt tweederhande gheslacht ghevonden, sonder noch dat Lijnen dat van sommighen oock voor een Clematis altera ghehouden wordt.

Van Clematis altera. Cap. xlviij.

Clematis altera. ¶ Tfatsoen. Clematidis alterius altera ſpecies.

Vitalba. Lijnen.

1 Dat ierſte gheſlacht eñ die oprechte Clematis altera, heeft dunne teere taeye ſteelkens, daer mede dat het hem hout ende opclimt. Sijn bladeren zijn langhachtich ende breedachtich ende waſſen drye oft vier by eē, ende zijn ſeer ſcerp en bytende op die tonge. Die bloemkēs zijn cleyn ende wit. Die wortel es dun ſaſelachtich ende niet groot.

2 Dat tweede gheſlacht es van ſtelen ende bladeren den voorgheſchreuen ſeer ghelijck, maer meerder van bladeren, vromer vā ſtelen ende wat hoogher van waſſe. Die bloemen zijn groot in vieren cruyſwijs ghedeylt, van verwen blauw oft purpurrootachtich dē bloemen van den anderen niet gelijck maer den bloemen van Vincoorde met hueren blauwachtige bladerkens wat aenſienlijck.

3 Dat Lijnen dat van ſommigen voor een Clematis altera gehouden wordt, heeft langhe gheknoopte taeye rancken, grooter langher eñ dicker dan die voorgheſcreuene, den ranckē vā Wijngaert ſeer aenſienlijck, daer mede dattet op die boomē ende hagē climt, eñ daer aē waſſen die bladeren, gemeynlijck van

van vijf bladeren vergaert. Van den welcken elck besondere breedachtich es, ende den bladeren van Veyl van fatsoene niet seer ongelijck maer mindere. Die bloemen wassen ghelijck in croonkens veel by een ende zijn wit ende welrieckende. Ende als die vergaen zoo coemt daer cleyn bruyn sadeken voort dat langhe gheveerde pluymachtighe cromme steertkens draeght. Die wortel heeft vele saselinghen.

¶ Plaetse.

1 Clematis altera es een vremt ghewas, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in sommighe cruytliefhebbers houen.

2 Dat tweede es ock hier te lande vremt. Maer in Engelant daer wasset ouervloedich in die haghen aen die canten van den velden ende by den weghen.

3 Lijnen es hier te lande ghemeyn ende wordt in die bosschen ende aen die hagen op die canten van den corenvelden ghevonden.

¶ Tijt.

Die twee ierste bloeyen hier te lande seer spade in Ooghstmaent oft Herfstmaent. Maer Lijnen bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt gheheeten in Griecx κλιματὶς ἑτερα, van sommigē ἐπιγῦτις. In Latijn Clematis altera, Ambuxum, Epigetis, ende nv ter tijt van sommighen ock Flammula.

2 Dat tweede wordt ock voor een Clematis altera ghehouden, om die ghelijckenisse diet met hem heeft, hoe wel nochtans dat zijn bladeren niet seer en byten op die tonge.

3 Dat derde wordt nv ter tijt genaemt Vitalba. In Hoochduytsch Lijnen oder Lenen. Ende van sommighen Waldrieben. In Franchois Vionne. Hier te lande ooc Lijnen ende Lenen. Ende dit ghewas wordt ock van sommighen gheleerden ghehouwen voor een Clematis altera, hoe wel nochtans dat zijn bladeren ock niet sonderlinghe scerp en zijn oft op die tonghe en byten. Ende daer om zoo duncket ons meer ghelijckenisse te hebbene met tghene dat gheheeten wordt in Griecx κυκλάμινος ἑτερα. In Latijn Cyclaminus altera. Van sommighen Cissanthemon ende Cissophyllon, daer af hier voor in dat xj. Capittel gheschreuen es.

¶ Natuere.

Die bladerē van Clematis altera zijn heet tot in dz beghinsel vā den vierdē graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Clematis altera met water oft Meede inghenomen, iaecht af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende die taeye fluymachtighe couwe humueren als Dioscorides schrijft. A

Die bladeren ghenesen ende doen vergaen die quade witte scorftheden, daer op ghestreken. B

Die vruchten van Cyclaminus altera met witten wijn veertich daghen lanck ghedroncken, doen die herdicheyt ende verstoptheyt van der milten, met der vrinen ende duer den camerganck lossen ende sceyden. Eñ zijn goet den ghenen die cort van adem zijn inghenomen ende ghebruyckt. C

Van Veyl. Cap. xlix.

¶ Tghellacht.

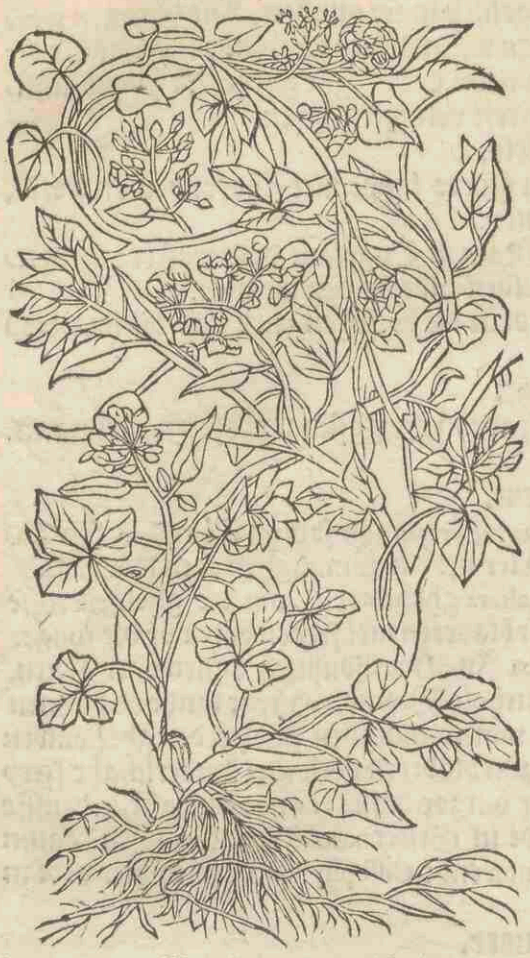
VEyl es dryerhande van ghelachte als Dioscorides schrijft. Die ierste heeft witte vruchten, ende die es hier te lande onbekent. Die tweede heeft swerte oft geele vruchten. Die derde es cleyn ende cruypt langx der eerden ende es onvruchtbaer.

¶ Tfatsoen.

2 Die swerte Veyl heeft herde houten rancken, met grauwe dicke scorssen bedeckt, daer mede dat hy hem vast maeckt, aen die mueren, wanden, daken, boomen, haghen ende al om daer hy aen wast. Die bladeren zijn hert effen, bruyngruen van verwen, van fatsoene ierst met drye hoecken, maer naermaels als zy oudt ghewordē zijn rondachtich. Die bloemen wassen op hooghe langhe steelkēs veel by een ghelijck een cleyn croonken, ende zijn van verwen bleeckgeel, ende daer naer comen die besiekens voort,

Van Veyl. Cap. xliv.

Hedera nigra. Swerte Veyl.

Hedera helix. Cleyn Veyl.

ontrent een Erwte groot, veel by een, van verwen ierst gruen, ende naermaels als zy rijp zijn gheworden, swert.

3 Derde gheslacht van Veyl es den anderen niet seer onghelijck, maer zijn rancken zijn dunder ende teerder, ende en climmen niet op maer cruypen langes der aerdē. Die bladeren zijn meest dryecantich, van verwen bruyn gruen, ende in deynde van den zoomer tseghen den Herfst op die eene zyde bruyn roodachtich. Ende dese Veyl en heeft gheen bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

2 Die swerte Veyl wast al om hier te lande aen oude mueren, huysen, wanden, daken ende aen die boomen ende haghen daer hy hem om wint ende vast aen maeckt.

3 Die cleyne Veyl wast in die bosschen, ende cruypt langes der aerden tusschē dz mos.

¶ Tijt.

Die swerte Veyl bloeyet in den zoomer, eñ in den winter worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Veyl wordt gheheeten in Griecx κισσός, en van sommighen κίσσαρος. In Latijn Hedera. In Hoochduytsch Epheuw oder Eppich. In Franchois Lyarre.

1 Dierste gheslacht dat onbekent es wordt gheheeten Hedera alba, ende van Plinio Hedera fœmina.

2 Tweede geslacht heet Hedera nigra en Διονυσία Dionysia, vā Plinio Hedera mas. nw tertijt die aē die boomē wast Hedera arborea, eñ die aen die mueren eñ wanden wast Hedera muralis. In Hoochduytsch Schwartzer eppich, vnd Maur ephew, oder Baum ephew, Hier te lande Veyl, ende Boomveyl oft Muerveyl. In Franchois Lyarre noire.

3 Derde gheslacht wordt ghenaemt in Griecx Ἕλιξ Helix. In Latijn Clauicula eñ Hederula. In Hoochduytsch Kleyn ephew. In Neerduytsch Cleyne veyl. In Franchois Lyarre petite.

Dorsa-

¶ Oorsaecke lyns naems.

Veyl wordt gheheeten in Griecx Cissos naer eenen ionghelinck Cissus ghenaemt, die in die maeltyde daer die Goden vergaert waeren, voor Bacchum danste ende hem dickwils custe ende omhelsde. Die welcke op een tijt doen hy was dansende, ter aerden neerghevallen es ende ghestoruen. Dwelcke die aerde merckende heeft terstont voort ghebroght ende doen groeyen den Veyl den naem hebbende van de ionghelinck Cissus, die welcke op wassende heeft hem seluen om den Wijngaert gewonnen ter gedenckenisse dat die ionghelinck Cissus, Bacchum, dat es den Godt van den wijne plach aen den hals te hanghen.

¶ Natuere.

Veyl es eens deels cout drooghe ende tsamen treckende van natueren, eñ eens deels werm ende scerp. Ende daer en bouen heeft zy noch ten waterachtige vochticheyt als sy gruen es, maer die ontgaet huer als zy ghedroocht wordt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren vā Veyl in wijn gesoden, genesen groote wonden ende sweerinaghen, A
eñ op die voorts eetende sweeringen geleyt, benemen dat voorts gaen van der seluer.

Die selue bladeren in der seluer manieren gebruyckt ghenesen oock ighene dat van B
den viere verbrant es oft vā heetē water verscout, cleyn gestooten, ende daer op geleyt.

Die selue bladeren met azijn ghesoden, ghenesen die verherde ende verstopte milte C
daer op gheleyt.

Esap van den bladeren ende dijsgheliex oock van den vruchten, duer die nuese op- D
ghehaelt, suyuert die herssenen, ende treckt daer wt, duer den nuese, die taeye fluymen ende andere couwe vochticheden daer die herssenen mede verladen zijn.

Eselue sap in die ooren ghedaen stelpt dat vloeyen vā die vochticheden wt dē ooren, E
ende gheneest alle sweeringhen ende scorftheden van der seluer, ende dijsghelijck oock van den nuese gaten.

Esap van Veyl es oock goet tseghen die verouderde pijne van den hoofde, daer op F
alleen oft met olie van Roosen ghestreken.

Die bloemen van Veyl met olie ende was vermenght ghenesen alle verbrantheyt, daer op ghelijck een plaesterken gheleyt.

Die selue bloemen met wijn ghesoden ghenesen den rooden lichaem alsmen tweemael tsdaechs van dien wijn drinckt.

Vijf besiekens van Veyl mz olie vā Roosen in die scorsse van een Granaetappel ghesoden, doen vergaen die pijne eñ weedom van den tanden, als die olie daer af, in die contrarie oore ghegoten wordt.

Die gumme vā Veyl doodet die luysen ende die neten, ende waer dat sy ghestrekē wordt daer doet sy dat hayr wtvallen.

¶ Hinderniſſe.

Die besien van Veyl te veel inghenomen maecken weeckheyt van der herten, ende beroueren die sinnen ende dat verstant, oock zoo zijnse seer sorgelijck ghebruyckt alle vrouwē, ende sonderlinghe den bevruchten, ende den ghenen die corts van kinde verleegh. zijn.

Van Onderhaue. Cap. l.

Hedera terrestris officinarum.

Onderhaue. G

H

J

K

¶ Tkatsoen.

Onderhaue heeft vele viercantighe teere steelkens, van eender saselachtige wortel

tel voorcomende, ende aen dese steelkens wassen rondachtige oneffene rontsomme gekerfde bladerkens, die cleynder ronder ende teerder zijn dan die bladeren van Peyl, ende van ruecke sterckachtich ende van smaecke bitterachtich. Die bloemkens wassen tusschen die bladeren, ende zijn van smaecke bitter, eñ van verwen purpurachtich.

¶ Plaetse.

Onderhaue es hier te lande seer ghemeyn, ende wast in vele houen, in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Onderhaue bloeyet van in Aprill tot in dat eynde van den zoomer, ende blijft meest alle het jaer duer gruen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten. In Latijn Hedera terrestris & Corona terræ, eñ met dyen namen eest in die Apotekers bekẽt. In Hoochduytsch heetet Gundelreb vnd Grundreb. In Neerduysch Onderhaue. In Frãchois Liarre terrestre. Ende dit cruyt es lange tijt ghehouwen gheweest voor tghene dat in Grieex genaemt es χαμαικίσσος Chamæchissus. Maer naer onsen duncken zoo ghelijcket beeter met die ἐλατίνη Elatine, daer voor dat van sommighen ghestelt es.

¶ Natuere.

Onderhaue es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Onderhaue ghewreuen ende in die ooren ghesteken, beneempt dat tuyten van den ooren, ende ghenees dat qualijck hooren.

Van Gheytenbladt. Cap. lj.

¶ Tfatsoen.

Periclymenum. Gheytenbladt. Periclymeni tertia species. Hondts Kersen.

Gheyten-

Van Gheytenbladt. Cap. lj. cccvvvv.

1 Gheytenbladt heeft vele dunne rancxkens, daer mede dattet hem seluen om die boomen ende haghen wint, ende daer wassen langachtige teere bladerkens, die op die eene zyde witachtich zijn, ende op die andere zyde bleeckgruen. Op dopperste van den rancxkens comen voort cleyne troskens met welrieckende liefelijcke witte oft bleecke lijfverwighe bloemen, van den welcken elck besondere lanck ende hol es, schier den hooskens van den Akeleyen gelijckende. Naer die bloemen groeyen daer ronde besiekēs, van verwen root als zy rijp zijn. Die wortel es houtachtich.

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gevonden, wyens bladeren tseghen een staende, tsamen aen een wassen, alzoo dat die steel daer te middele doercoemt, anders den voorghescreuen ghenoch ghelijck.

3 Oock esser noch een derde Gheytenbladt den iersten van bladeren ghelijck, dwelck hē niet aē die tackē vā den boomē oft hagen om en windt gelijck die andere, maer van selfs recht op sonder behulp vā eenich rijs oft hout wast. Die bloemkēs vā desen zijn wit, eñ mindere dā die bloemē vā dē anderē. Eñ wassen altijt twee eñ nz meer tsamē op eē steelkē eñ als die bloemkens vergaen zijn, zoo volgē daer twee ronde besiekēs naer.

¶ Plaetse.

Gheytenbladt wast al om hier te lande aen die canten van den velden, tusschen die Braemen ende tusschen andere haghen, het wordt oock in die bosschen ghevonden.

3 Dat derde groeyet tot veel plaetsen van Switserlandt.

¶ Tijt.

Gheytenbladt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. Eñ in Ooghstmaent oft Herfstmaent worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Gheytenbladt wordt gheheeten in Griecx περικλύμενον, van sommigē ἀιγίνη, κάρπαθον, σπλήνιον, ἱπαιτιτῖς, κληματιτῖς, καλυκάνθεμον. In Latijn Volucrum maius, Periclymenū & Syluæ mater. In die Apoteken Caprifolium & Matersylua, van sommighen oock Lilium inter spinas. In Hoochduytsch Geysblat Speckgilgen, Zeunling, vnd Waldtgilgen. In Neerduytsch Gheytenbladt ende Mannckens cruyt. In Franchois Cheurefuelle.

3 Dat derde wordt in Switzerlandt Hundskirsen dat es Hondtskersen ghenaemt.

¶ Natuere.

Gheytenbladt es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet vā Gheytenbladt mz wijn veertich dagen ghedroncken, maeckt die verherde ende verstopte milte cleyn ende ghesont, ende iaecht af die quade vochticheden met die vrine zoo sterckelijck, dz naer den sestē oft thienstē dach die vrine heel bloedich wordt.

B Tselue saet es oock goet den ghenen die cort van borsten zijn, ende den ghenen die hicken, het doet die vrouwē die in arbeyt zijn verlossen, ende het verdroocht dz mālijck saet in der manieren als voor ghebruyckt.

C Die bladeren zijn van crachten den vruchten als Dioscorides seyt ghelijck, eñ daer en bouen, zoo doen zy ooc die coude achterblyuen die in theghinsel van den cortsen aencoemt, alsmense met olie siedt ende wel vermenght, ende den rugghe daer mede strijckt voor daencomen van der cortsen.

D Die selue bladeren ghenesen die onsuyuere vochtighe wonden ende sweeringhen, ende doen vergaen die vlecken ende plecke die een mensch ouer zijn lichaem, ende in zijn aensicht heeft.

¶ Hinderniſſe.

Die bladeren ende vruchten van Gheytenblat, zijn seer quaet den vruchtbarighen vrouwen ghebruyckt, want zy zijn huer in veel manieren scadelijck.

Van Clocxkens winde. Cap. lij.

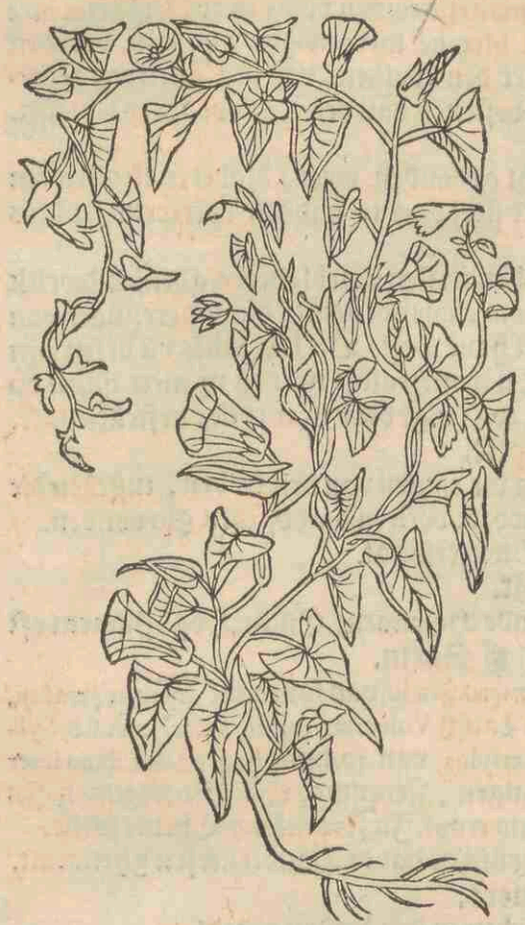
¶ Tgheslacht.

Clocxkens winde es tweederleye. Die eene draeght blauwe Clocxkens, ende die andere witte, van den welckē die eene groot es eñ die andere cleyne. Die groote, windt huer seluen om die haghen ende boomen, die cleyne cruypt meest lancx der eerden

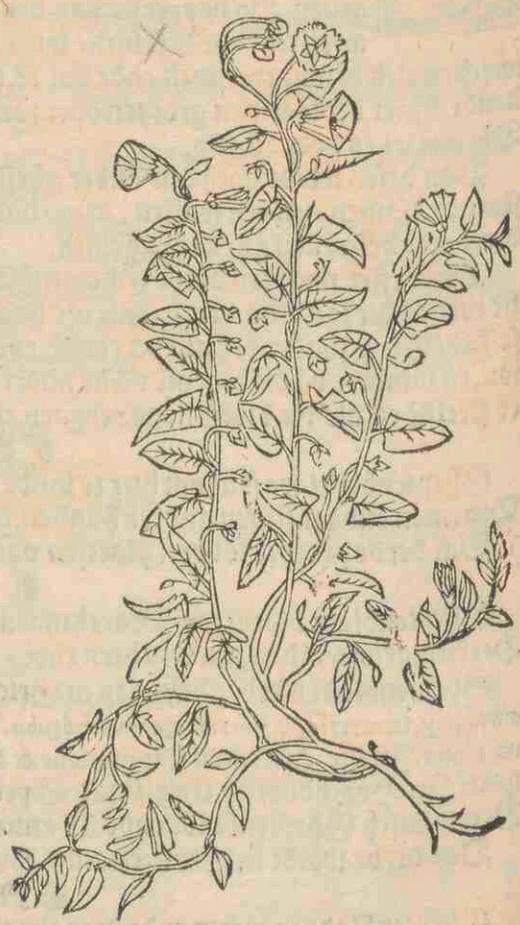
Tfat-

¶ Tfatsoen.

Smilax lenis maior.
Groote witte Clocxkens winde.

Smilax lenis minor. Chamæcissus.
Cleyne witte Clocxkens winde.

1 DJe blauw Clocxkens winde, heeft teere dunne rancxkens daer mede dat zy opclimt, ende om die boomen ende staken huer seluen windt. Die bladeren zijn breet ende cantich, den ouden bladeren van Veyl ghelijck, maer niet hert. Die bloemen zijn blauw hole Clocxkens. Tsaet es swert ende schier dryecantich, ende wast in knoppekens ghelijck aen die groote witte Clocxkens winde.

2 Die groote witte Clocxkens winde heeft oock dunne teere stelen ende rancxkens daer mede zy huer seluen rontsomme die boomen ende tuynen ghelijck Hoppe windt. Daer aen weecke gruene effene bladeren wassen, den bladeren van Veyl volnaer gelijck maer dunder ende weecker. Die bloemen zijn groot, wit, hol, ghelijck Clocxkens ghefatsoeneert. Ende als die gheresen zijn zoo comen daer besloten knoppekens voort, daer in swert hoeckachtich saet leyt. Die wortel es dun wit ghelijck vele dicke draeyen binnen der aerden cruypende en tot veel plaetsen wtscietende, luttel bitter van smaecke ende vol wit saps.

3 Die cleyne witte Clocxkens winde es den voorghescreuē van stelen, bladeren, bloemen, sade ende wortelen seer gelijck alleen in alle saken veel mindere ende meest lancx der aerden cruypende. Die stelen zijn dun ende effen, die bladerkens teer ende weeck, die bloemen ghelijck cleyne Clocxkens van coluere lijfverwich, ende dz saet gehoeckt ghelijck saet van den anderen.

¶ Plaetse.

1 Die blauw Clocxkens winde en wast hier te lande niet dan in der cruytlifhebbers houen, daer zy ghesaeyet wordt.

Die

2 Die groote witte wast aen die haghen ende tuynen schier in alle houē hier te lande.
3 Die cleyne wordt ghevonden op die corenvelden, sonderlinghe tusschē die stoppelen, ende somtijts ock tusschen die hauere ende gerste, ende ock andere vruchten.

¶ Tijt.

Die blauw bloeyet hier te lande seer spade.
Die witte bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Clocxkens winde wordt gheheeten in Griecx σμίλαξ λεία van Galenus μίλαξ Milax. In Latijn Smilax lenis, van Marcus cato Coniugulum. In die Apoteken Volubilis, van sommighen Campanula ende Funis arborum. In Duytsch winde eñ Wranghe. In Franchois Liset ou Liseron.

1 Dat blauw gheslacht wordt ghenaemt Coniugulum nigrum, ende als sommighe gheleerde nv ter tijt meynen van Columella in hortus Ligustrum nigrum, van den cruytliefhebbers Campana Lazura.

2 Die groote witte wordt ghenaemt in die Apoteken Volubilis maior, in Hoochduytsch Grosz Windenkraut, eñ grosz weisz Glocken. In Neerduytsch groote Winde, eñ dit wordt van sommighen ghehouwen voor Ligustrum album daer Vergilius af vermaent.

3 Dat cleyn geslacht heet Volubilis minor. In Hoochduytsch klein Windēkraut. Hier te lande cleyne Clocxkens winde. In Franchois Campanette ou Vitreole. Ende dit schijnt groote gelijckenisse te hebben mz tghene dz genaemt es in Griecx χαμαίκισσος. In Latijn Chamæcissus & Hedera terrestris.

¶ Natuere.

Clocxkens winde es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Dese Windē en zijn in der medecynen nz dienstelijck oft profijtelijck als Galenus ende Plinius schrijuen.

Helxine cissampelos. A
Swerte Winde.

Van Swerte winde. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Swerte winde heeft roodachtige effene seer dunne rancxkens ghelijck dicke draeyen daer mede dat sy huer om boomen, haghen, staken eñ alle cruyden die zy verreycken can om wint. Die bladeren zijn den Veyl bladerē aensienlijck, maer mindere ende dundere, den bladeren vā die Clocxkens winde seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit ende seer cleyn. Tsaet es swert ende dryecantich ghelijck tsaet van Bockweydt, maer minder ende swerter, seer veel by een wassende, ende elck besonder saet leyt in een cleyn dun velleken besloten. Die wortel van desen es ock teer ende dun ghelijck een draet.

¶ Plaetse.

Swerte winde wast in die Wijngaerden ende aen die canten van den velden ende van dē houen aen die haghen ende tuynen ende tusschen hooghe cruyden.

¶ Tijt.

In Oogstmaent eñ Herfstmaent leuert dese Winde huer saet, ende daer naer vergaet zy.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx ἑλξίνη κισσαμπελος,

ende van Constantinus die Keyser μαλακοκίσσος Malacocissos, hoc est, Mollis hedera. In Latijn van sommighen Conuoluulus, van sommige anderen Vitealis, dat es Wyngaerts winde. In die Apoteken Volubilis media. In Hoochduytsch Schwartz winde en Mittel winde. In Neerduytsch Swerte winde ende Middel winde.

¶ Natuere.

Swerte winde es werm van natueren ende verdeylende.

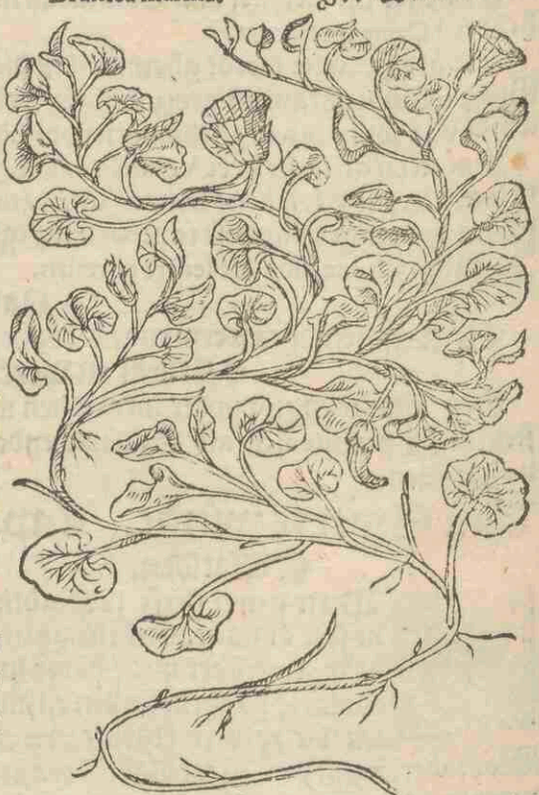
¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van den bladeren van dese Winde ghedroncken maeckt camerganck. A
Die bladeren ghestooten seeyden ende verteeren die gheswillen daer op gheleyt als B
Galenus schrijft.

Van zee Winde. Cap. liiij.

¶ Tkatsoen.

Brassica marina. Zee Winde.

Zee Winde heeft vele dunne roodachtighe steelkens oft rancxkens daer mede dattet lancx der aerden hier eñ daer vliddert ende cruypt eñ daer aen wassen cleyne ronde gruene bladeren röder ende minder dan Veyl bladeren van Haselwortel oft van ronde Osterluceye ghelijckende maer oock mindere. Die bloemen zijn den bloemen van die cleyne Clocxkens winde ghelijck, licht root oft lijfverwich van verwen. Tsaet es swert ende wast in ronde bollekens ghelijck aen die andere Clocxkens winden. Die wortel es dun ende lanck. In somma dese Winde es der cleynder Clocxkens winde seer ghelijck wtghenomen dat die bladerē veel ronder ende dicker zijn ende van smaecke sout.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast ouervloedich in Zeelant aen die duynen eñ in Vlaenderē aen die cantē van der zee eñ in alle soute sandachtighe plaetsen by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende dan eest bequaempst om te vergaren ende tot den ghebruyck der medecynen te bewaerene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx κράμβη θαλασσία. In Latijn Marina brassica. In die Apoteken Soldanella. In Duytsch Zee winde.

¶ Natuere.

Zee winde es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Zee winde lost sterckelijck duer den camerganck alderhande waterachtighe vochticheyt ende opent die verstoptheyt van der leuer ende es seer goet den watersuchtigen inghegheuen. Ende dese Zee winde salmen in eenich vet vleesch sop sieden ende dat drincken, oft die selue Winde drooghen ende ghepoedert innemen. A

¶ Hinderniſſe.

Zee winde ingenomē sonderlinghe ghepoedert es der magen hinderlijck ende quaet die selue seer beruerende.

¶ Beteringhe.

Tot die zee Winde salmen menghelen Anys saet, Caneel, Gengebeer ende veel suyckers ende alzoo altsamen ghepoedert ingheuen.

Tsat-

Van Stekende winde. Cap. lv. cccvvviv.

¶ Tfatsoen.

Smilax Aspera. Stekende Winde.

STekende winde heeft teere steelkens ende ranckens die met veel doornen ende stekende puntkens beset zijn, om die boomen, hagen ende tuynen huer seluē, gheliick andere Winden, windende ende aen al dz zy geraken kan met hueren clauwierkens huer vast makende. Die bladerē zijn den bladerē vā Veyl nz seer ongelijck maer lanckworpigher ende voor scerper. Die bloemē zijn wit. Die vruchten zijn ronde besien veel by malcanderen gheliick als druyfkens wassende, die als zy rijpen root worden. Die wortel es dick ende hert.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast als Plinius schrijft in waterachtighe ongheboude plaetsen ende in neere dalen ende valleyen daer veel lombre es. Hier te lande en wordt zy niet ghevonden dan in sommige neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Stekende Winde bloeyet in die Lente.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx σμίλαξ τραχεῖα ἄμιλαξ τραχεῖα. In Latijn Smilax aspera, van sommighen Volubilis acuta oft Pungens. In Hoochduytsch Stechend windt. In Neerduytsch Stekende winde. In Frāchois Liset picquant. Ende die wortel van dese winde es die Zarsa parella, oft als sommighe schrijuen Sparta parilla, die nv ter tijt van sommighen tot veel siecktē gheprefen es gheweest, hoe wel cleyn effect daer naer volght.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende vruchten van stekende winde zijn seer goet tsegen alle fenijn ende verghiftheyt, ende en wederstaen niet alleene den fenijne dat te voren inghenomen es, maer verwinnen ooch tghene dat (naer datmen dese bladeren oft vruchten in heeft) inghenomen oft inghegheuen wordt, alzoo dat die ghene diese daghelijcx ghebruyckt van gheen fenijn bescadicht en kan worden. A

Men schrijft ooch desen cruyde toe, dat alsmen den nieuwen geboren kinderen van den sape van desen cruyde ingheeft dat naermaels gheen fenijn huer scade doē en can. B

Van Scammonia. Cap. lvj.

¶ Tfatsoen.

SCammonia es een gheslacht ende maniere vā Winde die vele stelen van eender wortel voortbringht ontrēt vier oft vijf voetē hooch die dickachtich ende vet zijn, daer aen dryecantighe hayrachtighe bladeren wassen dē bladeren van Swerte winde van fatsoene nz seer ongelijck, den Veyl bladeren volnaer gheliick maer saechter. Die bloemen zijn wit ront gheliick een cloeyken swaer van ruecke. Die wortel es lanck, seer dick, wit, swaer van ruecke ende vol saps dat vergaert ende ghedrooght wordt, ende Scammonium gheheeten es, dat in der medecynen groot ghebruyck heeft.

Van Scammonia. Cap. lvj.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast in Asien, Mysien, Syrien ende in Jeuden landt, maer dat beste Scammonium es, dat van Asien ende Mysien coemt.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx σκαμμωνία, van sommigen oock als Dioscorides scrijft σκαμβωνίας ῥίζα, ende van den ouden Romeynen in Latijn Colophonium.

Tsap van der wortel ghedrooght heet in Griecx σκαμμώνιον ende in Latijn Scammonium. In die Apoteken alst noch onbereyt es Scamonea, ende alst bereyt es Diagredium oft Diagridium.

¶ Natuere.

Scamonea es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van Scammonia ghedroocht, dat Scammonium, als voorseyt es, ghebeeten A
wordt, vijf oft ses teruwen corenen swaer inghenomen, iaecht seer sterckelijck duer den camerganck af die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen seer goet tot die geelsucht, pleuresis, frenesie, heete cortsen, ende tot alle siecken van heete geele cholerijcke vochticheyt oorspronck hebbende.

Dit selue Scammonium met huenich ende olie vermēght doet sceydē eñ sinckē alle B
coude geswillē, eñ met azijn gheneest alle quade ruydicheyt eñ scorfthz daer op gestrekē.

Scammonium met olie vā Roosen eñ azijn versuet die verouderde pijne in thooft C
alst hooft hier mede begoten wordt.

Scammonium met wolle in een pessus gheset verweckt die natuerlijcke cranckheyt D
der vrouwen ende treckt af die secondine ende doode vruchten.

¶ Hindernille.

Scammonium dat es sap van Scammonia es een seer stercke ende geweldige medecyne veel hindernissen ende letselē inbrenghende, als zy ongebeetert ende buytē nootsakelijckheyt inghenomen wordt. Ten iersten maeckt zy groote beruerte, walginghe, ende veel winden in die maghe. Ten anderen zoo verhit zy die leuer ende dat bloet eñ doet cortsen comen den ghenen die heet van natueren zijn. Ten derden opent zy die aderen ende quetst die inwendighe leden oock bloedighen camerganck somtijts makende. Duer welcke letselen Scammonium sonder twijfel der leuer, der herten eñ den inwendighen leden seer scadelijck es.

¶ Beteringhe.

Dierste hindernisse wordt ghebeetert alsmen dat Scammonium in een Queappel bradet oft in een pasteye van Queappelen tot dat die appelen morwe ende ghenoech zijn. Ende als Scammonium alzoo ghebraden es dan worddet Diagridium genaēt.

Die tweede hinderniſſe wordt belet alsmen dat Diagridium met eenighe vercoelēde sapen menght als sap van Roosen van Psilū oft mz die vetticheyt van dē Pruymen. Die derde alsmen Mastix oft Queappel sop tot dat Diagridium doet.

Van Alfsrancke. Cap. lvij.

¶ Tkatsoen.

Alfsrancke heeft dunne teere ende houtachtige stelen oft ranckens daer mede dattet hem lanck die boomen, haghen ende hegghen opwast. Daer aen wassen langhachtighe gruene bladeren den bladeren van Peyl niet seer onghelijck maer wat minder, som twee oorkens ghelijck die eedele Sauie draghende. Die bloemen zijn peersachtich en wassen veel by een ende elck es in vijue smalle bladerkens verdeylt en hebben in dmiddel een geel pinneken. Ende als die bloemen vergaen zijn zoo volghen daer langachtighe roode saeckte besikens vremt van smaecke naer, veel by een ghelijck die besien van Peyl wassende. Die wortel es cleyn ende saselachtich.

¶ Plaetse.

Alfsrancke wast in vochtighe plaetsen by die grachten eñ staende wateren tusschen die haghen ende hegghen.

Tist.

Van Alfsrancke. Cap. lvij.

¶ Tijt.

Alfsrancke bloeyet in Hoymaent eñ in Ooghstmaent worden huer vruchtē rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt van den geleerden in Griecx gheheeten γλυκύπικρον ἢ γλυκυπικρὶς. In Latijn Dulcamara eñ Amaradulcis. In Hoochduytsch Je lenger Je lieker vnd Hynschkraut. Hier te lande Alfsrancke.

¶ Natuere.

Alfsrancke es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren ghesoden met wijn ende ghedroncken openē alle verstoptheyt van der leuer ende zijn mits dyen seer goet tseghen die gheelsucht wt verstoptheyt oorspronck hebbende.

B Die bladeren van Alfsrancke zijn ooc goet in der manierē als voor ghebruyckt, den ghenen die gheuallen, gheslaghen oft verreckt zijn ende die van binnen geborsten oft ghequetst zijn, want zy doen dat gheronnen bloet seeyden ende duer dz water af gaen, ende heylen ende ghenesen tghene datter ghequetst es.

Van Scorfte. Cap. lvij.

¶ Tkatsoen.

Cassytha. Scorfte.

SCorfte es een wonderlijck cruyt sonder bladeren eñ wortelen ghelijck een verwerret garen eñ vele dicke draeyen duer malcanderen ghevlochten aen haghen, tuynen ende sommighen cruyden hanghende, wassende ende cruypende. Ende dese draeyen zijn som root, som wit, ende daer aen wassen hier en daer ronde bollekens ierst witte cleyne bloēkens, ende daer naer cleyn sadcken voortbringhende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde gheerne op die Braem besten hagen, aen Thoppecruyt ende in Tvlas, ende wordt ook op sommighe anderen cruyden ghevonden, als in sommighen dorre plaetsen, hier te lande op den neeren ende cleynen Brem, ende in die heete landen op den Thymus ende Thymbra, maer dit es seer cleyn ende dun, dijsghelijck ook op die Alsene daer wy tselue in onsen hof op wassende ghevonden hebben.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt meest in Hoymaent ende Ooghstmaent gevonden ende dan brenghet ook zijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κασύθα. In Latijn Cassutha. In die Apoteken Cuscuta, van sommighen Podagra lini eñ Angina lini In Hoochduytsch Filtzkraut, Flachszseiden ende Todtern. Hier te lande Scorfte, en tot sommighe plaetsen Wranghe eñ Vildcruyt.

Van Scorfte. Cap. lviij.

In Franchois Goute de lin. Die Scorfte die ouer dē Thymus wast wordt geheeten van den ouden Griecxsen eñ Arabeuschen meesters Epithymum eñ dz op die Thymbra groeyet Epithymbrum. Eñ dijsghelijcx machmen den anderen die op andere cruyden groeyen oock andere naemen gheuen naer die cruyden daer zy op wassen als.

Epigenistron dat op den Brem groeyet.

Epibaton dat op die Braembesien haghe wast.

Epilinum dat in Vlas cruypt.

Epibryon dat hem om die Hoppe wint.

Epablinthion dat ouer die Alsene wast.

¶ Natuere.

Die natuere van Scorfte es der natueren van den cruyde daer zy op wast seer ghelijck alzoo dat die op heete cruyden als Thymus ende Satureye wast ooc seer heet es, eñ die op andere, niet zoo heet, maer altijt es zy van huer seluen wat werm eñ drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scorfte in water oft wijn gesoden ende ghedroncken, opent die verstoptheyt vā der A leuer, galle, milte, nieren, ende van den aderen, ende doet die geele vochticheden duer den camerganck ende met die vrine lossen.

Scorfte es goet tot die oude cortsen, ende tseghen die geelsucht sonderlinghe die op B dat Hoppecruyt oft in dat Vlas wast.

Andere Scorften zijn van werckinghe der cruyden ghelijck daer zy op wassen. C

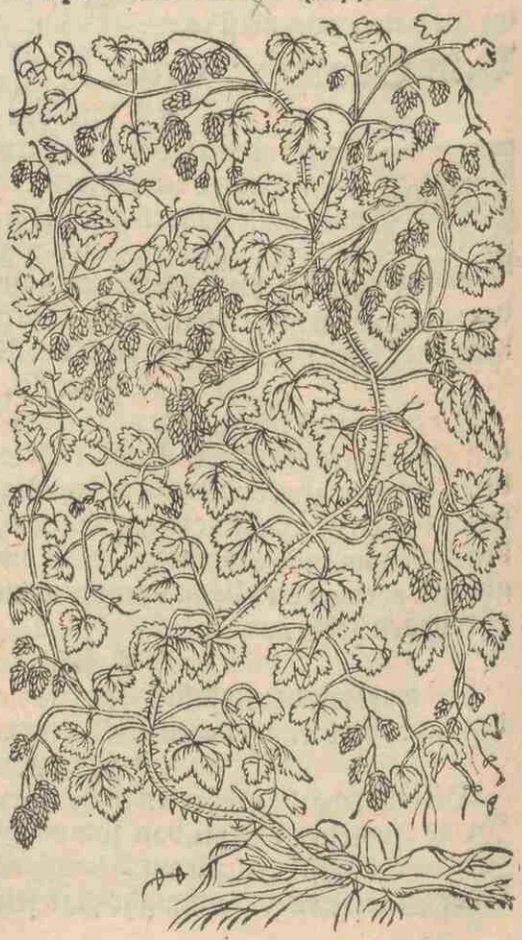
Van Hoppecruyt. Cap. lix.

¶ Tghelacht.

Hoppecruyt es tweederleye van geslachte Tam ende Wildt. Dat Tam wordt geheeten Hoppe ende draeght groote bellen. Dat Wildt es ghenaemt Hoppinne ende Hoppecruyt wijfken ende en draecht gheen bellen oft seer cleyne.

¶ Tfatsoen.

Lupulus salictarius. Hoppecruyt.

1 DJe tamme Hoppe heeft rouwe stelen met cleynen scerpen doornckens beset om die staken daer zy aen gheplant es huer selues windende ende seer hooch wassende. Die bladeren zijn rouw den bladeren van witte Bryonie schier gelijck, maer wat minder min ghesneden, ende bruynder vā verue wen. Aen dopperste van den stelen tusschen die bladeren wassen ronde witte lanckachtighe bollekens diemen bellen nuempt, niet anders wesende dan vele witgeele cleyne bladerkens tsamen in een ghedronghen. Tusschen den welcken dat saet verborghen wast dat plat es. Ende dese bellen als zy rijp zijn, zijn seer sterck van ruecke, ende wordt vergaert tot den ghebruyck van den bier brouwers, die met desen bellē huer bier smaeckelijck maken. Die wortelen lancx der aerden cruypende ende duer een ghevlochten tot veel plaetsen nieuwe scueten wtworpende.

2 Die wilde Hoppe dz es die Hoppinne es der tammer Hoppe van bladeren ende stelen seer gelijck, maer en brenght gheen bellen ten waere seer cleyne die nergherincx toe en dienen. Die wortel van desen es oock cruypende ende tot veel plaetsen nieuwe scuet-

seuetkens wtworpende, die als zy ierst wtcomē voor salaet gheten worden, eer zy bladeren hebben, ende goede ghesonde spijse zijn.

¶ Plaetse.

1 Tam Hoppecruyt wordt hier te lande in die houen ende ackers gheplant die daer toe bereyt zijn, ende wordt somtijts ook aen die canten van den velden in die haghen ghevonden.

2 Die Hoppinne dat es wilt Hoppecruyt wast in die haghen eñ hegghen aē die canten van den coren velden ende van den moeshouen.

¶ Tijt.

Die bellen van Hoppecruyt comen in Ooghstmaent voort ende worden in Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Hoppe wordt nv ter tijt van sommighen gheheeten in Griecx Κρύον In Latijn Lupulus salictarius oft Lupus salictarius. In die Apotekē Lupúlus. In Hoochduytsch Hopffē. Hier te lande Hoppe ende Hoppecruyt. In Franchois Houblon.

¶ Natuere.

Hoppecruyt ende sonderlinghe die bloeme es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hoppecruyt ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheyt vā der leuer, milte A ende van den nieren, ende suyuert dat bloet vā alle onsuyuerheyt die selue duer die vrine af iaghende, ende es mits dyen goet den ghenen die scorft, ruydich, oft anders ghebreckelijck zijn ende quaet onsuyuer bloet hebben.

Tot den seluen zijn ook die ionghe spruytkens goet die in die Meerte ende Aprill B wtscieten, in plaetse van salaet gheghheten.

Tsap van Hoppecruyt inghenomen maeckt camerganck ende iaecht af die gheele C cholerijcke humoeren ende alle onsuyuerheyt van den bloede.

Dit selue sap in die ooren ghedaen reynicht die onsuyuer ooren ende verdrijft alle D stanck daer wt.

Van Varen. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

VAren es tweederleye van gheslachte als Dioscorides seyt Manneken ende Wijfken, die van bladeren malcanderen seer ghelijck zijn.

¶ Tkatsoen.

1 Varen manneken heeft groote langhe bladeren, somtijts twee voeten läck ouer bey de zyden ghelijck vlueghelen wtghespreyt tot den ribbeken toe ghesneden eñ voort ooc ronsomme ghelijck een saghe ghekerft, aen die welcke aen die eene ende onderste zyde vele cleyne stipkens hanghen die met der tijt swert worden ende afvallen. Die wortel es dick van buyten swert veel bladeren ende ionghe doddekens, die tbeghinsel van den bladeren zijn, wtworpende. Ende dit gheslacht van Varen en heeft noch bloemē noch saet noch stelen, ten waere datmen voor saet rekenē wilde die cleyne stipkēs die achter aen die bladeren wassen, die de sommighe daer voor vergaren die daer mede meynen wonder te doene dat in der waerheyt niet dan ydelheyt en es.

2 Varen wijfken en heeft ook gheen bloemen oft saet, maer heeft lange hooge cale gruene stelen daer aen veel bladeren wassen ouer beyde zyden wtghekerft eñ rontsomme ghekerft den bladeren van Varen manneken seer gelijck maer wat mindere. Die wortel van desen es lanck en dun van buyten swert lancx der aerden cruypende.

¶ Plaetse.

1 Varen manneken wast schier ouer al in rouwe ongeboude plaetsen ende in sommighe vochtighe sandachtighe eerde aen die canten van den neren velden.

2 Varen wijfken wordt in die bosschen ende op die gheberchten ghevonden.

¶ Tijt.

In Aprill comen die bladeren voort ende vergaen wederom in Herfstmaent.

Filix mas.
Varen manneken.

Filix fœmina.
Varen wijfken.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx πτερις ἄ πτεριον. In Latijn Filix mas dz es in Hoochduytsch Waldtfarn mennle. In Neerduytsch Varē manneken. In Franchois Fougere masle, ou Feuchiere masle.

2 Dat tweede gheslacht heet in Griecx θηλυπτερις ende van sommigē Νυμφαία πτερις. In Latijn Filix fœmina. In Hoochduytsch Waldtfarn weiblin en van sommigē Grosfarnkraut. In Neerduytsch Varen wijfken. In Franchois Fougere femelle.

¶ Natuere.

Beyde dese Varen zijn van ghelijcke natuere, werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel van Varen manneken ontrent een loot swaer met Meede gedroncken A doodet ende iaecht af die breede wormen.
Die selue in wijn ghesoden, es seer bequaem den ghenen die een verherde gheswol- B len oft verstopte milte hebben.

2 Die wortel van Varen wijfken in der manieren als die wortel van dz Varen man C neken inghenomen iaecht af die breede ende die ronde wormen.
Die bladeren van beyde die Varenen onder dz bedstroy gheleyt verdrijuē die wāt- D luysen ende alle quade ghedierte.

¶ Hinderniſſe.

Die Varenen zijn sorghelijck den vrouwen ghebruyckt, ende sonderlinghe den ghenen die kint draghen.

Van Groot Varen. Ca. lvj.

¶ Tkatsoen.

DIt Varen es dē Varen wijfkē schier ghelijck maer zijn bladeren en zijn niet ghekertelt, het heeft eenen dunnē rechten dryecantighen steel ontrent een elle lanck, daer aen ouer beyde zyden groote bladeren wassen ghelijck vlueghelen wtghespreyt, gelijck die bladeren vā Boom varen ghesneden. Op dopperste vā sommighen stelen wassen rontsomme die selue rouwe ronde corenkens gelijck oft saet waere. Die wortel es groot ende dick van vele swerte wortelkēs duer een gevlochten vergadert, in dmiddel wat wits hebbende datmen die keerne van Osmunda heet.

¶ Plaetse.

Dit geslacht van Varē wast in die bosschē eñ in lomberachtige vochtige plaetsē.

¶ Tijt.

Dit Varen spruyt in Aprill met dē anderen Varenen wt, ende vergaet tseghen dat die winter aencoemt, maer die wortel blijft in die aerde duerende.

¶ Naem.

Dit Varen wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers in Latijn geheetē Osmunda, Filix aquatica van sommighen Filicastrum vā dē Alkimisten Lunaria maior. In Duytsch Groot Varē, water Varen oft wildt Varē, van sommighen sinte Christoffels cruyt.

¶ Natuere.

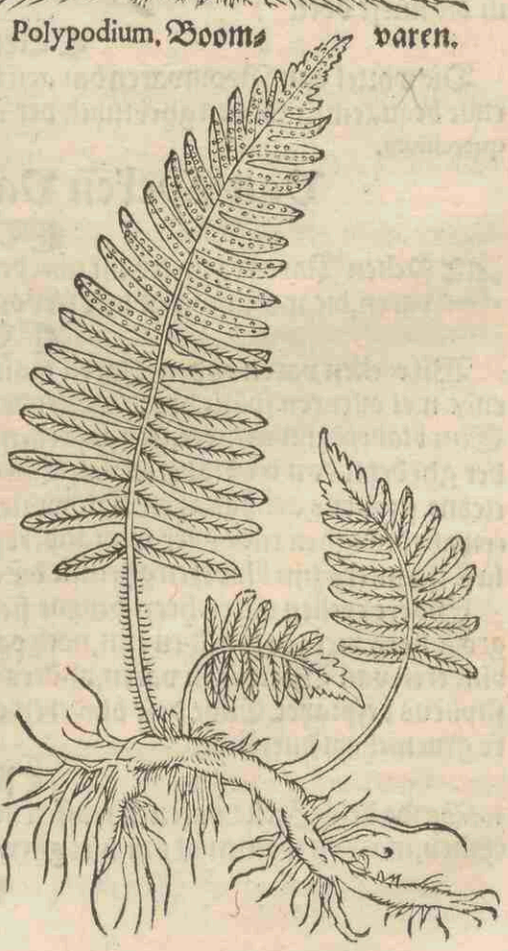
Osmunda es werm in den ierstē graedt ende drooghe in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dat binnenste van der wortele van Osmunda es goet ghebruyckt den ghenen die gheslaghen, ghevallen, vā buyten oft binnen ghescuert geborsten, oft in eenigher manieren onstelt oft ghequetst zijn. Ende daer om zo wordt zy vā veel experimentatuers in die wonden drancken ende andere dierghelijcke ghedaen ende mz andere cruyden daer in gesoden. Ende oock van sommigen in die heylende plaesteren vermenght.

Polypodium. Boom- varen.

Van Boomvaren. Ca. lvij.

¶ Tkatsoen.

BOomvaren heeft bladeren ontrent een spanne lanck die tot den middelsten ribbeken toe ghesneden sijn maer niet rontsomme ghekerft. Die wortel is schier eenen vinghet dick, ende seer lanck lanex die aerde cruypende vele bladeren voortbrenghende, van

van buyten bruyn, van binnen gruenachtich met veel aenhanghende hayrachtige saselinghen. Ende dit gheslacht van Varen en heeft oock gheen stelen noch bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

Boomvaren wast aen die hooghe canten van den velden aen die wortelen van den boomen, en sonderlinghe van den eycken. Ende somtijts oock op die oude Wilgen ende op die daken ende oude mueren.

¶ Tijt.

Boomvaren behout zoomer ende winter zijn bladeren, maer in den Aprill zoo brenghet nieuwe voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx πολυπόδιον. In Latijn Filicula en Polypodium. In Hoochduytsch Engelsusz Baumfarn, en Dropffwurtz. In Neerduytsch Boomvaren ende van sommighen Eyckenvaren. In Franchois Polypode.

¶ Natuere.

Die wortel van Boomvaren es drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Boomvaren verweckt tot camergäck ende iaecht af die swaere melancholieuse vochticheden ende die taeye fluymen ende es seer goet tseghen dat colica, dat es weedom in den buyck, verhertheyt ende verstoptheyt van der milte, ende tot die vierdedaechse cortsen sonderlinghe als zy met Epithymum inghenomen wordt.

Ende dese wortel salmen sieden in suet vleesch sop oft capoenen sop oft in water mz Maluwe oft Beete ende wat Anijs saets, ende dat dincken, oft die selue ghepoedert met huenich water dat es Meede innemen.

Die wortel van Boomvarē verteert ende doet sceydē dz ouervloedich quaet vleesch dat in die gaten van den nuese wast Polypus gheheeten alsmense ghepoedert dicwils in die nuese doet.

¶ Verkielinghe.

Die wortel van Boomvaren dat aen die wortelen van den eycken wast es die beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynen, ende wordt ghenaemt Polypodium quercinum.

Van Eycken Varen. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Eycken Varen es nv ter tijt tweederhande, Wit eycken varen, eñ Swert eycken varen, die malcanderen niet seer onghelijck en zijn.

¶ Tkatsoen.

1 Wit eycken varen es den Varen manneken niet seer onghelijck maer veel minder, ende niet ouer een spāne hooch wassende ooc noch stelē noch bloemē noch saet dragēde. Sijn bladerē zijn wit, teer, seer gesneden eñ rontsomme gekerft ende meer ende cleynder ghedeylt dan die bladeren van Varen manneken daer oock aen die achterste zyde cleyne stipkens aenhanghen. Die wortel es dick, bruyn van vele cleyne wortelkens by een ghedronghen ende duer malcanderē ghevlochten. Ende dit wit Eycken varen verliest tswinters zijn bladeren ghelijck die andere Varenen.

2 Swert eycken varen heeft bruyne stelen ende bruynachtighe bladeren die niet zoo groot noch niet zoo lanck en zijn, noch oock zo seer ghesneden oft cleyn gekerft als die bladeren van Wit eycken varen, anders den seluen ghelijck, van achter oock mz cleyne stipkens besprayet. Ende dese bladeren en vergaē tswinters niet maer blijuen in huere gruenicheyt duerende.

¶ Plaetse.

Beyde dese Eycke varenen wassen in donckere straeten aen die wortelen van den eycken, maer en worden al om niet ghevonden.

¶ Tijt.

Twit

Van Eycken Varen. Cap. lviij. ccclviij.

Dryopteris candida.
Wit eycken Varen.

Dryopteris nigra.
Swert eycken Varen.

1 Twit eycken varen spruyt in Aprill met den anderen Varenen wt.
2 Dat Swert brenght dan nieuwe bladeren voort.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt geheeten in Griecx Δρυοπτερὶς Dryopteris. In Latijn Filix querna, dat es in Duytsch Eycken varen.

1 Dat Wit wordt in die Apotekē geheeten Adianthum, ende daer voor tot groot achterdeel van den siecken ghebruyckt.
2 Dat Swert eycken varen en es in die Apoteken niet seer bekent ende daert bekent es worddet ock Adianthum ghenaempt.

¶ Natuere.

Wit eycken varen es heet, scerp ende seer afvaghende. Dat Swert es der Steenruyte van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Wit eycken varen dat die oprechte Dryopteris es, es van alsucker cracht dat zy dat Hayr wt doet vallen, ende die huyt glattich maeckt. Ende om dat te doene moetmense op tlichaem (te wyle dattet in die stoue es) wel cleyn met huer wortelen ghewreuen leggen tot dat het sweet wtcome ende dan moetmense af strijcken ende wederom andere op legghen tot twee oft drye reysen toe als Dioscorides ende Galenus schrijuen.
2 Dat Swert eycken varē mach voor Adianthū dz es vrouwē hayr gebruyckt wordē. B

Van Steen hertstonghe. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

STeen hertstonghe heeft langhe smalle bladeren ontrent een spanne lāck, die op die eene zyde effen ende glat zijn ende op dander verkeerde onderste zyde ter aerden waert met hayrachtige streepkens gelijck oft cleyne wormkens waren beset. Die wortel es swert hayrachtich tsamen in een gedronghen. Dit cruyt en heeft ock gheen stelen noch bloemen noch saet.

Plact-

Van Steen hertstonghe. Cap. lviij.

Phyllitis. Steen Hertstonghe.

¶ Plaetse.

Steen hertstonghe wast gheerne in lomberachtighe plaetsen, in vochtighe ende steenachtighe dalen, aen sommighe fonteynen, bornputten ende oude vochtighe mueren.

¶ Tyt.

In Aprill crijght die Steenhertstonghe oock nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx φυλλίτις ende in Latijn gheheeten Phyllitis. In die Apotekers Scolopendria ende Lingua ceruina. In Hooghduytsch Hirszung. Hier te lande Hertstonge ende tot onderscheet van die andere Hertstonghe daer af in dat ierste deel ghescreuen es, Steen hertstonghe. In Franchois Langue de cerf. Ende dit cruyt en es geen Hemionitis, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Steen hertstonghe es seer drooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van Steen hertstonge ghesoden ende ghedroncken zijn goet tseghen die beten van den serpenten, stoppē den loop des buycx ende ghenesen dat root meltzoen.

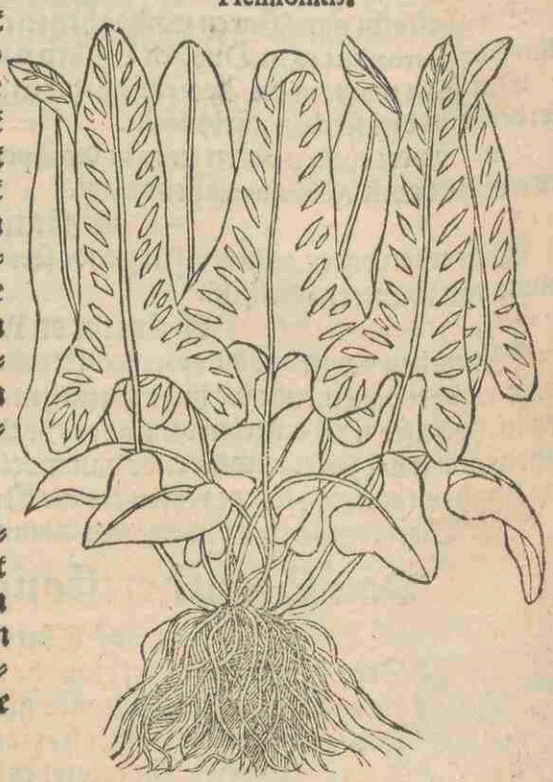

Van Hemionitis. Cap. lxv.

Hemionitis.

¶ Tkatsoen.

HEmionitis es ooc eē onvrucht baer cruyt ghelijck die voorghescreuen Varenen ende Steen hertstōge, sonder stelē bloemē en saet. Het draecht grootachtighe bladeren, die benedē breet zijn ende voor scerpachtich, den bladeren van dat tweede Dracunculus, als Dioscorides schrijft, niet seer onghelijck, die welcke op die eene zyde effen zijn, eñ aen die andere aenhanghende hebben hayrachtige streepkens, gelijck aen die Steen hertstonghe. Die wortelen zijn vele saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet in donckere vochtighe steenachtige coele plaetsen eñ wordt nv ter tijt ghevonden in die ruinen van Roome, eñ tot som andere plaetsen van Italien sonderlingen in der cruytliefhebbers houen daert gheplant wordt. Hier te lande eest noch vremt.

¶ Naem.

Het wordt gheheeten in Griecx ἡμιονῖτις καὶ σπλήνιον. In Latijn Hemionitis Splenium, ende

ende van Gaza Mula herba. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Hemionitis es wermachtich van natueren ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Hemionitis met azijn inghenomen opent ende gheneest, die verherde ende verstopte A
milte. Ende es een sonderlinghe cruyt tot meest alle siecken ende ghebreken van der selver milten.

Van Gracht varen. Cap. lvvj.

¶ Tfatsoen.

Lonchitis aspera. Gracht varen.

Gracht varen es den anderen varenen gelijck, het en draecht ooc noch stelen noch bloemen noch saet. Sijn bladeren zijn lanck ontrent eē spanne oft voet hooch den bladeren van Boomvaren niet seer onghelijck maer smaelder ende in meer deelen gesneden ende verdeylt. Die wortel es bruyn ende dick den wortelen van den Eycken varenen gheltjck.

¶ Plaetse.

Gracht varen wast aen die canten vā den grachten aen die bosschen ende neere vochtighe plaetsen in dorre aerde.

¶ Tijt.

Gracht varen blijft tswinters duerende, ende brenght in Aprill nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx λογχῖτις τραχεῖα. In Latijn Lonchitis aspera van sommighen Longina en Calabrina, ende nv ter tijt oock Asplenium magnum eñ Asspleniū sylueſtre. In Hoochduytsch Spicāt en Grosz miltzkraut, dat es, Groot milteruyt, eñ hier te lande Gracht varen.

¶ Natuere.

Gracht varen es werm in den iersten ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Gracht varen es seer goet tot die verherde verstopte ende gheswollen milten met A
azijn ghedroncken, oft met azijn vermenght eñ van buyten op die plaetse van der milten gheleyt.

Dit cruyt es oock seer goet op die wonden geleyt, want het behuet die selue van al- B
le verhittinghen ende apostumatien.

Van Steen varen. Cap. lvvij.

¶ Tfatsoen.

Steenvaren heeft cleyne bladerkens schier zoo lanck als een vingher lanck es, die ouer beyde zyden tot aen dat middelste ribbeken toe diep ghekerft zijn, ende aen die een zyde glattich ende gruen zijn, ende aen die andere ende onderste zyde wollachtich, rouw, roodachtich, oft bruyn van veruwen. Die wortel es cleyn, swert, hayrachtich duer malcanderen verwerret. Dit cruyt es oock sonder stelen sonder bloemen ende sonder saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in donckere steenachtighe plaetsen, ende wordt by Namen ende in dat quartier in die steenputten dickwils ghevonden.

Van Steen varen. Cap. lxvij.

Asplenum. Steen varen.

¶ Tyt.

Dit cruyt blijft alle het jaer duer gruen. Eñ in Aprill brenget meuwe bladerē voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx ἀσπλήνον ende van sommighen σκολοπένδριον ἡμιόνιον ἢ πτέρις. In Latijn Asplenum eñ Asplenij̄. In die Apotekē Ceterach. In Hoochduytsch Steinfarn ende Miltzkraut. Hier te lande Steen varen.

¶ Natuere.

Steenvaren es middelmatich in wermte ende coude ende subtijl van substantien ende wat verdrooghende.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van Steenvaren veertich daghen met azijn inghenomen genesen die verherde ende verstopte milte ende zijn seer goet den ghenen die de vierdedaechse cortse hebben. Tselue doen zy oock met wijn ghestooten ende op die slincke zyde gheleyt.

B Dit selue cruyt es oock seer goet tseghen die droppelpisse, couwpisse ende steen vā der blasen, het stilt dat hicken ende opent die verstoptheyt van der leuer ende es seer goet inghenomen den ghenen die de geelsucht hebben.

Van Vrouwenhayr. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Vrouwen hayr oft cruytliefhebbers tweederhande cruyden ghetrocken malcanderen met seer ghelijck, daer af dat het eene vremt eñ dat oprecht Capillus Veneris van den ouders Adianthum, dat es Vrouwenhayr gheheeten es. Ende dat ander seer gemeyn dat voor Capillus Veneris gebruyckt wordt, dat Steenruyte in Duytsch, dat es in Latijn Ruta muraria ghenaemt es.

Capillus Veneris, worden nv ter tijt vā den

Ruta muraria. Steenruyte.

¶ Tfatsoen.

Adianthum. Vrouwenhayr.

Dat

1 Dat oprecht Vrouwenhayr heeft seer dunne bruyne blinckende steelkens daer aen cleyne teere bladerkens wassen die rontsomme ghekerft zijn ende den ierſten bladeren van Coriander schier ghelijck maer mindere. Die wortel es teer.

2 Dat ander gheslacht dat Steenruyte gheheeten wordt heeft oock dunne corte steelkens daer aen bladerkens wassen den bladerē van Wijnruyte nz seer ongelijck maer mindere ende ronsomme wat ghekerft, die op die eene zyde glat ende effen zijn ende op die andere zyde met cleynen stipkens gheladen. Die wortel es teer ende hayrachtich. Beyde dese gheslachten zijn oock sonder bloemen eñ saet gelijck die andere Varenen.

¶ Plaetse.

1 Vrouwenhayr wast in die mueren ende steenachtige lomberachtige plaetsen by den wateren ende fonteynen, ende wordt vele in Italien ende Prouincien ghevonden. Hier te lande en wasset niet, maer wordt van Italien drooghe hier ghebrocht.

2 Steenruyte es hier te lande seer ghemeyn en wordt schier aen alle oude mueren die vochtich zijn eñ daer die sonne niet veel op schijnt, als aen die kerckmueren, gevonden.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden blyuen alle het jaer duer onghescheut, ende crijghen in Aprill nieuwe bladeren.

¶ Naem.

1 Dat ierſte gheslacht wordt ghenaemt in Griecx ἀδιάνθον πολύτριχον καλλίτριχον ἐκτινότριχον. In Latijn Adiantum, Polytrichum, Callitrichum, Cincinalis, Terræ capillus, Supercilium terræ. Van Apuleus oock Capillus Veneris, Capillaris ende Crinita. In die Apoteken van Italien Capillus Veneris. In die Apoteken hier te lande eest meest onbekent. In Hoochduytsch Frauwenhar, dat es Vrouwenhayr in Neerduytsch.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken gheheeten Capillus Veneris ende van sommighen voor Adiantum ghehouwen. Van den gheleerden nv ter tijt Ruta muraria. In Hoochduytsch Maurrauten eñ Steinrauten. In Neerduytsch Steenruyte. In Franchois Rue de muraille.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn drooch ende in wermte ende coude middelmatich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vrouwenhayr in wijn ghesoden ende ghedroncken es seer goet den ghenen die cort van adem zijn ende benaut op die borſte, die hoesten ende kichen, wāt het doet die fluymen rijpen ende losſen. A

Vrouwenhayr in der seluer manieren ghebruyckt doet water maken, breeckt den steen, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, iaecht af die secondine, opent die verstoptheyt van der leuer ende van der milten ende es seer goet den miltsuchtigen en die van die geele vrouwe sieck zijn. B

Vrouwenhayr stopt oock den loop des buyex ende dat bloetspouwen ende beneemt die vochtigheyt van der maghen ende es seer goet tseghen die beten ende steken vā den fenijnnighen ghedierten met wijn inghenomen. C

Vrouwenhayr gruen ghestooten es seer goet gheleyt op die beten van den fenijnnighen ghedierten ende van den verwoeden honden. Ende op die quade scorfte hoofden daer thayr wtghevallen es ghestreken doetet het hayr wederom groeyen. D

Dit selue Vrouwenhayr doet oock die gheswillen aen die keele strumas ghenaemt sincken ende vergaen, sonderlinghe aen die ionghe maegden gruen ghestooten ende daer op gheleyt. E

Een looghe daer Vrouwenhayr in gheweyckt oft ghesoden es gheneest die quade draghende scorftigheyt van den hoofde ende doet die scellen vergaen als thooft daer mede ghewasschen wordt. F

Een hoet van Vrouwenhayr op thooft ghedraghen gheneest die pijne in dat hooft als Plinius schrijft. G

Die bladeren van Vrouwenhayr in die pisse van een ionck knechtken met wat salpeters ghemenght, benemen die rimpelen van den buyck den vrouwē die een kint gebaert H

baert hebben, als die buyck daer mede ghewasschen wordt.

2 Steenruyte wordt hier te lande in die Apotekē voor Vrouwenhayr in alle medecyne ghebruyckt, ende es tot die coude gebreken van der borsten seer bequaem bevonden. I

Van Wederdoot. Cap. lxiv.

Trichomanes. Wederdoot.

¶ Tfatsoen.

WEderdoot es een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck, sonder bloemen ende saet, ende het heeft seer dunne bruyne blinckende ende glickende steelkens die ouer beyde zyden beset eñ becleet zijn met seer cleyne ronde bladerkens, elck besonder bladerken ghelijck een Linse groot, die op die eene zyde ter aerden waerts bespraeyet zijn met vele cleyne stipkens ghelijck die Steenruyte. Die wortel es cleyn ende bruyn.

¶ Plaetse.

Wederdoot wast gheerne in vochtige döckere plaetsen by den wateren ende sonderlinghe aen natte steenrootsen en oude mueren ende wordt te lande veel ghevonden.

¶ Tyt.

Wederdoot blijft oock altijt gruen gelijck Vrouwenhayr ende Steenruyte.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt in Griecx τριχομανὲς. In Latijn Fidicula capillaris ende oock Trichomanes. In die Apoteken Polytrichon. In Hoochduytsch Widertodt, Abthon en van sommighen Roter steinbreeck. In Neerduytsch Wederdoot.

¶ Natuere.

Dit cruyt es drooghe ende middelmatich in coude ende wermte, den Vrouwenhayr van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Wederdoot als Dioscorides ende Galenus scrijuen, es van werckinghe den Vrouwenhayr ghelijck, alst in die selue maniere ghebruyckt wordt. A

Van Steenleuer cruyt. Cap. lxv.

Lichen. Steenleuer cruyt.

¶ Tfatsoen.

STeenleuer cruyt vliddert eñ leyt op der aerden wtghespreyt met zynen bladeren die als schubben oft vischscellen ouer malcanderen ligghen ende op die opperste zyde gruen zijn, ende op die andere ter aerden waerts bruynachtich. Tusschen dese bladerkens wassen corte steelkens daer op wat wast dat ghelijck een cleyn sterreken ghefatsoeneert es. Die wortelen zijn seer cleyne dunne draykens onder die bladerkens wassende, daer mede dattet hem aen die aerde ende aen die steen rootsen ende steenachtighe plaetsen vast maeckt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt (alzoo veerde alst een cruyt es) wast in vochtighe coude houen, ende op steenachtighe, lomber-

berachtighe plaetsen daer die sonne selden ende niet veel en schijnt.

¶ Tijt.

In Braeckmaent ende Hoymaent comen die steelkens met den sterrekens voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx λειχήν ende in Latijn Lichen. In die Apoteken Hepatica. In Hoochduytsch Brunnenleberkraut oder Steinleberkraut. In Neerduytsch Steenleuer cruyt ende oock Leuercruyt. In Franchois Hepatique.

¶ Natuere.

Steenleuer cruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Steenleuer cruyt ghesoden ende ghedroncken vercoelt die heete ende opent die verA stopte leuer, ende es seer goet tseghen die derdedaechse coortsen ende alle verhittinghen van den bloede.

Tselue cruyt als Dioscorides ende Plinius scrijuen gruen ghestooten ende op die B wonden gheleyt stelpt dat ouervloedich bloeyen ende bewaert eñ beschermt die wonden van alle verhittinghen ende apostumatien.

Steenleuer cruyt gheneest oock alle quade heete ruydicheyt ende dat wildt vier alst C daer op ghestreken wordt, ende doet die littekenen vergaen.

Steenleuer cruyt in wijn ghesoden ende in den mont gehouwen stelpt die catarren D des hoofts die in den hals oft in die keele vallen.

Van Mosch. Cap. lvvj.

¶ Tgheslacht.

MOsch es veelderleye van gheslachte, van den welcken die sommighe aen die boomen, sommighe in donckere vochtighe velden ende bosschē wassen, ende sommighe aen die clippen ende steenrootsen in die zee ghevonden worden.

¶ Tfatsoen.

Muscus. Mosch.

Pulmonaria. Longhen cruyt.

1 Dierste gheslacht van Mosch dat aen die boomen wast ende eygentlijck Mosch ghenaemt wordt, es anders niet dan vele witte ghehackelde seer diep ghesneden bladerkens in ende duer malcanderen ghevlochten ende verwerret, sonder wortelen, bloemen oft saet aen die boomen hanghende ende wassende.

2 Tweede gheslacht wast oock ontrent den boomen dat Longhen cruyt gheheeten wordt ende dit es den Steenleuer cruyde wat gelijck maer veel grooter ende breeder, groote breede scubben hebbende op malcanderē ligghende, die op die eene zyde schoon gruen zijn ende op die andere witachtich.

3 Derde gheslacht dat Gulden wederdoot ghenaemt es heeft dunne steelkēs gheen palme lanck die met cort bruyn geelachtich gruen hayrken becleet zijn, die somtijts op scieten ende cale bruyne steelkens voortbringhen daer cleyne greynkens aen hangen.

Van Mosch. Cap. lxvj.

Gulden wederdoot.
Cleyn ende Groot.

Ros solis.
Son dauw.

Van dese gheslachte wordt ooc noch een Bander cleyn gevonden dz den voorgescreuen gelijck es anders dan dattet veel minder es.

4 Tvierde gheslacht datmen Son dauw heet heeft roodachtighe rondtachtighe hole hayrachtighe bladerkens met langhe steelkens, schier ghelijck cleyne lepelkens gefatsoeneert, tusschen den welcken een cort steelken voortcoemt op dopperste omghecromt, cleyne witte bloemkens draghende. Dit cruyt es van eē seer vremde ende wonderlijcke natuere, want al eest dat die sonne lange ende vele daer op schijnt zoo wordt dit cruyt nochtans altijt nat ende bedauwt gevonden, ende aen die hayrkens van den bladerkēs met cleyne droppelkens van water gheladen. Ende hoe die sonne heeter ende meer op dit cruyt schijnt hoe dattet natter ende meer bedauwt es. Ende daer omme wordder oock Sondauw ghenoemt.

Lycopodium. Wolfs clauw.

Muscus marinus. Zee Mosch.

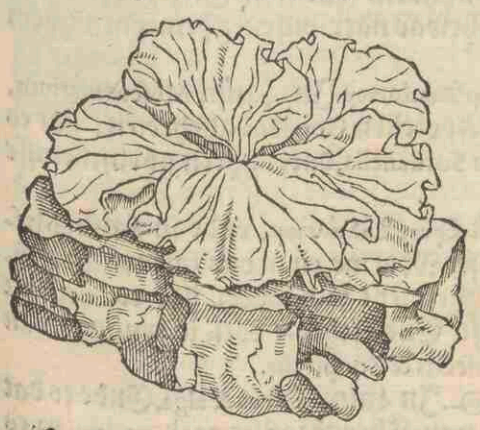

5 Dat vijfste gheslacht van Mosch dat Wolfsclauw ghenaemt wordt, cruypt ende vliddert met zynen langen rancken, die wel dick met geel gruene hayrkens becleet zijn, langer der aerden, tot sommige plaetsen mz cleynen wortelkens daer aen ghevestight. Ende aen dese rancxkens wassen oock corte zyde ranckens in dryen oft vieren ghesplecten, op deynde som cleyne witte punctkens ghelijck clauwkens oft nagelkēs hebbende eenen clauw van dē wolf schier gelijck ende som recht op staende dunne witte steelkēs draghen-

draghende die niet zoo dick beset en zijn als die cruypende rancxkens, ende witte cleyne arekens voortbringhen vol van cleynen bladerkens witten bloemkens ghelijckende.

6 Tseste gheslacht vā Mosch dat Zeemosch ghenaempt wordt heeft vele dunne herde steenachtighe steelkens mz vele ledekens onderscheyden vele by een wt eē steēachtich hoofdeken wassende daer mede dattet aen die clippen ende steenrootsen hanght.

Muscus marinus Theophrasti & fuci species Dioscoridis.

Fuci marini species.

7 Het seuenste gheslacht es oock een zee Mosch. Ende es een ghewas sonder stelen, dwelck ghecronkelde breede bladeren heeft, den bladeren van sommighen Lattouwen niet seer onghelijck, maer meer gherimpelt. Die welcke veel tsamen wt den clippen ende steērootsen groeyen eñ voortcomē.

8 Het achtste welck een gheslacht vā Fucus marinus es, heeft langhe smalle bladeren schier ghelijck Parreye, ende dicke hayrachtighe wortelen, daer mede dat aen die rootsen wast.

¶ Plaetse.

1 Dierste van Mosch wast aen die boomen sonderlinghe daer quaden ende onbequamen grondt es.

2 Longhencruyt wast aen die Moschachtighe boomen en op vochtighe sandtachtighe donckere velden.

3 Guldē Wederdoot, Sondauw ende Wolfsclauw, wassen op dorre ongeboude wa-
4 terachtighe heyden ende dyerghelijcke leghe velden eñ in sommige donckere bosschen.
5 Ende dat Gulden wederdoot es seer ghemeyn.

6,7 Zeemosch wast aen die clippen ende steenrootsen in die zee gheleghen.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen wordt ghenoemt in Griecx βρύον, ende van sommighen σπλάγχνον. In Latijn Muscus, van Serapio eñ in die Apotekē Vlnea. In Hoochduytsch Mosz. In Neerduytsch Mosch, ende dat beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynē es dat Mosch dat aen die Cederboom wast, ende daer naest dat aen den Populier boom ghevonden wordt.

2 Tweede gheslacht wordt nv ter tijt gheheetē Pulmonaria in Latijn. In Hoochduytsch Lungenkraut. In Neerduytsch Longhencruyt. In Franchois Herbe a pulmon.

3 Derde wordt ghenaemt in Hoochduytsch Gulden widdertodt, dat es Gulden wederdoot, van sommighen oock Jungfrauw har. Ende wordt van sommighen voor een Polytrichon Apuleianum ghehouwen, daert nochtās seer cleyne gelijckenisse mede heeft want Polytrichon Apulei es dat recht Trichomanes van Dioscorides.

4 Tvierde gheslacht wordt hier te lande geheeten Ros solis, tot som plaetsen Rorella en Salsirora. In Duytsch Sondauw, ende van sommighen Sindauw. Item ooc vā eenighen Loopich cruyt.

5 Tvijffste gheslacht heet in Hoochduytsch Beerlap, Gurtelkraut, Seilkraut, Harschar, Teuffels clauwen. Hier te lande Beerenclauwen, ende van sommighen Wijncruyt. In sommighen Apoteken Spica celtica, ende daer voor van den ongheleerden gebruyckt, tot groot achterdeel van den siecken. Wat naem dattet in Griecx oft Latijn heeft es ons onbekent, ende daer om heb ick dit ghewas naer onsen ghemeynen naem λυκοπόδιον Lycopodion, dat es Pes lupi ghenaemt.

6 Tseste gheslacht es ghenaemt in Griecx βρύον θαλάσσιον. In Latijn Muscus marinus, dat es in Duytsch Zeemosch ende wordt in die Apoteken Corallina geheeten, dat es Coraelcruyt, ende van sommighen ongheleerden Soldanella, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft.

7 Dat seuentste wordt van Theophrastus oock βρύον θαλάσσιον, ende in Latijn Muscus marinus ghenaemt, dat es in Franchois Mousse Marine, eñ in ons tale zee Mosch. Ende dit gheslacht schijnt wel te zyne dat ierste gheslacht van φύκος dat es Fucus oft Alga, daer af Dioscorides in twierde boeck schrijft. Ende schijnt oock te zyne dat van Rondeletius Eschara ghenaemt wordt Libro de insectis & Zoophytis.

8 Dat achtste wordt geheeten in Griecx φύκος. In Latijn Fucus & alga. Ende es dat tweede gheslacht van Fucus by Dioscoriden, dat van Theophrastus oock πρόσον dz es Porrum ghenaemt es om dat der Parreye van bladeren ghelijck es.

¶ Natuere.

1 Mosch es drooch van natueren ende tsamen treckende, sonder merckelijcke hitte oft coude.

2 Longhencruyt es den voorghescreuen wat ghelijck maer meer vercoelende.

3.5 Gulden wederdoot, ende Wolfsclauw zijn drooghe ende middelmatich in wermte ende coude.

4 Sondauw es heet ende drooch tot schier in den vierden graedt.

6.7 Zeemosch es cout ende drooghe ende tsamen treckende.

¶ Tracht en Werckinghe.

1 Mosch in water ghesoden es goet om in te baden dē Vrouwē die huer natuerlijcke cranckheyt te veel hebben, in die nuese ghesteken stoppet dat bloeyen, ende es seer goet ghebruyckt ende ghemenght in alle saluen ende olien die stoppende zijn. A

2 Longhencruyt wordt van die ionghe medecijn meesters seer ghepresen tot die ghebreken van der longhene, ende sonderlinghe tot die verhittinghe ende sweeringen van den seluen ghepoedert ende met water inghenomen. B

Oock scrijftmen den Longhencruyde toe dattet met wijn ghesoden eñ ghedroncken dat bloetspouwen, bloetpissen ende die natuerlijcke cranckheyt der vrouwē stelpt, ende den loop des buyex gheneest. C

Item Longhencruyt ghepoedert ende in die wonden gestroyet gheneest die selue ende doet dat bloeyen stelpen ende ophouwen. D

3.5 Gulden wederdoot ende Wolfsclauw, en worden in der medecynen nz ghebruyckt. E

4 Sondauw met luttel souts ghewreuen, ende op het naeckt lichaem ghebonden, maeckt bleynen ende gaten, ghelijck die Cantharides, dat zijn Spaensche vlieghen, als by sekere experientie bevonden es. F

Die ghemeyne man hout dit cruyt, ende sonderlinghe dat water daer af ghedistileert, (dwelck geel es) goet voor den ghenen die wtdrooghen, hoesten, op die borste benauwt, ende in die longhene ghebreckelijck zijn. Meynende dz dit cruyt seer heylsaem es, ende sonderlinghe cracht heeft, om het lichaem te sterckene ende te voedene. Maer dat huer meyninghe quaet es, bewijst ghenoch dat wy nv ghescreuen hebben. G

6 Zeemosch es van crachten seer tsamen treckende ende bescermende, ende daer om es hy seer goet gheleyt op alle heete beghinnende gheswillen, ende op alle fledercijn dat vercoelt dient. H

Dit

Dit selue Zeemosch es oock seer goet tseghen die wormen, ghepoedert ende inghe- J
nomen doodet, ende iaghet die selue sterckelijck af.
7.8 Die andere twee zijn oock goet ghelijck dat andere Zeemosch tot alle heete geswil- K
len, ende tot dat heet fledercijn, daer op gheleyt.

Van Hanenvoet. Cap. lxvij.

¶ Tghelaeht.

HAnenvoet als Dioscorides ende Galenus serijuen zijn vierderleye van ge-
slachte. Van den welcken dat ierste geslacht als Apuleius scrijft vierder-
leye es een met grooten vetten bladeren, dat Water hanenvoet gheheeten
wordt. Tweede met witten bladeren Witte hanenvoet ghenaempt. Eder-
de met bruynen bladeren datmen Lupaerts clauwen heet. Tvierde met
peersche bloemen den derden gheslachte anders ghelijck. Ende dese viere worden on-
der dat ierste gheslacht van Hanenvoet van Apuleius gheselt. Tweede gheslacht dz
es Cueckenscelle, es hayrachtich van stelen ende bladeren. Ederde es cleyn met geelen
bloemen. Tvierde heeft witte bloemen.

¶ Tfatsoen.

Ranunculorum primum genus quadruplex.

Ranunculus palustris.
A Water hanenvoet.

Ranunculus albus siue echinatus.
B Witte hanenvoet.

Water Hanenvoet heeft wit gruene hole effene stelē, daer aen diep ghekerfde blade A
ren wassen den bladeren van Eppe oft van Jonefrouw merck schier gelijck maer wit-
ter, saechter, ende dicker die seer heet ende brandende in die mont zijn. Die bloemen
zijn bleeck geel ghelijck die bloemen van Boterbloemen ghefatsoeneert, eñ als die af
vallen zoo comen daer rondę hoofdekens naer schier ghelijckende dē iersten wtcomen

de

de doddekens van Coraelcruyt. Die wortelen zijn vele dicke veselinghen.

Witte Hanenvoet heeft oock witachtighe effene stelen, daer aen wassen witachtige B
seer gheclouen ende ghesneden bladeren, sonderlinghe die opperste, dē bladeren van Co-
riander van fatsoene volnaer ghelijck. Die bloemē zijn ghelijck aen dat voorgheschreuen
ende als zy vergaen zijn, zoo comen in plaetse van een bloeme, vier oft vijf rondachtige
platte rouwe stekēde sadekēs. Die wortel es veeselachtich ghelijck der voorgheschreuen.

Ranunculus auricomus.
C Lupaerts clauwen.

Ranunculi secundum genus.
Herba Sardoa. Cueckenscelle.

Lupaerts clauwen hebben ierst rondachtighe bladeren ende daer naer seer gheclouen C
ende ghespleten die bruyn gruen zijn ende in dmiddel plecken ende breede strepen heb-
ben die bruyn peersch oft bruyn vierachtich zijn. Die bloemen zijn schoon gout geel en
de blinckende, ende daer naer volghen ronde hoofdekens die rouwer zijn dan die hoof-
dekens van Water hanenvoet.

Van desen gheslachte wordt noch een ander gevonden als Dioscorides ende Apu- D
leius schrijuen dat peersche oft purpure bloemen draeght den Lupaerts clauwē anders
in alle maniere ghelijck, ende dit gheslacht es noch ter tijt onbekent.

2 Cueckenscelle heeft hayrachtighe stelen, daer aen wassen gheclouen ende seer cleyn
ghespleten bladeren die oock wat rouw ende hayrachtich zijn ende gemeynlijck op der
aerden wtghespreyt liggen, op dopperste van den stelen wassen purpurbruyne bloemen
schier ghelijck scellen ghefatsoeneert van binnen geel saselinghen ghelijck die Roosen
draghende. Ende als dese bloemen vergaē zijn, zoo coemt daer voort een ront bolleken
dat met grauw bruynachtich hayr beclret es.

3 Derde gheslacht van Hanenvoet es seer cleyn, sterck ende swaer van ruecke, ende
heeft seer schoone gout geele blinckēde bloemē, eñ dit gheslacht es oock noch onbekent.

4 Vierde gheslacht brenght een oft twee bladeren voort die ghecloucē ende ghespleten
zijn ghelijck die bladeren van anderen Hanenvoetē bouē den welckē die bloeme wast.

van

Ranunculi quartum genus.

Cleyn Hanenvoet oft Aprillschen Hanenvoet.

van veruwen heel wit, oft wit naer tgeel treckende oft oock purpurachtich. Die wortel es dun met aenhanghende cleyne saselinghen dweers in deerde wassende.

¶ Plaetse.

1 Water hanenvoet wast in die grachten ende staende wateren ende somtijts in die A beempden ende neer sandachtighe plaetsen sonderlinghe alst natte iaren zijn.

Witte hanenvoet ende Lupaerts clauwen wassen in die beempdē ende op natte en- B de vochtighe corenvelden. Ende dese drye gheslachten zijn hier te lande seer ghemeyn. C

2 Tweede gheslacht van Hanenvoet Cueckenscelle gheheeten wast gheerne op dorre sandachtighe leeghe gront, ende wordt tot veel plaetsen van Vranckrijck ende van Duytschlant vele ghevonden, hier te lande wordt hy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

4 Die cleyne Hanenvoeten wassen in die bosschen eñ aen die canten van de grachten, ende in donckere waeterachtighe plaetsen, ende wordē ooc hier te lande tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

1 Dat ierste gheslacht van Hanenvoeten dz dryerhande es, bloyet van in Aprill tot in Hoymaent oft noch spaeder.

2 Cueckenscelle bloeyet in Meerte, ende somtijts oock in Aprill.

3 Die cleyne Hanenvoeten bloeyen in Aprill ende corts daer naer zoo vergaen zy.

¶ Naem.

Hanenvoet wordt gheheeten in Griecx Βατράχιον, in Latijn Ranunculus, van Apuleius Herba scelerata. In Hoochduytsch Hanenfusz. Hier te lande Hanenvoet. In Franchois Bacinet.

1 Dat ierste van den iersten gheslacht wordt van sommighen in Griecx gheheeten

σέλινον

σέλινον ἄγριον καὶ σέλινον ὑδάτιον. In Latijn Apiũ paluſtre, en Ranũculus paluſtris. In Hooch duytſch Waſſer epffs eñ Waſſer hanenfuſz. In Neerduytſch Water hanenvoet. In Franchois Baſſinet d'eaue.

Tweede wordt nv ter tijt in Latijn ghenaẽt Ranunculus echinatus. In Hoochduytſch Weisz hanenfuſz, Ackerhanenfuſz. Hier te lande Witte hanenvoet. In Franchois Baſſinet blanc.

Derde wordt gheheetẽ Ranunculus auricomus. In Hoochduytſch Wiſen hanenfuſz Schwartz hanenfuſz, ende ooch Geel hanenfuſz. In Neerduytſch Lupaerts clauwẽ, ende daer naer ooch in Latijn Pes Leopardi, van ſommighen Pes cornicis, aut Pes corui.

2 Tweede gheſlacht heet Herba Sardoa, Apium ſylueſtre, Apium ruſticum, Apiaſtrum ende Apium riſus, met welcken naem dattet ooch in ſommighe Apoteken bekent es van ſommighen Pulſatilla. In Hoochduytſch Kuchen ſchelle. In Neerduytſch Cueckenſcelle. In Franchois Coquelourdes.

3 Derde gheſlacht wordt van Conſtantinus die Keyſer ooch Chryſanthemum ghenaempt.

4 Tvierde hanenvoet wordt nv ter tijt geheeten Ranunculus paruus. In Hoochduytſch Weisz Aprille blumen, Kleiner hanenfuſz, Waldthenle. Hier te lande cleyn Hanevoet oft Aprilſche hanenvoet, ende ſchijnen te zyne dat wildt gheſlacht van Anemone daer zy groote gheliickenisſe mede hebben.

¶ Natuere.

Alle hanenvoeten zijn heet ende drooghe tot in den vierden graedt, ende ſonderlinghe die Cueckenſcelle die de alderheetſte es.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren oft wortelen van Hanenvoeten gheſtooten, ende op eenighe gheſonde plaetſe des lichaems gheleyt, bijten die huyt ende dat gheſont vleeſch open, ende makẽ bleynen, bladeren, rouen eñ gaten, ende zijn mits dyen goet op die quade ſweerende naghelen ende wratten om af te doen vallen.

B Oock machmen die bladeren van Hanenvoeten tot ſeer quade ruydicheyt ende ſcorftheyt des hoofts ende andere quade crauwagien, ende om die litteeken wt te doene ghebruycken, alſmenſe gheſtooten daer op leyt, ende niet lange daer op en laet ligghen, maer terſtont afneempt.

C Item die wortelen van Hanenvoeten gedroocht, ghepoedert, ende in die nueſe gheſteken doen nieſen.

¶ Hinderniſſe.

Alle Hanenvoeten inghenomen zijn ſcadelijck, hinderlijck, ende doottelijck, ende ſonderlinghe die Cueckenſcelle, die als zy inghenomen es, ſinnen ende verſtant berooft, ende die ſenuwen van dz aenſicht alzoo treckt eñ ſpant, dz die dit inghenomẽ hebben, ſchijnen te lacchen, ende al lacchende te ſteruene.

Van Sint Anthuenis raepken. Capittel. lxxiij.

¶ Tkatſoen.

DIt cruyt es oock een gheſlacht vã Hanenvoet, het waſt ontrent een palme oft twee hooch. Die bladeren zijn ſeer geſneden den bladeren van Booterbloemen ghelijckende.

Batrachion Apulei.

Sint Anthuenis raepken.

Van Booterbloemen. Cap. lxviiij. ccclxj.

kende. Die bloemen zijn schoon geel. Tsaet wast op ronde hoofdekens ghelijck aen die Booterbloemen. Die wortel es wit, ront ghelijck een cleyn raepken somtijts ghelijck een not groot met aenhanghende saselinghen van onder.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sandachtighe dorre beempden ende dyerghelijcke grasachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sint Anthuenis raepken bloeyet in Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Apuleius Βατράχιον ghenaemt, ende van den gheslachte van Ranunculus van hem gheseyden. In Duytsch worddet hier te lande Sint Anthuenis raepken gheheeten.

¶ Natuere/cracht en hinderniſſe.

Dit cruyt es van natueren ende van werckinghe den Hanenvoeten seer ghelijck en- A de es oock seer hinderlijck inghenomen ghelijck die Hanenvoeten.

Van Booterbloemen. Cap. lxviiij.

¶ Tgheslacht.

Booterbloemen zijn tweederleye Enckele eñ Dobbelle, oft Tamme ende Wilde. Die Enckele zijn wildt, die Dobbel zijn die Tamme Booterbloemen.

¶ Tfatsoen.

Polyanthemum simplex.
Enckel Booterbloemen.

Polyanthemum multiplex.
Dobbel Booterbloemen.

I Booterbloemen hebben dunne cale stelen ende bruyn gruene geelouen bladerē, den bladeren van Hanenvoetē niet seer onghelijck, maer breeder ende niet zo cleyn gesneden. Die bloemen zijn schoon gout geel in alle manieren den bloemen van Lupaerts

clauwen ghelijck. Die wortel es saselachtich.

2 Die dobbel Booterbloemen zijn den Enckelen van bladeren, stelen ende wortelē in alle manieren ghelijck, alleen die bloemen zijn seer dobbel van bladerkens. In somma die Booterbloemen zijn den Hanenvoeten, sonderlinge den Lupaerts clauwen seer gelijck maer en hebben gheen swerte plecken, ende het heel cruyt en es niet brandende op die tonghe ghelijck die Hanenvoeten zijn.

¶ Plaetse.

Booterbloemen wassen in die graspleynen ende in die houē daer zy geplant wordē.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Aprill schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Griecx πολυάνθεμον ende in Latijn Polyanthemum ende libro xxvij. Cap. xij. beschreuen, van sommighen wordt dit cruyt ook Batrachion, dat es Ranunculus ghenaemt om dattet met den Hanenvoeten ghelijckenisse heeft. In Duytsch heetet Schmaltzblum. In Neerduytsch Booterbloemen.

¶ Natuere.

Booterbloemen zijn werm ende droogh van natuerē maer niet zoo heet als die Hanenvoeten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Booterbloemen en hebben in die medecyne gheen ghebruyck, dan dz sy in sommige Aplaetsen van Duytschlant als Hieronymus Bock schrijft, met anderen cruyden in die eyer coecken ontrent paesschen inghenomen ende gheten worden.

Van Anemone. Cap. lxxv.

¶ Tghellacht.

Anemone als Dioscorides schrift es tweederleye. Dat eene wast op gheoeffende en de gheboude plaetsen, dander es wildt.

¶ Tkatsoen.

Anemone. Anemone sylueſtris.

Dat

Van Anemone. Cap. lxxv. ccclxiij.

1 DAt ierste Anemone heeft bladeren als Coriander, zoo Dioscorides schrijft, oft den bladeren van Ranunculus van fatsoene schier gelijck, maer mindere. Die bloemen zijn van verwen som root, som wit, som purpurachtich. Die wortel es dick ende ront meerder dan een olive, tot sommige plaetsen wat oneffen ghelijck oft zy leden oft knoopen hadden.

2 Die wilde Anemone es den voorgheschreuen van bladeren ghelijck, maer dickwils meerder. Die bloemen zijn root ende die wortelen hebben vele saselinghen. Ende met dese wilde Anemone, duncken ons seer ouer een te comen, die wilde Hanevoeten, daer af int voorgaende Capittel gheschreuen es. Die bladeren hebben minder dan Ranunculus, ende meerder dan dat ierste Anemone, saselachtighe wortelen, ende bloemē som purpurachtich, som wit, som gheel.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Anemone wast tot som plaetsen van Duytschlāt ontrēt dē Rhijnstroom.

2 Dat wildt wast aen die canten van den velden, ende bosschen, op grasachtige neere plaetsen, ende es hier te lande ghemeyn.

¶ Tijt.

Anemone bloeyet in Meerte ende in Aprill.

¶ Naem.

Anemone wordt ghenaemt in Griecx oock ἀνεμώνη, ende dijsghelijcx oock in die Apoteken. Van sommighen Flos Adonis. Van sommigen cruytliefhebbers Herba venti, hoe wel desen naem oock meer anderen cruyden ghegheuen wordt, want als Antonius Musa schrijft Cotyledon wordt ooc Herba venti geheetē eñ dijsgelijck ooc meer andere.

¶ Natuere.

Anemone es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Anemone gheknout, treckt die fluymachtige humueren naer huer, ende doet veel vochticheyt ten monde wtloopen.

Die selue wortel ghesoden in wyn diemen in Latijn Passum naempt, ende op die ooghen ghestreken, scerpt dat ghesichte, ende neempt af die vlecken ende littekenen van den seluen.

Die bladeren ende steelkens met ghepelde gerste gesoden, doen die voesteren veel melcx hebben.

Die selue met een pessus van onder gheset, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Flammula. Egelcoolen.

Van Egelcoolen. Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

EGelcoolen hebben roodachtighe hole stelen met vele leden ende knoopen, daer aen wassen lange smalle bladeren volnaer den Wilghen bladeren ghelijck maer langher, smalder ende rontsomme wat ghekerft sonderlinge die onderste. Die bloemen zijn gout geel in dmiddel wat hayrachtich, van fatsoene ende verwe den bloemen van Lupaerts clauwen in alle manieren ghelijck. Ende als die afghevallen zijn zoo wassen daer bollekens ghelijck aen die Lupaerts clauwen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Egelcoolen wassen in natte beempden ende op waterachtighe plaetsen ontrent staende wateren.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloyet in Meye ende corts daer naer zoo leuert zijn saet.

Van Wolfsbesien. Cap. lxxvij.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Flammula, dat es Vlam oft Viercruyt, om dattet seer heet ende ghelijck een Vlamme brandende es. In Duytsch wordt ghenaemt Egelcoolen, ende heeft dyen naem om dat die scapen die dit cruyt eeten daer af den Egel crijghen dat een verhittinghe ende sweeringhe van der leuer es. Wat naem hem die ouders ghegheuen hebben es ons noch ter tijt onbekent. Ten zy dat het es, dat cruyt van Octauius Horatianus Cleoma genaemt. Dwelck ooc in vochtige plaetsen wast, ende seer heet van natueren es.

¶ Natuere ende Werckinghe.

A Egelcoolen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende branden ende byten op die huyt ende dat ghesont lichaem ghelijck die Hanenvoeten die zy van natueren ende crachten ghelijck zijn.

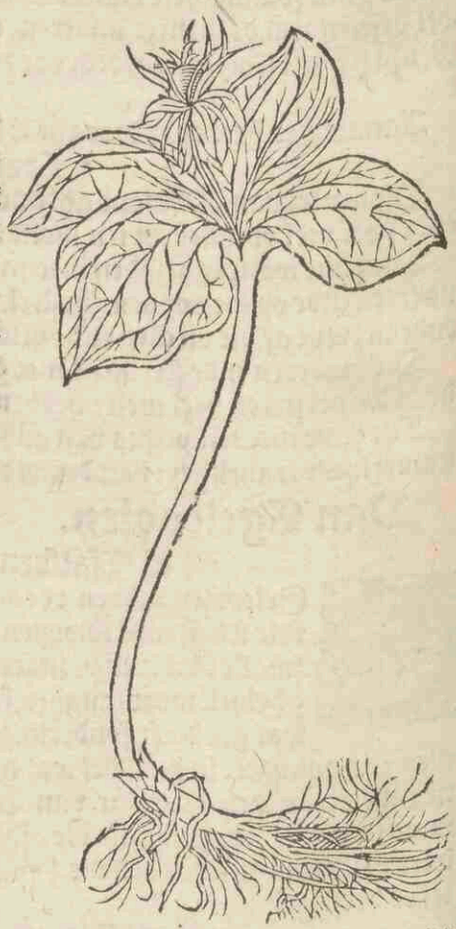
¶ Hinderniſſe.

Egelcoolen en zijn niet alleen den menschen scadelijck ende doodelijck maer ooc den beesten. Die scapen die daer af weyden, worden met groote hitte beuanghen ende steruen, mits dat huer leuer onsteeckt ende bederft.

Van Wolfsbesien. Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen.

Herba Paris. Wolfsbesien.

Wolfsbesie heeft eenen rondē effenen steel ontrent een spanne hooch, daer aen vier rondachtighe bladerkens wassen die cruysswijs tseghen een gheset zijn. Tusschen den welcken een schoon ghesternt bloemkē wast in dmiddel van der welcke een purpurroot viercantich knopken voortcoemt dat een bruyn besie wordt. Die wortel es lanck en dun herwaerts ende derwaerts wassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe donckere lomberachtighe bosschen als in Soenien bosch by Bruesel daert veel ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill ende in Meye zoo es zijn vrucht rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Herba Paris, ende van sommighen Vua Lupina & Vua Versa. In Hoochduytsch Wolfsbeer Einbeer. In Neerduytsch Wolfsbesie. In Frāchois Raisin de Regnard.

¶ Natuere/cracht ende Werckinghe.

A Die vrucht ende saet van desen cruyde zijn seer goet tot alle verghiftheyt, ende sonderlinge den ghenen die duer verghiftenisse die zy inghenomen hebben, sot ghworden oft van hueren sinnen berooft zijn. Ende geneest die selue twintich daghen lanck tsmorghens inghenomen als ierst Baptista Sardus, ende nv ter tijt Andreas Matthiolus ghescreuen heeft.

Van Aconitum. Cap. lxxviij.

¶ Tghelacht.

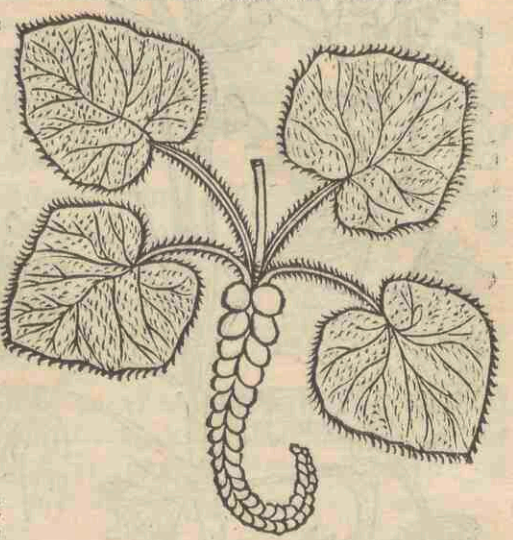
Aconitum es tweederleye als Dioscorides schrijft, dat eene wordt ghenaemt Aconi-

tum

tum Pardalianches. Ende dat andere Aconitum Lycoctonon in onse tale Wolfswortele, daer af int naestvolghende Capittel ghescreuen es.

¶ Tfatsoen.

Aconitum Pardalianches Matthioli.

DAt ierste Aconitum Pardalianches ghenaemt, heeft (als Dioscorides schrijft) bladeren gelijck Cyclaminus oft Concommeren, drye oft viere, maer mindere, ende wat hayrachtich. Synē steel wast eē palme hooch. Die wortel es eenen Scorpioens steert ghelijck, ende wit blinckende als Alabaster. Ende voor dit Aconitum wordt van Matthiolus dese figuere sonder bloemen ghestelt, die hier by gheset es.

¶ Plaetse.

Dit Aconitum wast ghecrne in lomberachtighe wilde steenachtighe plaetsen.

¶ Naem.

Dit ierste gheslacht van Aconitum, wordt ghenaempt in Griecx ἀκόνιτον παρδαλιαγχές, μυοκτόνον, Θηλύφονον καὶ κάμμαρον. In Latijn Aconitum Pardalianches, Myoctonon, Theliphonon, Cammaron. In die Apoteken ende onder den ghemeynen man eest onbekent.

¶ Natuere.

Aconitum es heet ende drooghe tot in den vierden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Van Aconitum schrijftmen, dat zoo wanneer die Scorpioenen dat ghenaken, dat A zy dan huer cracht verliesen, ende ommachtich blijuen, tot dat zy die bladeren van die witte Nieswortele ghenaeckt hebben, waer duer zy wederom huer cracht crijghen ende sterck worden.

¶ Hinderniſſe.

Aconitum inghenomen, doodet die menschen, wolucn, sueghen, ende alle wilde ende tamme beesten.

Van Wolfswortele. Cap. lxviij.

¶ Tghellacht.

DWoolfswortele es dryerleye vā geslachte als Dioscorides seyt. Die eene wordt ghenaemt Luyscruyt. Die tweede heeft blauw bloemē. Die derde heeft geele bloemē.

¶ Tfatsoen.

1 Luyscruyt heeft ghcknoopte stelen onderhaluen voet oft meer hooch, daer aen wassen bladeren in ses oft seuen bladeren ghesneden, die rontsomme ghelijck een sage gekerft zijn, den bladeren van Swerte nieswortel schier gelijck maer veel mindere. Die bloemen zijn cleyn bleeck geel die als zy vergaen voortbringhen cleyne hauwkēs daer in tsaet wast. Die wortel es houtachtich crom met vele veeselinghen.

2 Die Blauw wolfswortele heeft oock groote gesneden bladeren den bladerē vā den voorgescreuen niet seer onghelijck, maer meerder ende meer ghehackelt ende vā verwe veel bruynder. Die stelen wassen drye oft vier voeten hooch, ende brengen aen dat opperste voort schoone blauwe bloemen binnen hayrachtich ghefatsoeneert ghelijck een cappe oft helm vijf bladerkens draghende, van den welckē die twee onderste smal zijn, die middelste ende zyde bladerkens wat breeder, dopperste groot ende hol ghelijck een kouel oft cappe ouer die zyde bladerkens staende, daer in twee cromme bruyne steelkens wassen op dat eynde wat dickachtich ghelijck twee narren hoofdekens, in dmiddel van deser bloeme wassen vele dunne corte hayrachtige steelkens daer gruen geele stipkens op hanghen. Als die bloeme ghercsen es zoo comen daer drye oft vier hauwkens by een voort daer in tsaet groeyet dat hert, swert, ende ghehoeckt es. Die wortel

Lycoctonon primum. Luyscruyt.

Lycoctonõ cœruleũ. Blauw wolfswortele.

Napellus verus.

Lycoctonõ Ponticũ Geel wolfswortele.

es dick ende swert ghefatsoeneert ghelijck een cleyn steckrape, ende heeft vele aenhanghende veeselinghen.

3 Die Geele wolfswortele heeft breede swertgruene ghecloven bladeren den bladeren van Booterbloemen schier ghelijck maer veel meerder. Die stelẽ zijn rondachtich ontrent twee voetẽ oft meer hooch, daer aen wassen op dopperste, bleeck geele bloemen, volnaer gefatsoeneert gelijck die bloemen vã Wildt vlas, naer die welcke cleyne hauwkens volghen, daer in swert gehoeckt saet leyt. Die wortel es swert met vele aenhanghende veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese drye fenynnighe cruyden-worden hier te lande in der cruytliefhebbers houen gheplant, ende die Blauw wolfswortel es in veel houen seer ghemeyn. In Duytschlant ende in sommighe andere landen worden die twee laetste ghevonden in diepe dalen ende donckere wilde bosschẽ. Dat Luyscruyt op die gheberchten ende aen steenachtighe plaetsen.

Van Wolfswortele. Cap. lxxiv. ccclxxvij.

¶ Tÿt.

Dese drye cruyden bloeyen in Aprill in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Aconitum, wordt gheheeten in Griecx ἀκόνιτον λυκοκτόνον ἢ κυνοκτόνον. In Latijn Aconitum Lycoctonum, ende van sommighen Luparia.

1 Dierste wordt gheheeten in Hoochduytsch Leuszkraut, ende daer naer hier te lande Luyscruyt. Ende en es gheen gheslacht van Swerte-nieswortel als sommighe nv ter tijt seer qualijcken gheleert ende ghescreuen hebben.

2 Tweede wordt genaemt in Hoochduytsch Blo wolffwurtz, Ysenhut eñ Blo ysenhutlin. Hier te lande Blauw wolfswortele eñ van sommighen Munckx capkens, ende daer om in Latijn Cucullus monachi, oft Cappa monachi. Ende wordt van vele gheleerde voor die oprechte Napellus ghehouwen daer Auicenna af schrijft. Ende wordt ghenaemt Napellus, quasi paruus Napus, om dat zijn wortele gelijck es eenen cleynder steckrape, die in Latijn Napus gheheeten wordt.

3 Derde wordt van Dioscorides ghenaemt ἀκόνιτον ποντικὸν ἢ λυκοκτόνον ποντικὸν. Eñ in Latijn Lycoctonon Ponticum, eñ heet in die Apoteken hier te lãde Napellus. In Hoochduytsch Wolffwurtz ende Geel wolffwurtz. In Neerduytsch Geel wolfswortel. In Franchois Tue loup, & Tue loup iaulne.

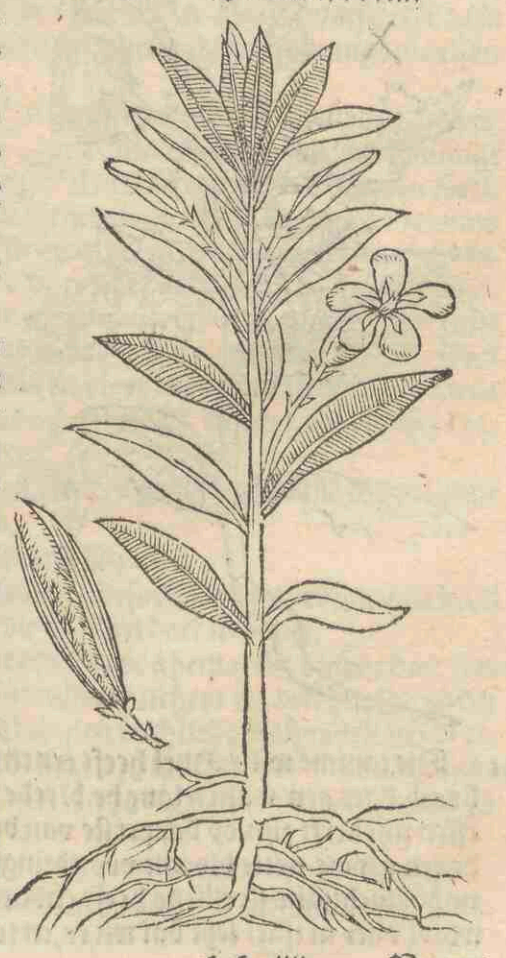
¶ Natuere.

Alle drye dese Wolfswortelen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende seer venenues van natueren ende substantien.

¶ Hinderniſſe.

Wolfswortelen inghenomen onsteken dat herte ende verbranden die inwendige leden ende dooden den mensche, als ouer niet seer langhe jarē in die Coopstadt vã Antwerpen ghebleken es, daer sommighe die wortel van Blauw wolfswortele, in het salaet voor een goet cruyt gheten hebben, die daer af terstont ghestoruen zijn. Ende dese Wolfswortelen en dooden niet alleen die menschen, maer oock die woluen, honden ende andere dyerghelijcke beesten, als zy met vleesch huer voor ghe worpen worden.

Nerium. Oleanderboom.

Van Oleanderboom. C. lxxv.

¶ Tkatsoen.

Oleander es een boomachtich gewas dat groote langhe dicke bladeren heeft die langher, meerder, dicker ende rouwer zijn dan die bladeren van Amandelboom. Die bloemen zijn schoon root in vijf bladerkens ghesneden eenen cleynen roosken niet seer onghelijck. Die vrucht es vinghers lanck ende es van binnen met rouw ghehayrt saet ghevult ghelijck die hauwkens van Swaluwe wortel.

¶ Plaetſe.

Oleander wast in sommighe landen by die riuieren en aen die canten van der zee ende op schoone lustige plaetsen als Dioscorides schrijft, hier wordt hy in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tÿt.

Oleãder bloeyet hier te lãde in Braeckmaẽt.

Van Huel. Cap. lxxxvj.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx Νήριον, ῥοδοδάφνη κροδόδενδρον van Nicander ook Neris. In Latijn Laurus rosea ende Rosea arbor, dat es, Rooseboom. In die Apoteken ende onder die cruytliefhebbers Oleander.

¶ Natuere.

Oleander es ook seer heet ende droogh van natueren.

¶ Hinderniſſe.

Oleander es den menschen seer scadelijck ende sonderlinge den scapen, gheyten, ossen, honden, esels, muylen, peerden ende alle viervoetighe ghedierten seer doodelijck, want alle die water drincken daer Oleander in gheweyckt es steruen daer af terstont, als Dioscorides, Plinius, ende Galenus schrijuen.

Van Huel. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheslacht.

HVel es dryerleye als Dioscorides seyt van gheslachte, van den welcken dat ierste gheslacht wit ende tam es, ende die andere twee swert ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Papauer satiuum. Tammen Huel.

Papauer syluestre. Wilden Huel.

Die tamme witte Huel heeft eenen rechten effenen steel, ontrent vier oft vijf voeten A hooch, daer aen wassen langhe breede witte bladeren die rontsomme gescaert ende oneffen ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wast eenen rondē knop die open gaende een groote witte bloeme voortbrvnght vā vier groote bladerē die in dmiddel veel cleyne hayrachtighe steelkens heeft ende een ront bolleken, dat groot ende lanckachtich wordt daer in tsaet leyt dat wit es, en tot den ghebruyck der medecynen seer diēstelijck.

Van

Van desen geslachte wordt noch eē ander gevondē, dyens bladerkēs van dē bloemē B
ghekertelt eñ seer gesneden zijn, eñ anders eest den Witten in alle manieren ghelijck.

2 Tweede geslacht vā Huel es vā stelen eñ bladerē dē Witten seer gelijck, maer die A
bloemē zijn schoō root, eñ die bollekēs zijn rōder eñ nz lanckworpich. Tsaet es bruyn.

Van desen gheslachte wordt ock een met ghesneden ende ghekertelden bloemē ge- B
vonden anders den voorghescreuen ghelijck.

3 Derde ghesslacht vā Huel es dē anderen tween van stelen eñ bladeren ock gelijck maer veel minder eñ meer bloemen ende bollekens bringhende. Die bloemen zijn tusschen root ende wit bruyn, met swertachtighe plecken aen dat onderste van elck blat. Die bollekens zijn rontsom lanckworpich veel minder dan die bollekēs van den anderen daer bruyn saet in leyt. Ende als dit saet rijp es zoo openē huer dese bollekēs bouē onder dat sceel dz op die bollekens wast. Eñ dan valt dz saet daer seer lichtelijcken wt, dz aen die andere twee Huelen niet en ghevalt, dyens bollekēs altijt gesloten blijuen.

Wt den Huelen vloeyet een wit melckachtich sap, als die bollekēs gequetst wordē dz Opiū geheeten es, eñ dit wordt vergaert eñ gedroocht eñ tot dē gebruycke der medecynē in die Apotekē bewaert. Eñ als dit sap drooge es dan eest castanie bruyn vā verwe.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Huelen wordē hier te lande in die houen gesaeyet. Ende dat derde gheslacht es seer ghemeyn ende wordt op vele velden ghesayet om profijt en de tghebruyck dat van den sade coemt. In Apulien, Spaengien ende sommighe andere heete landen, wordt nv ter tijt dat sap dat es dat Opium vergaert, dat hier te lāde in die medecynen ghebruyckt wordt.

¶ Tijt.

Alle Huelen bloeyen meest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Huel wordt gheheeten in Griecx μήκων. In Latijn ende in die Apotekē Papauer van sommighen Oxytonon, Prosopon, Lethe, Lethusa ende Onitron. In Hoochduytsch Magsamen, Moen, Magle, ende Olmag. In Neerduytsch Huel, ende tot sommige plaetsen Mancop. In Franchois du Pauot.

Dat sap van den Huel heet in Griecx ὄπιον. In Latijn ende in die Apoteken Opium.

1 Dierste gheslacht heet in Griecx μήκων ἥμερος. In Latijn Papauer satiuū, vā sommigē Thylacitis. In die Apotekē Papauer albū. In Duytsch Wittē huel, ende Tammen huel.

2 Tweede gheslacht wordt van Dioscorides ghenaemt μήκων ἄγριος eñ Papauer sylueſtre oft Papauer erraticum, van sommigē ock Pithitis. In die Apoteken Papauer nigrum magnum, van den onghelcerden ock Papauer rubrum, ende daer naer in Duytsch Rooden huel.

3 Derde gheslacht wordt ock voor een soorte van Papauer sylueſtre ghehouwen ende wordt in die Apotekē gheheeten Papauer commune ende Papauer nigrū. In Duytsch Huel ende schijnt wel te wesene een Papauer rhoeas, dz es een vloeyende, oft rijsende Huel, wāt zijn saet ontvloeyet hem alst rijp es, dz aē dē anderē Huelē nz en doet, als voorseyt es.

¶ Natuere.

Alle Huelen zijn cout ende drooghe tot by den vierden graedt. Opium es cout ende drooghe tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende bollekens van Huel in water ghesoden ende ghedroncken doen A slapen. Tselue doen zy ock alsmen thooft oft die handen daer in badet.

Van den bollekens in water ghesoden wordt een syrope ghemaeckt die ooc doet sla- B
pen, ende seer goet es tseghen die vloet van die subtijl vochticheyt wt den hoofde op die borst rijsende, eñ tseghen den hoest van alsulckē subtilen vochtichz oorspronck hebbēde.

Tsaet van den Swerten Huel met wijn gedroncken stelpt den loop des buycx ende C
der vrouwen ouervloedighe vloet, ende alsment met water menght ende het voorhooft daer mede bestrijckt zoo doetet ock slapen.

Die gruene bollekens eer zy rijp zijn met meel van gersten mout vermēght zijn seer D
goet ghelijck een plaester gheleyt op dat wildt vier ende alle heete geswillen ende sweeringhen diemen vercoelen wilt.

Opium

Van Huel. Cap. lxxxj.

Opium dat es tsap van Huel gedroocht ontrēt een vitsken groot ingenomē versuet E
alle pijne eñ inwendige weedō, doet slapē, stilt dat hoestē ende stopt dē loop des buyc.
Opium met olie vā Roosen vermenght versuet die pijne vā den hoofde daer op ge- F
streken. Item met olie van sueten Amandelen, Myrrha ende Sofferaen geneset die
pijne van den oren.
Opium met azijn ghemenght es goet op dat wildt vier ende op alle verhittinge ghe- G
streken. Ende met vrouwen melck ende Sofferaē versuetet die pijne vā dat fledercijn.
Opium van onder met een suppositorie in tfondament gheset doet slapen. H
In summa Opium in alle maniere van binnen oft van buyten ghebruyckt doet sla- I
pen eñ versuet alle pijne eñ weedom, maer moet met rijpe deliberatie ghebruyckt zijn.

¶ Hinderniſſe.

Tghebruyck van alle Huelen es seer sorghelijck ende quaet ende sonderlinghe van dat Opium, dat alst te veel inghenomen wordt oft te dickwils van buyten ghebruyckt oft anders sonder rijpe deliberatie gheorboort, swaere lastige slapen maeckt, met raserie ende ydelheyt vermenght, beneemt verstant ende sinnen, bringht lammicheyt ende onmachticheyt van den leden, ende ten laesten zoo doodet oock den mensche.

¶ Beteringhe.

Alsmen om eenighe groote nootsaeckelicheyt Opium ghebruycken wilt zo salmen daer Sofferaen toe menghelen, wāt dat breeckt ende wederstaet wat die quaethz van Opium, alzoo dattet niet zoo lichtelijckē lettē en can als sonder Sofferaē ingenomē.

Van Clapperroosen. Cap. lxxxij.

¶ Tghellacht.

Clapperroosen zijn tweederleye Groot eñ Cleyne, van bladeren verscheyden maer vā bloemen malcanderen seer gelijck. ¶ Tfatsoen.

Papauer Rhœas. Cleyn Clapperroosen.

Papauer Rhœas alterum. Groote Clapperroosen.

Die

Van Clapperrooſen. Cap. lxxxij. cccl xxxj.

1 Die cleyne Clapperrooſen hebben dunne ghehayrde ſtele daer aen waſſen langhachtighe rontſomme ghekerfde bladeren, den bladeren van anderen huelē niet ſeer ongelijck maer veel minder ende niet effen, maer wat ghehayrt. Die bloemen zijn ſchoon bruyn root den bloemen van den Huelen van fatſoene niet ongelijck, in dmiddel ſwerte hayrachtighe ſteelkens hebbende. Ende als deſe bloemen vergaen zo comē daer bollekens voort, die veel minder zijn dan die Huel bollekens, ende vā fatſoene lanckworpich, daer in ſwert ſaet leyt. Die wortel es lanck ende geelachtich.

2 Die groote Clapperrooſen hebben groote ſeer geſnedē bladerē den bladerē vā wit Moſtaert cruyt ſchier gelijck, maer langher eñ rouwer. Die ſtelen, bloemē, bollekens zijn den cleynen Clapperrooſen gelijck. Die wortel es ooc groot, maer witter dan aen die cleyne Clapperrooſen.

¶ Plaetſe.

Clapperrooſen waſt op die corenvelden tuſſchen die Terwe, Rogghe, Hauer ende Gherſte, ende die cleyne zijn meer ghemeyn.

¶ Tijt.

Clapperrooſen bloeyen in Meye eñ van darē voort tot in dat eynde vā den zoomer.

¶ Naem.

Dit wildt gheſlacht van Huel wordt ghenoemt in Grieck μήκων ῥοιάς. In Latijn Papauer erraticum, Papauer fluidum, ende Papauer Rhœas. In ſommighe Apotekē Papauer rubrum. In Hoochduytſch Klapperroſen, Kornrooſen. In Neerduytſch Clapperrooſen ende roodē Huel oft wilden Huel. In Franchois Coquelicoc ou Pouctau. Ende oft dz tweede gheſlacht van Clapperrooſen cē Argemone es oft niet en wordt ſonder redene niet ghetwijfelt.

¶ Natuere.

Clapperrooſen zijn ooc vercoelende den Huelen van natueren ſeer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vijf oft ſes bollekens van Clapperrooſen met wijn ghekoken ende gedroncken verwecken tot ſlapen. Tſelue doet ooc ſaet met huenich inghenomen. A

Die bladeren met den gruenen bollekens ghekooten zijn ſeer goet gheleyt op alle quade heete ſweeringhen, ende op dat wildt vier, ghelijck die huelen. B

Van Geelen huel. Cap. lxxxiij.

¶ Tfatſoen.

1 Geelen huel heeft aſchverwighe ſeer ghesneden ende gheclouen bladeren, den bladeren van anderen Huelen niet ſeer onghelijck, maer rouwer ende ghelijck die bladeren van Clapperrooſen hayrachtich. Die ſtelen zijn rōt ende ooc wat hayrachtich, ende daer op waſſen geele bloemē van vier bladerkens, die als zy vergaen voortbringhen lange ſmalle geeromde hauwkens daer in tſaet leyt. Die wortel es groot ende dick ende blijft tſwinters duerende en de brenght iaerlijcx nieuwe bladeren ende ſtelen voort.

Van deſen gheſlachte van Huel worden noch twee andere ſoorten ghevonden, als ſommighe gheleerde ſchrijuen die in Spaengien ghemeyn zijn.

2 Deene es van bladeren ende ſtelen ende ooc van hauwē in alle manieren dē voorghescreuen ghelijck, alleen zijn bloemen en zijn niet geel maer ſchoon root, anders van fatſoene den geelen bloemen ghelijck.

3 Dat andere es ooc den anderen ghelijck maer van bladeren, ſtelen, bloemen ende hauwen veel mindere. Ende die bloemen en zijn niet geel oft root, maer ſchoon violet peerſch in vier bladerkens ooc ghesneden.

¶ Plaetſe.

1 Geelen Huel waſt vā zijn eygen natuere op rouwe plaetſen ontrēt die cantē van der zee als Dioſcorides ſcrijft. Hier te lāde wordt hy in der cruytliefhebbers houē geſayet.

2, 3 Die andere twee gheſlachten zijn in Spaengien ghevonden gheweeſt veerde van der zee, op die corenvelden ende by den weghen.

Tijt,

Van Geelen huel. Cap. lxxviij.

Papauer Corniculatum.
Geelen huel.

Papaueris corniculati alia ſpecies.

¶ Tÿt.

Geelen Huel bloeyet in Hoymaent ende Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Dit gheſlacht van Huel wordt gheheeten in Griecx μήκων κερατῖτις. In Latijn Papauer corniculatum, van ſommighen ongheleerden Apotekers Memitha, daert gheen gheliyckeniſſe mede en heeft. In Hoochduytſch Gehornter magſamen eñ Geel olmagen. In onſe tale Geelen huel. In Franchois Pauot cornu.

¶ Natuere.

Geelen huel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van Geelen huel in water tot die helft verſoden doen water makē en A
de openen die verſtopte leuer, ende zijn goet ghedroncken den ghenē die dick ende grof
water maken, ghebreckelijck vā leuer zijn, eñ die weedō in die lendenē eñ hopē hebben.

Tſaet van deſen Huel een lepel vol inghenomē maeckt ſuetelijck camerganck, en B
de doet die fluymen afgaen.

Die bladeren gheſtooten met den bloemen ſuyueren die oude vervuylde ſweeringen C
daer op gheleyt.

Van Mandragora. Cap. lxxviij.

¶ Tgheſlacht.

MAndragora es tweederleye als Dioſcorides ſchrijft, Wit ende Swert. Dat wit Mandragora wordt gheheeten Mandragora manneken ende es redelijcken bekent. Dat Swert wordt ghenaempt Mandragora wijfken, ende dit es noch ter tijt niet ſeer bekent.

Tfate

Van Mandragora. Cap. lxxviiij. cccl xviij.

Mandragoras mas.

Mandragora manneken.

¶ Tfatsoen.

1 Dat wit Mandragora heeft groote breede witgruene vette ende effene bladerē op der aerden wtghespreyt, den bladeren van Bete nz seer onghelijck tusschen den welcken cleyn corte effene steelkens voortcomen schoon geele ronde appelen draghende die sterckachtich van ruecke nochtans niet onliefelijck zijn. Die wortel es groot ende wit, den wortelen van Radijs niet seer onghelijck, in twee oft drye deelen ghedeylt die somtijts ouer malcanderen wassen schier gelijckende den twee beenen van den menschе.

2 Dat swert Mandragora dat es Mandragora wijfken en heeft ooc gheenen opgaende steel, zijn bladeren zijn oock op der aerden wtghespreyt, die smalder ende minder zijn, dan die bladeren van Lattouwe, ende swaer van ruecke. Die appelen zijn bleeck, ghelijck Sorben ghefatsoeneert die helft minder dan die appelē van dat manneken. Die wortel es van buyten swert van binnen wit in tween oft dryen ghespleten ouer malcanderen wassende, ende minder dan die wortel van dat manneken.

¶ Plaetse.

Mandragora wast gheerne in donckere ende lomberachtighe plaetsen. Hier te lande en wast hy nz van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghestelt, die hem planten daer hy wel sonne heeft.

¶ Tijt.

Die appelen van Mandragora worden hier te lande in Ooghstmaent risp.

¶ Naem.

Mandragora wordt gheheeten in Griecx, μανδραγόρας ende in Latijn Mandragoras, van sommighen Circæa ende Antimalum. Van Pythagoras oock Anthropomorphos om dat die wortel van desen cruyde dat onderste deel van een menschе ghelijck es.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Mandragoras mas, van sommighen als Dioscorides seyt Norion. In Hoochduytsch Alraun menlin. In Neerduytsch Mandragora manneken, oft Alruyn manneken. In Franchois Mandragora masle.

2 Dat andere heet Mandragoras fœmina, van sommigē Thridacias. In Duytsch Alraun weiblin, eñ Mandragora wijfken.

¶ Natuere.

Die wortelen van Mandragora sonderlinge die scorssen zijn cout ende drooghe tot by naer in den vierden graedt. Die vrucht en es zoo cout niet ende heeft wat vochticheyts mede ghemenght.

¶ Tracht en werckinghe.

A Tsap van den wortelen van Mandragora dat wt den verschen wortelen gheperst wordt ende daer naer ghedroocht, in seer cleyne ghewichte inghenomen iaecht af duer den camerganck die fluymachtighe ende swerte melancholieuse vochticheden met sterck ghewelt ghelijck die swerte Nieswortel.

B Dit selue sap es oock goet ghemenght tot die collyrien van den ooghen die pijne en de weedom versueten, ende van onder met een pessus gheset treckt die secondine ende die doode vruchten af.

C Van desen selven sape een suppositoire ghemaeckt ende in dat fondament ghestelt verweckt tot slapen.

Die verſche bladeren van Mandragora met meel van gerſten mout vermēght zijn D
goet gheleyt op alle heete gheſwillen ende ſweeringhen ende doen alle gheſwillen ende
apoſtumatien ſeeyden ghewreuen ende daer op gheleyt.

Die wortelen zijn oock op die heete ſweeringhen ende gheſwillen goet gheleyt, ende E
met olie ende huenich vermenght op die beten van den fenijnnighen ghedierten.

Wijn daer die wortelē van Mandragora in gheweyckt hebbē oft in gheſoden zijn, F
doet ſlapen, verſuet alle pijne eñ weedom eñ es goet ghegheuē dē ghenen diemē eenich
ledt affnijden, af ſetten, oft branden wilt om dat ſy die pijne niet ghevoelen en ſoudē.

Die Appelē gerokē doen oock ſlapē, maer noch veel meer dz ſap daer af ingenomē. G

¶ Hindernisse.

Tſap van den wortelen es ſeer ſorghelijck inghenomen, want een luttel te veel inge-
nomen doodet terſtont den menſche. Die bladeren ende vruchten zijn oock ſorghelijck
ende quaet, zy maken ſwaeren ſlaep met raſernie ghelijck dat Opium.

Van Verangenes. Cap. lxxxv.

¶ Tgheslacht.

Verangenes zijn tweederhande. Die eene draghen bruyn appelen, ende die andere
witachtighe oft bleeck geele appelen, ende anders zijn zy malcanderen van weſen,
dat es van ſtelen, bladeren ende bloemen ghelijck.

¶ Tkatsoen.

Mala inſana. Verangenes.

Dit ghewas heeft eenen ronden ſteel ontrent eē ſpanne hooch, daer aen breede ſwert
gruene bladeren waſſen den bladeren van Groote naſcaye ſchier gelijck maer wat rou
wer, tuſſchen den welcken op corte ſteelkens die bloemen groeyen, voortbringhende groo
te rondachtighe langhe vruchten, gelijck appelen volnaer ghefatſoeneert, die binnē vol
ſaets zijn ghelijck die Concommeren, van buytē vā verwē ſom caſtaniebruyn, ſom wit
oft geelachtich. Die wortel es ſaſelachtich.

¶ Plaetse.

Verangenes en groeyen hier te lande nz van ſelfs, maer worden in der cruytlieffheb-
bers houen gheplant ende opghebrocht, ghe lijck die Concommerē eñ Cauwoorden, daer
mede dz zy voortcomen eñ iaerlijcx vergaen.

¶ Tijt.

Dit ghewas bloeyet in Ooghſtmaent, en-
de in Herfſt worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Deſe appelen wordden nv ter tijt in La-
tijn gheheeten Mala inſana. In Franchois en
de hier te lāde Verangenes. In Hoochduytſch
naer den Latijnſchen naē Melantzan, ende
Doll opffel, dat es in onſe tale, Dulle appel.

¶ Natuere.

Deſe appelen zijn cout ende vochtich ghelijck die Cauwoorden.

¶ Cracht en werckinghe.

Verangenes en hebben in der medecynen gheen ghebruyck, maer worden van ſom-
mighen voor een ſpijſe inghenomē die de ſelue eeten mz olie, peper, ſout ende azijn. En
de deſe ſpijſe es onghеſont ende doet in tlichaem veel quade vochticheden groeyen.

Tghe-

Van Gulden appelen. Cap. lxxxvj. ccclxxv.

¶ Tgheslacht.

DEse vremde appelē zijn ock tweederleye, die eene zijn root, die andere bleeck geel anders van stelen, bladeren ende wasse in alle manierē malcanderen gelijckēde.

¶ Tkatsoen.

Poma amoris. Gulden appelen.

Dese Appelen hebben ronde aschverwighe hayrachtighe stelen ontrent drye oft vier voeten hooch, met aenwassende, zyde tacken ende groote breede langhe bladeren ouer beyde zyden wtghespreyt ende diep ghekerft den bladeren van Agrimonien volnaer ghelijck, maer veel meerder ende witter. Die bloemen zijn geelachtich en wassen op corte steelkens vijf oft ses by een, ende als die vergaen zoo wassen daer naer groote ronde platachtighe gheribde appelen, van verwen som schoon root, som witachtich, daer in dat saet leyt. Dit heel cruyt met stelen ende bladeren es van eenen stercken stinckenden seer selsamen stanck, ende moet alle jaren van saet gewonnen worden ghelijck die Concommeren.

¶ Plaetse.

Dit cruyt es een vremt ghewas, ende en wordt hier te lande niet ghevonden, dan in sommighe cruytliefhebbers houen, daer tghesaeyet wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent, Ende in Ooghstmaent eñ Herfstmaent worden die appelē rijp.

¶ Naem.

Dit vremt gheslacht wordt ny ter tijt gheheeten in Latijn Poma amoris, Pomum amoris, ende van sommigē Pomum aureum. In Hoochduytsch Golt opffel. In Neerduytsch Gulden appelen. In Franchois Pomes d'amours.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Natuere cracht ende werckinghe van desen appelen sijn noch ter tijt onbekēt, maer voor alzoo veel als wy kunnen met onder soecken ende met redenen vinden soo sijn dese appelen van natueren cout ende sonderlinghe die bladeren den Mandragora wat ghelijckende ende daer om ock sorghelijck om te orboren. A

Van Doren appel. Cap. lxxxvij.

¶ Tkatsoen.

DOren appel heeft ronde stelen die ontrent twee voeten hooth wassen, daer aen aschverwighe gruene bladeren voortcomē, den bladeren van Nascaye schier ghelijck maer grooter, sonderlinghe die beneden by de wortele groeyen. Die bloemen sijn wit, ront ende hol ghelijck een clockxkē van ruecke liefelijck ghelijck die witte Lelien rieckende, ende als die vergaen sijn, zoo vol ghen die vruchten, die ghelijck een appel ront sijn, van verwen gruen, rontsomme met stekende dorenen beset, daer naer dat sy Doren appelen ghenaempt worden, van binnē vol saets ghelijck die Verangenes. Die wortel es saselachtich ende duer een ghevlochten ende verwert.

¶ Plaetse.

ccclxxxvj. Van Doren appel. Cap. lxxxviij.

Stramonia. Doren appel.

Doren appel es ock een vremt ghewas ende en wordt niet ghevonden, dan in der cruytliefhebbers houen ende dat seer selden.

¶ Tijt.

Dese Appelen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit vremt ghewas wordt ghenoemt in Italien Stramonia ende Pomum spinosum van sommighen Corona regia. Te Venegien Melospinus ende Paracoculi. In Hoochduytsch Stech opffel, Rauch opffel, vnd Stechend opffel. In Neerduytsch Doren appel. In Franchois Pommes de Perou.

¶ Natuere.

Natuere cracht ende werckinghe van desen appelen es noch ter tijt ons onbekent.

Van Balsem appel.

Capittel. lxxxviij.

¶ Tghenlacht.

Onder den naem van Balsem appel, worden nv ter tijt tweederleye appelen oft vruchten verstaen ende begrepen, die van bladeren ende van wasse malcanderen seer onghelijck zijn, Deene wordt ghenoemt Balsem appel manneken, ende dat ander Balsem appel wijfken.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste ghenlacht van Balsem appel, heeft langhe dunne ranckens met cleyne clauwierkens daer mede dattet haeckt ende hem seluen vast maeckt aen die hagen, boomen ende staken oft rijs, daert by gheplant es. Die bladeren zijn breet rontsomme ghesneden den Wijngaertbladeren volnaer gelijck maer cleynder. Die bloemen zijn bleeck geel. Die vrucht es ront, bouen scerp ende rouw ghelijck die vruchten van wilden Concommeren, ierst gruen ende daer naer root. Ende in dese appelen leyt breet, rouw ende bruyn saet besloten. Die wortel heeft vele tacken herwaerts ende derwaerts ghespreyt.

2 Dat ander ghenlacht heeft eenen dicken roodachtighen steel ghelijck die Porceleyne ontrent eenen voet oft meer hooch. Daer aen wassen lange smalle bladeren den Wilghen bladeren niet seer onghelijck, rontsomme wat ghekerft. Die bloemen zijn schoon lijfverwich persch, achter een omghecromt steertken draghende, den bloemen van Riddersporen van fatsoene niet seer onghelijck. Die vrucht oft appel es ront, voor scerp ende van buyten hayrachtich, van verwen ierst gruen ende daer naer bleeck geel, ende als dese Appel heel rijp es dan gaet hy open, ende dan valt daer saet wt dz den Vitsen niet seer onghelijck es. Die wortel es den anderen voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Beyde dese vremde appelen worden in der cruytliefhebbers houen hier te lande gevonden.

¶ Tijt.

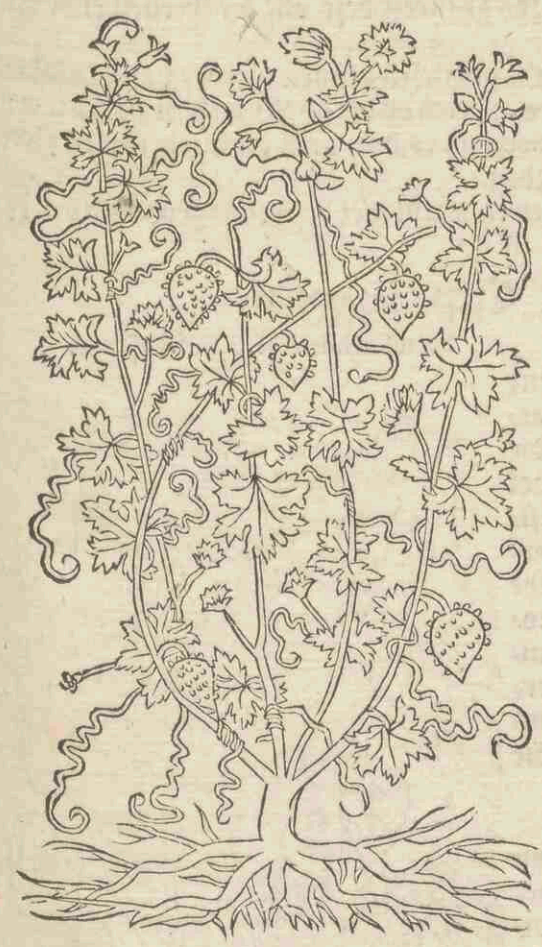
Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende in Ooghstmaent en Herfstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Dat ierste ghenlacht van desen cruyden wordt ghenoemt in Italien Charantia, Balsamina, Momordica, ende tot sommighe plaetsen Pomum Hierosolymitanum. In Vranckrijck Pomum mirabile. In Hoochduytsch Balsam opffel mennlin, dz es Balsem appel manneken,

Van Balsem appel. Cap. lxxxviij. cccl xxvij.

Charantia.
Balsem appel manneken.

Balsaminum.
Balsem appel wijfken.

neken. In Franchois Merueille, ℞ Merueille masle.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaempt Balsaminum, ende es gheen Balsamina Charantia oft Momordica als sommighe meynen. In Hoochduytsch wordet genaemt Balsam opffel Weiblin, dat es in Neerduytsch Balsem appel wijfken.

¶ Natuere.

Die natuere van desen Appelen als sommighe scrijuen es werm in den ierstē graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Van dat ierste gheslacht van Balsem appel Charantia ghenaemt worden gescreuen ghevonden dese naervolghende crachten.

Die bladeren van Charantia mz wijn ingenomen doen alle pijne ende weedom ver A
gaen van buyten ende binnen tlichaems ende stercken die crachtē van den ghenē die-
se inneempt alzoo dat huer gheen pijne oft weedom toe ghecomen en can.

Die selue bladeren ghepoedert ende met wijn inghenomen heylen ende ghenesen al- B
le inwendighe wonden oock van den dermen, ende zijn seer goet tot dat colica.

Tsap van den bladeren gheneest den tantsweer daer aen ghestreken. C

Olie die met den vruchten in die sonne ghewonnen es heylt alle wondē, versuet alle D
pijne ende weedom ende doet alle spanninge ende treckinghe van de senuwen vergaen,
op die wonden, pijnen ende treckinghen ghestreken.

Dese selue olie es oock tot die sweeringen van der borsten, ende tot die pijne eñ wee- E
dom van der moedere goet ende doet lichten ende voorspoedighen arbeyt hebben op die
buyck ghestreken.

Dese olie gheneest alle sweeringhen, quetsinghen ende apostumatien van die moe- F
der met een clysterie daer in ghelaten.

Item in tfondament met cattoen gheset zoo gheneest dese olie die speenen ende be- G
neemt alle pijne ende weedom der selver.

Die gheschuertheyt wordt ock met dese olie ghenesen alsmen tpoeder van dē blade- H
ren met wijn inneempt, ende die olie van den appelen op die gheschuertheyt strijckt.

Olie van Balsemappel ghemaeckt als voorseyt es, doet ock die litteken eñ plee- I
ken vergaen als zy daer mede bestreken worden.

2 Vander cracht van Balsemappel wijsken en wordt niet beschreuen gevonden om dz K
huer cracht noch onbekent es.

Van Nascaye. Cap. lxxxiv.

Solanum hortense. Nascaye.

¶ Tkatsoen.

NAscaye heeft ronde stelen ontrent eenen voet hooch mz vele zyde tac- kens, daer aen bladerē wassen die swertgruen, breet, weeck ende vol saps zijn, den bladeren van Basi- licom van fatsoene ghelijck maer veel meer- der. Die bloemkens zijn wit ende hangē drye oft vier by een. Ende als die vergaen zoo co- men daer ronde besikens voort die by eē han- ghen ghelijck die vruchten van Veyl vā ver- wen als zy rijp zijn, ghemeynlijck swert, som- tijts schoon root, ende diewils ock geel. Die wortel es wit met vele veesen.

¶ Plaetse.

Nascaye wast hier te lande seer ghemeyn by oude mueren onder die haghen, by den we- ghen, in diepe straten, aen die canten van som- mighen velden ende in die moeshouen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Braeckmaēt alle den zoomer duer, ende te wyle zoo leueret ock zijn vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx στρύχνος ἢ στρύχνος, καὶ στρύχνος κηπαῖος. In La- tijn Solanum eñ Solanum hortense. In die Apo- theken Solatrum, van sommighen Morella, Vua lupina eñ Vua vulpis. In Hoochduytsch Nacht- schadt. In Neerduytsch Nascaye ende Nachtscade. In Franchois Morelle.

¶ Natuere.

Nascaye es cout ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren van Nascaye ghestooten ende mz meel van gersten mout ver- A
menght zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende voorts eetende quade sweeringen ende op alle verhittinghen. Tot den selven dient ock een salfken van dat sap van Nascaye met olie van Roosen, ceruyse ende schuym van siluer ghemaeckt.

Die bladeren alleen ghewreuen versueten die pijne van den hoofde, daer op geleyt, B
ende zijn goet voor die verhitte maghe, ende tot alle heete ghebreken van den ooghen, oren, leuer, milte ende blase om van buyten daer op te legghen.

Die bladerē van Nascaye met sout gemēght doē sceydē eñ verteeren die gheswillen C
ende

ende apostumatiē die achter ende by die oorē groeyē daer op gelijc een plaester geleyt.

Tsap van Nascaye met dat wit van een eye es goet gheleyt opt voorhooft tseghen die verhittinghe roodicheyt vloet ende alle heete ghebreken van den ooghen. D

Tsap van Nascaye in die oren ghedruypt versuet die pijne van den oren, eñ met cattoen ghelijck een pessus van onder in die moeder gheset stoppet die ouervloedighe vloet ende natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. E

In somma Nascaye es goet ende bequaem als Galenus seyt tot alle sieckten ende ghebreken die vercoelt ende ghestopt sijn moeten. F

Van Criecken van ouer zee. Cap. vc.

Tkatloen.

Vesicaria vulgaris.
Criecken van ouer zee.

Vesicaria peregrina.
Vremde Criecken van ouer zee.

1 CRiecken van ouer zee draghen dunne stelen daer aen bladerē wassen den bladeren van Nascaye wat ghelijck, maer breeder ende meerder. Die bloemen sijn bleeck, meerder ende min wit dan die bloemē van Nascaye ende als zy vergaen zoo brenghen zy voort ronde hole toeghesloten blaeskens die ierst gruen sijn ende naermaels root, daer in een roode rōde besie besloeten groeyet die vol geelachtichs plat saets es. Die wortel es dun, cruypende ende tot veel plaetsen nieuwe scheten ende stelen wtworpende ende alle jaren wtspruytende.

2 Bouen dit gheslacht zoo wordter noch een ander vremt gheslacht gevonden dz oock voor Criecken van ouer zee ghehouden wordt. Ende dit vremt cruyt heeft dunne teere stelen ende daer aen wassende langachtighe bladeren, die rontsomme ghekerft ende diep ghesneden zijn. Die bloemkens zijn sneewit ende brinqhen voort ronde besloten

blaeskens die ierst gruen zijn ende naermaels bruyn ende daer in wast een ronde swerte besie ontrent een erwte groot. Die wortel es dun ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

1 Criecken van ouer zee, wassen hier te lande in sommige bosschen ende by die haghen in neere vochtachtighe plaetsen, ende worden ock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die blaeskens met den vruchten van Criecken van ouer zee worden in Ooghstmaent ende in Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

1 Criecken van ouer zee heetē in Griecx στρύχνος ἀλικάκαβος καὶ φυσαλίς. In Latijn Vesicaria, van Plinius ock Vesicula, van sommigen Callion. In die Apoteken Alkakengi. In Hoochduytsch Schluttē, Boberellen, Judē kirszen, Teuffels kirszen, Judē hutlin en rot Nachtschat. In Franchois Alquequanges, Coulle bobes ℞ Baganauldes.

2 Dat ander vremt gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Vesicaria peregrina ende Vesicaria nigra, van den Hoochduytschē Munchs kopfflin, schwartze Schlutten vnd welsch Schlutten. In Neerduytsch vremde Criecken van ouer zee, ende swerte Criecken van ouer zee.

¶ Natuere.

1 Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn cout ghelijck die Nascaye. Die vruchten en zijn niet zoo cout ende zijn subtijl van substantien.

2 Die natuere van den vremden Criecken van ouer zee es onbekent.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn tot alle saken dienstelijck ende oorboorlijck daer die bladeren van Nascaye goet ende bequaem toe zijn. A

Die Criecken oft vruchten inghenomen openen die verstoptheyt van der leuer ende van den nieren, ende suyueren die blase, ende doet water maken, ende daer om zijn zy seer goet tsegē die geelsucht, pijne ende weedom in die lendenen ende van der blasen, ende den ghenen die huer water niet en kunnen ghelossen oft die huer water seer snijdt. Item den ghenen die met den steē ende graueel ghequelt zijn.

Mandragoras Theophrasti. Solanum lethale. B

Groote Nascaye.

Vā groote Nascaye. C. vcj.

¶ Tfatsoen.

Dit quaet ende doodelijck cruyt wordt voor een geslacht vā Nascaye ghehouden om dattet hem van fatsoene wat gelijck es. Eñ het heeft ronde bruyne stelē twee oft drye voetē oft meer hooch daer aen wassen groote breede wat hayrachtighe bladeren die meerder, breeder ende bruynder zijn dan die bladeren van Nascaye. Die bloemē zijn bruyn ghelijck cleyne hole scellekens ghefatsoeneert, ende als die vergaen zo wassen daer groote ronde besien, elck op eē besonder steelken ontrent een criecke groot, die ierst gruen zijn, ende als zy rijp zijn schoon blinckende swert, daer in cleyn bruyn saet groeyet. Die wortel es groot alle jaren wtspruytende ende veel

veel nieuwe ſtelen voortbringhende.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt wordt hier te lande tot ſommighe plaetſen in die boſſchen ende aen die haghen, ende in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tÿt.

Die vruchten oft beſien van deſe fenijnnige Naſcaye worden in Ooghſtmaēt rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt geheeten Solanum lethale. In die Apotekē Solatrū mortale. In Hoochduytſch van ſommighen Dollkraut vā anderē Seukraut. In Neerduytſch Groote naſcaye ende Dulcruyt oft Dulle beſien. Ende dit cruyt en es gheen Solanum manicum, noch gheen Solanum ſomniferum, noch oock gheen Mandragoras Morion dz Dioſcorides beſchrijft. Maer ſchijnt meer te weſene dat gheſlacht van Mandragora daer Theophraſtus Lib. vj. Cap. ij af vermaent. Ende daer om zoo mocht oock wel Mandragoras Theophraſti ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten vā deſen cruyde zijn ſeer cout tot in dē vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren ende verſche vruchtē van deſe groote Naſcaye ſouden moghen A van buyten ghebruyckt worden ghelijck die bladeren van Naſcaye tot dat wilt vier eñ alle alſulcken verhittinghen maer met meerder voorſienicheyt, aengeſien dat dit Naſcaye veel ſtercker vercouwt dan die ghemeyne Naſcaye.

¶ Hinderniſſe.

Die vruchten van deſe Naſcaye zijn doodelijck en maken den ghenen dieſe ingheno-men heeft eenen ſwaeren ſlaep met raſerme ende ydelheyt vermenght, die den menſche niet en verlaet tot dat die menſche doot es, ghelijck dat aen ſommighe kinderen zoo in Duytſchlant als te Mechelen ghebleken es, die deſe vruchten niet wetēde dat zy gnaet waeren ghegheten hadden. Daer om behoort een yeghelijck wel toe te ſiene dat hy in zijn houen aldusdanighe venenueſe cruyden niet en plante oft en hebbe, ſonderlinghe die liefelijcke vruchten voortbringhen als deſe ſchijnen te zyne, oft immers wilt hy die in zynen hof hebben, ten minſten zynen hof alzoo bewaere eñ ſluyte dat daer memant in en come die duer ſchoonheyt oft liefelijcheyt van den vruchten beroert ſoude mogen worden om die te eetene, als vrouwen ende ionghe kinderen lichtelijcken worden.

Van Solanum ſomniferum ende Manicum. Ca. vclj.

DJe Groote Naſcaye daer af in twoorſeyde capittel geſcreuen es doet my ge dachtich weſen van noch twee andere geſlachten van Solanum oft Naſcayen, die van den ouders ende van Dioſcorides beſcreuen zijn van den welcken deene es geheeten Solanum ſomniferum, dat es ſlaepmakende Naſcaye, eñ die andere Solanum manicum, dat es Raſernie makende Naſcaye.

¶ Tkatſoen.

1 Solanum ſomnificum, dat es ſlaepmakende Naſcaye heeft dicke herde ſtelen daer aen groote breede bladeren waſſen, den Queappelbooms bladeren ſchier gelijck. Die bloeme es groot ende root. Die vrucht es ghelijck Sofferaen geel, ende waſt in blaeſkens. Die wortel es lanck met een roode ſcorſſe bedeckt.

2 Dat ander Solanum dat Manicum, dz es Raſernie makende Naſcaye genaemt wordt heeft bladeren ghelijck wit Moſtaert cruyt, maer meerder, wat ghelijckende den bladeren van oprechten Berenclauw die Achantes in Latijn gheheeten wordt daer af in twijfſte deel gheſcreuen ſal worden. Van eender wortel heuet thien oft twelf ſtelen die twee oft drye voetē hooch waſſen, op dopperſte van den welcken voortcoemt eē ront bolleken ghelijck een Olijue groot ende ghelijck die vrucht van Platanus rouw, maer meerder ende langher. Die bloeme es ſwert, ende als zy vergaet zoo brēght zy een druyfkē voort met thien oft twelf beſikens, ghelijck die beſien van Veyl, maer ſaecht gelijck Wijnbeſien. Die wortel es wit, dick binnen hol, ende eenen cubitus, dat es onderhalven

voet

voet lanch. Ende hier mede schijnt wat ghelijckenisse te hebben dat vremt gheslacht van Maluwe, dat Malua Theophrasti ende Alcea veneta ghenaemt wordt, daer af in dat vijfste deel Cap. xxvij. gheschreuen es.

¶ Plaetse.

1 Dat Solanum somniferum wast als Dioscorides seyt in steenachtighe plaetsen, niet veerde van die zee gheleghen.

2 Dat Solanum manicum wast op hooghe berghen daer die sonne veel schijnt.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen tween wordt gheheeten in Griecx στρύχνος ὑπνωτικός. In Latijn Solanum somniferum, dat es in Duytsch Slaepmakẽde Nascaye, vã sommighen ooch Halicacabon, Dircion, Apollinaris minor, Vlticana herba, ende Opsago.

2 Dat ander heet in Griecx στρύχνος μανικός. In Latijn Manicum Solanum, dat es, Rasernie makende oft dulheyt makende Nascaye, van sommigẽ Persion, Thryon, Anydron Pentadryon ende Enoron.

¶ Natuere.

1 Solanum somniferum es cout tot in den derdẽ graedt volcomelijck dẽ Opium van natueren wat ghelijck maer veel onstercker.

2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinghe die scorsse es drooghe tot in den derden graedt, ende cout tot in den tweeden, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die vruchten van Solanum somniferum inghenomen doen water makẽ, ende zijn den watersuchtighen seer goet ghebruyckt, maer en moghen ouer die twaelf tseffens niet inghenomen worden, want alsser meer inghenomen worden zoo zijn zy scadelijck. A

Tsap van desen besien es goet in die medecynen vermenght, diemen ingheeft tot versuetinghe van weedom ende van pijne. B

Tselue sap in wijn ghesoden ende in die mont ghehouden versuet die pijne van den tanden. C

2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinge die scorsse daer af es seer goet ghewreuẽ ende ghelijck een placster gheleyt op dz wilt vier ende op die quade heete voorts eetende sweeringhen ende vlceratien. D

Van binnen en dient dit Solanum niet om te ghebruyckene. E

¶ Hinderniſſe.

1 Meer dan twaelf vruchten van Solanum somniferum ingenomen makẽ rasernie ende ydelheyt van hoofde volnaer ghelijck dat Opium.

2 Die wortel van Solanum manicum een drachma swaer met wijn ghedroncken maeckt lichticheyt ende ydelheyt vã hoofde, eñ twee drachma swaer doet die ydelheyt meerder wesen ende drye oft vier daghen lanck dueren. Die selue wortel vier drachma swaer inghenomen doodet den mensche.

Van Bilsen. Cap. xciij.

¶ Tgheslacht.

Bilsen als Dioscorides ende alle die ouders schrijuen es dryerhande, Swert, geel, ende wit.

¶ Tfatsoen.

Swerte Bilsen heeft dicke saechte stelẽ eñ groote, breede, saechte, weecke, wollachtige, aschverwighe gruene gheclouẽ ende seer ghesneden bladerẽ, sonderlinge die aen dz onderste van den stelen ende by die wortel wassen, want die aen die stelen groeyen zijn cleynder, smalder ende scerper. Die bloemen zijn binnen bruyn peersch ghelijck cleyne scellekens ghefatsoeneert ende als zy afgheresen zijn zoo volghen daer ronde huysckẽs, ghelijck pottekens met cleyne deckselkens toe ghedeckt, die in hayrachtighe ronde vellekens wassen die van voren open zijn ende vijf oft ses scerpe stekende puntkẽs hebbẽ. Ende dese pottekens staen deen bouen den anderẽ lanex den steel ende daer in leyt dat saet dat bruynachtich es. Die wortel es lanck ende somtijs vinghers dick.

Geele

Hyoscyamus niger. Swerten Bilsen.

Hyoscyamus luteus. Geelen Bilsen.

2 Geele Bilsen heeft breede witte saechte bladeren die niet ghekerft oft gheclouen en zijn, den bladeren van groote Nascaye volnaer ghelijck maer grooter, witter eñ saechter. Die bloemē zijn bleeck geel ende ront, ende als die vergaen zoo comen daer oock voort ronde huyskens volnaer ghelijck pottekens den swerten Bilsen pottekēs nz seer onghelijck, daer in dat saet groeyet den anderen Bilsen sade aensiēlijck. Eñ dese pottekens groeyen oock in een ront velleken, maer dit velleken es saecht ende en steeckt niet. Die wortel es teer. Dit gheslacht van Bilsen naer dattet zijn saet gheleuert heeft sterft tseghen winter, ende moet alle jaren van nieuws ghesaeyet worden.

Hyoscyamus albus. Witte Bilsen.

3 Derde gheslacht van Bilsen dat witte Bilsen ghenaempt wordt es den swerten Bilsen van fatsoene niet seer onghelijck maer die bladerē zijn saechter, witter, wollachtigher eñ veel minder. Die bloemē zijn oock witter eñ dijsghelijcx oock dat saet dz in pottekens wast ghelijck dat saet vā den swerten, maer die vellekens daer die pottekens

kens in wassen zijn saecht ende en sticken met. Die wortel van desen es oock niet seer groot. Ende dit Bilsen sterft ooc tsegen winter ende moet alle jaren gesaeyet worden.

¶ Plaetse.

1 Swerte Bilsen groeyet hier te lande seer ghemeyn by den wegen, ende op sandachtighe ongheoeffende plaetsen.

2.3 Die andere twee worden in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet, van den welcken dat wit van zijn eyghen natuere als Dioscorides seyt, by die cantē van der zee op meschtighe plaetsen wast.

¶ Tijt.

Dese drye ghesslachten van Bilsen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Bilsen wordt gheheeten in Griecx ὑοσκύαμος καὶ ἀπολινάρις. In Latijn Hyoscyamus, Apollinaris ende Faba suilla. Van sommighen oock Dioscyamos, id est, Iouis faba, Fabulonia, van Apuleius Symphoniaca, Calicularis, Remenia, Faba lupina, Mania, van den oudē Romeynen eñ Hetruscen Fabulum, van dē Arabeuschen meesters Altercum eñ Altercangenū, van Mattheus Syluaticus Deus caballinus ende Casilago, vā Jacobus Manlius Herba pinula, van sommighe andere Canicularis ende Caniculata. In Hoochduytsch Bulsenkraut, Sawboonē, Schlaffkraut ende Dollkraut. In Neerduytsch Bilsen eñ Bilsen cruyt. In Franchois Hanebanne ou Endormie.

1 Dat ierste ghesslacht wordt gheheeten naer zijn bruyne bloemen Hyoscyamus niger, dat es Swerte Bilsen.

2 Tweede heet Hyoscyamus luteus, dat es, geelen Bilsen om dattet geele bloemē heeft.

3 Derde met den witten bladeren ende bloemen wordt gheheeten Hyoscyamus albus, dat es witte Bilsen.

¶ Verkielinghe.

Die witte Bilsen es die bequaemste tot den ghebruyck van der medecynen. Die andere twee en zijn niet zoo bequaem, sonderlinghe dat swert Bilsen dat het alderscadelijcxste es.

¶ Natuere.

Tsaet van witte Bilsen ende die bladeren zijn cout tot in den derdē graedt. Die andere twee zijn noch couder tot schier in dē vierdē der menschelijcher natuerē scadelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap dat wt den bladeren ende stelen van grocuen Bilsen ghedouwt ende gheperst A es, ende daer naer in die Sonne ghedroocht es seer goet tot alle collyriē vermenght die tot die heete sieckten ende ghebreken, vloet ende vochtigheyt van den ooghen, ende tot die pijne ende weedom van der seluer ende van den oren ende van die moeder dienen.

Tselue sap met meel van terwe oft van gerstē mout es seer goet gheleyt op alle hee- B te gheswillen ende apostumatien van den ooghen, voetē ende andere leden des lichaēs.

Tsaet van Bilsen es goet tot den hoest, vloet van subtilen catarren in die ooghen C vallende oft op die borst sinckende, alle groote pijne eñ weedō, vrouwelijcke ouervloedighe vloet, ende tot alle bloetganck een cleyn penningxken swaer met Meede oft huenich water ghedroncken.

Tselue saet versuet die pijne van tfledereijn, het genest die geswollen manlijckheyt D ende doet sincken die borsten van den vrouwen, die naer tbaren van den kinde seer geswollen zijn, alsment met wijn ghestooten daer op leyt, ende mach met alle plaesteren vermenght worden die pijne ende weedom versueten.

Die bladeren alleen met gerstē mout meel, oft met anderen saluen, plaesteren oft E medecynen vermenght versueten oock alle pijne ende weedom.

Alsmen die voeten badet in water daer Bilsen in gesoden es oft dat selue water van F onder met een clisterie ingheeft zoo doedet slapē. Tselue doet oock het saet met olie oft eenighe vochtigheyt op twoorhooft ghestreken, ende dat cruyt ende die bloemen veel gheroken.

Die wortel van Bilsen in azijn gesoden ende in die mont ghehoudē doet die pijne G

ende

ende weedom van den tanden vergaen.

In summa die bladeren, stelen, bloemen, saet, wortelen eñ sap van Bilsen vercoelen alle verhittinghen, doen slapen, ende versueten alle pijnen ende weedommen, maer die selue versueteniſſe en es altijt niet goet oft bequaem, want duer alduſdanighe versueteniſſe die van seer couden cruydē als vā Opium, Bilsen, Scheerlinck ende dyerghelijcke coemt, en wordt die sieckte oft pijne niet wechghenomen, maer dat lichaem ende ledt daer die weedom in es wordt voosch ende half doot ghemaeckt, alzoo dattet die sieckte ende pijne niet ghevoelen en kan. Ende als dat lichaem ende ledt wederom tot hem selluen coemt zoo es die pijne meerder dan zy te voren was ende die sieckte es quaeder om ghenesen mits dat sterck vercouwen van den selluen cruyden, dat die sieckten sonderlinghe die coude seer wederspannich maeckt. Ende daer om en salmē duſdanige cruyden tot versueteniſſe van eenighen pijnen niet ghebruycken dan in groote noot, als die pijnen seer groot ende onverdraghelijck schijnen. H

¶ Hinderniſſe.

Die bladeren, saet ende sap, sonderlinghe van den swerten Bilsen die hier te lande seer ghemeyn es, inghenomen alleen oft met wijn, maeckt raserne, ydelheyt ende swaere droemen, den dronckenscappe seer ghelijck, die niet lichtelijcken en sceyden, ende den mensche oock ter doot brinqhen.

Die bladeren oft sap te veel oft te langhe oft daer zy niet en behooren van buytē op eenich ledt gheleyt, doen die natuerlijcke hitte van den selluen steruen ende vergaen ende doen dat ledt swert worden rotten ende ten laesten afvallen, somtijts oock oorsake van die doot, van den mensche wesende.

Van Scheerlinck. Cap. cciiij.

Cicuta. Scheerlinck.

¶ Tkatsoen.

SCheerlinck heeft eenen hooghen langhen steel vijf oft ses voeten hooch die vele leden ende knoopen heeft dick ende van binnen hol es gelijck die steel van Venekel, van buyten licht gruen met cleyne roode pleyrkens bespraeyet schier ghelijck die steel van Groot slangen cruyt. Die bladeren zijn groot seer ghekertelt ende cleyn ghesneden den bladeren van Keruel volnaer ghelijck, maer veel meerder, vā ruecke sterck ende seer onliefelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen op cleyne croonkens, voortbringhende wit platachtich saet. Die wortel en es niet lanck ende es van binnen wat holachtich.

¶ Plaetse.

Dit quaet scadelijck cruyt wast op ongheboude plaetsen onder die haghen ende by die tuynen daert coel ende lomberachtich es.

¶ Tijt.

Scheerlinck bloeyet meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt in Griecx κώνειον. In Latijn Cicuta. In Hoochduytsch Schirling, Wutzerling, Wundtscherling eñ Wuterich. In Neerduytsch Scheerlinck

ende dulle Keruel oft dulle Peterselie. In Franchois Cigue. Van sommighen onghe-leerden Apotekers noch ter tijt Harmel, dier naer veel vermaningen van vele geleerden als van Leonicenus, Manardus ende meer andere van huer dwalinghe niet sceyden en willen, maer in huer ongheleertheyt met groote hartneckicheyt blyuende noch dage lijcx in plaetse van saet van Ruyte dat in Griecx oock Harmel gheheeten wordt, dz saet van Scheerlinck (dat zy seer dwaselijck voor Harmel houden) nemen, ghebruycken ende in huer medecynen menghelen.

¶ Natuere.

Scheerlinck es seer cout tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scheerlinck op der ionghe knechtkens scamelijcke leden gheleyt en laet die neit groot worden. Diesghelijck oock op der ionghe dochteren borsten gheleyt doet die oock cleyn blijuen, maer maeckt die selue ten eewighen daghen ghebreckelijck ende onsterck. A

Scheerlinck op alle wildt vier ende verhittinghe ghelijck een plaester gheleyt ver-suet die pijne ende vercoelt die hitte in der manieren als Bilsen ende Opium. B

¶ Hindernisse.

Scheerlinck es seer quaet, scadelijck, hinderlijck ende fenijnnich alzoo dat die men-sche die Scheerlinck inghenomen heeft daer af sterft, ten waere dat hy daer naer seer goeden ouden wijn droncke, want ouden goeden wijn gedroncken naer datmē Scheer linck inghenomen heeft verwint dat fenijn ende gheneest den menschе. Maer als die wijn ende Scheerlinck tsamen inghenomen worden, zoo es die cracht van den fenijn meerder ende doodet terstont, alzoo dat den menschе niet te helpen en es die Scheer-linck met wijn inghenomen heeft.

¶ Eynde des derde deels.

(.˙.) (.˙.)
(.˙.)

Dat vierde deel, des Cruydeboecks,

van der Corenen / Legumina / Distelen

ende dyerghelijcke gheslacht/fatsoen/naemen/
cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Terwe. Cap. j.

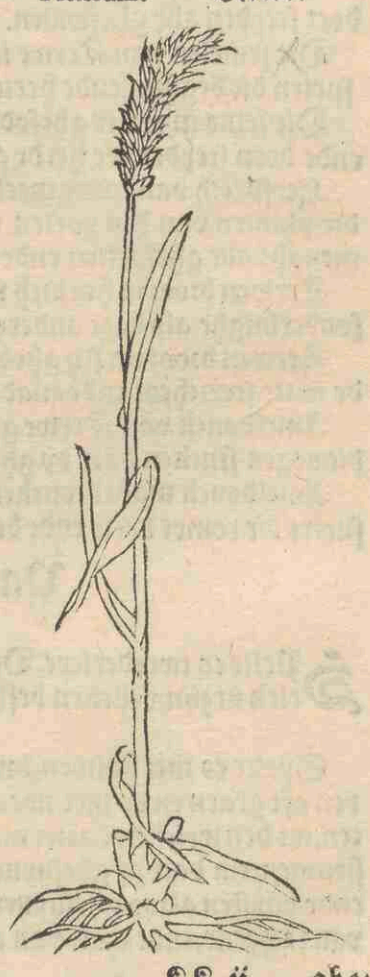
¶ Tgheslacht.

DIe ouders die naer die plaetsen ende landē vā daer die Terwe tot Roomē ende in andere groote steden hier voortijts ghebrocht gheweest es, dat ondersceet mercken ende nemen, maken ende beschrijuen veelderleye geslachten van Terwe, naer die landen ende plaetsen die selue naemende, maer die alsulcken seer breeden ondersceet ende van cleynen verlange achterlaten, als Columella ende Plinius deylen ende sceydē die Terwe maer in drye gheslachten, van den welcken dat een ghenaemt wordt Robus, dat ander Siligo dat twee winter vruchten zijn, dat derde Setanium dat zoomer Terwe es. Die in der waerheyt ooc maer een gheslacht en zijn, want huer ondersceet alleē daer in leyt dat die eene wat swaerder oft witter dan die andere es, ende dat die sommighe voor den winter, ende die andere naer den winter ghesaeyet wordt.

¶ Tfatsoen.

Alle Terwe heeft ronde hooghe halmen, dickwils veel van eender wortel voortcomende drye oft vier ledekens oft knoopkens hebbende, die meerder ende hooghер zijn dan die halmen van Gerste met twee oft drye smalle grasachtighe bladerkens becleet, op dopperste van den welcken die aren wassen veerde bouen die bladeren wtstekende, daer aen vele corenkens wassen sonder ordene oft regel dick by een gheset gheen vlimmen draghende. Die wortel es saselachtich ende dun.

Triticum. Terwe.

¶ Plaetse.

Terwe wordt hier te lande op die vetste ende beste ackers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die winter Terwe wordt in Herfstmaēt oft Wijnmaent ghesaeyet, ende die zoomer Terwe in Meerte eñ worden beyde tsamen in Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Terwe wordt gheheeten in Grieck πυρὸς. In Latijn Triticum. In Hoochduytsch Weyssen ende Weytzen. In Franchois Fourment.

1 Dat ierste gheslacht van Columella voor dat beste ghehouden, dat hier te lande niet en wast wordt gheheeten Robus, ende van Plinius oock Triticum.

2 Dat tweede gheslacht dat lichter ende witter es ghenaempt in Latijn Siligo, ende dit es onse ghemeyne winter Terwe die in die landen van hertswaerts ouer wast, als in onse Latijnsche Historia stirpium breeder verclaert es, in den welcken wy oock ghethoont hebben dat onse

ghemeyne Rogghe ghe Siligo en es, daer Columella en Plinius af gescreuen hebben.

3 Derde gheslacht wordt gheheeten in Griecx τρίμηνον καὶ σιτάνιας. In Latijn Setanium & Trimeste triticum. In onse tale zoomer Terwe.

¶ Natuere.

Terwe als een medecyne van buyten tslichaems ghebruyckt es werm in den ierstẽ graedt sonder merckelijcke vochticheyt. Maer dat broot daer af es wermer en maeckt rijp, treckt wt ende es verdeylende van natueren.

Ameldonck dat van Terwe ghemaeckt es, es cout ende drooghe, ende wat tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Terwe rouw in stucken ghebeten es goet gheleyt op die beet van den verwoeden honden. A

Terwe gheheel es goet tot dat fledercijn alsmen in die hoopen daer af tot den knien toe sidt ghelijckmen in Plinio leest dat hier voortijts Sextus Pompeius gedaen heeft die alzoo doende die pijne van fledercijn quijt ghewordẽ es. B

Meel van Terwe met sap van Bilsen es goet tseghen die vloet van die vochticheyt in die zenuwen sinckende daer op ghestreken. C

Tselue meel met huenich azijn Oxymeli ghenaempt, neempt alle sproet ende vleken van den aensicht wech. D

Dat meel van zoomer Terwe met wijn ende edick es goet op die beten ghestreken van den fenijnnighen ghedierten. E

Van den seluen meele een papken ghemaeckt ende gheleckt, stelpt dz bloetspouwen ende alst met booter ende Munte ghesoden wordt zoo dienet tot den hoest ende tot die rouwicheyt van der keelen. F

Stofmeel van Terwe met huenich ende water, oft met olie ende water ghesoden doet sceyden alle gheswillen. G

Die semelen van Terwe in azijn ghesoden ghenesen die quade scorftichedẽ ende versueten die beghinnende heete gheswillen. H

Die selue in water ghesoden daer Ruyte te voren in ghesodẽ gheweest es, versueten ende doen sceyden die herde gheswollen borsten. I

Heefdeech van terwe meel, treckt splinters ende dorenen wt ende sonderlinghe wt die planten van den voeten. Ende opent, maeckt rijp, ende doet wtbreken met sout gemenght alle gheswillen ende apostumatien. K

Terwen broot in huenich water ghesoden vercoelt ende versuet alle heete gheswillen sonderlinghe als daer andere goede cruyden toe ghemenght zijn. L

Terwen broot versch ghebacken met peeckel nat ghemaeckt gheneest alle verouderde witte seericheyt ende quade crauwagien. M

Ameldonck van Terwe ghemaeckt, es goet tot die vloet van die vochticheden die in die oogen sincken daer op gheleyt ende om diepe gatẽ en wonden daer mede te heylen. N

Ameldonck inghedroncken stelpt dz bloetspouwen, ende met melck vermenght versuetet die rouwe keele ende borste ende doet die fluymen losse. O

Van Spelte. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Spelte es tweederleye, Deene heeft ghemeynlijck twee corenkens tsamen aen een elck in zijn velleken besloten. Dat ander en heeft maer een corenken.

¶ Tfatsoen.

Spelte es met halmen, knoopen ende aren der Terwen seer ghelijck, alleen zijn coren oft graen en es niet naeckt ghelijck dat Terwe coren, maer leet in vellekens besloten, wt den welcken dattet niet lichtelijcken en rijst, maer met muelenen oft andere instrumentem daer af ghesuyuert moet worden. Ende als dat Spelte coren van zijn caf ende buysten alzoo ghesuyuert es, dan eest eenen suyueren Terwe coren seer ghelijck van fatsoene, ende oock van natueren alzoo dat wanner die Spelte ghepelt ghesaeyet

wordt

wordt, die selue binnen drye iaren in claer Terwe verandert, als Plinius, Theophrastus ende meer andere ouders schrijuen.

¶ Plaetse.

Spelte groeyet gheerne in goede vette wel gheboude aerde ende op hooge claere velden, ende es hier voortijts alleen by den Griecken ghevonden gheweest, nv ter tijt wast zy tot veel plaetsen vã Italien, Duytschlãt, Vrãckrijck ende oock in Neederlandt.

¶ Tijt.

Spelte wordt ghelijck die Terwe in Herfstmaent oft Wijnmaent ghesaeyet, In Hoymaẽt es zy rijp eñ tijdich.

¶ Naem.

Dit graen wordt ghenaemt in Griecx Ζεία. In Latijn Zea ende by den ouden Romeynen Semen & Far, nv ter tijt Spelta. In Hoochduytsch Speltz. In Neerduytsch Spelte. In Franchois Espeaultre. Ende schijnt onder die geslachten van Far, te wesene, Far venniculum album.

¶ Natuere.

Spelte es van natueren der Terwe gelijck maer wat couder, naer die natuere van der Gherste treckende ende saechtelijck drooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

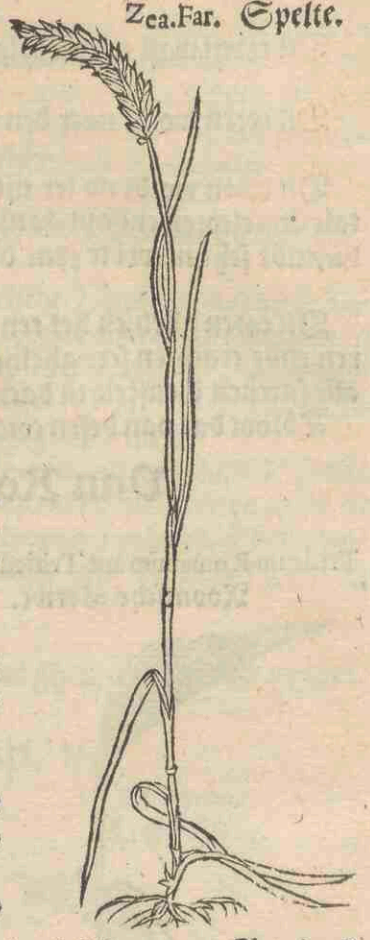
A Tmeel van Spelte met rooden wijn es goet tsegen die beeten ende steken van den Scorpioenen, ende den ghenen die bloet spouwen.

B Tselue meel met suete boter oft versch ruet van gheyten, versuet die rouwicheyt van der keelen eñ den hoest.

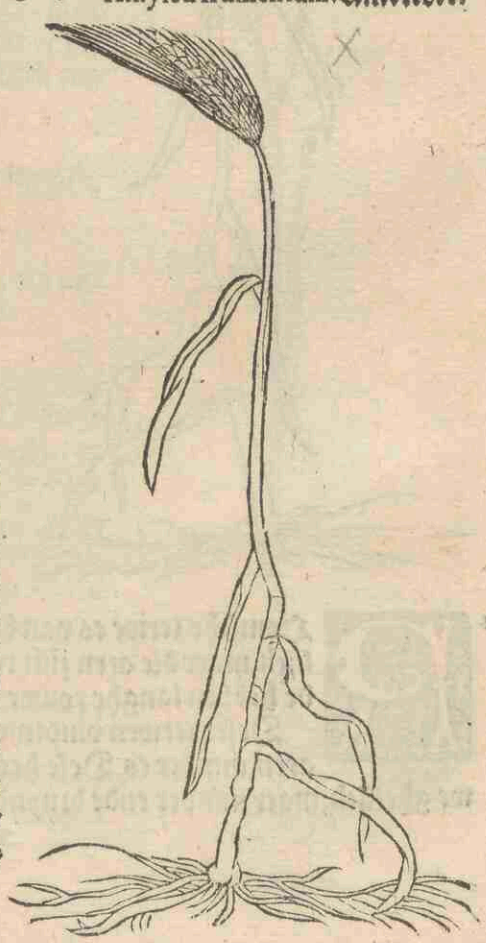
C Dit meel met wijn ende salpeeter geneest die loopende ende draghende sweeringen, die witte scelferinghen van der huyt eñ die pijnẽ van der magen, voeten ende van der vrouwen borsten.

D In somma, Spelte es der Terwe vã crachten seer gelijck, ende es een goet ende bequaem voetsel voor den menschen ende voor alle ghedierten als Theophrastus seyt.

E Ende dat broot daer af ghemaeckt en es den Terwen broode niet seer onghelijck maer en voedet zoo wel niet.

Zea. Far. Spelte.

Amyleũ frumentum. Amelcorẽ.

Van Amelcoren. Cap. lij.

¶ Tkatsoen.

AMelcoren es van halmen, knoopẽ eñ wasse der Terwe gelijck, maer die aren en zijn niet bloot ghelijck die aren van Terwe, maer zijn rouw ende hebben veel stekende vlimmen ghelijck die aren van Gerste, aen die welcke die corenen by reghelen ghelijck ooc aen die Gerste wassen. Dat graen oft coren leyt ooc in vellekens besloten ghelijck die Spelte, ende alst van zijn vellekens ghelijck die Spelte ghesuyuert es dan eest ooc eenẽ Terwen coren seer ghelijck.

Van Roomsche terwe. Cap. iiij.

¶ Plaetse.

Dit coren wast tot veel plaetsen van Duytschlant.

¶ Tijt.

Dit coren wordt naer den winter ghesaeyet ende in Hoymaent ghemaeyet.

¶ Naem.

Dit coren wordt nv ter tijt in Hoochduytsch ghenaemt Ammelkorn, dat es in onse tale Amelcoren ende in Latijn Amyleum frumentum. Ende es een ghesslacht van Zea eñ Far, ende schijnt wel te zyne dat Halicastrum.

¶ Natuere ende cracht.

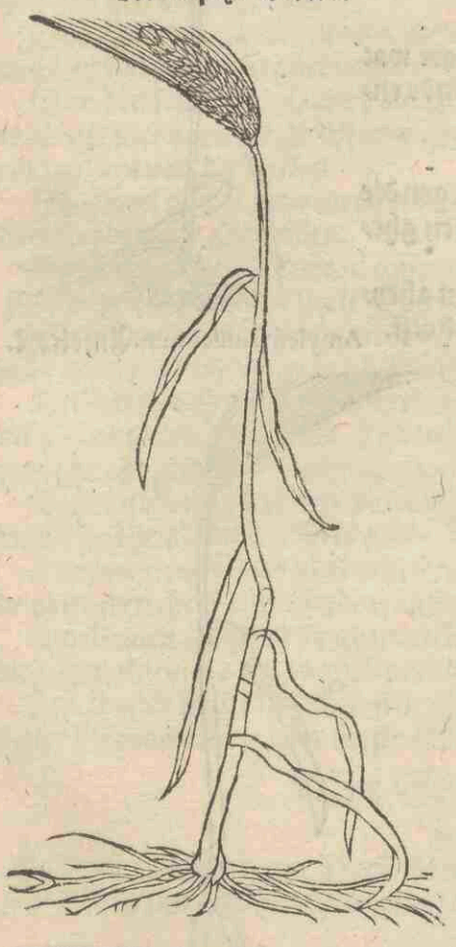
Dit coren ghelijck het een ghesslacht van Spelte es, alzoo eest hem oock van natuA ren ende crachten seer ghelijck, tusschē die Terwe ende Gerste in dmiddel wesende, tot alle saecken dienstelijck daer Spelte toe goet es.

Tbroot dat van desen coren ghebacken wordt es den terwē broode oock wat gelijck. B

Van Roomsche terwe. Cap. iiij.

¶ Tfatsoen.

Triticum Romanum aut Triticū barbatū. Roomsche Terwe.

Triticum Typhinum.

1 ROomsche terwe es van bladeren ende gheknoopte halmen der terwen ge-
lijck, maer die aren zijn ronder volder ende meer in een ghedronghen, en-
de hebben langhe rouwe stekende vlimmen. Tsaet es der terwē ghelijck.
2 Deser terwen vindtmen oock een ander ghelijck, die van halmen ende aren, minder es. Dese heeft oock rouwe stekende aren, ende coren der ter-
we ghelijck, maer minder ende bruynder dan ghemeyne terwe.

¶ Plaetse.

Roomsche

Van Roomsche terwe. Cap. iiij. cccxcj.

1 Roomsche terwe wast tot sommighe plaetsen van Duytschlant als in Elsaten by den gheberchten ende bosschagien, daer zy van den Lantluyden gesaeyet wordt, om die wilde verckenen wille, die de andere terwe scenden, maer aen dese niet lichtelijcken en comen om huer der rouwē arē wille, die huer belet doē, als Hieronymus Bock schrijft.

2 Die andere wast in Canarien ende tot sommighe plaetsen van Spaengien.

¶ Tijt.

Dese worden ghesaeyet ende ghemaeyet ghelijck die andere terwen ende Spelten.

¶ Naem.

1 Die ierste terwe wordt in Duytschlant ghenaemt Welsche Weyssen, dat es in Latijn Triticum Romanum, ende in onse tale Roomsche terwe, ende als eenighe meynen in Griecx τύφη ende in Latijn Typha die oock Typha cerealis gheheeten wordt, tot onderscheet, van noch een ander Typha, die een wilt ghewas es, tusschen dz riet in waeterachtighe plaetsen groeyende, dat oock Typha, ende Typha palustris ghenaemt es.

2 Die tweede soude moghen een Typha wesen, waert dat het saet in vellekens besloten waere als tsaet van Spelte. Maer want het bloot ende naeckt es, als Terwe, alsoo en eest gheen Typha, hoe wel dat het anders der beschrijunghe van Typha by Theophrastum ende Galenum seer ghelijck es. Ende daer om macht wel Triticum Typhinum ghenaemt worden.

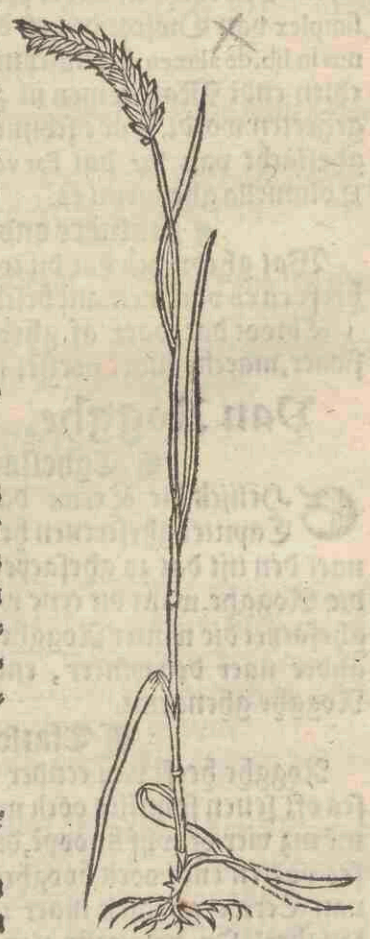
¶ Natuere.

Dese Terwen, zijn der andere Terwe, van natueren wat ghelijck, maer niet zo goet.

Van Keerensaet. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Zeopyron.
Keerensaet.

Keerensaet es een vremt coren dat van halmen, knoopen, ende aren van fatsoene der Spelte seer ghelijck es, maer van sade die natuere van die Terwe hebbende, want zijn saet en leyt niet vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte, maer laet hem wtdorsschen gelijck die Terwe corenen, ende es van verwen bruyn geel ghelijck een Terwe coren.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van coren groeyet oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant.

¶ Tijt.

Keerensaet wordt ghesaeyet ende ghemaeyet, als andere corenen.

¶ Naem.

Dit coren es hier voortijts in Bithynien als Galenus primo de alimentis schrijft gheheeten gheweest in Griecx Ζειόπυρον Zeopyron, dwelck eenen naem es van Zea, dat es Spelte ende Pyros, dat es Terwe ghemaeckt die hem seer wel dient om dattet met beyde dese corenen ghelijckenisse heeft ende ghelijck een middel tusschen huer beyden es. In Hoochduytsch heetet Kern, Dinckelkern, ende Kernsamen, dat es Keerensaet.

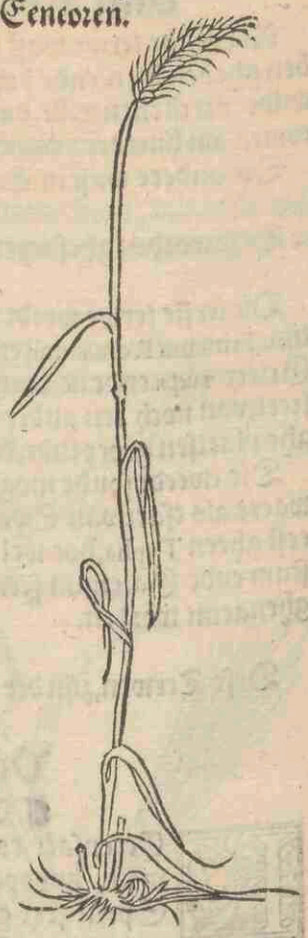
¶ Natuere ende cracht.

A Keerensaet es van natueren die Spelte oock niet seer onghelijck.

B Tbroot daer af ghebacken es beter dan tbroot van Encoren, ende es schier in dmiddel tusschen tbroot van Terwe ende van Encoren als Galenus schrijft.

Van Eencoren. Cap. vj.

Zea simplex. Briza.
Eencoren.

¶ Tfatsoen.

EEncoren es oock der Spelten wat ghelijck maer van aren ende van halm minder corter ende dunder. Die aren zijn rouw en hebben scerpe vlimmen, ghelijck die aren van Gerste. Tsaet leyt in vellekens besloten ghelijck die Spelte. Ende dit heel ghewas met halmen, aren ende corenen es bruyn root, ende daer af wordt ghebacken bruyn broot dat wemt van smaecke ende onliefelijck es.

¶ Plaetse.

Dit coren wast wel op rouwe plaetsen, ende en behoeft gheen ghecoeffent landt. Ende dit oft zyns ghelijck es hier voortijts van Galenus in Macedonien ende in Thracien ghevonden gheweest, nv ter tijt wasset in sommighe plaetsen van Duytschlant daert ierst ghecomen es wt Thracien zoot goet te dincken es, dat nv van den Torcken Romenie gheheeten wordt daer af die hooftstadt nv es, Constantinopolen.

¶ Tijt.

Dit coren wordt in den Herfst gesaeyet ende in den zoomer daer naer gemayet gelijck andere dyergelijcke vruchtē.

¶ Naem.

Dit coren wordt in Duytschlant nv ter tijt gheheeten blicken, Sāt Peters korn, Einkorn. In Neerduytsch Eencoren. Ende schijnt wel te zyne die Zea Monococcos ende Zea simplex van Dioscorides, eñ die Zea van Mnesitheus, die Galenus in lib. de alimen. facul. meynt te zyne dat coren dat in Trachien ende Macedonien in zijnder tijt Secale. Rogghe. Ζείᾳ Briza geheeten wordt. Ende schijnt oock wel te zyne dz gheslacht van Far dat Far venniculum rutilum van Columella ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

A Wat ghebruyck dat dit coren in die medecynen heeft en es van niemant beschreuen.

B Tbroot dat daer af ghebacken wordt, es seer swaer, maeckt quaet voetsel ende es onghesont.

Van Rogghe. Cap. vij.

¶ Tghellacht.

GHelijck die Terwe daer af wy in dat ierste Capittel ghescreuen hebben, onderscheet heeft naer den tijt dat zy ghesaeyet es, alzoo heeft oock die Rogghe, want die eene wordt voor den winter ghesaeyet die winter Rogghe gheheeten wordt, die ander naer den winter, ende die wordt zoomer Rogghe ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

1 Rogghe heeft van eender wortel voortcomende ses oft seuen somtijts oock meer lange dunne halmē mz vier oft vijf knoopē, die op goede vette veldē ses voeten ende oock hoogher wassen, den halmen van Terwe ghelijck maer teerder, dunner ende langher. Op dopperste van den halmen wassen langhe

langhe rouwe aren met scerpen vlimmen beclect ghelijck die aren van Gerste, maer niet zoo rouw oft zoo scerp stekende, die alst Coren rijp wordt nederwaerts hangen, eñ daer in groeyet dat Coren, dat smalder ende veel bruynder es dan die Terwe, ende minder dan die Gerste, dat in gheen vellekens besloten leyt maer seer lichtelijcken wtrijst. Daer af seer bruyn broot ghebacken wordt.

2 Die zoomer Rogghe es der voorghescreuen in alle manieren ghelijck, alleen vã halmen ende aren minder.

¶ Plaetse.

Rogghe groeyet tot alle plaetsen van Neederlãt ende es ock in veel andere landen ghemeyn ende wilt wel wassen op maghere dorre ende santachtighe velden daer gheen andere coren of vruchten groeyen en kunnen, als in die Kempene ende dyerghelijcke dorre landen. Maer die beste es, die op goede vette ackers ghewonnen wordt.

¶ Tijt.

Winter Rogghe wordt ghesaeyet in den Herfst, die zoomer Rogghe in Meerte, ende worden beyde tsamen rijp in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit coren wordt ghenoemt in Latijn van Plinius Secale. In Hoochduytsch Rockẽ. In Neerduytsch Rogghe. In Franchois Seigle ende Segle. In Italien Segala, van sommighen Asia, van anderen ock Farrago, hoe wel dattet gheen oprechte Farrago en es, want Farrago es dat van Gersten, Vitsen ende dyerghelijcke onder een, tot voeder van den beesten gesaeyet wordt, datmẽ maeyet eer dat rijp wordt ende groen den ossen, koeyen, peerden, ende dyerghelijcke beesten teten gheeft.

Ende dat dit coren gheen Siligo en es, hebben wy met vele redenen in onse Latijnsche Historia stirpium lib. 4. bewesen.

¶ Natuere.

Rogghe van buyten tslichaems ghebruyckt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tmeel van Rogghe met een sacxken om thooft ghelcyt, verstuet dle oude pijnen van A den hoofde ende droocht die herssenen.

Heefdeech van Rogghe meel, trecht doornẽ ende splinters wt, ende doet alle geswillen ende apostumatien rijpen ende wtbreken. Ende doet dz selue stercker dan dat heefdeech van Terwe meel. B

Tselue doet ock dat Rogghen broot met boter vermenght, maer niet zoo sterckelijck als dat heefdeech. C

Rogghen broot es swaer ende quaet om verteeren ende dient alleen den ghenen die arbeyden ende die luttel leech oft stil zijn, oft anders sterck van maghen zijn. D

Van Gerste. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Gerste es tweederleye groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

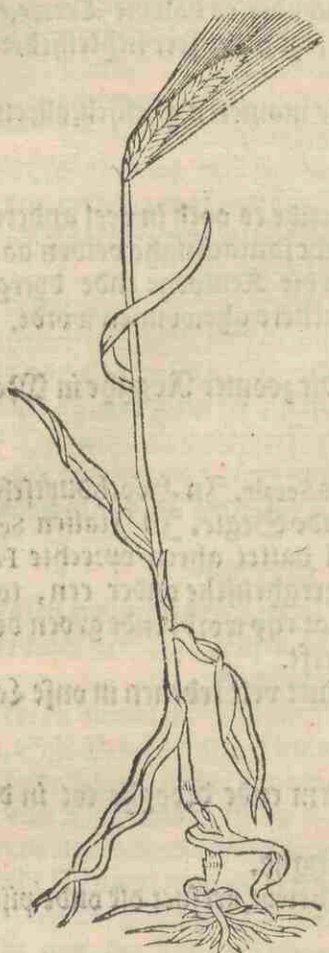
1 GErste heeft eenẽ halm ghelijck die Terwe maer corter ende niet zoo sterck met ses oft meer knoopen. Die aren zijn lanck ende seer rouw mz seer langhe stekende vlimmen beset, daer aen die corenẽ wassen in ordene ende regele staende, somtijts in vier oft meer streken, dz coren es ghelijck die Terwe ende leyt vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte.

2 Die voeder Gerste es der grooter Gersten seer ghelijck alleen die aren en hebben maer twee streken.

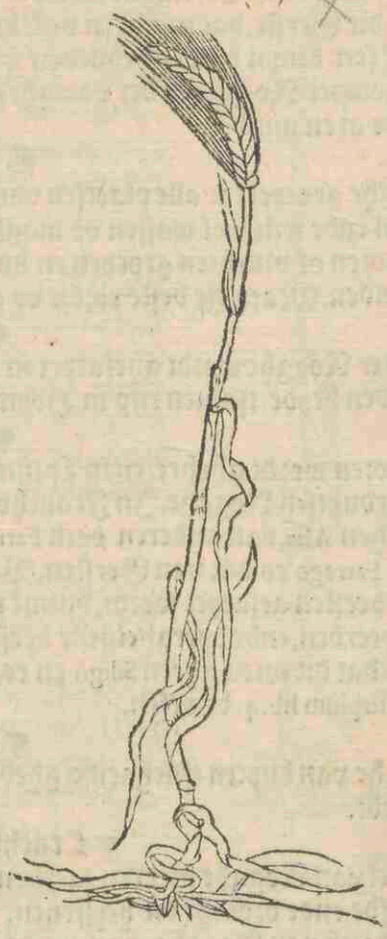
3 Bouen dese Gersten, zoo wordter ock noch een gheslacht ghevonden dz vã halmen eñ aren der Gerstẽ ghelijckt. Maer zijn corẽ en es nz besloten gelijck die Gerste, maer naeckt ende schiet lichtelijcken wt zijn aren ghelijck die Terwe ende Rogghe.

4 Itẽ noch esser een maniere vã Gerste die Duytsch rijsz genaẽt wordt. Dese es ock van

Hordeum polystichum.
Winter Gerste.

Hordeum dystichum.
Voeder Gerste.

van halmen, knoopen, langhe rouwe stekende aren der Gersten ghelijck. Het coren es oock besloten ghelijck die Gerste maer es meerder ende witter dan die Gerste.

¶ Plaetse.

1, 2 Gerste es in alle landen seer ghemeyn ende wast seer gheerne op goede vette velden.
3 Die naeckte Gerste wast tot sommighe plaetsen van Vranckrijck.
4 Duytsch rijsz wordt tot sommige plaetsen vā Duytschlāt als in Westerich gesaeyet.

¶ Tijt.

Winter Gerste wordt ghesaeyet in den Herfst ende wordt ghemaeyet in Hoymaēt ende somtijts oock in Braeckmaent.

Sy wordt oock ghesaeyet in die Lente ende die wordt in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Gerste wordt ghenaempt in Griecx κριθὴ. In Latijn Hordeum. In Duytsch Gerste. In Franchois Orge.

1 Die groote Gerste wordt ghenoemt πολυστιχὴ. In Latijn Hordeum Cantherinum. In Hoochduytsch Grosz gerst, dat es groote Gerste.

2 Die cleyne heet δίστιχὴ ende Galatinum Hordeum. In Hoochduytsch Fuder Gerst. In onse tale voeder Gerste.

3 Dat derde ghesiacht wordt ghenaemt Hordeum mundum als Ruellius schrijft, ende mach wel zijn een γυμνόκριθον Gymnocrithon dat es Hordeum nudum, ghelijck daer Galenus in lib. de alimen. faculta. af schrijft.

4 Dat vierde wordt van Hieronymus Bock Teutsch Rijsz genaemt, dat es in Latijn Oriza Germanica. Ende die schijnt wel te zyne een ghesiacht van Far, nameliick dat Far

Clusinum

Cluſinum, dat mz Santalum Plinij ſeer gelijck es. Eñ dijſgelijcx ooc ſchijnt te zyne, die ὄλυρα Olyra van Dioſcoudes, die in Latijn niet Siligo, maer Arinca ghenaemt es.

¶ Natuere.

Gerſte es cout ende drooghe tot in den ierſten graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tmeel van Gerſte met vijghen in huenich water gheſoden doen ſeeyden die coude A morwe ende werme gheſwillen. Ende met peck, herſt ende duyue meſt, maeckt ooc die herde gheſwillen rijp ende morwe.

Gerſten meel met teer, olie, was ende piſſe van een ionck knechtken doet die croppen B ende clieren aen den hals ſceyden ende morwe worden.

Tmeel van Gerſte met Melilote ende bollekēs van Huele verſuet die pijne van der C zyden. Ende met Lijnſaet, Fenogrecum ende Ruyte vermenght es goet gheleyt op den buyck tſeghen die pijne ende winden van den dermen.

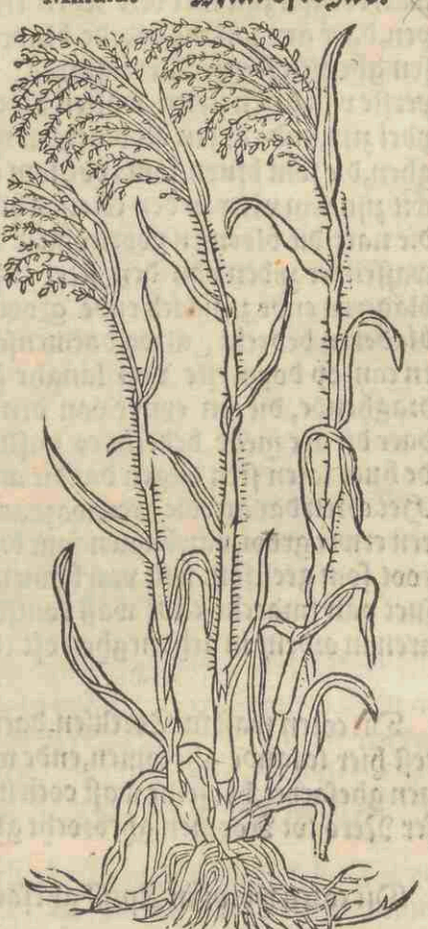
Gerſte met Myrtus, oft wijn, oft wilde Peerē, oft Braembeſien haghe, oft ſcorſſen D van Appelen van Granaeten ſtelpt den loop des buycx.

Van Gerſten meel een pappeken ghemaeckt gheneeſt die quade witte crauwagien. E

Gerſtē meel met azijn oft Queappelē vermēght verſuet die pijne van dz heet fieder F cijn. Ende als tſelue meel met azijn ende teer gheſoden, ende om die ioncueren ende leden gheleyt wordt zoo benemet dat vloeyen van die vochticheden in die leden.

Gerſte wordt oock in die ſpijſe ghebruyckt, ende daer af wordt broot gebackē maer G en voedet niet zoo wel als die Terwe oft ſpelte.

Milium. Milie oft Hirs.

Van Hirs. Cap. iv.

¶ Tfatloen.

HIrs heeft hayrachtighe ſtelen mz ſeuen oft acht knoopen ende leden ghedeylt met langhe rietachtighe bladeren becleet, op dopperſte van den welcken die aren voortcomen, die in veel deelen gedeylt zijn als die aren van Riet, eenen beſſemken ſchier ghelijck, daer in dz het ſaet waſt dwelck ſeer effen es, den ſade van Vlas volnaer ghelijck maer niet zoo bruyn.

¶ Plaetſe.

Hirs waſt gheerne in ſlijckachtige vochtige eerde, eñ wordt in Italiē eñ in Spaengien veel gevondē.

¶ Tijt.

Hirs wordt in die Lente gheſaeyet. Ende in den zoomer rijp ende mach langhe jaren bewaert worden, alzoo dattet wel hondert jaren goet blijft, eeſt datmen op plaetſen leyt daer die wint nz en coemt.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt ghenoemt in Grieck κέγχρος. In Latijn Milium, eñ dijſgelijck ooc in die Apotekē. In Hoochduytſch Hirſē, eñ daer naer in onſe tale Hirs oft ooc Milie. In Frāchois Mil ou Millet.

¶ Natuere.

Milie es cout in dē ierſten graedt, eñ drooge tot by naer in den derden. Eñ ſubtijl van ſubſtantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hirs ouer twier gherooſt ende al heet in een ſackxken ghedaen ende op den buyck geA leyt doet dat crimpſel ende die pijne van den buyck vergaen. Ende verſuet alle pijnen van alle leden, ende ſonderlinghe van den zenuwen. Ende es oock om te droogen al dz droogheus behoeft, eñ dient ſonderlinghe om die herſſenen te droogene eñ te ſterckene.

In

Van Torckſch Coren. Cap. v.

In ghebreke van anderen coren machmen oock van Hirs broot backē ende alſulcken broot ſtopt den loop des buyck, ende doet die vrine riſſen, maer gheeft ſeer luttel voetſels, ende heeft cleyne vettichеyt in. B

Van Torckſch Coren. Cap. v.

¶ Tghellacht.

TOrckſch Coren es eenderleye ende veelderleye. Van fatſoene ende weſen en vindtmen hier te lande maer een gheſlacht, maer van verwē van zynē corenen veelderhande, want dat eene brenght bruyne corenē, dāder roode, tderde geele, ende dat vierde witte corenen, daer die aren ende bloemē die verwe oock naer hebben.

¶ Tfatſoen.

Frumentum Turccium. Torckſch Coren.

Dit coren es een ſeer vremt ghewas van natueren gheenen anderen vruchten ghelijck, want zijn ſaet ende corenen leuert elders dan daer zijn bloemen voortcomen, dat tſeghen natuere van anderen cruyden ende boomen es die huer vruchten leueren ter plaetſen daer die bloeme gheresen es. Ende dit coren heeft hooghe ſeer langhe halmen oft ſtelē die ront, dick, ſterck, ende ter wortel waert bruyn zijn met vele leden ende knoopen, daer aen langhe breede bladeren waſſen gheliick ſcerpe Rietbladeren. Op dopperſte van deſen ſtelen waſſen die aren, die ydel zijn, ende alleen die bloemen voortbringhen, die ſom bruyn, ſom root, ſom geel, ſom wit zijn van verwen den corenē ghelijckende die naer die bloemen voortcomen. Die aren waſſen ter zyden van den ſteel tuſſchen die bladeren ende zijn dick ende groot met vele bladeren bedeckt, alzoo datmenſe niet ſien en can op dopperſte veel langhe haerkens draghende, die ten eynde van den bladeren daer die are mede bedeckt es wtſluppen ende huer laten ſien tſegen dat die aren rijpen Het coren dat aen die aren waſt, es ontrent een erwte groot, van buyten ſom bruyn, ſom root, ſom geel, ſom wit, van binnen wit ende ſuet van ſmaecke, ende waſt rontſomme die aren in ordene in acht neghen oft thien reghelen gheſet.

¶ Plaetſe.

Dit coren waſt in Torckien, daert in dieren tijden ghegeten wordt, ende van daren eeſt hier te lande ghecomen, ende wordt voor een nieuwicheyt inder cruyſchebbers houen ghesaeyet, het ſelue waſt oock in Indien en van daeren eeſt in die tijden van Keyſer Nero tot Roomen ghebrocht gheweeſt als Plinius ſchrijft.

¶ Tijt.

Dit coren wordt in Aprill ghesaeyet, ende in Ooghſtmaent eeſt rijp.

¶ Naem.

Dit coren wordt geheeten, nv ter tijt Frumentum Turccium ende Frumentum Aſiaticum. In Hoochduytſch Turcken korn. Hier te lande Torckſch coren. In Franchois Bled Sarrazin.

¶ Natuere ende cracht.

Die natuere ende cracht van deſen coren en es noch niet ſekerlijck ondervonden. A

Dat

Dat broot dat van desen coren ghemaeckt wordt es drooghe ende hert, luttel vettich- B
heyts inhebbende, waer wt goet te mercken es dattet seer luttel voetsels by brēght ende quaet om verteeren es, ende gheen ghelijckenisse met den Terwen broode en heeft als sommige dwaselijck meynen.

Van Phalaris. Cap. vj.

¶ Tfatsoen.

Phalaris.

PHalaris heeft ronde geknoopte halmen met drye oft vier knoopen ende smalle grasachtighe bladerkens, gelijck die Spelte ende Terwe, maer munder eñ cortere, op die welcke wassen corte dicke in een ghedronghen arckens, in die welcke saet voortcoemt dat bleeck geel es, ghelijck Milium van fatsoene den sade van Vlas ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit saet wast in Spaengien ende in die eylanden van Canarien. Hier te lande worddet alleen van den cruytliefhebbers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het wordt hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Dit saet wordt geheetē in Griecx φαλάρις. Ende in Latijn ooc Phalaris. In Duytsch vā sommigē Spaensch saet ende saet van Canarien. Ende wordt in sommighe Apoteken voor Milium vercocht.

¶ Natuere.

Dit saet es van natueren dē Milium seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den cruyde van Phalaris met water wtghedouwt ende ghedroncken, es goet tseghen die pijne ende weedom van der blasen. Tot den seluen dient ooc dat saet ghepoedert ende een lepel vol met water inghenomen. A

Van Panickcoren. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

1 PAnickcoren coemt wt ghelijck den Hirs, maer zijn loof es veel scerper ende rouwer. Synen halm es ront ende crijght veel knoopen somtijts thien aen eenen steel, ende tot elcken knoop een lanck smal bladt. Die aren zijn ront ende buyghen huer een luttel nederwaerts ende daer in wassen cleyne sadekens den corenen van Hirs niet seer onghelijck, die van verwen somtijts wit somtijts geel oft somtijts bruyn zijn.

2 Den Panickcoren wordt noch een ander ghelijck gheslacht ghevonden, dat ooc van sommighen voor een Panickcoren ghehouden wordt, dat die vā Italien Sorghi noemē. Ende dit vremt coren heeft vier oft vijue dicke hooghe knoopachtighe bruyne stelē met langhe scerpe bladeren becleet, den bladeren vā Riet niet seer ongelijck. Op dopperste van den stelen wassen dicke bruyn roode aren die grooter ende dicker zijn dan die aren van Panickcoren, ende ierst voortbringhen geel bloeysel, ende daer naer rootachtich ront saet, dat ghelijck een Linse groot es ende wat scerp.

cccvcviij. Van Panickcoren. Cap. vij.

Panicum. Panickcoren. Sorghi. Melica. Sorgsaet.

¶ Plaetse.

1 Panickcoren en es hier te lande niet seer bekent, het wast in sommige plaetsen van Italien ende van Vranckrijck, ende het wast gheerne in rouwe santachtighe aerde ende het en begheert niet veel reghens oft vochticheyts, want alst veel reghent zoo latet sijn bladeren sincken als Theophrastus daer af schrijft.

2 Dat Sorghi es oock een vremt coren ende wordt hier te lande nz dan by den cruytliefhebbers ghevonden.

¶ Tijt.

1 Panickcoren wordt in die Lente ghesaeyet ende binnen veertich daghen daer naer in heete landen gemaeyet. Die van Gascougnien saeyen dit alsmē dat ander corē mayet ende noch worddet voor den winter rijp als Ruellius schrijft. Hier te lande alst in April ghesaeyet es worddet in Hoymaent rijp.

2 Sorgsaet wordt oock in die Lente ghesaeyet, ende in deynde van den zoomer rijp.

¶ Naem.

1 Panickcoren wordt gheheeten in Griecx κεγχρος, van Theophrastus oock μελίνη. In Latijn Panicum. In Italien nv ter tijt Melica. In Hoochduytsch Feuch Fenich ende Heydelpfenich. In Franchois Panic.

2 Dat ander vremt ghesiacht wordt nv ter tijt in Italien ghenaemt tot som plaetsen Melegua oft Melega tot som andere Saggina ende Sorgho. In Latijn Melcia sorghi, Milium saburrum, en van sommighen Panicum peregrinum. In Hoochduysch Sorgsamen, dat es in onse tale Sorgsaet. Eñ schijnt te zyne dat Milium indicum, dz Plinius schrijft ierst te Roomen bekent gheweest te zyne ten tijde van Nero die Keysere.

¶ Natuere.

Panickcoren es cout ende drooghe van natueren.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat saet van Panicum met wijn ghedroncken es goet tseghen den rooden lichaem, A
ende met gheyten melck ghesoden ende tweemael tsdaechs inghenomen stoppet den
loop des buycx ende stilt dat crimpsel.

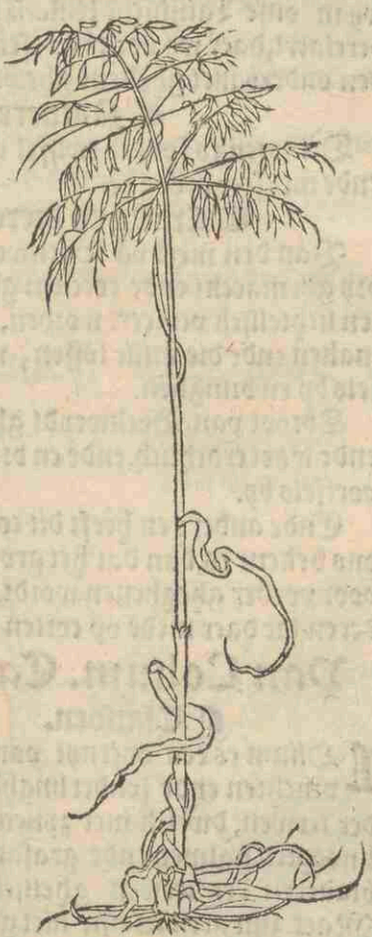
Van Panickcoren wordt ock broot ghebacken gelijck vã den Hirs, maer dit broot B
voedet ende stopt min dan tbroot van Hirs, ende brenght seer luttel voetsels by.

2 Sorgsaet es den Panickcoren van natueren ende crachten ghelijck. C

Van Hauer. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Auena. Hauer.

HAuer als Dioscorides seyt es van bladeren ende gheknoopte halmen der Terwe wat ghelijck. Op dopperste van den stelen comen die aren voort in vele corte steelkens verdeylt ende wijt van een wtgespreyt daer aen dat saet hanght dat scerp es eñ altijt zijn tweeder by een hanght in zijn vellekens wel vast ghesloten.

¶ Plaetse.

Hauer es hier te lande ghemeyn, ende wordt tot alle plaetsen op die velden ghesaeyet.

¶ Tijt.

Hauer wordt gesaeyet in die Lente, ende in Oogstmaent rijp ende ghemaeyet.

¶ Naem.

Hauer wordt gheheeten in Griecx βρῶμος. In Latijn Auena. In Hoochduytsch Habern. In Franchois Auoyne.

¶ Natuere.

Hauer droocht sterkelijck ende es wat cout van natueren als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Hauer es in alle plaesteren ende pappen goet, A
daer die Gerste in dient, ende dat meel van Hauere mach in plaetse van Gersten meel ghebruyckt worden, aenghesien dat die Hauere als Galenus seyt droocht ende verdeylende es sonder scerpheyt.

Haueren meel met azijn vermenght verdrijft dat B
sproet ende die litteekenen van den aensichte.

Hauer in die spijse ghebruyckt stopt den loop des buycx. C

Broot vã Hauere gebackē gheeft cleyn voetsel eñ es dē menschē niet bequaem. D

Van Bockweydt. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

BOckweydt heeft ronde ghestreepte roode stelen ontrent twee voetē oft meer hooch, daer aen wassen breede voorscerpe bladeren den Veyl oft ghemeene Winde bladeren met seer onghelijck. Ter zyden ende aen dopperste van den stelen comē voort corte steelkēs, ende daer aen wassen veel by een cleyne witte bloemkens, ende naer dyen volght dat saet dat dryecantich ende grauw es ende elck in een dun velleken beslotē gelijck dat saet van swerte Winde, daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt in maghere ende dorre landen ghesaeyet, ende es in Brabant in die Kempene seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Vã Bockweydt. Ca. viiij.

Bockweydt wordt in die Lente, ende in den zoomer alst dat coren ghemaeyet es ghesaeyet, eñ binnen neghen oft thien weken daer naer zo eest rijp.

¶ Naem.

Dit gewas eñ maniere vã coren wordt geheeten in Hoochduytschlãt Heydẽ korn. In Neerduytschlãt Bockweydt, naer welckẽ naẽ wy dat Tragopyrõ ghenaemt hebben, ende sommighe andere gheleerde φηγοπύρον en Fagotriticum. Eñ dz dit cruyt gheen Ocymum en es daer Columella af schrijft hebben wy in onse Latijnsche Historia stirpium lib. 4. breeder verclaert, daer wy oock bewesen hebben dattet van den ouders niet ghekent gheweest en es.

ℂ Natuere.

Dit coren es sonder twijfel werm van natueren ende niet seer drooghe.

ℂ Cracht en werckinghe.

A Van den meel vã Bockweydt mz water wordt bry ghemaeckt ende coecken ghebacken die ghegeten lichtelijck verteert worden, lichten camerganck maken ende die vrine lossen, maer niet veel voetsels by en bringhen.

B Tbroot van Bockweydt ghebacken es vochtich ende waet erachtich, ende en brenght oock niet veel voetsels by.

C Ende anders en heeft dit coren gheen cracht die ons bekent es, dan dat het groen cruyt den beesten voor voeder ghegheuen wordt, eñ dz saet den hoenderen die daer mede op corten tijt vet worden.

Van Lolium. Cap. xv.

Lolium.

ℂ Tfatsoen.

Lolium es een oncruyt van den vruchten ende sonderlinghe van der terwen, dwelck met zynen gheknoopten halmen ende grasachtige bladeren der terwen ghelijck es. Maer zijn aren en zijn niet gelijck die arẽ vã Terwe oft Rogge, maer zijn verdeylt in vele cleyne gebaerde arekens, die ter zyden langx die halmen aen dopperste wassen, daer in corenen voortcomen, den terwen corenen van fatsoene schier gelijck maer veel mindere.

ℂ Plaetse.

Lolium wast vele in die terwe, eñ wordt oock somtijts onder die Gerste ghevonden sonderlinghe op goede vette gronden, ende daer te vorẽ terwe ghewassen heeft.

ℂ Tijt.

Het wordt rijp met der terwen ende andere corenen.

Naem.

¶ Naem.

Dit onckruyt wordt gheheeten in Griecx ἄιρα καὶ ζιζάνιον. In Latijn Lolium van den Arabeusche meesters Zizania. In Franchois Yuroye.

¶ Natuere.

Lolium es werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Lolium ghemalen met sout ende die wortelen van Raphanus ghemēght A bedwinght die voorts eetende sweeringhen ende alle vervuylde quade vleeratien.

Tselue meel met solfer ende azijn gheneest dat wildt vier ende quade ruydicheyt als B sy daer mede bestreken worden.

Lolium meel met duyuen mest ende olie van Lijnsaet in wijn gesoden ende ghelijck E een pappe op die clieren ende croppen gheleyt, doet die selue sceyden ende vergaen.

Lolium meel treckt ock alle splinters ende doznen wt, ende doet die gheswillen en- D de apostumatien rijpen ende wtbreken.

Lolium meel met huenich water, oft als Plinius seyt met syrope van edick, versuet E die pijne van dat fledercijn, ende van dat Sciatica daer op ghestreken.

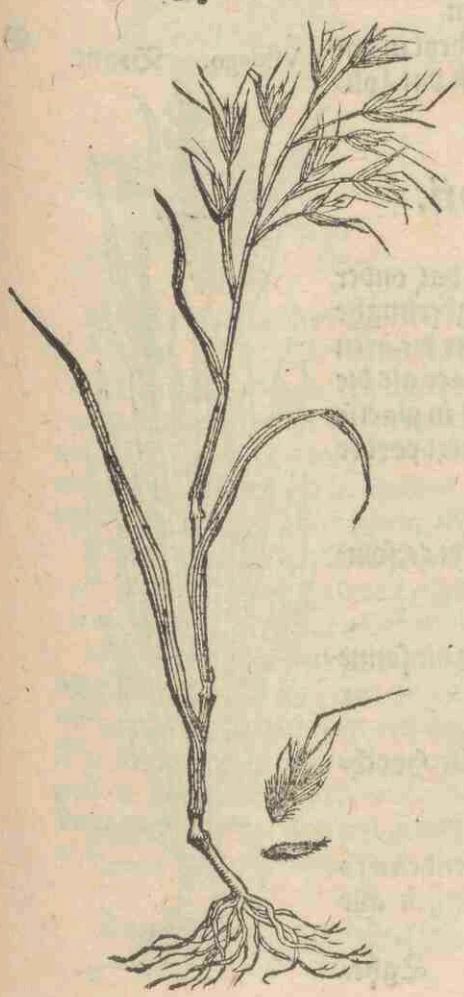
Tselue meel met gansen smout opt voorhooft ghestreken versuet die pijne ende die F weedom van dat hooft.

Tes ock by experientie bevonden dat Lolium in bier ghedaen het hooft beruert en- G de dronckenscap maeckt.

Van ghebaerde Cuene ende Drauick. Cap. xvj.

¶ Tfatsoen.

Aegilops. Ghebaerde Cuene.

Festuca. Drauick.

Melampyrum. Peersbloemen.

cccclj. Van ghebaerde Cuene eñ Drauick. Cap. xvij.

1 Ghebaerde cuene es van bladeren ende gheknoopte halmen der haueren ghelijck. Die aren zijn oock wtghespreyt ghelijck aen die hauere. Die corenen zijn bruyn rouw hayrachtich, in hayrachtighe vellekens besloten, ende hebben elck een langhe dunne vlimme. Ende dit es een scadelijck oncruyt in die Rogghe ende oock in ander coren.

2 Drauick es oock een scadelijck ghewas, van bladerē ende halmen der Rogghe niet seer onghelijck. Op dopperste van den halmen wassen wtghespreyde aren, voortbringhende dunne grauwe sadekens in vellekens beslotē die veel dunder ende minder zijn dan eenighe coren.

3 By desen oncruyden moghen oock wel ghestelt wordē die Peertsbloemen die onder die wilde bloemen die int coren wassen in dat tweede boeck breeder beschreuē zijn, want huer saet es oock ghelijck een terwen coren ende es een oncruyt, sonderlinghe van der terwen als Galenus schrijft.

¶ Plaetse.

Ghebaerde cuene ende Drauick wordden vele ghevonden indie Rogghe ende dickwils oock die terwe ende gerste.

¶ Naem.

1 Ghebaerde cuene wordt ghenaemt in Griecx ἀιγίλωψ. In Latijn oock Aegilops, ende als Plinius seyt Festuca.

2 Drauick wordt ghenaemt In Hoochduytsch Dort ende Lulch, ende mach wel in Latijn oock Festuca, oft Festuca altera ghenaemt zijn.

¶ Natuere.

Aegilops es van natueren werm als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren met den meel van den coren van Drauick vermenght, doen A scheyden, die verherde gheswillen ende sonderlinghe de ghene die in die hoecken van den ooghen groeyen die Aegilopes gheheeten worden.

Drauick int bier ghesoden, maeckt oock swaricheyt in dat hooft ende een maniere van dronckenscap, ghelijck dat Lolium ende die corenen van den Peertsbloemen.

Vstilago. Brant. B

Van Brant. Cap. xvij.

¶ Tkatsoen.

Brant es een cranckheyt ende ghebreck dat onder die vruchten die aren draghen ende sonderlinghe onder die Hauere groeyet. Ende dit es eer die aren voortcomen der Hauere seer ghelijck, maer als die aren beghinnen wt te comen dan coemt in plaetse van een goede are een swerte are, gheladen met swert poeder en stof, dat daer aen rontsomme hanght.

¶ Plaetse.

Brant wast meest tusschen die Hauere als gheseyt es, somtijts oock tusschen die Terwe.

¶ Tijt.

Dit oncruyt wordt meest ghevonden in Aprill als die sonne heet schijnt, ende daer naer reghen volght.

¶ Naem.

Dit oncruyt wordt nv ter tijt geheeten Vstilago. In Hoochduytsch ende in Neerduytsch Brant.

¶ Natuere ende cracht.

A Brant en heeft in der medecyn gheen ghebruyck, ende en es nergherincx toe dienstelijck, maer quaet ende scadelijck alle vruchten.

Tghe-

¶ Tghellacht.

BOonen zijn tweederleye, Tam ende wildt. Die Tamme zijn oock tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Phaselus satiuus. Ghemeyn Boonen.

Phaselus sylvestris. Wilde Boonen.

1 Die groote tamme boonen dat zijn onse ghemeyne Boonen, hebben viercantighe rechte hole stelen. Die bladeren wassen aen cleyne steelkens, eñ staen ouer beyde zyden deen tseghen den anderen ouer, ende zijn langachtich breet ende dick. Die bloemen comen ter zyden aen die stelen voort ende zijn wit met swerten plecken oft bruyn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe dicke ronde hauwē die binnē saecht ende wolachtich zijn ende daer in ligghen die Boonen, vā verwen meest wit, somtijs bruyn root, van fatsoene plat schier ghelijck een naghel van den handen oft voeten van dē mensch.

2 Die cleyne tamme Boonkens zijn den voorghescreuen van stelen, bladeren, bloemen ende wollachtighen hauwen ghelijck, maer in alder manierē veel mindere. Die vrucht en es oock niēt zoo plat maer ronder ende veel mindere.

3 Die wilde Boonen hebben oock viercantighe hole stelen ghelijck die Boonen. Die bladeren zijn den bladeren van den Boonen ghelijck, maer die steelkens daer die bladeren aen wassen hebben aen dat eynde clauwierkens gelijck die bladerē van Erwten. Die bloemen zijn purpurbruyn. Die hauwen zijn plat van binnen oock saecht ende wolachtich maer niet zoo seere als die tamme Boonen. Die vrucht es heel ront, seer swert ende niet meerder dan een gemeyne Erwte seer onliefelijck van smaecke ende alsmense knout met eenen vuylen stanck den mont vullende.

¶ Plaetse.

Tamme Boonen wassen in die houen ende op die velden daer zy gheplant worden,

ende die groote zijn meest ghemeyn. Die wilde worden nv ter tijt by die cruytliefhebbers ghevonden.

¶ Tijt.

Boonen worden in Aprill ghesedt, ende in Hoymaent zoo worden zy risp.

¶ Naem.

Boonen worden gheheeten in Griecx φασήλοι, van Dioscorides oock Phasioli. In Latijn Faseli, nv ter tijt in die Apoteken ende gemeynlijck Fabæ. In Hoochduytsch Bonen. In Franchois Febue.

1 Die groote worden ghenaempt groote Boonen, dat es in Latijn Faselus maior, oft Faselus satiuus maior.

2 Dat ander wordt gheheeten hier te lande Zeeusche boonkēs, ende Peerde boonkēs, ende moghen wel in Latijn Faseli minores ghenaempt worden Ende dat dese ghemeyne Boonē niet en zijn dz Legumen, van den ouders Cyamos ende Faba genaemt hebben wy, in commentarijs nostris de Historia stirpium bewesen.

3 Dat ander wilt gheslacht mach wel ghenaemt worden Faselus syluestris ende Faselus niger. In Duytsch wilde Boonen ende swerte Boonen oft Moorkens alzoo zy oock van sommighen gheheeten worden. Ende dit es by auentueren dat Legumen dat κύαμος & Faba ghenaempt es.

¶ Natuere.

Boonen noch gruen wesende zijn cout ende vochtich, maer als zy ghedroocht zijn, zoo sijnse verdroghende ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Boonen noch groen ende eer zy rijp zijn in plaetse van spijse ingenomē maken lichten camerganck, ende winden, ende opblasinghen als Dioscorides schrijft. Ende dat weet oock die ghemeyne man wel, want daer om zo eeten zy die Boonen gemeynlijck met Comijn. A

Die Boonen ghedroocht makē herdē camergāck, sonderlinge als zy sonder die sluymen ghegetē worden. Eñ twoetsel dat zy by brenghen es middelbaer als Galenus seyt.

Item Boonē meel in die plaesteren ende pappen diemen van buyten ghebruyckt, vermenght, doet die geswellen sincken. Ende es sonderlinghe goet tot die sweerende vrouwē borsten ende tot die ghebreken ende swillinghen van den manlijcke leden ghebruyckt.

3 Die wilde Boonen en hebben gheen gebruyck noch in spijse noch in medecijn dz ons bekent es.

Phaseolus. Roomsche Boonkens. B

C

D

Van Roomsche Boonkens.

Capittel. xix.

¶ Tfatsoen.

DJe Roomsche Boonkens hebben langhe dunne stelen, seer hooch wassende eñ climmende als zy van eenighen staken oft langhe stocken behelp hebben, daer zy huer om winden ghelijck dat Hoppecruyt, want anders zop cruypen zy langer der aerden ende en brengen gheen vruchten voort. Die bladeren zijn breet schier ghelijck die bladeren van Veyl, ende staen gemeynlijck huer derder by een ghelijck die Clauer-

blade-

bladeren. Die bloemen zijn som wit som root, ende als die vergaen zoo comen daer langhe hauwen voort, die somtijts wat cromachtich zijn. Ende daer in ligghen die Boonkens, die minder zijn dan die ghemeyne Boonen, anders plat ende huer niet seer onghelijck ghefatsoeneert ghelijck een niere, die van verwen som root, som geel, som wit, som swert ende som ghescaeckiert ende van veelderhande veruwen ghespeeckelt zijn. Ende dese vruchten zijn goet ende liefelijck om eeten ende worden eer zy rijp zijn met hueren hauwen ghesoden ende alzoo ghegheten.

¶ Plaetse.

Dese Boonkens worden hier te lande in die houen gheplant, ende wassen gheerne in goede aerde, ende op plaetsen daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

Dese Boonkens moeten gheplant worden in Aprill alsmen gheen coude oft rijsmen meer en verwacht, want die en kunnen dese Boonkens niet ghelijden als zy ierst wtcomen. In Ooghmaent ende Herfstmaent worden dese Boonkens rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Boonen wordt gheheeten in Griecx φασήολος, δολιχός, καὶ σμιλαξ κηπάια. In Latijn Faseolus, Phasiolus minor, Dolichus & Smilax hortensis, ende die hauwen oft vruchten worden genaemt λόβοι ende Lobia, dz es in Latijn Siliquæ, van Serapio Lubia. In Hoochduytsch heeten dese Boonkens Welsche Boonen. Hier te lande Roomsche Boonen. In Franchois Phasioles.

¶ Natuere.

Roomsche Boonkens zijn wat werm ende vochtich van natuerē als die Arabeusche meesters scrijuen.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Roomsche Boonkens voor spijse inghenomen gheuen redelijck voetsel, eñ en ma- A
ken gheen winden gelijck sommighe andere Legumina, ende doen lichten camerganck hebben als Hippocrates ende Diocles scrijuen.

Die hauwen met den Boonkens eer zy rijp zijn, ghesoden ende ghegeten doen wa- B
ter maken ende swaere droomen hebben, als Dioscorides seyt.

Van Erwten. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

ERwten zijn dryerhande, Groote, middelbaere, ende cleyne, die malcanderen van stelen, bladeren, bloemen ende hauwen ghelijck zijn, maer niet van vruchten als hier naer blijcken zal.

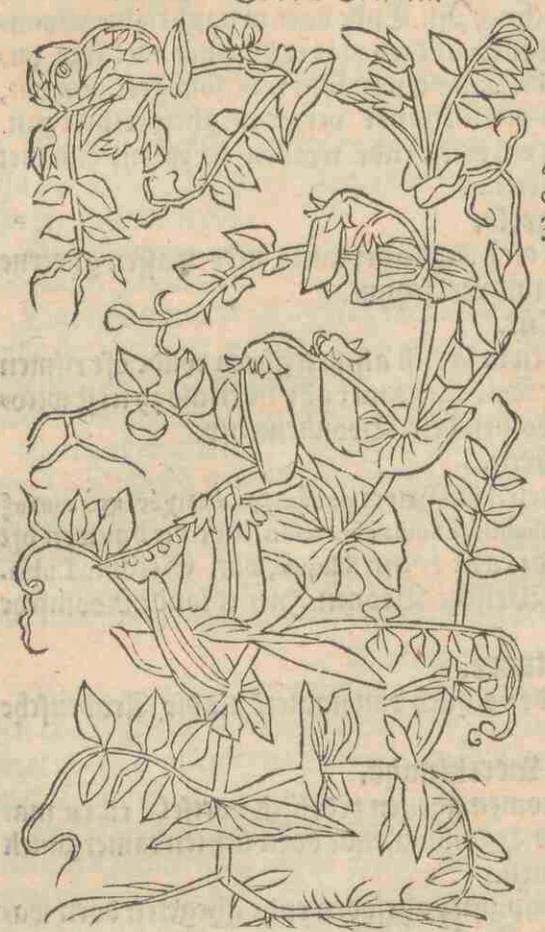
¶ Tfatsoen.

1 DJe alder grootste Erwten zijn hier te lande niet seer bekent ende dese wassen, want zy met rijs, staecken oft ander behulp gheleyt ende onderset worden eens mans lengde hooch, ende oock hooghер en hebben ronde hole stelen die wat cantich ende vinghers dick zijn, ende daer aen wassen aen elck ledt twee bladeren seer vast by een alleleens al oft maer een blat en waere. Ende tusschen die bladeren comen cleyne corte steelkens voort, ende die hebben tseghen malcanderen staende vier oft sesse vette bladerē, ende ten eynde drye oft vier clauwierkens daer mede dat die Erwten huer houwen, ende al om vast aen makē. By dese selue steelkens van den bladeren comen oock noch andere naeckte steelkēs voort daer aen wassen schoone bloemē vā coluere peersch oft purpurbruyn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe ronde effene glatte hauwen nederwaerts hanghende eñ daer in ligghen ende wassen die Erwten, die als zy noch groen wesende, rondachtich eñ witachtich zijn, maer als zy drooghe zijn zoo zijn zy cantich ende grauw.

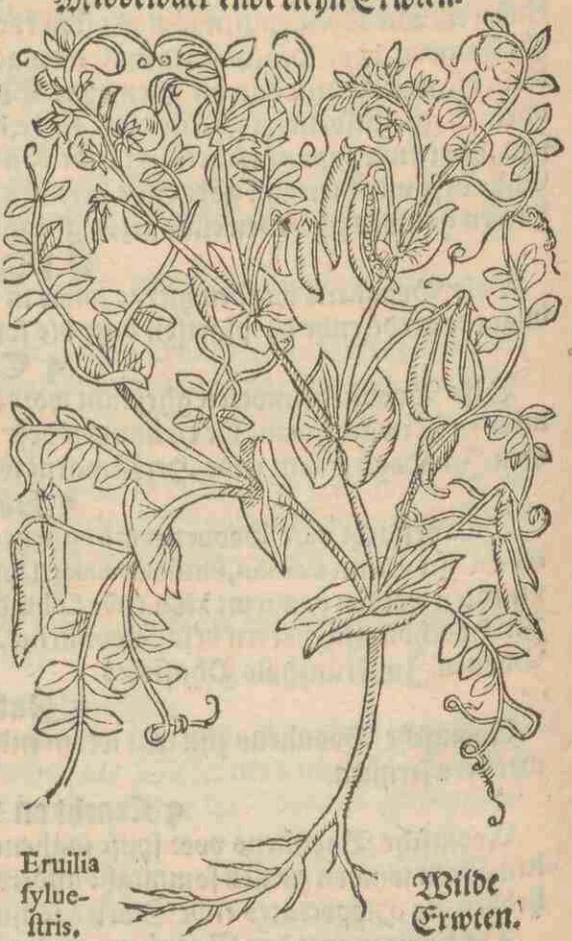
2 Dat tweede gheslacht, dat zijn die ghemeyne groote Erwten, es den voorghescreuen gheslachte seer ghelijck, alleen van stelen eñ bladeren mindere. Ten wast oock zoo hooghe niet al eest met rijs ondersedt, die bloemen zijn meest wit. Die vrucht es wit ende ront, ende blijft ront al eest dat zy ghedroocht es.

Dat

Pisum. Groote Erwten.

Ochros. Eruilia.
Middelbaer ende cleyn Erwten.

Eruilia sylue-stris.

Wilde Erwten.

3 Dat derde gheslacht dat es dat aldermin-ste, ende es den tweeden ghelijck, maer van bladeren, stelen, hauwē ende vruchten veel minder, ende dit laetmen ghemeyn-lijck op twelt langes der eerden cruypen, en-de en wordt met met eenich rijs ondersedt. Die vruchten van desen es ock ront, en-de van coluere som wit som groen eñ som grauw oft bruyn.

4 Bouen desen zoo esser ock noch een an-der soorte van Erwten, dat een wildt ghe-slacht schijnt te zyne. Ende dese Erwten hebben platte stelen, daer aen wassen lan-ghe bladerkens op deynde cleyne clauwier-kens dragende, die benedē onverdeylt zijn, ende aen dopperste van den stelen, in twee oft drye cleyne smalle bladerkens huer ver-deylen, den bladeren van platten Erwten schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende daer naer volghen rondachtighe hauwen, die minder zijn dan die hauwē van Erw-ten, ende daer in groeyen ronde vruchten, ghelijck Erwten, maer mindere, die als zy noch gruen zijn, bitterachtich vā smaecke, ende drooghe seer hert zijn.

Plaet-

¶ Plaetse.

1 Die groote Erwten worden in die houen gheſedt, die middelbaere ende cleyne worden op goede velden gheplant ende gheſaeyet ende zijn hier te lande ſeer ghemeyn.
4 Dat wildt wordt in der cruytliefhebbers houen gheſaeyet.

¶ Tijt.

Erwten worden in Aprill ende Meerte gheplant ende gheſaeyet, ende worden in Ooghſtmaent rijp.

¶ Naem.

1 Dat groot gheſlacht van Erwten wordt gheheeten in Grieck πίσον. In Latijn Piſum. In Duytſch hier te lande groote Erwten, Roomſche Erwten, ende van ſommighen Stock Erwten. Ende dit gheſlacht es dat oprecht Piſum daer Plinius ende die ouders af gheſchreuen hebben.
2, 3 Die andere twee gheſlachten heeten in Grieck ὄχροι. In Latijn van Plinius Eruiliæ. In Hoochduytſch Erweyſſen. In Neerduytſch Erwten. In Franchois Du pois. In Italien Rouiglione. Te Venegien Piſareli.
4 Dat vierde ſchijnt wel te weſene een wildt gheſlacht, ende ſonderlinge tghene dat vã Hermolaus Barbarus Eruilia ſylueſtris dat es wilde Erwten ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

Die groote Roomſche Erwten voor ſpijſe inghenomen brenghen middelbaer voetſels aen, eñ maken winden, maer min dan dat Legumẽ van den ouders Faba genaemt. A

Die andere ghemeyne ronde Erwten gheuen beeter voetſel, ende voeden meer dan die groote ende doen redelijcken lichten camerganck hebben. B

Van platte Erwten. Cap. xvj.

¶ Tgheſlacht.

Platte Erwten zijn tweederleye, Groote ende cleyne.

Lathyrus Cicercula. Platte Erwten.

¶ Tfatſoen.

Lathyrus ſylueſtris.

Die

Van platte Erwten. Cap. xxxj.

1 DJe platte Erwten hebben platachtighe cantighe stelen, daeraen wassen langhe smalle bladerkens, altijt twee by een, schier ghelijck twee hasen oorkēs staende, daer aen cleyne clauwierkens voortcomen, daer mede dat sy huer aen die stocken ende rijs daer zy by gheplant wordē vast maken. Die bloemen zijn wit den bloemen van den ronden Erwten ghelijckende, eñ daer naer volghen platte breede hauwen, daer in witte breede vruchten voortcomen die plat ende ghekant zijn ende ongelijcke hoecken hebben, van smaecke den Erwten volnaer ghelijck. Die wortel es teer ende saselachtich.

2 Die cleyne platte Erwten zijn den voorghescreuen van stelen, bladerē ende hauwen ghelijck. Die bloemen zijn roodachtich. Die vruchten zijn oock plat, cantich ende hebben onghelijcke hoeckē gelijck die groote, maer zijn minder, herder ende bruynder van verwen naer tswert treckende.

3 Van desen Legumen vindtmen oock een wildt gheslacht, den voorghescreuen platten Erwten, van platten stelen, ende langhen smallen bladeren seer ghelijck. Ende dit heeft oock roodachtighe bloemen, ende daer naer smalle hauwkēs, daer in cleyn bruyn ront hert saet leyt. Die wortel es groot houtachtich ende dick ende en vergaet niet, maer schiet alle jaren van nieuws wt.

ℂ Plaetse.

Dese Legumina worden hier te lande by sommighe neerstighe cruytliefhebbers ghevonden.

3 Dat wildt wast in die haghen aen die canten van den velden, daer goeden vetten grondt es. Ende wordt ontrent Louen ende Bruessel veel ghevonden.

ℂ Tijt.

In Braeckmaent bloeyen dese Legumina ende wordē in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

ℂ Naem.

1 Dat ierste ende groot gheslacht wordt gheheeten in Griecx λάθυρος Lathyros. In Latijn van Columella ende Paladius Cicercula.

2 Dat tweede es ghenaemt in Griecx Aracos. In Latijn Cicera. In Duytsch oft Franchois en hebben zy gheen namen, noch oock in die Apotekē, want daer synse onbekent.

ℂ Natuere ende cracht.

1 Dat ierste gheslacht es van natueren den Erwten ghelijck ende voedet oock redelijck dat lichaem als Galenus seyt. A

2 Dat tweede es den iersten oock ghelijck als die selue Galenus schrijft, anders dan B dattet herder es, ende daer om, meer tijts behoeft alst ghesoden wordt.

Van Ciceren. Cap. xxxij.

ℂ Tgheslacht.

CIceren zijn dryerhande als Dioscorides seyt Tamme, kantighe oft ghehoeckte diemen Arietina naempt. Ende wilde. Van den welcken die Arietina oock tweederhande zijn, wit ende bruyn.

ℂ Tkatsoen.

1 Die tamme Ciceren es een cleyn Legumen schier ghelijck die Linsen, het heeft vier oft vijf steelkens, ende daer aen cleyne smalle ghevoerderde bladerkens, den bladeren van Linsen niet onghelijck. Die bloemen wassen aen corte steelkens, ende zijn wat witachtich ende cleyn. Ende daer naer volghen cleyne ronde hauwkens, daer in ghemeynlijck drye oft vier vruchten wassen. Die van figuere rondachtich zijn met eē scerp hoeckxken aen die een zyde, den ghehoeckten Ciceren niet heel onghelijck maer veel mindere, ende niet zoo hert, ende oock beeter van smaecke.

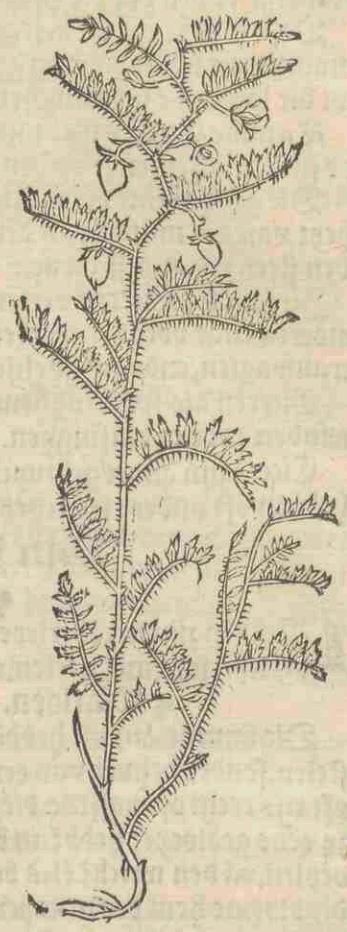
2 Die ghehoeckte oft kantighe Ciceren hebben dunne herdachtighe stelen met vele tackxkens ende zyde scuetkens, ende cleyne rondachtighe rontsomme ghekerfde bladerkens, ghelijck aen die Linsen oft Crock tseghen malcanderen ouer groyende. Die bloemen zijn wit oft lijfverwich ende bringhen voort ronde corte hauwkens, ghelijck blaes-

kens

Cicer satiuum. Tamme Ciceren.

Cicer Arietinum.
Ghehoeckte Ciceren.

kens opgheblasen, daer twee oft drye Ciceren in voorteomen, die cantich ghehoeckt ende schier ghelijck een weeren hoofdeken ghefatsoeneert zijn, van verwen som wit som bruyn.

3 Die wilde Ciceren zijn den tammen van bladeren ghelijck, maer van ruecke sterck, huer vruchten zijn anders dan die vruchten van den tammen als Dioscorides seyt.

¶ Plaetse.

Ciceren worden in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Alle dese Ciceren worden in Hooghstmaent rijp ghelijck die andere Legumina.

¶ Naem.

Cicere wordt gheheeten in Griecx ἐρέβινθος. In Latijn Cicer.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Cicer satiuum, Columbinum, Venereum, ende in Griecx ὀροβιαῖον Orobeion, dat es in Latijn Cicer Eruillum. In die Apoteken eest onbekēt. Ende en zyn gheen Erua als sommighe nv ter tijt meynen, die de selue daer voor in die Teriakel ende andere medecynen menghelen.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghenaemt in Griecx ἐρέβινθος κριός. In Latijn Cicer Arietinum. In die Apoteken Cicer. In Hoochduytsch Zysern vnd Zysern Erweyssen. Hier te lande Ciceren. In Franchois Pois ices.

3 Derde gheslacht es gheheeten Cicer sylueſtre, dat es, wilde Ciceren.

Dat cleyn gheslacht van Ciceren wordt van Plinius ghenaemt Cicercula, ende daer naer hebben wy tselue Cicerculam Plinij ende cleyne Ciceren gheheeten.

¶ Natuere.

Ciceren zijn werm ende drooghe tot in den iersten graedt.

Van Ciceren. Cap. xviij.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die tãme Cicerẽ doẽ water makẽ eñ vermeerderen dz soch in der suygende vrouwen borsten, eñ doen ooc die quade verwe des lichaãs vergaen eñ die goede wederom comen. A

Dese Cicerẽ mz Eruen ghesoden, versueten eñ doen sincken die swillingen van den manlijcken leden daer op gheleyt, eñ zijn oock goet in der seluer manieren ghebruyckt tot die loopende sweeringhen, ende gatẽ van den hoofde, eñ tot die quade crauwagien. B

Tamme Ciceren met huenich eñ Gersten meel, zijn goet op die quade voorts eeten de sweeringhen, ende op den canker gheleyt. C

2 Die ghehoeckte oft cantighe Ciceren doen water maken, ende openen die verstoptheyt van der milten, van der leuer, ende van den nieren, eñ doen oock dat graueel ende den steen rijssen, alst dwater daer sy in ghesoden zijn ghedroncken wordt. D

In somma Ciceren verteeren, suyueren ende maken subtijl alle coude ende groue humoeren ende vochticheden, ende zijn goet ghebruyckt tot alle ruydicheyt ende quade crauwagien, ende dijsghelijck oock tot die sweeringhen achter die ooren. E

Ciceren als spijse inghenomen voeden het lichaem oock redelijck, maer maken veel winden ende opblasinghen. F

¶ Hinderniſſe.

Cicerẽ zijn quaet gebruyckt den ghenẽ die in die nierẽ oft blase eenighe sweeringhen hebben oft andere seericheyt, wãt sy openen te seer eñ doen dat water te sterck worden.

Van Lupinen. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht oft onderscheet.

Lupinen zijn tweederleye Tamme oft witte, Ende wilde. Die wilde zijn oock veelderleye, som met geelen, eenighen met blauwe, sommige met roodachtige bloemen.

¶ Tkatsoen.

Lipini. Lupinen.

1 Die tamme Lupinẽ hebbẽ ronde herde stelen, sonder behulp van eenighe stocken oft rijs recht op wasſẽde die huer naer dz zy eens gebloeyet hebbẽ in drye tackẽ verdeylen, vã den welckẽ elck besondere naer die bloeme hem ooc in dryen wederõ verdeylt, eest dz die coude huer niet te haest ouer en coët. Aen die stelẽ wassen die bladeren in vijf, sesse, oft seuẽ deelẽ gesnedẽ. Die bloemẽ wassen aẽ dopperste vã den steelen veel by een, ende daer naer comen die hauwen voort die lanckachtich, eñ vã buyten wat hayrachtich zijn. Die vrucht es wit, plat, van smaecke seer bitter.

2 Die wilde Lupinen met den geelẽ bloemen zijn den voorgescreuen seer ghelijck, dan alleen van steelen eñ bladeren veel minder, ende dz die bloemẽ niet wit, maer schoon geel zijn, ende dijsghelijck ooc die vrucht niet wit, maer ghespeeckelt.

3 Die wilde met den blauwen eñ rooden bloemen zijn minder dan die geele, die vrucht es oock ghespeeckelt, ende zijn onder alle Lupinen die alderminste.

¶ Plaetse.

Lupinẽ worden nv ter tijt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

In heete jarẽ eñ in werme landẽ bloeyẽ die

die Lupinen dryemael. Dat ierste bloeyssel coemt in deynde van Meye, ende daer naer wassen die ierste drye zyde tacken, die huer bloemen bringhen ontrent dat beghin van Hoymaent, ende dan spruyten van elck van dyen tacken oock wederom drye andere tacken wt, ende die bloeyen in Ooghstmaent, als zy wel ter sonnē staen. Die vruchten van den ierstен ende tweeden bloeyssel worden hier te lande wel rijp, maer die derde vrucht can seer qualijcken rijpen, ten waere dattet heete jaren waeren.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Legumen wordt gheheeten in Griecx Θέρμος. In Latijn ende in die Apoteken Lupinus. In Hoochduytsch Feigbonen. In Neerduytsch Lupinen, eñ naer den Hoochduytschen naem Vijchboonen. In Franchois Lupin.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaemt Lupinus satiuus, dat es tamme Lupinen.

2 Die andere drye, Lupini sylueſtres, dat es wilde Lupinen, ende dese en worden in die medecynen niet ghebruyckt.

¶ Natuere.

Die witte Lupinen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, verdeylende subtijl makende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Lupinen met huenich inghenomen oft met water ende azijn tsamen ghe- A
droncken, dooden ende iaghen af duer den camerganck alderleye wormen. Tselue doet oock dat water daer Lupinen in ghesoden zijn ghedroncken. Oock doen die Lupinen tselue aen die ionghe kinderen alsmense ghestooten huer op den nauel leyt, als zy noch nuchter zijn.

Lupinen met Ruyte ende Peper ghesoden, ende ghedroncken, openen die verstopt- B
heyt van der Leuere ende van der Milten.

Van Lupinen met Myrrha ende huenich een pessus ghemaeckt, verweckt die na- C
tuerelijcke cranckheyt van den vrouwen, ende treckt af dir doode vruchten.

Dwater daer Lupinen in ghesoden zijn maeckt dat aensicht schoon ende claer, ende D
neemt alle plecken ende sproet wech. Tselue doet oock dat meel van Lupinen met wa-
ter vermenght, ende daer op ghestreecken.

Dat meel van Lupinen met meel van Gersten mout ende water ghemenght, ver- E
suet alle Apostumatien.

Tselue meel met azijn vermenght oft ghesoden, versuetet die pijne van der hopen, F
verdrijft, verteert, ende doet seeyden die croppen ende herde clieren, ende doet wtbreken die Carbonckelen ende die Apostumatien van der peste.

Als Lupinen in water gheweyckt worden tot dat zy suet zijn, dan machmense voor G
spijse innemē, ende in sulcker manieren ghebruyckt benemen zy dat opworpen van der maghen, ende maken appetijt om eetē, maer dz voetsel dz zy by brenghen es gros swaer ende niet goet, want Lupinen zijn quaet om verteeren, ende sincken qualijcken neder-
waerts als Galenus schrijft.

2.3 Die wilde Lupinen lijn den tammen van crachten ghelijck ende oock noch stercker. H

Van Eruen. Cap. xxxiij.

¶ Tfatsoen.

ERuen zijn noch ter tijt onbekent, ende daer om en kunnen wy anders niet van hueren fatsoene gheschrijuen dan by Dioscoridem ende Galenum ghe-
vonden wordt. Die schrijuē dat Eruen een teer cleyn ghewas es, sijn vrucht-
ten in hauwkens voortbringhende, die ront zijn, ende van verwen wit oft geel, van smaecke seer vremt ende onliefelijck, alzoo dat zy niet en dienen om eeten dan alleen voor den beesten, die ooc die selue met en eeten dan te voren alzoo langhe in water gheweyckt, tot dat hueren quaden smaeck vergaē es, waer wt dat oock wel kennelijcken blijckt dat die platte Erwten in Griecx gheheetē Lathyri daer af hier voor int xxj. Cap. geschreuen es gheen Eruen en zijn, als sommige meynē, wāt die platte Erwten zijn den ghemeynen Erwten (als wy gheschreuen hebben) van smaecke gelijck.

Van Eruen. Cap. xviij.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt geheeten in Griecx ὄροβος Orobus. In Latijn Eruum, ende daer naer in Duytsch Eruen, ende es een vremt ende nv ter tijt onbekent ghewas.

¶ Natuere.

Eruen zijn werm in den iersten graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Eruen met hueneh ghemenght, suyuert die borste, ende doet die taeye A
fluymen ende groue vochticheden, die op die longhene gheresen zijn, lossen eñ rijp worden dicwils gheleckt.

Dit selue meel inghenomen maeckt lichten camergäck, doet water lossen ende bee- B
tert die quade verwe van den lichaem, alst niet te veel gebruyckt en wordt, want alst te veel inghenomen wordt zoo eest hinderlijck.

Eruen meel met hueneh vermenght neempt af dat sproet, ende doet alle pleckē en- C
de vlecken vergaen, die den mensche in dz aensicht ende ouer zijn lijf groeyē. Ende het beneempt dat voorts springhen van die voorts eetende quade sweeringhen, het versuet ock die herdicheden van den borsten, ende doet die carbonckelen ende apostumatien wtbreken.

Eruen in wijn gheweyckt zijn goet gheleyt op die beten, van honden, mensehen, ende D
van wilden ghedierten.

Dwater daer Eruen in ghesoden zijn beneemt dat ieuckscl, ende gheneest die eack- E
hielen, alsmense daer mede wasschet.

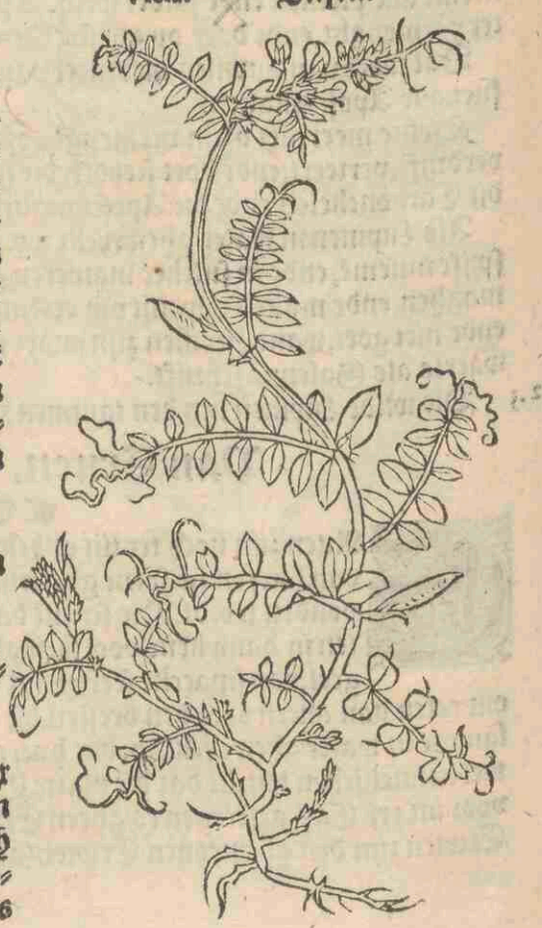
Eruen en dienen den mensche voor spijsse niet inghenomen, maer die ossen worden F
vet als zy Eruen eeten.

¶ Hindernisse.

Eruen maken pijne ende swaericheyt in thooft, ende als zy te veel oft te dickwils inghenomen worden, zoo doen zy bloet pissen, ende bloet met den camerganck afgaen.

Van Vitsen. Cap. xxv.

Vicia. Vitsen.

¶ Tkatsoen.

Vitsen hebben dickachtighe vier- cantighe stelen, ontrent drye voeten lanck, daer aen wtghespreyde bladeren wassen van vele teere bladerkens ouer beyde zyden tseghen malcanderen gheset vergaert, daer ten eynde cleyne clauwierkens aen wassen, daer mede dat zy huer houwen ende vast maken. Die bloemen zijn purpurbruyn ghefatsoeneert ghelijck Boone bloemen, ende daer volghen langhe platachtige hauwen, daer in die Vitsen groeyen die platachtich zijn ende bruyn van verwen.

¶ Plaetse.

Vitsen worden hier te lande op die velden ghesaeyet tot voeder van den peerden.

¶ Tijt.

Vitsen wordē in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt geheeten in Griecx κίκιορ ende van sommigen σαρακόν. In Latijn Vicia, vā sommigē Osmundi. In Hoochduytsch Wicken. In Neerduytsch Vitsen. In Franchois

chois La vesce. Ende dz dese Vitsen gheen Eruum en zijn blijckt wt ghene dz int voorgaende capittel gescreuen es. Eñ dese Vitsen schijnē te zyne Aphace vā Theophrastus.

¶ Oorsaecke lyns naems.

Vitsen worden ghenaempt in Latijn Vicia, als Varro schrijft, om dat zy huer selues om die vruchten winden, ende daer aen vast maken, dat in Latijn Vincire gheheeten wordt daer den naem Vicia af coemt.

¶ Natuere ende cracht.

Vitsen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, noch oock van den menschen A ghegeten, maer worden den peerden ende den beesten ghegheuen, alzoo oock Galenus van den selues schrijft.

Van Crock. Cap. xxvj.

¶ Tfatsoen.

Arachus. Crock.

Crock es van stelen, bladeren, ende hauwen den Vitsen seer ghelijck, maer vā al veel mindere, het heeft teere dunne cantighe steelkens ende wtghespreyde bladeren ghelijck die Vitsen, ten eynde in drye oft vier clauwierkens verdeylt. Die bloemē zijn cleyn licht purpurroot ende wassen aen die rechte stelen ghelijck aen die Boonen eñ tamme Vitsen. Die hauwen zijn cleyn, lanck ende smal, ende daer in ligghen ses oft seuen bruyne herde sadekēs, minder dan Vitsen.

Van desen gheslachte wordt oock noch een ander ghevonden, dat den voorgheschreuen van bladeren ende stelen seer ghelijck es maer mindere. Ende dit heeft cleyne witte bloemkens, op langhe steelkens veel by een wassende schier als die wilde Wicken, naer die welcke voortcomen cleyne corte hauwkens oock veel by een, minder dan die hauwkens van Linsen, daer in ligghen niet meer dan twee herde ronde ghespickelde bruyne saykens den sade van Crock van fatsoene ende van smaecke seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese twee gheslachten van Crock wassen op die corenvelden tusschen die Rogghe ende Hauere, ende in andere dyerghelijcke vruchten.

¶ Tyt.

Dese twee oncruyden worddden in Braeckmaent rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van oncruyt wordt gheheeten van Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus, ἄρακος ende Arachus, welcken naē met ch in die laeste syllabe gespelt wordt, tot onderscheet van den anderen ἄρακος Aracus met een c alleen ghescreuen, daer af hier voor vermaent es, hier te lande wordet Crock ghenaemt.

¶ Natuere ende cracht.

Crock en es den mensche niet dienstelijck oft bequaem, maer dient alleen tot voede- A ringhe van den ossen, ende peerden, diemen het gheheel cruyt met bladeren, stelen ende hauwen voorworpt.

Galega altera.
Wilde Vitsen.

Onobrychis fortè.

1 DJe wilde Vitsen zijn den Crock van stelen, bladeren ende clauwierkens seer ghelijck, maer huer bloemen en wassen niet als aen dat Crock, maer groeyen seer veel by een aen langhe steelkens, schier een are ghelijckende, ende zijn van verwen purpurblauw. Ende als dese vergaen, zoo volghen daer platachtighe hauwkens naer, ende daer in leyt dat saet, dat den sade van Crock seer ghelijck es.

2 By desen gheslachte van wilden Vitsen soude ock wel mogen gestelt worden, Sekere cruyt, den voorghescreuen van bladeren ende wasse niet seer onghelijck, dat rouwe ruyghe hauwkens draeght, dwelck hier te lande niet gemeynlijck en groeyet, maer alleen in der cruytliefhebbers houen gheplant wordt. Ende dit gheslacht van cruyde heeft bladeren, gelijck die bladeren van wilden Vitsen, maer wat smalder, witter ende saechter. Sijn bloemen wassen ock aen langhe steelkens veel by een, ende zijn van verwen meest schoon licht root, ende als die vergaen zoo volgen daer platte rouwe ruyghe rondachtighe hauwkens naer, somtijts ghelijck een cleyn egelken ghesatsoeneert, dwelck dat saet zijn.

¶ Plaetse.

1 Die wilde Vitsen groeyen aen die canten van den velden in die beempden ende dickwils in vochtighe plaetsen ende ontrent die waterloopen.

2 Dat ander gheslacht wordt voor een nieuwicheyt van den cruytliefhebbers hier te lande in die houen gheplant. Men seyt dattet aen die canten van der zee, op die duynen ende dyerghelijcke onghehoude plaetsen ouervloedich voortcoemt.

¶ Tijt.

1 Die wilde Vitsen bloeyen meest in Braeckmaent, ende corts daer naer zoo leueren sy huer saet ende hauwen.

Dat

2 Dat ander cruyt bloeyet in Hoymaent, ende leuert oock te wyle zijn saet.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht schijnt oock een maniere vã Crock oft van Galega ende mach wel Galega altera ghenaemt, eñ voor een gheslacht van Arachus gehoudẽ worden. In Hooch-duytsch worddet gheheeten wilder Wicken. Hier te lande wilde Vitsen. In Frãchois Vesce sauluage.

2 Dander cruyt wordt van sommighen ghehouwen voor ὀνόβρυχις Onobrychis.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Die wilde Vitsen en zijn niet beeter dan Crock, ende daer om zoo dienen zy oock al- A
leene, tot voederinghe van den beesten ghelijck andere oncruyden.

Van Aphace. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Aphace.

APhace heeft langhe teere viercantighe steelkens, die hooghер ende langher zijn dan die stelen van den Linsen, schier alzoo hooch wassende alst Coren, oft tghene daer zy tusschen groeyen. Ende aen dese steelkens wassen teere cleyne rondachtighe bladerkens, altijts twee tsegen een, wt een ledt, ende tusschen die selue bladeren comen voort cleyne clauwierkens, ende oock andere cleyne steelkens daer die bloemẽ aẽ wassen. Naer die bloemen groeyen die hauwkens, die breedachtich ende langer zijn, dan die hauwkens van Linsen, ende daer in ligghen vier oft vijf oft sesse herde swerte platte saden, die minder zijn dan die saden van Linsen.

¶ Plaetse.

Aphaca wast op corenveldẽ, eñ wordt hier te lande op sommighe vette ackers tusschen die Rogge eñ Terwe gevonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lãde in Meye. In Braeckmaent ende Hoymaent zoo worden die hauwkens ende saykens rijp.

¶ Naem.

Dit geslacht van Legumẽ oft oncruyde, wordt gheheeten in Griecx ἀφάκη. In Latijn Aphaca. In die Apoteken eest onbekent, ende es die Aphace van Dioscorides ende Galenus, want die Aphace van Theophrastus schijnen die Vitsen te zyne.

¶ Natuere.

Tsaet van Aphaca es middelmatich werm, den Linsen van natueren ghelijck, maer drooghere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Aphaca heeft cracht van stoppen ghelijck die Linsen oft meerdere, ende A
gheneest mits dyen den loop des bruyck, ende verdroocht die vochticheyt vander magẽ.

In somma Aphace es den Linsen van crachten ende werckinghen seer ghelijck. B

Men plach oock hier voortijts dit saet voor spijse te ghebruycken, als Galenus seyt, C
maer es herder ende quader om sieden, ende om te verteeren dan die Linsen.

Van Vogelvoet. Cap. xviv.

Orinthopodium. Vogelvoet.

¶ Tfatsoen.

VOgelvoet es den Crock ende dē wildē Vitsen gelijck, maer mindere, het heeft cleyne dunne teere steelkens, ende cleyne geveerderde bladerkens van fatsoene rondachtich. Die bloemen zijn cleyn eñ geelachtich op cleyne steelkens veel by een ghedronghen wassende, ende als die vergaen, zo volghen daer cleyne dunne cromme hauwkens, vijf oft sesse by een, tsamen eenen ghesloten clauwken, oft voetken, van eenen cleynen voghelken ghelijckende, ende daer in ligghen, cleyne ronde sadekens, den raepsade met onghelijck van fatsoene.

¶ Plaetse.

Vogelvoet wast op sommige corenvelden, ende wordt oock in sommige hooghe beempden ende op dorre grasachtighe straten ende heyden ghevonden. Eñ dat in die beempden, oft op die grasachtighe straten wast, es veel mindere, dan tghene dz op die corenvelden groeyet.

¶ Tijt.

Vogelvoet bloeyet van in Braeckmaent, tot in den Herfst, ende te wyle zoo leueret hy oock zijn saet.

¶ Naem.

Dit wildt cruyt wordt hier te lande ghheeten Vogelvoet, om dat zijn hauwkens den clauwkens van cleynen voghelkens ghelijcken, ende daer naer machmen tselue oock wel heeten ὀρνιθοπόδιον Ornithopodion, want anders gheenē Latijnschē oft Griecxen naem en heuet, die ons bekent es, ten zy dattet es dz Polygala, van Dioscorides bescreuen, ghelijck eenighe nv ter tijt soude moghen segghen, ende daert groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere ende cracht.

A Dit cruyt en wordt in der medecynē noch tot oorboor van den menschē niet gebruyckt, maer es een seer goet voeder voor die peerden ende koeyen, &c.

Lens. Linsen.

Van Linsen. Cap. xxv.

¶ Tfatsoen.

LInsen hebben dunne teere steelkens ontrent onderhaluen voet lanck wassende. Die bladeren zijn seer cleyn en wassen twee tseghen een aen cleyne steelkens daer tē eynde ooc somtijts cleyne clauwierkēs aē voortcomē daer mede dz zy huer houwen eñ vast makē. Die bloemkēs zijn cleyn, van verwen

verwen bruyn met wit vermenght. Die hauwkens zijn plat. Die vruchten zijn ront ende plat van verwen som bruyn som wit som swertachtich.

¶ Plaetse.

Linsen en zijn hier te lande niet seer bekent. Ende die selue die hier ghesaeyet worden, vindtmen in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tyt.

In Hoymaent ende in Ooghstmaent bloeyen die Linsen ende worden ock rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx φακὸς ἢ φακῆ. In Latijn Lens eñ Lenticula, ende met dyen naem eest in die Apoteken bekent. In Hoochduytsch ende Neerduytsch Linsen. In Fanchois Lentille.

¶ Natuere.

Linsen zijn drooch tot in den tweeden graedt, anders middelmatich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat ierste water daer Linsen in gesoden zijn maeckt camerganck, eñ lost den buyck. A

Die Linsen alsmen dat ierste sop wtgiet, ende wederom in ander water ghesoden, B inghenomen stoppen ende verdrooghen ende zijn mits dyen goet den ghenen die den loop des buycx hebben oft dat root melizoen. Item den vrouwen die huer natuerlijcke cranckheyt te veel hebben. Ende alsmen tot den Linsen wat azijns doet ende Cicoreye oft Porceleyne, oft roode Beete, oft dat saet van Myrthus, oft die scellē vgn Granaet appelen, oft drooghe Roosen, oft Mispelen, oft Sorben, oft onrijpe Peeren, oft Queappelen, oft Wechbree, zoo selen sy te meer oft te stercker stoppen.

Die scellen oft sluymen van Linsen zijn van ghelijcken natuere, ende stoppen meer C dan die gheheele Linsen.

Die spijse van Linsen sonder scellen bereyt, drooght die maghe, maer en stopt niet, D ende es seer quaet om verteeren, ende maeckt swaer cout grof bloet ende quaet voetsel.

Dertich Linsen ghescelt inghenomen benemen dat opworpen ende dz valghen van E die maghe.

Linsen met meel van gersten mout ghesoden versueten die pijne van dat fledercijn F daer op gheleyt.

Linsen meel met huenich vermenght, suyuert die vervuylde sweeringhen ende doet G dat vleesch daer in groeyen.

Linsen met azijn ghesoden, verteeren ende doen sceyden alle croppen, elieren ende H herde gheswellen.

Linsen met Mellilote, Queappelen, ende olie van Roosen vermenght zijn goet tot I die heete gheswillen van den ooghen, ende van dz fondament. Ende als zeewater daer toe ghedaen wordt, zoo zijn zy ock goet tot dz wildt vier, ende dyerghelijcke voorts loopende ghebreken.

Linsen in zeewater oft sout water ghesoden doen sceyden dat gheklontert melck in K der vrouwen borsten, ende verteeren dat ouervloedich melck dat daer inne es alsmense op die borsten leyt.

¶ Hinderniſſe.

Linsen zijn quaet om verteeren, ende maken winden, ende opblasinghen in die maghe, berueren die maghe, ende doen swaere droomen hebben, ende zijn der longhene den senuwen ende den hoofde seer quaet. Ende te dicwils ghegheten maken ooc doncker ooghen eñ onclaer ghesichte, ende doen den cancker ende die laserie in dē menschē comen.

Van Securidaca. Cap. vvvj.

¶ Tkatsoen.

1 Securidaca heeft dunne stelen ende daer aen wassende wtghespreyde bladeren ghelijck die bladeren van Crock oft van wilden Vitsen, maer mindere ende wat ronder. Die bloemen wassen veel by een, ende als die vergaen zoo comen daer langhe ronde dunne hauwkens voort, die omghecromt ghelijck

twee

Hedysaron. Securidaca. Securidaca altera.

twee horenen tseghen malcanderen wassen, daer in plaet saet leyt, vier hoeckens hebbende ghelijck een bijlken. Die wortel es dun ende teer.

2 Die andere Securidaca die van Matthiolo ghestelt es, es den voorghescreuen van bladeren ghenoch ghelijck, maer zijn hauwkens zijn langher ende niet omghecromt. Ende daer om oock der beschrijuinghe van Securidaca by Dioscoridem nz seer gelijck.

¶ Plaetse.

Securidaca wast als Galenus seyt tot sommighe plaetsen in die Linsen, oft als Dioscorides schrijft in die Gerste, ende in dat Coren, hier te lande eest onbekent, ende en wordt niet dan in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tijt.

Securidaca bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende daer naer wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx ἡδύσαρον. In Latijn Securidaca, van sommighen oock Pelecinon. In Hoochduytsch, Frächois oft Neerduytsch en heuet gheen naemen die bekent zijn.

¶ Natuere.

Tsaet van Securidaca es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

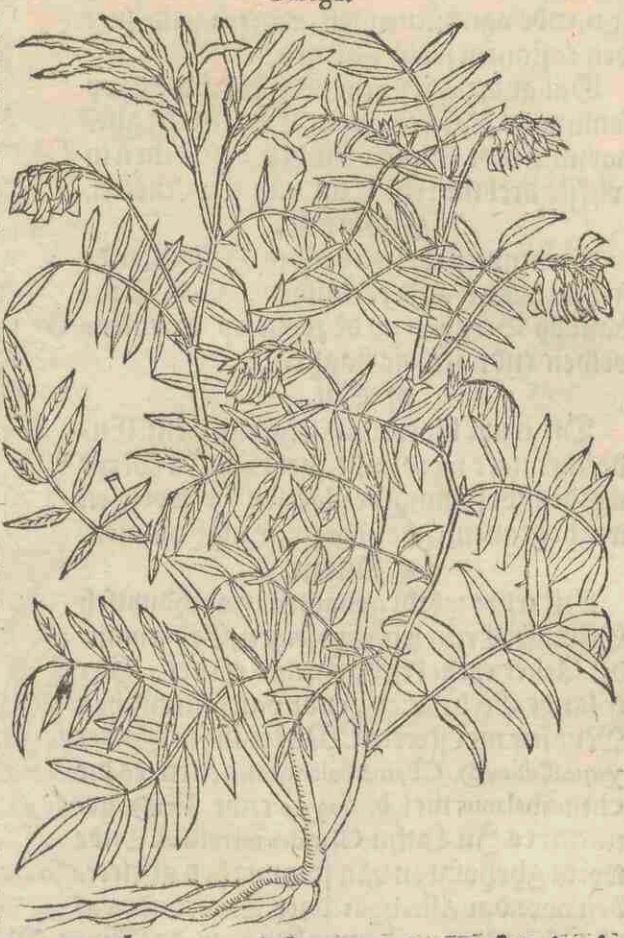
Tsaet vã Securidaca opent die verstoptheyt vã der leuer, milte ende vã allen den in A
wendighe leden, ende es duer zijn bitterheyt der maghen seer goet ende bequaem.

Tot den seluen zijn oock goet die ionghe bladeren ende ionghe spruytkens van Se- B
curidaca inghenomen als Galenus prince der medecynen schrijft.

Tsale

¶ Tfatsoen.

Galega.

DIt cruyt es oock den Crock eñ wilden Vitsen van stelen ende bladeren niet seer ongelijck, het heeft ronde herdachtighe stelen ende daer aen wighespreyde bladeren van veel bladerkens vergaert, gelijck die bladeren van Crock, maer grooter ende lãgher. Die bloemẽ zijn licht blauw oft wit, eñ wassen veel by een in maniere van een areken ghelijck aen die wilde Vitsen, ende daer naer volgen langhe dunne ronde hauwkens daer tsaet in leyt. Die wortel es grootachtich ende en vergaet niet lichtelijckẽ.

¶ Plaetse.

Galega wast in sommighe landen als in Italien aen die canten van dẽ velden. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Hoymaent ende Oogstmaent, ende daer en tusschen wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van dẽ cruytliefhebbers nv ter tijt in Latijn genaemt Galega, ruta capraria, ende van sommighen Fænogrecum sylueſtre. Ende dit cruyt es oock van eenighen voor Glaux oft Polygala gehouwen, maer naer onsen duncken zoo en heuet daer gheen ghelijckenisse mede.

¶ Natuere.

Galega es van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Galega als Baptista Sardus schrijft, es en goet cruyt tseghen alle fenijn verghiftheyt ende dijsghelijex oock tseghen die wormen, die welcke zy doodet ende afiaeght als tsap daer af den kinderen inghegheuen wordt. A

Tselue doet zy oock met olie van Vlas saet gheroost ende op den nauele van den kinderen ghebonden. B

Tselue sap van Galega gheneest oock die vallende sieckten van den ionghen kindekens ontrent een lepel vol daghelijex inghenomen. C

Galega wordt oock ghepresen, in azijn ghesoden ende met wat Teriakel ghedronken, om die peste mede te ghenesene, alsmen die selue in sulcker maniere ingheeft, eer die twelf vren ghepasseert zijn. D

Van Eerdtnoten. Cap. xxxiij.

¶ Tfatsoen.

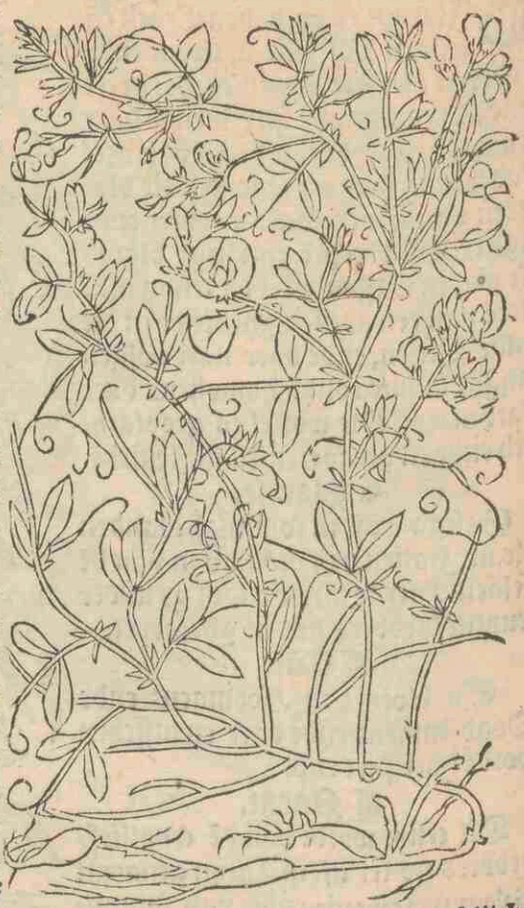
EErdtnoten hebben drye oft vier teere taeykens oft steelkens, beneden by der aerden wat roodachtich, cleyne clauwierkens hebbende, daer mede dat sy huer aen die haghen ende al dat zy kunnen ghenaken vast maken. Die bladerkens zijn cleyn ende smal. Die bloemen zijn schoon root, van ruecke niet onliefelijck. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer in cleyne sadekens groeyen. Die wortelen zijn lanck ende dun, ende daer aen wassen hier ende daer ronde langhe dickachtighe raepkens, volnaer ghelijck eeckelen

ghe-

ghefatsoeneert, die van buyten eerdachtich zijn, ende van binnen wit, van smaecke suet den castanien schier ghelijck.

2 Dat ander gheslacht vã Eerdtnotẽ dz op sommighe plaetsen cleyne Eerdtnoten ghenaemt wordt salmen vinden beschreuen in twijffste deel int xxiij. Cap. van Eerdtnoten.

Chamæbalanus. Eerdtnoten.

¶ Plaetse.

Eerdtnoten wassen veel in Hollant, ende in sommighe andere landen, als in Brabant by Berghen op dẽ zoom op die corenvelden ende aen die haghen.

¶ Tyt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent. Ende daer naer wordt zijn saet rijp. In Meye worden tot sommighe plaetsen die wortelen wtghegrauen, ende voor spijse inghenomen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaẽt in Hoochduytsch Erdnusz, Erckelen, Erdfeigen, Erd amandel, Acker eychel ende Grund eyckel. Hier te lande Eerdtnoten, ende van sommighen Muysen met steerten. Nv ter tijt in Griecx χαμαιβάλανος Chamæbalanos maer en es die Chamæbalanus niet die ἴσχας ende ἄπιος genaemt es. In Latijn Glandes terrestres. Ende wordt ghehouwen van sommighen gheleerden voor dat Astralagus daer Dioscorides af schrijft, ende van sommighen voor dat Apios. Maer dattet gheen Apios en es blijckt ghenoech wt den derde Capittelen van dat derde deel van desen Cruydeboeck, daer wy dat oprecht Apios claerlijck beschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese Eerdtnoten zijn drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde worden tot veel plaetsen van Hollant eñ tot sommighe van Brabant ghelijck Rapen oft Pastinaken ghesoden ende voor spijse inghenomen ende in dyer manieren ghebruyckt gheuẽ zy redelijck goet voetsel, maer zijn herder om verteeren dan die Rapen, ende maken herden camergaack, ende stoppen den loop des buyex. A

Es oock dit cruyt dat oprecht Astragalus zoo doet die wortel water maken ende stopt alle loop des buyex in wijn ghesoden ende ghedroncken. B

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt stopt oock die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt, ende die vloet van den vrouwẽ eñ alle onbehoorlijcke bloetganck. C

Die selue wortel van Astragalus ghedrooght ende ghepoedert es seer goet in die oude sweeringhen ende vlceratien ghestroyet ende in die versche wonden om dat bloet te stelpene. D

Van Fenigrieck. Cap. vvviiij.

¶ Tfatsoen.

Fenigrieck heeft teere ronde bruynachtighe hole steelkens, met vele zyde scuetkens daer aen wassen bladeren in dryen ghedeylt, den Clauerbladerẽ seer ghelijckende. Die bloemen zijn bleeck, witverwich ende minder dan die bloemen van den Lupinen. Ende als die vergaen zoo volgen daer lanc-

ghe

ge, cromme, scerpe hauwen, daer in geel saet leyt. Die wortel heeft vele veselinghe.

Fœnum Græcum. Fenigrieck.

A

B

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lãde in der cruytlieffhebbers houen ghesayet.

¶ Tyt.

Het bloeyet in Hoymaent, eñ in Ooghstmaent wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx τήλις In Latijn ende in die Apoteken Fœnum Græcum, van Columella Siliqua. In Hooghduytsch Bockshorn oft Kuhorn. Hier te lande Fenigrieck. In Franchois Fenegrec ou Fenegrey.

¶ Natuere.

Tsaet vã Fœnum Græcum es werm in den tweeden graedt, ende drooghe in dẽ ierstẽ, ende seer versuetende ende vermorwende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dwater daer Fenigrieck saet in gesoden es met wat huenichs ghedroncken taecht af alle quade humuerẽ die aẽ die dermẽ hãgen.

Tselue sap met daden ierst ghesoden ende daer naer met wat huenichs tot dat ghelijck een syrope wordde, suyuert seer die borst ende es goet den ghenẽ die op die borste verladen zijn ende gheene pijne in thooft oft cortsen en hebben, want den ghenen die cortsachtich zijn oft pijne in thooft hebben en dient dese Syrope niet.

Tmeel van Fenigrieck saet met Meede gesoden verteert, versoet, scheydt ende doet C
sincken die coude herde apostumatien ende gheswillen. Ende als daer salpeeter ende azijn toe ghedaen wordt zoo minderet oock ende maeckt morwe die herde gheswollen milte.

Dwater daer Fenigrieck in ghesoden es, es goet den vrouwen die in die moeder ee- D
nighe apostumatien oft sweerenissen oft verstoptheyt hebben als zy daer in baden ende sitten.

Tselue sap met ganssen smout vermenght ende met een pessus van onder gheset ver- E
suet ende vermorwt alle herdicheyt ende pijne ontrent dat slot van die moedere.

Tselue sap van Fenigrieck gheneest oock die quade loopende scorftycheyt van den F
hoofde, ende die scelferen ende scellen van den seluen alst hooft daer mede ghewasschen wordt.

Tselue sap van Fenigrieck met solfer ende huenich vermenght verdrijft die masen G
ende plecken wt dat aensicht ende gheneest alle quade ruydicheyt daer op ghestreken, ende doet vergaen die stanck van den oocksselen als zy daer mede ghewassen worden.

Die bladeren ende cruyt van Fenigrieck gruen ghestooten ende met luttel azijns H
vermenght zijn goet op weecke versworen leden gheleyt.

Tsaet van Fenigrieck mach oock voor spijse in ghenomen worden ghelijck die Lu- I
pinen bereyt, ende es van wercke den Lupinen ghelijck, ende doet oock lichtelijcker camerganck hebben.

Die ionghe spruytkens ende bladeren worden oock seyt Galenus mz olie ende azijn K
voor salaet gheten, maer alsulcken spijse en es niet ghesont, want zy beruert die maghe ende maeckt hooftsweer als zy te veel inghenomen wordt.

Van Cameline. Cap. xxxv.

Myagrum. Cameline.

¶ Tfatsoen.

CAmeline heeft rechte ronde stelen ontrēt twee voetē oft meer hooch, die huer in andere verdeylen, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, den bladeren van Rotte volnaer ghelijck. Die cleyne bloemkens wassen bouen lancx die stelen, ende daer naer volghen cleyne huyskens schier gelijck Blas bollekens maer platter, ende daer in leyt dat, cleyn geelachtich saet, daer olie wtcoemt alst gheslaghen ende gheperst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen int coren, tot sommighen oock int Blas, ende wordt meest voor een oncruyt ghehouwen, nochtans om die olie die van zynen sade coemt, zoo worddet oock in veel landen ghesaeyet, als hier te lande in Zeelant, ende int landt van Luyck ꝛc.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt in Meerte oft Aprill ghesaeyet. Ende tseghen Ooghstmaent zoo worddet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieck μύαγρον. Van sommighen oock μελάμπυρον. In Latijn Myagrum, Linum triticeum & Melampyrum. In Hoochduytsch Flaschdotter vnd Leindotter. In Franchois Cameline ende van sommigen Camemine, ende daer naer hier te lande oock Cameline. Ende schijnt te zyne dat Erysimon daer Theophrastus ende Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus af schrijuen.

¶ Natuere.

Myagrum es middelmatich werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Olie van den sade van Cameline, op tsmenschens lichaem ghestreken, maeckt die huyt claer ende schoon ende verdrijft alle ruydicheyt ende verscraeptheyt van der selver. A

Die selue olie wordt oock nv ter tijt in der spijssen ghebruyckt, ghelijck die olie van Raepsaet. Ende dient oock wel, om in die lampen te branden als Dioscorides gheschrenen heeft. B

Van Claueren. Cap. xxxvj.

¶ Tgheslacht.

DEr Claueren zijn veelderleye geslachtē die hier meest al in duytsche capitelē beschreuē selē wordē. Maer daer wy tegenwoordich af schrijuen, dat zijn onse ghemeyne Claueren die in die beempden groeyē. Ende dese zijn twee derhande, een met roodachtighen bloemen, ende een met witten bloemen, ende anders en hebben zy gheen groot onderscheet.

¶ Tfatsoen.

I Claueren hebben ronde teere steelkens, daer aen wassen rondachtighe bladerkēs altijt drye op een steelken ende aen een. Die bloemen wassen aen dopperste vā den stelen tsamen in een ghedronghen, een corte dicke are tsamen schier ghelijckende van verwen licht

Van Claueren. Cap. xxxvj.

licht root. Eñ als die verwelckeren dā coemt daer ront saet voort dat in huyskens gesloten leyt. Die wortel es lanck ende houtachtich.

2 Die Claueren met den witten bloemē zijn den voorghescreuen seer ghelijck alleen die stelen zijn wat rouwer ende hayrachtich, eñ die bladeren wat lāgher eñ smalder in dmiddel van elck bladt, somtijts een wit plecxken gelijck een maenken gefatsoeneert dragende. Eñ die bloemen wit, anders den bloemen vā den anderen ghelyck, ende ghelijck wassende.

¶ Plaetse.

Dese twee ghesla chten van Claueren worden hier te lande al om in die beempden ghevonden, sonderlinghe in die ghene die hoochachtich ligghen.

¶ Tyt.

Claueren bloeyen in Meye eñ in Braeckmaent eñ dicwils ock alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese Claueren wordē genaemt in Griecx τρίφυλλον ἐν χορτοκοπίοις γεννώμενον. In Latijn Trifolium pratense. In Hoochduytsch Wisen klee vnd Fleyschblumen. Hier te lande Claueren ende ghemeyn Clauerē. In Franchois Treffle.

¶ Natuere.

Claueren zijn cout ende drooghe van natueren, als aē hueren smaeck goet te merckē es.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die Claueren mz hueren bloemen oft alleen in huenich water oft wijn gesoden ende gedroncken versueten ende ghenesen die heete ende scerpe stekende pijnen van den dermen. Selue doet ock dat water daer zy in ghesoden zijn onder met een clisterie gheset.

B Claueren ock in water ghesoden ende een tijt van daghen ghedroncken stelpt die witte vloet van den vrouwen.

C Die bloemen ofte bladeren van Claueren mz olie ghesoden doen die heete bloetsweeren ende andere dyerghelijcke gheswillen rijp worden ende wtbreken oft somtijts ock sincken ende vergaen daer op ghelijck een plaester gheleyt.

Trifolium pratense.
Ghemeyn Claueren.

Lotus satiua. Seuen ghetijden cruyt.

Van Seuen ghetijden cruyt.

Capittel. xxxvij.

¶ Tfatsoen.

Seuen ghetijden cruyt heeft ronde hole stelen ontrent twee voeten oft meer hooh, met vele tacxkens ende zyde scuetkens, daer aen bladerkēs wassen altijt drye by een gelijck aen die

die Claueren, maer wat langher ende rontsomme ghelijck een saghe gekerft. Op dop perste van den stelē wassen die bloemen veel by een in een maniere van een are gelijck aen die ghemeyne Claueren, maer die are van desen cruyde es veel minder dan die arē van den ghemeynen Claueren. Als dese bloemen vergaen, zoo volgē daer ronde hoofdekens, met stekende puntkens beset, daer in dat het saet leyt. Dit gheheel cruyt ende sonderlinghe alst sijn bloemen draecht es van eenen seer goeden rueck, die, alsmen seyt, seuen mael tsdaechs vergaet ende wedercoemt, te wijle dattet noch groen es ende wast. want alst drooghe es zoo behouwet sijnen rueck, die nochtans meerder es alst vochtich ende droef weer es, dan alst schoon claer ende drooch weer es.

¶ Plaetse.

Seuenghetijdencruyt wordt hier te lande in die houen ghesaeyet. Eñ daert eens gesaeyet geweest es, daer comet lichtelijckē alle iaren wederō voort van sijn gersen saet.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent eñ Ooghstmaēt, eñ te wyle wordt ooch sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Grieck λωτὸς ἥμερος. In Latijn Lotus vrbana eñ Lotus satiua, van sommighen Trifolium, nv ter tijt Trifolium odoratum. In Hoochduytsch Siben gezeyt. Hier te lande Senenghetijde cruyt om dattet seuen mael tsdaechs sijnen rueck verliest ende wederchrijcht als gheseyt es. In Franchois Treffle odoriferant.

¶ Natuere.

Seuenghetijde cruyt es middelmatich in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Seuenghetijde cruyt versuet ende doet rijp worden alle coude gheswillen daer op gheleyt. A

Sap van desen cruyde met huenich ghemenght neempt af die vlecken ende litteken van den ooghen, ende maeckt claer ghesichte in die ooghen ghedaen. B

Olie daer die bloemen van Seuenghetijde cruyt in ghewonnen sijn heylt alle verschē wonden, ende ooch die ghescoertheyt als sommighe segghen. C

Van Steenclaueren oft wilden Claueren. Ca. xxxviij.

¶ Tgheslacht.

DEN Steenclaueren oft wilden Claueren die geele bloemen hebben vindtmen hier te lande ghemeynlijck al om twee gheslachten, een met langhe hauwkens, ende een sonder hauwkens.

¶ Tkatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Steenclaueren es een neerwassende cruyt langer der eerden cruypende, Die bladeren sijn den ghemeynen Clauerbladeren wat ghelijck, schier aschverwich gruen van verwen. Die bloemen sijn schoon geel ghefaetsoeneert ghelijck die bloemen van Erwten maer mindere. Ende als die vergaen zoo comen daer ronde hauwkens voort drye oft vier by eē daer in rondachtich saet wast. Die wortel es lanck ende roodachtich.

2 Dat ander gheslacht dat cleyn Steenclaueren ghenaemt wordt, heeft ronde dunne steelkens, ende daer aen wassende bladerkens den Clauerbladeren ghelijck. Die bloemen sijn geel ende wassen veel by eē aen een rondt bolleken, eñ vergaen in swerte crōme sadekens in swerte vellekens besloten, die rontsomme die bollekēs wassen al oft zy daer omme ghedraeyet waeren.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van Steenclaueren wassen hier te lāde op drooge plaetsen, ende aen die canten van den corenvelden, ende by die weghen.

¶ Tijt.

Dese Claueren bloeyen van in Bracckmaent schier allen den zoomer deur, ende leueren te wyle heur saet.

Naem.

Vã Steẽclauerẽ oft wilde Clauerẽ. C. xxxviij. cccxxv.

Lotus syluestris.
Steenclaueren.

Lotus syluestris minor.
Cleyn Steenclaueren.

¶ Naem.

Dese Claueren worden nv ter tijt ghenaempt Loti syluestres, maer en zijn dat Lotus syluestris niet daer Dioscorides af schrijft dat seer hooghe wast ende saet ghelijck Fenigrieck draeght.

1 Dat ierste geslacht wordt genaemt in Hoochduytsch Wilden klee, Steenklee, Edelen steenklee, Vogels wicken, Vnser frauwen schuchlin. Hier te lande Steenclaueren ende geel Steenclaueren, wilde Claueren, ende van sommighen oock Vogels vitsen. Ende wordt van sommighen ghehouwen voor een geslacht van Melilotus. Ende daer om oock ghenoemt in Latijn Melilotus syluestris oft Melilotus Germanica.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaemt in Hoochduytsch geel Klee, Kleiuer, Steenklee, ende geel wisen klee. In Neerduytsch cleyn Steenclaueren, ende cleyn geele Claueren. Ende dit schijnt wel te wesene een gheslacht van Medica, daer af wy hier naer schrijuen selen.

¶ Natuere ende cracht.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren, ende tsamen treckende, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer om zoo machmense van buyten ende van binnen tslichaems ghebruycken tot alle sieckten ende ghebreken die vercoelens ende verdrooghens behoeuen.

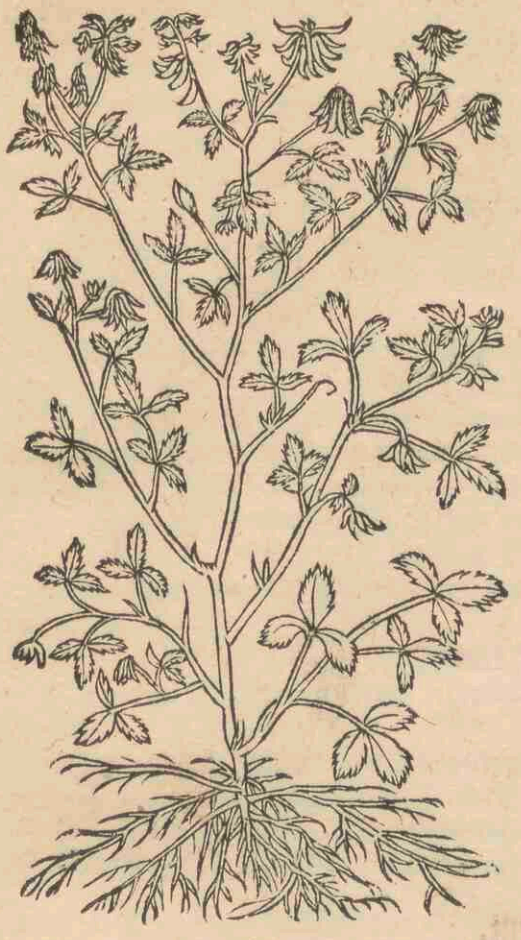
Van Mellilote. Cap. xxxiv.

¶ Tgheslacht.

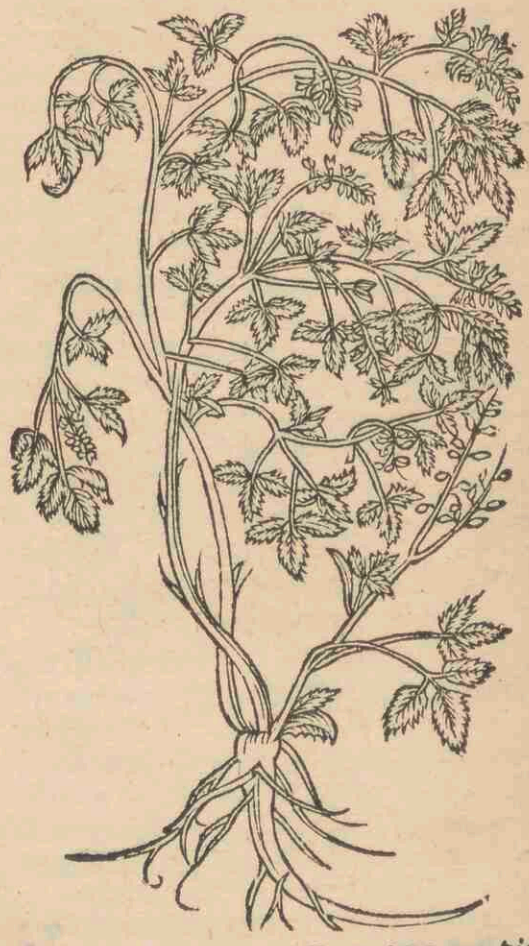
MEn vindt nv ter tijt tweederhande Mellilote, een die voor doprechte ghehouwen ende Roomsche Mellilote ghenaemt wordt. Ende een die hier te lãde ghemeynlijck wast diemen Duytsche oft ghemeyne Mellilote nuempt.

¶ Tkatsoen.

Melilotus Italica.
Roomsche Mellilote.

Melilotus Germanica.
Ghemeyn Mellilote.

1 Die Roomsche Mellilote heeft ronde steelkens, en daer aen wassende bladeren die rötsomme gekerft zijn den bladerē vā Fenigrieck nz seer onghelijck, altijt drye by een ghelijck aen die Claueren. Die bloemen zijn geel ende cleyn, ende wassen veel by een, en de als die vergaen, zoo comen daer veel cleyne cromme hauwkens voort, daer in dat het saet leyt. Die wortel es teer ende vol veeselinghen.

2 Die ghemeyne Mellilote heeft ronde stelen, ontrent twee oft drye voeten hooch wassende, met vele aenwassende zyde tacxkens. Sijn bladeren wassen altijt drye by een, ghelijck aen die Claueren, ende zijn rontsomme ghekerft ghelijck die bladeren van Fenigrieck, oft van die Roomsche Mellilote. Die bloemē zijn geel, eñ wassen veel by een aen corte dunne steelkens ghelijck arekens, ende als die vergaen, zoo comen daer voort seer cleyne hauwkens, daer in dat het saet leyt. Die wortel es läck. Dit heel cruyt met zynen bloemen, es van eenen seer goeden rueck sonderlinghe alst drooghe es.

B Van desen gheslachte wordt een ghevonden dat witte bloemen heeft, anders dē voorghescreuen in alle manieren ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Die Roomsche Mellilote wast ouervloedich in Italien eñ sonderlinge in een lande van Italien Campania ghenaempt by die stadt Nola. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

2 Die ghemeyne Mellilote wast hier te lande aen die canten van den velden ende beempden ontrent die grachten ende waterloopen.

¶ Tyt.

Beyde dese gheslachten van Melliloten bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

maent, ende te wyle zoo leueren zy oock hauwkens ende saet.

¶ Naem.

Mellilote wordt genaēt in Griecx μελίλωτος. In Latijn Melilotus cū Sertula campana.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt voor Mellilote te Romen ende in Italien ghebruyckt, ende daer om worddet ghenaemt Melilotus Italica, ende in Duytsch Italiaensche oft Roomsche Mellilote.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande ende in Duytschlant in die Apotcken Melilotus geheeten, ende daer voor ghebruyckt, ende daer om worddet oock ghenaempt in Latijn Melilotus Germanica. In Duytsch ghemeyne oft Duytsche Mellilote. Ende dese Mellilote wordt oock van sommighen geheeten Saxifraga lutea, dat es geelen Steen breeck, ende van den Hoochduytschen in huer tale Grosse Steenklee.

¶ Natuere.

Mellilote es werm van natueren, ende es eens deels tsamen treckende, ende eens deels verteerende, sceydende ende rijp makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Mellilote in sueten wijn gesodē, alleen oft somtijts mz doderen van gebraden eyeren oft met meel van Fenigrieck oft van Lijnsaet, oft met zijn bloeme, oft met Cicoreye vermenght, versuet ende vermorwet alderhande heete geswillen, ende sonderlinge van den ooghen, moedere, fondament, ende van der manlijckheyt, daer op gheleyt. A

Mellilote met Galnoten oft crijt, ende goeden wijn vermenght, gheneest die draghende quade crauwagien van den hoofde, daer op ghestreken. B

Mellilote gruen ghestooten oft met wijn ghesoden ende op die mage geleyt versuet die pijne ende weedom der seluer, ende doet die apostumatien sceyden die in die maghe groeyen. C

Esap van Mellilote in die oren ghedaen, versuet die pijne der seluer, ende met olie van Roosen ende azijn vermenght, doetet oock die pijne van thooft vergaen alst daer mede bestreken wordt. D

Die ghemeyne ende Duytsche Mellilote wordt in alle sakē gemeynlijck gebruyckt ende goet ghevonden daer die andere goet toe es, ende wordt meest gheorboort tot versuetenisse van pijnen ende weedom ghelijck die Camille bloemen. E

Die selue Mellilote in wijn ghesoden ende ghedroncken doet water makē ende doet dat grauecl rijssen, versuet die pijne van den nieren, van die blase, ende van den buyck. Ende doet die fluymen die op die borste ligghen ruymen ende rijp worden. F

Esap van dese Mellilote in die ooghē ghedaen maeckt claer ghesicht, ende verteert, neempt af, ende doet sceyden die scellen ende vlecken van den ooghen. G

Van Italiaensche Claueren. Cap. xl.

¶ Tgheslacht.

Italiaensche Claueren zijn tweederleye van gheslachte, die wy hier te lande ghesien hebben. Dat ierste gheslacht heeft platte ghedrayede hauwkens, ende dat ander langhe rouwe ende stekende ghedraeyde hauwkens, ende anders zijn zy malcanderen seer ghelijck.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Italiaensche Claueren heeft veel ronde teere steelkens, die niet recht op en groeyen, maer op der eerden ghespreyet wassen ghelijck die ghemeyne Claueren doen, ende daer aen wassen bladeren den gemeynen Clauerbladeren gelijck. Die bloemkens zijn cleyn bleeck geel van verwen ende wassen ghemeynlijck drye by een. Ende als die vergaen zoo comen daer platte hauwkens voort, die huer in een draeyen ghelijck slecken huyskens, ende daer in leyt dat saet dat plat es. Die wortel es dun, ende vergaet hier te lande, als zy eens saet gheleeuert heeft.

2 Dat ander gheslacht van Italiaensche Claueren, es den anderen van stelen ende bladeren seer ghelijck, maer zijn hauwkens en zijn niet plat, maer lanckworpich met scerpe punthens beset, daer in dat saet leyt den anderen ghelijck.

Van Italiaensche Claueren. Cap. xl.

Medica. Italiaensche Claueren.

3 Bouen desen esser oock noch een ander gheslacht vā Italiaensche oft vremde Claueren, dwelck op der eerden niet en blijft ligghende, maer hem opheft tot onderhaluen voet oft twee hooch. Eñ dit heeft herde ronde stelen, in veel andere verdeylt, aē die welcke wassen breedachtighe witgruene ende dickachtighe bladerkens drye tsamen aen een steelken den bladeren van Claueren oft van Fœnograco schier gelijck maer mindere. Die bloemen zijn wit eñ mz wat lijfverwich root vermēght. Eñ dit heel cruyt mz zynen stelen eñ bladeren es witverwich, eñ mz seer dunnē cleynē eñ teerē wollachtigē saechtē hayrkēs becleet.

¶ Plaetse.

Dese Clauerē wassen in Italien ende in Spaengien, hier te lande en wassen zy nie van selfs, maer worden van den cruytliefhebbbers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Dese Claueren bloeyen hier te lande in Hoymaent, ende corts daer naer zoo comē huer ghedraeyde hauwkens voort.

3 Dat derde gheslacht bloeyet hier te lande in dat eynde van den zoomer.

¶ Naem.

1, 2 Die twee ierste gheslachten van desen Claueren, zijn dat gheslacht dat ghenaemt wordt in Griecx μηδικὴ. In Latijn Medica, ende worden hier te lande onder die cruytliefhebbers Italiaensche Claueren gheheeten. In die Apoteken zijn zy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen voor Glaux ghehouwen. Van eenigen oock voor een Anthyllis. Van den anderen voor een Polygala. Naer onsen duncken zoo heuet meer ghelijckenisse met dat Oxytriphyllon ὀξυτρίφυλλον. Dz vā Scribonius Largus Cap. clxiij. beschreuen es.

¶ Natuere.

Italiaensche Claueren zijn cout van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Italiaensche Claueren zijn goet tot alle heete ghebreken ende apostumatien ghebruyckt, die vercoelt ende verdrooght behoeuen te worden. A

Item dese Claueren zijn oock een seer goede voederinghe voor die ossen ende koeyen ende daer om zijn zy hier voortijts van den ouden Romeynen ghesaeyet ende seer ghoeffent gheweest. B

Van groote Claueren. Cap. xlj.

¶ Tkatsoen.

Onder alle Clauer cruyden, zoo es dit Clauercruyt dat aldermeeste van bladeren dat wy noch ter tijt ghesien hebben. Dit heeft groote ronde stelen, onderhaluen voet oft twee voeten hooch wassende met vele zyde tacken, daer aen wassen op een steelkē altijt drye bladeren tsamē die doncker gruē van verwen ende veel grooter zijn dan die ghemeyne Clauerbladeren. Die bloemen comen ter zyden die stelen op langachtighe steelkens voort, ende wassen veel tsamen in een ghedrongen schier ghelijck die bloemen van Scabiose, ende zijn van verwen blauw. Tsaet es breet ende hayrachtich. Die wortel es lanck ende dun.

Plaet-

Van groote Claueren. Cap. vlj. ccccxvij.

Trifolium. Groote Claueren.

¶ Plaetse.

Dese Clauerē wordē hier te lande oock van die cruytliefhebbers in die houen ghe saeyet.

¶ Tijt.

Dese Clauerē bloeyen hier te lande in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit geslacht vā Clauerē heet in Grieck τρίφυλλον, ὀξύφυλλον, μηνιανθὲς, ασφαλτιον, καὶ κνίκιον. In Latijn Trifolium, & Trifolium odoratum, nv ter tijt hier te lande in sommighe Apoteken Trifolium bituminosum. In Duytsch groote Claueren.

¶ Natuere.

Dese Claueren zijn werm ende droogē tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren mz den bloemen oft saet van desen Claueren mz water gedronckē versuetē die pijne eñ weedom van der zyden, ende zijn goet den ghenē die de droppelpisse hebben, die mz die vallende sieckte besmet zijn, dē watersuchtighen, eñ den vrouwen die van der moeder sieck zijn, want in dyer manieren ghebruyckt, zoo doen zy water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen.

B Die selue Claueren mz syrope vā azijn inghenomen zijn goet den ghenen die van eenighe femijnnighen ghedierten gebeten zijn. Tot den seluen es oock seer goet dat water daer dese Claueren met bladeren ende wortelen in ghesoden zijn, alsmense op die beten ende steken van den fenijnnighen ghedierten daer mede wasschet.

C Voort zoo zijn ooc dese bladeren ofte wortelen goet vermēght in die Teriakel, Methridaet ende dyerghelijcke medecynen, diemen tseghen die beten van den fenijnnigen ghedierten, ende tseghen verghiftheyt ingheeft.

D Men seyt oock dat drye bladerē vā desen Clauerē goet zijn tsegen die derdedaechse coortse, ende vier bladeren tseghen die vierdedaechse, alsmense met wijn voor dat aencomen van der coortsen inneempt.

Van Hasenpootkens. Cap. vlij.

¶ Tghelacht.

HAsenpootkens zijn tweederleye, Groot ende cleyne, anders van bladeren ende fatsoene malcanderen ghelijck.

¶ Tstatoen.

HAsenpootkens hebben ronde ghehayrde stelen, daer aen bladeren wassen den ghemeynen Clauerbladeren seer ghelijck. Die bloemen wassen op dop perste van den stelen in saechte ghehayrde arenkēs eenen saeckten hasenpootken seer ghelijckende. Die wortel es cleyn ende hert.

¶ Plaetse.

Hasenpootkens sonderlinghe die cleyne wassen hier te lande op die corenvelden seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hasenpootkēs wordt meest mz bloemē gevondē in Hoymaent eñ in Ooghstmaent.

Naem.

Van Hasenpootkens. Cap. vlij.

Lagopus. Hasenpootkens.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieck Lagopous. In Latijn Lagopus, van sommighen Leporis cuminum, nv ter tijt Pes leporis, ende Trifolium humile. In Hoochduytsch Hasenfusz, Katzenklee, Katzle. In Neerduytsch Hasenpootkens ende Hasenvoetkens. In Frãchois Pied de lieure.

¶ Natuere.

Hasenpootkens zijn drooch tot in den derden graedt, eñ redelijcken cout van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Hasenpootkens in rooden wijn gesoden ende gedroncken stopt den loop des buyck, ende geneest dat root melizoen.

Van Coeckcoecks broot.

Capittel. xliij.

¶ Tfatsoen.

Coeckcoecks broot es eẽ neer cruyt gheen stelen hebbende. Sijn bladeren wassen van der wortelẽ op corte steelkens die als zy ierst wtcomen tsamen ghevouden zijn, eñ daer naer zoo onsluyten zy huer ende worden schoon gruen, ende den Clauerbladeren schier ghelijck van fatsoene, behaluen alleen dz elck blat in dmiddel eenen diepen kerf heeft. Tusschen die bladeren op corte steelkens oock van der wortele comen die bloemkens voort, ghefatsoeneert schier ghelijck cleyne scellekẽs, van verwen wit met purpure aderkens duertrocken. En de als die afvallen, zoo comen daer cleyne scerpe huyskens met geel saet ghevult. Die wortel es bruyn root ende lanck.

Oxys. Coeckcoecks broot.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lãde in sommige donckere bosschen, ontrent die wortelẽ vã grootẽ boomen, eñ somtijts ooc aen die cantẽ vã dẽ grachtẽ.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in den Aprill ende in tbeghinsel van den Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieck ὀξὺς ende in Latijn Oxys. In die Apoteken Alleluya, van sommighen Trifolium acetosum ende Panis cuculi. In Hoochduytsch Saurerklee, Buchklee, Buchampffes, Buchbroot, Gauchklee, ende Guckgauchklee. Hier te lande Coeckcoecksbroot. In Franchois Pain a coqu.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren ghelijck sulcker.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Coeckoecks broot es goet inghenomen den ghenen die een crancke ende onstercke A mage hebbē, want het drooght eñ verstereckt die maghe, ende het doet appetijt hebben.

Tselue cruyt es oock goet tot die quade vuyle stinckende sweeringen van den mont, B alsmen den mont spoelt met den water daert in ghesoden es.

Van Gras. Cap. vliij.

¶ Tgheslacht.

VAn den Grassen vindtmen seer veel gheslachten, die altsamen met halmen ende bladeren malcanderen ghenoch ghelijcken, maer niet van aren, want dat eene heeft aren als Gerste, dander als Milium, som als Panicū, som als Lolium oft als andere corenen oft oncruyden van den corenen. Sommighe hebben rouwe ende stekende aren, sommighe heel saechte, eñ eenige oock wollachtighe ghelijck cattoen, alzoo dat die gheslachten van Grassen seer veel ende mengherhande zijn. Van welcken wy nv ter deser plaetsen niet vermanen en willen, aenghesien dat wy dat Gras alleen willen beschrijuen dat van den ouders in der medecynen ghebruyckt es gheweest ende sonderlinge Agrostis en Gramen ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

Tgras dz wy hier tegenwoordich voor handen hebben, heeft langhe rouwachtighe bladeren, den bladeren van riet volnaer ghelijck maer veel mindere, nochtans meerder ende breeder dan die bladeren van den ghemeynen Grassen die in die beempden groeyen. Die halmen zijn dun, ontrent onderhaluen voet oft twee lanck, mz vijf oft ses ledekens onderscheyden, op dopperste van den welcken voortcomen saechte aren, den aren vā Riet volnaer ghelijck maer veel minder ende dunder. Die wortelen zijn lanck, wit, met ledekens ghecknoopt, herwaerts en derwaerts vlidderende, duer malcanderen verwerret, ende tot veel plaetsen wtscietende, eñ daer om oock seer veel bladeren ende halmen voorts bringhende.

Gramen.
Gras, Ledtgras.

¶ Plaetse.

Dit Gras en wast niet in die beempden oft neere plaetsen gelijc die andere, maer groeyet op die corenvelden ende aen die canten vā den seluen. Ende es een quaet eñ den coren vruchten scadelijck ghewas, dat die landtluyden seer noode op die velde hebben. Ende daer om ooc doen zy groote nerstigheyt om tselue wt den velden te verdrijuen.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet in Braeckmaent ende schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit Gras wordt genaēt in Griecx ἄγρωσις. In Latijn Gramen. Hier te lande Ledtgras ende Knoopgras, ende van den Landtman Pœen. Ende dit es tghene datmen in die Apotecken behoort te ghebruyckene.

¶ Oorsaecke vāns naems.

Dit Gras wordt in Griecx ἄγρωσις Agrostis ghenaemt om dat het op die coren velden wast, die in Griecx ἄγροι Agroi ghheeten worden, waer aen goet te mercken es dan

die

die andere ghemeynen Grassen gheen Agrostis en zijn.

¶ Natuere.

Gras es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Ledtgras in wijn ghesoden eñ ghedroncken, versuet die pijne ende A
weedom in den buyck, doet water maken ende dat graueel rijssen, ende es seer goet tot
die droppelpijsse in deser manieren ghebruyckt.

Die selue wortelen met den bladeren groen ghestooten, heylt oock die versche won- B
den, ende stelpt dat bloeyen daer op gheleyt.

Van Phoenix. Cap. xlv.

¶ Tkatsoen.

Phœnix.

1 PHœnix es een maniere van oncruyde ende van Gras, den Lolium van aderen ende bladerē volnaer gelijck, maer mindere ende cortere, het heeft grasachtighe langhe breede bladerkens, schier gheliick die Gerste, maer mindere. Sijn halmen zijn cort gheknoopt ende van verwen root, die aren wassen gheliick aen dat Lolium, maer staen wat wijder van een.

2 Den desen vindtmen een seer gheliick Gras, dat schier in alle beempden ende grasplevnen groeyet, maer zijn bladeren zijn smalder, die stelen dunner eñ nemmermeer root, maer altijt bruyn gruen gheliick oc dat gheheele Gras, daer aen het onderscheet tusschē dese bey de goet te mercken es.

¶ Plaetse.

Phœnix wast aen die canten van dē velden daer hy int landt van Luyck tot veel plaetsen ghevonden wordt, ende op die daken van den huysen als Dioscorides schrijft.

¶ Tijt.

Phœnix wordt rijp in Hoymaent ende Ooghstmaent, gheliick die coren vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghecheeten in Griecx φοίνιξ. In Latijn Phœnix, ende van sommigen nv ter tijt Lolium rubrum.

¶ Natuere.

Phœnix verdroocht sonder scerpheyt als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Phœnix met rooden wijn inghenomen stelpt den loop des buyex, die vloet ende na- A
tuerelijcke cranckheyt van den vrouwen ende dijsghelijcks oock den ouervloedighen
loop van der vrinen.

Men schrijft oock dese cruyde dat alst in een Castaniebruyn velleken aent lichaem B
ghebonden wordt dattet alle bloetganck stelpt.

Van Bromus. Cap. xlvj.

¶ Tkatsoen.

BRomus es een oncruyt ende Gras van bladeren halmen ende aren der Hauere seer aensienlijck, maer zijn bladeren zijn minder, die halmen corter ende dunner,

ende

Van Bromus. Cap. vlvj.

ende die aren langher wijder van een gesceyden, rouwer ende meer ghebaert.

¶ Plaetse.

Het wast aen die canten van dē velden ende aen die wallen ende by den weghen.

¶ Tyt.

Het wordt schier alle den zoomer duer met zijn aren ghevonden.

¶ Naem.

Dit Gras wordt gheheeten in Griecx βρόμος. In Latijn Bromus. Ende tot onderscheet van der Hauere die alzoo genaēt es, βρόμος πόα Bromus herba, eñ Auena herba. Ende heeft desen naem om die ghelijckenisse wille diet met der Haueren heeft.

¶ Natuere.

Bromus es verdrooghende vā natuerē.

¶ Cracht en werckinghe.

A Als dit cruyt mz zynen wortelen, in water tot op dat derdedeel ghesoden es, ende dan dat water met huenich wederom ghesoden wordt tot dattet dick es, zo eest goet tseghen den stanck van den sweeringhen van den nuese met wiecken daer in ghesteken sonderlinghe als daer Aloe toe gedaen wordt.

B Tselue cruyt met drooghe Roosen in wijn ghesoden beetert oock den stanck vā den monde alsmen hem daer mede spoelt.

Crateogonon fortè. Ooghentroost gras.

Van Ooghentroost gras.

Capittel. xlvij.

¶ Tfatsoen.

Ooghentroost gras heeft ronde teere gheknoopte steelkens lanex der eerdē cruyppde, daer aen wassen wt een ledt altijt twee bladerkens tseghen malcanderen staende, die hert, breedachtich eñ voor scerp zijn. Die bloemkens zijn wit in vijf bladerkens ghesneden. Als die afvallen zoo wassen daer ronde knoopkēs eenē Vlas bolleken niet seer onghelijck, daer in dat het saet leyt. Die wortelkens zijn dun gheknoopt, ende herwaerts en derwaerts cruyppende.

¶ Plaetse.

Ooghentroost gras groeyet hier te lande aen die canten van den velden, onder die haghen ende hegghen.

¶ Tyt.

In Aprill ende in Meye zoo worddet met zynen bloemen ghevonden.

Van Bupleurum. Cap. xlviij.

¶ Naem.

Dit Gras heeft groote ghelijckenisse, met tghene dat ghenaemt es κραταιόγονον, κραταιονον καὶ κραταῖον. In Latijn Cratæogonum Cratæonum & Cratæus. Ende wordt gheheeten in Hoochduytsch Augentroostgrasz ende daer naer in onse tale Oogentroostgras.

¶ Natuere.

Tsaet van Cratæogonum droocht ende verwermt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van den sade van Cratæogonum schrijftmen, dat zoo wanneer een vrouwe daer af A drye dagē nuchteren in neemt, naer dat sy huer natuerelijcke cranckheyt gehadt heeft, dan dz die vrucht die sy binnen xl. dagen daer naer ontfanght eē knechtken wesen sal.

Van Bupleurum. Cap. xlviij.

¶ Tkatsoen.

Bupleuri prima species.

Bupleuri altera species.

BVpleurum heeft langhe smalle bladeren die meerder langher ende breeder zijn dan die bladeren van Gras, anders huer niet seer onghelijck. Sijn stelen zijn drye vier oft meer voeten hooch, rondt, recht, dick met vele knoopkens, die huer in vele andere cleyne verdeylen, op dopperste van den welcken cleyne croonkens wassen, voortbringhende geele bloemkens, ende daer naer het saet, dat langhachtich es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tyt.

Het bloeyet ende leuert zijn saet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx Κούπλευρον. In Latijn Bupleurum. Ende anders gheen namen en zijn ons bekent.

¶ Natuere.

Bupleurum es middelmatich werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

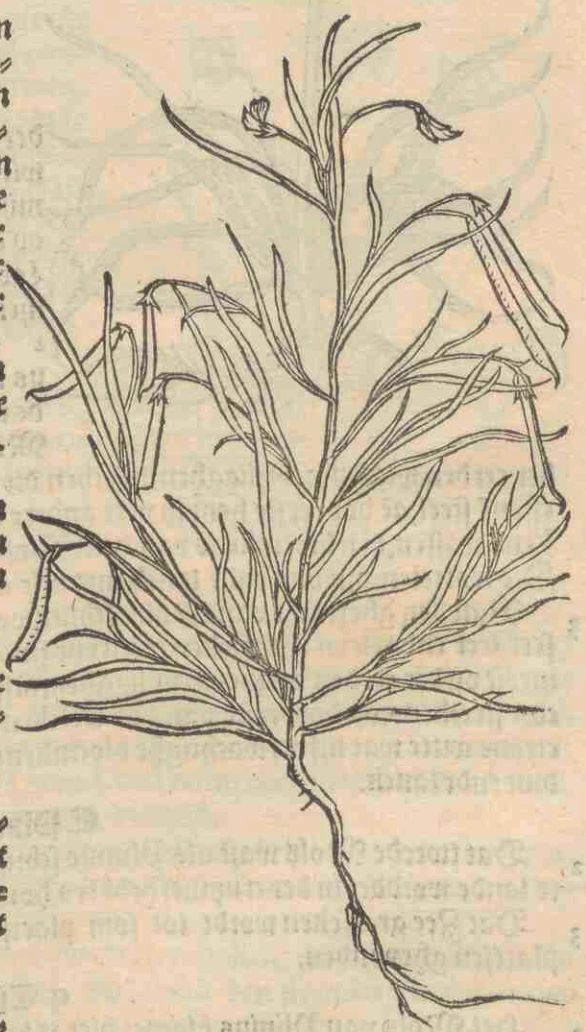
Dit cruyt es hier voortijts voor een moescruyt ghehouden gheweest ende van Hippocrates ghepresen als een bequaeme spijsse, zoo Plinius schrijft.

Die bladeren van desen cruyde met sout ende wijn vermenght verdrijuen eñ doen vergaen die croppen daer op gheleyt.

Tot den beten van den serpenten es dit cruyt oock seer goet, als een die ghebeten oft ghesteken es tsaet met wijn drinckt, ende die bladeren in water siedt ende daer mede die beten oft steken wascht.

Van Catanance. Cap. vliv.

Catanance.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt ghelijckt oock den Grassen, het heeft smalle dũne bladerkens, den bladeren van Gras gelijck maer mindere, die als zy drooch worden huer ter eerden waert omcrommen. Die steelkens zijn teer dun ende cort, eñ daer aen wassen cleyne bloemkens ende daer naer ronde dunne lange hauwkens, daer in rootachtich saet besloten leyt.

Van desen gheslacht vindtmẽ ooc een andere, niet rondt maer breedachtich ende plat zijn, anders dẽ voorgescreuẽ gelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot sommighe plaetsen op die velden. Ende dat met den platten hauwkens wordt ontrent den Zeecanten meest ghevonden.

¶ Tyt.

Catanance leuert zijn bloemkens ende hauwkens in Hoymaent ende Ooghstmaent, somtijts oock vrueghr.

¶ Naem.

Dit cruyt heeft seer groote ghelijckenisse met het ghene dat in Griecx genaẽt wordt κατανάγκη ende in Latijn Catanance ende schijnt wel te zyne dat ierste gheslacht van Catanance by Dioscoridem.

¶ Natuere en Werckinghe.

Catanance en heeft noyt in der medecynen eenich ghebruyck ghehadt, noch en heeft oock nv ter tijt, dat ons bekent es.

Van Moly. Cap. l.

¶ Tfatsoen.

Moly als Dioscorides schrijft heeft bladeren ghelijck Gras, maer breeder, ende op

Van Moly. Cap. I.

Moly Plinij.
Phalangium.

Pseudo Moly. Gramen marinum.
Zee Gras.

der eerden wtghespreyt. Die bloemkens zijn wit den Violieren van fatsoene gelijck maer mindere. Die steel es wit, vier cubitus hooch, op dopperste van den welcken wat es dat den Loock ghelijckt. Die wortel es cleyn ende ghelijck een ayeuyn bol ront.

2 Van noch een ander Moly schrijft Plinius lib. xxv. Cap. iiij Dwelck niet en heeft ronde wortelen, maer langhe ende dunne. Eñ dit Moly heeft oock grasachtige bladeren die op der eerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt, eenen ronden dunnen effenē steel, aē dopperste hem in veel andere cleyne verdeylende, daer aen witte bloemkens wassen, den bloemkens van den Violieren niet seer onghelijck maer mindere. Die wortelen zijn dun ende lanck met vele aenhanghende saselinghen.

3 Van den gheslacht van Moly schijnt oock te zyne, dat Zee Grasseken, dwelck een seer teer ende cleyn Grasseken es, cleyne smalle corte bladerkens draghende, die oock meest op der eerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt een teer dun cort steelkens, op dopperste van den welcken een troſken voortcoemt voortbringhende cleyne witte wat lijfverwachtighe bloemkens. Die wortelen van desen zijn oock teer dun ende lanck.

¶ Plaetse.

2 Dat tweede Moly wast als Plinius schrijft in Italien op steenachtige plaetsen, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

3 Dat Zee grasseken wordt tot som plaetsen van Zeelandt in vochtighe ende neere plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

2 Het Moly van Plinius bloeyet hier te lande in Hoymaent.

3 Dat Zee grasseken bloeyet meest al den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dierste wordt ghenaemt in Griecx μῶλυ ende in Latijn Moly.

2 Tweede es oock een gheslachte Moly, ende wordt ghenaemt Moly Plinij dat es Moly van Plinius, ende wordt van sommighen gheleerden ghehouwen voor dat oprecht Phalangium van Dioscorides.

Dat

Van Gras van Parnaso. Cap. lj. ccccxxxvij.

3 Dat Zee grasseken wordt ook genaemt ψευδομῶλυ Pseudomoly dat es valsch Moly, en es nochtans gheen Moly maer es een gheslachte van Grasse, dat wel Gramen marinum, dat es Zee gras ghenaemt mach worden.

¶ Natuere.

Dat oprecht Moly dwelck dat ierste gheslacht es, es werm tot in den derden graedt ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel van Moly inghenomen doet water maken ende met Vnguentum irinum A vermenght, opent zy die verstopte moedere met een pessus ghesedt.

Moly es ook goet ende seer sonderlinghe tseghen verghiftheyden ende Toouerijen B als Plinius schrijft, ende ook Homerus tuyght, vertellende hoe dat Mercurius het Moly Vlyssi ghetoont ende ghegeuen heeft, om dat hy daer duer van alle toouerijen van Circe bevrijt soude wesen.

Van Gras van Parnaso. Cap. lj.

Hepatica alba.
Gramen Parnasi.
Gras van Parnaso.

¶ Tfatsoen.

Dit Gras heeft cleyne rondachtighe bladerkens, den bladeren vã Veyl oft van Hasenwortele van fatsoene niet seer onghelijck, maer veel mindere ende witgruender van verwen. Tusschen dese bladerkens comen twee oft drye dunne steelkens voort, ontrent eenen voet hooghe, ende beneden wat roodachtich, daer op wassen schoone witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde bollekens eñ daer in leyt dat saet dat roodachtich es. Die wortel es dickachtich met aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in natte vochtighe plaetsen, ende wordt hier te lande in Brabant gevonden ontrent Pierck, Eelewijt ende andere plaetsen.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet hier te lãde in Hoymaent, ende corts daer naer zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Om die ghelijckenisse wille die dit cruyt heeft met den Grasse ghenaemt in Griecx ἄγρωσις ἡ ἐν τῷ παρνασσῷ γενομένη. In Latijn Gramen Parnasium zoo worddet hier te lande Gras van Parnasus ghenaemt. Van Valerius Cordus worddet genaemt Hepatica alba.

¶ Natuere.

Tsaet van den Grasse van Parnaso es drooch van natuerē eñ subtijl vã substantiē.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat Gras van Parnaso ghesoden ende ghedroncken, verdroocht ende sterckt die A weecke ende wacke maghe, ende die vochtighe dermen, ende maeckt den camerganck drooghe, ende stelpt dat braken.

Tselue Gras in wijn oft water ghesoden doet water maken, ende sonderlinghe dat B saet daer af, dat niet alleen water doet maken, maer ook den steen breeckt ende rijsen doet alst inghenomen wordt.

Die bladeren gruen ghestooten, ende op die versche wõden gheleyt, stelpen dz bloeyen, ende heylen die wonden. C

Van den sape van desen cruyde wordt een seer goet collyrium voor die ooghen ghe- D maeckt, dat het ghesichte seer sterckt, ende die oogen verclaert alsmen alzoo veel wijns neempt als saps, ende half zoo veel Myrrha, ende een luttel pepers ende wieroocks.

Ende om dit collyrium langhe goet te behouwene, zoo moetment in een copere busse bewaeren.

Van Bieſen. Cap. liij.

¶ Tghelacht.

Van ghemeynen Bieſen vindtmen hier te lande, vier oft vijf gheſlachten.

¶ Tkatloen.

Alle Bieſen zy langhe dunne effene ronde rijſkens ſonder bladeren, eñ hebben breede dweerſe wortelen daer zy wt comen gheſproten. Huer bloemen eñ ſaet waſſen ter zyden aen dopperſte van den rijſkens in cleyne trooſkēs.

1 Dat ierſte gheſlacht es vol witsmerchs, dat alſt wt getrocken wordt langhen witten ſaechten draden gelijck es, ende dient wel om te brandē in die lampen, ende oock zoo worden daer af ſommighe properheden ghemaeckt ende ghevlochten.

2 Dat tweede gheſlacht dat Yſeren Bieſkens gheheeten wordt es wat rouwer ende herder int aentaſten dā dat voorgheſcreuen, ende heeft ſeer luttel merchs in, ende dat ſelue niet vaſt oft dicht, alzoo dattet aen een nz en blijft alſt wtghetrocken wordt, ende daer om oock onnut es. Maer die Bieſkens als zy ghedroocht zijn, zijn veel taeyder, ende dienen beeter om mede te binden dan eenighe andere.

3 Dat derde en heeft oock niet veel merchs in, ende daer en bouen zoo en groeyen deſe Bieſen nz al van der wortelen, maer veel duer een ghelijck die bladeren van Liſch alzoo dat die eene Bieſe wt die andere ſpruyt.

B Van deſen vindtmen oock een gheſlacht, dat ſeer cleyn es ende niet ouer een palme hooch. Ende dit es aſchverwich wit van coluere ende en brenght gheen bloemen noch ſaet voort. Ende wordt ghemeynlijck op dorre heyden eñ maghere landen gevonden.

4 Dat vierde gheſlacht es groot, acht oft neghen voeten lañck, ghelijck een vingher dick, van binnen vooſch ghelijck dat Matten Liſch. Ende hier af worden Mattekens ghevlochten, daer naer dattet matten Bieſen ghenaemt wordt.

5 Bouen deſe ghemeyne, zoo eſſer oock noch een andere vremt welrieckende eñ aromatijck gheſlacht, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in die huyſen van den Apotekers onder den naem van Squinantum.

¶ Plaetſe.

Bieſen waſſen in neere vochtighe waeterachtighe plaetſen. Dat cleyn Bieſkē waſt alleen op dorre maghere ende ſandachtighe velden ende in die heyden als voorſeyt es.

5 Die welrieckende groeyet in Arabien, Africen ende in Indien.

¶ Naem.

Die Bieſen wordt ghenaemt in Griecx σχοῖνοι. In Latijn Iunci. In Hoochduytſch Bintzen. In Franchois vng Jonc.

Dat

1 Dat ierſte es ghenaemt in Grieck σχοῖνος λεία. In Latijn Iuncus læuis van Plinius Mariſcus. Hier te lande Merch Bieſen.

2,3 Dat tweede wordt ghenaemt Yſeren Bieſen, ende dat derde ſtrop Bieſen, ende ſchijnen beyde te weſen een maniere van ὀξυσχοῖνος. In Latijn Iuncus acutus.

B Dat cleyn ſchijnt oock wel te zyne een Oxyſchœnos ende Iuncus acutus, ſonderlinghe tghene dat Sterile dat es onvruchtbaer gheheeten wordt.

4 Dat vierde wordt gheheeten in Grieck ὁλοσχοῖνος, ende daer naer in Latijn Holoſchœnus. In Neerduytſch Matten Bieſen.

Dat vremt gheſlacht es ghenaemt in Grieck σχοῖνος. In Latijn Iuncus odoratus & Iuncus anguloſus. Die bloeme hier af, es gheheeten in Grieck σχοίνος ἄνθος. In Latijn Iunci flos & ſchœnuanthos, ende daer af coemt den naem Squinantum daer mede dat deſe Bieſe in die Apoteken bekent es.

¶ Natuere.

Die ghemeyne Bieſen zijn verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tſaet van den ghemeynen Bieſen gheroost, ende met ghewaeterden wijn gedronken, ſtopt den loop des buyck ende die roode vloet van den vrouwen, ende doet die vrine loſſen ende rijſen. Maer te veel inghenomen maeckt pijne ende ſwaericheyt int hooft. A

Van Matten liſch. Cap. liij.

¶ Tſtatſoen.

MAtten Liſch heeft ſeer lãghe rouwe dicke eñ ſchier dryecantige bladeren, vã binnen mz vooſch merch ghevult. Die wortelẽ zijn hert, dick, ende wit met vele aenhanghende ſaſelinghen, ende ſommighe dweerſe zyde ſcueten, vele leden hebbende, daer aen wederom nieuwe bladeren ende planten voortcomen. Ende als deſe wortelen ghedroocht zijn zoo branden zy ſeer wel ende claer.

Papyri ſpecies. Matten Liſch.

¶ Plaetſe.

Matten Liſch waſt aen die canten van den wateren in die breede Riuieren, groote poelen ende vijuers, ende wordt hier te lande tot veel plaetſen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheſlacht van Liſch oft Riet wordt ghenaemt hier te lande Matten liſch oft Matten riet, om datmen Mattẽ daer af maeckt. Ende ſchijnt wel te zyne een geſlacht vã in Grieck geheeten πάπυρος ende in Latijn Papyrus dat van Strabo oock geheeten es βίβλος, Biblus. Dwelck eẽ ſeer groot Liſch es, voortbringhende ſeer breede bladeren, ende groote wortelen ghelijck eenen arm dick, ende in Aegypten in dat riuier Nilus waſt, daer af men hier voortijts ghemaeckt heeft papier daermen op ſcreef, dat nv van verſleten lijnwaet ghemaeckt wordt, ende naer dat oudt papier, nv oock papier ghenaemt.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Matten liſch es van natueren ende crachten den Papyrus ghelijck, ende daer om verdrooghende ſonder ſcerpheyt ſonderlinghe die aſſchen daer af ghebrant, die ooc wel dient in die voorts eetende ſweeringhen ſonderlinghe van den monde ghestroyet. A

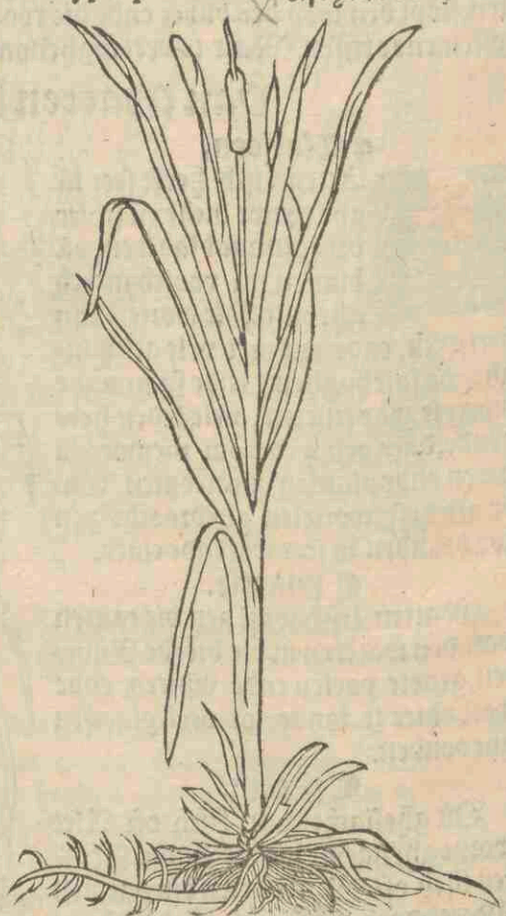
Met die bladeren van Matten liſch ſoude men oock wel die fiſtulen ende nauwe wonden openen ende wijt maken, alſmen hier voortijts met den bladeren van Papier ghedaen heeft. Maer nv ter tijt ghebruycken daer toe die Chirurgijns ſpongien ende ſommighe oock het merch van den Vlier houte. B

Van den bladeren van deſen Liſche ghedroocht, worden hier te lande ghemaeckt ende ghevlochten die Matten diemen onder die bedden, ende op die vloeren ende ſolders leyt. Ende die wortelen worden oock ſomtijts van den armen huyſman, ghelijck die wortelen van Papyrus in Aegypten, ghebrant. C

Van Liſchdodden. Cap. liiij.

¶ Tkatſoen.

Typha paluſtris. Liſchdodden.

Dit cruyt heeft lange ſmalle ſcerpe bladeren, den bladeren van Riet ſeer ghelijck. Tuſſchen die bladeren wast eenen effenen calen ſteel, ſonder leden oft knoopen, van binnen niet hol, ende daer op wast een grauwe ſaechte dicke effene are oft dodde, met anders ſchijnende te weſene dan veel grauw wollachtighe hayrkens vaſt in een ghedronghen. Die ten laeſten als die are rijp es met den winde wech ſtuyuen, die zo ſaecht zijn datmen in ſommighe landen daer mede die cuſſenen ende bedden vult, als Leonhart Fuchs ſchrijft.

¶ Plaetſe.

Deſe Liſchdodden waſſen hier te lande in ondiepe ſtaende wateren, ende aen die canten van den grooten rieuieren, ende ghemeynlijck tuſſchen dat Riet.

¶ Tijt.

Liſch dodden worden in Hoymaent ende in Ooghſtmaent ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieck τύφη. In Latijn Typha, ende nv ter tijt Typha paluſtris, tot onderſcheet van dat ander Typha cerealis ghenaempt, dat een gheſlacht van Coren es, daer af in tvierde capittel van deſen boeck ende dit deel gheſchreuen es, van ſommighen wordt dit cruyt ooc ghenaempt Typha aquatica ende Ceſtum morionis. In Hoochduytſch Narrenkolben ende Lieſzknoſpen. In Neerduytſch Liſch dodden eñ Donſen. In Franchois Roſeau ẽ Maſſes.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ſaechte wollachtighe hayrkens van den Liſchdoddẽ, mz verkens lieſe vermẽght ghenesen die verbrantheyt daer op gheleyt. A

Tghe-

¶ Tghellacht.

VAn Riet vindtmen seer veel gheslachten als Dioscorides ende Plinius scrijuen, van den welcken dat seste hier te lande ghemeyn ende wel bekent es.

¶ Tkatloen.

Harundo Vallatoria. Riet.

5 HEt ghemeyn Riet heeft langhe hole halmen ende stelen, met vele knoopkens onderscheyden ende verdeylt, daer aen lange rouwe bladeren wassen, ende op dopperste groote wtghespreyde aren, die in saechte wollachticheyt vergaen en̄ met den winde wech stuyuen, den arē van Milium schier ghelijck maer meerdere. Die wortelē zijn lanck wit, ende wassen dweers in den gront vā den wateren.

7 Van den gheslachte van Rietē es ooc dat Riet vā Indiē dz seer hooch, lanck, dick ende sterck es, dwelck in die kercken gebruyckt wordt, om die keerssen mede te onsteken ende wt te doene.

8 Item oock dat Riet daermen in die eylanden van Canarien ende som andere landen suycker af maeckt.

9 Bouen alle dese zoo esser ooc noch een andere welrieckende eñ Aromatijck, dat hier te lande onbekent es.

¶ Plaetse.

Het ghemeyne Riet wast in die staende wateren ende aen die canten van den riuieren.

¶ Naem.

Riet wordt geheeten in Griecx κάλαμος. In Latijn Harundo oft Arundo eñ Calamus. In Hoochduytsch Roth. In Franchois Canne ℰ Roseau.

1 Dierste wordt geheeten νάστος Nastus, ende hier af hebben hier voortijts die pijlen ende flitsen ghemaeckt gheweest.

2 Tweede wordt ghenaemt κάλαμος θῆλυς, Arundo fœmina, ende dit heeft ghedient tot den pijpken van den Scalmeye horenen.

3 Dat derde heet συριγγίας Syringias, Fistularis, daermen pijpen af plach te maken.

4 Met den vierden heeftmen hier voortijts ghescreuen, ghelijckmen nv doet met den ganse ende swanen pennen, die welcke daer om nv Calami gheheeten worden.

5 Tvijfste wordt ghenaemt δόναξ Donax, ende κάλαμος Κύπριος Arundo Cypria.

6 Tseste onse ghemeyne Riet wordt gheheeten in Griecx κάλαμος φραγμίτης, dat es in Latijn Arundo vallatoria. Arundo vallaris, ende Arundo sepicularis.

7 Tseuenste heet κάλαμος Ινδικός, ende Arundo Indica, ende hier te lande Riet van Indien, ende van sommighen ooc Riet van Spaengien.

8 Dat suycker Riet en heeft gheenen sonderlingen naem anders dan Arundo sacharata oft Arundo sachari dat es suycker Riet, alzoot nv ter tijt gheheeten wordt.

9 Dat welrieckende Riet es ghenaempt in Griecx κάλαμος ἀρωματικός. In Latijn Calamus odoratus, Calamus aromaticus, Arundo odorata. In die Apotecken eest al omme onbekent, want dat daer voor Calamus aromaticus vercocht wordt,

Van Riet. Cap. lv.

wordt, en es gheen Riet noch gheen wortel van Riet, maer es een wortel van een cruyt den Liseh ghelijck, dat nv voor dat oprecht Acorus ghehouden wordt.

¶ Natuere.

Riet es werm ende drooghe van natueren als Galenus seyt.

9 Dat welrieckende Riet es oock drooch ende werm tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van den ghemeynen Riet, cleyn ghestooten treckt die doornen ende A splinters wt daer op gheleyt. Ende met azijn vermenght versueten die pijne van den leden die wt huer ledt zijn.

Die gruene bladeren ghestooten zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende op die heete B ghesswillen en apostumatien.

Die asschen van Riet met azijn vermenght ghenest die quade scorfheyden van den C hoofde daer dat hayr mede wtvalt.

9 Dat welrieckende Riet ghedroncken doet water maken, ende met saet van Eppe D ghesoden, es goet tseghen die droppelpisse, ghebreken ende pijne van den lendenen ende van der blasen, ende tseghen dat waterladen.

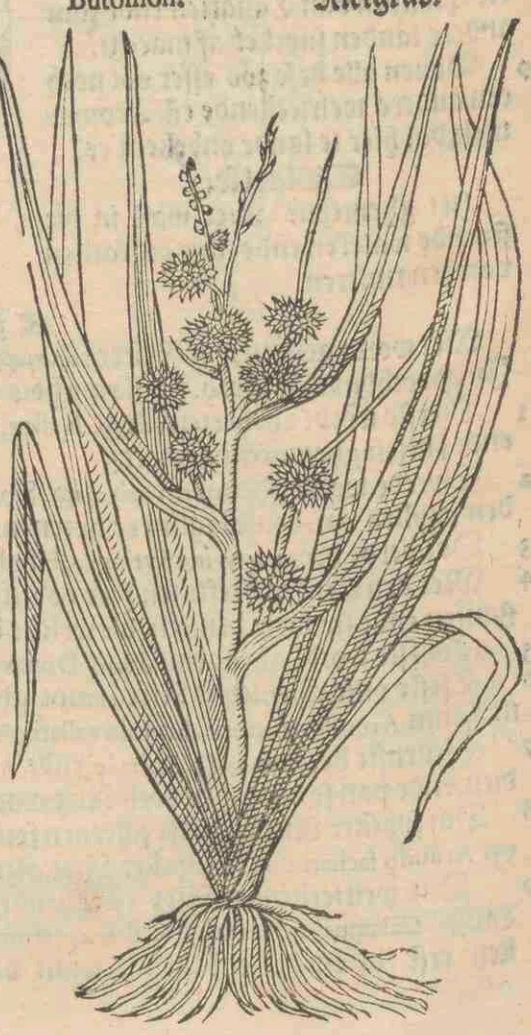
Dit selue Riet es alleen den inwendighen leden, der maghen, leuere, milte, ende der E moedere seer goet in alle manieren ghebruyckt ende inghenomen. Ende dient oock seer wel den ghenen die van binnen ghequetst zijn.

¶ Hinderniſſe.

Die saechte wollachticheyt van den aren van Riet als zy in die ooren coemt, verstopt die selue ende maeckt doofheyt die quaet om helpen es.

Van Rietgras. Cap. lvj.

Butomon. Rietgras.

¶ Tfatsoen.

Rietgras heeft lange smalle bladeren ouer beyde zyden snijdende met eenen verheuen rugghe, alzoo dat zy volnaer oock dryecantich schijnen. Die stelen comen tusschen die bladeren voort, en wassen drye vier oft meer voeten hooch, ende brenghen bouen op andere cleyne steelkens ronde stekende bollekens voort, schier ghelijck een not groot. Die wortel heeft vele dicke saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande in vochtige beempden, ende aē die canten van dē grachten, ende van den rieuieren.

¶ Tijt.

In Ooghstmaent comē die ronde stekenke bollekens van dit Rietgras voort.

¶ Naem.

Dit Gras wordt ghenoemt in Griecx βούτομον. In Latijn oock Butomum in onse tale Rietgras, ende daer om zoo worddet van sommighen ghehouwen voor dz Gras van Dioscorides ghenoemt in Griecx καλαμάγρωσις Calamagrostis. In Latijn Gramen arundinaceum.

¶ Natuere.

Rietgras es cout eñ drooge van natuerē.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Sommighe scrijuen dat die ronde bollekens van Rietgras in wijn ghesoden goet A zijn tseghen die beten van den fenijnnighen ghedierten, alsmen den wijn inneempt ende die wonden daer mede wasschet.

Van Ratelen. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

RAtelen zijn tweederleye van gheslachte, dat een heeft roode bloemen ende seer ghesneden bladeren. Dat ander heeft bleecke bloemen, ende langhe smalle bladeren.

¶ Tkatsoen.

Fistularia. Roode Ratelen.

Crista gallinacea. Witte Ratelen.

1 Die roode Ratelen hebben cleyne seer ghesneden bladeren op der aerden wtghespreyt, ende cleyne dunne stelen som lanex der eerden cruppende, daer aen die bladerkens wassen, eñ som recht op wassende ontrent een spanne hooch, ende daer aen wassen die bloemen van den middel van den steel tot bouen toe rontsomme gheset, ende zijn van verwen bruyn root, van fatsoene de dooue Netelen bloemen oock wat ghelijck. Ende als dese bloemen gheresen zijn zoo volghen daer breede teskens oft hauwkens, daer in dat saet leyt dz bruyn ende plat es. Die wortel es teer ende dun.

2 Dat ander gheslacht van Ratelen heeft eenen rechten steel, ende daer aen wassen smalle rontsomme ghekerfde bladerkens. Die bloemē wassen rontsomme aen dopperste van den stelen, den bloemen van rooden Ratelen van fatsoene ghelijck, maer bleeck geel oft wit van verwen, ende den desen volghen oock breede teskens oft hauwkens mz een plat voor open velleken, ghelijck een blaesken bedeckt. Ende daer in leyt dat saet, dat oock plat es van verwen geel oft bruynachtich. Die wortel es dun ende cort.

¶ Plaetse.

1 Roode Ratelen wassen in vochtighe beempden, ende zijn in die selue een hinderlijck ende scadelijck cruyt.

2 Die witte Ratelen wassen op hooghe beempden, ende oock op die corenvelden ende zijn oock een scadelijck quaet oncruyt.

¶ Tijt.

1 Roode Ratelen bloeyen in den Meye, ende in Braeckmaent wordt huer saet rijp.

2 Witte Ratelē bloeyē in Braeckmaēt eñ in Hoymaēt, eñ schier alle dē zoomer duer.

Naem.

Van Ratelen. Cap. lvij.

¶ Naem.

1 Dit cruyt wordt nv ter tijt ghenaemt Fistularia, ende van sommighen oock in Griecx φθίριον. In Latijn Pedicularis. In Hoochduytsch braun Leuszkraut, om dat die beesten, die in die beempdē weyen daer dit cruyt veel wast vol luysen wordē. In Hoochduytsch worddet oock Rodel ende braun Rodel ghenaemt. Hier te lande roode Ratelen. Ende wordt van sommighen gehouwen voor die ἀλεκτωρολόφος Alectorolophos vā Plinius.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt ghenaemt Crista gallinacea ende Crista galli, om dattet van fatsoene van bloemen ende van teskens den rooden Ratelen ghelijckt. In Hoochduytsch geel Rodel. In Neerduytsch geel ende witte Ratelen, ende van sommighen oock Hanekammekens. Ende es moghelijck dat cruyt dz van Plinius lib. xviij. Cap. xxviij. Mimmulus ghenaemt wordt ende een scadelijck cruyt es in die beempden.

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van cruyden zijn cout ende drooghe van natueren ende tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die roode Ratelen worden nv ter tijt ghepresen tseghen der vrouwen vloet, ende tseghen alle bloetganck in wijn gheseoden ende ghedroncken. A

2 Dat ander gheslacht van Ratelen en heeft gheen sonderlinge crachte die bekēt es. B

Van Chameleon. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Chameleon es tweederleye als Dioscorides schrijft, wit ende swert.

¶ Tfatsoen.

1 Die witte Chameleon heeft groote breede stekende bladeren, den bladeren van den wilden Distelen niet onghelijck, maer rouwer ende scerper, die veel meerder, stercker eñ grouer zijn, dan die bladerē van den swertē Chameleon, eñ tusschen die selue bladeren spruyt wt der wortele eenen scerpen rondē stekende bol, den bollen van Artichauts schier ghelijck, die welcke voortbringhen purpure hayrachtighe bloemen. Tsaet es den sade van wilden Saffraen schier ghelijck. Die wortel es lanck, van binnen wit, van smaecke suet, ende aromatijck van ruecke.

2 Die swerte Chameleon heeft oock bladeren den bladeren van wilde Distelen van fatsoene schier ghelijc, maer minder ende dunder, ende met root besprayet. Die steel es roodachtich oft bruyn root, vinghers dick, ende wast ontrent eenen voet hooch, eñ daer op groeyen ronde hoofdekens voortbringhende cleyne stekende bloemkēs van veelderleye verwen, van den welcken elck besondere, den bloemē van dē Jacinten niet seer onghelijck en es. Die wortel es dick vast, van buyten swert, van binnen geelachtich, scerp ende bytende op die tonghe, die diewils ghequetst ende ghebeten ghevonden wordt.

¶ Plaetse.

1 Die witte Chameleon wast op die gheberchten ende andere onghebouwde plaetsen, ende groeyet gheerne in vetten gront, hy wordt gevonden in Spaengien int Coninckrijck van Arragon by den weghen.

2 Die swerte Chameleon wast in drooghe dorachtighe plaetsen, ende ontrent die canten van der zee.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenoemt in Griecx χαμαιλέων ὁ λευκός. In Latijn Chamæleo albus, van Apuleius Carduus syluaticus, van sommighen oock Erisisceptrum oft Chrysiscceptrum, Ixia, Carduus varinus, Carduus irinus, Carduus lacteus.

2 Dat ander gheslacht heet in Griecx χαμαιλέων ὁ μέλας. In Latijn Chamæleo niger, van sommighen Pancarpon, Vlophonon, Cynomazon, Cynoxylon, Cynozolon, Ocymoides, Cnidios coccos, Carduus niger, Vernilago, Vstilago, &c.

Beyde dese gheslachten zijn hier te lande onbekent.

¶ Natuere.

Chameleon es werm ende drooghe van natueren, ende sonderlinghe die swerte, die werm

werm es in den tweeden graedt volcomelijck, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van die witte Chameleon, met rooden wijn daer Origanum in ghesoden A
es ghedroncken, doodet en raecht af die breede wormen.

Die selue wortel met goeden wijn ghesoden, es goet den ghenen die dwater laden, B
ende die huer water qualijcken kunnen ghemaken, want zy doet die watersuchtige ont
swillen, ende die vrine lossen ende rijssen.

Die selue wortele es ooc goet tsegē alle fenijn eñ verghiftħz dē mensche ingenomen. C

Die wortel van die swerte Chameleon en dient niet wel den mensche inghenomen, D
want zy heeft wat verborgen quaets in huer, als Galenus seyt, ende daer om zoo wordt
zy van den ouders alleen van buyten tslichaems ghebruyckt.

Die wortel van dese swerte Chameleon met luttel coperrooſen eñ verckēs liese ver- E
mengħt, gheneest die scorftheyt, eñ als daer toe ghedaen wordt solfer eñ teer zoo ge-
neest zy oock dz wildt vier, den omloop ende alle quade ruydicheyt daer op ghestreken.

Die selue wortel met solfer alleen vermengħt, doet die leelijcke witte vlecken, ende F
die masen, eñ die verbrantheyt van der sonnen in dat aensicht vergaen, alsmense daer
op in die sonne strijckt.

Dat water oft den azijn daer dese wortel in ghesoden es, in den mont ghehouden, G
doet den tantsweer vergaen. Tselue doet ooc die wortele met peper eñ sout vermengħt,
ende op den sweerende quaden tant gheleyt.

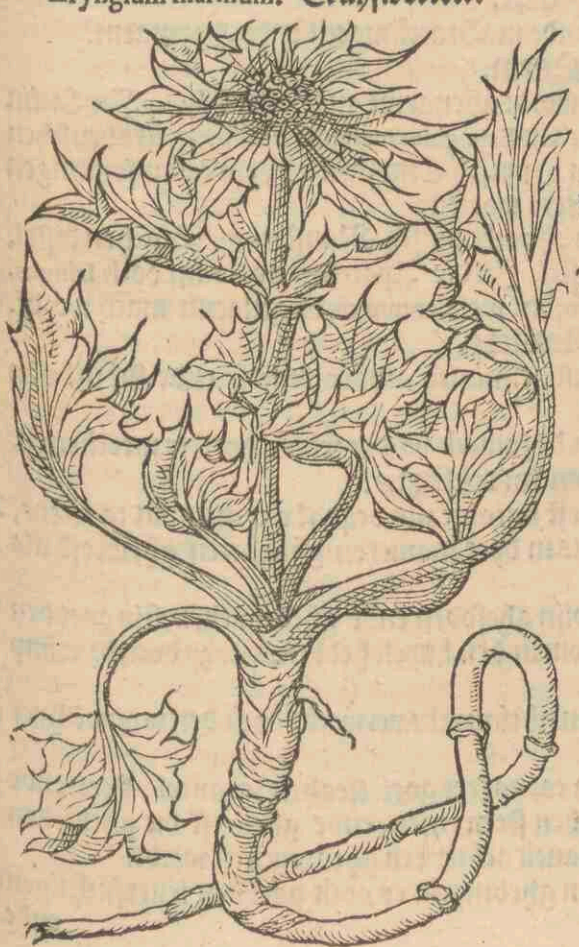
Van Eryngium. Cap. liv.

¶ Tgheslacht.

VAn Eryngium vindtmē hier te lande tweederleye geslacht. Deene wordt genaemt
groote Eryngus oft Cruyswortele. Dander cleyn Eryngus oft Cruysdistel.

¶ Tfatsoen.

Eryngium marinum. Cruyswortele.

Eryngium vulgare. Cruysdistele.

1 Die groote Eringus oft Cruyswortele, heeft groote breede witachtighe ende rondachtighe dicke bladeren, rontsomme wat ghefroncelt, ende met stekende dorenen hier ende daer beset, van smaecke aromatijck. Die stelen zijn ront ende wassen ontrent eenen voet hooghe, van verwen benedē roodachtich, ende daer op wassen rōde scerpe rouwe ende stekende bollekens ontrent een not groot, die rontsomme beset zijn met cleyne bloemkens, van verwen hier te lande meest hemelblauw met witte stipkēs daer in hanghende. Ende vast onder dese bollekens wassen vijf oft ses stekende bladeren, rontsomme den steel sterrewijs wassende, die met dat opperste van den stelen hier te lande oock hemelblauw worden. Die wortel es thien oft twaelf voeten lanck, ende schier zo lanck datmense altemet niet gheheel wtgrauen en kan, vinghers dick, hier ende daer ghe-knoopt, van smaecke suetachtich.

2 Dander gheslacht dat Cruysdistel ghenaemt wordt, heeft breede gecronckelde duer sneden bladeren, die witachtich ende aen alle canten met scerpe dorenen beset zijn. Die steel es ontrent eenen voet lanck, ende heeft seer vele zyde tacxkens, daer aen op dopperste groeyen ronde rouwe scerpe bollekens, den bollekens van Cruyswortele gelijck, maer veel mindere, daer vast onder oock vijf oft sesse cleyne smalle scerpe bladerkens wassen, sterrewijs rontsomme den steel geset. Die wortel es lanck, slecht, vinghers dick, van buyten bruyn, van binnen wit.

¶ Plaetse.

1 Eryngium wast als Dioscorides seyt op rouwe onghehoude velden, hier te lande wordt hy ghevonden in Vlaenderen ende Zeelant op die duynen, ende aen die canten van der zee.

2 Cruysdistel wordt oock op ghelijcke plaetsen hier te lande ghevonden, sy wast ooc in Duytschlant op sommighe velden by den Rhijnstroom, ende op sommighe dorre heyden, ende aen die ghemeyne straten, ende wordt daer te lande by Straesborch veel ghevonden.

¶ Tijt.

Beyde dese Distelen bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wordt ghenaemt in Griecx ἐρύγγιον. In Latijn Eryngium, van Plinius oock Erynge nv ter tijt Eryngium marinum van den Arabeuschen meesters, ende in die Apoteken Iringus. In Duytsch Cruyswortele, ende van sommigen Endeloos. In Westvlaenderen oock Meere wortele.

2 Dander gheslacht wordt ghenoemt in Hoochduytsch Manstreuw, Brachen distel, vnd Raden distel. Hier te lande Cruysdistel. In die Apoteken nv ter tijt oock Iringus. Ende es sonder twijfel oock een Eryngium, dat wel Centum capita genaemt mach wordē.

¶ Natuere.

1 Eryngium es in wermte ende coude middelmatich, maer drooch ende subtijl van substantien.

2 Cruysdistel es werm eñ drooch als aen dē smaeck vā der selver goet te mercken es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Eryngium als zy ierst wtcomē zijn bequaē om met sout te eetene, A ende hebben van den ouders hier voortijts in dyer manieren ghegheten ghewees als Dioscorides schrijft.

Die wortelen van dat Eryngium in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn goet den B ghenen die dat colica ende pijne oft weedom in den buyck hebben, wāt zy doen dz crimpsel vergaen, ende die winden scheyden.

Die selue wortel in der selver manieren ghebruyckt verweckt oock den vrouwē huer C natuerlijcke cranckheyt.

Die wijn daer Eryngium in ghesoden es, es seer goet tseghen tgraueel, steen ende D droppelpisse, hy doet water maken, ende den steen riffen, ende gheneest die ghebreken van den nieren, als hy vijfthien daghen lanck achter een ghedroncken wordt.

Die selue wortel in der selver manieren ghebruyckt es oock goet den leuersuchtigen E

ende

ende den ghenen die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten zijn, oft fenijn inghenomen hebben, sonderlinghe als zy met den sade van wilden Pastinaken ghedroncken wordt.

Die selue wortele helpt ooch den ghenen, die den cramp hebben, ende die met eenige F vallende sieckte besmet zijn.

Die wortel van Eryngium gruen ghestooten, es ooch goet gheleyt op die beten van G den fenijnnighe ghedierten, ende sonderlinghe op die beten van den vorschen.

Die wortel van Cruysworte le, wordt in die Apoteken hier te lande gheconfijt, ende H inghegheuen den ouden ende andere dorre maghere ende verstoruen menschen, om crachten ende voetsel te crijghene.

2 Die wortel van Cruysdistele wordt ooch in der selver manieren in die Apoteken ge- I confijt, ende ooch om voetsel ende crachten te crijghene inghegeuen, hoe wel dattet met deser wortele spade bycoemt.

Van sterre Distel. Cap. lv.

Carduus stellatus. Sterre Distel.

¶ Tkatsoen.

STerre distel heeft saechte hayrachtighe seer ghesnedē bladeren, zyn stelen wassen ontrent onderhalven voet hooghe, eñ worpen seer vele zyde scueten ende tackē wt, daer op wassen cleyne hoofdekens oft bollekens ghelijck aen anderen distelen, maer veel minder, die rontsomme beset zijn met scerpe sterche Distelen, gelijck een sterre mz hueren stralen rontsomme dat bolleken wassende, die ierst gruen oft bruyn root zijn, ende naermaels bleeck oft wit worden, als dese bollekens opē gaen, zoo brengen zy purpure bloēkens voort, eñ daer naer wast in die selue cleyn rondachtich plat saet. Die wortel es lanck van buyten bruyn.

¶ Plaetse.

Dese Distel wast op rouwe ongebouwde plaetsen, ende by den wegen, eñ wordt ontrent die vermaerde Coopstadt van Antwerpen by die Scelde, ende ooch ontrent die nieuwe mueren van der stadt veel ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet van in Braeckmaent tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt ghenoemt in Latijn Carduus stellatus & Stellaria ende van sommighen voor die πολυάκανθος Polyacanthus van Theophrastus ghehouwen, die in Latijn van Gaza Aculeosa ghenaemt es. In Hoochduytsch Wallen dystel, ende ooch Raden distel. Hier te lande Sterre distel. Ende dat dese Distel gheen Eryngium en es, blijckt ghenoech wt dat in voorgaende Capittel ghescreuen es.

¶ Natuere.

Dese Distele es ooch werm van natueren, als den smaeck van der wortele claerlijck te kennen gheeft.

Van Caerden. Cap. lvj.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Sterre distel ghepoedert ende met wijn inghenomen, doet water maken A ende dat graueel lossen ende rijssen, ende wordt seer goet tsegen die droppelpisse geacht.

Van Caerden. Cap. lvj.

¶ Tghelaeht.

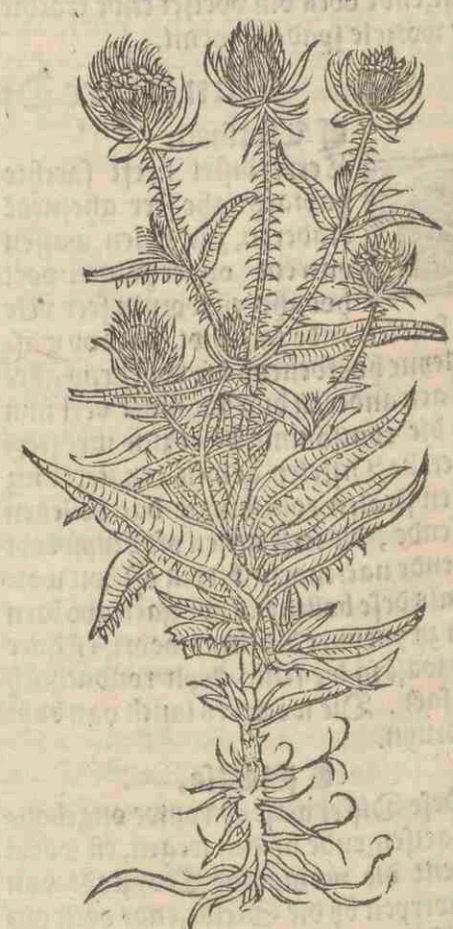
CAerden zijn tweederleye Tam ende wildt. Die Tamme worden ghesaeyet, ende van den lakenbereyders ghebruyckt. Die wilde wassen van selfs ende en wordē met ghebruyckt.

¶ Tfatsoen.

Dipsacum satiuum.
Tamme Caerden.

Dipsacum syluestre.
Wilde Caerden.

Die tamme Caerden hebben ierst groote langhe breede bladeren, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft tusschen den welkē eenen holē steel voortcoemt, drye oft meer voeten hooch, veel zyde tacken draghende, die met scerpe stekende dozenen beset es, ende met leden oft knoopen ondersceyden, daer aen wt elcken knoop twee groote langhe bladeren wassen, die aen den steel tsamen in een vergaeren alzo dat het water daer op van den reghen oft dauw vallende, daer op blijft ligghende. Op dopperste van den stelen groeyen langhe rouwe stekende bollekens, met scerpe omgheboghen haezkens besset, daer tusschen cleyne witte bloemkens wtcomen. In huyskēs wassende dē bien huyskens ghelijck, daer in naer die bloeme saet groeyet dat den Fenckel ghelijck es, maer bitter van smaecke. Ende dese bollekens zijn binnen holachtich, ende daer in groeyen ghemeynlijck cleyne wormkens, diemen daer in vint, alsmen die bollekens open snijdt. Die wortel es lanck effen ende wit.

Dat wildt ghesslacht es den anderen seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat smalder,

der, ende die bloemen zijn lijfverwich, ende die haecxkēs van desen Caerdē en zijn niet zoo scerp als van den anderen.

3 Van desen wilden Caerden wordt oock noch een ander gheslacht ghevonden dat alderhoochst met zynen langhen stelen wast, ende dit heeft cleyn ronde caerdekens, niet meerder dan een not, ende anders eest den anderen wilden schier ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Caerden worden op die velden tot sommige plaetsen van Vlaenderen hier te lande ghesaeyet tot ghebruyck van den volders ende lakenbereyders.

2 Die wilde wassen op vochtighe plaetsen ontrent die canten van den Rieuieren ende van den wateren.

¶ Tijt.

Caerden bloeyen meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Distelen wordt ghenaempt in Griecx Δίψακος. In Latijn Dipsacum ende Labrum Veneris, van sommigen oock Chamæleon, Crocodilion, Onocardion, Cneoron, Meleta, Cinara rustica, Moraria, Carduus Veneris, Veneris lauacrum ende Sciara. In die Apoteken Virga pastoris ende Carduus fullonum. In Hoochduytsch Kartendistel, Bubenstrel, Weberkarten. Hier te lande Caerden ende volders Caerden. In Franchois Verge a bergier, Chardon a foullon ou Chardon a carder.

1 Dat tam gheslacht wordt ghenaemt Dipsacum satiuum, ende Dipsacum album.

2 Die wilde worden ghheeten Dipsaca sylueſtria oft purpurea.

¶ Natuere.

Die wortel van Caerden seyt Galenus es drooghe tot in den tweeden graedt ende wat afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Caerden in wijn ghesoden ende daer naer wel cleyn ghestooten tot A
dat zy eenen saelfken ghelijck es, gheneest die clouen ende fistulen in dat fondament.
Ende om dit salfken goet te behouwene zoo moetment in een coperen busse bewaeren.
Die wormkens diemen in die bollekens van den Caerden vint zijn goet tseghen die B
vierdedaechsce coortse aen den hals oft arm ghedraghen als Dioscorides schrijft.

Van Artichauts. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

VAn desen Distelen vindtmen nv ter tijt twee gheslachten, een met breeden bladeren die niet en steken, datmen Artichauts heet, ende een andere met stekende seer gheclouen bladeren, ende dit wordt Chardons ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

1 Artichauts hebben groote breede bladeren, ghelijck die bladeren van onser vrouwen Distel, maer bruynder, meerder ende niet stekende, ende tusschen dyen comē die stelen voort, daer aen oock bladeren wassen den voorgescreuē ghelijck maer mindere, op dopperste draghende groote ronde ghescelferde bollen, die als zy open gaen purpure bloemen bringhen, ende daer naer saet leueren, den sade van onser vrouwen Distel gelijck maer meerdere. Die wortel es lanck ende groot.

2 Dat ander gheslacht dat Cardons ghheeten wordt, heeft groote langhe bladeren, die ouer beyde zyden diep ghesneden ende met scerpen doornen beset zijn. Die steel es lanck, ende daer op wassen ronde ghescelferde bollekens, den anderen volnaer gelijck. Ende beyde dese zijn van eenen gheslacht, ende worden voor een ghehouwen, ghelijck dewils van den sade van den eenen dat ander groeyet, ende sonderlinghe die Chardons, van den Artichauts sade. Dwelck Palladius oock wel ghemerckt heeft die, tpunt van den sade quetsen eñ croken leert op dz daer gheen Chardons af wassen en souden.

¶ Plaetse.

2 Beyde dese gheslachten en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in die houen ghesaeyet ende gheplant.

Van Artichauts. Cap. lvij.

Cynara. Artichauts. Cynaræ aliud genus. Chardons.

¶ Tĕt.

Artichauts ende Chardons brenghen huer stekende bollen in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Distelen sonderlinghe dat ierste wordt ghenaemt van Galenus in Griecx κύναρα. In Latijn Cynara, Cinara, Carduus & Carduus satiuus, nv ter tijt Arocum, Alcocalum eñ Articocalus. In Hoochduytsch Strobildorn. In Italien Articoca. In Franchois Arthicaultz ende daer naer hier te lande Arthicauts.

Die bollen worden ghenaemt σπονδύλοι Spondyli.

2 Dat ander wordt gheheeten Cinara acuta, eñ in Frãchois eñ hier te lande Chardons.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Die bollen van den Arthicauts ghegheten zijn een quade ende onghesonde spijse, als Galenus in libris de alimentis schrijft, die quaet om verteeren es ende daer quade humoren af groeyen, sonderlinghe als zy noch hert oft rouw ghegheten wordt, ende daer om zoo dienen zy best ghesoden, ende wel bereyt inghenomen. In der medecynē en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck. A

Van Onser vrouwen Distel. Cap. lvitj.

¶ Tfatsoen.

ONser vrouwen distel heeft groote breede witgruene bladeren die met vele witte plecken bespraeyet zijn, ende rontsomme met scerpe stekende dorenkens beset. Die stelen zijn lanck ende vinghers dick op dopperste van den welcken wassen ronde bollekens, met scerpen dorenen beset, daer wt voortcomen schoone purpure bloemen, naer die welcke in die selue bollekēs saet

wast,

wast, tusschen wollachtich hayrken besloten, dat den sade van wilde Chartamus nz seer onghelijck en es, maer minder, ronder, ende bruynder. Die wortel es lanck dick ende wit.

¶ Plaetse.

Onser vrouwen distel groeyet hier te lande van selfs, schier in alle moeshouen, ende wordt oock somtijts op rouwe ende onghehoude plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent op tselue jaer dat zy wtgecomen es, ende als zy huer saet gheleuert heeft zoo vergaet zy.

¶ Naem.

Dese Distel wordt ghenoemt in Griecx ἄκανθα λευκὴ. In Latijn Spina alba, van sommighen oock Agriocinara, Donacitis, Erysisceptrum, Spina regia & Cardus Ramptarius. Van de Arabeuschen meesters Bedeguar. In Hooghduytsch Marien distel, ende Frauwendistel. Hier te lande Onser vrouwen distel. In Franchois Chardon nostre dame. In die Apoteken Carduus Mariæ.

¶ Natuere.

Die wortel van Onser vrouwen distel es drooch ende tsamen treckende. Dat saet es werm ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die wortel van Onser vrouwen distel es goet den ghenen die bloetspouwen, die weeck van maghen zijn, ende die dun in den buyck ende te licht van camerganck zijn, alsmense met wijn in drinckt.

B Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet oock water maken, ende die vrine lossen ende rijssen.

C Itē dese wortel verdrijft die coude morwe gheswillen als sy daer op ghestreken wordt.

D Wijn daer dese wortel in gesoden es versuet den tantsweer.

E Tsaet es goet inghenomen den ionghen kinderen die in eenich ledt den cramp hebben, item den ghenen die van slanghen oft ander fenijnnich ghedierte ghebeten zijn.

Vā Roōsche distel. C. lviij.

¶ Tkatsoen.

DEse Distel heeft oock groote breede bladeren, die op dopperste zyde bruyn gruen zijn, ende aē die onderste aschverwich ende wollachtich ende rontsomme diep ghesneden ende op die eyndekens met seer cley-

Spina alba. Onser vrouwen distel.

Spina peregrina. Roomsche distel.

Van Roomsche distel. Cap. lviiij.

nen stekende puntkens beset. Die steel es ront, vinghers dick, bruynachtich, ontrent vier oft vijf voeten hooch, ende daer op wassen schoone ronde rouwe bollen die rontsomme draghen veel cleyne witachtighe bloemkens met blauw vermenght. Die wortel es van buyten bruyn.

¶ Plaetse.

Dese Distel es hier te lande vremt, ende en wordt niet dan in cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent een iaer naer dat sy ghesaeyet gheweest es.

¶ Naem.

Dese Distel wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Spina peregrina en van Valerius Cordus Carduus Sphærocephalus. In Hoochduytsch Welsch distel, oft Romischer distel. Hier te lande Roomsche distel ende Vremde distel. In Franchois Chardonnet ou Cardonnette. Ende wat naem dat zy hier voortijts by den ouders ghehadt heeft, en es noch ter tijt niet bekent. Ten sy dat sy es dat Acanthus sylueſtris daert wat mede gelijckt.

¶ Natuere.

Dit vremt ghesslacht van Distelen es werm ende drooghe van natueren, dat aen zynen stercken rueck, diemen daer aen ghevoelt alstment ontween wrijft, ende aen zynen scerpen smaeck goet te mercken es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese Distel en heeft gheen sonderlinge gebruyck dat ons bekēt es, anders dan dat Asommighe scrijuen datmen die bollekens van deser Distel in Italiē in vleeschsop siedt, ende ghelijck die bollekens van den Artichauts eedt.

Van witte wech Distel. Cap. lvv.

Acanthium. Witte wech distel.

¶ Tfatsoen.

Die witte wech Distel es Onser vrouwen Distel met onghelijck, zy heeft groote breede bladeren die rontsomme die canten gesneden zijn, eñ met scerpen stekende dorenen beset, ende met een teer saecht wol leken ouertrocken zijn. Die stelen zijn lanck ende dick vol stekende dorenen beset, daer op wassen rouwe bollen, van fatsoene mz bloemen ende sade Onser vrouwen distel ghelijck. Die wortel es groot ende dick.

¶ Plaetse.

Dese Distel wast hier te lande aen die weghen, canten van den velden, ende op onghebouwde sandachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Witte wech distel bloeyet vā in Braeckmaent tot in deynde van Ooghstmaent, oft noch spaeder.

¶ Naem.

Dese Distel wordt gheheeten in Griecx ἀκάνθιον. In Latijn Acanthium. In Hoochduytsch Weisz wege distel. In Neerduytsch Witte wech distel, ende wilde oft groote Witte distel. In Franchois Chardon argentin on Chardon sauluage.

Natue-

¶ Natuere.

Witte wechdistel es werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren oft wortel van deser Distele zijn goet ghedroncken ende inghenomen A den ghenen die van den cramp sieck zijn oft eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, als Dioscorides ende Galenus scrijuen.

Van Beerenclauw. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

BEerenclauw die in Griecx ghenaemt es Acanthos es tweederleye als Dioscorides schrijft Tam ende wildt.

¶ Tkatsoen.

Acanthus satiuus. Beerenclauw.

1 IJe tamme Acanthus heeft groote, breede, swertgruene, vette, effene bladeren, die rontsomme diep ghesneden ende gheclouen zijn, ghelijck die bladeren van wit Mostaertcruyt. Die steel es lanck, vinghers dick, met langhen stekenden bladerkens tot bouen toe beset, tusschen den welcken schoone witte bloemkens wassen, ende daer naer breede hauwkens daer in geel saet leyt. Die wortelē zijn taeye ende lijmachtich, root ende lanck.

2 Die wilde Acanthus es dē wildē Distelen ghelijck, rouw ende stekende, minder dan den voorghescreuen als Dioscorides schrijft, ende dese Acanthus es noch ter tijt onbekent. Ten sy dat die Roomsche distel, daer af hier voor ghescreuen es, die wilde Acanthus es.

¶ Plaetse.

Die tamme Acanthus wast in die houen, ende in steenachtighe ende vochtighe plaetsen als Dioscorides schrijft. Hier te lande en wordt hy niet gheuonden, dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Tamme Acanthus bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent ende somtijts oock spader.

¶ Naem.

1 Dat tam gheslacht wordt geheeten in Griecx ἄκανθος καὶ ἄκανθα In Latijn Acanthus ende Acantha, van sommighen Pæderota, Herpacantha, Melamphyllon, Topiaria, Mamolaria, ende Cræpula. In die Apoteken van Italien Branca vrsina, ende daer naer in Hoochduytsch Bernklauw. In Neerduytsch Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine. In die Apoteken hier te lande eest onbekent, die daer voor nemen, ende ghebruycken dat cruyt dat in naestvolghende capittel bescreuen es.

2 Dat wildt gheslacht wordt van Dioscorides ghenaemt Acanthus syluestris, dat es wilden Acanthus.

¶ Natuere.

Die wortel van Acanthus es drooghe, ende middelmatich verwermende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Acanthus inghedroncken lossen die vrine, doen water maken, en- A de stop-

de stoppen den buyck loop, ende zijn seer goet ghebruyckt den ghenen die in eenich ledt den cramp hebben, die van binnen ghequetst oft gheborsten zijn. Ende den ghenen die gheneycht zijn tot wtdrooghen, ende op die longhene ghebreck hebben.

Dese wortelen gruen ghestooten zijn goet gheleyt op die verbrantheyt, ende op die B leden die wt huer ledt ende ionctuerē gheweest hebbē, ende dijsghelijck oock op die han den ende voeten daer tfleder cijn in es.

2 Den wilden Acanthus es den tammen van crachtē ghelijck als Dioscorides schrijft. C

Van Duytschen Beerenclauw. Cap. lxvij.

Branca vrsina.

Duytschen Beerenclauw.

¶ Tkatsoen.

DUytschē Beerenclauw heeft groote bruyne rouwachtige bladerē die seer gheclouen zijn ende in vijf oft sesse bladeren verdeylt. Die steel es lanck ront van binnen hol, met leden onderscheyden, somtijts eenen vinghet dick. Op dopperste van den stelen wassen die bloemen in croonen die wit zijn, naer die welcke het saet groeyet dat breet ende plat es. Die wortel es wit ende lanck.

¶ Plaetse.

Desen Beerenclauw wast aen die cantē van den velden, in sommighe grasachtighe leghe plaetsen, ende in die beempden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent, eñ te wyle zoo leueret oock zijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande eñ in Duytschlant gheheeten Branca vrsina, ende van sommighen nv ter tijt Pseudacanthus oft Acanthus Germanica. In Hoochduytsch Teutsch Bernclauw, oder Berntaisz. In Neerduytsch Duytschen Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine faulse, ende wordt nv ter tijt ghehouden voor tghene dat ghenaempt es in Griecx σφονδύλιον. In Latijn Spondylium.

¶ Natuere.

Duytschen Beerenclauw es merckelijck werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Duytschen Beerenclauw verteert ende doet scheyden die coude geswillen gestooten A ende daer op gheleyt.

Die van Polen ende van Lituanien sieden desen Beerenclauw in water daer toe B heefdeech oft iet anders dijsghelijck doende, ende drincken dat in plaetse van bier oft van anderen ghemeynen dranck.

Van Euerwortele. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

DEse Distel diemen Euerwortel nuempt es tweederleye van gheslachte, Dat een gheslacht heeft witte bloemen, op eenē steel onderhalf spanne lanck oft langher wassende, Dat ander heeft schoon roode bloemen, ende en heeft gheenen sonderlinghen steel.

Tfat-

¶ Tfatsoen.

Leucacantha. Carlina. Witte Euerwortel.

Spina arabica. Carlina minor.

1 Die witte Euerwortel heeft langhe ſmalle rouwe ſtekende bladeren, ouer beyde zyden diep ghesneden, ende in dmiddel roode ribbekens hebbende. Tusſchen den welcken eenen ſteel voortcoemt, ontrent onderhalf palme oft meer hooch, gelijcke bladeren draghende, daer op wassen ronde platte bollen, rontsomme die canten met ſtekende dorenkens ghelijck die Caſtanie ſnoeſteren beſet, die bouen in dmiddel breet open ende hayrachtich zijn, daer om wassen ſchoone witte wtſtekende bladerkens, ende dat es die bloeme, ende als die vergaet zoo vindtmen tusſchen die hayrkēs grauw ſmal ſaet. Die wortel es lanck ront, in dmiddel ghemeynlijck gespleten, van ruecke liefelijck, vā ſmaecke ſcerp ende bitter.

2 Dat ander gheſlacht es, van bladeren ende wortelen der ierſter Euerwortel aenſienlijck alleen minder. Die bloemen zijn ſchoon Rooſen root ende wassen tusſchen die bladeren van der wortelen ſonder ſteel, volnaer opder aerden ligghende. Die wortel es rootverwich, en heeft oock eenen ſtercken rueck.

¶ Plaetſe.

1 Die witte Euerwortele, wast tot veel plaetſen van Italien ende van Duytſchlandt, in hooghe rouwe gheberchten. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houē geſaeyet.

2 Dat ander gheſlacht wast oock tot veel plaetſen van Italien, van Duytſchlant, ende in Vranckrijck, als Ruellius ſchrijft, hier te lande eeſt onbekent.

¶ Tyt.

Beyde deſe Euerwortelen bloeyen in Hoymaent, ende in Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Dierſte

1 Dierste geslacht van desen Distelen wordt geheeten in Griecx λευκάκανθα (Dwelck eenen naem es versceyden van Acantha leuce, als in Dioscoride blijckt) van sommighen Polygonaton, Phyllon ende Ischias, ende hier voortijts van den Romeynen ock Spina alba, nv ter tijt Carlina oft Carolina, naer Carolus Magnus Roomsch Keyser, dyen een Engel van God ghesonden dese Distel ghethoont heeft, doen die haestighe sieckte onder zijn volck was. Van sommighen ock Cardopatiũ. In Hoochduytsch Eberwurtz, Grosse Eberwurtz, en weisz Euerwurtz. In Neerduytsch Euerwortel, witte Euerwortele, ende Carlina. In Franchois Carline.

2 Dat ander gheslacht es ock een gheslacht van Carlina, ende wordt geheeten in Hoochduytsch Klein Eberwurtz, dat es in Neerduytsch Cleyn Euerwortel ende cleyn Carlina. In Franchois Petite Carline. Ende dese Distel wordt van sommighen gheleerden Minderbroeders van Roomen ghehouden voor die Distel die in Griecx ghenaemt wordt ἄκανθα ἀραβική. In Latijn Spina Arabica, van sommighen Acanthis, ende van den Arabeuschen meesters Suchaha, ende huer meyninghe dunct ons der waerheyt seer ghelijck, aenghesien dat Dioscorides schrijft dat Spina Arabica der Alba spina, dat es Leucacantha, seer ghelijck es.

¶ Natuere.

Die wortel van Carlina es werm in den ierstẽ graedt, eñ drooge tot in den derden.

¶ Tracht en Werckinghe.

Die wortel van Carlina in wijn ghesoden es seer goet tseghen die verouderde pijne van der zyden, ende tseghen dat Sciatica, alsmen drye croeskens van den wijn drinckt, daer zy in ghesoden es. A

Carlina in der selver maniere ghebruyckt es seer goet den ghenen die van binnen ghequetst oft geborsten zijn, ende die den cramp hebben. Tot den selven es ock dat sap van der wortel seer goet ghedroncken. B

Die wortel van Carlina ghepoedert, ende een drachma swaer inghenomen es seer goet tseghen die haestighe sieckte ghebruyckt, want alsmen ghescreuen vindt, dat heyr van Carolus Magnus Keyser van Roomen, es hier voortijts vã der Pestilentien met deser wortel bevrijt gheweest. C

Dese selue wortele van Carlina in den mont gehouden versuet die pijne eñ weedom van dẽ tanden.

Die wortel van Carlina met azijn vermenght gheneest die quade ruydicheden ende crauwagien alsmense daer mede bestrijckt.

Es dat ander geslacht van Carlina die Distele die van Dioscorides Spina Arabica ende van dẽ Arabeuschen meesters Suchaha geheeten wordt, zo stopt ende stelpt zy alle bloetganck, alle ouervloedighe cranckheyt ende vloet van den vrouwen, ende die vloet van catarren wt den hoofde in die leden sinckende, als zy inghenomen wordt.

Carlina sylvestris. Drye Distel.

D

E

F

Van drye Distel. Cap. lxiv.

¶ Tfatsoen.

DEse Distel heeft langhachtighe smalle bladeren ouer beyde zyden, diep ghesneden ende mz stekende dorenen beset, den bladeren van Carlina seer ghelijck, tusschen die welcke eenen rechten ronden dunnen steel wt wast, ontrent eenen voet hooch met ghelijcken bladeren becleet, daer op aen dopperste drye vier oft meer ronde bollekẽs wassen, rõtsomme met stekende dorenen gelijck die Castanie snoesteren

steren beset, ende dese bollekens gaen in dmiddel breet open, rontsomme cleyne bleeckgeele bladerkens draghende ende dat es die bloeme. In somma dese bollekens met hueren dorenkens, bloemen, ende saet zijn van fatsoene den bollekens ende bloemen van Carlina seer ghelijck, alleen veel minder ende bleecker naer tgeel treckende van verwen. Die wortel es dun, van smaecke heet in den mont.

¶ Plaetse.

Dese Distel wordt hier-te lãde op ongeboude plaetsen eñ by den wegen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dese Distel wordt geheeten in Hoochduytsch Dreidistel, Frauwẽ distel vnd Seuw distel, ende daer naer in Neerduytsch Dryedistel. Ende schijnt wel te wesene een manere ende gheslacht van Carlina, ende daer om hebben wy die selue Carlina sylvestris ghenaemt, ende es moghelijck die ἄκορνα Acorna van Theophrastus.

¶ Natuere.

Dese Distel es werm van natueren. Maer wat cracht ende sonderlinghe werck zy heeft es noch ter tijt onbekent.

Van wilden Carthamus. Cap. lvv.

¶ Tfatsoen.

Atractilis. Wilden Carthamus.

Dese Distel es den Carthamus, dz es den wilden Sofferaen niet seer onghelijck. Die bladeren zijn rouw ende stekende. Die bollekens zijn met vele stekende smalle voor scerpe bladerkens rontsomme beset, ende daer wt comen hayrachtighe bloemen gelijck aen den Carthamus, van verwen bleeck geel, ende veel bleecker dan die bloemen van Carthamus. Ende als die bloeme vergaen es zoo vindtmen oock in dz bolleken saet, dat den anderen Carthamus sade ghelijck es, maer bruynder.

¶ Plaetse.

Dese Distel en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet spade in Ooghstmaent oft Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx ἀτρακτυλὶς καὶ κνίκος ἄγρια ende vã sommigen φόνος als Theophrastus schrijft. In Latijn Atractilis, Sylvestris Cnecus, Fusus agrestis, Colus rustica, van sommighen oock Amyron, Aspidion, Aphedron ende Præsepiũ, nv ter tijt Sylvestris Carthamus, dat es in Duytsch wilden Carthamus. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Wilden Carthamus es drooch van natueren ende wat verdeylende.

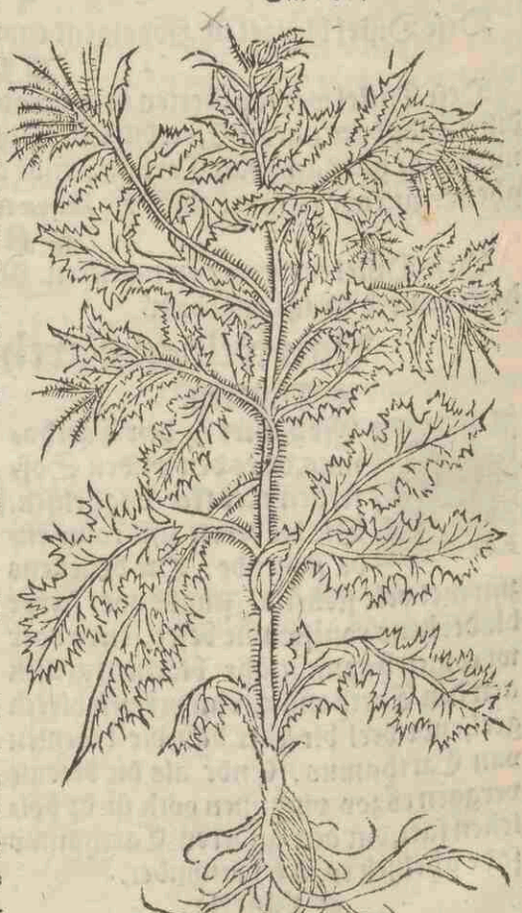
¶ Cracht en Werckinghe.

Die soppen, bladeren, ende saet van deser Distel met peper ende wijn wel vermēght A
zijn goet ghestreken op die beten van den Scorpioenen.

Men seyt oock, als Dioscorides schrijft, dat die van den Scorpioenen ghesteken zijn B
gheen pijne en ghevoelen alzoo langhe als zy dese cruyden in huer hant houden, ende
als zy dat wt huer hant laten gaen dat dan die pijne wedercoemt.

Van Cardobenedictus. Cap. lxxj.

Atractilis hirsutior. Cardobenedictus.

¶ Tkatsloen.

Cardobenedictus heeft lāghe hayr achtighe saechte bladeren rontsomme diep ghesneden. Die stelen zijn oock rouw ende hayrachtich, ende cruypen lancx der eerden, met ghelijcken bladeren beleet, voortbringhende ronde hayrachtighe distel bollekens, mz langhen stekenden bladerkens rontsomme beset, daer wt die bloemen voortcomen die bleeck geel sijn. Ende als die vergaen zoo vindtmen in die bollekens lanck grauw saet tusschen wollachtich hayrken besloten. Die wortel es lanck teer met vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Cardobenedictus wordt in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Cardobenedictus bloeyet in Braeckmaēt ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius ende Theophrastus oock voor een ghesla cht van Atractilis gherekent, die dit selue cruyt Atractilem hirsutiorem nuemen, nv ter tijt worddet in die Apoteken ghe heeten Carduus benedictus, ende Cardobenedictus, ende daer naer in Hoochduytsch Cardobenedict ende Besegneter distel. Hier te lande Cardobenedictus. In Franchois Chardon beneist.

¶ Natuere.

Cardobenedictus es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cardobenedictus in spijse oft dranck ingenomen verdrijft die groote pijne ende swijmelinge in dat hooft, sterckt die memorie, eñ es seer goet tsegē die doofheyt ghebruyckt. A

Cardus benedictus in wijn ghesoden ende al werm ghedroncken. gheneest dat crimpsel van den buyck, doet sweeten, die vrine lossen ende dat graueel rijsen. Ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. B

Die selue wijn daer Cardobenedictus in ghesoden es, suyuert die vervuylde maghe ende es goet tseghen die vierdedaechse cortse ghedroncken. C

Tpoeder van Cardobenedictus met wijn inghenomen verteert die coude fluymen die in die maghe zijn, ende doet die rijpen, ruymen ende lossen die op die borste gheresen zijn, ende ruymt mits dyen die borste, ende maeckt langhen adem. D

Item Cardusbenedictus in der seluer manieren ghebruyckt es ook seer goet den ghenen die wtdrooghen, ende op die longhene ghequetst zijn. E

Een notscale vā desen poeder vā Cardobenedictus met wijn ingenomē es seer goet tseghen die haestighe sieckte, alzoo dat die ghene die dese sieckte hebben eest dat zy binnen F

nen xxiiij. vren dit poeder in deser manieren in nemen, ende daer mede sweeten, terstont verlost worden. Tselue doet oock die wijn daer dit cruyt in gheseoden es, binnen die ierste xxiiij. vren ghedroncken.

Cardus benedictus in alle manieren oft tsap daer af inghenomen es seer goet tsegh̄e alle fenijn ende verghiftheyt, alzoo dz die eenich fenijn in heeft daer af niet en kan beschadicht worden, eest dat hy daer naer Cardobenedictus inneempt, alsmen aen twee ionghe persoonen by sekere experientie bevonden heeft, diemen met gheen Teriakel ghehelpen en koste, die met Cardobenedictus ghenesen zijn gheweest, ghelijck Hieronymus Bock schrijft. G

Tsap oft dwater van Cardobenedictus doet, die roodicheyt ende dat smerten van den ooghen vergaen daer in ghedruypt. H

Cardobenedictus gruen ghestooten es goet gheleyt op alle heete vierighe geswillen, op dwilt vier ende sonderlinghe op die pestilentiale corssen. Ende op alle beten ende steken van den serpenten ende van alle fenynnighe ghedierten. I

Van wilde Distelen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

DEr wilder Distelen die aen die weghen ende canten van dē velden ende bosschen hier te lande gemeynlijck wassen vindtmen drye gheslachten, die onder den naem van wilde Distelen begrepen worden.

¶ Tfatsoen.

Scolymus.
Carduus sylvestris. Wilde Distele.

Cardui sylvestris tertium genus.
Derde gheslacht van wilden Distelen.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wast ontrent onderhaluen voet oft twee voeten hooghe, ende heeft ronde stelen met vele zyde scueten beset, daer aen wassen steken-

de bladeren, van fatsoene den bladeren van wit wech Distel gelijck, maer mindere sonder wolle, ende bruynder gruen van verwen, op dopperste van den stelen wassen ronde distel bollekens met scerpen dorenen, ghelijck eghelen al om beset, ende als die open gaen zoo coemt daer een schoone purpure bloeme voort, ende daer in wasset tsaet den anderen Distelen ghelijck van fatsoene, maer minder. Die wortel es lanck ende bruyn met vele aenhanghende saselinghen.

2 Tweede gheslacht wast drye oft vier voeten hooch, ende heeft ronde cale stelen met aenwassende luttel zyde scueten. Die bladeren zijn den bladerē van den voorgescreuen ghelijck, al om met scerpe stekende dorenen beset, maer minder ende niet zoo breet. Die bollekens zijn cleyn lanckachtich niet seer scerp oft stekende, die open gaende purpure bloemen voortbringhen. Die wortel es swert ende eenen voet lanck.

3 Dat derde gheslacht van wilden Distelen wast ock drye oft vier voeten hooch, ende heeft eenen rechten steel, gheen sonderlinghe zyde scueten draghende, maer met vele seer scerpe stekēde dorenkēs beset. Die bladerē zijn den tweesten gelijck, maer smalder ende meer stekende. Die bollekens van desen zijn minder dan van dē tweedē. Die bloemen zijn purpure. Tsaet es wit ende seer cleyn. Die wortel van desen, es anders niet dan vele saselinghen.

¶ Plaetse.

Dese Distelen groeyen hier te lande al om by den weghen, ende aen die canten van den velden. Tweede ende dat derde worden ock veel in die beempden ghevonden.

¶ Tyt.

Dese Distelen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dese Distelen zijn ghenaemt Cardui sylvestres dat es wilde Distelen.

2 Ende die twee ierste zijn dat gheslacht van wilden Distelen, dat in Griecx geheeten wordt σκόλυμος ende in Latijn van Plinius Carduus sylvestris ende ock Limonium van sommighen φίερσακὰ πυρόκανθα, Pherusa & Pyracantha.

3 Dat derde es ock een Carduus sylvestris, maer gheen Scolymus, ende dit mach wel geheeten worden Carduus asininus dat es Esels Distelen.

¶ Natuere.

Die wilde Distelen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van den wilden Distelen, sonderlinghe die swerte langhe wortele van dz A tweede gheslacht, in wijn ghesoden ende ghedroncken iaecht af duer die vrine alle quade vuylicheyt des bloets, ende doet die vrine stincken ende swaer van ruecke worden, eñ verdrijft mits dyen den stanck van den oxselen ende van den gheheelen lichaem.

Die selue wortel met azijn vermenght gheneest alle quade ruydicheyt ende scorft- B heyt daer op ghestreken.

Dese wortel wordt ock in sommighe landen ghegheten zoo Plinius schrijft eñ diss- C ghelijcx ock die ionghe scuetkens van der Distele ierst wtcomende als Galenus seyt, maer luttel voetsels brenghen zy by, ende dat selue waeterachtich ende niet goet.

Van water Noten. Cap. lxxij.

¶ Tstatsoen.

Water Noten hebben dunne lange stelē, wt den gront tot op dopperste vā dē water wassende, die beneden ende onder dwater dun zijn mz aenhanghende tot sommighe plaetsen cleyne hayrachtighe veeselinghen, ende bouen aen dopperste dick, daer die bladeren op langhe steelkens aen wassen, die breet zyn ende rontsomme wat ghescaert. Tusschen ende vast onder die bladeren wassen die Noten, die vier scerpe herde stekende hoecken oft dorenen hebben, ende daer in leyt die keerne die wit es, van smaecke schier een Castanie ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese

Van water Noten. Cap. lxviij. ccccl vj.

Tribulus aquaticus. Water Noten.

Dese water Noten worden hier te lande tot sommige plaetsen in die vijuers eñ staende schoon claeren wateren gevondē.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τρίβολος ὑδρῳδης. In Latijn Tribulus aquaticus. In Hoochduytsch Wassernusz, Weihernusz, Stachelnusz, Spitz nusz. Hier te lande Water noten, ende van sommighen Minckysers. In Franchois Macres.

¶ Natuere.

Water noten zijn cout, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van dē Water notē zijn goet ghelijck een plaester gheleyt op alle heete vierighe gheswillen eñ sweeringen.

B Die selue bladeren zijn ooc goet ghebruyckt tot die sweeringen eñ verhittinge van den mont, vervuylingen eñ argernissen van den tantvleesche, eñ tot die swillingē van dē amandelen en vā der keelē.

C Tsap van Water noten es oock goet in die collyrien ende medecynen tot den ooghen dienende vermenght.

D Die Noten ghepoedert zijn goet met wijn inghenomen den ghenen die bloetpissen, E ende tgraueel hebben.

Dese water Noten worden oock somtijts in groote noot, ende in ghebreke van ander spijse gegheten, maer seer luttel voetsel brenghen sy den lichaeme, ende maken groote verstoptheyt in den buyck, ende seer herden camerganck.

Van Rotte. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

ROtte es tweederleye van gheslachte, tzam die ghesaeyet ende gheplant wordt, ende wildt die al om van selfs wast.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Rotte heeft langhe viercantighe rouwe stelen, met vele ledekēs, die aen elck let rontsomme met gruene smalle bladerkēs gelijck een sterre beset zijn. Die bloemen wassen op dopperste vā den stelē gelijck aen wilde Rotte, en zijn vā coluere bleeck geel, naer die welcke voortcoemt ront saet, dat ierst gruen, naer root, ende ten laesten swert es, Die wortel es seer lanck, dun ende root.

2 Die wilde Rotte es der tammer gelijck, maer veel minder, ende niet zoo rouw. Die bloemkens zijn wit. Die wortel seer dun ende teer, somtijts oock wat roodachtich.

¶ Plaetse.

Die tamme Rotte wordt in Zeelant, in Vlaenderen, ende in sommige plaetsen van Brabant by Berghen &c. Op goede vette velden gheplant. Die wilde wast al om van selfs aen die canten van den velden onder die haghen en hegghen.

¶ Tijt.

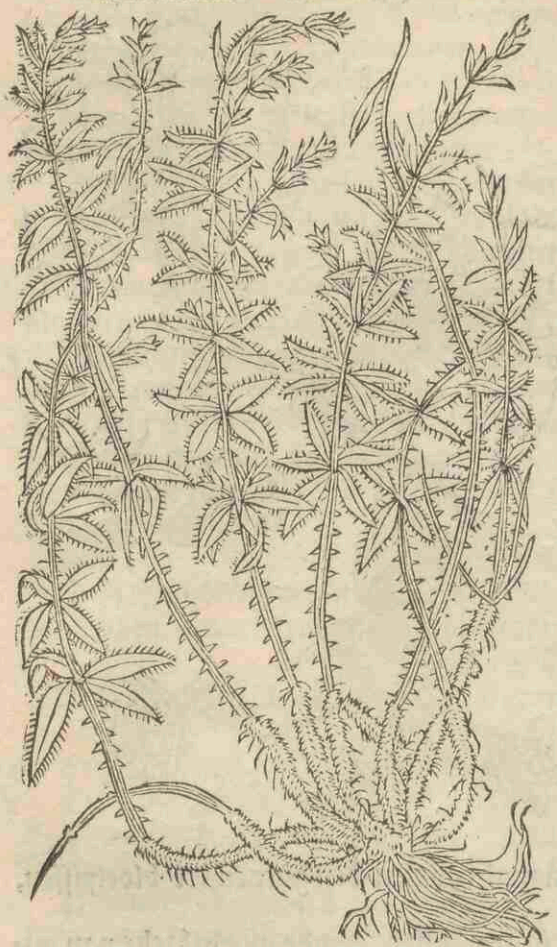
Beyde die Rotten bloeyen in Hoymaent, ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

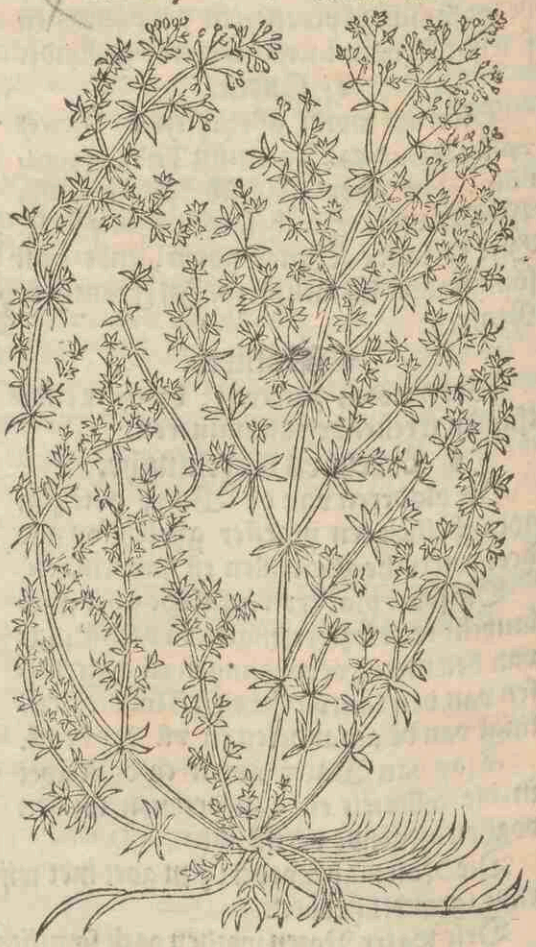
1 Rotte wordt gheheeten in Griecx ἐρυθρόδανον. In Latijn Rubia. In die Apotecken Rubia tinctorum. In Hoochduytsch Rodte. Hier te lande Rotte, eñ meestendeel Mee, en-

Van Rotte. Cap. lxxviij.

Rubia satiua. Tamme Rotte.

Rubia sylvestris. Wilde Rotte.

de dat poeder van den wortelen Meecrappen. In Franchois Garance.

2 Dat wildt gheslacht wordt genaemt Rubia sylvestris. Ende dit wordt van sommigen gheleerden oock voor een Alysson ghehouden.

¶ Natuere.

Die tamme Rotte es werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van tamme Rotte in huenich water ghesoden ende ghedroncken, opent A
die verstoptheyt van der leuer, milte, nieren, ende van die moedere, ende mits dyen es
seer goet tseghen die geelsucht, ende doet den vrouwē huer natuerlijcke cranckheyt als
sy achterblijft wedercomen.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet water maken, ende lost die B
urine seer sterckelijck, alzoo dat zy te veel ghebruyckt bloet doet pissen.

Die wortel van Rotte ghesoden ende ghedroncken oft ghepoedert, ende met wijn in- C
ghenomen, doet seeyen dat bloet dat binnens lichaems gheronnen ende ghestolt es, en-
de es goet den ghenen die ghevallen zijn ende van binnen gequetst oft ghebor sten zijn.

Tsap van den wortelē es goet gedronckē den ghenē die van fenijnnigen gedierten D
gebeten zijn, dijsghelijck oock die wijn daer die bladeren ende wortelen in gesoden zijn.

Tsaet van Rotte met syrope van azijn inghenomen, maeckt die milte cleyn, ende E
gheneest die herdicheyt van der seluer.

Een pessus van die wortel ghemaeckt ende in die moeder gheset, brenght den vrou- F
wen huer natuerlijcke cranckheyt, ende iaecht af die secondine ende die doode vruchtē.

Die wortel cleyn ghestooten gheneest alle scorfftheyt ende ruydichept, daer mede tli- G
chaem bestreken.

2 Die wilde Rotte en es in der medecynen niet bruyckelijck. H

Tfal-

Van Cleefcruyt. Cap. lxxv. ccccl viij.

Aparine. Cleefcruyt.

¶ Tfatsoen.

Cleefcruyt heeft vele cleyne vier-cantighe rouwe stelen, met vele ledekens, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, rontsomme die ledekens sterrewijs gheset ghelijck aen die Rotte, maer veel minder ende rouwer, eñ van dese selue ledekens wassen andere ghelijcke steelkens, draghende cleyne witte bloemkēs, ende daer naer, ront rouw saet, meest twee op een steelken. Dit heel cruyt met stelē bladeren eñ saet blijft al om aenhanghende alst aengheruert wordt, ende es zoo rouw dattet ouer die tonghe ghestreken, die tonghe doet bloeyen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast al omme ontrent die tuynen haghen en hegghen.

¶ Tijt.

Het bloeyet ende brenght zijn saet voort, alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx ἀπαρίνη, ende van sommighen φυλάνθροπον καὶ ὀμφαλόκαρπον. In Latijn Aparine. In Hooch-duytsch Klebkraut. In Neerduytsch Cleefcruyt. In Franchois Reble ou grateron.

¶ Natuere.

Cleefcruyt es werm eñ drooge vā natuerē.

¶ Tracht en Werckinghe.

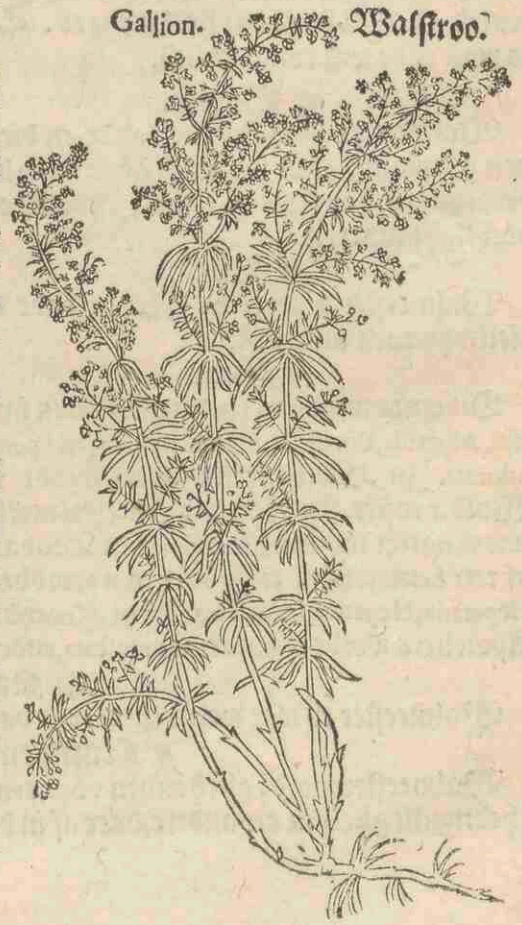
A Tsap van die bladeren ende saet, van Cleefcruyt es goet ghedroncken tseghen die beet ende steeck vā die fenijnnige gedierten.

B Tselue sap in die ooren ghedruypt geneest die pijne ende weedom der ooren.

C Dit cruyt gestooten stelpt dat bloet op die verscheWonden gheleyt, eñ met verkens liese vermenght, verteert eñ doet seeyden die croppen en clieren aen den hals daer op gheleyt.

Van walstroo. Cap. lxxvj.

Gallion. Walstroo.

¶ Tfatsoen.

Walstroo heeft dunne ronde effene steelkens, ende cleyne smalle bladerkēs rontsomme die stelen ghelijck een sterreken gheset, den Cleefcruyde seer ghelijck maer minder, teerder ende niet rouw maer effen. Die bloemen zijn geel, ende wassen veel by een op corte steelkens, op dopperste van den stelen ghelijck aen wilde Rotte. Die wortel es teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

Van Walstroo. Cap. lxxvj.

Dit cruyt wast op onghebouwde velden, ende sommighe berghachtighe plaetsen, ghelijck op den Roesselberch by Louen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx γάλλιον ende in Latijn Gallium, van sommighen Galation eñ Galerium. In Duytsch Walstroo ende van sommighen Megerkraut. In Franchois Petit Muguet.

¶ Natuere.

Walstroo es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen van Walstroo ghestooten ende op die verbrantheyt gheleyt trecke die A hitte ende brant wt, ende heylen datter verbrant es.

Die selue bloemen op die wonden gheleyt, oft in die nuese ghesteken stelpen dat B bloeyen.

Die bladeren van Walstroo met olie van Roosen vermenght, ende in die Sonne C ghewonnen, ghenesen die leden die verarbeyt ende moede zijn, als zy daer mede bestreken worden.

Van Walmeester. Cap. lxxvij.

¶ Tkatsoen.

Walmeester heeft vele viercantighe stelen, met vele ledekēs, die rōtsom me sterrewijs beset zyn, met seuen oft acht langhe smalle bladerkēs, den bladeren vā Cleefcruyt schier ghelijck, maer breeder ende niet rouw. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende zijn van verwen wit, van ruecke liefelijck, ghelijck oock dat heel cruyt es. Tsaet es ront ende wat rouwachtich.

Asperula. Walmeester.

¶ Plaetse.

Walmeester wordt hier te lande in die houen gheplant, ende hy wast gheerne in lomberachtighe donckere plaetsen, ende by oude vochtighe mueren.

¶ Tijt.

Walmeester bloeyet in Meye, ende dan rieckt hy oock alderbest.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Asperula, Cordialis, Herba stellaris, en Spergula odorata. In Hoochduytsch Hertzfreydt vnd Waldmeyster. In Neerduytsch Walmeester. In Franchois Muguet, met welcken naem dattet tot veel plaetsen van Brabant best bekent es. Sommighe maken daer af een Leuercruyt, ende daer om worddet oock gheheeten van den seluen in Latijn Hepataria, Hepatica, Iecoraria, ende in Hoochduytsch Leberkraut. Van den ongheleerden Apotekers worddet genaēt Iua muscata, ende daer voor nz sonder dwalinghe gebruyckt.

¶ Natuere.

Walmeester es wat werm eñ drooch van natueren, dē Walstroo niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Walmeester wordt ghehouden voor een goet heylsaem wondecruyt, in der manieren A ghebruyckt ghelijck die andere, daer af in dat eynde van dat ierste deel ghescreuen es.

Som-

B Sommighe ſcrijuen dat Walmeeſter in den wijn gheleyt, ende daer af gedroncken dat her te verblijt, ende die crancke leuer ſterckt.

Van Cruſette. Cap. lxxviij.

¶ Tkatloen.

Cruſette es eē bleeckgruē cruyt, ſchier naer dat geel treckende, dz met ſaechte hayrkēs becleet es, ende vele dunne viercantige ſteelkēs heeft, mz ledekēs eñ knoopkēs oock onderſceyden. Die bladerē zijn cleyn breet eñ cort, eñ waſſē altijt vier tſamen ende cruyſwijs tſeghen malcanderē ouer, ende bouen die wt den ſeluen ledekens aen doppерſte van den ſtelen, groeyen vele cleyne bleeck geele bloemkens, rontſomme die ſtelen die croonkens ende cranſkens ſtaende, van den welcken elck beſondere oock in vieren gheſneden es, ende ghelijck een cleyn cruyſken ghefatſoeneert. Die wortel en es anders niet dan vele teere ſaſelingen.

Cruciata. Cruſette.

¶ Plaetſe.

Cruſette waſt gheerne aen die canten van den grachten, ende by die waterloopen, zy wordt oock op ſommighe velden onder die hagen gevonden.

¶ Tijt.

Cruſette bloeyet ſchier alle den zoomer duer, en ſonderlinge van in Meye tot in die Ooghſtmaēt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers in Latijn genaēt Cruciata. In Hoochduytſch Golden waldmeiſter. In Neerduytſch Cruſette.

¶ Natuere.

Cruſette es van natueren drooge ende tſamen treckende.

A ¶ Cracht en Werckinghe.

Cruſette es eē ſeer goet heylſaem wondecruyt, tot alle inwēdige eñ wtwendige wondē bequaē eñ dienſtelijc,

B in wijn gheſoden ende ghedroncken.

Tſelue cruyt kan oock gheneſen die gheſuertheyt, als die wijn daert in gheſoden es gedroncken wordt, ende dat gheſoden cruyt op die gheſcuertheyt gebondē, gelijck ſommige ſeggē die experientie daer af hebbē.

Trifolium paluſtre. Boeyboonen.

Van Boeyboonen.

Capittel. lxxix.

¶ Tkatloen.

Boeyboonen hebben breedachtighe effene dicke bladeren, altijt drye aen een ſteelken tſamen. Van fat-

fatsoene grootte, dickte, ende oock van aensien den besonderen bladeren van den ghemeynen boonen seer ghelijck. Die stelen zijn dun onderhaluen voet oft twee hooch, ende aen dopperste van dyen wassen witte bloemkens ende daer naer ronde knoppekēs, daer in bruyn geel saet voortcoemt. Die wortel es lanck wit ende heeft vele ledekens.

¶ Plaetse.

Boexboonen wassen in neere vochtighe plaetsen ende in staende wateren, ende somtijts oock aen die canten van den rieuieren.

¶ Tijt.

Boexboonen bloeyen in den Meye ende in Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt geheeten in Latijn Trifolium paluſtre. Hier te lande Boexboonen, om dat het met zynen bladeren, onsen ghemeynen boonen ghelijck es. Ende schijnt wel te zyne dat ἰσόπυρον Isopyrum, dat oock Phasiolon ghenaemt wordt, om zyne ghelijckenisse, diet heeft met den Phasiolos als Dioscorides schrijft.

¶ Natuere.

Isopyron es werm ende drooghe van natueren.

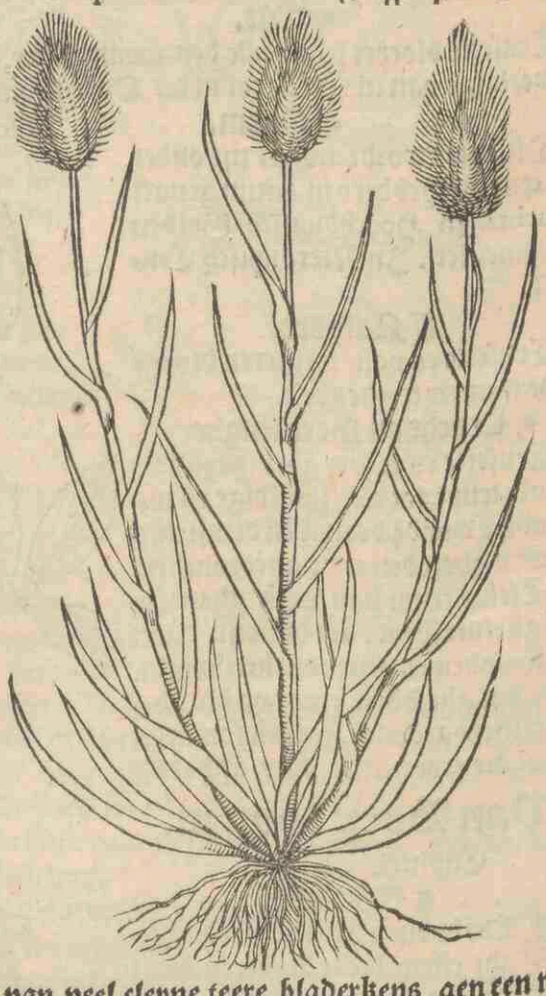
¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van Isopyron es goet tseghen den hoest ende andere coude ghebreken van der borsten met huenich water ghedroncken. Ende es oock goet in alsulcke maniere ghebruyckt den ghenen die bloet spouwen ende ghebreckelijck van leuere zijn.

Van Vossensteert. Cap. lxxv.

¶ Tkatsoen.

Alopecuros. Vossensteert.

Vossensteert heeft bladeren ende halmen schier ghelijck die terwe, als Theophrastus schrijft, maer mindere ende den halmen eñ bladeren van Gras meer ghelijck. Op dopperste van den halmen wassen cleyne saechte hayrachtighe aren, den Vossensteerten seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese Vossensteerten en worden hier te lande niet ghevonden, maer groeyen tot veel plaetsen vā Vranckrijck op die corenvelden ende elders.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Theophrastus ghenaemt in Griecx ἀλωπέκουρος, dat es in Latijn Cauda vulpina ende in Duytsch Vossensteert. In Franchois Queue de renard.

¶ Natuere ende cracht.

A Van die natuere cracht oft werckinghe van desen cruyde en wordt by den ouders niet ghevonden.

Van Tragacantha.

Capittel. lxxvj.

¶ Tkatsoen.

Die bladeren van Tragachanta zijn van veel cleyne teere bladerkens aen een ribbeken

beken wassende vergaert, gelijck die bladeren van Linsen. Tusschen die welcke voortcomen herde stekende doornen. Die wortel es hert houtachtich, ende als zy in den zoomer ghequetst wordt zoo vloeyet daer wt een gomme die wit es.

Tragacantha.

¶ Plaetse.

Tragachanta wast in Creten. In Grecien ende andere dyerghelijcke landē, ende wordt ooc tot som plaetsen van Vranckrijck als in Languedock ghevonden.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx τραγακάνθα. In Latijn Tragacantha & Hirci spina. Die gōme wordt ock τραγακάνθα & Lachryma Tragachantæ ende in die Apoteken Gummi Dragaganti ghenaemt.

¶ Natuere.

Die gumme van Tragachanta es verdrooghende, der gummen vā Arabien schier ghelijck van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die gumme van Tragachanta es goet tot den hoest ende tot die rouwicheyt van der keelen met huenich oft suycker vermenght.

B Item die selue gumme es goet inghenomen tot die pijne van den lendenen, ende quetsinghen van der blasen van scerpe ende bytende humoren comende.

C Dese gumme dient ock tot die Collyrien van den ooghen als Dioscorides schrijft.

¶ Eynde des vierde boecx.

(.·.) (.·.)
(.·.)

Van Ficus Indica.

DIt vremt ende wonderlijck ghewas, dat van een bladt in der eerden gheplant voortcoemt ende wast, ende anders niet en es dan bladt van bladt groeyende, wordt nv ter tijt genaemt Ficus Indica, ende wordt van sommighen ghehouwen voor die Opuntia van Plinius. Ende schijnt te zyne dat Euphorbium dat Joannes Leo in zijn historie van Africa beschrijft.

Ficus Indica.

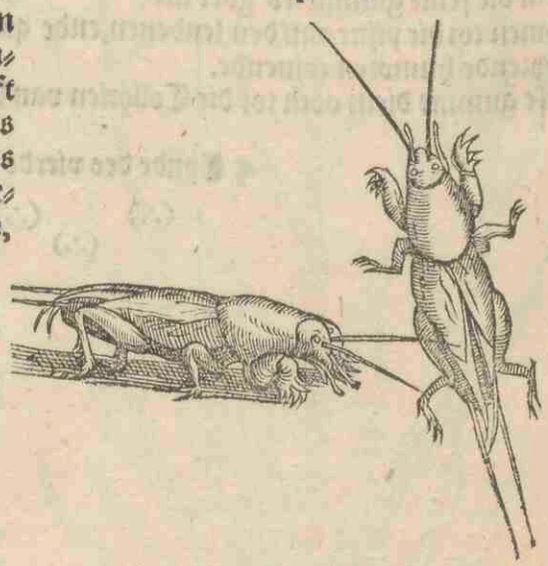

Van Buprestis.

DEse worm wordt gheheeten in Griecx Βούπρηστις ende in Latijn Buprestis, tot som plaetsen in onser talen Veemol. Ende wordt Buprestis ghenaemt, om dat hy den ossen ende sonderlinghe den koeyen seer schadelijck ende hinderlijck es. In Hollant wordt hy tot som plaetsen ghevonden, ende somtijts ook in Brabant, ende Vlaenderen, al daer die koeyen altemet daer af ghebeten worden.

Dese worm es van den gheslachte van den Scarabeen Peertsvormen eñ diemen Cantharides oft Spaensche vlieghen nuempt. Ende heeft vlueghelen ghelijck dese, ende es van formen ende grootte alsulcx als die figuere bethoont. Ende dese figuere hebben wy willen hier by setten, om dat sommighe daer voor ghestelt hebben, een andere worm, met den waerachtighen Buprestis niet ghelijck.

Buprestis.

Dat vijffte deel, des Cruydeboecks,

van der cruyden / wortelen ende vruchten/ diemen in die spijse ghebruyckt/ondersceet/fatsoen/ naem, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Melde. Cap. j.

¶ Tghellacht.

Melde als Dioscorides schrijft es tweederhande, Tam ende wilt.

¶ Tfatsoen.

Atriplex satiua.
Tamme Melde.

Atriplex sylueſtris.
Wilde Melde.

1 Tamme Melde heeft langhe recht op wassende stelen, die beneden ront, ende aen A
dopperste viercantich zijn, met vele aenwassende zyde tacken. Die bladeren zijn lanck
ende breet, van verwen wit ende al oft zy met meel bespraeyet waeren, sonderlinghe als
zy noch ionck zijn. Die bloemē wassen aen dopperste vā dē steelkēs veel by een in een
ghedronghen, ende zijn cleyn ende geel, naer die bloemen coemt tsaet voort dz breet es.
ende in cleyn vellekens besloten groeyet. Die wortel heeft vele veeselinghen.

Van desen tammen gheslachte wordt noch een ander Melde gevondē, dyens blade- B
ren, stelen ende bloemen bruyn root zijn, anders van bladeren, stelen ende bloemen der

voorgheschreuen witte Melde in alle manieren van grootte ende fatsoene ghelijck.

2 Die wilde Melde heeft ooch eenen langhen ghehoeckten steel, daer aen bladeren A
wassen, den bladeren van die tamme Melde niet seer onghelijck, maer wat minder en-
de rontsomme wat ghekerft. Die bloemē zijn geelachtich. Tsaet es hert en wast in een
ghedronghen ghelijck aen die tamme. Die wortel heeft vele veeselinghe.

Van desen wilden gheslachte wordt ooch noch een ander ghevondē, dat niet seer hoo B
ghe en wast maer neer blijft, ende met vele sijde tacken hem wtbreyt, ende dit gheslacht
heeft lanckworpighe smalle bladerkens, die niet rontsomme ghekerft en zijn. Die bloe-
men, saet ende wortelen zijn den voorgheschreuen wilden seer ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Melden wassen in die moeshouen.

2 Die wilde worden aen die canten van den velden ende by den weghen ghevonden.

¶ Tijt.

Melden bloeyen in Braeckmaēt ende in Hoymaent eñ schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Melde wordt gheheeten in Griecx ἀτράφαξις. In Latijn Atriplex van sommighen Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus. In Hoochduytsch Molten en Milten. In Neerduytsch Melde. In Franchois Arroches, ou Bonnes dames.

1 Dat Tam gheslacht wordt gheheeten in Griecx ἀτράφαξις κηπωτή. In Latijn Atriplex satiua ende hortensis. In Duytsch tamme Melde. In Hoochduytsch Heymisch Molten, Zam Molten, vnd Garten Molten.

2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaempt ἀτράφαξις ἀγρία ende Atriplex syluestris. In Hoochduytsch Wild Molten Ackermolten. Hier te lande Wilde Melde. In Fran-chols Arroches sauluaiges.

Dat cleyn wildt gheslacht wordt gheheeten in Hoochduytsch klein Sceifzmiltē. In Neerduytsch Cleyn Melde.

¶ Natuere.

Melde es cout in den iersten graedt, ende vochtich tot in den tweeden, sonderlinghe die Tamme die couder ende vochtigher es dan die Wilde.

¶ Cracht en werckinghe.

Melde in die spijse oft moes ghelijck andere cruyden ghebruyckt maeckt saechten A
camerganck.

Tsaet van Melde met huenich water inghenomen, opent ende vercoelt die verstop- B
te leuer, ende es goet tseghen die geelsucht ghebruyckt.

Melde gruen ghestooten es goet gheleyt op die bloetsweeren ende heete gheswillen. C
Die Tamme als die bloetsweeren ierst beghinnen te comen. Die Wilde als die selue
beghinnen te vergaene.

Melde met salpeeter, huenich ende azijn vermenght es goet op dwilt vier, ende op D
tfledereijn gheleyt.

¶ Hinderniſſe.

Melde veel in die spijse ghebruyckt, maeckt veel sieckten, beruert die maghe, ende
doet dat sproet op tlijf ende in daensicht groeyen, ende daer en bouen es ooc seer quaet
om verteeren als Diocles ende Dionysius scrijuen.

Van Maier. Cap. ij.

¶ Tghellacht.

MAier es tweederhande, groot ende cleyne, ende elck van beyden es oock tweeder-
leye, dat een wit ende dat ander root. Die hier te lande ghemeyn zijn.

¶ Tfatsoen.

Groot wit Maier wast twee oft drye voeten hooch, ende heeft wit gruene ronde ste-
len, daer aen wassen cale effene bladeren, den bladerē van Melde van fatsoene volnaer
ghelijck, maer niet saecht oft wit ende meelachtich. Die bloemen wassen gelijck aē die
Melde, ende daer naer volghet saet in ronde platte vellekens besloten.

Die

Van Maier. Cap. ij.

B Die groote roode Maier es den voorghescreuen in alder manieren van fatsoene ghelijck, dan alleen zijn stelen zijn schoon root, eñ die bladeren zijn bruyn gruen naer dat root treckende, ende dijsghelijcx oock dat saet.

A 2 Cleyn Maier heeft eenē gruenen steel, mz veel aenwassende zyde scuetkens die snellijck hooch op wast. Die bladeren zijn lanck ende smal, den bladeren van Beete niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemkens zijn bruyn root, tsaet wast tsamen ghehoopt ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

B Dat root ghesiacht van desen cruyde heeft bloet roode stelen, bladeren eñ wortelen alzoo datmen met den sape van desen cruyde alzoo schoonen root scrijuen kan, als met Bresilie inckt, ende anders eest den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op onghebouwde plaetsen eñ oock in die moeshouen, ende daert eens wast daer comet alle jaren wederom voort, eñ daer om worddet oock voor oncruyt ghehouwen.

¶ Tijt.

In dmiddel van dē zoomer wordt dit cruyt met zynen bloemen meest ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx βλίτον. In Latijn Blitum. In Hoochduytsch ende Neerduytsch Maier.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout eñ vochtich vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dit cruyt in spijse gebruyckt maeckt saechten camerganck, maer en es der maghen niet goet, ende en voedet dat lichaem niet.

Van Gansen voet. Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Ansenvoet wast onderhaluē voet oft twee voeten hooch, ende heeft eenen rechten steel met aenwassende zyde scueten. Die bladeren zijn breet, rontsomme met diepe keruen ghesneden, eenen voet van een gans schier ghelijck, daer naer dat dit cruyt oock Gansenvoet ghenaemt es. Die bloemen zijn roodachtich ende cleyn. Tsaet wast in een ghedronghen, ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast oock op onghebouwde plaet-

Van Boecxcruyt. Cap. iiij.

sen, by den straten ende weghen, ende wordt voor een oncruyt ghehouden.

¶ Tijt.

In Braeckmaent ende in Hoymaent wordt dit cruyt met zynē bloemē ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt ghheeten in Latijn Pes anserinus. In Hoochduytsch Gēss fusz, dat es in Neerduytsch Ganſenvoet. In Franchois Pied d'oeye ou Pied de iars, van sommighen oock Schweinsztod ende Seutod, dat es Verckens doot, om dat die verckenen als zy dit cruyt eeten daer af steruen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es van crachten ende werckinghe der ghemeyne Nachtscaye seer ghelijck A ende mach tot alle saken van buyten ghebruyckt worden daer Nachtscaye toe goet ende bequaem es.

Van Boecxcruyt. Cap. iiij.

¶ Tfatsoen.

Tragium Germanicum.

Boecxcruyt. Cleyn en stinckende Melde.

Dit cruyt es oock den Melden van fatsoene ende wesen wat ghelijck, maer in alder manieren veel minder, het es eē cleyn neer teer cruyt, met vele tacxkens lancx der aerden cruypende. Die bladerkens zijn cleyn wit schijnende met meel bestroyet te wesene, den bladerē van Melde ghelijck maer veel mindere, ende niet veel meerder dan die bladerkens van Edel marioleye. Tsaet es cleyn ende wit eñ wast tsamen in een ghedronghen ghelijck aē die wilde Melde. Ende dit heel cruyt es van eenen seer stinckenden rueck, ghelijck verrotten visch, oft stinckende vischsop, oft gelijck eenen vuylen bock rieckende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande by den weghen, op sandachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

In dmiddel van den zoomer worddet met bloemen ende met saet ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt en heeft gheenen sonderlinghen naem in Latijn, ende daer om hebben wy tselue om zynen vremden stanck, in Griecx τράγιον ende in Latijn Tragium, dat es Boecxcruyt ghenaemt, ende wantmen oock noch twee andere Tragia by Dioscoridem vint, zoo hebben wy dit tot onderscheet van dyen, Tragium Germanicum ghheeten. Van sommighen wordt dit cruyt oock Vuluaria genaemt, ende met dyen naem eest onder die cruytliefhebbers hier te lande oock bekent. Van Valerius Cordus worddet Garosmos ghenaemt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es goet gheroken den vrouwen die met die passie ende sieckte van die moe A dere ghequelt zijn, ende dijsghelijcx oock op die nauel gheleyt.

Van Beete. ¶ Tghellacht. Cap. v.

Beete es tweederhande Wit en Root. Die Roode es oock tweederleye, een die van bladeren ende wortelē der witte Beeten ghelijck es, ende een andere die een seer groote dicke wortel heeft, dat een vremt ghestacht es.

Tfat-

Van Beete. ¶ Tfatsoen. Cap. v. ccccl xviij.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

Beta nigra Romana. Roomsche roode Beete.

1 Die witte Beete heeft groote breedachtighe effene bladeren, daer tusschen eenē hooghen gheribden langhen steel voortcoemt. Die bloemen wassen lanck die stelen deen bouen den anderen, ende zijn bleeckgruen van fatsoene ghelijck sterrekens. Tsaet es ront hert ende rouw. Die wortel es lanck, dick, van binnen witachtich.

2 Die ghemeyne Roode beete es der Witte beeten van bladeren, stelē, saet ende wortelen seer ghelijck, alleen van bladeren ende stelen niet wit maer bruyn root.

3 Dat vremt gheslacht van Roode beete, es der andere ende ghemeyne Roode beete van bladeren, stelen ende saet, van fatsoene ende verwen ghelijck, alleen die wortel es veel dicker eñ corter, schier een Steeckrape ghelijck, die van binnen schoon root es ende sueter van smaecke dan die wortelen van die andere Beeten.

¶ Plaetse.

Beete wordt in die moeshouen gesaeyet. Die vremde Roode wordt by den cruytliefhebbers ghevonden.

Van Beete. Cap. v.

¶ Tijt.

Beeten leueren huer saet in Ooghstmaent een jaer naer dat zy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Beete wordt gheheeten in Griecx τεῦτλον ἢ σεῦτλον. In Latijn ende in die Apoteken Beta. In Hoochduytsch Mangolt. In Franchois Bette.

1 Dat wit gheslacht wordt gheheeten Sicula, oft als sommighe lesen Sicelica oft Sicla, nv ter tijt Beta candida. In Hoochduytsch Weisser mangolt. Hier te lande witte Beete. In Franchois Bette blanche.

2 Dat ghemeyn Root gheslacht wordt gheheeten Beta nigra, Roter Mangolt, Roode Beete, ende in Franchois Bette rouge.

3 Dat ander wordt ghenaempt Beta nigra Romana, ende in Duytsch Roomsche roode Beete, van sommighen Rapa rubra, hoe wel nochtans dattet gheen gheslacht van Rapen en es.

¶ Natuere.

Beete es werm, drooghe ende afvaghende van natueren, sonderlinghe die witte, die meest afvaghende ende suyuerende es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van witte Beete ghedroncken maeckt camerganck, ende suyuert die maghe, A maer en mach niet te veel ghebruyckt worden, want anders zoo beswaeret die maghe.

Tselue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt, suyuert die herssenen, opent die B verstoptheyt van den nuesen, ende versuet die pijne van den hoofde, sonderlinghe als daer huenich toe ghemenght es.

Tsap van Beete in die oren ghedaen, versuet die pijne van den oren, ende doet C dat tuyten vergaen.

Die bladeren van Beete rouw ghestooten ghenesen die witte scelferachtighe vlee- D cken des lichaems daer op gheleyt, als die vlecken te voren met salpeeter ghewre- uen worden.

Die selue bladeren rouw ghestooten zijn ooc goet gheleyt op die voorts eetende swee E ringhen, ende op die quade scorftigheden des hoofts alst hayr wtvalt.

Die bladeren van Beete ghesoden zijn oock goet ghelijck een plaester geleyt op die F verbrantheyt, op dwilt vier, ende op die bloetsweeren.

Dwater daer Beete in ghesoden es, doet die scellen ende neten van den hoofde ver- G gaen alsmen thooft daer mede wasschet, ende es oock seer goet tot die cackhielen ghebruyckt.

Die wortel van Beete van onder in tfondament gheset verweckt tot camerganck. H

Beete voor spijse ghebruyckt gheeft seer luttel voetsels, maer es goet inghenomen I den miltsuchtighen, want zy opent, in deser manieren ghebruyckt, die verstoptheyt van der leuer ende van der milten.

2 Die Roode Beete met Linsen ghecockt ende voor spijse inghenomen, stopt den K buyck.

3 Die wortelen van die Roomsche roode Beete, zijn goet ghesoden ende voor spijse L inghenomen met olie ende azijn, ende somtijts oock met peeper, ghelijck die ghemeyne roode Caroten.

Van Koolen. Cap. vj.

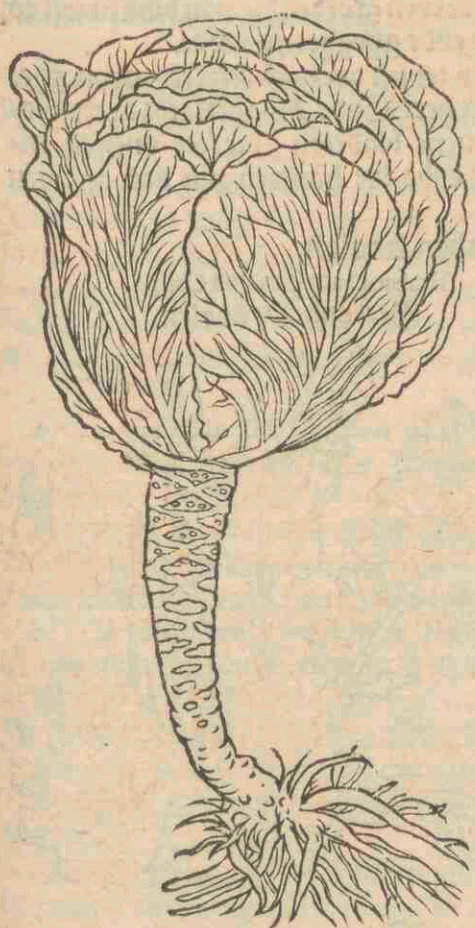
¶ Tgheslacht.

Die Koolen zijn veelderhande van gheslachte, van wesen ende van fat- soene malcanderen niet seer ghelijck, die altsamen ierst onder twee ghe- slachten begrepen worden, waer af dat deen gheslacht tam es, ende dat ander wildt, ende daer naer wederom in andere gheslachten ghedeylt, want die tamme zijn som wit ende som root, ende elck van desen es oock veelderhande.

Tfat-

Tfatsoen.

Brassica Tritiana siue capitata.
Witte sluytkoolen.

Brassica Pompeiana aut Cypria.
Bloemkoolen.

1 Dat ierste gheslacht van witten Koolen dat zijn die ghemeyne witte Sluytkoolen, ende dese hebben groote breede bladeren, met vele dicke ribben gelijck aderen duertooghen, van den welcken die ierste eer die Koolen sluyten wit gruen zijn, ende die andere naervolghende heel sneewit, die zoo vast in een groeyen, ouer malcanderen wassen, ende in een sluyten, dat zy tsamen eenen grooten ronden cloot ghelijck worden. Ende als dese Koolen den winter ouerghestaen hebben, zoo ontsluyten zy huer ende brenghen bloemen ende saet voort ghelijck andere Koolen.

2 Dat ander gheslacht van Witte koolen dat zijn die koolen diemē Sauoysche koolen heet. Dese Koolen zijn den witten Sluytkoolen seer ghelijck, ende sluyten huer ooc toe, maer niet zoo vast, noch en worden oock zoo groot oft zoo ront niet, als die voorgescreuen, maer blijuen minder, ende van figuere langher. Dese Koolen kunnē seer qualijcken die coude verdraghen, ende steruen ghemeynlijck alst beghint te vriesene, maer als die winter suet es, ghelijck hy nv int jaer naer ons Heeren Jesu Christi gheboorte M.D.LJ. gheweest es, zoo brenghen dese Koolen naer den winter stelen mz schoonen sneewitten bloemen voort, ende daer naer huer saet in cleyne hauwkens ghelijck die andere Koolen.

3 Dat derde gheslacht van witten Koolen es een seer vremt gheslacht, ende wordt Bloemkoole ghenaemt. Ende dit heeft ierst witgruene bladeren, gelijck die witte Koolen, ende daer naer zoo coemt in dmiddel van dyen in plaetse van witte gesloten bladeren, veel witte dicke saechte stelen, seer vele corte zyde tacxkens hebbende, die meest al tsamen bouen effen euen lanck wtcomen, ende vast in een ghedronghen groeyen, ende

dese stelen alzoo wassende worden die bloeme van desen Koole gheheeten.

4 Tvierde gheslacht datmen Raepkoolen noempt heeft witgruene bladeren ghelijck die andere Witte koolen, maer blyuen ongheslote alzoo dat zy gheen tsamē in een gesloten croppen en hebben, maer brenghen eenen grooten ronden knoop gelijck een Rape voort, die onder die bladeren rechts bouen der aerden groeyet, die van binnen wit es ghelijck een Rape, ende ghelijck een Rape bereyt ende ghegheten wordt.

5 Onder tgheslacht van Witten koolen wordt nv ter tijt ooc noch een seer vremt gheslacht begrepen datmen Swerte koolen nv ter tijt heet. Ende dit gheslacht heeft hooghe langhe stelen, ende groote breede swertgruene bladeren, die seer oneffen ende gherimpelt zijn. Die bloemen zijn geel. Tsaet ende die hauwen zijn den anderen koolen ghelijck.

¶ Tfatsoen van den rooden Koolen.

Brasica Cumana siue Rubra.
Roode koolen.

Brasica Sabellica siue Crispa.
Gecronkelde koolen.

1 Dierste gheslacht van Rooden koolen heeft groote breede, effene, bruyne, doncker, roodachtighe, gruene bladeren, met roodachtighe ribben ghelijck aderen duertoghen. Die bloemen zijn geel, die hauwkēs dun ende lanck. Tsaet es cleyn ront ende van buyten bruyn van binnen geelachtich den Raepsade seer ghelijck maer meerder.

2 Tweede gheslacht datmen Rooskens heet, es den voorgheschreuen ierst van bladeren ghelijck, maer daer naer zoo crijghet in dmiddel bladeren in een eñ ouer een wassende tsamen toe sluytende, ghelijck die witte Sluytkoolen, die van verwen licht root zijn.

3 Derde gheslacht van Roode koolen heeft bladeren die gehackelt ende duersneden zijn, anders van verwen bloemen ende sade den ierstен ghelijck.

4 Tvierde gheslacht draeght gherimpelde ghecronckelde ende gefroncelde bladeren, anders den voorgheschreuen ghelijck.

Dat

5 Dat vijfste gheslacht van rooden Koolen datmen hier te lande Slooren heet, es dat aldercleynste ende schier een wildt gheslacht, ende es van bladeren ende stelē veel minder dan dat ierste, anders den selven gheslachte ghelijck. Dit gheslacht en wordt niet vele in die spijse ghebruyckt, maer wordt meest alleen ghesaeyet, om zijn saet, daer af datmen olie slaet diemen voor Raepolie daghelijcx vercoopt.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Koolen worden in die moeshouen hier te lande gheplant, Die slooren worden alleen somtijts op die velden ghelijck die rapen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die beste koolen worden ghesaeyet in Meerte, ende in Meye, daer naer verplant. In den winter zijnse bequaem om eeten, ende als zy den winter ouerblijuē, zoo brengen zy in Meerte ende April huer bloemen ende in Meye huer saet. Sommighe koolen sonderlinghe die witte sluytkoolen worden oock in die Ooghstmaent ghesaeyet, die in die Weedemaent oft Slachtmaent verplant worden, ende in Braeckmaēt, Hoymaēt oft Ooghstmaent sluyten, ende dan zijnse bequaem om eeten.

¶ Naem.

Die tamme Koolen worden ghenoemt in Griecx κράμβαι ἥμεροι. In Latijn Brassicæ satiuæ: In die Apoteken Caules. In Hoochduytsch Kolen. In Nederduytsch Koolen. In Franchois Choux.

1 Dat ierste gheslacht vā witten Koolē wordt ghenoemt in Latijn van Plinius Brassica Tritiana, nv ter tijt, Brassica sessilis capitata, eñ Imperialis. In Hoochduytsch Kappiszkraut. Hier te lande witte Sluytkoolen ende Cabuyskoolen. In Franchois Choux Cabuz.

2 Dat tweede gheslacht heet in Latijn van Plinius Brassica Lacuturria. Hier te lande Sauoye koolen. In Franchois Choux de Sauoy.

3 Derde geslacht wordt geheeten in Latijn Brassica Põpeiana, nv ter tijt Brassica Cypria. In Italien Cauliflores. Hier te lande Bloemkoolen. In Franchois Choux floriz.

4 Vierde gheslacht es nv ter tijt ghenaemt Rapecaulis, ende in duytsch Raepkoolen.

5 Vijfste wordt geheeten Caulis nigra. In Italien Negre caules, dats in duytsch swerte Koolen.

1 Dierste gheslacht van Rooden koolen, heet in Griecx van Cato κράμβη λεία. In Latijn van Plinius Brassica Cumana. In Hoochduytsch Breyter roter kolen. Hier te lande Groote roo koolen. In Franchois Choux rouges.

2 Tweede gheslacht wordt oock ghenaemt Brassica Lacuturria. Hier te lande Roosēs ende roode Sluytkoolen.

3 Derde gheslacht met den ghehackelden bladeren es genaemt in Griecx σελινοειδὲς. In Latijn Brassica Apiana. Hier te lande Ghehackelde koolen.

4 Die vierde roode Koole wordt geheeten Brassica Sabellica, eñ nv ter tijt Brassica Crispa. In Hoochduytsch Krauser kol. In Nederduytsch Gecronckelde koolen. In Frāchois Choux crespuz.

5 Vijfste gheslacht dat het alderminste es, wordt ghenaemt in Hoochduytsch Kleinder kolen. Hier te lande Slooren. Ende dese koolen zijn dat derde geslacht vā koolen daer Cato af vermaent, dat eygentlijck in Griecx κράμβη Crambe ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Koolē zijn werm eñ drooge in den ierstē graedt eñ afvagende sonderlinge die roode.

¶ Cracht en Werckinghe.

Esap van koolen alleen oft met wat salpeeters ingenomen, maect den buyck weeck, A eñ doet camerganck hebben. Eselue doet dat ierste water daer die koolē in gesodē zijn.

Esap van koolen met wijn gedroncken es goet tseghen die beten van den slanghen. B

Dit selue sap met meel van fenigrieck vermenght, es goet gheleyt op die leden ende C voeten daert fledereijn in es.

Esap van koolen es oock goet ghebruyckt tot die oude ende vervuylde sweeringhen D ende vlceratien, want het heylt ende suyuert die selue.

Esap van koolen duer die nuese opgetrocken, suyuert die herssenen ende dat hooft. E

Eselue

Tselue sap met wijn vermenght ende lauw in die oren ghelaten, es goet tsegen die F
doofheyt ende tuyten van den oren.

Tsap van koolen van onder in die moeder met een pessus ghesedt, verweckt die na- G
tuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Tselue sap met huenich ghelijck een syrope ghesoden, ende dickwils gheleckt, ghe- H
neest die heescheyt ende den hoest.

Ende alle dese crachten heeft ooc dat water daer die Koolen in gesoden zijn, sonder I
linghe dat ierste soy, ende dat van den alderslechtsten Rooden koolen, dat alleē oft met
suycker inghenomen seer wel ende lichtelijcken camerganck doet hebben, ende die na-
tuerlijcke cranckheyt van den vrouwen verweckt.

Dit selue water es oock seer goet tot alle wonden, want als zy dickwils daer mede ge- K
wasschen worden, zoo suyueret ende gheneset die selue.

Die bladeren van Koolen ende sonderlinge die opperste soppekēs rouw oft seer lut- L
tel gesoden, ende met azijn inghenomen, doen lichten camerganck hebben, eñ dat wa-
ter lossen ende rijsen, eñ zijn seer goet in deser manierē den miltsuchtigen ghebruyckt.

Die selue bladeren in der selver manieren naer den eeten inghenomen gheneesen die M
dronckenscap ende den hoofdsweer daer af comende.

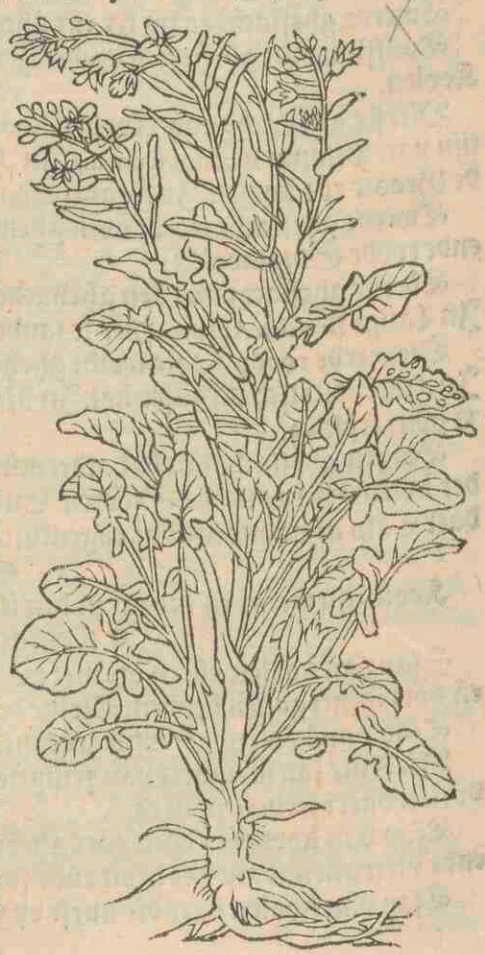
Die bladeren van Koolen alleen oft met meel van Gersten mout vermenght zijn N
goet gheleyt op die bloetsweeren ende alderhande heete gheswillen.

Die selue gesoden ende met huenich vermēght, zijn oock goet geleyt op alle voorts O
eetende quade vervuylde sweerinqhen.

Tsaet van Koolen met Meede oft huenich water inghenomen, doodet ende iaecht P
af alle manieren van wormen.

Die stelen ende stocken van Koolen tot asschen verbrant, ende mz oude verckēs lie- Q
se vermenght, zijn goet tseghen die verouderde pijne ende weedom in die zyde.

Koolen in spijse ghebruyckt maken grof en- Brassica sylueſtris. Wilde zee Koolen. R
de swaer bloet, sonderlinghe die Roode. Die witte zijn beter om verteeren, ende gheuen bee-
ter ende bequaemer voetsel, sonderlinghe als zy tweemael gheſoden zijn.

Van wilde zee Koolē. Ca. vij.

¶ Tfatloen.

DIe wilde zee Koolen zijn van bla-
deren stelen eñ bloemē den Sloo-
ren ende cleynen Rooden koolen
van fatsoene seer gelijck, maer die
bladeren ende stelen zijn witter, en-
de meer hayrachtich, ende van smaecke veel bit-
terder.

¶ Plaetse.

Dese Koolen wassen op rouwe hooge plaet-
sen ontrent die canten van der zee als Dioscori-
des scrijft. Eñ worddē in Zeelant op die hooge
dijcken eñ duynen tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Koolen wordt gheheeten
in Griecx κράμβη ἀγρία, ende van sommighen
Halmiridia. In Latijn Brassica sylueſtris ende Bras-
sica ruſtica. Hier te lande Zee koolen, ende wilde
Zee koolen, ende daer naer nv ter tijt oock Cau-
lis marinus ende Brassica marina, hoe wel dattet nz
en es die Brassica marina van Dioscorides beſcre-
uen,

uen, daer af wy in tderde boeck onder die Winden gheſcreuen hebben.

¶ Natuere.

Deſe Koolen zijn ſeer werm ende drooch van natueren, ende veel ſtercker dan die Tamme koolen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wilde Zee koolen zijn van crachten ende werckinge den tammen ghelijck, maer veel ſtercker eñ meer afvagēde, eñ daer om en dienen ſy oock niet als ſpijſe ghebruyckt. A

Die bladeren van deſen Koolen geſtooten, ghenеſen ende heylen die verſche wonden ende doen ſceyden die gheſwellen daer op gheleyt. B

Van Spinagie. Cap. viij.

Spinachea. Spinagie.

¶ Tfatſoen.

Spinagie heeft langhachtighe voor-ſcerpe bladeren, die doncker gruen, ſaecht vol ſaps ende weeck zijn, ende ouer beyde zyden diep wtgheſneden. Die ſteel es ront binnen hol, lancx den welcken die bloemkēs tſamen in een gedronghen waſſen, ende daer naer dat ſaet dat ſcerp ende ſtekende es.

¶ Plaetſe.

Spinagie wordt in die moeſhouen gheſaeyet.

¶ Tijt.

Spinagie wordt gheſaeyet in Meerte ende in Aprill, ende binnen twee maent naer dat zy gheſaeyet es, zoo leueret ſy ſaet ende bloemen. Sy wordt oock in den Herft gheſaeyet, ende deſe blijft alle den winter duer duerende eñ en brenght gheen ſaet voor in die Lente voort.

¶ Naem.

Dit Moeſcruyt wordt nv ter tijt ghenaempt Spanachea, Spinachea, Spinacheum olus, ende van ſommighen Olus Hiſpanicum, van Ruellius ende ſommighe andere Seutlomalache. Van den Arabeuſchen meeſters Hiſpanach. In Hoochduytſch Spinet. In Neerduytſch Spinagie. In Franchois Eſpinars.

¶ Natuere.

Spinagie es cout ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Spinagie gegheten maeckt ſaechten camerganck. Teſelue doet oock dwater daer zy in gheſoden es ghedroncken. A

Spinagie op die heete geſwillē geleyt verſuet die hitte eñ doet die geſwillen ſceyden. B

Van Lapathum. Cap. xv.

¶ Tghellacht.

Lapathum als Dioſcorides ſcrijft es vierderleye van gheſlachte, ſonder noch dat vijfſte gheſlacht dat in die grachten ende ſtaende wateren waſt dat Hippolapathum ghenaemt wordt, daer af wy oock in dit capittel ſcrijuen ſelen.

¶ Tfatſoen.

Dit ierſte gheſlacht van Lapathum datmen hier te lāde Patich oft Peerdick nuēpt, heeft langhe ſmalle herde voor ſcerpe bladeren, ende tuſſchen dyen comē ronde knoopachtighe hole bruyne ſtelen voort, met ghelijcken bladeren becleet. Aen dopperſte van

den

Oxylapathum.
Patich oft Peerdick.

Lapathum satiuum.
Patientie, Groot sulcker.

den stelen wassen veele bleeckgeel cleyne bloemkens deen bouē den anderen, ende daer naer dryecantich bruyn saet in dunne vellekens besloten. Die wortel es lanck effen ende van binnen geel.

2 Dat tweede gheslacht datmen Patientie heet, es den voorghesereuen niet seer ongelijck, maer zijn bladeren zijn meerder, breeder, saechter ende voor niet scerp. Die stelen zijn dick ende lanck, ende wassen vier oft vijf voeten hooch. Die bloemen geelachtich. Tsaet dryecantich ende root. Die wortel es lanck dun ende geel.

3 Derde geslacht van Lapathum es den iersten seer ghelijck, maer zijn bladerē zijn corter ende veel breeder, ende ligghen meest op der aerden wtghespreyt, den bladeren van Wechbree schier ghelijck, ende die steel en wast alzoo hooghe niet.

Van desen gheslachte wordt een root gheslacht ghevonden, ende dit heeft schoone B
doncker roode stelen, ende bruyne bladeren met roode aderen ende pesen duertrocken, daer root sap (alsmense in stucken wrijft) wt vloeyet, ende anders eest van stelen, bladeren ende saet den anderen ghelijck.

4 Tvierde gheslacht datmen Surckele nuempt heeft lange smalle bladeren, die voor scerp ende achter breet zijn, van smaecke seer suer schier ghelijck azijn. Die steel es ront ende dun, ende daer aen wassen die bloemē die bruyn root eñ cleyn zijn. Tsaet es bruyn dryecantich, den sade van Patich seer ghelijck. Die wortel es lanck ende geel.

Van desen gheslachte zoo esser oock noch een andere datmen Roomsche surckele B
naemt, dwelck corte ende schier rondachtighe, wat cantighe ende witachtighe bladeren heeft, den bladeren van Veyl schier ghelijck, maer mindere ende niet dick oft hert. Die stelen zijn teer ende daer aen wast dat saet ghelijck aen die andere.

Van desen gheslachte esser ooc een cleyn wildt Surckele datmen scaeps Surckele C
nuempt,

Oxalis. Surckele.

Oxalis parua. Scaeps Surckele.

Roomsche Surckele.

nuempt, ende dit es van bladeren, bloemen, stelen ende saet den grooten Surckele seer ghelijck, maer in al veel ende ongelijck mindere. Die bladerkens zijn seer cleyn, die steelkens dun ontrent een palme hooch, die dickwils met den sade ende bloemen, eñ ooc somtijts met den bladeren schoon bloet root gevonden wordē. Die wortel es dun ende teer.

3 Tvijfste gheslacht dat in die staende wateren ende grachten wast heeft groote langhe herde bladeren, den bladeren vā Patich seer ghelijck maer veel meerder. Die stelen zijn ront, ende wassen vier oft vijf oft meer voeten hooch, daer aē bloemē eñ saet voortcomen ghelijck aen die Patich. Die wortel es dick ende van binnen bleeck roodachtich.

Plaetse.

1 Patich wast in natte vochtighe beempden ende neere broeken.

2 Patientie wordt hier te lande in die houen ghesaeyet.

3 Derde gheslacht groeyet op dorre plaetsen ende by den weghen.

Die Roode Patich wordt in sommighe moeshouen ghevonden.

4 Surckele wordt meest in die houen ghesaeyet, wordt nochtans oock ghevonden in sommighe beempden ende donckere plaetsen.

Scaeps Surckele wast gheerne op drooghe velden.

5 Dat vijfste ghesla cht groeyet in die grachten ende staende wateren, ende wordt hier te lande veel ghevonden. ¶ Tijt.

Alle dese ghesla chten van Lapathum bloeyen in Braeckmacht ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Alle dese cruyden worden onder eenen naem begrepen. In Griecx λάπαθον. In Latijn Rumex ende Lapathum. In die Apotekē Lapatium.

1 Dat ierste ghesla cht heet in Griecx ὀξυλάπαθον. In Latijn Rumex acutus. In die Apotekē Lapatiū acutū. In Hoochduytsch Mēgelwurtz, Grindtwurtz, Streiffwurtz, Zitterwurtz. Hier te lande Patich, eñ tot sommige plaetsen Peerdick. In Frāchois Parelle.

2 Dat tweede ghesla cht wordt ghe heeten λάπαθον ἥμερον. In Latijn Rumex satiuus, van sommighen nv ter tijt Rhabarbarum monachorum, van Galenus ooc Hippolapathon. Hier te lande Patientie. In Franchois La pacientie.

3 Derde ghesla cht es ghenaemt in Griecx λάπαθον ἄγριον. In Latijn Lapathum syluestre, dat es in Duytsch wilde Patich. In Franchois Parelle sauluage.

Dat root wordt ghe heeten in Latijn Lapathum nigrum, ende nv ter tijt van sommigen B Sanguis draconis. In Duytsch Draken bloet. In Franchois Sang du dragon.

4 Vierde ghesla cht heet in Griecx ὀξαλὶς ende in Latijn Oxalis. In die Apoteken Acetosa. In Hoochduytsch Saur ampffer. In Neerduytsch Surckele. In Franchois Ozeille ou Salette.

Dat Roomsch ghesla cht es ooc sonder twijfel een Oxalis ende schijnt wel te zyne die B ghene die van den ouders ghebruyckt ende beschreuen es ghewest, ende sonderlinghe ὀξαλὶς Oxalis ghenaemt. Nv ter tijt wordt zy Oxalis Romana ende Acetosa Romana ghe heeten ende in Duytsch Roomsch Surckele. In Franchois Ozeille Romaine.

Dat cleyn van desen ghesla chte wordt ghe heeten Oxalis parua. In die Apotekē Aceto- C sella. In Hoochduytsch Kleyn Saurampffer. Hier te lande Scaeps Surckele eñ velt Surckele. In Franchois petite Ozeille ou petite Salette.

5 Tvijfste ghesla cht dat in die grachten wast heet in Griecx ἱππολάπαθον. In Latijn Hippolapathum, oft Lapathū magnū, oft Rumex palustris. In Hoochduytsch Wasser ampffer. Hier te lande Groot patick oft Water patick. In Franchois Parelle deaue.

¶ Natuere.

Dese cruyden sijn coude ende in wermte redelijck getempert, maer drooch van natueren tot schier in den derdē graedt, sonderlinghe dat saet, dat oock tsamē trecktē es.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van allen desen cruyden ghesodē ende voor spijse inghenomen maken A saechten camerganck ende den buyck weeck. Tselue doet oock het water daer sy in gesoden sijn ghedroncken.

Die bladerē gruē gestotē mz olie van Roosen eñ wat Sofferaēs vermēght verteerē B eñ doen vergaē die saechte apostumatiē eñ gheswillen van den hoofde daer op gheleyt.

Tsaet van Patich ende van Surckele met water oft wijn ghedronckē stopt dē loop C des buycx ende gheneest dat root melizoen, ende beneempt dat walgē van der magen.

Dit selue saet es oock seer goet tseghen die beet ende steeck van den scorpioenen, al- D zoo dat die dit saet inghenomen heeft, al wordt hy van een scorpioen gesteken gheen pijne oft weedom en gheuoelt.

Die wortelen van desen cruyden in wijn ghesoden ende ghedroncken sijn goet tsegē E die geelsucht, doen water maken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doen den steen ende dat graueel breecken ende rijssen.

Die selue wortelen in azijn gesodē, oft rouw ghestootē, gheneesen die ruydicheyt qua F de crauwagiē eñ alle wtwēdighe onsuyuerhz des lichaēs alsmēse daer mede bestrijckt.

Dwater daer dese wortelen in ghesodē sijn es oock seer goet tseghen dat ineckfel, en G quade crauwagien, alsment daer in badet oft lichaem daer mede wasschet.

Wijn

Van Lampsana. Cap. v. ccccl vvvij.

Wijn daer dese wortelen in ghesoden zijn, versuet die pijne van den tanden, in den H
mont ghehouden, ende van den ooren daer in ghedaen.

Die wortelen alzoo ghesoden verteeren ende doen sceyden die clieren ende geswillen I
ontrent den ooren daer op gheleyt.

Die selue wortel met azijn ghestooten verteeren ende ghenesen die herde milte, en- K
de alleen ghestooten ende op die heymelijcke plaetsen van den vrouwen gheleyt stelpt
die vloet ende ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Van desen wortelen vindtmen oock ghescreuen dat zy aen den hals ghedragen, die L
croppen ende clieren doen vergaen.

Van Lampsana. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Lampsana.

Lampsana es eē wildt moes-cruyt, het heeft breedachtighe, bleeckgruene, ouer beyde zyden diep ghesnedē bladeren den bladerē vā Raep-cruyt oft van Herick niet seer ongelijck maer mindere. Die stelē wassen ontrent twee voeten hooch, ende verdeylen huer in veel andere cleyne, op dopperste van den welcken vele geele cleyne bloemkens wassen den bloemen van cleyn Hauick-cruyt van fatsoene schier ghelijck.

¶ Plaetse.

Lampsana wast schier al om by den weghen, sonderlinghe aen die cantē van den moeshouen ende ontrent vochtachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet schier alle dē zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx λαμψάνη. In Latijn Lampsana, ende van sommighen Napium.

¶ Natuere.

Lampsana es van natueren wat afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Lampsana, als Galenus schrijft, voor spijse inghenomen gheeft quaet voetsel ende A
doet quade humoren groeyen, nochtans zoo seyt Dioscorides dat zy meer voedet ende
beeter voor die maghe es, dan Lapathum.

Van buyten tslichaems, reynicht ende suyuert zy de huyt, ende es daer om goet tse- B
ghen die scorftheyt ghebruyckt.

Van Goeden heyndrick. Cap. vj.

¶ Tfatsoen.

Goeden heyndrick heeft breede dicke bladeren, den bladeren van Surckele volnaer ghelijck maer corter ende breeder. Die steel es dick ontrent eenē voet hooch, ende daer aen wast dat saet, veel by een ghedronghen schier ghelijck aen die Melden. Die wortel es groot, lanck, dick ende geel.

¶ Plaetse.

Goeden heyndrick wast op onghebouwde plaetsen, by den straten ende weghen, ende ontrent die tuynen.

Tota bona. Goeden heyndrick.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt met zynen bloemen in Braeckmaent eñ in Hoymaent ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten nv ter tijt in Latijn Tota bona, en van sommighen oock χρυσολάχανον Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus, om zijn sonderlinge duecht wille. In Hoochduytsch Guter heinrich eñ Schmerbel. Hier te lãde Goede heyndrick, Lammekens oore, ende van sommighen Algoede. In Franchois Toute bone.

¶ Natuere.

Goede heyndrick es drooghe ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Goede heyndrick in spijse oft pottagie ghebruyckt maeckt den buyck saecht, ende doet camerganck hebben.

B Goeden heyndrick gruen ghestooten suyuert die oude sweeringhen, ende gheneest die verscheye wonden daer op gheleyt, ende zijn in die selue eenighe ghewormten die doet hy steruen ende wtvallen.

Vã Endiuie ende Cicoreye.

Capittel. xij.

¶ Tghelaght ende onderscheet.

ENdiuie es tweederleye van ghelaght als Dioscorides ende die oude Meesters scrijuen, dat een ghelaght es ghenaemt Tamme Endiuie oft Cicoreye, ende dat ander wilde Cicoreye. Die tamme es wederom tweederleye, die eene heeft breede witte bladeren, ende dander smalle ghesneden bladeren. Ende desghelijcx oock die wilde, een met blauwen bloemen, ende een met geelen.

¶ Tfatsoen.

1 Die witte tamme Endiuie heeft groote langhe breede witgruene saechte bladeren, den bladeren van sommighe Lattouwe niet seer onghelijck, die steel es ront met gelijcken bladeren becleet, ende wast snellijck op, ende daer aen wassen schoone bloemen van verwen meest blauw, somtijts oock wit, ende daer naer comet saet dat wit es. Die wortel es wit ende lanck ende vergaet naer dat het saet rijp es.

2 Dat ander ghelaght van tammen Endiuie datmen Cicoreye heet, heeft ooc langhe smalle bladeren die aen die canten somtijts oock wat ghesneden zijn. Die steel es ront. Die bloemen zijn blauw, den bloemen van den voorghescreuen van fatsoene ghelijck. Die wortel es wit lanck sapachtich, ende en sterft niet lichtelijcken, al eest dat zy bloemen ende saet voortbringht.

3 Dat derde ghelaght dat wilde Cicoreye ghenaemt wordt heeft lange doncker gruene ende wat hayrachtighe bladeren, die somtijts met roodachtighe aderen duertoghen zijn. Die stelen bloemen ende saet zijn der tammer Cicoreye seer ghelijck, ende dysghelijcx oock die wortel, die oock lange tijt blijft duerẽde, ende niet lichtelijckẽ en vergaet.

4 Dat vierde ghelaght die geele wilde Cicoreye, es van stelen ende bladeren der Cicoreye ghelijck, zyn stelen zijn lanck, een elle oft meer hooch, mz vele zyde scueten, die bladeren zijn lanck den bladeren van wilde Cicoreye schier gelijck, maer breeder. Die bloemen zijn geel ghefatsoeneert ghelijck die bloemen van Papecruyt maer mindere. Die

Van Endiuie ende Cicoreye. Cap. vij. ccccl vvvv.

Intubū ſatiuū latifoliū. Witte Endiuie.

Intubū ſatiuū anguſtifoliū. Tāme Cicoreye.

Intubum ſylueſtre, Cichorium.
Wilde Cicoreye.

Hedypnois. Geel Cicoreye.

wortel es een voet lanck vol wit saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1.2 Dierste eñ tweede geslacht wordē hier te lāde in die houen ghesaeyet ende gheplant.

3 Derde wordt op drooghe grasachtighe, ende op onghebouwde plaetsen, ende somtijts oock in vochtighe ghevonden.

4 Vierde wast in die beempden, ende in vochtighe waeterachtighe plaetsen, by den grachten ende waeteren.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer, ende somtijts oock vroegher, sonderlinghe die witte Endiuie, die als zy vroech in Meerte gesaeyet es, seer vroech bloeyet. Ende daer om wordt zy van den houeniers die niet en begheeren dat zy bloeyt, maer dat zy groot ende breet wordt, ierst in Hoymaent oft Ooghstmaent ghesaeyet, wāt als zy spade ghesaeyet es, zoo en bloeyet zy van dyē jaer niet, maer wordt groot ende breet, die als die winter aencoemt, wt der eerden ghetrocken wordt, ende bouē toe geknoopt, ende alzoo in die sauele gheleyt, daer in zy heel wit wordt, ende dā zoo wordt zy met olie ende azijn voor salaet ghegheten.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Griecx ὀπείδης. In Latijn Intuba, van sommighen oock πικρίδες ende Picridæ.

1 Dat ierste gheslacht heet Intubum satiuum latifolium, ende daer naer van sommighen Endiuia. In die Apotekē Scariola. In Hoochduytsch Scariol. In Frāchois Scariole. Hier te lande van den Moesvrouwen ende van den ghemeynē man witte Endiuie, die beter die rechte Endiuie kennen dan die ongheleerde Apotekers, die in plaetse van Endiuie wilde Lattouwe nemen ende ghebruycken.

2 Tweede gheslacht es oock een Intubum satiuum, ende wordt geheeten Cichoriū satiuum & hortense. In die Apoteken Cicorea domestica. In Hoochduytsch Tam wegwarten. In Neerduytsch Tamme Cicoreye. In Franchois Cicore domestique.

3 Derde gheslacht wordt ghenaemt in Griecx πικρὶς ἢ κιχώριον. In Latijn Cichorium Intubum sylvestre, van sommigen Ambubeia. In die Apotekē Cicorea sylvestris. In Hoochduytsch Wilde wegwarten. In Neerduytsch wilde Cicoreye. In Franchois Cicoree sauluage.

4 Vierde met den geelen bloemen wordt geheetē van Plinius Hedypnois. In Hoochduytsch geel Wegwart. Hier te lande geel Cicoreye. In Franchois Cichoree iaulne.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe tot schier in den derden graedt, sonderlinghe die Wilde die meer drooght ende oock afvaghende van natueren es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese cruyden inghenomen stercken die weecke ende vercoelen die verhitte maghe, A
eñ sonderlinghe die wilde Cicoreye, die der maghen ende den inwendigen leden meest bequaem es.

Dese selue cruyden ierst ghesoden, ende dan met azijn ghegeten, stoppen den loop des B
buycx, die van heete oorsake ghecomen es.

Sap van Cicoreye oft dwater daer sy in ghesodē es ghedronckē, es goet voor die hee C
te leuer, tseghen die geelsucht ende heete ende derdedaechse cortsen.

Die bladeren van Endiuie eñ Cicoreye gruen gestootē zijn tsegen die heete verswee- D
ringen eñ apostumatien van der magen, cloppinge van der hertē, heet fledercijn ende groote verhittingen van den oogen, op die plaetsen van den pijnen van buyten geleyt.

Die selue bladeren met meel van gersten mout vermēght, zijn goet gheleyt op dwilt E
vier, ende alderhande heete gheswillen.

Sap van den bladeren van Endiuien ende Cicoreyen met olien van Roosen ende F
azijn vermenght, versuet die pijne van den hoofde daer op gheleyt.

Item dit selue sap met ceruysse ende azijn vermenght, es goet gheleyt ende ghestre- G
ken op alle gheswillen ende apostumatien die vercoelt behooren te worden, ende op alle verhittinghen.

Eghe-

Van Sonchen. Cap. viij. ccccxxxvij.

¶ Tgheslacht.

SOnchen zijn tweederleye, een die wilder es rouw ende stekende, die Gansen distel ghenaempt wordt. Ende een ander die saechter ende niet stekende en es die Hasen lattouwe gheheeten wordt. ¶ Tfatsoen.

Sonchus sylvestrior, aspera. Gansen distel.

Sonchus tenerior, non aspera. Hasenlattouwe.

1 Gansendistel heeft langhe breede bladeren rontsomme die canten diep ghesneden, ende met scerpe stekende puncten ende dorenen beset. Die steel es cantachtich, binnen hol, met leden oft knoopen onderscheyden met ghelijcken bladerē beeleet. Op dopperste van den stelen wassen geele ghevulde bloemen, den bloemen van Papencruyt gelijck vā fatsoene maer veel minder, eñ als die vergaen zoo comē daer hayrachtige bollekens voort, die met dē winde wech stuyuē. Die wortel es lanck eñ geel met veel veeselinghen.

2 Hasenlattouwe es met bladeren, stelen, bloemen ende saet der voorghescreuen Gansen distel seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat breeder, om die canten niet zoo diep ghesneden, ende en hebben gheen dorenen oft stekende puncten, maer zijn heel effen ende niet rouw. ¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in die moeshouen ende op die velden, eñ worden voor oncruyden ghehouwen. ¶ Tyt.

Gansen distel ende Hasenlattouwe, bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaēt, ende meest alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Griecx σόγχοι ende in Latijn Sonchi, nv ter tijt Cicerbitæ, Lactucellæ, Lacterones, ende van Serapio ende in die Apoteken Taraxacon.

1 Dierste geslacht heet Sonchus asperior oft sylvestrior, In Hoochduytsch Genszdistel, Moszdistel. Hier te lande, Gansen distel ende melckweye. In Franchoys Laicteron.

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten Sonchus non aspera, oft Sonchus tenerior, van Apu-

leius Lactuca leporina. In Hoochduytſch Haſenkol. Hier te lande Haſen lattouwe, Haſen ſtruyck, Dauwdiſtel ende Canninen cruyt. In Franchois Palays au Lieure.

¶ Natuere.

Deſe cruyden zijn cout eñ drooge van natueren, ſonderlinge als zy noch verſch zijn, want als zy ghedroocht zijn zoo zijnſe wat wermachtich, als Galenus ſchrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tſap van eenich van deſen cruyden inghenomen, verſuet die pijne ende knaginghe van der maghen, doet water maken ende den ſteen breken ende ryſen, ende es ſeer goet tſeghen die droppelpiſſe ende gheelſucht. A

Tſelue ſap ingenomen doet ook die voeſters veel melcks in huer borſten comen, eñ maeck het melck ſeer goet ende gheſont, alzoo dat die kinderen daer af ſchoone verwe ende coluer crijghen. Tſelue doet het water ghedroncken daer dit cruyt in gheſoden es. B

Tſap van Soncken verſuet die pijne ende vercoelt die hitte van dat fondamēt ende van den ſcamelijckē ledē met cattoē daer op geleyt, eñ van den ooren daer in gedruypt. C

Die bladeren van Sonchen gruen geſtooten zijn goet geleyt op alle heete ſwillingen ende apoſtumatien, ende ſonderlinghe van der maghen. D

Die wortel met den bladeren gheſtooten, zijn ook goet gheleyt op die beten ende ſteken van den Scorpioenen. E

Van Hauickſcruyt. Cap. viiij.

¶ Tghellacht.

HAuickſcruyt es tweederleye als Dioſcorides ſchrijft, Groot ende cleyne, van den welcken dat cleyn dryderleye es.

¶ Tfatſoen.

Hieracium maius. Groot Hauickſcruyt.

Hieracium minus primum. Cleyn Hauickſcruyt.

Hieracium minus alterum. Tweede cleyn Hauickſcruyt.

Dat

Van Hauickscruyt. Cap. viij. ccccl vvvv.

1 TAt Groot Hauickscruyt heeft eenen rouwen roodachtigen holen steel. Die bladeren zijn lanck ouer beyde zyden diep ghekerft, ende met stekende punctkens beset, den bladeren van Ganscn distel volnaer gelijck. Op dopperste van den stelen wassen langachtighe bollekens, die voortbrenghen geele ghevulde bloemen ghelijck die bloemen van Ganscn distel, die oock in hayrachtighe bollekens vergaen ende weck stuyuen. Die wortel es niet seer lanck ende heeft veel veeselinghen.

2 Dat ierste gheslacht van cleyn Hauickscruyt heeft langhe ghesneden bladeren, den bladeren van Papecruyt schier ghelijckende, maer niet zoo groot oft zoo diep ghesneden die op der eerden wtghespreyt ligghen. Tusschen den welcken voortcomen die bruyne, cale, glattighe stelen, voortbringhende geele ghevulde bloemen, die oock in wollachtighe oft hayrachtighe bollekens vergaen, ende met winde weck stuyuen. Die wortel es lanck dun, effen ende wit.

3 Dat ander cleyn Hauickscruyt es den voorghescreuen van stelen ende bloemen ghelijck, die bladeren ligghen oock op der eerden wtghespreyt, maer zijn minder, smalder ende dieper ghekerft dan die bladeren van den voorghescreue. Ende dit Hauickscruyt en heeft gheen rechte wortel, maer zijn wortel schijnt afghebeten, ghelijck die wortel van Duyuels beet, daer af in dierste deel ghescbreuen es, ende heeft veel aenhanghende saselinghen.

4 Dat derde es dat alderminste van den dryen cleynen, ende es den iersten Hauickscruyde vā bladeren, bloemen, stelē, ende wortelen seer ghelijck, maer veel mindere. Die bladeren zijn oock heel cael, ende niet zoo bruyn gruen als die bladeren van den iersten Hauickscruyde.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen op onghebouwde plaetsen by den canten van den beempden, corenvelden, ende by den weghen ende watercanten.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Hauickscruyt wordt gheheeten in Griecx ἱεράκιον, van sommighen σογχῖτις. In Latijn Accipitrina, van Apuleius oock Lactuca syluatica, Picris ende Thridax agria.

1 Dat ierste ghcslacht van Hauickscruyt wordt gheheeten in Griecx ἱεράκιον τὸ μέγα. In Latijn Hieracium magnum, van sommighen Sonchites, Lampuca oft Sitheleas. In Hooch duytsch, Grosz Habichkraut. In Neerduytsch, Groot Hauickscruyt.

2 Dat cleyn geslacht heet in Griecx ἱεράκιον τὸ μικρόν. In Latijn Hieracium paruum, van sommigen Intybum agreste, oft Lactuca minor. In Hoochduytsch Kleyn habichkraut. In Neerduytsch, Cleyn Hauickscruyt.

2 Dat tweede cleyn gheslachte wordt van sommighen oock Morsus diaboli, Teuffels abbisz, dat es Duyuels beet, gheheeten, ende dat om dat die wortel onder oock afghebeten es, ghelijck die wortel van Duyuels beet.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van crachten ende werckinge zijn dese Hauickscruyden den Sonchen seer gelijck, A tot alle sakē dienstelijck daer die Sōchē goet toe zijn, in der seluer manierē gebruyckt.

Dese cruyden zijn oock goet tot den ooghen ende tghesichte alsmen tsap vā dē seluē B daer in druypt, ende sonderlinghe van tghene datmen Duyuels beet heet.

Van groote Dauwdistel. Cap. vv.

¶ Tkatsoen.

DIt cruyt heeft groote breede bladeren, die grooter ende breeder zijn dan die bladeren van Bernagie, ende met cleyne dorenkens rontsomme beset zijn, ende tusschen dyen coemt voort eenen gheribden teeren broosehen steel met ghelijckē bladeren

becleet,

Van Groot Dauwdistel. Cap. vv.

Cirsion. Groote Dauwdistel.

becleet. Op dopperste van dē steel wassen veel cleyne bladerkens rontsomme den steel vast in een ghedronghen, tusschen den welckē een rouw ront distel bolleken voortcoemt dz licht purpure bloemen voortbringht die met den winde oock wech stuyuen. Die wortel es dick crom met veel aenwassende saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde in die beempdē eñ in vochtige plaetsen ontrēt die water cātē.

¶ Tyt.

Groote Dauwdistel bloeyet in Oostmaēt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κρίσιον ἢ κίρσιον. In Latijn Cirsium, van sommigē Buglossum magnum, ende Spina mollis. Hier te lande Groote Dauwdistel in die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Groote Dauwdistel es cout ende drooghe van natueren ende van crachten den Sonchen seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

A Vā desen cruyde schrijft Andreas Herbarius, dz die wortel aen tlichaē ghedraghen die pijne van den geborstē aderen doet vergaen.

Van Condrilla. Cap. vvj.

¶ Tgheslacht.

Condrilla es tweederleye als Dioscorides schrijft, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

1 Die groote Condrilla es der wilder Cichoreye wat ghelijck, zy heeft langhe witgruene bladerē die ouer beyde zyden seer diep ghesneden zijn, die steel es dun ontrent eenen voet oft wat meer hooch, ende daer op wassen ronde knoppekens, die als zy open gaen, voortbringhen schoone blauwe bloemen van fatsoene ende verwe den bloemen van wilde Cichoreye seer ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck ende wit ghelijck van Cichoreye.

2 Die andere Condrilla dat es dat cruyt datmen Papecruyt nuempt, heeft langhe bladeren ouer beyde zyden diep ghesneden, den bladeren van wilden Cichoreye gelijck, die meest opter eerden wighespreyt ligghen. Tusschen die bladeren comen dunne effene hole steelkens voort, daer op voortcomen schoone geele gevulde bloemen, die als zy vergaen zijn, in wollachtighe bollekens veranderen die met den winde wech stuyuen. Die wortel es dun, lanck, geelachtich, eñ vol wit melckachtich saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1 Die groote Condrilla en es hier te lande niet ghemeyn, maer wordt in der Cruytliefhebbers houen ghevonden.

2 Die cleyne dat es dat Papecruyt, wast hier te lande al om in die beempden ende graspleynen.

¶ Tyt.

1, 2 Die vremde Condrilla bloeyet in Meye eñ in Braeckmaent, het Papecruyt bloeyet van in Aprill tot in Ooghstmaent.

Naem.

Van Condrilla. Cap. xvj. cccxvij.

Condrilla. Condrilla.

Condrilla altera.
Papecruyt.

¶ Naem.

1 Dat ierste geslacht van desen cruyden heet in Griecx κονδρίλλη. In Latijn Condrilla van Plinius Condrillon ende Condrillis, van sommighen oock Cichorion ende Seris, nv ter tijt Condrilla maior. Hier te lande Condrilla.

2 Dat ander gheslacht heet in Griecx κονδρίλλη ἑτέρα. In Latijn Condrilla altera. In die Apoteken Dens leonis, ende Rostrum porcinum. In Hoochduytsch Korlkraut, Pfaffenblat, Pfaffen rorlin. In Neerduytsch Papencruyt, Honts roosen, Canckerbloemen, ende Scorftbloemen. In Franchois Pissen lict.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren, ghelijck die Endiuien ende Cichoreyen.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsap van die groote Condrilla alleen oft met wijn inghenomen stelpt den loop des buyex, sonderlinghe die van hitte van der leuer oorspronck neempt. A

Tselue cruyt met zynen bladeren ende wortelen ghestooten ende inghenomen, es seer goet tseghen die beten van den fenijnnighen serpenten. B

Die groote Condrilla sterckt oock die maghe ende doet die spijse verteeren als Dotheus schrijft. C

2 Papecruyt es van crachten ende werckinghen der Cichoreyen seer ghelijck ende mach daer voor altijt ghebruyckt worden. D

Item Papecruyt doet dat hayr dat aen die ooghen auerrechts wast wt vallen ende wel wassen, alsmen tsap daer aen dickwils strijckt. E

Tghe-

Van Erigeron. Cap. xvij.

¶ Tghellacht.

HOe wel dat Dioscorides ende die ouders maer van een Erigeron gheschreuen en hebben, zoo worden nochtans nv ter tijt van den gheleerden twee gheslachten gestelt, een groot ende een cleyn, die cruyscruyden gheheeten worden, daer wy noch een ander by ghevuecht hebben, in Duytsch Grijscruyt ghenaemt. Waer duer dat Erigeron nv ter tijt dryerhande van gheslachte es.

¶ Tfatsoen.

Erigeron primum & secundum.
Groot ende cleyn Cruyscruyt.

Erigeron tertium.
Grijscruyt.

1 DAt groot Cruyscruyt heeft wit gruene wat hayrachtige bladeren ouer beyden zyden diep ghesneden ende ghescaert, ghelijck die bladeren van wit Mostaert cruyt. Die steel wast twee voeten oft meer hooch, ende op dopperste van den seluen wassen cleyne knoopkens, ende die worden cleyne geele bloemkens, die seer volcken vergaen ende in witte wollachtighe oft grijs hayrachtighe bollekens veranderen, ghelijck die bloemen van Papecruyt, eñ met den winde wech stuyuen. Die wortel es saselachtich, ende het heel cruyt es van eenen seer vremden rueck.

2 Dat cleyn Cruyscruyt heeft gruene bladeren ouer beyde zyden oock diep gesneden, den bladeren van dat groot Cruyscruyt van fatsoene ghelijckende, maer veel minder, gruender, effender, ende min hayrachtich. Die steel wast ontrēt een spanne hooch, ende daer aen wassen geele bloemen, die oock volcken in witte hayrachtighe bollekēs veranderen ende wech stuyuen. Die wortel es saselachtich. Ende dit cruyt en heeft ghenen sonderlinghen rueck.

3 TDerde Erigeron dat wy Grijscruyt ghenaempt hebben, heeft eenen dunnen rechten doncker rooden steel, met cleyn dun saecht hayrken becleet, ende daer aen wassende langhe smalle bladerkens. Op dopperste van den stelen wassen cleyne hoofdekēs daer wt cleyne bleeck geele bloemkens voortcomen, die terstont naer dat zy open gegaen zijn

verán-

veranderen, ende zoo haest grijs oft wit worden, dat eenige souden mogen meynen (diet niet wel en aenmercken) dat dese bloemen van ierst grijs waeren, want binnen den selue dach, ende somtijts binnē die selue vre dz zy open gegaē zijn, zoo wordē zy grijs, ende corts daer naer zoo opent hem dat knoppeken, ende die witte grijse hayrkens met den sade, worden met den winde wech ghedreuen. Die wortel es dun ende seer teer.

¶ Plaetse.

1 Dat groot Cruyscruyt wast op sandachtighe plaetsen by den weghen ende ghemeynen straten.

2 Dat cleyn wordt vele in die moeshouen ghevonden.

3 Grijscruyt wast in sommighe donckere bosschen en op dorre heyden.

¶ Tijt.

1 Groot Cruyscruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Dat cleyn wordt met bloemen alle den zoomer duer ghevonden ende somtijts oock inden winter alst niet seer cout en es.

3 Grijscruyt bloeyet oock in den middel van den zoomer.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde wordt geheeten in Griecx ἐριγέρον. In Latijn Senecio, van sommighe Herbulum oft Erechtites. In Hoochduytsch Grindtkraut. In Franchois Senesson.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten Senecio maior. Hier te lande groot Cruyscruyt, ende van sommighen Silsom.

2 Dat andere es genaemt Cruyscruyt oft cleyn Cruyscruyt, ende es seer wel bekent. In Latijn Senecio minor.

3 Dat derde es ooc een recht Erigeron ende Senecio naemelijck tgene daer, Theophrastus af schrijft, want, als voorseyt es, zijn bloemē worden seer haest wit ende grijs, daer naer dat Erigeron zynen naem heeft. Ende wordt nv ter tijt van Conradus Gesnerus ἐριγέρον ghenaemt ende onder die gheslachten van Conyza gheselt.

¶ Natuere.

Erigeron als Paulus schrijft es van natueren wat vercoelende, nochtans scheydende ende verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cruyscruyt met zynen bladeren ende stelen in water oft sueten wijn gheseden ende ghedroncken es goet tseghen die pijne ende weedom vander maghen die met heete gheele ende cholerijcke vochticheden verladen es. A

Die bladeren met den bloemen alleen oft met wat wijns ghestooten, zijn goet gheleyt op die heete gheswillen van dat fondamet ende van den scamelijcken leden. B

Die selue bladeren van Cruyscruyt met dat aldercleynste ende alderfijnste poeder van wieroockt ghemenght, ghenesen alle wonden ende sonderlinghe van den senuwen daer op gheleyt. C

Dat wit grijs hayr daer die bloeme in verandert met saffraen ende wat waters gemenght, es goet op die ooghen die seer leken ghestreken. D

Dat selue grijs hayr met sout verdrijft die croppen ende clieren aen den hals daer op gheleyt. E

2 Dat cleyn Cruyscruyt wordt oock met andere cruyde mz olie ende azijn ghelijck salaet ghegheten, ende en es gheen quade oft onghesonde spijse. F

Van Lattouwe. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

Lattouwe es tweederleye, Tam ende wildt, vā den welckē die tamme veelderleye es.

¶ Tkatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van tamme Lattouwe, heeft langhe effene cale breedachtighe bladeren, die niet toe en sluyten, ende daer tusschen groeyet eenen ronden steel, daer wit melckachtich sap in es, ontrēt twee voeten hooch wassende, ende in dopperste veel

Van Lattouwe. Cap. xviij.

Lactuca Satiua.
Tamme Lattouwe.

Lactuca Crispa.
Ghecronckelde Lattouwe.

seuetkens draghende, daer op cleyne geele bloemkens voortcomen, die in wit grijs hayrken veranderen. Tsaet es wit lanckachtich, ende cleyn. Die wortel es lanck ende dick, schier ghelijck een Peewortele, maer mindere.

2 Tweede gheslacht van Lattouwe heeft ghecronckelde ghevouwen ende tsamen ghedronghen bladeren ghelijckende schier eens calfs frase, ende anders eest van stelk, bloemen, saet ende wortelen den voorschreuen seer ghelijck.

3 Derde gheslacht, dat es die alderschoonste ende alderwitste Lattouwe, ende dese heeft groote breede bladeren, die seer dick tsamen van eender wortel wassen, alzoo dat die onderste op der eerden wtghespreyt ligghen, ende die middelste volnaer ouer een wassen, ende ghelijck een cabuys koole toesluyten, ende anders eest oock van stelen, bloemen, saet ende wortelen den ierstен ghelijck, ende dit gheslacht es dat alderliefelijckste dat meest in die spijse begheert wordt.

4 Noch vindtmen schrijft Columella een ander gheslacht van Lattouwe die doncker gruene ende schier purpure bladeren heeft.

5 Item noch een andere dyens bladeren lichtroodachtich effen ende seer teer ende welsmaeckende zijn, maer dese twee gheslachten zijn nv ter tijt onbekent.

¶ Plaetse.

Lattouwe wordt in die moeshouē in goede vette eerde ghesaeyet, ende wast gheerne veerde van een, want anders en kan zy niet breet worden oft sluyten eñ croppē crijgen.

¶ Tijt.

Lattouwe wordt vroech ende spade alle het jaer duer ghesayet, maer sonderlinghe in die Meerte ende Apryll, ende naer dat zy ghesayet es binnen twee oft drye maenden, zoo crijght zy bloemen ende saet, ende dan en es sy niet bequaem om eeten.

Naem.

¶ Naem.

Tamme Lattouwe wordt geheeten in Griecx Θρίδαξ ἥμερος. In Latijn Lactuca satiua. In die Apoteken Lactuca. In Hoochduytsch Lattich oder Lactuck. In Franchois Laictue.

1 Dat ierste gheslacht van Lattouwe en heeft gheenen besonderen naem, dan het wordt alleen Lactuca ende Lattouwe geheeten.

2 Tweede gheslacht wordt geheeten van Plinius Lactuca crispa. In Hoochduytsch Krauser Lattich. Hier te lãde gecronckelde Lattouwe. In Franchois Laictue crespue.

3 Derde gheslacht wordt ghenaempt van Plinius Lactuca Laconica, Lactuca sessilis, vã Columella Lactuca betica, nv ter tijt Lactuca capitata. In Hoochduytsch Grosser Lattich, ende Weisser Lattich. In Neerduytsch gheslote Lattouwe ende crop salaet. In Franchois Laictue testue.

4 Vierde gheslacht wordt van Columella geheeten Lactuca Ceciliana.

5 Dat vijfste heet Lactuca Cypria, ende van Plinius Lactuca Græca.

¶ Natuere.

Die tamme Lattouwe es cont ende vochtich tot in den ierstẽ oft tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die tamme Lattouwen voor spijse inghenomen, maken beeter bloet, ende zijn beter om verteeren dan andere moescruyden, sonderlinge als zy niet rouw maer gesoden ghegheten worden. A

Lattouwe voor spijse ghebruyckt es goet voor die verhittinghe van der magen ende tseghen dat walghen, zy verslaet den dorst ende maeckt lust om eeten, eñ dz sonderlinghe als zy rouw met azijn ghegheten wordt. B

Lattouwe oock in der seluer manieren ghebruyckt, doet wel ende gherustelijck slapen, doet lichten camerganck hebben, ende maeckt ouervloedicheyt van melck, ende es mits dyen seer goet den ghenen die niet gherusten en kunnen, ende den voesteren ende sueghende vrouwen die te luttel sochs hebben, ende hier toe dient die Lattouwe best eer zy opghescoten es. Want als die steel beghint te wassen, zoo wordt die Lattouwe bitter, ende en es niet bequaem om voor spijse oft anderssins inghenomen te wordene. C

Die bladeren van Lattouwe gruen ghestooten, zijn goet gheleyt op versche verbrantheyt eer die bleynen voortcomen ende op alle verhittinghen ende wildt vier.

Tsaet van Lattouwe langhe tijt ghebruyckt, verdroocht dat manlijck saet ende verdrijft den lust van byslapen.

Tselue saet als Plinius schrijft, es oock goet tseghen die Scorpioenen met wijn inghenomen.

Lactuca syluestris.
Wilde Lattouwe.

D E F

Van wilde Lattouwe. Cap. xix.

¶ Tfatsoen.

Die wilde Lattouwe heeft langhe ende ouer beyden zyden diep ghesneden witachtighe bladeren, die van onder lancx die middelste ribbe met veel stekende dorenen beset zijn. Die steel es ront, lanck, ende hooghер wassende dan aen die tamme Lattouwen, rouw, met stekenden dorenen, ende ghelijcken bladeren becleet, aen dopperste van den stelen wassen die bloemen ghelijck aen die tammen Lattouwen, ende daer naer dat saet dat bruyn

es,anders den sade van tammen Lattouwen ghelijck.Die wortel es cleyn.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den velden,by den weghen ende dijsghelijcken onghebouden plaetsen,somtijts oock in die moeshouen,ende daert eens ghesayet es, daer comet lichtelijcken alle jaren wederom van selfs voort.

¶ Tijt.

Dese Lattouwe bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx θριδαξ ἀγρια. In Latijn Lactuca syluestris,van Zoroastres Pherumbrum.In die Apoteken Endiuia,hoe wel nochtās dattet gheen oprechte Endiuie en es,van sommighen Serriola.In Hoochduytsch Wilder Lattich.In Neerduytsch Wilde Lattouwe.In Franchois Laictue sauuage.

¶ Natuere.

Die wilde Lattouwe es eens deels van natuerē cout ende drooghe tot in den derden graedt,ende een deels scerp ende afvaghende,ende met wermte ghemenght.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van die wilde Lattouwe met huenich,azijn ghedroncken, iaecht af duer den camerganck die waeterachtighe vochticheden. A

Tselue sap inghenomen doet slapē ende versuet alle pijne ende weedom ende es goet tseghen die beten van den Scorpioenen ende Phalangien. B

Op die verbrantheyt es dit sap oock goet ghestreken met melck van vrouwen vermenght. C

Tselue sap in die ooghen ghedaen,maeckt claer ghesichte ende neempt die scellen ende duysterheyt daer af. D

Tsaet van dese Lattouwe verdrijft oock die lust van byslapen, ende es van crachten den sade van die tamme Lattouwe ghelijck. E

Van Porceleyne. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Porceleyne es tweederleye,Tam ende Wildt, ende daer en bouen vindtmen oock noch een derde gheslacht,dat alleen in die soute gronden ende landen voortcoemt.

¶ Tfatsoen.

1 TJe tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde bruyn roodachtighe stelen, die recht op ontrent een spanne oft meer hooch wassen, ende daer aen vette dicke bladerkens, van fatsoene lanckachtich ende voor ront . Die bloemkens wassen tusschen die bladeren ende stelen, ende op dopperste van den stelen,ende zijn seer cleyn ende bleeck geel, ende als die vergaē zoo comen daer cleyne ronde dicke ghesloten scaelkens, daer in dat saet leyt dat cleyn ende swart es.Die wortel es teer ende saselachtich.

2 Die wilde Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen,ghelijck die tamme, maer teerder,cleynder,ende oock rooder,ende en wassen niet recht op, maer ligghen wtghespreyt ende cruypen langx der eerden.Die bladeren zijn minder, die bloemē ende saet zijn den anderen ghelijck.Beyde dese Porceleynen zijn vol saps ende van smaecke suerachtich, ende worden met azijn ende olie ghelijck Lattouwe in den zoomer ghegheten.

3 Dat derde gheslacht dz in die soute gronden wast heeft veel dunne herde houtachtighe stelen,daer aen wassen veel dicke aschverwighe bladeren, den bladeren van anderen Porceleynen seer ghelijck,maer witter,ende saechter int aentasten, nochtans niet zoo effen oft glat. Die bloemen wassen aen die soppen van den stelen, vast in een ghehoopt ghelijck aen die Melde oft Maier.Die wortel es lanck ende houtachtich, ende blijft met den stelen ende sommighen bladeren tswinters duerende ende en sterft niet.

¶ Plaetse.

Die

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Portulaca sylvestris.
Wilde Porceleyne.

Portulaca marina. Zee Porceleyne.

1 Die tamme Porceleyne wordt in die houen ghesaeyet.
2 Die wilde coemt van selfs voort in die weghen ende aen die canten van den houen, ende groeyet oock in sommighe landen aen die steenrootsen ende wijnberghen.
3 Die zee Porceleyne wast aen die duynē ende dijcken ende opplaetsen by die zee gheleghen, ende wordt in Zeelant veel ghevonden.

¶ Tijt.

1.2 Die tamme ende wilde Porceleynen bloeyē van in Braeckmaent tot in Herfstmaent, ende te wyle zoo leueren zy oock huer saet.
3 Die zee Porceleyne bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

Porceleyne wordt ghenaempt in Griecx ἀνδράχνη. In Latijn Portulaca. In Hooghduytsch Burgel. In Franchois, Pourpier ou Pourceline. In die Apoteken Portulaca.
1 Dierste gheslacht wordt geheeten Portulaca satiua, oft hortensis. In Hooghduytsch, Heymisch Burgel, oder Burtzelkraut. Hier te lande Roomsche Porceleyne oft tamme Porceleyne. In Franchois Pourpier ou Pourceline domestique ou cultiue.

2 Tweede gheslacht heet nv ter tijt Portulaca sylvestris. In Hoochduytsch Wildt burtzel. In Neerduytsch ghemeyne oft wilde Porceleyne. In Franchois Pourpier sauluage. Maer en es nochtans dat wildt gheslacht niet daer af in sommighen boecken vā Dioscorides ghescreuen staet, die heet van natueren es.

3 Die derde Porceleyne die nv ter tijt in Latijn Portulaca marina. In Duytsch zee Porceleyne gheheeten wordt, schijnt wel te wesene dat cruyt dat in Griecx gheheeten es ἅλιμος. In Latijn Halimus sonderlinghe dat tweede gheslacht daer Plinius af scrijft.

¶ Natuere.

1.2 Die tamme ende wilde Porceleynen zijn cout tot in den derden graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

3 Die zee Porceleyne es merckelijck werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die tamme ende wilde Porceleyne wordt in die spijse ghelijck Lattouwe gebruyckt, A ende maeckt cout ende vochtich bloet, ende gheeft seer luttel voetsels, maer es goet ghebruyckt den ghenen die een seer groote hitte in die dermen en maghe hebben.

Porceleyne in der seluer manieren inghenomen, stelpt alle vloet van humuerē ende B van rijsende vochticheden, es goet tseghen die pijnen ende weedom van der blasen ende nieren, ende gheneest die selue al waert dat sy verargert waren.

Porceleyne sterckt oock die crancke heete maghe, ende verdrijft die quade wellusti- C ghe droomen, ende die lust van byslapen.

Tsap vā Porceleyne gedronckē es vā gelijcke cracht eñ werckinge, eñ daer en bouen D zoo eest goet tseghen die heete cortsen ende tsegen die wormen die in dē buyck groeyen.

Tselue sap van Porceleyne inghenomen, helpt den ghenen die bloetspouwen, ende E stelpt dat root melizoen, ende die vloet van den speenen ende alle bloetganck. Tselue doet oock die Porceleyne ghesoden ende inghenomen.

Tsap van Porceleyne met olie ende azijn van Roosen tsamē vermenght, opt hooft F ghegoten, versueten die pijne ende weedom vā den hoofde als yemant van te lange in die sonne te gaene oft te staene dyen ghecreghen heeft.

Tseghen die verargernisse ende hitte van der moeder van binnen ende tseghen die G heete versweeringen van den dermen, es dat sap van Porceleyne goet met een clisterie van onder in die moeder oft dermen ghesedt.

Die bladeren van Porceleyne met meel van Gersten mout vermenght, gheleyt op H heete roode ooghen, versueten die pijne ende veriaghen die hitte, ende in der seluer manieren dienen zy oock tot dat wildt vier, hitte ende pijne vā den hoofde, eñ tot alle verhittinghen ende heete gheswillen.

Porceleyne in den mont ghehouwen ende gheknout, beneempt die buemicheyt van I den tanden, ende doet die tanden die los zijn wederom vast staen.

In somma Porceleyne vercoelt al dat verhit es, ende daer om oock belet zy dat het K vier in die wonden niet en come als zy daer op gheleyt wordt, alleen oft met meel van Gersten mout vermenght.

Tsaet van Porceleyne inghenomen, doodet ende iaecht af die wormen, ende stopt L den loop des buycx.

3 Die Zee porceleyne wordt tn den zoomer in azijn van sommighen gheleyt, ende in M den winter ghelijck cappers oft salaet ghegheten, ende in dyer manieren ghebruyckt, zoo verwermt ende sterckt sy die mage ende maeckt appetijt, ende doet oock water maken ende die vrine rijsen.

Es oock dese Porceleyne die Saxifraga van Dioscorides, zoo es zy goet tseghen die N cortse ende tseghen die droppelpisse, ende stilt den hick, ende heeft macht van den steen te brekene ende doen te lossene.

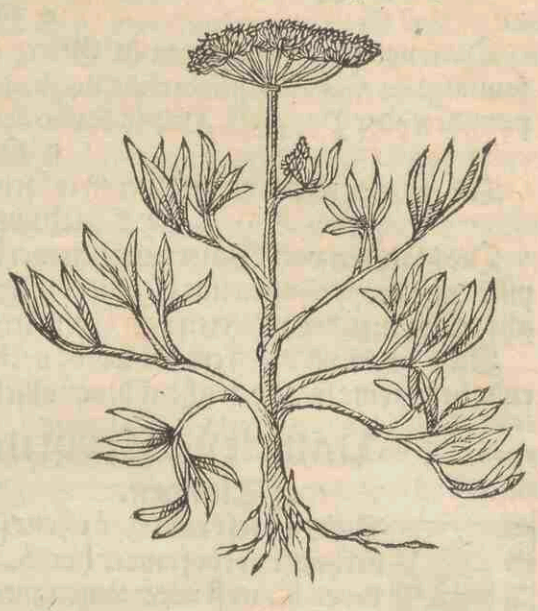
Van Creta marina. Cap. xvj.

¶ Tkatsoen.

Creta marina heeft vele vette dicke lange smalle bladerkēs schier gelijck die Porceleyne.

Van Creta marina. Cap. xvj. ccccxciv.

Crithmum. Creta marina.

leyne. Die steel es ront eñ wast eenen voet oft onderhaluen voet hooch, ende daer op comen voort ronde croonkēs, die voortbringhen witte bloemkens, ende daer naer den Venckel sade ghelijck maer meerder. Die wortel es dick ende welrieckende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet aen die canten vā der zee, ende in soute landen, eñ wordt tot veel plaetsen van Spaengien Vranckrijck ende Engelant aen die zee canten ouervloedich ghevonden. In Brabant worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Creta marina bloeyet hier te lande in Ooghstmaent ende Herfstmaent, maer daert op zynen natuerlijcken gront staet daer bloeyet vroeghер.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck κρίθμον ἢ κρίταμον. In Latijn Crithimum ende Bati. In die Apoteken Creta marina, ende met dyen naem eest hier te lande bekent. In Franchois Barille.

¶ Natuere.

Creta marina es drooghe van natueren ende afvagende, ende middelmatich werm.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren oft saet oft wortelen, oft allegader tsamen in wijn ghesoden ende ghedroncken, doen water maken, verwechē die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende zijn goet tseghen die geelsucht.

Die bladeren van desen worden in pekel gheleyt ende bewaert ende daer wtgheghеten ghelijck die cappers, ende in dier manieren ghebruyckt, zoo zijn zy der maghen oock bequaem, ende openen die verstoptheyt van der Leuer, Milte ende Nieren.

Van water Ponghē. Cap. xvij.

Cepæa. Water Ponghen

¶ Tfatsoen.

Water Ponghen heeft ronde vette stelen met veel tacxkens ende zyde scueten, daer aen wassen vette dicke bladeren, den bladeren van Porceleyne niet seer ongelijck, maer ronder, bruynder, eñ swert gruender, die alsmense in stucken wrijft, goeden rueck wtgheuen. Op dopperste van den stelen ende zyde tacxkēs wassen veel schoone blauw bloemkēs, den bloemkens van Guychelheyl niet seer onghelijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grachten ende van den staenden wateren, somtijts oock van den Riuieren, ende groeyet vast aen dwater alzoo dz dickwils van dē water ouervloeyet wordt.

¶ Tijt.

Van cleyn Eerdtnoten. Cap. xviij.

Water ponghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κηπαία ende in Latijn Cepæa, nv ter tijt van sommighen Anagallis aquatica ende Becabunga. In Hoochduytsch Wasserpungē, Bachpunghen oder Punghen. Hier te lande Waterponghen. In Franchois Berle.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm van natueren tot schier in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Waterponghen met wijn gedroncken zijn goet tseghen die couw- A
pisse ende droppelpisse, ende tseghen die scorftheyt van der blasen van binnē, sonderlinghe als zy met den wortelen van Coraelcruyt inghenomen worden.

Die bladerē vā desen cruyde wordē oock met olie eñ azijn gegeten, eñ zijn een goede B
ende bequaeme spijse den ghenē die qualijckē water lossen, eñ vā den graueel sieck zijn.

Van cleyn Eerdtnoten. Cap. xviij.

Bolbocastanon.

Eerdt Castanië. Cleyn Eerdtnotē.

¶ Tfatloen.

Bunium heeft cantighe effene stelen onderhaluē voet oft meer hooch. Die bladeren die ierst voortcomen zijn den bladeren van gemeyne Peterselie volnaer ghelijck, maer minder ende cleynder gesneden, maer die aen den steel wassen zijn den bladeren van Dille niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn wit ende wassen in croonkens gelijck aen die Dille. Tsaet es cleyn welrieckende, den sade vā Comijn oft Venckel niet seer onghelijck maer mindere. Die wortel es ront ghelijck eenen wordel oft cleyn ront appelken, van buyten bruyn vā binnen wit, van smaecke den Pastinaken volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen in Hollant ende Zeelant op die corenvelden ende by den wegen. Ende wordt oock vele in Engelant ghevonden. In Brabant, wordet van die cruytliefhebbers in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet eñ leuert zijn saet in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Zeelandt cleyn Eerdtnoten ghenaemt. Van sommigē cruytliefhebbers wordet voor Apios ghehouwen, van andere voor Meum, van den derden voor een Bulbina, maer met gheen van dryen en heuet ghelijckenisse, wy hebben somtijts ghemeynt dat het soude wesen Bunium maer vindende dat daer mede ooc niet wel ouer een en coemt, zoo duncket ons meer te ghelijcken met dat βολβοκάστανον Bolbocastanon van Alexander Trallianus dat nv ter tijt in Grieckelandt ἀγριοκάστανον Agriocastanon gheheeten wordt, daert seer mede ghelijckt, want die wortel es ghelijck een Bulbus, ende es van smaecke den Castanien niet seer onghelijck, alzoo dat het daer om wel Bolbocastanon & Agriocastanon, ende in onse tale eerdt Castanien ghenaemt mach worden.

¶ Natuere.

Die wortel van den Eerdtnoten es werm tot by den tweeden graedt ende wat tsamen treckende. Tsaet es werm ende drooghe tot schier in den derden gradt.

Cracht

Van Maluwe ende Winterrooſen. Cap. xviiij. ccccc.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Eerdtnoten worden in Zeelandt in die ſpijſe ghebruyckt, ende zijn daer in van A ſmaecke ende van crachten, den Moren diemen Paſtinaken in Brabant nuempt, niet ſeer onghelijck, zy doen water maken, ende verſtercken die maghe, ende gheuen middelbaer voetſel, ende zijn goet der blaſen ende der nieren.

Bolbocaſtanon als Alexander Trallianus ſchrijft es goet ghebruyckt den ghenen B die bloet ſpouwen.

Tſaet inghenomen verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht C af die Secondine. Doet water makē ende die vrine riſſen ende loſſen, ende es ſeer goet den lendenen, nieren, blaſen ende milte die verſtopt zijn.

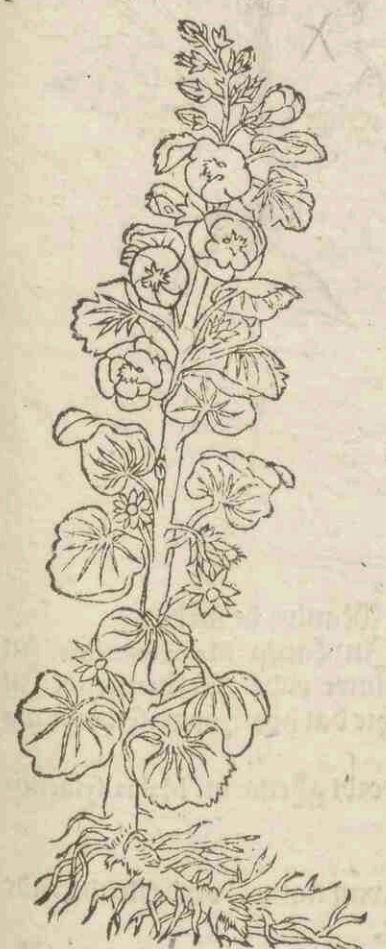
Van Maluwe ende Winterrooſen. Cap. xviiij.

¶ Tghelacht.

VAn den Maluwen vindtmen veel ghelachten, van den welckē ſom tamme Maluwen, ende ſom wilde zijn, die oock elck veelderleye zijn. Die tamme Maluwe diens bloemen hier te lande Winterrooſen ghenaemt worden, zijn menigherhāde, niet van bladeren, ſtelen oft waſſe, maer van fatſoene ende verwe van den bloemen, want eenighe hebben enckele bloemen, ende ſommighe dobbele, die ſom wit, ſom lijfverwich, ſom licht root, ſom ſchoon oft bruyn root, ende ſom gheſpeckelt zijn. Die wilde Maluwe es oock tweederleye, Groot ende cleyn.

¶ Tfatſoen.

Malua ſatiua.
Tamme Maluwe, Winterrooſen.

Malua ſylueſtris elatior.
Groote Maluwe.

DJe groote tamme Maluwe die de winter Rooſen draeght, heeft groote rōde rouwe bladeren, die meerder, witter, ende oneffender zijn dan die bladerē vā anderen

Malu-

Maluwen. Die ſteel es ront ende waſt ſes oft ſeuen voet hooch oft hooghер, ende daer aen waſſen ſchoone groote bloemen van veelderleye verwen, ghefatſoeneert gelijck gemeyne Maluwe bloemen, maer veel meerder, ſom enckel, ſom dobbel. Als die bloemen ghereſen zijn zoo comet tſaet voort, dat in ronde keeſkens waſt. Die wortel es dick eñ läck, eñ blijft lange tijt duerende alle jarē nieuwe bladeren eñ ſtelen voortbringhende.

2 Die groote wilde Maluwe heeft rondachtighe vette bladeren die rontſomme wat ghekerft zijn, ende bruynder, minder ende effender zijn dan die bladeren van dē Winterrooſen. Die ſteel es ront ende waſt twee oft drye voeten hooch, ende daer aen waſſen die bloemkens, van fatſoene den enckelen Winterrooſen ghelijck, maer veel minder, in vijf bladerkens geſneden, vā verwen lijfverwich, eñ daer naer comet ſaet dat ront ende plat es, gelijck cleyne keeſkens gefatſoeneert. Die wortel es lanck eñ redelijcken dick.

3 Die cleyne wilde Maluwe es der andere wilde Maluwe ſeer ghelijck, maer die bladerē zijn wat ronder ende minder, die bloemen wat bleecker, ende die ſtelen en waſſen niet recht op, maer cruypen lancx der eerden. Die wortel es oock lanck ende dick.

Malua ſylueſtris pumila.
Cleyn wilde Maluwe.

¶ Plaetſe.

1 Die tamme Maluwe die de Winterrooſen draeght, wordt hier te lāde in die houē geplant.

2 Die wilde waſſen op ongeboude plaetſen, by den wegen ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Die Winterrooſen bloeyen in Hoymaent ende Ooghſtmaent. Die wilde Maluwen beghinnen te bloeyen in Braeckmaent, ende bloeyen van daeren voort tot in den Herfſt ende te wyle zoo leueren zy oock huer ſaet.

¶ Naem.

Maluwe wordt geheeten in Grieck μαλάχη. In Latijn Malua, van Pythagoras ἄνθεμα Anthema, van Zoroaſtres διάδεσμα Diadema, van den Egyptienen Chocortis, van ſommigē Vrina muris. In Hoochduytſch Pappel. In Neerduytſch Maluwe. In Franchois Maulue. In die Apoteken Malua.

1 Dat ierſte gheſlacht van Maluwen, wordt geheeten in Grieck μαλάχη κηπευτή. In Latijn Malua ſatiua, van ſommighen Roſa vltra marina. In Hoochduytſch Garten pappeln, Ernroſz oder Herbſtroſz. Hier te lande Winterrooſen. In Franchois Maulue de iardin.

2 Die wilde Maluwe heet in Grieck μαλάχη ἀγρία. In Latijn Malua ſylueſtris. In Hoochduytſch Ghemeyn Pappeln. Hier te lande Maluwe ende Keeſkenſcruyt. In Franchois Maulue ſauluage. Ende van deſen gheſlachte dat hooch opwaſt wordt geheeten Malua elatior.

3 Dat ander wildt gheſlacht dat het aldercleynſte es, wordt ghenaemt Malua ſylueſtris pumila, oft Malua pumila. In Duytſch cleyn Maluwe.

¶ Natuere.

Die Maluwen zijn middelmatich werm eñ vochtich, van natuerē verdeylende, ende morw makende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Maluwe in die ſpijſe ghebruyckt voedet wat meer dan die Lattouwe, ende doet lichten camerganck hebben, maer en es der maghen niet goet oft bequaem, wāt zy maeckt die ſelue weeck ende wack. A

Die

Die bladeren van Maluwe rouw met wat souts gegheten zijn goet tseghen die pij- B
nen, weedommen ende verſweeringhen van den nieren ende van der blaſen.

Tot den ſeluen ghebreken, ende tot tgraueel ende ſteen es ook die Maluwe goet, C
in water oft wijn gheſoden ende ghedroncken.

Maluwe mz dē wortelē geſoden es ſeer goet tſegen alle fenijn eñ verghifthz, alſmen D
terſtont naer datmē dz ſop van Maluwe gedronckē heeft tſelue wederom ouergheeft.

Dwater daer Maluwe in gheſoden es verſuet ende vermorwet die herdicheyt van E
der moeder, alſmen daer in badet.

Tſelue water es ook goet tot alle verſweeringhen ende rouwicheden van der blaſen F
moedere, dermen ende des fondaments, met een cliſterie daer in ghedaen.

Tſaet van Maluwe met wijn ghedroncken doet die vrouwen veel ſochs ende melcks G
crijgen, eñ es goet den ghenē die pijne in die blaſe hebbē, eñ van dat graueel ſieck zijn.

Maluwe gheneeſt die beten van den bien ende weſpen, ende treckt alle doznen ende H
ſplinters wt, daer op gheleyt ofte gheſtreken.

Maluwe rouw oft gheſoden, alleen gheſtooten oft met verkens lieſe vermenght ver I
ſuet, rijpt ende doet ſincken alle coude ende heete gheſwillen.

Die wortel van Maluwen in die aſſchen ghebraden ende cleyn gheſtooten, es goet K
ghelijck een plaeſter gheleyt op die ſweerende vrouwen borſten.

¶ Verkielinghe.

Tot dē gebruck vā der ſpijſen zo es die tāme Maluwe beeter eñ bequaemer dan die wilde, maer tot dē gebruyck vā der medeynē om die herdichedē te vermorwene, eñ die geſwillē te ſceydene, zo zijn die wilde Maluwē beeter eñ crachtigher vā wercke dan die tamme.

Van witte Maluwe. Cap. vvv.

¶ Tfatſoen.

Althæa. Witte Maluwe.

Ibiſcus Theophraſti. Abutilon Auicennæ.

Die

1 DJe witte Maluwe es den anderen Maluwen seer gheliick maer veel witter ende saechter, zy heeft rondachtighe witte saechte eñ schier wollachtighe bladeren, die van grootte ende fatsoene den bladeren vā die ghemeyne schier gheliick zijn. Die stelen zijn ront ende wassen recht op. Die bloemen zijn den bloemen van wilden Maluwen vā fatsoene gelijckende, naer den welcken dat saet voortcoemt gheliick aen die andere. Die wortel es groot ende dick, van binnen wit ende lijmachtich.

2 Dat ander gheslacht van witte Maluwe daer Theophrastus af schrijft, heeft oock rondachtighe, witte, saechte ende schier wollachtighe bladeren, gheliick die andere witte Maluwe, maer veel meerdere, den bladeren van Cauwoorden van fatsoene eñ grootte schier gheliick. Die stelen zijn lanck, dick ende sterck ende daer aen tusschen die bladeren wassen op corte steelkens geele bloemkens, naer den welcken volghen gheployde huyskens daer in het saet leyt.

¶ Plaetse.

1 Witte Maluwe wast gheerne in vochte eñ vette plaetsen, by dē waterē eñ grachten.

2 Dat tweede gheslacht es hier te lande vremt, ende en wordt niet ghevonden dan in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

1 Dese Maluwe bloeyet met den anderen wilden Maluwen.

2 Die tweede wordt in die Meerte oft Aprill ghesaeyet, ende in dat eynde van den zoomer leueret zy huer bloemen ende saet.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Maluwe wordt gheheeten in Grieck ἀλθαία in Latijn Althæa ende Hebiscus oft Ibiscus, van Galenus oock Anadendron, van sommigen Aristalthæa. In die Apoteken Bismalua ende Maluauiscum. In Hoochduytsch Ibisch oder Eibisch. Hier te lande Witte maluwe oft Witten huemst. In Franchois Guimaulues.

2 Dat ander gheslacht wordt vā Theophrastus in Grieck ooc ἀλθαία καὶ μαλάχη ἀγρία ghenaemt. In Latijn oock Hibiscus ende tot onderscheet van den anderen Hibiscus Theophrasti. Van Auicenna wordt dit cruyt Abutilon gheheeten met welcken naem dat het onder den cruytliefhebbers bekent es.

¶ Natuere.

Witte Maluwe es oock middelmatich werm gheliick die andere maer drooghet, ende tot in den ierstē graedt drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van witte Maluwen in wijn ghesoden ende gedroncken zijn goet tseghen die pijne ende weedom van tgraueel, ende van den steen, roodē lichaem ende tseghen dat Sciatica, ende den ghenen die beuen, cramp hebben, oft van binnen ghebortsten ghescuert zijn. A

Die selue wortelē in versch suet melck ghesoden, genesen den hoest als Plinius seyt. B

Tot den tantsweer zijn oock dese wortelen goet, ende versueten die pijne alsmense in azijn siedt, ende in den mont hout. C

Die wortelen vā witte Maluwen in wijn oft huenich water ghesoden eñ cleyn ghestooten, ghenesen eñ heylen die versche wonden, doen seeyden eñ verdeylen alderhande herde coude ende oock andere geswillen, als Inflatien, Apostumatien achter die oren ende van den borsten, vermorwen die clieren, doen rijpen ende wtbrekē alle verouderde Apostumatien ende gheswillen, ghenesen die clouen van dat fondament, ende verdrijuen dat beuen ende scudden van den senuwen ende senuachtighe leden. D

Die selue wortelen alzoo ghesoden eñ cleyn gestooten eñ met verckens liese oft ganssen smout oft mz Terbenthijn vermēght, versuetē die Apostumatiē eñ sweeringen van der moedere, eñ openen die verstoptheden vā der selue mz een pessus van onder gesedt. E

Tot allen den voorgescreuen siecktē eñ gebreken zijn ooc die bladerē vā Maluwe goet in der selue manierē gebruyckt, maer met zoo goet oft crachtich als die wortelen. F

Die bladeren van dese witte Maluwe met olie vermenght, ghenesen die verbrantheyt G

heyt van den viere oft van heeten watere, ende heylen die beten van hondē ende menschen, ende die steken van Wespen ende Bien.

Esaet drooghe oft gruen ghestooten ende ghedroncken, gheneest dz root Melizoen, ende stopt alle bloetganck, ende die loop des buyck. H

Dit selue met azijn vermenght, verdrijft die witte ende swerte plecken ende vlecken des aensichts, alsment daer op in die sonne oft in een stoue strijckt. I

Esaet van witte Maluwe met water ende azijn oft wijn ghesoden, es nut ende bequaem ghedroncken den ghenen die van Wespen ende Bien ghesteken zijn. K

Van Sigmaerts cruyt. Cap. xxxvj.

¶ Tfatsoen.

Alcea. Sigmaerts cruyt

Sigmaerts cruyt es van den ghesslachte van den wilden Maluwen, als Dioscorides seyt, maer sijn bladeren sijn meer geclouen ende dieper ghesneden, ende in veel deelen verdeylt, schier ghelijck die bladeren van Verbena maer veel meerder. Die stelen sijn ront eñ wassen recht op ontrent twee oft drye voeten hooch, ende daer aen groeyē licht roode oft lijfverwighe bloemkens, den bloemē van anderen Maluwen van fatsoene gelijck, naer den welcken dat saet oock ghelijck keeskens geformeert voortcoemt. Die wortel es dick, twee voeten oft meer lanck van binnen wit.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sommige ongeboude plaetsen aen die cantē van den velden eñ aen die hagen, ende en es hier te lande niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Sigmaerts cruyt bloeyet in dmiddel van den zoomer, ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt in Griecx ἀλκέα, ende dijsghelijck oock in Latijn Alcea. In die Apoteken eest onbekent, van sommigen, Herba Simeonis en Herba Hungarica. In Hoochduytsch Sigmars kraut, Sigmundswurtz, oder Hochlenten. In Neerduytsch Sigmaerts cruyt. In Franchois Guimaulue sauluage.

¶ Natuere.

Sigmaerts cruyt es middelmatich in wermte eñ coude, eñ wat drooge vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen Sigmaerts cruyde in water oft wijn ghesoden, ende ghedroncken, stelpen dat root Melizoen, ende heylen ende ghenesen die ghequetstheyt ende ghescuerheyt van binnen. A

Van Veneetsche Maluwe. Cap. xxxvij.

¶ Tfatsoen.

De Veneetsche Maluwe heeft ronde teere stelen, die huer in veel andere steelen verdeylen, daer aen wassen doncker gruene vette gheclouen, ende in veel deelen verdeylde bladeren, den bladeren van Acanthus van fatsoene ende blinckende coluere schier ghelijck maer veel mindere, den bladeren van Sigmaerts cruyt niet seer onghelijck. Die bloemen wassen op dopper-

ste van den stelē, ende sijn die alderschoonste onder alle Maluwe bloemen, van fatsoene den anderen Maluwe bloemen volnaer ghelijck oock in vijf bladerē verdeylt, die op dat wterste wit oft bleeck geel sijn, ende in dmiddel van der bloemen bruyn purpur root, daer een gout geel doddeken in dmiddel wtwast. Ende dese bloemen en gaen niet open, dan drye oft vier vren naer der sonnen opganck, een vre oft twee oft meer voor middach, ende als sy een vre oft onderhalue open geweest hebbē, soo sluytē sy huer toe ende vergaē, eñ als sy vergaen sijn, so coemt daer een blaesken voort, daer in een ront hayrachtich bolleken groeyet, daer in swert saet voortcoemt. Die wortel es teer ende cleyn, ende sterft alle iaren, alsoo dat het cruyt alle iaren van nieuws ghesayet moet worden.

Alcea Veneta. Veneetsche Maluwe.

¶ Plaetse.

Dit cruyt es hier te lande vremt, eñ en wordt niet vonden dan in der cruytliefhebbers houen daert ghesayet wordt.

¶ Tyt.

Dit cruyt wordt ghesaeyet in Meerte oft Aprill, ende in Braeckmaent eñ Hoymaent zoo brenghet sijn bloemen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt ghehouwen voor een ghesla cht van Alcea, eñ wordt geheeten Alcea Veneta, van sommigen oock Malua Theophrasti. In Hoochduytsch Venedicger pappeln oder Wetter roszlin. In Neerduytsch Veneetsche Maluwe. Ende dit en is gheen hypecoon als Matthiolus meynt. Maer schijnt meer te syne, dat Solanum Manicum daer af in tderde boeck Cap. xcij. ghescreuen es, daert groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Dese Maluwe es van natueren werm ende vochtich ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Cracht en werckinghe.

Aenghesien dat dese Maluwe werm ende vochtich es, zoo schint zy oock wel te wese Ane van crachten ende werckinghen ghelijck den ghemeynen wilden Maluwen, maer daer af en hebbe ick gheen sekere experientie.

Van Concommeren. Cap. xxviij.

¶ Tghelacht.

Concommeren sijn tweederleye Tam ende Wildt, Die Tamme worden voor spijse ghebruyckt. Die Wilde en sijn daer toe niet bequaem, ende dienen alleen tot den ghebruyck der medecynen, ende daer af hebben wy in dat derde deel ghescreuen.

¶ Tfatsoen.

De tamme ende etelijcke Concommeren hebben langhe rouwe stelen, lancx der eerden cruypende, daer aen wassen rouwe rondachtighe bladeren, ende sommighe cleyne clauwierkens. Die bloemen wassen tusschen die bladeren aen die stelen, ende sijn bleeck geel, ende als die ghereesen es, zoo volcht die vrucht die lanck es ende met veel stipkens van buyten bespraeyet ende lanc-

ghe

Van Concommeren. Cap. xxxiij. cccccxij.

Cucumis satiuus. Melopepon Galeni.

Concommeren.

ghe voren heeft, die ierst gruen es ende naermaels geel, ende daer in groeyet wit breedt saet. Die wortel es redelijcken lanck.

¶ Plaetse.

Concommeren worden in die houen ghesaeyet, ende wassen geerne in plaetsen daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

In Hoymaent ende Ooghstmaent worden die Concommeren bequam om eten, maer in Herfstmaent worden sy rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren wordt nv ter tijt gheheeten in Griecx σίκυς ἥμερος. In Latijn Cucumis satiuus, oft Cucumer satiuus, van sommige Cucumis anguinus, oft Anguria. In die Apotekē Cucumer. In Hoochduytsch Cucumern. In Neerduytsch Concommeren. In Franchois Concombre, ende schijnt wel te syne tghene dat van Galeno in libris de alimentorum facultatibus μηλοπέπων Melopepon ghenaemt es.

¶ Natuere.

Concommeren sijn cout eñ vochtich van natueren, tot schier in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Concommeren voor spijse inghenomen, sijn goet der maghen ende den dermen die verhit sijn, maer gheuen seer luttel voetsels ende dat ooc niet goet, ende daerom alsmense te veel in spijse ghebruyckt, soo vervullē sy die aderen met veel quade coude, vochticheden, die, want sy in gheen goet bloet veranderen en kunnē, ten laesten groote cortsen ende sieckten maken, als Galenus schrijft.

A

Tsaet van Concommeren met melck oft seer sueten wijn inghenomen, doet suetelijck water maken, ende es seer goet der blasen die van binnen gequetst oft wat versworen ende verstopt es. B

Die groene bladeren van Concommeren met wijn ghestooten, ghenesen die beten van den honden daer op gheleyt. C

Van Pepoenen. Cap. xxxiv.

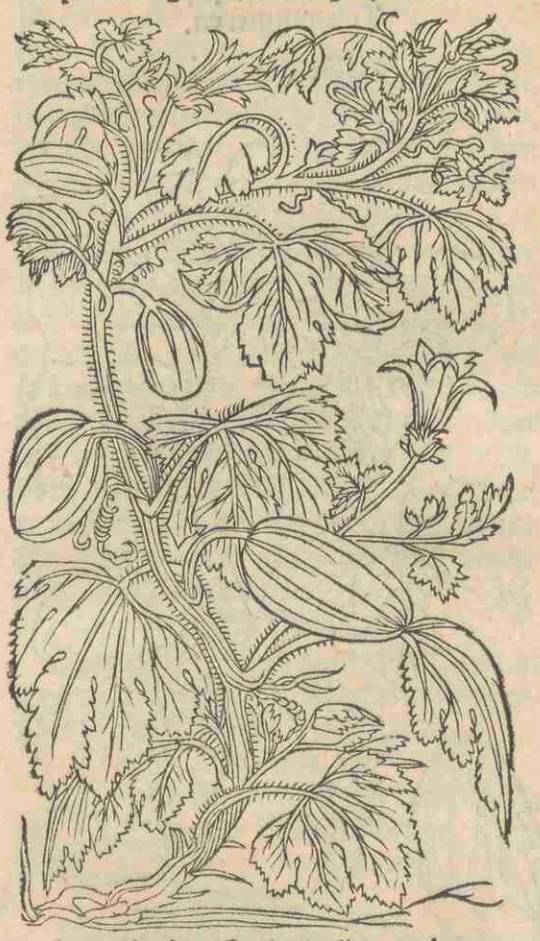
¶ Tghelacht.

PEpoenen sijn een gheslacht van Concommeren, ende sijn nv ter tijt veelderleye, Groote, ronde ende platte, van den welcken die groote ooc tweederleye sijn, wit ende gruen.

¶ Tkatsoen.

1 DJe groote Pepoenen hebben langhe ronde dicke hole rouwe stelen met scerpe corte dorenē beset, ende daer aen wassende groote breede rouwe bladeren, met vier oft vijf diepe keruen verdeylt, die veel meerder sijn dan die bladeren vā Cauwoorden, Ende by desen bladeren comē ooc voort Clauwieren, daer mede dat dese Pepoenen hooch wassende ende climmende al om aen hakē ende huer vast makē. Die bloemen wassen tusschen die bladeren, ende sijn seer groot, binnen hol, om die canten gheseaert, van verwen geel. Die vruchten sijn seer groot dick ende lanckworpich, en van den eenen geslachte bruyn gruen, veel ribbē hebbende,

Pepones magni. Groote Pepoenen.

Pepones rotundi. Ronde Pepoenen.

bende, ende seer herde seellen, ende van den anderen gheslachte wit, met saechten dunnen seellen bedeckt. In die vruchten wast dat saet dat breet ende wit es, ende veel meerder dan Concommer saet.

2 Dat tweede gheslacht met den ronden vruchten heeft oock rouwe stekende stelē ende bladeren, maer die steelen sijn minder, ende cruypē meest laneys der eerden. Die bladeren, sijn oock cleynder ende niet zoo diep gesneden. Die bloemen sijn geel den bloemen van anderē Pepoenen van fatsoene gheltjck. Die vrucht es ront ende platachtich, van den eenē oock gruen, ende van den anderen wit, ende daer in groeyet oock dat saet, dat minder es dan tsaet van anderen Pepoenen, nochtans noch meerder dā tsaet vā Concommerē.

3 Derde gheslacht van Pepoenen, es den tweedē van cruypende stelen, bladerē eñ bloemen seer gheltjck, maer die stelen en sijn niet zoo rouw. Die vrucht es plat breet eñ ront, mz een saechte dunne seelle beleet, rontsomme die cantē gecronckelt eñ gefroncelt eenē buckelaer schier gelijckende

Pepones lati. Breede Pepoenen.

kende, ende daer in leyt dat saet, dat wit es ende den Concommer sade ock ghelijck maer meerder.

4 Van den Pepoenen vindtmen ock een wildt geslacht van rouwe stelen eñ van bladeren den tammē in alder manieren gelijck, alleen sijn vruchten sijn mindere ende van smaecke heel bitter ghelijck die Coloquintida, wilde Cauwoorden ende wilde Concommeren dyen dit wildt gheslacht van naturen ende crachten ghelijck es.

¶ Plaetse.

Dese gheslachte van Pepoenen worden ock in die houen ghesaeyet, ende worden in die spijse ghebruyckt wtghenomen die wilde.

¶ Tijt.

Dese vruchtē wordē in Oogstmaent rijp, oft somtijts eer alst vroech werm weer es.

¶ Naem.

Dese vruchten worden geheeten in Griecx πέπονες ende in Latijn Pepones, van Galenus ock Σικυοπέπονες Sicyopepones, dat es, Pepones cucumerales.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten in Hoochduytsch Pseben. Hier te lande Pepoenen. In Franchois Poupons, ende nv ter tijt in Latijn Magni Pepones, van sommighen Cucumeres Turcici, eñ daer naer Turckischer Cucumeren, eñ Torckschе Concommerē.

2 Dat tweede gheslacht dat ock een gheslacht van Pepoenen es, wordt Pepo oft Cucumis marinus, van sommighen Zuccomarm. In Duytsch Zee Concommeren. In Franchois Concombre marin gheheeten.

3 Derde gheslacht dat breede Pepoenen sijn, ende daer om ock genaemt sijn Pepones lati, worden van sommighen gheheeten Torckschе Meloenen.

¶ Natuere.

Die tamme sijn cout ende vochtich van naturē, maer niet zoo vochtich als die Concommeren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die vruchten van den tammen Pepoenen en worden niet veel rouw ghegeten, maer meest in vleesch sop oft suete melck gesoden, ende alzoo bereyt sijn sy beeter eñ minder hijck, dā die Concommeren, ende ock goet gebruyckt den genen die eenige hitte in die maghe hebben.

Cucumis citrulus Citrullen.

B Dat binnenste van den Pepoenen cleyn gestooten versuet ende gheneest die heete sweeringhe van den ooghen daer op gheleyt, ende belet die vloet van den humoeren ende vochticheden in die ooghen sinckende op dat voorhooft gheleyt.

C Esaet van den Pepoenen met meel ende den sape van den seluen vermēgt maeckt dat aensicht schoon, ende verdrijft alle vleckē, alsment daer mede in die sonne wrijft.

D Die wortel van Pepoenen een drachma swaer met huenich water oft Meede inghenomen doet braken ende ouergheuen.

E Die selue wortel met huenich vermenght geneest die quade draghende scorftheden van den hoofde.

Van Citrullen. Cap. xxv.

¶ Tkatsoen.

Citrullen sijn ock van den gheslachte van den Concommeren, ende sy hebben rouwe ronde stelen met aenwassende clauwierkens, daer sy huer mede aen tuynen ende staken vast maken. Die

Van Citrullen. Cap. vvv.

bladeren van Citrullen sijn seer ghesneden ende gheclouen, van fatsoene den bladeren van Coloquintida seer ghelijck. Die vruchten sijn ront ende van buyten gruen, eñ daer in wassen bruyne swerte breede keernen, van fatsoene den keernen van Pepoenen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Dese vruchten worden ock van sommighe cruytliefhebbers in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Citrullen worden in dat eynde van den zoomer met den Pepoenen rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren wordt geheeten Cucumis citrulus, ende ock van sommighen Anguria. In die Apoteken Citrulum, ende daer naer in Duytsch Citrullen. In Franchois Concombre citrin.

Dwildt gheslacht van desen es die oprechte Coloquintida daer af in dat derde deel gheschreuen es.

¶ Natuere.

Citrullen sijn ock cout ende vochtich ghelijck die Pepoenen.

¶ Cracht en werckinghe.

Van crachten ende werckinghe sijn die Citrullen den Pepoenen ock seer ghelijck, A tsy in spijse oft in medecynen ghebruyckt.

Van Meloenen. Cap. vvvj.

¶ Tfatsoen.

Meloenen cruypen lancx der aerden ghelijck die Concommeren, ende hebben teere stelen mz aenwassende cleyne clauwierkēs, eñ rondachtighe rouwe bladerē. Die bloemen sijn geel ghelijck die bloemen van Concommeren. Die vruchten sijn lanck den Concommeren ock schier gelijck, maer dicker, van buyten met dun hayrkē becleet, sonderlinghe als sy noch ionck sijn, en van binnen geel. Ende daer in leyt dz saet den Concommer sade seer ghelijck.

Cucumis Galeni & antiquorum.

Meloenen.

¶ Plaetse.

Meloenen worden ock in die houen ghesaeyet, ende moeten gheplant worden in goede vette gemeste aerde, op drooge plaetsen, eñ daer die sonne veel eñ sterckelijc schijnt, wāt anders so en comen sy hier te lande nz voort.

¶ Tijt.

Meloenen worden in Ooghstmaent ende Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Dese vrucht wordt geheeten in Grieck van Galenus σίκυος dat es in Latijn Cucumis, ende es sonder twijfel die Cucumis van den ouders, daer die Cucumer asininus dz wildt geslacht af es. Nv ter tijt wordt dese Concommere in Grieck μηλοπέπων. In Latijn Melopepo, van sommighen Melo, ghenaemt en tot sommighe plaetsen van Italien ooc Citrulus, ende Cucumis citrulus. In Hoochduysch Melonen. In Neerduytsch Meloenen. In Franchois Melons.

¶ Natuere.

Meloenen sijn den Pepoenen van natueren schier ghelijck, maer niet soo vochtich.

Cracht

Van Cauwoorden. Cap. xxxij. ccccxj.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meloenen sijn van crachten den Pepoenen seer ghelijck, nochtans en maken sy soo A quaden bloet niet, noch oock soo rasschen camerganck, ende daerom soo sijnse oock beeter dan die Pepoenen.

Van Cauwoorden. Cap. xxxij.

¶ Tghelacht.

CAuwoorden sijn sonderlinghe dryerleye van ghelachte, Groote, cleyne ende langhe. Die van bladeren ende stelen malcanderen seer ghelijck sijn, sonder die wilde daer af in dat derde deel gheschreuen es.

¶ Tfatsoen.

Cucurbita cameraria maior.
Groote Cauwoorden.

Cucurbita minor.
Cleyne Cauwoorden.

CAuwoorden hebben langhe teere stelen, met aenwassende vele ranckens ende clauwierkens, daer mede dat sy huer vast makende seer hooch climmen, alsoo verre als sy by eenighe staken, haghen, tuynen oft boomē, daer sy huer om winden mueghen gheplant sijn, wāt sonder behulp van eenige staken en kunnen die Cauwoorden niet gheclimmen, maer moeten langer der aerden blyuen vlidderende, ende dan en kunnen sy oock gheen vruchten voort ghebrenghen. Die bladeren sijn ront, witachtich, saecht, ende schier wollachtich, dē bladeren van grooten Clissen van fatsoene volnaer ghelijck, maer mindere. Die bloemē sijn wit elck in vijf bladerkens ghesneden. Naer die bloemen groeyen die vruchtē, die ierst gruen ende met een dun saecht hayrken becleet, ende naermaels geelachtich ende schier caet, ende van den iersten geslachte seer groot, ront, dick ende breet sijn. In die vruchten leyt dat saet dat lanck ende breet es, op tsmaelste eynde twee hoecken hebbende.

2 Tweede gheslacht es den ierſten van ſtelen, bladeren, bloemen eñ ſade in alle manieren gelijck, alleen die vrucht is minder gefatſoeneert gelijck een ronde fiesſche, mz eenē langhen halſe, dwelck tbeſte fatſoen van den Cauwoorden oock es, want deſe worden dicwils, ſonderlinge vanden pelgroms voor flesſchen als ſy wt gehoelt ſijn gebruyct.

3 Tderde geſlacht es dē voorgeſcreuē oock gelijck, maer die vruchtē en ſijn nz cort eñ dick, gelijck die andere, maer dickwils drye oftwier voeten lanck, eñ ontrent eenen arm oft been dick, eñ anders en hebben ſy geen onderſceet.

Cucurbita anguina. Langhe Cauwoorden.

4 Bouen deſe drye manieren van Tamme cauwoorden, zoo vindtmē oock nooch een ander geſlacht als ſommighe geleerde ſcrijuen, dyens vruchten ſeer cort ſijn, eñ maer ontrent eenen vinger dick, eñ anders oock van bladeren ende ſtelen den voorgheſcreuen ghelijck.

5 Van deſen vindtmē oock een wilt geſlacht daer af in dat Capittel van Coloquintida in dat derde deel, gheſcreuen es.

¶ Plaetſe.

Die drye ierſte geſlachten worden hier te lande in die houen gheplant.

4 Dat vierde geſlacht waſt in ſommige landen op rouwe ende ſteenachtighe plaetſen.

¶ Tijt.

Cauwoordē wordē hier te lande in Oogſt maent ende Herfſtmaent rijp.

¶ Naem.

Cauwoorden heet in Grieck κολόκυνθα καὶ κολόκυνθα ἐδώδιμος. In Latijn eñ in die Apoteke Cucurbita. In Hoochduytſch Kurbs. In Franchois Courge.

Die drye ierſte geſlachten worden geheeten van Plinius Cucurbitæ cameratiæ, van ſommighen oock Perticales.

1 Dat ierſte geſlacht wordt nv ter tijt geheeten Cucurbita magna en maior. In Hoochduytſch Groſz kurbs. In Neerduytſch groote cauwordē. In Frāchois Grāde courge.

2 Dat tweede geſlacht heet Cucurbita minor. In Hoochduytſch Klein Kurbs. In onſe tale Cleyne Cauwoorden. In Franchois Petite Courge.

3 Tderde gheſlacht wordt ghenaemt Cucurbita anguina, ende van ſommighen Cucurbita oblonga. In Hoochduytſch Lang Kurbs. In Brabant Lange Cauwoordē. In Franchois Courge longue.

4 Tvierde gheſlacht dat hier te lande noch onbekent es, wordt van Plinius gheheeten In Grieck σομφός Somphos. In Latijn Cucurbita barbara ende marina.

¶ Natuere.

Deſe Cauwoorden ſijn cout ende vochtich tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Cauwoorden rouw ende onbereyt voor ſpijſe inghenomen, ſijn een ſeer quade ende onbequāme ſpijſe als Galenus ſcrijft, die mage vercouwende, ſeer verladende ende pijne daer in makende. A

Maer als ſy gheſoden, ghebacken oft anderſins bereyt gegeten worden, zoo en ſijn ſy niet ſeer hinderlijck, ende vercoelen ende maken vochtich die verhitte ende droogħe maghe, verſlaen den dorſt, ende doen lichten camerganck hebben, maer ſeer luttel voetſels bringhen ſy den lichaeme aen. B

Tſap wt den Cauwoordē die al heel gheſoden ſijn ghedouwt, met hueneich ende wat ſalpeters ghedroncken, doet ſonder groote pijne camerganck hebben. C

Tſelue

Tselue doet ock die wijn die eenen nacht lanck in een wtgheholde Cauworde ghe- D
staen heeft alsmen hem nuchteren drinckt.

Dat binnenste van den Cauwoorden gestooten versuet eñ versaecht die heete apo- E
stumatien ende geswillen, die verhittingē ende roodicheden van den ooghen, eñ sonder-
linge die pijne van dat heet fledereijn, op die plaetse van der pijne eñ geswillen geleyt.

Tsap van den Cauworden met olie van roosen vermenght, versuet die pijne van F
den oren daer in ghedaen.

Tselue sap in der seluer manieren, oft alleene es ock goet op die verbrantheyt, op G
dat wildt vier, ende op alle verhitheyt ghestreken.

Die ranexkens van Cauworden met sueten wijn ende luttel azijns inghenomen, H
ghenesen dat root melizoen.

Die Scorssen van Cauworden tot asschen ghebrant ghenesen ende heylen die ga- I
ten van verbrantheyt ghecomen, ende dijsgelijck ock die oude vleeratien ende sweerin-
ghen van der manlichheyt daer in ghestroeyet.

Tsaet van Cauwoorden es den sade van Concōmeren van erachten schier ghelijck. K

Van Rapen. Cap. xxviij.

¶ Tkatsoen.

Rapa. Rapen.

1 RApen hebben ierst groote rouwe breede bladeren, die aen dat smalste ouer beyde syden diep gesnedē ende gekerft sijn, ende daer naer als die winter ouer eñ voorby es zoo crijghen sy ronde stelen, daer aen ende op wassen cleyne geele bloemen, voortbringhende cleyn bruyn saet in cleyne hauwkens, in alle manieren gelijck die Koolē, dyen die Rapen, van bloemen, hauwen ende sade seer gelijck sijn. Die wortel es ront dick, van binnen ende buyten wit, ende somtijts een hooft somtijts maer een vuyst groot oft ock mindere.

2 Van desen Rapen vindtmē ock noch een gheslacht, niet dat van sommige Roode Rapen ghenaempt wordt, dat wy onder die Beeten ghestelt hebben, maer een andere dat van rouwen bladeren, stelen, bloemen, hauwen eñ sade den voorghesereuen Rapen ghelijck es, ende alleen daer in verscheyden es, dat sijn Rapen niet wit en sijn, maer root, anders den anderen ock ghelijck, als wy verstaen hebben van sommige cruytliefhebbers, die my geseyt hebben dat die seer edele alderdoorluchtichste Coninghinne Duwagiere van Hungheren ende Beemen ꝛc. Aldusdanighe Roode rapē in haer rijckelijcke plaisante houen op heeft doen voeden.

¶ Plaetse.

Rapen wassen gheerne in goet gheoeffent landt eñ wordē tot sommige plaetsen tusschen die Wijngaerdē gesaeyet, als te Huygaerden ende daer ontrēt, die seer groot worden, maer meest op die corenvelden, sonderlinghe alst Coren rijp es, ende die en worden niet zoo groot.

¶ Tijt.

Rapen worden ghesaeyet in tbeginsel van den zoomer, ende die moghen groot worden, ende in Hoymaent oft Oostmaent naer dat het Coren ghemaeyet es, ende die blijuen ghemeynlick cleyn. Ende in April als die winter voorby es, zoo brenghen sy stelen ende bloemen. In Meyt ende Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

Naem,

Van Rapen. Cap. cxxxiij.

¶ Naem.

Rapen worden genaemt in Griecx γογγύλαι καὶ γογγύλιδες. In Latijn Rapæ. In Hoochduytsch Ruben. In Franchois Naueau rond.

¶ Natuere.

Rapen sijn werm eñ vochtich vã natueren.

¶ Tracht en Werckinghe.

Rapen voor spijse ghebruyckt gheuen den lichaeme redelijck voetsel, alsmense niet te A
veel in en neempt, ende oock wel verteert, want anders alsmen te veel inneempt oft tsel
ue datmen etet niet wel en verteert, zoo maken sy vele ouervlocdighe vochticheden ende
winden in thichaem, sonderlinge als sy rouw gegeten wordẽ, wãt dan zoo sijn sy der ma-
ghen ooc quaet, ende makẽ winden, opblasingen eñ weedommẽ in dẽ buyck eñ dermen.

Rapen met melck ghesoden versueten die pijne van dat fledertijn daer op gheleyt. B

Olie van Roosen in eene wighehoolde Rape in die asschen gebradẽ geneest die cack C
hielen, dat es versweringhen van den verssenen van coude ghecomen. Tot den seluen
es oock dat water goet daer die Rapen in ghesoden sijn, alsmen die daer mede wasschet.
Item oock die ghesoden Rapen daer op gheleyt.

Die ionghe scuetkens van den Rapen als sy beghinnen te scieten gegeten doen wa- D
ter maken, ende sijn goet den ghenen die met den steen ende graueel ghequelt sijn.

Tsaet van Rapen, es oock goet tseghen alderhande fenijn, ende daerom worddet in E
die Triakelen (dat es medecynen die mẽ tsegen fenijn ende verghiffenissen gebruyckt)
ghedaen, sonderlinghe in die ghene die pijne ende weedom versueten.

Die olie van Raepsade geslaghen, es oock van ghelijcke cracht, ende iaecht af die F
wormen die in dat lichaem groeyen, alsmense rouw inneempt.

Van Steckrapen. Cap. cxxxiij.

¶ Tgheslacht.

Steckrapen sijn nv ter tijt tweederleye, Tamme eñ wilde.

¶ Tkatsoen.

Napus hortensis. Tamme steckrapen.

Napus syluestris. Drooghe steckrapen.

Tam-

Van Steckrapen. Cap. xxxiiij. cccccxv.

1 Tamme Steckraepen hebben groote breede bladeren, den bladeren van den Rapē schier gelijck maer effender. Sijn stelen sijn ront, ende wassen ontrent eenen cubitus, dat es onderhalue voet hooch oft hoger, ende daer aen wassen bloemen, hauwē eñ saet ghelijck aen die Rapen. Die wortel es seer lanck ende dick, anders den Rapen gelijck.

2 Die wilde Steckrapen sijn den voorgescreuen niet seer ongelijck, maer die bladerē. sijn van onder tot bouen meer ghekerft, ende die wortel en is niet zoo lanck, maer corter ende ronder, schier ghelijckende een wilde peere. ¶ Plaetse.

1 Steckrapen worden in Vranckrijck veel gesayet, ende sonderlinghe ontrēt Parijs.

2 Die wilde wassen in sommighe landen by den rieuieren ende waterloopē, ende dyer ghelijcke coude plaetsen. ¶ Tijt.

Steckrapen bloeyē in die Lente ghelijck die Rapen ende Koolen. ¶ Naem.

Dese Rapen worden in Griecx gheheeten Βουνιάδες. In Latijn Napi. In Hoochduytsch Steckruben. In Brabantsche tale Steckrapen ende Parijsche Rapen. In Franchois Naueau ou Nauet.

1 Dat tam gheslacht wordt gheheeten Napus satiuus, ende in Hoochduytsch Truckē steckruben, dat es drooghe Steckrapen.

2 Die Wilde worden Napi syluestris ghenaemt, ende in Hoochduytsch Naszsteckruben dat es natte Steckrapen. ¶ Natuere.

Steckrapen sijn van natueren den anderen Rapen als Galenus schrijft, ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Steckrapen in spijse ghebruyckt gheuen min voetsels dan andere Rapen, ende anders sijn sy van crachten ende werckinghen huer ghelijck. A
Tsaet van desen Rapē es B
oock seer goet tsegen tfenijn, ende wordt oock in die Tériakele medecijnen vermenght.

Van Raponcelen. Cap. xxxv.

¶ Tghelacht.

Raponcelē sijn tweederleye, Cleyne ende groote. ¶ Tfatsoen.

Rapum syluestre paruū. Cleyne Raponcelē. Rapum syluestre aliud. Andere Raponcelen.

Die

Van Raponcelen. Cap. lxxxv.

1 Die cleyne ende ghemeyne Raponcelen hebben ierſt cleyne rondachtige bladerē, den bladerē vā Violettē ſchier gelijck, ende daer naer comē die ſtelē voort, die ront, hertachtich ende ontrent twee voeten hooch ſijn, met langhe ſmalle bladerkens becleet. Aen dopperſte van den ſtelen waſſen ſchoone bloemkens, van verwen ende fatſoene den wilden blauw Cloeyrkens (daer af in tweede deel cap. xxiij. gheſcreuen es) ſeer ghelijck, naer, die welcke oock lange cantighe hauwkens voortcomen, daer in dat het ſaet leyt, dat ſeer cleyn es. Die wortel es lanck, ſomtijts ontrent eenen cleynen vingher dick, wit eñ van ſmaecke den Rapen ſchier gelijck, ende wordt in den winter in ſalaet ghegeten

2 Die andere Raponcelen die noch ter tijt niet ſeer bekent en ſijn, hebben ierſt breede bladeren, ende daer naer aen die ſtelen ſmalle, ende draghen een oft twee rechte hole ſtelen, daer op ſchoone dicke aren waſſen, vol van cleyne langachtighe bloemkens, die eer ſy open ghegaen ſijn, ghelijck cromme horenkens daer om ſtaen, ende als ſy open ghegaen ſijn in vier cleyne ſmalle bladerkens verdeylt ſijn, van verwē blauw, peerſch, aſchverwich oft wit. Als die bloemen vergaen ſijn, ſoo comen daer vele cleyne hauwkens, vaſt aen malcanderen waſſende voort, den hauwkens oft huyſkens van Raponcelē gelijckende, maer mindere. Die wortel es dick wit ſapachtich, den wortelen van cleynen Raponcelen van fatſoene ende ſmaecke ſeer ghelijck.

3 Van den gheſlachte van den Raponcelen ſijn oock die Mariettes eñ die Halſeruyden daer af in dat tweede boeck hier voor gheſchreuen es.

¶ Plaetſe.

1 Die cleyne Raponcelen waſſen hier te lande aen die canten van den velden onder die haghen ende aen die tuynen.

2 Die andere waſſen meeſt in die boſſchen in ſtercken leemachtighen gront, ende andere vette vochtighe donckere plaetſen.

¶ Tijt.

1 Die cleyne Raponcelen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Die andere brenghen huer bloemen in Meye voort.

¶ Naem.

Die Raponcelen heeten in Griecx γογγύλη ἀγρία. In Latijn Rapa ſylueſtris, dat es wilde Rapen.

1 Dat ierſte gheſlacht wordt nv ter tijt ghenaempt Rapontium ende Rapunculum. In paruum Hoochduytſch klein Rapuntzeln. Hier te lande cleyne oft ghemeyne Raponcelen. In Franchois Raiponce.

2 Dat tweede gheſlacht, es oock een maniere van Raponcelen.

¶ Natuere.

Raponcelen ſijn van natueren den Rapen wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Raponcelen in ſpijſe ghebruyckt met azijn ende ſout bereyt, maken appetijt om eten A ende doen water maken, ſonderlinghe als ſy te voren wat gheſoden ſijn gheweeſt.

Raponcelen met meel van Lupinen oft van Drauick vermēght, maeckt het aenſicht B claer ende die huyt des lichaems ſchoon, daer op gheſtreken.

Tſap van den ſtelen ende bladeren van den Raponcelen, ſonderlinghe van den cleyC nen met vrouwen melck in die ooghen ghedruypt maeckt claer gheſicht.

Van Radijs. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheſlacht oft onderſceet.

Radijs es tweederleye, Tam ende wildt, van den welcken die Tamme oock tweederleye es, een met rondachtighe wortelen gelijck Steckrapen, diemen in Brabant niet veel en vint, ende een met ſeer lange wortelen die hier ſeer ghemeyn ſijn.

¶ Tfatſoen.

Die tamme Radijs, dat es die ghemeyne heeft groote, breede, rouwe bladeren, ouck

1 beyde ſyden diep gheſneden, den bladeren van Rapen niet ſeer onghelijck. Die ſtelē ſijn ront,

Radicula satiua. Radijs.

Radicula syluestris. Wildt radijs.

ront, ende daer op wassen vele licht peersche bloemkēs, elck in vier bladerkens verdeylt ende als die gheresen sijn, zoo volghen daer ronde hauwkens, ende daer in leyt dat saet dat bruyn ende ront es. Die wortel van den eenen es eenen voet oft onderhaluen lanck van buyten ende van binnen wit, scerpachtich van smaecke. Ende van den anderē dick ende cort gelijck een Steckrape, die stercker ende scerper van smaecke es dā die lāghe.

2 Dat wildt gheslacht van Radijs, heeft bladeren ghelijck dat Tam Radijs, maer mindere ende meer ghesneden. Sijn stelen wassen ontrent eenen voet oft meer hoogh, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, ende daer naer cleyne hauwkēs daer tsaet in leyt, dat oock cleyn es. Die wortel es ontrent eenen vinghet dick, van smaecke eenen tonghen Radijs ghenoech ghelijck, oft oock stercker.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Radijssen worden in die moeshouen gesaeyet, ende moeten alle iaren van nieuws ghesaeyet worden.

2 Die wilde Radijs wast aen die grachten ende canten van den staendē ende loopende wateren.

¶ Tijt.

1 Die Tamme Radijssen worden meest ghesaeyet in Braeckmaent ende Hoymaent, ende die sijn bequaem in den winter om te eten, ende bloeyen ierst in Aprill oft Meye, want die in die Meerte ghesaeyet worden bloeyen in tselue iaer in Meye oft Braeckmaent, ende sijn mits dyen om ter tafelen ghedient te wordene onbequaem.

2 Dat wildt geslacht bloeyet in Braeckmaent, eñ corts daer naer zoo leueret sijn saet.

¶ Naem.

1 Dat ierste geslacht wordt van den Griecken van Athenen eñ van anderen ouders gheheeten ῥαφανὶς καὶ ῥαφανὶς ἥμερος. In Latijn Radicula ende Radicula satiua, van sommighen Raphanus. In die Apoteken Raphanus minor. In Hoochduytsch Rettich, hier te

lande Radijs. In Franchois Raue ou Refort.

2 Dat ander gheslacht es ghenaemt ῥαφανὶς ἄγρια. In Latijn Radicula syluestris. In Hoochduytsch Wilder Rettich. In Neerduytsch wilde Radis en van sommighen water Radijs dat es Radicula palustris. In Franchois Raifort sauuage et Raifort deaue.

Natuere.

1 Tamme Radijs es werm in den derden graet, ende drooge tot in den tweeden.

2 Die wilde Radijs es crachtiger ende stercher dan die tamme.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van den Tammen radijssen, worden met andere spijssen nv ter tijt ge- A
lijck oock hier voortijts gegheten, maer sijn meer een medecyne dā spijse als Galenus
seyt, want den lichaem en gheuen sy gheen voetsel oft seer weynich, aenghesien dat sy
screp ende bytende op die tonghe sijn.

Die ionghe steelkens als die Radijs begint op te scieten, moghen oock seyt die selue B
Galenus met olie ende azijn ghegheten worden, als zy te voren ghesoden geweest sijn,
ende geuen meer voetsels dan die wortelen, hoe wel dat sy oock seer luttel voetsels by
brenghen.

Die wortelen van Radijs sijn smaekelijck in den mont seyt Dioscorides, maer der C
maghen en sijn sy niet goet, want sy maken winden ende opworpinghen.

Radijs wortelen voor den eten ghegeten doen die spijse walghen, ende naer den eten
inghenomen doen sy die selue sincken.

Die wortelen van Radijs sijn voor den eten goet gegeten om te braecken, ende sonder D
linghe die scorssen daer af, die met syrope van azijn inghenomen sterckelijck doen ouer-
gheuen ende braken, ende vele taye fluymen afiaghen, ende mits dyen die sinnen ende
dat verstant scerpen.

Dwater daer Radijs in ghesoden es ghedroncken doet water maken, ende breeckt E
den steen, ende doet den seluen lossen ende rijsen.

Tselue water maeckt oock die taye fluymen die op die borste liggen rijpen ende doet F
die selue lossen, ende es mits dyen goet tseghen den verouderden hoest, ende alle verla-
denthevt van der borsten ghedroncken.

Radijs es oock goet den watersuchtighen ghebruyckt, ende den ghenen die in die le- G
uer ghebreck, ende in die lendenen weedom oft verstopthevt hebben. Item den ghenen
die swaer slaperich sijn met azijn ende mostaert gegheten.

Die selue wortelen sijn oock goet den ghenen die van den Campernoelien sieck sijn, H
oft Bilsen oft ander fenijn inghenomen hebben, ende den genen die pijne ende weedom
in den buyck, ende dat colica hebben als Plistonicus ende Praxagoras segghen.

Die wortel van Radijs verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, I
ende als Plinius seyt doet veel melcks ende sochs crijghen.

Radijs wortelen met azijn cleyn ghestoten ghenesen die herdicheyt van der milten
daer op gheleyt.

Die selue wortelen met huenich vermenght bedwinghen die voortsetende sweerin- K
ghen, ende genesen die quade scorftheden ende wtuallingen des hayrs vanden hoofde.

Radijs wortelen met meel van Lolium vermenght, verdryuen alle blauw geslaghen
plecken, litteken, ende sproet ende plecken van dat aensicht.

Tsaet van Radijs inghenomen doet sterckelijck ouergheuen, ende doet die vrine los- L
sen, ende alst met huenich ende azijn ghedroncken wordt, zoo doodet ende iaecht die wor-
men af.

Tselue saet met azijn inghenomen maeckt die milte cleyn ende doet die herdicheyt M
van der seluer vergaen.

Tsaet van Radijs met syrope van azijn ghesoden es goet tsegen die squinantie alsmen N
dickwils daer mede gorgelt.

2 Die wilde Radijs es van crachten ende werckinghe den tammen ghelijck, maer in O
alle manieren veel stercker, ende es sonderlinghe om die vrine doen te lossene.

Tsaet

Van Meerradijs Cap. xxxvij. ccccxiv.

Raphanus magnus.

¶ Tfatsoen.

Meerradijs heeft groote breede bladeren van fatsoene den bladeren van den grooten Lapathum datmen patientie nuempt schier ghelijck maer grooter ende rouwer. Die stelen sijn teer cort ende dun ende op dopperste van dyen wassen cleyne witte bloemkēs ende daer naer cleyne hauwkens daer tsaet in voortcoemt. Die wortel es lanck ende dick, van smaecke seer scerp ende op die tonge bijtende. Ende daer om wordt sy cleyne gestooten, met die spijse, sonderlinghe met den visch, nv ter tijt voor Mostaert ghegeten.

¶ Plaetse.

Meerradijs wordt meest in die houen gheplant, ende daer hy eens geplant es, daer blijft hy langhe iaren wassende sonder vergaen.

Tijt.

Meerradijs spruyt wt in April eñ in Braeck maent zoo bloeyet hy.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten Raphanus magnus, eñ Raphanus mōtanus. In Hooch duytsch Merrettich vnd Kern. In brabant meest Raphanus van sommigen oock Meerradijs. In Frāschois grand Rafain ou grand Rafort et Raphanus. Eñ dit cruyt wordt nv ter tijt van sommigē geleerden gehouwē voor ῥάφανος Raphanus van der alder ouster Grieken van Athenen, daer af datmen schrijft dat hy viantschap heeft met den Wijngaerde. Maer en es die ῥάφανος van Theophrastus niet, oft van den anderen naercomelinghen Griecken van Athenen, die voor Raphanus houden, die Brassica van den Romeynen dat sijn onse ghemeyne koolen.

Som andere meynen dat dese Meerradijs dat Thlaspi van Crateuas es, maer haer lieder meyninghe en is der waerheyt niet seer ghelijck.

¶ Natuere.

Meerradijs es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt sonderlinghe die wortelen in den welcken die principale cracht es.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van desen Meerradijs es van crachten den anderē radijssen seer ghelijck, nochtans stercker eñ meer verwermēde, maer niet zoo seere die maghe beruerēde. A

Dese wortelen cleyn gestooten dienen wel in plaetse van Moestaert oft van anderen sausen met den visch ghegheeten, want in dyer manieren inghenomen, verwermen sy die maghe, maken appetijt, ende doen die visch verteeren. B

Tes oock by experientie beuonden dat Meerradijs den wijngaert belet te groeyen ende hem bynaer doet vergaen daer vast aen gheplant, dwelck die ionge Gricken met van Athenen, van die Crambe dat es Brassica scrijuen. C

Van Peen ende Caroten. Cap. xxxvij.

¶ Tgheslacht.

Peen sijn dryerhande, Geele, Roode, die beyde tam sijn ende ghesaeyet worden, ende wilde die van selfs groeyen.

Staphylinus luteus. Geel Peen. ¶ Tkatsoen. Staphylinus niger. Roode Peen, Caroten.

1 Die geele Peen hebbē doncker gruene seer ghesneden bladeren, den bladerē van Keruel schier ghelijck, maer onghelijc veel bruynder meerder ende cleynder ghesnedē. Die stelen sijn ront, van buyten wat hayrachtich van binnen hol, ende daer op wassen groote croonen, die voortbringen witte bloemen, eñ daer naer rouw saet, den sade van Anijs van fatsoene niet seer ongelijck. Die wortel es dick, lanck, van buyten ende van binnen geel, ende wordt in die spijse ghebruyckt.

2 Die roode Peen diemen ghemeynlijc Caroten nuempt sijn van gesneden bladerē, stelen, bloemen ende sade den voorghescreuen gelijck. Die wortelen sijn oock lanck eñ dick, maer sijn van buyten ende van binnen bruyn root.

3 Die wilde Peen diemen oock Vogelsnest heet, sijn den tammen van bladeren stelen eñ bloemen niet seer onghelijck, maer die bladeren sijn wat rouwer ende mijn ghesneden oft verdeylt. Ende in dmiddel van den croonkēs tusschen die witte bloemkens, wast een oft twee purpure bloemkens, dat saet es oock rouwer ende die wortel es minder ende harder.

Staphylin' sylueſtris. Wilde Peē oft Vogelsnest.

Plaet-

Van Peen ende Caroten. Cap. xxxviij. cccccxxj.

¶ Plaetse.

1.2 Die tamme Peen worden in die moeshouen gheſaeyet.

3 Die wilde wassen aen die canten van den velden, by den weghen ende op rouwe onghebouwde plaetsen.

¶ Tijt.

Peen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende in Ooghstmaent zoo wordt huer saet rijp.

ℭ Naem.

Peen worden gheheeten in Griecx σαφυλίνοι. In Latijn Pastinacæ.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten, σαφολῖνος ἥμερος, ende Pastinaca satiua, nv ter tijt Staphylinus luteus. In Hoochduytsch Zam pastiney, Zā Pestinachen, vnd Geel rubē. In Brabātsch Geel peē, Pootē, ende oock Geel wortelē. In Frāchois Pastenade iaulne.

2 Dat ander gheslacht es oock een Staphylinus satiuus, ende wordt genaemt Staphylinus niger. In Hoochduytsch root Pastiney. In Neerduytsch Carotē. In Frāchois Carotes, Eñ dese twee tāme Peen schynē oock wel te sijne die σαῦκος Daucus daer Theophrastus af schrijft Lib. 9 cap. 15, ende die van Galenus sexto de simplicibus σαῦκος σαφυλῖνος dat es Daucus Pastīnaca ghenaemt wordt.

3 Dat wildt gheslacht heet in Griecx σαφυλῖνος ἄγριος. In Latijn Pastinaca sylueſtris. In die Apoteke Daucus, als in tweede deel voorseyt es, van sommigen oock Pastinaca rustica, Carota, Babyron ende Sicha. In Hoochduytsch Wild pestnach oder Wild Pesteney, vnd Vogelnest. In Neerduytsch Vogelsnest, ende Croonkens cruyt. In Franchois Pastenade sauluage.

¶ Natuere.

Die wortelen van peen sijn middelmatich werm ende drooghe. Tsaet van den selven ende sonderlinghe van den wilden es werm ende drooghe tot in den tweedē gradt.

ℭ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van Peen ende Caroten in die spijse ghebruyckt gheuen redelick goet voetsel, ende aenghesien dat sy oock wat aromatijck sijn, zoo verwermen sy oock die inwendighe leden, alsmense te redelijcke maniere gebruyckt, want alsmense te veel oft te dickwils ghebruyckt, zoo doen sy oock in tlichaem quaetachtich bloet groeyen. A

Die wortelen van Peen ende sonderlinghe van den wildē in alle manieren inghenomen doen water lossen, ende verwercken den lust tot byslapen. Ende daer om seyt Orpheus dat dese wortelen cracht hebben van liefde te makene. B

Die selue wortel van den wildē Peen gepoedert ende met Meede oft huenich water inghenomē opent die verstoeptheyt van der leuere, milte, nieren ende lendenē, ende sijn mits dyen goet tseghen die geelsucht ende tseghen dat graueel. C

Tsaet van den wilden Peen verwecht die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende es seer goet tseghen dat opstijghen van der moedere, met wijn ghedroncken oft met een pessus van onder ghesedt. D

Tselue saet lost oock die vrine ende dat graueel, ende es mits dyen seer goet den ghenen die qualickē water lossen, die watersuchtich sijn, pijne in die sijde oft in den buyck oft in die lendenen hebben. E

Tsaet van wilden Peen inghenomen, weder staet alle fenijn, ende es goet tseghen die sticken ende beten van alle fenijnnighe ghedierten. F

Men schrijft oock desen sade toe dat die vrouwen daer af vruchtbaer worden, als sy dat dickwils ghebruycken. G

Die bladeren van Peen gruen ghestoten ende met heunich vermenght suyueren die onreyne voortsetende sweeringhen. H

Tsaet van den Tammen es den wilden van crachten gelijck, maer in alles niet zoo sterck. Maer die wortelen van den Tammen sijn beter ende bequamer om eten. I

Van Pastinaken oft Moren. Cap. xxxix.

ℭ Tghellacht.

Pastinaken oft alsmen beeter seyt Moren sijn tweederhande Tam ende wildt.

Van Pastinaken oft Moren. Cap. xxxiv.

¶ Tfatsoen.

Pastinaca vulgaris. Tamme Moren. Elaphoboscum. Wilde Moren.

1 Die tamme Moren hebben groote langhe bladeren, van veel bladeren aen een steelken wassende, vergaert ghelijck die bladeren van Noten oft van Eschenboom, van dē welcken elck besondere breedachtich ende rontsomme gekerft es, huerē steel wast somtijts eens mans lengde hoogh, ende heeft vele vorenkens, ende leden ghelijck die stelen van Venckel, daer op aen dopperste croonkens wassen, die voortbringhen geele bloemkens, ende daer naer breet saet ghelijck dat saet van Dille oft meerder. Die wortel es dick ende lanck, van smaecke suet ende seer bequaem om eten.

2 Die wilde Moren sijn van bladeren stelen bloemen ende saet den Tammen seer gelijck, maer die bladeren sijn wat minder, ende die stelen ooc wat dunder, ende die wortel es herder minder ende niet soo bequaem om eten.

¶ Plaetse.

1 Die Tamme worden in die moeshouen ghesaeyet.

2 Die wilde wassen hier te lande by den weghen ende op onghebouwde plaetsen.

¶ Tijt.

Moren bloeyen in Braeckmaent eñ Hoymaēt, maer in den winter eer sy gebloeyet hebben, soo sijn die tamme bequaem om in spijse ghebruyckt te wordene.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt hier te lande in onse Apoteken ghenaemt Pastinaca, ende daer naer in Neerduytsch Pastinaken, in Hoochduytsch Moren, eñ Zam moren. Daer naer dese selue ooc nw hier te lande Tamme mooren ghenoemt worden. In Franchois worden dese wortelen Cheruy ghenaempt. Ende dese worden van sommighen voor een σισαρον Sisarum ghehouden, van den anderen voor een Staphylinus en Pastinaca. Ende schijnt wel te syne die σταφυλῖνος dat es Pastinaca van Galenus lib. 8 de Simplicibus.

Dat

Van Suykerwortelkens. Cap. vl. ccccxvij.

2 Dat wildt gheslacht heet in sommige Apoteken Branca leonina oft Baucia. In Hooch duytsch Wild moren. In Neerduytsch Wilde Moren. In Frãchois Cheruy sauluage. Ende dit wordt ghenoemt in Griecx ἐλαφόβοσκον en van sommighen als dioscorides schrijft ἐλάφικον, Νάφριον, ὀφιγένιον, ὀφιοκτόνον, λύμη. In Latijn Elaphoboſcũ ẽ Cerui ocellus.

¶ Natuere.

Moren sijn werm ende drooge van natueren, sonderlinghe dat saet dat wermer eñ drooghder es dan die wortelen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van Moren in die spijse ghelijck die Peen ghebruyckt, gheuen beeter voetsel, ende meer dan die Peen, ende sijn goet der longhene, den nieren eñ der borsten. A

Die selue wortelen doen oock water maken, versueten die pijne van der sijden, verdrijuen die winden ende weedom van den buyck, ende sijn goet den ghenen die verreckt sijn oft van binnen ghequetst oft gheborsten. B

2 Tsaet van den wilden Moren es goet tseghen alle fenijn, ende het gheneest alle beet ende steken van alle cruypende ende fenijnninge ghedierten met wijn gedroncken. Eñ es zoo sterck daer tsegen datmen ghescreuen vindt, dat als die herten dit cruyt eten dat huer gheen fenijnnich ghedierte ghehinderen oft gheletten en kan. C

Van Suyckerwortelkens. Cap. vl.

Sisarum. Suyckerwortelkens.

¶ Tfatsoen.

Suycker wortelen hebben rondachtighe stelen, ende ghesneden rontsomme ghekerfde bladerkens veel aen een steelkẽ wassende, den bladeren van Moren niet seer onghelijck, maer veel minder ende caelder. Die bloemen wassen op croonkens eñ sijn wit, ende daer naer comet saet dat breedachtich es. Die wortelkens sijn wit ende ontrent eenẽ vingher lanck, ende hangen veel by een, ende sijn van smaecke suet ende liefelijck om eten.

¶ Plaetse.

Dese wortelkens worddẽ in die houen geplant.

Tijt.

Dese wortelkens worden in die Meerte uyt der eerden ghenomen ende ghegheten, ende dan wordẽ die aldercleynste van den seluen wederom geplant, die tsegen dat naeste iaer goet worden eñ bequaem om eten. Ende alsmen dese wortelkens laet staen sonder verplanten, zoo brenghen sy bloemen ende saet in Hoymaent ende Oogstmaent.

¶ Naem.

Dese wortel wordt ghenoemt in Griecx Σίσαρον In Latijn Siser ende Sisarum, ende daer naer van sommigẽ Seruillum, Seruilla oft Cheruilla. In Hooch duytsch Gerlin, Gierlin, ende van sommigen Zam Rapuntzel. In Neerduytsch Suyckerwortelkens, ende Serillen. In Franchois Cheruy petite.

¶ Natuere.

Suyckerwortelkens sijn werm ende drooch van natuerẽ tot in den tweedẽ graedt.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Suyckerwortelkens ghesoden ende ghegeten, sijn der magen goet, maken appetijt ende doen water lossen. A

Tsap van den wortelen met gheyten melck ghedroncken stelpt den loop des buyex. B

Tsaet van desen wortelen met wijn gedroncken verdrijft die winden ende opblasin- C
ghen van den buyck, ende gheneest den hick.

Van ghemeyn Peterselie. Cap. vlj.

¶ Tfatsoen. Apium Hortense. Ghemeyn Peterselie.

DIE gemeyne Peterselie heeft gruene gekertelde ende in veel deelen verdeylde bladerkens rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Die stelen sijn ront ende daer op wassen cleyne croonkens, voort bringēde bleeckgeele bloemkens, ende daer naer cleyn rondachtich saet dat scerp van smaecke, ende goet van ruecke es. Die wortel es wit eñ lanckachtich gelijck die wortel van Venckel maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Peterselie wordt in die moeshouen ghesaeyet ende wast geerne in goede vette eerde.

¶ Tijt.

Die gemeyne Peterselie bloeyet in Braemaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp, een iaer naer dat sy gesaeyet geweest es

¶ Naem.

Die gemeyne Duytsche Peterselie wordt geheeten in Griecx σέλινον καὶ σέλινον κηπαῖον In Latijn Apium eñ Apium hortense. In die Apoteke Petroselinum. Ende daer naer in Hoochduytsch Petersilghen oder Peterlin. In Neerduytsch Peterselie. In Franchois du Persil.

¶ Natuere.

Die ghemeyne Peterselie dat es Hof eppe, es werm in den tweeden graedt, eñ droo- ghe tot in den derden, sonderlinghe dat saet, dat meer verwermt ende drooght dan die bladeren oft wortelen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ghemeyne Peterselie met andere spijse inghenomen es der maghen seer goet A
ende bequaem, ende doet die spijse verteeren, ende maeckt lust ende begheerte om eten, ende doet water maken.

Die wortelen van dese Peterselie in water ghesoden ende ghedroncken openen die B
verstoptheyt vander leuere van den nieren ende van allen den inwendighen leden, ende doen die vrine lossen, ende den steen ende dat graueel rijsen ende afgaen. Ende weder- staen alle fenijn.

Tot den seluen es oock dat saet seer goet ende beeter dan die wortelen, dat niet C
alleen die verstopheden opent ende den fenijne wederstaet, maer oock alle winden ende opblasinghe doet sceyden. Ende daer om worddet in die Teriakale compositien ver- menght.

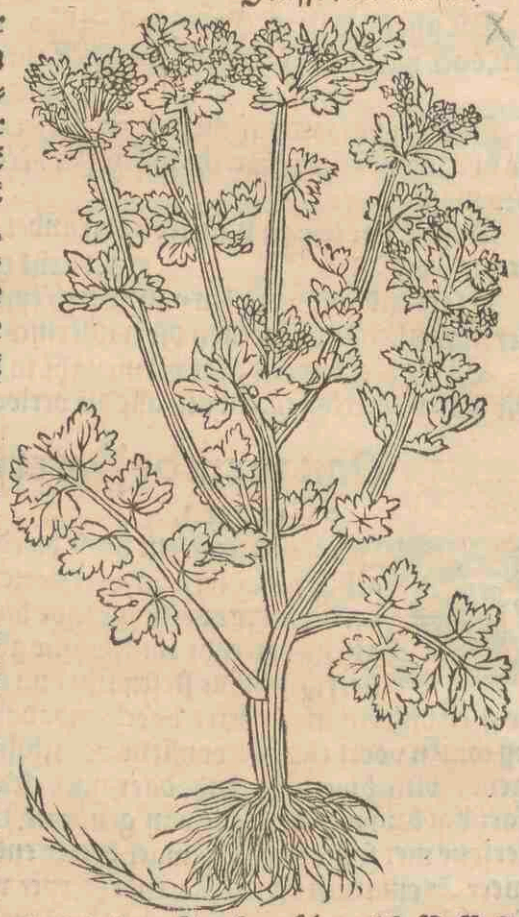
Tselue saet es oock seer goet tsegen den hoest, in alle Electuarium ghedaē die daer D
toe dienstelijck sijn.

Die bladeren van dese Peterselie met broot vermenght, ghenesen die roode gheswol E
len ooghen, ende die sweerende borsten die met gheclontert soch verladen sijn.

Van

Van Jouffrouw merck. Cap. vlij. ccccevvv.

Eleoselinon Jouffrouw merck.

Tkatsoen.

Jouffrouw merck heeft doncker gruene blinckende, in veel deelen verdeylde ende rontsomme ghekerfde bladeren die veel meerder ende grouer sijn, dan die bladerē van gemeyne Peterselie. Die stelen sijn ront ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer seer cleyn saet, den sade van ghemeyne Peterselie ghelijckende maer mindere. Die wortel heeft veel aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Jouffrouw merck wast van selfs in sommighe vochtighe neere plaetsen. Ende wordt ock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Jouffrouw merck bloeyet in Braeckmaēt, eñ leueret huer saet in Hoymaent eñ Ooghstmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyet geweest es, ghelijck die ghemeyne Peterselie.

¶ Naem.

Dese Eppe heet in Griecx ἐλεοσέλινον. In Latijn Apium palustre en Paludapium, dat es in Neerduytsch Broeck eppe, van sommighen ὑδροσέλινον ἄγριον, Hydroselinon agrion, en Apiū rusticum. In die Apoteke wordt dit cruyt genaempt Apium. In Hoochduytsch Epffich. In Neerduytsch heetet Jouffrouw merck, ende tot sommige plaetsen naer die Apotekers Eppe. In Franchois De L'ache.

¶ Natuere.

Jouffrouw merck es werm eñ drooge van natuerē gelijck die ghemeyne Peterselie.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet ende die wortelen van Jouffrouw merck sijn van crachten ende werckinghen A den sade ende wortelē van die ghemeyne Peterselie seer gelijck als Dioscorides schrijft.

Tsap van Jouffrouw merck, sueuert die quade vleeratien ende sweeringhe sonder- B linghe van den mont ende keelen met andere daer toe dienende substantien vermengt ende ghebruyckt.

Dese Eppe es ock seer goet als Plinius schrijft tseghen dat fenijn van den spinnen. C

Van berch Eppe. Cap. vlij.

Tkatsoen.

Onder die ghesla chten van Eppen, soo wordt van den ouders een Eppe beschreuen die Berch eppe ghenaempt wordt. De welcke (al eest dat sy onbekent es) wy hier ock hebben willen beschrijuen, om dat hier niet en soude iet achterghelaten wesen dat den ghesla chten van Eppen aengaet, ende ock om dat wy hopen, dat dese Eppe te beter gheuonden sal moghen worden, om dat wy die selue nv met hueren naem bekent maken. Dese Eppe seyt Dioscorides heeft dunne teere stelkēs ontrēt een spanne lanck, daer aen cleyne tacxkens wassen met cleynen croonkens ghelijck aen Scheerlinck, maer veel mindere, daer op lanckachtich saet voortcoemt, den sade van Comijn gelijc dat dun, seer wel rieckende ende scerp op die tonghe es.

Plaetse.

Van vremde Peterselie. Cap. xliiij.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van Eppe wast op hooghe bergen, in onghehoude steenachtige plaetsen, daer naer dattet Berch eppe ghenaemt wordt.

¶ Naem.

Dese Eppe wordt ghenoemt in Griecx ὀρεοσέλινον. In Latijn Apium montanum, dat es in Hoochduytsch Berch epffich. In Neerduytsch Berch eppe In Franchois Aches des montaignes.

¶ Natuere.

Dese Eppe es van natueren den anderen oock ghelijck, maer veel stercker als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet ende die wortelen van Berch eppe met wijn ingenomen doen sterckelijck water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Tselue saet es oock goet vermenght in alle Teriakale compositien ende medecynen die water doen lossen, ende in alle die verwermen.

Van vremde Peterselie. Cap. xliiij.

Petroselinum Macedonicum.

Vremde Peterselie.

¶ Tfatsoen.

DJe vrēde Peterselie heeft breedachtige bladeren in veel deelen verdeylt die ouerbeyde sijdē diep ghesneden ende rontsomme ghekerft sijn. Die stelen sijn dun eñ wassen ontrent twee voeten hooch, ende daer op comen voort cleyne croonkens voortbringende witte bloemkēs, ende daer naer cleyn saet dat bruyn es, den sade van gemeyne Peterselie niet seer ongelijck, maer beeter ende meer Aromatijck vā ruecke, ende scerper vā smaecke. Die wortel es dun, ende heeft veel ane hangende saselinghen.

Plaetse.

Dese vremde Peterselie wast veel in Macedonien op steenachtighe rouwe ongeboude plaetsen, ende oock tot sommighe ghelijcke plaetsen in Duytschlant. Hier te lande wort sy in der cruytlieffhebbers houen ghesayet.

¶ Tijt.

Dese Peterselie bloyet in Hoymant, ende leuert haer saet in Oostmaent.

Naem.

Dese vremde Peterselie wordt ghenoemt in Griecx πετροσέλινον, ende om dat sy veel in Macedonien wast πετροσέλινον μακεδονικόν Petroselinon Macedonicum. In Latijn Petrapiū Apium saxtiale eñ Petroselinū, dat es in Hoochduytsch Stein Epffich oder Stein Peterlin. In Neerduytsch Steen eppe. In Franchois Persil des roches. Dese Eppe wordt oock van sommigen ongeleerden Apotekers genaemt Amomum. Hier te lande wordt sy ghenoemt vremde Peterselie. In Franchois Persil estrāge. Ende dese Eppe es sonder twijfel die oprechte Peterselie die naer die plaetse daer sy meest wast Peterselie van Macedonien ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Dese Eppe es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt.

Cracht

Van Groote Eppe. Cap. xlv. ccccxxxvij.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van dese verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, het doet wa- A
ter maken, ende breeckt ende doet lossen den steen ende dat graueel met der vrinen.

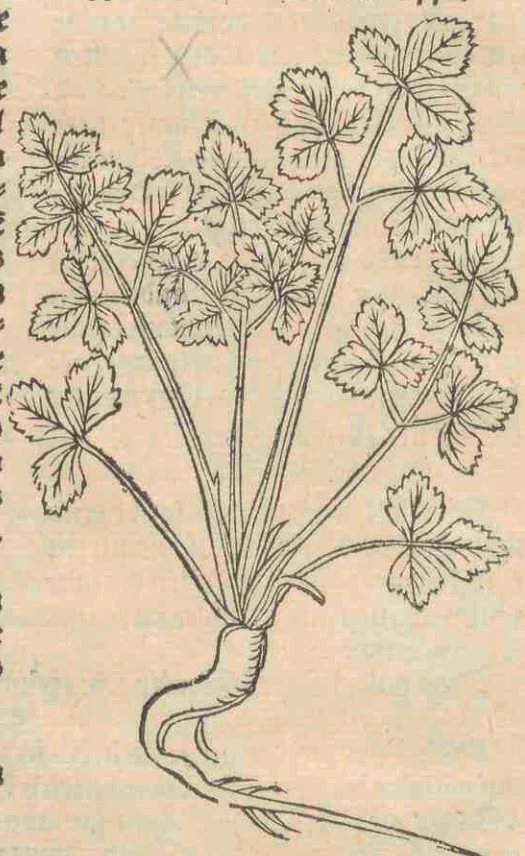
Dit selue saet sceydt oock alle winden ende gheneest mits dyen die pijnen, weedom- B
men ende crimpselen van der maghen ende van den buyck. Item es oock seer goet ge-
bruyckt tseghen alle coude ghebreken van der sijden, nieren ende van der blase.

In alle Teriakale compositien ende die dat water doen lossen es dit saet oock goet C
vermenght.

Van groote Eppe. Cap. xlv.

¶ Tfatsoen.

Hippose linon, Groote Eppe.

DE groote Eppe heeft groote breede bruyne bladeren, den bla deren van ghemeyne Peterselie niet seer onghelijck, maer veel meerder ende bruynder, den bla deren van Angelica schier aensienlijck. Sij- nen steel es ront ende wast drye oft vier voetē hooch, ende daer op wassen ronde croonkens voortbringhende cleyne witte bloemkens en de daer naer, lanck swert saet, dat welrieckē- de es ende van smaecke bitterachtich. Die wortel es wit redelijck lanck ende dick, voort bringhende een vette olieachtige en geelach tighe gumme die seer bitter es ende van sma ke ghelijck myrrha, die daer wtvloeyet als sy wtghegrauen ende in stucken gesnedē es.

¶ Plaetse.

Dese Eppe wast in sommighe landen in neere donckere plaetsen daer veel lombere es. Hier te lande wordt sy in der cruytlieffheb bers houen ghesaeyet.

Tyt.

Dese Eppe bloeyet in Hoymaent, ende in Ooghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Griecx ὕππος ἔλινον In Latijn Equapium ende Olus- trum, van sommigen σμύρνιον καὶ ἀγριοσέλινον Smyrnium & agrioselinum. i. Apium syluestre. Nv ter tijt oock Petroselinum Alexandrinum. In die Apoteke niet sonder dwalinge Petro selinum Macedonicum, want met die rechte Peterselie van Macedonië en heuet geen ge lijckenisse. In Hoochduytsch, wordt ghenaempt Grosz eppich oder Grosz epffich. In Neerduytsch Groote eppe. In Franchois Ache Carche, et Alexandre.

¶ Natuere.

Dese Eppe es van natueren werm ende drooghe ghelijck die andere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van die Groote eppe alleen oft met huenich water inghenomen verweckt die A
natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, sceydt alle winden, pijnen ende crimpsel van
den buyck, het verwermt die huyuerachtich sijn, seudden ende coude cortsen hebbē. Eñ
es seer goet tseghen die droppelpisse.

Die wortel van Groote eppe breeckt ende iaecht af den steē, ende doet die vrine rij B
sen ende lossen. Ende es goet tseghen die pijne van den lendenen ende van der sijden.

In somma die Groote eppe es van crachten ende werckinghen der ghemeynder Pe C
terselie ghelijck, eñ tot alle saken beeter ende bequaemer dan die ghemeyne Peterselie.

Van

Apium syluestre. Wilde Eppe.

¶ Tkatsoen.

DIt cruyt dat wy volgende den oudē Theophrastum Wilde eppe genaemt hebben heeft groote seer ghesneden bladeren, den bladeren van den Wildē Pastinaken seer aensienlijck maer veel meerder. Sijn stelen sijn ront, hol, vier of vijf voeten lanck, benedē ontrent der eerdē bruyn root, op dopperste van den welckē wassen ronde croonkens, voortbringende witte bloemkens, naer den welcken volght plat rouw saet den sade van Dille niet seer onghelijck, maer meerdere. Die wortel es in twee oft drye lāge wortelkens verdeylt die selden nederwaerts, maer meest dweers, herwaerts ende derwaerts wtghespreyt wassen, ende heet ende brandich van smaecke sijn. Dit heel cruyt met sijnē steel eñ bladeren es vol wits saps, gelijck die Tithymallē, dat daer wt vloeyet alst ghequest wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande gheuonden in vochtighe plaetsen, ontrent den staende wateren ende aen die canten van den grachten, maer en es niet seer ghemeyn.

Tijt.

Dese wilde Eppe bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent wordt huer saet rijp

¶ Naem.

Dese Eppe wordt ghenoemt in Griecx σέλινον ἄγριον καὶ ὄρεσέλινον ἄγριον. In Latijn Apium syluestre, dat es in Hoochduytsch Wilder eppich oder Epffich. In Neerduytsch Wilde eppe. In Frāchois Aghe sauluage. Ende daer af vermaent Theophrastus lib. vij. cap. iiij. scrijuende dat die wilde Eppe roode stelen heeft. Ende Dioscorides in tderde boeck cap. lxvij. In sommige Apoteken heet dese Eppe hier te lande Meum. Daer die wortelen van dese Eppe, voor die wortelen van dat oprecht Meum ghebruyckt worden.

Natuere.

Dese wilde Eppe ende sonderlinghe die wortelen daer af sijn werm ende droge tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van dese Wilde eppe in die mont ghehouwen ende geknout versueten A die pijne ende weedom van den tanden, ende trecken veel vochticheden wt den hoofde.

Van water Eppe. Cap. vlvij.

¶ Tgheslacht.

VAN desen cruyde vindtmen hier te lande twee geslachten, een groot ende een cleyn die alleen daer om van fatsoene verscheyden sijn, om dat zy op onghelijcke plaetsen wassen, want dat eene verandert in dat andere, alst van sijn plaetse gestelt, ende in een andere geplant wordt. Te weten dat heel in dwater wast wordt cleyn op die eerde, ende dat op die eerde groeyet wordt groot alst in dwater gheplant wordt, alzoo dat dese twee cruyden in der waerheyt maer een cruyt en sijn, dwelck niet alleen den desen, maer oock meer anderen cruyden ghebuert die in die wateren oft natte beempden groeyen.

Tfatsoen

¶ Tfatsoen.

Lauer Crateuæ. Groote water Eppe.

Lauer minus. Cleyn water Eppe.

1 Die groote water Eppe heeft rõde hole brooſche glatte ſtelen, ende langhe bladeren van veel, tſeghen malcanderen ouer ſtaende ende ghelijck vlueghelen wtghespreyde bladerkens vergaert, van den welcken elck besondere effen cael eñ rontsomme gelijck een saghe ghekerft es. Op dopperſte van den ſtelen wassen croonkĩs, daer op voortcomen witte bloemkens. Die wortel es saselachtich ende worpt veel cleyne ranexkens wt. Dit heel cruyt es van ſtercker ende liefelijcker rueck dan eenighe Eppe oft Jouffrouw merck ende rieckt schier gelijck een koſtelijcke Peterolie alſt in ſtucken gebroke worde.

2 Die cleyne water Eppe, es der voorgheschreuen van ruecke ghelijck, sijn ſtelen sijn oock hol maer mindere. Die bladeren en sijn den grooten niet ghelijck, maer sijn den bladeren van Keruele meer aensienlijck, hoe wel sy noch teerder ende meer ghesneden sijn. Die bloemkens sijn wit ende wassen in seer cleyne croonkens, seer vast ende nauw in een ghedrongen. Die wortel es saselachtich ende worpt oock veel dunne ranexkens wt, die lanex der eerden huer spreyden, ende daer aen vaſt maken.

¶ Plaetſe.

1 Die groote water Eppe wast in die grachten ende in die staende wateren.

2 Die cleyne wast in natte neere vochtighe beempden, niet veerde van den staenden wateren, nochtans niet daer inne.

¶ Tijt.

Water Eppen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt schijnt wel te syne een gheslacht van dat gheheeten wordt in Grieex σίον. In Latijn Lauer ende Sium eñ sonderlinge dat van Crateuas beschreuen es. Ende daer om macht wel Sium Crateuæ ende Lauer Crateuæ ghenaemt worden. In Hoochduytsch heetet wasſer Epffich. In Neerduytsch water Eppe. In Franchois Ache d'eaue, van sommighen Berle.

Van Caucalis. Cap. vlviij.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Dit cruyt es sonder twijfel werm eñ drooghe van natueren ende van crachten ende A werckinghen den anderen Sium ghelijck.

Van Caucalis. Cap. vlviij.

Caucalis.

¶ Tfatsoen.

CAucalis es een hayrachtich ende wat rouwachtich cruyt, der wilder Pastinaken niet seer onghelijck. Sijn bladeren sijn den Coriander bladeren volnaer gelijck maer meer ghesneden. Op dopperste van den corten steelkēs wassen ronde croonkens, voortbrenghende witte bloemkens van den welcken die buytenste die meeste bladeren hebbē. Tsaet es lanck ende rouw ghelijck tsaet van wilden Pastinaken, meerder dan Comijn saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande, ontrent der Mazen op die coren velden ghevonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Braeckmaent eñ corts daer naer zo wort sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx καυκαλὶς ende oock in Latijn Caucalis. Van sommighen λαῦκος ἄγριος dat es Daucus sylueſtris. In die Apoteken cest onbekent.

¶ Natuere.

Caucalis es werm ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Caucalis doet water eñ die vrine loſſen, ghelijck die Daucus den welcken Caucalis van natueren ende crachten seer A ghelijck es als Galenus schrijft.

Van Smyrnion. Cap. vliv.

¶ Tfatsoen.

DIt cruyt heeft sielen als Dioscorides seyt gelijck die Eype, ende ter eerdē waerts neer gheboghen stercke bladeren, van ruecke met wat seerpheyts aromatijck ende liefelijck, van verwen naer t geel treckende, die meerder ende vetter sijn dan die bladeren van Eype, op dopperste van den stelen wassen cleyne croonkens, ghelijck aen die Dille, voortbringhende geele bloemkens, naer den welcken voortcoemt cleyn ront swert saet, gelijck saet vā Koolen, dat seerp ende bitter van smaecke es ghelijck Myrrha. Die wortel es redelijck lanck, saecht, vol saps, welrieckende, seerp van smaecke, van buyten swert, van binnen wit.

¶ Plaetse.

Smyrnium als Dioscorides seyt wast in Cilicien, op dē berch Amanus in steenachtighe rouwe ende dorre plaetsen. Ende wordt nv ter tijt van sommighen neerstighen cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

Naem.

Van Smyrnion. Cap. xliv.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetē in Griecx σμύρνιον. In Latijn Smyrnium. In Cilicien ooc Petroselinon, vā sommigē ooc als Galenus seyt Hipposelinō agreste.

¶ Natuere.

Smyrnion es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren ende wortelen van Smyrnion versoetē den ouden hoest, ende maken den adem lanck, sy stoppē den loop des buycks, eñ sijn seer goet ghebruyckt tsegen die beten ende steken van den fenijnighen ghedierten, ende tsegen die droppelpijsse.

B Die bladeren van Smyrnion doen seeyden die herdicheden ende versche gheswillen eñ vergaderingen, sy droogen die vlceratien ende sweeringhen, ende doen sluyten die wonden daer op gheleyt.

C Tsaet van Smyrnion es goet tseghen die ghebreken ende verstoptheyt van der milten nieren ende blase, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, eñ het iaecht af die secondine.

D Tselue saet es oock goet tseghen dz Sciatica, dat es pijne ende weedom van der hopen met wijn inghenomen.

E Die winden ende opblasinghen van der maghen doet oock dit saet seeyden ende vergaen in der selver manieren inghenomen.

F Tsaet van Smyrnion doet oock sweeten, ende es seer goet den watersuchtighen ende tseghen die cortsen die tot huerder tijt wedercomen ghebruyckt.

Cerefolium. Keruel.

Van Keruel. Cap. l.

¶ Tkatsoen.

KEruel heeft witgruene teere in veel deelen verdeylde bladerkēs, die wat hayrachtich sijn ende vā ruecke liefelijck. Sijn stelen sijn ront dun ende hol, ende daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende witte bloemkens, eñ daer naer scerp läckachtich bruyn saet. Die wortel es wit eñ nz groot.

¶ Plaetse.

Keruel es hier te lande ghemeyn eñ wordt al om in die moeshouen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Keruel die in Meerte oft Aprill geſaeyet es, bloeyet ſeer vroech ende leuert huer ſaet in Braeckmaent oft Hoymaent. Maer die in Ooghſtmaent gheſaeyet wordt, blijft alle den winter duerende ende en bloeyet niet voor in Aprill.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Columella Chærophylum ende Chærephyllum, nv ter tijt van den ghemeynen man, eñ in die Apoteken Cerefolium. In Hoochduytſch Korffelkraut oder Kerbelkraut. In Neerduytſch Keruel. In Franchois Du cerfueil.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Keruel met andere cruyden in die ſpijſe ghebruyckt es der magen goet eñ bequaem. A ghheeft der ſpijſen goet ſmaeck, ende maeck luſt om eten.

Keruel es ock ſeer goet den ghenen die huer water qualijcken kunnen gheloſſen. B alſmen dat cruyt in wijn ſiedt, den wijn daer af drinckt ende dz geſoden cruyt van buyten op die blaſe leyt.

Den ouden verſtorven mans es keruel oock goet gebruyckt, want ſy doet huer vroom C ende ſterck worden.

Van Gingidium. Cap. lj.

¶ Tfatſoen.

Gingidium. Viſnaga.

Gingidium es van bladeren bloemen gheknoopte ſtelen, ende van fatſoene den wilden Paſtinaken, diemen Vogelsneſt eñ Croonkens cruyt naempt, aenſienlijck, maer ſijn bladeren ſijn teerder ende meer eñ cleynder ghesneden, ende die ſtelen dunder eñ effender, ende het heel cruyt en es niet hayrachtich oft rouw, gelijc die Vogelsneſt, maer glat ende cael, vã ſmaecke bitterachtich. Die bloemen waſſen op croonkens, ende ſijn wit ghelijck aen dat Vogelsneſt. Naer die bloemen coemt dz ſaet voort, ende als dat rijp es, zoo worden die ſteelkens van den croonkens heel hert ghelijck cleyne herde ſtockxkens, ende daer mede koterē die Italiaenē eñ Spaengiaerden huer tanden. Die wortel es wit ende bitterachtich.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt waſt in Spaengiē vã ſelfs in die velden. Eñ als Dioſcorides ſchrijft in Syrien eñ Cilicien. Hier te lande en worddet nz ghevonden dan by ſommighe cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Hier te lande bloeyet dit cruyt in Ooghſtmaent ende leuert ſijn ſaet in Herfſtmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wort geheetē in Grieck γιγγίδιον. In Latijn Gingidium. In Syrien Lepidion, van ſommigen ock als Dioſcorides ſchrijft, ende ſonderlinghe van den Romeynen Biſacutum, ende daer naer worddet noch heden daechs in Spaengien Viſnaga ghenaemt. In die Apoteken in Duytſchlandt ende hier te lande eeſt onbekent.

¶ Natuere.

Gingi-

Van Naelde keruel. Cap. lij. ccccevvvij.

Gingidium als Galenus scrijft en es niet seer werm, maer es drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gingidium rouw oft ghesoden in die spijse ghebruyckt es der maghen seer goet en A
de bequam als Dioscorides scrijft, om dattet die maghe drooght ende versterckt zoo Plinius seyt.

Dit selue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, es der blasen goet, doet water B
ende die vrine lossen, ende es goet tseghen dat graueel ende tseghen den steen.

Die herde steelkens van den croonkens sijn goet om die tanden mede te suyueren en C
te hoteren, aenghesien dz sy hert sijn en alle vuylicheyt lichtelijck af nemē sonder dat tātvleesch te quetsene, en daer en bouē ooc eenen goeden guer in den mont achterlaten.

Van Naelde keruel. Cap. lij.

¶ Tfatsoen.

Scandix. Naelde keruel.

Dit cruyt es van hooghden stelen bladeren ende bloemen der ghemeynder Keruele niet seer onghelijck, maer niet liefelijck van ruecke. Sijn stelen sijn rōt ende hertachtich. Die bladeren der Keruel aensienlijck maer meerder meer gesneden, ende bruyndergruen. Die bloemkens sijn wit ende wassen in cleyne croonkens, naer die welcke läck saet volght eender cleynder pack naelde seer gelijckende. Die wortel es wit ende vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande op sommighe vette ackers ende velden ghevonden.

¶ Tijt.

Naeldekeruel bloeyet in Meye en Braeck maēt, en corts daer naer zo leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx σκάνδιξ. In Latijn Scandix, Herba Scanaria oft Acula om dat sijn saet een naelde gelijck es, ende daer naer hebben wy oock dit cruyt in Neerduytsch Naeldekeruel ghenaemt.

¶ Natuere.

Scandix es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scandix in die spijse ghebruyckt es der maghen ende den buyck goet en bequaem A
ende es hier voortijts een ghemeyn moescruyt onder die Griecken gheweest, maer van cleynder achte ende weerde, ende alleen voor een wildt moes gherekent. Ende daer om heeft Aristophanes hier voortijts Euripides verweten dz sijn moeder gheen moes en vercochte, maer alleen Scandix als Plinius schrijft.

Dit selue cruyt gheſoden ende ghedroncken opent die verstopthedē vā der leuere B
nieren ende blase, ende es den seluen inwendighen leden seer goet.

Van wilde Keruel. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Die wilde Keruel es van bladeren ende stelen den Scheerlinck wat ghelijck, sy heeft groote breede seer ghesneden ende in veel deelen verdeylde bladeren daer somtijts witte plecken op ghevonden worden. Die stelen sijn ront ende wassen twee

oft drye voeten hooch, op dopperste van den welcken ronde croonkens wassen, voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer lanck dick groot saet. Die wortel es ront ende lanck, van smaecke den Peen niet seer onghelijck. Ende dit heel cruyt ende sonderlinge die ierst wtcomende bladeren sijn met cleyn hayrkens dunnekens beset, ende van ruecke ende smaecke der Keruele seer ghelijck, daer om dattet oock wilde Keruel ghenaemt wordt.

Myrrhis. Wilde Keruel.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Duyschlant tot sommige plaetsen in die beempden van selfs. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Wilde Keruel bloeyet in den Meye ende in Braeckmaent, zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheten in Griecx μύρρις ende in Latijn Myrrhis, van sommighen oock μύρρα Myrrha, ende nv ter tijt Cicutaria, om dattet den Scheerlinck die Cicuta in Latijn ghenaemt wordt wat gelijck es. In Hoochduytsch Wilderkorffel. In Neerduytsch wilde Keruel. In Franchois Cicutaire ou Persil d'asne.

¶ Natuere.

Myrrhis ende sonderlinghe die wortel es werm tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Myrrhis met wijn ghedroncken verwecht die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten, ende doet die vrouwen die van kinde verleeght sijn goede suyueringhe hebben. A

Die selue wortel in der seluer manieren doet water maken ende es goet ghebruycht den ghenen die van den Phalangien ende dyerghelijcke fenijnnighen ghedierten ghebeten sijn. B

Die wortel van Myrrhis in vleeschsop ghesoden suyuert die borste van alle fluymen ende onsuyuerheyt, ende es goet den ghenen die wtdrooghen. C

Men seyt dat dese wortel in wijn ghesoden goet ghedroncken es in tijt van Pestilentie, ende dat die drye oft viermael van desen wijn drinckt, van die pestilentie niet ghetaeckt en sal worden. D

Van Coraelcruyt. Cap. liij.

¶ Tgheslacht.

Coraelcruyt es tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tkatsoen.

1 TAm Coraelcruyt wordt ierst wt langhe effene ronde scueten sonder bladeren, ontrent eenen vingher dick die vet ende malsch sijn, ende bouen een bot punct hebben, de welcke daer naer huer verbreyden in seer veel tacken, die seer vol cleyne bladerkens ghelijck hayr hanghen. Ende aen dese stelen comen vruchten ghelijck ronde besien voort die ierst gruen sijn, eñ daer naer geel root worden, schier van verwe den coracle gelijck, daer in dz saet leyt dz swert es. Die wortelen sijn dun ende lanck, ende wassen duer malcanderen ghevlochten.

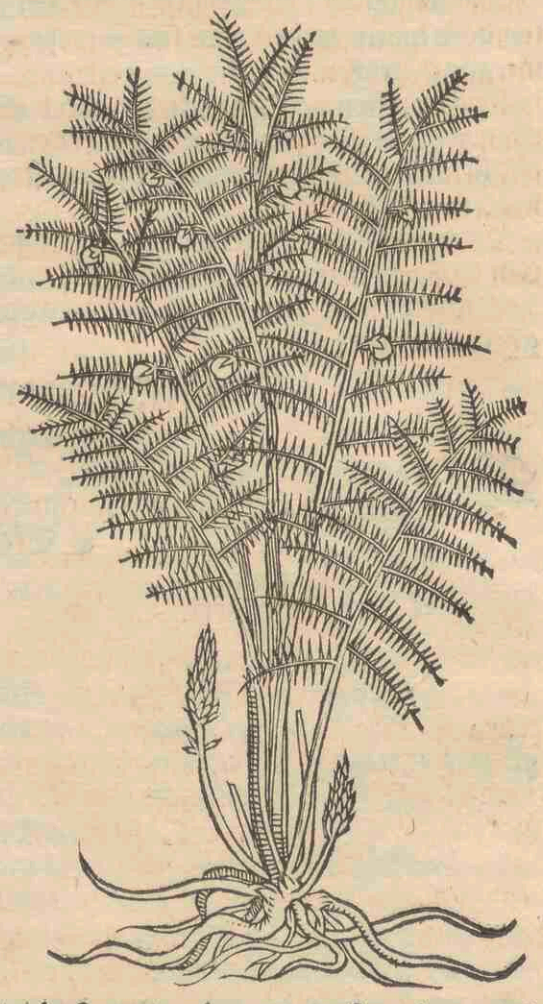
Dat

Van Coraelcruyt. Cap. liiij. ccccvvvv.

Asparagus. Coraelcruyt.

Corruda. Wildt Coraelcruyt.

2 Dat wildt Coraelcruyt es van ierst wtcomende scueten ende van vruchten, den tammen niet seer onghelijck, maer anders heel rouw ende stekende, want in plaetse vā den langhen dunnen hayrkens daer dat tamme mede beclect es, soo heuet seer dunne herde corte stekende dorekens, daer die steelkens al omme mede beset sijn.

¶ Plaetse.

1 Coraelcruyt sonderlinghe dat tam wast in Borgoignien, ende in sommighe andere landen als in Duytschlant in steenachtighe plaetsen daer leemachtighen ende vetten grondt es. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dwildt wordt tot sommighe plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Tijt.

Die langhe bloote scuetkens comen wt in Aprill, ende dan worden sy ghesoden ende met olie, sout ende azijn ghelijck salaet ghegheten. Die vruchten oft besien worden in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

1 Dat Tam Coraelcruyt wordt geheeten in Griecx ἀσπάραγος. In Latijn Asparagus, ende in die Apoteken Speragus. In Hoochduytsch Spargē. Hier te lande Coraelcruyt. In Franchois Asperges.

2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaempt in Griecx ἀσπάραγος πετραῖος, ἢ μυάκανθα. In Latijn Asparagus sylueſtris, en Corruda. In die Apoteken hier te lande eest onbekent.

¶ Natuere.

Coraelcruyt ende sonderlinghe die wortelen sijn middelmatich in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ionghe scuetkens van Coraelcruyt ghesoden ende met olie ende azijn ghegheten, doen water maken, ende sijn goet tseghen die droppelpisse ende doen saechten cammerganck hebben. A

Die wortelen van Coraelcruyt alleen oft met Ciceren ghesoden ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der leuere ende van den nierē, ende sijn mits dyē seer goet tseghen die geelsucht, droppelpisse, verstoptheyt van der vrinen ende tseghen dat graueel ende steen. B

Men schrijft oock deser wortel toe dat sy in der seluer manieren ghebruyckt die pijne van dz Sciatica versuet ende mindert, ende van alle leden die wt huer ioncturen sijn. C

Die selue wortel in wijn ghesoden es goet den ghenen die van eenighe feminnighe ghedierten ghebeten sijn. D

Van Mostaert. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

MOstaert es tweederleye, Tam ende Wildt, van den welcken oock die Tamme tweederleye es, een met grootachtich wit saet, ende een met cleyn bruyn saet.

¶ Tkatsoen.

Sinapi hortense.
Tamme Mostaert.

Sinapi syluestre.
Wilde Mostaert.

IX DAt tam wit Mostaertcruyt heeft grootachtighe rouwe bladeren den bladeren van Rapen eerst niet seer onghelijck maer mindere, ende daer naer andere die minder ende meer ghesneden sijn, aen die steel wassende die rouw hayrachtich ende lanck es, ende drye oft vier voetē hooch wast, ende in veel sijde tackens hem verdeylt, lancx die welcke die bloemen groeyen die geelachtich sijn, ende daer naer volghen langhe hayrachtighe hauwkens daer tsaet in leyt,

dat

dat ront, bleeckgeel ende meerder dan raepsaet es, van smaecke seerp ende heet.

2 Dat ander Tam gheslacht met den bruynen sade, dat es die ghemeyne Mostaert es van bladeren stelen ende wasse den voorghescreuen ghelijck. Die bloemen sijn geel. Tsaet es bruyn, cleyn ende minder dan raepsaet, anders oock seerp ende heet.

3 Dat Wildt gheslacht heeft oock groote breede seer ghesneden rouwe bladeren ende stelen ghelijck die Tamme, maer es minder ende en wast zoo hooghe niet. Die bloemē sijn bleeckgeel ghefatsoeneert ghelijck een cruys, ende daer naer volghen ronde lange hauwkens die vol roodachtichs saets sijn.

¶ Plaetse.

1, 2 Die tamme Mostaerden worden in die houen ende op die velden ghesaeyet.

3 Die wilde groeyet van selfs in steenachtige eñ waterachtige plaetsen eñ by dē wegē.

¶ Tijt.

Die tamme ende wilde Mostaerden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende leueren ter wijle oock huer saet.

¶ Naem.

Mostaert wordt gheheeten in Griecx σίνηπι. In Latijn Sinapi. In die Apoteke Sinapis ende Sinapiū. In Hoochduytsch Senff. In Franchois Seneue ou Moustarde.

1 Dat ierste gheslacht wordt genaempt σίνηπι κηπαῖον Sinapi hortense, ende in die Apoteken hier te lande Eruca. In Hoochduytsch Weisser Senff. In Neerduytsch wit Mostaert. In Franchois Moustarde blanc.

2 Dat tweede wordt oock ghehouwen voor een Sinapi hortense, ende wordt nv genaemt Sinapi commune. In Hoochduytsch Zamer senff. In Neerduytsch, ghemeyn Mostaert, oft tam Mostaert. In Franchois Moustarde ou Seneue de iardin.

3 Dat Wildt gheslacht wordt nv ter tijt ghenaempt σίνηπι ἄγριον Sinapi syluestre. In Hoochduytsch Wilder senff. In Neerduytsch Wilden mostaert. In Franchois Moustarde sauluage.

¶ Natuere.

Mostaert eñ sonderlinge dz saet es werm eñ drooge tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Mostaert met azijn vermenght ende cleyn ghemalen es een goede sause, dienende tot alle herde ende rouwe spijse tzy vleesch oft visch, want het doet die selue verteeren, ende es der maghen goet die selue verwermende, ende maeckt lust om eten. A

Tselue saet es goet in die spijse ghebruyckt den ghenen die cort van adem ende verstopt van borsten sijn, want het doet die taeye fluymen die de borste verladen rijsen ende rijp worden. B

Alsmen tsaet van Mostaert in den mont neempt ende knouwt, zoo treckt wt den hoofde alle taeye slijmicheyt ende purgeert die herssenē, eñ versuet die pijne ende weedom van den tanden. Tselue doetet oock met huenich water vermēght in den mont gehouden oft ghegorgelt. C

Tsaet van Mostaert met huenich ende azijn ghegorgelt gheneest den huygh, ende verdrijft dat gheswil van der keelen ende van den amandelen. D

Tot den seluen ghebreken als sy veroudert ende verhert sijn, es dat sap van Mostaertsaet met huenich water goet ghegorgelt, want het doet die herde gheswillen van den amandelen ende van der keelen sceyden ende vergaen. E

Dit selue saet gheneest oock die coude cortsen met Meede oft huenich water ghedroncken, ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, ende doet dat water ende die vrine lossen. F

Tsaet van Mostaert in die neuse ghedaen, doet niesen, ende es mits dyen goet den ghenen die de vallende sieckte hebben, ende den vrouwē die vā der moeder sieck sijn om die tot huer selues doen te comen. G

Mostaertsaet met vijghen vermenght verdrijft dat tuyten van den oren, ende es goet tsighen die doofheyt ghelijck een plaester op die oren gheleyt. H

Tsap van Mostaertsaet in die sonne ghedroocht, ende daer naer met huenich vermenght, maeckt claer ghesichte, ende verdrijft die rouwicheyt van den winbrauwē daer J

Een

Een plaester van Mostaertsaet met vijghen ghemaeckt es seer goet op thooft ghe- K
leyt den ghenen die met eenen swaeren slaep(daermense niet af ontwecken en kan)be-
vanghen sijn. Item tot die pijne ende weedom van der hopen diemē Sciatica nuemt,
ende tot die verherde milte, es dese plaester oock goet. Ende desghelijcks oock den wa-
tersuchtighen op die buyck gheleyt. In somma dese plaester es seer goet tot alle coude
ghebreken pijnen ende weedommen, sonder linghe die vei oudert sijn, want sy verwermt
die leden, ende doet die coude vochticheden sceyden, ende treckt die selue daer wt.

Tsaet van Mostaert met huenich, versch smout, oft een dun salfken van was ende L
olie ghemaeckt, vermenght geneest die quade seerftheden daert hayr mede wtvalt van
den hoofde, neempt wech alle vleckē ende sproet des aensichs, ende verdrijft alle blauw
ghesiaghen ende ghestooten plecken.

Tsaet van Mostaert ghenest oock alle quade crauwagien, ende es goet op die be- M
ten van den slanghen ende cruypende ghedierten met azijn vermenght gheleyt.

Die rooch van Mostaert saet veriaecht alle fenijn ende alle fenijnnige ghedierten. N

Van Herick. Cap. lvj.

Rapistrum. Herick.

¶ Tsatsoen.

HErick heeft groote rouwe bree-
de bladeren ghelijck die blade-
ren van Rapen eñ dunne hayr-
achtighe stelen, ontrent onder-
halven voet lāck, daer aē voort-
comen vele geele bloemkens voortbringhen-
de hauwkens ende saet den Raepsade ghe-
lijck maer heet ende scerp, ghelijck dat saet
van Mostaert. Die wortel es dun eñ slecht.

¶ Plaetse.

Herick wast ouer al by den weghen, aen
oude mueren, op onghebouwde plaetsen, ende
oock dickwils op die veldē, sonderlinge daer
Rapē gewassen hebbē, alzoo dattet schijnt te
wesene een oncruyt oft vitium vā dē Rapen.

¶ Tijt.

Herick bloeyet in Meerte oft Aprill, tot
in dmiddel van den zoomer, ende ter wylen
zoo wordt oock sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten Ra-
pistrum, ende van sommighen oock Sinapi syl-
uestre. In Hoochduytsch Hederich. In Neer
duytsch Herick. In Franchois Velar ou de
la Tortelle.

¶ Natuere.

Herick eñ sonderlinghe sijn saet es werm
ende drooghe tot in den derden graedt, den Mostaerde van natueren schier ghelijck.

¶ Tracht en Werckinghe.

Dit cruyt en wordt nv ter tijt in die medecynen niet ghebruyckt, maer van den sade A
maken sommighe Mostaert ghelijck van Mostaertsaet, die voor oprechten Mostaert
met die spijse gegheten wordt, waer wt blijckt dat dit saet den Mostaertsade vā crach-
ten ende werckinghen niet ongelijck en es, ende dattet daer voor gebruyckt mach wor-
den, hoe wel dattet al wt zoo goet niet en es. Ende daer om, worddet oock van Theo-
phrastus ende Galenus onder die saden gerekent diemē in die spijse gebruyckē mach.

Tghes-

Van Rakette. Cap. lvij. ccccevvvlv.

¶ Tghellacht.

Dan desen cruyde vindtmen twee ghesiacht̃en, een Tam, oft dat ghemeyn es ende meest ghebruyckt wordt, ende een Wildt.

¶ Tfatsoen.

Eruca. Rakette.

Eruca syluestris. Wilde Rakette.

1 Die tamme Rakette heeft donckergruene bladeren, ouer beyde syden diep ghesneden, die van smaecke heet ende scerp sijn. Sijn stelen wassen eenen voet oft meer hooch ende daer aen wassen vele gerle bloemkens, naer den welcken volghen cleyne hauwkēs daer in het saet leyt, die wortel es lanck ende saselachtich, ende en sterft niet lichtelijcken maer coemt alle iaren wederom.

2 Die wilde Rakette es der Tammen seer ghelijck, maer es in alle saken minder ende cleynder, sonderlinghe van bladeren ende bloemen die ock geelder sijn ende cleynder hauwkens voortbringhen.

3 Bouen dese ghesiachten zoo wordt ock hier te lande noch een ander Rakette in die houen ghevonden diemen Roomsche Rakette heet, ende die es van stelen bladerē ende bloemen den wilden Mostaert, daer wy hier voor af ghescreuen hebben seer ghelijck, anders dan dat sijn bladeren niet zoo rouw oft haerachtich en sijn, ende dat sy bequaemer sijn in die spijse.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Rakette wordt in die houen gheplant, ende wordt ock hier te lande gevonden in sommighe rouwe onghebouwde steenachtige plaetsen, ende daer hier voortijts huysen ghestaen hebben.

2 Dat wildt wordt ock in steenachtighe plaetsen, ende by den wegh̃en ghevonden.

¶ Tijt.

Raketten bloeyen sonderlinghe in Bracchmaent ende Hoymaent.

Naem,

Van Rakette. Cap. lvij.

¶ Naem.

Rakette wordt gheheeten in Griecx λυζωμον. In Latijn Eruca. In Franchois Roquette, ende daer naer hier te lande Rakette.

1.3 Dat ierste gheslacht ende dijsghelijck ook dat derde, wordt geheeten Eruca satiua ende hortensis. In Neerduytsch Roomsche Rakette.

2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaemt Eruca syluestris, dz es wilde Rakette. In Franchois Roquette sauluage.

¶ Natuere.

Rakette es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Tracht en werckinghe.

Rakette es goet met Lattouwe, Porceleyne of dyerghelijcke andere coude cruyden A
in tsalaet gegeten, ende in sulcker manieren ghebruyckt, soo es sy der maghen goet en-
de bequaem, ende maeckt dat die coude cruyden der maghen niet en letten, maer alleen
ghebruyckt soo maeckt sy hooftsweer ende verwermt te seere, ende daer om en salmen
die Rakette niet alleen in nemen, maer altijt met Lattouwe oft Porceleyne eten.

Rakette in die spijse ghebruyckt maeckt ook lust tot byslapē, ende sonderlinghe dat B
saet, ende doet die vrine lossen ende helpt die spijse verteeren.

Tsaet van Rakette es goet tseghen dat fenijn vā den Scorpioenē, ende van andere C
dyerghelijcke fenijnnighe ghedierten.

Tselue saet met huemich vermenght neempt af dat sproet ende die vlecken van dat D
aensicht, ende verdrijft oock die swerte litteekenen met ossen galle vermenght.

Men seyt ook dat die tsaet van Rakette te voren inghenomen hadde eer hy ghesla- E
ghen werde, die slaghen niet ghevoelen en soude, als Plinius schrijft.

Die wortel van Rakette in water ghesoden treckt die splinters ende gebroken been- F
deren wt, daer op gheleyt.

Draco. Dragon.

Van Dragon. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Dragon heeft langhe smalle doncker-gruene bladerkens, van smaecke seer heet ende scerp schier ghelijck die Rakette, den bladeren van die ghemeyne Hysope nz seer onghelijck, maer langher ende meerder. Die stelen sijn ront ontrent twee voeten hoech, ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer aen wassen cleyne knoppekēs die huer eē luttel openende, cleyne gout geele bloemkens met swert vermenght verthoonē. Ende als die vergaen zoo comet tsaet voort. Die wortel es lanck, dun, nz veel aenwassende vecselinghen, cruypende ende hier eñ daer alle iaren nieuwe scuetkēs voortbringhende. Van desen cruyde schrijft Ruellius in sijn tweede boeck xcvj. cap. dattet wast eñ voortcoemt van Lijnsaet in die wortel vā Radijs, oft in een clyster van Meerswibel datmen Scylla in Latijn nuempt ghesloten, ende alzoo in die eerde gheset, eñ daer om, seyt hy, heuet die natuere van beyde, ende smaeckt eendels naer azijn, ende eendeels naer sout.

¶ Plaetse.

Dragon wordt in die houen gheplant, ende es ook niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Dragon es gruen van in die Meerte, tot by den winter, maer in Hoymaent soo leuert hy sijn bloemen.

¶ Naem.

Dit cruyt en es van niemant dan van Ruellius beschreuen, ende en es ook niet seer bekent dan alleen in sommighe plaetsen van Vranckrijck ende in sommige steden hier te lande als Antwerpen, Brueſel, Mechelē ꝛc. daer dit cruyt van wt Vrãckrijck eerst ghecomen es Ende daerom en heeft dit cruyt anders gheenen naem dan die hem van den Franchoisen ghegheuen es, die dit cruyt Dragon ghenaemt hebben, eñ daer naer worddet in Latijn Draco gheheeten, ende van sommighen Dracunculus hortensis.

¶ Natuere.

Dit heel cruyt es hittich ende brandende in die mont ende op die tonge waer wt dat blijckt dattet tot in den derden graedt heet ende drooghe es, ende der Raketten vã natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es ook goet met die Saladen ende Lattouwen gegheten, ghelijck die Raketten, want het beetert ook die couwicheyt van der Lattouwen ende dyerghelijcke cruyden. Ende daer en bouen en behoeftmen niet veel azijns oft souts, tot den saladen daer dit cruyt in ghedaen wordt, want als Ruellius schrijft dit cruyt es smaeckelijck scerp ende sout ghenoech van sijn seluen. A

Van Kersse. Cap. liv.

Nasturtium. Kersse.

A

¶ Tkatsoen.

KErsse heeft smalle gheclouen bladeren, van smaecke heet ende scerp, sijn stelen sijn ront ontrent eenen voet lanck, ende daer aen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne breede huyskens, daer in dz het saet voortcoemt dz roodachtich es.

¶ Plaetse.

Kersse wordt hier te lande al om in die moeshouen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die Kersse die vroech gesaeyet es bloeyet in Braemaent, ende corts daer naer soo leuert sy huer saet. Die spade ghesaeyet es brenght huer bloemen ende saet spaeder voort.

¶ Naem.

Dat cruyt wordt geheeten in Griecx κάρδαμον. In Latijn Nasturtium, van sommighen nv ter tijt Cressio. In Hoochduytsch Kresz vnd Garten kresz. In Neerduytsch Kersse. In Franchois Cresson.

¶ Natuere.

Kersse es heet ende droogh tot schier in den vierden graedt, sonderlinghe dat saet ende cruyt alst drooghe es, want noch groen wesende, soo en eest soo drooghe noch ooch soo heet niet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Kersse in tsalaet, ende met die Lattouwe gebruyckt, es van crachten der Raketten ghelijck, ende es seer goet met die coude cruyden inghenomen, maer alleen ghebruyckt beruert sy de maghe, ende doet huer letsel, aenghesien dat sy te heet ende te scerp es.

Tsaet van Kersse inghenomen doet camerganck hebben ende doodet ende iaecht af B

die wormen, het maecht die milte cleyn, het verweckt ock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doet die ſecondine ende doode vruchten loſſen.

Tſelue ſaet es ock goet tſeghen die ſlanghen ende fenijnnighe ghedierten, ende verC iaecht die ſelue met synen roock alſt ghebrant wordt.

Tſaet van Kerſſe met hoenderſop oft eenighe andere dyerghelijcke vochtighe ſpijſe D inghenomen, doet die taeye fluymen die op die borſte ligghen rypen ende loſſen.

Tſelue ſaet vermenght met huenich gheneeſt die verherde milte, het doet vergaen E alle quade ruydicheyt ende ſcorfiheyt, het verdeylt ende doet ſceyden alle coude geſwillen, ende het belet dat wtvallen van den hayre, daer op gheſtreken.

Tot dz Sciatica, dat es pijne ende weedom in die hopen, ende tot die verouderde pijF ne van den hoofde, ende tot alle coude verouderde ghebreken es dat ſaet vā Kerſſe ock goet met azijn ende huenich vermenght ende daer op gheleyt.

In ſomma Tſaet van Kerſſe es den ſade van Moſtaert vā crachten ende werchinG ghen ſeer ghelijck als Galenus ſchrijft.

Van Waterkerſſe. Cap. lv.

¶ Tghelaght.

Waterkerſſe es tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatſoen.

Sium. Groote Waterkerſſe.

Siſymbrium Cardamine. Cleyn Waterkerſſe.

DJe groote Waterkerſſe heeft ronde hole ſtelen, ontrent eenen voet lanck, daer aen waſſen ſchoon gruene langachtighe bladeren van veel rondachtighe bladerkens, aen een ribbeken waſſende vergaert. Die bloemkens ſijn wit ende cleyn, eñ waſſen aen dopperſte lancx die ſtelen, ende daer naer volghen cleyne hauwkens, daer in dat

het

het saet leyt, dat cleyn ende geel es. Die wortel es wit ende veeselachtich.

2 Die cleyne Waterkersse, diemen oock Coeckoecx bloemkēs nuempt, heeft ierst rondachtighe bladerkens, ende daer naer zoo coemt sijn ront steelken voort, dat ontrent eenen voet lanck es, ende daer aen wassen langachtighe bladerkens, ouer beyden syden diep ghesneden den bladeren van Rakette volnaer gelijck. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende sijn van verwen witachtich, oft licht lijfverwich. Ende daer volghen naer cleyne hauwkens daer tsaet in voortcoemt.

¶ Plaetse.

1 Die groote Waterkersse wast in die grachtē, staende waterē, eñ in sōmige fonteynē.

2 Die Coeckoecxbloemkens wassen in neere vochtighe beempden, ende ontrent den grachten ende staende wateren.

¶ Tÿt.

1 Die groote Waterkersse bloeyet in Hoymaent ende Oogstmaent.

2 Die cleyne schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht es ghenaempt in Griecx σιόν. In Latijn oock Sium ende Lauer. In Hoochduytsch Brauwkresse. In Franchois Kresson d'eaue. Hier te lande Waterkersse, ende daer naer in die Apotcken Nasturtium aquaticum.

2 Tweede gheslacht heet in Griecx σισύμβριον καρδάμινη. In Latijn Silymbrium Cardamine. Van sommighen oock Sium. In Hoochduytsch Gauchblum, wilder Kresse, vnd wisen Kresse. In Neerduytsch Coeckoecxbloemen ende cleyn Waterkersse. In Franchois Passerage sauuage. Van den cruytliefhebbers Flos Cuculi, ende van sommighen Nasturtium aquaticum.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Waterkersse sijn goet voor salaet alleen oft met ander cruyden inghenomen, ende alsoo gebruyckt, zoo doen sy water makē ende dz graueel ende den steen rijssen, ende sijn goet tseghen die droppelpisse ende coupisse, ende tseghen alle verstoptheyt van den nieren ende van der blasen. Die cleyne Waterkersse doet ooc sproet vergaen van den aensichte eñ alle vlecken, als sy tsnachts daer op gheleyt wordt ende tsmorghens afghewasschen wordt.

Van Winterkersse. Cap. lvj.

Pseudobuniū. Barbaræa. Winterkersse.

A

¶ Tkatsoen.

Dit cruyt heeft gruene vette breede effene rondachtighe bladeren, den bladeren van Eppe oft van Raeperuyt niet seer onghelijck, maer meerder ende breeder dan die bladeren van Eppe. Sijn stelen sijn ront in veel steelkens bouen verdeylt, daer aen wassen vele cleyne geele bloemkens, ende daer naer cleyn langhe ronde hauwkens, daer in cleyn sadekē besloten groeyet. Die wortel es dick ende lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op die velden, ende ooc in sommige moeshouen, ende op onghebouwde plaetsen.

¶ Tÿt.

Dit cruyt es meest alle dē winter duer gruen,

maer in Meye ende Braeckmaent zoo bloeyet ende leueret ſijn ſaet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Hoochduytſch S. Barbara kraut, ende daer naer in Latijn S. Barbaræ herba, ende van ons Barbaræa. In Frãchois Herbe du ſaincte Barbare. Tot ſommighe plaetſen van Brabant wordt dit cruyt gheheeten Steencruyt om dattet tſeghen den ſteen ende graueel goet es. In Hollãt ende tot ſom andere plaetſen Winterkerſſe, om dattet tſwinters voor Kerſſe met den ſaladen ghegheten wordt, ende daer naer worddet oock ghenaemt Naſturtium oft Cardamum Hybernum. Ende dit cruyt ſchijnt wel te ſyne dz ψευδοβούνιον Pſeudobunion. Van Dioſcorides, Emmers en es geen Sideritis Latifolia oft Scopa regia als ſommighe meynen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Winterkerſſe es oock eẽ goet ſalaet cruyt, eñ daer om worddet tſwinters met dẽ ſala A dẽ gelijck Kerſſe gegeten, eñ dient daer toe oock ſeer wel, gelijck die Kerſſe eñ Rakette.

Dit cruyt ſuyuert oock die vervuylde wonden ende ſweeringhen, eñ neempt af dat B ouertollich vleeſch daer op gheleyt oft tſap daer af, daer in ghedruypt.

Tes oock by ſekere experientie bevonden, dat het ſaet van deſen cruyde, dat water C doet loſſen, dat graueel doet rijſen ende afgaen, ende die droppelpiſſe geneeſt Dwelck van Pſeudobunium oock gheſchreuen wordt.

Van wilden kerſſen. Cap. lvij.

¶ Tgheſlacht.

VAn den wilden Kerſſen die onder den naem van Thlaſpi begrepen moghen worden, vindtmen ſonderlinge vier gheſlachten, die malcanderen eñ der Kerſſen van ſmaecke niet ſeer onghelijck en ſijn. ¶ Tfatſoen.

Thlaſpi. Viſſelcruyt.

Thlaſpi alterum. Boeren kerſſe.

Dat

1 Dat ierste gheslacht van Thlaspi dat Visselcruyt hier te lande ghenaempt wordt heeft langachtighe smalle bladerkēs, eñ herde taye stelen ontrent eenē voet hooch, daer aen cleyn syde tacxkens wassen, voortbringhende cleyne witte bloemkēs, naer dē welcken volghen platte ronde hauwkens, oft huyskens, bouen een scaerdeken hebbēde, daer in cleyn ront saet leyt dz van smaecke heet ende brandende in dē mont, wat naer Loock oft Ayeuyn smakende, ende van verwen bruyn es.

2 Dat tweede geslacht datmen Boeren kersse nuempt, heeft langachtige ende breedachtighe bladeren die meerder ende breeder sijn dan die bladeren van den ierstien, ende rontsomme wat ghesneden oft ghekerft. Syn stelen sijn ront ende ontrent eenen voet lanck, ende in veel steelkens oock verdeylt, daer aen wassen cleyne huyskens schier ghelijck aen teskens cruyt, daer in dat saet leyt dat heet ende scerp es.

3 Dat derde geslacht van Wilden kerssen dat Bessemcruyt heet, es van bladeren ende stelen minder dan die voorghescreuen, ende het heeft seer vele dunne tacxkens oft rijskens, daer aen saet ende bloemē wassen ghelijck aen die andere, maer mindere.

Thlaspi minus. Bessemcruyt.

4 Dat vierde gheslacht heeft langachtige smalle rouwe witgruene bladerkens, ende ronde houtachtighe taye steelkēs, daer aen wassen witte bloemkens, die als sy vergaen voortbringhen breede hauwkens, daer in bruyn saet leyt dz seer heet van smaecke es, ghelijck kersse saet.

¶ Plaetse.

Dese cruydē wassen op die veldē, eñ aen die cantē, op ongeboude plaetsen, eñ by den weghen, ende worden deen ter eender plaetsen, ende dander ter andere veel gevonden.

¶ Tijt.

Dese cruydē bloeyē eñ leuerē huer saet in dē zoomer, vā in Meye tot in Ooghstmaēt.

¶ Naem.

Wilde Kersse wordt gheheetē in Grieck Θλάσπι ἄγριον ἢ Θλασπίδιον καὶ σίνηπι ἄγριον. In Latijn Thlaspi, Capsella ende Scandulaceum, van sommighen oock Myitis, Bytron, Dasmophon en Myopteron. In Hoochduytsch Wilder Cresz. In Franchois Seneue sauluage.

1 Dierste gheslacht es dat oprecht Thlaspi daer Dioscorides af scrijft, ende dat wordt hier te lande gheheeten Visselcruyt, ende van sommighen in Latijn Scordothlaspi.

2 Dat tweede gheslacht wordt nv ter tijt ghenaemt Nasturtium rusticum ende Sinapi rusticum. In Hoochduytsch Baurn senff, oder Baurn cresz, ende daer naer in Neerduytsch Boeren mostaert oft Boeren kerssе.

3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten Thlaspi angustifolium ende Thlaspi minus. In Hoochduytsch Bysemkraut. In Neerduytsch Bessemcruyt.

4 Tvierde gheslacht es sonder twijfel oock een Thlaspi, ende dat en heeft gheenen sonderlinghen naem.

¶ Natuere.

Wilde Kerssen ende sonderlinge die saden daer af, sijn werm ende droge tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van dat ierste Thlaspi inghenomen iaecht af van onder ende van bouen die A

galle ende die geele vochticheden, het verweckt die natuerlijcke cranckhz vā den vrou-wen, ende het doet die apostumatien die binnen tlichaems ghegroeyet sijn wtbzeken.

Tselue saet met een clysterie van onder ghesedt versuet die pijne van dat Sciatica. B Tot den seluen dienet ooch van buyten daer op gheleyt ghelijck tsaet van Mostaert.

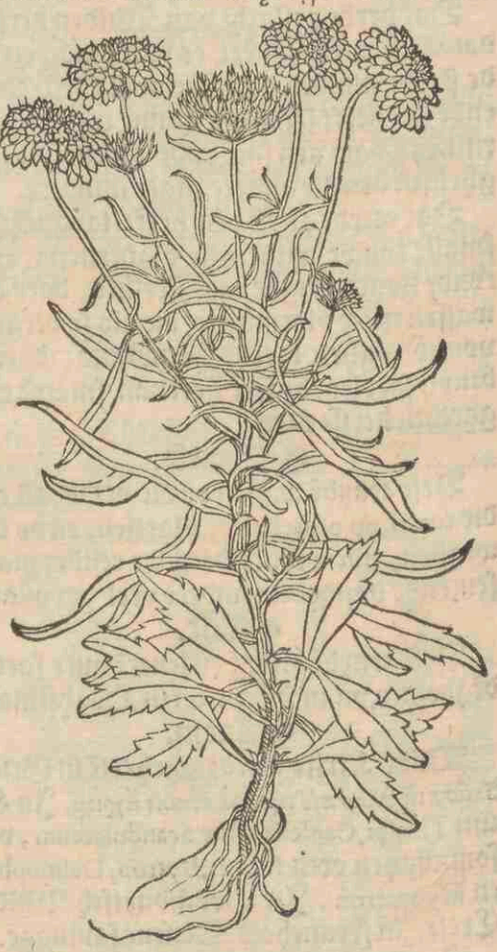
¶ Hindernisse.

Aengesien dat het saet van Thlaspi seer heet eñ sterck van wercke es, zoo doet het bloet afgaen, alst te veel ingenomen wo:dt, eñ es den bevruchten vrouwen seer hinder-lijck eñ quaet, ende daer om en behoo:tment nz lichtelijcken van binnen in te gheuen.

Van Thlaspi van Candien. Cap. lxiij.

¶ Tfatsoen.

Arabis siue Draba. Thlaspi vā Candien.

Dit cruyt wast ontrent eenen voet hooghe, eñ heeft smalle bladerkens, den bladerkens van Iberis schier ghelijck. Op dopperste vā den stelen wassen die bloemkens in cleyne ronde croonkens, die van verwen licht peersch sijn. Ende daer naer volghen platte hauwkens, den hauwkens van den anderen Thlaspi van fatsoene ghelijck maer mindere, daer in leyt dat saet dat heet ende scerp bytende van smaecke es ghelijckt saet van den anderen Thlaspi.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wo:dt hier te lande niet ghevonden dan in sommige seer nerstighe cruyt-liefhebbers houen.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Ooghstmaēt, ende corts daer naer zoo wo:dt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wo:dt geheeten in Griecx Ἀράβις. In Latijn Arabis ende Draba. Van Plinius als sommighe meynen Dryophonon. Vā den cruytliefhebbers nv ter tijt Thlaspi vā Can-dien. In die Apotecken cest onbekent.

¶ Natuere.

Thlaspi van Candien es van natueren den anderen Thlaspi seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van desen cruyde wo:dt drooghe in die spijsen voo: Peper in Cappadocien A ghebruyckt, als Dioscorides schrijft.

Van Erysimon. Cap. lxiiij.

¶ Tfatsoen.

Erysimon heeft langachtighe ouer beyde syden gheclouen ende diep ghesne-den bladeren, den bladerē van Roomsche Rakette oft van wildē Mostaert niet seer onghelijck. Sijn stelen sijn dun en taeye ende laten huer buyghen ghelijck wissen, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, naer den wele-ken volghen cleyne dunne hauwkens daer in dat het saet leyt, dat heet en-de scerp van smaecke es. Die wo:tel es lanck ende dick ende heeft vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den weghen, ende op rouwe onghebouwde ende ooch steenachtighe plaetsen.

Tijt.

Van Erysimon. Cap. lviiij. ccccclvij.

Erysimon Dioscorides. Irio.

¶ Tuyt.

Erysimon bloeyet hier te lande ouervloedich in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieck ἐρύσιμον. In Latijn Irio, van sommighen χαμαίπλιον Chamæplion, ende dit es dat Erysimum van Dioscorides. Maer niet van Theophrastus, want Erysimō van Theophrastus en es den Erysimon van Dioscorides niet ghelijck als wy elders breeder bewysen selen.

¶ Natuere.

Erysimon es heet ende drooghe van natueren ghelijck die Kersse.

¶ Tracht eñ Werckinghe.

A Tsaet van Erysimon met huenich vermenght ende dickwils gheleckt es goet om die taeye fluymen van der borsten ende longhene doen te rijsen ende te rijpen, ende es mits dyen seer bequaem den ghenen die cort van adem sijn ende eenen verouderden hoest hebben. Eñ hier toe dient dit saet best, alst ierst in water gheweyckt es gheweest eñ daer naer opt vier gedroocht, oft alst in deech ghewonnen ghebacken es gheweest, want anders eest te heet.

B Dit selue saet in der selver manierē bereyt ende ghebruyckt es oock goet tseghen die geelsucht, pijne eñ crimpsel vā dē buyck, ende tsegē die pijne eñ weedō van der hopen. Item tot alle fenijn ende verghiftheyt.

C Tsaet van Erysimon mz huenich eñ water vermenght, es goet geleyt op den verborghen cancker, herde sweeringen, ende clieren ontrent den oren, ende op die verouderde herde apostumatiē van den borsten van den vrouwen, ende van den scamelijcken leden van den mans, want het doet die herde coude gheswillen sceyden ende verdwijnen.

Van Iberis. Cap. lvv.

Iberis.

¶ Tfatsoen.

IBeris heeft ronde steelkēs ontrent onderhaluen voet hooghe, die huer in veel andere cleyne verdeylen, daer aē wassen cleyne smalle bladerkens wat meerder dan die bladerkens van Kersse. Die bloemkens sijn cleyn ende wit, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer dat saet in leyt, die wortel es dickachtich wit ende scerp

ende heet van smacke.

¶ Plaetse.

Iberis wast in Italien ende andere heete landen, by die oude mueren ende op andere rouwe ende onghebouwde plaetsen. Hier te lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Iberis bloeyet ende leueret sijn saet in dmiddel van den zoomere.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx ἰβερὶς καὶ καρδαμαντικὴ, eñ vã sommigẽ λεπίδιον. In Latijn Iberis Cardamantice Lepidium ende van sommigen Nasturtium sylueſtre. In die Apotekẽ eest onbekent.

¶ Natuere.

Iberis es seer heet ende drooghe, van natueren der Kersse ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Van Iberis scrijuen die ouders eñ sonderlinge Damocrates dz die wortel daer af, A mz verkẽs liese vermenght, eñ op die hope vier vrẽ den mãs eñ twee vren den vrouwen gheleyt, die pijne van dat Sciatica gheneest, alsmen terstont naer datmen cruyt af neempt in een badstoue gaet.

Van Pepercruyt. Cap. lxvj.

Lepidium Pauli. Piperitis. Pepercruyt.

¶ Tfatsoen.

Pepercruyt heeft langhe breedachtighe bladeren den Laurus bladeren schier niet onghelijck, maer breeder, langher ende rontsomme wat gherkerft, ende ronde taeye stelen ontrẽt twee voeten hooch, daer aen bouen aen dopperste wassen vele cleyne witte bloemkẽs, ende daer naer cleyn sadeken. Die wortel es lanck ende slecht lanex der aerden cruypende, ende tot veel plaetsen alle iaren nieuwe scheuten ende bladeren voortbringhende.

¶ Plaetse.

Pepercruyt wordt hier te lande in sommighe houen gheplant, ende daert eens wel geplant es daer blyuet gheerne wassende alzoo datmẽ naermaels tselue niet wel verdrijuen en kan.

¶ Tijt.

Pepercruyt brenght sijn bloemen ende saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Piperitis, van sommigen ooch Sylueſtris Raphanus. In Hoochduytsch Pfefferkraut. In Neerduytsch Pepercruyt. In Franchois Passerage. Eñ dit schijnt seer welte syne dz λεπίδιον Lepidium van Paulus AEgineta eñ Plinius. Maer en es nochtãs niet dat Lepidium van Dioscorides, gelijcket ooc niet en es dat Piperitis van Plinius, al eest dattet somtijts alsoo ooch ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Dit cruyt wort nv ter tijt vã sõmigẽ in die spijse voor Peper gebruyckt, daer in dattet A die cracht eñ smaeck vã dẽ Peper heeft, eñ daer naer worddet ooc Pepercruyt geheetẽ.

Itẽ die wortel van desen cruyde aengesien dz sy seer heet es vã crachtẽ den Mostaer- B den eñ Raketten schier gelijck, eñ dient ooch seer wel tot dz Sciatica, met eenige suete vettigheyt als Ganssen oft capoenen smout vermenght, ende buyten op die hope geleyt.

Tfat-

Van water Peper. Cap. lxviij. ccccclix.

Hydropiper. Water peper.

¶ Tfatsoen.

WAter Peper heeft ronde effene cale stelen, met vele leden ende knoopē onder sceyden, daer aen wassen lange smalle bladerē, dē bladeren vā Wilgen nz seer ongelijck, die vā smaecke heet ende scerp gelijc Peper sijn, aen dopperste van den stelē, tusschen die bladeren aen dunne steelkēs comē die bloemen voort, tsamen in een gedrongen schier ghelijck aen die Melde, die cleyn ende wit sijn, eñ als dese bloēkens geresen sijn, zo coēt daer bruyn breet saet voort, dz ooc heet op die tonge es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den grachten poelen ende staende wateren, ende in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὑδροπίπερι. In Latijn Hydropiper & Piper aquaticum. In Hoochduytsch Wasser pfeffer oder Muckenkraut. In Neerduytsch Water peper. In Franchois Curaige. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Waterpeper es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren met den sade van Pepercruyt ghestooten verteeren eñ doen vergaen die coude geswillen ende die oude herdicheden, eñ doen oock sceyden dat geronnē bloet ligghende onder tghene dat blauw ghesla-ghen oft ghestooten es, daer op gheleyt.

B Die bladeren vā Waterpeper gedrooght ende ghepoedert sijn oock goet in die spijsen, in plaetse van Peper ghebruyckt ghelijck dat Pepercruyt.

Perſicaria. Persickeruyt.

Vā Persickcruyt. Ca. lxviij.

¶ Tfatsoen.

DIt cruyt es den Waterpepere vā bladeren stelen ende in een ghedronghen bloemē seer gelijck, maer en es niet heet oft scerp, maer meest sonder eenighen merckelijcken smaeck. Sijn stelen sijn ront ende gheknoopt. Die bladeren sijn lanck ende smal, ghelijck die bladerē van Waterpeper, maer bruynder eñ in dmiddel bruyne swertachtighe

Van Persickeruyt. Cap. lxviij.

achtighe plecken hebbende, de welcke die bladeren van dat Waterpeper niet en hebbē. Die bloemen sijn lijfverwich oft root, ende wassen ock in een ghedronghen, ende daer naer volght bruyn breet saet. Die wortel es geel ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast ock in vochtige neere plaetsen, eñ ontrent die canten van den wateren, eñ wordt dickwils by dat Waterpeper ghevonden. ¶ Tijt.

Dit cruyt leuert sijn bloemen in Hoymaent eñ Ooghstmaēt, eñ corts daer naer sijn saet. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Persicaria. In Hoochduytsch Persichkraut oder Flochkraut. In Neerduytsch Persickeruyt, en van sommighen Vloocruyt.

¶ Natuere.

Persickeruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Persickeruyt gruen ghestooten es goet gheleyt op die versche wonden, want het verA coelt ende beschermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien. Eselue doet ock dat sap van den bladeren daer in ghedruypt.

Van Peper van Indien. Cap. lxix.

¶ Tghestlacht.

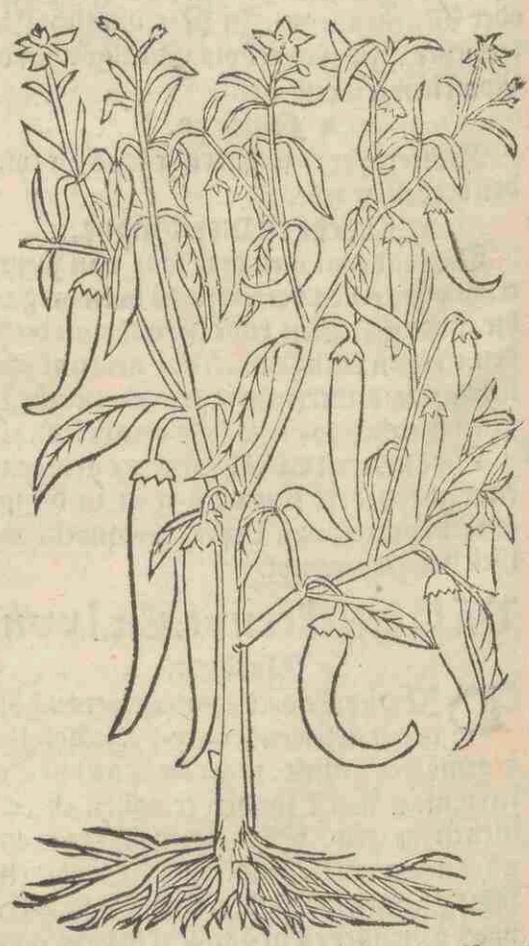
DAn desen Peper vindtmen drye gheslachten, een met middelbaeren langhen ende dicken hauwen, een met langhen ende smallen hauwen, ende een met breeden corten hauwen, anders van wesen ende van fatsoene malcanderen niet seer onghelijck.

¶ Tfatsoen.

Capsicum.
Peper van Indien.

Capsicum oblongius.
Lanck Peper van Indien.

Peper

PEper van Indiē heeft bruynachtighe vierecantighe stelen ontrent eenen voet lanck, daer aen wassen donckergruene teere effene bladeren, den bladeren van ghemeyne Nachtschade volnaer ghelijck maer smaelder ende scerper. Tusschē die bladeren op corte dicke steelkens wassen die bloemen, die ghemeynlijck vijf oft ses bladerkens hebben, ende wit van verwen sijn met een groen sterreken in dmiddel. Naer die bloemen zoo comen die hauwen voort, die effen ende cael sijn, ende van verwen ierst eer sy rijp sijn gruē, ende naermaels root oft doncker bruyn, van fatsoene aen dat ierste gheslacht ontrent eenen vinghер lanck, aen tweede langher ende smalder, aen twierde breet cort ende ront. Ende in dese hauwen leet dat saet, dz bleeckgeel, breet, heet ende scerp van smaecke ghelijck Peper es.

Capsicum latum. Breet Peper vā Indien.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt van sommighen cruytliefhebbers gheplant, ende met groote sorge ende neerstichеyt bewaert.

¶ Tijt.

Hier te lande worden die vruchten van desen Peper in den Herfst ende schier ontrēt den winter rijp.

¶ Naem.

Dit vremdt cruyt wordt ghenaempt van Actuarius in Griecx κάπσικον. In Latijn Capsicum, van Auicenna Zingiber caninum, van Plinius als sommighe meynen Siliquastrum ende Piperitis, nv ter tijt Piper Indianum, Piper Calecuthium & Piper Hispanū. In Hooch duytsch Indianischer pfeffer, Chalechutischer pfeffer. In Neerduytsch Peper van Indien, ende Bresilie Peper. In Franchois Guince ou Poyure d'Inde.

¶ Natuere.

Peper van Indien es heet ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van desen vremden Peper wordt oock tot veel plaetsen in die spijse ghebruyckt ende heeft daer in die selue cracht ende smaeck die dat Peper heeft ende daer en bouen maeckt oock die spijse geel schier ghelijck Sofferaen, ende in dyer manierē ghebruyckt zoo verwermet die maghe ende doet die spijse verteeren.

Dit selue saet doet oock sceyden die croppen, clieren ende alderhāde coude gheswel, ende verdrijft dat sproet eñ alle vlecкē van den aensicht met huenich daer op gestreken.

¶ Hinderniſſe.

Dit saet es sorghelijck dickwils oft veel ghebruyckt want het heeft een verborghen quaethеyt in, daer mede dattet die honden doodet alsment huer ingheeft.

Van Peper. Cap. lxv.

¶ Tghеslacht.

DJe oude meesters scrijuen dat Peper dryerhande es, lanck, wit eñ swert, diemē nv ter tijt oock noch in die huysen van Droghisten ende in die Apotekē te coope vint.

Tsaet

¶ Tfatsoen.

Van den fatsoene vā den boome daer dz Peper op groeyet, en kunnē wy anders niet A
ghescrijuen, dan dat wy by den ouders oft by den ghenen die in die landen ontrent In-
dien ende Calekouten verkeert hebben bescreuen vinden, aenghesien dattet een vremt
saet es dat ontrent dese landē niet en groeyet. Ende daer om en selen wy hier af anders
niet scrijuen dā by dē ouders, oft die corts in die landen verkeert hebbē gevondē wordt,
die nochtās niet gelijck en sprekē. Plinius scrijft dat die Peperboō den Geneuerboom
ghelijck es. Philostratus ghelijckt den Peperboom ende die vruchten daer af, met den
boom ende vruchten van Agnus castus. Dioscorides ende sommighe andere scrijuē dat
het Peper op een cleyn boōken in Indiē groyet, ende dat het läck Peper (dz gelijck die
cattekens es die aen die Berckenboomen voor die bladerē voortcomen) dat terste speen
sel es dat terstont naer die bloemen voortcoēt. Dwelck met ter tijt groot läck ende wijt
wordt, voortbringende veel besien aen een steelken tsamen hanghende, ende dz dese be-
sien noch onrijp wesende dat wit Peper sijn, eñ als sy rijp ende swert sijn, dat ghemeyn
swert Peper sijn. Die nv ter tijt in Indien Calekouten ende landen daer ontrent ver-
keeren, scrijuen dat het Peper niet en wast op boomen, maer op een maniere van een
Winde, den witten Wijngaert, dat es der Bryonie ghelijck, die huer om die boomen
ende haghen wint, daer aen dat langhe dunne steelkens voortcomen, daer die vruchten
eñ Peper corenen ronsomme aen hanghen, in alder manierē gelijck die Aelbesien voort
comen, ghelijckmen dat hier te lande sien mach, want wt Indien worden die steelkens
met den Pepercorenē daer aen hanghende in pekel bewaert, nv ter tijt tot Antwerpen
ghebrocht. Ende dese besien als sy onrijp afghepluckt worden, blijuen witachtich, ende
dat es Peper datmen wit heet, ende als sy heel rijp sijn zoo worden sy swert ende crij-
ghen veel rimpelen, ende dat es tghemeyn swert Peper. Dese selue nieuwe authuers
scrijuen oock dat het lanck Peper gheen vrucht en es van desen ghewasse, maer dattet
aen sommighe andere boomkens voortcoemt, daert aen groeyet ghelijck die cattekens
aen die Hasselaers oft Berckenboomen, die welcke lanck Peper ghenaemt worden, om
dat sy den Pepere van smaecke ende crachten ghelijck sijn.

¶ Plaetse.

Het Peper groeyet in die Eylanden van die Indiaensche zee, als in Tapobrana
diemen Sumatra heet, ende in sommighe andere Eylandekens daer ontrēt, van wae-
ren dattet ghebrocht wordt tot Calekouten dat die machtichste coopstadt van Indien
es, daert niet by ghewichte, maer by der maten vercocht wordt, ghelijckmen hier te lan-
de dat Coren vercoopt.

¶ Naem.

Peper wordt geheeten in Griecx πίπερι. In Latijn Piper. In Hoochduytsch Pfeffer
In Franchois du Poyure.

1 Dat lanck gheslacht wordt gheheeten in Griecx Macron peperi. In Latijn Piper lon-
gum. In die Apoteken Macropiper.

2 Dat wit es genaēt Leucō peperi, dat es in Latijn Piper albū, in die Apotekē Leucopiper

3 Dat swert heet in Griecx Melan peperi. In Latijn Piper nigrum. In die Apotekē
Melanopiper.

¶ Natuere.

Peper es werm eñ drooge tot in dē derden graedt, sonderlinghe dat wit ende swert,
want dat lanck en es alzoo drooghe niet, aenghesien dattet veel vochticheyts in heeft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Peper in die sausen vermenght gheeft der spijsen goeden smaeck, ende doet appetijt A
hebben ende die spijsen wel verteeren.

Peper inghenomen doet oock water lossen, ende verdrijft die winden ende weedem B
van den buyck, alsmen daer toe Lamus bladerē oft Comijn neempt. Item het es oock
goet tsegen alle verghiftheyt ende tsegen alle betē eñ sticken van fenijnnige ende ghift-
ighe ghedieren, ende daer om worddet oock in die Theriakale compositien vermenght.

Peper voor daencomen van der cortsen gedroncken, oft met olie vermenght ende op C
tlichaem ghestreken beneemt die huyueringhen ende die coude van der cortsen.

Peper

Peper met huenich oft syrope gheleckt es goet tseghen den verouderden coudē hoest D
ende tot alle coude sieckten van der borste ende longhene.

Peper met Rosijnen gheknout treckt veel vochticheyts wt den hoofde ende suyuert E
die herssenen.

Peper met huenich vermenght es oock goet op die squinantie ghestreken, want het F
doet dat gheswil sceyden ende vergaen.

Peper met peck vermenght verdrijft die croppen ende elieren, ende alle coude herde G
gheswillen, ende treckt wt die splinters ende dorenen.

Peper ende sonderlinghe dat lanck es oock goet vermenght in die collyrien die dat H
ghesichte verclaren ende sterck maken.

Van Loock. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

I Oock es dryerhande van gheslachte, Tam, wildt ende breet Loock, datmen Das-
loock hier te lande nuempt.

¶ Tfatsoen.

Allium satiuum. Tam Loock. Allium sylueſtre. Wildt Loock.

Tgroot. Teleyn.

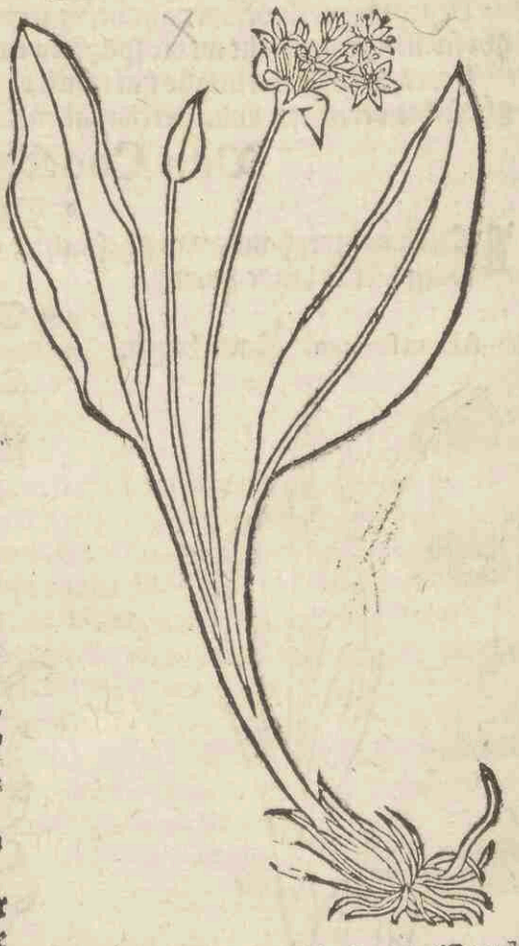
1 Tam Loock heeft bladeren ghelijck Gras oft Ayeuyn, tusschen den welckē in twee
de iaer voortcomen ronde hole stelen, daer die bloemē ende saet op wassen, dē bloemen
ende sade van Ayeuyn ghelijck. Sijn wortel es ront gelijck een bulbus oft Ayeuyn bol
van veel clysteren aen een hanghende vergaert, daer onder aen hanghen cleyne dunne
hayrachtighe saselinghen.

2 Dwildt en heeft gheen bladeren, maer heeft in plaetse van den bladeren langhe,
dunne ronde hole pijpkens, tusschen den welcken eenen rondē herden steel, twee oft drye
voeten hooch wast, daer op die bloemen ende saet voortcomen. Die wortel es ooc ront,

maer es sonder clysteren, ende heeft somtijts aenhanghende cleyne ronde bollekens, daer nieuwe planten ende spruyten af voortcomen.

Van desen gheslachte vindtmen ock noch een dat minder es, anders den voorghe- B
screuen van bladeren stelen sade ende wortelen ghelijck, ende dit groeyet gemeynlijck in die beempden.

Allium vrsinum. Das Loock.

3 Dz derde Loock datmẽ Das loock nuempt, heeft ghemeynlijck twee groote breede bladeren, den bladeren van Meyebloemkẽs schier ghelijck, tusschen die welcke een oft twee dunne steelkens voortcomen, daer op vele cleyne witte bloemkens wassen. Die wortel es van fatsoene eenen ionghen Loock bol ghelijck eñ seer sterck van ruecke ende van smaecke.

¶ Plaetse.

1 Tam Loock wordt in die houen gheplant.

2 Dwildt Loock wast van selfs op die corenvelden, aen die haghen, ende in sommighe beempden, sonderlinghe dat cleyn, want dat groot wast meest op die velden.

3 Das loock wordt ghevonden in vochtighe donckere bosschen.

¶ Tijt.

2 Dwilt Loock bloeyet ende leuert sijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

3 Das Loock bloeyet in Aprill eñ in Meye.

¶ Naem.

Loock wordt ghenoemt in Griecx σκόροδον. In Latijn Allium. In Hoochduytsch Knobloch oder Knoblouch. In Neerduytsch Looc. In Franchois Ail ou Aux.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheetẽ Allium satiuum, ende tam Loock oft Loock.

2 Twecde geslacht wordt ghenoemt in Griecx ὀφιοσκόροδον In Latijn Allium anguinum ende Allium syluestre. In Hoochduytsch Wilder knobloch vnd Feld knobloch. In Neerduytsch Wildt loock. In Franchois Aux sauluage.

3 Dat derde gheslacht wordt ghenoemt nv ter tijt in Latijn Allium vrsinum. In Hoochduytsch Walt knobloch oder Knoblauch. In Neerduytsch Das loock. In Franchois Aux d'ours, ou Ail d'ours. Dit Loock schijnt wel te wesene dat Loock dat Dioscorides Scorodoprassum heet, oft als sommighe meynen dat Ampeloprasum.

¶ Natuere.

Loock es werm ende droogh tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Loock voor spijse rouw ingenomen en gheeft den lichaeme gheen voetsel maer inge- A
neert quaet bloet, om dattet seer heet es, maer alst ghesoden oft ghecoockt wordt tot dattet sijn scerpheyt verliest, dan en maket alzoo quaẽ bloet nz, eñ hoe wel dattet seer luttel voetsels by brenght, zoo voedet nochtans meer dan alst rouw inghenomẽ wordt.

Loock dient den ghenen die groue taeye coude humoeren eñ vochticheden ouer huer B
hebben, want het doet die coude humoeren sceyden ende verteeren.

Loock doet ock sceyden die winden, opent alle verstoptheyt, doodet ende iaecht af al C
le breede wormen, ende het doet water maken ende die vrine losse.

Loock es ock goet tseghen alle sennn ende verghiftheyt, in die spijsen ghenut, oft in D
wijn ghesoden ende daer af ghedroncken, want wi sijn eyghen natuere zoo wederstaet

het

het alle fenijn, alzoo dat alle fenijnnighe ghedierten daer af wech vlien. Ende daer om wordet van Galenus prince der medecynen der boeren ende der lantluyden Teriakel ghenaempt.

Item Loock es seer goet geleyt op die beten van den verwoeden honden, ende op al- E
le beten ende steken van alle fenijnnighe ghedierten, als spinnen, scorpioenen, aderen ende dyerghelijcke. Tot den seluen eest oock goet, alsmen tloock in wijn siedt ende den wijn drinckt.

Loock inghenomen bewaert ende beschermt die ghene die veelderhande wateren, qua F
de ende vuyle drincken moeten, dat sy daer af niet sieck en worden.

Loock rouw oft ghesoden gegheten, maeckt die stemme claer, ende gheneest den ver G
ouderden hoest, ende es seer goet den ghenē die watersuchtich sijn, wāt het verdrooght die maghe ende verteert dat water, ende daer en bouen zo en maket gheenen sonderlin ghen dorst.

Tselue Loock met groue Marioleyne in wijn ghesodē ende ghedronckē, doodet die H
luysen ende neten die een mensch ouer sijn lichaem heeft.

Tot die pijne van den tanden es Loock oock seer goet, want het doet die vergaen, I
alsment met azijn wrijft ende tseghen die tanden leyt, oft alsmēt alleē oft met wat wie-roocks in water siedt, ende den mondt daer mede spoelt, oft alsmen tselue in die gatē vā den quaden tanden steeckt. Tselue doetet oock alsment met gansen smout vermenght ende in die oozen doet.

Loock ghewreuen ende op die slapen van den hoofde geleyt, doet die verouderde pij- K
ne van den hoofde vergaen.

Loock tot asschen ghebrant ende met huenich vermēght gheneest die quade crauwa L
gien ende ruydicheden van den hoofde ende dat wtvallen des hayrs daer op ghestrekē.

In der seluer manieren ghebruyckt zoo gheneest ende doet vergaen dat Loock die M
blauwe ghestooten oft ghesla ghen plecken.

Item Loock es oock goet ghebruyckt tot die quade witte scerichеden, loopende gaten N
van den hoofde, ende tot alle quade vremde crauwagien, met sout ende olie vermenght ende daer op ghestreken. Dijsghelijex oock op dat wilt vier.

Loock met verckens liese vermenght doet scheyden herde quade verouderde geswillē O
Ende met solfer ende herst vermenght trecket wt die quaetheyt van den fistelen, als Plinius schrijft.

Loock verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt vā den vrouwen, ende iaecht af die P
secondine, als die vrouwen in dwater sittē daer Loock in ghesodē es, oft Loock op gloey ende koolen branden, ende den roock van onder ontfanghen.

Die hoenderen ende hinnen als sy die sprouwe hebben worden met Loock genesen. Q

¶ Hindernisse.

Loock es scadelijck ende quaet den cholericken menschen, ende allen den ghenen die heet van natueren sijn. Ende doet quaet, sonderlinghe den ooghen, ende letsel den ghe sichte, dijsghelijck oock den hoofde ende den nieren.

Van Loock sonder loock. Cap. lxvij.

¶ Tkatloen.

DIT cruyt heeft ierst rondachtighe bladeren, schier gelijck Violetē cruyt maer breeder grooter ende bleecker van verwen. Tusschen dese coemt die steel voort, ontrent twee voeten hooch, daer aen wassen bladerē die langer ende smalder sijn dan die ierste, ende rontsomme ghekerft, den bladerē van Netelen niet seer ongelijck, maer meerder. Die als sy in stucken ghewreuē worden, ghelijck Loock ruecken eñ smaecken. Aen dopperste van den stelen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne langhe hauwkēs, daer in swert saet leyt. Die wortel es lanckachtich dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere onghebouwde plaetsen, gelijck aen die canten van dē

beempden ende van vochtige velden, somtijts oock aen die tuynen ende mueren.

¶ Tijt.

Loock sonder loock bloeyet meest in Meye ende in Braeckmaent, ende daer naer zoo leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Alliaria, van sommighen oock Scordotis, maer en es die oprechte Scordotis niet, want die wordt oock Scorditum ghenaempt, daer af hier voor ghescreuen es, Pandectarius heet dit cruyt, Pes asininus. In Hoochduytsch wordt genaempt Knoblochkraut, Leuchel, oder Saſz kraut. In Neerduytsch Loock sonder loock. In Franchois Aliayre.

¶ Natuere.

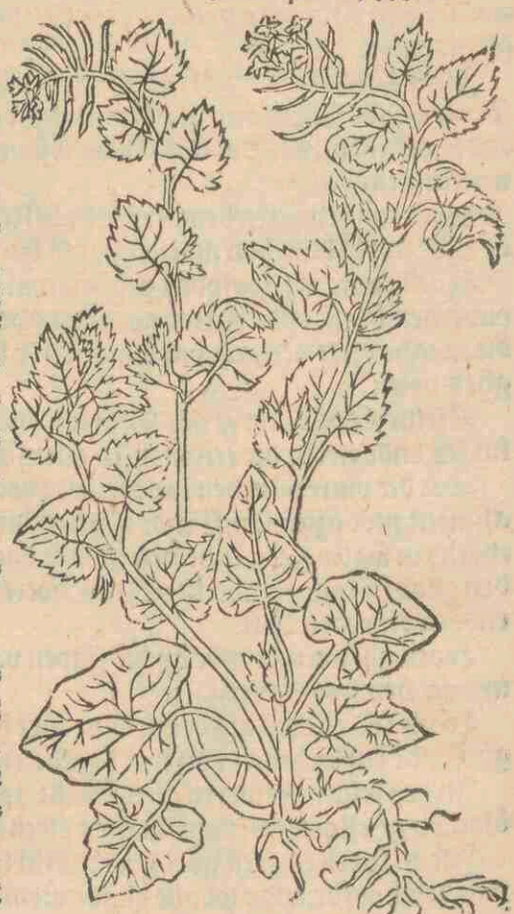
Dit cruyt es heet ende drooghe van natueren tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A In die medecynē en heeft dit cruyt geē sonderlinghe gebruyck, maer in die spijse wordet vā sommigē in plaetse vā Loock ghebruyckt.

B Die ongheleerde Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Scordium, nz sonder dwalinghe, als schier al om kennelijck es.

Alliaria. Loock sonder loock.

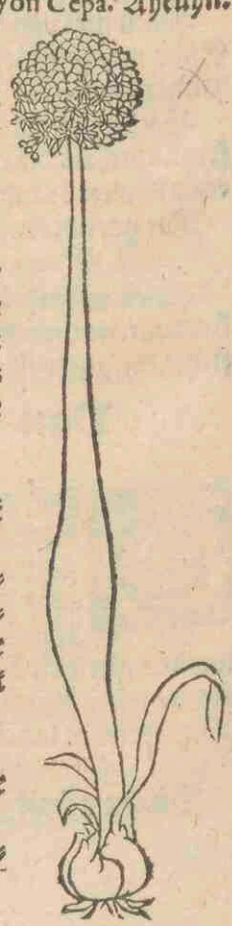

Van Ayeuyn. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

Van Ayeuyn vindtmen veelderhande gheslachten, die eenighe sijn wit, die andere root, som läck, som röt, som groot, som cleyn, maer al van eender cracht ende smaeck, behaluen dattet den eenen wat stercker es dan den anderen, ende van bladeren bloemen eñ sade malcanderen niet onghelijck.

Crommyon Cepa. Ayeuyn.

¶ Tkatsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier ghelijck Loock, die binnen hol sijn. Sijn stelen sijn ront, ende daer op wassen ronde bollekens met witte dunne vellekens ouertrocken, daer wt sluypen veel witte ghesterrede bloemkens, die in cleyne knoppekens oft bollekens vergaen, daer in twee oft drye cleyne swerte cantighe sadekens ligghen. Die wortel es ront, oft lanckworpich, van vele scelferinghen vergaert, waer af die buytenste die dunste sijn.

¶ Plaetse.

Ayeuyn wordt hier te lande al om in die houen ghesaeyet, eñ wast gheerne in morwe aerde.

¶ Tijt.

Ayeuyn wordt ghemeynlijck ghesaeyet in Meerte, in Ooghstmaent es hy volwassen, ende wordt hy wt der aerden ghenomen ende bewaert. Ende eest datmen hem dan wederom in Meerte in die eerde plant, zoo brenght hy bloemen in Braeckmaent, ende leuert sijn saet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Ayeuyn wordt gheheeten in Griecx κρόμμυον. In Latijn Cepa ende Cepe. In Hoochduytsch Zwibel. In Franchois Oignon.

Natue-

¶ Natuere.

Ayeuyn es werm tot schier in den vierden graedt, ende groef van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ayeuyn es een windachtighe spijse, nochtans appetijt makende, ende grone taeye humoeren seeydende ende verteerende, maer en gheeft den lichaeme gheen voetsel, sonderlinghe als hy rouw inghenomen wordt. Maer als hy twee oft drye reysen ghesoden es ghewest, dan en es hy niet zoo seerp, ende brenght wat voetsels by, nochtans seer weynich. A

Item Ayeuyn in spijse ghebruyckt maeckt saechten camerganck, ende doet die vrine B lossen ende veel waters maken.

Ayeuyn opent oock die speen aderen in Griecx gheheeten Hæmorrhoides, met olie oft C azijn vermenght ende aen tfondament ghestreken. Dijsghelijcx oock dat sap oft geheel met appelen ghebraden met cattoen in tfondament ghestelt.

Ayeuyn met Rosynē ende vijghen vermenght, doet die coude gheswillen rijp worden D ende wtbreken daer op gheleyt.

Tsap van Ayeuyn in die ooghen ghedruypt verclaert dat doncker ghesichte, ende E neempt af die vlecken ende beghinnende seellen van den ooghen.

Dit selue sap in die ooren gedaen, es goet tsegē dat qualijck hooren eñ dz tuytē van F den ooren. Item tot den ooren daer etter ende vuylicheyt wt loopt, om die te suyueren.

Tsap van Ayeuyn in die neuse ghedaen doet niesen ende suyuert die herssenen. G

Tselue sap met een pessus van onder gheset, verweckt die natuerlijcke cranckheyt H van den vrouwen ende treckt af die secondine.

Item op die beten van den quadē honden es tsap vā Ayeuyn seer goet gheleyt, met I huenich, Ruyte ende sout vermenght.

Tot die witte vlecken ende die leelijcke scorftheyt des lichaems, ende dijsghelijcx tot die scorftheyt van den hoofde ende dat wtvallen des hayrs es tsap van Ayeuyn oock seer goet, daer op in die sonne ghestreken.

Tsap van Ayeuyn met smout van capoenen vermenght, es goet tot die bleynen van den voeten, ende gheneest die plaetse daer tvel af ghewreuen es daer op ghestreken.

¶ Hinderniſſe.

Ayeuyn veel ghebruyckt maeckt hooft sweer, eñ doet veel slapen, ende es quaet den ooghen.

Van Pareye. Cap. lxviij.

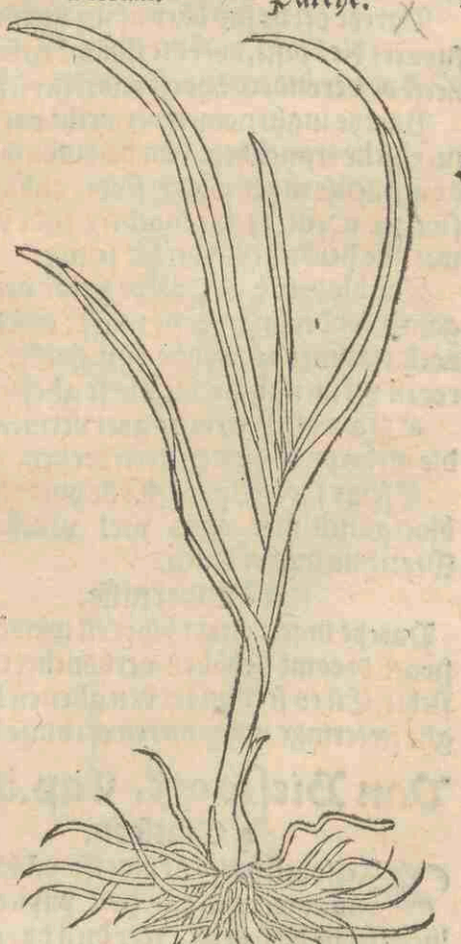
¶ Tkatsoen.

PAreye heeft langhe breedachtige tsamen ghevouwen bladeren, van ruecke ende smaecke, den bladerē van Ayeuyn niet seer onghelijck, ende daer en tusschen wast in tweede iaer eenē ronden steel, voortbrinhende eenen ronden bol met bloemen ghelijck aen Ayeuyn, eñ daer naer saet den Ayeuyn sade van fatsoene oock gelijck maer van verwen grauw. Die wortel es wit ende minder dan een cleynen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Pareye wordt hier te lande schier al om in die houen gheplant, ende en wordt niet veel tot sade ghelaten, maer wordt meest daghelijcx int

Porrum. Pareye. K

L

moes ende andere spijsen ghebruyckt, daer toe datmen die bladeren afsnijdt, schier tot der eerden toe, ende daer om en kan die Pareye niet lichtelijcken op ghescieten.

¶ Tijt.

Pareye bloeyet in Meye ende in Braeckmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyet es, eest sake dat sy niet afghesneden en es gheweest, want alsmense dickwils afsnijdt, zoo brenght sy seer selden saet ende bloemen. Ende daerom scrijuen sommighe dat Pareye gheen bloemen oft saet en leuert, dat niet waer en es, want Pareye die niet afghesneden en wordt, brenght bloemen ende saet voort.

¶ Naem.

Pareye wordt geheeten in Griecx πράσον. In Latijn Porrum. In Hoochduytsch Lauch. In Franchois Poureau.

Die Pareye die niet afghesneden en wordt, es ghenaempt in Griecx πράσον κεφαλωτόν. In Latijn Porrum capitatum.

Die andere Pareye die af ghesneden wordt, heet in Latijn van Columella ende Palladius, Porrum sectiuum.

¶ Natuere.

Pareye es werm ende drooghe tot in den derden graedt van den natuere den Ayeuyn niet seer onghelijck, maer niet zoo sterck.

¶ Cracht en werckinghe.

Pareye in die spijse ghebruyckt, maeckt quaet ende grof bloet, winden, ende swaren A droomen, sonderlinge als sy rouw ghebruyckt wordt, maer als sy twee oft dryemael gesoden gheweest es, dan es sy beter ende bequaemer om eten.

Item Pareye doet water lossen, ende die groue vochticheden scheyden ende maeckt B saechten camerganck.

Tsap van Pareye met huenich ghedroncken es goet tseghen die beten ende steken C van alle fenijnnighe ghedierten.

Pareye oft dz sap daer af mz huenich oft eenige syrope vermēght, eñ dicwils gelēckt, D suyuert die borste, doet die fluymē rijsen, eñ ge neest dē verouderdē hoest ende heeschicheyt.

Pareye inghenomen verweckt ooc die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende alsmense in zee water siedt, ende daer in sidt, zoo opent zy die moedere ende vermorwet alle herdicheyt van der seluer.

Die bladerē van Pareye stelpē den bloetganck, sonderlinge wt dē nuese, Tselue doet oock tsap met azijn ende sijn poeder vā wieroock vermenght, in die nuese ghesteken.

Tsaet van Pareye es goet vermenght mz die medecynen die den steen breken.

Tselue saet stelpt oock alle ouervloedighe bloetganck met alsoo veel vruchten van Myrthus inghenomen.

¶ Hinderniſſe.

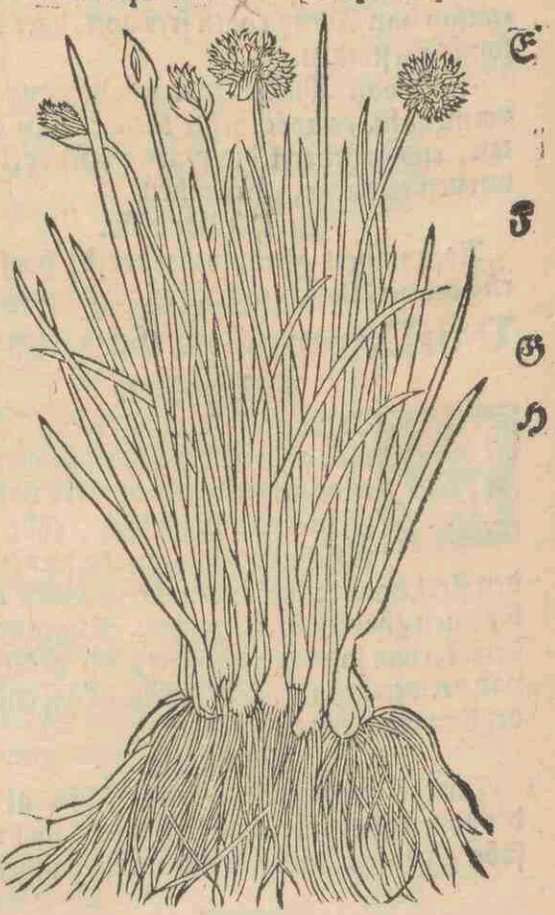
Pareye maect quaet bloet eñ windē, zy doet swaer droomē hebbē eñ verdonckert dz ghesichte, Eñ es seer quaet den ghenen die eenighe sweeringe in die nieren oft blase hebben.

Van Bieſloock. Cap. lxxix.

¶ Tſatſoen.

Biesloock heeft in plaetse vā bladeren, dunne teere cleyne hole pijpkens ghelijck cleyne bieseckens, seer dick by een wtcomende,

Schœnoprasον. Bieſloock.

mende, van smaecke der Pareyen niet seer onghelijck. Tusschen dese biesachtighe bladerkens, wassen somtijts ronde steelkens, voortbringhende cleyne knoppekens, ghelijck aen Ayeuyn maer veel mindere die vol van cleyne purpure bloemkens worde. Die wortelen sijn gelijck cleyne Ayeuynkens, maer veel mindere, eñ wassen veel by een, eñ daer aen hanghen vele lãge saselingen. ¶ Plaetse.

Biesloock wordt hier te lande in die moeshouen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye eñ in Braeckmaẽt, eẽ iaer naer dattet verplãt oft gesaeyet es.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Pareye wordt gheheeten in Hoochduytsch Schnitlauch, Brysslauch. In Neerduytsch Biesloock, om dattet in plaetse van bladeren cleyne biesekens draeght. In Franchois Petit Poureau. In Latijn oft Griecx en heuet gheenen naem die bekent es. Ende daer om hebben wy tselue naer den Duytschen naem in Griecx σχοινοπράσον ende ooc in Latijn Schœnoprasum ghenaemt. Eenige meynẽ dz dit Biesloock Porrum sectiuum es, maer dat huer meyninghe niet goet en es blyckt wt tghene dz in die boecken van Columella ende Palladius ghescreuen staet, die wy int voorgaende capittel volghende ghescreuen hebbẽ, dat Porrum sectiuum eñ Porrum capitatum een dinck sijn, ende van eenen sade ghesaeyet ende gewonnen worden, alleen daer in verscheyden, datmen die eene Pareye laet wassen, ende die andere dickwils afsnijdt.

¶ Natuere.

Biesloock es werm ende drooghe tot schier in dẽ derdẽ graedt, van natueren der Pareyen seer ghelijck. ¶ Cracht en Werckinghe.

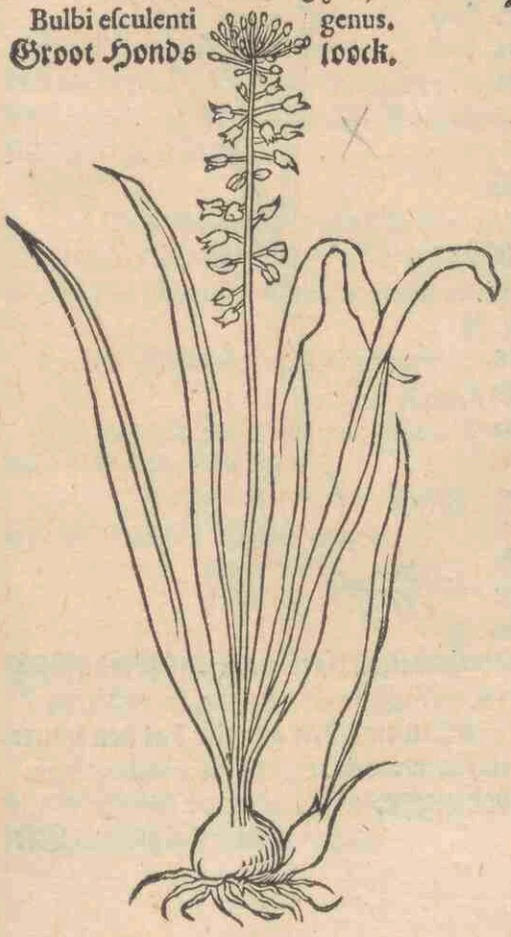
Biesloock wordt in die spijsse ende in die moesen ghebruyckt ghelijck die Pareye, der welcker dat tselue Biesloock van crachten ende werckinghen ooc seer ghelijck es.

Van Hondts loock. Cap. lxxvj.

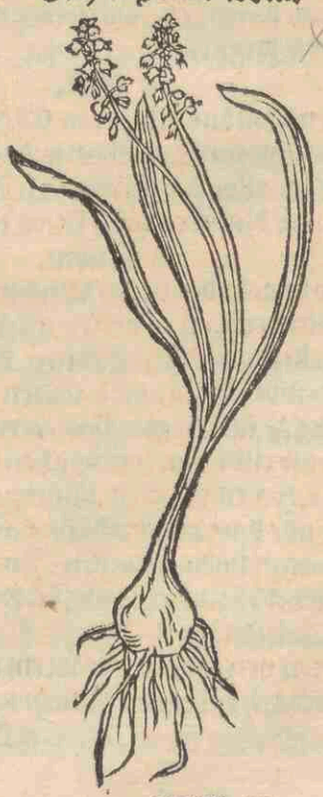
¶ Tgheslacht.

DAn desen Hondsloock vindtmen nv ter tijt twee geslachtẽ, eẽ groot, eñ eẽ cleyn, anders malcanderen ghelijck. ¶ Tfatsoen.

Bulbi esculenti genus.
Groot Honds loock.

Bulbi esculenti genus minus.
Cleyn Honds loock.

Van Hondtsloock. Cap. lxxvj.

1 Dat grootste Hondsloock heeft langhe breedachtighe bladerē, eñ daer en tusschen wast eenen rechten ronden steel, voortbringhende veel peerschachtige blauwe bloēkens deen bouen dandere rontsomme den steel gheset, die van onder opwaerts bloeyen. Die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

2 Dat cleyn Hondsloock es den voorghescreuen van bladeren, bloemen ende wortelen ghelijck, maer mindere.

¶ Plaetse.

Hondsloock wast tot sommige plaetsen in die bosschen, maer hier te lande en worddet niet ghevonden, dan in der cruytliefhebbers houen, daer tselue gheplant wordt.

¶ Tijt.

Hondsloock bloeyet in tlaeste van Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden es sonder twijfel een maniere ende gheslacht van den Bulbus ghenaemt in Griecx βολβὸς ἐδώδιμος. In Latijn Bulbus esculentus. In Hoochduytsch worddet ghenaemt Hundsknoblauch eñ daer naer in onse tale Hondsloock.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Bulbus esculentus es als Galenus seyt, quaet om verteerē, hy maeckt veel windē, ende grof taeye ende cout voetsel, voor spijse inghenomen.

Van velt Ayeuyn. Cap. lxxvij.

¶ Tkatsoen. Bulbus sylueſtris. Velt Ayeuyn.

Dit cruyt heeft langhe bladerē ghelijck dat loock, maer seldē meer dan twee, ende tusschen desen wast eenen ronden holen steel ontrent een spanne lanck, daer op wassen veel geele ghesterrede bloemkens, die in cleyn dryecantige bollekens vergaen, daer in dat saet leyt, die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Desen Ayeuyn wast tot veel plaetsen van Hoochduytschlandt, in sandighe plaetsen, ontrent den dalen ende waterloopen, somtijs oock onder die haghen.

¶ Tijt.

Desen Bulbus bloeyet in Meerte, eñ in Aprill zo leuert hy sijn saet, eñ corts daer naer zoo verdwijnt hy, alsoo datmen in den Meye ende daer naer, noch bladeren noch steien meer en vindt.

¶ Naem.

Wat naem dat desen Bulbus by den ouders ghehadt heeft, en es nv ter tijt noch niet sekerlijck bekent. Eenighe meynen dat hy es Bulbina ghenaempt, die andere willen daer af maken een βολβὸς ἐδώδιμος, dat es esculentus Bulbus, naer onse ende van sommighen geleerden meyninghe, soo en es desen Bulbus gheen vā beyden. Ende daer om wordt hy van ons in Latijn ghenaempt Bulbus sylueſtris. In Hoochduytschlandt wordt hy gheheeten Feldzwibel, oder Ackerzwibel, eñ daer naer in Neerduytsch veldt Ayeuyn.

¶ Natuere.

Desen velt Ayeuyn es werm ende drooghe tot inden tweeden graedt dat aen synen bitterachtich ende wat tsamen treckende smaeck can worden.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die

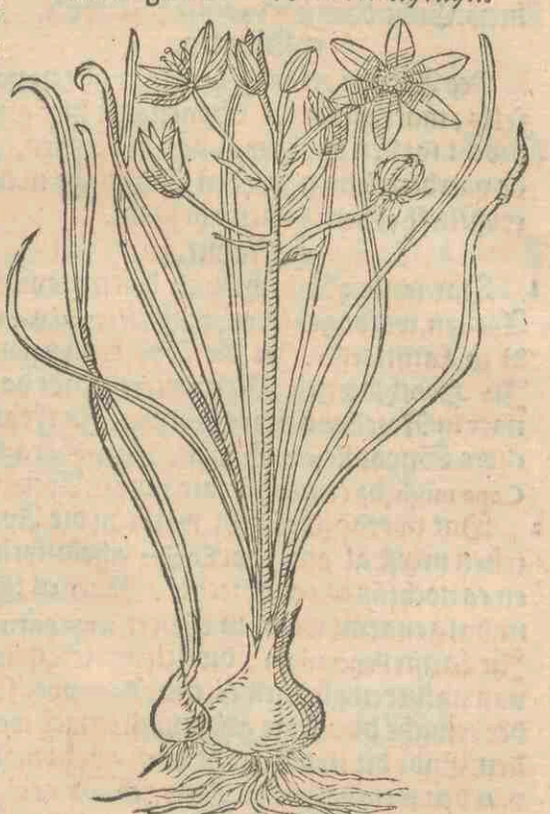
Van wit velt Ayeuyn. Cap. lxxviij. ccccclxxj.

Die experientie van desen Bulbus hebben, scrijuen dat desen velt Ayeuyn die herde A gheswillen vermorwet ende sceyden doet daer op gheleyt.

Item dat hy onder die asschen ghebraden ende daer naer met huenich wel vermẽgt B seer goet gheleyt es, op quade vuyle vochtige voorts etende sweeringen ende vleeratien.

Van wit velt Ayeuyn. Cap. lxxviij.

Ornithogalum. Wit velt Ayeuyn.

¶ Tfatsoen.

DIt geslacht van Bulbus heeft ierst langhe smalle grasachtige bladerkens, ontrent een palme läck, ende daer en tusschẽ wast eenen gruenen ronden steel, ontrent eẽ spanne lanck, voortbringhende vier oft vijf cleyne bloemkens, die van buyten gruen sijn ende van binnen wit, van fatsoene eender Lelien niet seer onghelijck, sonderlinghe eer sy open ghegaen sijn, maer veel minder. Die wortel es ront gelijck Ayeuyn oft Bulbus, van buyten ende van binnen wit, seer lijmachtich ghelijck die Wàelwortele, alsmense in stucken wrijft, van smaecke wat scerpachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sandachtighe plaetsen die ghebout ende ghecoeffent worden, ende wordt tot veel plaetsen van Brabant, sonderlinghe ontrent Mechelen schier in alle corevelden ghevonden.

¶ Tijt.

In Meerte ende Aprill comen die bladeren van desen Bulbus ierst wt, eñ in Meye die bloemen. Ende achter dat Braeckmaent voorby es, soo en wordt van desen cruyde niet meer ghesien.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenoemt in Grieck ὀρνιθόγαλον eñ in Latijn Ornithogalum. In die Apoteken eest onbekent. In Neerduytsch hebben wy tselue ghenaemt wit velt Ayeuyn, om dat ghenen anderen naem ons bekent en es.

¶ Natuere.

Desen Bulbus es middelmatich werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dioscorides scrijft datmen desen Bulbus rouw ende ghesoden innemen mach ende A voor spijse ghebruycken.

Desen Bulbus es oock seer heylsaem ende ghenees die versche wonden daer op ghe B leyt ghelijck die Waelwortele.

Van zee Ayeuyn. Cap. lxxix.

¶ Tghenlacht.

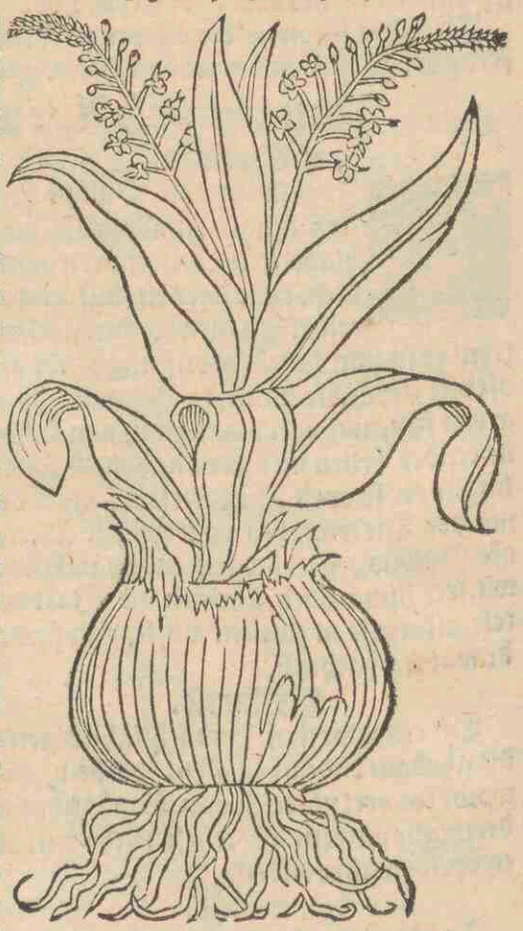
VAn zee Ayeuyn vindtmẽ nv ter tijt twee geslachtẽ. Een mz smallẽ bladerẽ dwelck die oprechte Scilla es. Eñ eẽ mz breedẽ bladerẽ dz voor Scilla meest gebruyckt wordt.

¶ Tfatsoen.

Die bollen van die ierste ende oprechte Scilla, sijn seer groot ende dick, ende witter dan die bollen van den ghemeynen zee Ayeuyn. Die bladeren sijn lanck ende smal ende witgruenachtich van verwen.

Dat

Scilla communis. Pancratium.
Ghemeyn zee Ayeuyn.

2 Dat ghemeyn gheslacht van zee Aeyuyn heeft ooc groote dicke bollen, maer gemeynlijck rooder ende dicker van scelferē dan die bollen van den anderen. Sijn bladeren sijn groot ende breet den Lelien bladeren schier ghelijck. Die bloemkens sijn cleyn ende geel ende wassen aen dopperste lancx die steelkens. Ende daer naer comet saet voort.

¶ Plaetse.

Zee Ayeuyn en wast hier te lande nz van selfs, maer wordt wt Spaengien hier ghebrocht tot den ghebruyck der medecynen, ende van den seluen worden sommighe in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen vremden Ayeuyn, wordt geheeten, in Griecx σκίλλα en de in Latijn Scilla. In die Apoteken Squilla. In Hoochduytsch Meerzwibel, ende daer naer in Neerduytsch zee Ayeuyn. In Franchois Stipoulle, ou Squille, Van Serapio Cepe muris, dz es in onse tale, muysē Ayeuyn.

2 Dat tweede gheslacht wordt in die Apoteken meest al om voor Squilla ghebruyckt, en es nochtās gheen oprechte. Maer es tgene dat genaemt wordt in Griecx παγκράτιον. In Latijn Pancratium, dwelck der Squillen van natueren ghelijck es, ende daer voor sonder eenighe dwalinge ghebruyckt mach worden. Ende dit tselue wordt ooc ghehouwen van den welgheleerden Piere Belon voor een Bulbus Littoralis vā Theophrastus, daer ooc groote gelijckenisse mede heeft, wāt Pancratium van Dioscorides en Bulbus Littoralis van Theophrastus schijnen een te wesene.

¶ Natuere.

Squilla es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, seer subtijl van substantien, seeydende ende verdeylende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Squilla dat es zee Ayeuyn in deech ghesloten ende dan in eenen houen, oft in heet A
vier wel morwe ghebraden, ende met een achste deel souts vermenght, ontrent eenen lepel oft twee inghenomen doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af taeye slijmachtighe vochticheden.

Squilla in der seluer manieren ghebraden es oock goet vermenght in die medecy- B
nen, die water doen maken ende die vrine rijsen ende in alle medecynen die dienen tseghen waterladen, geel vrouwe, opworpinge van der magen, ende crimpsel inden buyck.

Item Squilla ghebraden met huenich ende olie inghenomen, doodet ende iaecht C
af die langhe ende breede wormen.

In die medecynen die goet sijn tot den verouderden hoest, ende cortigheyt van den D
adem ende die de taye fluymen van der borsten doen lossen ende rijsen, es Squilla bereyt als voor, seer goet ghemenght, want in sulcker manieren ghebruyckt doet hy die taye fluymen scheyden ende lossen.

Squilla met huenich bereyt ende inghenomen, maeckt lichten ende saechten ca- E
merganck, Tselue doet oock tsaet met vijghen oft huenich inghenomen.

Een seelferken oft twee vander wortel van Squilla rouw onder die tonghe geleyt F
beneemt

beneemt den waterſuchtighen hueren dorſt, als Plinius ſchrijft.

Squilla in azijn morwe ghesoden ende cleyn ghestampt es seer goet gheleyt op die G
beten ende steken van den aderen, slanghen ende dyerghelijcken fenijnigen gedierten.

Tbinnenste van den Squilla in olie oft Terbenthijn ghesoden, es seer goet gheleyt H
ende ghestreken op die clouen van den voeten diesghelijck oock op die eackhielen ende
wratten, sonderlinghe onder die asschen ghebraden.

Squilla in der seluer manieren ghebruyckt gheneest oock die loopende gaten van I
den hoofde ende die seellen daer op ghestreken.

Die bladeren van Squilla, verdrijuen ende doen scheyden die croppen ende clieren, K
vier daghen daer op gheleyt.

Pythagoras schrijft dat Squilla aen den post oft opperste van der dueren ghehan- L
ghen, alle toouerye ende guygelrye veriaecht ende weder staet.

Berytius seyt dat wanneer die bloemen van Squilla bruynachtich sijn, ende niet M
lichtelijcken oft volken en vergaen, dat dan een vruchtbaer iaer sal wesen, ende datter
veel corens wassen sal.

a Pancratium es van crachten ende werckinghe der Squilla seer ghelijck, alleen niet N
soo sterck oft crachtich. Ende mach daer voor in alle saken als Galenus seyt gebruyckt
worden. Ende wordt oock ghelijck die Squilla bereyt als Dioscorides schrijft.

¶ Hinderniſſe.

Squilla es een scerpe seer verdeylende ende subtijl makende medecyne der natueren van den menschе scadelijck ende ghewelt doende, eest dat sy rouw inghenomen oft ge-
bruyckt wordt. Ende daer om als Galenus seyt, en salmē desen Ayeuyn niet gebruyc-
ken dan ierst ghesoden oft ghebraden.

Van Affodillen. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

Affodillen sijn tweederleye te weten Manneken ende wijfken.

¶ Tfatsoen.

Asphodelus mas.
Affodille manneken.

Asphodelus fœmina.
Affodille wijfken.

Dierste

1 Dierſte gheſlacht van Affodillen draeght langhe ſmalle bladeren ghelijck die Pareye, ende tuſſchen dyen coemt voort eenen ronden ſteel, onderhalue voet oft twee voeten hooch, daer aen van bouen den middele, tot aen dopperſte toe, ſchoone witte oft ſeer bleecke lijfoeruwighe bloemen waſſen, die van onder beghinnē te bloeyen ende bouen eynde nemen. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer cleyne ronde geployde hauwkens, die in dryen haer ontpluycken als ſy rijp ſijn, daer in leyt dat ſaet dz bruyn es. Die wortelen waſſen veel by een, van ſatſoene elck gelijck een groote lange eeckele, oft wat langher, van binnen wat vooſachtich, van ſmaecke ierſt wat tſamen trecken de, ende naermaels bitterachtich, nochtans niet ſeer vremt oft wonderlijck vā ſmaecke alſoo dattet gheen wonder en es datmen deſe wortelen hier voortijts ghegheeten heeft als Heſiodus en ſommighe andere ſchrijuen.

2 Dat ander gheſlacht van Affodillen heeft oock ſmalle bladeren ghelijck dz voorgeſcreuen, maer mindere ende cortere, ende tuſſchen dyen coemt oock eenen rechten effenen ſteel voort, ontrent twee voeten hooch, van den middele, tot den opperſten toe bekleet, met bleeckgeele bloemkens in ſeſſen ghesneden, den bloemkens van den anderen Affodillen niet ſeer onghelijck, Ende als die vergaen zoo volghen daer cleyne in dryen ghedeylde hauwkens naer, daer tſaet in leyt. Die wortel van deſen es ront ghelijck eenen Ayeruyn bol den wortelen van cleynē Squillen diemen hontsooock heet ſchier gelijck, maer wat meerder. In ſomma deſe Affodille es den voorgheſcreuen niet ſeer onghelijck, dan alleen van der wortele, dat het meeſte onderſcheet es, dat tuſſchen deſe twee es, want met den bladeren ſtelen bloemen ende ſaet en ſijn ſy malcanderen nz ſeer onghelijck, behaluen dat die bladeren van deſen corter ſijn, ende die bloemen verder van een ſtaen ende niet zoo dicht ende vaſt in malcanderen en groeyen.

Aſphodeli tertia ſpecies.

3 Bouen deſen ſoo eſſer oock noch eē derde gheſlacht van Affodillen. Ende dit heeft langhe ſmalle bladeren, die langher ende ſmalder ſijn dan die bladeren van den ierſten Affodillen. Die ſtelen ſijn oock ront eñ daer aen waſſen ſchoone geele bloemen, ende daer naer volghen ronde hauwkens ghelijck knoppen daer in dat het ſaet leyt. Die wortelen ſijn veel wortelkens by een gelijck aen die ierſte Affodillen, maer elck beſondere es langher ende dunder. Ende die bladeren van deſen Affodillen blyuen tſwinters gruen ende en vergaen niet al, ghelijck die bladeren van den anderen. Die wortelen worpen wt cleyne ranexkens, daer mede dz ſy voortſetten ende vermenichfuldigen, alſoo dat van een plante op corten iaeren veel andere groeyen.

¶ Plaetſe.

Affodillen en worden hier te lande niet gevondē, dan in die houē vā dē cruytliefhebbers, daer ſy gheſaeyet eñ gheplant worden.

¶ Tijt.

1 Dierſte geſlacht vā Affodillen bloeyet in Meye eñ in Braeckmaēt wort dz ſaet rijp.

2 Dander leuert ſijn bloemen ende ſaet oock in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck ἀσφόδελος. In Latijn Albucus ende Haſtula regia,

regia. In die Apoteken Affodillus, eñ daer naer hier te lande onder die cruytliefhebbers Affodillen. Die bloeme met den steel wordt gheheeten in Griecx ἀνθερικὸς Anthericos, ende in Latijn als Plinius seyt Albucum.

1 Dierste gheslacht wordt genaempt Asphodelus mas, ende Hastula regia mas, ende es dat gheslacht daer Dioscorides af gheschreuen heeft.

2 Tweede wordt ghenaempt Asphodelus fœmina, ende Hastula regia fœmina, ende dit es tghene daer Galenus af schrijft in lib. de alimentorum facultatibus.

¶ Natuere.

1 Affodillen ende sonderlinghe die wortelen van dat ierste gheslacht sijn werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

2 Die wortelen van dat ander gheslacht sijn werm ende drooch tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen sonderlinghe van dat ierste gheslacht van Affodillen gesoden ende ge- A
droncken, doen water maken ende die vrine lossen, ende verweckē die natuerlijcke crāc-
heyt van den vrouwen.

Die selue wortel een vierendeel loots, met wijn inghenomen, es goet tseghen die B
pijne van der syden, hoest, crimpinghe van den senuwen, ende spanninghe ende trec-
kende van den leden, ende tseghen die ghescuertheyt.

Die selue wortel es oock seer goet tseghen die beet van den fenijnnighen ghedierten, C
alsmen drye vierendeel loots swaer daer af met wijn drinckt, ende die bladerē, bloemen
ende wortelen met wijn ghestooten op die wonde ende beet leyt.

Tsaet van Affodillen ende die bloemen met wijn ghedroncken, sijn oock goet tse- D
ghen tfenijn van den Scorpioenen, ende andere fenijnnighe ghedierten, ende verwec-
ken tot camerganck.

Die wortelen van Affodillen in droesem van wijn gheseden sijn goet op die vuyle E
voortsetende sweeringhen gheleyt, ende op die verouderde sweeringen ende apostuma-
tien van der vrouwen borsten ende vā der manlijckheyt. Sy es ooc goet tot die versche
apostumatien met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op gelijck een plae-
ster gheleyt.

Tsap van den wortelen met ouden goeden wijn, wat Myrrha ende Sofferaen tsa- F
men gheseden es een goede medecyne voor die ooghen, die dat ghesichte claer ende
scerp maeckt.

Tselue sap alleene oft met wieroock, huenich, wijn ende Myrrha tsamen ghe- G
menght, gheneest die draghende ende die loopende ooren daer in ghedruypt.

Tselue sap in der seluer manieren vermenght es oock goet tseghen den tantsweer, H
in die oore ghedruypt van der syden daer die pijne niet en es.

2 Die asschen van der verbrande wortel, sonderlinghe van dat tweede gheslacht, ghe- I
neest die quade sweeringhen van den hoofde daert hayr wtvalt. Ende doet dz hayr we-
derom groeyen, alsmense daer op strijckt.

Olie die in die wortele, oft daer die wortele in gheseden es, es seer goet tsegē die ver- K
branteyt van den viere, sy geneest die Cackhielen, eñ versuet die pijne van den ooren.

Van Wijngaert. Cap. lxxvj.

¶ Tghellacht.

WIjngaert es veelderleye van gheslachten, maer ierst ende voor al, soo es hy tweederleye, Tam ende Wildt, als Dioscorides ende de ouders schrijuen. Die tamme Wijngaert es menicherleye soo van fatsoene als van coluere, alsoo dattet niet wel moghelijck en es, alle die gheslachten te vertellen oft by scrifte te stellen, daerom sal ons ghenoch wesen dat wy den seluen tammen Wijngaert in drye gheslachten deylen selen, waer af dat het ierste gheslachte schoō root es, daer bruyn root sap wteōt dat tinctuere ghenaemt wordt. Twee de blauw, daer wit sap wteomt, dat nochtans ooc root wordt eest datment op sijn sluy-

men laet staen. Derde wit, waer af dat witten wijn coemt, die wit blijft. Ende alle desse tamme Wijngaerden sijn van bladeren ende houte malcanderen ghelijck.

Vitis. Wijngaert.

¶ Tkatsoen.

WIjngaert heeft vele dunne houtachtighe rancken, met gheelouen scorssen bedect, daer wt nieuwe gheknoopte ranckens wtcomen, voortbringhende wt elck ledt breede ghekerfde ende ghemeynlijck in vijf deelen gesneden bladeren, ende langhe clauwierkens ende draeykens, daer mede dat hy hem selue vast maeckt aen latten, boomen, staken, ende aldat hy ghenaken can. Ende die selue nieuwe ranckens bringen oock voort ghemeynlick aen tweede, derde ende vierde ledt ierst cleyne troskens, met cleyne witte bloemkens, ende daer naer schoone druyuen, van veel bessien tsamen vergaert, daer in cleyne keernen geuonden worden, dwelck het saet van den wijngaert es.

¶ Plaetse.

Wijngaert wast gheerne op gheberchten daer die middaechse sonne schijnt, ende in heete landen, als in Canarien ende eylanden daer ontrent Barbarien, Spaengien, Grecien, Candien, Cicilien, Italien, eñ meer andere heete landen, hy wast oock in Vranrijck, ende in Duytschlant ontrent den Rhijn, ende oock tot sommighe plaetsen van Nederlant, als in Brabãt, Henegouwe ende in tlandt van Luyck, Maer die hier te lãde wast brenght seer slechten wijn voort. Ende dat om dat die sonne hier niet sterck en es, ende die nachten cort, Want als Constantinus die Keyser schrijft, Die sonne moet den wijn sijn cracht ende sterckheyt gheuen, die nacht sijn suetigheyt, ende dat schijnsel van der manen sijn rijpicheyt. Ende daer om sijn die wijnen van Canarien, Candien ende andere dyer ghelijcke landen suet ende sterck, want die sonne schijnt daer seer sterck eñ die nachten sijn tsomers daer langer dan hier te lande. Ende daer om oock zijn die wijnen van den Rhijn ende van den landen noordtwaerts gheleghen niet sterck oft niet zo suet, om dat die nachten corter sijn ende die sonne minder macht heeft, Ende om die selue redene en wast in Noorweghen, Sweden, Denemarcken, Westvalen, Pruyssen, ende andere coude landen oock gheenen wijn, want die nachten sijn daer tzoomers seer cort, ende die cracht van der sonnen es seer cleyn.

¶ Tijt.

Die Wijngaert bloeyet in Neerlant ende in Duytschlant ontrent dat beghinsel vã Braeckmaẽt. Eñ in Herstmaent worden die druyuen volcomelijck rijp. In die maẽt daer naer, dat es in October, wordt die wijn gheperst ende in die vaten ghedaen, ende daer naer wordt die maent in Duytsch Wijnmaent ghenaempt.

¶ Naem.

Die tamme Wijngaert wordt gheheeten in Grieck ἄμπελος οἰνόφορος καὶ ἄμπελος ἥμερος, In Latijn Vitis vinifera, In Hoochduytsch Weinreb, In Neerduytsch Wijngaert, In Frauchois vng Vigne.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ranckens met den clauwierkens sijn cout ende drooghe van natueren tsamen treckende. Dies ghelijck oock die onrijpe druyuen. Maer die rijpe druyuen sijn werm ende vochtich tot in den ierstẽ graedt. Ende als die selue gedrooght sijn,

ende

ende daer af rosijn ghemaeckt es, soo sijnse droogh ende werm als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Esap van den gruenen bladeren rancxkens ende clauwierkens, van den Wijngaert ghedroncken, es goet den ghenen die bloetspouwen, ende den rooden lichaem hebben, ende den bevruchten vrouwen tseghen dat walghen ende braken. Eselue doen ooc die rancxkens ende clauwierkens alleen inghenomen. Item oock die keernen ende steenen van den vruchten in water ghesoden ende ghedroncken.

B Die selue clauwierkens ende bladeren van den Wijngaert gestooten ende met meel van ghersten mout vermenght, sijn goet gheleyt op die pijne eñ weedom van den hoofde van hitte comende, ende op die heete sweeringhen van der maghen.

C Die asschen van den drooghen Wijngaert rancxkens gebrant, met azijn vermengt geneest die vijghen eñ aenwassingen van dat fondament, naer dz sy afghesneden sijn.

D Die selue asschen met olie van roosen ende azijn vermenght es goet gestreken op die betē van den slangen, op die leden die wt huer ionctuerē sijn, eñ op die verhitte milten.

E Die gruene druyuen maken winden inden buyck ende in die maghe, ende doen camerganck hebben.

F Rosijnen, dat sijn die ghedroochde wijndruyuen, sijn seer goet tseghen den hoest, ende tseghen alle ghebreken van der longhene, nieren ende blase.

G Item die selue rosijnen sijn oock seer goet als Galenus seyt, tot die verstoptheyt en de weecheyt van der leuer, want sy openen ende verstercken die selue.

H Die steenen van den besien ende vruchten in water ghesoden, sijn seer goet tseghen den rooden lichaem ende tseghen den loop in den buyck, alsmē dat water van onder mz een clysterie sedt.

I Item dit selue water daer die rosijn steenen in ghesoden sijn stelpt ooc die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, als sy daer in baden ende sitten.

K Die selue steenen cleyn ghestooten ende met sout vermenght doen vergaen die herde gheswillen, ende ghenesen die gheswollen vrouwen borsten.

Van wilden Wijngaert. Cap. lxxxij.

¶ Tghenlacht.

Wilden Wijngaert es tweederleye als Dioscorides schrijft, die eene brenght bloeysel ende druyuen voort, maer die druyuen en worden nemmermeer rijp. Die andere draeght cleyne besiekens die tot rijpheyt comen.

¶ Tkatsoen.

Wilden wijngaert es van rācken, bladeren ende clauwieren den tammē Wijngaerde seer ghelijck.

1 Dat eene ende ierste gheslacht, brenght bloeysel, ende daer naer vruchten ghelijck oock den tammen Wijngaert, maer die vruchten blijuen onrijp, ende en kunnen tot gheen rijpicheyt gheraken.

2 Dat ander eñ tweede geslacht, draecht cleyne druyskens, met cleyne besiekēs. Ende dese druyskens worden rijp, ende worden ghedroocht ghelijck die groote druyuen. Eñ daer af worden ghemaeckt cleyne rosijnkens diemen hier te lande Corinthen naemt.

¶ Naem.

Die Wilden wijngaert wordt ghenoemt in Griecx ἄμπελος ἄγρια. In Latijn Vitis syluestris ende Labrusca.

1 Dat speensel dat terstont naer die bloemen voortcoemt aen dat ierste gheslacht van Wilden wijngaert, ende dijsghelijcx oock dat bloeysel wordt ghenaempt in Griecx οἰνάνθη, ende in Latijn Oenanthe.

Esap dat wt den onrijpen besien van desen Wijngaert ende dijsghelijcx van alle onrijpe druyuē soo wel van den tammē als vā den Wildē geperst wordt, heet in Griecx ὀμφάκιον eñ in Latijn Omphacium. In die Apoteken Agresta. In Neerduytsch Verjus.

2 Die vrucht van dat tweede gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken genaemt Passulæ de Corintho, ende in Duytsch Corinthen.

ccccclxviij. Van wilden Wijngaert. Cap. lxxvij.

¶ Natuere.

Die bladeren, ranexkens ende clauwierkens van den Wilden wijngaert sijn coudt drooghe ende tsamen weckende van natueren, ende dijsgheliex oock dat speensel van dat ierste gheslacht, ende dat Verjus. Die Corinthen sijn werm ende vochtich, vā natueren ende crachten den Rosynen niet seer onghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren, ranexkens ende dijsgheliex oock die clauwierkens van den Wilden A
wijngaert, sijn van crachten ende werckinghe gheliick den bladeren, ranexkens ende clauwierkens van den Tammen wijngaert, ende sijn dienstelijck in alle saken daer die Tamme toe goet sijn.

Die bloemen ende dat speensel van dat ierste wildt gheslacht inghenomen stelpen B
den loop des buyex ende alle bloetganck.

Dat selue speensel van buyten op die maghe gheleyt, beneempt die walginghe, ende C
dat opworpen van der seluer. Tselue doet het oock alst inghenomen wordt.

Item dit speensel met azijn ende olie van Roosen vermenght versuet die pijne van D
den hoofde daer op ghegoten oft gheleyt, ende es oock seer goet gheleyt op die quade voorts etende sweeringhen van den mannelijcken leden.

Het Verjus is van crachten ende werckinghe den speensel ende onrijpen wijndruy- E
uen niet onghelijck, sonderlinghe alst ghedroocht ende ghepoedert wordt, ende alsoo ghebruyckt, ende es een seer goede medecyne voor die weecke ende verhitte maghen, want het sterckt ende vercoelt die selue, hoe ende in wat manieren dattet wordt inghenomen, tzy in spijse oft ander sins.

Van Verjus met suycker oft huenich wordt een syrope ghemaeckt, die seer goet es F
tseghen den dorst in die heete cortsen ende tseghen alle walgingen, brakinghen, beruetinghen van der maghen, van heete geele cholerijcke vochtichedē oorspronck nemende.

Die selue syrope es oock seer goet den bevruchten vrouwen ghebruyckt, want sy G
maeckt huer goed n appetijt ende beneemt alle quade lusten, ende diesghelijck oock dat walghen ende braken.

Die Corinthen sijn van crachten den Rosynen niet seer onghelijck. H

¶ Eynde des vijfste deels,

(.·.) (.·.)

(.·.)

Dat seste ende laetste deel, des Cruydeboecks / van der boomen / haghen / ende alle houtachtighe ghewassen / en van huerder vruchten / gummen ende sapen ondersceet, fatsoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Roosen. Cap. j.

¶ Tghelacht.

Roosen sijn veelderleye van gheslachte, van den welcken die sommighe tamme ende welrieckende Roosen sijn diemen in die houen plant, ende sommighe wilde Roosen aen die canten van den velden van selfs wassende.

¶ Tkatsoen.

Rosa. Rooſen.

1 TJerste gheslacht van tammen Roosen dat sijn die witte Roosen, die hebben langhe houtachtighe roedē ende tacken x, xij, oft xx, voeten, somtijts oock hooger, als sy wel gheleyt worden, wassende, die tot veel plaetsen met vele scerpe hakende doornen beset sijn. Die bladeren sijn lanck van vijf oft seuen tseghen een wassende bladeren vergaert, van den welcken elck besondere, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft ende rouwes. Tusschen die bladerē op corte steelkens comen die knoppekens voort, met vijf bladerkens beset, daer af die twee ouer beyde syden ghebaert sijn, die twee niet ghebaert, ende dat vijfste maer op een syde ghebaert. Als die knoppekens open ghegaen sijn, soo verthoonē huer die schoone welrieckēde lieflijcke Roosen, vā verwē wit, in dmiddel veel geel hayrkens hebbende. Als die bloemē gheresen sijn, soo wassen daer rondachtige knoppekens, die als sy rijpen root worden, eñ daer in leyt hert saet, tusschen wollachtich hayrkens besloten. Die wortelen van den Rooselaers sijn houtachtich mz vele tacken gelijck die wortelen van cleyne boomkens.

2 Dat tweede gheslacht van tammen roosen, dat sijn die roode roosen, ende dese sijn van bladeren, rancken, ende tacxkens, den witten roosen ghelijck, maer sy en wassen nemmermeer zoo hooch, ende die rancken en worden oock soo dick niet: Die bloemen sijn root, welrieckende den witten van fatsoene ghelijck.

3 Derde gheslacht van Roosen dz sijn die ghene diemē prouinsche Roosen nuempt, dese sijn den rooden van rancken ghelijck, maer wassen hooghер, maer niet soo hooch als die witte, alsoo dat sy een middel geslacht schijnen tusschē die roode ende witte roosen, dat oock die bloemen wtwijsen, want die en sijn niet root, noch oock niet wit, maer

hebben een middel verwe tusschen dat root ende wit bleeck root, ende schier incarnaet van verwen wesende, ende anders soo sijnse den anderen Roosen ghelijck.

4 Tvierde gheslacht sijn die bruyne Prouinsche roosen de welcke van rancken ende bladeren den anderen schier ghelijck sijn. Maer die bloemē van desen sijn heel schoon bruyn root, eñ seer liefelijck van ruecke. Eñ dese dienē best in der medecynē gebruyckt.

5 Tvijffste gheslacht es een maniere van enckelen, ende cleynen rooskens, ende wordt Canеel rooskens ghenaemt. Die bladeren van desen sijn minder dan die bladerē van den anderen. Die rancxkens sijn dun, ook met doreckens beset, van verwen bruyn root, ende wassen schier alsoo lanck als die Prouinsche roosen. Die bloemkens sijn cleyn enckel, welrieckende, van verwen bleeck root.

6 Tseste gheslacht van Roosen die Musket rooskens, es ook van rancxkens dunder, van bladeren ende bloemen minder dan die andere Roosen, maer wast schier ook soo hooch als die Prouinsche roosen. Die bloemen van desen gheslachte sijn cleyn ende enkel, van verwen wit, van ruecke ook liefelijck, van fatsoene den wilden Roosen eñ den Canеel rooskens niet seer onghelijck.

7 Die wilde Roosen sijn van rouwen stekende bladeren, tacken, ende rancken met dorenen beset, den tammen Roosen ghelijck, nochtans van rancken dunder, ende vā bladeren veel mindere. Die bloemen sijn ook enckel, van coluere wit, oft naer dat incarnaet treckende, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Ende als die bloemē gheresen sijn, soo comen daer ronde knoppekens, ghelijck aē die tamme Roosen ende daer in leyt dat saet ook in wollachtige hayrkens besloten. Op desen wildē Rooselaer wast diewils een ront ghehayrt ghewas, dat van coluere wt den gruenen roodachtich es, ende dit wordt daer op ghevonden ontrent die Braeckmaent.

8 Van den gheslachte van den wilden rooskens sijn ook die duyn Rooskens. Van den welcken die rancxkens heel rouw sijn, al om mz scerpe doreckens seer becleet. Die bloemkens sijn cleyn, enckel eñ wit, redelijck welriekende. Ende dit gheheel gewas es neer ende het alderminste onder alle gheslachten van Roosen, tsy tamme oft wilde.

9 Bouen desen esser ook noch een gheslacht van Roosen. Het welcke geele Roosen draeght, anders den Wilden roosen van bladeren ende stelen ghelijck.

10 By den gheslachten van den Roosen mach ook wel gestelt worden die welrieckende Eglantier, die van rancken ende rouwen tacken met dorenen beset, den wilden Rooselaer ghelijck es. Sijn bladeren sijn ook den seluē niet seer ongelijck, maer gruender, ende van ruecke seer liefelijck. Die bloemen sijn enckel, minder dan die wilde Roosen van verwen meest wit somtijts root ende daer naer wassen ook knoppekens ghelijck aen die andere Roosen, daer dat saet in leyt.

¶ Plaetse.

Die tamme Roosen ende die Eglantier, worden in die houen gheplant. Die wilde roosen wassen tot veel plaetsen van Brabant ende ooc in andere landen, aen die cantē van den velden, by den grachten, ende op andere onghebouде plaetsen, tusschen die dorenen ende Breemen, dat achste gheslacht wordt op die duynen aen die canten van der zee in westvlaenderen ghevonden.

¶ Tijt.

Die vijf ierste geslachten van tammē Roosen, bloeyē in Meye eñ in Braeckmaent, dijsghelijcx ook die wilde Roosen ende die Eglantier. Maer die Musket rooskens bloeyen in den Meye ende daer naer noch eens in Herfstmaent, ende daer ontrent.

¶ Naem.

Die Roose wordt gheheeten in Griecx ῥόδον. In Latijn Rosa. In Hoochduytsch Rose. In Franchois Roses. Die bladeren van die bloemen worden gheheeten in Latijn Folia rosarum, dat es bladeren van Roosen.

Die witte endekens van den seluen bladeren, daer mede dat sy aen die knoppē vast houwen, ende diemen af snijdt alsmen van dē Roosen conserue oft syrope maeckt, heeten in Latijn Vngues rosarum, ende in Griecx ὄνυχες τῶν ῥόδων.

Die geele hayrkens die in dmiddel van den Roosen wassen, heeten in Griecx ἄνθος τῶν

τῶν ῥοδῶν. In Latijn Flos Roſæ. In die Apoteken en van den Arabeuſchen Meeſters Anthera, dat es die bloeme van den Rooſen.

Dat knoppeken van den Rooſen eer dattet open gaet, wordt ghenaemt Calix.

Die vijf bladerkens daer dat knoppekē ende beghinſel van den Rooſen in beſloten leyt, heeten Cortices Roſarum, dat es ſchellen van den Rooſen.

Die rónde knoppekēs daer die bloemen op waſſen ende daer dz ſaet in beſloten leyt ſijn ghenaemt in Griecx κεφαλαὶ τῶν ῥοδῶν. In Latijn Capita Roſarum.

1 Dat ierſte gheſlacht van tammen Rooſen, wordt ghenaemt in Italien Roſa Damaſcena. Hier te lande Roſa alba In Hoochduytſch Weiſz roſen. In Neerduytſch Witte Rooſen. In Franchois Blanc Roſes. Ende dit gheſlacht ſchijnt te weſene dat Plinius in Latijn Campanam Roſam nuempt.

2 Tweede gheſlacht van Rooſen es ghenaempt Roſa purpurea, ende Roſa rubra. In Hoochduytſch Roter Roſen. In Neerduytſch Roode Rooſen. Ende onder dit gheſlacht worden begrepen die Plinius Trachinias naempt, onder die welcke Mileſiæ Roſæ die alder bruynſte Roode Rooſen ſijn.

3 Derde gheſlacht wordt ghenaempt hier te lande Prouinſche roſen. In Hoochduytſch Liebfarbighe roſen, ende deſe ſijn by auentueren die van Plinius Alabaudicæ Roſæ gheheeten ſijn.

4 Vierde gheſlacht wordt hier te lande ooc Prouinſch gheheeten eñ tot onderſcheet van den anderen bruyn Prouinſche roſen ghenaempt. Ende deſe ſchijnen te weſen die Roſæ Mileſiæ van Plinius.

5 Vijffte gheſlacht wordt van den cruytliefhebbers Caneel rooſkens genaempt, eñ dit es by auentueren Roſa Preneſtina Plinij.

6 Seſte geſlacht wort genaēt vā Plinius in Latijn Roſa Coroneola, nv ter tijt Roſa ſera, & Roſa autūnalis. In onſe tale Muſket rooſkēs, om dz ſy na dz Muſcus ſcijnē te riecke.

7 Seuenſte gheſlacht es ghenaemt in Griecx κυνορόδον. In Latijn Roſa canina, en Roſa ſylueſtris. In Hoochduytſch Wilder roſen en Heckroſen. In Neerduytſch Wilde rooſen. In Franchois Roſes ſaulnages. Dat ront hayrich ghewas dat aen deſen Wilden roſelaer dicwils waſt, wordt in ſommighe Apoteken Bedegar ghenaemt, maer niet ſonder dwalinghe, want Bedegar es die diſtele diemen ghemeynlijck Carlina heet.

8 Dachſte es naer die plaetſe daert waſt. Duyn rooſkēs ghenaempt, eñ dit ſchijnt wel te ſyne tgene dat geheeten es in Griecx κυνόσβατον. In Latijn Canirubus en Rubus canis, ende van Plinius Roſa ſpineola.

9 Elaetſte geſlacht wort van Plinius in Griecx λυχνὶς Lychnis. In Latijn Roſa Græca. In Neerduytſch ende dieſghelijcx ooc in Franchois Eglantier ghenaemt.

¶ Dorlake ſijns naems ende die Hiſtorie.

DJe Rooſe wordt in Griecx Rhodon gheheeten, om dat ſy eenen goeden ſeer liefelijcken rueck ouervloedich wtgheuende es, als Plutarchus ſchrijft.

Van den rooſen wordt ooc gheſcreuen dat ſy ierſtmael niet dan wit gheweeſt en hebben, ende dat ſy root gheworden ſijn van den bloede van die goddinne Venus, dat in deſer naeruolghende manieren gheſchiet es.

Venus hadde lief eenen Jonghelinck Adonis, ende Mars hadde ſijn liefde aē Venus gheleyt, ende ſiende dat Venus meer liefde droech aen Adonis, ſoo heeft hy Adonis ghedoot, hopende dat Venus alſoo Adonidem vergheten ſoude, ende huer liefde tot hem wenden. Dit wetende Venus es met grooter haeſten gheloopen om Adonis te helpen, alſoo dat ſy onuerſienlijck gheuallen es in eenen roſelaer, daer ſy huer voeten in ghequetſt heeft, die ſeer ſijn worden bloeyende, alſoo dat die roſen heel root van den bloede ſijn ghewo:rden, welck coluer ſy noch ter ghedenckeniſſe vā Venus behouwende ſijn. Ander ſcrijuen, dat Venus wetende, in den roſelaer gheſprongen es, van gramſchap, om dat Mars huer lief Adonis ghedoot hadde.

Sommighe ſegghen dat die roſen root ſijn ghewo:rden van den hemelſchē dranck Nectar, die daer op gheſtort is van Cupido, doen hy aen der goden tafel ſpeiende, den croes daer dat Nectar in was met ſynen vlueghelen om ghewo:rpen heeft. Ende daer

om seyt Philostratus, dat die Roose die bloeme van Cupido es.

¶ Natuere.

Die bladeren van den Roosen dat es van die bloeme, sijn van natueren werm ende een weynich vochtich, nochtans eensdeels tsamen treckende. Die bloeme, dat es dat geel dat in dmiddel van die Roosen wast, es drooghe ende merckelijck tsamen trecken-de, van dyerghelijcke natuere sijn ook die bottekens, knoppekens dat es die vruchten, ende dat ront hayrachtich ghewas dat op den wilden Rooselaer groeyet.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den Roosen sonderlinghe van den alder rootsten, oft het water daer sy in A
gheweyckt oft ghesoden sijn, es een van den ghebenedijden medeeynen, die camergane maken ende sonder sorghe mach inghenomen worden. Dit sap oft water iaecht af met den camerganck die geele cholerijcke vochticheyt, ende opent die verstoptheyt van der leuere, die selue sterckende ende suyuerende, ende es mits dyen goet in alle heete cort-sen ende in die gheelsucht ghebruyckt.

Dat selue sap es ook goet ghebruyckt tseghen die cloppinghe ende beunghe vā der B
herten, want het doet alle quade vochticheden, die in die aderen sijn ende aen therte, scheyden ende afgaen.

Tselue sap es ook goet ghestreken op die heete ende verhitte ooghen, ende op alle C
heete ghebreken, sonderlinghe op dat wildt vier.

Item die Roosen cleyn ghestooten sijn goet gheleyt op die verhittingen van der bor D
sten, knaghinge ende verhitheyt van der magen, ende diesghelijcks ooc op dz wildt vier.

Die wijn daer drooge roode Roosen in ghesoden zijn es goet tot die pijnen van den E
hoofde, ooghen, oren, tantvleesch, blase, ersdem, ende van den vrouwelijcken ledē daer aen ghestreken.

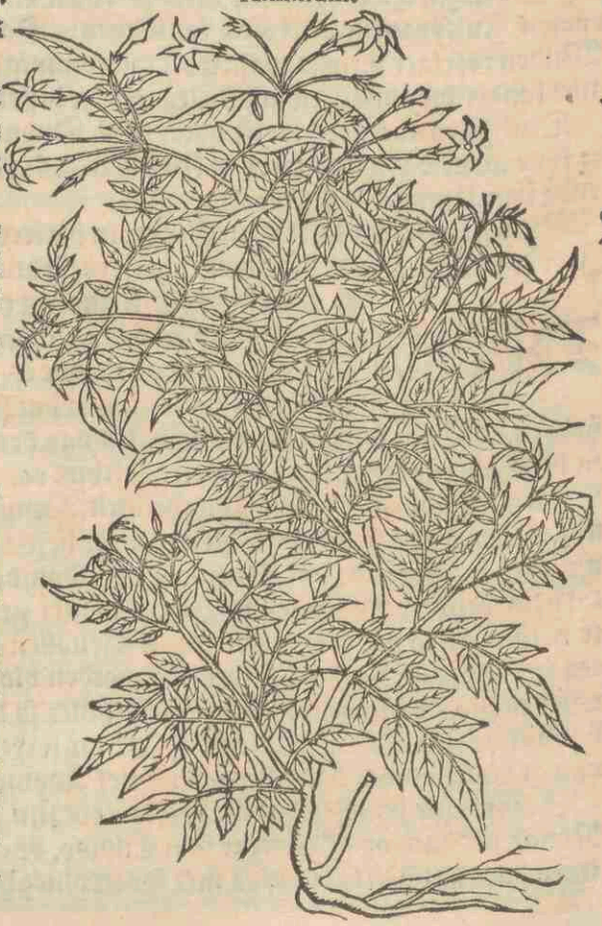
Dat geel dat in die Roosen wast dat die bloeme van die Roosen gheheeten wordt, F
stelpt die vloet van den vrouwen, sonderlinghe die witte ende alle bloetganck.

Die vruchten inghenomen stoppen G
den loop des buyex eñ diesghelijex ook alle bloetganck.

Die wilde Roosen seyt Plinius met H
beeren smout vermenght ghenesen dz wtvallen des hayrs vā den hoofde daer op ghestreken.

Dat hayrachtich gewas van dē wil- I
den Rooselaer es goet ghebruyet tsegē den steen ende droppelpisse, want het doet den steen ende dat graueel rijsen, ende dat water lossen.

Iasminum.

Van Jasminū. Cap. ij.

¶ Tkatsoen.

Jasminum wast in maniere van eender haghe, eñ laet hem leyden eñ wtbreyden ghelijck die Rooselaers eñ Wijngaerden. Het heeft vele dunne tacxkens met knoopen, die mz wit voosch merch, gelijck die Vlier tacken ghevult sijn, eñ daer aē groyen doncker gruene bladerē, in vijf oft seuē andere verdeylt, van den welcken elck besondere effen ende langachtich es, eñ rontsomme die canten niet gekerft.

Die

Van Jasminum. Cap. lj. ccccclxviij.

Die bloemen sijn wit lanck suet ende welrieckende, ende wassen vier oft vijf by eē aen dopperste van den steelkens.

¶ Plaetse.

Jasminum wast in sommige landen als in Spaengien ende in Engelant in die haghen van selfs. Hier te lande worddet aen die canten van den houen gheplant.

¶ Tijt.

Jasminum bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent. Die vruchtē en comen hier te lande niet voort.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten van den Arabeuschen Zambach ende Jesemin, ende daer naer hier te lande ende in Vranckrijck onder die cruytliefhebbers Jasminum eñ Jeseminū, vā sommigē ooc Josme eñ Josmenū. In Latijn nv ter tijt oock Apiaria, om dat die bieden gheerne ontrent den bloemen sijn, en van sommighen Leucanthemum.

¶ Natuere.

Serapio schrijft dat Jasminum werm van natueren es, tot schier in den tweeden graedt, dwelck oock goet te mercken es aen synen smaeck die bitterachtich es.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Jasminum gheneest die quade drooghe scorftheden, ende roode plecken, eñ doet scey A
den die coude gheswillen ende vergaderinghe daer op gheleyt.

Tselue doet die olie van den bloemen van Jasminum gemaeckt, die oock in die nue B
se ghesteken oft dickwils gheroken, tbloet wt den nuese doet loopen.

Jasminum verdroocht oock die catarren ende die vochticheyt van den herssenen, en- C
de es goet ghebruyckt tot die coude ghebreken van der seluer.

Van Cistus. Cap. liij.

Cistus non ladanifera.

¶ Tgheslacht.

CIstus es twederleye als Dioscorides ende die ouders schrijuen.

1 Dat eene es een maniere van eē cruyt daer af die figuere hier gheselt es.

2 Dander es een houtachtich gewas, eñ daer op wordt gheuonden die vette vochticheyt die Ladanum ghenaempt wordt.

Dat ierste geslacht es eē maniere van een cruyt wesende, dat gheen Ladanum voort en brenght, es oock twederleye, te weten Manneken ende Wijfken.

Tmanneken heeft roode bloemen, eñ het wijfken witte, anders soo sijn sy mal canderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

DAt ierste geslacht vā Cistus daer gheen Ladanum op gheuonden en wordt, heeft ronde hayrachtighe gheknoopte stelen, in veel andere cleyne syde steelkens verdeylt, daer aen wassen rondachtighe hayrachtighe saechte bladeren, den bladeren van Sauie niet seer onghelijck, maer corter ende meer naer het ront treckende. Die bloemen wassen op dopperste van den stelen, vā fatsoene eenen enckelen rooskē seer gelijck, van

verwen

verwen aen dat manneken root, ende van dat wijfken wit. Ende daer naer soo comen daer knoppekens voort, ende daer in groeyet dat saet.

By de wortelen van desen Cistus, wordt in die landē daer hy van selfs groeyet ge- B
uonden sekere aenwassinghe, van verwen som geel, som wit, som groen, ende daer wt wordt sap ghedruckt, dat in die Apoteken ghebruyckt wordt.

2 Dat ander gheslacht van Cistus dat oock Ledon ghenoemt wordt, es een houtachtich ghewas, in maniere van een boomken groeyende, ende heeft saechte bladeren, den anderen van fatsoene niet seer onghelijck, maer langher ende bruynder groen.

Eñ op dit gewas wordt geuonden sekere vetticheyt, daer af datmē Ladanum maeckt, B
de welcke in dmiddel van dē soomer, eñ int heetste vanden dage, op die ionghe bladerkens van desen Cistus groeyet, die (naer dat die bloemen saet eñ oude bladerkens gheresen sijn) in den soomer voortcomen ende wtspruyten. Dwelcke vetticheyt niet alleen aen die baerden van den gheyten blijft hangende (ghelijck Dioscorides eñ die ouders ghescreuen hebben) maer oock by sekere diligentie ende neerstigheyt vā den menschen, met instrumenten daer toe dienende vergaert wordt, als nv ter tijt sommige geleerde schrijuen ende sonderlinghe Pierre Belon die in Creta ghewandelt eñ verkeert heeft.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht van Cistus, daer af die figuere hier gestelt es, wast tot veel plaetsen van Italien, Cicilien, Candien, Cypers, ende in meer andere heete landen, op steenachtighe rouwe onghebouwde plaetsen.

2 Dat ander gheslacht wordt sonderlinghe in Candien ende in Cypers gheuonden.

¶ Tijt.

1 Dat ierste Cistus hebben wy hier te lande met bloemen ghesien in Hoymaent.

2 Tweede Cistus bloeyet ende leuert sijn saet in die Lente, ende corts daer naer soo rijsen sijn bladeren. Tseghen den Zoomer soo crijcht hy wederom meuwe bladerkens, op die welcke in dmiddel van den Zoomer ende in dat heetste van den daghe, gheuonden wordt een vetticheyt, die met neerstigheyt vergaert ende ghedrooght wordt.

¶ Naem.

1 Dat ierste geslacht vā desen gewassen, wordt geheeten in Grieck κίσθος καὶ κίσθος, van sommighen Cissaron ende Citharon. In Latijn Cistus, ende Cistus non ladanifera.

Dat by de wortelen van desen Cistus groeyet wordt gheheeten in Grieck ὑποκίστις, B
van sommighen Erythranon ende Cytinus. Ende daer wt wordt sap vergaert dat oock ghenaemt wordt Hypocisthis, ende dit wordt gheheeten in die Apoteken Hypoquistidos.

2 Dat ander gheslacht van Cistus, wordt oock ghenaemt in Grieck λήδον ἢ λάδον. In Latijn Ledum, Ladum, ende nv ter tijt Cistus ladanifera.

Die vetticheyt die van desen bladeren ghenomen ende vergaert wordt, es genaemt B
in Grieck λάδανον. In Latijn Ladanum, ende in die Apoteken Lapdanum.

¶ Natuere.

1 Die bladeren ende bloemen van Cisthus sijn drooch tot in den tweeden graedt, ende wat tsamen treckende.

2 Dat by den wortelen gheuonden wordt, es van ghelijcker natueren, maer meer en- B
de stercker tsamen treckende.

3 Die vetticheyt van den anderen Cisthus die Ladanum ghenaemt wordt, es werm tot B
volnaer in den tweeden graedt, ende wat drooch ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bloemen van Cisthus in wijn gheseoden ende ghedroncken, stelpen alle loop des A
buyex, ende alle bloetganck, ende verdrooghen alle ouerluoedighe vochticheyt van der maghen ende van den anderen leden des buyex.

Die bladeren van Cisthus heylen ende ghenesen die cleyne wonden daer op gheleyt. B

2 Hypocisthis stelpt oock alle loop ende vloet des buyex, ende es veel stercker vā cracht C
te dan die bloemen oft bladeren van Cisthus, ende daerom soo stelpt hy oock dat root melizoen, ende die ouerluoedighe vloet van den vrouwen, ende alle bloetganck.

Ladanum mz oudē wijn gedroncken stelpt dē loop des buyex eñ doet die vrine lossen. D

Lada-

Ladanum es oock seer goet tot die herdicheyt van der moedere met een pessus ghe- E
bruyckt, ende doet die secondine af comen op gloeyende colen gheleyt, ende den roock
daer af van onder ontfanghen.

Eselue Ladanum met Myrrha ende olie vā Myrthus, es goet tseghen dz wtvallen F
des hayrs op thooft gestreken, want het maeckt dat het hayr niet meer wt en valt, maer
daert wtghevallen es, en kant gheen ander doen groeyen.

Ladanum met huenich water oft olie van Roosen vermenght versuet ende geneest G
die pijne der oren daer in ghedruypt.

Als Ladanum met wijn vermenght op die litteeken ghestreken wordt, soo doet het H
die selue vergaen.

Ladanum dient oock seer wel in alle saluen ende plaesteren die verwermen, vermor- I
wen ende pijne versueten, ende die op die borst tseghen den hoest goet gheleyt sijn.

Van Braembesien. Cap. tiij.

¶ Tgheslacht.

Braembesien sijn tweederleye vā geslachte als Ruellius schrijft, Groot ende cleyne.

Rubus. Braembesien.

¶ Tkatsoen.

1 TJe groote Braembesiē hebben veel langhe dunne ranken, met stekende dorenen al om seer be- set, daer mede dat sy aen die clee deren blyuen hanghen van den ghenen die daer voorby gaen. Aen dese ranc ken wassen die bladeren die oneffen, rouw eñ rontsomme diep ghekerft sijn, van verwen onder witachtich, bouē bruyn groē. Die bloe- men sijn wit, den bloemen van Eerdbesien niet seer onghelijck. Ende daer naer wassen die bruyn roode vruchten, die van vele cleyne besickens vergaert sijn, eender Moerbesien niet onghelijck, maer veel mindere, ende vol roots ende wijnachtichs saps sijn.

2 Die cleyne Braemen sijn den grooten in veel manieren ghelijck, maer deser cruypen meest met hueren ranken lancx der eerden, die daer aen tot veel plaetsen lichtelijck ha- ken ende huer selue vast maken, nieuwe wor telen crijghende. Die ranken van desen sijn oock met dorenen beset, maer die dorenen en sijn niet soo scerp, die vrucht es oock ghelijck een cleyn Moerbesie, maer es mindere dan die vruchten van den anderen, anders van verwen, sape ende smake den anderen ghe- lijck. Die wortelen van beyde hebben veel dunne rancxkens daer mede dat sy lancx der eerden cruypen.

¶ Plaetse.

Die Braemen wassen al om hier te lande aen die cantē van den velden ende in die bosschen ende andere dyerghelijck ongheoeffende plaetsen.

¶ Tyt.

Die Braemen bloeyen van in Meye tot in Hoymaent, eñ in Ooghstmaent worden die Braembesien rijp.

¶ Naem.

Die Braeme sonderlinghe die groote, wordt gheheeten in Griecx Βάτος. In Latijn

Rubus

Rubus & Sentis. In Hoochduytsch Bremen. In Neerduytsch Breemen eñ Braemen. Die vrucht van den selue heet in Griecx μόρον τῆς βάτου. In Latijn Morũ rubi & Vacinia. In die Apoteken Mora bati, ende van sommighen ongheleerden Mora brasi. In Hoochduytsch Brombeer, In Neerduytsch Braembesien ende Haghebesien. In Franchois Ronces.

2 Die cleyne Breeme wordt van Theophrastus gheheeten in Griecx χαμαίβατος Chamæbatus, dat es in Latijn Humirubus. Die vrucht van desen wordt in Franchois genaempt Catherine.

¶ Natuere.

Die ionghe scuetkens met den ionghen bladerē vā den Braemen sijn cout en droo ghe tot schier in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren, ende diesghelijcx oock die onrijpe vruchten. Die rijpe vruchten sijn wermachtich ende tsamen treckende, maer niet soo seer als die onrijpe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ionghe scuetkens van den Braemen ghenesen die quade heete sweeringen van A den mont en van der keelen, ende diesghelijck oock die gheswillen van den amandelen ende den huych, als sy in den mont dicwils gheknout worden.

Die selue ionghe scuetkens doen oock die tanden vast staen, alsmen met huerē sape B oft met den water daer sy in ghesoden sijn dat tantvleesch wascht. Tot den seluen dienen oock die onrijpe vruchten in der seluer manieren ghebruyckt.

Tselue sap vā den iongen scuetkēs oft dz water daer sy in gesodē sijn ghedroncken, C stelpt den loop des buycx, der vrouwen natuerlijcke cranckheyt ende alle bloetganck.

Die bladeren ghestooten sijn goet gheleyt op die crop van der maghen tseghen die D beuinghe van den herte, ende pijne ende weecheyt vander maghen.

Die selue bladeren ghenesen die speenen, ende bedwingen die voorts etende sweerin- E ghen dat sy niet voorts en gaen, daer op gheleyt.

Die onrijpe vruchtē eer sy rijp worden afghepluckt, stoppen den loop des buycx, den rooden lichaem ende alle bloetganck.

Tsap vā den seluen vruchten mz huenich gesoden, es een seer goede medecyne, tseghen alle heete sweeringē ende swillinghen van den monde, tonghe ende keele.

Die wortelen van den Braemen sijn goet tot den steen ende doen die vrine rijsen, ende dat water lossen.

Rubus Idæus. Hinnebesien. F

G

H

Van Hinnebesien. Cap. v.

¶ Tkatsoen.

Hinnebesien sijn een geslachte van Breemen, sy hebben rancken eñ bladeren den anderen nz seer ongelijck, maer niet soo rouw oft stekende, noch met soo vele oft soo scerpe dorenen niet beset, dicwils ooc sonder eenige dorenen, sonderlinge die ionghe rancken die nz veriaert en sijn. Die vruchtē sijn root, dē anderē anders vā fatsoene gelijc. Die wortel es lanck cruypende eñ brenght alle iaren nieuwe scueten voort, die ten tweeden iare bloemen ende vruchten dragen.

¶ Plaetse.

Hinnebesiē wordē tot sommige plaet- sen

sen van Duytschlandt in donckere bosschen geuondē, hier te lande wordē sy in die houē geplāt, eñ wasschē gheerne in lomberachtige plaetsē, daer die sonne niet veel en schijnt.

¶ Tijt.

Hinnebesiē bloeyē in Meye eñ in Braeckmaēt, die vruchtē wordē in Hoymaēt rijp.

¶ Naem.

Dese Breeme wordt gheheeten in Grieex Βάτος ἰδαία, In Latijn Rubus Idæus, naer den berch Ida die in cleyn Asia leyt, niet verde van Troia, daer dese Breemen overvloedich wassen ende ierst gevonden sijn gheweest. In Duytsch Hinnebraemen. In Franchois Framboisier.

Die vrucht van deser Braemen wordt gheheeten in Grieex Μόρον τῆς βάτου ἰδαίας. In Latijn Morum rubi Idæi, In Hoochduytsch Hymbeeren ende Horbeeren, In Neerduytsch Hinnebesien ende Frambesien, In Franchois Framboises.

¶ Natuere.

Hinnebesien sijn van natueren den Braembesien wat ghelijck, maer nochtans niet zoo seer tsamen treckende noch ock niet zoo seer verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van desen Braemen sijn van crachten ende werckinghe, den bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van den anderen Braemen niet seer onghelijck, als Dioscorides schrijft. A

Die bloemen van desen Braemē met huenich vermenght, sijn goet gestrekē op die swillinge vā dē oogē, eñ op dat wildt vier; wāt sy doē dat wildt vier sterue eñ vergaen. B

Die selue bloemen sijn ock goet gedroncke den ghenen die een cranche ende weecke maghe hebben. C

Van Brem. Cap. vj.

¶ Tghelaght.

Die gemeyne Brem es tweederleye van gheslachte, die een es groot eñ hooch opwassende. Die ander es cleyn eñ die blijft altijt neer, eñ daer aē wast die Brē rape.

¶ Tfatsoen.

Genista. Brem.

Rapum genistæ. Brem rape.

1 Die groote Brem brenght ierst van den wortelen herde sterche houtachtighe stelen voort, ende daer aen wassen vele dunne langhe taeye cantighe rijskens met veel taeykens, die huer wel laten buyghen, ende niet lichtelijck en breken. Ende aen dese taeye rijskens wassen cleyne donckergruene bladerkens, ende daer tusschen groeyen schoone welrieckende geele bloemkens, den bloemen van Erwten van fatsoene niet ongelijck. Als die bloemen vergaen sijn, soo comen daer voort platte hauwkens, ende daer in leyt plat hert bruyn saet. Die wortel es hert ende houtachtich. Dese Brem wast dickwils hooghер dan eens lancx mans lengde.

2 Die cleyne Brem es den voorghescreuen, van houten stelen, dunnen rijskens, cleyne bladerkens, hauwen eñ geelen bloemē seer gelijck, anders dan dz hy veel minder es, eñ dat hy niet hooch op en wast, maer altijt neer blijft, nz ouer dry voetē hooch wassende.

3 Aen die wortel van desen cleynen Brem wordt dickwils ghevonden die Brē rape, die welcke aen eenen langhen houtachtighen draet, wt die wortele spruytende, somtijts eenen twee drye oft meer voeten veerde van die principale wortele groeyet. Ende dese Brem rape, es van fatsoene eenen cleynen raepken oft peerken schier ghelijck, beneden breet ende bouē smal, met cleyne bruyne seelferkens bedecht, ende wast somtijts enckel, ende somtijts wassen aen die selue noch andere ionghe cleyne raepkens. Van desen Rape groeyet eenen bruynen holen steel ontrent eenen voet oft meer hooch ende die draeght vele langhe, bruynwitte bloemen, rontsomme den steel by een ghedronghen, eenen openen oft gapende helm wat ghelijckende, ende daer in wassen vijf oft ses draeykens, die ten eynde van der bloeme wijkyeken. Als die bloeme vergaet zoo volghen daer langachtige ronde cleyne haukens, ende daer in leyt sadeken, dat seer cleyn es ghelijck sandeken, ende witachtich, maer onnut ende onvruchtbaer.

4 Deser Brem rape wordt ook een seer ghelijck ghewas ghevonden, dat van bruynē houtveruwighe stelen, ontrent eenen voet hoogh wassende, ende van bloemen eñ sade in alder manieren van fatsoene ende veruwe der Brem rape ghelijck es. Maer dit gewas en heeft in der eerden zoo grooten rape niet, meestendeel maer een clyen raepken, somtijts ook niet anders dan saselachtighe wortelen duer malcanderē verwerret, sonderlinghe dat op dorre plaetsen, als op die drooghe duynen groeyet.

¶ Plaetse.

1.2 Die grooten ende cleynen Brem, wassen op dorre heyden, aen die canten van den velden, by den weghen, ende ook in sommighe bosschen.

3 Die Brem rape wordt ghevōden op maghere dorre heyden, eñ andere sandachtige plaetsen, aen corten en neeren Brē, die qualijckē groeyet ende niet oft luttel en bloeyet.

4 Dat ander gheslacht der Brem rape ghelijck, wordt op sommige veldē, in die Haueren, Erwten, Boonen, Linsen, ende andere vruchten ghevonden, daer gheenen Brem ontrent en es, eñ dijsghelijcx ook op sommighe drooghe dorre duynen ontrent der zee.

¶ Tijt.

1.2 Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. In Hoymaent wordē die hauwkis ende dat saet rijp.

3.4 Die Brem rape wordt ghevonden in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dijsghelijck ook dat gheslacht huer ghelijck.

¶ Naem.

1.2 Brem wordt nv ter tijt in Latijn geheetē Genista, Genesta ende Genestra. In Hoochduytsch Ginst ende Pfrimmen. In Franchois Genest. Ende es sonder twijfel een gheslacht van Spartium.

3 Dat aenwas van dē Brem worddet van den cruytliefhebbers en van sommige andere, in Duytsch Brem rape, ende in Latijn Rapum genistæ, ende Rapa genestre genaemt, ende es sonder twijfel een gheslachte van Orobanche ende Limodorum.

4 Dat gheslacht der Brem rape gelijck wordt geheeten van Dioscorides in Griecx ὀροβάγχη. In Latijn Orobanche ende Eruangina. Maer en es die Orobanche van Theophrastus niet, want van Theophrastus soo wordt dit ghewas genaempt λιμόσκιον Limodorum. Van som andere eñ sonderlinghe van Photion worddet ook geheeten.

ὄσπρεον

λοπρολίων dat es in Latijn Leguminum leo. In Duytsch oft in Franchois en heuet geenen naem die ons bekent es.

¶ Natuere.

Brem es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt, afvaghende van natueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren rijskens ende soppekens van den Brem in wijn oft water gesodē, sijn A goet ghebruyckt den watersuchtighen, ende allen den ghenen die eenighe verstoptheyt in die leuere, milte, nieren oft blase hebben, want sy iaghen af eensdeels duer den camerganck ende eensdeels duer die vrine alle waterachtighe subtijle ouervloedige vochticheden. Tselue doet ock dat saet ontrent een vierendeel loots inghenomen.

Tsaet es ock goet ghebruyckt ende vermenght in alle medecynen die water lossen, B ende den steen breken ende doen rijsen, wāt duer sijn subtijl cracht so voorderet dwerck van den anderen daer toe dienende medecynen.

Die bloemen van Brem met verkens liese vermenght versueten die pijne van dat C fledercijn daer op ghestreken.

Ock soo heeft desen Brem alle die crachten ende werckinge van den Spaenschen D brem, eñ mach daer voor in alle sieckten daer die Spaēsche toe diēt, gebruyckt worden.

Die rape van desen Brem wordt van sommighen expermentatuers nv ter tijt ghe- E houden voor een seer sonderlinghe medecyne tseghen den steen, ende om water doen te lossen, ghesoden in wijn ende ghedroncken, want als sy segghen, sy opent alle verstoptheyt van den nieren ende van der blasen, sy doet die vrine lossen ende rijsen, sy breeckt den steen, ende iaeght af dat graueel.

Tsap van die versche rape heylt ende gheneest alle versche wonden, ende suyuert die F veroudert ende vervuylt sijn, het mach ock ghebruyckt worden in andere quade sweeringhen, want het suyuert die selue ende brengtse tot ghesontheyt.

Ende om dat sap beter te bewaerene, soo salmen tsap wt den verschen wortelen ghe- G douwt in die sonne stellen tot dattet dick ende vet worde, oft men sal daer toe menghelen wat huenichs, ende alsoo in die sonne stellen, ende dan salt beter ende bequaemer sijn, om die vervuylde wonden ende sweeringhen mede te suyueren. Ock so machmen van die wortelen als sy bycans drooge sijn olie laten slaen, die tot alle saeken diēt, daer dat sap toe goet es.

Die olie van die Brem rape suyuert ende verdrijft alle vlecken, plecken, spruet ende H masen, van den aensichte ende van den lichaem daer op dicwils ghestreken.

Van Drobanche schrijft Dioscorides, datmen eten mach rouw oft ghesoden gelijck I die ionghe scuetkens van Asparagus.

Van Spaenschen Brem. Cap. vij.

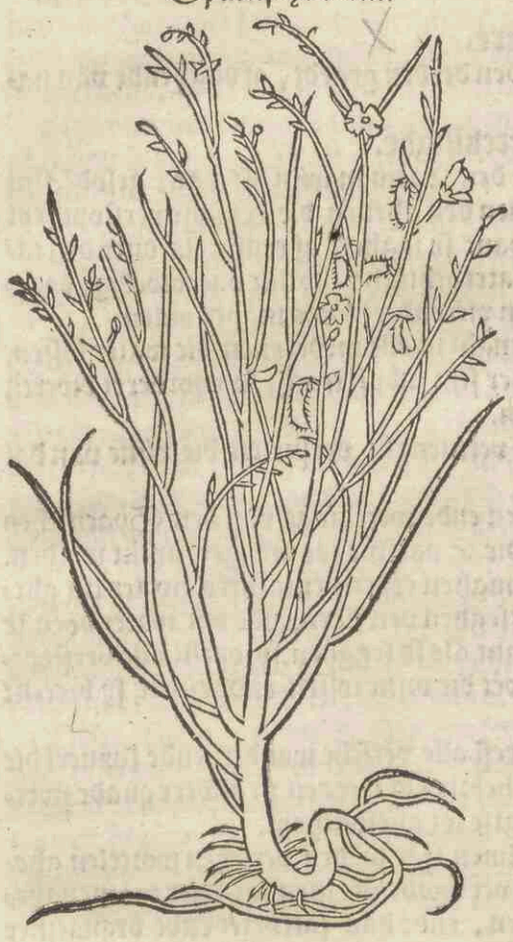
¶ Tfatsoen.

1 DJe Spaensche brem heeft ock houten stelen, ende daer wt wassen langhe dunne taeye rijskens, die oft naeckt ende sonder bladeren sijn, oft met seer cleynen bladerkens hier ende daer veerde van een beset. Die bloemen sijn geel den bloemen van den anderen Brem niet onghelijck, ende den dien volghen ock hauwkens, daer bruyn plat saet in leyt, ghelijck aen den anderen Brem.

2 By desen vremden Brem, soude ock wel moghen ghestelt worden, een vremt ghewas, dat langhe dunne bruyn gruene, recht op wassende ranckens heeft, daer aen cleynachtighe doncker gruene bladerkens wassen, altijt drye by een ghelijck aen die Claueren maer mindere. Die bloemkens sijn ront in vijf oft sessen ghedeylt, der ghemeyne Bugloſſe bloemen van fatsoene niet seer onghelijck, van verwen geel. Naer die bloemen volghen ronde besiekens, ontrent een Erwte groot, die als sy rijp sijn, swert sijn, ende daer in leyt dat saet, dat plat es ende schier ghelijck een Linse. Die wortel es lanck en dun, ende vliddert herwaerts ende derwaerts onder der eerden tot veel

Van Spaenschen Brem. Cap. vij.

Spartum.
Spaensche brem.

Genista peregrina Trifolia.

plaetsen nieuwe scuetkens voortbringhende.

¶ Plaetse.

Dese Brem wast in Spaengien op dorre ende drooghe plaetsen, hier te lande en wordt hy niet ghevonden, dan alleen in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Dese Brem bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende ock spader, in Ooghstmaent wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

1 Dese Brem wordt ghenoemt in Griecx σπάρτον ὄ σπαρτίον. In Latijn Spartum, ende somtijts ock Genista, van den cruytliefhebbers nv ter tijt Genestra Hispanica. In Neerduytsch Spaensche Brem.

2 Dat vremt ghewas en heeft gheenen naem die ons bekent es, want dat eenige daer af maken Cytisus en es der waerheyt niet ghelijck.

¶ Natuere.

Spaensche Brem es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen eñ saet van den Spaenschen brem ontrent een vierendeel loots swaer inghenomen met huenich water, doen ouergheuen ende braken met ghewelt ghelijck wit Nieskruyt, maer sonder perikel ende sonder sorghe.

Tsaet alleen inghenomen doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af veel waterachtighe ende slijmachtighe vochticheden.

Die rijsskens in water gheweyckt ende dan tsap daer wt ghedouwt oft gheperst, een cleyn

cleyn croosken gedroncke, es goet den ghenen die de Squinãtie, dat es swillinghe met hitte ende pijne in die keele hebben, ende den ghenen die van dat Sciatica sieck sijn.

Van Ackerbrem. Cap. viij.

Genista humilis. Acker Brem.

¶ Tfatsoen.

DEsen Brem es den ghemeynen Brem niet seer ongelijck, maer hy en wast zoo hoogh, noch ooc nz soo recht op, schier op der aerden liggende, hy heeft veel dunne rijskens van eenen houten steel voortcomende, daer aẽ wassen vele smalle langachtighe bladerkens, ende aen dopperste vele schoone geele bloemkens, den bloemen van den ghemeynen Brem niet seer onghelijck maer mindere, eñ daer naer volghen smalle hauwkẽs, ende daer in leyt plat bruyn saet. Die wortel es hert gelijck van dẽ anderen.

¶ Plaetse.

Dese Brem wordt ghevonden op leeghe onghehoude plaetsen, ende somtijts in vochtighẽ leemachtighen gront. Ende wordt ontrent Antwerpen ghevonden.

¶ Tijt.

Desen Brem bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent, oft ooc noch spaeder, ende corts daer naer word sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt es sonder twijfel een gheslacht van Brem, ende daer om macht wel in Latijn ghenoemt worden Genista humilis. In Neerduytsch wordet genaempt Ackerbrem Die Hoochduytschen makẽ daer af een Flos tinctorius, ende heetẽt in huer sprake Ferb blumen, Geelferblumen ende Heyden smuck.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ackerbrem es van crachten ende werckinghe den ghemeynen Brem ghelijck, maer niet heel soo sterck. A

Van stekende Brem. Cap. ix.

¶ Tfatsoen.

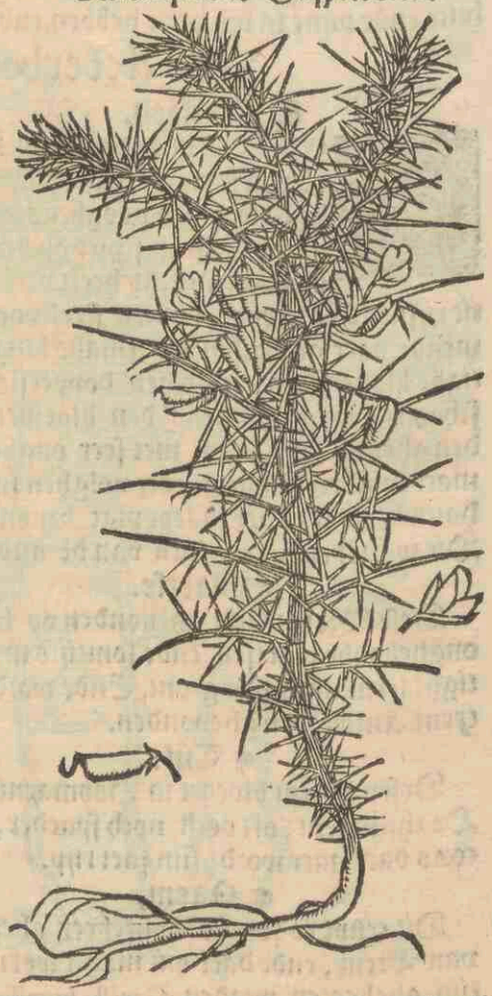
1 STekende Brem heeft vele dunne houten roeykens oft rijskens, die ierst eñ als sy noch tonck sijn, vol van cleynen gruenen bladerkẽs sijn tusschẽ den welcken cleyne doornkens wassen, die teere en weeck sijn eñ niet seer en steken. Maer als dese rijskens verouderen ende ouerlarich worden, dan soo worden sy naeckt en sonder bladeren meest gevonden, eñ dan worden die doornen hert ende steken seer. Tusschen die cleyne bladerkens wassen die bloemẽ die bleeckgeel sijn van fatsoene den Brem bloemen ghelijck maer mindere, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer ront roodachtich saet in leyt. Die wortel es lanck ende taeye.

2 Van den gheslachte van den stekende Brem schijnt ooc wel te syne die Gaspeldoren. Dat een rouw seer scerp stekende gewas es, voortsbrenghende rechte houtachti-

Genistella.
Stekende Brem.

Genista spinosa. Gaspeldoren.

ghe struycxkens, sonder bladeren al omme met lange, scerpe, herde seer stekende doznen seer dick beset. Tusschen die welcke geele bloemkens voortcomen, ende daer naer hauwkens, den bloemen ende hauwen van Brem van fatsoene ghelijck. Die wortelen sijn lanck, dweers in der eerden wassende, ende schier alsoo taeye als die wortelen van Prangwortele.

¶ Plaetse.

1 Stekende Brem wast op dorre onghebouwde plaetsen ende ontrent den weghen, hy wordt in Brabant tot veel plaetsen ghevonden.

2 Die Gaspeldoren wast ooc op rouwe ongebouwde plaetsen ende wordt tot som plaetsen van die Kempene op die heye ghevonden. Ende ooc tot som plaetsen van Italien en van Vranckrijck.

¶ Tijt.

1 Stekende Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

2 Ende ter selver tijt bloeyet ooc die Gaspeldoren.

¶ Naem.

1 Dierste ghewas wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Genistella ende Genestella, dz es, cleynen Brem. In Hoochduytsch wordt hy van sommighen genaemt Erdtpfrymmen van anderen Klein strichblumen, van sommighen Stechend pfrymmen. In Neerduytsch heet hy stekende Brem. In Franchois Petit genest.

2 Dat ander ghewas aengesien dattet met synen bloemen ende hauwen den Brem ghelijck es, soo schijnet wel te syne, een stekende ende wildt ghesclacht van Brem, ende daer om soo macht ooc wel ghenaempt worden Genista spinola en Genista sylvestris. In Franchois Genest espineux ou sauuage. Hier te lande worddet Gaspeldoren gheheeten.

Ende

Ende en es gheen Tragachanta dat es Hirci spina, oft Paliurus als sommighe hebben willen meynen. Noch oock gheen Nepa oft Scorpius.

¶ Natuere.

Stekende Brem ende sonderlinghe sijn bladeren sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Tracht en werckinghe.

Die bladeren van stekende Brem in water oft wijn ghesoden ende gedroncken stelpen die overvloedige natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende den loop des buyex. A

Tsaet met wijn ghedroncken es goet tseghen den beet ende steeck van den slangen ende allen fenijnnighe ghedierten. B

Van Prangwortel. Cap. v.

Anonis. Prangwortele.

¶ Tkatsoen.

PRangwortel heeft veledüne taye risskens, die met swert gruenen rondachtighen bladerkens ende scerpe herde stekende doornen beset sijn. Tusschen den welcken voortcomen welrieckende bloemkens van fatsoene den Erwten bloemkens ghelijckende, van verwen meest peerschachtich oft lijfverwich root, altemet heel wit, somtijts ooc geel ghelijck die Brem bloeme maer seer selden, want die Prangwortel met den geelen bloemen, en wordt niet veel ghevonden. Als die bloemen vergaen sijn so volghen daer cleyne hauwkens ghevult met breeden sade.

Die wortel es lanck, seer taye, met hueren tacken veerde eñ wijt in die eerde gesprayet, doende somtijts beletsel den ploech yser alsmen tlandt bouwet, want dat ploech yser en kan dese wortel niet voorby noch met ghebreken, om dat sy seer taeye es.

¶ Plaetse.

Prangwortel wordt tot sommigen plaetsen van Brabant ghevonden aen die canten van goeden ende vetten corenvelden.

¶ Tijt.

Prägwortel bloeyet meest in Braeckmaet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck ἀνωνὶς ἢ ὀνωνὶς eñ in Latijn Anonis eñ Ononis, nu ter tijt Arresta bouis, Resta bouis en Remora aratri, van sommighen ooc Acutella. In Hoochduytsch Hawhechel, Ochsenbrech ende Stalkraut. In Neerduytsch Prangwortel ende Stalcruyt. In Franchois Arreste beuf.

¶ Natuere.

Die wortel vã Prangwortel es drooge tot in dē derdē graedt, eñ wat wermachtich.

¶ Tracht en werckinghe.

Die scorssen van die wortelen van Prangwortele, met hueniech vermenght ende inghenomen doet water lossen, ende breeckt den steen. Tselue doet sy ooc in wijn ghesoden ende gedroncken. A

Die selue scorssen met hueniech ende azijn ghesoden, sijn goet ghedroncken tseghen die vallende sieckten als Plinius schrijft. B

Alsmen ooc die selue scorssen in water ende azijn tsamen siedt ende dat al werm in C

den mont houwet, soo ghenesen sy ende doen vergaen den tantsweer.

Die ionghe scuetkens, eer die bladeren wel voortcomen, afgheplu ckt ende gesouten sijn een bequaeme ende ghesonde spijse voor salaet gheghe ten, sy doen die vrine lossen ende dat graucel rijsen dickwils ghebruyckt.

Van Crakebesien. Cap. vj.

¶ Tgheslacht.

Crakebesien sijn tweederleye, die ghemeynste sijn swert. Die andere sijn root.

Vacinia nigra. Swerte Crakebesien. ¶ Tkatsoen. Vacinia rubra. Roode Crakebesien.

DJe swerte Crakebesien struyckens, sijn neere houtachtige gewassen draghende veel tacxkens ontrent eenen voet oft wat meer lanck, daer aen wassen doncker gruene rondachtighe bladerkens, den bladeren van cleynen Buxboom oft vã Myrthus ghelijckende, die tswinters met dẽ bladeren van anderen boomen afvallen, eñ in die Lente wederom wt den selven tacxkens voortcomen. Die bloemen sijn ront, hol, voor open, eñ wassen lancx die tacxkens tusschen die bladeren. Die vrucht es ront, ierst gruen dan root, ende ten laesten als sy rijp es, swert, vol saps goet ende liefelijck van smaecke. Die wortel es houtachtich dun tacxe ende lanck.

Vacinia paluſtria. Veen besien.

Van desen ghesla chte worden ock somtijts besien gevonden die als sy rijp sijn, wit sijn, maer seer selden.

Der rooder Crakebesien boomkens sijn den Swerten van wasse ende tacxkens ghelijck,

lijck, maer die bladeren sijn wat grooter en herder schier ghelijckende den bladerē van den grooten Buxboom, ende blijuen tswinters ouer sonder afvallen oft vergaen. Die bloemkens sijn lijfverwich langachtich ront, ende wassen veel by een aen die soppekēs van den tacxkens. Die vrucht es root, anders den anderen niet seer onghelijck, van smaecke amperachtich ende tsamen treckende, maer niet soo sapachtich als die swerte. Die wortel es ock houtachtich ende lanck.

3 By den gheslachten van den Crakebesien moghen ock wel gheselt worden die Veen besien. Van den welcken die steelkens seer cleyn cort dun ende teer sijn lāex der aerden volnaer cruyppende, ende met cleynen smallen bladerkens becleet, den bladeren van ghemeynen hof Thymus van fatsoene schier gelijck maer mindere, op dopperste van den welcken aen seer dunne steelkens die besiekens wassen, den rooden Crakebesien van fatsoene schier gelijck maer langher eñ meerder, van verwen som root alleene, som root ghespickelt, van smaecke wat amperachtich ende tsamen treckende.

¶ Plaetse.

1 Die Crakebesien wassen in Brabant in die bosschen. Ende die Swerte sijn seer ghemeyn ende worden tot veel plaetsen ghevonden.

2 Maer die Roode en sijn niet seer ghemeyn, eñ worden op luttel plaetsen gevonden.

3 Veen besien wassen tot veel plaetsen van Hollandt in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

1, 2 Crakebesien bloeyen in Meye, ende in Braeckmaent worden huerder vruchten ende besien rijp.

3 Veen besien worden in Hoymaent ende Boghstmaent rijp.

¶ Naem.

1, 2 Die twee ierste vruchten worden in Brabant gheheeten Crakebesien eñ van sommighen Postelbesien ende Hauerbesien. In Hoochduytsch Heydelbeeren Drumpelbeeren vnd Bruchbeeren In Latijn moghen sy wel ghenaempt worden Vacinia om dat het cleyne Baccæ sijn. Want als sommighe gheleerde seggen den naem Vacinium coemt ock van Baccinium, dat van Bacca ghemaeckt es. Ende sonder twijfel desen naem dient huer beeter dan den naem van Myrtilli, die huer van sommighen ghegheuen wordt, hoe wel nochtans dat sy die oprechte Vacinia niet en schijnen te syne daer Vergilius af vermaent, schrijuende aldus. Alba Liguſtra cadunt, Vacinia nigra leguntur.

3 Dat derde gheslacht wordt in Hollant naer die Venen daert op wast, Veen besien ende Veen coren ghenaemt. Ende dese hebben wy om die ghelijckenisse diet met den anderen heeft in Latijn Vacinia paluſtria geheeten, want anders gheenen naem es ons bekent, ten sy dat het Samolus van Plinius es.

¶ Natuere.

Die Crakebesien sonderlinge die swerte sijn vercoelende tot in den tweeden graedt wat verdrooghende, ende tsamen treckende. Ende van ghelijcke natuere sijn ock die Veen besien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Crakebesien ende sonderlinghe die swerte, rouw oft ghesoden, met suycker oft sonder suycker ingenomē, sijn goet dē genē die heete eñ brandende cortsen hebbē, oft hitte in die maghe, ende tot alle verhittinghe van der leuere ende van den inwendigē leden. A

Sy stelpen ock den loop des buycx ende doen dat braken stillen ende ophouwen. B

Van den sape van den Crakebesien sonderlinghe van den swerten, wordt ooc cruyt ghemaeckt datmen in die Apoteken Ros naempt, dwelck goet es in die heete cortsen tseghen den dorst in die mont ghehouwen, ende dient al om ghebruyckt, daer die besien toe goet sijn. C

Die Veen besien verslaen ock den dorst, ende sijn goet tseghen die heete cortsen eñ tot alle verhittinghe van den bloede ende inwendighe leden ghelijck die Crakebesien dyen sy van natueren ende werckinghe seer ghelijck sijn. D

In somma die Crakebesien sonderlinghe die swerte, ende die Veen besien sijn van natueren crachten ende werckinghe den rooden Aelbesien seer ghelijck eñ mogen daer voor ghebruyckt worden. E

Eſals

¶ Tfatsoen.

Rhus syluestris Plinij. Gagel.

Gratia dei quibusdam. Heyden Hysope.

1 GAgel es ooc een neer houtachtich struycxkē met veel bruyne herde tacxkens daer aen wassen langachtighe bladeren, den bladeren van den grooten Buxboom wat ghelijckende, maer langher. Tusschen die tacxkens daer die bladeren aen wassen comen ander steelkens voort, daer aē wassen veel ghelijck corte arckens ierst van vele cleyne bloemkēs, ende daer naer van veel cantighe sadekens in een ghedrongen vergaert. Ende dit sact es sterck vā ruecke, bitter van smaecke, ende heeft vet oliachtich geel sap inne. Die wortel es hert ghelijck van den Crakebesien.

2 Hier by mach wel ghestelt worden dat wildt ghewas dat van Hieronymo Bock Heyden Hysope ghenaemt es. Dwelck van eender houtachtige wortelken dunne steelkens voortbrenght, lanex der eerden wighespreyt, met witgruene ende wat hayrachtige bladerkens beeleet, van fatsoene den bladeren van die gemeyne hof Hysope schier gelijck maer corter, aen dopperste van den welcken die bloemkens voortcomen, den bloemen van Ganserick van fatsoene gelijck, van verwen som bleeckgeel, som wit, naer die welcke ronde knoppekens volghen daer in geel saet leyt.

¶ Plaetse.

1 Gagel wast in Brabant op dorre Heyden, ende wordt tot veel plaetsen in die Kempen ghevonden.

2 Heyden Hysope wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlant op wilde bergachtighe plaetsen ghevonden.

¶ Tyt.

1 Gagel bloept in Meye eñ Braeckmaent. In Hoymaent eñ Ooghstmaent wordt sijn saet rijp.

Naem.

Van stekende Palmen. Cap. viij. ccccclxxxviij.

¶ Naem.

1 Dierste ghewas wordt ghenaempt in Brabant Gagel, van sommighen Apotekers worddet gheheeten Myrtus, ende die saden daer af Myrtilli, hoe wel nochtās dattet geen Myrtus en es. Ende daer om worddet ock nv van sommigen gheheeten Pseudomyrsine eñ Myrtus Brabantica. In Hoochduytschlāt worddet tot som plaetsen genaemt Altsein vnd Borst. Ende wordt van sommigen voor die ἐλαίαγνος Oleagnus vā Theophrastus, daert cleyne ghelijckenisse mede heeft. Maer schijnt wel te wesene dat wildt gheslacht van Rhus daer Plinius af schrijft lib. xxiiij. cap. xj.

2 Die Heyden Hysope wordt gheheeten in Hoochduytsch Heyden Ysop, vnd Feld ysop om dat sy in die Heyden ende wilden velden wast. In Latijn wordt sy van sommighen Gratia dei genaemt, en heeft nochtans gheen gelijckenisse, met die Gratia dei oft Gratiola, die een gheslacht van cleyn Santorie es, daer af gheschreuen es int derde boeck in xlij. Capittel ende schijnt wel te syne Selago Plinij. Van Valerius Cordus wordt dese Heyden Hysope Helianthemum ghenaempt.

¶ Natuere.

Gagel eñ sonderlinghe dz saet es werm ende drooge tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Gagel en heeft gheen waerachtich ghebruyck in die medecynen, maer dient wel om A gheleyt te wordene in die cleerscapprapen, want het bewaert die cleederen daert by leyt van motten ende scieters.

Van stekende Palmen. Cap. viij.

Ruscum. Stekende Palmen.

¶ Tfatsoen.

Dit ghewas datmen hier te lande Stekēde palmē heet, es ock een neer houtachtich ghewas ghelijck die Gagel, ende heeft ronde stelen met veel aenwassende tackens die met donckergruene eñ dicke scorssen becleet sijn, daer aen wassen vele bruyn gruene dickachtighe stekende bladerkēs, den bladeren van Myrtus oft van cleynen Buexboom anders niet onghelijck, dan dat sy elck, voor een scerp stekende doreke hebben. Op die bladeren wassen die besiekens die schoon root sijn, eñ daer in leyt hert saet. Die wortel es wit ende slecht.

¶ Plaetse.

Stekende palmen wassen in Italien ende Bourgoingien op die stratē by den wegen eñ op andere ongeboude plaetsen, hier te lāde wordt hy in die houē geplāt.

¶ Tijt.

Dit cruyt behouwt sijn bladerē winter eñ soomer, ende in Italien, eñ daert van selfs wast leueret sijn vruchten ontrent Doghstmaent, hier te lande eest onvruchtbaer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex μυρσίνη ἀγρία, ὀξυμυρσίνη, μυρτάκανθα ἢ μυάκανθα In Latijn Ruscum, Ruscus ende Myrtus sylueſtris ende Scopa regia als Marcellus auctor

auctor antiquus schrijft. In die Apoteken Bruscus. In Hoochduytsch Meuszdorn ende Keerbesien. In Neerduytsch stekende Palm, om dattet den Buxboom, die hier te lande Palmboom veel gheheeten wordt wat gelijck es, van sommighen ooc Muysdorene.

¶ Natuere.

Die wortelen ende dyesghelijex oock die bladeren sijn werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den ierssten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Stekende palme in wijn gesoden ende gedroncken doet water ma- A
ken, loost die vrine breeckt den steen ende doet dat grauel rijssen ende afgaen, ende mits dyen goet den ghenen die de droppelpisse hebben.

Die selue wortelē in der seluer manierē gebruyckt, sijn goet tsegen die geelsuchtende B
pijne, eñ weedom in thooft, eñ sy verwecken die natuerlijcke cranckhz van dē vrouwen.

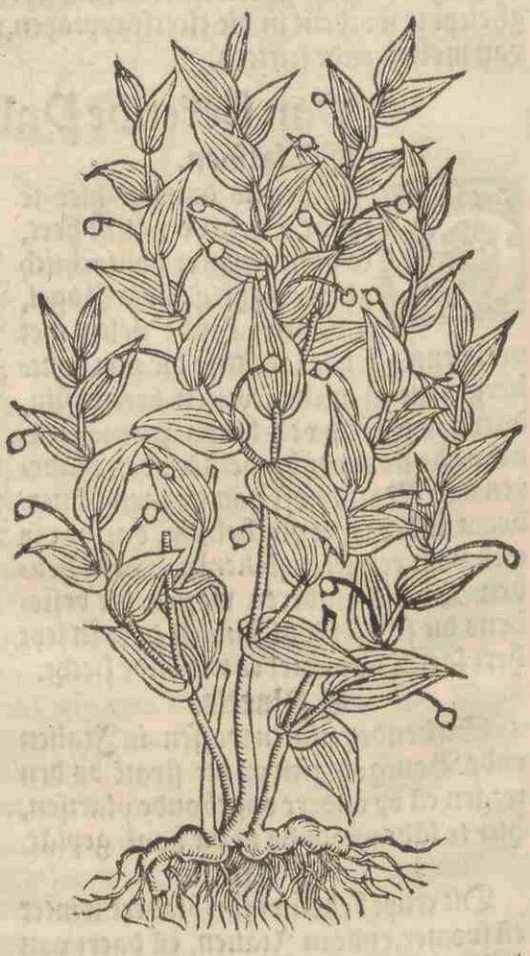
Die bladeren ende die besiekens sijn van crachten den wortelen ghelijck, nochtans C
niet soo sterck oft crachtich, ende daerom en worden sy oock niet veel ghebruyckt.

Van Tonghenbladt. Cap. viiij.

Hippoglossum. ¶ Tfatsoen. Laurus Alexandrina.

Tonghenbladt.

1 TOnghenbladt heeft ronde stelen ghelijck die Witwortele, ontrēt onderhal
uen voet hoogh, ende daer aen wassen ouer beyde sijden swertgruene dicke bladeren, den bladeren van Laurusboom niet seer onghelijck, op die welcke in dmiddel, een cleyn bladeken wtwast in maniere van een tonghesken. Ende tusschen dese cleyne bladerkens, ende die groote wassen ronde roodachtighe besiekens ende vruchten schier ghelijck een Erwte groot. Die wortel es teer wit, lanck, ende heeft eenen goeden rueck.

Van

Van Tonghenbladt. Cap. viij. ccccclxxxiv.

2 Van desen Tonghenbladt vindtmen noch een ander gheslacht, als sommighe gheleerden, schrijuen dat ooc sijn vruchten op die bladeren voortbrenght ende den voorgheschreuen van stelen, bladeren, vruchten ende wortelen ghelijck es, anders dan dz op syne bladeren by die besiekens gheen andere cleyne bladerkens en wassen.

3 Van noch een derde gheslacht schrijft ooch die welgheleerde Matthiolus dwelck den voorgheschreuen van wortelen en bladeren ghenoch ghelijck es, maer die vruchten van desen en groeyen niet op die bladeren, ghelijck aen die andere, maer wassen op besondere steelkens tusschen die bladeren voortcomende. Die welcke root sijn, eñ gelijck een cleyn Cicerken groot.

¶ Plaetse.

Tonghenbladt wast in Hungarien ende Oostenrijck, ende ooc in Italien in doncker bosschen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Tonghenbladt leuert sijn vruchten ontrent den Herfst.

¶ Naem.

1 Dat ierste van desen cruyden wordt geheeten in Griecx ἱππόγλωσσον oft ὑπόγλωσσον oft ὑπίγλωσσον, ende als sommige schrijuen ἐπιφυλλόκαρπον. In Latijn ooc Hippoglossum ende Hypoglossum ende nv ter tijt Vuularia, Bonifacia, Lingua pagana, ende Biflingua. In Hoochduytsch Zapfflinkraut, Hanckblat, Auffenblat, Beerblat vnd Zungenblat. Ende naer sommighen van dyen namen in Neerduytsch Keelcruyt, Tonghenbladt, ende Tapkenscruyt. In Franchois Herbe aux Langues.

2 Tweede schijnt oock wel te syne een geslacht van Hippoglossum, ende es daer om van sommighen ghenaemt Tonghenbladt wijfken van den welcken dat ierste oock Tonghenbladt manneken gheheeten wordt.

3 Derde es ghenaemt in Griecx λάφνη ἀλεξάνδρεια, καὶ λάφνη ἰδαία. In Latijn Laurus Alexandrina, & Laurus Idæa, nv ter tijt van sommighen Victoriala. In Franchois Laurier Alexandrin, dat es Laurus van Alexandrien.

¶ Natuere.

1 Tonghenbladt es versuetende van natueren als Galenus seyt.

3 Maer die Laurus van Alexandrien es werm ende verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bladeren ende wortelen van Tonghenbladt worden seer ghepresen tot den ge- A
swillen van der keelen, huych ende van den amandelen ende tot den sweeringhen van den seluen, in gorgelwateren ghebruyckt.

In Italien als Marcellus schrijft hanghtmen dit cruyt aen den hals van den kin- B
deren als sy den huych hebben. Ende een hoet daer af op thooft ghestelt es goet tot die pijne des selfs als Dioscorides seyt.

Baptista Sardus schrijft dat dit cruyt seer goet ende sonderlinghe es tseghen die C
siecktе van der moedere. Ende dat een lepelken poeders van desen cruyde inghegeuen die moeder terstont doet stillen ende sincken.

3 Die wortelen van Laurus Alexandrina in wijn ghesoden ende gedroncke doe water D
maken, sijn goet tsegen die droppelpisse, sy verwecken die natuerlijcke cranckhz vā den vrouwen, doen lichten arbeyt hebben, eñ iagen af die secondine ende alle onsuyerheyt.

Van Tamarischboom. Cap. xv.

¶ Tghelacht.

Tamarischboom es tweederleye als Dioscorides schrijft, Cleyn ende groot.

¶ Tkatsoen.

Tamarischboōken es eē cleyn boōken ontrēt eens mans lengde hooch wassende, ende heeft vele tacxkens, van verwen som geel gruenachtich, ende aen sommighe andere bruyn, daer aen groeyē cleyne aschveruwige bladerkens, den bladeren van Heyde oft van Sauelboō schier gelijckende. Die bloemen sijn bruyn wollachtich, ende als sy vergaen soo stuyuen sy wech.

Myrica humilis.
Cleyn Thamariſchboomken.

2 Die groote Tamariſchboom es den cleynen van bladeren ghelijck, maer hy waſt veel hooghet, ende wordt zo hoogh als andere groote boomē, eñ deſe brenght vruchten ghelijck eycken appelē, oft Galnotē groot.

¶ Plaetſe.

1 Die cleyne Tamariſchboom waſt aē die canten van den loopende ende ſtaende wateren. Ende hy wordt tot ſommighe plaetſy den Rhijnſtroom ghevonden.

2 Die groote Tamariſchboō waſt in Syrien ende in Egypten. Ende deſen es noch ter tijt onbekent.

¶ Tÿt.

Die cleyne Tamariſchboō bloeyet in die Lenten, ende ſonderlinghe in den Meye.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt ghenoemt in Grieck μυρίκη. In Latijn Myrica ende Tamarix, in ſōmige goede Apoteken Tamariſcus, ende daer naer in Hoochduytſch Tamariſcen holtz, nochtans oock van ſommighen Portz ende Birtzenbertz. In Neerduytſch Tamariſchboom. In Franchois Bruyere ſauluage ē Tamaris.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionghe ſcuetkens vā Tamariſchboom ſijn wat werm afvaghende ende reynighende van natueren, ſonder merckelijcke droochheyt. Die vruchtē ende ſcorſſen vā den Tamariſchboom ſijn droogende tſamē treckende eñ van natueren den Galnoten ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tamariſchboom es een crachtighe ende ſonderlinghe medecyne tſeghen die verherde ende verſtopte milte, ende heeft alſoo ſonderlinghe cracht ende macht dat bevonden es, dat die verckenen die ghegeten hebben wt trocchen van Tamariſchboom hout ghemaeckt gheen milte en hadden. Ende daer om eeſt ſeer goet den miltſuchtighen dat ſy drincken wt coppen ende croeſen van Tamariſchhout ghemaeckt.

B Die bladeren ende ionghe ſcuetkens van Tamariſchboom in wijn met wat azijns gheſoden ende ghedroncken, ghenesen oock die verherde ende openen die verſtopte milte. Tſelue doet oock het ſap van den ſeluen met wijn ghedroncken als Plinius ſeyt.

C Item tot den tantſweer dient oock ſeer wel die wijn daer die bladeren ende ionghe ſcuetkens in gheſoden ſijn, al werm in die mont ghehouwen.

D Die bladeren van Tamariſchboom in water gheſoden ſtelpen die vloet van dē vrouwen, als die vrouwen in dat werm water ſitten ende huer baden.

E Dit ſelue water daer die bladeren oft ionghe ſcuetkens in gheſoden ſijn, verdrijft oock ende doodet die neten ende luyſen, alſmē tlichaem ende die plaetſen daer die netē ende luyſen ſijn daer mede waſſchet.

F Die vrucht van den grooten Tamariſchboom es goet ghebruyck den ghenen die bloetſpouwen ende den vrouwen die huer natuerlijcke crāckeyt te ouervloedich hebbē. Item den ghenen die den loop des buyex hebben, ende die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten ſijn.

G Tot den ghebreken van den ooghen en van den mont, daer die Galnoten toe goet ſijn, ſijn deſe vruchten oock goet ghebruyckt.

Die

Van Heyde. Cap. xvj. ccccxcvij.

Die scorsse van den Tamarischboom es van crachten den vruchten ghelijck, ende dient om alle bloetganck, ende loop des buycx te stelpene.

Van Heyde. Cap. xvj.

¶ Tgheslaeht.

Heyde es hier te lande tweederleye. Die eene draecht huer bloemen lancx die stelen, die wordt groote Heyde genaemt. Die andere bringht huer bloemen op dopperste van den stelen by een in een troſken, ende dese wordt cleyne Heyde gheheeten.

¶ Tfatsoen.

Erica. Heyde.

Erica altera.

Cleyn Heyde.

1 HEyde es een houtachtich gewas mz vele rijſkens, den cleynen Tamarischboomken niet seer onghelijck, maer veel minder, teerder, eñ veel neerder, het heeft cleyne seer ghesneden bladerkens, den bladeren van Cypresse cruyt, niet seer onghelijck, maer bruynder ende herder. Sijn bloemkens sijn ghelijck cleyne knoppekens in vieren ghesneden, van verwen schoon lijfverwich, somtijts oock maer seer selden wit, ende wassen lancx die rijſkens van den middele tot aen dat opperste toe. Die wortel es lanck houtachtich ende doncker root.

2 Dat ander ende tweede gheslacht van Heyde es oock een neer houtachtich struycxken, hebbende vele dunne teere rijſkens van der wortele spruytēde, vā verwē roodachtich oft bruyn, daer aen wassen seer cleyne bladerkens, den bladeren van den ghemeynen Thymus van fatsoene niet onghelijck, maer veel minder ende teerder. Die bloemen wassen bouen aen dopperste vā den rijſkēs vijf oft ses by een neerderwaerts hanghende van verwen lijfverwich root, van fatsoene lanckachtich ront binnen hol, voor open, ghelijckende eenen cleynen holen tonnekē, minder dan een Carnoelie. Die wortel es teer cruyppende, tot veel plaetsen nieuwe rijſkens wtwerpende.

¶ Plaetse.

Van Heyde. Cap. cvj.

Heyden wassen op dorre, maghere, onvruchtbarighe, onghebouwde bergen ẽ velden ende in die bosschen ende andere wildernissen.

¶ Tijt.

1 Dierste gheslacht van Heyde bloeyet in tbeghinsel ende in tlaeste vã dẽ soomer tot in den Herfst.

2 Dat ander gheslacht bloeyet in dmiddel van den soomer.

¶ Naem.

1 Heyden wordt geheetẽ in Hoochduytsch Heyden. In Frãchois Bruyere ẽ Briere, ende wordt nv ter tijt ghehouwen voor dat boomachtich ghewas dat van Dioscorides ghenoemt wordt in Griecx ἐρείκη. Ende in Latijn Erice ende Erica.

2 Die cleyne Heyde es oock sonder twijfel een geslacht vã Heyde, ende daer om mach sy wel ghenaemt worden in Latijn Erica altera, ende in Griecx ἐρείκη ἑτέρα.

¶ Natuere.

Beyde die gheslachten van Heyde sijn merckelijck drooch van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van den bladeren van Heyde in die ooghen ghedruypt ghenest die pijne en de roodicheyt van den ooghen ende sterckt dat ghesichte. A

Es oock die Heyde die oprechte Erica soo sijn huer bloemen ende bladeren seer goet gheleyt op die beten ende sticken van den slanghen ende dyerghelijcke fenijnnighe ghedierten. B

Van Cottoen. Cap. cvij.

Xylon. Cottoen.

¶ Tkatsoen.

DIt ghewas groeyet in maniere van cleyne struycxkẽs oft boomkens, ende en wordt met seer groot, sijn bladerẽ sijn breet ende diep ghesneden, minder dan die Wijngaerts bladeren, anders huer wat ghelijck. Die bloemkens sijn geel, in dmiddel purpurbruyn, rontsomme ghekertelt. Die vruchten sijn schier gelijck breede platte ghebaerde noten, die vol sijn van schoonen witten Cottoen, in den welcken dat saet verborghen leyt.

¶ Plaetse.

Cottoen wast in Egyptẽ ende in Indien, ende wordt oock gheplant in Candiẽ, Malthen, ende andere dyerghelijcke landen.

¶ Naem.

Cottoen wordt ghenaemt in Griecx ξύλον καὶ γοσσύπιον, ende dijsghelijcx in Latijn Xylum ende Gossipium. In die Apoteken Cotum, Bombax, ẽ Bombasem. In Hoochduytsch Baumwol, dat es in onse tale Boomwolle.

¶ Natuere.

Tsaet van Cottoen es werm ende vochtich als Serapio schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Cottoen versuet den hoest, ende es goet tot alle coude ghebreken van derborsten, het sterckt die cracht, ende vermeerdert dat manlijck saet.

Van Cappers. Cap. xviij. ccccxciij.

Capparis. Cappers.

¶ Tfatsoen.

Cappers es eē ſtekende gewas ſchier gelijck die Braembiſiē eñ heeft veel räexkens op der aerden geſpreyet, daer aē waſſen rouwe ſcerpe hakende dorenen, ende donkergruene rondachtighe bladeren twee tſeghen een, den bladeren van Haſelwortele niet ſeer onghelijck, oft vä Queappelboom, als Dioſcorides ſeyt, maer ronder. Tuſſchen die bladeren comē cleyne knoppekens voort, die voortbringē ſchoone welriekende eñ geſterrede bloēkens, ende daer naer waſſen ronde lange vruchten minder dan een oliue, ende daer in leyt dat ſaet dat cleyn es. Die wortel es lanck houtachtich met een dicke witachtighe ſcorſſe bedeckt, die in der medecijnen ghebruyckt wordt.

¶ Plaetſe.

Cappers waſſen op rouwe onghebouwde ſteenachtighe eñ ſandtachtige plaetſen, ende in die hagen, eñ groeyē ouervloedich in Spaengien, Italien, Arabien ende andere heete landen, hier te lande en worden zy niet ghevonden. Maer die bloemē ende vruchten ſijn hier bekent, die in peeckel oft in ſout wt Spaengiē in deſe Neerlädenouervloedich ghebrocht worden.

¶ Naem.

Cappers wordt gheheten in Grieck κάππαρις ende in Latijn Capparis, vä ſommigen oock κυνόσβατος Cinosbatos, dz es in Latijn Rubus canis en Sentis canis. In Hoochduytſch Capperen. In Franchois Cappres.

¶ Natuere.

Die Cappers die in Africa, Arabia, Lybia, ende andere heete landen waſſen ſijn ſeer heet, tot ſchier in den vierden graet, puyſten ende ſweeringhen inden mont makende ende dat vleeſch tot den been toe af etende. Maer die in Italien eñ Spaengien groeyen en ſijn zoo ſterck niet, eñ ſijn die bequaemſte om te gebruyckē, matelijck werm weſende, drooch ende tſamen treckende van natueren, ſonderlinghe die ſchorſſen van den wortelen die beſt tot den ghebruyck der medecynen dienen, want die bloemen ende ionghe bladerkens en ſijn zoo crachtich van wercken niet, ende daer om dienen ſy beſt tot der ſpijſen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die ſcorſſen van den wortelen van Cappers, ſijn ſeer goet tot die verherde ende verſtopte milte, met ſyrope van azijn inghenomen, oft met daer toe dienende olien ende ſaluen vermenght, ende van buyten op die milte gheſtreken. A

Deſe wortelen ſijn oock goet ghedronckē, den gheenē die pijne ende weedom in die hope hebben, die lammicheyt hebben, ende die verreckt, geborſten oft van hooge ghevallen ſijn. B

Zy verwecken oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, eñ doen ſterckelijck die vrine ende dat water loſſen, alzoo dat ſy dat water bloedich doen worden alſmē ſe te langhe oft te veel ghebruyckt. C

Die ſelue wortelen ſuyueren ende reynigen oock alle oude vervuylde weder ſpanni- D

ghe sweeringhen, ende met azijn vermenght verdrijuen alle witte lelijcke vlecken ende plecken daer op ghestreken.

Die vrucht van Cappers ende bladeren sijn van crachten ende werckinghe den wortelen ghelijck, maer niet soo sterck als Galenus seyt.

T saet van den Cappers met azijn ghesoden ende al werm in den mont ghehouden verduet die pijne van den tanden.

T sap van den bladeren, bloemen ende ionghen vruchten, doodet die wormkens van den oren daer in ghedruypt.

Die Cappers dat sijn die bloemen ende ionghe vruchten, die in sout bewaert sijn, ghelijckmense hier te lande ouerbrenght, ghewasschen, ghesoden ende met azijn gegeten, sijn een medecinale spijse, dienende om appetijt te maken, ende om die verstopte leuere ende milte te openen, sy doen oock die coude fluymen die in die maghe sijn scheyden ende verteeren, maer selue en gheuen sy den lichaeme gheen voetsel oft seer luttel, als Galenus seyt.

Van Stekelbesien. Cap. xiv.

¶ Tkatsoen.

Vua crispa. Stekelbesien.

Stekelbesien es eē houtachtich stekende ghewas, ontrent twee drye oft vier voetē hooch wassende, ende heeft vele witachtighe tackxkens ende rijskēs mz vele seer scerpe stekende doornkens besedt, daer aē wassen licht gruene, saechte, breedachtighe ende rondachtighe bladerkens, rontsomme schier gelijck een Wijngaerts bladt ghesneden. Tusschen die bladeren wassen die cleyne bloemkens, eñ daer naer ronde besiekens, die als sy rijp gheworden sijn, claer-drooschijnende ende geelachtich oft wat roodachtich van verwen, ende van smaecke wat suetachtich. Die wortel es dun hert ende houtachtich met vele aenwassende saselinghen.

¶ Plaetse.

Stekelbesien haghe wordt hier te lande al om ende schier in alle houen, aen die canten van den houen, ende aen die tuynen ende haghen gheplant.

¶ Tijt.

Die Stekelbesien haghe wordt seer vroech in Meerte, dewils oock in Sporkelle gruen, in Aprill comen die bloemen voort, in Meye die besien, die dan in die spijse seer ghebruyckt worden. In deynde van Braeckmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die Stekelbesien haghe wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Grossularia. In Franchois Groisselier. Ende als Gesnerus meynt soo eest die ἄκανθα κτανόβ@ dat es Spina Ceanothos van Theophrastus.

Die vrucht wordt ghenaempt in Latijn Vua crispa, ende van sommighen Grossula. In Hoochduytsch Kruszbeer eñ Kruselbeer. In Neerduytsch Stekelbesiē, oft Kroese besien, tot sommighe plaetsen oock Knoeselen. In Franchois Groisseletz.

Natue

¶ Natuere.

Die vrucht eer sy rijp es (alsoo sy meest ghebruyckt wordt) es cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende, van natueren den onrijpen Wijnbesien volnaer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die onrijpe Stekelbesien inghenomen stelpen den loop des buyck, ende alle bloet- A
ganck, ende sonderlinghe dat sap daer af ghedrooght.

Die selue besien sijn oock goet gheleyt op alle heete, vierighe sweeringhen ende ghe B
swillen ende op dwilt vier. Tot den seluen dienen oock die bladeren maer niet soo wel.

Die onrijpe besien in die spijse ghebruyckt maken lust ende appetijt om eten, sy ver- C
coelen die heete maghe ende leuere, ende doen vergaen die ouervloedighe inwendighe hitte, ende sijn seer goet ghebruyckt den ghenen die cortsachtich sijn.

Die ionghe bladerkens als sy ierst wtcomen rouw ghegeten doen water maken, en- D
de sijn goet inghenomen den ghenen die met den graueel oft steen ghequelt sijn.

Van Aelbesien. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

DJe Aelbesien sijn hier te lande tweederleye. Die eene sijn root ende liefelijck van smaecke. Die andere swert ende van smaecke onliefelijck.

Vua Vrsi Galeni. Ribes vulgo. Aelbesien.

¶ Tfatsoen.

1 Die roode Aelbesien hebben houten taeye tacken die met een bruyne scorsse bedeckt sijn, ende daer aen wassen breedachtige doncker-gruene bladeren, den bladerē van Wijngaert van fatsoene niet onghelijck maer mindere. Die bloemen wassen tusschen die bladeren aen die ionghe tacxkens, ende wassen veel tsamen, aen een dun draeyken dat neerder-waerts hanght. Eñ als die bloemen vergaen sijn, soo comen aen dat selue draeyken veel besiekens aen alle syden voort, die ierst gruen ende naermaels root sijn, van smaecke wat suerachtich, seer ververschende eñ liefelijck.

2 Die swerte Aelbesien sijn van tacken bladeren bloemen ende vruchten den anderē gelijck, anders dan dat sy van veruwen swert sijn ende van smaecke onliefelijck, ende daer om en worden sy oock niet gheoeffent, noch oock niet ghebruyckt.

¶ Plaetse.

1 Die roode Aelbesien worden in veel houen geplant, ende daer af worden tuynkens gheulochten die neffens den wegē eñ aen die canten van den houen ghesedt worden.

2 Die swerte Aelbesien wassen van selfs op vochtighe onghehoude plaetsen, by dē grachten ende waterloopen.

¶ Tijt.

Aelbesien worden hier te lande rijp meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten nv ter tijt in Latijn Grossularia rubra, Grossularia transmarina, Ribes ende Ribesum, hoe wel sy dat oprecht Ribes niet en sijn.

Die vruchten worden nv ter tijt ghenaemt Grossulæ transmarinæ, ende schijnen wel te syne die vruchten die vã Galenus septimo de medicamentis secundum loca genaemt worden ἄρκτυ ςαφυλαῖ Vuæ vrsi. In die Apoteken so heeten sy ooc Ribes. In Hoochduytsch Sant Johans Treubel, oder Trublin, ende Sant Johans beerlin, In Neerduytsch Besiekens ouer zee ende Aelbesiekens. In Franchois Groisseletz transmarins.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt Grossulæ rubræ, & Ribes rubrum. In Neerduytsch roode Aelbesien. In Franchois Groisseletz rouges. Ende dese worden alleen in die Apoteken, ende in die spijsen ghebruyckt.

2 Tweede gheslacht wordt ghheeten Ribes nigrum, eñ in onse tale Swerte aelbesien.

¶ Natuere.

Die roode Aelbesien sijn cout ende verdroghende tot in den tweeden graet ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die roode Aelbesien vercoelen die heete maghe ende leuere, eñ sijn seer goet inghenomen tseghen alle inwendighe hitte des bloets, ende tot alle heete cortsen. A

Aelbesien in den mont gehouwen oft ghenout vercoelẽ alle verhittingẽ, eñ doẽ ontsinken alle heete swillingen van den mont, eñ sy verslaen den dorst in die heete cortsen. B

Aelbesien stoppen ooc den loop des buyex van heete choterijcke geele vochticheden voorspronck hebbende, ende dat root melizoen, sonderlinghe dat sap daer af ghedroocht ende inghenomen. C

Cruyt van Aelbesien dat van den sape met suycker ghemaeckt wordt, es tot allen den voorghescreuen ooc seer goet, ende het beneempt die walghingen ende opworpinghen van der maghen, ende dient seer wel in die heete cortsen ghebruyckt, met eenighe vercoelende wateren ghedroncken, oft in den mont tseghen den dorst ghenomen. D

2 Die Swerte Aelbesien en hebben in die medecijne gheen ghebruyck. E

Van Sauseboom. Cap. xvj.

Berberis. Sauseboom.

¶ Tfatsoen.

Sauseboom es een boomachtich ghewas thien oft twaelf voeten oft meer hooch wassende, veel herde houten tacken voortbringhende, die met scerpe stekende dorenen beset sijn. Daer aen witgruene teere bladerkens wassen die rontsomme ghekerft sijn ende suerachtich van smaecke, ende daer om, tot den sausen, in plaetse van Surckele dienende. Die bloemen sijn cleyn, bleeckgeel, ende wassen op corte steelkens tusschen die bladeren voortcomende, ende daer naer comen langhe ronde besiekens voort, die ierst root sijn ende naermaels als sy drooghe sijn swert, vã smaecke suerachtich eñ tsamẽ treckende, in hebbende een hert greynkẽ dz sijn saet es. Die wortel es hert lanck in veel tacken verdeylt, van binnen schoõ geel van verwen, van smaecke ooc wat amperachtich.

¶ Plaetse.

Sausebosch wordt in Brabant aen die cãten van sommighe bosschen, ende by sommighe haghen ghevonden. Hy wordt ooc vele in die houen sonderlinghe van den cruytliefhebbers gheplant.

Tijt.

Van Seuseboom. Cap. xxxj. ccccexcviij.

¶ Tyt.

Sauseboō crijcht nieuwe bladerē in Aprill gelijc andere boomē, Hy bloeyet in Meye, eñ in Herfstmaēt wordē die besiekēs rijp. ¶ Naem.

Dit gewas wordt geheeten in die Apoteken Berberis, sonderlinge die vrucht die daer best bekēt es. In Hoochduytsch Paisselbeer Saurich Erbsel Versich. In Neerduytsch Sauseboō. In Franchois Espine vinette, ou du Berberis. Eñ es een gheslacht van Amyrberis dz es van Oxyacantha by Auicennam ende Serapionem, die twee gheslachtē van Amyrberis stellen een met ronde roode vruchten, dat van Dioscorides Oxyacantha genaemt es, daer af hier naer cap. xxxj. gheschreuen es Ende het tweede dz lanck eñ swert saet heeft, dat sy oock voor dat beste Amyrberis houwen, ende dit es datmen nv ter tijt Berberis naemt. Dwelck oock wel schijnt te syne die Oxyacantha die van Galenus lib. 2. de aliment. facultatibus, onder die Plantas fruticosas ghereekent wordt, dyens Asparagus dat es iongen scuetkēs goet om eten sijn. ¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Sauseboom sijn cout ende drooghe vā natueren tot in den tweeden graedt, ende wat subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die groene bladeren van Sauseboom dienen om Sausen daer af te mākē tot den A spijssen ghelijck dat Surckele, ende die sause die daer af gemaeckt wordt, es vercoelende ende maeckt appetijt, ende es seer goet den ghenen die verhit ende cortsachtich sijn.

Die besiekens van Sauseboom stoppen den loop des buyck, ende stelpē alle ouervloe B dighe vloet van den vrouwen, ende alle onnatuerlijcke bloetganck.

Die wortelen van Sauseboom in looghe gheweyckt maken dat hayr geel, asmē dat C hayr daer mede dickwils wascht.

Van Acacia. ¶ Tghelacht. Cap. xxxij.

ACacia es tweederleye. Die eene wast in Egipten. Die tweede wordt in die landē vā Pontus ghevonden. ¶ Tfatsoen.

Acacia AEgyptia.
Acacia van Aegypten.

Acacia altera. Acatia van Pontus.

Dierste

Van Acacia. Cap. vviij.

1 DIerste gheslacht van Acacia es eē stekende boomachtich gewas, dragende veel tacken die met scerpe doznen beset sijn. Tusschē den welckē die bladeren voortcomen in veel andere cleyne bladerkēs verdeylt. Sijn bloemkens sijn wit. Tsaet es breet ghelijck een Lupine, ende wast in lange hauwen, ende daer wt perstmen dat sap, dat swert es ende ock Acacia gheheeten wordt.

2 Tweede gheslacht van Acacia es ock een stekende ghewas, draghende lange scerpe doznen, daer aen wassen bladeren, den bladeren van der ghemeynder Ruyte schier gelijck. Die vruchten wassen ock in hauwkens gelijck die vruchten van den ierssten.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Acacia wast tot veel plaetsen van Egypten in die wildernissen.

2 Die tweede wast in Ponto ende Cappadocien als Dioscorides schrijft.

¶ Naem.

1 Dit stekende ghewas wordt van Dioscorides geheeten in Griecx ἀκακία. In Latijn Acacia, ende van Theophrastus ἄκανθος ἢ ἄκανθα. Dat es in Latijn Spina. Die gumme die hier wtvloeyet es ghenaempt in die Apoteken Gummi Arabicum, ende es daer ghenoech bekent, hoe wel nochtans dat het sap van Acacia, dat ock Acacia ghenaempt wordt daer noch onbekent es, want in plaetse van dese Acacia wordt in der Apoteken dat sap ghebruyckt van wilden pruymkens diemen Sleen nuemt, ende Acacia onrechtelijck gheheeten.

2 Dat ander daer af hier die figuere voor die andere ende tweede Acacia ghestelt es, wordt van sommighen gheleerden voor ἀσπάλαθος Aspalathus gehouwen, ende nv voor een Acacia. Matthiolus stelt die selue voor die tweede Acacia, die Acacia Pontica ende Acacia altera gheheeten wordt.

¶ Natuere.

Acacia ende sonderlinghe dat sap dat van den ouders ghebruyckt es gheweest, es drooghe in den derden graedt, ende cout tot in den ierssten, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van Acacia stelpt den loop des buycx, ende die ouervloedighe natuerlijcke A
cranckheyt van den vrouwen, ende het doet die moeder die gesoncken es in huer plaetse
comen, ende vast houwen, met rooden wijn ghedroncken.

Dit sap es goet ghestreken ende ghebruyckt op dat wilt vier ende op alle heete swil- B
linghen ende sweeringhen, ende dijsghelijcx ock tot die heete puysten des monts.

Acacia es ock een goede medecyne voor die ooghen, ende geneest die roode gheswol- C
len ende veerde wtstaende ooghen daer op ghestreken.

Acacia maeckt dat hayr van den hoofde swert, alsmen thayr waseht met dat water D
daer Acacia in gheweyckt es.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Acacia, maken die leden die wt huer ione- E
tueren gheweest hebben vast ende sterck, alsmen die leden stooft met den watere daer
sy in ghesoden sijn.

Van Myrtus. Cap. vviij.

¶ Tghenlacht.

MYrtus es nv ter tijt tweederleye. Die eene wordt gheheeten grooten oft grouen Myrtus. Die andere cleynen oft edelen Myrtus.

¶ Tfatsoen.

1 DIe grooten oft grouen Myrtus hier te lande ghenaemt, es een boomachtich ghewas, somtijts ontrent eens mans lengde hier te lande hooch wassende, hebbende vele tacxkens, daer aen wassen donckergruene bladeren, van fatsoene ende grootte den bladeren van Vincoorde schier gelijck. Ende daer tusschen groeyen in sommige werme soomers hier te lande, schoone liefelijcke witte bloemkens, den Crieckbloemen niet onghelijck maer wat mindere.

2 Die cleyne oft edele Myrtus es een cleyn neer ghewas van wesen ende fatsoene, den ande-

anderen niet seer onghelijck, maer veel mindere. Sijn bladeren sijn cleyn ende smal minder ende smalder dan die bladerē van Buxboom, vā verwen niet zoo bruyn als die bladeren van den groenen. Die bloemkens sijn oock wit, den anderen niet ongheliick dan alleē wat mindere ende somtijts dobbelder van bladeren.

3 Itē noch esser een derde Myrtus die de grootste van bladeren es. Die bladeren van desen sijn schier also groot als die bladerē van Vincoorde Peruinca in Latijn ghenaemt ende anders es dese Myrtus den anderen ghelijck.

Myrtus.

¶ Plaetse.

Myrtus wast in Spaengien ende in Italien ontrent Napels ouervloedich. Hier te lande en groeyet hy niet dan in die houen van sommighe cruytliefhebbers, die hem in mandekens planten, ende met groote neerstichevt des winters bewaren ende van die coude wachten, want hy en kan die coude van desen lande niet verdraghen. Die cleynen es oock hier te lande meer ghemeyn dan die grouen.

¶ Tijt.

Myrtus bloeyet hier te lande seer selden, dan alst heete zoomers sijn, ende dan zoo bloeyet hy in Hoymaent, vruchten oft saet en kan hy niet ghelueren.

¶ Naem.

Myrtus wordt ghenoemt in Griecx μυρσίνη. In Latijn Myrtus, ende met dyen naem es hy hier te lande ende in die Apoteken bekent.

Die vruchten van Myrtus worden ghenaemt in die Apoteke Myrtilli.

¶ Oorlaecke sijns naems.

Myrtus wordt ghenaemt in Griecx μυρσίνη, naer een ionghe dochter van Athenen die Myrsine genaemt was. Dese was schoone ende sterck, ende ginck met huer schoonheyt alle dochteren te bouen, ende met huerder sterckeyt alle ionghers, sy was van die Goddinne Pallas dat es Minerua seer bemint, die huer stelde ende dede verkeeren in die plaetsen daer die edele ionghers tornoyden, speelden, liepen ende huer in veel manieren exerceerden. Daer sy als een Juge croonde die ionghers die in dat tornoyen spelen oft loopen victorie verworuen hadden ende prijs verdient. Ende daer om zoo waeren sommighe ionghers, die verwonnen waeren, op huer verbolghen, ende hebben haer, duer haet ende nijdt dootgheslaghen. Dwelck die Goddinne Minerua vernemende, heeft terstont doen groeyen den welrieckende Myrtus, den welcken sy met den naem van die ionghe dochter Myrsine ter eerē ende ghedenckenisse van huer, Myrsine gheheeten heeft, ende seer bemint ghelijck sy die ionghe dochter te voren bemint hadde.

¶ Natuere.

Myrtus es droogh tot in den derden graet, ende cout tot in den ierslen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die besickens oft vruchten van Myrtus sijn seer goet inghegheuen den ghenen die A bloet spouwen, braken, ouergheuen oft pissen, want sy stelpē alle bloet ganck ende dijsghelijcx oock die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt ende vloet van den vrouwen.

Die selue besickens sijn oock goet ghebruyckt tsegen den loop des buyex, ende tse- B ghen die sweeringhen van der blasen.

Tsap van den besickens ghedroocht es tot den voorghescreuen oock seer goet, ende C dient

dient, daer en bouen tot die weecke ende vochtighe maghe, ende tseghens die steken ende beten van den Scorpioenen ende Phalangien.

Tsaet van Myrtus in water ghesoden maeckt dat hayr swert ende belet dat wtvallen des selfs, het gheneest die loopende gaten van den hoofde, ende doet die scellen vergaen alsmen thooft diewils met desen water wasschet. D

Tselue saet in wijn ghesoden gheneest die sweeringhen van den wtwendighen leden alsmense daer mede wascht. Dese wijn es oock goet tot die heete swillinghen van den ooghen met wat fijn bloeme vermenght ende daer op gheleyt, ende gheneest die draghende ende loopende oren daer in ghedruypt. E

Die selue wijn daer Myrtus saet in gesodē es belet ooc dröckēscap te corē gedröckē. F

Item dwater daer Myrtus saet oft bladeren in ghesoden sijn stelpt die vloet ende ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen als sy daer in sitten eñ badē. G

Tselue water maeckt die leden vast ende sterck die gebroken oft wt huer ioncturen gheweest sijn, als sy daer mede ghewasschen worden. H

Die groene bladeren van Myrtus sijn goet gheleyt op vochtighe sweeringhen, ende op alle leden daer eenighe ouervloedighe vochticheden in vloeyen. I

Die selue verse bladeren met olie van Roosen, oft andere van crachten der selver ghelijck, vermenght, sijn oock goet ende bequaem tot die voortsetende sweeringē, wildt vier, omloop ende andere dyerghelijcke heete puystkens. K

Die bladeren van Myrtus ghedroocht, met daer toe dinende salfkens vermenght ghenesen die sweerende naghelen van den handen ende voeten, ende bedwinghen dat sweet alsmen tlichaem daer mede bestrijckt. L

Van Laurusboom. Cap. xviij.

Laurus. Laurusboom.

¶ Tgheslacht.

DJe Laurus boom es tweederleye. Die eene heeft gruene stelen ende tacxkens, ende herdachtighe dicke bladeren. Die andere heeft roodachtige tacxkens sonderlinghe als sy ionck sijn, ende bladeren die weecker ende dunder sijn dan die bladeren van den anderen.

¶ Tkatsoen.

Dat ierste geslacht van Laurusboom wast somtijts seer hooch ende crijght herde dicke struycken, daer aen wassen veel tacken die altsamen met een gruene scorsse becleedt sijn, ende daer groeyen breedachtighe langhe herde dickachtighe welriekende bladeren, tusschē die welcke voortcomen cleyne knoppekens voortbringhende wit gruene bloemkens, eñ daer naer ronde langachtighe vruchten, die van buyten hebben een bruyne vettachtighe scorsse, daer in die keerne leyt, die wittachtich oft grauw ende vet es, van smaecke scerpachtich ende bitterachtich. 2

Dat ander geslacht van Laurus boom, es den voorgescreuen niet seer onghelijck, maer het en wast zoo hooghe nz, ende worpt dickwils vele scueten wt der wortelē, die alzoo hooge somtijts wassen als dē principaelē struyck, alsoo dat desen Laurus selden boomwijs opwast. Die ionghe scuetkens ende tacxkēs van desen

deſen ſijn roodachtich ende ſomtijts ſchoon root, ende als ſy oudt worden bruynroodachtich. Die bladeren ſijn den anderen van fatſoene ghelijck, maer teerder ende dunder, oock welriekende, ghelijck die andere.

¶ Plaetſe.

Die Laurus boomen groeyen ouerluoedich in Spaengiē, ende in dyer ghelijcke heete landen. In deſe Neerlanden wordt hy in die houen gheplant ende met neerſticheyt tſwinters van die coude bewaert, wtghenomen in Zeelant, ende ontrent den zee cant daert ſouten gront es, want daer groeyet hy ſeer wel, ende en ſterft tſwinters niet, ghelijck hy doet daer den grondt ſuet es.

¶ Tijt.

Die Laurus boom en verlieſt ſijn bladeren niet, maer blijft tſwinters ende tſoomers gruen. Ende in die Meerte oft Aprill ſoo crijght hy nieuwe bladeren ende ionghe ſcuten. Die vruchten en comen hier te lande niet voort.

¶ Naem.

Die Laurus boom wordt gheheeten in Grieck Λάφνη. In Latijn Laurus. In Hoochduytſch Lorbeerbaum. In Franchois Laurier. In Brabant Laurus boom.

Die vruchten worden genaempt in Latijn Lauri baccæ. In Neerduytſch Bakeleers. In Hoochduytſch Lorbeeren.

¶ Oorſaecke ſijns naems.

Die Laurus boom wordt geheeten in Grieck Λάφνη, naer een ionge dochter Daphne ghenaemt, die was die dochtere van Ladon ende van der Aerden. Deſe beminde die Godt Apollo, ende in huer liefde ontſteke, volghde huer al om naer, tot dz hy huer ten laſten ghegrepen ende vaſt ghehouwen heeft. Dwelck ſy ghevoelende heeft terſtōt aen gheroepen huer moeder die aerde, die terſtont huer inghenomen heeft, ende in plaetſe van Daphne eenen ſchoonen Laurus boom voortghebracht. Dwelck Apollo ſiende es ſeer verwondert geweeſt, ende heeft den boom, naer ſijn beminde Daphne, oock Daphnen gheheeten, ende daer af ghetrocken een tacxken, dat hy in een gevlochten heeft een croone daer af makende die hy op ſijn hooft gheſtelt heeft. Ende van dyer tijt ſoo es die Laurus boom altijt een teecken gheweeſt van vaticinatien, ende es den Gode Apollo dat es der Sonnen toeghecschreuen. Daer om ſoo ſeyt die Heydeniſſe, dat die Laurus boom wederſtaet den quaeden geeſten ende alle tooueryen, alſoo dat daer een Laurus tacxkens in huys es, gheen quade geeſt en ſal moghen letſel doen, noch gheen blixem eenich hinder, ende dat niemant in thuys weſende ſal met die vallende ſieckte ghequelt ſijn. Oock ſoo ſegghen ſy dat die Laurus boom gheſontheyt in brenght. Ende om deſe redene ſoo werdt hier voortijts den Senatuers van Roome op den nieuwen iaers dach een Laurus tacxken gheghenen. Daer om ſoo worden oock die Poeten met Laurus cranſkens ghecroont, om dat die Poeſie een maniere van vaticinatien es. Daer Apollo ouerſte af es.

¶ Natuere.

Die bladeren ende die vruchten van Laurus boom ſijn werm ende drooge tot in den tweeden graedt volcomelijck, principaelijck die vruchtē die wermer ſijn dan die bladeren. Die ſcorſſe van den wortelen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten van Laurus boom met wijn inghenomen ſijn goet tſeghen die beten A
ende ſteken van den Scorpioenen ende tſeghen alle fenijn ende verghiffeniſſe.

Die ſelue vruchten cleyn gheſtooten, ende mz huenich oft eenich ſyrope vermenght, B
ſijn ſeer goet den ghenen die wtdrooghen, amborſtich ende cort van adem ſijn, ende die met coude fluymen op die borſte verladē ſijn, dewijls gelecht ende in die mont ghehoudē.

Die wijn daer die vruchten van Laurus boom in gheſoden ſijn, oft dat ſap van den C
ſelue in die ooren ghedruypt gheneeſt dat tuyten van der ſelue, ende es goet tſeghen die doofheyt ende qualijck hooren.

Die vruchten van Laurus boom, gheneſen oock die pijne ende weedom van den le- D
den, treckinghen ende ſpanninghen van den ſenuwen, vochtighe ende drooge ſcorfthe-

den, met daer toe dienende saluen oft olie vermenght, daer op ghestreken.

Tselue doet oock die olie van den Laurus vruchten ghesiaghen oft afghesoden, eñ E daer en bouen ghenees sy oock alle blauw ghesiaghen, gevallen oft gestooten plecken.

Die scorssen van den wortelen van den Laurusboom met wijn ghedroncken doē wa- F ter maken ende die vrine lossen. Ende breken den steen ende doen den seluen ende dat graueel rijssen.

Die selue scorssen in der seluer manieren ghebruyckt openē die verstoptheyt van der G leuere ende van der milten, in summa alle verstoptheyt van den inwendigen leden, eñ daer om soo sijnse oock goet tot die oude geelsucht, herde milten, beghinsel van water laden ende om te verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Van Rhijnwilghe. Cap. vvv.

Phillyrea. Rijnwilghe.

¶ Tfatsoen.

RIjnwilge es eē neer gewas selden opclimmende, meer in maniere vā een haghe, dan van een boomken wassende, sy heeft vele dunne tacxkens ende rijskens, daer aen wassen langachtighe donckergruene bladeren, den bladeren van Vincoorde ghelijckende, maer veel meerder ende langher. Aen dopperste van den tacxkens wassen troskens mz witte bloemkens ghelijck aen den Vlier, ende daer naer volghen cleyne besiekens, die ierst groen ende naermaels swert sijn.

¶ Plaetse.

Rhijnwilghen wassen in Duytschlant tot veel plaetsen van selfs in die haghen eñ heggen, en andere dyerghelijcke rouwe plaetsen. Hier te lande worden sy in die houē gheplant.

¶ Tijt.

Rijnwilghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent, in Herfstmaent soo wordē die besiekens rijp.

¶ Naem.

Die ghewas wordt ghenaempt in Griecx Φιλυρέα Phillyrea. In Latijn van Plinius Ligustrum, en es nochtans dat Liguſtrum niet daer Vergilius ende Columella af scrijuen daer af hier voor vermaēt es. In Hoochduytsch Beinholtzlin, Mundtholtz, Reinweiden. In Neerduytsch Rijnwilghen, Mondthout ende Keelcruyt. In Franchois Troesne.

¶ Natuere.

Die bladeren van Rijnwilghen sijn cout drooghe ende tsamen treckende vā natueren. Die besiekens sijn wat werm, anders oock van natueren den bladeren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Rijnwilghen ghenesen ende doen vergaen die swillingen apostu- A matien, heete sweeringhen ende puysten van der keele en van den monde, alsmen die bladerē in water siedt, oft tsap daer wt douwt, eñ daer mede gorgelt oft die mōt spoelt.

Die selue bladeren cleyn ghestooten sijn oock goet geleyt op alle heete quade voorts B etende sweeringhen. Tot den seluen dienen oock die vruchten in der seluer manieren ghebruyckt.

Van Agnus castus. Cap. xxxvj. v'cliij.

Vitex. Agnus castus.

¶ Tkatloen.

AGnus castus es een boomachtich ghewas, eenen cleynen boomken ghelijck, ende heeft vele tacxkens die taye sijn ende huer laten buygen sonder lichtelijcken te breken. Die bladeren sijn meest in vijf, somtijts ock in seuen bladerkens ghesneden, gelijck die bladeren van Kempe, van den welcken elck besondere läck ende smal es, eenen Wilgen blade niet seer ongelijck, maer veel mindere. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens, in maniere van een are, veel by een, rontsomme den steel, ende sijn van verwen som purpurachtich, ende som licht purpurachtich mz wit vermëght. Die vruchtë oft besickës sijn ront ghelijck die Peper corenen.

¶ Plaetse.

Agnus castus wast als Dioscorides schrijft aen die canten van den riuieren ende van den beken op ongebouwde rouwe plaetsen. Ende dat in Italien ende andere werme landen, want hier te lande en wordt hy niet geuonden dan alleen in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

In Oostmaët es Agnus castus, hier te lande met bloemen gesien gheweest.

¶ Naem.

Dit ghewas heet in Griecx ἄγνος Agnos, en van sommighen λύγος ἢ ἄγνος. In Latijn Vitex, Salix marina oft Salix amerina, ende van sommighen Piper agreste. In die Apotekën Agnus castus, ende met dyen naem eest hier te lande onder die cruytliefhebbers bekent. In Hoochduytsch worddet ghenaemt Schafmulle.

¶ Natuere.

Agnus castus es werm eñ drooge tot in den derdë graedt, eñ subtijl vä substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Agnus castus es een seer sonderlinghe medecyne ende remedie voor den ghenen die A
in reynicheyt leuen willen, want hy wederstaet alle oncuysche lusten ende begheertë, en de verdroocht die natuere in alder manieren ghebruyckt, tzy ghepoedert ende ingenomen, oft in water ghesoden ende ghedroncken, oft ock op dbedde gheleyt ende daer op gheslapen. Ende daer om soo wordt hy Castus, dat es reyn ende suyuer ghenaempt.

Tsaet van Agnus castus inghenomen verdrijft ende doet sceyden alle opblasingen B
ende winden van der maghen, dermen, buyck ende moedere, in somma vä alle plaetsen daer die winden vergaert sijn.

Tselue saet opent ende ghenees alle verhertheyt ende verstoptheyt vä der leuer en- C
de van der milten, ende es goet tseghen dat beghinsel van dat waterladen, een vierendeel loots met wijn inghenomen.

Tsaet van Agnus castus verweckt ock die natuerlijcke cranckheyt van den vrou- D
wen, alleen oft met Poleye inghenomen, oft van onder met een pessus ghesedt.

Tselue saet es ock goet vermenght in die saluen ende olien die verwermen, versue- E

ten ende die stramme verstijfde ende vermoede leden gheneſen, het heylt oock die clouen van den eerſderm ende vā dat fondamēt met water vermēght ende daer op gheſtreken.

Agnus caſtus es oock een ſonderlinghe ghewas tſeghen alle fenijnnighe ghedier- F
ten, hy veriaecht ende verdrijft alle ſlanghen ende andere quade gedierten van daeren daer hy gheleyt, gheſtroyet oft ghebrant wordt, hy gheneeſt alle ſteken ende beten van den ſelven daer op gheleyt, diſſghelijex oock dat ſaet inghenomen.

Agnus caſtus gheneeſt die verhertheyt, verſtoptheyt, apoſtumatien ende ſweeringen G
van der moedere, als die vrouwen in dwater ſitten daer hy in gheſoden es.

Die bladeren van Agnus caſtus met booter vermenght, doen ſeeyden ende vergaen H
die ſwillinghen van den mannelijcken leden daer op gheleyt.

Men ſchrijft oock van Agnus caſtus dat reyſende luyden, die daer af een tacxken I
ouer huer draghen, niet moede en worden, noch gheen verſmertheyt en crijghen.

Van Smacke oft Sumach. Cap. xxxij.

Rhus coriaria. Sumach.

¶ Tkatſoen.

SMacke oft alſmen in die Apoteken ſeyt Sumach, groeyet in maniere van een boomken, ontrent eens mans lengde hoogh, ende heeft vele tacxkens, daer aen waſſen langhe hayrachtighe ſachte bladeren, in dmiddel een roodachtich ſteelken hebbende, eñ ouer beyde ſyden in ſes oft ſeuen deelen gheſneden, die tſeghen een ouer ſtaen, ende rontſomme ghekerft ſijn, ghelijck die bladeren van Agrimonie, den welcken deſe bladeren ſeer gelijck ſijn. Die bloemen waſſen tuſſchē die bladeren, ende groeyen veel by een aen langhe ſteelkens, ghelijckende den bloeyſele van den Okernoten, van verwen witgruen. Tſaet es plat root ende waſt in ronde beſiekens.

¶ Plaetſe.

Smacke groeyet in Spaengien ende andere heete landen ſeer ouervloedich. Hier te lande en wordet niet ghevonden, dan by ſommighe neerſtighe cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Smacke bloeyet hier te lāde in Hoymaēt.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt geheeten in Grieex ῥοῦς, ende van Hippocrates ῥόος Rhoos. In Latijn Rhus, van ſommighen Ros. In die Apoteken van den Arabeuſchen meeſters Sumach, ende daer naer hier te lande, van den Huyuetters, die daer mede het leer bereyden op die maniere van Spaengien, Smacke.

Tſaet van deſen Rhus, wordt geheeten in Grieex ῥοῦς ὑπὶ τὰ ὄψια ende ἐρυθρὸς Erythros. In Latijn Rhus obſoniorum.

Die bladeren heeten in Grieex ῥοῦς βυρσοδεψικὸ. In Latijn Rhus coriaria, ende daer mede wercken die van Spaengien ende Italien dat leer, gelijckmen hier te lande met die ſcorſſen van den Eycken boomen.

¶ Natuere.

Die bladeren, ſap ende ſaet van Sumach ſijn cout in den tweedē graedt, ende droogh tot in den derden, van natueren ſeer tſamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die

Die bladeren van Sumach sijn van crachten ende werckinghe, der Acacia gelijck, A ende daer om soo stelpen sy ooc dē loop des buyex, die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende alle bloetganck, in water oft wijn gesoden eñ gedroncken.

Dwater daer dese bladeren in gheseoden sijn stelpt oock den loop des buyex ende den B rooden lichaem, van onder met een clysterie ghesedt, oft alsmen daer in badet, het verdroocht oock die loopende oozen daer in gedruypt, ende maeckt dz hayr swert alst daer mede ghewasschen wordt.

Tsaet van Sumach in die spijsen ghebruyct stelpt oock dijsgheliex alle loop des C buyex, dat roode melizoen, ende vloet van die vrouwen sonderlinghe die witte.

Tselue saet op alle versche gheslaghen, gheuallen, ghestooten, ghequesten wonden, D ende buylē geleyt, beschermt die selue van alle verhittingē, apostumatien, eñ sweeringē.

Tsaet van Sumach met eycken kolen gestooten, gheneest ende verdroocht die spee- E nen daer aen ghestreken. Tselue doet oock dat water daer die bladeren oft tsaet in gheseoden sijn, alsmense daer mede wasschet.

Van Galissiehout. Cap. xxviij.

C Tkatloen.

Glycyrchia hiza. Radix dulcis.
Gallissiehout.

Glycyrhiza communis. Radix Scythica.
Ghemeyn Gallissiehout.

GAllissiehout heeft rechte scueten ende tacken ontrent drye oft vier voeten hooch, daer aen wassen swertgruene bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een steelken tseghen malcanderen ouer staende vergaert, den bladeren van Lentiscus ende van Tragium ghelijckende. Die bloemen groeyen op corte steelkens tusschen die bladeren ende tackens, ende wassen veel by een, in maniere van cleyn bollekens in een ghedronghen. Ende als die vergaen so volghen daer ronde rouwe bollekens, van vele tsamen in een ghedronghen cleyne rouwe

hauwkens vergaert, in die welcke platachtich saet besloten leyt. Die wortel es recht, lanck, van binnen geel, van buyten bruyn der Gentiaen wortele van fatsoene niet seer onghelijck, maer van smaecke suet.

2 Van Gallissiehout vindtmen oock noch een ander gheslacht dwelck den voorgheschreuen van stelen ende bladeren ghelijck es. Die bloemen oft hauwkens van desen en wassen niet tsamen in maniere van bollekens, maer wassen lancx aen dunne steelkēs in manieren van arekens, ghelijck aen die Galega ende wilde Vitsen. Die wortelen van desen en sijn oock niet recht, maer hebben veel tacken die dweers ouer ende duer malcanderen wassen, die van buyten bruynachtich, van binnen geelachtich ende van smaecke oock suet sijn, ghelijck die wortelen van den anderen.

¶ Plaetse.

1 Gallissiehout wast als Dioscorides schrijft in Ponto ende Cappadocia.

2 Dat ander wordt in Italien en tot som plaetsen van Duytschlandt ghevonden. Hier te lande en groeyet niet dan in der cruytliefhebbers houen daer gheplant wordt, ende dat tweede es meer ghemeyn ende hier te lande best bekent. ¶ Tijt.

Gallissiehout bloeyet in Hoymaent ende in den Herfst soo wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Gallissiehout wort geheetē in Griecx γλυκυρρίζα Glycyrrhiza. In Latijn Dulcis radix, en Dulciradix. In die Apoteken Liquiritia. In Hoochduytsch Suszholtz, vnd Suszwurtzel. In Neerduytsch Suethout Gallissihout ende Callissihout. In Franchois Riglice, Rigoliste & Erculisse.

1 Dat ierste gheslacht es die Glycyrrhiza die van Dioscorides beschreuen wordt, ende mach wel genaempt worden Glycyrrhiza vera oft Glycyrrhiza Dioscoridis.

2 Dat ander geslacht es die Glycyrrhiza communis oft Glycyrrhiza Germanica, die in die Apoteken hier te lande meest ghebruyckt wordt. Eñ es die wortel die van Theophrastus σκυθικὴ ῥίζα ende ἐντεγλυκεία genaempt wordt ende van Plinius Radix Scythia. Ende oock die wortel die ἄλιμος Alimos sonder aspiratie ghenaemt es.

¶ Natuere.

Gallissiehout es middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van Gallissiehout versueten die rouwe borste ende keele, openen ende A
versueten die verstopte ende verladen longhene, brenghen den hoest tot rijpicheyt, ende
doen die fluymen lossen, alsmense knout ende in den mōt langhe tijt hout. Tselue doet
oock tsap van den wortelen in der selver manieren ghebruyckt.

Tot den selven eynde, soo maecktment in sommighe cloosteren van Hollant, hoest B
coecken van den sape vā Gallissiehout, mz Gengebeer ende andere specie daer toe ver
menght, die alleen goet sijn tot den verouderden ende couden hoest, ende dyerghelijcke
ghebreken van der longhene ende borste.

Die wortel van Gallissiehout verslaet oock den dorst ende ververscht die drooge en- C
de verhitte maghe, ende es goet tot die heete gebreken van der leuere, in den mont ge-
houden oft ghesoden ende ghedroncken.

Die selue wortel gheneest oock die sweeringhen van den nieren ende scorfthedē van D
der blasen, ende versuet die seerpheyt ende dat smerten van der vrine, in water gesoden
ende dickwils ghedroncken.

Die wortel van Gallissiehout met huenich vermenght, kan oock ghenesen, als Pli- E
nius schrijft die wtwendighe vlceratien ende sweeringhen daer op gheleyt.

In somma die wortel van Gallissiehout, ende dysghelijcx ooc dat sap daer af, es een F
versuetende, versaechtende ende oock heylsame medecyne, sonderlinghe goet ende be-
quaem der borsten, longhene, lendenen, nieren ende blase.

Van Rhamnus. Cap. xxiv.

¶ Tghedlacht.

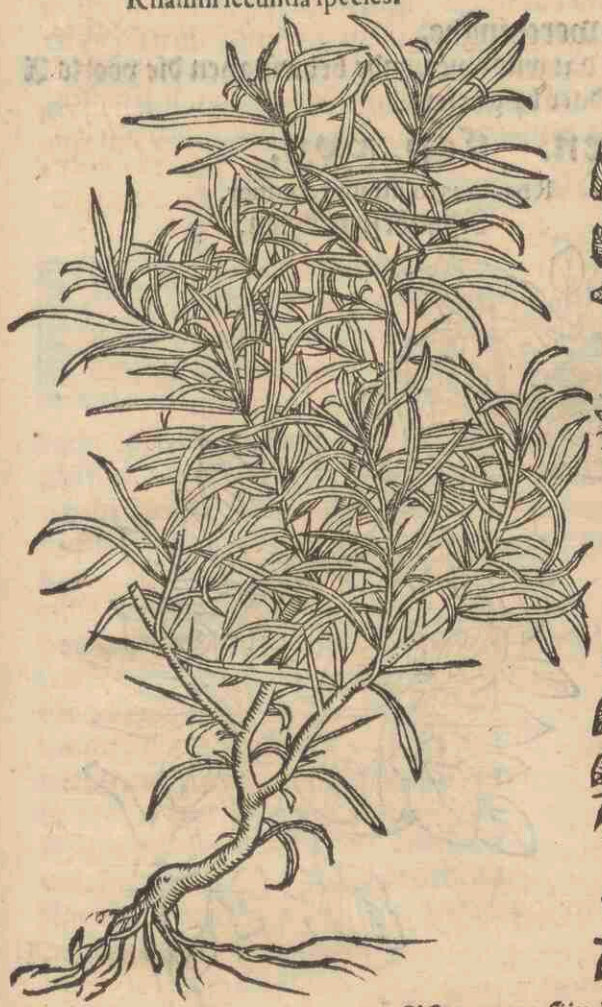
Rhamnus als Dioscorides schrijft es dryederleye. Een met langachtighe vette bla-

der-

derkens, Tweede met witten, ende Derde met rondachtighe bladerkens.

ℂ Tfatsoen.

Rhamni secunda species.

Rhamni tertia species.

Alle die gheslachten van Rhamnus sijn houtachtige gewassen, die als Dioscorides schrijft veel rechte tacken hebben, daer aen scerpe stekende doornen wassen, ghelijck aen die tacken van witte haghedoorn.

1 Dierste gheslacht van Rhamnus heeft vele langhe smalle teere vetachtige bladerkens, tusschen die welcke langhe herde scerpe doornen voortcomen.

2 Tweede gheslacht heeft langhe smalle witte bladerkens den bladeren van oliuen van fatsoene niet seer onghelijck maer veel mindere, tusschen die welcke cleyne corte stekende doornkens voortcomen.

3 Derde heeft cleyne breedachtighe ende schier ronde bladerkēs, van verwen bruyn ende wat naer dat root treckende. Die doornen van desen gheslachte en sijn niet soo groot oft soo sterck als die doornen van den ierste gheslachte. Die bloemen sijn geelachtich, ende als sy vergaen, soo volght die vrucht die breet es, schier ghelijck een wortel, ende daer in leyt dat saet.

¶ Plaetse.

Rhamnus groeyet in die haghen ende hegghen als Dioscorides schrijft.

1 Dierste gheslacht en es hier te lande niet bekent.

2 Tweede wordt hier te lande ghevonden op die dijcken ende duynen ontrent die zeecanten sonderlinghe in Vlaenderen, daer tot som plaetsen ouervloedich wast.

3 Derde wordt hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht oft maniere van haghe, wordt gheheeten in Griecx ῥάμνος. In Latijn Rhamnus. In die Apoteken eest onbekent.

Van Rhijnbesien. Cap. vvv.

¶ Natuere.

Die bladeren van Rhamnus sijn drooghe tot in den tweeden graedt, ende cout tot in den ierstẽ volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Rhamnus gheneſen dat wildt vier, ende bedwinghen die voorts A etende sweerinǵhen, cleyn gheſtooten ende daer op gheleyt.

Van Rhijnbesien. Cap. vvv.

¶ Tkatsoen.

Rhamnus solutiuus recentior,
Rhijnbesien doren.

DJe Rhijnbesien doren, es een neer boomachtich gewas, wyens struycken dicwils eẽ been dick sijn. Van dẽ welckẽ dz hout binnen geelachtich es, ende die scorssen castanie bruyn den scorssen van den kerselaers schier ghelijck. Die tacken hebben scerpe herde stekende dorenen, ende daer aen wassen rondachtige bladerkens den bladerẽ van wilden appelboomen van satsoene wat gelijck maer mindere. Die bloẽkens sijn wit ende daer naer volgen cleyne rondachtige besickẽs die ierst gruen ende naermaels swert sijn.

¶ Plaetse.

Die Rhijnbesien wassen hier te lande aen die canten vã dẽ velden, eñ van den bosschen eñ in die haghen.

¶ Tijt.

Die Rhijnbesien bloeyen in den Meye ende in den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt hier te lande Rhijnbesien doren ghenaempt. In Hoochduytsch Weghedorn dat es Wechdoren om dat hy by den wegen wast. In Latijn van sommigẽ Rhamnus solutiuus, by welcken naem wy den seluen willen laten, aengesien dat ons gheen andere naemen bekent en sijn, hoe wel nochtans dat hy met den Rhamnus van Dioscorides oft van Theophrastus gheene ghelijckenisse en heeft, ende daer om ooc geen oprechte Rhamnus en es. In Italien wordt dese doren ghenoemt Spino Merlo, ende van sommighen Spino ceruino, Spin guerzo, ende van Valerius Cordus Cerui spina.

Die vruchten worden in Brabant Rhijnbesien dat es in Latijn Baccæ Rhenanæ ghenaempt, om dat sy ontrent den Rhijn veel ghevonden worden. In Hoochduytsch Weghedorn beer, vnd Wersenbeer.

¶ Natuere.

Rhijnbesien sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Rhijnbesien inghenomen purgeren sterckelijck duer den camerganck ende laghen A af die taeye slijmachtighe fluymen, ende die geele cholerijcke vochticheden, maer tselue en doen sy niet dan met fortse ende groot ghewelt, alsoo dat sy het lichaem van den mensche heel berueren, ende dicwils tot braken verwecken. Eñ dienen, daer om niet in-

ghegheuen

ghegeuen,dan den stercken ionghen rouwen dorpluyden,die lieuer huer gelt dan huer lichaem sparen. Den weecken ende onstercken luyden sijn dese besien mits huer gheweldighe cracht seer scadelijck. Ende soo veel te meer dat noch ter tijt niet bevonden en es,daermen die selue mede soude moghen corrigeren oft beteren.

Met dese besien eer sy rijp sijn, in aluyn water gheweyckt soo verwetmen schoon B geel,ende als sy rijp sijn gruen,ende dan wordt daer af die verwe ghemaeckt diemen in onse tale Sapgruen ende in Hoochduytsch Safftgruen naempt.

Van witte Haghedoren. Cap. xxxvj.

¶ Tkatsoen.

Oxyacantha Dioscoridis. Witte Haghedoren.

DJe witte Hagedorē blijft dickwils neer ende wast crom,in een verwerret,in maniere van hagē,somtijts wast hy boomwijs recht op, ende dan wordt hy hooghe ghelijck een wilde Peerboom, ende crijcht dickachtighe struycken, met aschverwige scellen beleet. Die tacken worden ock somtijts seer lanck ende recht sonderlinghe als hy in die haghen wast, ende sijn met langhen scerpen stekenden dorenen beset. Die bladeren sijn breedachtich rontsomme diep gesneden. Die bloemkēs sijn wit seer wel rieckende,den kersen ende pruym bloemen van fatsoene gelijck,naer den welcken die vruchten volghen dat ronde roode besiekens sijn. Die wortelen hebbē veel tacken en wassen diep in der eerden.

¶ Plaetse.

Haghedoren wast in die haghen aen die canten van den velden ende van den houen, ende in die bosschen. Ende es hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in den Meye, ende die besiekens worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt geheeten in Grieck ὀξυάκανθα In Latijn Spina acuta. Van sommighen πυρίνα Pyrina ende πυτυάνθη Pytyanthe. Ende es die Oxyacantha van Dioscorides, ende dat ierste geslacht van Amyrberis by Auicennam. In Hoochduytsch heetet Hagdorn. Hier te lande Haghedoren ende witte Haghedoren. In Franchois Aube espine. Ende dit schijnt ock wel te syne die κυνοσβάτος dat es Rubus canis ende Canina sentis daer Theophrastus af schrijft. lib.3.cap.18.

¶ Natuere.

Die besiekēs vā Haghendorē sijn verdrooghende eñ tsamē treckende vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die besiekens van desen doren inghenomen stelpen den loop des buycx, eñ die vloet A van den vrouwen.

Ende als sommighe nv ter tijt segghen willen soo sijn dese besiekens ock goet tse- B ghen den steen ende dat graueel ghebruyckt.

Eghe-

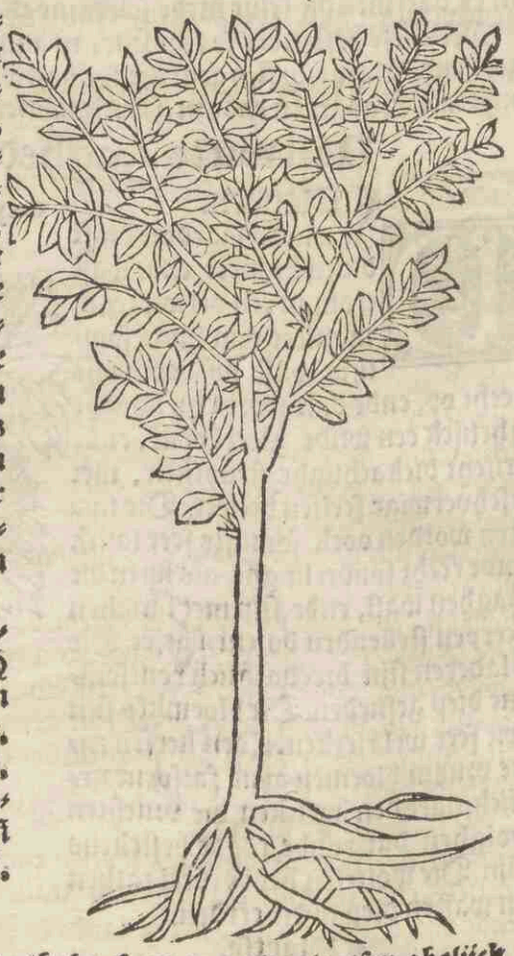
Van Bucxboom. Cap. xxxvij.

¶ Tghelaght.

Bucxboom es tweederleye, Groot ende cleyne, die beyde hier te lande ghemeyn sijn.

¶ Tfatsoen.

Buxus. Bucxboom.

1 DJe groote Bucxboō es een schoō groot-achtich boō, hebbende dicke herde struycken die tot veelderhande wercken ende instrumenten bequaem sijn, want dit hout es dicht, vast, hert, ende laet hem seer wel wercken, ende in alle manieren snijden ende vueghen, ende daer en bouen soo eest ooc seer ghenuerich, alsoo dattet niet lichtelijck en verrot oft en vergaet. Ende dese Bucxboom heeft vele herde dicke tacken ghelijck andere boomen die becleet sijn met vele donckergruene breedachtige bladerkens, die niet en verwelckeren oft af en vallen, maer alsoo wel tswinters als tsoomers gruen blijuen. Die bloemen groeyen tusschen die bladeren aen die dunne rijskens, ende daer naer volght dat saet, dwelck swert es ende besloten wast in een ront hupsken, ghelijck een Coriander saet groot.

2 Die cleyne Bucxboō es een neer cleyn boō-achtich gewas niet veel ouer twee voetē hooch wassende, maer met sijnen ouervloedighen dunnen rijskens, die meest van der wortele, somtijts van een cleyn struycken voortcomen, hem dickwils seer breet wtbreydende. Die bladeren van desen sijn lichtgruender, ronder eñ wat minder dan die bladeren van den grootē, anders oock den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Bucxboom groeyet gheerne ontrent hooghe ghebercht̄en op coude plaetsen, ghelijck ontrent die ghebercht̄en ende wildermissen van Switserlant, daer hy veel ghevonden wordt. Hier te lande worden die ghesla-ch̄ten in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Bucxboom bloeyet ontrent Sprockelle ende Meerte. Ende in dē Herfst zoo wordt sijn saet in sommighe landen rijp.

¶ Naem.

1 Bucxboom woordt geheeten in Griecx πύξος. In Latijn Buxus. In Hoochduytsch Burbaum. In Franchois Bouys. Hier te lande Bucxboom, ende van den ghemeynen man Palm boom, ende dat om datmen die rijskens ende meykens van desen ghewasse, op den Palmsondach in die kercke draecht.

2 Dat cleyn gheslacht wordt van sommighen gheheeten in Griecx χαμαιπύξος. In Latijn Humi buxus.

¶ Natuere.

Die bladeren van Bucxboom sijn werm drooch ende tsamen treckende van natueren, dwelck heuren smaeck claerlijck bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Bucxboom en heeft inder medecijnen gheen ghebruyck, ende van sijn werckinghe A en wordt by den ouders oft andere experte meesters niet sonderlinck ghescreuen beuonden, nochtans zoo willen sommige vrouwen oft andere ongeleerde die huer onderwinden raet te gheuen tot sieckten die sy niet en kennen, die soppekens van den Bucxboō ingheuen den ghenen die van die popelsie ghesla-ghen sijn dat tsegh̄en redene es, want

Bucx-

Bucxboom en es niet alleē quaet voor die herssenen inghenomen, maer oock seer quaet voor die selue diewils gheroken.

Sommighe gheleerde dees tijts scrijuen dat die bladeren van Bucxboom in looge B gheweyckt het hayr geel maken, alsmen thooft daer mede wasschet.

Van Bucxdoren. Cap. xxxiij.

Pyxacantha Lycium ex Matthiolo.
Bucxdoren.

¶ Tfatsoen.

DJe Bucxdoren es een boom den Bucxboom niet seer ongelijck, hy heeft vele dicke tacken, vijf oft ses voeten lanck oft langher, ende daer aē rondachtighe dicke bladerkens, den bladeren van Bucxboom ghelijck, ende tusschen die selue scerpe stekende doornen. Die bloemkens comen oock tusschen die bladerē voort ende daer naer volght tsaet dat swert ende ront es, ontrent een peper corens groot. Die wortelen sijn houtachtich ende wassen wijt wtghespreyt.

B Van den tacxkens ende wortelkens van dese Bucxdoren gheweyckt ende daer naer ghesoden, oft van den sade wtgeperst, wordt dat Lycium ghemaeckt, dwelck hier voortijts in der medecynen groot ghebruyckt ghehadt heeft.

¶ Plaetse.

Bucxdoren wast in Cappadocien ende Lycien, ende tot som plaetsen van Italien ende van Dalmatien. Hier te lande es hy noch ter tijt onbekent.

¶ Naem.

Dese doren wordt gheheeten in Griecx πυξάκανθα καὶ λύκιον. In Latijn Pyxacantha ende Lycium. Van Theophrastus ὁ πύξος dat es Buxus asinina. In Neerduytsch zoomach hy wel Bucxdoren ghenaempt worden naer den Griecxsen naem Pyxacantha.

¶ Natuere.

Lycium es verdrooghende, subtijl van substantien, ende tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en werckinghe.

Lycium dat van den tacxkens ende wortelkens oft van den sade van Bucxdoren A ghemaeckt es, inghenomen, es goet den ghenen die den buyckloop oftdz root melizoen hebben, ende dijsghelijcx oock den ghenen die bloetspouwen ende den hoest hebben.

Dit selue Lycium stelpt oock die ouervloedighe vloet van den vrouwen van buyten B oft van binnen tlichaems ghebruyckt.

Lycium es oock een goede ende bequaeme medecyne tot die voortsetende ende stinC kende sweeringhen, loopende ooren, versworen tantvleesch ende amandelen, ende tot die clouen van den lippen ende van dat fundament, daer op ghestreken.

Lycium verclaert oock dat ghesichte, ende gheneest dz ieuersel ende scorfheyt vā den D winbrauwen ende hoecken van den ooghen.

Tfat-

Agrifolium. Hulst.

¶ Tkatsoen.

HVlst wast dickwils in maniere van haghen onder ander doornen, somtijts oock recht op, ende wordt groote hooghe boomen met dicke struycken ende tacken, van den welcken het hout seer hert ende swaer es, in dwater sinckende gelijck dat hout van Indien, dē welcken dz Hulst hout int aensien niet seer onghelijck en es. Die bladerē vā Hulst sijn dick eñ hert, ontrent een Laurus bladt groot maer mz vele hoecken, die scerpe ende stekende doornen draghen besedt, ende dese bladeren blijuen oock tsoomers ende tswinters gruen gelijck die Buxbooms ende Laurusbooms bladeren, ende en verwelckeren niet lichtelijcken. Die vruchtē van Hulst sijn ronde besiekens, ontrent een Erwte groot, van verwen root, van smaecke onlieflijck.

¶ Plaetse.

Hulst wast hier te lāde op rouwe onaghebouwde plaetsen, by dē wegē eñ in die bosschē.

¶ Tijt.

Die besiekens van Hulst sijn in den Herfst rijp, ende blijuen noch langhe daer naer staen sonder afvallen.

¶ Naem.

Hulst wordt nv ter tijt van sommighen gheheeten in Griecx ὀξυμυρσίνη ἀγρία, ende in Latijn Ruscus sylvestris. In Franchois wordt hy genaemt Hous ℓ Houlsson. In Hoochduytsch Walddistel oder Stechpalmen. In Italiē Agrifolium als Matthiolus schrijft. Hier te lande Hulst. Ende schijnt wel te sijne die Aquifolia van Plinius die in Griecx ghenaempt wordt ἀγρία als Theodorus Gaza seyt. Maer en es niet dz Aquifolium dat van Theophrastus in Griecx κράταιγος & κραταιγών ghenaempt es als Plinius schrijft lib. xxvij. cap. viij. Noch oock gheen Paliurus als sommighe meynen. Ende schijnt wat gelyckenisse te hebbē mz die ὀξυακάνθη Oxyacanthus vā Theophrastus, die altijt gruē es.

¶ Natuere.

Die besickens van Hulst sijn werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Sommighe die huer vermeten experientie te hebbene van den Hulst, seggheu dat A vijf besiekens van Hulst inghenomen, goet siin tseghen dat colica, ende dat sy camerganck doen hebben.

Van den scorssen van Hulst wordt teer ghemaeckt, daer men die voghelen mede B vanght, waer af dat die maniere van maken bekent ghenoech es.

Die bladeren ende ionghe tacxkens van den Hulst, worden ghebruyckt om die scou C wen mede te vaghen, ghelijckmen in Bourgoingien ende sommighe andere plaetsen, die stekende palmen daer toe neemt. Ende anders en kunnen wy van Hulst niet ghe-
schrijuen, aenghesien dat hy in der medecynen niet ghebruyckt en wordt.

Van Appelen. Cap. vvvv.

¶ Tgheslacht.

DJe gheslachten ende manieren van Appelen sijn seer veelderleye, niet alleen vā fatsoene, maer oock van smaecke grootte ende verwen verscheyden, alsoo dattet niet

niet licht en es, alle die gheslachten te vertellene, ghelijckt oock van gheenen noode en es, aenghesien dat die boomen daer die Appelen op groeyen, schier malcanderen ghelijck sijn, ende datmen alle soorten ende manieren van Appelen kan bringhen eñ vueghen tot luttel gheslachten, dienende tot verclaringe van huerder natuere ende cracht, te weten in suete, suere, wringhende oft tsamen treckende, waterachtighe, ende Appelen die tusschen desen in middele sijn.

¶ Tkatsoen.

Malus. Appelboom.

DJe Appelboomen worden meest, metter tijt, al hooghe dicke boomen, draghende veel wtghespreyde ende duer een wassende tacken. Die bladerē sijn gruen rondachtich, ronder dan tloof van den Peerboomen, ende sy vergaen tswinters, eñ comen in den Meye wederom van nieuws voort. Die bloemen sijn meest wit, aen sommighe Appelboomen oock lijfverwich root, die vruchtē sijn vont vā menigerleye fatsoene, coluer ende smaeck alst voorseyt es. Ende in dmiddel van den seluen ligghen bruyn saden in herde vellekens besloten.

¶ Plaetse.

Appelboomen worden in die boomgaerden ende oock in die houen gheplant, ende sy sijn gheerne in goeden vetten grondt.

¶ Tijt.

Die Appelboomen bloeyē meest al in tlaetste van Aprill, oft in tbeghinsel van Meye. Die vruchten worden som rijp in Hoymaēt, som in Ooghstmaēt, die alder spaedste in Herfstmaent.

¶ Naem.

Die Appelboom wordt ghenoemt in Griecx μηλέα. In Latijn Malus ende Pomus. In Hoochduytsch Apffelbaum. In Franchois vng Pommier. Die vrucht wordt genaemt in Griecx μῆλον. In Latijn Pomum ende Malum. In Hoochduytsch Apffel. In Neerduytsch Appel. In Franchois vng Pomme.

¶ Natuere.

Alle Appelē sijn cout eñ vochtich vā natueren, nochtās die eene meer dā die andere.

Die suere sijn meer verdrooghēde, sonderlinge die wringhende ende tsamen treckende vā smaecke sijn. Die suete sijn min cout ende schier middelmatich eñ ghetempert.

Die waterachtighe sijn die aldervochtichste, sonderlinge die niet suer oft suet, maer tusschen beyden van smaecke ghemenght sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Appelen verkoelen die heete maghe, sonderlinghe die suerachtich ende tsamen treckende van smaecke sijn, ende moghen ghebruyckt wordē in heete coortsen ende andere verhittingen van der magen, eñ tsegen den dorst, maer anders soo sijn sy der maghen quaet makende winden ende opblasinghen in den buyck. A

Suere Appelē gebraden eñ cout voor den eten ingenomen, doen lichten eñ saechten tsamerganck hebben. B

Appelen voor spijse inghenomen gheuen cleyn voetsel, ende dat selue waterachtich C
ende niet goet, want sy verderuen terstont in die maghe, eñ veranderen in quade vochticheden, sonderlinghe die seer waterachtich sijn.

Die bladerẽ van Appelboomen mogen geleyt wordẽ op die ierst beghinnende heete D
swillingen, eñ op die versche wondẽ, om te beletten die verhittingẽ ende apostumatien.

Vã Araengie appelẽ Citroenẽ eñ Limoenẽ. C. xxxvj.

¶ Tgheslacht.

DJe Appelen die onder den naem Citrium van den ouders verstaen wordẽ sijn nv ter tijt dryerhande, van den welcken dat ierste gheslacht gheheeten wordt Araengie appel. Tweedẽ Limoenen. Derde Citroenen.

Malus citria cum Malis trium generum.

Araengie Appelboom.

¶ Tfatsoen.

Die boomen daer die Araengie appelen, Citroenen ende Limoenen op groeyen, wassen recht op ghelijck andere boomen ende hebben veel gruene tackẽ, daer tot sommige plaetsen aen wassen stercke stekende dorenen. Die bladeren sijn gruẽ ende dick, den Laurus booms bladeren niet seer ongelijck. Die vruchten hebben dicke scorssen eñ sijn van binnẽ met claer duerschijnende merch, dat vol saps es ghevult, ende daer tusschen groeyet dat saet.

1 Die Araengie appelen sijn ront ghelijck ghemeyne appelen, ende hebben dicke scorssen, van buyten ierst gruen ende naermaels als sy rijp sijn, schoon bruyn geel ghelijck Sofferaen, van binnen wit ende voosachtich. Tmerch es claer ende vol saps dat in veel appelen suer es, ende in sommigẽ suet. Tsaet es schier ghelijck een Terwe coren groot, van smaecke bitter.

2 Die Limoenen sijn langher van fatsoene dan die Araengie appelen, anders huer niet seer onghelijck, huer scorssen sijn oock veel bleecker ende dunder, eñ huer saet es seer cleyn.

3 Citroenen sijn lanck, schier gelijck Concommeren oft langher, huer scorssen sijn dick van buyten geel vã binnẽ wit. Tmerch es claer ghelijck tbinnenste van dẽ Araengie appelẽ, eñ daer in leyt dat saet, den sade van den seluẽ Araengien nz seer ongelijck.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyẽ in Italiẽ, Spaengien, eñ tot sommige plaetsen vã Vranckrijck. Hier te lande worden Araengie boomen gheplant in der cruytlieflebbers houen, maer sy en brenghen gheen vruchten voort, dan als sy wel bewaert worden van die coude, ende dan oock noch seer selden.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op wassen wordt gheheeten in Grieck μηλέα μηδικὴ. In Latijn Malus medica, ende Malus citria.

Die vruchten worden met eenen ghemeynen naem in Grieck μῆλα μηδικὰ, ende in Dat Latijn Mala citria van den ouders ghenaemt.

1 Dat ierste gheslacht wordt oock geheeten van dē ouders in Griecx χρυσομήλον Chrysomelon. In Latijn Aureum malum ende Malum hespericum, van sommighen oock Nerantzium, nv ter tijt Malum Anarantium ende Arantium. In Hoochduytsch Pomerantzen. In Neerduytsch Araengie appelen. In Franchois Pome d'Orenges. In Spaensch Naranzas. Ende dese naemen schijnen wel gecomen sijn van den naem Nerantzium, daer dese appelen voortijts mede ghenaempt sijn gheweest als Nicander schrijft.

2 Tweede gheslacht wordt hier te lande geheeten in die Apotekē Limones ende Malum limonium. In Duytsch Limoenen. In Franchois Limons. Ende dit gheslacht wordt geheeten in Italien als Antonius Musa schrijft Citrium malum.

3 Derde gheslacht wordt geheeten Cedromelon, ende hier te lande genaemt Citrones ende Mala citria. In Hoochduytsch Citronaten. In Neerduytsch Citroenen. In Franchois Citrons. Ende dese vruchten worden in Italien Limones geheeten, als die selue Musa seyt.

¶ Natuere.

Die scorsse vān desen appelen es werm ende drooghe van natueren.

Dat binnenste merch ende sap es cout ende drooghe tot in den derden graedt.

Tsaet es werm ende drooghe tot in den tweeden, ende van ghelijcke natuere sijn schier oock die bladeren van den boomen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van desen appelen ende dat binnenste daer dat sap in es, sonderlinghe van den Araengie appelen, es seer goet tseghen alle fenijnnighe corruptien, ende tsegen die pestilentiale ende andere heete coortsen, ende bewaert ende beschermt den menschē niet alleen daer af, maer gheneest oock die selue sieckten. A

Tselue sap sterckt oock dat herte, ende bouen al den crop van der maghen, ende daer om soo gheneset oock alle flauwicheyt, benautheyt, walghinghe, braken ende hicken in die heete coortsen, oft andere dyerghelijcke sieckten daer die maghe te lijden heeft. B

Die selue vruchten ende huer sap, verslaen oock den dorst, ende maken appetijt ende lust om eten. C

Syrope van den sape van desen vruchten ghemaeckt, es vā crachten ende werckinghe den sapen schier ghelijck, maer bequoemer ende liefelijcker om nemen. D

Die scorssen van desen Appelen, alleen oft met suycker gheconfijt ghegeten, verwermen die maghe, ende doen die spijse verteeren, sy verdrijuen oock alle quade corruptien wt der maghen, ende sijn mits dyen goet ghebruyckt den ghenen die eenen stinckenden adem hebben. E

Tsaet es goet tseghen alle fenijn, verghiftheyt, sticken ende beten van alle fenijnnighe ghedierten, het doodet oock ende iaecht af die wormē, ende es seer goet daer tsegen den kinderen inghegheuen. F

Alsmen tsaet in die eerde stelt, soo comen daer af ten ierste iare cleyne boomkens, die welcke voor salaet ghegheten, oft daer mede ghemenght smaeckelijck sijn, eñ daer en bouen seer goet om die maghe te sterckene, ende om appetijt ende lust tot eten te verweckene. G

Van die boom Mose. Cap. xxxvij.

¶ Tstatsoen.

Dese boom heeft groote langhe breede bladeren die alsoo groot sijn datmen wel eenionck kint daer in kan ghewinden. Die vruchten sijn lanck eñ als Concommeren groot, seer liefelijck ende goet van smaecke.

¶ Plaetse.

Dese boom es van den Religuesen broeder Andries Theuet ghevonden gheweest in Syrien by die stadt ghenaemt Aleph.

¶ Naem.

Dese boom ende die vrucht wordt van Auicenna Cap. CCCC. XCV. ghenaempt Musa, ende nv ter tijt in Syrien Mose, daer sy van den Joden ende van sommighen kerstenen ghehouden wordt voor die vrucht daer Adam af ghegheten heeft. Ende es

moghelijck die boom daer Plinius af schrijft lib.xij.cap.vj. Die Pala ghenaempt es ende dyēs vrucht Ariene gheheeten wordt.

¶ Natuere.

Die vrucht Mose es werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Mose ghegheten voedet seer een volckē als Auicenna schrijft, maer te veel ghebruyckt verstopt sy die leuere ende doet die fluymen ende cholera groeyen.

B Mose es ooc goet voor die borste maghe ende nieren, sy versuet die rouwicheyt van der keelen, sy doet die vrine lossen, ende vermeerdert dat manlijck saet.

Vā Granaetappelē.

Capittel. xxxviij.

¶ Tgheslacht.

GRanaetappelen sijn dryerhande, die sommighe hebben suer sap, die andere suet, die derde wijnachtich. Ende bouen desen soo esser ooc noch een wildt gheslacht, daer af die bloeme in der medecynen ghebruyckt wordt.

¶ Tkatsden.

Die Granaetappelboom es eē cleynachtich boom, draghende vele tacxkens daer aen wassen schoon gruene smalle bladerkens. Die bloemen sijn hol, van verwen Castanie bruyn, ende daer naer verschijnen die vruchten die ront sijn, ende van binnen met schoone lijfverwighe keernkens ghevult, daer wt dat sap coemt, dat oft suer oft suet oft wijnachtich van smaecke es. Die scorsse van desen appelē es dun hert ende houtachtich, vā verwen Castanie bruyn van buyten.

¶ Plaetse.

Granaetappelē wassen in Heete landē, als in Italien, Spaengien ende meer andere.

¶ Naem.

Die Granaetappel wordt gheheetē in Griecx ῥόια ἢ ῥόα. In Latijn Malum punicum, ende Malum granatum. In die Apotekē Pomum granatum

Malus punica. Granaetappelboom.

granatum. In Hoochduytsch Granatopffel. In Franchois Pommes granades.

Die bloemen van den tammen Granaten worden gheheeten in Griecx κύτινοι ende in Latijn Cytini. Die bloeme van den wilden Granaten, als Dioscorides seyt wordt genaempt in Griecx βαλαύστιον, ende daer naer in Latijn oock Balaustium.

Die scorsse van den Granaet appelen heet in Griecx σίδιον. In Latijn Malicorium, ende oock Sidium.

¶ Natuere.

Die Granaetappelen sijn vercoelende ende wat tsamen treckende, maer allegadere niet alleens. Die suere sijn meest verdrooghende ende tsamen trechende, die suete aldermunst ende sijn meer vochtich dan die andere. Die wijnachtige sijn middelmatich.

Die scorssen ende bloemen sijn drooch ende tsamen trechende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die vochticheyt van den Granaetappelen es een bequaeme medecijne voor die maghe, want sy sterckt die weecke maghe, ende vercoelt die verhitte, sy es oock goet tsegen alle flauwicheyt ende walginghe, ghelijck dat sap van Araengien ende Citroenen, ende es seer goet ghebruyckt in alle coortsen ende verhittinghen van der leuere ende bloede, sonderlinghe die vochticheyt van den sueren appelen, ende daer naer van den wijnachtighen, want die suete en sijn in die coortsen niet seer bequaem. A

Die bloemen van den tammen ende wilden Granaten ende dijsghelijcx oock die scorssen van den Appelen, stelpen alle bloetganck, ghepoedert ende ingheghenen, oft in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken, ende dienen den genen die den rooden lichaē hebben, ende den vrouwen die van der vloet sieck sijn, niet alleen in dyer manieren gebruyckt, maer oock alsmen sidt, oft badet int water daer sy in ghesoden sijn. B

Die selue scorssen ende bloemen stelpen oock den bloetganck van den versehen wonden, in alder manieren daer tge ghebruyckt. C

Die scorssen van den Granaetappelen dooden oock die wormen, ende sijn goet tseghen alle corruptie van der maghen ende van den dermen. D

Die selue scorssen oft bloemen ghenesen die vochticheyt ende wackheyt van dat tāt vleesch ende doen die tanden vast staen, alsmen den mont spoelt met den watere daer sy in ghesoden sijn. E

Die scorssen van Granaeten genesen ende heylen oock die ghescuerheyt in eē plaester vermengt ende daer op ghebonden. F

Die keernen van den Granaetappelen in die sonne gedrooght, sijn vā crachten en de werckinghe den bloemen ghelijck, sy stoppen oock den loop des buyex ende alle bloetganck in der selver manieren ghebruyckt. G

Die selue keernen met huenich vermenght sijn goet ghestreken op die sweeringhen ende vleeratien van den mont, manlijcke leden, ende van dat fondament. H

Men seyt oock schrijft Dioscorides dat die ghene die drye bloemen van den tammē Granaten inneempt binnen eenen iare daer naer gheen leepe ooghen hebben en zal. I

Van Queappelen. Cap. cxcviij.

¶ Tgheslacht.

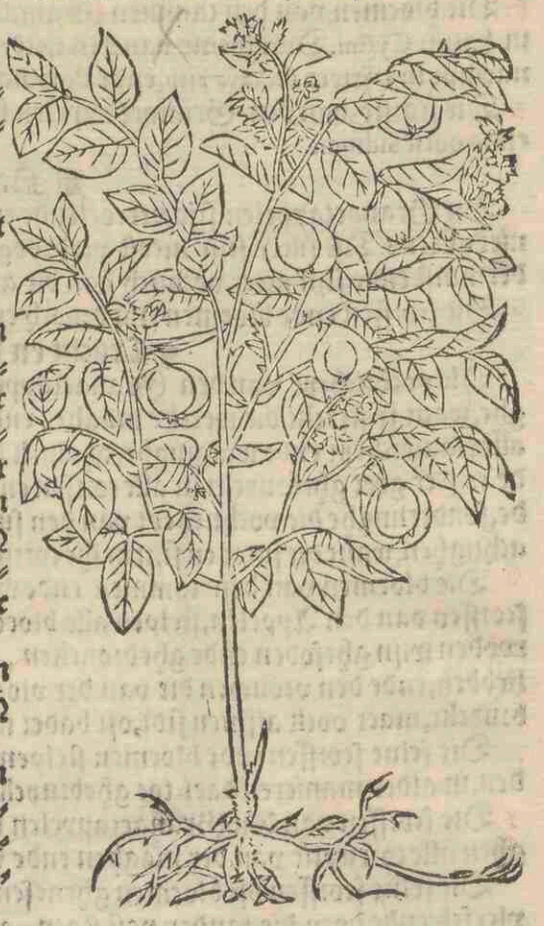
Queappelen sijn tweederleye. Die eene sijn ront ende worden gheheeten Queappelen. Die andere sijn meerder ende ghefatsoeneert ghelijck die Peeren, ende dese worden Quepeeren ghenaempt.

¶ Tfatsoen.

Die boomen van den Queappelen worden selden seer groot, sy hebben veel tacken ghelijck andere boomen, eñ daer aen wassen rondachtighe bladeren, die op dopperste sijde gruen sijn, ende aen die andere wit ende saecht, anders van fatsoene den bladeren van den gemeynen Appelboom gelijck. Tbloeysel es purpurachtich met wit vermēght ende daer naer volghen die vruchten die van rueche liefelijck sijn, eñ van fatsoene som ront ghelijck een appel, som lanckworpich ghelijck een peere, van buyten met een geele scelle bedeckt die met dun wit wolleken ghelijck cattoen beeleet es. In dmiddel van dē

vruchten ligghen die keernen ghelijck in die ghemeyne appelen.

Malus cotonea. Queappelboom.

¶ Plaetse.

Queappelen worden in die houen gheplant, ende wassen gheerne in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die Queappelen worden in Herfstmaent oft Wedemaent rijp.

¶ Naem.

Die Queappelboom wordt gheheeten in Griecx μηλέα κυδωνία. In Latijn Malus cotonea. In Hoochduytsch Quittenbaum oder Kuttenbaum. In Franchois vng Coingnaciere. Die vrucht wordt gheheeten in Griecx μῆλον κυδώνιον. In Latijn Malum Cotoneũ. In die Apoteken Cytonium. In Hoochduytsch Quitten opffel vnd Kutten opffel. In Neerduytsch Queappel. In Franchois Pomme de coing.

1 Die ronde vruchten worden gheheeten van sommigen Poma cytonia, ende in Neerduytsch Queappelen.

2 Die andere vruchten die ghelijck peeren ghefatsoeneert sijn worden van Galeno genaemt στρουθία Struthia. Ende worden gheheeten hier te lande Quepeeren, van sommighen Pyra cytonia.

¶ Natuere.

Die Queappelen sijn cout in den ierssten graedt, drooghe in den tweeden, ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die Queappelen stelpen den loop des buyex, den rooden lichaem ende alle bloetganck, ende sijn goet ghebruyckt den ghenen die bloetspouwen, sonderlinghe rouw, wāt die ghesoden oft ghebraden sijn en stoppen soo seere niet, maer sijn liefelijcker ende veel bequaemer om eten.

B Die bevruchte vrouwen als die dickwils Queappelen eten ende met huere spijse sieden, soo crijghen sy wijse ende seer verstandighe kinderen als Simeon Sethi schrijft.

C Queappelen met hueneh (ghelijckmen hier voortijts plach te doene) oft mz suycker (alsoomen nv doet) bereyt, ende daer af ghemaeckt Quecruyt, sijn een goede ende seer liefelijcke ende bequaeme medecyne voor die maghe, die de maghe sterck maeckt, ende die spijse daer in doet blyuen tot dat sy verteert es.

D Tselue Quecruyt voor den eten inghenomen stopt den loop des buyex, ende naer den eten ghenomen doet camerganck hebben, ende sluyt den crop van der magen vast toe, alsoo dat gheen dompen wt die maghe en kunnen opghecluimmen, oft in th oofst comen, ende gheneest mits dyen die pijne van den hoofde die van alsulckē dompē coemt.

E Dwater daer die Queappelen in ghesoden sijn, es van ghelijcke cracht, ende stelpt den camerganck, alle bloetganck, ende die vloet van den vrouwen ghedroncken.

F Dat selue water doet dat fondament dat wtghegaen es, ende die moeder die ghesoncken es in huer plaetse wederom comen, alsmense daer mede stooft.

G Queappelen sijn ook goet vermenght in die plaesteren, die tot den loop des buyex ende tseghen dat braken ende walghen goet sijn. Item sijn goet ghelept op die heete borsten ende andere heete ghesswillen.

Dat

Dat wolleken dat op die Queappelen wast, gheneest die Carbunkel in wijn gheso- H
den ende daer op gheleyt als Plinius seyt.

Olie vã Queappelen belet dat braken walghen eñ hicken, op die maghe gestreken. I

Dat bloeysel van den Queappelen stelpt oock den loop des buyck, dat bloetspou- K
wen, ende die vloet van den vrouwen. In summa es van crachten den Appelen gelijck.

Van Persen. Cap. xl.

¶ Tgheslacht.

PErsen sijn tweederleye van gheslachte. Die eene worden spade rijp, ende die sijn meest wit, somtijts geel, eenighe oock root. Dander gheslacht wordt vroegher rijp ende es hier te lande ghenaempt, vroeghe Persekens, ende Auant perses.

¶ Tfatsoen.

Malus Persica. Perseboom. Malus armeniaca. Auant perses.

1 Die Perseboom es teerder dan andere boomen, hy en duert gheen langhe iaren, maer vergaet ende sterft veel eer dan eenighe andere vruchtboomen. Die bladeren van den Perseboom sijn lanck rontsomme wat ghekerft, den bladeren van Wilgē anders niet onghelijck dan dat sy corter ende bitter van smaecke sijn. Die bloemen sijn peersachtich, ende daer naer volghen die vruchten van fatsoene ront gelijck een Appel, hebbende op die eene syde een diepe rechte vore, ende met een dun saechte wollachtighe scelle bedeckt, van verwen som wit, som bruyn root, som geel, van smaecke wijnachtich. Ende in dmiddel van dyen leyt eenen rouwen herden steen, eñ daer in leyt een keerne gheliick een Amandel keerne, maer mindere ende van smaecke bitter.

2 Die vroeghe Perseboomkens, sijn van houte bloemen ende maniere van wassen den anderen niet seer onghelijck, maer die bladeren sijn cort ende breet, dē bladeren vā den

anderen Perſeboomen niet ghelijck. Die vrucht es gheliſck een Perſe, maer mindere ende wordt veel eer rijp.

¶ Plaetſe.

Perſeboomen worden in die houen ende Wijngaerden geplant, ende waſſen geerne in morwe ſaechte eerde, ende daer die ſonne veel ſchijnt.

¶ Tijt.

Perſeboomen bloeyen in Aprill, ende die vroeghe Perſekens worden in Hoymaent rijp. Die andere in Herfſtmaent.

¶ Naem.

Die Perſeboom wordt gheheeten in Grieck περσικὴ μηλέα. In Latijn Malus Perſica. In Hoochduytſch Pferſichbaum. In Franchois vng Peſcher.

1 Die vrucht wordt ghenaempt in Grieck μῆλον περσικὸν. In Latijn Malum Perſicum, In die Apoteken Perſicum. In Hoochduytſch Pferſing. In Neerduytſch Perſen. In Franchois Perſes. Ende van den ſelven die niet lichtelijcken van hueren ſteen en ſceyden worden gheheeten Duracina.

2 Die vroeghe Perſeboom wordt ghenaempt in Grieck μηλέα Αρμενιακή. In Latijn Malus Armeniaca. Die vruchten worden gheheeten μῆλα Αρμενιακὰ. In Latijn Mala Armeniaca, Præcoqua, & Præcocia. In Hoochduytſch Mollelm vnd Molleten. Hier te lande vroeghe Perſekens, ende Auant perſen.

Van deſe gheſlachte en es niet die Perſea als ſommighe meynen. Want die Perſea es een groot boom, ghelijck een Peerboom die altijt gruen es ende met vruchten gheladen als Theophraſtus lib. iiij. cap. ij. ſchrijft.

¶ Natuere.

Die Peerſen ſijn cout ende vochtich van natueren tot in den tweeden graet. Die bladeren van den boom ende die binnenſte keerne vā die vrucht ſijn werm ende drooch tot ſchier in den derden, ende duer huer bitterheyt ooch afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Perſen inghenomen eer ſy rijp ſijn ſtelpen den loop des buyex als Dioſcorides ſeyt. A
Maer als ſy rijp ſijn zoo maken ſy den buyck weeck, eñ doen quade humoren groey B
en, want ſy bederuen terſtont in die maghe, ende daer om zoo en ſalmen gheen Perſen naer andere ſpijſe innemen als Galenus ſchrijft.

Die bladeren van den Perſeboom openen die verſtoptheyt van der leuere ende doē C
lichten camerganck hebben, ende ſijn goet met anderen daer toe dienende cruyden, tſeghen die derdedaechſe coortſen ghebruyckt.

Die ſelue bladeren op den nauel gheleyt dooden ende doen afgaen die wormen ſon D
derlinghe van den ionghen kinderen.

Item Perſebladeren ghedrooght ende in die verſche wonden gheſtroeyet heylen en E
de ghenesen die ſelue.

Die keerne van den Perſen opēt ooch alle verſtoptheyt van der leuere ende van der F
longhene, ende es van crachten ende werckinghe den bitteren Amandelen ſeer gelijck.

Die ſelue keerne es ooch goet tſeghen die becommeringhe van der ſpraken, als G
yemant van der Popelſie gheraeckt es, met Poleye water geſtooten eñ in den mont, ghehouwen.

Van Amandelen. Cap. vlj.

¶ Tgheſlacht.

Amandelen ſijn tweederleye. Die eene ſijn ſuet. Die andere ſijn bitter vā ſmaecke.

¶ Tkatſoen.

Die Amandelboom es van waſſe ende van bladeren den Perſeboom ghelijck, maer hy wordt dicker ende ſtercker ende mach langher ducren. Die vruchtē ſijn herde ſteenen, ghelijck die Perſeſteenen, maer effen van buyten ende met een ſnoeſterken ghelijck die Okernotē ouerdeckt, eñ daer in ligghen die Amandelen die van ſmaecke ſom ſuet,

suet, som bitter sijn als voorseyt es.

Amygdalus. Amandelboom.

A

B

¶ Tijt.

Die Amandelboomen bloeyen vroech, met den Perseboomen. Die vruchten worden in Braeckmaent ende Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Die Amandelboom wordt gheheet̄ in Griecx ἀμυγδάλη. In Latijn Amygdalus. In Hoochduytsch Mādelbaū. In Frāchois vng Amādier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx ἀμυγδαλὸν καὶ ἀμυγδάλα. In Latijn Amygdala ende Amygdalū. In Hoochduytsch Mandel. In Neerduytsch Amandele. In Franchois vne Amande.

¶ Natuere.

Die Amandelen sijn redelijcken werm van natueren, sonderlinge die bittere, die niet alleen werm en sijn maer oock drooghe afvagende ende verdeylende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Amandelen voor spijse inghenomen gheuen luttel voetsels eñ stoppen den buyck, sonderlinghe sonder die sluymen inghenomen.

Die bitter Amandelen openē alle verstoptheyt van der longhene, leuere, milte, nieren ende van alle den inwendighen leden, ende daer om soo sijn sy goet ghebruyckt tseghen dat hoesten, cortheyt van adem ende versweeringhen van der longhene met Terbenthijn vermenght, ende gheleckt als Dioscorides schrijft.

Amendelen sijn oock goet den ghenen die bloetspouwen met Ameldonck vermēght ende inghenomen. C

Bitter Amandelen met sueten wijn oft bastaert ingenomen, doen water makē, ghenesen die droppelpijsse, eñ sijn goet den genen die van den steen eñ graueel gequelt sijn. D

Die vijf oft ses bitter Amandelen nuchter inneempt, en sal dyen dach niet dronken worden. E

Bitter Amandelen met azijn oft olie van Roosen vermenght genesen die pijne van den hoofde, opt voorhooft gheleyt. F

Die selue bitter Amandelen met huenich vermenght sijn goet gheleyt op alle quade vuyle voortsetende sweeringē, ende op die beten van den quaden eñ verwoedē honden. G

Bitter Amandelen suyueren oock die huyt, ende doen alle vlecken ende pleckē van den aensichte vergaen. H

Van Peeren. Cap. vlij.

¶ Tgheslacht.

DAn den Peeren sijn oock veel gheslachten, ghelijck van den Appelen. Die eene sijn vroeghe, die andere spade, die derde winter Peeren, sommighe vergaen oock ende bederuen terstont, die ander moghen dueren ende langhe tijt bewaert worden, eenighe sijn suet oft sapachtich, sommighe vet ende smoutachtich, die derde hert eñ drooghe

ghe ꝛc. alsoo dattet niet wel moghelijck en es alle die gheslachten wel by ordene te stellene, ende daer om soo vermanen wy den Leser dz hy den smaeck van den Peerē meer wilt aenmercken, dan dat fatsoen oft tijt van rijpen, want die smaeck bethoont eñ bewijst die natuere alderbest, ende leert die cracht van den Peeren kennen.

¶ Tfatsoen.

Pirus. Peerboom.

Die Peerboomen worden groot ghelijck die Appelboomē oft grootter ende hooghер eñ crijgen groote dicke struyckē, ende veel dicke tacken die meest recht om hooge wassen, ende niet so duer oft ouer malcanderen groeyen, ghelijck die tacken van den Appelboomen. Die bladeren sijn rondachtich, van bouen effen ende schoon gruen, van onder dickwils wat witachtich. Die vrucht es meest langachtich, beneden breet, eñ bouē aē dē steel smal, van grootte, fatsoene, verwen, ende smaecke, seer veelderleye, als voorseyt es, in dmiddel van die vruchten liggē die keernē, gelijc in die appelē.

¶ Plaetse.

Die Peerboomē wordē in die houen eñ boomgaerden geplant, daer waster ooc somtijts in die bosschen eñ op ongeboude plaetsen, maer die selue worden voor wilde gheacht.

¶ Tijt.

Die Peerboomē bloeyē in Aprill oft Meye ende in den soomer ende Herfst, soo worden die vruchtē rijp.

¶ Naem.

Die Peerboom wordt ghenoemt in Griecx ἄπιος. In Latijn Pirus. In Hoochduytsch Byrbaum. In Franchois vng Poirier.

Die vruchten worden ghenaempt in Griecx ἄπια. In Latijn Pira, oft als sommighe scrijuē Pyra. In Hoochduytsch Byren. In Neerduytsch Peerē. In Frāchois Poires.

¶ Natuere.

Alle Peeren sijn cout van natueren, ende in tgenerael drooch ende tsamen treckēde, nochtans alle gadere niet alleuen veel, want die wilde ende andere suere ende wringhē de Peerē die verdrooghen ende stoppen meest, eñ sijn seer tsamen treckende. Die suete vette ende smoutachtige, sijn meer vochtich ende sijn luttel oft niet tsamen treckende. Die andere die in tmiddel tusschen dese sijn, sijn van natueren gelijck den ghenen die sy meest aengaen.

Die bladeren van den Peerboomen sijn oock van natueren cout, drooghe ende tsamen treckende als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Peeren voor spijse inghenomen gheuen weynich ende luttel voetsels, nochtās meer A dan die Appelen, ende sonderlinghe die suetachtighe ende smoutachtighe.

Die suere wringhende eñ andere die nz waterachtich en sijn, rouw oft gebradē voor B den eten ingenomen, stelpen dē loop des buyck, ende stercken den crop van der maghen.

Die

Die selue ende dyerghelijcke Peeren sijn oock goet gheleyt op die heete beghinnende gheswillen, ende op die versche wonden. C

Tot den seluen dienen oock die bladeren van den Peerboomen, want sy heylen ende ghenesen oock die versche wonden als Galenus schrijft. D

Van Mispelen. Cap. xliij.

¶ Tghelacht.

MIspelen sijn tweederleye als Dioscorides schrijft. Dierste gheslacht wast op dorenen. Tweede gheslacht dat sijn die ghemeyne Mispelen, die oock tweederleye sijn, want sommighe Mispelen sijn cleyn, ende die sommighe sijn groot, maer van fatsoene malcanderen ghelijck, ende daer om soo worden sy oock voor een gheslacht ghehouwen.

¶ Tfatsoen.

Mespilus Aronica.

Mespilus altera. Mispelboom.

1 Dierste gheslacht es een dorenachtich boom, den witte Haghedoren van gheclouen ende ghehackelde bladeren seer ghelijck. Die vrucht van desen es cleyn ende ront, ende heeft drye steenkens in als Dioscorides schrijft, ende wast vijf oft ses oft meer tsamen by een ghehoopt.

2 Die ghemeyne Mispelboom, es een boom sonder dorenen schier gelijck andere boomen wassende. Die bladeren sijn smalachtich eñ langachtich, minder dan die bladeren van Appelboomen, rontsomme niet ghekerft. Die bloemē sijn wit ende in vijf bladerkens verdeylt. Naer die bloemen groeyen die vruchten, die van verwē grauw ende van fatsoene ront sijn, eenen ronden platachtighen appel niet seer onghelijck, sommighe cleyn, sommighe groot, maer altijt mindere dan een appele, op dopperste een groote

breede

breede cruyne draghende. Ende in dmiddel van desen vruchten ligghen vijf platte steenen, ende dat es tsaet van den seluen.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Mispelboomen es ghesien gheweest te Napels van den hoochgheleeden Petr. Andr. Matthiolus. Hier te lande eest onbekent.

2 Die ghemeyne Mispelboomen worden in die houen ende boomgaerden gheplant, ende wassen oock gheerne op rouwe onghehoude plaetsen, by den hagen ende dornen.

¶ Tyt.

Die ghemeyne Mispelen bloeyen in Aprill oft Meye, ende in tlaeste van dē Herfst soo worden sy rijp.

¶ Naem.

Die Mispelboō wordt ghehеetē in Griecx μέσπιλος. In Latijn Mespilus. In Hoochduytsch Nespelbaum. In Neerduytsch Mispelboom. In Franchois vng Nefflier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx μέσπιλον. In Latijn Mespilum. In Hoochduytsch Nespel. In Neerduytsch een Mispele. In Franchois vng Neffle.

1 Dierste gheslacht es ghenaempt in Griecx μέσπιλα ἀρωνία καὶ τρίκοκκα. In Latijn Aronia ende Trigrania. Te Napels Azarolo.

2 Dat tweede ende gemeyn gheslacht wordt ooc geheeten in Griecx ἐπιμήλις Epimelis, ende van sommighen σιτάνιον Sitanium, oft als sommighe schrijuen Secanium.

Tgroot gheslacht van desen wordt hier te lande Pote mispelen gheheeten.

¶ Natuere.

Mispelen sijn cout drooghe ende tsamen treckende van natueren. Ende van gelijcke natuere sijn oock die bladeren van den Mispelboomen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Mispelen inghenomen maken den buyck hert ende stoppen den loop, sonderlinghe als sy noch gruen ende hert sijn, want als sy gheleghen hebben ende mouw geworden sijn, soo en stoppen sy soo seer met, ende dan soo sijn sy bequaemer om eten, nochtans soo en gheuen sy gheen voetsel oft seer luttel.

Die steenen van den Mispelen gepoedert ende inghenomen breken den steen eñ doen dz grauecl rijsē als Antonius Musa schrijft.

A

Morus. Moerbesieboom.

B

Van Moerbesiē. Cap. xlviij.

¶ Tkatsoen.

DJe Moerbesieboom es eē groot boom met synē tacken hem wijt eñ veerde wtbreydende, hy heeft breede gruene bladerē, die rōtsomme ghelijck een saghe met cleynen scaerdekens ghekerft sijn. Tbloeysel es cleyn ende wollachtich. Die vruchten sijn dan vele graenkēs vergaert gelijck die besien oft vruchten van Braemen, maer meerder, ende langher, van verwē ierst wit, naermaels root, tē laestē swert, wijnachtich vā smaecke. Die wortelē sijn geelachtich, sonderlinge die scorssen die ooc bitterachtich vā smaecke sijn.

¶ Plaetse.

Moerbesiē boom wast gheerne in die houen ende andere werme eñ gemeste plaetsen.

¶ Tyt.

Die Moerbesieboom crijght nieuwe bladeren in den Meye, langhe naer alle andere boomen. Ende daer om soo wordt hy vā den

Poeten

Poeten in hueren fabelē geheetē die voorsichtichste boō, wāt hy ierst wt sciet als die conde eñ rijm voor by sijn, alzoo dat hy daer af niet behindert en wordt gelijc andere boomen.

¶ Naem.

1 Die boom van den Moerbesien wordt gheheeten in Griecx μορέα καὶ συκαμινέα. In Latijn Morus. In sommige Apoteken Morus celsi. In Hoochduytsch Maulbeerbaum. In Neerduytsch Moerbesie boom. In Franchois vng Meurier.

2 Die vrucht wordt ghenaemt in Griecx μορον. In Latijn Morum. In die Apoteken Morum celsi. In Hoochduytsch Maulbeeren. In Neerduytsch Moerbesien. In Franchois Meurez.

¶ Natuere.

Die onrijpe Moerbesien sijn cout ende drooghe tot in den tweeden graet, ende tsamen treckende van natueren.

Die rijpe Moerbesien sijn middelmatich ende ghetempert.

Die scorssen van den Moerbesieboom, sonderlinge van den wortelen sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graet, ende afvaghende ende suyuerende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die onrijpe Moerbesien ghedroocht stelpen den loop des buyex, ende dat root melizoen, ende ghenesen ende stillen dat braken, met rooden wijn inghenomen. A

Die rijpe Moerbesien maken den buyck los en vochtich, eñ doen camerganck hebben, sonderlinghe voor den eten oft nuchter gegheten. B

Die selue naer den eten inghenomen bederuen lichtelijcken in die maghe, ende maken winden ende coude opblasinghe in die selue. C

Van den sape van den rijpen Moerbesien, wordt gemaeckt een confectie in manire van eē syrope, die seer goet es tot alle sweeringē eñ heete geswillē vā der tongen, möt, amādelē eñ keele. D

Die bladerē van Moerbesienboom met olie vermenght genesen die verbranthz daer op gestreken.

Die scorssen van den wortelen van Moerbesienboom ghesoden ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der leuere, ende van der milten, eñ sy doen camerganck hebben, ende iaghen daer mede af die breede ende langhe wormen.

Dwater daer die wortelen ende bladeren tsamen in ghesoden sijn in den mont ghehouwen, versuet die pijne eñ w*dom vā dē tanden.

Sycomorus.

E

F

G

Van Sycomorus.

Capittel. xlv.

¶ Tfatsoen.

DJe boom vā Sycomorus es groot ghelijck een Moerbesieboom. Hy heeft dicke struycken, ende vele dicke tacken. Sijn bladeren sijn des Moerbesiebooms bladeren seer ghelijck. Die vrucht es ghefatsoencert ghelijck een wilde Vijghe, maer en hebben gheen sadekens oft greynkens in, ende en wassen niet aen cleyne ionge taex-

kens, ghelijck die vruchten aen andere boomen, maer groeyen aen den struyck ofte groot sten tacken. Die welcke oock niet en rijpen dan als sy te voren ghequest worden.

B Van desen boomen wordt een gumme oft sap vergaert, dat wt die scorssen van den tonghen boomen die noch geen vruchten en draghen vloeyet, als sy met een steen ghe-blust worden.

¶ Plaetse.

Die Sycomorus boomen wassen als Dioscorides schrijft in Carien ende Rhodus, ende andere landen daer die terwe niet wel en groeyet. Sy wordt oock vele in Aegypten gheplant sonderlinghe ontrent die stadt van Alkayre, daer die selue van Pierre Belon ghevonden sijn gheweest.

¶ Tijt.

Dese boomen sijn altijts gruen eñ bringen drye oft vier mael tsiaers vruchten voort.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenoemt in Griecx συκόμορος ende van sommighen συκάμινος In Latijn Sycomorus.

¶ Natuere.

Die vrucht van Sycomorus es redelijcken ghetempert van natueren.
Die gumme es werm ende vermorwende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vrucht van Sycomorus es een bequaeme vrucht om eté maer sy voedet luttel, A ende doet lichten camergaenck hebben, ende en es den maghen niet goet.
Die gumme es goet tot die verherde milten, pijne ende weedom van der maghen, ofte B tsegen die beten eñ stekē van den Serpentē, ingenomē oft vā buytē daer op gestreken.
Dese gumme heylt oock die wonden ende doet die oude vergaringhen scheyden. C

Van Vijgheboom. Cap. xlvj.

Ficus. Vijgheboom.

¶ Tfatsoen.

DJe Vijgheboom daer wy nv tegē-woordich af schrijuen, dat es die tā-me Vijgheboom, draecht vele tac-ken, die van binnen met merch, ghe-lijck dat Vlier hout ghevult sijn, eñ van buyten met een effene glatte scorsse becleet. Ende daer aen wassen groote breede doncker gruene bladeren, in vijuen ghemeynlijck ver-deylt. Aen dopperste van den tacxkens wassen die vruchten, die ront lanckachtich ende ghelijck Peerkens ghefatsoeneert sijn, die welcke saecht sijn ende met vele cleyne greynkens van bin-nen ghevult. Ende wt dese vruchten, als sy beghinnen te rijpen ende ghequest worden vloe-yet sap, dat wit ghelijck melck es, maer als sy heel rijp sijn, zoo es dat sap gheel, ghelijck als huenich.

¶ Plaetse.

Die Vijgebom wast ouervloedich in Spaē-gien ende Italien Hier te lande wordt hy oock, maer seer selden gheuonden, ende hy moet ghe-plant worden in werme plaetsen, daer hy de sonne wel hebbe, ende beschermt worde van den Noorden wint.

¶ Tijt.

Die Vijgeboō wordt hier te lāde spade gruē, sijn bladeren comen ierst voort in dat eynde

van Meye. Die vruchten worden hier oock spade rijp in dat eynde van den soomer.

¶ Naem.

1 Die tamme Vijgheboom wordt gheheeten in Griecx συκῆ ἡμερός. In Latijn Ficus satiua. In Hoochduytsch Feigenbaum. In Neerduytsch een Vijghenboom. In Franchois vng Figuier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx σῦκον. In Latijn Ficus, ende met dyen naem es sy in die Apoteken bekent. In Hoochduytsch ein Feigen. In Neerduytsch een Vijghe. In Franchois vng Figue. Ende dese vrucht eer sy rijp es, wordt ghenaempt in Griecx ὄλυνθος. In Latijn Grossus. Ende als sy drooghe es. In Latijn Caria in Griecx ἰσχάς ende niet καρικά, want καρικά Carice in Griecx, es een besonder gheslacht van Vijghen in Syrien groeyende.

2 Die wilde Vijgheboom wordt gheheeten in Griecx συκῆ ἀγρία καὶ ἐρινεός. In Latijn Ficus syluestris ende Caprificus. Die vrucht vā desen die nemmermeer rijp en wordt, oock ghenaemt ghelijck die onrijpe vrucht van den tammen. In Griecx ὄλυνθος ende in Latijn Grossus, ende van sommighen oock ἐρινός Erineus.

¶ Natuere.

Die verschе ende groene Vijghen, sijn wat werm ende seer vochtich.

Die drooghe Vijghen sijn werm tot schier in den tweedē graedt ende wat vochtich, ende subtijl van substantien.

Esap van den Vijghen es heet ende drooghe tot schier in den derden graedt, ende daer om oock scerp ende bijtende.

Die bladeren sijn oock scerp ende openende, maer niet zoo seere als dat sap.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die verschе ende groene Vijghen, voeden meer dan andere vruchten, maer sy maken oock winden eñ opblasinghen in den buyck, ende doen lichten camerganck hebbē. A

Die selue Vijghen vercoelē oock die hitte ende verslaen seer den dorst, maer te veel inghenomen maken sy die maghe cranck ende weeck, ende doen die lust van eten vergaen. B

Die drooghe Vijghen voeden meer dan die verschе, maer tvoetsel dat sy aen brenghen en es niet seer goet, want die vele Vijghen eten worden vol wormen ende luysen. C

Drooghe Vijghen voor den eten ghebruyckt doen oock camerganck hebben, ende sijn goet voor die nieren, want sy doen dat graueel lossen ende met die vrine rijsen. D

Die selue Vijghen doen oock sweeten, ende doen daer mede afgaen vele stanckē eñ vuylicheden, ende daer om sijn sy goet ghebruyckt tot die kinder poeyckens ende maseren, want sy doen die selue wtslaen ende lichtelijcken voortcomen. E

Item drooghe Vijghen sijn goet voor die borste ende longhene, sy versuetē dē hoest verlanghen den adem ende maken die fluymen rijp ende doen die selue lossen, in alder manieren ghebruyckt, tzy rouw oft gebraden oft met Hysope ghesodē eñ ghedroncke. F

Dwater daer Vijghen in ghesoden sijn, es goet ghedroncke dē ghenen die ghevallen, van binnen ghequest ende gheborsten sijn, want het doet dat gheronnen bloet sceyden ende versuet die pijne. G

Vijgen met sout, Ruyte, ende Ockernoten vermenght, weder staen alle fenijn, ende alle corruptien van der lucht. Ende es een secreet van Methridates conincx van Pontus, daer mede dat hy hem ghepreseruеert heeft tseghen alle pestilentien ende verghiftheyt. H

Vijgen in water ghesoden ende daer mede ghegorghelt oft in die mont ghehouden, sijn goet voor die rouwe ende heessche keele, ende tot alle gheswillen ende apostumatiē van den mont, krelen, amandelen ende tantvleesch, ende dysgelijcke oock tot alle gheswillen van der tonghen. I

Vijghen versueten oock die pijne van den tanden, eñ van dat tantvleesch daer tseghen in den mont ghehouden. K

Item Vijghen met terwen meel vermenght maken worw ende rijp alle apostumatien, bloetsweeren, gheswillen ontrent den oren ende andere, sonderlinghe als tsact L

van Vlas ende van Fenigrieck daer toe vermenght wordt. Ende als wortelen van Lelien daer by ghedaen worden, zoo doen sy die gheswillen wtbrecken.

Die selue Vijghen met Gersten meel verwenght, verteeren die gheswillen, ende M
doen die selue sceyden ende vergaen als Galenus seyt.

Item vijghen sijn oock goet met wijn alsene, ende Gersten meel tsamen ghesoden, N
den watersuchtighen ghelijck een plaester op den buyck gheleyt.

Vijghen met Mostaert saet vermenght ende cleyn ghestooten, doen vergaen dat O
tuyten ende suysen van den ooren, ende beteren dat ghehoor van buyten daer op gheleyt.

In somma die drooghe vijghen sijn vermorwende, verteerende eñ subtijl makēde, P
ende moghen van buyten ende van binnen tslichaems ghebruyckt worden om alle geswillen ende apostumatien rijp ende morwe te maken oft te doen sceyden ende vergaē.

Die bladeren van Vijghenboom, verteeren die croppen ende clieren, ende ver- Q
morwen ende doen sceyden oock alle andere gheswillen, cleyn ghestooten ende daer op gheleyt.

Tsap van den Vijghen gheneest die ruydicheyt, quade crauwagien, cleyn poerkēs, R
maseren, sproet ende masen ende dyerghelijcke andere mismaeckthеyt van den lichaeme, ende van den aensicht, met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op ghestreken, het verdrijft oock die watten, met smout vermenght, ende daer rontsomme ghestreken.

Dit sap gheneest oock die pijne ende weedom van den tanden, alsmen cottoen daer- S
in nat ghemaeckt aen den tandt douwt oft in die gaten van den quaden tandē steeckt.

Dit sap opent oock die speen aderen, ende doet camerganck hebben, aen tfon- T
dament ghestreken. Tselue doen oock die bladeren, alsmen tfondament daer mede vaeght.

Item tselue sap met meel van Fenigrieck ende azijn vermenght es goet op het fle- V
derijn, sonderlinghe van den voeten gheleyt.

Als iemant van een Scorpioen ghesteken, oft van eenen dullen ende verwoedē hōt X
ghebeten es, zoo es dit sap oock goet in die wonden ghedruypt.

Tsap van den Vijghen doet oock dat melck runnen, ende seyt dat melck wederom Y
van een dat gheronnen es, ghelijck die azijn.

Asschen van Vijgheboom met olie van Roosen ende was vermenght, gheneesen die Z
verbrantheyt. Van die selue asschen een looghe ghemaeckt es goet tot alle ruydicheyt ende quade scorftheyt alsmense daer mede wasschet.

Van Pruymen. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

PRuymen sijn ierst ende voor al tweederleye. Tam ende Wildt. Die tamme Pruymen sijn veelderleye, die sommighe sijn wit oft geel, sommighe castanie bruyn, sommighe licht root. Die eene sijn oock groot, die andere cleyne, sommighe sijn suet ende drooghe, sommighe versch ende suerachtich, van den welcken elck gheslacht schier eenen besonderen naem heeft.

Die wilde Pruymen sijn die alderminste ende worden Slehen ghenaempt.

¶ Tkatsoen.

Die Pruymboom wast op ghelijck andere boomē, als hy daer toe gheoeffent wordt ende worpt wt vele tacken die met bruynen effenen scorssen becleet sijn, daer wt dat het zoomers gumme vloeyet als sy ghequest sijn. Die bladeren sijn wat langachtich schier ront, rontsomme wat ghesneden ende ghekerft. Die bloemen sijn wit ghelijck tboeysel van den Criecken. Die vruchten, sijn meest lanckworpich, som groot som cleyn, vā verwen die eene wittachtich oft geelachtich, die andere bruyn, ende som roodachtich, als voorseyt es, ende in dmiddel van dyen leyt een langachtighen herden steen, daer in die keerne besloten es, die bitterachtich van smaecke es. Die wortel van desen boom spreyt huer veerde onder die eerden, eñ worpt tot veel plaetsen ionge scueten wt, die oock hooghe

Prunus. Pruymboom.

Prunus ſyluestris. Slehendoren.

hooghe op wassen eest dat sy niet in tijts afghehouden en worden.

Die wilde Pruymen en wassen niet op ghelijck boomen, maer blyuen neer ende by der eerden ghelijck andere hagen, daer sy een geslacht af sijn, ende brenghē voort veel tacken van eender wortelen oft struyexken, hier ende daer met scerpe doxenen beset, daer aen bladeren wassen ghelijck aen die tamme Pruymboomen, nochtans mindere. Die bloemen sijn wit. Die vruchten sijn cleyn ende veel mindere dan andere Pruymen van smaecke suer ende wringhende. Die wortel van desen loopt oock verde onder die eerde, ende es taye ende houtachtich.

¶ Plaetse.

Die tamme Pruymboomen vindtmen al om in die houen.

Die Wilde wassen aen die canten van den velden, by dē weghen, ende op andere onghehoude plaetsen ghelijck andere haghen.

¶ Tijt.

Die Pruymboomen bloeyen in Aprill, oft noch vroegher, sonderlinghe die wilde die ierst huer bloeyesel voortbringhen.

Die tamme Pruymen wordē rijp in Oostghstmaent, die Wilde ghemeynlick in die Herfstmaent.

¶ Naem.

Die Pruymboom wordt ghenaempt in Griecx κοκκιμηλία. In Latijn Prunus. In Hoochduytsch Pflaumenbaum. In Franchois vng Prunier.

Die vrucht wordt geheetē in Griecx κοκκίμηλον. In Latijn Prunū. In Hoochduytsch ein Pflaume oder Praume. In Neerduytsch een Pruyme. In Franchios vne Prune.

Die schoone groote bruynblauwe suete Pruymen, worden van Theocritus Κρᾰ́βυλα Brabyla genaēt, eñ in Latijn Pruna Damascena. In Hoochduytsch Quetschē, vnd blauw Spilling. Hier te lande Pruymen van Damasch. A

Die andere gemeyne castaniebruyne oft peersche Pruymē, wordē geheetē Hispanica B

Die geelachtighe sijn ghenaempt in Latijn Cerea ende Cereola pruna. C

Die groote roode rondachtighe Pruymen worden ghheeten van sommighen in La- D
tijn Pruna asinina. In Hoochduytsch Roszpflaumen, ende hier te lande Rospruymen.

Die alder cleynste ronde Pruymkens worde in Hoochduytsch Klein herbstpflaumē, E
ende hier te lande Palloken ghenaempt.

2 Die wilde Pruymeer worde ghheeten in Griecx κοκκιμηλέα ἀγρία καὶ ἀγριοκοκκιμηλέα. In Latijn Prunus sylvestris. In Hoochduytsch Schlehedorn. In Neerduytsch Slehedoren. In Franchois Prunier sauluage.

Die vrucht es ghenaempt in Griecx κοκκιμῆλον ἄγριον, καὶ ἀγριοκκιμῆλον. In Latijn Prunū sylvestre, Pruneolū, & Prunulū. In Hoochduytsch Schlehen. Hier te lade Slehen.

Tsap van den Slehen worde in die Apoteken Acacia genaempt, ende daer voor ghebruyckt.

¶ Natuere.

Die tamme Pruymen vercoelen ende maken vochtich.

Die Slehen sijn cout, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Pruymen inghenomen gheuen seer luttel voetsel, ende doen quaet bloet groeyen, A
maer sy maken den buyck weeck ende doen lichten camerganck hebben, sonderlinghe als sy noch groen ende versch sijn.

Die bladeren van den Pruymboemen sijn goet tot die swillinghen van der keelen, B
en van den amandelen, als mense in water siedt ende daer mede gorgelt.

Die gummē van desen boomen met wijn ghedroncken breeckt den steen ende doet C
dat grauecl losse ende rijsen, als sommighe seggen.

2 Die wilde Pruymen stoppen den loop des buyex ende maken den camerganck hert, D
ende van ghelijcke natuere sijn ooc die ommijse Pruymen ende andere die suer ende amper van smaecke sijn.

Tsap van desen wilden Pruymen es een goede medecyne tot alle loop des buyex, E
vloet van den vrouwen ende tot alle bloetganck, ende mach wel voor Acacia gebruyckt worden.

Van Sebesten. Cap. vlviij.

¶ Tfatsoen.

DEn geslachten van den Pruymen en sijn ooc niet seer onghelijch, die men in die Apoteken Sebesten heet. Die welcke ooch op boomen groeyen, daer af die struycken met witten ende die tacken met gruenen scorssen bedeckt sijn. Die bladeren sijn rondachtich. Die vruchten en sijn den Pruymen niet seer onghelijck, maer mindere, van verwen ooch blauwachtich, vā smaecke suet van binnen wit taye ende lijmachtich, ende in dmiddel van dyen ligghen die steenkens, daer in die keernen besloten sijn, ghelijck in die Pruymen.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyen in Italien ende sommighe andere werme landen, van waeren sy hier te lande drooghe ghebroeht worden.

¶ Naem.

Dese vruchten worde in Griecx naer huer lijmachticheyt μύξα Myxa & μυξάρια Myxaria ghenaempt. In die Apoteken Sebesten, van sommighen Sebastæ.

¶ Natuere.

Die natuere van den Sebesten treckt naer coude eñ vochticheyt, ende daer om soo sijn sy ooch den Pruymen van natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sebesten sijn goet ghebruyckt in die heete coortsen, sonderlinghe als den buyck ver- A
stopt es.

Ooch soo sijn sy seer goet tseghen den hoest ende alle heete ende soute catarren op B
die borst ende longhene vallende.

Item

Item Sebesten sijn oock goet tot die blase ende nieren die verhit sijn, ende tseghen C die droppelpisse ende snijdinghe van der vrinen.

Van Jujuben. Cap. vliv.

¶ Tgheslacht.

Jujuben sijn tweederleye, als Columella schrijft root ende wit.

¶ Tfatsoen.

Jujuben sijn oock vruchten van boomen ghelijck die Sebesten, ende dese vruchten sijn ront ende langachtich een Olijfken schier niet onghelijck, maer veel mindere, van verwen wit oft root, van smaecke suet, die als sy langhentijt bewaert worden, heel dorre ende vol rimpelen worden, eñ in elck van desen vruchten leyt een hert langachtich steē ken, van fatsoene den Olijfsteenen niet onghelijck, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Jujuben wassen in werme landen, als in Italien, ende sommighe andere ghelijcke landen.

¶ Naem.

Dese boom wordt in Latijn van Columella Ziziphus ghenaempt.

Die vruchten worden gheheeten Zizipha. In die Apotekē Iujubæ. In Hoochduytsch Bruystbeerlin. Ende worden van Galenus in Griecx σηρικὰ Sirica ghenaempt als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Jujuben sijn middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Jujuben voor spijse inghenomen sijn quaet om verteeren, ende voeden seer luttel, A maer in electuarien, syropen oft andere medecynen ghebruyckt, soo versueten sy die rouwicheyt van der keelen, borste ende longhene, ende sijn goet tot den hoest.

Jujuben sijn oock in der selver manieren bequaem den lendenen, nieren ende blase B die verhit, versworen, oft van eenighe scerpe soute humueren te lijden hebben.

Ceralus. Kerselaer.

Vā Kersen eñ Crieckē. Ca. l.

¶ Tgheslacht.

Kersen sijn tweederleye, cleyne eñ groot. Die cleyne Kersen wassen op groote boomē, die groote op cleyne. Eñ elck van desen sijn oock tweederleye, som root som swert.

¶ Tfatsoen.

1 DJe boomen van den cleynen Kersen worden ghemeynlijck groot hooge eñ dick, ghelijck andere groote boomen. Die scorssen van desen boomē sijn effen castanie-bruyn, twee oft drye dobbel op malcanderen ende laten huer afblecken schier ghelijck die scorssen van Birckē. Die bladerē sijn groot langachtich rontsomme gekerft. Die bloemē sijn wit in vijf bladerkēs verdeylt. Die vruchten sijn van smaecke suet, van verwen som root, som bruyn. Van fatsoene den grooten Kersen gelijck maer mindere, ende som oock heel cleyn. Ende in desen vruchtē leyt eenen steen, daer die keerne in besloten es.

2 Die boomen van den grooten Kersen en worden ghemeynlijck niet seer hooch, maer sijn meest middelbaere boomen, anders van

deren ende bloemen den cleynen Kerseboomen ghelijck. Die vruchten sijn wat langhworpich anders ront, van smaecke suet, van verwen som bleeckroot-eñ schier half root ende half wit, som bruyn eñ volnaer heel swert van den welcken dat sap schoon peersch verwet, ghelijck dat Brasilien hout.

3 Van den gheslachte van den Kersen schijnen ock te wesen die Criecken. Van den welcken die boomkens ghemeynlijck teer sijn, ende niet hooghe en wassen, noch ock niet dick en worden ende daer om ock niet langhe en kunnen ghedueren. Die bladeren van den Crieckeboomen sijn ock mindere anders den Kersebooms van bladeren ghelijck. Die bloemen sijn wit, die vruchten sijn ront, suerachtich, som schoon root, som bruyn ghelijck die groote swerte Kerssen, ende daer in leyt ock eenen steen, maer minder ende ronder, dan in die Kerssen.

Wt alle boomen vloeyet ock gumme ghelijck wt die Pruymboomen ende Perseboomen, sonderlinghe als die scorssen ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Die boomen van den grooten Kerssen ende van die Criecken worden in die houen gheplant. Maer die boomen van den cleynen Kerssen wassen meest aen die canten van den velden, ende in die bosschen.

¶ Tijt.

Kerssen ende Criecken bloeyen meest in Aprill, ende in Braeckmaent worden die roode rijp ende dueren tot in Hoymaent. Die Swerte worden rijp in Hoymaent, ende moghen versch dueren tot in dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Die boom van den Kerssen wordt in Griecx κέρασος ende in Latijn Cerasus genaemt. In Hoochduytsch Kirschenbaum. In Franchois Cerisier. Hier te lande Kerseboom.

Die vruchten worden ock κέρασα Cerasa ghenaemt. In Hoochduytsch Kirschen. In Franchois Cerises. Hier te lande Kersen.

1 Dat ierste gheslacht ende sonderlinghe dat die aldercleynste vruchten voortbringhet es die Cerasus daer Theophrastus af schrijft.

2 Dat ander wordt van sommighen ghenaemt χαμαικέρασος Chamæcerasus. Maer en es die Chamæcerasus nz daer Asclepiades Myrleanus af schrijft, dyens vruchten dronckenschap ghelijck van wijn maken. In onse tale worden die boomen ghenaẽt Spaensche Kerselaer, ende die vruchten Spaensche Kersen.

3 Die Crieckeboomen worden nv ter tijt ock, voor een maniere ende gheslacht van Cerasus ghehouwen, ende daer om worden ock die vruchten Cerasa ghenaempt. Naer onsen duncken so sijn die Criecken die vrucht die van Theophrastus in Griecx λιόστομος, ende in Latijn van Theodorus Gaza Iouis flamma, ghenaempt es.

¶ Natuere.

Alle Kersen ende Criecken sijn cout ende vochtich van natueren, ende die Criecken, vercoelen meest, ende daer en booven soo sijn die swerte Criecken, ock tsamẽ treckende, sonderlinghe als sy ghedroocht sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alle Kersen maken den buyck weeck, ende doen lichtelijcken camerganck hebben, voor andere spijse gegheten, maer sy gheuen gheen oft seer luttel voetsels, ende sijn quaet voor die crancke ende vochtighe maghe daer sy lichtelijcken in bederuen, sonderlinghe die cleyne, die dickwils oorsake sijn van cortsen ende andere sieckten. A

Die roode Criecken maken ock den buyck los, ende sijn beter eñ bequaemer voor die maghe, want sy stercken eens deels die selue, ende sijn goet tseghen den dorst. B

Die Swerte criecken verstercken die maghe meest, ende als sy ghedroocht sijn soo stoppen sy den loop des buyex. C

Die gumme die wt den Kersenboomen oft Crieckenboomẽ vloeyet, es goet met wijn inghenomen den ghenen die van den steen ende grauecl ghequelt sijn. D

Die selue gumme es ock goet ghebruyckt tseghen die rouwicheyt van der keelen konghene ende borste, ende tot die heescheyt ende hoest. E

Tghe

¶ Tghellacht.

Cornoelieboom es tweederleye, als Theophrastus schrijft. Tam ende wilde.

¶ Tfatsoen.

Cornus mas. Tamme Cornolieboom. Cornus fœmina. Wilde Cornolieboom.

DJe tamme Cornoelie boomen wassen somtijts om hooghe, ende worden redelijck groot, ghelijck andere ghemeyne boomen, en somtijts blijft hy neer, ende groeyet in maniere van den haghen, ghelijck sommighe andere wilde boomachtige gewassen. Het hout van desen boom es seer hert. Tbloeyesel es bleeckgeel. Die vruchten sijn schoon root, lanck, ghefatsoeneert ghelijck Olijfkens, maer mindere, ende in elck leyt eenen steen ghelijck in die Olijuen.

Die wilde Cornoelien en wassen niet om hooghe ghelijck boomen maer blijuen neer in maniere van haghen wassende. Het hout van den struycken ende oude tacken es oock seer hert ende taeye. Die ionghe tackens hebben veel leden ende sijn met merch ghevult ghelijck die tacken van den Vlier. Die bladeren sijn den tammen Cornoelie bladeren seer ghelijck. Die bloemkens sijn wit ende wassen in croonkens, ende daer naer volgen cleyne rondachtige besiekens, die ierst gruen sijn, en als sy rijp sijn swert.

¶ Plaetse.

Die tamme Cornolieboomen wassen tot veel plaetsen van Duytschlandt in dwilt, ghelijck andere haghen. Hier te lande worden sy in sommighe houen gheuonden.

Die wilde Cornoelien wassen aen die canten van den velden, in die haghen.

¶ Tijt.

Die tamme Cornolieboom bloeyet vroech in die Meerte, oft vroegher, ende daer naer comen die bladeren voort. Die vruchten worden rijp in Ooghstmaent.

Die

2 Die wilde Cornoelien bloeyen in Apprillende Meye ende in den Herfst worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

1 Die tamme Cornoelieboom wordt gheheeten in Grieck κρανία. In Latijn Cornus. In Hoochduytsch Cornelbaum, Thierlinbaum eñ Kurbeerbaum. In Neerduytsch Cornoelieboom. In Franchois Cornillier ou Cornoillier.

2 Die wilde Cornoelien worden ghenaempt in Grieck vã Theophrastus ἀγλυκράνια, dat es Cornus fœmina. In Hoochduytsch Hartriegel. Hier te lande van sommigen wilden Vlier, om dat die ionghe tacxkens (als wy ghesereuen hebben) den Vlier houte ghelijcken. In Franchois mach hy wel gheheeten worden Cornellier sauluage.

¶ Natuere.

Die tamme Cornoelien sijn cout drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Tamme Cornoelien in spijse oft andersins ghebruyckt, sijn goet tot den loop A des buycx ende root melizoen, ende sy stercken die weecke maghe die verhit es.

Die bladeren ende ionghe soppekens van den boomen, heylen ende genesen die ver- B sche wonden, ende stelpen dat bloeyen daer op gheleyt als Galenus schrijft.

Die wilde Cornoelien en sijn Nerghenchs toe dienstelijck, in tghebruyck van der C medecynen.

Van Sorben. Cap. lij.

¶ Tgheslacht.

Sorben sijn dryerhande, die eene sijn heel ront, ghelijck appelē, die andere sijn lāg achtich schier ghelijck eyeren, die derde sijn bouen breet, den peeren niet ongelijck.

Sorbus. Sorbenboom.

¶ Tfatsoen.

Die Sorbenboomen worden hooch ende hebben rechte bruyne struycken, met vele tacken, daer aen wassen langhe wighe spreyde bladeren, vã vele bladerkēs tsamē aen een ribbeken tsegen malcanderē ouer staende vergaert, van dē welcken elck besō dere langachtich ende rontsomme gekerft es. Die bloemen sijn wit, eñ daer naer volghen die vruchten, van fatsoene, som ront, som lanck, som gelijck een peere, die op die eene sijde daer sy van der Sonnen besce nen worden, roodachtich sijn.

¶ Plaetse.

Sorben wassen ghecrne in coude vochtighe plaetsen ende ontrent die bergen, son derlinghe daer steenachtigen gront es. Ende sy worden tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tijt.

Sorben bloeyē in Meerte, eñ in Herfst zoo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op groeyen wordt gheheeten in Grieck ὄρνεα κοὶ ὄρνα. In Latijn Sorbus. In Hoochduytsch Sperwerbaum. In Neerduytsch Sorbenboom. In Franchois vng Cormier.

Die vrucht es genaemt in Grieck ὄορ κοὶ ὄωρ. In Latijn Sorbum. In Hoochduytsch Speiers

Van Arbutus. Cap. liij. v'cyvyyv.

Speierling vng Sporopffel. In Neerduytsch Sorben. In Franchois vne Corme.

¶ Natuere.

Sorben sijn cout ende drooghe van natueren, ende schier gelijck die Mispelen tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sorben eer sy rijp sijn afghepluckt ende in die sonne oft andersins ghedroocht, stop A pen den loop des buyex als sy ingenomen worden, oft dwater ghedroncken wordt daer sy in ghesoden sijn.

In summa Sorben sijn den Mispelen van crachten ende werkinghē schier gelijck B maer niet heel zoo sterck als Galenus schrijft.

Van Arbutus. Cap. liij.

Arbutus ex Matthiolo.

¶ Tfatsoen.

ARbutus es eē cleynachtich boom, nz veel meer der dan een Queappel boom. Sijn struycken sijn met roodachtighe rouwe ende scelferachtighe scorssen bedeckt. Die ionghe sijn effen ende root ende daer aen langachtighe breede dickachtige bladeren, rontsomme ghekerft. Die bloemkēs sijn wit, cleyn, ende wassen in cleyne troskens, ende daer naer volghen die vruchten, die ront sijn, den ronden Sorben van fatsoene ghelijck, ierst gruen, naermaels geel, eñ ten laetsten als sy rijp sijn root.

¶ Plaetse.

Arbutus wast tot veel plaetsen van Italien eñ van andere landen, in dwilt. Hier te lāde es hy onbekēt.

¶ Tijt.

Arbutus bloeyet in Hoymaent ende Oostmaent. Die vruchtē worden rijp in den Herfst ende tseghen den winter als sy een iaer op dē boō ghehanghen hebben.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaempt in Griecx κόμαρος. In Latijn Arbutus. Van sommigen oock Vnedo, hoe wel dat dyen naem der vrucht toebehoort.

Die vrucht heet in Griecx μιμαίκυλον oft als sommighe lesen μιμάκυλον. In Latijn Vnedo ende Memæcylon.

¶ Natuere.

Die vrucht van Arbutus es cout van natueren.

¶ Hindernisse.

Dese vrucht ghegheten es der maghen quaet, ende maeckt pijne in thooft.

Van Lotus. Cap. liiij.

¶ Tfatsoen.

Lotus es een hooch groot boom mz synen tacken die lāck sijn hem seer wijt wtbreydende,

dende. Die bladeren sijn breedachtich, rouw, rontsomme ghekerft. Die vruchten sijn röt, meerder dan een Peper coren als Dioscorides schrijft, ende hanghen aen langhe steelkens ende sijn eerst gruẽ, naermaels geelachtich, als sy rijp sijn root, ende als sy droogh sijn swert, van smaecke redelijck goet.

¶ Plaetse.

Lotus wast veel in Aphrica, ende wordt ooch tot veel plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Tijt.

In dẽ Herfst verliest Lotus sijn bladeren, eñ in die Lente soo crijght hy nieuwe.

¶ Naem.

Dese boom wordt genaempt in Griecx λωτός. In Latijn Lotus ende Celtis. In Italien tot sommighen plaetsen Bagolaro, tot som andere Perlaro.

¶ Natuere.

Lotus es verdrooghende tsamen treckende eñ subtijl van substantie.

¶ Cracht en werckinghe.

A Thout van Lotus cleyn ghebroken, in wijn oft water ghesoden stelpt den loop des buyex, den rooden lichaem eñ der vrouwen vloet, gedroncken, oft anders sins ghebruyckt.

B Die besteckens inghenomen stelpen oock den loop des buyex ende sijn bequaem om eten, ende der maghen niet quaet.

Van Castanien. Cap. lv.

¶ Tkatsoen.

DJe Castanie boomẽ sijn groot hooge dicke boomen, den Note boomen niet seer ongelijck. Die bladeren sijn groot ende breet, rouw ende gefroncelt, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Tusschen die bladeren op dopperste van den tacken groeyen die Castanie, die van buyten bruyn, taei, effen eñ platachtich sijn, schier gelijc een hert ghefatsoeneert, die welcke in seer rouwe ende schier ghelijck een Egel stekende seelpen oft snoesteren besloten liggẽ, die open gaen eñ huer seluen ontsluyten, als die Castanien rijp sijn, alsoo dat sy van selfs daer wtvallen.

¶ Plaetse.

Lotus

Castanea. Castanieboom.

Casta-

Van Castanien. Cap. lv. vc'vvvvij.

Castanieboomē groeyen geerne in lomberachtige plaetsen die tseghen dat Noorden ligghen. Ende worden veel gevonden by den Rhijn ende ontrent der Zwitsers landt.

¶ Tijt.

Castanien wordē rijp in deynde vā den Herfst, eñ dueren schier alle dē winter duer.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx κάστανα. In Latijn Castanea ende Nux castanea. In Hoochduytsch Kestenbaum vnd Kastanibaum. Hier te lande Castanieboom. In Franchois vng Castaignier.

Die vrucht es ghenaemt in Griecx βάλανος, σαρδιανα βάλανος, λόπιμα, καστανικὸν κάρυον καὶ κάστανον. In Latijn Nux castanea, louis glans eñ Sardiana glās. In Hoochduytsch Kesten. Hier te lande Castanien. In Franchois vne Chastaigne.

¶ Natuere.

Castanien sijn drooghe ende tsamen treckende schier ghelijck die Eeckelen, ende werm tot inden ierstен graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Onder alle wilde vruchten zoo sijn die Castanien die bequaemste ende beste om eten A sy voeden dat lichaem redelijck, maer sy en verteeren niet lichtelijcken ende maken herden camerganck.

Van Castanien meel met hueniegh vermenght een electuarium ghemaeckt, es goet B den ghenen die hoesten ende bloetspouwen.

Item Castanien ghepoedert ende met Gersten meel ende azijn vermenght ghenesen die gheswollen vrouwen borsten, ghelijck een plaester daer op gheleyt. C

Die bruyne essene scorssen van den Castanien ghesoden ende ghedroncken, stoppen D den loop des buyex, dat root melizoen, ende alle bloetganck.

Van Noteboom. Cap. lvj.

Nux. Noteboom.

¶ Tkatsoen.

DJe Noteboomen worden seer hooch ende dick, ende crijghen veel tacken die huer verde ende wijt wtbreyden, wt den welcken in dat ierste van der lenten voort comen langhe bleckgeele cattekens, schier ghelijck aen die Wilgen maer langere, die huer seluen ontpluycken ende corts daer naer afvallen. Ende daer naer zoo comen die bladeren voort, die lanck, groot ende welrikende sijn, van vele bladeren aen eē ribbekē tsegen malcanderen ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere oock groot ende breet es. Die vruchten wassen tusschen die bladeren, twee drye oft vier tsamen ende elck es met een groene snoestere bedeckt, daer onder een herde houtachtighe scelpe es, daer die keerne tusschen vellekens in besloten leyt.

¶ Plaetse.

Noteboomen groeyen gheerne op bergachtighe ende drooghe plaetsen, ende worden hier te lande, ende in Duytschlant in veel houen, ende aen die canten van den velden gheplant.

¶ Tijt.

Die cattekens van den Noteboom beginnen wt te comen in Meerte, oft ten lancxsten

sten in Aprill. Die Noten worden rijp ontrent dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Die Noteboō wordt gheheeten in Griecx καρύα. In Latijn Nux, In Hoochduytsch Nuszbaum. In Franchois vng Noisier.

Die ionge Cattekēs die voor die bladerē wtcomen, wordē geheetē in Latijn Iuli nucū.

Die vrucht es ghenaemt in Griecx κάρυον βασιλικόν. In Latijn Nux regia, Nux iuglans, & Nux Perlica. In die Apoteken Nux. In Hoochduytsch Welschnusz vnd Baumnusz. Hier te lande Okernoten. In Franchois vng Noix.

¶ Natuere.

Noten noch gruen ende versch, sijn cout ende vochtich.

Die drooghe Noten sijn werm, verdrooghende ende subtijl van substantien.

Die snoesteren van den Noten verdrooghen seer ende sijn tsamen treckende vā natueren, ende van ghelijcke natuere sijn oock volnaer die bladeren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die gruene ende versche Noten sijn bequaemer om eten, dan die drooghe, nochtans A
zoo sijn sy quaet om verteeren ende voeden seer luttel.

Die drooge Noten voedē noch veel min eñ sijn quaeder om verteeren, sy makē hooft- B
sweer, eñ sijn quaet voor die maghe, eñ den ghenen die hoesten ende cort van adem sijn.

Een oft twee drooghe Noten met een Vijghe ende wat Ruyten inghenomen tsmor- C
ghens nuchtere sijn goet tseghen alle fenijn.

Item drooghe Noten met sout, huenich, en aijeuijn vermenght, sijn goet geleyt op D
die betē van den verwoeden hondē. Eñ met huenich eñ wat Ruyten alleen gemenght,
zoo ghenesen sy oock die sweeringhen van den borsten, eñ andere coude apostumatien.

Die verouderde vette Noten ghenesen die quade scorfitheden van den hoofde, ende E
doen vergaen die blauwe ghesla ghen ende ghestooten plecken, cleyn ghestooten ende
daer op geleyt. Tselue doet oock die Olie wt den Noten gheperst.

Van den snoesteren van den Noten, wordt een medecijne gemaeckt die tot alle swil F
linghen ende ierst groeyende sweeringhen van der keelen, amandelen, ende van den
mont seer goet es. alsmen daer mede gorgelt.

Tot den selven ghebreken dienen oock die snoesteren in water ghesoden ende daer G
mede gegorgelt. Ende van ghelijcke cracht sijn oock schier die bladeren.

Van Notemuscaten ende Folie. Cap. lvij.

¶ Tfatsoen.

Notemuscaten sijn vruchten van boomen, die van wasse fatsoene ende van bladeren onsen ghemeynen Perseboomen niet seer onghelijck en sijn. Ende dese vruchten alzoo sy op den boom staen sijn onsen ghemeynen Okernoten seer ghelijck, maer wat meerdere. Sy hebben ierst van buyten een groene dicke snoestere ghelijck onse ghemeyne Noten, daer sy heel in bedeckt sijn, ende onder die snoestere ligghen welrieckende bleeck roodachtighe oft geelachtighe ghehackelde vellekens oft scorskens dwelck die oprechte Folie sijn, ligghende op een herde vaste houten scelpe, ghelijck die scelpen van Haselnoten, in die welcke die keerne besloten groeyet, die seer aromatisck es, vast, dicht ende vol vettichevts.

¶ Plaetse.

Dese Noten wassen principalijck in dat eylandt Bandan ghenaemt, dwelck een eylandt es gheleghen in die Indianische zee, eñ groeyen aldaer in die bosschen ende van selfs in dwilt seer ouervloedich, als Lodouicus Romanus ghescreuen heeft.

¶ Naem.

Dese Note wordt gheheeten in Griecx κάρυον μυριστικόν, ende van sommighen μοσχοκάρυον. In Latijn Nux myristica. In die apoteken Nux molchata. In Hoochduytsch Muscaten. Hier te lande Note muscaten. In Franchois Nois muscades.

Dat scorsken oft velleken dat tusschē die buytenste snoestere, eñ houtē scelpe ghevonden wordt es genaemt in Griecx μάκις ende in Latijn Macer. In die Apoteken Ma-

cis.

eis. In Hoochduytsch Moscatenblumen. Hier te lande Foelie ende Muscatbloemen.

¶ Natuere.

Notemuscaten sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graet, ende van gelijcke natuere es oock ghenoech die Folie, ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Notemuscaten verstercken ende verwermen die coude weecke ende wacke maghe, A ende sonderlinge den crop van der seluer, sy maect eenē goeden eñ welrieckende adem, sy belet dat braken, eñ beneemt dat hicken in alder manierē gebruyckt eñ inghenomē.

Die selue sijn oock goet tot die pijne weedom ende winden van den buyck, ende tot B alle verstoptheyt van der leuere ende milte.

Notemuscaten ghebraden oft by twier ghedrooch ghenesen den loop des buyex, son- C derlinghe met rooden wijn inghenomen.

Item Notemuscaten sijn oock goet voor die moedere, nieren ende blase, sy ghene- D sen die coude droppelpisse, ende sommighe heymelijcke ghebreken van den mans ende vrouwen, sy doen oock dat graueel lossen eñ rijsen, sonderlinghe als sy in olie van sue- ten amandelen gheweyckt sijn gheweest.

Die Foelie es van crachtē den Notē seer gelijck, sy maeckt eenē welrieckende adem, E sy stopt nz allē den loop des buyex, maer ooc dz root melizoē, eñ die vloet vā dē vrouwē.

Foelie dient oock seer wel tot die cloppinghe ende beuinghe van der herten, ende tot F alle coude ghebreken van der maghen es sy beter dan die Noten.

Olie van Foelie gheslagen, gheneest ooc die pijne vā der magen, beneemt dz walgen G eñ brakē, doet die spijse verteerē, eñ maeckt appetijt, van buytē op die mage ghestreken.

Van Haselnoten. Cap. lviij.

¶ Tghelacht.

DJe Haselnotē ende dijsghelier die Haselaers sijn tweederleye. Die eene sijn tam ende die ander sijn wildt. ¶ Tkatsoen.

Corylus hortensis. Tamme Haselaer. Corylus syluestris. Wilde Haselaer,

Van Haselnoten. Cap. lviij.

Die Haselaers en worden gheen boomen, maer wassen ghelijck die haghen, van eē der wortel die huer veerde wtbreyt, voortbringende veel rechte struycken, van den welcken die meeste dick ende hooch worden ende veel tacken wtworpē, sommige oock lanck ende dun sijn, daermen visch royen af maeckt, om dat sy taye sijn ende hert ende niet lichtelijcken en brekē. Die bladerē sijn breet gerimpelt ende rontsomme wat ghekerft die wtspruyten naer dat die Cattekens, die aen die Haselaers oock groeyen, gheresen sijn. Tusschen die bladeren comen die vruchten voort drye oft vier by een in vellachtige snoesteren hanghende maer niet heel daer in besloten. Ende dese vruchten hebbē herde houtachtighe scelpen aen; daer die keerne in besloten leyt, die ront, vol ende vast es ende met een teer dun velleken ghelijck andere keernen becleet, dwelck aen die tamme Haselnoten schoon root, ende aen die wilde wit oft bleeck es.

¶ Plaetse.

Die tamme Haselnoten worden in die houen gheplant.
Die wilde wassen in die bosschen in vochtighe donckere lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die cattekens van den Haselaers spruyten in den winter wt, ende in die Lente zoo openen sy haer, corts daer naer comen die bladerē voort. Die Noten worden rijp in die Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom oft boomachtich ghewas wordt gheheeten in Griecx κάρυα ποντικὴ. In Latijn Nux auellana ende van Virgilius Corylus. In Hoochduytsch Haselstrauch vnd Haselnusz baum. In Neerduytsch Haselaer.

Die Note wordt genaemt in Griecx κάρυον ποντικὸν καὶ λεπτοκάρυον. In Latijn Nux pontica, Nux auellana, Nux prænestina & heracleotica. In Hoochduytsch Haselnusz. Hier te lande Haselnote. In Franchois Noisette ou Nousille.

Die tamme Noten worden ghenaempt in Hoochduytsch Rhurnusz ende Rotnusz. Hier te lande Roode haselnoten. Ende dat sijn die oprechte Nuces ponticæ daer die ouders af schrijuen.

¶ Natuere.

Die Haselnoten sijn van natueren den Ockernoten niet seer onghelijck, nochtans drooghер, al eest dat sy versch sijn. Als sy ghedroocht sijn zoo trecken sy oock meer tot coude dan die Ockernoten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Haselnoten voeden seer luttel ende sijn quaet om verteeren, sy maken winden in die maghe, ende pijne int hooft alsmense te veel etet. A

Haselnotē met Meede ghedroncken beteerē en ghenesen dē ouden hoest, ende als zy ghebraden worden ende met luttel Peepers inghenomē zoo maken sy die catarrē rijp. B

Haselnoten ghebrant ende met beeren smout vermenght ghenesen die quade scorfheden des hoofts, ende dat wtvallen van den hayre daer op ghestreken. C

Die snoesterkens van den Haselnoten sijn oock voor die quade gheswollen keele in der seluer manieren ghelijck die snoesteren van den Ockernoten ghebruyckt. D

Van Fisticen. Cap. lix.

¶ Tfatsoen.

DJe boomen daer die Fisticen op groyen hebben langhe groote wtghespreyde bladeren van vijf, seuen, oft meer bladeren tseghen malcanderen ouer aen een roodachtich ribbeken wassende, vergaert, van den welcken dat wterste dat voor alleen wast dat meeste altijt es. Die vrucht van desen boomen es schier ghelijck een cleyn Haselnootken, seer oock ghelijckende den nootkens van den Pijn appelen, in die welcke die keerenen ligghen.

¶ Plaetse.

Dese boō es hier te lande vremt, wordt alleen gevonden in sommighe seer neerstige cruytliefhebbers houē. Maer in Syrië en andere heete landē groeyē sy ouervloedich.

Naem.

Van Fisticen. Cap. liv.

¶ Naem.

Dese nootkens worden in Griecx πιστάκια ende in Latijn Pistacia genaemt. In die Apotcken nv ter tijt Fistici, ende daer naer in onse tale Fisticen.

¶ Natuere.

Fisticen sijn middelmatich werm ende wat drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Fisticen openen die verstopte leuere ende verstercken die weecke, sy sijn goet eñ bequaem voor die maghe, maer voor spijse inghenomen voeden sy seer luttel.

B Fisticen openen ook die verstoptheyt vã der longhene eñ van die borst, eñ sijn goet tot den hoest ende cortheyt van den adem, alleen oft met suycker ingenomẽ.

C Item Fisticen met wijn inghegeuen wederstaen alle beten ende steken van alle fenijnnighe cruypende ghedierten, als Dioscorides schrijft.

Arbor Pistaciorum.

vãPimpernotẽ. Ca. lv.

¶ Tfatsoen.

PImpernoten sijn wilde ongheachte vruchten, die welcke groeyen op boomen die ooc dickwils in manierẽ van haghen wassen, ghelijck meer andere wilde boomẽ. Ende dese boomen, hebben bladeren in vijf oft meer bladeren verdeylt, den Vlier bladeren met seer onghelijck, maer minder ende groender. Die bloemẽ sijn wit röt ende ghevult, ende wassen vier oft vijf tsamen, ende daer naer volghen ronde hole blaeskens in twee oft drye deelen versceyden, in die welcke ghemeynlijck twee nootkens liggẽ, daer af die kerne redelijck suet es.

Staphilodẽdron Plinij. Nux Vesicaria. Pimpernoten.

¶ Plaetse.

Dit ghewas en wordt niet gevonden dan in dwilt, ende wordt vele gevonden in Duytschlãt, ende somtijts ook hier te lande onder die haghen.

¶ Tijt.

Die bloemkens comẽ in dẽ Meye voort. Die nootkens worden in den Herfst rijp.

Dese wilde boom wordt van Plinius in Griecx σταφυλοδένδρον. Ende in Latijn Staphylodendron ghenaemt. Nv ter tijt Nux Vesicaria, Arbor vitis, ende van sommighen Pistacium Ger-

manicum. Hoe wel nochtans dattet met die Pistacia seer cleyne ghelijckenisse heeft. Die vruchten worden in Hoochduytsch Pimpernusz gheheeten. Hier te lande Pimpernoten ende Sint Antuenis nootkens. In Franchois Noisette de S. Antoine.

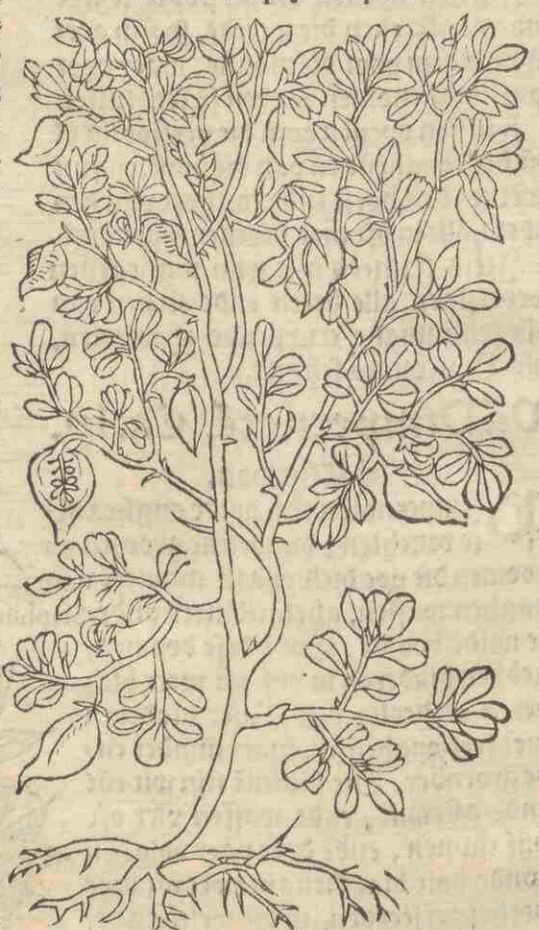
¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Van die natuere cracht ende werckinghe van desen nootkens, en kunnen wy niet A ghescrijuen, aenghesien dat sy nergheincx toe ghebruyckt en worden.

Van Lombaertsche Linsen. Cap. lvj.

¶ Tkatsoen.

Coloutea Theophrasti.
Lombaertsche Linsen.

LOmbaersche Linsen sijn een cleyn boomachtich ghewas, van bladeren den Fenigrieck, oft dē Sene niet seer ongelijck. Die bloemen sijn schoon geel den bloemen van Brem schier gelijck. Ende als die vergaen soo volghen daer hole haulskens naer, ghelijck cleyne blaeskens opgheblasen, die claer ende doorluchtich sijn, ende ghelupt gheuen alsmense in stucken douwt. Ende daer in leyt dat saet dat plat, swert, ende den Linsen niet seer onghelijck en es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande niet, dan in sommighe houen gevonden. Daert voor Sene niet sonder dwalinge geplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye eñ in Ooghstmaent soo worden die saden rijp.

¶ Naem.

Dit boomken wordt gheheeten in Griecx vā Theophrastus κολούτεα Coloutea oft Colutea van Theodorus Gaza. In Hoochduytsch welsch Linsen. Hier te lande Lombaertsche Linsen, ende van sommighen ongeleerden qualijcken Seneboom. In Franchois Baguenaudier.

¶ Natuere.

Die bladeren ende dat saet van dē Lombaertsche Linsen sijn middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die vruchten dat es dat saet ende dijsghelijcx die bladeren van Coloutea als Theophrastus schrijft maken die scapen vet, ende doen die selue veel melcks gheuen. A

Van Dadelboom. Cap. lvij.

¶ Tkatsoen.

DAdelboomen sijn schoone groote boomen, hebbende rechte dicke stammen, die met dicke seelpachtige scorssen bedeckt sijn. Op dopperste van den stam groeyen veel langhe tacken, seer veel rietachtighe smalle bladerē dragende, alzoo dat die selue tacken anders schier niet en schijnen, dan een hoop Rietbladeren lancx aen een vergaert. Ende aen dese tacken groeyen die vruchten veel by een ghetrost, die welcke ront ende lanck sijn, ende binnen eenen langhen herden steen hebben.

¶ Plaetse.

Dadelboomen wassen in Afrycken, Arabien, Indien, Syrien, Joetsche landt, ende in andere heete landen van Orienten.

Naem.

Van Dadelboom. Cap. lvj. v'cvlitf.

Palma. Dadelboom.

¶ Naem.

Die Dadelboom wordt geheetē in Griecx φοίνιξ Phœnix. In Latijn Palma. Ende dit es die oprechte Palm boom.

Die vrucht es ghenaempt in Griecx oock φοίνιξ Phœnix, eñ van Galenus φοινικοβάλανος Phœnicobalanos. In Latijn Palmula. In die Apotcken Dactilus. In Hoochduytsch Dactelen. Hier te lande Dadelen ende Daden. In Franchois Dactes.

¶ Natuere.

Die tacken eñ bladerē vā dē Palmboom sijn cout eñ tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm eñ drooge tot schier in den tweeden graet, ende ooc tsamen treckende, sonderlinghe als sy niet heel rijp en sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Daden sijn quaet om verteerē, sy verstoppen die leuere ende die milte, sy maken winden inden buyck ende weedom in dat hooft, ende sy genereren grof bloet, sonderlinge als sy groen ende noch versch wesende ghegeten worden, maer als sy wel rijpe eñ drooghe sijn zoo en letten sy soo seer niet, ende als sy dan van een goede stercke mage wel verteert worden, zoo voeden sy redelijck dat lichaem.

B Drooghe Daden stoppen oock den loop des buycx, ende ghenesen dat braken ende walghen, sonderlinghe van den bevruchten vrouwen, in plaesteren vermenght eñ van buyten op die maghe oft buyck gheleyt, oft met andere medecijnen vermenght ende inghenomen.

C Daden sterckē oock die weecke leuere ende milte, met andere daer toe dienende medecijnen vermenght, tzy van buyten oft van binnen tlichaems ghebruyckt.

D Die bladeren ende tacken van den Palmboomen heylen die verschе wonden sy fluyten die sweeringhen ende vleeratien, ende vercoelen die heete swillinghen, ende daer om zoo hebben die ouders hier voortijts, als sy eenige plaesteren maeckten hier toe dienende, die selue in tsieden, gheroert met rijskens van Palmen, om dat zy te beeter cracht hebben souden, alsmen sien mach in Emplastro Diacalcitheos, in medicamentis secundi generis, apud Galenum libro primo.

Van Olijfboom. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

Olijfboom sijn tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tkatsoen.

1 DJe tamme Olijfboomen sijn schoone hooghe groote boomen met vele tacken, daer aen wassen langachtighe smalle bladeren, dē Wilgebladeren nz seer onghelijck maer veel smalder ende minder. Die bloemkens sijn cleyn. Die vruchten sijn ront schier ghelijck Pruymen ghefatsoeneert, vā buyten ierst gruen, eñ als sy rijp geworden sijn swertachtich, ende in dmiddel van elcken leyt eenen herden vasten steen. Wt dese vruchten wordt olie gheperst, die Olie van Olijuen geheeten wordt.

2 Die wilde Olijfboom es den tammen schier ghelijck, maer sijn bladeren sijn wat mindere ende tusschen die wassen veel stekende dorenen. Die vruchten sijn oock minde

re ende worden qualijcken rijp, alſoo dat die olie die daer af coemt altijt gruen ende onrijp es.

¶ Plaetſe.

Olijfboomen wassen gheerne in drooghe valleyen, oft op cleyne neere hueuelkens, ende worden in Spaengien, Italien ende andere dyergelijcke landen al om gheuonden.

¶ Naem.

1 Die Olijfboom heet in Grieck ἐλαία. In Latijn Olea. In Hooch-duytſch Oelbaum vnd Oliuenbaū. In Franchois vng Oliuier.

2 Die wilde Olijfboō heet in Grieck ἀγριελαία van sommigen κότινος καὶ ἀιβιοπικὴ ἐλαία. In Latijn Oleaſter Olea ſylueſtris, & Olea Aethiopica.

Die vrucht wordt in Grieck ook ἐλαία ghenaemt. In Latijn Oliua, ende daer naer in Duytſch een Oliue, ende in Franchois vne Oliue.

Oliuen die in pekel gheleyt eñ geſouten ſijn heetē in Grieck Colymbades ende Halmades, ende in Latijn Colymbadæ.

Olea ſatiua. Tam Olijfboom.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionge ſcuetkēs van dē Olijfboomē ſijn cout drooghe ende tſamentreckende van natueren.

Die onrijpe Oliuen ſijn ook cout ende tſamen treckende, maer als ſy rijp ſijn, ſoo verwermen ſy ende maken vochtich.

Olie van den onrijpen Oliuen es cout ende tſamen treckende, van den rijpē, werm vochtich ende ſubtijl van ſubſtantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladerē van den Olijfboom ſijn goet tot dat wildt vier, quade voortsetēde ſweerinᵹhen ende vlceratien, ende tot andere hittighe ſwillinghen daer op gheleyt. A

Die ſelue bladeren met hueniᵹh vermenᵹht, maken die vuyle ſweeringhen ſuyuer ende reyn, ende doen ook andere quade vergaderinghen ſeeyden ende vergaen. B

Item die bladeren van Olijfboomen ſijn goet tot die ſweeringhen, apoſtumatien, puyſten ende verhittinghen van den mont ende van dat tantvleeſch, ſonderlinghe vā den ionghen kinderen, in water gheſoden ende daer mede die mont ghеſpoelt. C

Tſap van den Olijfbladeren ſtelpt die vloet van den vrouwen ende alle bloetgāck, ende dijſghelijcx ook den loop des buycx ende dat root melizoen, van binnen ende van buyten ghebruyckt. D

Tſelue ſap es ook goet tot die roodicheyt verhitheyt ende ſweeringhen van den ooghen, ende tot die loopende ende draghende ooren, met collyrien daer toe dienende vermenᵹht. E

Die Olijuen die noch gruen ende onrijp ſijn, verſtercken die maghe ende maken appetijt ende luſt om eten, ſonderlinghe die gheſouten ſijn, maer ſelue worden ſy ſeer qualijcken verteert ende en gheuen gheen voetſel. F

Die rijpe vette Olijuen maken walginᵹe ende berueren die maghe, ſy maken hooft ſweer ende ſijn quaet voor den ooghen. G

Olie

Olie van onrijpen Oliuen bedwinckt ende doet sincken die ierst beghinnende heete swillinghen ende apostumatien, ende vercoelt die heete sweeringhen ende vleeratien. H

Item dese gruene onrijpe olie es oock goet tot die vuyle stinckende sweeringhē vleeratien ende vochticheden van dat tantvleesch, ende maeckt die tanden vast, met cattoen oft teer wolleken tseghen dat tantvleesch gheleyt. I

Olie van rijpen Olijuen, maeckt slap, versuet die pijne eñ weedom, doet sincken die gheswillen, ende gheneest die ghespannen ende verercrompen leden, sonderlinghe als sy met goeden cruyden ghewonnen es. K

Item olie van Olijuen, dient seer wel om alderhande olien van cruyden oft bloemē af te maken, want sy neempt seer lichtelijcken naer huer die natuere ende cracht van den cruyden ende bloemen, daer sy mede in sonne ghewonnen oft anders sins ghesoden oft berept wordt. L

Van Sint Jans broot. Cap. lxiiij.

Ceratonia Siliqua. Sint Jans broot.

¶ Tkatloen.

Dese vruchten wassen op grootachtighe boomē, dragende dunne taeckens, die met bruyn roode scorssen becleet sijn. Die bladerē sijn lang achtich eñ ghelijck vluegelen wtghespreyt van ses, seuen acht, oft neghen bladerkens aen een rootachtich ribbeken, tseghen malcanderen ouer staende vergaert, van den welcken elck besondere rondachtich es, ende aen die opperste sijde bruyn groen, ende aen die onderste licht gruen. Die vruchten sijn platt cromachtighe hauwen somtijts onderhaluen voet lanck, ende ontrent eenen duym breet, die suetachtich sijn, ende daer in leyt dat saet, dwelck groote platte breede castaenie-bruyde keerne sijn.

¶ Plaetse.

Dese hauwen wassen in Spaengien, Italien ende andere werme landen. Hier te lande en groeyen sy niet. Daer worden alleen in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen cleyne boomkens ghevonden. Die welcke hier te lande gheen bloemen noch vruchten, voortbringhen en kunnen.

¶ Naem.

Dese boō wort genaemt in Grieck κερατόνια ende dijsghelijck oock in Latijn Ceratonia.

Die vrucht heet in Grieck κεράτιον. In Latijn Siliqua, ende van sommighen Siliqua dulcis, van den ghemeynen cruytliefhebbers Carobe. In die Apoteken Pylocaracta. In Hoochduytsch Sint Johans broot, dat es in onse tale Sint Jans broot.

¶ Natuere.

Dese hauwen sijn wat werm drooghe ende tsamen treckende van natueren, sonderlinghe als sy niet versch maer drooghe sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sint Jans broot noch versch gegheten doet lichten ende saechten camerganck hebben, maer es quaet voor die maghe, ende quaet om verteeren ende voedet niet vele. A

Die selue hauwen drooghe wesende, maken den buyck hert, doen water maken, eñ B

en letten der maghen niet veel, ende ſijn beter en bequaemer om eten dan die verſche.

Van Caſſia fiſtula. Cap. lvv.

¶ Tfatſoen.

Caſsia fiſtula.

DIe boomen van Caſſie fiſtule ſijn van bladeren den Eſchenboomē niet ſeer ongelijc. Sijn bladeren ſijn groot lanck ende wighesprevt, van vele bladerkens aen een ribbeken tseghen malcanderē ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere, lanck eñ smal es. Die vruchten ſijn lange, ronde, swerte, herde eñ houtachtighe hauwen, die meest twee voeten lanck ſijn, ende ontrent eenē duym oft vingher dick, die welcke van binnen in vele camerkens verdeylt ſijn, daer in plat bruynachtich saet leyt, ende swert, saecht, suetachtich merch, dat die bloeme ende merch van Caſſie gheheeten, eñ in der medecynen veel ghebruyckt wordt.

¶ Plaetſe.

Caſſie fiſtule wast in Syrien, Arabien, ende dyerghelijcke landen.

¶ Naem.

Caſſie fiſtule wordt genaēt van Aetuarius ende andere ionghe Griecxse meesters in Griecx κάσια μελαίνα. dat es in Latijn Caſia nigra. In die Apoteke ende van den Arabeuschen meesters Caſsia fiſtula.

¶ Natuere.

Dat binnenste swert merch van Caſſie fiſtule es werm ende vochtich in den ierſten graede.

¶ Craht en werckinghe.

Dat binnenste swert merch van Caſſie fiſtule es een goede lichte bequaeme medeA
rijne die sonder eenighe sorghe mach ghegeuen worden alle wercke onstercke menschē ende den bevruchten vrouwen. Sy laxeert ende maeckt camerganck ende iaeght daer duer principaelijck af die geele cholerijcke vochticheden, eñ somtijts oock die taeye fluymen, die ontrent die dermen vergaert lighhen, ontrent een once swaer inghenomen.

Caſſie es oock goet ghebruyckt den ghenen die heete cortsen, pleureſis, geel vrouwe, B
oft eenighe verhittinghe in die leuere hebben sonderlinghe met vercoelende wateren, drancken, oft cruyden vermenght.

Item Caſſie es goet voor die lendenen ende nieren, sy doet dat graueel loſſen ende C
rijſſen, ende preſeruеert voor den steen, met water daer Calliſſiehout, oft Peersel wortelen, oft Cicereп, oft altsamen in ghesoden sijn vermenght, ende ghedroncken.

Alsmen met Caſſie gorgelt soo versuet sy die pijne van den swillingen in die keele, D
ende doet die gheswillen ende apoſtumatien oft sincken, oft rijp worden ende wtbreken.

Caſſie op die ledē geleyt daer dz fleder cijn in es versuet die pijne als Auicēna scrijft. E

Van Anagyris ende Laburnum. Cap. lvvj.

¶ Tfatſoen.

ANagyris es een neer boomachtich ghewas, dunne tacxkens voortbringhende, daer aen cleyne bladerkens wassen, altijt drye tsamen, anders den bladeren vā Agnus caſtus schier ghelijck. Die bloemen ſijn schoon geel ende wassen veel tsamen aen een

rijſken

Van Anagyris ende Laburnum. Cap. lxvj.

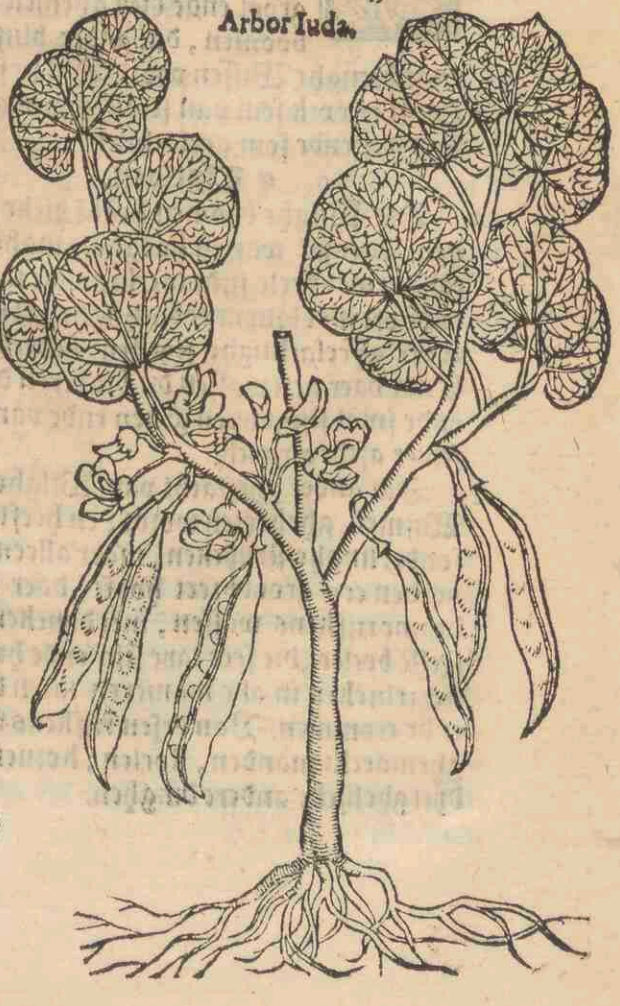
Laburnum. cxlvij.

Anagyris.

Arbor Iudæ.

rijsken in maniere van Aren, den bloemen van koolen schier ghelijck. Ende daer naer volghen langachtige hauwkēs, daer in platte herde vruchten ligghen eñ groeyen, gelijck Roomsche boonkēs ghefatsoneert maer mindere. Ende dit gheheel ghewas, ende sonderlinghe die bloemen sijn van eenen seer stercken ende onliefelijckē rueck.

2 Den Anagyris wordt ooc een ghelijck boomachtich ghewas ghevonden, dat bladeren bloemen hauwen ende vruchten heeft, gelijck Anagyris. Maer dit ghewas en es niet sterck van ruecke, oock eest gemeynlijck grooter eñ breeder, ende het brenght langher bloemē ende hauwen, ende grooter vruchten voort, ende wordt oock grooter, ende wast hooghер dan die Anagyris.

3 Bouen desen soo esser oock noch een derde boomachtich ghewas, dz oock hauwen draeght. Die bladeren van desen sijn ront den bladeren van Asarum schier ghelijck, maer niet soo dick. Die hauwen sijn plat ende ontrēt eenen cleynen vinghere läck ende breet, ende daer in leyt cleyn plat saet.

Plant

¶ Plaetse.

Dese ghewassen groeyen tot veel plaetsen van Italien ende som oock in Prouincie, in die bosschen op die gheberchten.

¶ Tyt.

Zy bloeyē in Meye ende Braeckmaent, eñ in den Herfst zoo wordē die vruchtē rijp.

¶ Naem.

1 Dierste van desen gewassen, wordt geheetē in Grieck ἀνάγυρις. In Latijn oock Anagyris. In Italiaensch Eghelo.

2 Dat tweede wordt ghehouwen voor dat Laburnum vā Plinius. Eñ en es gheen Anagyris noch oock gheen Lotus als sommighe qualijcken meynen.

1 Derde wordt van den cruytlieflebbers in Latijn ghenaemt Arbor Iuda & Arbor Iudæ. Ende schijnt te sijne een gheslacht van Laburnum, oft als eenighe meynen κολυτέα Colytea van Theophrastus.

¶ Natuere.

Die bladeren ende saet van Anagyris sijn werm ende drooghe van natueren.

Ende en es gheen Cercis Theophrasti, want Cercis es een geslacht van Populier, dat van Plinius Populus Lybica ghenaempt es.

¶ Cracht en Werckinghe.

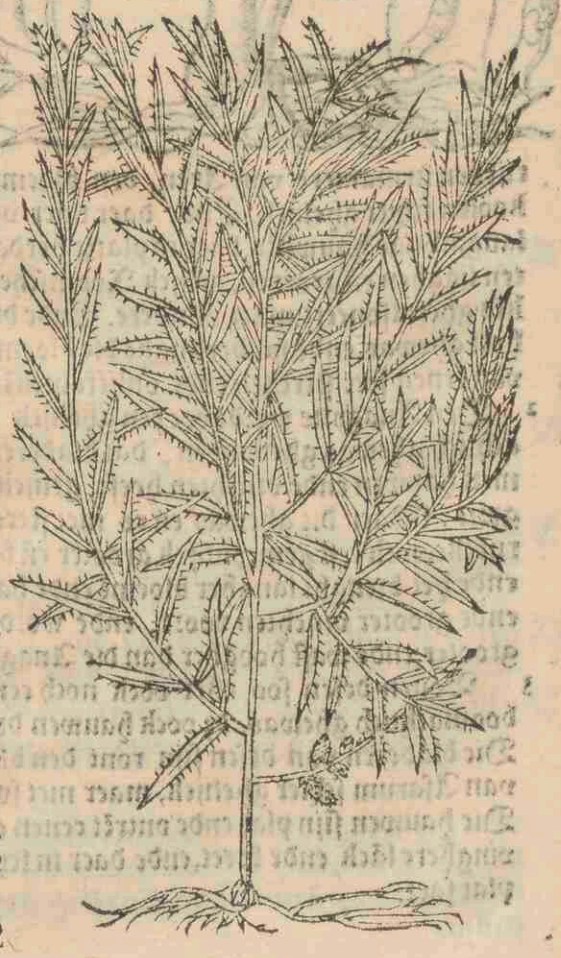
Die bladeren van Anagyris een drachma swaer, met wijn bastaert ghedroncken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende taghet af die secondine.

Die selue bladeren noch gruen ende versch, doen die coude gheswillen sincken ende vergaen daer op gheleyt.

Tsaet inghenomen doet braecken ende vierghenen seer sterckelijck eñ met gewelt.

Van Wilghen. Cap. lxvij.

Salix. Wilghen.

¶ Tgheslacht.

WAn Wilghen vindtmen twee seer verscheyden gheslachtē, dat eene wast om hoge ende wordt groot ende dick ghelijck andere boomen, dat ander blijft neer, ende brenght Wissen voort. Dat ierste gheslacht es oock som van scorssen roodachtich, som wit, ende som geelachtich.

¶ Tkatsoen.

1 Die Wilghe boomen hebbē dicke struycken, daer wt wassen hooghe langhe rechte tacken met veele sijde tackens, die taye sijn, ende oft met bruynroodachtighe, oft met witte oft gheelachtighe scorssen bedeckt sijn. Ende daer aen wassen die bladeren die läck ende smal sijn, bouen gruen ende van onder schier ascheverwich.

2 Dat ander gheslacht van Wilghen, dat Wijmen gheheeten wordt, en heeft gheen sonderlinghe struycken, maer alleen by der aerden een groot breet hooft, daer wt vele dunne rijskens wassen, met doncker roode scellē becleet, die seer taye sijn ende huer seer lichtelijcken in alle manieren laten buyghē ende crommen. Van desen rijskens worden ghemaeckt manden, stoelen, koruen, ende dyet ghelijcke andere dinghen.

Plaetse

¶ Plaetse.

Alle Wilghen wassen gheerne in vochtighe plaetsen, ontrent die grachten ende watercanten, ende sonderlinghe die Wijmen.

¶ Tijt.

Die Wilghen bloeyen in tbeginsel van der Lenten, ende huer bloeyesel wast langer aen dunne steelkens tsamen ghehoopt, dwelck alst opē gaet es saecht ende wollachtich ende wordt daer om het gheheel bloeysel Cattekens gheheeten.

¶ Naem.

Die Wilge boom wordt geheeten in Griecx ἰτέα. In Latijn Salix. In Hoochduytsch Weydenbaum. In Frāchois Saulx. Ende wordt van Theophrastus by toename genaemt ὠλεσίκαρπος. Olesicarpos, dat es in Latijn Frugiperda, om dat huer cattekens rijpen, eer dat saet wel rijp es.

1 Dat gheslachte dat tot boom opwast, wordt gheheeten Salix perticalis.

Ende van desen gheslachte dat roode scellen heeft wordt ghenaempt Salix nigra, Salix purpurea ende Salix gallica. In Hoochduytsch rot Weiden. Hier te lande roode Wilgen van sommighen oock Salix viminalis, om dat die tacxkēs taeye sijn ende huer beter laten buyghen, dan van den anderen Wilghen. Ende sonder twijffel dese roode Wilgen sijn een gheslacht met den Wijmen, want alsmen dese roode Wilghen in neere vochtighe plaetsen plant ende cort by der aerden af hout, soo wassen daer Wijmen op. A

Dat tweede gheslacht met den witten scorssen wordt ghenaempt Salix candida, ende van sommighen Salix græca. B

Derde met den geelachtighe scorssen Salix vitellina, ende als sommighe meynen Salix amerina. Ende beyde dese worden in Hoochduytsch genaempt Weisz weiden, eñ hier te lande witte Wilghen. C

2 Die cleyne neere Wilghe wordt gheheeten. In Latijn Salix pumila ende Salix viminalis, van Columella Sabina salix ende Amerina salix. Hier te lande Wijmen. In Hoochduytsch Klein weiden.

¶ Natuere.

Die bladeren, bloemen, saet ende scorssen van den Wilghen sijn cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Wilghen, stelpen dat bloetspouwen, dat ouergeuen ende bloetbraken, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx oock die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt ende die vloet van den vrouwen, met wijn ghesoden eñ ghedroncken. A

Wilghen bladeren oft scorssen in wijn gesoden versueten die pijne van den senuwen ende verstercken die selue, alsmense daer mede stooft. B

Die gruene bladeren van Wilghen cleyn gestooten ende ontrent die scamelijcke leden gheleyt doen die quade lusten ende vleeschelijcke begheerten vergaen. C

Die scorssen van Wilghen tot asschen ghebrant, ende met azijn vermenght, doē die wratten, weeren ende exterooghen afvallen daer op gheleyt. D

Van Eycken. Cap. lxviij.

¶ Tfatsoen.

DIe Eycken sijn ghemeynlijck groote breede boomen, met huer dickē tacken veerde ende wijt wtghespreyt, ende hebben grauwe scorssen, die aen die ionghe Eyckens heel effen sijn, ende aen die oude boomen, dick, rouwe oneffen ende gheborsten. Die bladeren van den Eycken sijn rontsomme die canten ghescaert ende diep ghekerft, ende daer op wordē somtijts hier te lande ronde appelkens gevonden, dwelck Eycken appelen ghenoemt worden, gelijck in som andere landen die Galnoten daer op groeyen. Die vruchten van den Eycken sijn die Eeckelen, die in rouwe, ronde hole scaelkens hanghen. Die wortelen van den Eycken sijn wit ende breet wtghespreyt.

Bouen die Galnoten ende eycken appelkens die op die bladeren van den eycken

groeyen, zoo wassen oock noch veel andere dingen op die eycken als daer af Theophrastus Lib. tertio cap. viij. breeder schrijft.

¶ Plaetse.

Eycken boomen wassen gheerne in sandachtighe maghere dorre landen, ghelijck ontrent die heyden.

¶ Tijt.

Die Eyckē crijghen in Meye nieuwe bladeren. Die Eeckelen worden in Oostmaent rijp. Die Eycken appelen groeyen in dē zoomer, ende beghinnen in Herfstmaent af te vallen.

¶ Naem.

Die Eyckenboom wordt gheheeten in Griecx Δρῦς. In Latijn Quercus. In Hoochduytsch Eichbaum. In Franchois Chesne.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx βάλανος. In Latijn Glans. In Hoochduytsch ein Eichel. Hier te lande een Eeckel. In Franchois vng Gland.

Dat ront nootken oft Appelken dat op die bladeren groeyet es ghenaemt in Griecx κηκίς. In Latijn Galla. In Hoochduytsch Eichopffel. Hier te lande Eycken appel, eñ Galnoten. In Franchois Noix de galle.

Die scaelkens daer die Eeckelen in hanghen worden gheheeten in Latijn Calices glādium. In die Apotekē Cupulæ glandium.

Quercus. Eycken boom.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Eycken, ende die scaelkens van den Eeckelen sijn verdrooghende tot in den derden graedt ende tsamen treckende. Ende van gelijcke natuere sijn oock schier die Eeckelen, maer meer werm ende min tsamen treckende.

Die Galnotē sijn cout eñ drooge tot in den derden graedt, eñ seer tsamen treckende.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

A Die bladeren scorssen ende scaelkens van den Eycken ende Eeckelen stelpen ende ghenesen dat bloetspouwen, bloetpissen, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx oock dat root melizoen eñ die loop des buycx in water oft rooden wijn ghesodē eñ ghedroncke.

B Die bladeren van Eycken cleyn ghestooten ghenesen ende heylen die versche wonden ende stelpen dat bloeyen van der selver daer op gheleyt.

C Die scorssen van den Eycken ghepoedert es goet tseghen die wormen van den kinderen, ende tseghen den loop des buycx ende ouervloedighe camerganck.

D Die scaelkens van den Eeckelen ende scorssen van den boomen, sijn oock goet vermenght in alle medecijnen, saluen, olien plaesteren, die goet sijn om te stelpen eenighe vloet ende loop van bloede oft van andere humoren.

E Die Eeckelen sijn schier den bladeren ende scorssen van crachten ghelijck, nochtans niet zoo seer stoppende, sy doen water maken, ende wederstaen alle fenijn ende verghift heyt, ende sijn sonderlinghe goet tot die betē ende steken van die fenijnnighe ghedierten in melck ghesoden ende ghedroncken.

F Eeckelen cleyn ghestoten sijn oock goet gheleyt op die versche heete gheswillen, ende als sy met ghesoutē verckens smout vermenght sijn, zoo ghenesen sy die quade voorts etende sweeringhen ende vlceratien.

G Die Galnoten stoppen oock seer ende sijn goet tot alle bloetganck, ende tot die loop des

des buyck in alder manieren, het sy van binnen ingegheuen, oft in eenighe olië, saluen, plaesteren vermenght, ende van buyten ghebruyckt.

Galnoten sijn oock goet tot die vochticheyt ende gheswil van dat tantvleesch, ende H
tot alle swillinghen van den amendelen ende keele, ende dijsghelijck oock tot die puystē van den mont.

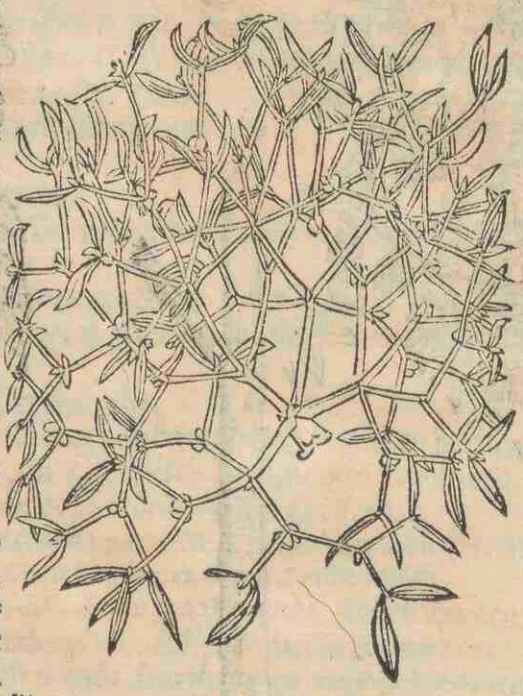
Item Galnoten stelpen die vloet van dē vrouwen ende doen die moeder die gesonē I
ken es in huer plaetse keeren, almen in dwater sidt daer sy in ghesoden sijn.

Galnoten met azijn oft water geweyckt maken dat hayr swert, ende doen dat ouer K
vloedich vleesch verdwijnen, daer mede bestreken.

Galnoten ghebrant ende met azijn oft wijn ghebluft, stoppen alle vloet ende loop L
van den bloede.

Van Marentacken. Ca. lxiv.

Viscum. Marentacken.

¶ Tkatloen.

Dit ghewas heeft vele taye tacken die dweers wtgespreyt, duer ende ouer malcanderen groeyē, eñ met bleeckgruene scorssen bedeckt sijn. Die bladerē sijn dick ende bruynachtich gruen, meerder ende langher dan die bladeren van Buerboom, anders huer niet seer onghelijck. Die bloemkens sijn cleyn ende gheelachtich, ende daer naer volghen cleyne ronde witte besickens, met taye limachtighe vochticheyt ghevult, ende in elck besickē es een swert greynken, dwelck dat saet es.

¶ Plaetse.

Marentackē en wassen nz wt der eerden maer groeyen op boomen, ende worden ghevonden dickwils op Appelboomen, Peerboomen, Wilghen eñ somtijts oock op Linden, Bercken ende andere boomen, maer die alderbeste ende meest gheprcsen sijn die op die Eycken boomē wassen eñ ghevondē wordē.

¶ Tijt.

Marentacken bloeyen in dat eynde vā den Meye, ende in dat eynde van dē Herfst worden die vruchten rijp, die oock alle den winter dueren.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx ἰξὸς. In Latijn Viscum. In die Apoteken Viscus quercinus. In Hoochduytsch Mistel vnd Eichen mistel. Hier te lande Marentacken. In Francois Guys.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken sijn werm ende drooghe van natueren, ende redelijck subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken met morwen herst ende was ver- A
menght, maken morwe rijp ende doen sincken die herde gheswillen, clieren, ende dyerghelijcke coude apostumatien daer op gheleyt.

Item die selue bladeren oft vruchten met wier oock sijn oock goet tot die quade ver- B
ouderde sweeringhen ende groote quade apostumatien.

Esaet van Marentacken met droesem van wijn gemenght, gheneest die herdicheyt C
van der milten, ende maeckt die milte cleyn, op die slincke sijde gheleyt.

Dese selue bladeren oft vruchten, ghenesen den vijt, dat es die quade sweeringhen D

aen die naghelen van den handen ende voeten, met Arſenicum vermenght, ende dar op gheleyt.

Men seyt ock dat het hout van den Marentacken die op Eycken boomen gewassen sijn, ende gheen andere, seer goet sijn tseghen die vallende siecken ende Popelsien, aen den hals ghedraghen.

Van Esschen ende Haueresschen boom. Cap. lvv.

¶ Tgheslacht.

Fraxinus als Theophraſtus schrijft es tweederleye, van den welcken die eene hier te lande Esschenboom, ende die andere Haueresschen ghenaemt wordt.

¶ Tkatsoen.

Fraxinus. Esschen boom.

Fraxinus bubula. Ornus. Haueresschen.

DJe Esschen worden groote hooghe boomen met vele tacken, van den welcken die ionghe hollachtich sijn binnen met wit merch ghevult ende ledekens hebben, maer als die selue groot ende oudt worden so vergaen die ledekens ende dz merch verandert in hout. Die scorssen van desen boomē sijn heel effen Die bladeren sijn groot, lanck, breet, ghelijck vlueghelen wighesprept van vele bladeren tseghen malcanderen ouer, aen een ribbeken wassende vergaert. Van den welcken elck besondere langachtich es ende rontsomme wat ghekerft. Die vruchten van den Esschen hangen veel by een, ende sijn platte smalle hauwkens, ende daer in leyt dat saet, dat bitterachtich es.

Die Haueresschen worden somtijts ock hooge boomē, maer minder dan die Esschē ende wassen seer traghelijck op. Ende daer om worden sy veel cleyn ghevonden. Die scorssen van desen sijn bruyn, den Elsen scorssen schier ghelijck. Die bladeren sijn oec groot, lāck, veel aen een ribbeken, rouwachtich ende wat hayrachtich den bladeren van

Sorben

Van Esschen ende Haueresschen boō. Cap. lxv. vā lijf.

Sorben seer ghelijck. Die bloemkens sijn wit ende wassen in troskēs, ende daer naer volghen ronde besiekens, die ierst gruen, eñ naermaels root sijn, vā smake onliefelijck.

¶ Plaetse.

1 Esschen wassen gheerne in vochtighe plaetsen, ontrent die riuieren eñ wāterloopen.
2 Haueresschen groeyen op hooghe berghen ende oock in donckere bosschen.

¶ Tijt.

1 Tsaet van Esschen wordt rijp in dat eynde van den Herfst.
2 Haueresschen bloeyen in den Meye ende in den Herfst worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

1 Die ierste boom wordt gheheeten in Griecx μελία. In Latijn Fraxinus. In Hoochduytsch Eschernbaum, Eschernholtz, vnd Steyneschern. In Neerduytsch Esschen ende Esschenboom. In Franchois Fresne.

Die hauwkens oft vruchten van den Esschen worden ghenaempt in die Apoteken Lingua auis ende Lingua passarina.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghenaempt in Griecx van Theophrastus ὀρνελία. In Latijn van Gaza Fraxinus bubula. Van Plinius ende Columella. Ornus & Fraxinus syluestris. Van sommighen nv ter tijt Fraxinea arbor. In Hoochduytsch Malbaum vnd grosser Malbaum. Hier te lande Haueresschen ende tot som plaetsen Qualster. In Franchois Fresne sauluage.

¶ Natuere.

1 Dese bladeren ende scorssen van Esschen, sijn middelmatich werm ende subtijl vā substantien.

Tsaet es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

2 Die bladeren van Haueresschen sijn oock werm ende drooghe van natueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht eñ werckinghe.

1 Die bladeren ende scorssen van Esschen in wijn ghesoden ende ghedroncken openen A ende stercken die verstopte leuere ende milte, ende ghenesen die pijne van der sijden. Eselue doen sy oock in olie ghesoden ende van buyten op die syden ghestreken.

Item die scorssen bladeren ende ionghe scuetkens van den Esschen sijn oock goet in B der seluer manieren den watersuchtighen, sy doen dat water afgaen ende lossen.

Die seer vet sijn ende met huer smout verladen selen magher ende slanck worden, C als sy alle daghen nuchter drye oft vier bladerkens van Esschen met wijn innemen.

Item sap van Esschen bladeren scorssen oft ionghe scuetkens mz wijn gedroncken D weder staet alle fenijn, sonderlinghe den beten ende steken van den slangen eñ naderen.

Men seyt oock dat die Esschen zoo crachtich sijn tseghen alle fenijn, dat ontrēt huer E oft in huer schaduwe gheen fenijnnich ghedierte ghedueren en kan.

Asschen van Esschen scorssen ghebrant met water vermenght, gheneest die quade F witte crauwagien ende dyerghelijcke ruydicheyt.

Tsaet van Esschen doet water maken, vermeerdert dat manlijck saet, ende maeckt G lust tot byslapen, sonderlinghe met Notemuscaten inghenomen, als Ysaac, Rhasis, Damascenus, ende meer andere Arabeusche meesters scrijuen.

2 Die bladeren van Haueresschen in wijn ghesoden, sijn goet tot die weedom van der H syden, ende verstoptheyt van der leuere. Ende in dyer manieren gebruyckt doen sy den watersuchtighen den buyck sincken.

Van Populierboom. Cap. lxvj.

¶ Tghelaght.

Populierboomen sijn, dryerleye als Plinius schrijft. Die eene es genaemt witte Populier. Die tweede swerte Populier. Die derde Rateleer ende dese drye geslachten sijn hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tkatsoen.

Die witte Populierboom wordt hooch groot ende dick, het hout es wit ende niet seer

Populus alba. Witte Populier. Populus nigra. Swerte Populier.

hert om snijden oft werckē. Die scorssen sijn effen witachtich sonderlinge aen die taeckens. Die bladeren sijn breet rontsomme die cantē gehoeckt, op die eene syde wit saecht ende wollachtich, ende op die andere syde effen cael ende gruen. Ende eer die bladeren voortcomen soo brenght dese boom langhe wollachtighe cattekens voort van coluere schier incarnaet.

2 Die swerte Populier wordt ooch hooch groot ende dick, die scorssen van desen sijn ooch effen maer bruynder. Die bladerē sijn langachtich achter breet, voor scerp, rontsomme die canten seer luttel ghekerft, niet wit saecht oft wollachtich. Die cattekēs van desen veranderen huer in maniere van druyfkens vele ronde besickēs draghende. Die bottekens eer die bladerē voortcomen, sijn seer welriekende duer een geele lijmachtige vetticheyt die daer in es. Ende van desen bottekens wordt ghemaeckt die salue die men Populier salue naempt.

3 Die Nateleer es den swerten Populierboom aensienlijck, hy wordt ooch groot ghelijck die andere twee. Die cattekens van desen sijn langher ende bruynder dan vā den anderen. Die bladerē sijn rondachtich breet eñ cort, bruynder ende herder dan die bladeren van den swerten Populier, rontsomme diep ghekerft, ende hanghen aen dunne steelkens, ende daer duer coemet dat sy niet veel stil en hanghen, ende altijt tseghen malcanderen clateren ende ghelupt gheuen.

¶ Plaetse.

Dese boomen wassen gheerne in vochtighe neere plaetsen, als in beempden, ende by grachtē staende eñ vlitende wateren. ¶ Tijt.

Die cattekens van den Populierboomen comen voort int eynde van die Meerte ende

ende in Aprill, ende dan moetmen die bottekens plucken daermen die Populier salue af maken wildt.

¶ Naem.

1 Die witte Populierboom wordt geheeten in Griecx λευκὴ. In Latijn Populus alba eñ vã sommigen Farfarus. In Hoochduytsch Pappelbaũ, Weisz Alberbaum, vnd Weisz Popelweyden. Hier te lande Abeelboomen, ende daer naer van sommighen ongheleerden in Latijn Abies niet sonder groote dwalinghen, want Abies es een maniere eñ gheslacht van Denneboomen, als wy hier naer verclaeren selen.

2 Die ander Populierboom wordt ghenaempt in Griecx ἄιγειρος. In Latijn Populus nigra. In Hoochduytsch Aspen vnd Popelweiden. Hier te lande Populier ende Popelaere. In Franchois Peuplier.

3 Derde wordt ghenaemt vã Plinius Populus Lybica. In Duytsch hier te lande Rateleer. In Franchois Tremble.

¶ Natuere.

1 Die bladeren ende scorssen van den witẽ Populierboom sijn ghetempert ende mid delmatich in wermte ende coude, maer wat drooghe ende afvaghende.

2 Die bottekens van den swerten ende ghemeyne Populierẽ sijn werm ende drooghe tot inden iersten graet ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van witten Populieren in wijn ghesoden, doen water maken, ghenesen A die coude droppelpisse, ende sijn goet ghebruyckt den ghenẽ die dat sciatica, dat es pijne in die hope hebben.

Tsap van den bladeren versuet die pijne ende ghenees die swerinnghen van den oo- B ren, daer in ghedruypt.

Die bladeren ende tonghe bottekens van den swerten Populier, versueten die pijne C van dat fledereijn aen handen ende voeten cleyn ghestooten ende daer op gheleyt.

Die salue die van die Populiers bottekens ghemaeckt wordt es goet tot alle verhit D tinghen, ende tot alle versche ghestaghen ghestooten oft ghevallen buylen eñ ghe- swillen daer op ghestreken.

Vlmus. Olmen.

Van Olmen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

VAn Olmen vindtmen twee geslachten als Theophrastus ende Columella schrijuen. Dat eene groeyet op die velden, eñ d'andere op die gheberechten.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Olmen sijn groote hooghe boomen, ende hebben veel tacken die huer wijt wtbreydẽ. Het hout es hert bruyn ende taeye. Die bladeren sijn breedachtich, gherimpelt, rontsomme wat ghekerft, op die welcke dicwils blaeskens wassen, daer in gevonden wordt een lijmachtige ende aencleuende vochticheyt, in die welcke ghemeynlijck cleyne wormkens groeyen. Ende als dese vochticheyt daer in blijft, so wordt sy in dz eynde van den soomer, duer die cracht van der sonnen hert ghelijck een gumme. Tsaet van den Olmen es breet ront plat ende dun, den sade van Melde niet seer ongheliick

maer meerder. Die wortelen van den Olmen spreyden huer wijt ende breet wt. Ende dit aheslacht es hier te lande seer ghemeyn.

2 Dat ander gheslacht van Olmen es den voorgheserruen van bladeren ende houte niet seer onghelijck, maer het wast veel hooghet eñ en breyt hem soo wijt niet wt, ende selden brenghet saet voort. Die bladerē vā desen sijn veel aenghenamer eñ worde lieuer ghegeten van den ossen, koeyen eñ andere vee, dan die bladeren van den ierssten.

3 Bouen dese twee gheslachten van Olmen, soo vindtmen ooch noch boomen die den Olmen wat aensienlijck sijn, die welcke ooch groot ende hooch worden. Het hout van desen es seer taeye ende hert, ende daer om worddet veel ghebruyckt tot Molenraden, Catrollen ende dierghelijcke instrumenten die last ende gewicht verdraghen moeten. Die bladeren sijn ooch gherimpelt ende rontsomme wat ghekerft, maer langher ende smalder dan die selue, op die auerechte syde bleeckgruen, effen, glat, ende blinckende, ende als sy drooghe sijn ooch welrieckende. Ende op dese bladeren en groeyen nemmermeer blaesskens, noch ooch die beesten en eten die niet soo gheerne als sy die bladeren van Olmen doen. Tsaet van desen es den sade van den Olmen volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast gheerne op platte, neere velden ende in goede vette ackers, eñ wordt ooch tot veel plaetsen van Brabant aen die canten vā den velden geplant.

2 Het tweede groeyet hieuer op die berghen.

3 Die derde boom, wordt in die bosschen als in Sonien bosch veel gevonden, ende tot som plaetsen aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Tsaet vā dē Olmē groeyet eñ rijst in dz eynde vā Aprill, als die bladerē wtspruyten.

¶ Naem.

Die Olmboō wordt gheheeten in Griecx πτελέα. In Latijn Vlmus. In Hoochduytsch Rustholtz, Rustbaū, Olmenbaū, Lindbast vnd Yffenholtz. In Frāchois vng Orme.

1 Dierste gheslacht wordt van Theophrastus πτελέα dat es Vlmus ghenaempt. Van Plinius Vlmus Campestris. Van Columella Vlmus vernacula, ende Vlmus nostras, dat es Vlmus Italica.

2 Tweede heet in Griecx van Theophrastus ὀρεσπτελέα in Latijn Montiulmus. Van Columella Atinia en Vlmus Gallica.

Tsaet van den Olmen es ghenaemt in Latijn Samerā.

Die wormkens die in die blaesskens endē vochticheyt van den Olmen groeyen sijn ghenaempt in Griecx κνῖπες Cnipes. In Latijn Culices & Muliones.

Die vochticheyt wordt nv ter tijt genaēt Gummi vlmi, dz es gumme van dē Olmen.

Die derde boom wordt in Griecx ghenaemt van Theophrastus κολυτέα Colytea, eñ schijnt te wesen die Vlmus syluestris daer Plinius af vermaēt. In Hoochduytsch Hanbuchen vnd Bucheschern. Hier te lande Herseleer, en tot som plaetsen Herenteer. In Franchois mochtmen Orme sauluage, nuemen.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Olmen sijn wermachtich ende tsamen trecken-de van natueren.

Die vochticheyt die in die bladeren ghevonden wordt es drooghende suyuerende ende afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Olmen heylen ende ghenesen die verssche wonden cleyn ghestoo- A
ten ende daer op gheleyt. Tselue doen ooch die binnenste scorssen als die wonden daer mede verbonden worden.

Die ghebroken oft gheborsten armen oft beenen ghenesen ooch volcken alsmen die B
leden stooft oft badet in water daer Olmen bladeren in ghesoden sijn.

Die bladeren van Olmen met azijn vermenght, ghenesen die quade ruydicheyt en- C
de scorftheyt.

Die buytenste scorste van den Olmen een once swaer met wijn oft water ingheno- D
men iaecht af die coude flupmen ende doet camerganck hebben.

Die

Die vettichevt ende vochticheyt die in die bladeren gheuonden wordt maeckt die huyt ende dat aensicht schoon, ende doet die vlecken, spruet ende masen vergaen, daer op ghestreken.

Die selue vochticheylt heyt ende gheneest oock die verschе wonden, daer in gedaen, als by sekere experientie nv ter tijt ghevonden es.

Die bladeren van Olmen sijn oock een goet voeder voor die ossen ende koeyen, als Theophrastus en Columella schrijuen.

Van Lindeboom. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Linden sijn tweederleye als Theophrastus schrijft, Manneken ende wijfken. Ende beyde dese gheslachten worden hier te lande gheuonden, maer dat wijfken es meer ghemeyn ende best bekent.

¶ Tfatsoen.

Tilia fœmina. Lindeboom.

Die ghemeyne Lindeboom, dat es dz wijfken van den Linden, wordt oock groot ende dick, ende met synen langhen tacken so breyt hy hem seer wijt eñ breet wt, een groote brede lombere makende, als die sonne schijnt. Sijn scorssen sijn van buyten bruynachtich effen eñ cael, ende naest den houte witvochtich ende taeye, die huer laten buyghen vouwen ende wercken in alder manieren, eñ daer om wordē daer af gemaeckt die basten daermen coorden ende zeelen af draeyet. Thout es witachtich effen sonder weeren ende seer saecht, ende daer om worden ooc daer af gebrant colen diemen tot den buspoedere ghebruyckt. Die bladeren sijn schoon gruē, breedachtich, rontsomme wat gekerft, anders den bladeren van Veyl niet seer onghelijc. Die bloemkens sijn witachtich weltrieckende, ende wassen veelachtich by een aen een cleyn smal wit bladerkē. Die vrucht en sijn cleyne ronde besiekens oft bollekens, by een ghetrost ghelijck die besien vā Veyl ende daer in leyt swertachtich cleyn ront sadeken, dat daer wt valt als die bollekens rijp sijn eñ open gaen.

Dat ander gheslacht van Linden, dat het manneken van den Linden ghenaempt es wordt oock groot, dick, eñ spreyt hem wijt wt, ghelijck die andere Lindeboom Die scorssen van desen sijn oock taeye, ende dienen om basten af te maken, maer rouwer, dicker ende broosseher. Ende sijn aē die cleyne tackskens grauwachtich, witter dan aen die Linden maer niet zoo wit als die Olmen tackskens. Thout van desen es veel herder weerachtigher ende geelder, den Olmen houte seer aensienlijck. Die bladeren sijn breedachtich, niet effen maer rouwachtich rontsomme wat ghekerft den Olmen bladeren wat gelijck. Maer hier op en groeyen nemmermeer blaeskens. Ende dese boom brenght seer selden vruchten voort, also datmen daer om meynt dat hy heel ontvruchtbaer es, ende als hyse leuert, soo brenght hy voort vele by een ghetrost hanghende, ghelijck ronde platte hauwkens, die voor een scaerdeken hebben Den hauwkens van dat oprecht Thlaspi beschreuen. lib. v. cap. lxij. Van fatsoene eñ groote seer aensienlijck, vā dē welckē elck op een besondere steelkē hāght.

¶ Plaetse,

Van Lindeboom. Cap. lxviij.

Linden wassen gheerne in goet bequaem eerdtrijch, ende wassen lichtelijcken al om daer sy gheplant worden.

¶ Tijt.

Dat wijfken van den Linden bloeyet in den Meye, ende die vruchten worden rijp in dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx φιλύρα Philyra. In Latijn Tilia. In Hoochduytsch Lindē vnd Lindenbaū. Hier te lāde Linde eñ Linde boom. In Frāchois Tilet.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaempt Tilia fœmina.

2 Dat ander gheslacht Tilia mas, ende hier te lande van sommighen Ypelyne.

¶ Natuere.

Die scorssen ende bladeren van den Linden syn middelmatich werm, wat droogh ende tsamen teeckende, den Olmen van naturen schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van den Linden in water ghesoden ghenesen die puysten ende quade seericheden van den monden van den kinderen, alsmense daer mede waschet. A

Die selue bladeren syn oock goet gheleyt op die gheswollen voeten ghestoot̄ ende met water vermenght. B

Die scorsse van den Linden met azijn vermenght geneest die quade ruydicheyt, wite crauwagien ende dyerghelijcke scorftheden, als Plinius schrijft. C

Van Platanus. Cap. lxviij.

¶ Tfatsoen.

Platanus. Aceris species. Folio maiori.

Plata-

1 Platanus es een vremt boom diemen hier voortijts in Italien ende te Roome in grooter eeren ghehouden heeft. Hy wordt groot hooch ende spreyt hem met sijnen tacken seer wijt ende breet wt. Die bladeren sijn breet van fatsoene den wijngaerts bladeren seer ghelijck, ende hanghen aen langachtighe roodachtige steelkens. Die bloemkēs sijn cleyn ende wassen in cleyne troskens. Die vruchten sijn ront, rouw ende wat wollachtich ontrent eenē noot groot.

2 Desen Platano wordt een boom seer gelijck in Duytschlant ende tot som plaetsen van Brabant ghevonden. Die oock breede bladeren heeft ghelijck die bladeren van Wijngaert, aen langhe dunne roode steelkens hanghende. Maer die bloemen ende vruchtē van desen en sijn den bloemē oft vruchten van Platanus niet ghelijck. Maer sijn ghelijck den bloemen ende vruchten van booghont beschreuē hier naer Cap. lxxxj. daert een gheslacht af es.

¶ Plaetse.

1 Platanus wast tot veel plaetsen van Grecien. In Italien es hy oock tot som plaetsen gheplant. Hier te lande es hy onbekent.

2 Die boom den Platano van bladeren ghelijck, wort tot som plaetsen van Duytschlant op hooghe berghen, ende in Brabant aen sommighe cantē van den velden, maer seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Platanus bloeyet in dat eynde van Meerte.

¶ Naem.

1 Platanus es genaemt in Griecx πλάτανος ende dijsghelijcx oock in Latijn Platanus.

2 Die andere boom den Platano ghelijck heet in Hoochduytsch Ahorne vnd waldeschern. Ende en es gheen Platanus maer een gheslacht van Acer, eñ schijnt wel te sijne tghene dat in Griecx κύγια. In Latijn Carpinus ghenaempt es.

¶ Natuere.

Die bladeren van Platanus sijn wat cout ende vochtich vā natueren. Die scorssen ende vruchten sijn meer verdroghende.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die vruchten van Platanus met wijn ghedroncken, helpen den genen die van den Serpenten gebeten sijn.

B Die selue met Liese vermenght, genesen die verbrantheyt daer op geleyt.

C Die scorssen in azijn ghesoden versueten die pijne van den tanden.

D Die bladeren gruen ghestootē sijn goet gheleyt op heete geswillen, ende op gheswollen ende lopende ooghen.

Van Elsen. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Die Elsen sijn ooc hooge groote boomen met vele tacken, die seer broosch sijn ende huer niet lichtelijcken en laten buygē. Die scorsse van den boomē es bruyn. Thout es redelijck hert, ende mach seer langhe in dwater dueren, ende dan

Alnus. Elsen.

langher dan eenich ander hout, eñ daer om wordē daer af pijlē gemaeckt, daermen die fondeersels in wacke eñ weecke grondē op leyt, eñ die goten eñ canalē daermē dz water mede onder die aerde leyt, maer buytē dē watere zo vergaet eñ verrot dit hout seer lichtelijckē. Dit hout es ooc also volckē alst onscelt oft bloot es, root, eñ dijsgheliex ooc alst oudt eñ drooge es. Die bladeren vā den Elsen sijn in dat aentasten wat lijmachtich eñ cleuende gheliick oft sy met huenich bestreken waeren, vān fatsoene rondachtich ende wat gherimpelt den Haselaers bladeren met seer onghelijck. Die bloemen van den Elsen sijn langhe cattekens, schier ghelijck aen die Berckenboom. Die vruchten sijn ront ghelijck cleyne olijfkens, van vele scelferkēs vast vergaert. Die welcke als sy rijp ende drooghe sijn, rontsomme open gaen ende haer ontpluycken, alsō dat het saet dan daer wt ruyst ende valt.

¶ Plaetse.

Die Elsenboomen wassen gheerne in neere vochtige bosschen, eñ in alle waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die Elsen botten ende bringen nieuwe bladeren voort in Aprill gelijck andere boomen, In den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die Elsenboom wordt genaēt in Griecx κλήθρα Clethra. In Latijn Alnus. In Hoochduytsch Erlenbaum vnd Ellernbaum. In Franchois vng Aulne.

¶ Natuere.

Die scorssen ende bladeren van den Elsen, sijn cout, verdrooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die scorssen van den Elsen, duer huer tsamē treckende cracht, souden goet moghen wesen tot die apostumatien ende swillingen van der keelen, amandelen ende van den monde ghelijck die snoesterē van dē Okernoten, maer tot noch toe soo en hebben sy van niemant ghebruyckt geweest, dan alleē om slechte lakenen, vilten hoeden ende andere dyerghelijcke swert mede te verwene, daer sy goet toe sijn.

B Die bladeren wordē gepresen tot heete geswillen eñ sweeringen, ende tot alle wtwendighe verhuttinghen.

Fagus. Buecken.

Vā Buseckē. Ca. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

DBecken wordē ooc groot hooch ende dick. Die bladerē sijn dun, effen, glat, breedachtich den Populiers bladeren schier gheliick maer mindere. Die bloemē van den Buecken sijn cleyne geelachtige cattekens, minder dan aē die Berecken boomen anders huer ghelijck. Die vruchten sijn dryecantige nootkēs, daer in een suete keerne es. Ende dese nootkēs sijn besloten in rouwe stekende snoesteren daer sy wtvallen als sy rijp sijn.

Plaet-

¶ Plaetse.

Bueckenboom wast gheerne op blacke breede vochtachtighe velden.

¶ Tijt.

Buecken bloeyen ende bringhen nieuwe bladeren voort in dat eynde van Aprill, oft in den Meye. Die Nootkens worden rijp in den Herfst als die Castanien rijp sijn.

¶ Naem.

Die Bueckenboom wordt genaempt in Griecx φηγός. In Latijn Fagus. In Hoochduytsch Buchbaum oder Buche. In Franchois Fau ou Fouteau, ou Hestre.

Die vruchten worden nu ter tijt ghenaemt Nuces fagi. In onse tale Buecken nootkens. In Franchois Faine.

¶ Natuere.

Die bladeren van den Buecken sijn vercoelende.

Die keernen van den nootkens sijn wat vochtich ende werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Buecken sijn goet gheleyt op heete gheswillen die ierst beghinnen te groeyen, ende op alle dyerghelijcke puysten ende sweeringhen.

Dwater dat in die holle Buecken gheuonden wort gheneest die scorftheyt van den menschen, ende dijsghelijcx oock die ruydicheyt van den peerden, ossen ende scapen alsmense daer mede wasschet.

Die nootkēs en wordē tot oorboor vā den menschē nz gebruyckt, nochtās soo sijn sy suet eñ bequaem om eten, dienende schier tot alle saken, daer die nootkēs van Pijn appelen toe goet sijn.

Van Bercken. Cap. lxxvij.

Betula. Bercken.

¶ Tkatsoen.

DJe Berckē wordē ooc diewils hooghe groote boomen, met vele tackē daer aē wassen vele dunne tāye rijskēs, die gemeynlijck nederwaerts hangē eñ huer wel laten buygē. Die scorsse aē die ionge rijskēs es effen glat sapachtich eñ Castaniebruyn, aen die oudē groote struyckē so es sy vā buytē hert, wit, rouw, oneffen eñ gheborsten, eñ aen die middelbaere tackē, soo es sy wat ghespickelt, eñ daer onder naest den houte ligghen andere scorssen die effen, ende dun ghelijck een papier sijn, alsoo datmen hier voortijts die gebruyckte om op te scrijuen, eer dz parchement oft papier bekent was. Die bladerē sijn breedachtich rontsomme wat ghekerft minder dan die bladeren van Bueckē, anders huer niet seer onghelijck. Die Bercken draghen oock cattekens gelijck die Haselaer maer mindere, ende daer in coemt huer saet voort.

¶ Plaetse.

Berckē wordē gheuondē in die bosschē, op die dorre Heydē, eñ ooc ontrent die camē vā den corenvelden.

¶ Tijt.

Berckē bringē nieuwe bladerē in dē

April, ende in den Herfst soo worden die ionghe cattekens met den sade rijp.

¶ Naem.

Die Berckenboom es ghenaempt in Griecx σκμύδα. In Latijn Betula. In Hooch duytsch Birckenbaum. In Franchois Bouleau.

¶ Natuere en Werckinghe.

Die Bercken en hebben in der medecijnen gheen ghebruyck, ende daerom soo en es A huer natuere oft cracht niet bekent, die binnēste scorssen sijn van den ouders gebruyckt in plaetse van papier, ende die ionghe rijskens om roeden ende bessemen af te maken, soomen noch ter tijt oock doet.

Van Sporckenhout. Cap. lxxvij.

Alnus nigra quibusdam. Sporcken hout.

¶ Tkatsoen.

Sporcken hout en wast nz in maniere van boomen, noch en wordt niet seer dick. Maer brenght voort vele langhe rechte rijsers, huer in andere cleyne verdeylende, die met eē dunne swerte scelle becleet sijn, onder die welcke een geelachtighe es. Thout van desen rijsers es witachtich eñ heeft in dmiddel bruyn root merch in. Die bladeren sijn breet ghelijc die bladeren van Elsen, den bladeren van Kerselaers schier gelijck, maer ronder ende bruynder. Die bloemkēs sijt witachtich, ende daer naer volghen ronde besiekens, die ierst gruen, naermaels root, ende ghedroocht swert sijn. Van smake vremt ende onliefelijck.

¶ Plaetse.

Dit houdt wast gheerne in neere vochtighe bosschen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in April, in Ooghstmaent worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit hout wordt ghenaemt, hier te lande Sporcken hout, ende van den kinderen Pijlhout, om dat sy pijlen daer af maken, daer sy mede scieten. In Hooch duytschlandt, Faulbaum vnd Leuszbaum. In Latijn nv ter tijt van sommighen Alnus nigra.

¶ Natuere.

Die binnenste geel scorsse van Sporcken hout es verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die geele scorssen van den Sporken hout in wijn oft bier gheweyckt, ende gedronA ken, doen sterckelijck braken ende lossen daer mede die fluymen ende vuylicheyt van der maghen.

Die selue geele scorssen in azijn ghesoden ende in den mont ghehouwen verstueten B die pijne van den tanden. Ende ghenesen die crauwagien ende scorftheden daer op ghestreken.

Die bladeren sijn een goet voeder, voor die koeyen eñ doē die selue wel melck geuen. C

Tfal-

¶ Tfatsoen.

PApen hout en wordt ooc nz groot oft hooch gelijck een boom, maer blijft neer ende worpt veel tacken wt. Die struycxkens ende oude tacken sijn met witachtige scorssen becleet. Die ionghe met gruene hebbende ghelijck vier peeskens, lancx die rijskēs oploopende, die welcke een seijnsel vā vier canticheyt maken. Het hout es hert eñ wit geel. Die bladeren sijn lanck, wat breedachtich dun ende teer. Die bloemkens sijn wit ende hanghen vijf oft ses tsamen, ende daer naer volghen cleyne roode huyskens vier tsamē, die welcke als tsaet rijp es opē gaen, eñ dan vindtmen in elck eē saet met een schoon geel velleken becleet, dz met water oft andere nattichz vermenght ooc geel verwet.

¶ Plaetse.

Papenhout wast hier te lande in die haghen aen die canten van den velden ende van den bosschen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Aprill eñ die vruchten worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas schijnt wel te syne, tghene dat van Theophrastus ghenaempt wordt in Griecx εὐώνυμος Euonymos. In Hoochduytsch heetet Spindelbaū vnd Hanhoedlin. In Brabant Papenhout. Ende en es gheen ζύγια Zygia oft iugalis, oft ghesiacht van Acer ghelijck sommighe ghemeynt hebben.

¶ Cracht en werckinghe.

A Euonymos als Theophrastus schrijft es alle vee scadelijck ghegeten ende sonderlinghe den gheyten, die daer af steruen, alsoo veerde als sy niet vā onder eñ bouen eñ lossen.

Van Swelcken hout.

Capittel. lxxx.

Sambucus paluſtris recentioribus. Swelcken hout.

¶ Tfatsoen.

HWelckē hout, es dē Vlierhoute gelijck. Sijn hout ende sonderlinghe die ionghe tacken, sijn merch ghelijck die Vlier ghevult. Die bladerē sijn breet vijfhoeckich, den bladeren van Wijngaert van

fatsoene volnaer ghelijck maer mindere. Die bloemkens sijn wit ende wassen in breede croonen, van den welcken die middelste cleyn sijn, ende die buytenste rontsomme die canten groot. Die vruchten sijn ronde besiekens, ghelijck aen den Vlier, maer meerder ende van verwen schoon root.

2 Van desen vintmen noch een ander ghesiacht dyens, bloemē in ronde trossen wassen anders den voorgheschreuen in als ghelijck.

¶ Plaetse.

Swelcken hout wast ontrent die watercanten, ende in vochte neere plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende tseghen den Herfst worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt nv ter tijt ghenaemt. In Latijn Sambucus palustris, ende Sambucus aquatica, om dat het bloemen, vruchten, ende hout met merch ghevult heeft, ghelijck die Vlier. Van Cordus worddet Lycostaphylos ghenaempt. Eenighe maken daer af Chameplatanus. In Hoochduytsch heetet Schwelcken vnd Bachholder. In Brabant Swelcken ende Swelcken hout. In Franchois Obiere ou Opiere. Ende en es gheen Opulus als sommighe meynen.

¶ Cracht en werckinghe.

Sommighe willen segghen dat die besiekens inghenomen, doen braken eñ camer-A ganck hebbē, maer sekerlijck en es dat noch nz vā eenige geleerde oft experte beuondē.

Van Booghout. Cap. lxxvj.

Aceris species. Folio minori. Booghout.

¶ Tfatsoen.

BOoghout wast, somtijts in maniere van boomen ende wordt hooch, groot, eñ crijght dicke struyeken, somtijts in manere van hagen ende blijft neere. Sijn scorssen sijn dick, wat witachtich. Het hout es hert, ende met water strommekens, ende ghelijck flammekens gebeelt. Die bladeren sijn breet vijfcantich, ghelijck die Swelcken bladeren, maer mindere ende gruender den bladeren van Sanikel seer gelijck. Die vrucht es dun lanck ende plat, schier ghelijck een veerken van een cleyn vogelkē, oft gelijck een vluegelken vā eē Biesbout oft sprinckhaē.

¶ Plaetse.

Booghout wast, tot sommighe plaetsen in die bosschē eñ daer worddet groote boomē, ende aen die canten van den grachten ende van den waterloopen ende daer blijuet cleyn.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende in den Herfst wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaempt in Griecx σφένδαμνος. In Latijn Acer, ende schijnt wel te syne dat gesl acht van Acer dat ghenaemt es πεδινή, id est, Campestris, ende van sommighen

als

als Theophrastus scrijft γλεῦκος ἢ γλῦκος, vā Plinius Gallica. In Hoochduytsch heetet Maszholder. In Brabant Booghoutende Vlierhout. In Franchois Erable.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Acer ghestooten met wijn, ende gedroncken sijn goet tot die pijne A van der syden als Serenus Sammonicus gheschreuen heeft.

Van Geneuer. Cap. lxxxvij.

¶ Tghellacht.

GEneueren sijn tweederleye als Dioscorides scrijft. Daer es een geslacht dz groot ende hooghe wordt, ende een dat cleyn ende neer blijft, dat hier te lande bekēt es.

¶ Tkatsoen.

Iuniperus minor. Cleyn Geneuer.

1 Die cleyne oft ghemeyne Geneuer wast somtijts om hooghe ende wordt grootachtich ghelijck ghemeyne boomkēs, maer meest soo blijft hy neer ende groeyet in maniere vā den haghen. Die tacken van desen Geneuer sijn met dunne scorssen bedeckt die lichtelijcken splijten, ende daer wt vloeyet somtijts sonderlinghe in heete landen tsoomers een gumme oft vettichevt ghelijck wieroock oft spiegelherst. Die bladeren sijn cleyn, smal, hert, scerp ende stekende, ende wassen rontsomme die steelkens ende rijskens, sy blyuen altijt gruen ende en vergaen tswinters niet. Die vruchten sijn cleyne ronde besiekēs, die ierst gruen sijn ende naermaels swert, ende dan soo sijnse ooc goet van ruecke, ende van smaecke suet met een bitterachtich naersmaeckken.

2 Die groote Geneueren sijn groote hooge boomen, die welcke oock dragen groote besien ende vruchten die alzoo groot sijn als Hasenoten, somtijts ooc als Okernoten zoo Dioscorides schryft.

¶ Plaetse.

Geneuer wordt gheuonden op hooghe bergen, in donckere bosschen, ende in neere hole straten, hy wast gheerne op couden steenachtighen grondt.

¶ Tijt.

In den Meye zoo stuyft van den Geneuer gheel stofken, dwelck voor sijn bloemen ghehouden wordt, daer naer zoo beghinnen die cleyne besiekens te groeyen, die in den Herfst rijp worden, een iaer naer dat zy voort gecomen sijn. Ende daer om zoo worden op die Geneueren rijpe, onrijpe, groote ende cleyne besiekens tsamen gheuonden.

¶ Naem.

Die Gheneuer wordt ghenaemt in Griecx ἄρκευθος, ende van sommighen ἀκαταλὶς Acatalis. In Latijn Iuniperus. In Hoochduytsch Weckholder vnd Wecholterbaum. In Franchois Geneure.

Die besiekens sijn ghenaempt in Griecx Ἀρκευθίδες. In Latijn Baccæ Iuniperi. In die Apoteken Grana Iuniperi. In Hoochduytsch Weckholterbeeren vnd Kromerbeeren.

Die gumme die wt den houte ende scorssen vloeyet es ghenaempt in die Apoteken Vernix, ende tot sommighe plaetsen niet sonder groote seer sorghelijcke dwalinghe Sandaraca, want Sandaraca es een fenijnnighe corrosiue substantie diemen by die metaelen in die gheberchten vindt, daer dese gumme gheen ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

Die gheheele Geneuerboom met synen bladeren, scorssen, houte, vruchten eñ gumme es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten oft besiekens van den Geneuere sijn goet voor die maghe longhene A
leuere ende nieren, sy ghenesen den ouden hoest, crimpingen ende windē in den buyck, ende doen water maken, met wijn oft huenich water ghesoden ende ghedroncken.

Die selue besiekens sijn ook goet den ghenen die verreckt gheualien oft geborsten B
sijn, in der seluer manieren ghebruyckt.

Sap van den bladeren, wederstaet alle fenijn sonderlinghe van den aderē eñ slan- C
ghen, ende es goet daer tseghen ghedronckē eñ van buyten op die wonden ghestreken. Tot den seluen sijn ook die vruchten goet in alder manieren ghebruyckt.

Geneueren ghebrant, ende dijsghelijck ook huere besiekens, verlaghen met hueren D
roock alle fenijnnich ghedierte ende alle corruptien van der locht, ende daer om soo sijn sy goet ghebrant in tijt van haestighe sieckten ende al om daer quade locht es.

Die scorsse van den Geneueren ghebrant ghenees die quade scorftheyt ende ruy- E
dicheyt met water daer op ghestreken.

Die gumme van Geneueren es goet ghebruyckt den ghenen die met coude fluymē F
in die maghe ende dermen verladen sijn, sy verdrijft ende doet afgaē alderhande wormē, eñ stelpt die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt eñ die vloet van den vrouwen.

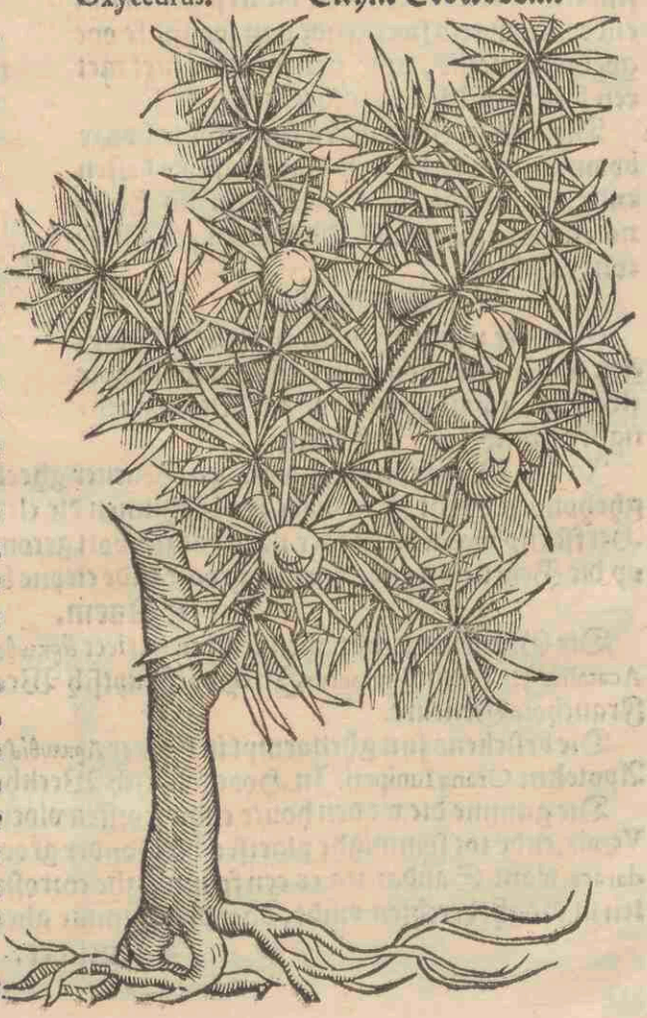
Die roock van Vernix es goet den herssenen, hy verdroocht die ouervloedighe voch- G
ticheyt van den hoofde, ende stelpt die vloet van den catarren.

Dese gumme mz olie vā Roosen vermēght, geneest die cloū aen handē eñ voeten. H

Van Cederboom. Cap. lxxxiij.

¶ Tghellacht.

Oxycedrus. Cleyne Cederboom.

DJe Cederboom es tweederleye. Groot ende cleyne. Die cleyne es ook tweederhande. Die eene heeft scerpe eñ stekende bladeren ghelijck die Geneuere. Die andere en es niet stekende.

¶ Tkatloen.

I Die groote Cederboom wordt seer hooch groot ende dick, ende meerder en hooghер dan die witte Denneboom. Sijn scorssen sijn onder aen die struycken tot dē ierſten tackē toe rouw, eñ vā daeren tot bouen toe seer effen ende glat, van verwen naer doncker blauw treckende, wt die welcke van selfs witten vochtighen welrieckende Herst vloeyet, die van der sonnen bescenen droogh ende hert wordt. Die tacken sijn lanck, wijt wighespreyt in andere veel tackens tseghen malcanderen ouer staende verdeylt gelijck aē die witte Denneboom. Eñ daer aen wassen seer veele, eñ dick by een, cleyne smalle corte welriekende bladerkens, den Lorckenbooms bladerkens schier ghelijck. Die vruchten sijn den witte

witte Denneboomś vruchten gelijck, maer meerder dicker eñ herder, ende wassen recht ouer eynde als aen die witte Denneboom. Als die seer neerstighe Pierre Belon schrijft. Wt den houte van desen Cederboom coemt ende vloeyet die dunne vettichеyt die Cedria van den ouders ghenaemt es.

2 Die ierste cleyne Cederboom es den Geneuer boom seer ghelijck, maer ghemeynlijck wat mindere. Sijn struycken sijn crom ende ghewronghen eñ met rouwen schorssen becleet. Die bladeren sijn smal, hert scerp ende stekende. Die vruchten zijn ronde besiekens, gelijck Geneuer besiekens maer wat meerdere, van verwen ierst gruē, naermaels geel, ende ten laetsten root, redelijck goet van smake.

3 Die andere cleyn Cederboom en wordt oock niet groot, maer blijft cleyn ende neer gelijck die andere. Die bladeren van desen en sijn niet stekende, maer rondachtich ende bot den bladeren van Tamariscus ende van Sauelboom schier gelijck Die vruchten van desen sijn oock ronde besiekens, die ierst gruen dan geel ende ten laesten root sijn, van smaecke bitterachtich.

¶ Plaetse.

1 Die groote Cederboom wast in Africa ende Syrien, eñ als Vitruuius schrijft oock in Candien, op hooghe berghen ende in coude vochtighe plaetsen daer die sneuw veel leyt, als op den berch Libanus, Amanus, Taurus, als Belon schrijft.

2 Die tweede wast in Phœnicien, ende tot som plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Calabrien op den berch Garganus.

3 Die derde wast in Lycien, eñ wordt tot som plaetsen van Vranckrijck ende in Prouincien oock ghevonden.

¶ Tijt.

1 Die groote Cederboom draeght sijn vruchten tot by den twee iarē, ende wordt altijt met vruchten ghevonden, die tseghen den winter rijp worden.

2, 3 Die cleyne Cederboomkens sijn oock altijt gruen, ende met vruchten geladen, hebbende altijt rijpe ende onrijpe vruchten op ghelijck die Geneuerboomen.

¶ Naem.

Die Cederboom wordt ghenaemt in Grieck κέδρος ende in Latijn Cedrus.

1 Die groote Cederboom es van Plinius in Grieck κεδρελάτη Cedrelate ghenaempt, in Latijn wordt hy gheheeten Cedrus maior ende Cedrus conifera.

Die vettichеyt die wt desen boomen coemt es ghenaemt in Grieck κέδρια. In Latijn oock Cedria & Liquor Cedrinus, Van Auicenna Serbin, van Serapio Kitran. Ende met dese Cedria werden hier voortijts in Egypten die doode lichaemen van den menschen ghebalsemt, die welcke nv ter tijt wt den grauen ghenomen worden ende voor Mumia in die Apotekē vercocht, niet sonder groote eñ merckelijcke dwalinge. Want dz van dē Arabeuschē Mumia genaemt es, wordt vā dē Griechē geheetē Pissalphaltos.

2 Die cleyne ierste Cederboom wordt in Grieck genaemt ὀξυκέδρος καὶ κέδρος φοινικὴ. In Latijn Acuta cedrus, Cedrus Phœnicia, Oxycedrus, ende Cedrula.

3 Dat ander cleyne es ghenaemt κέδρος λυκία, Cedrus Lycia. Ende in Prouincien als Pierre Belon schrijft Morueinc.

¶ Natuere.

1 Die Cederboomen sijn werm ende drooghe tot in den derdē graedt. Die Cedria die wt den grooten vloeyet es werm tot schier in den vierden ende subtijl van substantien.

2 Die vruchten van den cleynen sijn oock werm ende drooghe, maer niet soo seere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cedria dat es die vettichеyt van den Cederboom, versuet die pijne van den tanden in die gaten van den quaden ghedaen.

Die selue Cedria verclaert oock het tghesichte eñ neempt die seellen van den oogen af, alsmense daer mede bestrijckt.

Cedria met azijn vermenght doodet die wormen van den oren, ende met wijn daer Hysope in ghesoden es in die oren ghedruypt, verdrijft dat tuyten ende ghelуyt van den oren, ende doet beeter hooren.

Van Sauelboom. Cap. lxxxviij.

Met Cedria hebben die van Egypten hier voortijts die doode lichaemen bewaert, D want die bewaert sy in hueren wesen ende beschermse van alle corruptie. Maer dat leuende vleesch verteert sy ende doeghet verdwijnen.

Cedria doodet ock die luysen ende alle ghewormte, ende daer om wat daer mede E bestreken es, en sal van den Motten schieters oft Meluwen niet ghequetst worden.

Die vruchten van den cleynen Cederboomen ghegheten sijn goet tseghen die droppelpisse, sy doen water maken eñ verweckē die natuerlijcke cranckheyt vā dē vrouwen. F

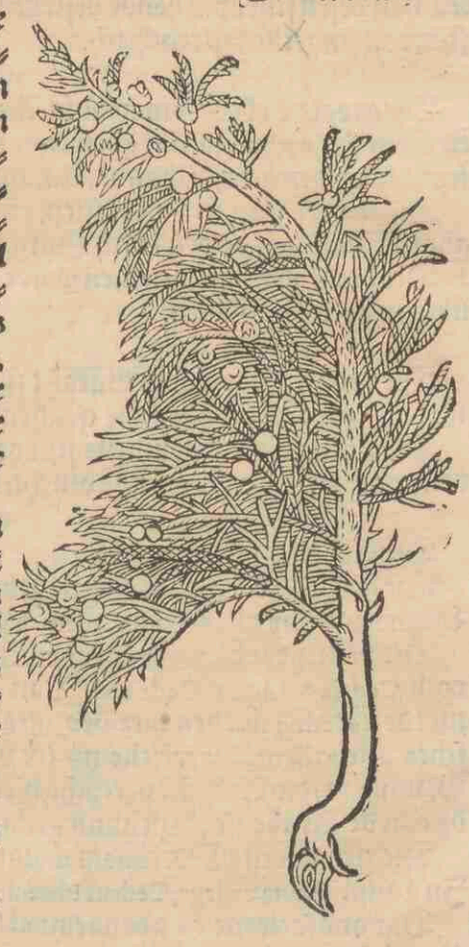
Van Sauelboom. Cap. lxxxviij.

¶ Tgheslacht.

Sauelboom es tweederleye, die eene heeft bladeren schier ghelijck die Tamarischboom. Die andere es den Cypressenboom van bladeren aensienlijck.

¶ Tkatloen.

Sabina. Sauelboom.

1 DJe Sauelboom die hier te lande bekent es, wast in maniere vā neerachtighe boomkens. Sijn struycken worden somtijts dick ghelijck eenen arm, ende daer aen wassen vele tacken die huer lichtelijcken breet ende wijt wtbreyden, van desen tackē groeyen andere dunne tackens, ende daer aen gruene dunne rijskēs in veel andere huer verdeylende, aē die welcke veel bladerkens wassen, den bladeren van Tamariscus schier ghelijck, maer rouwer ende meer stekende, die winter ende soomer altijt gruen blijuen, ende sterck van ruecke sijn. Die vruchten sijn cleyne swerte besiekens, den besiekens van Geneuer niet seer onghelijck.

2 Dat ander geslacht van Sauelboom, dz den Cypressenboom ghelijckt, wordt redelijckē groot ende hooghe, ende crijght struycken dicker dan die Cypressen boom. Ende daer aen wassen veel tacken wijt wtghespreyt. Die bladeren sijn den Cypressenbooms bladerē seer gelijck. Die vruchten sijn ronde besiekens, die ierst gruen sijn ende naermaels swert.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Sauelboom wordt hier te lande in sommighe houen gheplant.

2 Die andere wast in cleyn Asia ende in Grecien. Hier te lande wordt hy selden ghevonden.

¶ Tijt.

Die vruchten van Sauelboom worden tseghen den winter rijp.

¶ Naem.

1 Die ierste boom wordt ghenoemt in Griecx Βράθυς. In Latijn Sabina. In die Apotēken Sauina, van sommighen Sauimera. In Hoochduytsch Seuenbaum. Hier te lande Sauelboom. In Franchois Sauinier.

2 Die andere es ock van Dioscorides Βράθυς & Sabina ghenaemt, van Plinius ock Cupressus Cretica. Ende dese schijnt wel te syne die boom vā Theophrastus geheeten in Griecx Θυία ἡ Θύον Thuia vel Thuium, ende van Plinius Bruthes oft Bruta, als Pierre Belon seer wel schrijft.

¶ Natuere.

Die bladeren van Sauelboom, die principalijck in der medecynen ghebruyckt worden,

sijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Sauelboom met wijn ghesoden, doen so sterckelijck die urine losA
sen ende rijsen, dat sy oock dat bloet doen volgen, sy verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende taghen af die secondine, ende doode vruchten. Tselue doen sy oock alsmen den roock van onder ontfanckt.

Die selue bladeren met huenich vermenght ghenesen die quade sooris etende sweeB
ringhen, ende suyueren ende verdrijuen alle vlecken ende plecken van den lichaeme.

Met den bladeren van Sauelboom worden ooc verdreuen ende afgedaen die wratC
ten die op die scamelijcke manlijcke leden ende op andere heymelijcke plaetsen ghegroeyet sijn.

Sauelboom es oock goet vermenght in alle verwermde olien ende salue, ende machD
daer in voor Caneel ghebruyckt worden, alsmen dobbel ghewicht neemt, als Galenus ende Plinius schrijuen.

Van Cypressenboom. Cap. lxxxv.

¶ Tfatsoen. Cupressus. Cypressenboom.

CYpressen hebben dicke rechte ende langhe struycken, ende daer aen wassen van schier by der aerden tot bouen toe, vele andere dunne tacken, die huer niet wijt wt en breyden, maer lanex den boom om hooghe wassen, alsoo dat den Cypressenboom niet breet en es, maer smal om hooge seer lanck opwast. Die scorssen van den Cypressen sijn bruyn, dat houwt es geelachtich, hert, dicht, ende alst drooghe es welrieckende, sonderlinghe alst ontrent den viere roemt. Die Cypresseboom en heeft gheen sonderlinghe bladeren, maer in plaetse van den bladeren soo brenghen die tackens vele dunne gruene corte rijskens in andere rijskens huer verdeylende die cleyne voukens hebben gelijck oft sy van vele seer cleyne bladerkens vergaert waeren. Die vruchten sijn rondachtighe groote noten, schier alsoo groot als ghemeyne Pruymen, die als sy rijp ende drooghe sijn tot veel plaetsen open gaen, ende daer in leyt plat grauwachtich saet.

¶ Plaetse.

Cypressen boomen groeyen gheerne op hooge bergen, ende op dorre plaetsen, In neere ende vochtighe plaetsen en willen sy niet wassen.

¶ Tijt.

Die bladeren van Cypressen blijuen altijt gruen. Die vruchten worden in den Herfst tseghen den winter rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx κυπάρισσος. In Latijn Cupressus. In die Apoteken Cypressus. In Hoochduytsch Cypressenbaum. Hier te lande Cypressenboom. In Franchois Cyprez.

Die vruchten worden ghenaempt in Latijn Nuces cupressi, Pilulæ cupressi, eñ van sommighen Galbuli, in die Apoteken Nuces Cypressi.

¶ Natuere.

Die vruchten ende bladeren van Cypressen sijn drooch tot in den derden graedt sonder merckelijcke wermte, ende tsamen treckende van natueren.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Die vruchten van Cypressen inghenomen stelpen den loop des buyx, ende dat root A
melizoen, ende sijn goet tseghen dat bloetspouwen, ende tot alle bloetgäck. Tselue doet
ock dat water daer sy in ghesoden sijn ghedroncken.

Olie oft salue daer dese vruchten oft die bladeren in ghesoden sijn, maeckt die ma- B
ghe sterck, stilt dat braken, ende stelpt den camerganck ende alle loop des buyx, ende
dijsaheliex ock van den scamelijcken leden.

Die nootkens van Cypressen ghenesen ock die gheseuertheyt, als die dermen ghe- C
soncken sijn, van buyten daer op gheleyt. Tselue doen ock die bladeren.

Die quade sweeringhē ende dat quaet vleesch dat in die gatē van den nuese groeyet D
worden ock met dese vruchten ghenesen ende verdreuen.

Als dese vruchten met drooghe vette Vijghen vermenght worden, zoo doen sy die E
gheswillen van den manlijcken leden sincken, ende alsmen daer toe heeue menght, zoo
doen sy die croppen ende clieren vergaen daer op gheleyt.

Die bladeren van Cypressen met sueten wijn oft huenich water ghesoden ghenesen F
die droppelpisse ende stelpen alle vloet van der blasen.

Dese bladeren cleyn ghestooten, heylen die versche wonden ende stelpen dat bloeyen G
daer op gheleyet.

Item dese bladeren met bloeme van Gersten mout sijn goet gheleyt op dat wildt H
vier, carbonkelen, ende andere heete voorts etende ende sprighende sweeringhen.

Die bladerē eñ vruchten van Cypressen, met azijn vermenght makē dat hayr swert. I

Van Ibenboom. Cap. lvvvvj:

¶ Tfatsoen.

Taxus. Ibenboom.

DIe Ibenboom wordt groot ende hooch ende blijft altijt gruen. Sijn struyeken sijn dick ende met grauw ghespleten scelferachtige scorssen beecleet. Die bladeren sijn donckergruen lanck ende smal ghelijck een veere, van vele cleyne bladerkens aen een ribbeken tseghen malcanderē ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere smales ende langhere dan die bladerkens van Rosmarijn, anders huer niet seer ongelijck. Die vruchten sijn schoon roode ronde besiekens, wat meerder dan die Crakebesien anders huer ock met seer onghelijck.

¶ Plaetse.

Ibenboom wast in Arcadien, Italien, Spaengien, Vranckrijck ende Duytschlandt, hy wordt ock hier te lande in Ardennen bosch ghevonden. Hier voortijts soo heeft hy ock van den ongeleerden in die houen geplät geweest voor Tamariscus.

¶ Tÿt.

Die vruchten van Ibenboom, worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese boom es in Grieex ghenaempt σμίλαξ van Theophrastus μίλος, eñ als Galenus seyt κάκτος Cactos. In Latijn Taxus, van den ongheleerden Apotekers Tamariscus. In Hoochduytsch Ibenbaum, dat es in onse tale Ibenboom.

Natues

Van Pijnboom. Cap. lxxxvij. vclxxj.

¶ Natuere.

Die Ibenboom es heel fenijnnich, ende der menschelijcker natueren heel contrarie.

¶ Hinderniſſe.

Die Ibenboom en wordt tot profijte van den menschen niet ghebruyckt, hy es soo A scadelijck ende fenijnnich, dat die ghene die onder die lombere van hem slapen, daer af cranck worden, somtijts ock steruen, sonderlinghe als hy bloeyet ende in Gascongien, daer dese boom alder scadelijcxte es.

Als die menschen die vruchten eten sy crijghen daer af den loop des buyck, ende die B voghelen steruen daer af, oft veranderen hueren pluymen.

Die ongheleerde Apotekers ghebruycken die scorssen vã desen boom voor die scors- C sen van Tamariscus, ende daer aen machmen mercken wat grootter quaet die onghe- leerde Apotekers daghelijcx doen, als sy quade scadelijcke dingen, voor goede medecy- nen gheuen, tot groot achterdeel van den armen crancken menschen.

Van Pijnboom. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheslacht.

DJe Pijnboom es tweederleye als die oude Theophrastus schrijft, Tam ende Wildt. Van den wilden vindtmen ock veel gheslachten.

¶ Tkatsoen.

πεύκη. Pinus. Pijnboom.

1 Die tamme Pijnboõ wordt hooch eñ groot, hy crijght aen dopperste vele tacken, die huer wederom in andere ronde tacxkens verdeylen. Die altsamen rontsomme beset sijn met cleyne herde ende schier stekende bladerkens, die seer smal sijn, ende van verwen witachtich gruen. Thout es roodachtich, swaer ende van binnen ontrent den middele, heel sapachtich ende vol vettichcyts. Die vruchten sijn groote castanie- bruyne bollen (diemen hier te lande Pijnappe- len heet) in die welcke grocyen cleyne nootkens, in die welcke witte keernen ligghen die suet sijn, ende in der medecynen veel gebruyckt worden.

2 A Dierste geslacht van den wilden Pijnboo- men, wordt hooch groot ende seer dick, maer nz soo hooch als die tãme Pijnboomen. Sijn tac- ken wassen breet wt lange scerpe stekende bla- deren. Die vruchten sijn cort ende niet hert, sy gaen lichtelijcken open eñ vallen lichtelijckẽ af.

B Dat tweede gheslacht en wast niet om hoo- ge, noch en heeft gheen recht op gaende struy- cken, maer brenght terstont, wt der wortelẽ veel tacken voort, lanex der eerdẽ cruypende, die läck ende seer taeye sijn ende haer lichtelijckẽ laten buyghen, alsoo datmen daer reepen af maeckt daermen die wijnvaten mede bint, als die wel- gheleerde ende neerstighe Matthiolus schrijft. Die vruchten van desen sijn wat meerdere dan van som anderen wilden.

C Derde gheslacht, wast recht op ende wordt groot ende hooch, maer niet soo hooch als die andere wilde. Die tacken van desen wassen gelijck aen die roode Denneboom. Die vrucht es lanck ende dick, den vruchten van den rooden Denneboom schier ghe- lijck, in die welcke dryecantighe nootkens ligghen, den tammen Pijnbooms nootkens ghelijck maer mindere. Die lichtelijcken bricken ende een keerne in hebben die goet van smaecke es, ghelijck van den tammen.

Dvier-

D Tvierde gheslacht heeft langhe herde vruchten, die welcke niet lichtelijcken open en gaen oft van den boom en vallen.

E Tvijfste gheslacht heeft cleyne ronde nootkens, nz veel meerder dan die Cypresseboom die lichtelijcken open gaen ende afvallen.

Wt desen boomen coemt die vetticheyt diemen Herst heet, ende aldermeest wt den wilden. Eñ die selue Herst vloeyet meestendeel wt die scorssen oft wt den houte, maer somtijts wordt ock eenich Herst in die appelen ghevonden.

Van desen boomen coemt ock dat morauw ende hert peck, dwelck daer wt vloeyet als sy ghebrant worden, naer die maniere die Theophrastus leert, die noch ter tijt in Candien onderhouden wordt als Pierre Belon schrijft.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Pijnboomē wassen, tot veel plaetsen van Italien, Spaengien, Grecien &c. op die velden ende in die houen daer sy gheplant sijn.

2 Die wilde groeyen op die ghebercht en, ende sommighe op dopperste van den seluen daer gheen andere boomen oft cruyden meer en wassen, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht van den wilden, dwelck ock in Duytschlandt, Lieflandt, Polen ende andere coude landen ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Die vruchten van den Pijnboomen worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Die Pijnboom wordt ghenaemt in Latijn Pinus. In Grieck niet πίτυς als sommige nv ter tijt meynen, maer πεύκη als claerlijck dese naervolghende veerssens bewijssen.

Vergilius Æneidos. 7.

Ipsa inter medias, flagrantem feruida pinum
Sustinet.

Daer by Flagrantem pinum te verstaene es Teda pinea als ock Seruius schrijft,

Ouidius in epistolis Heroidum

Vt vidi, vt perij, nec notis ignibus arsi,
Ardet vt ad magnos pinea teda deos.

Item Fastorum quarto

Illic accendit geminas pro lampade pinus,
Hinc Cereris sacris nunc quoq; teda datur.

Prudentius in Hymno cerei paschalis

Seu pinus piceam fert alimoniam.

Wt welcken verssens te mercken es dat Teda van den boom coemt in Latijn Pinus genaemt, in de welcke als Theophrastus schrijft die πεύκη Peuce verandert, alsoo dat hier aen kennelijck es dat Pinus ende Peuce een boom es.

Dat tam geslacht wordt geheeten in Grieck πίτυς ἥμερος. In Latijn Pinus satiua. In Hoochduytsch Hartzbaū vnd Kijnholtz. In Frāchois vng Pin. In onse tale Pijnboō.

Dat wildt gheslacht es ghenaemt in Grieck πίτυς ἀγρία In Latijn Pinus sylueſtris eñ Pinaster. In Franchois Pin sauuage, dat es wilde Pijnboom, ende van den gheslachte van den wilden sijn die boomen in Hoochduytsch ghenaemt, Kijfferholtz Forenholtz oder Fuerenholtz Fichtenbaum &c.

A Dat ierste gheslacht van den wilden wordt gheheeten in Franchois Aleuo ende Eluo als Pierre Belon schrijft, ende dit schijnt wel te syne die Pinus Tarentina daer Plinius af vermaent.

B Tweede wordt in Italien Mughi gheheeten, eñ dit mochtmen wel nuemen in Grieck χαμαιπεύκη. In Latijn Humilis pinus aut Pinus terrestris.

C Derde wordt tot som plaetsen in die ghebercht en tusschen Italien ende Duytschlandt Cembri & Cirmoli ghenaemt. Ende dit schijnt te syne dat (naer tschrijuen vā die seer welgheleerde Pierre Belon) in Franchois Suiffe ghenaemt soude wesen. Ende dit gheslacht en es gheen Sapinus, want Sapinus es dat onderste van den struyck van Abies als wy hier naer schrijuen selen.

D Tvierde heeft groote ghelijckenisse met dat gheslacht dat van Theophrastus ghenaemt es πεύκη ἰδαία. In Latijn Pinus Idea.

Tvijfste

E Tvijfste es van Theophrasto gheheeten πεύκη παραλία dat es Pinus marina.

Die vrucht van desen boomen es genaemt in Griecx κῶνος. In Latijn Conus & Nux pinea. In Hoochduytsch Zijrbel. Hier te lande Pijnappelen.

Die noothens die in dese Pijnappelen ghevonden worden, heeten in Griecx σφαῖλοι, ende van Hippocrates κογκάλοι. In Latijn Nuces pineæ.

Dat binnenste hert, ende middelste van desen boomen, dwelck vol vetticheyts es, ende ghelijck een toortse brant alst onstekē es, heet in Griecx δάς καὶ δάδιον. In Latijn Teda Ende als die gheheele boom van binnen vet ende vol vetticheyts ghewordē es, soo seyt Theophrastus dat hy in een Teda verandert es, ende dan sterft hy oock, om dz hy verladen es van vetticheyt, ghelijck een mensche oft dier dz in sijn smout verstickt, ende dan sijn dese boomen bequaem, om peck daer wt te branden. Daerom soo dolen sy seer die meynen dat Teda een besonder boom es, ende niet en mercken dattet een ghebreck ende cranckheyt es van den Pijnboom.

¶ Natuere.

Die scorssen van den Pijnboomen sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren, ende sonderlinghe die scelferen van den vruchten. Van ghelijcke natuere sijn ooc schier die bladeren.

Die keernē van den noothēs sijn werm ende vochtich eñ ooc wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scelferen van den vruchten ende die scorssen van den Pijnboom ingenomē stoppen den loop des buyex ende den bloetgāck, ende doē water ende die vrine lossen. Selue doet oock schier dwater daer sy in ghesoden sijn ghedroncken. A

Item die selue heylen oock al daer tvel af gewreuē es, ende sijn goet tot die verbrātheyt met seuym van siluere ende wierooch vermenght. Ende als tot dese scelferen oft scorssen coperroose ghedaen wordt soo suyueren ende ghenesen sy oock die voorts etende sweeringhen ende vleeratien. B

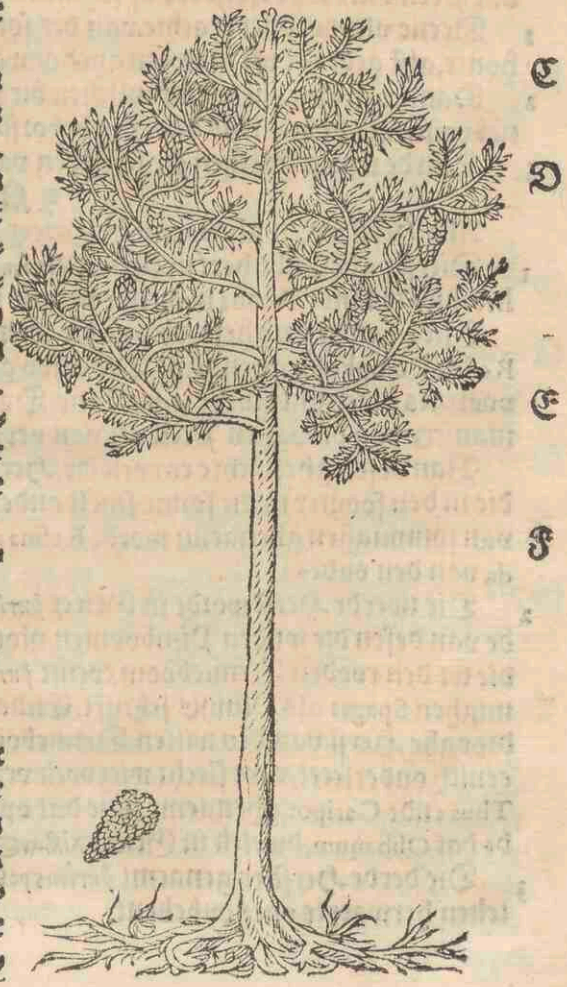
Die bladerē van den Pijnboomē genesen die verschе wondē, eñ als sy in azijn gesoden sijn soo doē sy die pijne van dē tandē vergaē.

Die keernen van den Pijnnoothens sijn goet voor die longhene, sy suyueren die borst ende doen die fluymē lossen, ende daer en bouen soo voeden sy oock wel, ende maken redelijck goet bloet, ende daer om soo sijn sy goet den ghenen die hoesten eñ wtdrooghen in alle manieren gebruyckt ende ingenomen.

Dese vruchten openen oock die leuere ende nieren, sy versueten die scerpicheyt vā der vrinen, ende sijn daer om goet dē ghenen die met den steen ende graucel ghequelt sijn.

Cracht ende werckinge van den Herst ende peck sal hier naer verclaert worden.

πίτυς. Picea. Root Denneboom.

Vā die roode Denneboom.

Capittel. lxxxviij.

¶ Tkatsoen.

DJe roode Denneboō wordt ooc redelijckē groot eñ hooch, maer niet soo groot als die Pijnboom ende blijft altijt gruen ghelijck die Pijnboomē ende witte Denneboom. Thout en es niet soo root als aē die

Van die roode Denneboō. Cap. lxxxviij.

Pijnboomen, ende es oock vetachtich ende daer vloeyet oock alderhande Herſt wt. Die tacken van deſen boomen ſijn herdachtich, ende daer wt ſpruyten andere tacken ghemeynlijck cruyſwijs, daer aen groeyen die cleyne gruene bladerkens, niet rontſomme die ſteelkens, maer ouer beyde ſyden ſeghen malcanderen ouer ghelijck veerkens geſet. Die vruchten van deſen ſijn minder dan die vruchten van den Pijnboom.

Wt deſen boom vloeyet oock peck, als hy ghebrant wordt, ghelijck wt den Pijnboomen, als Dioſcorides ſchrijft.

¶ Plaetſe.

Deſe boom waſt tot veel plaetſen van Grecien, Italien, Vranckrijck ende oock in Duytſchlant.

¶ Tijt.

Sijn vruchten worden oock in den Herfſt rijp.

¶ Naem.

Die roode Denneboō wordt genaemt in Grieck πίτυς. In Latijn Picea. In Hoochduytſch rot Thannen vnd Rot dannebaū, eñ daer naer hier te lāde roode Denneboō.

Ende dat Pitys ende Picea een boom es bewijſt ghenoech Scribonius largus Compoſitione CCI. Aldus ſchrijuende Reſinæ pituinæ, id eſt, ex picea arbore.

¶ Natuere ende cracht.

Die bladeren ſcorſſen vruchten ende nootkens van deſen boomen ſijn van natuere ende crachten ende werckinghe, den bladeren ſcorſſen vruchten ende noten van den Pijnboomen ſchier ghelijck.

Van Herſt wt den Pijnboomen ende roode Denneboom vloeyende. Capittel. lxxxix.

¶ Tgheſlacht.

Die Herſt die wt den Pijnboomen ende Denneboomen, vloeyet es dryerleye, ſonder dat Peck daer wy beſondere af ſchrijuen willen, int naervolghende Capittel.

1 Deene vloeyet duer crachte van der ſonnen ende van der hitte des ſoomers, wt den houte, alſt gebroke oft in tween ghehouwē es, eñ ſonderlinghe, alſt af ghehouwen es.

2 Dander groeyet aen ende tuſſchen die ſcorſſen van den Pijnboomen eñ roode Denneboomen, ende dickwils daer ſy gheborſten oft ghequetſt ſijn gheweeſt.

3 Derde wordt tuſſchen die ſeelferen van den vruchten ghevonden.

¶ Naem.

Alle Herſt wordt ghenaemt in Grieck ῥητίνη. In Latijn Reſina.

1 Dierſte gheſlacht heet in Grieck ῥητίνη ὑγρά. In Latijn Reſina Liquida. In die Apoteken hier te lande Reſina Pini, ende in onſe tale Rijnſchen oft mouwen Herſt.

Ende van deſen gheſlachte es die Herſt van den ouders in Grieck ῥητίνη κολοφωνία Reſina Colophonia ghenaemt. Die alſoo gheheeten wordt om dat ſy vā Colophon hier voortijts plach ghebroght te worden. Daer nv ter tijt die onghelcerde Apotckers een maniere van drooghen Peck oft van verſoden Herſt voor ghebruycken.

Van deſen gheſlachte es oock die Herſt diemen hier te lande ſpiegel Herſt nuemt, die in den ſoomer in die ſonne ſmelt anders drooghe es ende hem lact poederen. Die van ſommighen ghenaemt wordt Reſina arida. Hoe wel dat hy niet en es die Reſina arida van den ouders.

2 Die tweede Herſt wordt in Grieck ῥητίνη ξηρά In Latijn Reſina arida ghenaemt Ende van deſen die wt den Pijnboomen vloeyet es gheheeten ῥητίνη πευκίνη Reſina pinea, eñ die wt den rooden Denneboom coemt ῥητίνη πιτυίνη, Reſina picea & Reſina piceæ. Vā ſommighen Spagas als Plinius ſchrijft. Ende beyde deſe Herſten, ende dyſghelijck oock die drooghe Herſt van den witten Denneboom, worden nv ter tijt in die Apoteken ſonder eenich onderſcheet, voor ſlecht wieroock vercocht, ende van den onghelcerden Apotckers Thus ende Garipot ghenaemt. Die dat oprecht weiroock Olibanum nuemen, niet wetende dat Olibanum, dwelck in Grieck λίβανος Libanus heet, ende Thus een dinck ſijn.

3 Die derde Herſt es genaemt ῥητίνη στροβιλίνη, Reſina ſtrobilina, ende deſe es in die Apoteken herwaerts ouer onbekent.

Natue-

Van Peck. Cap. vc. vclvvv.

¶ Natuere.

Alle Herſten ſijn werm ende drooghe, ende daer en bouen oock ſuyuerende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Herſt ſuyuert eñ heylt alle verſche wonden ende daer om wordt hy meeſt in alle ſalA uen ende plaeſteren vermenght, die tot verſche wonden dienen ende goet ſijn.

Herſt vermorwet oock die herde geſwillen ende ſterckt die vermoede leden mz daer B toe dienende olien vermenght ende daer op gheleyt oft gheſtreken.

Van Peck. Cap. vc.

¶ Tghellacht.

PEck es tweederleye, dat eene es morwe ende heet Teer, Dat ander es hert, dwelck Steenpeck ghenaemt wordt, ende vloeyen beyde wt den houte van den Pijnboomen ende oock van den rooden Denneboom ende van ſom andere boomen, als van Cedrus Terebinthus, Larix, als het hout gebrant wordt, naer die maniere diemen daer toe weet, als wy hier voor gheſchreuen hebben.

¶ Naem.

Peck wordt gheheeten in Grieck πίσσα. In Latijn Pix.

1 Dat morwe Peck heet in Grieck πίσσα ὑγρά. In Latijn Pix liquida. Hier te lãde Teer

2 Dat hert Peck heet in Grieck ξηροπίσσα, παλιμπίσσα ἢ πίσσα ξηρά. In Latijn Pix arida. In die Apoteken Pix naualis. In onſe tale Steenpeck. In Franchois du Poix.

¶ Natuere.

Peck es werm ende drooghe tot in den tweedē graedt, ende redelijck ſubtijl van ſubſtantien, ende van den ſeluen es het Steenpeck dat droochſte, ende dat morwe Peck, dat wermſte ende tſubtijlſte van ſubſtantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat morwe Peck (ſeyt Dioſcorides ende Galenus) met huenich vermēght ſuyuert A die borſte ende es goet gheleckt, den ghenen die cort van adem ſijn ende mz etter op die borſt verladen.

Item dit Peck vermorwet oock ende maeckt rijp alle herdicheyt ende gheſwil, es B goet gheſtreken op den hals als in die keele die ſquinantie oft eenich gheſwel es. In ſomma Peck es goet vermenght in alle ſaluen die vermorwē, verſuetē eñ rijp maken.

Peck met Gerſten meel vermenght verſuet ende vermorwet die herdicheden van C der moedere ende van dat fondament.

Als morwe Peck met ſolfer wordt vermēght ſoo bedwinghet die voorts etēde ſweD ringen ende gheneeſt alle quade ſcorftheyt ende ruydicheyt, ende als daer ſout toe ghedaen wordt, ſoo eeſt goet gheleyt op die beten ende ſteken van dē ſlanghen ende aderen.

Morwe Peck gheneeſt die clouen aen handen ende voetē, ende die aen dat fondaE ment comen, daer op gheſtreken.

Dit ſelue Peck met dat ſubtijl ſtof ende poeder van den wieroock ghemenght, ghe-F neeſt die diepe verſworen gaten ende doet dat vleeſch daer in groeyen.

2 Steenpeck es van crachten den morwen Peck ſchier gheliick, nochtans niet ſo crach G tich, maer es beeter om die wonden te heylē dan dat morwe Peck, als Galenus ſeyt.

Van witte Denneboom. Cap. vcj.

¶ Tfatſoen.

DJe witte Denneboō es een groot, hooch, lāck boom, die altijts gruen blijft, ende veel hooghер ende langher waſt dan die Pijnboomē oft roode Denneboom. Sijn ſtruycken ſijn ſeer recht, beneden effen ſonder knoopen oft weeren, ende bouen ghemeynlijck knoopachtich ende weerachtich eñ daer aen waſſen die tacken, die cleyne bladerkens voortbringē den bladerē van Ibenboom ſchier gheliick maer minder ende witter. Die vrucht es gheliick een Pijn-

ἐλάτη. Abies. Witte Denneboom.

appel maer ſmalder eñ minder, die niet nederwaerts en hanghen, ghelijck aē die Pijnboō, maer opwaerts ſtaende waſſen. Ende van deſen boome worden die maſten van den ſcepen, die riemen ende die ſpeeren ghemaeckt.

℞ Wt die ſcorſſe van deſen boomen als ſy noch iōck ſijn wort een ſchoone claere duerſchijnēde weecke vochtighe Herſt vergaert, als die welgeleerde Matthiolus ende Pierre Belon ſchrijuen, die welcke bitterachtich ende Aromatijck es, van ſmaecke den gheconſijten ſcorſſen vā Citroenen oft Limoenen ſchier gelijck.

℄ Oock wordt aen deſen boom een drooghe witte Herſt ghevonden gelijck aen die Pijnboomen ende roode Denneboom, die ooc voor Thus dat es wieroock vercocht ende van den ſlechten ghebruyckt wordt.

℄ Plaetſe.

Die witte Denneboomen waſſen ghecrne op die geberchten eñ wordt niet alleē in Greciē, Italiē, Spaengien, Vranckrijck, maer oock in Pruyſſen, Pomeren, Lieflandt, ende tot veel plaetſen van Duytſchlandt ghevonden.

℄ Naem.

Deſe boom heet in Griecx ἐλάτη. In Latijn Abies. In Hoochduytſch weiſs Thannen vnd weiſs Dannenbaum. Hier te lāde witte Denneboom ende Maſtboom. In Franchois du Sap ou Sapin. Dat onderſte van deſen boom dat ſonder weeren es, wordt ghenaemt in Latijn Sapinus, ende dat opperſte dat vol van weeren es Fuſterna, als niet alleen Plinius, maer oock Vitruuius architecturæ lib. ſecundo tuijcht.

℞ Die dunne claere herſt, die wt den ſcorſſen van den ionghen boomen coempt, wordt nv ter tijt ghenaemt δάκρυον τῆς ἐλάτης, Lachryma abietis, Lachryma abiegna, eñ van ſommighen Abiegna reſina liquida, & Abiegnum oleum. In Italien Lagrimo. In die Apoteken hier te lande Terebenthina Veneta. In onſe tale Veneetſche Terbenthijn. Sommighe meynen dat deſe Herſt es, die ἐλαιώδης ῥητίνη Oleoſa reſina van Dioſcorides.

℄ Die drooghe witte Herſt es gheheeten ῥητίνη ἐλατίνη, Reſina abiegna, ende wordt in die Apoteken oock voor Thus eñ Garipot vercocht, als die drooge Herſt vā dē Pijnboomē.

℄ Natuere.

Die ſcorſſen ende dijſghelijck die drooge herſt van deſen boom es van natuerē, crachten ende werckinghen, den ſcorſſen ende drooghe Herſt van den Pijnboomen ſeer gelijck, alleen wat ſeerper ende meer afvaghende.

℞ Die claere dunne Herſt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende duer ſijn bitterheyt, oock ſuyuerende ende afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die claere dunne Herſt van den Witten Dennenboomen inghenomen, ontrent A een half once ſwaer, doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af die gheele cholerycke vochtigheden, ende hy ſuyuert oock ende gheneeſt die ghequetſte nieren met ſuycker oft met huenich inghenomen, ende hy doet water maken, dat grauecl

ende

eñ die steen lossen eñ rijssen, eñ es goet dicwils genomen die van dẽ fledercijn sieck sijn.

Dese selue Herst met note Muschaten ende suycker ontrent een Not groot inghe- B
nomen, gheneest de droppelpisse, eñ es seer goet tot die vloet van die scamelijckẽ leden.

Dese Herst es oock seer goet ende sonderlinghe tot alle verscheden wonden eñ sonder- C
linghe tot den wonden van den hoofde, want hy heylt ende suyuert seer wel.

Vã Lorckenboõ eñ gemeynẽ Termenthijn. Cap. xcij.

Larix. Lorckenboom.

¶ Tfatsoen.

DIe Lorckenboom wordt groot ende dick, eñ breyt hem redelijck wijt wt, met synen tacken, die taye sijn ende huer redelijck laten buygen. Dat hout es roodachtich, dicht, swaer ende seer hert, also dat het vier daer aen niet veel ghedoen en kan, ten sy dattet ghelijck die steenen in die calckhouen met ander hout ghebrant worde. Die scorssen vã desen boomen sijn effender dan aen die Denneboomen. Die bladeren sijn gruen ghehackelt ende wassen dicht ende vast by een, ende vallen tseghen den winter af. Die vrucht es den Pijnappelen gelijck, maer veel mindere niet veel meerdere dan die vruchten van den Cypresseboom.

Wt desen boomen vloeyet een vetticheyt oft Herst, die nouwe, vochtich, witachtich, ende ontclaer es, den huenich van Athenen als Vitruuius schrijft in dat aensien ghelijck.

Aen dese boom wast oock een maniere van een Fungus, dz es van een voose aenwas. Die Agaricus ghecheeten wordt, ende een goede medecyne es veel duechden ende crachten in hebbende. Van die welcke die beste schoon wit, voosch ende seer licht es, ende oock lichtelijcken breeckt. Die anders es, dat es swert, dicht, vast, taeye, swaer, en es in der medecynen niet dienstelijck maer es quaet ende fenijnnich.

¶ Plaetse.

Dese boomen groeyen in Lombardien by dat Riuier Padus ghenaemt, ende ouervloedich in Slesien.

¶ Tijt.

Dese boom crijght nieuwe bladeren int beghinsel vã den Lenten. Eñ in den Herst soo worden sijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt geheeten in Griecx λάριξ ende in Latijn Larix. In sommige Apoteken Larga. In Hoochduytsch Lerchenbaum, dat es in onse tale Lorckenboom.

B Die Herst van desen boomen heet in Griecx ῥητίνη λαρικίνη ἢ λάριξ. In Latijn Resina laricea ende Resina larigna In die Apoteken Terebenthina niet sonder dwalinghe, ende daer naer in Duytsch Termenthijn oft Terbenthijn.

C Die voose aenwas van desen boom es ghenaempt in Griecx ἀγαρικόν. In Latijn Agaricum. In die Apoteken Agaricus. Van sommighen Medecina familiæ.

¶ Natuere.

1 Die Lorckenboom es van natuere ende cracht met synen bladeren, vruchten, scorssen ende keernen den Pijnboom ende Denneboomen schier ghelijck, in al nochtans niet soo crachtich oft sterck van wercke.

2 Die Herst van desen boom es werm ende drooghe ghelijck die andere Herstẽ maer meer suyuerende ende afvaghende.

3 Agaricus es werm in den ierst̃n graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Herst van den Lorckenboom, es oock goet ghelijck die andere Herstẽ, in die A
salven ende plaesteren vermenght, die de wonden heylen suyueren ende ghenesen.

Item dese Herst suyuert oock die borste met huenich gheleckt, eñ inghenomen doet B
camerganck hebben, ende water maken, hy iaeght af den steen ende dat graueel. In
somma es den oprechten Terebenthijn van crachten seer gelijck eñ mach daer voor
ghebruyckt worden, als Galenus Lib. de medicamentis secundum genera schrijft.

Agaricus ontrent een drachma min oft meer swaer inghenomen iaecht af duer den C
camergãck die taeye coude fluymen ende die groue rouwe onverteerde vochticheden.
Daer die herssenen, senuwen, longhene, borste, maghe, leuer, milte, niere, moeder, oft
eenighe andere inwendighe leden mede verladen oft verstopt sijn.

Agaricus es goet tot pijne ende swijmelinghe in thooft tot die vallende sieckten en- D
de apostumatien van den herssenen met syrope van asijn inghenomen.

Agaricus es oock goet tot die cortheyt van den adem, benautheyt van borsten lanck E
duerende hoest. Item den ghenen die ghevallen, ghestooten, van binnen ghequetst oft
geborsten sijn, met huenich wijn alsmen sonder cortse es, oft met Meede alsmen die
cortse heeft ghedroncken.

Agaricus mach oock met sueten versoden wijn inghegheuen worden den genen die F
wtdrooghen, ende die in die longhene ghequetst sijn, oft bloet spouwẽ alsmen huer ca-
merganck maken wildt.

Agaricus opent die verstoptheyt van der leuer ende van den nierẽ, ende es seer goet G
tseghen die geelsucht, ende den ghenen die een quade veruwe hebben, want hy doet die
quade veruwe vergaen ende die goede natuerelijcke wederom comen.

Agaricus met azijn opent ende ghenees̃t die verherde ende die verstopte milten. H

Agaricus drooghe sonder vochticheyt ghegheten sterckt die cranche maghe, benee̅pt I
dat walghen ende ripsenen ende doet die spijse verteeren.

Agaricus es oock een medecyne die goet ende bequaem es tot alle oude cortsen om K
tlichaem te purgerene, ende tot die wormen, ende es seer goet in die medecynen ghe-
bruyckt diemen tseghen eenich fenijn ende verghiftheyt ingheeft.

¶ Hinderniſſe.

Agaricus es traech vã werckinge eñ te veel ingenomẽ maeckt die inwendighe leden weeck.

¶ Beeteringhe.

Agaricus wordt ghebeetert alsmen daer toe Gengebeer doet oft Sal gemma, ende sonderlinghe alsmen hem met syrope van azijn Oxymeli ghebeeten ingheeft.

Van Terbenthijn boom. Cap. vclij.

¶ Tkatsoen.

DJe Terebenthijn boom blijft tot som plaetsen neer ende tot som andere wordt hy hooch ende groot, als Theophrastus schrijft. Sijn bladeren sijn lanck van vele bladeren tseghen malcanderen ouer aen een ribbeken wassende vergaert. Van welcken elck besondere een Laurus bladt schier ghelijck es. Die bloemkens sijn cleyn ende root ende wassen veel tsamen ghehoopt, ende daer naer volghen cleyne ronde besiekens, die ierst gruen sijn, naermals roodachtich ende als syrijp sijn swert, vetachtich ende welrieckende. Die wortelen sijn lanck en wassen diep in der eerden. Thout van desen boome es schoon swert ende seer vast.

Wt dese boom vloeyet die oprechte Terebenthine, die welcke schoon claer eñ dicker es dan die vochtige Herst die vã den scorssen vã den witten Denneboõ vergaert wordt.

¶ Plaetse.

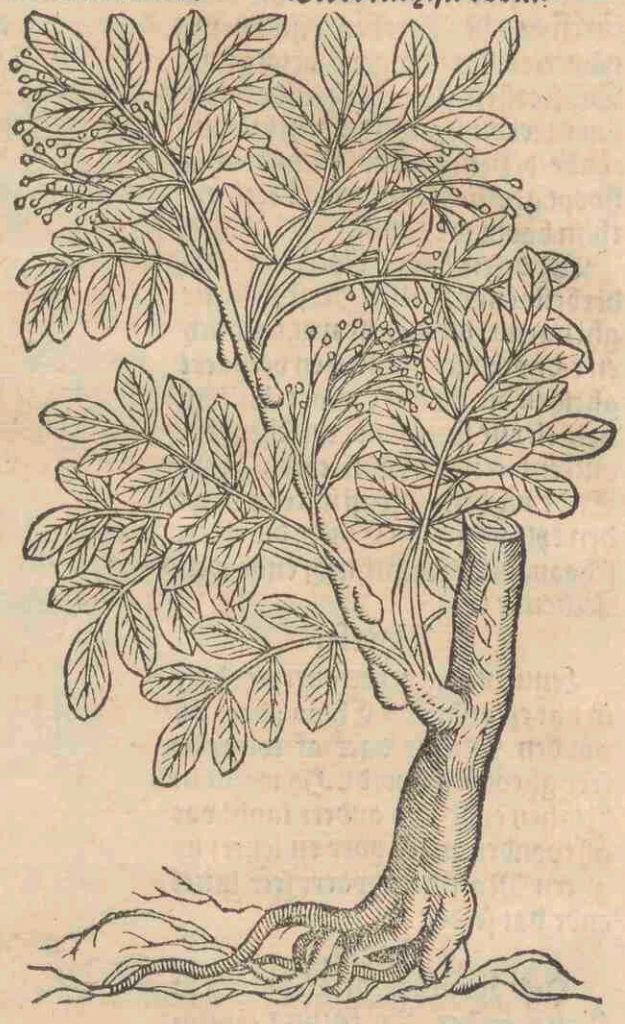
Die Terebenthijn boomen wassen veel in Syrien, ende ouervloedich ontrent Damasco, daer sy groot ende schoon worden. Sy worden oock in Grecien ende tot som

plaet-

Van Terbenthijn boom. Cap. xciij. verso.

plaetsen van Italien ghevonden.

Terebinthus. Terebenthijn boom.

¶ Tijt.

Die vrucht van den Terebenthijn boom wordt in dz afgaen vā dē soomer met die wijnbesien rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx τέρμινθος. In Latijn Terebinthus. Dat es Terebenthijn boō in onse tale. Van dē Arabeuschen meesters Albotin.

Die vrucht wordt van Auicenna Granum viride ghenaempt. Die edele Herst heet in Griecx ῥητίνη τερμινθινή. In Latijn Resina Terebinthina. Vā Auicēna Gluten albotin. In die Apotekē herts waerts ouer es sy onbekent.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Terebinthijn boom sijn werm eñ verdrooghende tot in den tweeden graedt, ende sonderlinghe als sy wel gedroocht sijn ende tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Die Herst es tot in den tweeden graedt werm, maer niet soo seer verdrooghende, ende daer en bouen oock suyuerende.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Terebenthijn boom, stelpen dat bloetspouwen, dat A
root melizoen, ende die vloet van den vrouwen, in summa sy sijn van crachten ende werckinghe der Acacia, ende bladeren ende scorssen van Lentiscus ghelijck in der seluer manieren ghebruyckt.

Die vruchten van desen boom doē water maken, verwecken den lust tot byslapen, B
ende sijn goet tseghen die beten van den Phalangien met wijn inghenomen.

Die Herst dat es die oprechte Terebenthijn, vermorwet den buyck, opent die ver- C
stoptheyt van der leuere ende van der milten, hy suyuert die nieren, doet water maken ende dat graueel lossen, ontrent een not groot inghenomen, als Auicenna schrijft.

Terebenthijn met huenich gheleckt suyuert die borste ende die longhene seer wel eñ D
doet die fluymen rijpen ende lossen.

Terebenthijn es oock goet tot alle ruydicheyt, scorftheyt ende die clouen van den E
aensichte, ende es seer dienstelijck in alle plaesteren die versueten ende vermorwen.

Terebenthijn gheneest ooc die loopende ooren, mz olie eñ huenich daer in gedruppt. F

Van Lentiscus ende Mastix. Cap. xciiij.

¶ Tkatsoen.

Lentiscus wordt tot som plaetsen redelijck groot ende hooch, gelijck een middelbaer boom, ende tot som andere plaetsen, worpt hy veel scueten wt der wortelen, ghelijck die wilde Haselaer. Die bladeren, die altijt gruen blyuen, sijn ghelijck die bladeren van Terebenthijn boom ende van den Esschen, veel tsamen aen een ribbeken wassende

vergaert, maer mindere dā die bladeren van dē Terebenthijn boom, vā verwē doncker gruē vetachtich. Die scorssen sijn taeye ende laten huer wel buygen. Die vruchtē sijn ronde besickens, die tsamen ghehoopt ghelijck aen den Terebenthijn boom wassen.

Wt desen boom vloeyet die alderbeste ende edelste Herst Mastix ghenaemt, die welcke niet vochtich en es, noch niet tsamen en vergaert ghelijck die andere, maer blijft in vele cleyne stuckens verscheyden, ontrent een Terwen corren groot Ende die beste Mastix coempt wt den eylanden van Chios, die claer, schoon, wit, broosachtich, ende welrieckende es.

Lentiscus. Mastixboom.

¶ Plaetse.

Lentiscus groeyet ouervloedich in dat eylandt van Chios, daer hy om den Mastix daer af comende seer gheoeffent wordt. Hy wordt in Italien ende som andere landē ooc ghevonden, maer daer en leuert hy gheen Mastix ten waere seer luttel ende dat selden.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaemt in Griecx σχῖνος. In Latijn Lentiscus. Die Herst heet in Griecx ῥητίνη σχινίνη καὶ μαστίχη. In Latijn Resina Lentiscina & Mastiche. In die Apoteken Mastix.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van Lentiscus sijn middelmatich werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende wat tsamen treckende van natueren. Ende van ghelijcke natuere es oock die Mastix.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Lentiscus, stelpen den loop des buycx, dat root melisoen, het bloetspouwen oft pissen, die vloet van den vrouwen ende alle bloetganck. Ende sijn goet ghebruyckt tseghen dat wtgaen van den eersderm. A

Mastix es goet inghenomen tseghen dat bloetspouwen ende ouergheuen, ende tot die loop des buycx ende dat root melizoen, hy stelpt oock die ouervloedighe cranckheyt van den vrouwen, ende alle bloetganck van waeren dattet sy. B

Mastix es een goede ende seer sonderlinghe medecyne voor die maghe, hy sterckt die selue ende stilt dat braken ende ouergheuē, hy verfuet alle weedom ende pijne ende maeckt lust ende appetijt om eten. C

Mastix ghecnout ende in den mont ghehouden verdroocht ende sterckt die herssenen, stelpt die vloet van den humueren ende maeckt eenen welrieckende adem. D

Alsmen met Mastix die tanden wrijft soo worden sy wit, ende dat slap ende weeck tantvleesch wordt vast ende sterck. E

¶ Eynde des Cruydeboecys.

Appendice dz es aenhanckſele tot deſen cruydeboeck.

Enghesien beminde Lesere dat dese drye naervolghende figueren niet en hebben kunnen ghestelt worden, in die plaetsen daer sy wel souden betaemen ende behooren, alsoo es van noode gheweest die selue achtere eñ naer het besluyten van desen cruydeboeck, by maniere vã Appendice dz es aenhanckſele, daer by te vueghen ende aen te hanghen. Dwelck wy hopen dz den goetwillighen Lesere niet misshaghen en sal, ghemerckt dat profijtelijcker es die selue hier buyten huer plaetse ghestelt te syne, dan teenemale achterghelaten. Dat alsoo soude moeten hebben geweest, waert datmense niet hier achter by gevuecht en hadde.

Van Peerts yſere.

¶ Tkatsloen.

Ferrum equinum. Peerts yſere.

DIt cruyt heeft vele stelen lanck der eerden cruypende, daer aen bladeren wassen, den bladeren van Securidaca ghelijck maer wat mindere. Die hauwkens sijn cromachtich, breet, ende hebben aen die eene syde diepe ronde kerven, elcken kerf ghelijckende schier met sijn rondicheyt, eenen hoef yſere. Eñ in dese hauwkens leet dz saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot som plaetsen van Italien ende in Languedock by den weghen en op dyerghelijcke onghehoude plaetsen.

¶ Naem.

In Italien worddet ghenaemt Fer de Cauallo, dat es in Latijn Ferrum equinum, ende in onse tale Peerts yesere. Ende schijnt te wesen een gheslacht van Securidaca ende daer om soudet wel dienen ghestelt in dat xxxj. Cap. van den vierden boeck.

¶ Natuere cracht ende Werckinghe.

Dit cruyt es van natueren ende crachten der Securidaca ghelijck, als synen bitteren smaeck bewijst. A

Van Tribulus terreſtris.

¶ Tkatsloen.

DIt cruyt heeft langhe teere stelen ende daer aen bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een ribbeken wassende vergaert, den bladeren van den cleynen ende tamme Ciceren, oft van den Linsen ghelijck. Tusschen die bladeren comẽ die vruchten voort, die vele stekende dozenen hebben.

¶ Plaetse.

Het wast by den weghen ende aen die canten van den wateren, ende op sommighe rouwe ende onghehoude plaetsen. Eñ wordt tot som plaetsen van Italien eñ Vranc-

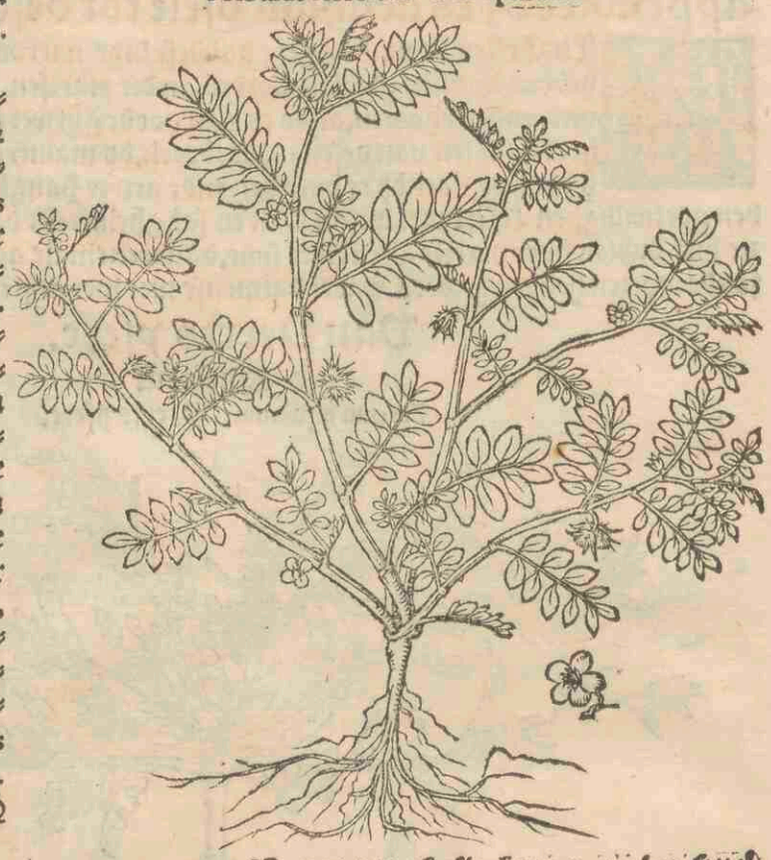
rijck

rijck gheuonden. In Trachina wasset ouervloedich.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τρίβολος, καὶ τρίβολος χερσαῖος. In Latijn Tribulus ende Tribulus terrestris. Ende es dzierste geslacht van Tribulus terrestris by Theophrastum. Want Theophrastus beschrijft tweederhande Tribulus terrestris. Te weten eenen met bladerē als Ciceren, daer af die figuere hier ghestelt es. Ende den tweedē mz stekende bladeren, die daer om in Griecx φυλλάκανθος Phyllacāthus, dat es Steeckbladt ghenaemt es. Eñ desen tweeden Tribulus, schijnt te syne den Tribulus terrestris daer Dioscorides Lib. iiij. cap. xiiij. af scrijft, die noch ter tijt onbekent es.

Tribulus terrestris Theophrasti.

¶ Natuere.

Tribulus es van natueren cout eñ wat tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet vā Tribulus noch versch es goet den gheenen die met den steen ende graucel ghequelt sijn.

B Tselue saet helpt ooc den ghenen die vā aderen (diemen int Latijn Viperas naemt) ghebeten sijn ghedroncken oft van buyten daer op gestreken. Ende dijsgelijcx es goet tseghen alle fenijn ende verghiftheyt met wijn inghenomen.

Van vremt gheslacht van geelen Huel.

Van een vremdt gheslacht van geelen Huel.

DIt cruyt schijnt te syne een gheslacht van Papauer corniculatum dat es ghehauwden oft ghehoornde Huel, ende soude daer om dese figuere wel dienen ghestelt in dat lxxxiij. Capittel, van den derden boeck, daer van twee oft drye gheslachten van gehoornde Huel ghescreuen es. Eenige meynen dat het soude wesen Papauer spumeum dat es schuijm Huel. Maer daer af en es ons die waerheyt niet bekent.

Index Græcorum nominum quibus Veteres & Viri docti in stirpium herbarumq; appellationibus vtuntur.

Ἀβρότονον 2
Ἀβρότονον ἄρρεν 2
Ἀβρότονον θῆλυ 2
Ἀβρότονον σικελιωτικὸν 2
ἄγαθ⊙δαίμον 25
ἀγαρικὸν 677
ἅλισμα 284
ἀγήρατον 642.14
ἄγν⊙ 603
ἀγρία 612
ἀγριλαία 644
ἀγριοκάσανον 500
ἀγριοκοκκιμηλέα 630
ἀγριοκοκκιμῆλον ibid.
ἀγριοκινάρα 451
ἀγριορίγαν⊙ 203
ἀγριοσέλινον 527
ἄγρωσις 431
ἄγρωσις παρναασία 417
ἄγυν⊙ 603
ἄγχουσα ἀλκιβιάδιον 8
ἄγχουσα ὀνοχειλὶς ibi.
ἀδίανθον 351
ἀείζωον 104
ἀείζωον μέγα ibid.
ἀείζωον μικρὸν ibid.
ἀθάνατ⊙ 143
αἰγειρ⊙ 655
αἰγίλωψ 402
αἰγίνη 335
αἰθιοπικὴ ἐλαία 644
αἰθυοπὶς 113
αἷμα ἡρακλέους 277
αἶρα 401
ἀκάκια 598
ἀκαλύφη 117
ἄκανθα 452. 453.598
ἄκανθα ἀραβικὴ 456
ἄκανθα λευκὴ 451
ἄκανθα κεανώς 594
ἀκάνθιον 452
ἀκανθὶς 456
ἄκανθ⊙ 453.598
ἀκαταλὶς 665
ἄκιν⊙ 206
ἀκόνιτον κυνοκτόνον 367
ἀκόνιτον λυκοκτόνον ibi.
ἀκόνιτον ποντικὸν ibi.
ἀκόνιτον παρθαλιαχὲς 265
ἄκορνα 457
ἀκτὴ 323
ἀλεκτωρολόφ⊙ 444
ἀλθαία 504
ἀλικάκαβον 382
ἅλιμ⊙ 498
ἀλκέα 505
ἀλκιβιάδιον 9
ἁλμάδες 644
ἁλμιριδία 478
ἀλόη 301
ἀλσίνη 49
ἄλυσσον 98
ἀλωπέκουρ⊙ 466
ἀμάρακον 18.200
ἄμμι 235
ἀμμωνιακὸν 263
ἄμπελος ἀγρία 327.329. 567
ἄμπελ⊙ ἥμερ⊙ 566
ἄμπελ⊙ λευκὴ 327
ἄμπελ⊙ μέλαινα ibi.
ἄμπελος οἰνόφορος 566
ἀμπελόπρασον 554
ἀμυγδάλα 621
ἀμυγδάλη ibid.
ἀμυγδαλὸν ibid.
ἀναγαλλὶς 52
ἀνάβασις 92
ἀνάγυρις 648
ἀνάθυμον 504
ἀνδράχνη 497
ἀνδράχνη ἀγρία 104
ἀνδρόσαιμον 61
ἀνεμώνη 363
ἄνθ⊙ τῶν ῥῶν 570
ἀνθεμὶς 164
ἀνθερικὸς 564
ἄνθεμα 502
ἄνθεμον 144
ἄνθεμον φυλλῶδες ibi.
ἀντίμαχον 373
ἀντίῤῥιζον 161
ἀντίῤῥινον ibid.
ἄνυδρ⊙ 182
ἄνωνις 563
ἀπαρίνη 463
ἀπία 622
ἄπιος 270. 420.622
ἀπολλινάρις 384
ἄρακος 408.413
ἄραχος 413
ἀρβεμίσια λεπτόφυλλος 15
ἀρβεμίσια μονόκλων° 17
ἀρῤῥενογόνον 72
ἀρίσαρον 276
ἀρισαλθαία 504
ἀρισολόχια 267
ἀρισολό.κλιματῖτις 267
ἀρισολόχια μακρὰ ibid.
ἀρισολόχια στρογγύλη ib.
ἀρκεῖον 14
ἀρκευθίδες 665
ἀρκεύθ⊙ ibid.
ἄρκτου σαφυλαὶ 596
ἄρον 275
ἄρνει⊙ 84
ἀρνόγλωσσ⊙ ibid.
ἀρωνία 502
ἄσαρον 271
ἀσκληπιὰς 270
ἄσκυρον 61
ἀσπαλαθ⊙ 598
ἀσπάραγ⊙ 535
ἀσπάραγ⊙ πετραῖος ibid.
ἀσπίδιον 457
ἀσπλήνον 350
ἀστέριον 66
ἀστὴρ ἀττικὸς 34
ἀσφάλτιον 429
ἀσφόδελος 563
ἀτρακτυλὶς 457
ἀτράφαξις 470
ἀτράφαξις ἀγρία ibid.
ἀτράφαξις κητευτὴ ibi.
ἀφάκη 415
ἄφεδρον 457
ἀχίλλει⊙ 17.131
ἀψίνθιον θαλάσσιον 5
ἀψίνθιον ποντικὸν ibi.
ἀψίνθιον σαντόνικον ibi.
ἀψίνθιον σίριφον ibid.

Βάλαν⊙ 637.650
βαθύπικρον 5
βαλάρις 55
βαλαύσιον 617
βαλλωτὴ 220
βαρύπικρον 5
βατράχιον 359.361
βάτος 575
βάτος ἰδαία 577
βετονικαὶ 140
βετονικὴ 25
βήχιον 19
βίξελος 439
βίκιον 412
βράτυς 668
βλέφαρα 162
βλήτομ 471
βολβοκάσανον 500
βόλβος ἐδώδιμος 450. 560
βόλβ⊙ ἐμετικὸς 182
βότρυς 207
βουβώνιον 34
βούγλωσσον 11
βουκίνους 148
βουμελία 654
βουνιὰς 515
βούνιον 248
βούτομον 442
βούπλευρον 435
βούπρησις 468
βούφθαλμον 166.169
βούφθαλμ⊙ 169
βραβυλα 617
βράθυς 668
βρίζα 392
βρόμ⊙ 432
βρόμ⊙ πόα ibi.
βρύον 343.355
βρύον θαλάσσιον 356
βρύτρον 545
βρυωνία 327
βρυωνία μέλαινα ibid.
βρῶμ⊙ 399

Γ

Γάλαξ 46
Γαλεόβδολον 41
Γαλιόψις ibid.
γάλλιον 464
γεντιανὴ 282
γεράνιον 44
γιγγίδιον 532
γλᾶξ 46
γλαῦξ ibid.
γλεῖν⊙ 665
γλήχων 198
γλήχων ἄγριον 202
γλίν⊙ 665
γλωσσόπιον 592
γλυκυῤῥίζα 606
γλυκυπικρὶς 341
γλυκύπικρον ibid.

γλυκυ-

INDEX.

γλυκυσίς 287
γναφάλιον 81.82
γογγύλαι 514
γογγύλησες ibid.
γογγύλη ἄγρια 155.516
γοργόνιον 25
γορδύλιον 245
γοαυτιον 592
Δάδιον 673
δάκρυον τῆς ἐλατης fol. 676
δακτυλίτις 268
δαμασώνιον 284
δάς 673
δασμοφὸν 592
δαῦκ⊙ 246.521
δαῦκος ἄγριος 530
δαῦκως σαφιλῖνος 521
δάφνη 601
δάφνη ἀλεξάνδρεια 589
δάφνη ἰδαία ibid.
δαφνοειδὴς 314
δελφίνιον 148
δελφίνιον ἕτερον ibid.
δενδροειδὴς 306
διάδεμα 502
δίκταμ⊙ 230
διονυσία 332
δῖος βάλανος 637
διοσκύαμ⊙ 384
δίρκιον 382
δισιχὴ 394
δίχομήνειον 287
δίψακος 449
δολιχὸς 405
δονακῖτις 451
δόναξ 441
δράβη 546
δρακοντία μεγάλη 273
δρακόντιον ibid.
δροσέρα 127
δρόσιον ibid.
δρυοπτερὶς 347
δρῦς 650
δυόσμυρος 632
Ἐβενότριχον 351
ἑκύτιον 92
Ελάια 644
ἐλαιόφυλλον 72
ἐλαιώδης ῥητίνη 676
ἐλάτη 675.676
ἐλατήριον 319
ἐλατίνη 334
ἐλαφικὸν 523
ἐλαφοβόσκον ibid.
ἐλεοσέλινον 525
ἐλειόχρυσον 81
ἐλελίσφακος 215
ἐλένιον 285
ἕλιξ 332
ἐλιοχρυσος 81
ἐλίχρυσον 81.214
ἑλλεβορίνη 297
ἑλλέβορ⊙ λευκὸς 296
ἑλλέβορ⊙ μέλας 299
ἑλξίνη 47
ἑλξίνη κισσάμπελος 337
ἕλυμ⊙ 398
ἔμπετρον 106
ἔνορον 382
ἐπαυτῖτις 335
ἐπιγῆτις 331
ἐπίλωτον 589
ἐπιμηλὶς 624
ἐπιπακτὶς 297
ἐπιφυλλόκαρπον 589
ἑπτάπλευρ⊙ 84
ἑπτάφυλλον 77.259
ἐρέβινθος 409
ἐρέβινθος κριὸς ibid.
ἐρεικὴ 592
ἐρεικὴ ἑτέρα ibid.
ἐρεχθίτης 453
ἐριθαλὶς 104
ἐριὸς 627
ἐριφυὰ 268
ἑρμοδάκτιλος 313
ἑρμοῦ βοτάνιον 71
ἑρπάκανθα 453
ἑρπύλλος κατευτὸς 197
ἐρύθρανον 574
ἐρυθρόδανον 461
ἐρυθρὸς 604
ἐρύσιμον 547
ἐρύγγιον 446
ἑὐζωμον 540
ἑυπατώριον 53
ἑυφόρβιον 264
ἑυφροσύνη 37
ἑυφροσίνον 11
ἑυώνυμος 663
ἐφήμερον 313
ἐφύδρον 92
ἐχίδνιον 9
ἔχιον ibid.
Ζέα 389
Ζεὰ 389
Ζοπύρον 391
Ζύγια 659.663
Ζωόφθαλμον 104
H
Ηδύοσμ⊙ 210
ἡδύοσμος ἄγριος ibid.
ἡδύπνοις 483
ἡδύσαρον 418
ἡλιοτρόπιον μέγα 55
ἡλιοτρόπιον μικρὸν 57
ἡμερόκαλλις 177.179
ἡμιόνιον 350
ἡμιονῖτις 348
ἡπατώριον 53
ἡράκλειον 131
ἡράνθεμον 164
ἠριγέρων 493
ἠριφία 269
ἠριφύα ibid.
ἠρυγγιον 646
Θαλίκτρον 40.106
Θάψια 311
Θεοδόνιον 287
Θερειγέρων 493
Θέρμ⊙ 411
Θλάσπι 545
Θλασπίδιον ibid.
Θλυγίνον 72
Θλυκρανία 634
Θλυπτερὶς 344
Θλύφονον 365
Θηριόριζον 9
Θῆσειον 265
Θρίδαξ ἀγρία 488.496
Θρίδαξ ἥμερος 495
Θρυαλὶς 157
Θύαρ⊙ 401
Θυία 608
Θυῖον ibid.
Θύμβρα 166
Θυμελαία 315
Θύμος 195
Ιβερὶς 548
ἴερα βοτάνη 115
ἱεράκιον 489
ἱεράκιον τὸ μέγα ibid.
ἱεράκιον τὸ μικρὸν ibi.
ἱερακοπόδιον 143
ἰξία 444
ἴξος 651
ἴον πορφυροῦν 133
ἱππόγλωσσον 589
ἱππωλάπαθον 482
ἱππομάραθρον 231
ἱππόσιλινον 527
ἵππουρις 92
ἵππουρις ἕτερα ibid.
ἶρις 171
ἰσάτις 62
ἰσόπυρον 466
ἰχὰς 420.627
ἴσχιας 270.456
ἰτέα 649
ἰχθυόθηρον 280
K.
Κάγχρυς 242
κάκτος 670
κακτ⊙ 442
καλαμάγρωστις 442
καλαμίνθη 212
κάλαμ⊙ 441
κάλαμος ἀρωματικὸς ibid.
κάλαμ⊙ θῦλης ibid.
κάλαμ⊙ ἰνδικὸς ibid.
κάλαμ⊙ κύπριος ibid.
κάλαμος φραγμιτης ibi.
καλλείριον 177
καλλίγονον 40
κάλλιον 380
καλλίτριχον 351
καλυκανθεμον 335
κάμμορον 365
καμψάμενα 242
κάνναβις 66
καπνίτης 23
καπνὸς ibid.
καπνὸς φραγμιτὴς ibi.
κάπνων ibid.
κάππαρις 593
καρδαμαντικὴ 548
κάρδαμον 541
καρδάμωμον 572
καρικὴ 627
κάρ⊙ 236
κάρπαθον 335
καρύα 638
καρύα ποντικὴ 640
κάρυον βασιλικὸν 638
κάρυον μυρικικὸν ibid.
κάρυον ποντικὸν 640
κάσια μέλαινα 646
καυσύθα 341
κάσανα 637
κασανικὸν κάρυον ibid.
κασάνιον ibid.
κατανάγκη 435
καυκαλὶς 530
κάχρυς 242
κάψικον 551
κεδρελάτη 667
κέδρια ibid.
κεδρομήλον 615
κέδρ⊙ 667
κέδρ⊙ λυκία ibid.
κέδρ⊙ φοινικὴ ibid.
κέγχρ⊙ 395
κενταύριον μέγα 277
κενταύριον μικρὸν ibid.
κέρασα 632
κέρασ⊙ ibid.
κεράτιον 645
κερατόνια ibid.
κέδρον 251. 316
κεφάλαι τῶν βοσῶν 571
κεφάλωτ⊙ 195
κκκὶς 650
κκπαία 500
κίβαθ

INDEX.

κίβαρον 574
κίκι 302
κιρσίον 490
κίσθ♋ 574
κισσάνθεμον 280
κίσσαρον 574
κίσσαρ♋ 332
κίστιον 278.280
κίστ♋ 332
κισσόφυλλον 271.280
κίτ♋ 574
κιχώριον 486.491
κλήθρα 660
σισύμβριον καρδαμίνη 543
κληματὶς ἑτέρα 331
κληματὶς λαφνοειδὴς fol. 31
κληματῖτις 335
κλινοπόδιον 201
κνέωρον 316.449
κνιδήϊος κόκκ♋ 444
κνίδη 117
κνίκιον 429
κνίκ♋ 31
κνίκ♋ ἀγρία 467
κνιπὲς 656
κογκάλ♋ 673
κοκκιμηλέα 629
κοκκιμηλέα ἀγρία 630
κοκκιμῆλον 629
κοκκιμῆλον ἄγριον 630
κόκκ♋ 306
κόκκ♋ κνιδήϊος ibid.
κολοκάσιον 275
κολοκύνθα 512
κολοκύνθα ἀγρία 320
κολοκύνθα ἐδώδιμος fo. 512
κολοκυνθὶς 320
κολούτια 642
κολυμβαδὴς 644
κολυτία 648.656
κολχικὸν 313
κόμαρ♋ 635
κόμη 150
κονδυλλὶς 491
κονδυλλὶς ἑτέρα ibid.
κόνυζαι 33
κοριανον 237
κόριον ibid.
κορωνοπόδιον 299
κορωνόπους 86
κότιν♋ 644
κοτυληδὼν 36
κοτυληδὼν ἑτέρα ibid.
κράμβαι ἥμεραι 477
κράμβη ibid.
κράμβη ἀγρία 478
κράμβη θαλασσία 338
κράμβη λεία 477
κρανία 634
κράταιγ♋ 612
κραταιγὼν ibid.
κραταιόγονον 433
κραταιόνον ibid.
κραταῖος ibid.
κρίβαμον 499
κριθὴ 394
κρίθμον 499
κρινάνθεμον 177
κρίνον ibid.
κρίνον πωρφυροῦν ibi.
κρίασιον 490
κροκοδείλιον 449
κρόκος 186
κρόμμιον 556
κύαμος 404
κρότον 302
κυκλάμινος 280
κυκλάμιν♋ ἕτερα fol. 280.331
κυμβάλιον 36
κύμινον ἄγριον 236
κύμινον ἥμερον ibid.
κυνανθεμὶς 166
κύναρα 450
κύνια 72
κυνοβοτάνη 166
κυνόγλωσσον 10
κυνόγλωσσος ibid.
κυνόξολον 444
κυνοκράμβη 72
κυνοκτόνον 367
κυνόμαζον 444
κυνόμορφ♋ 185
κυνόξυλον 444
κυνορόδον 571
κυνοσβάτον 572
κυνόσβατος 593.609
κυνὸς ὄρχις 189
κύον♋ Φρύκη 244
κυπάρισσ♋ 569
κύπειρ♋ 294
κυτίνοι 617
κύτιν♋ 574
κώνειον 385
κών♋ 673

Λ

Λαγώπους 430
λάδανον 574
λάδον ibid.
λάθυρις 309
λάθυρ♋ 408
λαμψάνη 483
λάπαθον 482
λάπαθον ἄγριον ibid.
λάπαθον ὕμιρον ibid.
λάριξ 677
λεμόδωρον 578
λειριον 177.182
λειχὴν 353
λεοντοπώδιον 127
λεπίδιον 548
λεπτοκάρυον 640
λευκάκανθα 456
λευκάνθεμον 164
λεύκη 655
λευκόϊα 135.137
λευκόϊον 135.184
λευκὸν πέπερι 551
λάδον 574
λήδον 574
λίβαν♋ 674
λιβανωτὶς 242
λιβανωτὶς στεφανωματικὴ 226
λιβανωτῷ φλοιὸς ibid.
λιβυσικὸν 254
λιγυσικὸν ibid.
λιθόσπερμον 251
λινόζωσις 71
λινόζωσις ἀγρία 72
λίνον 65
λόβ♋ 404
λογχῖτις τραχεῖα 349
λόπιμα 637
λύγ♋ 603
λύκιον 611
λυκοκτόνον 367
λυκοκτ. ποντικὸν ibid.
λυκοπόδιον 356
λύκοψις 8
λύμη 523
λυσιμάχιον 69
λύτρον ibid.
λυχνὶς 571
λυχνὶς ἀγρία 143
λυχνὶς στεφανωματικὴ fol. 142
λυχνῖτις 156
λωτὸς 636
λωτὸς ἥμερ♋ 423

M

Μάκερ 638
μακρὸν πέπερι 552
μάλαθρον 231
μαλακοκίαρ♋ 338
μαλάχη 502
μαλάχη ἀγρία 502.504
μαλάχη κηπευτὴ 502
μανδραγόρας 373
μάραθρον 231
μάρον 200
μάμιρας 295
μασίχη 680
μηδικὴ 428
μαχαιρώνιον 174
μείον 285
μελαμπόδιον 299
μελάμπυρον 147.422
μελάμφυλλον 453
μελάνθιον 239
μελανόρριζον 299
μελὰν πέπερι 552
μελῆτα 449
μελία 654
μελίλωτ♋ 427
μελίν♋ 398
μελιανόφυλλον 223
μελίφυλλον ibid.
μεμάκυλον 635
μεμαίκυλον ibid.
μέσπιλ♋ 624
μέσπιλ♋ ἀρωνία ibi.
μέσπιλ♋ τρίκοκκ♋ ibid.
μέσπιλον ibid.
μηδικὴ 428
μήκων 369
μήκων ἀγρί♋ ibid.
μήκων ἥμερ♋ ibid.
μήκων κερατῖτις 372
μήκων ῥοιάς 371
μῆλα ἀρμενιακὰ 620
μῆλα μηδικὰ 614
μηλέα 623
μηλέα ἀρμενιακὴ 620
μηλέα κηδωνία 618
μηλέα μηδικὴ 619
μηλέα περσικὴ 620
μηλόκαρπον 268
μῆλον 623
μῆλον κυδώνιον 618
μῆλον περσικὸν 620
μηλοπέπων 507.510
μήνθη 210
μηνιανθὶς 429
μίλαξ 337.670
μίλαξ τραχεία 339
μίλ♋ 670
μορία 625
μόρον ibid.
μόρον βάτ♋ 576
μόρον τῆς βάτ♋ ἰδαίης fol. 577
μοσχοκάρυον 638
μύαγρον 422
μυάκανθα 535
μυΐτης 505
μύξα 630
μυξάρια ibid.
μυοκτόνον 365.584

μυόπτερον 345
μυὸς οὐρὰ 87
μυὸς οὐρὸς ibid.
μυὸς ὦτα 50
μυρίκη 590
μυριόφυλλον 97.131
μύρρα 534
μύρρις ibid.
μυρσίνη 587.599
μυρσίνη ἀγρία ibid.
μυρτάκανθα ibid.
μυρσίνιτης 306
μῶλυ 436

Νάρκη 282
Νάρκισσος 182
νάσσος 441
νέφριον 523
νήριον 268
νηρὶς ibid.
νυμφαία 162
νυμφαία πτέρις 344

ὄνθιον 14
Ξηρὰ πίσσα 675
Ξιφίδιον 176
ξιφιὸν 174
ξύλον 592
ξύρις 175

Ο

Οκιμον 614
Οβόννα 158
οἰνάνθη 567
ὄζιμον 206
ὀκιμοειδὲς 24.207.444
ὄκιμον 206
ὀλοκωνιτὶς 295
ὁλοχοῖνος 439
ὄλυνθος 627
ὄλυρα 395
ὀμφάκιον 567
ὀμφαλόκαρπος 463
ὀνοβρυχὶς 154.415
ὀνοκάρδιον 449
ὀνόπυξος 611
ὄνυχες τῶν ῥοδῶν 570
ὀργυιὰ 583
ὀξαλὶς 482
ὀξυάκανθα 609
ὀξυάκανθος 612
ὀξυκέδρος 667
ὀξυλάπαθον 482
ὀξυμυρσίνη 587
ὀξυμυρσίνη ἀγρία 612
ὄξυς 430
ὀξυχοῖνος 439
ὀξύτονον 369
ὀξυτρύφυλλον 428
ὀξύφυλλον 429
ὄον 634
ὄπιον 369
ὀποπάναξ 260
ὀπὸς κηρκυναϊκὸς 261
ὀπὸς μηδικὸς ibid.
ὀπὸς σαγαπηνὸς 262
ὀπὸς συριακὸς 261
ὀρειπτελέα 656
ὀρεοσέλινον 526
ὀριγάνοι 203
ὀρίγανος ἡρακλεωτικὴ fol. ibid.
ὀρίγανος ὀνῆτις ibid.
ὄρμινον 219
ὀρνιθόγαλον 561
ὀρνιθοπόδιον 416
ὀροβάκχη 578
ὀροβιαῖον 409
ὄροβος 412
ὀρόντιον 161
ὄρχις 189
ὄρχις σιραπιὰς ibid.
ὀσπρολίων 579
ὄσυρις 73
ὄυη 634
ὄυον ibid.
ὀυλόφωνον 444
ὀφθαλμικὴ 37
ὀφιγένιον 523
ὀφιόγλωσσον 123
ὀφιοκτόνον 523
ὀφιοσκόροδον 554

Πάγκαρπον 444
παγκράτιον 562
παιδίρωτα 453
παιονία 287
παλιμπίσσα 675
πάνακες 252.253
πάνακες ἀσκλυπιεῖ 253
πάνακες ἡράκλειον ibi.
πάνακες χειρώνιον ibi.
πάπυρος 439
παράλιος 306
παρθένιον 18.71
παρθενὶς 15
πεδεινὴ 664
πελέκινον 418
πεντάδρυον 382
πεντάνευρον 84
πεντάφυλλον 76
πεντόροβος 285
πέπερι 552
πέπλιον 310
πεπλὶς ibid.
πέπλος ibid.
πέπονες 509
περδίκιον 47
περικλύμενον 335
περισερεὼν 115
περισερεὼν ὄρβιος ibi.
περισερεὼν ὕππιος ibi.
πέρσιον 382
πετασίτης 19
πετροσέλινον 526
πετροσέλινον μακεδονικὸν ibid.
πευκέδανος 257
πεύκη 671.672
πεύκη ἀγρία ibid.
πεύκη ἥμερος ibid.
πεύκη ἰδαία ibid.
πεύκη παραλία 673
πήγανον 224
πήγανον ἄγριον 224.226
πήγανον κηπευτὸν ibi.
πιγματόξαρις 296
πιθῖτις 369
πικρίδες 486
πικρὶς 486.489
πίσον 407
πίσσα 675
πίσσα ξηρὰ ibid.
πίσσα ὑγρὰ ibid.
πισάκια 641
πισολόχια 268
πιτύδσα 308
πίτυς 672.674
πλάτανος 659
πλατυκύμινον 244
πολεμώνιον 294
πόλιον 199
πολυακάνθος 447
πόλιον ὀρεινὸν ibid.
πολυάνθεμον 362
πολύγαλον 46
πολυγόνατον 93.456
πολύγονον 90
πολύγονον ἄρρεν ibid.
πολύγονον θῆλυ ibid.
πολύκαρπον ibid.
πολύνευρος 84
πολυπόδιον 346
πολύρριζον 268.299
πολυσιχὴ 394
πολύτριχον 351
ποταμογείτων 97
πράσιον 220
πράζον 356.558
πράσ. κεφαλωτὸν ibi.
προβάτειος 84
προέτιον 299
προσώπιον 14
πτάρμικη 292
πτελέα 656
πτέριον 344
πτεριξ 250 πτέρις 344
πυκνίτις 110
πυξάκανθα 611
πύξος 610
πυράκανθα 460
πύρεθρον 291
πύρινα 609
πύρινον 291
πυρίτης ibid.
πυρὸς 387
πύρωτον 291
πυτυάνθη 69

Ρᾶ 279
ῥάμνος 607
ῥᾶ πωντικὸν 279
ῥαφανὶς 517
ῥαφανὶς ἥμερος ibid.
ῥάφανος 519
ῥαφανὸς ἀγρία 518
ῥέον 279 ῥητίνη 674
ῥητίνη ἐλατίνη 676
ῥητίνη κολοφωνία 674
ῥητίνη λαρικίνη 677
ῥητίνη μασίχη 680
ῥητίνη ξηρά 674
ῥητίνη πευκίνη ibid.
ῥητίνη πιτυΐνη ibid.
ῥητίνη σροβιλίνη ibid.
ῥητίνη χιλίνη 680
ῥητίνη τερμινθίνη 679
ῥητίνη ὑγρὰ 674
ῥοὰ 616
ῥοδία ῥίζα 290
ῥοδοδάφνη 368
ῥοδόδενδρον ibid.
ῥόδον 570
ῥοία 616
ῥόος 604
ῥῶς ibid.
ῥῶς βυρσοδεψικὴ ibid.
ῥῶς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα ibid.
Σαγάπηνον 262
Σάμψυχον 200
σαρκὸν 412
σαρδιανὰ βάλανος 637
σαρκοκόλλα 265
σατύριον 192
σατύριον βασιλικὸν ib.
σατύριον ἐρυθρόνιον ib.
σατύριον θριφυλλον ibi.
σελήνιον 287
σεληνοειδὲς 477
σεληνόγονον 287
σέλινον 523
σέλινον ἄγριον 360.528
σέλινον κηπαῖον 523
σέλινον ὑδάτιον 360
σισαμοειδὲς μικρὸν 87
σερίδες 486
σέρις 461
σέρι-

INDEX.

σίριφον 5
σίσελι ἀιθιοπικὸν 249
σίσελι κρητικὸν 245
σίσελι μασσαλιωτικὸν fol. 244
σίσελι πελοποννησιακὸν ibid.
σευτλομαλάχη 479
σεῦτλον 474
σηλινῦτις 124
σημύδα 662
σηρίκα 631
σκιτάνιας 388
σιδηρῖτιδες 119
σιδηρῖτις ibid.
σίδιον 617
σικυοπέπονες 509
σίκυος 507.510
σίκυος ἄγρι 319
σίκυος ἥμερ 507
σίγκπι 537
σίγκπι ἄγριον 535.545
σίγκπι κηπαῖον 535
σίον 529.543
σίσαρον 522.523
σισύμβριον 210
σισύμβριον καρδαμίνη fol. 543
σιτάνιον 624
σκαμβωνιάς ῥίζα 340
σκαμμωνία ibid.
σκαμμώνιον ibid.
σκάνδιξ 533
σκίλλα 562
σκίμβρον 210
σκολοπένδριον 350
σκόλυμος 460
σκόρδιον 101
σκόροδον 554
σκοροδόπρασον ibid.
σκορπιοειδής 59
σκόρπιον 106
σκορπίουρον 57
σμίλαξ 670
σμίλαξ κηπαία 405
σμίλαξ λεία 337
σμίλαξ τραχεῖα 338
σμύρνιον 527.531
σογχίτης 489
σόγχος 487
σομφός 512
σπαργάνιον 176
σπάρτιον 580
σπάρτος ibid.
σπλάγχνον 355
σπλήνιον 335 348
σπονδύλοι 450
σπονδύλιον 453
σαχνίτης 97
σάχυς 221
σάφις ἀγρία 318
σαφυλίνοι 521
σαφυλῖνος 521.522
σαφυλῖνος ἄγριος ibi.
σαφυλῖνος ἥμερος ib.
σαφυλοδένδρον 641
σίεργκθρον 104
σίχας 229
σοίχας ibid.
σρατιώτης 130.131
σρατιώτης ποτάμιος ibi.
σρατιώτης χοιλιόφυλλος ibid.
σρόβιλοι 673
σρουθία 618
σρύχνον μανικὸν 382
σρύχνον ὑπνωτικὸν ib.
σρύχνος 378
σρύχνος ἁλικάκαβος 380
σρύχνος κηπαῖος 378
συκαμινέα 625
συκάμινος 626
σύκη ἀγρία 627
σύκη ἥμερος ibid.
συκόμορος 626
σύκον 627
σύμφυτον 132
σύμφυτον μέγα ibid.
συριγγίας 441
σφάκελος 217
σφένδαμος 664
σφονδύλιον 454
χὶν 680 χοῖνοι 438
χοινόπραζον 559
χοῖνος 439.680
χοῖνος λεία 439
χοινοσρόφον 66
χοίνη ἄνθος 439
Γέρμινθος 679
τεύθριον 199
τεύκριον 102
τευκρὶς ibid.
τεύξινον 268
τεῦτλον 474
τηλέφιον 104.167
τίλις 421
τιθυμάλοι 306
τιθύμαλος ibid.
τιθύμαλος ἡλιοσκόπιος ibid.
τιθύμαλος κυπαρισσίας ibid.
τιθύμαλος πλαθυφύλλος ibid.
τιθύμαλος χαρακίας ib.
τορδύλιον 245
τραγάκανθα 467
τράγιον 292.472
τραγόνατον 143
τράγονον 106
τραγοπώνον 150
τραγορίγανος 204
τράγορχις 189
τράγος 106
τραγόπυρον 400
τραχήλιον 154
τρίβολος ἔνυδρος 461
τριβαλὲς 104
τρίκοκκος 624
τρίμηνον 388
τρίορχις 189
τριχομανὲς 352
τρυπόλιον 311
τρύφυλλον 423
τρύφυλλον ἢ χορτοκοπείοις γενόμενον 422
τρύχνος 378
τύφη 391.440
Υάκινθος 181
ὑδροπέπερι 549
ὑδροσέλινον ἄγριον 525. 528
ὑοσκύαμος 384
ὑπερικὸν 59
ὑπήκοον 40
ὑπόγλωσσον 584
ὑποκισὶς 574
ὑπόφειον 40
ὑππομάραθρον 231
ὑπποσέλινον 527
ὑπποσέλινον ἄγρια 531
Φ
Φάκη 417
Φάκος 97.417
φάκος ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων 97
φαλάρις 397
φάσγανον 14.174
φασήλοι 404
φασήολος 405
φερούμβρον 496
φέρυσα 460
φηγοπύρον 400
φηγὸς 661
φθειρίον 318
φθειροκτόνον ibid.
φθίριον 444
φιλλυρέα 602
φίλυρα 658 φλόγιον 135
φλομίδες 112
φλόμος 109
φλόξ 135
φοινικοβάλανος 643
φοίνιξ 432.63
φῦ 289
φῦ ἄγριον ibid.
φυλακτερία 294
φυλάνθρωπος 463
φυλλίτις 348
φύλλον 71.72.416
φύκος 356 φυσαλὶς 380
φύτευμα 284
Χαλβάνη 263
χαμαιάκτη 325
χαμαιβάλανος 270.420
χαμαίβατος 576
χαμαιδάφνη 31
χαμαιρίς 174
χαμαιλεύκη 19
χαμαίδρυς 24
χαμαικέρασος 632
χαμαίκισσος 334.337
χαμαικυπάρισσος 27
χαμαιλέων 449
χαμαιλέων λευκὸς 444
χαμαιλέων μέλας ibi.
χαμαίμηλον 164
χαμαιμήλον 268
χαμαιπεύκη 672
χαμαιπίτυς 27
χαμαίπλιον 547
χαμαιπύξος 610
χαμελαία 315
χειρόνιον 282
χειρώνιον ἄμπελον 327
χελιδόνιον μέγα 29
χελιδόνιον μικρὸν ibid.
χρυσάνθεμον 164.169. 170
χρυσίσκηπτρον 444
χρυσίτις 131
χρυσολάχανον 484
χρυσομήλον 615
χυλιοδύναμις 294
χυλιόφυλλον 131
χωκόρτις 502
Ψ
ψειάδειον 127
ψευδοβούνιον 544
ψευδοδίκταμος 230
ψευδοκορωνόπους 87
ψευδομῶλυ 437
ψευδόναρδος 228
ψευδοφῦ 289
ψίλωθρον 329
ψύλλιον 94
ψυχότροφον 251
ψώρα 99
Ωζίμον 206 ὤκιμον 206
ὠλεσίκαρπος 649
ὦνωνὶς 583 ὦχροι 407
τέλος.

Index Latinorum nominum quibus Veteres & Viri docti in ſtirpium herbarumq; appellationibus vtuntur.

Abiegna reſina liquida 676
Abiegnum oleum ibid.
Abies 655.676.
Abiga 27
Abrotonum 2
Abrotonum fœmina ibid.
Abrotonum mas ibid.
Abrotonũ ſiculum ibid.
Abſinthium latifolium 5
Abſinthiũ marinum ibid.
Abſinthium Ponticũ ibid.
Abſinthium Græciæ ibid.
Abſinthium ſeriphiũ ibi.
Abſinthium ruſticũ ibid.
Abſinthiũ ſantonicũ ibid.
Acacia 598.630
Acacia altera ibid.
Acacia pontica ibid.
Acantha 452.453
Acanthis 456
Acanthium 452
Acanthus 453
Acãthus Germanica 454
Acanthus ſylueſtris 452. 453
Acatalis 665
Acer 658.663.664
Acer campeſtris 664
Accipitrina 489
Acetabulum 36
Acetabulum alterũ ibid.
Achillea 17.131
Achillea ſideritis 131
Achimilla 127
Acidonium 142
Acinos 206
Aconitum lycoctonũ 367
Aconitũ pardaliãches 365
Acorum 578
Acorus 442
Acron ſyluaticum 131
Aculeoſa 447
Acorna 457 Acula 533
Adianthum 351
Ægilops 402
Aglaophotis 278
Æthiopicũ ſeſeli 244.245
Æthiopis 113
Agnos 603
Agaricum 677
Ageratum 81.214
Agrioſelinum 527
Agriocinara 451
Agriocaſtanum 500
Aiuga 27
Albinum 82
Alabaudica roſa 571
Albucum 564
Albucus 565
Alcea 505
Alcea Veneta 506
Alchimilla 127
Alcibiacum 9
Alectorolophos 444
Alga 356
Aliſma 284
Alliaria 556
Allium ibid.
Allium anguinum ibid.
Allium ſatiuum ibid.
Allium ſylueſtre ibid.
Allium vrſinum 554
Alnus 659
Alnus nigra 662
Aloë 301
Aloë Gallica 282
Alopecuros 466
Alſine 49. 51
Alſine marina 49
Althæa 504
Alyſſum 98. 462
Alimos 606
Amaracus 18. 200
Amara dulcis 341
Amaranthus 151
Amaranthus luteus 81
Amarãthus purpureꝰ 151
Ambroſia 207
Ambubeia 486
Ambuxum 331
Ammi 235
Ammoniacum 263
Ampelopraſum 554
Amygdala 621
Amygdalum ibid.
Amygdalus ibid.
Amyrberis 597.609
Amyrum 457
Anagallis aquatica 500
Anagallis ſylueſtris 161
Anagallis vtraq; 52
Anagyris 648
Anadendron 504
Anarantium malum 615
Anchuſæ genera 8
Anchuſa alcibiadium 8
Anchuſa onochiles ibid.
Androſæmum 61
Anemone 360.363
Anethum 232
Aniſum 233
Anonis 583 Anoniũ 118
Anthema 502
Anthemon 144
Anthemon folioſum ibid.
Anthropomorphos 373
Anthycellon 13
Anthyllion ibid.
Anthyllis 13. 428
Anthyllis altera 13
Anthyllis prior 106
Anthyllon 13
Anthirrinum 161
Antimalum 373
Anydron 382
Anydros 182
Aononium 118
Anthericos 565
Aparine 462
Aphace 413.415
Aphedron 457
Apiaria 573
Apiaſtrum 223.360
Apios 270.420.500
Apium 524
Apium hortenſe ibid.
Apium montanum 526
Apiũ paluſtre 360. 525
Apium ruſticum 360.525
Apium riſus ibid.
Apium ſaxatile 526
Apium ſylueſtre 360. 528.627
Apolinum 316
Apollinaris minor 332
Apollinaris 384
Aquifolia 612
Arabis 546
Arachus 413.414
Aracus 408.413
Arbor Iuda 648
Arbutus 635
Arcium 14
Agremone 371
Ariene 616
Aris 276 Ariſaris ibid.
Ariſarum ibid.
Ariſtalthea 504
Ariſtolochiæ genera 266.268
Aronia 624
Arthemiſiæ genera 15.17
Arum 273
Arum maculatum 275
Arum paluſtre 273
Arundinis genera 441
Aſarum 271
Aſclepias 270
Aſcyrum 61
Aſia 393
Aſpalathum 294.598
Aſparagus 535
Aſparagꝰ ſylueſtris ibid.
Aſpidion 457
Aſphodelus 179.563.564
Aſphodelus fœmina 563
Aſplenium 350
Aſplenium magnum 349
Aſplenium ſylueſtre ibid.
Aſplenum 350
Aſter Atticus 34
Athanatos 142
Atractilis 457
Atractilis hirſutior 458
Aſtralagus 420
Atriplex 470
Atriplex hortenſis ibid.
Atriplex ſatiua ibid.
Atriplex ſylueſtris ibid.
Auena 399
Auena herba 432
Aurelia 81
Aureum malum 615
Aureum olus 470.484
Auricula leporis 59
Auricula muris 50. 284
Baccæ iuniperi 665
Baccæ renanæ 608
Baccæ 585
Baccinum ibid.
Balauſtium 617
Ballote 220
Balaris 55
Balſamita maior 214
Balſamita minor ibid.
Barba hirci 150
Barbula hirci ibid.
Baſilica 282
Baſilicum 206
Bati 499
Batrachij genera 359.361 362 & inde
Batrachium Apulei 361
Bellis 152 Bellius ibid.
Bene olens 164

Beta

Beta 474
Beta candida ibid.
Beta nigra ibid.
Beta nigra Romana ibid.
Betonica 25.251
Betonica Pauli 25
Betula 662
Biblus 439
Bipennula 126
Bifacutum 532
Biſtortæ 21
Blattaria 111
Blephara 162
Blitum 151.471
Bolbocaſtanon 500
Bonus genius 257
Botrys 207
Brabyla 629
Braſſicæ genera 477 & inde
Braſſica marina 338.478
Braſſica ruſtica 478
Braſſica ſylueſtris ibid.
Britannica 107
Briza 392
Bromus 432
Bromus herba ibid.
Bruta 668
Bruthes ibid.
Bryonia alba 327
Bryonia nigra ibid.
Bryonia ſylueſtris 329
Bucinum 148
Bugloſſum 11
Bugloſſum magnum 490
Bulbina 500
Bulbus 560
Bulbus agreſtis 313
Bulbus eſculentus 560
Bulbus littoralis 562
Bulbus ſylueſtris 560
Bulbus vomitorius 182
Bunium 248.500
Buphthalmum 166.169. 170
Bupleurum 435
Bupreſtis 408
Butomon 442
Buxus 610
Buxus aſininus 611
Bytron 545

C Acalia 124
Cachrys 242
Cactos 670
Calathiana viola 154
Calamagroſtis 442
Calami genera 441
Calamintha 212
Cálamus odoratus 441
Caleifraga 106
Calices glandium 650
Calendula 146
Calicularis 384
Calix roſarum 571
Callion 380
Callitrichum 351
Caltha 146.170.121
Calthula 146
Cammaron 365
Campana Roſa 571
Campſanema 242
Canchrys ibid.
Cania 117
Canina ſentis 609
Canina braßica 72
Canirubus 571
Cannabis vtraq; 66
Cantabrica 140
Capillaris 351. 352
Capillus Veneris 351
Capita roſarum 571
Capnium 23
Capnos phragmites 23. 269
Capnos Plinij 23
Capparis 593
Caprificus 627
Capſella 545
Capſici genera 550.551
Cardamantice 548
Cardamum hybernũ 544
Carduus 450
Cardui ſylueſtres 460
Carduus irineus 444
Carduus lacteus ibid.
Carduus niger ibid.
Carduus ramptarius 451
Carduus ſatiuus 450
Carduus ſyluaticus 444
Carduus varinus ibid.
Carduus Veneris 449
Careum 236
Carica 270.627
Carpinus 658
Carum 236
Carytes 306
Caſia 228
Caſia nigra 646
Caſſytha 341
Caſtanea 637
Caſtor 185
Catanance 435
Caucalis 530
Caudamurina 87
Cauda muris ibid.
Cauda vulpina 466
Caulias 261
Cedrelate 667
Cedria ibid.
Cedromelon 615
Cedrula 667 Cedrus ibi.
Cedrus conifera ibid.
Cedrus maior 667
Cedrus Lycia ibid.
Cedrus Phœnica ibid.
Cedrinus liquor 667
Cedrus acuta 667
Celtis. 636 Cẽtauris 322
Centaurium maius 277
Centauriũ minꝰ 277. 322
Centumcapita 446
Centuncularis 81.82
Centunculum ibid.
Cepa 556 Cæpea 500
Ceraſa 632
Ceraſus ibid.
Ceratonia 644
Cerui ſpina 608
Ceſtrum 316
Chærephyllum 532
Chærophyllum ibid.
Chamæbalanus 270.420
Chamæbatus 576
Chamæceraſus 633
Chamæciſſus 334.337
Chamæcypariſſus 27
Chamædaphne 31
Chamædrys 24
Chamæiris 174
Chamelæa 315.316.317
Chamelæa Germanica ibi.
Chamelæa tricoccos 315. 317.
Chamæleo vterq; 315.317
Chamæmeli genera 166
Chamæmelum 164
Chamæmelũ album 164. 166.444
Chamæmelum luteũ 164. 167
Chamæleo niger 444
Chamæmelũ purpureũ ib.
Chamæpitys 27
Chamæmelũ ſylueſtre 166
Chamæpelon 547
Chelidonium vtrunq; 29
Chiliodynamis 284.294
Chiliophyllon 131
Chironia 277
Chironia vitis 327
Chironion 282
Chryſanthemũ 164.167. 170.360
Chryſiſceptrum 444
Chryſitis 131
Chryſomelon 615
Chriſtophoriana 327
Chryſolachanõ 470.484
Cicer 409 Cicera 408
Cicercula ibid.
Cicer columbinum 409
Cicer ſatiuum ibid.
Cicer ſylueſtre ibid.
Cicer venereum ibid.
Cichorium 486.491
Cichorium ſatiuum 486
Cicuta 385.534
Cinara 450
Cinara acuta ibid.
Cinara ruſtica 449
Cineinalis 115.351
Cinoſbatos 593
Cireæa 373 Cirſiũ 490
Ciſſanthemon 331
Ciſſophilon ibid.
Ciſtus 574
Ciſtus nõ ladanifera ibid.
Ciſtus ladanifera ibid.
Ciſſarum 574
Citocation 315
Citharõ 574. Citrago 223
Citrium malum 615
Clauicula 331
Clauus Veneris 162
Clematis Ægyptia 31
Clematis altera 331
Clematis daphnoides 31
Cleoma 364 Clethra 659
Clinopodium 201
Cnecus 31
Cnecus ſylueſtris 457
Cneoron 316 Cnicus 31
Cnidios coccos 444
Cnipes 656
Coccos gnidius 317
Coccos 306. 444
Coccus cnidius ibid.
Colchicum 313
Colocaſion 275
Colochyntis 320
Colubra 273
Columbaris 115
Columbina vtraq; ibid.
Colophonium 349
Colus ruſtica 457
Coloutea 642
Colutea 642
Colymbadæ 644
Colymbades ibid.
Colytea 648. 656
Coma 150
Condrilla 87.491

Condrillis ibid.
Condrillon ibid.
Coniugulum 337
Coniugulũ nigrum ibid.
Conſiligo 169
Conſiligo Plinij 299
Conuoluolus 338
Conus 637
Conyzæ 31.493
Conyza mas 33
Conyza fœmina ibid.
Coriandrum 237
Cornu ceruinum 67
Cornus 634
Cornus fœmina ibid.
Corona terræ 334
Coronopodium 299
Coronopus Ruellij 87
Coronopi ſpecies ibid.
Corchorus 52
Corruda 535
Corylus 640
Cortices roſarum 571
Coſtus niger 327
Cotyledon 36
Cotyledon aquatica ibid.
Cotonea 618
Crapula 453
Craſſula maior 36
Cratæogonum 284.434
Cratæonum 434
Cratæus ibid.
Crambe 477
Crinita 351
Criſta 444
Criſta gallinacea 115
Crithmum 499
Crocodilion 449
Crocus 185
Cruciata 284
Cuculus indus 316
Cucurbita 512
Cucurbita anguina ibid.
Curcurbita barbarica ib.
Cucurb. cameratiæ 512
Cucurbita magna & maior 512
Cucurbita marina ibid.
Cucurbita minor ibid.
Cucurbita oblonga ibid.
Cucurbitæ perticales ibi.
Cucurbitæ ſatiuæ ibid.
Cucurbita ſylueſtris 320
Cucumis agreſtis 319
Cucu. anguinus 319.510
Cucu. citrulus 510
Cucumis erraticus 319
Cucumis Galeni 510
Cucumis ſatiuus 507
Cucumer ſatiuus ibid.
Cucumis ſylueſtris 319
Culices 656
Cuminum Æthiopicũ 235
Cuminũ Alexandrinũ ibi.
Cuminum latum 244
Cuminum regium 235
Cuminum ruſticum 236
Cuminum ſatiuum ibid.
Cuminum ſylueſtre ibid.
Cunila 194.196.203
Cunilagines 33
Cupreſſus 669
Cupreſſus Cretica 668
Cyanus flos 145
Cyanus maior ibid.
Cyclaminus 280
Cyclamin⁹ altera 280.331
Cymbalium 36
Cyminalis 282
Cynanthemis 166
Cynara 450
Cynobotane 166
Cynocrambe 71
Cynogloſſa ibid.
Cynogloſſon Plinij 10
Cynomorphos 185
Cynoſorchis 189
Cyonos Phryce 244
Cynomazon 444
Cynoxilon ibid.
Cynozolon ibid.
Cyperus 294
Cytini 617
Cytinus 574
Cytiſus 580
Cytronium 618

D Actylitis 268
Damaſonium 284
Daphnoides 314
Dardana 14
Daſmophon 545
Daucium 246
Daucum ibid.
Daucum Creticum ibid.
Daucus 248.521
Daucus paſtinaca 521
Daucus ſylueſtris 530
Delphinium 147
Delphinium alterum ibi.
Demetria 115
Dictamnum 230.292
Dictamnum Creticũ 292
Dictamnũ nõ creticũ ibi.
Diodela 131
Diodema 502
Dionyſia 332
Dioſciamus 384
Dipſacum vtrũq; 449
Dircion 382
Dolichus 405
Donax 441
Donacitis 450
Draba 566 Draco 541
Dracunculus maior 273
Dracunc. Matthioli 274
Dracunculus minor 273
Dracũculus paluſtris ibi.
Dracunculus Plinij 21
Dryophonum 546
Dryopteris 347
Dryopteris nigra ibid.
Dulcichimum 295
Dulcamara 341
Dulciradix 606
Dulciſida 287
Dulcis radix 606
Duracina Perſica 620

E Bulus 325
Ebulum ibid.
Echion 9.207
Elaphoboſcum 523
Elaterium 319
Elatine 334
Eleophyllon 72
Eliochryſum 81.214
Elichryſon 81
Empetrum 106
Enoron 381
Epabſinthion 342
Eperingium ibid.
Epibaton ibid.
Epibryon ibid.
Epichamædrys ibid.
Epigeniſtron ibid.
Egigetis 331
Epilinum 342
Epimelis 624
Epipactis 297
Epithymbrum 341
Epithymum ibid.
Epitithymales ibid.
Equapium 527
Equinalis 92
Equiſeta ibid.
Equiſetum maius ibid.
Equiſetum minus ibid.
Equitium ibid.
Erechtites 493
Erica 592
Erica altera ibid.
Erice ibid.
Erigerum 493
Erineum 627
Eriphion 574
Eriphia Plinij 224
Erithales 269
Eruangina 104
Eruca 578
Eruca hortenſis 540
Eruca ſatiua ibid.
Eruca ſylueſtris ibid.
Eruiliæ 407
Eruilia ſylueſtris ibid.
Eruum 412
Erynge 446
Eryngium ibid.
Eryngium marinum ibid.
Eryphia 269
Eryſimum Dioſc. 547
Eryſimum Theophr. 422
Eryſiſceptrũ 115.295.451
Euonymus 665
Eupatorium 53
Eupato. adulterinum 55
Eupato. aquaticum ibid.
Eupato. Auicennæ ibid.
Euphorbium 264.468
Euphroſyne 37
Exupera 115

F Aba 404
Faba lupina 384
Faba ſuilla ibid.
Fabulonia ibid.
Fabulum 384
Fagotriticum 400
Fagus 661
Far cluſinum 395
Far 389.390
Far venniculum albũ 389
Far venniculũ rutilũ 392
Farrago 395
Faſelus ſylueſtris 404
Faſelus vterque ibid.
Faſeolus 305
Feria 115
Fegopyrum 400
Ferraria 115
Ferulago 311
Ferula ſylueſtris ibid.
Ferrum equinum 681
Feſtuca 402
Feſtuca altera ibid.
Ficus 627
Ficus Indica 468
Ficus ſatiua 627
Ficus ſylueſtris ibid.
Fidicula 351
Filago 81
Filix fœmina 344
Filix mas ibid.
Filix querna 347

Filicula 346
Fistularia 444
Flamma 135
Flammula 331.364
Flos amellus 34
Flos amoris 151
Flos Aphricanus 158
Flos Indianus ibid.
Flos rosæ 571
Flos tinctorius 63
Fœniculum 231
Fœniculum erraticũ ibi.
Fœnum Græcũ 419. 421
Folia rosarum 570
Fontalis 97
Fontinalis ibid.
Fragra 78
Fragaria ibid.
Fragula ibid.
Fraxinea arbor 653
Fraxinus ibid.
Fraxinus bubula ibid.
Fraxinus sylvestris ibid.
Frugiperda 649
Fucus 356
Fumaria 23
Fusterna 676
Fusus agrestis 457

G
Galation 464
Galbanum 263
Galbuli 669
Galax 46
Galega 415
Galega altera 414
Galerion 464
Galeopsis 41
Galla 650 Gallica 665
Gallitricum 217
Gallium 464
Gariophyllata 122
Garosmos 472
Geminalis 219
Genista 578.580
Gentiana 282.284
Geraniorum genera 44 & 45
Gingidium 532
Gladiolus 174
Gladiolus segetalis ibid.
Glans 650
Glandes terrestres 420
Glans sardiana 637
Glastum 62
Glaux 46.419.428
Glycyrrhiza 606
Glycyrrhiza cõmunis ib.
Glycyrrhiza Dioscor. ibi.
Gnaphalium 82
Gossipium 592
Gorgoniõ 251 Gramẽ 431
Gramẽ arundinaceũ 442
Gramen marinum 437
Gramen parnasium ibid.
Granum cnidium 316
Gratia dei 321
Gratiola 321. 587
Grossus 627
Gruina 44 & 45
Gruinalis ibid.
Gummi Armeniacum 263
Gummi vlmi 656
Gymnocrithon 394

H
Halicacabon 382
Halicastrum 390
Halmades 644
Halimus 498
Harundinis genera 441
Hastula regia 565
Hebiscus 504
Hederæ folium 271
Hederæ genera 332
Hedera mollis 338
Hed. terrestris 337
Hederula 270.332
Hedypnois 486
Hedysarum 418
Helenium 284
Helianthemum 587
Heliotropiũ vtrunq; 57
Helix 332
Helleborastrum 169
Helleborine tenui folia 169
Helleborine 190.297
Hellebor' niger 169.299
Helxine cissampelos 337
Hemionitis 348
Hemerocallis 177.179
Hemeroton 277
Hepatorium 53
Heraclea 119
Heracleon 131
Heranthemum 164. 168
Herba S. Barbaræ 544
Herba casta 287
Herba coxendicum 36
Herba iniqua 81
Herba iudaica 223
Herba lutea 63
Herba pedicularis 318
Herba pulicaris 94
Herba Roberti 45
Herba sanguinalis 115
Herba Sardoa 360
Herba Sarracenica 268
Herba scanaria 533
Herba scelerata 359
Herba stella 86
Herba vlticana 382
Herbulum 493
Hermodactylus 313
Herculis sanguis 185. 277.296
Herpacantha 453
Hibiscus 504
Hibiscus Theophra. ibid.
Hiera botane 115
Hieracium 489
Hieracium magnum ibid.
Hieracium paruum ibid.
Hieracopodium 143
Hippoglossum 589
Hippolapatum 482
Hipposelinum 531
Hipposelinõ agreste ibid.
Hirci spina 467.583
Hirundinaria 29
Hispanica pruna 629
Holoconitis 295
Holoschœnus 439
Holosteum 89
Hordeum 394
Hordeum cantherinũ ibi.
Hordeum galatinum ibid.
Hordeum nudum ibid.
Hordeum mundum ibid.
Horminum 217. 218
Horminum satiuum 218
Horminum sylvestre ibid.
Humibuxus 610
Humirubus 576
Hyacinthus 181
Hyacinthus autũnalis ib.
Hyacinthus Ouidij 177
Hydropiper 549
Hydroselimon agrion 525
Hyoscyamus 384
Hyoscyamus albus ibid.
Hyoscyamus luteus ibid.
Hyoscyamus niger ibid.
Hypecoum 40
Hypericum 59
Hypocistis 574
Hypoglossum 589
Hypopheum 40

I
Iberis 548
Ibiga 27
Ibiscus 504
Idæus Dactylus 287
Illecebra 104
Inguinalis 34
Intuba 482
Intubum satiuum latifolium ibid.
Intybum agreste ibid.
Intybum satiuum ibid.
Intybum sylvestre ibid.
Inula 285
Inula campana ibid.
Iouis faba 384
Iouis flamma 632
Iouis glans 637
Iringus 446
Iris 171
Iris cærulea 173
Iris Germanica 171
Iris lutea 173
Iris sylvest. 171.175.176
Irio 547
Isopyrum 466
Isatis vtraq; 62
Isatis sylvestris 10
Ischias 270. 456
Iugalis 663
Iunci 438
Iunci flos 439
Iuncus acutus ibid.
Iuncus anguloſus 295
Iuncus lævis 439
Iuncus odoratus ibid.
Iuncus quadratus 295
Iuncus triangularis ibid.
Iuniperus 665
Iunonis rosa 177
Iuli nucum 638
Ixia 444

L
Labrusca 329. 567
Labrũ Veneris 449
Laburnum 648
Lachryma abiegna 676
Lachryma abietis ibid.
Lachryma tragacantha 467
Lactariæ 306
Lactaria fœmina ibid.
Lactaria mascula ibid.
Lactuaria solsequia ibid.
Lactuaria latifolia ibid.
Lactucæ satiuæ genera fol. 495
Lactuca leporina 488
Lactuca minor 489
Lactuca syluatica ibid.
Lactuca sylvestris 496
Ladum 574
Ladanum ibid.
Lagopus 430
Lamium 118
Lampada 143
Lampsana 482
Lampuca 489
Lanaria 110

Lapathum 482
Lapathum magnum ibid.
Lapathum ſatiuum ibid.
Lapathum ſylueſtre ibid.
Larix 677
Laſer 261
Laſer Cyrenaicum ibid.
Laſerpitium ibid.
Laſer Syriacum ibid.
Latum cominum 244
Lathyris 309
Lathyrus 408
Lauandula 228
Lauandula fœmina ibid.
Lauandula mas ibid.
Lauer 529
Lauer Crateuæ ibid.
Lauri baccæ 601
Laurus ibid.
Laurus Alexandrina 589
Laurus idæa ibid.
Laurus roſea 368
Ledum 574
Leguminum leo 578
Lectipes 201
Lemnitis 277
Lens 417
Lens lacuſtris 97
Lens paluſtris ibid.
Lenticula 417
Lentiſcus 680
Lepidium 532.548
Leptophyllos 306
Lethe 369
Lethuſa ibid.
Leucanthemum 573
Leucoion 135.184
Leucoia lutea 135
Leniſticum 254
Libanium 11
Libanotis 242
Libanotides 227
Libanotis Theo. ibid.
Libanos 242
Libanus 674
Lichen 353
Licinia 115
Liguſticum 254.332
Liguſtrum 337. 602
Liguſtrum album ibid.
Liguſtrum nigrum ibid.
Lilium 177
Lilium luteum 179
Lilium rubrum 177
Lilium rufum ibid.
Lilium ſylueſtre 179
Lilium Theophraſti 159
Limneſion 322
Limnites 277
Limodorum 578
Limones 615
Limonium 460
Lingua 123
Lingua bouis 11
Lingua bubula ibid.
Lingua canis 110
Linguace 123
Lingua ceruina 174
Lingulace 123
Linum 65
Linum triticeum 422
Lithoſpermum 251
Lobi 405
Lolium 401
Lonchitis aſpera 349
Lotᵒ ſylueſtris minor 425
Lotus 636
Lotus ſatiua 422
Lotus ſylueſtris 425
Lotus vrbana 422
Luparia 299.367
Lupinus 411
Lupinus ſatiuus ibid.
Lupinus ſylueſtris ibid.
Lupus ſaliƈtarius 343
Lupulus ſaliƈtarius ibid.
Luſtrago 115
Luteum herba 63
Lychnis 571
Lychnis coronaria 142
Lychnis ſatiua ibid.
Lychnis ſylueſtris 143
Lychnitis 110.145.157
Lycium 611
Lycoƈtonon 367
Lycoƈtonon Pŏticũ ibid.
Lycoperſium 158
Lycopodion 356
Lycopſis 8
Lycopſis ſylueſtris ibid.
Lyſimachia 69
Lyſimachium ibid.
Lyſimachium ceruleũ 68
Lyſimachiũ purpureũ ib.

M
Acer 638
Maiorana 200
Mala armeniaca 620
Mala citria 615
Malacociſſos 338
Mala inſana 374
Malicorium 617
Maluæ genera 502
Malua Theoph. 504.506
Malum 613
Malum anarantium 615
Malum arantium ibid.
Malum aureum ibid.
Malum cotoneum 618
Malum granatum 616
Malum heſpericum 615
Malum limonium ibid.
Malum punicum 616
Malum terræ 268.280
Malus 613
Malus armeniaca 620
Malus citria 614
Malus cotonea 618
Malum cotoneum 618
Malus medica 614
Malus Perſica 620
Mamolaria 453
Mamiras 295
Mandragoras 373
Mandragoras fœmina 373
Mandragoras mas ibid.
Mandragoras Theophraſti 381
Mandragoras Morion Dioſcoridis 381
Mania 384
Mariſcus 439
Maronium 277
Marrubiaſtrum 220
Marrubium ibid.
Marrubium nigrum ibid.
Marrubium paluſtre 119. 221
Marum 200.201
Maſtiche 680
Mecon 306
Medica 425.428
Meleta 449
Melamphyllum 453
Melampodium 299
Melãpyrũ 147.401.422
Melanorhizon 299
Melanthium 239
Melanth. damaſcenũ 240
Melanthium ſatiuum 239
Melanthiũ ſylueſtre ibid.
Melcia 398
Melilotus 425
Melilotᵒ germanica 425. 427
Melilotus Italica ibid.
Melilotus ſylueſtris 425
Meliſſophyllum 223
Melittæna ibid.
Melo 510
Melocarpon 268
Melopepo 510
Melopepo Galeni 507
Memæcylon 635
Menta aquatica 210
Menta Romana ibid.
Menta Saracenica ibid.
Menta ſatiua 210
Mentaſtrum 210. 212
Mercurialis 71
Mercurialis fœmina ibid.
Mercurialis mas ibid.
Mercurialis ſylueſtris ib.
Meſpilum 624
Meſpilus ibid.
Meum 285
Milax 337
Mollis hedera 338
Mileſia roſa 571
Militaris 115.130.131
Militaris millefolia 13
Milium 395.397
Milium Indicum 398
Milium ſaburrum 398
Millefolium 97. 131
Mimmulus 444
Mithridatium 101
Moly 226.436
Moly Plinij ibid.
Montiulmus 656
Moraria 449
Morum 625
Morum rubi 576
Morum rubi idæi 577
Morus 625 Moſe 615
Mula herba 349
Muliones 656
Muralis 47
Muralium ibid.
Muſa 615
Muſcus 355
Muſcus marinus 356
Myagrum 422
Myitis 545
Myoctonon 365
Myopteron 545
Myrica humils 590
Myriomorphos 131
Myriophyllon ibid.
Myrrha 534
Myrrhis 534
Myrtaria 306
Myrtus 587. 590
Myrtus ſylueſtris ibid.
Myxa 630
Myxaria ibid.

N
Apus 515
Napus ſatiuus ibid.
Napus ſylueſtris ibid.
Narce 282
Narciſſus 182. 294
Narciſſus luteus 182.183
Nardus ruſtica 215.289

Nar-

Nardus syluestris 289
Nasturtium 541
Nasturtium hibernũ 544
Nasturtium rusticũ 545
Nasturtium syluestre ibi.
Nastus 41
Nepa 106
Nepita 212
Nerantzium 615
Nerium 268
Neris ibid.
Nesion 277
Nigella 239
Nigella Damascena 240
Nigella domestica 239
Nigella syluestris ibid.
Norion 373
Nuces cupressi 669
Nuces fagi 661
Nux 638
Nux auellana 640
Nux castanea 637
Nux Heracleotica 640
Nux iuglans 638
Nux myristica ibid.
Nux persica ibid.
Nuces pineæ 673
Nux pinea 697
Nux Pontica 640
Nux prænestina ibid.
Nux Regia 638
Nymphæa vtraq; 162

Ocimastrum 24.207
Ocularis 37
Ocymum 206.400
Ocymum maius 206
Ocymum minus 206
Ocymũ gariophyllatum ibid.
Ocymonides 444
Oenanthe 567
Olea 644
Olea Æthiopica ibid.
Oleago 315
Olæagnus 587
Oleastellus ibid.
Oleaster 644
Olea syluestris ibid.
Oleosa resina 676
Olesicarpos 649
Olibanum 674
Oliua 644
Olusatrum 527
Olyra 395
Omphacium 567
Onogra 69
Onitron 369
Onobrychis 154.415
Onocardion 449
Ononis 583
Ophris 190
Ophthalmica 37
Opium 369
Opopanax 260
Opsago 382
Opulus 664
Opuntia 468
Orbicularis 280
Orobus 412
Origana 200.201.203
Origanũ Heracleoticum 204
Origanũ onitis 200.203
Origanũ Hispanicum 203
Origanum syluestre ibid.
Orchios genera folio 187
Ornithogalum 561
Ornithopodium 416
Ornus 653
Orobanche 578
Orobiæum 409
Orontium 161
Oriza Germanica 394
Osmundi 412
Osyris 73
Othonna 158
Oxalis parua 482
Oxalis Romana ibid.
Oxalis 482
Oxyachanta 597
Oxycedrus 667
Oxyschœnos 439
Oxytriphillon 428
Oxys 430
Oxytonon 369

Pæonia 287
Pala 616
Palalia 280
Paludapium 525
Palma 643
Palmula ibid.
Pampinula 126
Paliurus 583.612
Panaces 253.254.285
Panaces Asclepij ibid.
Panaces Centaurion ibid.
Panaces Chironium ibid.
Panaces Herculeum 253
Panax ibid.
Pancarpon 444
Pancratium 562
Panicum 398
Panicum peregrinũ ibid.
Panis procinus 280
Papauer 369
Papauer album 24.207
Papauer commune 369
Papauer cornutũ 372.682
Papauer erraticum 369. 371
Papauer fluidum 371
Papauer nigrum 239.369
Papauer palustre 162
Papauer rhœas 369.371
Papauer satiuum 369
Papauer syluestre ibid.
Papauer rubrum ibid.
Papyrus 479
Paralios 306
Parietaria 47
Parthenis 15
Parthenium 18
Pastinaca 521.522
Pastinacæ genera 521
Pediculatis 444
Pelecinon 418
Pelethronia 277
Pentadryon 382
Pæderota 453
Pentaphylli genera 76
Peplion 310
Peplis ibid.
Peplus ibid.
Pepones 509
Pepones cucumerales ibi.
Pepones lati ibid.
Pepones magni ibid.
Perdicalis 47
Perdicium ibid.
Periclymenum 335
Perpensa 271
Persion 382
Personata 14
Personatia ibid.
Pes cornicis 86
Pes gallinaceus 23
Petasites 19
Petrapium 526
Petroselinum 526.531
Petroselinũ alexandr. 527
Petroselinũ Macedonicũ 248.526
Peuce 672
Peucedanum 257
Phalaris 397
Phaselus satiuus 404
Phaselus syluestris ibid.
Phasioli 405
Phasiolon 466
Philyra 658
Pheruſa 460
Philitærium 207
Phœnix 432.643
Phœnicobalanos 643
Pherumbrum 498
Phillyrea 602
Phu 289
Phu Græcum ibid.
Phu paruum ibid.
Phu syluestre ibid.
Phyllitis 348
Phyllon 72.456
Picea 674
Pignatoxaris 295
Pilulæ cupressi 669
Pimpinella 126
Pinaster 692
Pinus 672
Pinus humilis ibid.
Pinus Idea ibid.
Pinus satiua ibid.
Pinus syluestris ibid.
Pinus Tarentina ibid.
Pinus terrestris ibid.
Pinus marina 673
Picridæ 486
Picris 489
Piper agreste 603
Piper Indianum 551
Piper montanum 317
Piper album 552
Piper longum ibid.
Leuconpiper ibid.
Leucopiper ibid.
Macronpiper ibid.
Macropiper ibid.
Melanopiper ibid.
Melanpiper ibid.
Piperitis 548.551
Piper 552
Pira 622
Pirus ibid.
Pissasphaltos 667
Pistacia 641
Pistacium Germanicũ ib.
Pistolochia 268
Pisum 407
Pithitis 369
Pituitaria 318
Pitys 674
Pityusa 308
Pix 675
Pix arida ibid.
Pix liquida ibid.
Plantaginis genera 84
Plantago aquatica 88
Planta veris 269
Platanus 658
Polemonia 294
Polemonium ibid.
Policaria 33
Polipodium 346

Polium 149
Polium montanum ibid.
Polyacanthus 447
Polyãthemum aquaticum fol. 97.
Polyanthemũ paluſtre ib.
Polygala 53.416.419. 428
Polygonatum 93.456
Polygoni genera 90
Polyhidion 277
Polyrhizon 268.299
Polytrichon 351
Polytrichon Apulei 355
Pomum 613
Pomum cytonium 618
Pomum Granatum 616
Pomus 613
Populus alba 655
Populus Libyca ibid.
Populus nigra ibid.
Porrum 356.558
Porrũ capitatũ 558.559
Porrum ſectiumu ibid.
Portulaca 497
Portulaca marina 498
Portulaca ſylueſtris foli. 310.498
Præcocia 620
Præcoqua ibid.
Præſepium 457
Praſium 220
Prætium 299
Proſerpinaca 90
Proſopon 369
Pruna aſinina 630
Pruna cerea ibid.
Pruna cereola ibid.
Pruna Damaſcena 629
Pruneolum 630
Prunulum ibid.
Prunum ibid.
Prunum ſylueſtre ibid.
Prunus 629
Prunus ſylueſtris 630
Pſeudachanthus 454
Pſeudoacorus 173
Pſeudobunium 544
Pſeudocoronopus 87
Pſeudodictamum fo. 230. 292
Pſeudohelleborus niger fol. 299
Pſeudohepatorium 55
Pſeudolinum 73
Pſeudomoly 437
Pſeudomyrſine 587
Pſeudonarciſſus 183
Pſeudonardus 228
Pſeudophu 289
Pſora 99
Pſyllium 94
Pulegium 197.198
Pulegium montanum 197
Puleg. ſylueſtre 212.230
Pulmonalis 114
Pulicaria 33
Pycnitis 110
Pyra 622
Pyra cytonia 618
Pyrethrum 291
Pyracantha 458
Pyrina 609
Pytyanthe 609
Pyxacantha 611

Q
Quercus 605
Quinquefolium 76

R
Radicula 517
Radicula paluſtris fol. 518
Radicula ſylueſtris ibid.
Radicula ſatiua 517
Radix cana 269
Radix rhodia 290
Radix roſata ibid.
Radix Scytica 606
Radix ſylueſtris 270
Ranunculi genus 97
Ranũculi genera 357.359
Ranunculus auricomus fol. 360
Rapa 519
Rapa ſylueſtris 516
Rapontium 515
Rapontium paruum ibid.
Raphanus 517.519
Raphanus magnus 519
Rhaphanus mõtanus ibi.
Raphanus paruus ibi.
Rapum ſylueſtre 155
Rapum porcinum 280
Rapum terræ ibid.
Regium 206
Remenia 384
Reſina 674
Reſina abiegna 677
Reſina arida 674
Reſina colophonia ibid.
Reſina laricea 677
Reſina larigna ibid.
Reſina lentiſcina 679
Reſina liquida 674
Reſina picea ibid.
Reſina pinea ibid.
Reſina ſtrobilina ibid.
Reſina terebinthina 678
Rha 279
Rhabarbarum ibid.
Rhacoma ibid.
Rhamnus 607
Rhamnus ſolutiuus 608
Rha ponticum 279
Rhecoma ibid.
Rheum ibid.
Rheum Indicum ibid.
Rheum Ponticum ibid.
Rhizias 261
Rhos 604 Rhous ibid.
Rhus ibid.
Rhus coriariorum ibid.
Rhus obſoniorum ibid.
Rh° ſylueſtris Plinij 587
Ribes 595 Ricinus 302
Robus 387
Roſa 570.571
Roſa canina ibid.
Roſa Iunonis 177
Roſa mariana 142
Roſa Græca 141.571
Roſa Coroneola 571
Roſa autumnalis ibid.
Roſa alba ibid.
Roſa Damaſcena ibid.
Roſa Mileſia ibid.
Roſa præneſtina ibid.
Roſa purpura ibid.
Roſa rubra ibid.
Roſa ſera ibid.
Roſa ſylueſtris ibid.
Roſa ſpineola ibid.
Roſea arbor 368
Roſmarinum 242
Roſm. coronariũ 226.228
Ros 604
Rubia ſatiua 461
Rubia ſylueſtris 462
Rubus 576
Rub. canis 571.593.609
Rubus Idæus 577
Rumicis genera 482. & inde
Ruſcum 587
Ruſcus ſylueſtris 612
Ruta 224
Ruta hortenſis ibid.
Ruta muraria 351
Ruta ſylueſtris 224.226

S
Sabina 668
Sabina ſalix 649
Sacopenium 262
Sacra herba 115
Sagapeni ſuccus 262
Sagapenium ibid.
Sagapenum ibid.
Salicaſtrum 328
Salicum genera 649
Saliuaris 291
Salix amerina 603.649
Salix equina 92
Salix marina 603
Saluia maior 216
Saluia minor 215
Saluia nobilis 216
Saluia vſualis 215
Saluia 215
Sambucus 324
Sambucus humilis 325
Sambucus ſylueſtris 324
Samera 656
Samolus Plinij 585
Sampſycum 200
Sanguinalis 90
Sanicula 326
Sanguinaria ibid.
Santalum 395
Sapinus 672. 676
Sarcocolla 265
Sardiana glans 637
Saturcia vulgaris 194
Satyrium 192
Satyrium baſilicum ibid.
Satyri. erythronium ibid.
Satyrium regium ibid.
Satyrium trifolium ibid.
Scammonium 340
Scandix 335
Scandulaceum 545
Schœnophraſum 559
Schœnuanthos 439
Sciara 449
Scilla 562
Scimbron 110
Scolymus 460
Scopa regia 544.587
Scordium 101
Scordotis 556
Scordothlaſpi 545
Scorodopraſſum 554
Scorpioides 59
Scorpius 583
Scythica radix 606
Secale 393
Setanium 624
Securidaca 418
Sedi genera 104
Selago Plinij 587
Semen 389
Seminalis 90
Semperuiui genera 104
Sena 322
Senecio 493
Senecio maior ibid.

Senecio minor ibid.
Sentis 576
Sentis canis 593
Septifolium 77.259
Serica 631
Seris 491
Seriphium 5
Serpentaria 9.21.273
Serpillum vulgare 197
Sertula campana 427
Seseleos genera 244.245
Setanium 388.624
Sesamoides paruum 87
Sicula 474
Sicyonia 320
Sicyopepones 509
Sideritis 45.119
Sideritis altera 126
Sideritis Heraclea ibid.
Sideritis latifolia 544
Sideritis prima 119.221
Sideritis tertia 45
Sidium 617
Siligo 387.388.393
Siliqua 421.644
Siliqua dulcis ibid.
Siliquæ 405
Siliquastrum 551
Sinapi 537
Sinapi commune ibid.
Sinapi hortense ibid.
Sinapi Persicum 138
Sinapi rusticum 545
Sinapi syluestre 537.538
Sirica 631
Sisarum 522.523
Siser 523
Sison 248
Sisymbrium 210
Sisymbriũ cardamine 543
Sitheleas 489
Sium 529.543
Sium Crateuæ 529
Smilax aspera 339
Smilax hortensis 405
Smilax lenis 337
Smyrnium 527
Solanum 378
Solanum hortense ibid.
Solanum lethale 381
Solanum manicum 381. 382.506
Solanum somniferum ibi.
Solidago 121.132
Solidago Sarracenica 121
Somphos 512
Sonchi 487
Sonchus aspera ibi.
Sonchus læuis ibi.
Sonchus non aspera ibid.
Sonchus tenerior ibid.
Sonchus syluestris ibid.
Sorbum 634
Sorbus ibid.
Sorghi 398
Spagas 674
Sparganium 176
Spartum 580
Sphacelus 217
Sphærocephalus 452
Spina 598
Spina acuta 609
Spina alba 450.456
Spina Arabica ibid.
Spina mollis 490
Spina peregrina 452
Spina regia 451
Spina Ceanothos 544
Spina hirci 467
Spin guerzo 608
Spino merlo ibid.
Spino ceruino ibid.
Splenium 348
Spondyli 450
Spondylium 450.454
Stachys 221
Stichas 229
Stœchas ibi.
Stellaria 86
Staphis agria 318
Staphylinus luteus 521
Staphylinus 522
Staphylinus niger 521
Staphylinus satiuus ibi.
Staphylinus syluestris ib.
Staphylodendron Plinij. 641
Stataria 257
Stellaria 120
Sternutamentaria 291
Stichas 229
Stratiotes 129
Stœchas ibid.
Stratroticon 131
Struthea mala 618
Strution 284
Succisa 100
Succus Cyrenaicus 261
Succus Medicus 261
Suchaha 456
Supercilium terræ 351
Supercilium Veneris 131
Sycomorus 626
Syluæ mater 335
Symphitum magnum 132
Symphoniaca 384

TAmarix 590
Tamus 329
Taxus 670
Teda 672
Telephium 107
Theliphonon 365
Terebinthus 678
Terræ capillus 351
Terzola 55
Thesium 269
Testiculus 189
Testiculus canis ibi.
Testiculus hirci ibi.
Testiculus leporis ibi.
Testiculus odoratus ibi.
Testiculus serapias ibi.
Testiculus vulpis ibi.
Teucrium 102
Teuthrium 199
Teuxinon 268
Thalictrum 107
Thridacias 367
Thridax agria 489
Thalictrum 40.107
Thapsia 311
Thlaspi 138.545
Thlaspi Crateuæ 138
Thlaspi alterum 545
Thlaspi anguſtifolium ib.
Thlaspi minus ibid.
Thridacias 373
Thridax agria 489
Thryallis 45 157
Thryon 382
Thus 674.676
Thyia 66 Thyium ibi.
Thylacitis 368
Thymbra 196
Thymum 195
Thymum capita ibid.
Thymum creticum ibid.
Thymum durius 195.197
Thymelæa 315
Tilia 658
Tilia fœmina ibid.
Tilia mas ibid.
Tithymali omnes 306
Tithymalus 306.309
Tomentitia 81
Topiaria 453
Tordylium 245
Tormentilla 77
Trachelium vtrunq; 154
Tragacantha 467.583
Tragacanthæ lachryma fol. ibid.
Tragium 292.472
Tragium Germanicũ ibi.
Tragonatum 143
Tragorchis 189
Tragoriganum 214
Tragopyron 400
Tragus 106
Trasus 295
Trachinia 571
Tribulus aquaticus 461
Tribulus 682
Tribulus terrestris ibid.
Trichomanes 352.355
Trifolium 422.423.429
Trifolium palustre 466
Trifolium bituminosum fol. 423
Trifolium fœtidum ibid.
Trifolium odoratum fol.423.429.
Trifolium pratense 422
Trigrania 624
Triorchis 189
Tripolium 311
Triticum Romanum 391
Triticum Typhinium ibi.
Triticum 387
Triticum bouinum 147
Triticum trimestre 388
Triticum vaccinum 147
Trixago 24.115
Trixago palustris 101
Tuber terræ 280
Tußilago 19
Typha 391.440
Typha aquatica ibid.
Typha cerealis 391.440
Typha palustris ibid.

VAcinia 576.585
Vaccinium 133.191
Vaccinia palustria 585
Valeriana 289
Valerianæ genera ibid.
Vatrachion Apulei 360
Veneris lauacrum 449
Veratrum adulterinum 299
nigrum 299
Veratrum album 296
Veratrum nigrum 299
Verbasci genera fo.109. 110.111.
Verbascula 112
Verbasculum minus ibid.
Verbena 115
Verbenaca ibid.
Verbena recta ibid.
Verbenaca supina ibid.
Vernilago 444
Vernix 665
Veronicæ 140

Veſicaria 380
Veſicaria nigra ibid.
Veſicaria peregrina ibid.
Veſicula ibid.
Vetonica 140.251
Vetonica altilis 140
Vetonica coronaria ibid.
Vetonica coronaria minor 140
Vetonica ſylueſtris ibid.
Vicia 412
Viola alba 135.137.138.
Viola alba Theophr. 184
Viola autumnalis 154
Viola flammea 135
Viola hyemalis 137
Viola latifolia 138
Viola lutea 135
Viola Mariana 155
Viola matronalis 137
Viola nigra 133
Viola peregrina 138
Viola purpurea 133
Viperalis 224
Viperina 9
Viſcum 651
Vitalis 104
Vitealis 339 Vitex 484
Vitia 412
Vitis alba 327
Vitis nigra ibid.
Vitis ſylueſtris 329.567
Vitis vinifera 566
Vlophonon 444
Vlmus 656
Vlmus campeſtris ibid.
Vlmus Italica ibid.
Vlmus Gallica ibid.
Vlmus noſtras ibid.
Vlmus ſylueſtris ibid.
Vmbilicus terræ 280
Vmbilicus Veneris 36
Vmbilicus Veneris alter ibid.
Vnedo 635
Vnefera 277
Vngues roſarum 570
Volucrum maius 335
Vrceolaris 47
Vrina muris 502
Vrticæ genera 117
Vrtica iners 118
Vrtica labeo 41
Vrtica mortua 118
Vſtilago 402.444
Vua taminea 329
Vua vrſi 595
Vulgago 271
XAnthium 14
Xylum 592
Xyris 175
ZEa 242.389.390.391
Zeopyron 391
Zea Monococcos 392
Zea ſimplex ibid.
Zizipha 631
Ziziphº 631 Zygia 663

Index appellationum & nomenclaturarum omnium Stirpium, hoc opere contentarum, quibus paſsim Officinæ Pharmacopolarum, Arabes, & noſtri temporis Herbarij vtuntur.

ABſinthium 5
Abſinthium Græciæ ibid.
Abſinthium ponticum ibid.
Abſinthium Romanum ibid.
Abrotonum 2
Abutilon 504
Acatia 630
Acetoſa 482
Acetoſa Romana ibid.
Acetoſella ibid.
Achimilla 127
Acorus 173
Acus moſchata 44
Acus paſtoris ibid.
Acutella 583
Acylonium 142
Adiantum 347.351
Affodillus 179.565
Agaricus 677
Agnus caſtus 603
Agreſta 567
Agrifolium 612
Agrimonia 53
Agrimonia ſylueſtris 78
Albotin 678
Alcea Veneta 506
Alchimilla 127
Alcocalum 450
Alkakengi 380
Alkali 106
Alleluya 430
Alliaria 555
Allium vrſinum 554
Aloës 301
Alectorolophos 217
Alpheſera 327
Alſcebran 308
Altercangenum 384
Altercum ibid.
Alumen catinum 106
Amaranthus luteus 81
Amarella 18
Ambroſiana 217
Ameos 235
Amyberis 600
Amomum 526
Anagallis aquatica 500
Anaphalis 82
Anaxiton ibid.
Anethum 232
Angelica 256
Angina lini 341
Anguria 507.510
Aniſum 233
Anſerina 78
Anthera 571
Anthos 227
Apium 525
Apium riſus 360
Apolinum 316
Aprella 92
Aquilegia 148
Aquileia ibid.
Aquilina ibid.
Arantium 615
Arbor vitis 641
Argentina 78
Ariſtologia 268
Ariſtologia longa ibid.
Armoniacum 263
Arreſta bouis 583
Arocum 450
Arthanita 280
Arthemiſia 15
Arthemiſia vnicaulis 17
Arthemiſia Tragantes & tragetes ibid.
Arthetica 112
Articoca 450
Articocalus ibid.
Aſa 261
Aſa odorata ibid.
Aſarum 271
Aſia 393
Aſperula 464
Aſprella 92
Aſſa fœtida 261
Aſterancium 259
Aſtochodos 229
Athanaſia 17
Athanatos 142
Auellanada 295
Axungia vitri 106
Azarolo 624
BAbyron 521
Bagolaro 636
Balſamina 376
Balſaminum 377
Balſamita 214
Balſamita maior ibid.
Balſamita minor ibid.
Baptiſecula 145
Barba Aron 275
Barba capri 40
Barba Iouis 104
Barbarea 544
Barbarica 140
Bardana maior 14
Baucia 523
Becabunga 500
Bedegar 451.571
Beën album 294
Behen ibid.
Behen rubrum ibid.
Belle videre 156
Benedicta 122
Berberis 597
Beſaſa 226
Beta 474
Betonica 251
Bibinella 246
Bifolium 190
Bipennula 126.148
Biſacutum 532
Biſlingua 589
Biſmalua 504
Biſtorta vtraque 21

Blaptiſecula 145
Bolbonac 138
Bombax 592
Bombaſum ibid.
Bonifacia 589
Borago 11
Borda 13
Branca leonina 523
Branca vrſina 453.454
Brunella 121
Bruſcus 587
Bryonia 327
Bucheiden 192
Buzeiden ibid.
Bulbi ſpecies 181
Bugloſſa 8
Bugloſſa domeſtica maior 8
Bugloſſa longifolia ibi.
Bugloſſa ſylueſtris ibi.
Bugula 121
Burſa paſtoris 74

CAchla 169
Calcatrippa 148
Calabrina 349
Calamentum 212
Calamẽtum montanũ ibid.
Calendula 146
Caltha 146.169
Calthula ibid.
Camomilla 164.166
Camomilla fatua 166
Camomilla fœtida ibi.
Camomillainodora.ib.
Campana lazura 337
Campanula 154.338
Campanula cerulea 156
Cãpanula ſylueſtris ib.
Cannabis 66
Candela regis 110
Candelaria ibid.
Canicularis 384
Caniculata ibid.
Capillus veneris 351
Cappa monachi 367
Capriſolium 335
Cardiaca 119
Cardobenedictus 458
Cardopatium 456
Carduus aſininus 460
Carduus benedictus 458
Carduus fullonũ 449
Carduus Mariæ 451
Carduus ſtellatus 447
Carlina 456.457.571
Carlina ſylueſtris 457
Carobe 644
Carolina 456
Carota 521
Carthamus 31
Carthamus ſylueſtris 457
Carui 236
Caſsia fiſtula 646
Caſsilago 384
Caſtrangula 41
Cataputia maior 301
Cataputia minor 309
Cauda equina 92
Cauda murina 87
Cauda muris ibid.
Cauta 166.169
Caules marinæ 478
Cauliflores 477
Caulis ibid.
Caulis nigra 477
Cembri 672
Centauria minor 277
Centrum galli 217
Centum capita 446
Centumnodia 90
Centummorbia 73
Cepe 556
Cepe muris 562
Cerefolium 532
Cerui ocellus 523
Ceruicaria 154
Ceſtum morionis 440
Ceterach 350
Chamædryos 24.115
Chamedrys 115
Chamedrys fœmina 24
Chamæpiteos 27
Chamæpitys 24
Charantia 376
Chelidonia maior 29
Chelidonia minor ibi.
Chelidonia paluſtre Cordi 30
Cherua 302
Cheruilla 523
Chocortis 502
Citrullus ibid.
Cicer 409
Cicerbitæ 487
Cicorea domeſtica 386
Cicorea ſylueſtris ibid.
Cicutaria 534
Cimoli 672
Citocacium 315
Citonium 618
Citrones 615
Citrullum 510
Cochlearia 107
Coloquintida 320
Colubrina 21
Columbina recta 115
Concordia 53
Condrilla 87.491
Conſolida 121
Cõſolida maior 121.123
Conſolida media 121
Conſolida minor 152
Conſolida regalis 148
Conſolida regia ibid.
Conſolida Sarracenica fol. 127
Corallina 356
Cordialis 464
Coriandrum 237
Corona regia 376
Corona terræ 334
Cornu ceruinum 86
Corota 521
Corrigiola 90
Corſaluium 215
Cotula alba 167
Cotula fœtida 166
Cotula non fœtida 167
Cotula lutea ibid.
Cotum 592
Craſſula maior 36
Craſſula minor 104
Creſsio 541
Creta marina 499
Criſta galli 444
Criſta gallinacea 90. 444
Crocus hortenſis 31
Crocus Sarracenicus ib.
Cruciata 284.465
Cucullus monachi 367
Cucumer 507
Cucumer anguinus ibi.
Cucumer aſininus 319
Cucumer marinus 509
Cucumer Turcicus ibi.
Cucumus citrulli 510
Cucurbita 512
Cupulæ glandium 650
Cuſcuta 341
Cyamus 404
Cyclamen 280
Cyminum 236
Cynogloſſa 10
Cynogloſſum ibid.
Cyperus 295
Cypreſſus 669

DActilus 643
Daucus 246.521
Daucus Creticus 246
Dens caballinus 384
Dens leonis 491
Dẽticulus canis Ruellij 87
Diagredium 340
Diagridium ibid.
Diapenſia 126
Dictamum 292
Digitalis 156
Digiti citrini 192
Diodela 131
Diptamum 230.292
Draco 541
Dracunculus hortenſis ibid.

ELacterium 319
Elæophyllon 72
Eghelo 648
Endiuia 486.495
Enula campana 285
Eruca 537
Eſchara 356
Eſula 308
Euforbium 264
Eufraſia 34
Eupatorium 55
Eupatoriũ aquaticũ 55
Eupatorium Meſue 213
Ezula 308
Ezula rotunda 310

F

FAba 404
Faba craſſa 36
Fabaria 36
Faciens viduas 315
Fagotriticum 400
Farfara 19
Farfarus 655
Febrifugia 277
Fel terræ ibid.
Ferde cauallo 681
Feria 115
Ferraria 41.115
Ferraria minor 53
Ficaria 29.41
Filago 81
Filicaſtrum 345
Filipendula 38
Filius ante patrem 69
Filix aquatica 345
Fior de Criſtallo 106
Fiſtici 641
Flammula 331.364
Flos Adonis 168.363
Flos Amellus 30
Flos amoris 151
Flos Chryſtalli 106
Flos cuculi 543
Flos Cõſtantinopolitanus

nus 141
Flos Cyanus 145
Flos equeſtris 148
Flos Indianus 158
Flos S. Iacobi 64
Flos regius 148
Flos tinctorius 63.581
Fœnũ Græcũ 419.421
Fœniculus 231
Fœniculus porcinus fo. 198.209
Fraxinella 292
Frumentũ Aſiaticũ 396
Frumentũ Turcicũ 346
Fuga demonum 59
Fumus terræ 23
Funis arborum 337
G Albanum 263
Galega 419
Gallitricum 217
Gariophyllata 122
Garipot 674.676
Gelaſo 82
Geneſta 578
Geneſtella 582
Geneſtra 578
Geneſtra Hiſpanica 580
Genicularis 289
Geniſta 578
Geniſta humilis 581
Geniſta ſpinoſa 582
Geniſta ſylueſtris ibid.
Geniſtella ibid.
Gentiana 282
Geranium ſupinum 44
Githago 144
Glandes terreſtres 420
Glaudiola 13
Gladiolus ſylueſtris 176
Gluten albotin 678
Grana Iuniperi 665
Granatum pomum 616
Granum viride 678
Graſſula 73
Gratia dei foli. 45.321.587
Groſſularia 594
Groſſularia rubra 595
Groſſularia tranſmarina ibid.
Groſſulæ 594
Groſſulæ rubræ 596
Groſſulę trãſmarinæ ib.
Gruinalis 45
Guadum 62
Gummi Arabicum 598
Gũmi Armoniacũ 263
Gummi benzui ibid.
Gũmi dragagãthi 467
Gummi vlmi 656
H Armala 226
Halmiridia 278
Harmel 224.226. 385
Hedera 332
Helleborus albus 295
Helleborus niger 299
Hepataria 464
Hepatica 55.97.353.464
Hepatica alba 437
Hepatica aquatica 97
Hepatica paluſtris ibi.
Herba Sarracenica 268
Herba benedicti 289
Herba S. Barbaræ 544
Herba cancri 57
Herba clauellata 135
Herba fortis 127
Herba fullonum 141
Herba Gerardi 259
Herba Hungarica 505
Herba giulia 214
Herba S. Iacobi 63.64
Herba lunaria 141
Herba impia 81
Herba Margarita 152
Herba D. Mariæ 213
Herba paralyſis 112
Herba Paris 364
Herba S. Petri 112
Herba pinula 384
Herba Roberti 45
Herba Simeonis 505
Herba ſtellæ 82
Herba ſtellaris 464
Herba Trinitatis 55.135
Herba tunica 140.294
Herba venti 363
Hermodactilus 313
Hepatoriũ Meſue 214
Hippia vtraq; 49
Hires 82
Hirculus 228
Hirundinaria 271
Hiſpanach 479
Hiſpanicum olus ibid.
Hyacinthi genera 181
Hypericum 53. 33
Hypoquiſtidos 574
Hyſſopus 193
I Acea 135
Iacea nigra 99
Iacobea 63
Iaron 275
Iaſminum 575
Ieſemin ibid.
Iecoraria 464
Ieſeminum 573
Ioſmenum ibid.
Ioſme ibid.
Ireos 171
Iringus 446
Iris Florentina 171
Iris ibid.
Iris Illyrica 174
Iua artetica 27
Iua muſcata 24.27.464
Iuiube 631
K Ali 106
Karobe 645
Keyri 135
Kitran 667
L Acterones 487
Lactuca 495
Lactucellæ 487
Lagrimo 676
Lanaria 110
Lancea Chriſti 123
Lanceola 84
Lanceolata ibid.
Lapatium 482
Lapatium acutum ibid.
Lapadanum 574
Lappa inuerſa 14
Lappa maior ibid.
Lappa minor ibid.
Larga 677
Laſſulata 214
Lauendula vtraq; 228
Laureola 314
Lenticula aquæ 97
Lenticula 417
Leontopodion 127
Leporis cuminum 430
Leucanthemum 166
Leucopiper 552
Leuiſticum 254
Lilium 177
Lilium conuallium 459
Lilium inter ſpinas 335
Limones 615
Linaria 73
Linum 65
Lingua auis 653
Lingua bouis 8
Lingua canis 10
Lingua ceruina 348
Lingua pagana 589
Lingua paſſerina 653
Lingua ſerpentis 123
Liquiritia 606
Lolium rubrum 432
Longina 549
Lubia 405
Lucciola 123
Luf 273
Lupha 275
Lunaria 73.124
Lunaria maior 98.345
Lunaria minor 124
Lupinus 411
Lupulus 343
Luteum herba 63
M Acis 638
Macropiper 552
Maiorana 200
Mala inſana 374
Malua 502
Malua Theophraſti 504
Maluauiſcum ibid.
Mandragora 373
Marinella 289
Marmorella 53
Marum 200.201.205
Martagon 177.179
Materſilon 99
Mater herbarum 15
Mater ſylua 335
Mater violarum 133
Maſtix 680
Matricaria 18
Matri ſaluia 217
Medicina familiæ 677
Melampyrum 147
Melanopiper 552
Melica 398.425
Melega 398
Melegua ibid.
Melilotus 425.427
Meliſſa 223
Milleſolium 131
Melo 510
Meloſpinus 376
Memirem 295
Memitha 372
Menta 210
Menta aquatica ibid.
Menta Græca 214
Menta Romana 211
Menta Sarracenica ibi.
Mercurialis 72
Meum 528
Meu 285.528
Mezereon 315.316
Milium 395.397
Milium ſoler 251
Milium ſolis ibid.
Milleſolium 131
Millemorbia 41
Momordica 376
Mora baſsi 576
Mora bati ibid.
Mora celſi 625

Mo-

Morella 378
Morſus diaboli 100. 489
Morſus gallinę 49
Morſus ranæ 97
Morus celſi 625
Mughi 672
Multiradix 277
Mumia 667
Myrtilli 585.587.599
Myrtus 587
Myrtus Brabantica ib.

NApellus 367
Napium 483
Napus 367
Nardus ruſtica 122.271
Naranzas 615
Naſturtium aquaticum 543
Naſturtium 542
Negre caules 477
Nepita 212
Nenuphar 162
Nenuphar citrinum ib.
Nigella 239
Nigellaſtrum 144
Nola ſylueſtris 156
Noli me tangere 72
Nuces cypreſsi 669
Nuces pineæ 673
Nummularia 73
Nux 638
Nux moſchata ibid.
Nux veſicaria 641

OCellus 140
Ocellus cerui 523
Ocimum gariophillatum 206
Oculus bouis 166.169
Oleander 368
Opium 369
Opoponacum 260
Opulus 664
Origanum 203
OriganumHiſpanicum ibid.
Oſmunda 345
Oſmundi 412
Oſteritium 259
Oſtritium ibid.
Oſtrutium ibid.

PAlalia 280
Palma Chriſti fol. 192.302
Pampinula 126
Panis cuculi 430
Panis porcinus 280
Papauer album 369
Papauer commune ibi.
Papauer magnum ibid.
Papauer nigrum ibid.
Papauer rubrũ 369.371
Paracoculi 376
Paritaria 47
Paſſulæ de corintho 567
Paſtinaca 522
Paſtoria burſa 74
Pentadactylon 302
Pera paſtoris 74
Perfoliata 124
Perfoliatum ibid.
Perforata 59
Perlaro 636
Perpenſa 271
Pentaphyllum genera 76
Perſicaria 550
Perſicum 620
Peruinca 31
Pes anſerinus 472
Pes aſininus 556
Pes columbæ 45
Pes cornicis 87.360
Pes corui 360
Pes leonis 127
Pes leopardi 36
Pes leporis 430
Pes lupi 356
Pes vituli 275
Petrafindula 247
Petroſelinum 524.531
Petroſelinum Macedonicum 527
Peucedanum 257
Philipendula 38
Phyteuma 284
Pigamum 40
Piloſella maior 80
Piloſella minor ibid.
Pimpinella 126
Pinaſtellum 257
Pionia 287
Piper aquaticum 549
Piper Calecuthium 551
Piper Hiſpanum ibid.
Piperitis 548
Leucopiper 552
Macropiper ibid.
Melanopiper ibid.
Pira citonia 618
Piſareli 407
Pix naualis 675
Plantago 84
Planta leonis 127
Pneumonanthe 154
Podagralini 341
Polipodium 346
Polytrichon 352
Poma amoris 375
Pomum amoris ibid.
Pomum aureum ibid.
Pomum granatum 616
Pomum Hieroſolymitanum 376
Pomum mirabile ibid.
Pomum ſpinoſum ibi.
Porrum 558
Portulaca 497
Potentilla 78
Praſsium 214.220
Praſsium fœtidum 221
Premula veris 112.152
Premula veris minor ibid.
Prunella 121
Pſyllium 94
Pſeudomelanthiũ 144
Pulegium 197.198
Pulmonalis 114
Pulmonaria 114.355
Pulſatilla 299.360
Pylocacta 645
Pyrethrum 291
Pyrola 122

Q

QVercula minor 241
Quinquefoliũ 76
Quinqueneruia 84

R

RApa geneſtræ 578
Rapa rubra 474
Rapecaulis 477
Raphanus minor 617
Raphan' ſylueſtris 548
Rapiens vitam 315
Rapiſtrum 538
Rapontium 516
Rapum geniſtæ 578
Rapunculum 516
Rapunculũ maius ibi.
Rapunculum paruum ibid.
Raued 279
Rauedſceni ibid.
Raued turcicum ibid.
Rauet ibid.
Rauetſceni ibid.
Regina prati 40
Remora aratri 583
Reſina arida 674
Reſina pini ibid.
Reſta bouis 583
Rhabarbarũ monacho rum 482
Rhapontica 277
Rheu 279
Rheubarbarum ibid.
Ribes 595
Ribes nigrum 596
Ribes rubrum ibid.
Ribeſum 595
Robertiana 45
Roſa Græca 141
Roſa mariana 142
Roſa vltramarina 502
Roſmarinus 216
Ros ſolis 356
Roſtrum ciconiæ 45
Roſtrum porcinũ 491
Rorella 356
Rouiglione 427
Ruberta 45
Rubia tinctorum 461
Rutha capraria 419
Rutha 224
Ruſcus 587

SAggina 398
Salicaria 69
Salicornia 106
Sal alkali ibid.
Salſirora 356
Saluia agreſtis 217
Saluia maior 216
Saluia minor 215
Saluia nobilis ibid.
Saluia Romana 214
Saluia vſualis 215
Saluſandria 239
Sambucus 324
Sãbucus aquatica 664
Sãbucus ceruinus 324
Sambucus humilis 325
Sãbucus paluſtris 664
Sãbucus ſylueſtris 324
Sanamunda 112
Sancti Iacobi flos 64
Sandaraca 665
Sanguis draconis 482
Sanguiſorba 126
Sanicula ibid.
Santolina 28
Saponaria 141.143.284
Sarcocolla 265
Sarratula 24
Saturegia 194
Satyriones 189 & inde
Sauimera 668
Sauina ibid.
Saxifraga 248
Saxifraga alba 249
Saxifraga aurea ibid.

INDEX.

Saxifragæ albæ ſemen 246
Saxifraga lutea 427
Saxifraga rubea 36
Saxifragia maior 248
Saxifragia minor ibid.
Scabioſæ genera 99
Scammonea 340
Scariola 486
Scarlea 217
Scatum cœli 36
Scatum cellus ibid.
Sceuola 92
Scirpus 176
Scolopendria 348
Scordium 101
Scrophularia 41
Scorodonia 217
Scrophularia maior ib.
Scrophularia minor 29
Sebaſtæ 630
Sebeſten ibid.
Segala 393
Sena 322
Serapinum 262
Serbin 667
Serpentaria 9.73.273
Serpentaria maior 273
Serpillum 197
Septifolium 257
Serratula 24
Seruilla 523
Seruillum ibid.
Seutlomalache 479
Sicla 474
Sicelica ibid.
Sicha 521
Sigillum beatæ Mariæ 329
Sigillum Salomonis 94
Siler montanum 244
Sinapis 537
Sinapium ibid.
Sinapi Perſicum 138
Solanum mortale 381
Solatrum 378
Solatrum mortale 381
Solbaſtrella 126
Soldanella 338.356
Solidago 121
Solidago Sarracenica 127
Sophia 107
Sorgi 398
Sorgo ibid.
Spanachea 479
Sparta parilla 339
Spatula fœtida 175
Spelta 389
Speragus 535
Spergula 52.464
Spergula odorata 464
Spica Celtica 356
Spicata 97
Spica 228
Spicanardi ibid.
Spinachea 479
Spinacheum olus ibid.
Spina mollis 490
Squilla 562
Squinantum 439
Staphiſagria 318
Stataria 257
Stramonia 376
Stellaria 87.127
Sticados Arabicum 229
Sticados citrinum 81
Sticas Arabica 229
Sticas citrina 81
Stœcas citrina ibid.
Stœcados citrinum ibi.
Struthion 141
Succiſa 100
Suchaha 456
Sumach 604
Superba 140
Symphytum ſylueſtre 114

T

Tamariſcus 590.670
Tanacetum 17
Tanacetum maius ibi.
Tanacetum minus ibi.
Tanacetum ſylueſtre 185
Tapſus barbatus 110
Taraxacon 487
Terebinthina 677
Terebinthina Veneta 676
Teſticulus hirci 189
Teſticulis leporis ibid.
Teſticulus vulpis ibid.
Tetrahil 223
Tetrahit ibid.
Thus 674.675
Thymus 195.204
Tinearia 81
Tota bona 484
Tomentitia 81.82
Tormentilla 77
Tragopyrum 440
Traſi 295
Traſci ibid.
Trifolium acetoſum 430
Trifolium bituminoſum 429
Trifolium humile 430
Trifolium odoratum 423.424.
Trixago paluſtris 101
Turbith Meſue 311
Turbith Serap. ibid.
Typha aquatica 440

V

Valeriana 289
Valeriana domeſtica ibidem
Valeriana hortẽſis ibi.
Verbena 115
Vermicularis 104
Veronica fœmina 26
Vernix 665
Victoriola 589
Vinca peruinca 31
Viola 133
Viola paluſtris 97
Violaria 133
Viperina 9
Virga aurea 128
Virga paſtoris 449
Viſcus quercinus 651
Viſnaga 532
Vitalba 331
Vitealis 338
Viticella 327
Vlmaria 40
Vmbilicus Veneris 36
Vngula caballina 19
Vnifolium 159
Volubilis 337
Volubilis maior ibid.
Volubilis minor ibid.
Volubilis acuta 339
Volubilis media 337. 338
Volubilis pungens 339
Vrinalis 73
Vſnea 355
Vſtilago 402.444
Vua criſpa 594
Vua lupina 364.378
Vua verſa 364
Vua vulpis 378
Vulgago 272
Vuluaria 472
Vuularia 154.589

X

Xylocaracta 646

Y

Yſopus 193
Yreos 178

Z

ZAhafaran 185
Zambach 573
Zarſa parella 339
Zinziber caninum 551
Zizania 401
Zuccomarin 509

FINIS.

Register vanden Brabantschen ende Nederlantschen naemen ende toenaemen van allen cruyden ende ghewassen die in desen Cruydenboeck beschreuen ende ghefigureert staen.

Abeelboom ccccccclv.
Acacia cccccxcviij.
Aceris cccccclviij.
ccccccclxiiij.
Aconitum ccclxv.
Adiek ccccxxv.
Aelbesien ccccccxcvj.
roode Aelbesien ibid.
swerte Aelbesien ibid.
Appelcrupt clxiiij.
Aethiopis cxiij.
Affodillen cccccclxij.
Affodillē manne. cccccclxv
Affodillen wisken ibid.
Agaricus cccccclxxvij.
Agnus castus cccccciij.
Agrimonie liij.
Apuyn cccccclvj.
velt Apuyn cccccclx.
wit velt Apuyn cccccclxj.
zee Apuyn cccccclxij.
Akelepe cxlix.
Alantwoztel cclxxxv.
Alfrancke ccexlj.
Algoede cccclxxxiiij.
Alysson xcviij.
Aloe cccj.
Alrupn mannekē cccclxxiij.
Alrupn wisken ibid.
Alsene v.
Roomsche Alsene ibid.
zee Alsene ibid.
Acker oft velt Alsene ibi.
Amādelboom ccccccxxiiij.
Amandelen ibid.
Ameleozen cccxc.
Ameos ccxxxv.
Ammi ibid.
Ammoniacum cclxiij.
Anagiris cccccxlviij.
Andozen ccxx.
Andozen manneken ibid.
Andozen wisken ibid.
riekende Andozen ibid.
swerte Andozen ibid.
water Andozen ibid.
witte Andozen ibid.
water Andozen cxix.
andzosemon lxj
anemone ccclxiij.
angelica cclvj.
anijs ccxxxiij.
antyllis xij.
aphace cccxv.
apios cclxx.
appelboom cccccxiij.
appelen ibid.
arangie appelen cccccxv.
granact appelē cccccxviij.
queappelen cccccxviij.
arabis cccccxlvj.
arboz Jude cccccxlviij.
arbutus ccccccxxxv.
argetine lxxviij.
arisarum cclxxvj.
artichauts cccc.
aueroen ij.
aueroen manneken ibid.
aueroen wisken ibid.
welriekende aueroen ibid.

Bakelaer cccccj.
Balseme cxiiij.
Balsem appel ccclxxvj.
Balsem munten ccxvj.
cleyn Balsem ccxiiij.
groote Balsem ibid.
Basilicum ccvj.
edel Basilicum ibid.
groue Basilicum ibid.
wilde Basilicum ibid.
Bedelaers lupsen xiiij.
Beeckschuym xlj.
Beeren clauwen ccclvj.
ccccliij. ccccliiij.
duptschen Beerenclauw
ccccliiij.
Beer woztel ccrlij.
Beete ccccclxxiiij.
roode Beet ibid.
Roomsche Beet ibi.
witte Beet ibid.
Ben ccccclxxiij.
Berckenboom cccccclxij.
Bernagie xj.
Besiekens ouer zee
ccccccxcvj.
Bessemcrupt cccccxlv.
Betonie cclj.
cleyn witte Betonie cxij.
witte Betonie ibid.
Bertram ccxcj.
wilden Bertram ccxcij.
Beuernaert ccxlviij.
Beuernelle ibid.
Biesen ccccxxxviij.
matten Biesen cccccxxxix.
merch Biesen ibid.
strop Biesen ibid.
pseren Biesen ibid.
Biesstoock ccccclix.
Bpuoct xv
Bilsen ccclxxxiiij.
Bilsencrupt ibid.
geel Bilsen ibid.
swerte Bilsen ibid.
witte Bilsen ibid.
Bingelcrupt lxxij.
Bingelcrupt manneken
ibid.
Bingelcrupt wisken ibid.
wilt Bingelcrupt ibid.
Bladeloose ciiij.
Bloet woztel xlv.
Boexbaert cl.
Boexboonē clxxiij. ccccclxvj
Boexcrupt ccccclxxij.
Boexcullekens clxxxix.
Boecwcpt cccc.
Boeghout cccccclxv.
Boelkens crupt manneken lv.
Boelkens crupt wisken
ibid.
Boom varen ccexlvj.
Boom wolle cccccxcij.
Boonen ccccciij.
groote Boonen ibid.
peerde Boonkens ccccciij.
roomsche Boonkēs cccel.
swerte Boonen ccccciij.
wilde Boonen ibid.
zeeusche Boonen ibid.
Boznagie xj.
Bozsekens lxxiiij.
Boter bloemen ccclxij.
blauw Boterbloemē xlv.
Bloem van Constantinopel cxlj.
dobbel Boterbloemen
ccclxj.
enckel Boterbloemē ibid.
groote Boterbloemē ibid.
water Boterbloemē xcvij.
witte Boterbloemen ibid.
Bzaemen cccccclxxvj.
Bzaembesien ibid.
Bzantlattouwe xix.
Bzant ccccij.
Bzeemen cccccclxxvj.
Bzem cccccclxxviij.
Bzemrape ibid.
acker bzem cccccclxxxj.
Spaesche Bzem cccccclxxx.
stekēde Bzem cccccclxxxij.
Bzesilie peper cccccclj.
Bzponie cccxxvij.
swerte Bzponie eodem
wilde Bzponie cccxxix.
Bzomus cccccxxxij.
Bzupnheplighe ccx.
Bzupnelle cxxj.
Bzupnettekens clxviij.
Bucxboom cccccccx.
Bucxdozen cccccccxj.
Buceckenboom cccccclxj.
Buecken nootkens ibid.
Bugloſſe viij.
Bupleurum cccccxxxv.

Caerden ccccrlix.
tamme Caerden ibid.
volders Caerden ibi.
wilde Caerden ibid.
Calamentum ccxij.
berch Calamentum ccxij.
Calfs nuese clxj.
Calfs voet ccxxv.
Callissihout cccccccvj.
Camelea cccxv.
Cameline ccccxxxij.
Camille clxiiij. clxviij.
blauw Camille ccexj.
geel Roomsche Camille
ibid.
Roomsche Camille ibid.
roode Camille clxiiij.
stinckende Camille clxvj.
wilde Camille ibid.
witte Roomsche Camille
clxiiij.
Canckerbloemen ccccxcj.
Canisnen crupt
ccccclxxxviij.
Cappers cccccxcliij.
Cardobenedictus ccccclviij
Carlina ccccclvj.
witte Carlina ibid.
Caroten cccccxxj.
Carthamus ccccclvij.
wilden Carthamus ibid.
Cassia fistula cccccexlvj.
Castanienboom
ccccccxxxvij.
Castanien ibid.
Catanance ccccxxxv.
Cattekens cccccexxxviij.
Cattencrupt cexij.
Cattenstaert xcij.
Caucalis ccccexxx.
Cauwozden ccccexij.
cleyn Cauwozden ibid.
groote Cauwozden ibid.
langhe Cauwozden ibid.
wilde Cauwozden ccexx.
Cederboom cccccclxvij.
cleyn Cederboom ibid.
Centozie cleyn cexxvij.
Centozie groot ibid.
Chamelea ccclxxv.
Chardons ccccl.
Chzistus ooghen cxlij.
Ciceren ccccix.
wilde Ciceren ibid.
Cicozepe ccccclxxxvj.
geel Cicozepe ibid.
tamme Cicozepe ibid.
wilde Cicozepe ibid.
Cypzes xxviij.
Cypzessenbos cccccclxix.
cistus cccccclxxiiij.
Citroenen ccccccxv.
Citrullen ccccx.
clapper roosen ccclxxv.
Claueren ccccxxij.

cleyn steé claueré ccccxxv.
geel steen claueren ibid.
steen claueren ibid.
cleyn geel claueren ibid.
wilde claueren ibid.
gemeyn claueren ccccxxij.
groote claueren ccccxxix.
herts claueren lv.
Italiaensche claueren ccccxxviij.
Cleefcrupt ccccIxij.
Clematis altera ccexxxf.
Clynopodium ccf.
Cliffen xiiij.
cleyn Cliffen ibid.
groote Cliffen ibid.
Cloexkens clvf.
blauw Cloexkens ibid.
Cloexkés winde ccexxxvij.
Cleyn Cloexkens winde ibidem
groote Cloexkens winde ibidem
Coeckoecxbloemen cxl. ccccexliij.
Coeckoecxbzoot ccccxxx.
Coedille clxvij.
Coenract lxf.
Coeooghe clxix.
Coetonghe viij.xf.
Coloquintappelen ccc℔y.
Comijn ccxxxvf.
witte Comijn ibid.
bzeede Comijn cexliij.
Concommeren cccccvij.
Esels Concommer. ccexix.
Tozckfche Concommeren ccccix.
wilde Concommer. ccexix.
zee Concommeren ccccix.
Condzilla ccccxcf.
Confilie de greyn ccxxiij.
Conyza xxxiij.
Coninghinne crupt lv.
Cozaelcrupt ccclvf. ccccexxxv.
wilt Cozaelcrupt ccccexxxv.
Cozenbloemen cxlv.
groote Cozenbloemē ibid.
Cozen roosen cxliiij.
Coziander ccxxxvij.
Cozinthen ccccclxvij.
Coznoelieboō ccccccxxxiiij
Coznoelien ibid.
Cottoen ccccexcij.
Crabben clauw cxxx.
Crape bloemkens cxl.
Crapen voet lxxxvij.
valschen Crapenvoet ibi.
Crakebesien ccccclxxxv.
roode Crakebesien ibid.
swerte Crakebesien ibid.
Cranenbeeck xliij.
Cranenhals xlv.
Creefcrupt lvij.
cleyn Creefcrupt ibid.
groot Creefcrupt ibid.
Creta Marina ccccxcix.
Crieckenboom cccccxxxij.
Criecken ibid.
Criecken van ouer zee ccclxxx.
swerte Criecken van ouer zee ibid.
vzeemde Criecken vā ouer zee ibid.
Crock ccccxiij.
Croonkens crupt ccxlvf. ccccf. ccccc℔f.
Crop salaet ccccxcv.
Crupdeken en ruert my niet lxxij.
Crupsbloemen xlvf.
Crupsbalsem ccx.
Crupsboom ccclj.
Crupscrupt cccexciij.
cleyn Crupscrupt ibid.
groot Crupscrupt ibid.
Crupsette ccccIxv.
Crupsmunte ccx.
Crupswoztels ccccxlvf.
Cueckenschelle ccclx.
Cuele cxciiij.
Cullekens crupt clxxxix.
Dadelboom cccccexliij.
Daden ibid.
Dadelen ibid.
Daucus ccxlvf.
Dennéboom cccccclxxiiij.
root Dennenboom ibid.
wit Dennenb. cccccclxxvf.
Dictamus ccxxx.
valsch Dictamus ccxxx. ccxcij.
Dille ccxxxij.
Coe Dille clxvij.
distel cccclij.
Crupsdistel ccccc℔lvf.
dauw distel cccclxxxviij.
dzpedistel ccccIvij.
Esels distel ccccIx.
Gansen distel cccclxxxvij.
groote dauw distel ccccxe.
onser vzouwē distel ccccIj.
Roomsche distel ccccIij.
Sterre distel ccccxlvij.
vzeemde distel ccccIij.
waldistel cccccexij.
wilde distelen ccccIx.
wilde oft groote witte distelen ccccIij.
witte wech distelen ibid.
valsch Diptamum ccxcij.
docke bladeren xix.
dodden ccccxl.
donderbaert ciiij.
cleyn donderbaert ibid.
groot donderbaert ibid.
donsen . ccccxl.
dozen appel cccIxxvf.
dotterbloemen xxx.
groot dotterbloemen ibid.
dzaba ccccexlvf.
dzagon cccccxlf.
dzakenbloet cccclxxxij.
dzakenwoztel cclxxiij.
water dzakenwoztel ibid.
dzauick ccccij.
Dzpevuldichept bloemen cxxxv.
dzonckaerts besien ccexvij
dzupuen crupt cevij.
duerwas cxxiiij.
dupuels beet c.
dupuels melck ccex.
dupuen crupt cevij.
dupuen keruel xxiij.
dupuen voet xliiij.
dupsent cracht clf.
dupsent knop manneken ende wijfken xe.
dupsent schoen cliiij.
dulcrupt ccclxxxf.
dulle appel cccIxxiiij.
dulle besien ccclxxxf.
dulle keruel ibid.
dulle peterselie ibid.

E

Eeckelboom cccccel.
Eeckelen ibid.
Eeckel appel ibid.
Eenblat clix.
Eencozen ccexcij.
Eerdt appel cclxxx.
Eerdtbesien crupt lxxviij.
Eerdtbesien ibid.
Eerdt noten ccccxx.
cleyn Eerdt noten ccccc.
Eerdt Castanien ibid.
Eerdt roock xxiij.
cleyn Eerdt roock ibid.
Eerenpzijs manneké xxv.
Eerenpzijs wijfken ibid.
Egelcozen ccclxiiij.
Egelcrupt lxxiij.
Eglantier cccccIxxf.
Egyptenaers crupt clxxxf.
Elsenboom cccccclix.
Epcken appel cccccel.
Epckenboom ibid.
Epndegruyn lxxxf.
Empetron cvf.
Endeloos ccccxlvf.
Englentier cccccIxxf.
Endiuie ccccIxxxvf.
witte Endiuie ibid.
Eppe ccccexxv. ccccexxvf.
berch Eppe ccccexxvf.
bzoeck Eppe ccccexxv.
Cleyn water Eppe ccccc℔pij℔.
groote Eppe ccccc℔p℔vij.
groote water Eppe ccccc℔pij℔.
steen Eppe ccccc℔p℔vf.
water Eppe ccccc℔pij℔.
wilde Eppe ccccc℔p℔viij.
Eruen ccccpij.
Eruwten ccccvij.
cleyn Eruwten ibid.
groot Eruwten ibid.
middel Eruwten ibid.
Roomsche Eruwten ibid.
stock Eruwten ibid.
wilde Eruwten ibid.
platte Eruwten ccccviij.
Erysimon ccccc℔lvij.
Esschen ccccccliij.
Esschen boom ibid.
hauer Esschen ibid.
Euerwoztel ccccIvf.
cleyn Euerwoztel ibid.
witte Euerwoztel ibid.
Euforbium cclpiij.
Ezula ccevij.
cleyn Ezula ibid.
groot Ezula ibid.

F

Fenigrieck ccccp℔f.
Fyecrupt pl.cvij.
Fierilonfonfa cclpf.
water fiolieren pcvij.
Fijficen cccccc℔lf.
Flouwcelbloemen clf.
Foelie ccccc℔p℔ij℔.
Fonteynecrupt pcvij.
Frambesien ccccc℔p℔vij.

G

Gagel ccccc℔p℔p℔vij.
Galantwoztel ccl℔p℔p℔v.
Galbanum ccl℔iij.
Galega ccccp℔ij℔.
wilde Galigaen cc℔cv.
Galissihout cccccccvi.
Galnoten ccccccl.
Gamanderlijn p℔viij.
Gamanderlijn wijfken p℔iij.
groote Gamanderlijn clf.
Gansenbloemen cl℔y.
geel Gansenbloemen ibid.
Gansel distel ccccl℔p℔p℔vij
Gansen voet ccccl℔pif.
Ganserick lq℔pvij.
Gariophilacte cq℔pif.
Gaspeldozen ccccc℔p℔p℔ij
Ghebaerde Euene ccccj.
geel veruwe cccccciq.
Geel woztelen ccccexxf.
Geneuer cccccclxv.
Gentiaen cclxxxij.
Gergert cclvij.
Gerste ccexciiij.
winter Gerste ibid.
somer Gerste ibid.
Geruwe cxxxf.
geel Geruwe cq℔y.
Ghepten bladt ccc℔p℔y.
groot Ghepten baert pl.
Ginoffelen cpl.
cleyn Ginoffelen ibid.
Gingium ccccc℔p℔viij.
Gladiolus clxxiij.
Glascrupt plvij.
Godts genade xlv. ccexxf
goedé hēderick ccccIxxiiij

Gout-

Goutbloemen cxlvj.clxx.
Gouwe xxix.
cleyne Gouwe xxx.
groote Gouwe xxix.
Gouwoztel ibid.
granaet appel ccccccxvij.
gras ccccxxxj.
Gras van Parnaſſo ccccxxxvij.
knop gras cccc℔℔℔j.
ledt gras ibid.
riet gras ccccxlij.
verckens gras ℔c.
zee gras ccccxxxvij.
gratia Dei cccccc℔℔j.
gratiola ccc℔℔j.
grtiſecom xxiij.
gulden appel ccclxxv.
gulden roede cxxviij.
gum vã Arabie ccccccxcviij
gupchelheyl mannekẽ lij.
gupchelheyl wiſſken ibid.

H

Hadick ccccxxv.
Haghebeſien cccccclxxvj.
Haghebozen ccccccix.
witte haghebozen ibid.
Halſcrupt cliiij.
cleyn Halſcrupt ibid.
groot Halſcrupt ibid.
Handekens crupt manne ken cxcij.
Handekẽs crupt wiſſ. ibi.
Hanẽkammekẽs ccccxliiij
Hanenvoet ccclix.
Apzilſchehanenvoet ccclx.
cleynen Hanen voet ibid.
water Hanen voet ibid.
witten Hanen voet ibid.
Harmel ccxxvj.
Haſelaer cccccccxl.
tammen Haſelaer ibid.
wilden Haſelaer ibid.
Haſelwoztel cclxxj.
Haſen cullekens clxxxix.
Haſen lattouwe ccccclxxxviij.
Haſen oozen lix.
Haſen pootkens ccccxxx.
Haſen ſtrupck ccccclxxxviij
Haſen voetkens ccccxxx.
Hauer ccccxcix.
Hauerbeſien cccccclxxxv.
Hauickcrupt ccccclxxxix.
cleyn Hauickcrupt ibid.
groot Hauickcrupt ibid.
Heyde ccccccxcij.
cleyn Heyde ibid.
Heydens bloemẽ clxxix.
Heydens crupt clxxxj.
heydẽ hyſope cccccclxxxvij
Heydens wundt crupt cxxvij.
Heylich kerſcrupt ccxcix.
Heyligbe ccx.
Helmcrupt xlj.
Hemionitis ccccxlviij.
Hermodatilen ccccxiij.
Heranthemum cccccclxviij
Herenteer cccccclvj.
Herick ccccccxxxviij.
Herſeloer cccccclvj.
Herſt cccccclxxvj.
cccccclxxviij. cccccclxxx.
mozuwe herſt ibid.
ſpieghelherſt ibid.
hertecrupt ccx.
herthoy lj.
hertſghepan cxix.
hertſhozen lxxxvij.
vzemthertſhozen ibid.
hertſtonghe xxj.ccc℔lviij
cleyne hertſtonghe ibid.
groote hertſtonghe ibid.
ſteen hertſtonge ccclviij.
hertwoztele ccxlij.
ſwerte hertwoztele ibid.
witte hertwoztele ibid.
hinnebeſien cccccclxxvij.
hinne bzamen ibid.
hirs ccc℔v.
hoefbladeren xix.
hoe läger hoe lieuer xxvij
hoenderbeet xlix.
hoender erue ibid.
holwoztel cclxix.
boonſkenſholwoztel ibid.
hondtſribbe lxxxiiij.
hondts cullekẽs clxxxix.
hondts kerſen ccccxxxv.
hondtſrooſen clxx.ccc℔cj
hondtſtonghe x.
hoppe ccc℔liij.
hoppecrupt ibid.
hozminum ccxxix.
witte huemſt cccccciij.
huel ccclxix.
geelen huel ccclxxij.
cccccclxxxij.
roodẽ huel ccclxix.ccclxxj
riſſenden huel ccclꝑiꝑ.
tammen huel ibid.
wilden huel ccclꝑ℔j.
witten huel ccclꝑiꝑ.
hulſt ccccccxij.
hyſope c℔cij.
hyſop ibid.
Jacinten cl℔℔℔j.
ſpade Jacinten ibid.
vzoeghe Jacinten ibid.
Jaſminum ccccclꝑ℔iij.
Iberis ccccc℔lviij.
Ibenboom cccccclꝑ℔.
Jenettekens c℔liij.
roode Jenettekens ibid.
Spaenſche Jenettekens cl℔℔℔ij.
witte Jenettekens c℔liij.
Jeſeminum ccccclꝑ℔iij.
Ingroen ℔℔℔j.
Joffrouw merck cc℔℔v.
Joncvzouwẽ hayz ccclv.
Jonckvzouwen vilieren c℔℔℔vij.
Joſephs bloemen c℔℔v.
Joſine cccccl℔℔iij.
Joſmenum ibid.
Juiuben ccccc℔℔℔j.

K

Kali cvj.
Kannen crupt ꝑcij.
Keelcrupt cccccl℔℔iꝑ. ccccccij.
Keeren ſaet ccc℔cj.
Keeſkenſcrupt cccccij.
Kepkens c℔l.
Kemp manneken en wiſſken lꝑvj.
Kerſelaer cccccc℔℔℔ij.
Spaẽſche Kerſelaer ibid.
Kerſen ibid.
Spaenſche Kerſen ibid.
Kerſouwen clij.
Kerſſe cccccꝑlj.
boeren Kerſſe cccccꝑlv.
Cleyn water Kerſſe ccccc℔liij.
water Kerſſe ibid.
wilde Kerſſe ccccc℔lv.
winter Kerſſe ccccc℔liiij.
Kerſtwoztel cc℔ciꝑ.
Keruel cccccl℔℔℔ij.
naelde keruel cccccl℔℔℔iij.
wilde keruel ccccc℔℔℔iiij.
Knawel ℔c.
knoeſelen ccccc℔ciiij.
koolen ccccl℔℔℔ij.
bloemkoolen ibid.
Cabbups koolen ibid.
gheeronckelde koolen ibid.
ghehackelde koolen ibid.
groote roode koolen ibid.
raeps koolen ibid.
roode ſlupt koolen ibid.
witte ſlupt koolen ibid.
rooſkens koolen ibid.
ſauope koolen ibid.
Sloozen ibid.
ſwerte koolen ibid.
wilde zee koolẽ ccccclxxviij
zeekoolen ibid.
kroeſbeſien ccccc℔ciiij.
kurbs ccccc℔ij.
groot kurbs ibid.
Cleyn kurbs ibid.
lange kurbs ibid.

L

Laburnum cccccc℔lviij.
Ladanum cccccl℔℔iiij.
Lammekens ooze ccccl℔℔℔iiij.
Lampſana ccccl℔℔℔iij.
Lams tonghe lꝑ℔℔iij.
Laſer cclꝑj.
Latyzus cccc℔iij.
Lattouwe cccc℔cv.
gheeronckelde Latt. ibid.
ghelloten Lattouwe ibid.
tamme Lattouwe ibid.
wilde Lattouwe cccc℔cvj.
Laureole ccc℔iiij.
Lauender mannekẽ ibid.
Lauender wiſſken ibid.
Lauetſe ccliiij.
Laurus boom cccccc.
Laurus van Alexandzi-nen ccccclꝑ℔℔iꝑ.
Lelien cl℔℔viij.
Lelien vanden dale cliꝑ.
Lelikens van Caluarien cl℔℔iꝑ.
blauw Lelien cliiij.
geel Lelien cl℔℔iꝑ.
roode Lelien cl℔℔viij.
wilde Lelien cl℔℔iꝑ.
witte Lelien cl℔℔viij.
Lenen ccc℔℔℔j.
Lepelcrupt cviij.
Leuercrupt liij.ccliiij. ccccl℔iiij.
edel Leuercrupt lv.
ſteen Leuercrupt ccliij.
water Leuercrupt ꝑcvij.
Leuiſtock cliiij.
Linen lꝑv.ccc℔℔℔j.
Linen doeck lꝑv.
Linen laken ibid.
Limonen ccccccꝑv.
Linden cccccclviij.
Lindenboom ibid.
Linſen ccccc℔viij.
Lombaerſche Linſen cccccc℔lij.
water Linſen ꝑcviij.
Liſch cl℔℔j.
blauw Liſch cl℔℔iij.
Cleyn Liſch cl℔℔iiij.
Liſch dodden cccc℔l.
Liſch ouer zee cl℔℔j.
geel Liſch cl℔℔iij.
matten Liſch ccccc℔℔iꝑ.
ſtinckende Liſch cl℔℔v.
water Liſch cl℔℔vj.
wilde Liſch cl℔℔j.cl℔℔v.
witte Liſch cl℔℔j.
Lochtelkool c℔ciiij.
Lolium ccccj.
Lolium rubzũ ccccc℔℔℔ij.
Longencrupt c℔iiij.ccclv.
Loock cccccliiij.
Loock ſõder loock cccccl℔j
bieſt Loock cccccliꝑ.
das Loock cccccliiij.
honts Loock cccccl℔.
honts Loock groot ibid.
honts Loock cleyn ibid.
tam Loock cccccliiij.
water Loock cj.
wilt Loock tgroot ccccclliiij
wilt Loock tcleyn ibid.
Loopichcrupt ccclvj.
Lozkẽboom ccccccl℔℔vij.
Lotus ccccccc℔℔℔vj.
Lupſeru.ccc℔viij.ccc℔vij
Lupſemoozder ccc℔viij.
Lupſpoeder ibid.
Lupaerts clauwen ccclꝑ.
Lupinen ccccc℔j.

tamme Lupinen ccccxj.
wilde Lupinen ibid.
M
Madelgeer cclxxxiiij.
Madelieuen clij.
blauw Madelieuen cccxj.
groote Madelieuen clij.
tamme Madeliuen ibid.
wilde Madeliuen ibid.
Maechden palm xxxj.
Maencrupt cxxiiij.
cleyn Maencrupt ibid.
Magelepne cc.
Maier ccccclxxj.
Malrouie ccxx.
Malrueuie ibid.
stinckende Malrueuie ccxxj.
swerte Malrueuie ibid.
Maluwe cccccij.
cleyn wilde Maluwe ibi.
groote Maluwe ibid.
Venersch Malu. cccccvj.
witte Maluwe cccccciij.
Mannekēscrupt cccxxxv
groot Miltcrupt cccxlix.
Mancop ccclxix.
Mandzagoza ccclxxiij.
Mandzagoza māne. ibi.
Mandzagoza wifkē ibi.
Mansoozen cclxxj.
Marentacken cccccclij.
Margen dzehen cxc.
Mariettes clv.
Mariolepne cc.cciij.
Enghels Mariole cciij.
groue Mariolepne ibid.
witte groue Mariolepne ibid.
Mastbloemen cxxxvij. ccxxvij.
Mastboom cccccclxxvj.
Mastixboom cccccclxxx.
Mater xviij.
Materfilon xcix.
Mee ccccclxj.
Mee crappen ibid.
Meertsbloemen cxcij.
witte Meertsbloemen ibi.
Meere wozтel ccccxlvj.
Meesier wozтel cclix.
Mepbloemē clix.clxxxj.
blau Mepbloemē clxxxj.
Melck crupt xlvj.
Melckwepe ccccclxxxvij.
Melde ccccclxx.
cleyn Melde ibid.
Cleyn stinckende Melde ccccclxxij.
tamme Melde ibid.
wilde melde ibid.
Melisse ccxxiij.
Mellilote cccccxxvij.
Duytsche mellilote ibid.
ghemeyn Mellilote ibid.
Italiaensche mellilote ibi.
Roomsche mellilote ibid.
Meloenen ccccccx.
Turckesche meloe. ccccccix.
Mercuriael lxxij.
Mercuriael manne. ibid.
Mercuriael wifken ibid.
wilde mercuriael ibid.
Meum cclxxxv.
Mezereon ccccxvij.
Milie ccccxcv.
groot miltcrupt ccccxlix.
Minckysers ccccclxj.
Myzthus cccccccix.
Mispelboom ccccccxxiiij.
Mispelen ibid.
pote mispelen ibid.
moeder crupt xviij.
Moerbesien cccccccxxv.
Moerbesieboom ibid.
Molp ccccxxxvij.
Mollen crupt cccj.
Mondthout cccccccij.
Moozkens ccccciij.
Moozen ccccccxxij.
tamme mooзen ibid.
wilde mooзen ccccccxxiij.
mosaert bloe.ccccccxxxix.
mosch ccclv.
zee mosch ccclvj.
mostaert ccccccxxxvij.
boeren mostaert ccccccxlij.
tāme mostae. ccccccxxxvij.
wilde mostaert ibid.
motten crupt cxj.
muer qliq.lj.
cleyn muer xlix.
groote muer ibid.
middel muer ibid.
zee muer ibid.
Muget ccccclxiiij.
Munckx capkes ccclxvij.
Munte ccx.ccxij.
Balsem munte ibid.
berch munte ccxij.
crupsmunte ccx.
roode munte ibid.
Roomsche munte ibid.
velt munte ccxij.
roode water munte ccx.
witte water munte ibid.
Mupse met sicertkens ccccxx.
Mupsdozē ccccclxxxviij.
Mupsoozen lj.
Mupse sicertkes lxxxvij. ccccxx.
Musa cccccexv.
N
Nacht schade ccclxxviij.
Nagelcrupt lxxx.
Cleyn nagelcrupt ibid.
Narcissen clxxxij.
Nardus ccxxxix.
Nardus saet ibid.
Nascape ccclxxviij.
dulmakende Nascape ccclqqqij.
groote nascape ccclqqqj.
rasernise mackende Nascape ccclqqqij.
slapende Nascape ibid.
natertongheskens cqqqiij.
Nauelcrupt qqqqvj.
tweede Nauelcrupt ibid.
Water nauelcrupt ibid.
Nagelbloemen cqliiij.
Nepte ccqij.
Netelen cqqvij.
doode Netelen cqiy.
dooue Netelen ibid.
groote Netelen cqqvij.
heete Netelen ibid.
Roomsche Netelen ibid.
Niescrupt ccqcvj.
wildt wit Niesc. ccqcvij.
wit niescrupt cqc.ccqcvj.
Nieswozтel ibid.
swerte Nieswoz. ccqciq. cclqvij.
witte Nieswoz. ccqcvj.
Nigel ccqqqiq.
nigel van Damasco ccql.
tamme Nigel ccqqqiq.
wilde Nigel ibid.
Noten cccccqqqviij.
Noten muscaten ibid.
oker Noten ibid.
roode hasel Not.ccccccql.
tamme hasel Noten ibid.
wilde hasel Noten ibid.
pimper Noten cccccqlj.
Ouersbeeck qliij.
Okernoten ccccccqqqviij.
Oleanderboom ccclqviij.
Olijfboom cccccqliiij.
wilde Olijfboom ibid.
Olijuen ibid.
Olmenboom cccccclvj.
Onderhaue cccqqqiiij.
Onobzychis ccccqv.
Onser vzouwen bedstroo cqcvij.
Onser vzouwen mantel cqqqvij.
Onser vzouwen melckcrupt cqiiij.
Onser vzouwen spin ibid.
Onser vzouwen seghel ccexxix.
Ons heeren speercrupt cqqiij.
Ooghen troost qqqqvij.
Ooghen troost gras ccccqqqqiiij.
Opopanax cclq.
Ozant lqiij.clqj.
cleyn Ozant clqj.
groot Ozant ibid.
Oziganum cciij.
wilt Oziganum ibid.
Ossentonghe qj.
cleyne Ossentonghe ibid.
Osterlucey clxvj.
lange Osterlucey ibid.
ronde Osterlucey ibid.
P
Paddenbloemen clqvj.
Paeschbloemē cqqqviij.
Paleye cqcviij.
Palloken cccccqqq.
Palmboom cccccq. ccccccqliij.
siekende Palm cccccclqqqviij.
Panaces cclij.
Panickoozen cccqcviij.
papeculleкēs ciiij.cclqqv.
Papencrupt cccqcj.
Papenhout cccccclqiij.
pappzi species cccqqqiq
Pareye ccccclviij.
Paritarie qlvij.
Partijcken lqiq.
Pasinaken ccccqqqij.
Patich ccccclqqqij.
groot Patich ibid.
water Patich ibid.
wilt Patich ibid.
Patientie ibid.
Peeck ccccccclqqv.
mozuw Peeck ibid.
steen Peeck ibid.
Peen cccqqqqj.ccccqqqj.
geel Peen ibid.
Peerboom cccccqqvij.
Peeren ibid.
Peerdick ccccclqqqij.
Peerlen crupt cclj.
Peerlen crupt mannecken ibid.
Peerlen crupt wifken ibi.
Peertsbloemen cqlvij. cccj.
Peerts pere cccccclqqqj
Peertselauw qiq.
Peertsteert qcij.
Cleyn peertsteert ibid.
groote Peertsteert ibid.
Pēnickbloemē cqqqviij.
Pennick crupt qqqqvj. lqqiij.
Pensēen cqqqqv.
Peper ccccqiiij.
Peper crupt cccccqivij.
Peper van Indien cccccljs.
Bzeet Peper van Indien ibid.
bzesilie Peper ibid.
lanck Peper van Indien ibid.
muer Peper ciiij.
swert Peper cccccij.
water Peper cccccqliq.
wit Peper cccccclij.
Pepoenen ccccciq.
bzeede Pepoenen ibid.
groote Pepoenen ibid.
ronde Pepoenen ibid.
Persen cccccqqq.
Persenboom ibid.
auant Persen ibid.

vzoege Perſen ibid.
Perſick crupt ccccl.
Peſtilentie woztel xix.
Peterſelie ccccxxiiij.
ghemeyn Peterſelie ibid.
Peterſelie van Macedo-
nien ccccxxvj.
vzeemde Peterſelie ibid.
Pijlhout ccccclxij.
Pijnboom cccccclxxij.
Pijnappel ibid.
wilde Pijnboom ibid.
Piloſelle lxxx.
Pimpinelle cleyn cxxvj.
Pimpinelle groot ibid.
Pioenbloemen cclxxxvij.
Pioenen manneken ibid.
Pioenen wijfken ibid.
Piſtologia cclxvij.
Platanus cccccclviij.
Plompen clxij.
geel Plompen ibid.
witte Plompen ibid.
Plupmkens cxl.
Phœnix ccccxxxij.
Polemonia cxxciiij.
Polemonium ibid.
Polium cxcix.
Polepe cxcviij.ccxij.
wilde Polepe ccxij.
Polloken cccccxxx.
Pooten ccccxxj.
Popelaere cccccclv.
Popelierboom ibid.
Pozceleyne cccexcvij.
gemeyn Pozceleyne ibid.
Roomſche Pozceley. ibid.
tamme Pozceleyne ibid.
wilde Pozceleyne ccccxciij.
zee Pozceleyne ibid.
Poſtelbeſien cccccclxxxv.
Pzang woztele
cccccclxxxiij.
Pzuymboom cccccxxix.
Pzuymen ibid.
Pzuymē vā Damaſch ibi.
Roſpzuymen cccccxxx.

Q

Qualſter cccccliij.
Queappelboom cccccxviij
Queappel ibid.
Quendel cxcviij.
Quepeeren cccccxviij.

R

Radijs ccccxviij.
meer Radijs ccccxv.
water Radijs ccccxviij.
wilt Radijs ibid.
Rakette ccccxl.
Roomſche rakette ibid.
wilde Rakette ibid.
Rapen ccccxiiij.
bzooge ſteeckrapē ccccxv.
natte ſteeckrapen ibid.
Pariſſche Rapen ibid.
ſteeck Rapen ibid.
Raphanus ccccxix.
Raponcelen ccccxvj.
cleyn Raponcelen ibid.
groote Raponcelen ibid.
Ratelen ccccxliiij.
geel Ratelen ibid.
roode Ratelen ibid.
witte Ratelen ibid.
Rateleer cccccelv.
Rauen voet lxxxvij.
Reynette xl.
Reyn vaer xvij.
reyn wilghen cccccij.
Rhabarbare cclxxix.
Valſche rhabarbare xl.
Rhagwoztele clxxxix.
Rhamnus cccccvij.
Rheynbloemen lxxxj.
Rheynbeſien cccccviij.
Rheynbeſiendozen ibid.
rhuer crupt lxxxj.
ridder ſpozē cxlviij.clxviij.
tāme ridder ſpozen cxlviij.
wilde ridder ſpozen ibid.
riet ccccxlj.
riet gras ccccxlij.
riet van Jndien ccccxlj.
riet van Spaengien ibid.
Supcker riet ibid.
welrieckende riet ibid.
matten riet cccexxxix.
rijnſchen ccccccclxxiiij.
rijs ccexciiij.
Robzechts crupt xlv.
rogghe ccéxciij.
roggheboemen cxlv.
rooſen ccccclxx.ccccclxxj.
bzuyn rode roſen ccccclxxj
Caneelrooſen ibid.
dupn rooſen ibid.
hontfrooſen clxx.ccccxcj.
muſcaet rooſen cccccclxxj.
Pzouinche rooſen ibid.
roode rooſen ibid.
wilde rooſen ibid.
witte rooſen ibid.
rooſewoztel ccxc.
Roomſche terwe ccexcj.
Roſmarijn ccxxvj.
root meliſoenerupt lxxxj.
cvij.
rotte ccccclxj.
wilde rotte ccccclxij.
rupte ccxxiij.
ſteen rupte ccclj.
tamme rupte ccxxiiij.
wijnrupte ibid.
wilde rupte ibid.
rupterſerupt cxxx.
water rupterſerupt ibid.
rundſooghe clxix.

S

Saet vā Canarie ccexcvij
Spaenſch Saet ibid.
Saffraen clxxxv.
wilden Saffraen xxxj.
Sagapenum lxij.
Salomons Zeghel xciiij.
bzeet Salomons Zeghel
ibidem
Smal Salomons Zeghel
ibidem
Sali coznia cvj.
Sanikel cxxvj.
groot Sanikel cxxvij.
Santozie cclxxvij.
cleyn Santozie ibid.
groot Santozie ibid.
Sapgruyn cccccexix.
Sarazijns crupt cclxviij.
Sarcocolla cclxv.
Satureye cxciiij.
Sauelboom cccccclxviij.
Sauie ccxv.
crupſſauie ibid.
edelſauie ibid.
groote Sauie ccxvj.
groue Sauie ibid.
bozkens Sauie ccxv.
wilde Sauie ccxvij.
Sauſeboom cccccxcvij.
Scabioſe xcix.
Schaps ſcabioſe ibid.
cleyn Scabioſe ibid.
Scammonia ccccxl.
Scarleye ccqviij.
Schaps tonghe viij.
Scerlinghe ccclqqqv.
Scozft ccqlj.
Scozftbloemen ccccqcj.
Scozpioencrupt manne-
ken liq.
Scozpioencrupt wijfken
ibidem
Sebeſten ccccccqqq.
Securidaca ccccqviij.
Seeperupt cclqqqiiij.
Sena ccccqij.
Seneboom cccccccqlij.
Senegroen cqqj.
cleyn Sentozie cclqqvij.
groote Sentozie ibid.
Seriffen ccccccqiij.
Seſeli ccqliij.
Seuen blad cclij.
Seuen getijden crupt ccq.
ccccqqiij.
Sigmaerſerupt ccccclv.
Silſom ccccqciij.
Sindauw ccclvj.
S. Anthonis crupt qlj.
S. Anthonis nootkens
ccccccqlij.
S. Anthonis raepken
ccclqj.
S. Carynſerupt qij.
S. Chziſtoffels crupt
ccqlv.
S. Jacobs bloeme lqv.
S. Jacobs crupt ibid.
S. Jās bzoot ccccccqliij.
S. Jans crupt lij.
S. Jozis cru.cclqqqij.
S. Katharine bloemen
ccqqqij.
S. Peeters crupt cqij.
Slanghen crupt iq.
Slehen ccccccqviij.
ccccccqqq.
Slehendozen cccccqqqq.
Sluetelbloemen cqij.
cleyn Sluetelbloemē ibid.
enckel Sluetelbloemē ibid.
welriekende Sluetelbloe-
men ibid.
witte Sluetelbloemē ibid.
Smacke ccccccciij.
Smeer woztel qqqvj.
Smirnium cccccqqqj.
ſmout van ghelaſen cvj.
Soffraen clqqqv.
Solferwoztel celvij.
ſomer ſottekēs clqqqiiij.
Sone voor de vader lqij.
ſondauw ccclvj.
ſonnewendt lvij.
cleyn ſonnewendt ibid.
Sozben ccccccqqqv.
Sozbenboō ccccccqqqiiij.
ſozgfaet cccqcviij.
Spaenſche Jenettekens
clqqqij.
cleyn Speenerupt qqq.
groot ſpeenerupt qlj.
ſpeererupt ccclqqqij.
ſpeerwoztel ccclqqiij.
ſpelte ccclqqqij.
ſpinagie ccccclqqij.
ſpozkelbloemen clqqqiiij.
witte ſpozkelbloemen ibid.
geel ſpozkelbloe. clqqqiij.
ſpozkenhout cccccclqj.
ſpzingerupt lqqij.ccclq.
ſpurgie ccclq.
ſpurie lij.
ſtalerupt ccccclqqqiij.
ſtandelerupt clqqqij.
cleyn ſtandelerupt ibid.
groot ſtandelerupt ibid.
welrieckēde ſtandelerup. ibi.
Steenbzeeck ccqclq.
gulden ſteenbzeeck ccqlij.
geel ſteenbzeeck ccccqqvij.
root ſteenbzeeck qqqviij.
witten ſteenbzeeck ccqlij.
Steenerupt ccccqliij.
Steenrupte ccclj.
Steenſaet cclj.
Stekelbeſien ccccqciij.
Sterrecrupt qqqiij.
clxviij.
Stichas crupt ccqqvij.
Striſckbloemen clqvij.
Sueghen bzoot cclqqq.
Suethout cccccvj.
Sumach ccccccciij.
Surckelle ccccclqqqij.
groot Surckel ibid.
Roomſche Surckel ibid.
Schaps ſurckel ibid.
velt ſurckel ibid.
ſupkerwoztelk. ccccqqiij.

Swaluwoztel cclxxj.
Swelcken ccccccclxiiij.
Swelckenhout ibid.
Sycomozen cccccccxxvj.
Synnauw cxxviij.

T

Tamarischboom cccccxc.
Tapkenscrupt cccccclxxxix.
Teer cccccclxxv.
Tenderick cxcviij.
Terbenthijn cccccclxxvij.
Veneetsche Terbenthijn cccccclxxvj.
Terebinthijnboom ccccccclxxvij.
Termenthijn ibid.
Terwe ccclxxxvij.
Roomsche terwe cxcj.
Somer terwe ccclxxxviij.
Thapsia cccxj.
Thymbza cxcvj.
Thestenscrupt lxxiiij.
Thlaspi van Candien ccccxlvj.
Thunis bloemen clviij.
Thymelea cccxv.
Thymus cxcv.
Thymus van Candien ibidem
wilden Thymus cxcviij.
Tongheblat cccccclxxxix.
Tozdylion ccxlv.
Tozckschozen cccxcvj.
Tozmentille lxxvij.
Tozrtsecrupt cx.
Tragacantha lxviij.
Tragoziganum cciiij.
Tribulus cccccclxxxij.
Tripolium cccxj.
Tragos cvj.
Triticum typhiniū cccxcj.
Tweblat cxc.
Tydelosen clxxxiij.cccxiij.
geel Tydelosen cxcv.
witte Tydelosen clxxxiiij.
vzeempt Tydelosencccxiij.

D

Aencrupt ccxcix.
Daccaria ccvij.
Daleriaen cclxxxix.
Daleriaē van Grieken ibi.
wilde Daleriaen ibid.
cleyn wilde Daleriaē ibid.
groote wilde Daleriaē ibi.
Daren cccxliiij.
Daren manneken ibid.
Daren wijfken ibid.
boom Daren cccxlvj.
Eycken Daren cccxlvij.
gracht Daren cccxlix.
groot Daren cccxlv.
steen Daren cccl.
swert Daren cccxlvij.
water Daren cccxlv.
wit eycken Daren cccxlvij.
Deen besien ccclxxxv.
Deen cozen ibid.
Delt cypzes xxviij.
Denckel cxxxj.
rosDenckel ibid.
wilde Denckel ibid.
Deranginos ccclxxiiij.
Derbene cxv.
cruppende Derbene manneken ende wijfken ibid.
neer Derbene ibid.
Dercken bzoot cclxxx.
Dercken doot ccccclxxij.
Dercken gras xc.
Dercken penckel cclvij.
Derpus cccccclxvij.
Depl cccxxxij.
boom Depl ibid.
cleyn Depl ibid.
muer Depl ibid.
swerten Depl ibid.
Diercrupt cccxcix.ccclxiiij.
Dischboonen ccccxj.
cleyn geel Dijsvingercrupt lxxv.
groot geel vijsvingercrupt ibid.
root Dijsvingercrupt ibid.
wit Dijsvingercrupt ibid.
Dilieren cxxxvj.cxxxvij.
geel Dilieren ibid.
Jonckvzouwen Dilieren cxxxvij.
steen Dilieren cxxxv.
stock Dilieren cxxxvij.
Dincoozde xxxj.
Dingherhoet crupt clvj.
Dioletten cxxxiij.
Disnaga cccccxxxij.
Dijsselcrupt cccccxlv.
Ditsen ccccxij.ccccxv.
Dlamcrupt ccclxiiij.
Doghels nest ccxlvj.
Doghels Ditsen ccccxxv.
wilde Ditsen ccccxv.
Dlas lxv.
wilt Dlas lxxiij.
Dlierhout cccccclxv.
Dlier ccccxxiiij.
wilt vlier ccexxiiij.ccexxv
Dloycrupt xciiij.ccccl.
Dogelcrupt xlix.
Doghelsnest cxcj.
Doghelvoet ccccxvj.
Dokelaer clxx.
Dozschen beet xcvij.
Dossensteert ccccclxvj.
Dzouwen hayz ccclj.
Dzouwen spiegel clviij.
Dijf vingercrupt lxxvj.
cleyn/geel/groot/wit/vijfvinghercrupt ibid.
Dijsgheboom ccccccxxvij.
Dijsghen ibid.

W

Waelwoztele cxxxij.
Waelmester ccccclxiij.
Walstroo ibid.
Wantlupscrupt clxxv.
Water filieren xcvij.
Mater noten ccccclxj.
Water ponghen ccccc.
Wechgras xc.
Wechdozen cccccclviij.
Wederdoot ccclij.
cleyn Wederdoot cccliij.
groot wederdoot ibid.
gulden wederdoot ccclv.
Wederick lxix.
blauw Wederick ibid.
geel Wederick ibid.
root Wderick ibid.
Weedt lxiij.
tamme Weedt ibid.
wilt Weedt ibid.
Weechbzee lxxxiiij.
bzeeweechbzee ibid.
cleyn weechbzee ibid.
groot weechbzee ibid.
root weechbzee ibid.
water weechbzee lxxxviij. exc.
zee Weechbzee lxxxviiij.
Wijmen cccccc9lic9.
Wilterupt ccc9lj.
Wilden Saffraen 9999j.
Wilghe cccccc9lic9.
roode Wilghe ibid.
rijn Wilghe cccccciij.
witte Wilghe cccccc9lic9.
Winde ccc9999viij.
Cleyn cloc9kens Winde ibidem
Groot cloc9kens Winde ibidem
middel winde ccc9999viij.
stekēde winde ccc9999ic9.
swerte winde ccc9999viij.
zee winde ibid.
wingaert cccccl9vj.
wildē wingaert ccc99ic9. ccccccl9viij.
Wingaertwinde ccc9999viij.
Wijncrupt ccclvj.
Wintergruen c99ij.
Winter roosen cccccij.
witten heumst cccccciiij.
witwoztel 9ciiij.
Wijnrupte ccc99iiij.
wilde Wijnrupte ibid.
Wolfs besien ccclviiij.
Wolfs melck cccvj.
Wolfs melck mannecken ende wijfken ibid.
bzeet Wolfs melck ibid.
Sonnewendende Wolfs melck ibid.
zee Wolfs melck ibid.
Wolfs wozstele ccclviij.
blauw wolfs wozstele ibid.
geel Wolfs wozstele ibid.
Wolle bladeren c9.
Wolle crupt ibid.
wit Wolle crupt manneken ende wijfken ibid.
Wozmcrupt 9viij.
Wondencrupt 9999vj.
Wonderboom cccj.
Wouwe lxiij.
Wzanckerupt cc9ic9.
Wzanghe ccc9999vij.

Y

Ypelijne ccccccclviij.
Yscrcrupt c99.
Yserhert ibid.
Ysoep c9ciij.
Zeelbast ccc9vij.

Register der Hoochteutscher kreutern namen im disem Kreuterbuch begriffen.

Abthon 352
Ackereicbel 420
Affruscs 2
Agaricus 677
Ageley 149
Agley ibid.
Agozne 658
Alantwurtz 285
Alberbaum 655
weisz Alberbaum ibid.
Akraun / menklin / weiblin 373
Altsein 587
Amelkozn 390
Ampffer 482
saur ampffer ibid.
cleyn saur Amffer ibid.
wasser ampffer ibid.
Andozn / menklin / weiblin 220
feldt Andozn 221
vlechender Andozn ibi.
schwartz Andozn ibid.
weiszer Andozn ibid.
wasser Andozn ibid.
weisser Andozn ibid.
Angelick 256
Anisz 233
Aphace 415
Aprilsblumen 363
weisz Aprilsblumen ibi.
Apostemkraut 99

Apffelbaum 613
Apffel ibid.
Aſpen 655
Artiſch 325
Auffenblat 589
Augentroſt 37
Augentroſtgras 432
Augenwurtz 289.434

B

Bachholder 664
Baldriaen 289
groß Baldriaen ibid.
wilde Baldriaen ibid.
Baſilgen 206
wilde Baſilgen ibid.
Biſilgram ibid.
Balſam 210
Balſam muntz ibid.
Katzen Balſam ibid.
krauß Balſam ibid.
ſpitzer Balſam ibid.
wilder Balſam ibid.
Balſam opffel/menlin/weiblin 376
Batengel 102
groß Batengel ibid.
Kleyn batengel 24
Bathonie 251
Bayn Batonie ibid.
Baumwol 592
Bauny Creß 545
Beerblatt 589
Beerlap 356
Beerwurtz 242
Beinwellen 132
Beinholtzlin 602
Benedictenwurtz 122
Bengelkraut 72
Bengelkraut/menlin/weiblin ibid.
waldt Bengelkraut ibi.
zamer Bengelkraut ibi.
Bernklauw 453.454
Teutſch Bernklaw 454
Berntaiſz ibid.
Bertram 291
Beſegneter 458
wilder Bertram 292
Betterleuß 14
Betonich 251
weiß Bethonie 112
braun Betonick ibid.
Beyfuß 15
Biberkraut 277
Bibernel 247
Bilſamkraut 384
Bintzey 438
Birckenbaum 662
Birtzenbertz 590
Birckwurtz 77
Byſemkraut 545
Bitterwurtz 282
Blatternkraut 29
blaw gilgey 171
blaw menderlin 115
blaw ſchwertel 171
blaw Violwurtz ibid.
blicken 392
blutkraut 126
blutſtropffle 140
blutwurtz 45
Boberelley 380
bockſbart 150
bockshorn 421
bonen 404
welſche bonen 405
borſt 387
brant 402
brantlattich 19
braunell 121
braunfleiſchblumen 147
braunwurtz 41
bremey 577
brennkraut 110
brombeer 576
bruchbeeren 585
bruchkraut 34
bruckwurtz 53
bruſtbeerlin 631
bruſiwurtz 256
bubey ſtreel 449
buchampffer 430
buchbaum 661
buchbroot 430
buche 661
buchelchery 656
hanbuchen ibid.
bucken 15
bulſenkraut 384
burgel 497
burtzelkraut ibid.
beymiſch burgel ibid.
wilde burgel et burtzel 498
burretſch 11
buxbaum 610
byzey 622
byzenbaum ibid.

C

Cardobenedict 458
Calmus 578
Capperey 593
Cederbaum 667
Chamill 166
Chamill wilde ibid.
Chzeuſoblum 192
Chriſtwurtz 299
Citrinatey 615
Cleyn natterkraut 90
Coloquint opffelin 320
Coriander 237
ſchwartz Coriand. 240
Cornblumey 145
waldt Cornblume ibi.
Cornelbaum 634
Cranichhals 45
Creutzblumey 192
Creutzbaum 301
Cucumery 507
eſels Cucumer 319
Turckiſcher Cucumer 509
wilde Cucumer 319
Cypreſſenbaum 669

D

Dacteley 643
Dannebaum 674
rot Dannebaum ibid.
weiß Dannebaum 676
Daubenfuß 44
Dauſentſchoon 151
Deiment 210
krauß deiment ibid.
Denmarck 289
Deſchelkraut 74
Des heyligen geiſts wurtzel 256
Dill 232
crotey dill 166
hunß dill ibid.
ku dill ibid.
dinckelkery 391
diſtel 452
beſegneter diſtel 458
bracken diſtel 446
dreydiſtel 457
frauwey diſtel 451.457
genß diſtel 487
karrey diſtel 449
martey diſtel 451
moß diſtele 487
raden diſtel 446.449
Romiſcher diſtel 452
ſeuw diſtel 457
waldt diſtel 612
walley diſtel 446.447
weißwege diſtel 452
welſch diſtel ibid.
doll opffel 374
doll kraut 381.384
donderbar 104
groß donderbar ibid.
klein donderbar ibid.
donnerwurtz 33
dorn 402
doſten 203
dotterblumey 30
drachenwurtz 173.273
waſſer drachēwurtz 273
dreyfeltichs blumen 135
dropffwurtz 346
drumpelbeeren 585
durchwachs 124
durwurtz 33
dyement 210
craus dyement ibid.
dyllen 232

E

Eberwurtz 455
groß Eberwurtz ibid.
klein Eberwurtz ibid.
weiß Eberwurtz ibid.
Ecrotrauck 23
Ecrenbreiß menlin weiblin 26
Eibiſch 504
Eichel 650
Eichelbaum ibid.
Eichel miſtel 651
Eichel opffel 650
acker Eichel 420
Egelkraut 73
Einbeer 364
Einblat 159
Einkorn 392
Eiſerich 115
Elſernbaum 659
Eſchernbaum 653
Eſchernholtz ibid.
ſtein Eſchery ibid.
Engelſuß 346
Entziaen 282
Epffich oder eppich 332
berch Epffich 526
groß Epffich 527
ſtein Epffich 526
waſſer Epffich 529
wilder Epffich 528
ſchwartzer Epffich 331
maur epffich ibid.
epheuw ibid.
baum epheuw ibid.
klein epheuw ibid.
erbſel 597
erckeley 420
erdamandel ibid.
erdapffel 280
erdbeeren 78
erdbeerenkraut ibid.
erdfeygen 420
erd gall 277
erdnuß 420
erdtrauck 23
erd weyrauck 115
erdwurtz 280
erenbreiß menlin/weiblin 26
erlenbaum 659
ernroß 102
eruen 412
erweyſſen 409
eſſchenbaum 653
eſſchery holtz ibid.
ſtein eſſchery ibid.
eyſernbart 115
eyſernkraut ibid.
eyſernrich ibid.

F

Farn 344
baum farn 346
ſtein farn 350
waldt farn/menlin/weiblin 344
Faulbaum 662
fieberkraut 277
Feigbonen 411
Feigen 627
Feigenbaum ibid.
Feigwartzen kraut 29
groß Feigwartzen kraut ibid.
Feldtmozen 247
Feldtyſop 587
Fenchel 231

Ffenich 398
Ffersblumen 581
geel Ffersblumen ibid.
Ffeuch 398
Fichtenbaum 672
Fierberkraut 276
Filtzkraut 341
Fingerhut 156
Fingerkraut ibid.
Flachs 65
Flachsdotter 422
Flachskraut 73
Onser Vro. flachs ibid.
wildt Flachs ibid.
krotten Flachs 73
Flachs seiden 341
Fleyschsblumen 422
Brauw Fleischblumen 147
Flochskraut 550
Flochse kraut 94
Flozamor 151
Fozenholtz 672
Fotzswang 36
Fotzweyn ibid.
Frouwen har 351
Frauwen kraut 214
Freyscham 135
Freyscham kraut ibid.
Froschkoefelkraut 88
Fuerenholtz 672
Funffblat 76
Funffingerkraut ibid.

G

Gamanderle 115
Gamanderlin 24. 115
Garben 131
wilde Garben 38
Garnatopffel 617
Garthagken 2
Gauchbrood 150
Gauchblum 140. 543
Gauch heil 52
Geel Hornungsblumen 183
Geel welderich 69
Braun / root welderich ibid.
Geel wisblumen 30
Genserich 78
Gensblum 170
Gensfus 472
Gerlin 523
Gerst 394
gross Gerst ibid.
fuder Gerst ibid.
Gertwurtz 2
Geysblat 335
Gierlin 523
Giechtwurtz 287
Gilgen 177
Blauw Gilgen 171
rot golt Gilgen 177
speck Gilgen 335
waldt gilgen ibid.
wasser gilgen 162
weis Gilgen 177
Ginst 578
Glocken 156
gross weis glocken ibi.
Goltopffel 375
Goltwurtz 29. 179
Goltknopslin 111
Gottes genade 45
Gottes Bergis 220
Grasblumen 140
Grensing 78
Grensich ibid.
Grindt kraut 99. 493
Grindt wurtz 482
Gross steinklee 427
Grund eychel 420
grundheyl 26
grundel reb 334
grundreb ibid.
guntzel 121
golden guntzel ibid.
gulden clee 55
gurtelkraut 356
gute heinrich 484

H

Habern 399
Habichs kraut 489
gross Habichs kraut ibi.
klein Habichs kraut ibi.
zamer Hanff 66
Hagdorn 609
Hanenfus 359
acker Hanenfus 360
geel Hanenfus ibid.
kleiner Hanenfus ibi.
schwartz Hanenf. ibid.
wasser Hanenfus ibid.
weis Hanenfus ibid.
Hanshoedlin 663
waldt Henle 360
Halsskraut 154
Harenkraut 73
Harnkraut ibid.
Harsirang 257
Harsicher 356
Hartbauw 59. 61
Hartzbaum 672
Hartrigel 634
Haselnus 640
Haselnusbaum ibid.
Haselnusstrauch ibid.
Haselwurtz 271
Hasenfus 430
Hasenkol 488
Hasen pfoltlin 80
Hauchblat 589
Hauswurts 104
Hawhechel 583
Hederich 538
Heidnischblumen 179
Herbstrosz 502
Her gods bartblen 126
Hertfreydt 464
Hertzgespan 119
Hertzgespeer ibid.
Hertzkraut 210
Heydelbeeren 585
Heydelphenich 398
Heyden 592
Heydensblumen 140
Heydensblumlin 179
Heydenkorn 400
Heydensmuck 581
Heydenysop 587
Heydnischwundtkraut 127
Himelkraut 110
Himelschussel 112
Himelschwertel 171
Hirsen 395
Hirsenklee 55
hirten sechel 74
meer Hirsch 251
Hirtzwurtz 242
schwartz Hirtzwurtz ibi.
weis Hirtzwurtz ibid.
Hirszung 348
Hochkraut 232
Hochkenten 505
Hochmut 140
Holder 324
wakot Holder ibid.
Holwurtz 269
Hopffen 341
Hornungsblumen 192
weis Hornungsblume 184
Horbeeren 577
Horstrang 162
Horwurtz ibid.
Hunderbis 49
Hundsblum 166
Hundsdill ibid.
Hundskol 72
Hundskurbs 327
Hundszunge 10
Hunnersers 47
Hymbeeren 577
hynschkraut 341
hyssop 192
garten hyssop 194
zwibel hyssop ibid.

I

Jacinten 181
Ibenbaum 670
Ibisch 504
Jelenger krieber 341
Tuptschen Jngber 275
Jngrun 31
Judey hutlin 380
Jungfrauw har 355

K

kannenkraut 92
kappissraut 477
karren 449
weber karten ibid.
katzle 430
katzen kornel 23
katzen sagel 92
katzen schwantz ibid.
katzen trubelin 104
katzen wedel 62
katzen wurtzel 289
kastantbaum 637
keerbesien 588
kelberhals 317
kerbelkraut 533
kern 391. 519
kernsamen 391
dzinckelkern ibid.
kertzenkraut 110
kestey 637
kestenbaum ibid.
ketterhals 317
kiffer holtz 672
kiin Holtz 672
kimmel 236
weis kimmel ibid.
kiculin 197
kirschen 632
kirschenbaum ibid.
Judey kirschen 380
teuffels kirschen ibid.
klapperrosen 371
klee 425
buch klee 430
edel stein klee 425
gauch klee 430
gauch gauchs klee ibid.
geelklee 425
geelwisen klee ibid.
grosse stein klee 427
katzen klee 430
kleiner stein klee 425
kleebkraut 463
saurer klee 430
stein klee 425
weiserklee 422
wilder klee 425
klein tausent gulden kraut 277
kletten 14
gross kletten ibid.
spitz kletten ibid.
knabenkraut 189
knobloch kraut 556
knobloch 554
knoblouch ibid.
hundsknobloueh 560
waldt knoblouch 554
wilder knoblouc. ibid.
feldtknoblouch ibid.
lachenknoblouch 101
kolkoles kraut 126
koley 477
brzeyter roter koley ibid.
basey kol 488
krauser koley 477
kleinder koley ibid.
korbelkraut 533
wilder korffel 534
korlkraut 491
kornros 144
korn roosen 145. 371
waldt kornblumen 145
kranich hals 45
krayenfus 87
kreis 541

Baurenkreß ibid.
Bzun kreß 543
gartey kreß 541
bzuner kreß 543
wilder kreß 543.437
wisenkreß 543
krottendill 139
kromerbeerey 655
krottenchflachß 73
kreuselbeer 594
kreußbeer ibid.
kuaug 166.169
kuchenschelle 360
kudill 166
kußozy 421
kumel 197.236
schwartz kumel 239
wakdt kumel 236
weiß kumel 239
schwartz kumich ibid.
wakdt schwartz kumich 242
kunel 194
kunich blumey 287
kunighskertz 110
kunigundkraut 55
kunratz 61
kurbs 512
groß kurbs ibid.
klein kurbs ibid.
hunds kurbs 327
lange kurbs 512
kurberbaum 634
kuttelkraut 2
kuttenbaum 618
kutten opffel ibid.
kuwurtz 72
kuweyssey 147
kyfferholtz 672
kynholtz ibid.

L

Lachey knoblauch 101
Lafendel 228
Lattuck 495
Lattich ibid.
groszer Lattich ibid.
krauser Lattich ibid.
weiser Lattich ibid.
wilder Lattich 495
Lauch 558
bzyß Lauch 559
snit Lauch ibid.
Leberkraut 55.464.
edel Leberkraut 55
bzunney Leberkraut 353
stein Leberkraut ibid.
Leney 331
Lerchenbaum 677
Leuchel 556
Leindotter 422
Leußbaum 662
Leußkraut 317.318.367
bzaum Leußkraut 444
Lewenfuß 127
Lewencapey ibid.
Liebstockel 254
Ließ knospey 440
lilgey 177
limoeney 615
linsey 417
meerlinsey 97
welsch linsen 642
lindbast 656
lindebaum 658
linden ibid.
linkraut 73
lofferkraut 107
lozberbaum 601
lozbeerey ibid.
lerbenbaum 677
lungenkraut 355
lungeblume 154
lusch 402
lydweyck 143
lybstockel 254
lyney 331

M

Magle 369
Magsamey ibid.
gehoznter Magsamey 372
Maier 471
Maiozay 200
Malbaum 653
groß Malbaum ibid.
Mandelbaum 621
Mandel ibid.
Mangolt 474
holtz Mangolt 122
roter Mangolt 474
wakdt Mangolt 122
weisser Mangolt 474
Manstrew 446
Margendzeyey 190
Margenroßlin 142
wilde Margenroßlin 143
Marienrosey 142
Marobel 220
Maßholder 665
Maßlieby 152
Massuseley ibid.
Martenblumey 35
Mastblumey 137
Mastibaum 680
Maulbeer 625
Maulbeerbaum ibid.
Maurkraut 47
Maurpfeffer 104
meerhirsey 251
Meerlinsey 97
Melantzay 374
Melissenkraut 223
Melonen 510
Mengelwurtz 482
Mercurius kraut 72
Mertzenblumey 192
Megelkraut 116.464
Merdtblumey 18
Megerkraut 34
Meusdozy 508
Meuszor 10
Meußorlin 51.80
Meyenblumey 159
blauw Meyenblumey 181
Meyenkraut 30
Meyzay 200
Meisterwurtz 259
Milchkraut 46
Miltey 470
scheiß Miltey ibid.
Miltzkraut 350
großmiltzkraut 349
mistel 651
Modelgeer 283
Moey 369
mollelin 620
mollerey ibid.
moltey 470
acker moltey ibid.
gartey moltey ibid.
heymisch moltey ibid.
wilde moltey ibid.
zam moltey ibid.
monkraut 124
klein monkraut ibid.
mozey 522
feldt mozey 247
wilde mozey 523
zam mozey 522
moscatey 638
moscatey blumey 634
mosz 355
moszblumey 30
mottenblumey 81
mottenkraut ibid.
muckenkraut 549
muncks kofflin 380
mundtholtz 602
muntz 210
balsam muntz 210
berch muntz 212
fisch muntz 210
klein bach muntz 212
katsey muntz ibid.
krausz muntz 210
onser Bzouwey muntz ibid.
rosz muntz ibid.
spitzer muntz ibid.
mutterkraut 18
mntwille 140

N

Nachtschadt 378
rot Nachtschadt 380
Narcissey roszlin 182
Nagelkraut 80
Narrenbolkey 440
klein Naterkraut 73
Naterwurtz mennlin/ weiblin 21
Naterzungtlin 123
Negelblumey 140
Negelin ibid.
donder Negelin ibid.
feldt Negelin ibid.
Indiaesche negelin 158
Nespel 624
nespelbaum ibid.
nessel 117
bzennend nessel ibid.
haber nessel ibid.
hepter nessel ibid.
taub nessel 116
todt nessel ibid.
welch nessel 117
nieswurtz 296
schwartz nieswurtz 299
weiß nieswurtz 296
nußbaum 638
baum nuß ibid.
rot nuß 640
thur nuß ibid.
welsch nuß 638

O

Ochsenbzech 183
Ochsenzunghe 8
Odermenich 53
Oelbaum 644
Oliuenbaum ibid.
Olmag 369
geel Olmagen 372
Onser Bzauwen flaßkraut 73
Orant 161
Osterlutzey 168

P

Pfaffey blat 491
Pfaffey hodlin 30
Pfaffenpint 218
Pfaffey rozlin 491
Pappel 502
gartey Pappel ibid.
ghemeyn gartey pappel ibid.
Venediger pappel 506
Pappelbaum 655
Pastinachey 521
wildt Pastinachey ibid.
zam Pastinachey ibid.
Pastiney ibid.
rot Pastiney ibid.
wilde Pastiney ibid.
zam Pastiney ibid.
Paisselbeer 597
Peonien blumey 287
Peonien rosey ibid.
Persich kraut 550
Pestilentzwurtzel 19
Pestemey kraut 99
Peterßilgey 524
Peterlin ibid.
stein Peterlin 426
Pferdschwantz 92
Pfefferkraut 549
Pfeffer 552
Calcutischer Pfeffer 551
Indiaenschey Pfeffer ibid.
wasser Pfeffer 549
Pfenning kraut 73
Pfersing 620

pferfingbaum ibid.
Pfing roosen 187
Pflaumen 629
Pflaumenbaum ibid.
Herbst Pflaumen 630
klein Pflaumen ibid.
roß Pflaumen ibid.
Pfrimmen 578
Erdt Pfrimmen 582
stechend Pfrimmē ibi.
pimpernuß 642
poley 198
wild poley 212
pomerantzen 615
popelweyden 655
weiß popelweyden ibi.
portz 590
praume 629
Pfeben 509
Pungen 500
bach pungen ibid.
waßer pungen ibid.

Q

Quendel 197
Quetschen 629
Quintenbaum 518
Quinten opffel ibid.

R

Raden 144
gros Raden ibid.
Ragwurtz 189
Rapuntzelen 516
klein Rapuntzelen ibi.
groß Rapuntzelen ibi.
zam Rapuntzelen 523
Rauch opffel 376
Rauten 224
maur Rauten 350.351
stein Rauten ibid.
wald Rauten 224
weyn Rauten ibid.
zam Rauten ibid.
Reinweyden 602
Rettich 518
mer Rettich 519
waßer Rettich 518
wilde Rettich ibi.
Reinfarn 17
Reinweiden 602
weiß Reinfarn 291
Rhabarbare 279
Rhein blumen ibi.
Rhuer kraut 81
Rundsaug 169
Riß 394
Ringelblumen 146
Rittersporen 148
Rocken 393
Rodel 444
braun Rodel ibi.
geel Rodel ibi.
rodte 461
roth 441
rosen 570.571
heck rosen 571
leibfarbig rosen ibid.
roter rosen 571
weiß rosen ibid.
wilde rosen ibid.
rosewurtz 290
rosmarein 226
roßhub 19
roßschwantz 92
roßwedel ibid.
rotheykburtz 77
rüben 514
geel rüben 521
naß rüben 515
steck rüben ibid.
Turckē steck rüben ibi.
rubzechts kraut 45
rundtsaug 166.169
rustbaum 636
rusch holtz ibi.

S

Saffran 31.185
Sadaney 194
Safft grun 609
Salbey 215
breit Salbey ibid.
creutz Salbey ibid.
edel Salbey ibid.
groß Salbey 216
klein Salbey ibid.
spitz Salbey ibid.
wild Salbey 217
Samet blumen 151
Sanickel 126
groß Sanickel 127
S. Barbara kraut 544
S. Jacobs blum 65
Sant Johans beerlin 596
Sant Johans blum 170
S. Johans brot 644
S. Johans kraut 59
S. Johans gurtel 15
S. Johans treubel 596
Sant Catharinen blumen 239
S. Peters holtz 392
S. Peters kraut 47.112
Saß kraut 556
Saturey 194
Saurampffer 482
Sauritch 597
Sauwurtz 41
Sawboonen 384
Scarten kraut 34.45
Scarlot 486
Scammonica 340
Schaben kraut 111
Schaff gras 131
schaffripp ibid.
schafftheuw 92
klein/groß schafftheuw ibid.
schaffzung 84
schaffmulke 603
schantwurtz 132
scharlach 217
schlaffkraut 384
schlangen kraut 273
waßer schlangen kraut ibid.
schelkraut 29
groß schelwurtz ibid.
klein schelwurtz ibid.
schirling 385
schlehen 630
schlehedorn ibi.
schlusselblumen 112
himel schlussel ibi.
wild schlusselblumen ibid.
weiß himel schlüssel ib.
weiß / wolriechende schlusselblumen ibid.
geel schlusselblumen ibid.
schlutten 380
schwartze schlutten ibi.
welsch schlutten ibi.
schmaltz blum 362
schmerbel 484
schmerwurtz 132
scholwurtz 29
klein scholwurtz 29.45
schoßwurtz 2
schwalben kraut 29
groß schwalben kraut ibid.
schwalbenwurtz 29.271
klein schwalbēwurtz 29
schwartzwurtz 132
schwebelwurtz 287
schweinbrot 180
schweinstod 472
schwelchen 664
schwertel 171
blauw schwertel fol. 171.173
geel schwertel 173
himel schwertel 171
weiß schwertel ibid.
welsch schwertel 175
seckel Kraut 74
seeblumen 162
seidelbast 317
seitlosslin 152
seil kraut 356
seuenbaum 668
seukraut 381
senff 537
baurey senff 545
weisser senff 537
wilder senff ibid.
zamer senff ibid.
sewbrot 280
sewbon 384
sewtod 472
sewfenckel 257
siben gezeyt 423
sigmars kraut 515
sigmunds wurtz ibid.
singrun 31
sorgsamen 398
spargen 535
spaltoffel 635
speerenstich 83
spelchelkraut 318
sperwerbaum 634
spelt 389
spicant 349
spiechelkraut 318
spierling 635
spilling 629
blaw spilling ibid.
spindelbaum 663
spinet 479
spitznuß 461
spring kraut 72.309
spring korner ibid.
stabwurtz 2
stabwurtz menlin weiblin ibid.
wolriekender stabwurtz ibid.
stachelnuß 461
stalkraut 583
standelkraut 189
groß standelkraut ibi.
stechel opffel 376
stechendoffel ibi.
stechpalmen 612
steinbrech 249
golden steinbrech ibi.
roter steinbrech 38. 352
weiß steinbrech 249
steinblumen 167
sternkraut 34
stichwurtz 327
schwartz stichwurtz ibi.
storckenschnabel 45
streichelblumen 167.582
streiffwurtz 382
strobeldorn 450
suß holtz 606
sußwurtzel ibid.
spnauw 127

T

Tag vnd nacht 47
Tamarischen holtz 590
Tauben fuß 44
Tauben kropff 23
Tausentblat 131
Tausent guldenkraut 277
Tausentkorn 87
Teuffels abbiß 489
Teuffels clauwen 356
Teuffels dreck 261
Teuffels milch 310
Teutschen ingber 275
Thannen 674
rot/schwartz ibid.
weiß Thannen 676
Thierfinbaum 634
Thym 195
Todtern 341
Tormentille 77
Traubenkraut 207
Treikorner 309
Treublin 596

Turkey kozy 396
D
Blauw Veiel 133
Mertzey Violey ibid.
geel Violatey 136
Verbene 115
Versich 597
winter Violey 137
Violwurtz 171
blauw Violwurtz ibid.
weiß Violwurtz ibid.
Vlmenbaum 656
Vnholderkertz 110
Vnser frauwē mātel 127
Vnser frauwen schuch-
lin 425
Vogelkraut 49
Vogel nest 246.521
W
Waldeschery 659
Waldtmeister 464
goldē waldtmeister 465
Waldt glocklin 156
Waldthenlin 360
Waldthoff 61
Waldt reben 331
Waldtschell 156
Walwurtz 132
Wandtleuszkraut 175
Wantsey kraut 123
Wasser batenig 101
Wasserdost 55
Wasser gilgey 162
wassermahey ibid.
wassernuß 461
waydt 63
weckholder 665
weckholderbaum ibid.
weckholderbeeren ibid.
wegerich 84
roter / breyter / spitzer
mittel wegerich ibi.
wasser wegerich 88
weggraß 90
wegtritt ibid.
wegwartey 486
geel wegwartey ibid.
wilde wegwartey ibid.
zam wegwartey ibid.
Weydt 63
braun weiderich 69
geel weiderich ibid.
rot weiderich ibid.
weiber zuß 461
weinreb 566
weißornungblumē 151
weißwurtz 94
welsomey 107
weghedorn 608
weghedornbesien ibi.
wendewurtz 289
wetter roslin 506
wydenbaum 648
weydey ibid.
cleyn weydey ibid.
rot/weiß weidey ibid.
weyssey 387
weytzey ibid.
welsche weytzey 391
weißwurtz 94
wermut 5
acker wermut ibid.
werommut ibid.
wider stoß 143
wicken 412
wilder kreß 566
Vogels wicken 425
wilde wicken 415
widertodt 352
gulden widdertodt 355
windey kraut 337
groß windey kraut ibi.
klein windenkraut ibi.
mittelwindey 338
schwartz winde ibi.
stechende winde 339
wintergrun 122
wolgemut 203
wolfsmilch 306
wolfsbeer 364
wolfwurtz 367
blowolffswurtz ibid.
geel wolffswurtz ibi.
wull kraut 110
wunderbaum 301
wundtkraut 36
wundtscheerling 385
wutterich ibid.
wutzerling ibid.
Y
yffenholtz 656
yngruey 31
ysenhut 367
bloysenhutlin ibid.
ysope 192
zamkraut 97
zeckey kozner 301
zapfflin kraut 589
zeisant 314
zeitlosey 313
weissey zeitlosey ibid.
zeitloslin 152
zenff 537
baury zenff 545
weisser zenff 537
wilder zenff ibid.
zamer zenff ibid.
zeunling 335
zitterwurtz 482
zueyblat 190
zungenblat 589
zwibel 556
feldtzwibel 560
ackerzwibel ibid.
meerzwibel 562
zyrbel 673
zysery 409
zysery erweysey ibid.

FINIS.

TABLE DES NOMS FRANcois des Herbes contenues en ceſt Herbier.

ACche 525
Ache d'Alexandre 527
Ache Charce ibid.
Ache d'eauë 529
Ache de mōtaignes 526
Ache ſauuaige 528
Agripaulme 119
Aigremoine 53
Ail 554
Ail d'ours ibid.
Ail ſauuage ibid.
Aleuo 672
Alliaire 556
Aloyne 5
Alquequange 380
Aluyne 5
Aluyne marine ibid.
Aluyne Romaine ibi.
Amandes 621
Amandier ibid.
Ancolye 148
Angelique 256
Aneth 232
Anis 233
Argentine 78
Armoiries 140
Arreſte beuf 583
Arroches 470
Arroches ſauuage ibi.
Artichaus 450
Aſperges 535
Aſpergoute menue 34
Athanaſie 17
Aube eſpine 609
Aubifoin 145
Aulne 659
Auoyne 399
Auronne 2
Auronne odoriferante ibid.
Aureille de ſouris 51
Aux 554
B
BAcille 499
Baguenaudier 642
Barbe de bouq 150
Barbe de Cheure 40
Baganauldes 380
Baſilic grand 206
Baſilic ſauuage ibid.
Barille 499
Baſsinet 30.359.351
Baſsinet blanc 360
Baſsinet d'eauë ibid.
Bec d'oye 78
Berberis 597
Benoitte 122
Berle 500.529
Bete 474
Bete blanche ibid.
Bete rouge ibid.
Betoëſne 251
Betoine ibid.
Biſtorte 21
Blanc d'eauë 162
Blaueole 145
Blé de Sarazin 396
Blé Sarraſin 397
Blëuet 145
Bluet ibid.
Bolbonac 138
Bonnes dames 470
Bouillon 110
Bouillon blanc 109
Bouillon noir ibid.

Table.

petit Bouillon 112
Bouillon ſauuage 109
Bouleau 662
Bourrache ou Bourroche 11
Bourſe de berger 74
Bouys 609
Branche vrſine 453
Branche vrſine taulle 454
Briere 592
Bruiere ibid.
Bruiere ſauuage 590

C

CAbaret 271
Calament 212
Cameline 422
Camomille 164.166
Camomille blanche ibid.
Camomille iaulne foli. 164.167
Camomille purpurée 164
Camomille ſauuage fo. 166
Campanette 337
Cappres 593
Canne 441
Cardons 450
Carline 456
Carline petit ibid.
Carottes 521
Carui 236
Catherine 576
Centaurée 227
Cerfueil 532
Ceriſes 632
Ceriſier ibid.
Chanure 66
Chardon à card. 449
Chardon à foulon ibid.
Chardon aquatique fo. 368.369
Chardon argentin 452
Chardonnet ibid.
Chardonnette ibid.
Chardon benit 458
Chardon.N.dame 451
Chardon ſauuage 452
Chaſtaigne 637
Chaſtaignier ibid.
Chelidonie 29
Cherui 522
Cherui petit 523
Cherui ſauuage ibid.
Cheſne 650
Cheſnette 24
Cheure fueille 335
Choux 477.478
Choux cabus 477
Choux creſpus ibid.
Choux floris ibid.
Choux rouges ibid.
Choux de ſauoye ibid.
Choux de chien 72
Cices 409
Cichorée 486
Cichorée domeſtique 486
Cichorée iaulne ibid.
Cichorée ſauuage ibid.
Cicutaire 534
Cigue 385
Coing 618
Citrons 615
Coingnaciere 618
Concombre 507
Concombre citrin 510
Concombre marin fo. 509
Concombre ſauluage 319
Cõſoulde ſarraſine 127
Conſyre 132
Coquelicoq 371
Coquelourde 360
Coquu 112
Coriandre 237
Corme 635
Cormier 634
Corne de cerf 86
Cornelle 69
Cornillier 634
Cornoillier ſauluage ibid.
Cornoilles ibid.
Corrigiole 90
Couillons 189.&c.
Couleurée blanche fo. 327
Couleurée noire ibid.
Couleurée ſauuage 329
Coulle bobes 380
Courge 512
Courge grande ibid.
Courge long. ibid.
Courge petite ibid.
Creſſon alnois 541
Creſſon d'eauë 543
Curaige 549
Cypres 669
Cypres de iardin 28

D

DActes 643
Dragon 541

E

EGlantier 571
Eleuo 672
Ellebore blanc 296
Endormie 384
Englentier 571
Enule campane 285
Erable 665
Eſclaire 29
Eſclayre ibid.
Eſpargoutte 166
Eſpeautre 389
Eſpi de eauë 97
Eſpinars 497
Eſpine vinette 597
Eſpurge 309
Eupatoire 53
Eupatoire baſtard 55
Euphraſe 37
Excuiſſe 606

FAine 661
Febue 404
Fenegrec 421
Fenoil 231
Fenugrec 421
Feuchere 344
Feue 404
Fiel de terre 277
Figue 627
Figuier ibid.
Filipende 38
Filipendule ibid.
Flambe 171
Flambe baſtarde 173
Flambe blanche 171
Fleur de S.Iaques 65
Fougeur femelle 344
Fougeur maſle ibid.
Fourment 387
Fouteau 661
Fraiſes 78
Fraiſier ibid.
Framboiſes 577
Framboiſier ibid.
Freſne 653
Freſne ſauuage ibid.
Fumeterre 23

G

GAliot 122
Gantelée 154
Ganteletz ibid.
Gants N.dame 156
Garance 462
Garipot 674
Gaſſe 320
Geneſte 578
Geneſte eſpineux 582
petit Geneſte 582
Geneſte ſauuage ibid.
Genéure 605
Gentiane 282
Germandrée 24
Giroflée iaulne 136
Gland 650
Glaieu 173
Glaieu puant 175
Gleteron 14
Glouteron ibid.
Glouteron aigu ibid.
Goute de lin 342
Grateron 463
Groiſelier 594
Groiſelles ibid.
Groi.d'outre mer 596
Groſelles rouges ibid.
Guimaulue 504
Guimau.ſauuage 505
Guineæ d'Inde 551
Gueſde 63 Guys 651

HAnnebane 384
Hepatique 353
Herbe au carpẽtier 121
Herbe benoitte 122
Herbe à cotton 81
Herbe au langues 589
Herbe au laict 306
Herbe aux pouilleux 318
Herbe aux poulmõs 355
Herbe aux pulces 94
Herbe de chat 212
Herbe de cuilier 107
Herbe S.Barbe 544
Herbe S.Iaques 65
Herbe S.Iean 15
Herbe vermineuſe 111
Heſtre 661
Houblon 343
Houſſon 612
Houx 612 Hus 324
Hus ſauluage ibid.
Hyeble 325
Hyſſope 192

I

IAulne d'eauë 162
Ionc 439
Ioubarbe 104
Iue muſcate 27

L

LAicteron 477
Laictue 495
Laictu.creſpue ibid.
Laictue ſauuage 496
Laictue teſtue ou pommée 495
Langue de beuf 8

Langue

Table.

Langue de beuf sauuage ibid.
Langue de cerf 348
Langue de chien 10
Langue de serpent 123
Lauande femelle 228
Lauande masle ibid.
Laureole 314
Laurier 601
Laurier Alexandrin fo. 589.
Lentille 417
Lentille d'eaue 97
Leueſſe 254
Limons 615
Lin 65
Linaire 72
Lin sauuage ibid.
Liseron 337
Lisseron 31
Liset ibid.
Liset piquant 339
Liueſche 254
Lunaire 124
Lupia 411
Lyarre 331
Lyarre noir ibid.
Lyarre petit ibid.
Lyarre terreſtre 334
Lys blanc 177
Lys iaulne ibid.
Lys sauuage 179

M

Macres 461
Mandragore femelle 373
Mandragore masle ibi.
Marguerite grande 151
Marguerites 152
Mariolaine 200
Mariol. bastarde 203
Mariettes 155
Marone 18.220
Marochemin 220
Marrubin ibid.
Marrubin d'eaue 119
Marrubin noir 214
Marrubin puant ibid.
Masses 440
Matricaire 18
Maulue 502
Maulue de iardin ibid.
Maulue sauuage ibid.
Meliſſe 223
Melons 510
Mente 210
Mente aquatique ibi.
Mente d'eaue ibid.
Mente sauuage ibid.
Mercuriale femelle 72
Mercuriale masle ibid.
Merueille femelle 377
Merueille masle ibid.
Meures 625
Meurier ibid.
Mil 395
Milleſueille 131
Millepertuys 59
Millet 395
Morelle 378
Morgeline 49
Morgel. bastarde ibid.
Mors de diable 100
Mors de geline 49
Mort au chien 313
Morueninc 667
Mostarde 537
Mostarde blanche ibi.
Mostarde de iardin ib.
Mostarde sauuage ibi.
Mouron 52
Mouſle de mer 356
Muguet 159.464
petit Muguet ibid.

N

Naueau 515
Naueau rond 514
Nauet 515
Neſle 624
Neſlier ibid.
Nielle 259
Nielle sauuage ibid.
Noiſete Sant. Antoine 642
Noiſette 640
Noiſille ibid.
Noiſier 638
Noix ibi.
Noix galle 630
Noix muſcade 638

O

Obiere 664
Oeil de beuf 166
Oeillets 140
Oeillets d'Inde 158
Oignon 556
Oliue 644
Oliuier ibid.
Opiere ibid.
Oreille de souris 51
Orge 394
Origan 203
Orme 656
Orme sauuage ibi.
Ortye 117
Ortye grande ibid.
Ortye morte 119
Ortye petite 117
Ortye Romaine ibid.
Oruale 217
Ozeille 482
Ozeille de brebis ibid.
Ozeille petite ibid.

P

Pain d'oyseau 104
Pain de pourceau 280
Palais au lieure 448
Pain à coquu 430
Palme de Christ 301
Panic 398
Panic d'Inde ibid.
Parelle 481
Parelle sauuage ibid.
Parietaire 47
Passerage 548
Passerage sauuage 543
Passevelours 151
Pastel 63
Pastenade 521
Pastenade iaulne 524
Pastenade rouge ibid.
Pastenade sauuage 521
Patience 482
patte à cheual 19
Pauot 369
Pauot cornu 372
Pelleboſſe 69
Penſée 135
Perfoliate 124
Perſil 524
Perſil d'aſne 534
Perſil d'eaue 424
Perſil eſtrange 526
Perſil de roches ibid.
Peſcher 620
Peſches ibid.
Peucedanon 257
Peuplier 655
Phaſeoles 405
Pied d'Alexandre 291
Pied de coq 430
pied de corbeau ibid.
pied de geline 23
pied de lieure 430
pied de iars 472
pied de Lyon 127
pied d'oyson 472
pied de veau 275
piloſelle 80
pillolet 197
pin 672.675
pin sauuage 672
piſſenlict 491
piuoine 287
plantain 84
plantain d'eaue, ou aquatique 88
plantain de mer 84
grand plantain ibid.
petit plantain ibid.
pois 407
pois cices 409
poix 675
poliot sauluage 212
polypode 346
pome 613
pomier ibid.
pomme de coing 618
pomme de grena. 617
pomme d'orenge 615
pommes de perou 376
pommes d'amour 375
ponceau 371
poupons 509
porreau 558
petit porreau 559
pouliot 198
pourcelaine 497
pourpier ibid.
pourpier sauluage 498
poyre 622
poyrier ibid.
poyure 552
poyure d'Inde 551
prune 629
prunier ibid.
prunier sauuage 630
pyment 207
pyrethre 291
pyrethre sauuage ibid.
pyrole 122

Q

Queuë de cheual 92
Queuë de renard 466
Queue de souris 87
Quinte fueille 76

R

Raifort 518
grand Raifort 519
grand Raisain ibi.
Raifort d'eaue ibid.
Raifort sauuage 518
Raphanus 519

Table.

Raiponce 516
Raiſin de renard 362
Raquette 540
Raue 518
Reble 463
Refort 518
Renouée 90
Reueillematin 306
Reueillem de vig 310
Rigueliſſe 606
Rigoliſſe ibid.
Rigliſſe ibid.
Ronces 576
Roquette 540
Roquette Sauuage ibi.
Roſeau 440.441
Roſe 570.571
Roſe blanche 571
Roſe ſauuage ibid.
Roſmarin 226
Ruë de iardin 224
Ruë de mur 351
Ruë ſauuage 224

S

Safran 185
Safran ſauuage 31
Salette 482
Salette petite ibid.
Sang du Dragon ibid.
Sanguiſorbe 126
Sap 676 Sapin ibid.
Sariette 194
Sarraſine 268
Satyrion à trois fueilles 189
Satyrion à deux ibid.
Satyrion royal 192
Satyrion à deux couillons ibib.
Satyrion à trois couillons ibid.
Sauge 215
Sauge franche ibid.
Sauge grande 216
Sauge montaigne 221
Sauge ſauuage ibid.
Saulx 649
Saxifrage 249
Scabieuſe 99
Scabieuſe de brebis ib.
Scariole 486
Scordion 101
Scrophulaire 41
Seau de Salomon 94
Segle 399 ſeigle 393
ſene 322 ſeneſſon 493
Seneué 537
ſeneué de iardin ibid.
ſeneué ſauuage 545
ſenicle 126
ſerpentaire 277
ſerpentine ibid.
ſerpentaire deaue ibid.
ſignet de Salomon 94
ſouchet 295
ſoucy d'eaue 69
ſoulcie 146
ſoulci ibid.
ſquille 562
ſtipoulle ibid.
ſuiffe 672
ſus 324
ſuyn 325
ſuyn de voirere 106

T

Tamaris 590
Tamneſie ſauuage 78
Taure 124
Thim 195
Thym de Candie ibi.
Tillet 658
Tithimale 306
Tormentille 77
Tortelle 538
Toute bonne 484
Trefle 422
Trefle odoriferant 424
Tremble 655
Triquemadame 104
Troeſne 602
Tue loup 367
Tue loup iaulne ibid.

V

Valeriane 289
Valeriane ſauuage ibid.
Velar 538
Verangenes 297
Verius 567
Veſce 413
Veſce ſauuage fol. 332. 415
Veruaine 115
Vigne cultiuée fo. 566
Violette blanche 184
Violette de Mars 133
Viorne 331
Vit de preſtre 275
Vitreole 337

Y

Yuroye 144.401

FIN.

Die fauten die in dat druckenvan deſen Cruydeboeck ghebleuen zijn ghebetert/ſalmen aldus beteren. Dierſte ghetal bewijſt dat bladt, Tweede dat capittel, Die groote letteren dieverdeylinghe van den Capittelen, Als G. Geſlacht, F Fatſoen, P. Plaetſe, T. Tijt, N. Naem, Na. Natuere, C. Cracht, ꝛc. Die cleyne letteren beteeckenen die articulen, eñ deelen van die crachten eñ werckinghen die met letteren op die merghe gheſet verdeylt zijn.

ij. ſ. C/ a. ſlim/leeſt ſlijm.
vj. ij. C/ h. Dzauick/leeſt Lolium.
ix. iiij. N. Viperma/leeſt Viperina.
xviij. xj. N. Modererupt/leeſt moedererupt.
xxvj. xviij. ff. Chanepitys tertia / leeſt Chamepitys tertia.
ꝛ ibidem. Dat tweede velt Cypzes / leeſt dat derde velt Cypzes.
xxxij. xxij. B. Gembeer/leeſt Gengeber.
xxxvj. xxv. C/ c. Donderbaer / leeſt Dõderbaert.
xxxvj. xxvj. ff. Aſepzon/leeſt Hypericum.
liiij. xxxix. ff. Kemke/leeſt Kempe.
lxxvj. lv. T. Mape/leeſt Meye.
xcvij. lxxj. N. Alyſſon/ſtelt daer by/Eñ is dat Alyſſon vã Dioſcozides/ wãt die Alyſſa van Galenus ende Plinius en ghelijcken niet met den deſen.
ciiij. lxxvij. ff. Daer in tſaet lept dat ſeer cleyn es/leeſt. Ende daer aen waſſen knoppekens ontrent een erwete groot/in die welcke dz ſaet beſloté lept/dat alſt hẽ ontpluyct lãc eñ ſmal es/eenẽcleynẽ wezmkẽ oft iõgeſlangeſken gelijc.
clij. xix. Na. cout ende dzooghe/ leeſt cout ende vochtich.
clxxviij. xlj. ff. Lilium ſylueſtris / leeſt Lilium ſylueſtre.
clxxxvij. xlvij. ff. Sarapias mas / leeſt Seraptas
clxxxix. xlvij. N. 5. Twyffle eñ tlaeſte/ꝛc. Deſe vier regulen moetmen wtdoẽ/want ſy en dienẽ hier niet / maer dienen in dat. xlix. capittel / aldaer ſy ock gheſtelt zijn.
cxciij. lj. ff. Stiras erupt / leeſt ſticas erupt.
ccix. lxiij. ff. Die vijffte ende ſeſte figuere zijn miſſet/die ſeſte es dat Mentaſtrum/die vijffte es dz Sipnyzium/eñ moet die laeſte zijn.
ccxiiij. lxvj. N. Panaces Chironia/ leeſt Panaces Chironium.

Nee-

cexvij. lxix. ff. Needere dan/ leeſt meerdere dā.
cexxj. lxxj. N. Sange/leeſt Sauge.
cexxvij. lxxvj. ff. Die figuerē zijn miſſet die twee/ de es dat manneken ende moet voer ſtaen.
cexxxix. lxxxvj. N. Lxxxj. capit. leeſt. lxxxiiij. capittel.
cexliiij. lxxxviij. ff. 1. Die woꝛtel es lanck/ eñ vergaet alſo volekē als ſy geſaeyt eñ ge bloeyt heeft/ leeſt die woꝛtel es läc/eñ bliſt veel iarē duerēde.
celxij. ci. C/ t. Aſa feuda/ leeſt Aſa fœtida.
celxij. cij. N. Opos ſagapenon / leeſt opos ſagapenou/oft ὀπὸς σαγαπήνου.
celxxiij. vj. N. & ibidem. Colubza/ leeſt Colubzina. Δρακόντιον/leeſt Δρακόντιον μικρόν.
celxxiiij. vj. N. Dzacunlus/leeſt Dzacunculus.
celxxvj. viij. ff. 2. Veel minder vā verwē/leeſt veel dunder eñ langere van verwē.
celxxix. x. P. Bontus/leeſt Pontus.
celxxx. xi. ff. Tuſſchen die bladeren comen die bloemē op coꝛte ſteelkēs vooꝛt/ leeſt die bloemen comen op coꝛte ſteelkens vooꝛt.
cexcv. xxiij. N. 3. Dulcichimum/ leeſt Dulcichimū.
cexcv. xxiiij. P. Syzium/leeſt Syzien.
cccv. xxix. ff. 5. Vooꝛ ſmalder van bladerē/ leeſt veel ſmalder van bladeren.
cccxvj. xxxvij. N. Som cē ront ſaet/leeſt ſom cē andere ſwerte rontachtige vzucht.
cccxxvij. xlvj. ff. 2. Dioſcoꝛides zijn Eñ/leeſt Dioſcoꝛides/Ende.
cccxxix. xlvij. N. onachbaer/leeſt onachtbaer.
cccxxxviij. liij. ff. Dattet lanex/ leeſt dat ſy lanex.
ccclvj. lxxj. N. 7. Eñ ſchijnt oock/ ꝛc. doet dit wt met den naeruolgende reghele.
ccclxxiij. lxxxiiij. N. 1 Mozion/leeſt Mozion.
ccclxxxj. xcij. ff. 2. & ibidem. Acanthes/ leeſt Acanthus. Maer meerdere eñ langere/ leeſt maer mindere ende langhere.
cccxcvj. x. P. En vā daeren ceſt/ꝛc. doet dit wt met den naeruolgende regele.
cccxcviij. xij. N. Melcia/leeſt Melica.
ccccij. xvj. P. Dock die terwe / leeſt oock in die terwe.
ccccix. xxij. N. 3. Dz cleyn/ꝛc. doet deſe twee regulē wt/want ſy en dienē hier nz.
cccccxviij. xxxj. ff. 2. Eñ niet omghecromt / leeſt ende niet ſoo ſeere omghecromt.
cccccxxix. xlj. N. ὀξύφυλλον/leeſt ὀξυτρίφυλλον.
cccccxxv. xlix. ff. Andere niet rondt / leeſt andere/ die hauwkens niet rondt.
cccccxxxvj. l. ff. 3. Vā Moly/leeſt vā deſen moly.
cccccxl. liiij. N. Ceſtum Mozionis/leeſt ceſtrum Mozionis.
cccccxliiij. lvij. N. Dit crupt/ꝛc.leeſt. Deerſte crupt wozdt nv ter tijt genaemt Fiſtularia en Chziſta galli/ꝛc.
cccccliij. lxvj. ff. Lijmachtich root ende lanck/ leeſt lijmachtich groot ende lanck.
cccclviij. lxx. C/b. Deſe cruyden in haer hant / leeſt dit crupt in haer hant.
ccccxcvj. xix. N. ἄγριος/leeſt ἀγρία.
ccccxcix. xxj. N. Crithimum/ leeſt Crithmum.
ccccc. xxiij. ff. Bunium heeft / leeſt die cleyne eerdtnoten hebben.
cccccxvj. xxxv. N. In paruum / leeſt Eñ Rapunculum paruum.
cccccxxxj. xlix. ff. Smyzmion Dioſcoꝛides / leeſt Smyzmion Dioſcoꝛidis.
ccccclvj. lxxij. N. Scoꝛditum/leeſt Scoꝛdium.
ccccc. lxxj. j. N. 3. Alabaudicæ/ leeſt Alabandicæ.
cccccclxxxv. xj. C/c. Ros naempt / leeſt Rob naēpt.
ccccccxcij. xvij. N. Bombaſcin / leeſt Bombaſum.
ccccccxciij. xviij. N. Cinoſbatos/leeſt Cynoſbatos.
ccccccv. xxviij. ff. Glycyzchiahiza/ leeſt glycyzriza
cccccccvj. xxviij. N. 2 Scythia/leeſt Scythica.
ccccccxvj. xxxviij. ff Van verwen Caſtanie bzuyn/ leeſt van verwen root.
cccccccxxiij. xliij. ff. Meſpilus Aronica/leeſt Meſpilus Aronia.
ccccccxxiiij. xliij. N. 2 Secanium/leeſt Setanium.
cccccccxxix. lvij. Na. Folie/leeſt Foelie.
ccccccxlv. lxiiij. N. Pylocaracta/ leeſt Xylocaracta.
cccccccxlvij. lxvj. ff. 2 Eñ het bzengt langer bloemē eñ hauwen ende grooter vzuchten vooꝛt/leeſt. Ende het bzengt ſijne bloemen in langachtige arē. die van verwē geel zijn/eñ naer dien volgen die hauwkēs in den welckē die vzuchtē groeyen/ den vzuchtē van Anazyzis vā fatſoene ghelijck maer mindere.

Regiſter des Cruydeboecx van die cracht der Cruyden, int vvelcke dierſte ghetal die Pagie beteeckent, tweede het Capittel, ende die letteren die nae volghen thoonen die plaetſe des Capittels daer een yegelijcke geſchreuen ſtaet.

Achterderm wtgaen benemen. 34.24.b.
Adem die benaut es goet. 185.46.b. 208. 63.a. 260.100.c.
Adem lanck maken. 2.1.a. 18.11.a. 185.45.b. 234.81.d. 240.86.a. 458.71.d. 531.49.a. 627.46.f.
Cort van adem goet. 24.16.a. 32. 22.a. 117.86.a. 137.4.a. 171.34.d. 193.50.a. 195.52.a. 204.60.c. 208.63.a. 213. 65.c. 225.73.5. 244. 88.a. 257. 98.a. 260. 100.c. 261.102.c. 263. 103.a. 264. 104.a. 265.106.a. 268.1.c. 271.5.a. 274.6.a. 277.9.a. 285.14.b. 311.34.a. 321.41.b. 327.46.c. 331.48.c. 351. 68.a. 537.55.b. 547. 64.a. 562. 79.d. 601.24.b. 621.41.b. 641.59.b. 644.62.f. 675.90.a. 678.92.c.
Adem ſoet welrieckende maken. 233.8.d. 639.57.a. c. 680.94.d.
Stinckende adem goet. 615.36.c.
Verſtoptheyt van adem. 268.1.c.
Cort van adem hinderlick. 638.56.b.
Aderen geborſten pijn doen vergaen. 490.15.a.
Aderen die verſtopt zijn openen. 342.58.a.
Aderen hinderlijck. 507.28.a.

Alchimisten orboorlijck.124.93.a.
Alsenwijn goet tot veel cranckheyt.6.2.l.
Amborslich goet.601.24.b.besiet cort van adem.
Amandelen,sweringen goet.203.59.c. 269.2.a.302. 27.k. 461.73.b. 537. 55.d. c. 576.4.a. 611.33.c. 660.75.a.
Amandelen vander keelen,monde,&c.110.80.c.116. 85.b.576.4.a.589.14.a.611.33.c.625.44.d.627 46.i.630.27.b.638.56.f.g.651.68.b.
Aengheslicht claer,schoon maken.248.91.g.255.96. g.411.23.d.509.29.b.515.35.b.657.72.c.
Aengesichts seericheyt ghenesen.178.40.c.
Apostumatien,gheswillen,sweeringhen vermorwen, doen wtbreken,suyueren. 65.48.a. b. 100.72.d. 134.1.f.259.99.a. 263.103.f.374.84.d. 378.88. f.379.89.c. 388.1.k.393.7.b.401.15.d. 411.23.c. 412.24.c. 486.12.g. 504. 25.d. 628.46.p. 651. 69.b.660.75.a.
Apostumatien die wt sijn,helpen.51.35.a.
Apostumatien vande pest wt doen breken. 411. 23.f.
Apostumatien,heete ghesswillen die eerst beghinnen vercoelen,doen sincken. 645.63.h.
Inwendighe Apostumatien doen scheyden.217.68.a. 546.62.a.
Apostumatien inwendich ende wtwendich suyueren, rijpen,heelen.99.72.a.
Apostumatie pijne versueten.116.85.i.
Coude herde Apostumatie doen verteeren,versoetē, scheyden,sincken. 421.34.c.638.56.d. 651.69.a.
Herde Apostu. doen wtbreken.182.43.c.646. 65.d.
Hittighe Apostumatien.85.62.f.90.66.g.116.85.i. 123.92.c. 134.1.f.152.19.c.384.93.b.428.40.a. 442.55.b.513.32.d.
Heete Cholerijcke Apostumatien.185.46.d.
Coude Apostumatien.651.69.a.
Versche Apostumatien.100.72.d.565.80.c.
Materien van Apostumatien duer die vrine afiagen. 217.68.b.
Verouderde Apostumatien goet.565.80.c.
Saechte Apost.opt hooft doen vergaen.482.9.b.
Apostu.aen die ooren.65.48.a.85. 62.f.379. 89.c. 384.93.b.504. 25.d.
Apostumatien der herssenen.678.92.d.
Apostumatien des monts doen vergaen.602.25.a.
Apostumatien des monts doen wtbreken.100.72.d. 193.50.c.627.46.i.644.63.c.
Apostumatien vant tantvlees.621.46.i.
Apostumatien vander keelē doen vergaen.602.25.a. 627.46.i.
Apostumatien vander keelen wtbreken. 65. 47.b. 65.48.a.99.72.d.193.50.c.
Apostumatien aen den hals.85.62.f.
Apostumatien vander borst doen wtbreken. 19.13.b. 99.72.a.504.25.d.
Apostu.van vrouwen borsten. 547.64.c.565.68.c.
Apostumatien der sijden.150.17.a.
Heete Apostumatien van die magen.427.39.c.486. 12.d.488.13.d.
Verherde Apost.van der moeder. 136.3.a.504.25.c. 604.26.g.
Apostumatien des gemechts. 178. 40.d.547.64.c. 565.80.c.
Apostumatien des fondaments.172.34.n.
Apostumatien van de voeten.384.93.d.594.18.b. 595.19.c.
Appetijt maken.259.99.c.411. 23.g.431.43.a. 495. 18.b. 498.20.m. 516.35.a. 519.37.b. 523.40.a. 524.41.a.532.50.a.537. 55.a.552.70.a.557.73.a. 597.21.a.615.36.c.g.639.58.g.680.94.c.
Aderen ghebreken goet.6.2.b.
Armen ende beenen ghebroken ghenesen.656.72.b.

B

BAert doen wassen ende snel voort comen. 2. 1. c. 265.105.c.
Bedroefde menschen helpen.8.3.d.
Beenen ghebroken ost gheborsten ghenesen.14.8.f.
Beenen int lichaem ghebroken wt doen gaen.172. 34.m.175.38.b.328.46.k.540.57.f.
Beestē wilt ende tā doodē. 365.78.367.79.368.80.
Beesten hinderlijck.364.76.a.365.78.
Beesten met vier voeten lichtelijck longen doen crijs ghen.244.88.c.
Benaut zijn.8.3.d.196.52.c.615.36.b.
Benautheyt van adem.260. 100.c. 263. 103.d. 264. 104.a.
Bereydinghe des Corianders facts.238.85.c.
Beschermen van Aderen,serpenten.274.6.i.
Besemen maeckmen.579.6.662.78.a.
Beten ost steken van Aderen ghenesen. 675. 90. d. 682.b.
Beten ost steke van bien,wespen,horselen. 211.64.m. 224.73.d.503.24.b.505.25.g.k.
Beten van honden.412.24.d.505.25.g.507.28.k.
Beten van vervoede hondē.14.8.c.85.62.f.98.71.d. 118.86.g.211.64.b.221.71.g.224.73.d.232.79.f. 256.97.d.259.99.c.261.101.i.271.4.a.351.68.d. 388.1.a.555.71.c. 557.73.i.621.41.g. 628.46.x. 638.56.d.
Beten van menschen.412.24.d.505.25.g.
Beten van nateren.27.8.c.224.73.b.252.94.d.256. 97 d.653.70.d.
Beten van phalangen. 104. 76.a.246.90. c. 496. 19.b.534.53.b.600.23.b.679.93.b.
Beten van Scorpioenen. 28.18.a. 57.40.b. 59. 41.a. 134.1.g. 142. 9.a. 144. 9.a. 148. 15.a. 171. 34.b. 200. 57.d. 203. 59.a. 224. 73.d. 232. 79.c. 234. 81.f.261.101.i.295.23.b.389. 2.a.458.70.a.482. 9.d. 488. 13.c. 495. 18.f. 496. 19.l. 540. 57.c. 565.8.d.600.23.c.601.24.a.628.46.x.
Beten van Scorpionen niet ghenoclen. 458. 70. b. 482.9.d.
Beten van Serpenten.164. 29.d. 178.40.g. k. 255. 96.a. 348.64.a. 435.48.c. 459.71.i. 491.16.b. 626.45.b.659.74.a.
Beten ende steken van slanghen. 9. 4.a. 14.8.c. 27. 18.c. 28.18.a.116.85.f. 207.62.a. 224.73.b. 252. 94.d.

94.d.256. 97.d.259. 99.e.262.102.f.268.1.a. 272.5.b.281.11.b.451.63.e.477.6.b.538.55.m. 567.81.d.583.9.b.592.16.b.604.26.f.653.70.d. 675.9.d.
Beten van alle wilde, verwoede, rasende dieren gheneſen.14.8.c.260.100.l.261.101.i.282.12.a.
Beten van vorſſchen gheneſen.447.59.g.
Beten van alle feninighe ghedierten gheneſen.8.3.b. 14.8.b.c.27.18.e.28.18.a.33.23.e.52.36.a.53.38. b.164.29.d.171.34.b.203.59.a.207.62.a.223. 72.a.232.79.c.234.81.f.235.82.c.237.84.b. 240.86.c.248.91.d.255.96.a.259.99.e.261.101. b.262.102.f.271.4.a.272.5.b.279.10.a.282.12. a.285.14.c.351.68.c.d.388.1.c.412.24.d.429. 41.b.c.443.56.a.447.59.e.451.63.e.463.75.a. 523.39.c.551.49.a.554.53.b.536.54.d.538.55.m. 540.57.c.555.71.e.558.74.c.563.79.g.565.80. c.d.583.9.b.590.15.f.592.16.b.601.24.a.615.36. f.641.59.c.650.68.e.682.b.
Beuen goet.504.25.a.c.
Bien by een houden, ende andere daer by doen comen 223.72.c.
Bier dat niet ſuer en wordt.16.9.c.
Byſlapens luſt maken.3.1.i.117.86.b.174.37.c.185. 46.a.189.47.a.192.49.a.217.69.a.219.70.c. 234.81.c.521.38.b.540.57.b.653.70.g.679. 93.b.
By ſlapens luſt doen vergaen.162.28.c.174.37.c. 189.47.b.495.18.c.498.20.c.603.26.a. 649.67.c.
Blaſen gebreken goet.17.10.d.38.28.a.47.33.d.73. 52.b.162.28 b.e.185.46.a.397.11.a.427.39.f. 442.55.d.502.23.b.g.507.28.b.531.49.c.533.51. b.533.52.b.567.81.f.606.28.f.631.49.b.
Blaſen goet.47.33.d.639.57.d.
Blaſen gequetſtheyt.92.67.b.260.10.a.467.81.b.
Blaſen pyn ende weedom.14.8.a.164.29.e.257.98. b 498.20.b.501.23.a.572.1.e.631.48 c.
Blaſen ſchorftheyt van binnē.260.100.a.606.28.d.
Blaſe ſweringe.84.61.d.92.67.b.260.100.a.500. 22 a.503 24.f.599.23 b.
Blaſen rouwicheyt goet.503.24.f.
Blaſen verhitheyt.162.28.e.378.89.b.
Blaſen verſtoptheyt.2.1.a.101.74.e.229.77.a.248. 91.a.286 15.a.501.33.c.533.52.b.579.6.a.
Blaſen ſuyueren.142.8.a.249 92.a.380.90.b.
Blaſen vloet ſtelpen.670.85.f.
Blaſen binderlijck.410.22.558.74.
Blauwe plecken gheſlaghen, gheſtooten verdrijuen. 94.69.b.194.50.e.200.57.c.213.65.g.225.73. r.235.82.d.301.27.f.312.14.c.328.46.k.329.47. b.c.508.37.k.538.55.l.555.71.m.602.24.e. 638.56.o.
Bleynen int lichaem maken.356.71.f.360.72.a.
Bleynen van den voeten gheneſen.557.73.b.
Bloet afiaghen.179.41.a.
Bloet braken oft ouergheuen ſtelpen.197.54.d.210. 64.c.216.67.d.599.23.a.649.67.a.d.
Bloet dat verhit es goet.353.69.a.585.11.d.596.20. a.617.28.a.
Alderhande bloet-ganck ſtelpen.21.14.b.31.21.a.40. 29.a.69.50.a.74.54.a.76.55.b.77.56.b.79. 58.a 84.62.b.c.90.66.a.d.92.67.a.107.78.a. 126.95.a.173.35.b.216.67.d.238.85.b.279.10.e. 301.27.e.l.384.93.c.432.45.b.444.57.a.456. 68 f.498.20.e.505.25.b.558.74.f.h.568.82.b. 572.1.f g.574.3.a.c.d.576.4.c.f.591.15.h.595. 19.a.599.23.a.605.27.a.617.38.b.g.618.39.a. e.k.630.47.e.639.55.d.644.63.d.649.67.a. 650.68.a.d.l.670.85.a.673.87.a.680.94.a.b.
Bloet dat gheronnen es onder blauw geſlaghen, doen ſcheyden.549.67.a.
Bloet ganck die onbehoorlijck es ſtoppen.420.33 e. 597.21.b.
Gheronnen bloet doen ſcheyden.27.18.f.79.58.b. 100.72.b.121.89.a.122.90.a.195.52.a.200.57.c. 213.65.c.235.82.d.282.12.c.301.27.f.312.34.c. 327.46.c.k.329.47.b.c.341.57.b.462.74.c. 627.46.g.
Gheronnen bloet tuſſchen vel en vleeſch doen verteren.225.73.2.
Bloet goet maken.495.18.a.673.87.d.
Bloet dat ſtinckt duer die vrine afiagen.460.72.a.
Bloet doen ſcheyden.217.68.a.
Bloeyende leden helpen.63.45.a.
Bloet dat onſuyuer es duer den camerganck afiagen. 178.40.a.195.53.b.
Bloet dat onſuyuer es duer die vrine afiaghen.343. 59.a.
Bloet piſſen ſtelpen.53.38 b.74.54.a.77.56.b.84. 62.b.90.66.a.126.95.a.130.100.a.173.35.b. 356.71.c.461.73.d.599.23.a.650.68.a.d.680. 94.a.b.
Bloet doen piſſen ende bloedige camerganck maken. 264.104.c.412.24.a.462.74.a.546.c2.
Quaet bloet maken.412.24.a.417.30.d.478.6.r. 498.20.a.521.38.a.554.71.a.558.74.a.630.47. a.643.62.a.
Bloet ſpouwen, etter ſtelpē.14.8.e.31 21.a.74.54.a. 77.56.b.84.62.b.87.63.a.90.66.a.d.126.95. a.126.96.b.132.102.a.173.35.b.216.67.d.252. 94.f.277.9.a.279.10.a.301.27.c.351.68.a.356. 71.c.388.1.f.o.389.2.a.451.63.a.466.79.a. 498.20.e.501.23.b.567.81.a.590.15 f.599.23.a. 611.33.a.618.39.a.k.621.41.c.637.55.b.649. 67.a.650.68.a.d.l.670.85.a.978.92.f.679. 93.a.680.94.a.b.
Veroudert bloet ſpouwen.221.71.a.
Bloet van ſpeenen ſtelpen.242.87.c.301.27.e.
Bloeyen ſtelpen.69.50.c.76.55.b.120.88.a.130. 100.d.162.28.g.432.44.b.
Bloeyen wt die nueſe ſtelpen.69.50.c.225.73.e.237. 84.e.356.71.a.464.76.b.558.74.f.
Bloet van quade corruptie ſuyueren.26.17.b.343. 59.a.
Bloet van wonden, quetſuren ſtelpen.74.54.a.120. 89.a.

89.a. 131. 101.c. 162. 28.g. 216. 67.d. 301. 27.d. 356. 71.d. 420. 33.d. 437. 51.b. 463. 75.b. 464. 76.b. 617. 38.c. 634. 51.b. 650. 68.b. 670. 85.g.
Ouervloedich bloet wt die wonden stelpen. 353. 69.b.
Bloet sweren gheneesen. 118. 86.g. 423. 36.c. 470. 1.c. 474. 5.f. 478. 6.n. 627. 46.l.
Blutsinghe gheneesen. 94. 69.b.
Benautheyt van der borsten goet. 185. 46.b. 274. 6.a. 351. 68.a. 356. 71.g. 678. 92.e.
Borsten doen cleyn blijuen. 386. 94.a.
Borsten dempicheyt weren. 474. 6.a. 277. 9.a.
Borsten herdicheyt versueten. 412 24.c.
Borsten doen scheydē die hert geswollen sijn. 388. 1.i.
Borsten ghebreken goet. 110. 80.f. 113. 83.c. 122. 90.b. 185. 46.a. 196. 52.c. 225. 73.h. 229. 77.b. 262. 102.c. 279. 10.a. 466. 79.a. 523. 39.a. 606. 37.b. 627. 46.f. 673. 87.d.
Borsten ende coude ghebreken goet. 242. 87.b. 245. 89.c. 289. 17.a. 552. 68.i. 553. 70.d. 592. 17.a.
Taye fluymen ende vochticheyt vander borsten losse sen. 221. 71.a. 245. 89.c. 284. 13.a. 458. 71.d. 518. 37.f. 537. 55.b.
Rouwicheyt van der borsten goet. 388. 1.o. 606. 28.a. 631. 49.a. 632. 50.e.
Borsten die sweren goet. 379. 88.e. 638. 56.d.
Borsten suyueren. 66. 48.g. 99. 72.a. 101. 74.d. 117. 86.a. 122. 90.b. 135. 2.b. 142. 8.a. 157 24.b. 171. 34.d. 196. 52.f. 221. 71.a. 252. 94.a. 260. 100.c. 262. 102.c. 264. 104.b. 265. 106.a. 284. 13.a. 285. 14.b. 311. 34.a. 327. 46.a. 412. 24. a. 421. 34.b. 427. 39.f. 534. 53.c. 558. 74.d. 575. 3.l. 601. 24.b. 675. 90.a. 678. 92.b. 679. 93.d.
Borsten met etter verladen. 113. 83.a. 252. 92.a. 675. 90.a.
Borsten verstoptheyt goet. 2.1.a. 32. 22.a. 193. 50.a. 208. 63.a. 213. 65.c. 237. 84.b. 264. 104.a. 271. 5.a. 311. 34.a. 335. 51.b. 537. 55.b. 641. 59.b.
Borsten verhitheyt goet. 571. 1.d.
Borsten hinderlijck. 6. 2.a.
Berstē ende swillen doen. 296. 24.g.
Braken oft ouergheuen doen. 21. 14.c. 77. 56.d. 84. 62.c. 90. 66.a. 182. 43.a. 192. 49.b. c. 211. 64.l. 233. 80.b. 272. 5.e. 302. 28.a. 303. 29.a. 437. 51.a. 567. 81.a. 568. 82.f. 585. 11.b. 615. 36.b. 618. 38.g. i. 625. 46.a. 648. 66.c. 662. 78.a. 664. 8 a.b.c.
Braken. 104. 36.g. 117. 86.c. 509. 29.d. 518. 37.d. 518. 37.l. 580. 7.a.
Duer braken alderhande senijnige taye vochticheyt, ende fluymen afiaghen. 296. 24.a.
Duer braken taye, lijmachtighe fluymen ende heete geele cholericke vochticheyt doen vergaen. 104. 76.g. 252. 94.i. 272. 5.e. 510. 37.d.
Brant ende bitte wt trecken. 464. 76.a.
Bruyne gheneesen. 121. 89.g.
Buyck loop stoppen. 21. 14.a. 31. 21. a. 40. 29. a. 53. 38.c. 60. 42.a. 74. 54.a. 76. 55.b. 77. 56.b. 78. 57.d. 79. 58.a. 84. 62.b. 87. 63.b. 90. 66.a. 92. 67.a. 94. 69.b. 97. 70.b. 104. 76.a. 106. 77.b. 107. 78.a. 110. 80.a. 131. 101.a. 151. 18.a. 162. 28.a. 137. 35.a. 181. 42.a.b. 189. 47.d. 196. 52.c. 197. 54.b. 201. 58.c. 224. 73.a. 233. 81.a. 238. 85.b. 246. 90.c. 261. 101.f. 279. 10.a.f. 287. 16.b. 295. 23.f. 348. 64.a. 351. 68.c. 356. 71.c. 369. 81.c.e. 395. 8.d. 396. 9.b. 399. 12.a. 399. 13.c. 415. 28.a. 417. 30.a. 420. 33.a. 420. 33.b. 430. 42.a. 432. 45.a. 439. 52.a. 451. 63.a. 154. 66.a. 461. 73.c. 474. 5.k. 482. 9.c. 486. 12.b. 491. 16.a. 498. 20.b. 505. 25.h. 523. 40.b. 531. 49.a. 567 81.h. 568. 82.b. 572. 1.g. 574. 3.a.c. 576. 4.c.f. 583. 9.a. 585. 11.b. 590. 15.f. 591. 15.h. 595. 19.a. 597. 21.b. 598. 22.a. 599. 23.b. 605. 27.a. b. c. 609. 31.a. 611. 33.a. 617. 38.g. 618. 39.a.d.e.k. 621. 41. a. 622. 42. a. 624. 43.a. 625. 44.a. 630. 47.d. e. 632. 50.c. 634. 51.a. 635. 52.a. 636. 54.a.b. 637. 55.d. 639. 57.c.e. 643. 62.b. 645. 64.b. 650. 68.a.c.d.g. 670. 85.a. 673. 87.a. 680. 94.a. besiet camerganck.
Buyck loop stoppen van heete geele cholericke vochticheyt. 596. 20.c.
Buyck loop stoppen in cortsen. 201. 58.c.
Buyck loop stoppen niet in cortsen. 201. 58.c.
Buyck weeck, los maken. 40. 29.d. 214. 60.a. 417. 30.a. 477. 6.a. 484. 11.a. 625. 44.b. 630. 47.a. 630. 48.a. 632. 50.a.b. 671. 86.b. 679. 93.c.
Den buyck goet. 533. 52.a.
Buyck weedom maken. 514. 33.a.
Cackhielen gheneesen. 36. 26.a. 281. 11.m.n. 412. 24.e. 474. 5.g. 514. 33.c. 563. 79.h. 565. 80.k.
Camerganck weeck, saecht maken. 5. 6. 2.a.m. 32. 22.a.b.c. 40. 29.d. 72. 51.a.c. 118. 85.d. 134. 1.h. 152. 19.b. 203. 59.b. 252. 94.g. 257. 98.a. 281. 11.e. 300. 26.c.k.l. 302. 28.a. 303. 29.a. 327. 46.m.n. 338. 53.a. 372. 83.b. 400. 14.a. 404. 18.a. 405. 19.a. 407. 20.b. 412. 24.b. 417. 30.a. 421. 34.i. 470. 1.a. 471. 2.a. 474. 5.a.b.i.l. 479. 8.a. 482. 9.a. 484. 11.a. 495. 18.c. 502. 24.a. 512. 32.b.c.d. 536. 54.a. 541. 59.b. 557. 73.b. 558. 74.b. 562. 79.e. 565. 80.d. 567. 81.a. 580. 7.b. 608. 30.a. 612. 34.a. 613. 35.b. 618. 38.d. 620. 40.b.c. 625. 44.f. 626. 45.a. 627. 46.a.d. 628. 46.t. 630. 47.a. 632. 50.a.b. 645. 64.a. 656. 72.d. 664. 80.a. 678. 92.b.
Duer den camerganck afiaghen heete, geele, choleryche vochticheyt. 94. 69.a. 274. 9.f. 279. 10.d. 299. 26.a. 301. 27.a.r. 317. 38.a. 321. 41.a. 322. 42.a. 331. 48.a. 340. 56.a. 343. 58.c. 572. 1.a. 676. 91.a.
Duer den camerganck afiaghen, swerte quade Melancoleuse humoren. 300. 26.i. 322. 43.a. 346. 26.a. 373. 83.a.
Duer den camerganck afiaghen, taye, coude, slijmachtighe vochticheyt, wt veerde leden, als hooft, senuwen, &c. 260. 100.b. 264. 104.a. 264. 105.a. 299. 26.a. 301. 27.a. 302. 28.a. 308. 30.a. 309. 31.a. 310. 32.a. 311. 34.a. 313. 35.a. 316. 37.a. 562. 79.a.f. 678. 92.c.
Duer den camerganck afiaghen taye, slijmachtighe vochticheyt, alle rouwe onuerteerde fluymen, dat geel

geel water.262.102.a.264.105.a. 278.9.f.280. 11.a.303.29.a.319.40.a.324.44.a.646.65.a.
Dner den camerganck afiaghen waterachtige vochticheyt.311.33.a.314.36.a.580.7.b.
Camerganck sonder sorghe maken 572.1.a
Camerganck stelpen ende hert makē.21.14.a.233.80 b.404.18.b.420.33.a.437.51.a.630.47.d.e.637. 55.a.670.85.b.
Cancker genesen 42.30.b.85. 62.f. 118.86. g.274. 6.f.410.22.c.
Cancker die verborghen es ghenesen 547.54.b.
Cancker doen comen 417.30.
Cantharides oft Spaensche vliegen onscadelijck maken.235.8.c.
Carbunculen genesen ende wt doen breken. 411.23.f. 412.24.c.619.39.b.670.85.b.
Catarren loop rijpē ende genesen. 84.62.a.214.66. b.274.6.a. 286.15.b. 353. 69.d.384. 93.c.456. 68.f.573.2.c.630.48.b.640.58.b.666.82.g.
Cholera ghenesen.77.56.d.210.64.b.
Cholera doen groeyen.616.37.a.
Clapooren ghenesen.34.24. a.
Clederen voor motten sciters bewaren besiet.motten.
Clederen goeden rueck gheuen. 208.63.d.
Clieren die hert sijn doen verteeren,verdwijnē,sceyden.42.30.a.104.76. b.119.87.a. 225. 73.o.238. 85.e.263.102.b.263. 103. f. 225. 73. o.238.85.e. 401.15.c.417.30.b.463.75.c. 483.9.l. 551.69.b. 553.70.f.563.79.k.628.46. 4. 651. 69. a. 670. 85.e.
Clieren die hert siin vermorwen ende rijpen.172.34. k.411.23. f.
Clieren die sweren helpen.85.62.k.
Clieren ontrent den ooren scheyden. 483. 9. i. 547. 64.c.
Clieren aen den hals verdriuen, scheyden.395. 8. b. 493.17.c.
Clieren die sweren in die hegenisse.34.24.a.
Clieren int fondament ghenesen.233.80.c.
Clieren ontrent die schamelijcke leden van den mans. 547.64.c.
Clouen ghenesen.136.3.b.172.34.n.
Clouen int aensiēt ghenesen.679.93.c.
Clouen inde lippen ghenesen.611.33.c.
Clouen aent fondamēt genes. 126.3.b.242.87.c.301. 27.c.449.61.a.604.26.c.611.33.c.675.90.c.
Clouen vā den voetē,handē genesen.563. 79.b.666. 82.b.675.90.c.
Coluer weder doē co. 164.29.c.167.30.g.169.32.b.
Colica dat es pijn inden buyck, dermen goet.122.90. c:164.29.b.176.30.b.246.90. b.248.91.c.302. 28.b. 311. 34.a. 321. 41. b. 346. 62. a.377.88.b. 446.59.b.518.37.b.612.34.a.
Cholericke geele vochticheyt met vrine ende camerganck af doen gaen.5.2.a.6.2.b.23.15. b.106.77. a.171.34.a.195.52.b.204.60.a. 302.28.a.
Corruptie vander locht wederstaen. 627. 46. b. 666.82.a.
Cortsachtighen goet.595.19.c.597.21.a.
Cortsen gheneseu. 17.10.c.104.76.g.134.1.b.135.2. b.152.19.a.167.30.c.279.10.b.498.20.n.531.29.f.
Cortsen die langhe dueren goet. 121.89.b.128.98.b. 248.91.d.342.58.b.678.92.k.
Cortsen der kinderen ghenesen.134.1.a.
Coude cortsen.225.72.b. 244. 88.a.527. 45.a.537. 55.f.
Coude verouderde huyuerachtighe cortsen.259.99. b.260.100.a.261.101.g.262.102.e.551.70.c.
Coude cortsen int begijnsel doē achter bliuē.335.51.c.
Heete cortsen goet.55.39.d.123.92.b.134.1.a.b.140. 7.a.162.28.d.279.10.d.498.20.d. 572.1.a.585. 11.a.c.d. 596. 20.a.b.d.613. 35.a. 617.38.a.630. 48.a.646.65.b.
Pestilentiale cortsen.20.13.a.459.71.i.615.36.a.
Cortsen oorsake.632.50.a.
Cortsen verstopthz vā der huyt comende.164.29.b.
Cortsen walginghe.232.79.d.
Derde daechse cortsen goet.11.6.c.57.40.c.60.42. b.76.55.e.84.62.e.90.66.c.116.85.l.199.55.o. 353.69.a.429.41.a.486.12.c.620.40.c.
Cort vā adem. 24.16.a.92.67.c.244.88.a.besiet a.
Coude,ende verouderde derdedaechse cortsē.55.39.a.
Vierdedaechse cortsē. 11.6.c.40.29.b.57.40.c.60. 42.b.76.55.e.84.62.e.116.85.l. 192. 49.b. 261. 101.g.346,62.a.350.67.a.429. 41.d. 449.61.b. 458.71.b.
Coude verouderde ghebreken genes.15.8.i.538.55.k.
Coude taye fluymen van der longen rijsen.245.89.c.
Couwe fluymen van der mage doen sceyden ende verteeren.594.18.h.662.78.a
Coude oude herde geswillen rijp ende morwe maken. 3.1.a.15.8.i.33.23.e. 63.45.h.175.38.c.196. 52.g. 242.87.c.200.57.c.260.100.c.312.34.c.319.40. g.328.46.k.531.99.b.549.67. a.551. 69. b. 555. 71.o.557.73.d.561.77.a.573.2.a.675.90.b.
Coude oude saechte gheswillen doen scheyden ende vermorwen.65.48.a.246.90.d.519.40.g.
Coude geswillē doen verdwinen ende verteren. 76. 55.c.204.60.d.240.86.h.424.37. a.454.67.a. 572.2.a.648.66.b.
Coude,herde geswillen opt hooft scheyden.170.33.c.
Couden verouderden hoest.260.100.c.606.28.b.
Coude groue humoren verteren,suyueren.410.22.e.
Coude huyueringe als cortsen.3.1.b.33.23.f.212. 65. b.268.1.c.554.71.b.
Coude leden verwermē.171.34.b.225.73.f.291.19. d.
Coude oude verstoptheyt van der milten.73.52.a.
Coude geswillen ende sweringe der ooghen.110.8.g. 265.106.c.417.30.i.577.5.b.600.23.e.659.74.d.
Coude vergaderinghe,ende sweringhe genesen.175. 38.c.
Coude oude pijnen versueten.257.98.f.
Couwe pisse helpen besiet droppelpis.
Cracht stercken.377.88.a.592.17.a.
Cramp genes. 198.55.c.199.55.l.242.87.f.260.100. b.262.102.b.264.105.a.268.1.c.278.9.h.311.34.a.

453.66.a.454.67.a.456.68.b.504.25.a.
Cramp den ionghen kinderen ghenesen.451.63.c.
Crauwagie alderhande ghenesen.8.3.a.85.62.f.194.50.f.203.59.h.295.24.b.306.29.d.318.39.b.320.40.h.322.43.c.410.22.b.c.456.68.c.482.9.g.538.55.m.662.78.b. besiet rudicheyt, schorfitheyt.
Crauwagien die voortseten ende seer quaet.221.71.4.225.73.o.360.72.b.628.46.r.
Crauwagien die wit en quaet zijn.388.1.m.395.8.c.653.70.g.657.73.c.
Crauwagie die vremt es.555.71.n.
Crimsel des buycks,ende dermē helpē.116.85.b.171.34.a.197.54.b.200.57.a.210.64.d.l.214.66.a.233.80.b.235.82.a.237.84.a.244.88.a.260.100.a.271.4.a.395.9.a.399.12.a.446.59.b.458.71.b.527.45.a.547.64.b.562.79.b.666.82.a.
Crimsel in den buyck maken.323.44.
Croppen doen scheyden,ghenesen.119.87.a.225.75.o.238.85.c.401.15.c.411.23.f.417.30.b.435.48.b.463.75.c.483.9.l.551.69.b.553.70.g.563.79.k.628.46.q.670.85.c.
Croppen aen den hals.221.71.f.395.8.b.493.17.c.
Croppen van der magen sluyten.237.85.a.618.39.d.
Croppen van der maghen pijn ghenesen.198.55.d.576.4.d.615.36.b.622.42.b.639.57.a.
Dempich op die borsten goet.19.13.b.
Dermen die ghesoncken zijn helpen.670.85.c.
Dermen heete ende scherpe stekende pijn versueten.423.36.a.498.20.a.
Dermen weedom versueten.66.48.f.94.69.a.210.64.d.225.73.b.377.88.b.395.8.c.
Dermen die ghequetst zijn goet.66.48.f.507.61.b.
Dermen slijmachticheyt.87.63.b.
Dermen met corruptie beladen.617.38.d.
Dermen sweringhe, verhittinghe genesen.92.67.b.94.69.a.498.20.g.503.24.f.507.28.a.
Dermen humoren afiaghen.421.34.a.437.51.a.
In dermen winden ende opblasinghe verdrijuen.225.73.f.237.84.a.310.32.b.395.8.c.603.26.b.
Dermen hinderlijck.32.22.312.34.442.55.
Dochteren genereren.72.51.d.189.47.c.
Doots lichaemen bewaren van corruptie.668.83.d.
Doode vruchten doen afgaen.27.18.f.33.23.a.136.3.d.142.8.a.146.13.b.164.29.a.172.34.g.195.52.a.198.55.a.201.58.b.213.65.d.221.71.d.h.224.73.f.228.76.a.230.78.a.244.88.b.246.90.a.248.91.b.253.95.b.257.98.b.260.100.g.261.101.d.262.102.f.263.103.c.264.104.c.268.1.b.278.9.b.i.281.11.d.282.12.f.296.24.d.300.26.c.319.40.c.327.46.f.373.84.b.411.23.c.462.74.f.534.53.a.542.59.b.669.84.a.
Doorverwighe, bleeke plecken, &c. verdrijuen.279.10.c.
Doornen ende splinters wt doē trecken.52.36.c.65.48.b.174.37.a.m.175.38.b.182.43.c.219.70.b.231.78.f.263.103.f.268.1.d.292.21.b.d.328.46k.388.1.k.393.7.b.401.15.d.442.55.a.503.24h.540.57.f.553.70.g.
Dorst in cortsen verslaen.568.82.f.
Dorst verslaen.78.57.d.94.69.a.233.81.b.495.18.b.512.32.b.585.11.c.d.596.20.b.606.28.c.613.35.a.615.36.c.627.46.b.632.50.b.
Doouicheyt maken.442.55.
Doouicheyt ghenesen.225.73.l.321.41.d.334.50.a.458.71.a.478.6.f.537.55.b.601.24.c.628.46.o.667.83.c.
Drachten die onnatuerlijck zijn af trecken.198.55.a.224.73.f.253.95.b.
Droefheyt benemen.11.6.a.322.43.c.
Droghen doen wat van doen es.395.9.a.399.13.a.
Droomen die swaer sijn ende quade wellustighe verdrijuen.162.28.d.234.81.i.498.20.c.
Droomen, slapen die swaer sijn maken.374.84.381.91.385.93.405.15.b.417.30.558.74.a.
Droomē die swaer siin mede gequelt goet.287.16.e.
Dronckenschap belettē.6.2.c.185.46.a.478.6.m.
Veel doen drincken.317.38.b.600.23.f.621.41.c.
Dronckenschap maken.147.14.a.217.69.b.401.15.g.402.16.b.
Droppelpisse goet.13.7.a.17.10.d.33.23.b.38.28.a.47.33.d.53.52.b.90.66.h.185.46.f.200.57.a.201.58.a.211.64.m.235.82.a.244.88.b.245.89.a.246.90.a.248.91.a.249.92.a.260.100.a.271.5.a.286.15.a.292.21.a.350.67.b.429.41.a.432.44.a.442.55.b.446.59.d.448.60.a.488.13.a.498.20.n.500.22.a.527.45.a.531.49.a.536.54.a.b.543.60.a.544.61.c.573.1.i.588.13.a.589.14.d.521.41.d.613.48.c.639.57.d.655.71.a.668.83.f.670.85.f.673.87.d.
Dulheyt int hooft maken.296.24.a.
Eeckelen in die keele doen wt vallen.262.101.n.
Eersderm aenwaßinghe verdriuen.262.101.r.
Eersderm clouen ghenesen.136.3.b.604.26.c.
Eersderm der iongher kinderen ghenesen.97.70.d.
Eersderm doen ingaen.52.36.f.
Eersderm doen wtgaen.52.36.f.
Eersderm ghesswillen ghenesen.76.55.c.134.1.f.221.71.g.262.101.r.
Eersderm die wt es weder in doen gaen.281.11.f.680.94.a.
Eersderm pijn goet.572.1.c.
Eetens lust doen vergaen.627.46.b.
Etter spouwen ghenesen.100.80.f.
Exter ooghen doen wt vallen.178.40.c.240.86.i.262.101.o.649.69.d.
Fenijn binnens lichaems ingenomē helpen.104.76.g.
Fenijnighe corruptie verdrijuen.615.36.a.
Fenijn ghenesen.2.1.b.8.3.b.197.54.c.230.78.d.263.103.b.311.33.b.445.58.c.514.33.c.515.34.b.615.36.f.
Alle fenijn verdrijuen ende wederstaen.76.55.d.100.72.d.116.85.f.122.90.c.197.54.f.199.56.b.224.73.c.229.77.c.234.81.f.240.86.c.246.90.c.c.257.98.g.263.103.d.284.13.b.419.32.a.459.71.g.503.24.d.521.38.f.523.39.c.524.41.c.538.55.n.542.59.

542.59.c.547.54.b.554.71.d.604.26.f.627.46.h.638.56.c. 650.68.e. 653.70.d.e. 666.82.c.d.
Dootelijck fenijn ingenomen helpen. 101.74.b. 248. 91.d.252.94.d.280.11.b.281.12.a.
Fenijnich ghedierte machteloos maken ende dooden. 230.78.c.604.26.f.
Fenijnich ghedierte beten geneſ.6.2.f.8.3.b. 14.8.b. 15.8.b.81.60.a.90.66.b.101.74.b. 102.75.b.116 85.f.181.42.a.197.54.c.f.198.55.c.199.56.b.201 58.a.203.59.a.212.65.a. 216.67.f.221.71.d. 230. 78.a.b.c.d.i.242.87.a.246.90.c.447.59.g.459 71.i.462. 74.d.514.33.c. 518.37.b. 538.55.n.552. 70.b.646.65.c.
Fenijnich gedierte verdrijuen ende bevrijen.2.1.c.16. 9.d.33.23.g.69.50.d.161.28.a.199.56.b. 212.65. a.224.73.c. 230.78.c.240. 86.c.256. 97.c. 257. 98.g.272.5.b.325.45.f.374.8.c.555.71.d.
Menſchen beſchermen van alle hinderlijck fenijn.212. 65.a.224.73.b.c.252.94.d.263.103.d.339.55.a.
Fenijnighe gedierte queſuren ghenеſen.31.21.c.
Fenijn ende quaet vier vander herten iaghen.20.13.a. 77.56.a.289.17.b.
Fenijn van fenijnich gedierte ingenomen helpen. 253. 95.a.297.25.d.
Fenijn van Campernolien.6.2.c.224.73.c.518.37.b.
Fenijn van Nateren.8.3.b.666.82.c.
Fenijn van ſcherlinck oft Opium.203.59.a.
Fenijn van ſlanghen.8.3.b.101.74.b.116.85.f.221.71. d.240.86.d.242.87.a.253.95.f.666.82.c.
Fenijn van ſpinnen.6.2.f.203.59.a.525.42.c.
Fenijn van ſungen ghenеſen.224.73.c.
Fenijn beſiet beten.
Fiſtelen die harde canten af doen bijten. 296. 24. c. 300.26.d.307.29.d.
Fiſtelen ghenеſ.65.47.a. 76.55.f. 85.62.f. 122.91.d. 130.100.d.276.8.a.
Fiſtelen int fondament ghenеſen.449.61.a.
Fiſtelen openen.440.53.b.
Fiſtelen ende quade gaten ſuyueren.300.26.d.
Fiſtelen quaet heyt wt doen trecken. 555.71.c.
Vleeſch inde fiſtelen doen groeyen.278.9.m.
Flauwicheyt ghenеſen.615.36.b.617.38.a.
Fledercijn verſueten,doen ſcheydē.42.33.c.57.40.e. 67.50.d.77.55.b.85.62.g.49.69.b.97.70.c.101 74.f.104.76.e.159.26.a.196.52.c.199.55.k.242 87.g.259.99.f.264.104.a.268.1.c.281.11.m.286 15.b.296.24.a.300.26.a.302.28.b. 311.34.a. 319. 40.f. 324. 44.d. 356. 71.h.k. 370. 81.g. 384. 93.d. 388.1.b. 395.8.f. 401.15.c. 417.30.f. 445. 66.b.470.1.d.477.6.c.486.12.d.514.33.b.579. 6.c.628.46.b.655.71.c.677.91.a.
Fledercijn inde voetē goet.17.10.c.47.33.c.260.100 f.628. 46.b.
Geſwil vant Fleder.doen ſcheydē.259.99.f.319.40.f.
Geſwillen vant Fledercijn gewaſſen aē die leden ende iuncturen wt breken.264.104.c.
Flitſen ende pijlen met fenijn beſtreken die wonden ghenеſen. 261.101.b.263.10.b.
Flitſen ende pijlen wt den lijue doen vallen en ghenеſen.231.78.g.268.1.a. 293.21.d.
Fluymen doen ſcheyden ende afiaghen. 2.1. a. 18.11.a. 57.40.a.142.8.a.171.34.d.196.52.f.372.83.b.388 1.0.562. 79.d.
Fluymen doen purgeren ende afiagen.32.22.a. 57.40 a.117.86.a.157.24.b.
Coude fluymē purge.ende afiagē.72.51.a.265.106.a.
Fluymen wt den hoofde duer den mont wt ſpouwen. 30.20.f.52.36.b.172.34.f. 291.19.b.
Fluymen vander borſt doen ruymen.132.102.c.171.34 d.196.52.f.198.55.b.234.81.c.286.15.b.412.23.a. 542.59.d.547.64.a.562.79.d.
Fluymen inde maghe,dermen,afiaghen.666.82.f.
Taye fluymen vander longene doen riſſen.547.64.a.
Taye,coude fluymen duer die nueſe ruymē. 281.11.b.
Groue taye fluymen ende humoren in die wtwendige leden ende iunctūrē vloeyen af trecken. 265.106. a.363.75.a.
Taye ſlijmachtige fluymen af trecken.183.44.a.192. 50.b.264.104.b.270.3.a.b.
Taye ſlijmachtige fluymen duer dē camerganck loſ- ſen.193.50.c.195.53.b. 270.3.a.318.19. a.327.46. a.608.30.a.656.72.d.
Geele vochtige fluymen afiagen.57.40.a. 319.40.c.
Fluymen rijp maken,loſſen. 196.52.f. 351.68.a. 427. 39.f.627.46.f.673.85.d. 679.93.c.
Taye fluymen rijpen,riiſen.264.104.b.285.14.b.291 20.a.558.74.d.
Fluymen maken.616.37.a.
Galle afiaghen.171.34.a.545.62.a.
Swerte galle.18.11.a.
Verſtopte galle openē.121.89.b.128.98. b.342.58.a.
Gaten die loopen geneſen.85.62.f.97.70.a.328.46. b.410.22 b.555.71.n.
Gaten diep ghefworen ghenеſen.388.1.n.
Gaten die diep zijn vleeſch in doen groeyen. 278. 9. m.675. 90.f.
Gaten die loopen van den hooft ghenеſen. 563. 79. 1. 600.23.d.
Gaten die loopen van den beenen ghenеſen.97.70.a. 328.46.b.
Gaten van verbrantheyt ghenеſen.513.32.i.
Gaten int lichaem maken.356.71.f.360.72.a.
Geelſucht geneſen. 27.18.a.30. 20.c.32.22.c.33.23.b. 38.27.b.67.50.b.76.55.g.77.56.c.84.62.d.116. 85.g.121.89.b.128.98.b. 142.8.a.167.30.g. 169. 32.b.170.33.a.b.181.42.b.199.56.a.205.59.b.206 61.a. 213. 65.c. 227.76.a. 228. 76.b. 242.87.b. 261.101.c.278.9.g.279.10.d.281.11.c.300.26.m. 301.27.c.302.28.c.319.40.a. 341.57.a.342.58.b. 350.67.b.380.90.b. 462.74.a. 470.1.b.482.9. c.486.12.c.488.13.a.499.21.a. 521.38.c.536.54. b.547.64.b.572.1.a.588.13.b.
Geelicheyt doen vergaen vande geelſucht gebleuen. 161.28.b.319.40.b.
Oude geelſucht goet.602.24.g.
Geelſucht ſonder cortſen die veroudert es.73.52.a.

Geel verwe doen vergaen. 281.11.c.319.40.c.
Geel verwe doē vergaē. 351.68.b.562.79.b.646.65.b
Geel verwe maken. 609.30.b.
Geyten lichtelijck doen werpen. 244.88.c.
Geyten schadelijck ende dootlijck. 663.79.a.
Gebreken ende sieckten, wt taye fluymē oorspronck hebben goet. 182.44.a.
Gebreken van coude ghenesen. 542.59.f.
Gebreken op die borste. 279.10.b.
Gebreken die voorts loopen goet. 417.30.i.
Heymelijcke ghebreken mans ende vrouwen goet. 639.58.d.
Gebroken beenderen wt trecken. 268.1.d.
Geborstenheyt genesen. 92.67.c.110. 80.b.213. 65.c. 268.1.c.277.9.a.
Geborst, gequetst van binnē. 101.74.b.110.80.b.201. 38.a.259.99.d.263.103.a.268.1.c.279.10.c.282. 12.c.284.14.a.289.17.d.327.46.c.341.57.b.345. 61.a.442.55.c.454.66.a.456.68.b.462.74.c. 504.25.a.505.26.a.523.39.b.678.92.c.
Ghedierten, als luysen, vloyen, wantluysen verdriuen. 344.60.d.
Ghepeysen wt der herten verdriuen. 134.1.c.
Ghequetstheyt ghenesen. 217.68.a.
Ghequetstheyt van binnē ende buytē genes. 77.56.c.
Geschuertheyt genes. 76.55.f.80.59.a.92.67.b.94. 69.d.123.92.a 124.94.b.126.96.c.132.102.a.c. 378.88.b.424.37.c.463.78.b.504.25.a 565.80 b.670.85.c.
Ghescheuertheyt der ionghen kinderen. 257.98.i.
Ghescheuertheyt van binnen. 101.74.b.110.80.b. 509.26.a.
Ghesel schap blijde maken. 116.85.k.
Ghesichte claer makē. 6.2.g.23.15.a.225.73 k.b.242 85.d.248.91.i. 260.100.k. 261.101.k.263.102.i. 274.6.d.278.9 k.281.11.g. 295.24.c. 363.75.b. 424 37.b 427.39 g.437.51.d.496.19.d.515.35.c. 537.15.i. 553.70.b. 557.73.c. 565.80.f.592.16.a. 667.83 b.besiet oogen claer.
Ghesichte doncker maken. 233.80.
Gespanne 1 ende vercrompen leden genes. 645.63.k.
Ghesonden menschen hinderlick. 300.26.
Ghesw.llen aent fondament ende schamelijcke leden doen vergaen. 417.10.i.493.17.a.
Ghesw.llen doen sincken, scheyden, vergaen. 174.37. b.189.47.c. 219.70.b. 242.87.c.388.1.g 404. 18.b.417.30.b.423.36.c.479.7.b.503.24.i.542. 59.c.553.76.f.628.46.m.q.645.63.k.651.69.a. besiet sweringhen.
Ghesw.llen doen suyueren. 189.47.c.
Ghesw.llen doen minderen. 116.85.i.
Ghesw.llen genes. 42.30.a.47.33.a.119.87.d.127.97 a 374.84.d.e.388.i.k.393.7.b.423.36.c.478.6. n.479.7.b.486.12.g.504.25.d.638.56.f.g.
Herde gesw.llen doen verdwynen ende genesen. 104. 76.b.169.32.a.174.34.k.240.86.b. 242.87.c. 253.95.c.264.104.c.395.8.a.401.15.a.552.70.f. 567.81.k.651.69.a.675.90.b.
Heete gesw.llē, vercoelen, vermorwē. 18.11.d.19.13.a. 36.25.a.47.23.a.94.69.c.97.70.c.123.92.c.134. 1.f.206.61.b.232.79.g.238.85.c.369.81.d.384. 93.b.388.1.l.427.39.a.442.55.a. 459.71.i. 461. 73.a.470.1.c.479.8.b.486.12.c.498.20.b.595. 19.b.618.39.g.623.42.c.644.63.a.660.75.b.
Ghesw.llen doen wtbreken. 628.46.l.646.65.d.
Alle ghesw.llen morw maken. 628.46.p.q.
Gesw.llen die versch zijn doen sincken ende vergaē. 328.46.k.
Gesw.llen doen verteren, verdwijnen, scheyden. 262. 102.b.264.104.c.307.29.d.338.b.53.a.378.89.c.
Versche gesw.llē, buylē, geslagen, gestootē. 655.71.d.
Gesw.llen in die beghentisse doen vergaen. 34.24.d.
Ghesw.llen voeten goet. 658.73.b.
Gheuallen, ghestooten van binnen ghequetst. 259.99. d.260.100.a.279.10.c.
Gheuallen van hooch ghenesen. 79.58.b.593.18.b.
In onmachte gheuallen helpen. 198.55.h.
Gheuallen, gesmeten, geborsten, dat gheronnen bloet doen scheyden. 213.65.c.217.68.a.260.100.a.
Graueel doen reysen. 164.29.c.216.67.a 427.39 f. 432.44.a.458.71.b.482.9.c.521.38.c.524.41.b. 543.60 a.544.61.c. 602.24.f. 624.43.b. 630. 47.c.639.58.d.646.65.c.676 91 a.
Graueel gene. 15.8 b.47.33.d. 87.63.a.167.30.b.185 46.f.197.54 a. 211.64.m. 246.90.a. 380.90.b. 410.22.d.446.59.d.461.73.d.482.9.c. 500.22. b.503 24.c.g.504.25.a.521.38.c.533.51.b.536.54. b.572.1.i.579.6.c.595.19.d.609.30.b.621.41.d. 627.46.d.632.50.d. 673.87.c.678 92.b.682.a
Haestighe sieckten ghenesen. 264.105.a.300.26.a. 456.68.c.458.71.f. besiet pestilentie.
Hals pijne ende swillinghe ghenesen. 159.20.a.
Hayr dat dobbel es verdrijuen. 23.15.a.
Hayr doē groeyē op plaetsen die verbrant, verschout zijn. 178.40.f.
Hayr doen wtvallen ende die huyt glattich maken. 306.19.c.347.63.a.
Hayr dat aen die schellen van den oogben auerrechts wast, doen wt vallen ende wel wassen. 491.16.c.
Hayr geel maken. 110.80.b.597.21.c.611.32.b.
Hayr swert makē. 325.45.c.598.22.d.600.23.d.605 27.b.651.69 k.670.85.i.
Hayr wt vallē genes. 2.1.d.262.101.q.265.105.c.281. 11.i.301.27.i.518.37 k.542.59.c.555.71.l.557.73. k 572 1.b.575.3.f.60 1.23.d.640.58.c.
Hayr wt vallen genesen ende ander doen wassen. 312. 34.a.351.68.a.565.81.i.
Handen vol puysten doen comen. 312.34.
Herssenen beruert maken. 147.14.a.
Herssenen drooghen. 240 86 f.393.7.a.395.9.a.
Herssenen coude ende vochtigheyt ghenes. 198.55.b. 260.100 k.291.19.a.333.49.d.573.2.c.
Heescheyt doē vergaē. 478.6.b.558.74.d.932.50.d.
Heeschz die eerst coēpt terstōt doē verg. 261.101.a.
Herssenen goet maken. 670.94.d.
Herssenē memorie, sinnē sterckē. 227.76.b.395.9.a.

Herssenen

Herſſe. pijn ende gebrē. goet. 264. 104. a. 666. 82. g.
Herſſenen ſuyue. 200. 57. f. 203. 59. f. 262. 102. a. 265. 106. a. 281. 11. h. 318. 39. d. 319. 40. b. 333. 49. d. 474 5. b. 477. 6. e. 537. 55. c. 553. 70. e. 575. 73. g.
Herſſenen ſuyue. van fluymen ende groue taye vochticheyt. 327. 46. a. 333. 49. d. 537. 2. c.
Herſſe. verdroogınge goet makē. 134. 1. e. 214. 66. b.
Herſſenen verſtoptheyt goet. 214. 66. b.
Herſſenen vochtich maken. 134. 1. e.
Herſſenen ſeer quaet. 611. 32.
Herdicheyt vermorwen. 164. 29. i. 167. 30. c. 169. 32. a. 185. 46. e.
Alle herdicheyt helpen. 264. 104. d. e.
Herten beruerte geneſen. 126. 95. d. 146. 13. c.
Herte cloppinge ende beuen geneſ. 126. 95. d. 146. 13. c. 228. 76. b. 485. 12. d. 572. 1. b. 576. 4. d. 639. 58. f.
Het herte ſtercken. 140. 7. a. 159. 26. a. 206. 61. a. 216 67. a. 223. 72. a. 465. 77. b. 615 36. c.
Aen therte wringinghe goet. 203. 59. b.
Therte verlichten ende ſterckē. 8. 3. d. 126. 91. d. 223. 72. a. 465. 77. b.
Herten ende hinden beſchermen van fenijn. 523. 39. c.
Hicken ſtelpē. 98. 71. a. 210. 64. b. l. 233. 80. d. 233. 81. a. 268. 1. c. 279. 10. a. 335. 51. b. 350. 67. b. 498. 20. n 524. 40. c. 615. 36. b. 619. 39. i. 639. 57. a.
Hitte vercoelen. 428. 40. a. 572. 1. c. 627. 46. b.
Hitte inwēdich ende wtwēdich vercoelē. 123. 92. b. q.
Hitte des ſondamēts ende ſcamelijcke ledē. 488. 13. c.
Hoenderen corts vet maken. 400. 14. c.
Hoenderen den ſprouwe gheneſen. 555. 71. q.
Hoeſtē geneſ. 24. 16. a. 32. 22. a. 66. 48. g. 73. 52. a. 84 62. a. 92. 67. c. 99. 32. a. 110. 80. b. f. 134. 1. b. 137. 4. a. 142. 8. a. 203. 59. d. 204. 60. c. 216. 67. e. 225. 75. b. 237. 84. b. 252. 94 a. 257. 98. c. 261. 101. b. 271. 5. a. 274. 6. a. 285. 14. b. 295. 23. b. 351. 68 a. 356. 71. g 369. 81. b e. 384. 93. c. 388. 1. f. 466. 79. a. 467. 81 a. 478. 6. h. 504. 25. b. 524. 41. d. 567. 81. f. 575. 3. i. 592. 17. a. 606. 28. a. 611. 33. a. 621. 41. b. f. 627. 46 f. 631. 49. a. 632. 50. e. 641. 59. b. 673. 87. d.
Drooghen hoeſt gheneſen. 19. 13. k.
Lange duerende hoeſt doē rijpen. 110. 80. b. 244. 88. a. 262. 102. c. 265. 106. a. 296. 24. a. b.
Verouderden hoeſt rijpen ende geneſ. 26. 17. c. 47. 33 d. 99. 72. a. 101. 74. d. 171. 34. d. 193. 50. a. 206. 61. a 221. 71. a. c. 234. 81. e. 244. 88. a. 246. 90. b. 262. 102. c. 263. 103. a. 264. 104. a. 277. 4. a. 327. 46. e. 518. 37. f. 531. 49. a. 547. 64. a. 555. 81. g. 558. 74. d. 562. 79. d. 606. 28. b. 640. 58. b. 666. 82. a.
Hoeſten hinderlijck. 638. 56. b.
Hooftſweer, pijn, weedom geneſ. 94. 69. c. 104. 76. b 116. 85. c. 121. 89. h. 134. 1. e. 142. 8. a. 162. 28. d. 197 54. e. 198. 55 g. 210. 64. f. l. 216. 67. a. 225. 73. n. 228 76. b. 229. 77. b. 234. 81. k. 240. 86. r. 252. 94. g. 257. 98. e. 262. 102. a. 264. 104. a. 372. 5. f. 290. 18. a. 301. 27. b. 319. 40. b. 322. 43. c. 327. 46. c. 351. 68. g. 370. 81. f. 378. 89. b. 389. 2. b. 401. 15. f. 427. 39. d 474. 5. b. 486. 12. f. 498. 20. f. 542. 54. f. 565. 80. b. 567. 81. b. 568. 82. d. 572. 1. e. 588. 13. b. 618. 39. d.
Verouderden, geduerigē hooftſweer goet. 291. 19. a. 312. 34. f. 321. 41. b. 333. 49. f. 555. 71. k.
Hittigheyt des hoofts benemen. 134. 1. c.
Hoofts draeyinge ende ſwijmelinge gene. 18. 11. a. 171. 34. e. 172. 34. f. 198. 55. g. 228. 76. b. 257. 98. e. 321. 41. b. 327. 46. c. 328. 64. n. 458. 71. a. 678. 92. d.
Oude pijn van den hoofde verſueten. 393. 7. a.
Thooft ſtercken. 206. 61. a.
Hoofts raſernie gene. 197. 54. e. 257. 98. e. 296. 24 a.
Hoofts vochticheyt af trecken. 200. 57. f. 318. 39. d. 528. 46. a. 537. 55. c. 553. 70. e. 666. 82. g.
Hooftſweer van dronckenſchap gheneſen. 478. 6. m.
Schelferen, ſchellē van den hooft doē. 421. 34. f. 474. 5. g. 644. 93 g. beſiet ſchellen.
Hoofts quade ſeerichedē geneſ. 178. 40. c. 194. 50. f. 265. 105. c. 361. 68. f. 410. 22. b. 474. 5. e. 565. 81. i.
Hoofts ruydicheyt geneſen. 225. 73. o. 360. 72. b.
Hoofts ſcorftheyt geneſ 194. 50. f. 225. 33. o. 262. 101. q. 265. 105. c. 281. 11. m. 312. 34. a. 351. 68. d. 442. 55. c. 518. 37. k. 538. 55. l. 555. 71. l. 640. 58. c.
Quade loopende ſchorftheyt des hoofts. 162. 28. f. 360. 72. b. 421. 34. f. 427. 39. k. 509. 29. e. 555. 71. n. 557. 73. k. 638. 56. c.
Hooft ſuyueren. 67. 50. t.
Hoofts wonden, bluſinghen gheneſen. 175. 38. b.
Hooftſweer, beruertheyt dronckenſchap maken. 67. 50. 147. 14. a. 217. 69. b. 401. 15. g. 412. 24. 421. 34 k. 439. 52. a. 540. 57. a. 555. 71. 557. 73. 635. 52. b. 638. 56. b. 640. 58. a. 643. 63. a.
Honden dooden. 367. 79. 551. 69.
Hope pijn. 196. 52. c. 547. 64. b. beſiet Sciatica.
Huych gheneſen. 118. 86. f. 261. 101. m. 269. 20. b. 537. 55. d. 576. 4. a. 589. 14. a. b.
Huyt claer, ſchoon makē. 225. 73. o. 281. 11. i. 324. 46. i. 422. 35. a. 483. 10. b. 515. 35. b. 621. 41. b. 657. 72. e.
Huyt vol bleynen ende gaten maken. 104. 76. i.
Huyt, gheſont vleeſch open bijten. 205. 72. a.
Huyt root maken. 104. 76. i.
Humoren afiaghen. 23. 15. b. 265. 106. a. 680. 94. o.
Humoren die groſ zijn verdeylen. 212. 65. b. 229. 77. a. 557. 73. a.
Cholerijcke humoren afiaghen. 23. 15. b.
Humoren wt trecken. 263. 103. f.
ſwerte melācolike humorē afiagē. 198. 55. c. 203. 59. b
Verargherde verbrande humoren afiaghen. 23. 15. b.
Vloet van humoren afiaghen. 498. 20. b.
Quade humoren maken. 620. 40. b.
Hutſpot oft vleeſch by een doen waſſen. 132. 102. b.

IEuckſel ende ſchorftheyt van dē wijnbrauwen ende hoecken vanden oogben verdrijuen. 611. 33. d.
Ieuckſel van ſchamelijcke leden verdriuen. 216. 67. g.
Ieuckſel verdrijuen. 8. 3. a. 199. 55. m. 203. 59. b. 318. 39 b. 320. 40. b. 412. 24. c. 482. 9. g.
Inwendighe pijne goet. 255. 96. a.
Iuncturen pijn verſoeten. 225. 73. p. 395. 8. f.
Iuncturen pijn die verouderte es goet. 182. 43. b.

KAckhielen van coude verſworen. 262. 101. f.
Keele rouwicheyt goet. 606. 28. a.

Keele pijn geneſen.134.1.d.154.20.a.301.27.k.602. 25.a.630.27.b.646.65.d.
Keele ſweringhe geneſ. 21.14.d.127.96.d.128.98.c. 203.59.e.269.2.a. 461.73.b.525.42.b. 576.4.a. g.589. 14.a.638.56. f.g. 640. 58. d.651. 68. h.
Keele verhitheyt oft rouwicheyt goet. 11.6.b.113.33. a.134.1.c. 289.17.c.388.1.f.o.389.2.b. 467.81. a.616.37.b.631.49.a.632.50.e.
keele rouwe makē ende hinderlic.242.87.b.307.29.
Keeſe verſch bewarē dat hy niet vererghere oft verrotte.274.6.k.
Kickhoeſt gheneſen.117.85.a.195.52.a.
Kickhoeſt der ionghen kinderen.73.52.a.
Kichen.193.50.a.274.6.a.351.68.a.
Kinderen die eerſt gheboren zijn eeuwelijck van ſeer nijn bevrijen.339.55.b.
Kinderen doen piſſen.286.15.d.
Kinderen veel voorts brengen.216.67.c.
Kinderen wijs ende verſtandich te crijgen.617.38.b.
Knobelen pijne verſueten.225.73.p.
knobelen die wt dat ledt zijn geneſen.182.43.b.
koeyen doen veel melcks gheuen. 53.37.a.662.78.c.
LAkenen geel,groen,verwen.63.46.a.
Lakenen,vilten hoeden,ſwart maken.660.75.a.
Lammicheyt geneſen.159.26.a.228.76.b.d.248.91. d.257.98.f.260.10.b. 262.102.b. 264.105.a.b. 291.19.d.593.18.b.
Lazerije doen comen.417.30.
Leden die moede, ſtram, verarbeyt zijn goet. 462. 76.c.604.26.e.675.90.b.
Leden gebrekē goet.13.7.a.14.8.f.171.34.b.182.43. b.249.92.a.264.105.b.286.15.b.524.41.b.
Leden gebroken oft wt den lede gheneſen. 110.80.i. 281.11.m.442.55.a.454.66.b.
Leden die wt haer ledt zijn weder in zijn iuncturen helpen. 178.40.c. 200.57.e. 203.59.i. 536.54.c. 567.81.d.598.22.d.600.23.g.
geblutſte,gequetſte,gebrokē ledē.57.40.e.203.59.i
Gheſpannen,vercrompen leden. 171.34.b. 201.58.a. 203. 53. c. 248.91.d.261.101.d.271. 5. a. 274.6.a. 279.10.a.285.14.a.453.66.a.454.66.a.565.80.a
Huyuerachtighe leden goet.291.19.d.
Alle inwēdige ledē ſuyu.244.88.a.274.6.a.280.12 b.321.41.b.327.46.a.442.55.e.533.52.b.602.24.g
Leden die verkit zijn vercoelen.585.11.a.d.
Leden daer vochticheyt in vloeyt goet.600.23.i.
Alle inwendige ledē verſtoptheyt openen. 621. 41.b.
wtwēdige ledē goet.264.104.a.264.105.a.312.34.f.
Verſtijfde leden.171.34.b.604.26.e.
Leden die root ende vol hitten zijn.85.62.g.
Leden verwermen.258.98.m.603.26.d.
Leden af ſetten,af ſnijden ende die pijne niet gheuoelen.374.84.f.
Leden doen ſwert worden,verrotten, ende ten laeſtē afvallen.382.92.
Alle inwēdige ledē cōtrarie ende beruerte makē.296 24.312.34.313.35.316.37.317.38.318.39.320.40. 321.41.324.44.325.45. 328.46.385.93. 678.92.
Leelike vlecken,plecken,witte ſchellen,&c.verdrijuen.265.105.e.beſiet vlecken,&c.
Lemten van pocken geneſen.264.105.a.
Lenden pijn geneſen,verſuetē. 10.4.b.372.83.a.442 55.d.501.23.c. 518.37.g. 521.38.e. 527.45.b. 601. 24.d.606.28.f.631.49.b.646.45.c.
Lenden verſtoptheyt goet.521.c.
Leuer gebrekē goet.6.2.b.53.38.a.76.55.d.77.56.c. 84.62.d.164.29.b.185.46.a.232.79.c.279.10.a 372.83.a. 442.55.e. 446.59.e. 466.79.a. 467. 81.b. 474.5.i. 518.37.g.521.38.c. 606.28.f.653. 70.g. 666.82.a.
Leuer ontſtekē, ende verhit.55.39.d.123.92.b.134.1. a.b. 152.19.a. 278.9.g. 279.10.d. 353.69.a. 378. 89.b. 486.12.c. 595. 19.c. 596.20.a. 603. 26.c. 606.28.c.617.38.a.646.55.b.
Leuer ſuyueren.53.38.a.572.1.a.
Leuer verſtoptheyt openē.27.18.b.30.20.c.32.22.c. 52.36.a.53.38.a. 55.39.a. 67.50.b. 77.56.c. 84. 62.d.101.74.a.121. 89.b. 122.9.b.128.98.b.141. 8.a.157.24.a. 216.67.c. 221.71.a.229. 77.a.232. 79.e.233.81.b.252.95.e.279. 10.d.281.11.c. 287. 16.b.297.25.a.322.43.c.338.54.a.341.59.a. 342. 58.a.343.59.a.350.67.b.351.68.b.352.69.g.372. 83.a.386.90.b.410.22.d.411.23.b.418.31.a.462. 74.a.470.1.b.474.5.b.521.38.c.524.21.b.533.52 b.536.54.b.567.81.g.572.1.a.579.6.a. 594.18.b 602.24.g.603.26.c.620.40.c.f. 621.41.b. 625. 44.e.639.58.b.641.59.a.653.70.a.679.93.c.
Oude, coude, verſtopte leuer.73.53.a.
Leuer vercoelen.470.1.b.585 11.a.d.
Leuer weeckichz ſterckē.53.38.a.76.55.g.128.98.b 221.71.a.567.81.g.572.1.a.641.59.a.643. 62. c.
Leuer ſuchtigen goet.282. 12.b.297.25.a.
Leuer quaet ende verſtopte. 616.37.a.643.62.a.
Leuēdich vlees doē verterē endeverdwinē.668.83.d
Tlichaem ſtercken endevoeden.189.47.a.192.49.a. 356.71.g.388.1.a. 389.2.d. 390.3.b. 391.4.b.392. 5.a.&c.637.55.a.673.87.d.
Tlichaem middelmatich voetſel gheuen. 404. 18. b. 407.20.a.408.21.a.b.410.22.f.643.62.a.
Tlichaem eē weynich voetſel geuē.396.9.b. 397.10. b.399.12.b.399.13.d.400.14.b.613.35.c. 621.41. a.622.42.a.630.47.a.631.49.a.638.56.a.b.
Tlichaem ongeſont ende quaet voetſel.392.6.b.417. 30.d.640.38.a.
Tlichaem verwermen.212.65.b.beſiet verwermen.
Tlichaem vooſch ende doot maken.382.92.
Lichticheyt ende ydelheyt van hooft maken.382.92.
Liefde maken.521.38.b.
Litteekenen doen vergaen.213.65.g. 320.40.b.328. 46.i.353.69.c.360.72.b.378.88.i. 399.13.b.518. 37.k.540.57.d.575.3.b.
Litteekenen van die maſeren pocxkens doē vergaen. 281.11.i.
Lochten die quaet zijn beteren. 146.13.d. 224.73.b. 248.91.e.282.23.b.
Lōgene gebrekē als quetſurē,ſweringē,&c.26.17.c 73.52.

73.52.a.76.55.d.77.56.c.110.80.f.113.83.c.117.86.a.127.96.d.132.102.c.185.46.a.221.70.a.229.77.b.232.79.c.356.71.b.g.454.67.a.458.71.c.523.39.a.553.70.d.567.81 f.621.71.b.627.81.f.666.82.a.673.87.d.678.92.f.

Longen rouwicheyt goet.631.49.a.632.50.c.

Longen ſuyueren van fluymen, etter.2.1.a.99.72.a.135.2.b.171.34.d.198.55.b.208.63.a.221.71.a.252.94.a.265.106.a.679.93.d.

Longen verhitheyt goet.134.1.a.356.71.b.

Longē verſtoptheyt goet.77.56.c.203.59.d.225.73.b.229.77.a.232.79.c.606.28.a.620.40.f.621.41.b.641.59.b.

Longen contrarie.6.2.a.

Loopen der ſchamelijcke ledē.670.86.b.677.91.b.

Luyſen ende neten dooden ende verdriuen.81.60.b.318.39.b.c.333.49.k.555.71.b.668.83.c.

Luyſen en wormen vol maken.627.46.c.

Met Maren oft ſwaren droom gequelt ſijn.287.16.c.

Maſeren geneſen.26.17.b.627.46.e.628.46.r.

Maeſen int aenſicht verdriuen.172.34.i.182.43.c.320.40.h.328.46.i.421.34.g.445.58.f.579.6.h.628.46.r.657.72.c.

Maghe doen drooghen.225.96.d.301.27.a.351.68.a.415.28.a.431.43.a.437.51.a.555.71.g.574.3.a.

Maghe die verdroocht es goet.512.32.b.606.28.c.

Maghe die ſpijſe doen verteren.261.101.f.491.16.c.

Maghe die ghequelt es met heete ſweringhen.567.81.b.568.82.e.

Maghe ghebreken,pijn goet.16.9.a.101.74.c.185.46.a.203.59.b.210.64.a.255.96.d.301.27.b.418.31.a.427.39.c.431.43.a.501.23.a.626.25.b.

Mage goet.206.61.a.210.64.a.232.79.d.236.83.a.285.14.d.301.27.a.328.46.m.442.55.e.507.28.a.524.41.a.532.50.a.533.51.a.533.52.a.540.57.a.615.36.b.c.616.37.b.617.38.a.618.39.c.639.57 f.g.666.82.a.

Maghe ſtercken.5.2.a.84.62.a.122.90.b.244.88.a.248.91.c.252.94.g.h.259.99.c.437.51.a.486.12.a.491.16.c.498.20.m.523.40.a.524.41.a.532 50.a.533.51.a.632.50.b.c.639.57.a.f.g.641.59.a.644.63.f.678.92.i.680.94.c.

Maghen opwerpen ende walginge doen ſtillen.6.2.d.32.22.c.204.60.b.206.61.a.233.80.d.233.81.a.237.85.a.252.94.g.279.10.a.411.23.g.417.30.c.482.9.c.495.18.b.561.79.b.568.82.c.f.596.20.d.678.92.i.

Maghe verbit,verbrant,ontſteken.34.24.a.36.26.a.78.57.d.90.66.g.162.28.c.378.89.b.486.12.a.495.18.b.498.20.c.509.29.a.568.82.e.572.1.d.577.5.c.585.11.a.595.19.b.596.20.a.606.28.c.634.51.a.

Maghen verwermē,doen verterē.210.64.a.244.88.a.248.91.c.255.96.c.d.259.99.c.301.27.b.498.20.m.537.55.a.551.69.a.615.36.c.639.57.a.

Maghen knaghinghe.488.13.a.572.1.d.

Mage gequelt met ſweeringe.567.81.b.568.82.e.

Magē opblaſinge ende windē verdriuē.38.28.b.117.86.b.233.80.d.233.81.a.237.84.a.255.96.a.d.257 98.a.259.99.c.279.10.a.531.47.e.603.26.b.

Maghen inflamatien beteren.6.2.p.585.11.a.

Maghen verladen met coude fluymen, rijpen, loſſen, ende verteren.458.71.d.

Maghe verladen met geele cholerike vochticheyt.5.2.a.p.493.17.a.568.82.f.600.23.c.613.35.a.

Maghe verkilt.87.63.a.

Magen beruertheyt die op zee aencoēpt.204.60.b.

Maghe met corruptie beladen.617.38.d.

Maghē weeckicheyt.279.10.a.b.282.12.b.437.51.a.451.63.a.568.82.e.576.64.d.600.24.c.634.51.a.

Maghen ſuyueren.458.71.c.474.5.a.594.18.a.

Mage hinderlijck.3.1.5.2.a.6.2.m.32.22.66.48.67.50.302.28.307.29.314.36.316.37.318.39.324.44.325.45.328.46.338.54.417.30.421.34.k.470.1.471.2.a.474.5.a.e.502.24.a.512.32.a.514.33.a.518.27.c.541.59.a.613.35.a.c.620.40.b.625.44.c.626.45.a.627.46.b.632.50.a.635.52.b.638.56.b.644.63.g.645.64.a.

Mānelick ſaet verdroogē.67.50.a.162.28.c.224.73 g.233.80.335.51.b.445.18.495.19.e. beſiet naturlijck ſaet.

Mans die out zijn ende verſtoruen goet.532.50.c.

Mannelick ſaet vermeerderen.592.17.a.616.37.b.653.70.g.beſiet luſt maken.

Mannelijckhz ſwillinge doē ſinckē, verdwijnen.384.9 d.404.18.c.410.22.b.604.26.h.670.85.o.

Mannelickheyt ſweringhe doen gheneſen.277.84.c.252.45.a.427.39.a.519.32.i.568.81.d.617.38.h.

Medecijn die quaet es niet ſchadelick.161.28.a.

Melaetſche menſchen goet.213.65.e.296.24.b.306.29.d.322.43.c.

Melancolie verdriuen.8.3.d.11.6.a.18.11.a.134.1.c.206.61.a.323.43.c.

Melancoliſche menſchen goet.8.3.d.306.26.a.

Melck inde vrouwen borſten dat gheclontert es doen ſcheyden.417.30.k.524.41.c.

Melc inde vrouwē bor,bewarē vā clonterē.211.64.g.

Melck inde vrouwen borſtē doen vergaē.224.73.g.

Melc ouervloedich makē den vrouwē.10.4.c.46.32.a.b.232.79.a.233.80.a.234.81.c.240.86.a.363.75 c.410.22.a.488.13.b.495.18.c.503.24.g.518.37.i.

Melck doen runnen.32.22.b.628.46.n.

Melck dat gherunnen es doen ſcheyden.628.46.p.

Memorie ſtercken.37.27.b.159.26.b.458.71.a.

Memorie weder doē comē als ſy verlorē es.159.26.b.

Menſchen vrolijck maken.11.6.a.

Menſchen die ſwack ende weeck ſijn.646.65.a.

Menſchen in onmachten tot hen ſelven brengen.206.61.d.

Menſchen dooden.238.85.296.24.313.25.365.79.a.366.79.378.80.374.84.381.91.385.93.386.94.551.69.671.86.a.

Menſchen dootverwich ende bleeck maken.235.82.237.84.

Menſchen die heet van natueren zijn ſchadelijck.555.71.

Menschen beruertheyt maken. 323.44.
Menschen diemen branden wilt dat syt niet en gheuoelen. 374.84.f.
Menschen natuere in veel natueren hinderlijck. 95.69.158.25.a.206.61.a.238.85.d.307.29.308.30.309.31.310.32.312.45.316.37.320.40.324.44.333.49.360.72.361.73.a.364.76.a.367.79.a.370.81.385.93.386.94.470.1.563.79.
Menschen onghesont. 374.85.a.
Menschen dul oft rasende maken. 238.85.382.92.385.93.
Menschen schadelijck. 296.24.307.29.385.93.609.30.a.671.86.a.
Menschen sorghelijck. 375.86.a.
Menschen walghinghe ende beruerte maken. 312.24.313.25.608.30.
Meluwen van hayr dooden. 100.72.c.668.83.c.
Milten cranckheyt goet. 6.2.b.p.24.16.c.162.28.b.171.34.b.199.55.i.199.56.c.204.60.a.231.78.c.260.100.d.264.104.d.279.10.a.b.349.65.a.351.68.b.442.55.e.478.6.l.531.49.c.590.15.a.626.45.b.651.69.c.
Milte cleyn maken. 257.98.a.462.74.c.518.37.m.542.59.b.
Milte die hert es minderen ende morwen. 421.34.c.
Milte hert ende verstopt cleyn maken. 281.11.k.228.46.n.335.51.a.
Milte die gheswollen is doen ontswillen. 231.78.e.328.46.n.
Milte geswollen, verstopt. 344.60.b.349.66.a.
Milte stercken. 221.71.a.643.62.c.
Milte verhert ende verstopt helpen. 24.16.c.63.45.d.102.75.a.118.86.b.136.3.f.175.38.a.260.10.d.262.102.d.264.104.c.263.1.c.278.9.g.310.32.b.327.48.d.331.48.c.333.49.c.349.65.a.350.77.a.462.74.e.483.9.k.518.37.i.m.538.55.k.542.59.c.590.15.b.593.18.a.602.24.g.603.26.c.
Milte verstoptheyt ghenesen. 55.39.a.101.74.a.102.75.a.142.8.a.157.24.a.221.71.a.225.73.s.229.77.a.252.94.d.269.103.g.323.43.c.341.58.a.343.59.a.346.62.a.351.68.b.410.22.d.411.23.b.418.31.a.462.74.a.474.5.i.501.23.c.521.38.c.579.6.a.590.15.a.544.18.b.602.24.g.603.26.c.621.41.b.625.44.f.639.58.b.653.70.a.678.92.g.679.93.c.
Milte verhitheyt. 378.89.b.567.81.d.
Milte hinderlijck. 643.62.a.
Mismaecktheyt des aensichts schoon maken. 281.11.i.282.12.c.
Moede benemen. 16.9.d.604.26.i.
Moeder ghebreken, weedom helpen. 2.1.a.18.11.c.31.21.b.66.48.f.170.73.d.116.85.d.199.55.m.279.10.a.286.15.b.287.16.c.377.88.c.384.93.a.429.41.a.442.55.c.472.4.a.537.55.g.589.14.c.639.57.d.
Moeder die verhert es vermorwen, versueten. 18.11.c.172.34.h.178.40.b.i.199.55.m.260.100.g.325.45.d.503.24.c.558.74.c.575.3.c.604.26.g.675.90.c.
Moeder doen ontsluyten. 172.34.h.221.71.d.
Moeder doen sluyten. 216.67.b.
Moeder als sy wt haer plaetse es ende van deen sijde in dander valt. 167.30.d.244.88.b.253.95.a.263.103.c.598.22.a.6 8.38.f.651.68.i.
Moeder die gheswollen es. 18.11.c.427.39.a.
Moeder met opblasinghe ende windē beladē. 45.31.a.199.55.m.237.84.a.260.100.g.30.32.b.
Moeder die verargert ende verhit es. 498.20.g.
Moeder obstyghinghe, op climmen. 18.11.b.20.13.a.167.30.c.262.102.g.263.103.c.287.16.c.295.23.c.521.38.d.
Moeder rouwicheyt goet. 503.24.f.
Moeder doen suyueren als sy gelegen zijn. 287.16.a.
Moeder met coude vochticheyt verladen. 13.7.b.18.11.c.295.23.c.
Moeder suyueren, reynighen. 255.82.b.328.46.g.
Moeder verstoptheyt openen. 101.74.a.199.65.m.229.77.a.295.23.c.325.45.a.437.50.a.562.74.a.504.25.c.558.74.c.604.26.g.
Monden die stincken ende sweeren goet. 45.32.c.78.57.b.121.89.c.g.128.98.c.433.46.b.
Montseere goet. 236.83.a.
Monts ghebreken goet. 10.h.b.590.15.g.
Monts verhitte sweringhe. 21.14.d.76.55.a.77.56.c.78.57.b.79.58.c.85.62.i.107.79.a.115.85.a.116.85.g.127.96.d.136.3.c.154.20.a.164.29.f.189.47.f.203.59.c.289.17.c.301.27.k.431.43.b.461.73.b.525.42.b.576.4.a.g.598.22.b.602.25.a.617.38.h.625.44.d.638.56.f.g.644.63.c.651.68.h.
Monts stanck benemen. 234.81.d.
Monts verhittinghe vercoelen, ende heete geswillen doen sincken. 596.20.b.598.22.b.
Motten verdrijuen. 6.2.i.81.60.b.208.63.c.589.12.a.668.83.c.
Motten doen inde cleederen comen. 111.81.a.
Muysen dat sy tscrijft niet eeten. 6.2.k.
Muysen dooden. 296.24.g.

N

Naghelen die quaet syn ghenesen. 30.20.c.65.48.c.76.55.c.172.34.m.600.23.l.
Naghelen die quaet zijn wt doen vallen ende goede doen wassen. 30.20.c.360.72.a.
Nagelē verswerē helpē. 30.20.c.221.71.f.328.46.k.
Natuerlijck saet doen vergaen. 162.28.c.603.26.a.
Nauelen die wt wassen ghenesen. 95.69.d.24.94.c.257.98.i.
Neten dooden. 81.60.k.474.5.g.555.71.b.
Nieren ghebreken, pijn ghenesen. 2.1.a.26.17.a.52.36.a.73.52.b.211.64.m.232.79.6.c.245.93.b.275.98.b.279.10.a.427.39.f.446.54.d.498.20.b.501.23.a.503.24.b.523.39.a.543.60.a.567.81.f.606.28.f.616.37.b.627.46.d.631.48.c.631.49.b.639.57.d.646.65.c.666.82.a.

Nieren gequetstheyt.92.67.b.126.96. k.130.100. a.676.91.a.
Nieren suyueren.142.8.a.249.92.a.
Nieren sweringhen.84. 62. d.92. 67.b. 126. 96.b. 130.100.a.606.28.d.
Nieren verstoptheyt gheneſen.26.17.a.52.36.a.84. 62.d.101.74.a.200.32.79.e.248. 91.a. 252.94. e.286.15.a.287.16. b.342. 58.a.343.59. a.380. 90.b.410. 22.d. 462.74. a.501. 23.c. 521. 38.c. 524.41.b.531.49.c.533.52.b.536.54.b.543.60.a. 579.6.a.c.621.41.b.673.87.c.679.93.c.
Nieren hinderlijck.410.22.558.74.
Nieſen doen.172.34.f.200.57.f. 206. 61.d.314.36. b.360.72.a.537.55.g.557.73.g.
Nootsel gheneſen.162.28.a.
Nueſe bloeyen stelpen.31. 21.d. 90. 66.c. 92. 67.d. 118.86.i.
Nueſe doen bloeyen,ontstoppen. 30. 20. g. 52.36.a. 118.86.i.474.5.b.573.2.b.
Nueſe daer quaet vlees in groyet, ſweringhe in die gaten.670.85.d.
Nueſe stanck van ſweringhen gheneſen.433.46.a.
Nueſe ſweringhe.274.6.f.333.49.c.

O

Omloop ende alle quade ruydicheyt gheneſen. 445. 58.c.600.23.k.
Alle onreynicheyt ſuyueren.301.27.l.
Oncuyſe begerte doen vergaen. 603.26.d.
Onſterck van ſinnen.196.52.c.
Onthouden doen.38.27.b.
Oockſelen stanck doen vergaen.460.72.a.
Oogen beſcermen van vloet, vochticheyt, humoren, maſelen,pocxkens &c.185.45. c.206.61.c. 384. 93.a.388.1.n.509.29.b.
Oogen claer makē donckerheyt helpen. 6.2.g.23.15. a.d.24.16.a.c.30. 20. a.37.27.a.b. 52. 36.c. 65. 48.c.80.59.d.206.61.c.219.70.a.221.71.c.225. 73.k. 226. 74.b. 232. 79. i. 242. 87. 248.91.d. 920. 100. k. 264. 104. g. 265.106.c. 274.6.d. 278.9.k.281.11.g.301.27.g.437.61.d.496.19.d.
Ooghen die blauw ſijn goet.6.2.g.
Ooghen die loopen geneſen.185.46.c.242.87.i.265. 106.c.493.17.d.
Oogen die gequetſt ſijn helpen,265.106.c.301.27.g.
Ooghen die verre wtstaen gheneſen.528.22.c.
Ooghen geelicheyt vande geel ende quade verwe geneſen.203.59.f.221.71.c.319.40.b.
Ooghen pijn goet.6.2.g.196.52.d.206.61.c.225.73. k.282.12.c.572.1.c.590.15.g.
Ooghen roodicheyt ende hittecheyt goet. 34. 24. b. 104.76.c.145.12.b.146.13.c.152.19.c.379.89.d. 459.71.b.498.20.b.513.32.c.524. 41. a.598.22. c.644.63.c.
Ooghen ſcellen,vlecken,plecken, donckerheyt geneſen.136.3.c.225.73.b.265.106. c.274. 6. d.281. 11.g.424.37.b.
Ooghen die root ende loopende ſijn.79.58.c.80.59. d.404.76.c.145.12.a.152.19.c.159.26.c.196.52. d.592.16.a.598.22.c.
Ooghen ſuyueren.206.61.c.
Lepe ende lekende ooghen niet crigen.51.35. b.617. 38.i.
Oogen verhitheyt goet.49. 34.a. 52.36.d. 85.62.b. 134. 1.f.145.12.b.272.5.f.282.12.c.301.27.g.378. 89.b.c.572.1.c.644.63.c.
Heete geſwillen ontrent dooghen.145.12.a.664.29. g.486.12.d.
Sweringhe in die hoecken van den ooghen. 164. 29. g.402.16.a.
Ooghen gheſwillen vermorwē. 427.39.a.627.46.l.
Ooghen ſcellen ende littekenen afnemen. 304. 20.a. 263.102 i.427.39.g.496.19.d.662.83.b.
Scellen die eerſt beginnen opt ooghe afdoē. 261.101. k.263.102.i.557.73.c.
Ooghen duyſter onclaer quaet maken. 206.61.a.233. 80.417.30.555.71.577.73.644.62.g.
Opblaſinghe int lichaem geneſen.404.18.a.
Ooren die onſuyuer ſijn reynigē. 343.58.d.557.73.f.
Ooren gheſwillen geneſen.94.69.c.483.9.i.
Ooren ghewormt wt iaghen ende dooden. 67. 50.c. 95.69.c.232.79.i.594.19.g.667.83.c.
Ooren pijn gheneſen.47.33.d. 49.34.c.67.50.c.80. 59.c.85.62.b.90.66.c.185.46.d. 203. 59.g.211. 64.i.221.71.a.225.73.l.257.98.b.274.6. c.320. 81.f.379.89.d.e.427.39.d.461.73.c. 463.75.b. 474.5.c.483.9.b.513.32.f.565.80.k.575.3.g.
Ooren ſweren ende ſcorftheyt geneſen.333.49.c.
Ooren tuyten helpen.225.37.k.221. 41.d. 334.50.a. 474.5.c.478.6.f.537.55. b. 557. 73.f. 572. 1.c. 628.46.c.655.71.b.667.83.c.
Ooren van binnen ghequetſt.234.81.l.
Ooren vochticheyt ende etter vloeyen stelpē.333.49. c.379.89.d.384.93.a.557.73.f. 565. 80. g.600. 23.c.605.27.b.611.33.c.644.63.c.679.93.f.
Ooren doen verſtoppen.442.55.c.
Papyr bewaren van muyſen.6.2.k.
Peſtilentiale Apoſtumatien,clieren, gheſwillen doen wtbreken,gheneſen.100.73.c.259.99.a.260.101. b.262.101.c.
Peſtilentie beſcermen.224.73.b.246.91.c.456.68. c.627.46.b.
Peſtilentie geneſen.20.13.a.77.56. a.100.73.a.170. 7.a.146.13.d.159.26.d.248.91.c. 256.97. a.b.c. 259.99.a.264.105.a.284.13. b.289.17. b. 419. 32.d.458.71.f.534.53.d.
Pijne des lichaems helpen.164.29.i.167.30.c.
Pijne van buyten ende binnen doē vergaen.377.88.a.
Pijne,wecdom van alle leden ſcheydē, verdeylen,verſueten.235.80.f.370.81.c.374.84. g.377. 88. d. 382.92.b.384.93.d.e.h.395.9.a.427. 93. c.496. 19.b.645.63.k.
Plecken des aengheſichs doē vergaen.172. 34.i.248. 91.g.411.23.d.412.24.c.421.34.g.59. 29.c.540. 57.d.621.41.b.657.72.c.
Alle plecken aent lichaem doen vergaen. 162. 28. f. 240.86.b.282.12.c.300.26.b.312.34.d.320.40.

b.335.51.d.378.88.b.412. 24.c. 518.37.k.579.6. b.628.46.a.
Swerte ende witte plecken, vlecken int aensicht verdriuen.505.25.i.
Roode plecken doen vergaen.573.2.a.
Vvitte lelijcke plecken ghenesen.594.18.d.
Pleuresis ghenesen.113.83.a.134.1.b.203. 59.d.646. 65.b.
Veroudert Pleuresis.117.86.a.261.101.b.
Pocken ghenesen.23.15.b
Cleyn pockens.26.17.b.627.46.c.628.46.r.
Popelsie.228.76.b.248.91.d.262. 102.a. 291.19.a. 321.41.g.327.46.c.652.69.c.
Polypus oft vleesch inde nuese doen verteren .346. 62.c.
Puysten die eerst beginnen.661.76.a.
Puysten die heet ende brandende sijn ghenesen . 47. 33.b.301.27.k.600.23.k.644.63.c.
Puysten van den kinder monden ghenesen. 658.73.a. besiet ghesweren.
Purgeren.300.26.i.besiet camerganck.
Qualijck oft stijf hooren goet.300. 26.c.601.24.c.
Quaet vleesch inde nuese ghenesen ende af doen byten.262.101.p.274.6.f.
Quetsueren besiet wonden.
Rasen ghenesen.299.26.a.besiet beten.
Rasernie datmen Phrenitis noempt. 257.98.c.265. 105.d.
Rasernie maken.370.81.i.374.84.
Rasernie met ydelheyt vermenght.381 . 91.392. 82. 385.93.
Ratten, muysen dooden, veriaghen.296.24.g.
In reynicheyt doen leuen.162.28.c.603.26.a.
Rijp maken.675.90.b.
Reysende man niet moede werden noch versmerten. 604.26.i.
Reysende man ouer wech gheen coude crijgen.244. 88.d.
Rikende maken 240.86.f.
Qualijck rieken. 200.57.f.
Rimpelen vergaen.172.34.n.328.46.i.
Ripsenen vander maghe.233.81.a.252.94.h.
Roeden maken.662.78.a.
Roode lichaem genesen.333.49.b.399.12.a. 504. 25. a.567.81.b.576.4.f.605.27.b. 617.38.b. 618. 39.a.636.54.a.
Roodicheż int aęsicht wech nemĕ.78.57.c.255.96.g.
Roese int aensicht verdriuen.42.30.c.78.57.c.
Root melisoen genesen.21.14.a.31.21. a. 53.38.c. 69. 50.a.76.55.b.77.56.b.79.58.a. 82.61.a.84.62. b.90.66.d.92.67.a.94.69.b.97.70.b.101.74. c.104.76.a.107.78.a.110.80.a.126.95.a. b.131. 101.a.151.18.a.162.28.a.173.35.a. 181.42. b.214. 66.a.216.67.c.233. 81. b.238. 85.b. 279. 10.a.f. 292.22.a.348.64.a.417.30.a.430.42.a.482.9. c.498.20.c.505.25.b.505.26.a.513.32.b.574.3.c 596.20.c.605.27.c.611.33.a.625.44.a. 634.51. i.635.55.d.639.58.c.644.63.c. 650.68.a. 670. 85.a.679.93.a.680.94.a.
Rouen maken.360.72.a.
Ruydicheyt ende schorftheyt alderhande ghenesen. 23.15.b.26.17.b.49.34.d.76.55.c.85. 62.f. 100. 72.b. 194.50.f.203.59.g. 240. 86.b. 281. 11.i. 296.24.a.b.300.26.b.302.28.d.306.29.d.312.34 d.318.39.b.322.43.c.328.46.l.343. 59. a.353. 96. c.388.1.b.401.15.b.410.22.c.421.34.g.445.56. c.445. 58.c. 456. 68. c. 460. 72. b.462.74.g. 483.100.b.542.59. c.601.24.d. 628.46.3.656. 72.c.658.73.c.661.76. b. 662.78.b.666. 82.c. 679.93.c.besiet crauwagie.
Ruydicheyt ende schorftheyt bedwingen datse niet voorts en gaen.675.90.d.
Ruydicheyt van vee ghenesen.661.76.b.
Sap gruen maken.603.30.b.
Schamelheyt van den ionghen knechtkens cleyn behouden dat sy niet en wassen.386.94.a.
Schamelheyt der mannen ghenesen.45.32.d. 121.89. c.196.52.c.
Schamelijcke ledĕ genesen.45.32.d.49.34.b.90.66. f.225.73.n.332.79.b.233.80.c.268.1.c.
Schamelijcke leden geswil genesen. 225. 73.n.
Scapen veel melcks doen geuen.642.61.a.
Scheyden alle sieckten.263.103.f.
Scellen die eerst opt ooghen beginnen verdriuĕ.240. 86.c.
Scellen verdriuen. 178. 40.c. 264. 104.g.351.68.f. 563.79.i.600.23.d.
Scellen van thooft verdriuen.474.5.g.
Scelsferen vanden beenderen scheyden ende die gatĕ sluyten.258.98.l.268.1.d.
Scelsferen verdriuen.265.105.e.
Scelsferachtighe lelijcke witte plecken verdriuen. 274.6.c 389.2.c.474.5.d.
Sciatica dat es pijn inde hoepe goet.2.1.a.14.8.d.27. 18.a.60.42.c.61.43.a.76.55.b.113.83.b. 196.52. c.b. 199.55.k. 225.73.h. 257. 98.f. 260. 100.f. 264.104.a.f.272.5.c.278.9.f.279.10.a.285.14. c.296.24.a.300.26.a.302.28. b. 372. 83.a. 401. 15.c.411.23.f.456.68.a.504.25.a.531. 49. d.536. 54.c.538.55.k.542.59. f. 546. 62. b. 548. 65. a. 548.66.a.580.7.c.593.18.b.655.71.a.
Sciters wt die cleederen weren.6.2.i.81. 60. b.587. 12.a.668.85.c.
Sciters inde cleederen doen comen.111.81.a.
Scoerbuyck ghenesen.107.79.a.
Scorftheyt inde nuese.262.101.p.
Heete scorftheyt aen die handen.49..34.d.
Scorftheyt int aensicht ghenesen.312.34.d.
Quade witte scorftheyt genesen, suyueren. 242.87. b.279.10.c.331.48.b.573.2.a.
Scorftheyt besiet crauwagien, rudicheyt.
Scouwen mede te vaghen.612.34.c.
Scorpionen machteloos maken.148.15.a.
Scorpioenen machteloos maken ende hen macht weder crijghen.365.78.a.
Secundine afiagen.136.3.d.142.8.a.146.13. b.195.52. a.198.

a.198.55.a.201.58.b.217.67.a.221.71.d.h.224. 73.f.228.76.a.230.78.a.246. 90.a.248. 91.b. 257.98.b.260.100.g.261.101.d. 268.1.b.272.5. d.327.46.f.344.60.a.351.68.b.373. 84. b.462. 74.f.501.23.c.534.53.a.542.59. b.555. 71.p.557. 73.h.575.3.c.589.14.d.648.66.a.669.84.a.
Seericheyt gheneſen.23.15.b.
Senuen beuinghe ende treckinghe.16.9.b.
Senuen gebreken gheneſen.2.1.a.17.10.b.178.40.c. 182.43.b.252.94.b.257.98.f.260.100.b.261.101 d.262.102.b.264.104.a.264. 105.a.265.106.d. 321.41.b.395.9.a.565.80.b.649.67.b.
Senuen ſpanninghe treckende. 197. 54. b. 198. 55.c. 252.94.b.257.98.f.261.101.d.262. 102. b. 264. 105.b.278.9.b.311.34.a.377.88.d.601.24.d.
Senuen vermoruwen.178.40.i.
Seeuerende maken.291.19.b.291.20.a.
Sieckten die heete ſijn.384.93.a.
Sieckten die verdeylen goet.399.13.a.
Sieckte die cout,out,die ſwaer ſijn.262. 102.a. 296. 24.a.321.41.b.
Alle ſieckten die vercoelt verſtopt moeten ſijn. 379. 89.f.425.38.a.572.1.c.
Sieckte die verteren behoeuen.263.103.f.628.46.p.
Sieckten verſacchten.264.104.603.26.e. 606.28. f.675.90.b.679.93.e.
Sieckte van verbrande,ſoute,melancolieuſche humoren.322.43.c.
Sieckte die vermorwen, verwermē,rijpen behoeuen. 260.100.e.263.103.f.264.104.e.295.23. e.302. 28.d.519.37.a.525.43.b.527.45.a.538.55. k.575. 3.i. 603. 26. e. 628. 46.p.651.69.a.669.84.d. 675.90.b.679.93.e.
Sinnen en verſtant ſcerpen.518.37.d.
Syde ſteeckten,weedom geneſen.150.17.a.196.52.c. 216.76.e.221.71.a.225.73.h.262.102.c. 263.103. g.268.1.c.282.12.c.289.17.a.311.34.a.f.395.8.c. 429.41.a.456.68.a.478.6.q.521.38. e. 523.39. b.527.45.b. 565. 80. b. 655. 70.a. g. 556. 72. a. 664.81.a.
Slaep verwecken.134.1.e. 233.80.f.369. 81.a.b.c.e. h.i.371.82.a.373.84.c.374.84.f. g.384. 93.f.h. 495.18.c.496.19.b.645.63.k.
Gherustelijck doen ſlapen. 162. 28.d. 234.81.i.257. 98.e.495.18.c.
Veel doen ſlapen.557.73.
Slaghen niet gheuoelen.540.57.e.
Slanghen ende ſerpenten dooden.263.103.d.
Slanghen verdriuen.69.50. d.257. 98. g. 325. 45.e. 542.59.c.
Sluyten doen die verouderde vochtighe ſweringhe van den mont ende ſchamelijcke leden. 295. 23. d.
Smetten des lichaems gheneſen.94.69.b.329.47.b.
Smakelijk inden mont.255.96.c.
Snof,ſnoteringhe verdriuen.240.86.f.
Soch inde vrouwen borſten verdroghen.67.50.a.
Sot,ſinnen berooft duert tfenijn.365.78.a.
Spanmicheyt gheneſen.262.10.b.
Speen aderen openen.557.73.c.628.46.i.
Speenen gheneſen.30.20.e. 42.30.c. 110. 80. e.259. 99.g.269.2.c.378.88.g.576.4.e.605.27.e.
Inwendighe ſpeenen gheneſen.11.5.d.
Vloet van den ſpeenen gheneſen.498.20.e.
Spijſe doen verteren.122.90.b.185.46.a. 203. 59.b. 210.64.a.237.85.a.48.91.c.252. 94.b.255.96.c. 259.99.c.285.14.d.491.16.c.524.41.a.537.53.a. 540.57.b.551.69.a.552.70.a.615.36.c.678.92.i.
Spijſe doen ſincken.518.36.c.
Spijſe doen wanghen ibid.
Spijſe geel maken.32.22.c.551.69.d.
Spijſe inde maghe doen blyuen tot dat ſy verteert es. 618.38.c.
In ſpijſe te ghebruycken.112.82.a.114.85.a. 150. 17. b.170.33.d.194.51.a.214. 66.c.236. 83.b. beſiet voort.
Spraeck doen comen die becommert es,vande popelſie.159.26.a.248.91.f.105.d.620.40.g.
Sproet verdriuē.94.69.b.182.43.c.240.86.h.248. 91.g.263. 103. h.312.34. d.318. 46. i. 329. 47.b. 412.24.c.518.37.k.597.6.h.628.26.z.
Sproet int aenſicht verdriuen.172. 34. i. 255. 96.g. 263.103.h.388.1.d.399.13.a.411.23. d. 540.57.d. 543.60.a.551.69.b.
Squinantie,gheſwil der keelen gheneſen. 234. 81. h. 262.101.m.269.2.a.319.40.d.518.37. n.543.70. f.580.7.c.
Squinantie der kinderen goet.34.24.c.
Stanck en vulicheyt van den liif verdriuen.627.46. e.630.47.c.
Stanck van den oocxſelen verdriuen.421.34.g.
Steen breken,af driuen,riiſen doen. 15. 8. h.18. 11.b. 36.26.b.38.28.a.45.32.a.47.33.d.128.99.b.142. 8.a.164.29.d.168.31.a.171.34.c.181. 42.a. 197. 54.a.198.55.a.211.66.m.232.79.b.233.91.a.246. 90.a.249.92.a.251.93.a.251.94.a. 295.22.a.351. 68.b.380.90.b.410.22.d.447. 51.b. 446. 55.d. 482.9.e.488.13.a.498.20.n.502. 24.c.504.25. a.514.33.d.518.37.e.524.41.b.527.45.b.533.51.b. 536.54.b.543.60.a 558.72.g. 572. 1.d.i. 576.4. h.579.6.e.583.10.a. 588.13.a.595. 19.d.602.24. f.609.31.b.621.41.d.624. 43. b. 673. 87.677. 91.a.678.92.b.682.a.
Steen inde blaſe breken.60.43.a.248.91. a.292.21. a.350.67.a.
Steen inde nieren breken, riiſen.128.99.b.198.55.a. 248.91.a.251.94.a.
Preſerueren voor den Steen.646.65.c.
Steken beſiet beten.
Stemme claer maken.555.71.g.
Stoppen doen.415.28.a.417.30 a.b.
Strumas,geſwillen dē die keele doē vergaē.351.68.e.
Suchten verdriuen. 263. 103. a. 279. 10. a. 575.3.i. 606.28.f.
Sueghen dooden.365.78.a.
Swaermoedicheyt verdriuen. 11.6.a.18.11.a.134.1.e. 196.52.c.223.72.a.296.23.a.300. 26.a.322.43.c.

Swaren slaep bevanghen wacker maken. 225. 73. q. 265. 105. d. 338. 55. k.
Sweten maken. 20. 13. a. 27. 18. g. 77. 56. a. 137. 4. b. 212. 65. b. 242. 87. f. 258. 98. n. 259. 99. b. 291. 19. d. 458. 71. b. 531. 19. f. 627. 46. e.
Sweten bedwinghen. 600. 23. l.
Sweren gheneſen. 10. 5. b. 23. 15. b. 47. 33. b. 118. 86. g.
Sweringe, achter dooren geneſen. 118. 86. g. 410. 22. e
Sweringhe int hooft gheneſen. 477. 6. e.
Sweringhe van den inwendighe leden. 600. 63. a.
Voortsetende ſweringhen des monts. 440. 53. a.
Verouderde vochtighe ſweringhe van den mont ende ſchamelycke leden. 295. 23. d.
Sweringhe bedwinghen daſe niet inwaerts en eet. 65. 48. d. 333. 49. a. 412. 24. c. 576. 4. e. 675. 90. d.
Sweringhe verergert, vervult, ſtincken. 116. 85. e. 118. 86. g. 182. 43. c. 221. 71. g.
Sweringhe die eerſt beginnen. 661. 76. a.
Drooghe ſweringhe. 531. 49. b.
Sweringhe doen ſluyten. 178. 40. g. 265. 106. b. 278. 9. l. 281. 11. n. 643. 62. d.
Oude quade ſweringhe ſuyueren ende nieuw vleeſch in doen groeyen. 265. 106. b. 268. 1. e. 372. 83. c. 417. 30. g.
Heete geſwellen vercoelen. 126. 95. b. 643. 62. d.
Vuyle, oude, heete voortſetende ſweringen ſuyuerē. 8. 3. a. 47. 33. a. b. 49. 34. a. b. 63. 45. c. 76. 55. c. f. 90. 66. g. 97. 70. a. 104. 76. e. 126. 95. b. 107. 780 b. 130. 100. d. 132. 102. d. 136. 3. b. 189. 47. e. 253. 94. e. 164. 29. g. 178 40. b. 221. 71. f. 253. 94. c. 257. 98. l. 274. 6. c 306. 29. d. 324. 44. d. 328. 46. b. 233 49. a. 335. 51. d. 369. 81. d. 371. 82. b. 378. 89. a. 382. 92. d. 401. 15. a. 410. 22. c. 412. 24. c. 420. 33. d. 440 53. a. 461. 73. a. 474. 5. e. 478. 6. o. 484. 11. a. 498. 20. k. 518 37. k. 521 38. h. 561. 78. b. 565. 80. e. 576. 4. e. 593. 18. d. 598. 22. b. 600. 23. e. k. 602. 25. b. 608. 29. a. 611. 33. c. 621. 41. g. 644. 63. a. 645. 63. h. 655. 71. g. 650. 68. f. 669. 84. b. 673. 87. b. 670. 85. h.
Heete ſweringhe van den ſchamelijcke leden. 90. 66. f. 131. 101. b. 237. 84. c.
Sweringhe die vervuylt ſyn, ſuyueren. 116. 85. i. 117. 86. a. 172. 34. m. 242. 82. e. 316. 37. c. 477. 5. d. 579. 6. f. 644. 63. b.
Sweringhe doen wtbreken, gheneſen. 45. 32. b. 76. 55. c. f. 92. 67. b. 122. 91. a. b. 129. 46. a. 128. 98. a. 130. 100. d. 265. 106. b. 284. 13. c. 301. 27. k. 333. 49. a. 374. 84. d. e. 377. 88. c. f. 401. 15. d. 474. 5. e. 525. 42. b. 638. 56. f g.
Sweringe die onſuyuer, vochtich, loopēde ſyn. 85. 62. f. 233. 80. e. 295. 23. d. 389. 2. c. 480. 22. b. 600. 23. i.
Sweringhe doen rypen, wtbreken. 388. 1. k.
Vytwendighe ſweringhe gheneſen. 606. 28. e.
Swillinghe doen vergaen. 210. 64. f. 242. 87. e.
Swillen doen. 296. 24. g.

T

Tantſweer, pijn, weedom gheneſen. 30. 20. d. 31. 21. c. 52. 36. b. 76. 55. a. 85. 62. i. 110. 80. c. 116. 85. b. 127. 96. d. 142. 8. a. 192. 50. b. 290. 86. g. 248. 91. f. 257. 98. h. 260. 100. i. 261. 101. l. 263. 103. i. 291. 19. c. 291. 20. a. 296. 24. e. 300. 26 f. 306. 29. c. 318. 39. c. 333. 49. i. 377. 88. c. 382. 92. c. 345. 93. g. 445. 58 g. 451. 63. d. 456. 68. d. 483. 9. h. 504. 25. c. 528. 46. a. 537. 55. c. 555. 71. i. 565. 80. h. 584. 10. c. 590. 15. c. 595. 18. f. 625. 44. g. 627. 46. k. 628. 46. f. 659. 74. c. 662. 78. b. 667. 83 a. 673. 87. c.
Tantvleeſch dat bloet helpen. 85. 62. i.
Tantvleeſch ſweringhe goet. 644. 63. c. 645. 63. i.
Tantvleeſch dat ſtinckt ſuyuerē. 461. 73. a. 645. 63. i
Tantvleeſch dat verſworen es goet. 611. 33. c.
Tantvleeſch dat vochtich es en ſwilt. 651. 68. h.
Tanden boomicheyt benemen. 498. 20. i.
Tanden koteren ende ſuyueren. 533. 51. c.
Tanden ſchoon, vaſt maken. 21. 14. d. 226. 85. b. 227. 76. c. 268. 1. f. 498. 20. i. 576. 4. b. 617. 38. e. 645. 63. i. 680. 94. o.
Tantvleeſch ſtercken. 78. 51. c. 121. 85. c 198. 55. i. 301. 27. k. 572. 1 e. 617. 38. e. 627. 46. k. 680. 94. e.
Terre maken om vogelen te vanghen. 612. 34. b.
Tongē geſwille die heet helpē. 625. 44. d. 627. 46. i.
Tongen rouwicheyt gheneſen. 211. 64. i.
Tongen ſweringhe goet. 576. 4. g. 625. 44. d.
Tooueryje wederſtaen. 3. 1. i. 98. 71. b. 110. 8. l. 437. 50. b. 563. 79. l.
Truerich ſonder reden. 18. 11. a.

V

Vallende ſieckte gheneſen. 33. 23. c. 34. 24. c. 38. 28. c. 40. 29. c. 76. 55. e. 196. 52. i. 198. 55. e. 234. 8. g. 242. 87. b. 244. 88. c. 252. 94. g. 257. 98. c. 261. 101. e. 262. 102. a. 263. 103. e. 264. 104. a. 268. 1. c. 284. 13. a. 287. 16. c. 291. 19. a. 296. 24. a. 321. 45. b. 327. 46. b. 328. 46. n. 429. 41. a. 447. 59. f. 537. 55. g. 583. 10. b. 652. 59. e. 678. 92. d.
Vallende ſieckte der kinderen. 34. 24. c. 134. 1. d. 234. 71. g. 287. 16. c. 419 32. c.
Vee dat in die longen ghebrekelijck es. 300. 26. n. o.
Vee het vier ſteken ibid.
Vee vet maken. 53. 38. a. 400. 14 b. 412. 24. f. 413. 25. a. 413. 26. a. 413. 27. a. 416. 29 a. 428 4. b. 642. 61. a
Vee ſchadelijck. 663. 79. a.
Verbrantheyt gheneſen. 8. 3. a. 14. 8. g. 47. 33. a. 60. 42. d. 61. 43. c. 104. 76. e. 110. 8. k. 122. 91. b. 123. 92. c. 179. 41. c. 182. 43. b. 333. 49. b. g. 440. 54. a. 454. 66. b. 464. 76. a. 474. 5. f. 496. 19. c. 582. 25. g. 513. 32. g. 625. 44. e. 628. 46. z. 659. 74. b. 673. 87. b.
Verbrantheyt vant vier gheneſen. 178. 40. g. 333. 49. b. 565. 80. k.
Verbrantheyt noch verſche. 495. 18. d.
Verbrande vuyle vochticheyt. 26. 17. b.
Verckens voor tvier ende alle ſieckten bewaeren. 284. 13. d.
Verdrooghen. 302. 28. e. 415. 28. a. 418. 30. a. 428. 40. a. 440 53 a. 555. 71. g.
Vergaringhe doen ſceyden ende vergaen. 644. 63. b.
Heete vergaringhe goet. 324 44. d.

Quade vergaringe doen ſcheyden.573.2.a.
Vergiftheyt ghenеſen.6.2 f.77 56 a.159.26.a.256. 97.a.b.259.99.a.268.2. a.284.13. b. 296. 24.a. 311.33.b.339.55.a.364.77.a.414. 32. a. 429.41.c. 437.56.b.445.58.c.459.71.g.503.24.d.514. 33. e.551.70.b.554.71.d.601.24.a.615 36.f.627.46. b.650.68.c.678.92.k.
Vergiftheyt van ſcheerlinck.6.2.f.
Vergifte en ſtinckende lochte.256.97.a.c.
Verherthz verſaechtē.184.29.i.259.99.a.187.30.c.
Verhithz vercoelē.36.26.a.94.69.c.104.76.c.134. 1.a.302.28.c.370. 81.g.378. 89. a. 381. 91.a.385. 93.b.386.94.b. 428.40.a. 486.12.g. 495.18. c. 498. 20.b. 513. 32.g.572.1. c.597.21.a.617.38.a.
Verhittinghe des monts,keelen ghenеſen.21.14.d.
Verhitheyt van binnen.135.2.b.
Verhitheyt van alle inwendighe leden.152.19.a.
Verhitheyt vander huyt.vercoelen.238.85.f.
Verhitheyt vander blaſe nieren.631.8.c.
Verkiltheyt ghenеſen.237.84.b.
Vveedom wt verkiltheyt.38.28.b.
Vermoedē ledē gen.164.29.i. 167.30.c.264.104.f.
Verouderde crancheyt.264.105.a.
Verouderde vlceratien.14.8.g.60.42.d.65.47.a.
Verreetheyt ghenеſen.242. 87.f. 264. 104. c.279. 10.c.523.39.b.341.57.b.593.18.b.
Verſaechten.264.104.c.603.26.c.606. 28.f.675. 90.b.679.93.c.
Verſeraeptheyt ende ruydicheyt vāder huyt verdriuen.422.35.a.
Verſtijftheyt los ende ſlap makē.164.26.i.167.30.c
Verſchout vanden water.333.49.b.
Verſtoptheyt ghenеſen.24.16.a.164.29.i.167.30.c. 221.71.a.229.77.a.524.41.c.554.71.c.
Verſtoptheyt van binnen tſmenſchē lichaem verdriuen.24.18.a.
Verſtant dat cranck es helpen.299.26.a.
Verteeren den viſch doen.519.37.a.
Quaet om verteeren,goet.415.28.c. 417.3. d.56.c. 76.a.631.49.a.637.55.a.638.56.a.b.645.64.a.
Vervaert ſonder ſake oft verſchrickt.322.43.c.
Verwermen die inwendighe leden.521.38.a.
Verwe van die geel ghebleuen ſchoon makē.164.29. c.169.32.b.170.33.a.
Quade verwe des lichaems doen vergaen ende goede weder comen.410.22.a.412.24.b.
Vette menſchen mager maken.324.44.c.
Vyghen langhe tijt goet houden.6.2.i.120.80.d.
Vyghen oft aenwaßinghe vant fondament ghenеſen alſt afgheſneden es.567. 81.c.
Viſſchen dooden.307.29.c.
Vlceratien ghenеſen.10.5.b.c.52.36.c.
Vlceratien des monts ghenеſen.20.5.b.c.
Vlceratien die innewaerts eten.20.13.b.
Vlceratien en ſweringhen die voorts eten.30. 20.b. 42.30.b.d.52.36.c.
Quade vlceratien ghenеſen.27.18.c.
Vlecken int aenſicht doen vergaen. 172. 34.i. 248. 92.g.255. 96.g.263. 103.h. 328. 46. i. 335. 51.d. 388.i.d.412.24.c.445.58.f.543. 60.a. 551.69.b. 621.41.h.657.72.c.
Die witte ende ſwerte vlecken des lichaems benemē. 107.79.b.c.162 26.f.225.73 o.r.240.86.h.263. 103.h.265.105.c. 300. 26.h. 320. 40. h.335.51.d. 412.24.c.579.6.h.
Vvitte ſeelſerachtighe vleckē doen vergaē.474.5.d.
Vvitte leelijcke vlecken ende plecken.594.18.d.
Vleeſch doē groeyē in oude ſenuē, fiſtulē,diepe gat ē daer die beenen ontdeckt ſijn.172. 34.l.253.95.c.
Vleeſch in wonden oft vlceratiē verteerē. 101.74.c.
Ouervloedich vleeſch doen verdwijnen. 651. 68. c. 653.70.c.
vlieghen dooden.240.86.d.296.24.g.
Vloeyen dooden ende verdriuen. 33. 23. g. 95. 69. f. 199.55.n.
Vloet vā vochticheyt in die ſenuen ſincken. 388.1.c.
Vloet van die ſubtijl vochticheyt wt het hooft op die borſt beteren.369.81.b.
Voeyen vā die vochtichz in die ledē benemē.395.8.f.
Vochticheyt te monde wt doen gaen.363.75.a.
Vochticheyt vander magen ende andere leden droogen.574.3.a.
Vochticheyt vant hert en aderen ſcheyden ende afslaghen.572.1.b.
Vochtighe coude aſiaghen.2. 1.a.229.77.a. 300.26. b.558.74.b.
Heete geele choleriicke,waterachtighe vochticheyt aſiaghen.32.22.a.72.51.a.134.1.a.144.9.b.276.3. a.b.302.28.c.314.36.b. 317. 38.a. 319.40. c. 342. 58.a.608.30.a.
Taye vochticheyt doen ſcheyden. 24.16.a.
Vvaterachtighe vochticheyt aſiaghen duer den eas merganck.338.54.a.
Groue vochticheyt rijpen, doen ſcheydē,die de borſt ende lōgene verladē.157.24.a.208.63.a.274.6.a.
Duer die vrine quade vochticheyt aſiagen.335.51.a.
Voeten daer de winter in es ghenеſen.281.12.n.
Voetſel behoeuen goet.189.47.a.
Voetſel doen crigen den mageren ende oude luyden 447.59.h.i.
Quaet voetſel maken.560.76.a.632.50.d.
Vogelē doē ſteruē ende pluymē veranderē.671.86.b
Vrine ſtoppen.432.45.a.536.54.b.
Vrine doen ſincken.460.72.a.
Vrine ſcerpichz ende ſmerte .606.28.d.631.48.c.
Vrine bloedich maken.300.51.a.685.85.a.
Vrine loeſten water.beſiet maken. (72.a.
Alle quade vuylicheyt duer die vrine loſſen. 460.
Vrolick ende blyſchap maken.206.61.a. 211.64.k.
Vrouwen borſten oft maghen, hert,vaſt ſtijf maken. 127.97.l.
Vrouwen borſten hertheyt verſueten.27.18.d.
Vrouwen natuerlicke crancheyt verwecken.2.1.a. 24.16.b.27.18.b. 60.42. a. 118.68 k. 136.3.a.d. 137.4.b.146.13.a.164.29.a.171.34. c.172. 34.g. 178.40.b.195.52.a.99.54.a.198. 55.a. 199. 55.a.

200.57.b.201.58.b.203.59.b.208.63.b.213.65.d. 217.69.a. 221. 71.d.h.224.73.a.226.74.a.229. 77.b.232.79. b. 235.82. b. 240. 86. a.242. 87. a. 244. 88. b. 245.89. a. 246.90. a.248. 91.b. 252.94.c.253.95.a.255.96. b.c. 257. 98.b. 260. 100.g.261.101.d.262.102.f.263. 103.c. 268.c.b. 277.9.b.278. 9.i. 281. 11.d. 282.12. f. 285.14.a. 286.15.c.287.16.a.289.17.a.292.21.a. 295.23.a. 296.24.d.300.26.c.319.40.c.327.46.f.328.46. n.351.68.b.363.75.d.369.81.c.411.23.c. 439.41. a.446.59.c.458.71.b.462.74.a.f.478.6.g.h.i. 482.9.c.499.21.a.501.23.c . 518.37.i. 521.38.d. 526.43.a.527.45.a.531.49.c.534. 53.a. 537.55.f. 542.59.b.546.62.a.555.71.p.557. 73.h.558.74. c.565.80.a.567.81.i.588.13.b.589.14. d.593. 18. c.600.23.f.602.24.g.603.26.d.648.66.a.668. 83.f.669.84.a.

Vrouwen natuerlycke cranckheyt ſtoppen. 21.14.b. 31.21.a.33.23.a.69.50.b.74.54.a.76.55. b.77.56. b.78.57.a.79 58.a.84.62.b.90.66.d.e.92.67. a.d.104.76.d.106.77.b.126.95.a.131. 101.b. 162. 28.h.173.35.b.210. 64. d. 237. 84. d. 287. 16.d. 295.23.f.356.71.a.c.379 89.a.384.93.c. 417.30. a.420.33.c.432.45.a.439 52.a.444. 57.a. 456. 68.f.483. 9.k.572.1.f.;74.3.c.576.4.c.583.9.a. 590. 15. d.f. 597.21. b.599. 23.a.605. 27. a. 605. 27.c. 609. 31.a.611.33.b.617.38. b.618.39.c.630. 47.c.636.54.a.639.58.c.644.63.c. 649. 67.a. 651.68.i.666.82.f.679.93.a.680.94.a b.

Vrouwen borſtē met ſoch ſwerende verſaechtē.179. 41.b.211.64.g.524.41.c.

Vrouwen borſten doen ſincken.211.64.g.384. 93.d.

Vrouwen borſten die ſweren.404.18.c.

Vrouwē borſtē met ſoch verladē doē droogē.272.5.f

Vrouwen borſten doen ſincken naer het baeren vant kinde die gheſwollen ſijn.384.93.d.

Vrouwen borſten die gheſwollen ſijn gheneſen vanden vrouwen die bevrucht ſijn.645.65.a.

Vrouwen die kint ghebaert hebben die rimpelen op den buyt doen vergaen.351.68.b.

Vrouwen die inde moeder eenighe apoſtumatie,ſweringhe,verſtoptheyt,hebben.421.34.d.

Vrouwen die bevrucht ſijn ſeer hinderlijck ende quaet. 328. 48.333.49.335.51.546.62.

Vrouwen die ſwaeren arbeyt hebben verloſſen. 210. 64.c.221.71.d.335.51.b.

Vrouwen bevrucht quade luſt doen vergaen. 588. 82.g.

Vrouwen die bevrucht ſijn walgen ende braken doen ophouden.567.81.a.568.82.g.643.62 a.

Vrouwen die kinderen draghen goet.216.76.b.567. 81.a.568.82.g.

Vrouwelycke leden goet.572.1.c.

Vrouwen den arbeyt doen hebben.257.98.b.281.11. o.589.14.d.

Vrouwen pijn inde moeder.33.23.d.252.94.b.

Vrouwen pijn by tſlot van die moeder verſueten ver morwen alle herdicheyt.421.34.c.

Vrouwen ſuyueren als ſy ghebaert hebben. 224. 73. f.272.6.d.534.53.a.

Vrouwe witte vloet geneſen.79.58.a.131.101.b.162. 28.b.233.81.b 423.36.b.572.1.f.605.27.c.

Vruchtbaer iaer ende veel corens waſt.563.79.m.

Vruchten int veldt ſchadelijck.402.17.a.

Vruchten int lichaem groeyen ende ſterck worden. 216.67.b.

VV.

Vvacker maken die met ſwaren ſlaep bevangen ſijn. 257.98.d.

Vvalghen ſtillen.198.55.d.210.64.b.567.81.a. 568. 82.f.6.7.38.a.618 38.g.i.639.58.g.646.62.b.

Vvant luyſen verdriuen ende dooden. 175 38.d.344. 60.d.

Vvater maken,vrine doen loſſen.2.1.a.5.2.a. 14.8.a. 27.18.b.36.26.b.45 32.a.60.42.a 90.66.b.101. 74.a.118.86.d.136 3.a.137.4.b.142 8 a.175. 38. a.185.46.f.197.54.a.198.55.a.199.56.a.201.58. a.204.60.d.206.61.a. 208. 63. b.213. 65.d.216. 67.a.224.73.a.226.74. a.228. 76.a. 233 80.b. 232.79.b.240.86.a.244.88. b. 245. 89.a.248. 91.a.249.92.a.251.93.a.251.94.a.255.96.b.256. 96.c.257.98.b.264.104.c.268.1.b.271.5.a.285. 14.a.286.15.a.289 17.a.292.21.a.295.23. a. 314. 36.a.327.46.a.328.46.m.n.329.47.d.351.68.b. 372.83.a.380.90.b.372.82.a.400.14.a.405. 19. b.410.22.a.d.412.24.b.420.33.b.427.39.f.429 41.a.432.44.a.437 50 a.442.55.d. 446. 59. d. 447.69.a.451.93.b.451. 66.a. 458. 71.b. 462. 74.b.478.6.l. 482. 9.e. 498. 20.m. 499.21.a. 500.22.b.501.23.a.c.507.28.b.514.33.d.515.35.a. 518.37.l.o.521.38.b.c.523.39.b. 523.40.a.524.41. a.b.526.43.a.b.527.45.b.530. 58.a.532.50.b.533. 51.b.534.53.b.536.54.a.537.55.f. 540.57. b. 543. 60.a.544.61.c.552. 70. b. 557. 75.b. 558. 74.b. 562.79.b.565.80.a.572.1.i.574.3.d.h.579. 6.e. 583.10.a.d.588.13.a.589.14.d.593.18.c. 595.19.d. 602.24.f.621.41.d.645.64.b.633.70.b.655.71. a.668. 82. f. 669. 84.a. 673. 87.a. 676. 91.a. 678.92.b.679.93.b.

Vvater oft vrine doen riiſen.27. 18.b. 38. 28. a.73. 52.b.101.74.a.164.29.a.164.29.c.167.30.b.171. 34.c.195.52.a.197.54.a.225.73. f. 233. 81. a. 236. 83.a.246.90.a.302.28.c.396.9.b.437.52.a.451. 63.b.478.6.l.498. 20. m. 501. 23. c. 562. 79.b. 576.4.b.627.46.d.

Vvater drincken ſonder te ſchaden.555.71.f.

Sout water drincken ſonder let ſel.198.55.f.

Vvater doen verteeren.555.71.g.

Vvater dat geel es afiaghen duer den camerganeck. 262.102.a.264.105.a.300.26.m.

Vvater oft vrine heet en ſnydende es helpen. 90.66. b.380.90.b.554.71.c.673.87.c.

Vvater met ghewelt ende turbatie afiaghen.324 44. b.593.18.c.

Dick ende grof water maken.372.83.a.

Vvater niet connen maken,24.16.a.47.33.d.200 57 a.380.

a.380.90.b.445.58.b.521.38.c.
Vvater afiaghen.179.41.d.341.57.b.
Vvater afiaghen duer den camerganck.329. 47. d.d.
Vvel water doen maken.257.73.b.
Vvater wten buyck inde beenen doen trecken. 88. 65.a.
Vvater laden gheneſen. 6.2.b.32.22.a. 36.26.b. 171. 33.c. 199.56.a. 203.59.c. 206. 61.a. 225.73.i. 232.79.b. 233. 81.b. 252. 94.c. 259.90.b.260. 100.d. 261.101.c. 272.5.c. 295.203.a. 296.24. a.300.26.g. 306.29.a.311.33.a. 316.37.a. 319.40. a.c. 321. 41.b. 322. 43.c. 324. 44.c. 329. 47.a. 338.54.a. 382.92.a. 429.41.a.442. 55.d. 445. 58.b. 518.37.g. 521. 58.c. 531.49.t. 538.55.k. 555. 71.g. 562.79.b. 579. 6.a. 628. 46. n. 653. 70.b.
Vvater beghinnen te laden goet.24. 16.a. 128. 98.b. 200.57.a.602.24.g.603.26.c.
Vvater dat inden waterſuchtighen es afiaghen ende buyck doen.72.51.a.b.653.70.g.
Gheſwillen vanden waterſuchtighen verdriiuen.225. 73.p.445.58.b.
Vvaterſuchtighen den dorſt benemen.563.79.f.
Vvaterachtighe vochticheyt duer den camerganck afiaghen. 496.19.a.
Vvaterachtighe vochticheyt af trecken.183.44.a.
Vveecke verſworen leden.421.34.c.h.
Vveeren vant liif af doen vallen.649.67.d.
Vvilt vier gheneſen. 8.3.a. 10. 5.a. 18.11. d. 19. 13.a. 36.26.a. 47.33.a. 90. 66.g.94. 69.c. 67. 70.c. 104.76.c.116.85.c.123.92.c.130.100.c. 178.30.g. 185.46.d. 232.79.g. 238.85.f. 272.5.f. 353.69.c. 369.81.d.g.371.82.b.378.89.a. 381.91.a. 382.92. d.386.94.b.401.15.b.417.30.i.459.71.l. 470.1. d.474.5.f.486.12.c.495.18.c. 513.32.g. 572.1.c. d.577.5.b.598.22.b.600.23.k. 608.29.a. 644. 63.a.670.85.h.
Vvijnbrauwen rouwicheyt daer af verdrijuen. 537. 55.i.
Vvijngaert beletten te groeyen. 519.37.c.
Vveedom van den gheheelen leden verſaechten. 164. 29.i.167. 30.c.
Vvinden ende opblaſinghe der zijden.259.99.c.
Vvinden ende opblaſinghe int gheheele lichaem verdrijuen. 236.83.a. 257.68.a. 285.14.c. 410.22.f. 524.41.c.527.45.a.603.26.b.
Vvinden verdrijuen. 206. 61.a. 233.81.a. 248. 91.c. 255.96.a.
Vvinde inden buyck ende mage makē.567.81.e.617. 46.a.640.58.a.
Vvinden int lichaem makē.206.61.a.404.18.a.407 20.a.558.74.a.560.76.a.567.81.e.
Vvinden in ſmenſchen lichaem doen ſcheyden ende verdeylen.240.86.a. 446.59.b.
Vvinden der milten.262.102.d.
Vvoluen dooden.365.78.367.79.
Vvonden quetſuren gheneſen. 8.3.a.10. 5.a. 13. 7.c. 26.17.b. 33.22.c. 45.32.b.55.39.b.c.61. 43.b.65. 47.a. 69. 50.c. 76. 55.f. 80. 59.b. 85. 62.f.94. 69.a.101.74.c.121.89.c.122.91.b. 123.92.a.124. 93.a.124.94.a.126.95.c.130.100.d.131.101.c.132. 102.b.199.56.d.216.67.f.261.101.i. 265. 106.b. 281.11.b.284.13.c.311. 33.c. 322. 42.b. 344. 61.a 349.66.b.356.71.d.377.88.d.f.464.77.a.478. 6.k.616.45.c.675.90.g.678.92.a.
Vvonden beſchermen voor alle apoſtumatiē ende verbittinghe.92.67.c.120.88.a.126. 95.b. 130.100. b.131.101.c.152.19.d.349.66.b.353.69.b.468.20. k.550.68.a.614.35.d.
Vvonden beſchermen voor ſweringhe, Apoſtumatien.120.88.a.126.95.b.127. 97.a.130.100.b.152. 19.d.159.26.e.346.66.b.
Vvonden die verhit ſiin ende ouervloedich bloeyen. 126.95.c.127.97.a.
Vvonden inwendich ende wtwendich.55. 39.b.c. 80. 59.a.b.121.89.a.g.122. 90.a.122.91. a. 126. 96.b. 127.97.a.128.98.a.128. 99. a.252.94.f.465.78. a.493.17.c.
Cleyne wonden gheneſen.574.3.b.
Diepe voortſetende wonden gheneſen.282.12.d.
Onreyne wonden reynighen.216.67.f.248.91.h.
Vvonden die vervuylt ende ſweren ſuyueren. 544. 61.b.599.6.g.616.45.c. 675. 90. a. 101. 74. c. 677.61.c.
Vvonden die onſuyuer vochtich ſiin gheneſ. 335.51.d.
Groote wonden geneſen.27.18.c.101. 74.c.333.49.a.
Vvonden inwendich tlichaem geneſen.122.90.a.130. 100.a.132.102.a.177.88.b.
Vvonden int hooft gheneſen.677.91.c.
Vvonden met yeſeren ghequetſt gheneſen. 231.78.d.
Oude onghenеſelijcke wonden gheneſen.53.38.d.
Oude wonden doen ſluyten,gheneſen.116. 85. c. 265. 106.b.
Verouderde wonden gheneſen. 26.17. b. 60. 42. d. 65.47.a.79.58.c.101.74.c.164. 29.g.322.42.b.
Verſche wonden.26.27.b. 90.66.g.92.67.c.116.85. c.132.102.b.159.26.c.178.40.b. 223. 72. d. 274. 6.g.278.9.c.278.9.l. 301.27. d. 424.37.c. 432. 44.b.437. 51. c. 479.7. b. 484.11. b.504.25.d. 550.68.a.561.78.b.579.6.f. 605.27. c.613.35.d. 620.40.c.623.42.c.d.634.51.b.643.62. d.650. 68.b.656.72.a.f.670.85.g. 673.85.c. 675.90. a.677.91.b.
Vvonden van ſtercken lieden die aerbeyden.63.45.a.
Vvonden van den ſenuwen gheneſen.493.17.c.
Vvormen dooden ende afiaghen.2.1.b.6.2.m. 17. 10. a.20.13.a.42.30.c.81. 60.a.104. 76.a. 193.50.b. 238.85.b.240.86.b.278.9.h.292. 21.c.357.72.i. 411.23.a.419.32.a.b.498.20.d.498.20.l.514.33. c.518.37.l.562.59.b.615.36.f.617.38.d.620.40. d.666.82.f.678.92.k.
Alderhande wormē doodē.6.2.n. 213.65.f.478.6.p.
Breede wormen dooden ende afiaghen. 6.2.m. 8.3.c. 57.40.f.344.60. a. c. 445. 58.a.554. 71.c.562. 79.c.625.44.f.
Lange wormen dooden.6.2.m.562.79.c. 625. 44.f.

1152580

Register van die cracht ende werckinghe.

Ronde wormen afiaghen. 57.40.f. 210. 64.c. 344. 60.c.
Vvormen van iongen kinderen afiagen. 411.23.a.615. 36.f.620.40.d.650.68.c.
Vvorm vanden peerden ghenes.20.13.c.
Vvormen wt oude swerингen ende wonden doen sterven ende wt vallen. 484.11.b.
Vvratten doen af vallen.57.40.d. 201.58.d.306.29. d.360.72.a.563.79.h.649.67.d.
Vvratten die op die manlijcke leden ende op andere heymelijcke plaetsen gnegroeyet zijn verdrijuen.669. 84.c.
Vvratten verdrijuen.57.40.g.196.52.g. 628.46.r.
Vvtdrooghen goet.26.17.c.601.24.b.
Vvtdrooghende lichamen stercken.66.48.g.84.62. a. 189.47.a. 221.71.a. 252.94.a. 356.71.g. 454. 66.a.458.71.e.534.53.c.678.92.f.

Z

Zeeueren doen. 248.91.f.
Zijden weedom ghenesen.110.80.f.216.67.a.

Eynde des Cruydeboecks.

Habet & musca splenem.

Et formice sua bilis inest.

Ghedruct Thantwerpen in die Cammerstrate inden Arent seghen Scarabæum by my Jan vander Loe,
Anno M. D. LXIII.

Arch 3416